

N° 1162. Conf

Doublet 206. XIV. E. 26.)

AD LIBRUM HUGONIS GROTH,
Quem
de SATISFACTIONE CHRISTI
adversus FAUSTVM SOCINVM Senensem
scripsit, .ii.

Responsio
per.

IOHANNIS CRELLII FRANCI
Ecclesiæ Racoviensis Ministri.

Gwalbert Paulikowski.

RACOVIAE Typis Sternacianis,
Anno nato Christo

1623.

*In usup. Pergament
Vener. auf. In schritt.*

223016 II

Biblioteczka
Membek

CHRISTIANO LECTORI

Gratiam & pacem a Deo Patre & Domino nostro Jesu Christo.

ETSI nihil magis in votis fuit, Christiane lector, quàm procul omni certamine in sacrarum literarum studiis ætatem exigere, & in sensibus earum eruendis operam omnem consumere: tamen veritatis divi-
næ, qua nihil nobis esse debet antiquius, amor, & eorum voluntas, quorum apud me maxima est auctoritas, effecit, ut cum Viro clarissimo Hugone Grotio, qui libro adversus Faustum Socinum scripto, illam imprudens oppugnârat, congregiendum mihi putarem; ne ea silentio a nobis prodita, cum insigni gloriæ divinæ & humanæ salutis detrimento, in falsitatis suspicionem & contemptum ob id ipsum veniret; præsertim cum tam potens ingenio, eruditione, orationis nitore, famæque celebris adversarius ei esset constitutus. Equidem non ignorabam virium mearum tenuitatem, cum provinciam istam susciperem: sed non dubitabam etiam, Deum precibus assiduè advocatum pro causâ sua pugnâturo laturum opem, idque tanto magis, quanto ego essem imbecillior, is, cum quo mihi res esset, ab ingenii & doctrinæ copiis instructior. Incitavit me illud quoque non parum, ut Grotio respondendum existimarem, quòd jam antea perspexissem, ipsum de doctrina, quam Ecclesiæ nostræ sequuntur, pessimè persuasum esse, & ea de nobis alibi scripsisse, quæ nos faciliè in omnium odium, & unâ sanctissimam hanc, quam defendimus, veritatem adducere possent. Et enim inter ea, quæ in nos ac Socinum admodum inclementer dixit eo libello, quem Pietatem Ord. Holl: inscripsit, ista etiam sunt: *Cum hæresis sit venenum Ecclesiæ, & quidem præsentissimum: sed tamen hæresios aliqui sint gradus, ut sit hæc illâ nocentior, pejorem aliam non reperiri hæresin Socini,*
ad cu-

ad cuius etiam mentionem p[ro] omnes exhorreant; & tantum interesse inter Papistas & Socinistas, (ita enim nos appellat) quantum inter tyrannidem & effrenem licentiam. Grave quidem crimen nostrum, si vera sunt ista: sed grave etiã Grotii, si falsa. Adducit Grotius ad nocentissimã hãresios crimen probandum aliquot DD. Apostolorum Iohannis & Pauli loca, partim de Christi divinitate, partim de natura ipsius naturalive conditione, partim denique de ipsius, ut Paulino utar verbo, exinanitione loquentia: quasi nos ista in dubium vocemus, & non potiùs falsum, qui verbis illis affingitur, sensum, quem in quibusdam ex iis locis celebres nonnulli inter adversarios nostros viri repudiarunt. Deinde etiamsi rem illam, quã in istis scripturã locis continetur, errore lapsi non satis essemus assequuti, quod hactenus a nemine ostensum est, nec ostendi posse pro certo habemus; nondum tamen tam atrox crimen probatum esset; cum nihilominus ea de Christi divinitate sentiamus, quã si quis corde credat, ore confiteatur, eorumq; vim factis pro virili exprimere conetur, eum saluum fore fac: literã clarissimis verbis pronunciant. Huic autem quĩ hãreseos crimen, & ~~qui~~ pestilentissimã, impingi, quĩ effrenis licentiã nota inuri jure potest? Affirmat Paulus: *si confessus fueris ore tuo dominum [esse] Iesum, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum resuscitavit ex mortuis, servaberis.* At nos per Dei gratiam ore confitemur, Iesum esse Dominum; &, quod ore confitemur, corde credimus, nempe quòd Deus eum resuscitavit a mortuis, eaq; ratione ad supremum dominium evexerit. Novimus enim id, quod idem Apostolus ait: *ad hoc Christum & mortuum esse, & resurrexisse, & revixisse, ut & mortuis & vivis dominaretur:* eum propter obedientiam usq; ad mortem crucis Deo præstitam, ab ipso *in summam sublimitatem evectum, & donatum ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quòd Dominus sit Iesus Christus ad gloriam Dei Patris.* quibus in verbis perspicuè explicat Apostolus, quã ratione Christum linguã atq; ore confiteri debeamus Dominum,

Rom: 10. 9.

Rom: 14. 9

Phil: 2. 9. &
scqq:

minum, ea nempe, quæ cedat in Dei Patris gloriam, qui ad tantam sublimitatem ipsum evexit; quam rationem Petrus quoque clarissimis verbis in prima sua, quæ in Actis extat, concione expressit, dum ita inquit: *Certò ergo sciat omnis domus Israël, quòd & Dominum & Christum ipsam Deus fecit hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Vnum scilicet Dominum per quem omnia* Christum agnoscere nos vult Apostolus, ab uno illo Deo, ex quo omnia, quem Patrem esse pronunciat, diversum. Eandem, quod ad nostrum institutum attinet, sententiam, quam in illo ad Rom: loco, primum a nobis adducto, expressam vidimus, aliis verbis idem extulit Apostolus ad Corinthios ita scribens: *Nemo potest dicere dominum [esse] Iesum, nisi in spiritu sancto.* & D. Iohannes, dum ait: *Omnis qui credit, quòd Iesus sit Christus, ex Deo natus est.* quo quidem loco symbolum proponit hominis Christiani, quem quisvis, qui ex Deo se natum esse gaudet, tanquam fratrem suum, ex eodem cœlesti Patre genitum, amore prosequi debeat. Nemo autem ignorat, Christum Iohanni nil significare aliud, quàm Regem illum divini populi olim promissum, a Deo unctum, ac regia illa potestate donatum; quem nos agnoscere ex dictis satis constare potest, eumque tantum, ut omnia illi subiecta esse gloriemur, Deo solo, qui ei omnia subiecit, excepto. Idem voluit Iohannes, cum alibi pronuntiavit: *quis quis confitetur, quòd Iesus sit filius Dei, Deus in ipso manet, & ipse in Deo;* & cum fidem nostram, quæ mundum vicerit, describens ait: *quis est qui vincit mundum, nisi qui credit, quòd Iesus sit filius Dei?* pro eodem ponens Christum, & Dei filium, perfectissimam huius nominis vim ac significationem sequutus: quod nos collatione aliorum complurium sac: scripturæ locorum ^a initio disputationis nostræ planum fecimus. Nam cum Deus ille summus, Pater Domini nostri Iesu Christi, ^b ob imperium potentiamque summam dicatur *Deus*; is qui ei ratione imperii est similimus, imò æqualis, ita tamen, ut imperium ab ipso acceperit, Filius ipsius ^c *καὶ ἱερότατον* rectissimè dicitur. Iudices olim ac magistratus, cum quibus se Christus ipse ita confert, ut majori

Act: 2. 36.

1. Cor: 8. 6.

12. 5. 6.

Ephes: 4. 3. 6.

1 Cor: 12. 3.

1 Ioh: 5. 1.

conf: c. 2. 22.

4. 2. 3.

vid: fin: cap: 4.

Eph: 1. 21. 22.

1 Cor: 15. 27. 28.

1 Ioh: 4. 15.

c. 5. 6.

^a Vid: tractat: de
Si Moris Christi
in salutis negotio
pag: 2. sub notis
l. m. n. o.

^b Vid: cap: 10.
disputat: huius
partic: penult.

^c per excellen-
tiam.

Ioh: 10. 34, &
seqq.
Psal: 82. 1, 6.

Apoc: 19. 16.

Cur qd ex-
bruit filij
dei ymam
deus up-
potestatem
sauris.

se jure Dei filium esse demonstrat, quàm illi Dii fuerint
appellati, ob imperii cum Deo similitudinem, ut Dii, ita
etiam filii Dei, quia id imperium ab ipso acceperant, no-
minabantur: quæ tamen in re tantum cedunt Christo, re-
gi regum, ac domino dominorum, quantum subditi regi-
bus suis, imò quantum terrena potestas cœlesti, humana
divinæ. Hac autem Filius Dei appellatione crebrius utitur
de Christo spiritus sanctus, quàm Dei voce, ut simul Chri-
sti cum Deo altissimo similitudinem, supremamque adeo
dignitatem, & ab eodem altissimo Deo differentiam ex-
primit. Dei nomen solam dignitatem exprimit: differen-
tiam inter ipsum & Deum altissimum constituit nullam:
at cum Filium Dei audimus, eum intelligimus, qui impe-
rii ratione Deo quidem summo sit similis, sed eodem
etiam inferior, quia Filius. Deus enim ille altissimus a ne-
mine habet, ut Deus sit, ut imperet omnibus: Filius ob id
ipsum, quia Filius. Patri id refert acceptum. Quòd si quis
pleniùs cognoscere velit causas, ob quas Christus Dei fi-
lius dicatur, & quibus veluti gradibus ad summam hujus
nominis dignitatem ac fastigium perductus fuerit, consu-
lat ea scripturæ loca, quæ causas istas satis luculenter ex-
plicant, quæ quidem sunt ista: Luc: 1. 35: Ioh: 10. 36. Psal: 2. 7.
qui locus explanatur Act: 13. 32, 33: Rom: 1. 4. Hebr: 1. 4, 5:
5. 5, 6. Hæc cum de Christo credamus, omnia illi præsta-
mus officia, quæ ei sac. literæ præstanda esse docent. In ip-
sum enim credimus, ac spem nostram collocamus, perq;
ipsum in Deum. Id vel ex eo patet, quòd nomen ipsius in-
vocemus: cum sciamus, eum & nosse, quæ petimus; ^a quia
norit omnia, ^b corda & renes scrutetur, ^c occulta tenebra-
rum & cordis consilia in lucem aliquando producturus;
& posse omnia, quæ flagitamus, præstare; cum ^d omnem
in cœlo ac terra potestatem sit adeptus, & ^e in ipsius manu
omnia pater collocarit, ipsamque adeo, qua nihil est ma-
jus, ^f immortalem vitam; velle denique præstare omnia,
& cum id promiserit; cum nos tantopere diligat, ut ^h ani-
mam suam pro nobis adhuc impiis posuerit, ⁱ qua charita-
te nulla est major. Cur ergo, ^k cum dives sit in omnes, qui
nomen

1 Pet: 1. 21.

a Ioh: 21. 17.

b Apoc: 2. 23.

c 1 Cor: 4. 2.

d Math: 28. 18.

e Ioh: 3. 35.

f c. 17. 2.

vid. etiam 5. 21,

25, 26, 27.

6. 39, 40, 44, 54.

30. 58.

g cap: 14. 13, 14.

h Rom: 5. 6, 8.

i Ioh: 15. 13.

k Rom: 10. 12,

nomen ipsius invocant, eum non invocaremus? At quomodo, ut ¹ ait Apostol⁹, invocare possemus eum, in quem non crederemus? Quare cum in Christum credamus, cum nomen ipsius, vi sententiæ nostræ, quam de ipso profite-mur, invocemus, salutem nobis certò ex divina benignitate polliceri possumus. Ait enim idem Apostolus: ^m *omnis qui credit in ipso non confundetur*: ⁿ *Omnis qui invocaverit no-men domini salvus erit*. Ob idem Christi in omnia domini-um, ^o ob nomen, inquam, super omne nomen ipsi datum, monente Apostolo, genua ei flectimus, regi divino ac cœlesti, non vulgare ac civilem, sed divinum exhiben-tes cultum, eum ^p adoramus, & ^q ita honoramus ut Patrem; quia Pater neminem judicat, sed omne iudicium dedit fi-lio, idq; ideo ^r quia filius hominis est. Ob idem imperium dicto ipsius ^s obedientes esse, & ^t mandata ejus pro viribus, ipsius ope adjuti, exsequi studemus: cum sciamus, eum falsò ^u appellare Christum dominum suum, qui non fa-ciat id, quod ille præcipit, & quod ore confitetur, opere negare. quandoquidem ^x Christum is non novit, qui man-data ipsius non observat, uti ^y nec Deum: adeoque nec vi-tam æternam, cujus ^z adipiscendæ ratio in hujus utriusq; cognitione consistit, adipiscetur. Nihil enim in Christo valet, ^a nisi observatio mandatorum Dei, nil nisi ^b fides per charitatem efficax, nil ^c nisi nova creatura. Quare cum hæc sit de Christo fides ac confessio nostra, nihil est, quod pes-simæ ac nocentissimæ hæreseos aut effrenis licentiæ cri-men metuamus; cum sacrarum literarum, hoc est ipsius Dei ac Christi voce ab eo absolvamur.

Quod ad sententiam eam attinet, de qua in hoc libro disputatur, etsi ejus quoque causâ a plarisque ad inferos relegemur: injuriâ tamen id fieri, testis erit sententiæ illi-us nostræ explicatio, quam disputationi huic præmisi-mus. Profectò vel id solum tam iniquis aliorum ea in par-te judicii obstare deberet, quòd morti Christi salutem nobis partam adscribimus. Satisfactionem Christi non agnoscere dicimur: nos verò ^d agnoscimus Deo dignam, & s. literis consentaneam: Deo indignam, & a scripturæ
sententia

1 ib: v: 144

m ib: v: 118

n ib: v 13.

o Phil: 2. 9, 10.

p Psal: 45. 12.

conf: Ps: 97. 8.

Hebr. 1. 6.

q Ioh. 5. 22, 23.

r ib: 27.

s Hebr. 5. 9.

t Ioh. 14. 15, 23.

24.

u Luc: 6. 46

x 1 Ioh: 2. 3, 4.

3. 6.

y 3. Ioh: 11.

1 Ioh: 4. 7. 8.

Tit: 1. 16.

z Ioh. 17. 3.

a 1 Cor: 7. 19.

b Gal: 5. 5.

c cap: 6. 15.

*Satisfactio ipsa
agnoscitur: quia
d vid: cap: 6. dist: 2. 3. 4.
put: partic: 44. 8.
confer: cum cap:
1. partic: 1.*

sententia vehementer abhorrentem meritò repudiamus. Catholicam ea de re sententiam, tot Patrum auctoritate munitam, antiquitatis nomine venerandam rejicere perhibemur. Satis illa nobis sententia Catholica est, quæ Christi, quæ Apostolorum est. Hi sunt illi Ecclesiæ Patres, hi doctores ac magistri, omni exceptione majores: ab his quicquid profectum est, auctoritate satis munitum, satis antiquum est. adversus hos nihil universi orbis valet consensus. Quòd si testimonia Patrum, quæ longo ordine recenseret Grotius, inspicias, comperies, illum esse primum, quia nostra sententia discedat, qui idem a Grotio. Is verò est Origenes, qui diabolo vult Christi sanguinem, redemptionis nostræ pretium persolutum, quod Augustinum quoque & Ambrosium, Patrum Latinorum lumina, statuisse, Socinus jam monuit. Ab hac verò sententia quis hodie non abhorret? Quòd si tantum veterum Ecclesiæ doctorum auctoritati ac consensui tribuendum est, cur non eam Grotius de Deo summo ejusq; filio sententiam amplectitur, quæ antiquissimorum Patrum fuit, & trecentos circiter annos in Ecclesia duravit? Neq; enim persuadere mihi possum, ignorare Grotium, in ipsorum lectione adeo versarum, eos haudquaquam credidisse, Patrem & Filium personas esse in eadem numero substantia existentes, adeo quæ Filium quoq; eundem cum Patre altissimum esse Deum: sed solum Patrem esse illum, qui est super omnia, Deum, creatorem universi, Filium autem, ut Justinus utar verbis, alium esse Deum præter universi creatorem, & olim etiam ministrasse ac subditum fuisse illi coelesti ac supermundano, qui est super omnia, Deo. Demonstrarunt id nostri variis in locis satis luculenter, testimoniis ex antiquissimorum Patrum scriptis, quæ ad manus nostras pervenerunt, productis. & de quibusdam ex illis, ut Tertulliano & Origene, multi ex adversariis id non diffitentur: quidam etiam de aliis. De Spiritu sancto quid senserint, vel unus docere potest Hilarius, qui, ut Erasmus observavit, in duodecim, quos de Trinitate scripsit, libris Spiritum scilicet nusquam Deum, nusquam adorandum

Exide locū quartum a Grotio citatum ex lib. 2. in Epist. ad Rō. 6. 2.

Dial. cum Tryph. Judæo nō uno loco.

vid. Erasmi præfati. in Hilari.

dum dixit, sed cum id de Patre & Filio pronunciaret, de Spiritu S. nil dixit aliud, quàm eum promerendum; & inter cætera locum illum Matth. 28. qui pro Trinitate præcipuus habetur, *Baptizantes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, ita explicuit, *id est in confessione & auctoris, & unigeniti, & doni*. Aliter nempe illi, quàm hodie solent omnes, de Trinitate senserunt, veritati Apostolicæ hac in parte propiores. Dissenserint ergo illi a nobis: dissenserunt iidem etiam a Grotio, & tot consequentium seculorum doctoribus omnibus: discesserunt illi aliquantum a doctrinæ Apostolicæ puritate: qui mox consequuti sunt, discesserunt longius. Non est ergo quod quisquam illorum auctoritate in religionis negotio nitatur. Ex fonte ipso hauriendæ sunt aquæ puræ, non ex rivulis, qui simul ac a fonte recesserunt, aliquid traxerunt sordium, alii plus, alii minus. quæ de re liberius etiam illo loquuntur, qui iis cæteroqui plus tribuunt. Audi virum clarissimum Iosephum Scaligerum, qui inter alia, quæ ad illud Apostoli I Cor. 15. 20. *qui baptizantur pro mortuis*, annotavit, accusat ignorantiam veterum Christianorum omnium, & antiquissimorum Patrum errorem, qui duraverit ad Augustini usq; ætatem & infrà, de receptaculo quodam animarum subterraneo, ubi usq; ad iudicii diem vel requie fruantur, vel ærumnas patiantur, exceptis martyrum animabus; unde ritus quosdam supersticiosos, iis temporibus usitatos, quibus animæ illæ juvari posse credebantur, ortos ait. quibus interjicit: *quid alias ineptias Patrum majorum gentium dicam, quæ non doctorum Ecclesiæ, sed ne cuiuspiam de vulgo Christianitatis esse deberent?* & inferiùs: *alios vetustissimos Christianorum errores qui volet scire, adeat Tertullianum de Idololatria, item de oratione, & Corybantiasmos, & alios errores Latina & Græca Ecclesiæ ab illis maximam partem mansisse fatebitur*. Nempe, ut ultima hæc Scaligeri verba indicant, præparabatur jam tum via Antichristo, qui non multo post successurus erat, & errorum, quos erat adstruendus, fundamenta paulatim sternebantur; imò, quod mireris, jà tum, cum Apostoli veritatis magistri superessent. Scribit

Hil: li: 2 de Trin:
sub ipsum initium.

vide notas ipsum
in quodā s. feri-
puræ lica Gene-
væ editas, & Græ-
co N. Testamenti
contextui præ-
fixas.

a Thess: 2. 7. 8.

1 Joh: 4. 3.

e lib: 2. histor.

Eccles: c. 22.

f lib: 3. cap: 32.

g Matth: 24. 4,

5, 11, 12, 24.

h 1 Joh: 2. 18.

& seqq:

4. 1. & seqq:

2 Joh: v: 7, 10.

1 Iud: v: 4, 17.

confer locum

totum cum 2.

Pet: 2, & 3.

AG: 20 29: 30.

enim ad Thessalonicenses Apostolus: *mysterium iniquitatis* (quod quid sit ex cæteris verbis omnes intelligunt) *jam operatur* (vel *in opere est*) *tantum is, qui cohibet, donec e medio tolleratur, & tunc revelabitur ille iniquus sive exlex.* & Iohannes scribit, spiritum illius Antichristi, qui venire debuerit, jam tum fuisse in mundo: de quo tamen spiritu alii magis, alii minùs participabant, aliis Ecclesiæ partibus adhuc incorruptis. Errorum enim cursui Apostolorum aliorumq; virorum magnorum auctoritas obstabat, quibus amotis, velut aggere rupto, errores varii Ecclesiam inundarunt. Testatur id Egesippus, vir Apostolicis temporibus finitimus, ut ^e Eusebius scribit, qui verba ejus hac de re ^f a libi refert. Nam cum ad Trajani tempora pervenisset, & mortem Simeonis Hierosolymitani Episcopi narrasset, ita inquit: *Ad ea usq; tempora virgo pura & incorrupta mansit Ecclesiæ, iis qui sanum prædicationis canonem corrumpere conati sunt, situm aliqui fuerunt, in obscura quadam caligine, ad id usq; tempora delitescentibus.* Postquam autem sacer Apostolorum chorus differentem sortitus est finem, & generatio illa præterit, quæ divinam sapientiam ipsis auribus audire meruerat, tunc impij erroris conspiratio, per seductionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cepit, qui etiam, quoniam nemo amplius superstes erat ex Apostolis, jam nudo vertice contra veritatis prædicationem, falsi nominis scientiam ex adverso prædicare conati sunt. Quòd si Ecclesia ad illud usq; tempus virgo pura & incorrupta fuit, necesse est doctrinæ corruptionem, quæ fuit cõsequuta, latè per Ecclesiæ corpus serpsisse. Nam aliàs jam ante illa tempora gravissimos in Ecclesiam errores invehi cœptos, tum ex Christi ipsius ^g prædictionibus, tum ex ^h Iohannis in primis & Iudæ testimoniis constat: quorum hic affirmat, jam subingressos esse falsos in Ecclesiam doctores, ⁱ de quibus jam antea loquuti fuerint Apostoli. Prædixit autem Paulus quoq; mox subsequuturam doctrinæ corruptionem, dum ita præmonuit Ecclesiæ Ephesinæ seniores, ut & sibi & Ecclesiæ diligenter prospicerent: *ego novi hoc, quòd ingredientur post discessum meum lupi graves in vos, non parcentes gregi, & ex vobis ipsis exsurgent*

*surgent viri loquentes perversi, ut abstrahant discipulos post se ipsos. Vnde etiam Timotheum ita obtestatus est: prae-
ca illum sermonem, instat tempestivè, intempestivè: argue, repre-
honde, exhortare in omni longanimitate & doctrina. erit enim
tempus, cum sanam doctrinam non ferent, sed secundum cupidita-
tes proprias sibi ipsis coacervabunt doctores, prurientes auditum:
& a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem con-
vertentur.* Iam cum imminente malo vult occurri Aposto-
lus. Quid ergo mirum, si doctores Ecclesiae, qui sunt con-
sequuti, cum Ecclesiae corpus jam tot laboraret morbis, ip-
si quoq; aliquid traxerūt vitii? Itaq; illud turissimum est,
sacris literis pressè insistere, & exinde de omnibus Chri-
stianae religionis mysteriis iudicium ferre, nec de earum
sententia ex veterum Christianorum, qui post Apostolos
vixerunt, quorum etiam paucissimi literis aliquid man-
darunt, quod ad aetatem nostram pervenerit, consensu
statuere. Hanc viam sese insistere illi professi sunt, qui ve-
ritatem proximis temporibus ex tenebris in lucem pro-
ferre cœperunt: quibus ea involvi denuo facile potest, si
eorum auctoritati nimium fidas, a quibus errores Latinae
& Graecae Ecclesiae maximam partem manasse, Scalige-
rum dicentem audivimus. Nos regium istud ad veritatem
iter per Dei gratiā ingressi, & in hac disputatione sequuti
sumus, ad quam te, Christiane lector, nunc deducimus, u-
bi paucula adhuc te monuerimus.

Primum est de editionis tarditate. Scias igitur, Chri-
stiane lector, propè biennium jam extitisse Grotii librum
in publico, cum respondendi laborem in me recepi: quod
antea non feceram, partim quòd alios ad eam rem magis
idoneos eo munere defungi cuperem; partim quòd tan-
tum otii a ceteris meis laboribus impetrare me posse vix
sperarem, quantum ad hanc scriptionem requireretur;
partim deniq; quòd interveniens Grotii calamitas alacri-
tatem ad respondendum adimeret. Verùm cum nihilomi-
nus vindicias postularet veritas a Grotio oppugnata, opus
hoc divino fretus auxilio sum aggressus, sed quod ob eos,
quos dixi, labores meos tardiùs progredi fuit necesse. E-

rat enim tunc ea muneris mei ratio, ut pauca mihi per septimanam hore, quashuic labori liceret impendere, restarent. Postquam verò eum ad finem perduxì, non pauca intervenerunt, quæ recognitionem libri distulerunt, & ipsa temporum iniquitas publicæque calamitates, turbatis operis nostris typographicis, editionis consilium impediverunt. Nunc aliquid nactus opprtunitatis, librum, quantum licuit, recognoscere cœpi, & prælo statim subjeci, pressurus etiam diutiùs, si vel permisissent ii, quorum voluntate labor hic fuit susceptus, vel metuendum non fuisset, ne diuturnior mora iis, qui Ecclesiarum nostrarum sententiam Grotii libro consollam crediderunt, animos adderet.

Alterum est, quod hîc reticendum non putavi, est, de quæstionibus ad Politicam aut Iuris civilis disciplinam spectantibus, ad quas cum accederem, non eram nescius, mihi cum eo rem esse, cujus ista facultas esset propria, quæ mihi aliena: sed vis atq; evidentia veritatis effecit, ut eas quoq; divino cõfusus auxilio aggrederer, ne si fortè illam partem disputationis reliquissèm intactam, ea, quæ Grotius attulit, pro invictis haberentur. Quòd si ex Iurisconsultorum formulis non semper loquimur, dabit nobis æquus lector veniam, & potiùs vim mirabitur veritatis, quæ mihi adversus clarissimum Iurisconsultum disputanti arma suppeditaverit, ad eum convincendum idonea. Quòd si placuisset Deo ad hæc usq; tempora servare Socinum, qui studio Iuris civilis, cujus scientia ei propè hæreditaria extitit, ab adolescentia fuerat innutritus, habuissès & hæc, & reliquas omnes disputationis hujus partes accuratiùs ac plenius tractatas. Audivimus enim ex iis, qui familiariter ipso sunt usi, eum quamquã modestissimè de se & sentiret & loqueretur, significasse tamen, si, ut tum jactabatur, excellens sibi obtingeret adversarius, qui librũ de I. Christo Servatore adoriretur, tum demum se totum hoc argumentum uberrimè explicaturũ. Sed quando eum Deus multo antè reb⁹ humanis exemit, quæ e divite spiritus divini, quo fuit donatus, & ingenii vena pleno haurissès ore, a nobis parciùs

parcius deprompta equi boni te consulere par est. Istud deniq; monendum putavimus, numeros paginarum libri Grotii, quos tamen magna ex parte ob editionis diversitatem sustulimus, ad editionem primam, &, quæ ei conformis est, secundam, qua in verbis ipsius describendis primum usi sumus, referendos esse.

Quod reliquum est, ipsum Dominum Iesum Christum, ad dextram majestatis in excelsis confidentem, fidelem illum animarum nostrarum pastorem ardentibus suspiriis oro, ut laborem hunc nostrum ad suam & Patris sui gloriam, ad Ecclesiæ suæ ædificationem, ad tuum aliorumque omnium emolumentum convertat, te spiritu sapientiæ donet, ut veritatem, quam defendimus, cernas, spiritu roboris, ut eandem profiteri non verearis; te sanguine suo repurget ad serviendum Deo viventi; atq; ita, ubi in luce ambulaveris, ut Deus est in luce, te penitus ab omni peccato abluat. Vale, optime Lector, & nos per fidem in Iesum Christum ad immortalitatem aspirantes, qua potes ratione, vicissim juva. Racoviæ Anno a Christo nato 1623.

*JOHANNES CRELLIUS Franciæ
Ecclesiæ Racov: Minister.*

Quia nos eas capitum inscriptiones ubiq; posuimus,
 quas Grotius constituerat, ideo, ut Lectori constet,
 quid nos in singulis capitibus præcipuè doceamus,
 eorum argumenta velut in tabella hîc
 spectanda proponemus.

- CAP. I.** *Sententia de satisfactione Christi per pœnarum solutionem examinatur, refutatus ius, quæ ad eam stabiliendam a Grotio adducuntur: sententia vera de ratione, quæ remissio peccatorum ex morte Christi proficiatur, defenditur.*
- II.** *Ostenditur, Deum in remittendis peccatis considerandum esse ut partem offensam liberrimam, de jure proprio, quod ad pœnas de nobis repetendas habebat, cedentem.*
- III.** *Probatur, sanctionem illam Legis, quâ omnes, qui peccassent, nulla fidei aut resipiscentia habita ratione, morti subjiuntur; sub N. scdere a Deo non relaxatam tantum, sed abrogatam esse.*
- IIII.** *Ostenditur, Christum salvâ justiciâ puniri non potuisse.*
- V.** *Docetur, non fuisse sufficientem causam, quæ Deum moveret, ut, cum nos ipsos punire nollet, Christum pœna subjiceret.*
- VI.** *Demonstratur, Deum noluisse a Christo satisfactionem per pœnarum solutionem exigere, eamq; cum remissione peccatorum non posse consistere. additur nonnihil de ea satisfaciendi vi, quæ actioni Christi tribuitur.*
- VII.** *De reconciliatione nostri cum Deo agitur, & Deum tunc, cum Christum pro nobis in mortem traderet, nobis actu ipso iratum non fuisse, & sic nec morte Christi placatum, ostenditur.*
- VIII.** *Ex redemptione nostra per mortem Christi facta satisfactionis dogma non stabiliri docetur. simul etiam de Mediatoris voce, & de pœnarum ex persona dignitate estimatione nonnihil agitur.*
- IX.** *Explicatur, quid sit Christum pro nobis esse mortuum.*
- X.** *Agitur de expiatione peccatorum interventu mortis Christi facta: seu de sacrificio & sacerdotio Christi, ejusq; in parienda nobis peccatorum remissione efficacia.*

R E S P O N S I O

Ad Librum HUGONIS GROTII,

*Quem de SATISFACTIONE CHRISTI adversus
FAVSTVM SOCINVM Senensem
scripsit.*

Quandoquidem Grotius, dum suam de satisfactione Christi sententiam adstruit, eam, quam Ecclesiæ nostræ unà cum Socino de vi mortis Christi in salutis nostræ negotio defendunt, oppugnat; operæ pretium visum est, eam in ipso initio tibi, lector crudite, proponere, ut eā cognitā, facilius de ea judicare, & an sit a Grotio uspiam labefactata nec ne, commodius dispicere queas.

DE VI MORTIS CHRISTI IN SALUTIS NOSTRÆ
NEGOTIO.

TALI S ergo est eade re sententia nostra: CHRISTUM SERVATOREM, qui^a Novi fœderis mediator & ^b sponsor est, ideo mortuum esse, ut Novum istud fœdus, promissaq; divina in eo comprehensa, quorum potissimum est remissio peccatorum & vita æterna, confirmaret ac sanciret, & sic jus quoddam ad ea obtinenda nobis daret: deinde ut omnes homines ad conditiones huic fœderi insertas amplectendas & exsequendas adduceret: denique ut hoc pacto misericors Pontifex effectus, suppremamq; in omnia potestatem adeptus, peccata nostra expiaret, ac promissa fœderis, conditiones ejus servantibus, re ipsa præstaret. quibus rebus tota salutis nostræ ratio absolvitur.

Quod igitur ad primum caput attinet; cum in finem Christum esse mortuum, ut Novum fœdus, promissaq; divina in eo comprehensa confirmaret ac sanciret, atque adeo, quæ sanctionis vis, ut jus quoddam ad ea obtinenda nobis daret, illa s. literarum testimonia docent, in quibus sanguis Christi, c sanguis fœderis, fœderis, inquam, a novi & æterni dicitur, & ea in re, cum f illo sanguine, quo fœdus antiquum sancitum fuit, confertur. Eandem ob causam sanguis, cum quo Christus venit, s tellis appellatur: & ipse Iesus Christus h-

a Hebr: 8. 6.
9. 15.
12. 24.
b cap: 7. 22.

*Tota saluti
nræ ratio.*

*Finis mortis
Christi.*
c Hebr: 10. 29.
d Matth: 26. 28.
Marc: 14. 24.
e Hebr: 13. 20.
f cap: 9. 15, usq;
ad 20.
& 12. 24.
g 1 Ioh: 1. 6, 8.
h Apoc: 1. 5.
3. 14.

i 1 Tim: 2. 6.
 k ib: c. 6. 13.
 l 1 Ioh: 5. 5, 6, 8, 9.
 m Matth: 26. 63, &
 seqq.
 & 27. 47, 40, 42,

43
 Luc: 22. 67, &
 seqq.

23. 20.
 Ioh: 18. 33, &
 seqq.

19. 12, 19.
 n d 1 Mat: 27. 37.
 Ioh: 19. 19, &
 seqq.

o Ioh: 20. 31.

Act: 8. 37.

1 Ioh: 2. 22.

4. 23, 35.
 5. 15, 5.

adde Mat: 16. 16.

Ioh: 1. 50.

6. 69.

9. 22, 35, 36, 37

11. 27.

Act: 2. 36.

Rom: 10. 9.

1 Cor: 12. 3.

p 1 Ioh: 5. 11. con-
 fer cum y 5, 6, 8,
 9, 10.

q cap: 4. 9, 10.

1 Cor: 15. 54, 55,
 56.

r Hebr: 10. 20.

vid: etiam c. 6.
 19, 20.

s Hebr: 12. 2.

t cap: 2. 10

Act: 3. 15.

u cap: 14. 22.

Rom: 8. 17.

2 Tim: 2. 11, 12.

2 Cor: 4. 17, 18.

x Phil: 2. 9, 10, 11.

d. 1. Hebr: 1. 9,

10: 12. 2.

Apoc: 2. 26, 27.

3. 21.

y Hebr: 2. 17, 18.

4. 15, 16.

conf: 5. 23, 28.

Sid. inf. inter-
 tio mortis Chri-
 sti sine,

stis fidelis & verax; & dedisse semetipsum redemptionis pretium pro
 omnibus, i testimonium (intellige divinæ erga omnes benevolen-
 tiæ) temporibus propriis; & k testatus sub Pontio Pilato bonam con-
 fessionem scribitur.

Præstitit autem id mors Christi multis modis, idque partim per
 seipsam tantum; partim unà cum iis, aut per ea, quæ illius fuerunt, vi
 divini decreti, effecta, quæ priorem etiam mortis Christi vim veluti
 animarunt, & robur ei indiderunt.

Primum enim, cum mors Christi apertissimè testetur, i Iesum
 esse Christum Dei filium, m seu Regem Israël olim a Deo promil-
 sum, quod quia de se constanter asseverabat, a suis hostibus damna-
 tus, & in crucem, n testante inscriptione ei affixa, est actus, nec potu-
 it præsentissimo tam atrocis & ignominiose mortis periculo ac me-
 tu quicquam ab hac asseveratione dimoveri; an non simul de veri-
 tate tum universæ Christi doctrinæ, tum promissorum in ea propo-
 sitorum clarè testatur? siquidem nemo credere potest, Iesum esse
 Christum Dei filium, quin simul totam ipsius doctrinam divinam
 esse credat. Vnde o hæc Christianæ fidei ac professionis summa, &
 discipulorum Christi nota in sacri literis constituitur. Nominatim
 autem testimonium hoc, quo asseritur, Iesum esse Christum Dei fi-
 lium, eò pertinet, ut certò constet, p Deum nobis dedisse vitam æ-
 ternā, & hanc vitam in filio ejus esse: quia hoc totius doctrinæ Chri-
 sti, quæ testimonio isto asseritur, caput est. q Vita verò illa nobis, qui
 gravissimè peccaveramus, data, perfectam peccatorum remissionē,
 quæ N. fœderis maximè propria est, necessariò in se includit.

Deinde, per mortem Christi, consequuta resurrectione & in
 cœlos ascensione, via nobis in ipsa cœli adyta r initiata est ac muni-
 ta, & ipsius s fidei ac salutis nostræ ducis exemplo est ostensum, vi-
 am illam adeo duram, u afflictionibus variis oblitam, quam ille
 nos ingredi iussit, licet ad interitum extremamque infelicitatem
 ducere videatur, certum tamen ad vitam ac felicitatem sempiter-
 nam iter esse: cum x dux ac magister noster eam ingressus ad resur-
 rectionem ac supremam gloriam hoc pacto pervenerit.

Adde quòd hac ratione Servatori huic ac Pontifici nostro sen-
 sus miseriarum, quæ nobis ad cœlum contendentibus ob ipsius no-
 men incumbunt, fuerit ingeneratus: unde y mali nostri non ignarus
 tentatis novit succurrere, & ad peccata nostra expianda tanto vehe-
 mentiùs incitatur, ut inferiùs dicemus. id autem spem promissorum
 divinatorum, quæ ex ipsius manibus nobis sunt expectanda, mirum in
 modum confirmat.

Ex his alia iterum mortis Christi vis nascitur ad Novi Fœderis promissa, atq; inprimis ad remissionem peccatorum confirmandam pertinens. Nam cum Deus filium unigenitum & proprium in mortem adeo truculentam & ignominiosam tradiderit, ut tum universam ipsius doctrinam comprobata, tum salutis viam dedicatam exemplo ducis nostri cernentes, & ejus, in cujus manu salus nostra esset posita, adeo propensum erga nos affectum perspicientes, doctrinam illam amplexi salutis æternæ viam ingrederemur, atq; hoc pacto ad ipsum Deum adduceremur; ² maximam ipsius erga nos adhuc impios & inimicos charitatem extitisse necesse est. At ^a si inimicos suos tantopere dilexit Deus, ut nos filii sui charissimi morte sibi conciliaret, & ex inimicis amicos redderet: qui fieri potest, ut nos sibi jam conciliatos & ex hostibus amicos redditos, per eundem filium viventem a pœna liberare atque in æternum servare nolit: si quidem illud durissimum fuit, hoc ab omni molestiæ specie sejunctum, & cum summa Dei gloria conjunctum est. Si, inquam, ^b proprio filio non pepercit Deus, sed eum pro nobis omnibus tradidit; quomodo non etiam cum eo omnia nobis donabit? Similis de ipso Christo, ut paulo pòst apparebit, argumentatio est. siquidem non minor ipsius, quàm Patris, erga nos apparuit ^c charitas, cum seipsum morti tam dlræ nostræ causâ objecit.

Quod ad ea separatim attinet, quæ mortem ita fuerunt consecuta, ut ejus, vi divini decreti, effecta, quæ quidem sunt resuscitatio, quæ immortalitatem etiam ipsius complectimur, & divina potentia; primùm utraque apertissimè demonstrat veritatem eorum omnium, quæ Christus Dei nomine nobis annunciârat. Nec enim Deus, qui mendacii hostis est infensissimus, seductorem, qui sacratissimo ipsius nomine in re tanti momenti fuisset abusus, in vitam revocasset, & multo minùs immortalitate donasset, atq; ad dextram suam in cœlis collocasset. Deinde resuscitatio speciatim ostendit, posse homines mortales resurgere, & immortales evadere; imò omnes, ^d qui Christi sunt, propter arctissimam cum ipso tanquam capite suo conjunctionem, certò resurrecturos & beata immortalitate potituros. Divina etiam ipsius potentia, quæ ^e ob præstitam Deo ad mortem usque crucis obedientiam ab ipso donatus est, certitudinem promissæ nobis salutis evidentissimè demonstrat. Cum enim potentia illa tanta sit, ut ^f eâ possit sibi omnia subjicere, nos e mortis claustris eripere, corpora quæ nostra humilia conformia reddere corpori suo glorioso, sitq; ipsi eum in finem data, ut ^g omnibus, quos ejus curæ commisit pater, vitam æternam largiatur, quemad-

2 Joh: 3. 16.

Rom: 5. 2.

3. 31, 32.

1 Joh: 4. 10.

a Rom: 5. 9, 10.

b d. l. Rom: 3. 32.

c Joh: 15. 13.

2 Cor: 5. 14, 15.

Gal: 2. 20.

Eph: 5. 2, 25.

*Resurrectio Christi
quæ immortalitas
est illius quæ con-
tinuatur ex pœ-
nitentiæ divinali
effusione, mortis
Christi vi divini de-
creti.*

d 1 Cor: 15. 13, 14.

20, & seqq.

2 Cor: 4. 14.

1 The: 4. 14.

1 Pet: 1. 3, 4.

e Phil: 2. 9, 10, 11.

Hebr: 2. 9, 10.

12. 2.

f Phil: 3. 21.

1 Cor: 15. 25, &

seqq.

Apoc: 1. 18.

g Joh: 6. 39, 40, 41.

54, 57.

cap: 17. 2.

De vi mortis Christi in salutis nostræ negotio.

modum in explicando postremo mortis Christi fine dicemus; qui fieri potest, ut vitam illam, quam ^h ipsemet se daturum suis promisit, sibi confidentibus atque obtemperantibus re ipsa non præstet, pro quibus adhuc impiis mortem tam acerbam & infamem sustinuit, & ⁱ quos fratres suos vocare non erubescit? Nec enim ^k se ipsum negare, fidem suam deserere, & Dei Patris, suamque ipsius summam gloriam, ^l quæ in nobis immortalitate donandis effulgebit, aspernari potest. Vim hanc resurrectionis ac gloriæ Christi, quæ ipsum Deus coronavit, in promissis divinis confirmandis, eleganter expressit Petrus, ^m dum ait: *per ipsum (Christum) creditis in Deum, qui excitavit illum a mortuis, & gloriam illi dedit, ut fides vestra & spes esset in Deum.*

Ex his consequitur, mortem Christi Deum, cujus voluntate ad confirmandū, atque adeo ad sancendum fœdus novum ea fuit adhibita, ad fœderis istius promissa nobis præstanda quodammodo obligare, & nobis jus quoddam ad ea, præstatis fœderis conditionibus, obtinenda dare. Quare sanguis Christi ea in parte non tantum spem istorum promissorum nobis ingenerat, sed etiam causa quædam est, cur ea nobis a promissore sine re ipsa præstanda. qua de re in progressu disputationis dicetur explicatius.

Ex eodem mortis Christi effectu magna ex parte consequutum est, ut Iudæi a legis iugo & ⁿ execratione liberarentur, & deleretur ^o id, quod adversus ipsos erat, chirographum, quo placitis seu decretis, h. e. legi in primis ceremoniali, obstringebantur, ^p quo veluti pariete intergerino sublato, aditus gentibus ad Remp: Israël, fœdus, promissionesque divinas fuit apertus. Novo enim fœdere, in quo omnibus hominibus æquæ salus æterna per fidem obtinenda offertur, sancito, antiquatum est vetus, sublata legis severitas & execratio, abolitur gentium discrimen, abrogata ceremoniæ, quarum inter condiciones N. fœderis nulla mentio. Indidem etiam magna ex parte pendet conciliatio ^q omnium, quæ in terra, & quæ in cœlis, h. e. hominum & angelorum inter se. Hactenus de primo mortis Christi fine.

Alterum finem esse diximus, ut omnes homines ad conditiones N. fœderi insertas amplectendas & exsequendas adducerentur. Conditiones autem istæ comprehenduntur ^r fidei nomine, quæ tum spem divinorum promissorum, tum obedientiam mandatorum complectitur, quæ posterior, quia ^s spiritus & perfectio quædam est fidei, nonnunquam ^t sola pro ea ponitur, & ^x conditio Novi fœderis constituitur. Eum verò in finem Christum esse mortuum, non ^y pauca s. literarum loca docent. Et spem quidem promissorum divina-

h Ioh: 1. 6.
& c. 10. 28.

i Hebr: 2. 11.
Max: 12. 49, 50.
k 2 Tim: 2. 13.
l 2 Thess: 1. 10.

m 1 Pet: 1. 21.

Vid: cap: 1. par-
siculam 26. 31.
85, 88.

n Gal: 3. 13.

o Col: 2. 14.

p Eph: 2. 13.

d. l. Gal: 3. 13,
14.

q Col: 1. 20.

r Ioh: 3. 15, 16, 18,
36, & alibi sæpius.

s Hebr: 11. 1, 6.

t Iac: 2. 22, 26.

u confer inter se

1 Cor: 7. 19.

Gal: 5. 3. 6. 15.

x d. l. 1 Cor: 7. 19.

Hiér: 31. 33.

Hebr: 8. 10. 5. 9.

Matth: 5. toto.

7. 21, 24, & seqq.

1 Pet: 1. 2.

1 Ioh: 1. 7.

y Ioh: 12. 32.

2 Cor: 5. 15.

Gal: 1. 4.

*2 finis
mortis
Christi*

vinorum quomodo in nobis excitet mors Christi, in primo ejus fine dictum est. Ad obedientiam autem mandatorum Dei nos excitat, primum eo ipso, quod religionem Christianam & salutis æternæ viam confirmat, & certam salutis spem nobis ingenerat, quam qui habet, ^z is purificat seipsum, sicut Deus purus est. Deinde quia admiranda illa Dei ac Christi erga nos adhuc impios charitas, morte Christi demonstrata, nos ad ipsum vicissim diligendum impellit. At nostra ^a in Deum Christumque charitas in observatione mandatorum ejus consistit. Præterea nos movet exemplo pulcherrimarum ac difficilimarum virtutum, quas in duce ac magistro nostro nobis spectandas exhibuit: & primo quidem maximæ in Deum ^b fiducia, qua in summis cruciatibus mediæque morte eluxit; deinde ingentis charitatis tum ^c in Deum, tum ^d in nos adhuc impios ac Dei hostes, ipsosque adeo ^e parricidas suos: præterea admirandæ ^f mansuetudinis, & patientiæ, ^h humilitatis: ad quarum imitationem tanto magis incendimur, quod earum fructum in ipso manifestè conspiciamus, quemadmodum suprâ vidimus. Denique a peccatis nos absterret mors Christi, dum Dei adversus ea odium, & in contumaces severitatem ostendit, ut suo ⁱ loco explicabitur.

Hactenus de duobus prioribus mortis Christi finibus actum est: succedit postremus, qui est, ut Christus hoc pacto misericors Pontifex effectus, supremamque in omnia potestatem adeptus, peccata nostra expiaret, tentatis opem promptè ferret; & promissa fœderis, conditiones ejus servantibus, re ipsa exhiberet. Nam ut de posteriori prius dicamus, eum in finem ^k Christus est mortuus, ut imperium in vivos & mortuos adipisceretur. At hæc potestas ideo ipsi a Patre data est, ^l ut credentibus remissionem peccatorum vitamque æternam largiatur, & ^m ea omnia nobis suppeditet, quæ ad tantum bonum consequendum sunt necessaria. Fuit nempe mors Christi conditio quædam, ipsi a Deo imposita, qua interveniente, ut illi gloria, ita nobis remissio peccatorum & salus æterna parta est. Sic enim ⁿ Esaias de Christo scribit: *Si posuerit animam suam pro peccato, videbit semen longævum* (h. e. per fidem ex se generabit filios, qui in æternum sunt victuri) & *voluntas Domini* (quæ est, ^o ut nihil ex eo, quod ipsi Pater dedit, perdat, sed resuscitatum ultimo die virâ æternâ donet) *prosperè perficietur in manu ejus: propter laborem animæ ejus videbit & satiabitur, & cognitione sui multos justificabit servus meus justus, & eorum peccata auferet.* quæ verba posteriora sunt priorum repetitio & explicatio quædam. Hinc ipse Servator: *p Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & a mortuis resurgere, & prædicari.*

Eph: 5. 25, 26, 27.
Tit: 2. 14.
1 Petr: 1. 18.
2. 24, 25. 3. 18.
Hebr: 9. 14.

z 1 Joh: 3. 3.
2 Cor: 7. 1.

a 1 Joh: 5. 3.
Ioh: 14. 15, 21, 23.
24.

b Mat: 27. 43, 46.
Luc: 23. 46.

c Ioh: 14. 31.

d Ioh: 15. 13.

1 Joh: 3. 16.

e Luc: 23. 34.

Esa: 53. ult.

f ib: 7.

Aa: 8. 32.

g 1 Petr: 2. 21, 22, 23

h Matth: 20. 28.

Phil: 2. 5, & seqq.

i Vid cap. 1. disp.

partic: 37.

3 finis mortis
Christi.

k Rom: 14. 9.

l Ioh: 17. 2.

Aa: 5. 31.

m Eph: 1. 22, 28.

4. 10, & seqq.

n Esa: 58. 10, 11.

o Ioh: 6. 39, 40.

p Luc: 24. 46, 47.
vid. etiam 7. 26.
& 1 Petr: 3. 11.

q Hebr. 6. ult.
7. 24, & seqq.
8. 1, & seqq.
9. 12, 24, & seqq.
r cap: 2. 17, 18.

s cap: 4. 15, 16.

t Rom: 8. 34, 35.

dicari in nomine ejus penitentiam & remissionem peccatorum. Quod de Christi Pontificatu, quo q in cœlis æternum fungitur, diximus, clarè docet Divinus Auctor ad Hebr. ^r dum ait: *Debuit per omnia* (h. e. etiam in afflictionibus & morte) *fratribus similis fieri, ut misericors fieret & fidelis Pontifex in iis quæ ad Deum, ad expiandum peccata populi. In quo enim passus est ipse cum tentaretur, potest* (h. e. promptè solet) *tentatis auxiliari.* Vnde ^r inferiùs monet: *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia secundum similitudinem absque peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam accipiamus, & gratiam inveniamus ad opportunum auxilium.* Itaque jure exclames cum Paulo: *Quis est qui condemnet (electos Dei?) Christus [est] qui mortuus est: magis verò qui etiam resuscitatus est, qui etiam est in dextra Dei, qui etiam intercedit pro nobis. Quis nos separabit a dilectione Christi? & quæ sequuntur.* Sed hæc ex ipsa disputatione melius intelliguntur.

RESPONSIO ad Caput I. quod ita inscripsit Grotius:

*Ostenditur controversiæ status, & vera sententia scripturæ
verbis explicatur.*

Particula 1.

AD hunc modum explicatâ nostrâ de Christi morte sententiâ, ad Grotii sententiam examinandam accedamus, quam his verbis concipit: *Deus motus sua bonitate, ut nobis insigniter beneficeret, sed obstantibus peccatis, quæ penam merebantur, constituit, ut Christus volens, ex sua erga homines charitate, crâciatus gravissimos & mortem cruentam atque ignominiosam ferendo penas penderet pro peccatis nostris, ut salva justitiæ divinæ demonstratione, nos, intercedente vera fide, a pœna mortis æternæ liberaremur.*

Hæc verba, si dextrè accipiantur, admitti a nobis possunt universa. Nam primùm vox pœnarum non incommode, quamquam improprie, ad passionem ac mortem Christi, salva sententiâ nostrâ potest transferri, ut mox docebimus. Deinde si justitiæ divinæ, cujus in Grotii verbis fit mentio, accipiat vel pro fide ac constantia Dei in servandis promissis, vel pro justificatione nostra, a Deo profecta, quæ utraque hujus vocis significatio in sacris literis non est inusitata; fatemur Christum mortuum ad justitiæ divinæ demonstrationem. Hæc autem duo sunt in Grotii verbis, quæ sententiæ nostræ videntur repugnare. Verùm Grotius, ut apparet, pœnarum vo-

cem

*Christi penam
pro nobis habi-
sit ut per nos
ut improprie
accipitur.*

etiam accepit propriè. Pœna verò propriè dicta describitur a Icto, Vindicta noxæ; consentientibus Græcis, qui ἐκδίκησιν ἀμαρτημάτων definiunt. Hanc nos Christum, quem Deus infinito præmio ad mortem nostrâ causâ sustinendam hortatus est, eoque re ipsa postmodum exhibito, omnes ejus cruciatus abundè compensavit, sustinuisse negamus: impropriè dictam, fatemur. Id enim, quod Christus perpassus est, cum vera pœna tantam habet cognationem, ut ea vox, & phrasæ in suppliciis propriè dictis usitatæ, eleganter ad passionem ipsius traduci possint. Convenientia primùm est in materia pœnæ, quæ est afflictio aut nocumentum; deinde in causâ impulsivâ procatartica, hoc est, peccatis; tandem in effectu & fine, qui est, ut reatus peccatorum admissorum tollatur, & a peccatis homines abstrahantur; quanquam in modo aliqua est differentia. desinit autem potissimum forma, quæ est vindictæ ratio. Quod si tamen Grotius ad formam pœnæ sufficere putat, relationem nocumenti ad peccatum, & ad bonum commune, atque adeo pœnam definit, Nocumentum peccati causâ, cuiuspiam inflicti, intervens bono communi, & reatui tollendo; in forma rei, de qua agitur, adeoque in principali quæstione nobis cum ipso conveniet, nec, nisi fortè de voce, controversia nobis ab eo hac in parte movebitur. Rem enim fatemur: vocem pœnæ propriè huc pertinere non concedimus; & in eum sensum semper verba nostra volumus accipi, cum Christum pœnas pendisse simpliciter negamus.

Quod ad justiciam divinam attinet, quia eam intelligit Grotius, ut infrâ docebit manifestiùs, cujus inter alia officium sit, pœnas exigere, quem illius effectum in morte Christi vult re ipsa ostensum; hoc sensu acceptam eam definitionis Grotianæ particulam, quâ divinæ justitiæ demonstratio mortis Christi finis esse innuitur, negamus. Aliàs justiciam illam, quæ suum cuique tribuit, morte Christi demonstratam, nos quoque statuimus: cum fides in servandis promissis, justitiæ hujus pars sit magna; hanc verò morte Christi demonstratam asserimus. Quod si hoc etiam ad justiciam Dei ἀνταποδοτικὴν pertinet, ut quidem Grotius contendit, curare bonum commune, & rectum ordinem custodire, quod sit, cum homines a sceleribus ad pietatem, ipsamq; salutem perducuntur; hac quoque ratione istam Dei justiciam Christi morte insigniter esse demonstratam, nostra sententia manifestè probat. Plura hac de re suo loco dicentur.

Illud autem hîc inprimis observandum videtur, quod Grotius in hac

Vlpian: Dig: de verb: signif: L.

131.

Pœna propriè dicta qd.

Esa: 53. 10, 11.

Heb: 2. 9. 10, 11.

& 12. 2.

Philil: 2. 9, 10, 11.

Christi mortis?
ad justiciam
ne demonstrat
tionem, h. pro
justitiæ designat
aut filium in
a retributione
tam. servandis
aut in significatione
nam.

in hac satisfactionis Christi descriptione illud non attigerit, quod Socinus potissimum sibi oppugnandum sumserat, nempe Christum morte sua iusticię divinę pro peccatis nostris plenissime satisfecisse, hoc est, pœnas ejusmodi sustinuisse, quæ vi sua delictis omnibus omnium hominum essent æquales. Vide inter alia Socini loca, quibus id potissimum sibi propositum esse testatur, lib: 3. cap: 4. & 6. Hęc enim communis est de satisfactione Christi sententia, quam Covenantus, cum quo Socino res fuit, defendendam sibi sumsit, ut ex ipsius verbis, quibus sententiam suam complexus est, apparet. Grotius autem hoc tantum asserit, Christum pœnas pro peccatis nostris pendisse. At ~~potest possunt delictis, ut longè mirantes, ac salvâ iusticiâ admitti~~, etiam a rectore, cum ordo communis & disciplinæ conservatio majores non postulat, & ceteri, quorum interest nocentem puniri, consentiunt. Quare sententia Grotij id non exprimit, quod sibi Socinus verè sumserat refutandum, nec eodem planè modo satisfactionis vocem, quo Socinus, accipit. Quamquam haud imus inficias, Socinum in disputatione sua hinc inde non pauca afferre, quæ ad eam sententiam, quæ his Grotij verbis videtur expressa, refutandam pertinent: tum quia hac subversa, illa etiam, quæ communior est, corrui: tum quia hæc quoque sententia veram mortis Christi vim obscurat.

Præterea illud in explicatione sententiæ Grotianæ meritò consideramus, quòd inter causas efficientes rei, de qua agit, non posuerit iram divinam, quam infrà cap: 5. urget, nec ullum scripturæ locum, in quo ea mortis Christi causa commemoretur, attulerit. At hæc potissimum fuerat afferenda, & sacris testimoniis munienda: quia hæc est causa propria pœnæ: (est enim, ut asserit ipse Grotius, ira puniendi affectus) pœna verò est forma, adeoque rei, de qua agitur, præcipua pars, in qua cardo controversiæ, quam hoc loco Grotius constituit, versatur. Altum nempe sacrarum literarum hac de re silentium eam hoc loco coëgit suppressere. At quid sit, quòd sacræ literæ iram Dei in hoc negotio ne semel quidem commemorarint, ingentem autem Dei erga nos amorem, qui mortis Christi causa fuerit, non semel clarissimis verbis expresserint? Charitas autem Dei tanta iram istam, quæ mortis Christi causa fuerit, & Deum ad repetendas peccatorum nostrorum pœnas impulerit, prorsus evertit. Cui enim, quæso, Deus fuit iratus? an Christo filio suo unigenito, innocentissimo & sanctissimo, id quæ etiam tum, cum aggrederetur id opus, quod fuit hostia & oblatio Deo in odorem suavitatis, & ob quod ab ipso potissimum dilectus, ac gloriâ coronatus est? An

*Pœnæ pœnitentiæ
delictis
minoris, hæc
sententia in
admirabilem a
rectore.*

*Id est, non fuit
causa efficiens
mortis Christi.
Id est, non fuit
causa efficiens
mortis Christi.*

*Ep: 5. 2.
Ioh: 10. 17.
Heb: 2. 9.*

est? An hominibus? at eos ingenti amore complectebatur, & ut ii non tantum impunitatem, sed etiam æternam felicitatem consequerentur, unicum ac charissimum filium suum morti acerbissimæ tradebat? Non fuit ergo ira divina mortis Christi causa, adeoq; nec mors Christi pœna propriè dicta. Sed videam⁹, quomodo Grotius sententiam suam per causarum genera deducat, & sacra scripturæ testimoniis comprobet.

*Dei non est
mors huius
Ioh: 3. 16. Deus filium
suum unigenitum dedit, ut
omnis qui credit in eum non
pereat, sed tantum traditionis
Christi in mortem.*

Primò igitur efficientem causam rei, de qua agit, statuit Deum Grotius. Porro cum res hæc ex sententia ipsius sit satisfactio pro peccatis nostris morte Christi præstita, negamus ejus rei causam efficientem esse Deum: nec loci, quos Grotius affert, id ullo modo evincunt. Nam quod ad primum attinet, Ioh. 3. 16: *Deus filium suum unigenitum dedit, ut omnis qui credit in eum non pereat*, nulla ibi satisfactionis mentio, sed tantum traditionis Christi in mortem nostræ impunitatis ac salutis æternæ causâ. vocem enim *dedit* nil aliud significare quàm *dedit in mortem*, infra hoc ipso capite ostendit Grotius. Verba etiam quæ adduntur: *ut omnis qui credit in eum non pereat* &c. sententiæ Grotii nequaquam suffragari, inferiùs cum de mortis Christi fine agetur, docebimus. Præter hæc autem duo nihil est in hoc testimonio, quod ad suam sententiam defendendam, pertrahere possit Grotius.

*Partic: 1.
Dei non est
causa efficiens
satisfactionis
Christi.*

Nec verò etiam secundus locus, qui extat Rom: 8. 32. *Deus Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum*, ullo modo Deum causam esse efficientem istius satisfactionis probat. Nam quod *primùm dicitur*, *Deum non peperciſſe proprio filio*, id, ut quivis animadvertit, ita rectissimè accipitur, ac si dictum esset, *Deum, licet magna esset causa, cur filium proprium afflictionibus tantis & morti adeo diræ haudquaquam objiceret, afflixisse tamen, & morti acerbissimæ subjecisse: qua ratione olim filio suo unico non pepercit Abrahamus Gen: 22. 12, 16. quem non punire, sed simpliciter affligere atq; occidere voluit*. Deinde quod dicitur, *Deum pro nobis tradidisse filium suum*, id, ut cap: 9. patebit, nil aliud est, quàm quòd Deus eum propter nos, seu salutis nostræ causâ in mortem tradiderit. Neutrum autem satisfactionem ullam evincit. imò cum Paulus hoc Dei factum, quòd proprio filio non pepercerit, sed pro nobis omnibus eum tradiderit, afferat ut argumentum divinæ erga nos charitatis ac beneficentiæ; fieri non potest, ut in iisdem verbis de satisfactione Deo præstita loquatur; quod ipsum etiam de priori loco Ioh: 3. 16. dictum volumus.

Tertium & quartum testimonium Esa: 53. 6. 2 Cor: 5. 21. itidem non favere Grotio, infra cum de forma dicemus, demonstrabitur.

Quod ad causam priorem attinet, quæ Deum moverit, nempe ipsius charitatem seu *φιλανθρωπίαν*, eâ quidem fatemur Deum impulsam, ad Christum nostræ salutis causâ in mortem tradendum, quod solum loci a Grotio adducti Ioh: 3. 16. Rom: 5. 8. evincunt, non autem ad satisfactionem pro peccatis nostris a Christo exigendam. Imò charitas illa Dei, quæ summam ipsius erga nos beneficentiam complectitur, satisfactionem istam prorsus evertit, ut jam indicavimus, & suo loco fusiùs ostendimus.

Quod ad posteriorem causam attinet, quæ Deum moverit, nempe peccata nostra poenam commerentia, ea itidem non ad satisfactionem a Christo exigendam, sed ad Christum morti tradendum impulsit Deum. Verba Rom: 4. 25. a Grotio citata contrarium non evincunt.

Quòd verò Grotius hoc loco asserit, phrasin *propter peccata* perpeffionibus junctam semper causam impulsivam notare, nec unquam aliter sumi, contrâ quàm Socinus opinetur, qui & impulsivam & finalem ea phrasi designari statuit; id locus ab ipsomet Grotio hic allatus dubium reddit. Nam cum in eo loco, Christus propter peccata nostra dicatur traditus; hac phrasi causam finalem indicari, sequentia verba, *resuscitatus propter justificationem nostram*, innuere videtur, in quibus causam finalem significari nemo non agnoscit. Nam quòd Grotius infra ad finem hujus capituli ait: vocem *propter* in utroq; loci hujus membro non similiter sumi, & in posteriore finem, in priore impulsivam causam notare; rationem afferens, quòd finis bonum sit, peccata verò malum: non videtur id, quòd asserit, satis probasse. Nec enim, si phrasis hæc *propter peccata finem* notet, necesse erit, ipsa peccata esse finem, atque adeo bonum.

Nam satis est, si id sit finis ac bonum, quòd ad peccata respectum habeat, nempe abolitio peccatorum, quæ his verbis tacite comprehendatur: quemadmodum 1 Cor: 7. 2. cum dicitur, *propter supra unusquisq; habeat suam uxorem*; nemo non videt, verbis *propter supra* causam finalem conjugii denotari, licet *supra* mala sint, & conjugii finis esse nequeant. Apertum enim est, ita ea verba esse capiendâ, ac si scriptum extaret, *propter supra vitanda*. Nihil igitur obstat hæc Grotii ratio, quominus illa verba *propter peccata* Rom: 4 sic accipiantur, *propter peccata abolenda*, atq; ad eum modum finem notent.

propter

Partic: 2.

Charitas vero,
φιλανθρωπία
Dei & caritas
non solum sed
etiam in
complectitur,
satisfactionem
istam prorsus
evertit, ut jam
indicavimus,
& suo loco
fusiùs ostendimus.

propter

propter peccata
non solum sed
etiam in
complectitur,
satisfactionem
istam prorsus
evertit, ut jam
indicavimus,
& suo loco
fusiùs ostendimus.

propter peccata perpeſſionibus jungantur; niſi velleſ perpeſſiones ab-
olendorum peccatorum cauſſa ſuſcipi non poſſe, quod nec Grotius
dicere poteſt, qui finem pœnarũ ſtatuit morum correptionẽ, & nos
falſum in hoc ipſo moris Chriſti negotio, ſuprà, cum de ejus fine
actum eſt, docuimus. Hoc verò conceſſo, nulla eſt cauſſa, cur per-
peſſiones phraſi *propter peccata* junctę vim notandi finem adimant,
quam ſimiles phraſes recipiunt, ut præter locum 1 Cor: 7. jam ad-
ductum, docet etiam ille Gal: 3. 19.

Idem ex parte dicimus de altera phraſi *pro peccatis*, quæ Græcis
eſt ὑπὲρ aut περὶ ἀμαρτιῶν, quam finem notare, docere poteſt locus
Hebr: 10. 26. Sponſe peccantibus nobis poſt acceptam cognitionem ve-
ritatis, non amplius pro peccatis relinquitur hoſtia. perinde enim ac-
cipienda eſſe verba hæc poſteriora, ac ſi ſcriptum eſſet; non reſtare
ampliùs hoſtiam expiandis peccatis, eorumvè reatui ac pœnæ auſe-
rendæ, indicat oppoſitio. Nam ſtatim ſequitur: ſed (ſcil: relinqui-
tur) terribilis quædam expeſtatio judicii & ignis æmulatio, qui devo-
raturus eſt adverſarios. Idem agnoverunt Beza & Caſtellio in illis
verbis Rom: 8. 3. & *pro peccato condemnavit peccatum* &c. Caſtellio
enim in margine verſionis ſuæ ita notavit ad verba *pro peccato*: *ad
delendum peccatum*. Beza verò: *ut ipſum peccatum aboleret*. quin eti-
am hic, refutans eos, qui vocem peccati in iſdem verbis de hoſtia
pro peccato intelligunt, ait: *aut ego prorsus fallor, aut præpoſitio
περὶ nulla ratione poteſt hanc interpretationem admittere*. Poſtulat
enim iſtorum ſententia, ut præpoſitio περὶ *pro* de cauſſa efficiente
accipiat, quam Beza hic pro ὑπὲρ poſitam ſcribit, & finem vult
notare. Eandem vim cauſſam finalem denotandi in verbis *pro pec-
catis* agnovit Muſculus in loco, quem Grotius citavit, 1 Cor: 15. 3.
ubi inter alia notat: *Exprefſiſſe hac particula Apoſtolum rationem
mortis Chriſti & redemptionis utilitatem* &c. & rationem dicti red-
dens, mox ſubjungit: *Cum enim dicit, Chriſtum mortuum eſſe pro pec-
catis noſtris, ſignificat mortem illius ad hoc fuiſſe. divinitus deſtinatam,
ut a condemnatione mortis æternæ, cui propter peccata noſtra eramus
obnoxii, veluti redemptionis precio liberaremur* &c. Idem agnovit
Adamus Sæbouth, homo quidem Pontificius, ſed, ut ex ejus Com-
mentariolo in Epistolæ Apoſtolicas apparet, vir doctus, qui ad ver-
ba illa ὑπὲρ τῶν ἐν δοξίᾳς *pro beneplacito* Phil: 2. 13. notat: ſenſum
Latinorum interpretum, qui ea verba de cauſſa impulſiva capiant,
valde quidem convenire rei de qua agatur, ſed ei admodum repu-
gnare præpoſitionem ὑπὲρ, quæ ferè ſoleat ſervire fini ac intentio-

Partic: 6.

ὑπὲρ ὡς περὶ
ἀφ' ἑαυτῶν finem
notant.

Edit: Lovanii
Anno 1556 a-
pud Antonium
Mariam Bergag.

nis atq; ad id illustrandum adducit verba Pauli Gal: 1. 4. a Grotio etiam hic citata: *tradidit semetipsum pro peccatis nostris*, quæ ita explicat: *id est ad abolenda peccata*. additq; quod Latini dicant, vocavit me pro sua humanitate, Græcos efferre per aliam præpositionem quàm *ὕπερ*: & interpretes Græcos Chrysostomum, Theophylactum, & Oecumenium a communi sensu, quem Latini sequantur in loco Phil: 2. 13. retentos sive abductos fuisse præpositionem *ὕπερ*. ac tandem concludit, si quis sequi velit Latinos, eum dicere posse, Apostolum ab usum præpositione, quod ipsi non sit infrequens. Quæ ideo fusiùs recensuimus, ut non tantùm hujus phrasis *pro peccatis* significatio pateret, sed illud quoq; constaret, quid in genere de vi particulæ *ὕπερ* sit sentiendum. quod spectat etiam Victorini Strigelii testimonium, qui cum eadem illa Pauli ad Phil: 2. verba ita reddidisset: *ut aliqua fiant Deo grata*, rationem dicti addit: *significatur enim præpositio *ὕπερ* causa finalis, non, ut alii enarrarunt, efficiens*. Itaq; horum virorum sententia verba ista *ὕπερ τῆς ἐνδοξίας* similia sunt illis, Col: 1. 10. *ἐἰς πᾶσαν ἀρετὴν*, ut per omnia placeatis, nempe Domino. quanquam ita etiam queunt accipi: ut beneplacitum suum ad effectum perducatur; quod itidem finem significat, licet ipsum beneplacitum sit causa efficiens impulsiva. Sed ut ad phrasin *pro peccatis* redeamus, eâ finem notari posse docet etiam Vatabli de simili phrasi testimonium. Ita enim ad vers: 1. cap: 3. Habac: notat: *Oratio Habacuc pro ignorantibus, id est, quam habuit, ne Deus imputaret suis popularibus ignorantias*. Quod si dixerit Grotius, in quibusdam ex his locis, verba *pro peccatis* non jungi perpeffionibus: se autem id tantùm negare, ea verba perpeffionibus juncta finem designare; respondemus primùm id, quod suprâ diximus, de phrasi *propter peccata* agentes: si alibi eam vim habere deprehendantur, nullam esse causam, cur etiam tum habere non possint, cum perpeffionibus junguntur iis, de quibus inter omnes constat, quòd peccatorum tollendorum causa fuerint susceptæ, quales sunt perpeffiones Christi, quarum occasione de vi verborum istorum disputatur. Deinde si ratio Grotii, quam infra ad sententiam suam comprobendam affert, firma est, nempe quòd peccata neq; finis cui, neq; finis cujus esse possint; sequetur, nec in ullo locorum a nobis adductorum, nec in similibus uspiam, verba *pro peccatis* causam finalem denotare, siue perpeffionibus jungantur, siue minùs. In nullo enim istorum locorum ipsa peccata finis rationem habere possunt, sed id tantùm, quod ad peccata respicit, & circa ea vertitur, quemad-

*Peccata nulli
in negotio nostro
est finis rationem
habet, sed abolitio peccatorum.*

quemadmodum unâ cum aliis viris doctis Socinus voluit: quam sententiam suam indicavit de Serva: lib: 2. c. 7. sed apertius in prælectionibus Theolog: cap: 20. ubi cum asseruisset, verba pro peccatis de causâ finali debere intelligi, ait: Cum igitur scriptum legimus, Christum pro peccatis nostris passum & mortuum fuisse, intelligendum quidem est, id propterea factum esse, ut inde effectus aliquis nostra peccata respiciens consequeretur &c. nempe ut nos a peccatis retraheremur; utq; nobis fides fieret, peccata nostra, si ipsi Christo obediremus, nobis divina benignitate remissum iri; ac deniq; ut remissionem peccatorum ipsam reipsa, ejusq; fructum sentire & consequi possemus. Simile quippiam accidit in aliis phrasibus, in quibus locus est particulæ ὑπὲρ, ut in illis Apostoli verbis Rom: 15. 8. ubi dicitur, Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis ὑπὲρ ἀληθείας θεῷ, pro veritate Dei, nempe patefacienda, & reipsa comprobanda; quod statim explicatur, dum additur: ad confirmandas promissiones patrum. quam sententiam omnes, ni fallor, interpretes agnoverunt, adeoq; finalem causam verbis pro veritate Dei designari crediderunt, licet ipsa Dei veritas causâ efficiens fuerit, ob quam Christus minister circumcisionis extitit, hoc est, circumcisis seu Iudæis Evangelium ministravit, causâ verò finalis fuerit comprobatio divinæ veritatis, quæ satis videbatur expressa, nominata Dei veritate, ad quam comprobatio illa tota respexit.

pag: 116.

pag: 121, 122.

Quòd verò Grotius contra Socinum asserit, ὑπὲρ & περὶ non minùs causam impulsivâ quàm finalē significare, itemq; particulâ Pro apud Latinos: id possemus salvâ sententiâ nostrâ de morte Christi transmittere; præsertim cum nos unâ cum Socino fateamur, peccata nostra causam mortis Christi impulsivam fuisse, cujus rei obtinendæ gratiâ Grotius hæc disputat; neq; concessio eo, quod de hac particula in genere scribit Grotius, omnino consequatur, verba pro peccatis in nostro negotio causam impulsivam denotare. Veruntamen si rectè attendatur Socini hac de re sententia, quam cum aliis viris doctis ei communem esse ostendimus, non videmus, cam repudiandam esse. Id enim voluit Socinus, particulam ὑπὲρ, aut Latine pro, atq; adeo etiam περὶ, quando pro ὑπὲρ collocatur, non significare revera unde aliquid proficiscatur, id quod est causæ efficientis, sed quònam respiciat, & in quem veluti scopum mens agentis intendat ac collimet; quod dum fit, finis actionis vi hujus particulæ semper significatur, quamquam nunc apertius, nunc minùs apertè. Apertius, cum finis sive iure, sive in particula ὑπὲρ expressè

Partic: 7.

Roh: 6. 11.
 2. 11. 4.
 2 Cor: 1. 6: 12.
 19: 13. 8.
 2 Thess: 1. 5.
 Rom: 8. 31.
 Hebr: 6. ult:
 9. 24.
 14. 17.

pressè subjicitur, quod in multis fœderum literarum locis; nec id diffitetur Grotius. Minus apertè, cum non quidem ipse finis particula huic subijungitur, sed illud, ad quod finis ille respicit, & circa quod vertitur, ita ut mens in finem intenta, ad illud quoque respicere ac veluti collimare cogatur; licet id per se ad aliud aliquod causarum genus atq; adeo ad causam impulsivam nonnunquam referendum sit. verum id respectu significationis particula $\epsilon\pi\epsilon\iota$ ex accidenti est. Hanc fuisse Socini mentem, ex ipsius verbis facilè intelligitur, quæ paulo superiùs adduximus, de phrasi *pro peccatis* $\epsilon\pi\epsilon\iota$ cum vocula $\pi\epsilon\iota$, quæ materiam circa quam, seu objectum propriè notat, tam crebrò commutetur: nempe quia mens agentis etiam objectum respicit, & in id intendit, ac finis actionis ad illud aliquo modo refertur. Itaq; particula $\epsilon\pi\epsilon\iota$, quando pro $\pi\epsilon\iota$ usurpatur, deflectit quidem a propria significatione, sed non longè: quia tamen deflectit, ideo a doctis Latine non pro, sed, ut $\pi\epsilon\iota$, de verti solet; potestq; statui, Socinum de iis locis, ubi sic usurpatur, non esse loquutum, sed de iis tantum, ubi $\epsilon\pi\epsilon\iota$ Latine reddenda est pro aut propter, quemadmodum colligi potest ex loco, quem Grotius notavit, lib: 2. cap: 7. Huc verò possunt referri nonnulli ex iis locis, quos Grotius adduxit, ut probaret, $\epsilon\pi\epsilon\iota$ causam impulsivam significare, qui quidem extant 2 Cor: 7. 4: 9. 2: 12. 5. quibus alia non pauca in eadem Epistola sunt similia, ubi de gloriolatione $\epsilon\pi\epsilon\iota$ $\tau\iota\upsilon\sigma$ aut $\tau\iota\upsilon\omega\upsilon$ agitur. Notavit id Beza non semel, ideoq; unà cum aliis recentioribus Interpretibus $\epsilon\pi\epsilon\iota$ in ejusmodi locis non vertit pro, sed de: quod etiam vetus interpres fecit cap: 7. 14: 9. 3. 4. licet alibi pro habeat. Hæc significatio frequentius reperitur in hac Epistola, quàm alibi. vide cap: 1. 6. Spes nostra firma $\epsilon\pi\epsilon\iota$ $\epsilon\mu\omega\upsilon$ de vobis. & v. 8. $\epsilon\pi\epsilon\iota$ $\tau\eta\varsigma$ $\theta\lambda\iota\psi\epsilon\omega\varsigma$ de afflictione. cap: 8. 2. $\epsilon\pi\epsilon\iota$ $\tau\iota\varsigma$ $\tau\iota\varsigma$ sive de Tito scil. queritur. Exemplum quoq; apertum habes Rom: 9. 27. Huc etiam referendus est locus Iud: v. 15. a Grotio citatus, qui eo minùs ad rem facit, quia ibi est $\pi\epsilon\iota$, quod propriam suam vim ibi retinet, & objectum notat. Itaq; vetus interpres, ad stipulante partem verbis, partim sententiâ, Beza & Castellione, ita reddidit verba: arguere omnes impios eorum, de omnibus factis impietatis eorum. Ea certè usitata est ac propria significatio phræcos $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\chi\epsilon\iota$ aut $\epsilon\phi\epsilon\lambda\epsilon\gamma\chi\epsilon\iota$ $\pi\epsilon\iota$ $\tau\iota\upsilon\sigma$; ut inter alia videre est Ioh: 8. 46: 16. 8, 9, 10.

Neq; verò sententiæ Socini a nobis explicatæ repugnant, aut Grotium quicquam juvant ea loca, in quibus $\epsilon\pi\epsilon\iota$ commutationem quan-

$\epsilon\pi\epsilon\iota$ cum multa
 $\pi\epsilon\iota$ frequentè
 commutatur.
 $\pi\epsilon\iota$ obiectum
 propriè notat.

nem quandam significat, quò pertinet imprimis ille 2 Corint: 5. 20. *ὅτι περὶ χριστοῦ*, quod Grotius intra tum hoc tum 7. cap: vertit nomine Christi. Nam ubi commutatio fit, finis sive per se, sive per acci-
dens, est compensatio quædam, quæ nunc vera est, nunc vera loco,
ac velut imaginaria. Compensatio autem ad illud respicit, cujus lo-
co alterum reponitur. Atq; huc pertinent ista: gratias agere aut
reddere pro beneficiis, aut pro iis, in quos beneficia sunt collata;
laudare pro misericordiis; ulcisci pro injuriis, & his similia. Neq; e-
nim ideo particula *pro* hic adhibetur, quia alterum sit causa impul-
siva alterius, sed quia quædam inter ea fiat commutatio, ut in aliis
multis, ubi res pro re dari aut poni dicitur.

1 Cor: 1. 4.
2 Cor: 1. 11.
Rom: 15. 26.

Verba 2 Cor: 12. 10. *ἀνὰ στενότητι* *ὅτι περὶ χριστοῦ*, quæ pro sua senten-
tia Grotius inter alia citavit, rectissimè de fine intelliguntur; ut sen-
sus sit: angustia, quas ob Christi gloriam, seu regni ipsius promo-
vendi gratiâ perfero. ubi Christus est *finis cui*, ut loquuntur.

Rationem Grotii, quâ probare conatur, voces *pro peccatis* per-
pessionibus Christi junctas finem notare non posse, quia peccata
nec sint finis cui, nec cujus, suprâ refutavimus.

Instat adhuc Grotius: *Quis unquam dixit pharmacum sumi pro-*
pter mortem, id est mortis avertendæ causâ? sed propter morbum sumi
ideo dicitur, quòd morbus nos eo adigit.

Partic: 2.

Sed nulla ratio vetat, quominus dicas, pharmacum sumi pro-
pter mortem, id est mortis avertendæ causâ: quemadmodum &
propter morbum, id est morbi depellendi causâ. Medicis sanè vul-
gò usitatum est, hoc sensu efferre particulam *pro*: ut cum dicunt,
remedia parari aut sumi pro podagra, pro calculo, pro peste, pro se-
bri, aliisq; morbis, hoc est, illorum depellendorum gratiâ.

Rectè dicitur
pharmacum
sumi pro mortem
(3) avertendâ

De loco Esa. 53. 5. quem hic producit Grotius ad ostendendum
peccata nostra impulsivam esse mortis Christi causam, nihil opus
est dicere: cùm Socinus lib: 2. ca. 7. eodem argumento, quo hic
utitur Grotius, ex particula Hebræa *Min* ducto, probârit, verba *pro-*
pter peccata isto in loco non finalem, sed efficientem seu antec-
edentem mortis Christi causam denotare, quæ hic nulla est alia
quàm impulsiva procacitica.

Partic: 3.

Locus Rom: 6. 10. *Christus mortuus est peccato*, huc propriè non
spectat, nec ita reddendus est, ut vult Grotius, *mortuus est ob pecca-*
rum. Mortuus enim hic dicitur Christus peccato semel, quòd affli-
ctionibus & morte, quæ hoc loco peccati nomine figuratè intelli-
guntur, semel sit defunctus, & ex iis hoc pacto planè exemptus ac li-
beratus.

Partic: 10.

Long. Rom. 6. v.
Explicatus.

beratus, ita ut in eum nihil ampliùs juris habeant. Nam comparatio hic instituitur inter nos & Christum, ut, quemadmodum ille semel peccato est mortuus, & ex eius imperio penitus exemitus: ita & nos censeamus, peccato, nempe propriè sic dicto, nos esse mortuos, hoc est, ex eius imperio penitus exemitos, & quemadmodum nunc Christus vivit Deo, hoc est, vitam degit Deo dignam ac gloriosam, seu vitam immortalem: ita & nos vivamus Deo, hoc est, vitam agamus Deo dignam ac gloriosam, seu sanctè ac piè vivamus. Considerentur ea, quæ apud Apostolum antecedunt ac consequuntur. Similis est locus 1 Pet. 4. 1, 2. qua de re jam monuerat Socinus lib. 2. cap. 22.

Partic. II.

Pergit Grotius: Cum causa impulsiva multiplex esse possit, hoc loco meritoria accipienda est. Agitur enim de pœna, ut mox ostendemus. Peccata autem pœnæ causa non sunt aliter quàm per modum meriti.

Quia hanc assertionem suam eo fulcit Grotius, quod mors Christi sit pœna; quomodo id probet, suo loco videbimus. Interim fate-mur, peccata nostra, posito Dei de salute nobis danda, & eius spe firma in hoc seculo nobis inferenda decreto, eatenus etiam fuisse impulsivam mortis Christi causam, quatenus pœnam merebantur, pœnam, inquam, nobis ipsis infligendam, camq; æternam. Eatenus enim decreti illius divini effectum impediabant, ne verò impedi-rent, morte Christi pœna effici, atq; adeo effectum est.

ut meliùs pateat, quo pacto peccata nostra fuerint impulsiva mortis Christi causa, paulo altiùs repetenda est eorum vis, quam habent ad decretam nobis a Deo salutem salutisq; spem eripiendam. Ea est, quod peccata nostra tum Deo, tum Christo, per quem salutis nostræ negotium administrare atq; ad finem perducere Deus gravibus de causis decrevit, vehementer displicent, ideoq; ipsius iram, & quæ hanc consequi solet, pœnam provocant, non temporariam solum, sed & æternam, quæ salutem nostram prorsus evertit. Id porro cum a nobis consideratur, æstimantibus peccatorum nostrorum magnitudinem ac multitudinem, gravissimas supremi sanctissimiq; numinis offensas, jus ac potestatem, quam ad nos puniendos habet; spem salutis firmam concipere, & inter tot mala, quæ vel impendent, vel incumbunt, ipsamq; adeo mortem, quæ divinæ iræ ac interitus æterni metum nobis incutiunt, constanter retinere non possumus. Hæc vis peccati nobis adeo noxia ut tollatur, partim quidem ipsa peccata sunt & nobis collenda; siquidem qui in iis perseverant Deo placere ac salutem adipisci nullo queunt pacto: partim etiam evidentibus argumentis demonstrandum, nec præterita nostra sce-

Peccata nra es
gratorum pœnam
meritorie no-
bis infligenda
sunt. Caa im-
pulsiva mortis
Christi, et pœna
mala!

stra scelera, gravissima licet atq; innumera, si ab illis desistamus, nec lapsus nostros, qui pietatis nostræ cursui forsan interveniant, nobis imputatum iri, & jus quoddam nobis dandum, quo nos adversus Dei judicia tueamur; efficiendum deniq; ut fructus decretæ nobis remissionis ac salutis ad nos redeat. Hoc verò totum morte Christi interveniente effectum esse, tum ex iis colligi potest, quæ ab initio de vi mortis Christi disseruimus, tum ex iis intelligitur, quæ dicemus inferiùs de remissione peccatorum, quam alterum mortis Christi finem constituit Grotius, agentes. Hæc ratio, quæ peccata nostra fuerint mortis Christi causa impulsiva, charitati divinæ erganos, quam in hoc negotiò passim inculcant sacræ literæ, est convenientissima; ea verò, quam hîc intelligit Grotius, iram ac severitatem Dei adversum eos ipsos, quorum felicitati mortem Christi destinaret, argueret, quam sac: lit: in hoc negotio nupiam cômementant. Quare etiam si tandem concederetur id, quod hoc loco urget Grotius: non posse ostendi, voces istas, *ob peccata, vel propter peccata*, præsertim ubi perpeſſionibus junguntur, aliter sumi usquam in s: literis, quàm in hoc, quo ipse vult, meriti significatu: non tamen sequetur, idem hoc loco fieri; cùm materia subjecta id non patiatur: ista verò significatio, quam Grotius in s: literis vult esse perpetuam, ex subjecta materia, non verò simpliciter ex vi verborum *propter peccata* etiam perpeſſionibus junctorum pendeat: cùm ea vel finem, vel causam antecedentem simpliciter significet: quæ verò sit illius causæ species, ex re ipsa sit colligendum. Sic cum Moſes ait Deut: 9. 18. Prostratus coram Domino, ut antea, quadraginta dies, & quadraginta noctes, nec panem comedi, nec aquam bibi, propter omne peccatum vestrum, quod perpetraveratis &c. non est intelligendum, peccata populi istud meruisse, aut Moſen, ut pœnam aliquam pro iis sustineret, se se prostravisse, ac per tantum temporis spatium jejunaſſe: sed tantum, Moſen peccatis populi impulsu fuisse, ut ista faceret; cum videret, Deum ob eorum peccata tantopere iratum, ut eos etiam perdere vellet, quemadmodum ibidem additur vers: 19. & 25. quam Dei iram Moſes, coram ipso prostratus, a populo avertit.

Subjungit Grotius: Non evincit contrarium locus ille 1 Reg: 14. Partic: 12. 16. Tradet Deus Israëllem propter peccata Ieroboami. Nam peccata Ieroboami illo loco significant genus ipsum peccati; idololatriam scilicet cuius populo autor fuerat Ieroboamus: idq; manifestè explicant sequentia: quibus peccavit & quibus peccare fecit Israëllem. Hæc enim verior est interpretatio, quàm illa a Socino allata; qui peccavit & peccare fecit Israëllem.

elem. Peccata ergo illa, quorum auctor erat Ieroboamus, imitator populus, traditionis istam pœnam merebantur.

At nūlpian Socinus negavit, peccata illa, quorum auctor erat Ieroboamus, imitator populus, traditionis istam pœnam meruisse. Socinus enim ideo verba hæc adduxerat, ut ostenderet, voces *propter peccata* perpeſſionibus junctas, non significare satisfactionem pro peccatis divinæ justiciæ præſtitam, sed tantum, *peccatorum causa*: quemadmodum cuivis locum inspicienti patet, qui extat lib: 2. cap: 7. Hoc autem, quod asserit Socinus, verum esse potest, etiam si peccata sint causæ meritorie afflictionis ejus, de qua sermo est; præsertim si consideres, quid satisfactionis nomine Socinus intelligat, qua de re suprâ. Potest enim quispiam meritis puniri, nec tamen interea plene satisfacere, quod etiam hoc ipso loco factum est. Nam populus Israëliticus pro peccatis alienis afflictione sua nequaquam potuit satisfacere, cum nec pro suis verè satisfecerit. Nec verò multum referret, etiam si verior esset Grotii interpretatio. Satis enim est, eam quoque versionem, quam asserit Socinus, sustineri posse; quod ne Grotius quidem negaverit. nam & verbis ipsis, & loci circumstantiis est consentanea, nec quicquam a veritate alienum continet: unde factum, ut non modò vetus interpres, sed etiam alii quidam viri Hebrææ linguæ peritissimi eam sint sequuti. Sed nulla ratione probat Grotius, suam illam interpretationem esse veriolem, & peccata Ieroboami significare genus ipsum peccati. imò ex cap: seq: v. 30. ubi decreti hujus divini, quod attinet ad domum Ieroboami, narratur exsecutio, & manifesta est ad verba cap: 14. relatio, diversum videtur apparere. Cum enim ibi eadem verba habeantur, *propter peccata Ieroboami, qui*, vel ut Grotius vult, *quibus peccavi* &c. et res ipsa satis indicet, de peccatis ab ipso Ieroboami perpetratis, quorum imitatores fuerant ipsius posterii, atq; unâ populus, esse sermonem; censendum est, idem cap: 14. fieri.

Partic: 13.

Merito imitatores alieni peccati pœnas dare, non tantum ob sua, verum etiam ob aliena peccata, non coactus, ut Grotius loquitur, fateretur Socinus, sed libens agnoscit, idq; nihil contra ipsum facere cap: 4. docebimus.

Partic: 14.

Pergit Grotius: *Locus Psal: 39. 12. quem Socinus citat, manifeste contra ipsum facit: Ait enim: In increpationibus propter iniquitatem corripuisti aliquem & liquefieri fecisti ut tineam desiderium ejus, hoc est, si quem velis punire quantum meretur peccatum, profectò ei homini ipsa vita vitalis non erit. Hac enim ratione Deum vult permovere ad miserationem:*

tionem: ut alibi, Si iniquitates observaveris (hoc est, rigide earum poenas exegeris) quis stabit, aut sustinebit? Psal: 130. 3.

Sed quomodo hic locus adversus Socinum manifestè facit? an fortè ostendit, propter iniquitatem increpare, significare satisfactionem divinæ justitiæ præstitam? haudquaquam. At istud tantum est, quod Socinus eo loco fieri negat. Quod verò Grotius ita Davidis verba capit, ac si dictum esset: si quem punire velis quantum meretur peccatum, id nulla ratione nititur. Est enim hîc dictum generale, quo non tantum poenæ delictis pares comprehenduntur, sed & alia castigationum genera, quibus homines erudit Deus, ut ab iniquitate discant recedere, atq; adeo hæc ipsa Davidis castigatio, quam ut Deus a se velit transferre, hîc rogat, rationem afferens ab illius gravitate ductam, ut ita ad miserationem permoveat Deum. a conflictu, Inquit, manus meæ ego defeci, v. 11. idq; aliquo pacto comprobaturus, dictum istud generale subjicit: In increpationibus propter iniquitatem &c. q. d. non mirum est me ob gravitatem hujus mali, quod mihi inflixisti, deficere. Nam cum tu hominem corripis ob iniquitatem, ut discat ab ea recedere, quicquid in ipso est desiderabile (vel ipsum ejus desiderium atq; cupiditas) liquescit ut tinea. At cum David roget Deum, ut hanc castigationem a se auferat, eo ipso docet, se nondum punitum esse, quantum peccatis suis erat meritis. aliàs ipsa Dei justitia id omnino requisivisset, ut punire desineret. Ratio, quam pro se adducit Grotius, non magis ipsius quàm nostram sententiam confirmat. Ostensum enim est, quomodo David, nostra etiam explicatione retenta, Deum ad miserationem impellere potuerit.

Cum conclusisset Grotius: phrasin ob peccata causam denotare impulsivam & quidem meritoriam, addit: Nam quod Socinus alicubi hoc quærit effugium, ut dicat satis esse ad hujus phraseos veritatem, ut qualiscunq; occasio indicetur, id primùm ipsi positioni repugnat, qua ditionem Pro dixerat nunquam ad impulsivam, semper verò ad finalem causam referri, cum occasio causa finalis sit nullo modo: si autem causa dici meretur, ad impulsivam referri debeat. Deinde verò talem expositionem vocum Pro peccatis & Propter peccata, tum scripturæ, tum sermonis communis usus planè repudiat.

At nusquam ita loquutus est Socinus, ad veritatem harum phrasium satis esse, ut qualiscunq; occasio indicetur: sed tantum, non oportere statuere, Christum divinæ justitiæ pro peccatis nostris satisfecisse, cum voces istæ apud scriptores sacros nihil aliud significent, quàm peccatorum causâ vel occasione, lib: 2. cap: 7. Deinde

Partic: 15.

pro peccata i.
occasioe pro-
curat.

vox occasione non est ex Socini mente referenda ad phrasin *pro peccatis*, sed tantum ad illam, *propter peccata*. Nec enim inusitatum est eruditis, ut, cum de duabus aut pluribus rebus conjunctim agunt, plura de utrisq; aut omnibus simul pronunciare videantur, quæ tamen omnia simul ad singulas res, de quibus loquuntur, non sint pertrahi. Socinus certè cum de verbis *pro peccatis* separatim agit, nuspiam, quod sciam, occasionis voce utitur. Quare nulla est pugna inter Socini dicta. De usu phrasium istarum jam supra diximus.

Partic: 16.

Addit: *Intelligi hinc potest, quam non rectè Socinus neget, præter Dei & Christi voluntatem, causam antecedentem mortis Christi posse reperiri.*

Haec sunt verba
et Christi voluntatem
alia ad
hic est causa
antecedens
mortis Christi?

At Socinus non simpliciter causam antecedentem mortis Christi præter Dei & Christi voluntatem negat, sed *legitimam* tantum, quam vocem Grotius apud Socinum legit, & infra ipse addit cap: 5. pag: 87. eundem Socini locum lib: 3. cap: 10. citans, quem hic in margine notavit. Intellexit nempe Socinus causam antecedentem ejusmodi, ob quam Christus mori jure teneretur: unde eam cap: præced: causam *juridicam* nominaverat. Idem sibi voluit Socinus in illis verbis, quæ fortasse maximè in hanc sententiam induxerunt Grotium, cum ait: *quamvis nulla præterea* (hoc est, præter Dei voluntatem, qui salutis nostræ causam Christum mori voluit, quam ipsius etiam Christi voluntas est sequuta) *antecedens causa esset, cur ille mortem perferre deberet*. Nam verbis his postremis: *cur ille mortem perferre deberet*, expressit vim vocis *legitimæ*, qua antea fuerat usus, cum hic epilogus quidam superiorum contineatur. Unde liquet, nihil fuisse, quod laboraret Grotius, ut probaret, fuisse causam aliquam antecedentem mortis Christi præter Dei ac Christi voluntatem, & Socino locum Pauli Gal: 2. 21. opposeret, cum id ipsum Socinus etiam agnoscat. Verum quia occasione loci Paulini Socinum castigat, videamus quæ scribat.

Partic: 17.

Verba Apostoli sunt: *Si per legem justitia, ergo Christus ἀπεθνήκει est mortuus*. Subjicit Grotius: *Vbi vox ἀπεθνήκει, Socino agnoscente significat sine causa: sed addi debuit, sine causa antecedente: quæ originaria & maximè frequens hujus vocis est significatio*, quod ex ipsius vocis derivatione, & locorum quorundam scripturæ collatione probat.

At primum nihil opus erat, ut Socinus adderet vocem *antecedentis*, cum id ad dissolvendam Acontii rationem, quam eo loco examinat, nihil faceret, nec de eo esset quæstio. Controversia inter Acontium & Socinum, quod ad hanc vocem attinet, in eo consistit, quod Acontius vocem ἀπεθνήκει reddit

sine necessitate, Socinus simpliciter *sine causa*. Deinde si quis rectè attendat, animadvertet, Socinum ea voce antecedentem causam revera intelligere, licet ea ad finem respiciat. Neq; enim vocem *δωρεάν* ita accipit, ac si dictum esset, nullum futurum fuisse finem, cujus gratiâ Christus moreretur: sed, nullam sufficientem futuram fuisse causam, quæ requireret, ut Christus in eum finem moreretur, in quem revera mortuus est, si ex lege petenda esset justitia. Statuit namq; Socinus, Paulum pro concessio hîc sumere, Christum, ut novam justitiæ consequendæ rationem assereret, fuisse mortuum. Causa verò illa, quam Socinus intelligit, est absentia hujus finis, hoc est, defectus viæ illius, quâ justiciam consequi possemus, quæ causa nisi antecessisset, temerè Deus Christum morti tradidisset. At ea causa tollitur, si per legem possumus ac debemus justiciam consequi: siquidem lex ante Christum jam extitit. Quapropter jure potuit dicere Apostolus: si per legem justitia, Christus sine causa mortuus est, hoc est, sine causa factum est, ut Christus novam consequendæ justitiæ rationem non modò traderet, sed etiam ejus asserendæ gratiâ tam diram mortem perferret. Addo tamen, vocem *δωρεάν*, & Latinam *gratis*, cum in strictiori & magis propria significatione usurpantur, non tantùm antecedenti causæ, sed etiam fini, atq; adeo eventui certi generis opponi. Nam cum ait Paulus 2 Cor: 11. 7. se *δωρεάν* Dei Evangelium prædicasse Corinthiis; non tantùm significat, se nulla mercede antè accepta illis Evangelium ministrasse, sed nec cum finem prædicasse, ut mercedem ab illis acciperet, nec postea unquam stipendium laboris compensandi causâ vel requisivisse, vel accepisse. Eadem significatione usurpatur in illis Christi verbis Matth: 10. 8. ubi ait discipulis: *gratis accepistis, gratis date*. De eventu etiam accipitur vox Hebræa *Chinnam*, quæ, ut vel ex Grotii dictis constat, voci *δωρεάν* exactè respondet, in loco a Socino allato Ezech: 10. 6. qua ratione etiam Latine dicimus, aliquem servivisse cuiquam gratis, quia mercedem pro servitio non acceperit, licet tandem mercedis gratiâ servierit. Hac significatione usurpatur ea vox Ierem: 22. 13. ubi ita scribitur: *ve edificanti domum suam non cum justitia, & tænacula sua non cum judicio, qui mittitur servitio proximi sui gratis* (in Hebræo est *Chinnam*) *& opus suum* (hoc est mercedem laboris sui) *ei non reddidit*. ubi quid aliud est *gratis*, seu *Chinnam*, quàm absq; mercede, quemadmodum præter rem ipsam Vatablus ibidem monet, & sequentia Prophetæ verba satis apertè indicant? Quare ratio ab etymologia ducta hîc.

Vox δωρεάν ap Paulum Gal: 2 29. an tamen sit, que mercedem tollit, an tamen causa.

Christus ex propria voluntate δωρεάν significat.

in

ducta firma non est, multò minùs Socino aduersatur, qui causam antecedentem loco ad Gal: significari, nequaquam it inficias.

Partic: 18.

Pergit Grotius: *Locus Pauli, de quo agimus, aliam quàm antecedentem causam intelligi non patitur. Nam quam causam Socinus comminiscitur, nimirum ut fides fieret vitam emendantibus remissionis peccatorum, hæc causa finalis ad prædicationem, & ad resurrectionem, non autem ad mortem pertinet.*

Antecedentem causam hîc agnoscere Socinum, dictum est. Non comminisci autem Socinum causam ullam, cum asserit, Christum ideo mortuum, ut vitam emendantibus remissionis peccatorum fides fieret, patet ex iis, quæ suprà de fine mortis Christi diximus, ex quibus intelligitur, eam causam non tantùm ad prædicationem & resurrectionem, sed etiam ad mortem Christi distinctè sumtam, quemadmodum eam hoc loco accipit Grotius, pertinere, qua de re infrà denuo erit agendum.

Partic: 19.

Pergit Grotius: *Quod cum videret Socinus, mortis nomine hîc Christum intelligi voluit, & prædicationem quoq; ac resurrectionem includi: tum distortè, tum contra Pauli mentem.*

Hic rectiùs fecisset Grotius, si addidisset vocem *totum*, quæ est apud Socinum, ait enim: *totum Christum* hîc intelligi. Ex ea namq; voce manifestiùs apparuisset, non Christi personam, sed ea omnia a Socino intelligi, quæcunq; salutis nostræ causâ vel is fecit, vel in eo facta conspeximus, quemadmodum ipse se explicuit. Sed quomodo hoc fit distortè? An distortè sit, cum per op^{us} Christi, quod inter omnia, quæ salutis nostræ causâ fecit, est maximè arduum, & potissimum ipsius erga nos charitatis argumentum, cætera quoq; intelliguntur, quæ ad eundem finem referuntur, & cum opere isto singulari ratione sunt connexa? At ejusmodi opus est mors Christi, quæ cum prædicatione ipsius connexa est, ut sigillum cum suo diplomate, cum sit ejus testimonium ac comprobatio cum resurrectione verò, ut causâ cum suo effectu. Ideo iis in locis, ubi morti Christi, nulla re alia adjecta, tribuitur vis ingenerandi nobis fidem, aut nos a peccatis abducendi, prædicatio, in qua spc promissorum diviporum ad emendationem vitæ vocamur, tacitè includi solet; imò & resurrectio, quæ morti in fide nobis ingeneranda, nobisq; ab impietate abducendis, robur maximum largitur. Vnde Paulus 2 Cor: 5. 14. 15. de causâ agens, quæ nos ad Christianam religionem ac pietatem amplectendam permovere debeat, cum primò solius mortis fecisset mentionem, postea seipsum veluti explicans, resurrectionis mentionem adjicit; cum quo loco conferendus est alter ei similis

Mort. Christi cum
ingenerat fidem
habet ab omni peccato
prouidit tribuere
inducit & re-
surrectionis illius
tunc incho-
dine.

Rom: 7. 4. Quin etiam in iis locis nominata morte resurrectio tacite est comprehendenda, in quibus remissio peccatorum seu iustificatio morti simpliciter adscribitur, siquidem, nisi Christus resurrexisset, & dextrâ Dei fuisset exaltatus, dux & servator, tanto homo non fuisset potiturus, ut constat ex 1 Cor: 15. 14. 15. & Rom: 4. ult: Act: 5. 31. Simili ratione, nominata resurrectione prædicatio Christi sæpe tacite involvitur. Quomodo enim per eam fides & spes nobis ingeneraretur, quod sacræ literæ non uno loco docent, & Grotius agnoscit, seclusa Christi prædicatione, in qua nobis quoq; resurrectio vitæ promittitur? Quod si hoc rectè fit in resurrectione, quî distortè fiat in morte? Melius res intelligetur, ubi causæ fuerint explicatæ, ob quas mortis Christi tam crebra fiat mentio tum, cum de remissione peccatorum est sermo. Sed probat Grotius id distortè, vel saltem contra Pauli mentem fieri.

Ratio Grotii est: *Negans enim Paulus Christum sine causa mortuum, indicat causam aliquam esse propriam, quæ ad mortem Christi pertineret.* Partic: 10.

Sed id, quod in principio, petit Grotius, hoc enim ipsum nunc revera queritur, utrum intelligatur a Paulo causâ morti Christi propria, an verò prædicationi etiam & resurrectioni communis.

Probat dictum Grotius: *Nam aliqui potuit ob certam causam prædicasse, & ob certam causam præmio esse affectus (nam juxta Socinum huc duntaxat refertur resurrectio) & non tamen esse mortuus.* Partic: 11.

Sed quæ ratio consequentiæ? potuit Christus ob certam causam prædicasse, itemq; præmio esse affectus, nec tamen esse mortuus: ergo apud Paulum causâ intelligitur morti propria. An enim id, quod fieri poterat, nempe ipsâ rei naturâ inspectâ, protinus etiam factum est: aut ad id solum Paulus necesse habuit respicere? An non poterat istorum omnium una communis esse causâ, ad quam Paulus respiceret? Finis de quo solo Socinum hîc loqui putat Grotius, prædicationi, morti, & resurrectioni communis fuit iustificatio nostra. Vnde necesse est, causam etiam antecedentem, quam suprâ explicuimus, istorum omnium eandem fuisse, hoc est, eare fuisse motum Deum, ut per Christum nobis viam promulgaret, quâ iusti evaderemus, cumq; truci morti traderet, ac tandem resuscitaret, quod non extaret ratio, quâ iusticiam consequi possemus ac deberemus.

Quod autem interjicit Grotius, ex Socini mente huc tantum referri resurrectionem Christi, ut is præmio afficeretur, in eo fallitur. Nam ipsa etiam per se considerata, tum confirmatio est

matio est doctrinæ Christi universæ, tum exemplum, quo manifestè nobis ostenditur, hominem mortalem, licet crudelissimè trucidetur, posse tamen reviviscere, eaq; viâ ad supremam gloriam penetrare; adeò ut non tantùm ad præmium ipsum pietatis, sed etiam ad viam, per quam generatim omnes ad hoc præmium deducimur, ostendendam spectet. Quod si Christus immortalem vitam ac supremam potestatem sine morte ac resurrectione fuisset adeptus, (hoc enim est illud præmium, de quo loquitur Grotius, quod sua naturâ non postulat, ut mors antecedit) non esset ita firma resurrectionis nostræ spes, nec essemus metu mortis penitus liberati, quem in finem Christus est mortuus Hebr: 2. 15. Vnde jam liquet, Grotium aliquo modo quæstionis terminos mutasse, dum loco resurrectionis, quam Socinus mortis nomine apud Paulum vult comprehendere, reponit præmium, quod mortem necessariò non præsupponit, secus quàm in resurrectione accidit. Vidit nempe Grotius, de resurrectione id dici non posse, quod de præmio hîc asserit, potuisse scilicet Christum certam ob causam resurgere, & tamen non mori. Id enim contradictionem involvit.

Altera Grotii ratio est: *Præterea mortem Christi a Paulo peculiariter respici, satis ostendit id quod præcedit: qui tradidit seipsum pro me. Ista enim traditio mortem uliq; designat in scripturis.*

Si per vocem *peculiariter* intelligit solum, nego id ex verbis Apostoli consequi. Id tantùm sequitur, ad mortem apertè, & ob causam superius explicatam, potissimùm respici, cætera taciè comprehendere: quo sensu etiam dici potest, eam *peculiariter* respici. verum id nihil adversus Socinum. Cætera quæ subjungit Grotius, non egent responsione: cum ex iis, quæ dicta sunt, satis intelligi possint.

Quod ad causam efficientem alteram attinet, quæ est Christus, & quidem volens, itemq; ad causam impulsivam, quæ est ipsius *φιλαρωπεία*: de iis idem dicimus, quod de cæteris, quas hætenus vidimus, nempe eas mortis Christi, salutis nostræ gratiâ susceptæ, non satisfactionis causas esse. Si quid est in locis a Grotio citatis, quod ipsius sententiæ favere videatur, id alibi in hac disputatione nostra examinabitur.

Quæ dicit fuisse materiam satisfactionis, ea nos pro ipsa re, cujus causæ partim jam sunt allatæ partim inferiùs afferentur, habemus.

Illud autem non est admittendum, quod hîc asserit Grotius, de materia loquens, Christum, cum a Deo se derelictū exclamavit, præcipuè respexisse perpeſsiones illas animi longè gravissimas, quas Evangelistæ

Partic: 22.

Partic: 23.

Partic: 24.

Partic: 25.

Chy non solim
li. cūa ut p
mpe asserit
sed et n
causa resp
p. 2.

Evāgelistæ vocibus ^aλυπεῖσθαι, ^bἐκθαμβεῖσθαι, ^cκαὶ ἠμυνεῖν, significāt. Christus enim, cum a Deo se derelictum exclamavit, responso pro-
cul dubio ad illos dolores & cruciatus, quos tunc perpatiebatur,
cum ea verba proferret, dolores, inquam, crucis, qui per se corpo-
ris erant, a corpore verò ad animum, ut sit, redundabant: quibus
addi possunt contumeliosa voces & insultationes hostium, calami-
tatem ipsi acerbissime exprobrantium. Sed de tanta tristitia, an-
xietate, & consternatione animi, quæ verbis istis Græcis ab Evan-
gelistis exprimitur, nihil legimus ab eo tempore, quo ex horto
Gethsemane fuit abductus. Imò postquam ei apparuit angelus,
qui ipsum confirmaret, statuendum est, istam animi perturbatio-
nem cessasse. Hic enim fuit ille calix, qui ut a se transiret Patrem
tam sollicitè rogārat Christus, non verò mors, ut plariq; credide-
runt: quarum precum effectus statim est sequutus, cum angelus i-
psum confirmatus apparuit; unde factum, ut Christus animo iam
confirmato ac imperterrito ea, quæ sequuta sunt, mala exceperit,
nec quicquam post id tempus vel dixerit vel fecerit, quod pavo-
rem & consternationem istam animi argueret, licet dolores & cru-
ciatus acerrimos sustineret. Illa verò consternatio & animi an-
xietas in Dominum Iesum cecidit, non ut poenæ tanto majores pro
sceleribus nostris lueret, sed ne nos, si fortè iidem in periculis tre-
pidemus, ac mortis metu percellamur, ideo nos Deo minùs gratos
arbitremur, & de ipsius auxilio, quo tunc indigemus maximè, aut
de constantiæ ac patientiæ præmio debitemus. Pertinuit hæc res-
ctiam eò, ut Christus terrorem mortis expertus, tantò promptius no-
bis in eodem periculo constitutis, & metu perculsis opem ferret.
qua de re citavimus suprà locos Epist. Hebr. 2. 17, 18. ca: 4. 15, 16.
confer cum ca: 5. 4, 8.

Post allegatos non paucos scripturæ locos, quos de satisfacti-
onis materia loqui putat Grotius, ita subjicit: *Notetur hic obiter, non*
tantum locis nunc allegatis, aliisq; similibus, qui de remissione peccato-
rum, aut solum aut potissimum agunt, mentionem fieri mortis, crucis,
sanguinis, sed passim profiteri Apostolos, se nihil nosse, nihil docere nisi
Christum, & quidem crucifixum 1 Cor. 1. 23, & cap. 2. 2. Ideoq; ipsum Ev-
angelium ab ipsis vocari sermonem crucis 1 Cor. 1. 18. Adde quòd Chri-
stus sanctissimum Cænæ suæ ritum instituit, non propriè ad vitam aut re-
surrectionis, sed ad mortis fusiq; sanguinis memoriam, 1 Cor. 11. 26. Quæ
toties repetita manifestè ostendunt proprium aliquem & peculiarem ef-
fectu huic morti & sanguini tribuendum, quod Socinus facere non potest.

a trislar.
b expascere.
c gradissimè an-
gi, vel animo
concidere.

Calix doloris
Christi responsum
quoniam cruciatus
in calice de do-
loribus a Deo.

Luc: 22. 43.

Calix per
calicem patris
Christi quoniam
transiit a Deo
transiit, Fa-
ctum regnum?

Partic: 26.

Remission of
 former day
 Longinus Con-
 fession, new
 St. John, Geo-
 crato Aug.

Præterea quod dicit Grotius, passim professos esse Apostolos, se nihil nosse, nihil docere, nisi Christum, & quidem crucifixum, id inter Corinthios se fecisse, semel scripsit Apostolus I Cor: 2. 2. Sed demus Grotio, passim id professos Apostolos: quid inde? Non enim id vult Apostolus, ut Grotio fortasse visum est, nihil se scire, nisi Christum, & quidem eatenus consideratum, quatenus fuit crucifixus, adeoq; solam Christi mortem se prædicare. Quomodo enim aliàs Evangelium suum, quod iisdem Corinthiis se tradidisse ait, in quò illi starent, & per quod servandi essent, repetens, non tantum mortem, sed etiam resurrectionem commemoraret, imò doctrinam de resurrectione Christi, Evangelii, quod ipsis notum facit, nomine potissimum intelligeret, ut constat ex initio cap: 15 hujus Epist.: quomodo resurrectione Christi fidem & salutem nostram niti ibidem ostenderet v: 11. & seqq.: quomodo alibi verbum fidei, quod ipse cum aliis prædicet, explicans dicere potuisset: *si confesus fueris ore tuo Dominum (esse) Jesum, & credideris in corde tuo, quòd Deus ipsum exccitavit è mortuis, servaberis?* Rom: 10. 9. Quomodo dici potuisset

ci potuisset, Apostolos resurrectionis testes esse constitutos, A. C. 1: 22. Non est ergo is verborum Pauli sensus, quem arbitratus est Grotius: sed hoc dicere voluit Apostolus: se Corinthiis prædicasse solum Christum, eumq; non alium, quàm qui ignominiosissimam crucis mortem sustinuerit; adde etiam, hoc inter prima atq; potissima fuisse, quæ ipsis proposuerit, ut apparet ex cap: 15. 3. id quod ostēdit, cum non iactasse magnifica verba, nec carnalem ostentasse sapientiā; quod istic sibi probandū sumserat. Nam mors tam ignominiosa du-
cis atq; auctoris religionis ejus, quam prædicabat, isti verborum magnificentiæ & carnali sapientiæ maximè adversabatur; cum ea Iudæis esset scandalum, Græcis stulticia. Sic cap: 1. 23. hoc tantum vult Apostolus, se de Christo prædicare, idq; cum primis, quòd sit crucifixus, licet id aliis sit scandalum, aliis stulticia. Et hæc pars prædicationis Apostolicæ dicitur sermo crucis ibid: 18. quamvis per tropum quendam usitatum possit totius novi sæderis, cujus proprietatem maximè attingit crux Christi, prædicationi intelligi, quod ex sequentibus fiet clarius. Aliàs vidimus Rom: 10. verbum fidei, quod prædicarunt Apostoli, potissimum inculcare resurrecti-
onem & dominium Christi, unde alibi scriptura prædicationis Apo-
stolicæ summam paucis complectens ait: Apostolos magna virtu-
te dedisse testimonium resurrectionis Domini Iesu A. C. 4. 33.

Sed ut ad argumentum Grotii, ex tam crebra mentione mor-
tis Christi, cum de remissione peccatorum agitur, petitum respon-
deamus: si per *proprium & peculiarem effectum* intelligit effectum
ejusmodi, ad quem nihil prorsus conferant cætera, quæ Christus
salutis nostræ causā vel fecit, vel adeptus est; etsi nos cum Socino
talem effectum morti Christi possumus tribuere, atq; adeo tribui-
mus: tamen id omnino faciendum esse, ex tam crebra mentione
mortis in hoc negotio non sequitur. Satis enim est mortem Chri-
sti inter cætera, quæ ad remissionem peccatorum nobis parandam
pertinent, aliqua ratione eminere, & majorem quendam ex rei na-
tura cum ea nexum habere; quo pacto si effectum hunc proprium
ac peculiarem velis dicere, libenter assentimur. Diximus autem
jam superius, eatenus eminere mortem Christi, quatenus opus hoc
fuit inter ea, quæ salutis nostræ causā vel fecit vel consequutus est,
molestiæ plenissimum, adeoq; maximè arduum, & ex quo summa
Dei ac Christi erga genus humanum adhuc impium & infirmum
cum charitas apparuit. Iam verò primum quis nescit, in com-
muni loquendi consuetudine, inter alia, quæ eundem in finem vel
sunt vel facta sunt, illud potissimum solere cōmemorari, & com-
mune

Oratorius mure
Chr. inter cetera
istius operis qd
salutem nostram p-
tinant, eminet

munem effectum ei simpliciter, nulla ceterorum facta mentione, adscribi, quod est maximè arduum, laboris ac molestiè plenissimum, & si fortè alieni commodi causâ fuerit susceptum, amorem illius, qui id suscepit, adversus alterum, cujus commodum agebatur, imprimis arguit; etiamsi per accidens tantùm ad bonum istud, quod ei tribuitur, parandum pertinuerit, & sua vi non modò nihil ad id contulerit, sed etiam impediendi vim habuerit; contrà quàm in morte Christi accidit, quæ magnam habuit ad remissionem peccatorum nobis parandam robur. Sic dicimus, quempiam sanguinẽ suo sibi vel alteri cuiquam parasse libertatem, & servitutis jugum a cervicibus depulisse, pro Reipub: salute oculos v. g. sanguinem, vitam deniq; impendisse, aut animam profudisse: licet non ideo revera id fuerit consequutus, quia ista perdiderit, sed quòd hostes fortè profligàrit, cujus rei occasione rerum tam pretiosarum jacturam fuerit passus, plus etiam profecturus, si absq; istiusmodi detrimento eosdem vicisset; tantum abest, ut sive ad libertatem acquirendam, sive ad salutem Reipub: parandam quicquam ea res attulerit momenti. Quod si nihilominus & usitati sunt & elegantes isti loquendi modi: quanto magis illi, in quibus id, cui effectus tribuitur, ad eum contulit plurimùm? Deinde cum mors Christi sit argumentum omnium evidentissimum maximæ & planè ineffabilis Dei ac Christi erga nos adhuc impios charitatis; nihil eà est aptius ad remissionem peccatorum in fœdere novo promissam, demonstrandam ac sancientiam, adeoq; ad jus quoddam nobis concedendum, quo eam repetere a Deo ac Christo, si ad eum conversi fuerimus, queamus. Est enim remissio peccatorum proprius charitatis effectus, quemadmodum pœnæ consilium iræ est atq; odii cujusdam; & si charitas sit tanta, quantam in Deo ac Christo fuisse mors ejus arguit, non potest non effectum hunc, posita ea conditio, quam a nobis requisivit Deus, ex se parere. Conditio autem ea est, ut iræ atq; odii divini adversum nos causas, quæ peccata nostra sunt, in posterum amoveamus. Itaq; cum de remissione peccatorum agitur, admodum opportuna est mortis Christi mentio: quemadmodum cum de resurrectione nostra aut gloria futura, opportunior est (nisi fortè sermonis elegantia diversum suadeat,) mentio resurrectionis & gloriôsæ exaltationis Christi, quâ divina ipsius potentia continetur. Nam quemadmodum remissio peccatorum strictè ac propriè sumta voluntatis beneficæ revera effectus est, potentiæ non nisi per accidens, aut consequenter: ita resurrectio ac gloria non voluntatis tantum

tantum ac benignitatis, sed & potentia est, & hujus quidem proxime. potentia verò illius exemplum in resurrectione & exaltatione Christi conspicimus, eamq; ipsi quoq; datam intelligimus: Eph: 1. 19, & seqq: cap: 2. 5, 6: Phil: 3. 21. quem locum confer cum 1 Cor: 15. 25, & seqq: Ea de causa cum remissio peccatorum sumitur pro liberatione a pœnis, quæ actu ipso compleatur, & in nobis e morte potissimum eruendis, atq; ita immortalitate donandis cernatur, (mortui enim resurgent incorruptibiles;) resurrectioni potius & exaltationi Christi adscribitur, quam morti, ut videbimus infra hoc capite: quia hæc vitæ ac potentia Christi est.

1 Cor: 15. 54.

Sed ut res tota fiat clarior, & disputationi huic propè universæ aliquid inde accedat lucis; animadvertendum est, id, quod vi fœderis alicujus contingit cuipiam, posse etiam rectè adscribi ei, quo fœdus id sancitur. Nam id, quo fœdus sancitur, eum, cujus jussu ac nomine id fit, obligat ad id præstandum, quod ab eo promissum est, & fœdere comprehensum; & sic non tantum ratum esse jam apud ipsum fœdus demonstrat, sed etiam ut ratum in posterum sit, efficit. Quapropter cum id causa quædam sit, ob quam is præstare promissa sua debeat, ei promissionum effectus rectè adscribitur; præsertim si aliàs quoq; vim singularem ad promissa illa paranda habeat. Iam verò vi fœderis novi nos habemus remissionem peccatorum, quæ in eo apertissimè promittitur, & fœderis hujus est maximè propria: sanctio autem hujus fœderis in morte Christi expressè collocari a sacris scriptoribus, & id quidem aptissimè, solet. Quare eidem etiam rectè atq; aptè remissio peccatorum, tanquam causa efficiendi mediæ tribuitur; præsertim cum per se vim insignem ad eam nobis parandam, & ad effectum perducendam habeat. Causa verò, cur sanctio hujus fœderis omnium aptissimè morti Christi tribuatur, inter alias hæc est, quòd cætera etiam fœdera casu animali aliquo, unde ipsa quoq; feriri ac percuti dicebantur, sanciri, & sanguine ejus confirmari solerent, & ipsum fœdus antiquum, novi umbra, sanguine fuerit initiatū ac stabilitum; ad quem ritum non semel, ubi remissio peccatorum sanguini Christi adscribitur, respicitur, ut patet vel ex locis a Grotio citatis. Quare cum sanguis Christi, Novi fœderis doctrinam confirmet, potuit vel propter hanc ipsam allusionem morti Christi potius, quam alii cuipiam rei, quæ ad ejusdem quidem fœderis confirmationem pertineat, tamen cum morte ac sanguine illo animalium non satis aptè conferri possit, adscribi fœderis sanctio: præsertim cum mors inter alia omnia, quæ illum in finem facta sunt, opus fuerit durissimum

Matth: 26. 28.

Luc: 22. 20.

Hebr: 12. 24.

1 Petr: 1. 2.

add: Hebr: 9. 159

17, & seqq.

ac molellia plenissimum, qualia libenter præ aliis eundem in finem spectantibus commemorari solere docuimus.

Sed præter hanc alia adhuc sunt causæ, eaq; magni momenti, ob quas sanctio N.F. morti Christi tam crebrò tribuitur, & simul peccatorum remissio in eo comprehensa. Prima est, quam paulo antè vidimus, quòd mors Christi eximiam quandã præ cæteris vim habet ad id demonstrandũ, in quo propria consistit Novi fœderis vis, quã potissimùm distinguitur a veteri, eiq; antecellit. id verò est, remissio eorum peccatorum, quæ vi Legis expiari non poterant, sed morte omnino erant luenda; id nempe ipsum, de quo quærimus, cur tam crebrò morti Christi tribuatur.

Diximus autem hanc promissionem Novi fœderis esse maximè propriam, in qua præcipuum ejus a veteri discrimen, & præ illo excellentia consistat; quia etiam si in eo quoq; magnum sit inter Legem & Evangelium, inter antiquum & novum fœdus discrimen, quòd in Lege ipsa, in qua futurorum bonorum umbra tantùm erat, non imago, nulla vitæ immortalis aut resurrectionis aperta extitit promissio; Christus autem vitam & incorruptibilitatem in lucem produxit per Evangelium, morte abolita; tamen, quia in verbis legis, mystico sensu acceptis, extitit quædam futura vitæ pollicitatio, ed eos spectans, qui legem perfectè servassent; nulla verò remissionis peccatorum graviorum, quæ quidem in præsens tempus valeret, & eos ipsos, qui sub Veteri fœdere vivebant, a pœna mortis, quæ istis peccatis fuerat constituta, liberare posset: ideo in hac potius quàm in illa, propria novi fœderis promissio, & sic discrimen a veteri constituitur, præsertim cum non literalis seu historicus, sed reconditus verborum legis spectatur sensus. Legis vox illa censetur: *qui fecerit ea homo, vivet in eis*, quam citat Paulus Rom: 10. 5. ex Levit: 18. 5. licet Apostolus vitam ibi intelligat æternam atq; immortalem, sensu mystico, ut & cap. 7. ejusd: Epist: v. 10. Sic justiciam seu justificationem Legis, distinctè ac, ut Scholastici loquuntur, præcisè sumtam, pro ipso râtum consequenti atq; effectu observationis legalis, cum justificatione Evangelica cõfundit, tum alibi, tum verò apertissimè Rō: 8. 4. imò etiam d. l. cap: 10. ubi eam a justitia fidei non ratione naturæ & essentiæ, sed ratione modi, quo eam liceat adipisci, distinguit, quod etiam facit alibi. contrà etiam per execrationem legis transgressoribus ejus propositam, mortem æternam intelligit Gal: 3. quæ historico legis sensu erat mors violenta, vita felici & longævæ opposita, ut docet Grotius infrà ca: 10. Vita igitur æternæ erat quædam in Lege, quamquam recondita promissio, Legem universam servantibus

Heb: 10. 1.

2 Tim: 1. 10.

*Vita æterna
gratua in lege
promissa;*

servantibus proposita, sed non remissionis peccatorum, quibus mor-
tis poena erat constituta. id enim Legis naturam, quæ est, perfe-
ctam obedientiam omnino exigere, & eâ positâ demum vitam lar-
giri, prorsus evertisset. Sacrificia quidem legalia adumbrabant sa-
 crificia Evangelica, & sic quoq; expiatio expiationem, remissio re-
 missionem: sed corpus ipsum hujus umbræ, aut imago, ad novi fœ-
 deris tempus propriè pertinet: quòd si antea cuiquam contigit, id
 extra fœdus a Deo propositum. Hinc videmus, in fœderis novi
 descriptione, quæ extat Jerem: 31. Hebr: 8. & 10. in qua ostenditur
 præstantia illius præ veteri, tum in explicatione summæ totius Ev-
 angelii, sive per ipsum Christum, sive per Apostolos prædicandi,
 Esa: 61. 1. Luc: 4. 18: & 24. 47. & beneficiorum a Christo novi fœ-
 deris sponse atq; executore sperandorum, Act: 5. 31: 10. 43: 13.
 38, 39: in quo postremo loco Evangelium apertissimè præfertur Le-
 gi; his, inquam, in locis, ubi maximè videbatur convenire, nullam
 videmus fieri expressam mentionem vitæ æternæ, quæ tamen aliàs
 præstantissima est omnium Dei promissionum, & sic quoq; carum,
 quæ novo fœdere continentur; sed tantùm remissionis peccatorum:
 quanquam hæc illam tacitè in se comprehendit; indicaturq; hæc
 ratione, Deum in novo fœdere, non tantùm vitam æternam pro-
 misisse, quod sub veteri quoq; fecerat mysllicè; sed illis etiam, quod
illis non promiserat, dare velle, qui gravissimè peccassent, quique non
modò jus nullum, sed ne prætextum quidem ad regnum cœlorum
sibi vindicandum haberent: quem habituri essent ii, qui legem in-
tegram servassent. quod eleganter expressit Christus Matth: 11. 12.
 cum ait: a diebus Iohannis baptiste huc usq; regnum cœlorum vim pa-
titur, & violenti rapiunt illud: hoc est, etiam illi, qui nullum juris
 prætextum habent, illud invadunt, quemadmodum raptores so-
 lent, qui aliena violenter occupant. nempe quia Iohannes, novi
 fœderis initium, tanquam legati fœderis præcursor, faciens, re-
 missionem omnibus poenitentiam agentibus Dei nomine promit-
 tebat, & ad regnum cœlorum, quod instabat, aditum patefaci-
 ebat. Idem fecit Christus, qui apertè professus est, se non
 venisse vocaturn justos, sed peccatores ad poenitentiam; se venisse
 qua situm & servatum id quod perierat, seu peccatores, ut Pau-
 lus quoq; affirmat; medici nempe instar, quo non indigent sani
 sed agri. Itaq; prima ejus vox ad peccatores revera pertinuit: im-
 pletum est tempus, & appropinquavit regnum cœlorum: poeni-
 tentiam agite, & credite Evangelio. Idem statim, muneris sui rati-
 onem Nazarethæ explicans, testatus est, ut alia hujus rei testimo-
 nia nunc

Malach: 3. 1.
 Marc: 1. 4, 5.
 Luc: 3.
 Mat: 3. 2, & c.

Mat: 9. 13.
 18, 11, & seqq.
 Luc: 19. 10
 confer cum 7.
 & seqq.
 1 Tim: 1. 15.
 d. 1. Mat: 9. 13.
 Marc: 1. 14.

Luc: 4. 18 & seqq.

vid. Matth: 11. 5,
28.

nia nunc præteream. Hæc ergo muneris Iesu Christi, & sic Novi quoq; fœderis, cuius mediator est, præcipua est proprietas, quam Paulus urget, dum toties inculcat, nos non per legem aut legis opera, quæ perfectam & per totam vitam continuatam mandatorum divinatorum obedientiam, & ea ratione parem in omnibus pietatem postulant, justificari, sed per fidem, quæ in eum quoq; potest cadere, qui vel millies mortem ex Legis decreto esset meritus, quæq; non in omnibus parem prorsus mandatorum divinatorum requirit obedientiam: sed tantam, quantam in quovis firma promissorum divinatorum spes producere, habita ratione imbecillitatis humanæ, potest. potest autem in omnibus efficere, atq; adeò reipsa semper efficit tantam, ut quis a consuetudine peccandi atq; habitu quovis vitioso, quin etiam ab ejusmodi actibus, qui in hominem Dei verè timentem non cadunt, sit immunis, contrà verò, si non semper, postquam Christum rectè cognovit, saltem plerumq; præceptis ipsius pareat; breviter, non secundum carnem sed secundum spiritum ambulet. quæ obedientia cur fidei nomine comprehendatur, a Socino susè est explicatum. Quare, ut ad rem nostram redeamus, cum in remissione peccatorum propria Novi fœderis vis consistat, cum fœdus id esset sancendum, & veteri, quod execrationem transgressoribus omnibus minabatur, abrogato stabiliendum, ea promissio inprimis erat confirmanda & sancienda, quod morte Christi potissimum effectum esse vidimus. Indicavit id Div: Auctor Hebr: 9. 15. ubi ait: *propterea testamenti (seu fœderis) novi mediator est (Christus) ut morte interveniente ad redemptionem earum, quæ sub priori testamento [fuerant,] transgressionum, promissionem accipiant vocati æternæ hereditatis.* de quo loco alibi nobis in hac disputatione agendum erit. Ex his intelligi jam potest id, de quo suprà egimus, cur Paulus dixerit, Si per legem justitia, Christus *δι' αὐτῶν*, seu sine causâ mortuus est. quia nec novo fœdere, nec hac ejus confirmatione, quæ tanto Dei ac Christi constitit impendio, fuisset opus.

Cum hac, quam modò explicuimus, causâ, conjungenda est illa mortis Christi vis, quam suprà de tertio ejus sine agentes, verbis divini scriptoris ad Hebr: ad finem cap: 2. & 4. extantibus explicuimus, quibus indicatur, hanc eam habuisse efficaciam, ut in Christo Pontifice nostro illum excitaret affectum, qui in sacerdotibus requiratur, ut tanto promptiùs, infirmitatis suæ memores, aliorum infirmitates expient. qua de re vide ejusd: Epist: ca: 5. 2, 3, & cum his confer v: 7, & 8, in quibus id, quod superiùs de sacerdotibus generatim, atq; inprimis de Aaronicis dictum fuerat, ad Christum per similitudi-

Rom: 8. 1. &
scqq.

Gal: 5. 16, usque
ad finem cap.
lib: 4. c. 9.

Gal: 2. ult.

similitudinem quandam accommodatur. Ordine enim retrogrado D. scriptor, quod v: 4. de sacerdotibus illis dictum, Christo competere ostendit v: 5, 6: quod v: 2, & 3, id. v: 7, 8: quod deniq; i. ver- sic: id inprimis v: 9. & 10. ad Christum refert aut accommodat. Iam verò quemadmodum charitas Christi ad N. Fœderis sanctio- nem, & remissionem peccatorum nobis parandam vim habet ma- gnam, ita non minorem, imò etiam aliqua ratione majorem, hic affectus, qui charitatis illius quoddam veluti complementum est, & quem D. Auctor Christo tanquam sacerdoti tribuit, quo ad expi- anda nostra peccata excitetur.

Sed alia adhuc causa est, ob quam morti Christi potius, quàm alii cuiuspiam rei, sanctio fœderis novi adscribatur, quam itidem in tertio mortis Christi sine explicando attigimus; nempe quòd mors Christi conditio fuit, ad eam potestatem atq; imperium, ex quo peccatorum nostrorum pendet remissio, adipiscendum necessaria; quâ præsistat imperium istud vi decreti divini omnino debuit con- sequi. Nulla enim præterea restabat conditio ipsi implenda, quâ præsistat demum potestatem eam deberet adipisci, & sic promissa fœderis nobis reipsa exhibere. Quapropter cum mortuus fuit Chri- stus, vim suam, quoad Deum, fœdus istud habuit, & ratum finumq; fuit, ac nihil restitit aliud, quàm ut ad effectum in nobis per Chri- stum perduceretur. Atqui sanctionem ei potissimum rei tribuere convenit, quæ fœderi vim tribuit eam, ut effectum jam suum habere omnino debeat, & revocari amplius nequeat. Siquidem sancti- onis vis est, ratam firmamq; rem efficere. Ante mortem id dici non- dum potuit; quia adhuc restabat hæc conditio Christo implenda, sine qua fœdus non erat habiturum vim suam atq; effectum. De- creverat enim Deus partim ^a ad gloriam suam amplificandam, ^b ob quam facit omnia, partim ^c ad spem nostram fulciendam, Christum ad summam potestatem evehere, & non nisi hoc pacto salutem no- stram perficere. Ad hanc verò ob ejusdem decretum, ut dixim², sine morte pervenire Christo non poterat, post mortē omnino debebat. Itaq; quicquid adhuc reliquum fuit ad fœdus novum vel cōfirman- dum vel executioni mandandum pertinens, id totum morti Chri- sti tanquam causa mediæ, & effectum necessariò habituræ, impu- tari debet. Atq; hæc præcipua videtur esse causa, cur Divinus Auctor Hebræ: 9. de sanctione Novi fœderis per Christi mortem facta loquens, similitudine fuerit usus a morte testatoris ducta, quo vivente testamentum nondum est ratum, post mortem robur ha- bet, v: 16. 17. confer cum anteced: & seqq.

a Joh: 19. 31, 38.

14. 13.

17. 2.

Ephef: 1. 3, 6.

Phil: 2. 11.

b Prov: 16. 4.

c 1 Pet: 1. 21.

Restat adhuc una causa, ob quam sanctio N. Fœderis mortis tam libenter adscribatur, quam quidem suprâ etiam de vi mortis Christi agentes attigimus, sed nunc paululum arbitramur enucleandam. Ea est, quod per mortem Christi salutis æternæ via in N. F. primum præscripta, exemplo ejus insigniter fuerit comprobata, & sic nobis, ut Spiritus S loquitur, initiata & dedicata. Dico autem, non in ipsa tantum morte, nulla consecuta gloriæ ratione habita, sed *per mortem*: quia ad salutis viam verè demonstrandam, tum ipsiusmet viæ strictè sumptæ, tum termini, ad quem ducat, requiritur ostensio, quamquam illius primum. Via verò salutis, in N. Fœdere nobis ostensa, est, quod per multas afflictiones oporteat nos ingredi in regnum cœlorum, Act: 14. 22. quod alibi passim docent sac: literæ. Quapropter decuit Deum, ex quo universa salutis nostræ pendet ratio, ut, cum multos filios ad gloriam vellet adducere, adducere, inquam, per afflictiones, ducem quoq; salutis eorum per afflictiones consummaret, seu ad gloriam deduceret: ut ita primogenitus inter multos fratres, qui communem cum illis Patrem habet, ex quo totus, non secus atq; illi, pendet, cæteris exemplo esset, ex quo discere possent, quâ sibi viâ esset ad cœlestem hæreditatem contendendum, aut quonam via tam dura tamq; aspera, per quam sibi eundum esset, duceret, conspectoq; in duce ac præcuratore suo, tam læto itineris asperrimi sine, animarentur, & ad eum alacriter ac sine mortis horrore sequendum excitarentur. Quod si dux fidei ac salutis nostræ per inferni, ut ita dicam, claustra non perrupisset ad cœlum, per mortem ad vitam, per ignominiam ad supremam gloriam, per diros cruciatus ac tormenta ad maximæ sempiternæq; gaudia; non facile crevissent, illac ad summam æternamq; felicitatem iter esse, quâ ad extremam infelicitatem & interitum sempiternum, rei naturâ inspectâ, itur. Nunc verò nulla causa est, cur non eadem viâ, per vestigia sanguine ipsius notatâ incedentes, eodem perveniendi capiamus fiduciam, quod ducem nostrum videmus penetrasse. Atq; huc etiam inter alia respexisse videtur D. Auctor Hebr: 10. ad quem locum suprâ intendimus digitum, de initiatione ac sanctione viæ ad cœlum ducentis loquens. Nam cum v: 19. dixisset, nos habere fiduciam, seu mavis, libertatem ingrediendi in sancta (hoc est in cœlum, quod Pontificis nostri est sacrarium) per sanguinem Christi; subjicit: *eâ viâ quam nobis dedicavit recentem & vivam per velum, hoc est, carnem suam.* Recentem appellat, quia diversa erat a veteri seu legali, ac nuper admodum trita, & veluti recentibus adhuc præcursoris ac Pontificis nostri velli-

Hebr: 10. 20.

Hebr: 1. 10.

Rom: 8. 29.

Ioh: 20. 17.

d. 1. Heb: 2. 11,
& seqq.Heb: 6. ult: con-
fer cum præced.

4. 1. Heb. 6. ult.

tri vestigiis pressa signataq; ita ut notabilis esset sequentibus & ob-
servatu facilis: vivam autem seu vivificam, quia non, ut sub lege
contingebat, mortem afferret iter hoc tentantibus & Pontificem se-
quentibus, sed vitam, quam ipse quoq; Pontifex noster hac via con-
sequutus est; licet ea aliàs ad mortem afferendam esset comparata,
nec, quòd ad vitam duceret, sub lege constaret. Quia verò via hæc,
quæ nobis Christi morte munita est, diversa est a veteri seu legali,
ideo Christus dum hanc sanxit, legalem sustulit, & eos, qui sub lege
erant, ab ejus jugo & execratione in posterum redemit. qua de re
paulo post nonnihil dicemus. Atq; hæc, quam hætenus explicui-
mus, præcipua inter alias causæ fuisse videtur, ob quam Deus Chri-
sto, si supremam nos servandi potestatem adipisci vellet, mortis
violentæ conditionem imposuerit: nempe quia salutis nostræ plu-
rimùm intererat id fieri: indeq; Dei erga peccatores summa enituit
charitas, quibus ut tam durum salutis iter aliquatenus emolliret, &
ejus asperitatem detereret, eorumq; fidem hoc pacto erigeret, ne
proprio quidem filio parcere voluit: nec minor Christi charitas, qui
cum legis, quam exactissimè servaverat, beneficio, & quodam ve-
luti jure, posset ab hujusmodi morte esse immunis, (erat enim mors
crucis, ut Paulus demonstrat, legalis quadam execratio, ei vitæ,
quam lex sui observantibus promittebat, prorsus adversa,) eo ta-
men uti noluit, ut nobis novam & a legali diversam justiciæ ac vitæ
consequendæ viam exemplo suo muniret ac confirmaret, contra
verò vim legis in ratione justiciam consequendi, aut pœna trans-
gressoribus infligenda, nullam esse ampliùs ostenderet. Nam si ne-
is, quidem, qui legem perfectissimè servaverat, ac proinde dignissi-
mus erat, qui ejus beneficio frueretur, a morte truculenta, quam
lex transgressoribus minabatur, immunis fuit, & præmio in capro-
posito potitus: multo minor ejus vis in pœna & execratione infe-
renda futura erat. Cum lex non majorem ad pœnam infligendam,
quàm ad tribuendum præmium vim habeat, imò majorem ad hoc,
quàm illam habere par sit. At cum istà viâ, quæ a legis natura ab-
horret, Christus vitam beatissimam fuerit consequutus, hanc appa-
ret certam ac in posterum ratam esse: præsertim cum id Christus
jam antea fuerit clarissimè testatus. Ea verò via ut patientiæ est, ita
& fidei in Deum, quam sacræ literæ N. F. præcipuè inculcant, quæ
tunc inprimis cernitur, cum futurorum atq; invisibilium bonorum
spe mors truculentissima subeunda est. Ideoq; fidei dux & consum-
mator Iesus, pro gaudio sibi proposito sustinuit crucem, ignomi-
niâ contentâ, atq; in dextra throni Dei consedit; ut nos ipsum re-

Levit: 16. 17.
confer cum 7. 20.
Num: 18. 7.

Gal: 3. 13.
vide Grot: inf.
cap: 10.

Hebr: 10. 34. 35.
36. 38. 39.
11. 1. 24. 25. 26. 33.
12. 2.

Ibid: 1.

spicientes, curriculum nobis propositum per patientiam decurre-
remus. Atq; hæc iis addi volumus, quæ ab initio de vi mortis
Christi in sanciendo fœdere novo diximus, licet in iis jam aliquo
modo contineantur. Quam præterea vim mors Christi ad remissi-
onem peccatorum nobis parandam habeat, ex iis, quæ ibi diximus,
satis constare potest, ut ea hoc loco repetere non sit opus, præser-
tim cum ferè omnia aut in iis, quæ huc usq; diximus, comprehen-
dantur, aut ex his pendeant.

Partic: 17.

Ex his omnibus satis jam apparet, cur sac: lit: toties pecca-
torum remissionem morti Christi adscribant, & (ut hoc quoq; ad-
damus, quod ad finem hujus cap: urget Grotius) Christum propter
peccata nostra vulneratum, attritum, mortuum, aut pro peccatis
mortuum asserant. Patet etiam, peculiare quosdam esse mortis
Christi effectus, ad remissionem peccatorum nobis parandam per-
tinentes, quos Socinum ostendere non posse Grotius affirmat. Pa-
tet deniq; cur Christus sanctissimum Eucharistiæ ritum non pro-
priè ad vitæ aut resurrectionis, sed ad mortis fusiq; sanguinis me-
moriæ, vel commemorationem potiùs & annunciationem insti-
tuerit.

Quas enim causas attulimus, ob quas morti Christi san-
ctio fœderis novi, & remissio peccatorum in eo comprehensa tri-
buatur, eadem etiam istius rei causæ sunt. Siquidem eatenus mor-
tis Christi in Cœna Domini sit commemoratio, quatenus eâ fœdus
novum est sancitum, in quo remissio peccatorum nobis promitti-
tur. Itaq; ritus hic tum ejus rei, quæ fœdus hoc confirmatum est,
commemoratio est ac celebratio, tum ipsius quoque fœderis pro-
fessio ac symbolum, omnibus Christianis commune. idq; perpetuò
servandum: illius quidem primò, hujus veluti consequenter, ulti-
mò etiam nota est communio, quam habeamus cum iis, qui ad
idem fœdus pertinent. Causam verò præcipuam, ob quam sanctio
fœderis N. morti Christi tribuatur, esse diximus, testationem ma-
ximæ erga nos Dei ac Christi charitatis, quæ nos ad gratiarum acti-
onem, ad quam hic ritus spectat, cum inde Eucharistia dici solet,
inprimis excitare potest. Id autem, quod de ritu hoc diximus, satis
clarè docuit Christus in altera hujus sacræ ceremoniæ parte, in qua
elegantius ad ritum sancientiorum fœderum, ob sanguinis mentio-
nem, quem in antiquo etiam adhibitum fuisse suprâ ostendimus,
poterat alludere. Ita enim ait: *Hic, vel, si mavis, hoc est sanguis meus,*
ille novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum,
ut Matthæus habet, & ex parte Marcus; vel, ut Lucas: *hoc poculum*
[est] novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis effunditur. quæ
eadem,

Mat: 26. 28.

Mar: 14. 24.

*ritus carnis
Domini*

eadem, ultimis tantum verbis omisiss, habet Paulus. Consentiunt autem in eo, ni vehementer fallor, omnes, cum sanguis Christi dicitur esse novi testamenti, aut novum testamentum in eo sanguine, id velle Christum, sanguine hoc N. testamentum fuisse confirmatum ac sancitum: quo pacto Moses olim sanguine fœdus antiquum sanciens, dixerat: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Dominus &c. Testamentum autem seu fœdus novum appellat poculum, seu id, quod poculo peragitur, quia solennis ac perpetua, omnibusq; Christianis communis sit fœderis novi professio ac symbolum, quo ii palam testari debeant, se ad N. fœdus pertinere: siquidem id prædicent & annuncient, ejusq; se participes esse profiteantur, quod ei sanciendo fuit adhibitum, corporis nempe ac sanguinis Christi. Quo loquendi modo circumcisio dicta fuit fœdus inter Deum & Abrahamum ejusque posteros percussam Genes: 17. 9, 10, 13. quia ejus fœderis signum fuit, ut explicatur ver: 11. sabbatum etiam fœdus perpetuum, intellige inter Deum & Israëlitas sub lege existentes, Exod: 31. 16. licet alii aliter verba hæc interpretentur: quia nimirum signum erat fœderis, ut dicitur ibid: v: 13, 17. & Ezech: 20. 20. Etiam si autem hæc testamenti appellatio non minus ad priorem, quam ad posteriorem hujus ceremoniæ partem, quod ad rem ipsam attinet, pertineat, quemadmodum omnes videntur agnoscere, qui totam Eucharistiam testamentum nominant: cur tamen soli posteriori expressè tribuatur, causa jam indicata est.

I Cor: 11. 25.

Exo: 24. 8.
Heb: 9. 20.

Causæ autem hæcenus commemoratæ, ob quam Christus Eucharistiam ad mortis suæ potius, quam alterius alicujus rei celebrationem instituerit, ea quoque addenda est, quod cum ritum hunc primò ac præcipuè ad sui commemorationem vellet pertinere, (id enim ipsius verba satis clarè doceant) opus id fuerit commemorandum, quod ipsius esset proprium, quemadmodum Socinus jam dixerat; quale non est resurrectio ipsius & exaltatio, quæ Dei sunt maxime propria. Quod ad vitæ totius sanctitatem attinet, ea licet itidem proprium sit Christi opus, commemorari tamen ideo non debuit, quia etiam si inde non exigua ad nos redeat utilitas, & confirmatio aliqua doctrinæ ipsius inde queat peti: tamen non in hunc præcipuè finem fuit suscepta a Christo, aut nostri causâ vel solùm, vel saltem primò ac potissimùm præstita. Nam etiam si nulla inde ad nos rediisset utilitas, tamen ad eam præstandam Christus, quia homo erat, fuisset obstrictus. Legi enim Dei omnes naturæ sunt obnoxii, imprimis ii, qui sub ea sunt nati: nec poterat Christus

Luc: 22. 19.
I Cor: 11. 24.

vi illius vitam in ea promissam consequi, nisi eam universam opere complevisset. Vnde illud quoque patet, ea in parte nondum id verè apparuisse in Christo, quod N. Fœderis, habita ratione viæ salutis in ea præscriptæ, est maximè proprium, id quod esse diximus, per multas afflictiones, per mortem truculentam & infamem, perq; eas virtutes, quæ in hujusmodi malis præcipuè cernuntur, in regnum Dei ingredi. At verò ut Christus mortem subiret adeo diram & ignominiosam, a Lege non tantùm non adigebatur, sed etiam ordinaria ejus vi inspecta, omnino ab ea debebat esse immunis: quam cum subiit, id clarissimè ostendit, quæ esset via ad vitam, N. F. maximè propria, eaque certa & stabilis. Quare si Christi solius, tum ab ipso met, tum a Deo fuisset habita ratio, & non potius salutis nostræ, perivisset, imò etiam debuisset is a morte hujusmodi esse immunis. Nam præter causam dictam, vel ideo convenire videbatur, ut non tantùm mortem adeo truculentam effugeret, sed mortem etiam prorsus non gustaret, quòd proprius esset & unigenitus Dei filius. Nam si Enoch & Eliæ contigit, ut mortem non gustarent; si ii, qui vivi in adventu Domini reperientur, absq; morte ex mortalibus evadent immortales, & in beatissimas cælorum sedes transferentur; cur non magis id unigenito ac charissimo Dei filio contingere debebat, cujus etiam cibus fuerat Patris sui voluntatem facere? Quod si nihilominus Deus charissimo huic filio suo non pepercit; si Christus jure quodam suo, ex legis promissionibus pendente, uti noluit, sed nostri causâ voluntati Patris, qui præmio proposito ei præceptum dedit, ut animam pro nobis poneret, sponte se subjecit: an non utriusque adversum nos charitas ea in re maximè conspecta fuit, digna, quæ perpetua gratiarum actione celebretur? Quod si quædam in reliqua ejus vita intercurrerunt incommoda aut contumeliæ, in quibus iis virtutibus fuit locus, quæ sunt N. Fœderis magis propriæ; ea mortis tantùm fuerunt præludia: ut taceam, quædam ex his, quæ mors Christi præstitit, in salutis nostræ negotio maximi momenti, iis nullo pacto convenire.

Antequam hinc abeamus, non nihil addere libet de variis allusionibus, quarum nonnullas vel in locis a Grorio adductis cernere licet, ob quas sacri scriptores libentiùs mortem, quàm vel vitam vel resurrectionem in salutis nostræ negotio commemorant: quia earum elegantia omnis, quam eos sectari nonnunquam videmus, & arguria, non inanis illa, sed cum emphasi conjuncta, & gravibus causis nixa, periret, si mortis aut vocum idem significantium loco, vel vita vel resurrectio Christi substitueretur. Vidimus jam antea.

S. scripto-

1 Cor. 15. 21, 52.
1 Thesi 4. 17.

Job. 4. 14.

Mat. 26. 17, 18.

De varijs scripturam allusionibus in negotio salutis nostræ morte Christi agitur per plurimum.

S. scriptores libenter alludere ad sanguinem fœderis antiqui, & ejus asperisionem, quâ Israëlita fœderi illi quodammodo adscripti fuerunt: idq; fit in aliquot locis a Grotio notatis, in quibus vel sanguis fœderis, vel ejus asperio commemoratur. Quin etiam in omnibus iis locis ad ritum sancientorum fœderum respicitur, in quibus vel de reconciliatione nostri cum Deo, vel de reconciliatione aut pacificatione inter cœlestia & terrestria, inter Iudæos item & Gentes per Christi mortem facta sermo est. Cum enim id factum est, fœdus quodammodo inter partes diversas, quarum vel utraque, vel altera saltem alteri antea fuerat inimica, fuit initum ac constitutum, qua de re agetur, Deo volente, infra cap: 7. Alludunt etiam crebrò ad sanguinem eademq; victimarum Legalium, quod itidem in duobus locis a Grotio citatis accidit: quamquam alter ad eam rem non alludit, sed ipsâmet exprimit. Præterea cum nos e spirituali servitute liberatos, & Deo Christoq; mancipatos dicere volunt, libenter Redemptionis, Emptionis, Acquisitionis utuntur vocibus, ad quos actus pretium intervenire ac impendium fieri solet, cui Christus ipse in mortem traditus, aut anima ipsius, aut sanguis eleganter respondet. Huc quoque respiciunt testimonia quædam a Grotio allegata. Alludunt interdum ad ablutiones & purgationes varias, sive in lege olim præscriptas, sive vulgares ac profanas, purgationem nostram a sordibus spiritualibus, seu peccatis, denotare volentes: ubi sanguinis, per quem fiat ablutio, quia liquor tamen est, & aquæ aliquo pacto respondet, aptius quàm vel vitæ vel resurrectionis fit mentio. Arque hoc fit in duobus locis a Grotio notatis, quibus adde Apoc: 7. 14. ubi arguè admodum dealbata dicuntur vestimenta in sanguine, agni. quamquam in istis locis a Grotio adductis, sanguis Christi tacitè simul cum sanguine fœderis antiqui, & sacrificiorum expiatoriorum confertur. Interdum enim ad plura simul alluditur, ut 1 Pet: 1. 18, ubi & ad pretium redemptionis, & ad sanguinem victimarum respicitur. Vidimus etiam suprâ, in eodem loco mortē Christi, & cum testatoris morte, & cum sanguine fœderis antiqui conferri. Sunt & aliæ comparationes ablutionesq; oppositiones item, quarum elegantia periret, substitutâ in mortis locum vitâ aut resurrectione, ut videbimus in locis Esa: 53. 5. cum quo jungendus ille 1 Pet: 2. 24: Ioh: 3. 14, 16: 1 Cor: 5. 7: 2 Cor: 5. ult. Gal: 3. 13. Comparationes autem, ut viridostinotant, quin etiam oppositiones, multas pariunt figuras, & catachreses.

Mat: 26. 28.

Luc: 22. 20.

Hebr: 12. 24.

1 Pet: 1. 2.

Ephes: 2. 13, 16.

Col: 1. 20.

Heb: 9. 12. & 13.

d. 1. y 22.

Act: 26. 28.

Ephes: 1. 7.

Col: 1. 14.

1 Ioh: 1. 7.

Apoc: 1. 5.

Hebr: 9. 14. &

seqq.

Partic: 28.

mortis

Verùm adversus quædam Socini dicta, in quibus peculiare

mortis Christi effectus explicat, excipit Grotius. Primò inquit: *Exemplum sanctimonie tota vita Christi præbuit, magis quàm mors ipsa, quæ brevi momento peracta est.*

Socinus cum mortem Christi a vita ipsius antegressa distinguit, & peculiare illius explicat effectus, non sanctimonie generatim dictæ, sed vel patientiæ, vel viæ salutis tam asperæ, & afflictionum ac cruciatuum plenæ, quæ nobis in N. Fœdere præscripta est, exemplum commemorat. Quare id nihil adversus Socinum. Vidimus autem suprâ, opera virtutum præcipuarum difficilima, quæ exemplo maximè indigebant, in morte magis, quàm in reliqua vita fuisse conspecta.

Partic: 29.

Deinde sic scribit: *Confirmatio autem promissionis de vita cælesti propriè in ipsa Christi resurrectione consistit: ad quam mors solam viæ habet rationem: ita ut huc respiciens scriptura resurrectionis mentionem facere debuerit, non mortis: certè nò toties, & adjunctis notis ἐμφατος.*

Primùm, etiamsi confirmatio promissionis de vita cælesti propriè, hoc est, peculiariter & præcipuè, (ita enim Grotii verba capi-mus, quæ aliàs, si mors prorsus ab hoc effectu excluderetur, non concedenda esse, ex dictis nostris constat) in ipsa Christi resurrectione consistat: tamen confirmatio remissionis peccatorum, quatenus a vita cælesti distinguitur, propriè in morte consistit. At de hac nobis potissimùm hoc loco est sermo. Ne de eo nunc quicquam dicamus, ad certitudinem promissæ nobis vitæ plurimùm quoq; conferre mortem Christi. Nam velle nobis Deum ac Christum beatam illam vitam largiri, ex morte clariùs, quàm ex resurrectione aut exaltatione ipsa perspicitur. At voluntas Dei ac Christi non minùs necessaria ejus rei causa est, quàm potentia, licet hæc sit effectui propior. Itaque si mors Christi cruenta non antecessisset, multum ipci nostræ decisset, etiamsi Christum resurrexisset & exaltatum esse nobis constaret. Denique nisi Grotius viæ nomine causam quoque seu conditionem resurrectionis adipiscendæ complectatur, effectum suum vi decreti divini necessariò habituram; non est ipsi concedendum, quòd mors solam viæ rationem habuerit ad resurrectionem. contrarium enim superiùs ostensum est.

Partic: 30.

Subnectit Grotius: *Socinus ipse lib: 1. c. 3. laborans ut ostendat viam salutis sanguinis effusione confirmatam, cum veram sustulisset, quam nos defendimus, nullam aliam probabilem ejus confirmationis causam substituere potuit: neque ullum verum adferre discrimen, cur id Christi soli, non etiam martyrum aliorum morti tribui debeat.*

At nec Socino eo loco propositum fuit, explicare causam, ut

Grotius

Grotius loquitur, ejus confirmationis, quæ sanguine Christi facta fuerit, seu rationem ac modum, quo id sanguis Christi effecerit: sed id tantum egit, ut doceret, Christum viam salutis confirmasse, tum aliis modis, tum sanguinis etiam fusione. quo verò pacto id præstiterit Christi sanguis, explicuit inter alia lib: 2. cap: 2. Quomodo verò Socinus veram confirmationis istius causam sustulit, & ne probabilem quidem afferre potuit? An vera causa non est, & ne probabilis quidem, quam loco a nobis citato attulit, quòd Dei ac Christi effusa erga homines adhuc impios charitas inde fuit conspecta? an vera causa non est, & ne probabilis quidem, quòd is qui primus tam asperam salutis viam, quæ ad interitum ducere videbatur, nobis præscripsit, ipsemet eam ingressus, inde ad vitam sempiternam pervenit? an illa quoque vera causa non est, & ne probabilis quidem, quòd is, qui viam salutis nobis præscripsit, morte tam dira tamque infami, se Christum Dei filium esse asseruit? an hoc pacto viam salutis a se hominum generi Dei nomine præscriptam non confirmavit? Taceo, quòd quicquid ea virum habent ad viam salutis confirmandam, quæ mortem sunt consequuta, id jure morti tanquam causæ imputari, & emphaticè adscribi queat. Quod enim, ut in scholis loquuntur, est causa causæ, est etiam causa causati. emphasis autem quanam hic sit, ex superioribus colligi potest, & inferiùs denuò explicandum erit. An verò hinc nullum verum apparet discrimen, cur confirmatio hæc Christi solius mortis, nempe primò, ac ratione omnium perfectissima, non etiam martyrum aliorum morti sit attribuenda? An enim charitas illa Dei erga genus humanum adhuc impium ita ex martyrum elucet morte, quemadmodum ex morte Christi unigeniti ejus filii eluxit? An ipsi quoque martyres suum erga genus humanum, Deo inimicum, morte sua testantur amorem, quemadmodum Christus est testatus, qui jure quodam singulari poterat ab ea esse immunis, & nostri præcipuè causà eam subiit? aut licèt ii amorem suum tantum erga genus humanum testarentur; an id protinus tantum haberet virum ad salutis nostræ viam confirmandam, quantum habet charitas Christi, in cujus manu salus nostra universa est posita, & cujus misericordiam ad vitam æternam expectare cogimur; cum illi ad eam nobis præstandam nullas vires habeant, sed eandem unà nobiscum in illo die ex Christi manibus expectent. Martyres quidem asperam viam, quæ se ad salutem perventuros crediderunt, ingressos videmus, sed eos inde nondum videmus ad vitam immortalem emersisse; adeoque hanc viam ad salutem reipsa ducere, illorum exemplo

*Final Discriminatio
sit inter mortem
Christi & martyrum
confirmatio in
salute ipsa*

Iud: 9. 21.

2 Tim: 4. 8.
Hebr: 11. 39, 40.

emplo nondum possumus discere: imò nisi li ex mortis claustris aliquando eriperentur, periissent, & ad interitum hac via iuissent. viam, inquam, in illis cernimus, terminum viæ nondum. Præterea an perinde est, siue is, qui primus salutis viam humano generi promulgavit, & ad eam publicandam ab ipsomet Deo se se missum asseveravit, mortem diram ac truculentam adeat, ut se Christum Dei filium esse confirmet, & sic doctrinam suam divinam esse probet; siue is doctrinæ illius causâ moriatur, qui nec tantum tamq; Deo conjunctum se dicat esse, nec se ab ipso Deo hanc doctrinam accepisse affirmet, sed tantum ab altero illo Dei legato, ac primo salutis præcone, de ejus veritate se profiteatur edoctum? An non patet, veritatem testimonii hujusmodi totam pendere a veritate testimonii illius, qui primus doctrinam hanc a Deo acceptam tradidit, & a quo eam alter iste accepit; & posteriorem testem priori, testimonio hoc suo tantum subservire? Atq; hoc discrimen non obscure indicant s. literæ, dum Christum quidem simpliciter appellant testem fidelem ac veracem, quin & sanguini ejus testis appellationem absolutè tribuunt; sed cæteros, qui Evangelii causâ mortem pertrulerunt, eam ob rem non martyres seu testes simpliciter, sed Iesu Christi martyres siue testes vocant, ut de Stephano & Antipa legimus Act: 22. 20: Apoc: 7. 13. quemadmodum etiam in Evangelio prædicando Apostoli Christo testimonio suo tantum subservierunt, ut docent ipsius verba, a Socino eodem loco adducta, Actor: 1. 8. Quemadmodum igitur, licet de Apostolis, alijsq; Evægeli præconib; aut Christi servis scriptum legamus, quod alios servant; tamen eos hac in parte non putamus cum Christo cõparandos, quia nec primò, nec perfectissima ratione id prætent, sed Christo hac in re aliquò usq; tantum subserviant: ita nec, quod ad confirmationem viæ salutis attinet, martyres Christo sunt comparandi, cum idem hic sit discrimen, quod in servandi ratione deprehendi diximus; sed cum Christo, cui subserviunt, utraq; in re sunt computandi. Non reposito nunc discrimen illud inter martyres & Christum, quod in mortis Christi consequentibus & effectis, hoc est in resurrectione & exaltatione ejus, præcipuè cernitur, quatenus ea peculiariter ad doctrinam Christi confirmandam spectant; quod sanè est longè maximum.

Deniq; addit Grotius: Neq; verò unquam explicare Socinus poterit, quomodo Christus sanguine suo fuso Deum nobis devinxerit (quod aliquò modo verum ipse concedit) si Deus ob fusionem sanguinis nihil promissit.

At cum

Apoc: 1. 7.

1. 14.

1 Joh: 5. 8.

Rom: 11. 14.

1 Cor: 9. 22.

1 Tim: 4. ult.

1ac: 5. ult.

Partic: 31.

At cum Socinus docuerit, Christum sanguine suo fœdus novum, quod Dei nomine nobiscum pepigerat, confirmasse, & ejusdem nomine sanxisse: an non eâdem operâ docuit, Christum nobis Deum ad fœderis promissa præstanda quodammodo devinxisse, ita quidem, ut (quæ ipsius Socini hæc explicantis sunt verba) sanguis ejus assidue ad patrem clamet, ut promissorum suorum, quæ ipse Christus nobis illius nomine annuntiavit, pro quibus confirmandis suum ipsius sanguinem fundere non recusavit, meminisse velit. loquitur enim sanguis ejus meliora, quàm Abel, inquit Auctor Epist. Hebr: 12. 24. ubi manifestè apparet, hoc sensu, quo nos explicavimus, dictum id fuisse ab Apostolo. Ait enim, *Et (accessistis) fœderis novi mediatorem Iesum, & sanguinem aspersum meliora loquentem, quàm Abel.* Namque alludit apertè ad sanguinis aspersionem, quæ in veteri fœdere sanciendo a Mose facta fuerat, Exo: 24. 8. Vbi Fr. Vatablus doctissimè, & elegantissimè ut ferè solet, ita annotat: *Hic sanguis typus erat sanguinis Christi, cujus sanguinis effusio confirmatura erat omnes Dei promissiones.* Quod fusiùs postea docuit Socinus. Neq; verò ad id, ut rectè dici queat, Christum sanguine suo fuso Deum ad promissa sua nobis præstanda quodammodo devinxisse, requiritur, ut Deus ob fusionem sanguinis aliquid promiserit, quemadmodum Grotius indicat: sed satis est Christum, Dei voluntate ac jussu sanguinem suum ad promissa, quæ ipsius nomine nobis annuntiârât, confirmanda fudisse, & sic ipsummet Deum testatum esse, se id ratum habere, quod ejus nomine Christus nobis promississet. Obligant enim nos ac devinciunt ad promissa præstanda, tum promissiones ipsæ, tum earum signa & confirmationes, voluntate nostra adhibitæ; quæ idèò promissoris sæpe in memoriam revocari solent, cum monentur, ut promissa servant, imò etiam cum coram judice urgentur, ut ea præstent: v. g., quòd dextrâ datâ promiserint, quòd chirographum dederint, quòd manu sua subscripserint, quòd signo suo id obsignarint, & si quæ sunt hujus generis; etiam si nec ob dextrâ porrectionem, nec ob chirographum quicquam promiserint; sed tantùm promissionem suam iis rebus confirmârint. Nihil autem refert, sive quis per seipsum, sive per alium id fecerit. Quod enim quis per alium fecit, id ipsemet fecisse censendus est. Atque id hoc loco factum est. Nam sanguinis Christi testimonium, ipsius Dei testimonium est, quo asserit, se nobis dedisse vitam æternam, & hanc vitam in filio suo esse; ut clarè testatur Iohannes, loco suprâ allegato, 1 Epist: 5. 8, 9, 10, 11. Sed præterea cum Grotius ex Socini mente ponit, Deum ob fusionem sanguinis Christi nihil promississe, vel

1. 1. c. 2.

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

id intelligit de causa impulsiva promissionis ipsius faciendæ; vel de causa ejusdem exsequendæ ac præstandæ, seu, ut clariùs loquamur, de conditione, sub qua Deus quippiam promiserit. Si prius, verum quidem id est; sed inde non sequitur, Deum sanguinis Christi fusionem non fuisse ad præstanda nobis promissa sua devinctum. Satis enim est, Deum sub hac conditione promississe id, unde salus nostra proficiscitur, quâ præstitâ Deus ad promissum illud præstandum fuit devinctus. Si posteriori modo verba sua intelligit Grotius, falsum id est, tum ex veritatis, tum ex Socini mente. Docuit enim is lib: 2. c. 25. ex verbis Esaïæ c. 53. 10, 11, Deum promississe, Christum, si mortem subiret, non tantum ipsummet felicem evasurum, verum etiam eam adepturum potestatem, quâ ipsius voluntatem de salute nostra feliciter ad exitum perduceret; hoc est, scientiâ sui justificaret multos, eorumq; peccata tolleret. quæ promissio primò quidem ad ipsum Christum spectat, sed consequenter, & admodum manifestè, ad nos nostramque salutem, tanquam ad suum finem. Qua de causa Socinus affirmat, Christum morte sua non tantum sibi, verum etiam suis omnibus immortalitatem peperisse; & peccata nobis remitti propter Christum, & propter obedientiam ejus: quæ aliis, a se de appellatione Servatoris Christo tributa disputatis, expressè addi vult, licet in iis tacitè comprehendantur. Adde huic loco alterum eod: lib: 2. c. 5. Atq; hic alter modus est, quo Deus sanguine Christi ad promissam nobis salutem reipsa præstandam devinctus est.

Partic: 32.

Accedit ad formam satisfactionis Grotius, quam facit *pœnarum pro peccatis nostris persolutionem*, quod restrictè neget Socinus. Quomodo eam probet Grotius, videamus.

Hebræi, inquit, *ut significant, quod Latini dicunt, pœnas pendere, nullam habent receptam magis phrasin, quàm hanc Ferre peccatum, cui similis est Latinorum locutio luere delicta, b. e. delictorum supplicia*; id quod dictis scripturæ comprobatur, & addit: hac eadem phrasi dixit Petrus, Christum peccata nostra sursum tulisse in corpore super lignum, 1 Pet: 2. 24.

Sed in hac ratiocinatione latet consequentis fallacia: Pœnas quidem pendere usitatè dicitur apud Hebræos *ferre peccatum*: sed non contrà, *ferre peccatum* semper significat, pœnas propriè dictas (de his enim controversia est) persolvere; qua enunciatione Grotio est opus, si ratio ipsius ex hujus phræcos significatione ducta, firma esse debeat; nisi fortè non tam ex vi phræcos ipsius, quàm ex locorum, in quibus ea de Christo usurpatur, circumstantiis velit concludere,

ferre peccatum non significat pœnas persolvere, sed pœnas pendere, ut patet ex locis scripturæ;

cludere, hoc sensu eam de Christo efferri, qua de re postea. Atqui, ne illud nunc urgeam, quod est manifestum, & a Grotio conceditur inferiùs, *ferre peccatum* apud Hebræos nonnunquam esse Auferre peccata; istud etiam negari non potest, rectè & eleganter dici posse, cum *ferre peccatum*, qui peccatorum causâ grande malorum, cruciatuum, ac mortis denique sustinet onus, etiamsi nulla vera causa in re sit pœna sive vindicta, ut Socinus jam monuerat. Est enim hæc loquutio, *ferre aut portare peccatum*, ut quivis animadvertit, quod ad peccati vocem attinet, metonymica, in qua causâ pro effectu ponitur, peccatum nempe pro onere aut nocumento, quod alicui peccati causâ incumbit. Ad onus verò illud an non sufficiunt ipsæ afflictiones ac cruciatus, ipsa denique mors, quæ peccatorum causâ cuiquam imponitur, etiamsi vindictæ ratio, quæ pœnam propriè dictam constituit, non accedat? An ergo is, qui hæc omnia sustinet, peccatum *ferre*, *portare*, *bajulare*, rectè non dicetur? Similes certe locutiones, (quod itidem monuerat Socinus) quotidie in ore habemus. Nam cum quis alieni delicti occasione mali quippiam perpetitur, quod ipsi delinquenti potius ferendum fuerat, dicere solet, se alienum delictum sustinere, imò etiam ejus pœnas dare, licèt id tandem ex eventu fuerit factum; contrà quàm in morte Christi accidit, quæ Dei consilio, peccatorum nostrorum causâ Christo fuit imposita. Simili quapiam ratione usurpatur illa Hebræorum phrasis Num: 14. 33: ubi dicitur: *filii vestri pascunt in deserto quadraginta annos, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur corpora vestra in deserto*. neque enim hoc vult Deus, se filios Israëlitarum verè puniendum (nihil enim tale ex toto loco colligi potest, nec ullo pacto est verisimile) sed eos occasione delicti parentum suorum damnum non leve lensuros; quia illis totos quadraginta annos in deserto unâ cum patribus suis sit commorandum, & per tam longum tempus terrâ illâ bonâ carendum, quam aliàs brevi fuissent ingressuri. Eandem significationem alibi etiam reperiri, videbimus infra. Neque verò phrasis Latinorum *luere delicta* ea in re, de qua quæritur, Hebræa prorsus est similis. nam *luere*, quod est solvere, compensationem & vindictam magis significat: *ferendi* aut *portandi* verbum ad onus, quod pœnæ materia est, & in afflictionibus etiam iis reperitur, quæ pœnæ non sunt, magis respicit. quanquam Cicero phrasin *pœnam luere*, quæ apertius adhuc pœnam propriè dictam significare videtur, ad perpelliones, quæ veræ pœnæ non sunt, transfert, dum ait: *silent leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei qui expectare velint, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda.*

*Leid intro dlm
et / notatio
peccatum, intro
dum et pœna
torum causâ
vincit et ma
pœnas, imò
mortem subit.*

pro Milone.

ubi pœnam injustam luere, est injuriam perpeti.

Illud etiam hîc monendum est, non rectè Grotium probare, *Victimas expiatorias dici portare iniquitatem* offerentium, ex loco *Levit: 10. 17.* Nam non de victimis, sed de sacerdotibus ibi dicitur, quòd ferre debeant iniquitatem congregationis, ut præter rem ipsam satis monet tum vetus interpres, tum alii recentiores; est quæ ibi *portare iniquitatem*, eandem asportare, auferre, quemadmodum reddiderunt Tigurini, seu remissam declarare, ut ibidem notavit Vatablus; adeo ut hic locus argumentationem Grotii, ex hac phrasi ductam, enervet. Idem hujus phrasis sensus esse posset, etiamsi de victimis ibi usurparetur; & licet tandem ferendi aut portandi verbum perpeffionem ibi significaret, non tamen protinus concludendum esset, victimas propriè puniri solitas. satis enim esset ad phrasis illius vim, quòd victimæ mortem occasione peccatorum tulerint. Quam enim pœnam aut vindictam de humanis delictis sumisit Deus, cum hircus, aut aliud aliquod animal peccatore salvo mactaretur? Non rectè etiam Grotius ad id, quod de victimis dixerat, illustrandum aut comprobandum addidit: *quia sanguis*, nempe victimarum expiatoriarum, *est pro anima humana.* ubi verba pro anima Grotio significant *vice animæ.* At Hebræus textus nil habet aliud quàm: *ego dedi eum* (sanguinem) *ad expiandum super animabus vestris* quia *sanguis ipse in anima expiabit*, hoc est, animam expiabit, ut reddiderunt Tigurini, & a reatu liberabit. sed de hoc loco cap: 10. iterum dicendum erit.

Verbis Petri recitatis addit Grotius: *Poterat dixisse ἤνεγκε, sed quia simul significare voluit ascensum in crucem, dixit ἀνένεγκε, h. e. tulit sursum eundo: quod de dicta phrasi nihil imminuit, sed ei addit aliquid. Itaque Syrus transtulit: portavit & ascendere fecit.*

Imò verò, si Petrus illis verbis voluisset exprimere pœnarum pro peccatis nostris perpeffionem, dixisset potius τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἤνεγκεν ἐπὶ τοῦ ξύλου, *peccata nostra tulit in ligno*, quàm ἀνένεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον *sustulit*, seu *mavis, sursum tulit in lignum.* Quamquam enim nec priora illa verba protinus significarent pœnæ propriè dictæ perpeffionem, ut ex hæcenus dictis constare potest, & postea meliùs intelligetur: haud paulo tamen forent aptiora ad id designandum, in quo pœna inprimis foret constituenda, & quod sacra litera peccati nomine in hoc negotio potissimùm solent denotare. id verò est mors illa acerba & ignominiosa, quam Christus non sursum in lignum tulit, sed in ipso ligno pertulit ac sustinuit.

Verba ἤνεγκεν ἁμαρτίας, quibus usus est Petrus, tantum abest, ut

pœnam veram significant, ut per scipula ne cruciatuum quidem per-
 pessionem necessariò denotent. Nam & hircus ille ἀποπομπῆς Leviti: 16. 21. 22.
 seu emissarius in anniversario Legis sacrificio, quem Christi ea in
 re, de qua agimus, typum fuisse nemo ignorat, dicebatur super se o-
 mnia populi peccata, capiti suo a Sacerdote antea imposita, in de-
 sertum ferre seu portare, nec tamen ullas pœnas aut cruciatus, præ-
 fertim eundo in desertum, & sic totius populi peccata eò super se
 portando, perferebat: sed tantùm significabatur, non minùs ablata
 fuisse omnia populi peccata, quàm si ea hircus sibi imposita in de-
 sertum asportasset. Simili ratione a Petro dicitur, Christum peccata
 nostra in corpore suo sustulisse in lignum, quia, cum crucis mortem
 adiit, & corpus suum ligno suffigendum tradidit, non quidem, ut
 hircus ille, ablationem peccatorum tantummodo adumbravit, sed
 ea efficaciter abstulit, hoc est, id fecit, unde perfecta peccatorum
 nostrorum ablatio consequitur, non secùs ac si ea corpori suo im-
 posita in crucem asportasset, & unà secum crucifixisset, ac penitus
 extinxisset. Quapropter nihil interest, siue verbum ἀνῆνεγκε pro-
 priè reddas *sursum tulit*, siue, sensum ipsum ac mentem Petri sequu-
 tus, cum Socino veritas *abstulit* seu *asportavit*. res enim eòdem reci-
 dit. Syri auctoritas nos non stringit, nec nobis revera adversatur.
 Verbum enim istud, quod redditum est *portavit*, potest etiam, Tre-
 mellio teste, transferri *sustulit*, quemadmodum in similibus voci-
 bus apud Hebræos contingit. Alterum etiam verbum, quod signifi-
 cat *ascendere fecit*, nobis non adversari, ex sequentibus intelligetur.

Pergit Grotius: Socinus ut vim huius loci enervet, primò ait, ἀν-
 νῆνεγκε significare abstulit: sed contra naturam usumque vocis. Nam nec
 particula ἀνὰ eam patitur interpretationem, nec quisquam Græcus scri-
 ptor ita usus est ea voce. In Novo quoque testamento nusquam occurrit eo
 significatu. id quod exemplis allatis conatur ostendere. Significare
 enim hoc verbum in N. Testamento aut *sursum ferre*, aut *sursum du-
 cere*, atque inde etiam *offerre*.

Partic: 3.

De usu vocis mox videbimus, qui si eam significationem ad-
 mittit, quam vult Socinus, frustra natura vocis urgetur. Damus au-
 tem libenter, ut & paulo antè diximus, ἀναφέρειν, si naturam vo-
 cis spectes, inter alia significare *sursum ferre*. Verùm eadem *aufere-
 rendi* quoq; significationem admittit, vel metaphorā illius vi, quam
 Petri verbis subesse diximus, vel per metonymiam, qui tropus e-
 tiam in simplici voce *ferendi* apud Hebræos occurrit, cum pro *aufere-
 re* ponitur. Quia enim id, quod sursum tollitur, de loco, in quo an-
 tea positum fuerat, amovetur atq; aufertur; ideo ἀναφέρειν pro au-
 ferre

ferre potest usurpari. Quid verò mirum, cum vox Hebræa, quæ *ferre* significat, usurpetur pro *auferre*, idem quoq; apud sacroscrip-
tores Novi Testamenti, qui innumeros loquendi modos ex Ve-
teri Testamento, & Græca ejus translatione traxerunt, fieri in voce
ἀναφέρειν, quam Græca ista translatio pro simplici *ferendi* verbo po-
nit, & quidem iis in locis, ubi id *auferendi* significationem habet, &
ad quos Grotius arbitratur Petrum, hic respexisse? Ait infrà Gro-
tius, Petrum in his verbis proculdubio respexisse ad locum Esaïæ
cap: 53. 11. ubi de Christo dicitur, cum iniquitates illorum, quos
scientiâ sui justificasset, bajulaturum. ubi Græca translatio pro *baju-
labit* habet ἀνοίσει, quod est ab ἀναφέρειν; & sequenti etiam versu,
ἀμαρτίας πολλῶν ἀνέγκεν. At ex loco ipso quivis faciliè videre
potest, *bajulabit* ibi positum esse pro *asportabit*, seu *auferet*, ut post-
modum apparebit. Ex quo consequitur, ne verisimile quidem
esse, aliter Petrum hac voce usum, si modo statui debet, quod vult
Grotius, Apostolum ad ista Prophetæ verba respexisse. Sed præ-
terea vox Græca ἀναφέρειν respondet etiam Hebrææ Hæalah, h. est,
ascendere fecit, quam Tremellius in margine editionis Syraicæ an-
notavit ad explicandum posterius verbum, quod interpret Syriac-
us in hoc Petri loco adhibuit, vim vocis ἀναφέρειν expressurus,
quodq; ipse etiam Grotius reddidit *ascendere fecit*, quæ eadem illius
Hebræi significatio est. Vnde LXX. interpretes verbum istud He-
bræum non rarò vertunt ἀναφέρειν, atq; inter alia cum de sacrifici-
orum oblatione agitur, ubi utriusq; verbi frequens est usus. De He-
bræo constat iis, qui linguam illam vel primis labris gustarunt. de
Græco patet vel ex locis Novi Test: a Grotio adductis Hebr: 7. 27.
Iac: 2. 21. 1 Pet: 2. 5. (Grotius habet hunc ipsum locum v: 24. de
quo agimus,) Hebr: 13. 15. Redditur tamen nonnunquam istud i-
dem verbum Hebræum per ἀνάγειν, quod ex eadem præpositione
ἀνά, quam Grotius negat auferendi significationem in voce ἀνα-
φέρειν admittere, componitur, & cum hac ipsa voce ἀναφέρειν non
semel permutatur. sic ἀνάγειν θυσιαν pro ἀναφέρειν Act: 7. 41. &
contrà ἀναφέρειν pro ἀνάγειν in locis a Grotio citatis Matth: 17. 1.
Mar: 9. 2. quemadmodum etiam φέρειν pro ἄγειν, & ἀπενέγκαι pro
ἀπάγειν poni solet. Atqui, ut ad rem veniamus, verbum istud
Hebræum, quod propriè significat *ascendere fecit*, non semel acci-
pitur pro *asportare* vel *auferre*, idq; iis in locis, ubi a Græcis inter-
pretibus redditur vel ἀναφέρειν vel ἀνάγειν, ita ut necesse sit, voces
has Græcas iis in locis vim verbi Hebræi sequi. Sic 2 Sam: 21. 13. in
Hebræo

vid: Bez: Mat: 17.
1.

Mar: 15. 1, 22.

Hebræo est: *et ascendere fecit inde* (David) *οἶσα Saulis &c.* h. e. asportavit, abstulit, ut doctissimi Viri reddiderunt. Græcè est: *ἀνέβηκεν ἐκείθεν τὰ ὄσα*, hoc ipsum nempe verbum, quo Petrus utitur. Similis locus est de ossibus Ioseph ex Ægypto asportatis Ios: 24. 32. Sic Psal: 102. 25: in Hebræo est: *ne ascendere me facias in dimidio dierum meorum*, h. e. ne tollas me, ut Tigurini & Castellio, sensu loci exigente reddiderunt. ubi LXX: *μὴ ἀναγάγῃς με*. Esdr: 1. 11: in Hebr: est: *omnia hæc* (vasa) *ascendere fecit Sesbazar*, h. e. asportavit, avexit, ut Tigurini converterunt. Græcè iterum est *ἀνέβηκεν*: quod verbum apud bonos auctores pro *ἀπάγειν* poni, viri docti observant, & Beza notavit ad v: 1. ca: 4. Matthæi, ubi cum verbum *ἀνέβηκεν* vertisset *subductus fuit*, scripsissetq; *ἀνὰ* ex Budæi sententia hîc idem valere quod *ἀνω*, addit: *Nihil tamen impedit quo minus ἀνὰ pro χωρὶς vel ἀπὸ accipiatur, ut veritas, abductus fuit, id est, ἀπὸ χθονὸς* planè contra Grotium, qui negat talem significationem admittere particulam *ἀνὰ*. Idem Beza Matth: 2. 14. scribit ad verbum *ἀναχωρεῖν*, quod ibi secedere significat, *præpositionem ἀνὰ ibi idem valere quod χωρὶς*. cui loco adde Matth: 12. 15: 14. 13: 15. 21. ut frustra Grotius vim particulæ *ἀνὰ*, & naturam verbi *ἀναφίγειν* urgeat. Quod si Grotius dicat, in quibusdam locis a nobis adductis, ubi *ἀναφίγειν* vel *ἀνάγειν* auferendi significationem habeat, simul ascensum in locum superiorem significari: id nos in Petri quoq; loco libenter fateri, jam supra diximus.

Subjungit Grotius: *Unum duntaxat locum citat Socinus Heb. 9. 28. ubi vult ἀνέβηκεν ἀμαρτίας nihil aliud esse quàm auferre: sed immerito, et citra exemplum, et non id exigente loci sententia.* Partic: 36.

Cùm in Novo Testamento hic solus extet locus, in quo vox *ἀνέβηκεν* cum voce *ἀμαρτίας* juncta reperitur, præter cum de quo agimus, & in utroque de Christo sit sermo, non mirum est, Socinum hoc uno loco fuisse contentum. præsertim cùm excipienti ad rationem adversariorum satis esset, unum locum, ei, de quo agebatur, simillimum adducere, quo probaretur, *ἀνέβηκεν ἀμαρτίας* non necessarium ferre peccata eorumvé pœnas, significare, sed etiam ablationem eorum denotare posse. Quamquam nos aliunde jam ostendimus, id sine exemplo non fieri. Sed videamus, quomodo probet Grotius, eam significationem non exigere loci sententiam.

Nam opponuntur, inquit, *inter se duo Christi adventus: prior quo peccata nostra tulerit, alter quo venturus sit χωρὶς ἀμαρτίας, h. e. non gravatus,* Partic: 37.

gravatus, non oneratus ullis peccatis, sed ab iis solutus & immunis. Non sunt autem ista ἀντιστοιχα, esse χωρὶς ἁμαρτίας & peccata auferre, sed esse χωρὶς ἁμαρτίας & peccatis oneratum esse. Vnde apparet illo quoque ad Hebræos loco ἀνενεγκεῖν esse aut sursum ferre, in crucem scilicet, ut in loco Petri (idque appositè, quia hic quoque ad sacrificia alluditur: crux autem fuit velut ara) aut simpliciter perpeti, ut apud Thucyd

κινδύνης ἀναφέρειν.

Atqui omnes, quod sciam, interpretes locum hunc ita reddiderunt, ut ablationem voce ἀνενεγκεῖν denotari indicarent. Ratio idem exigit: Nam verbis his: εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, denotatur finis unica illius Christi oblationis. At finis oblationis illius non fuit ferre pœnas peccatorum (hanc enim formam oblationis Christi statuit Grotius) sed eas auferre ac tollere. maximè cùm de ea Christi oblatione hîc agatur, quam in cœlis factâ idem auctor v: 24, 25, huius cap. satis apertè docet, dum ait: non enim in manufacta sancta ingressus est Christus exemplaria verorum, sed in ipsum cœlū, ut nunc appareat vultui Dei pro nobis, neque (sc. ingressus est in cœlum) ut sepius offerat seipsum, quemadmodum Pontifex ingreditur in sancta quotannis in sanguine alieno, &c. At in cœlo nullas peccatorum pœnas fert Christus, sed aufert. Præterea quis non videt, verba hæc, de quibus agimus, planè respondere verbis illis vers: 26. εἰς ἀβύττων ἁμαρτίας. id est, ad abrogationem vel destructionem peccati? Nam verba v: 27, & 28, afferuntur ad illa vers: 26, nunc autem semel in consummatione seculorum ad abrogationem peccati per hostiam suam apparuit, per comparisonem illustranda; cuius comparisonis pars prior seu πρότασις continetur ver: 27: posterior seu ἀπόδοσις, quæ rem ipsam illustrandam exprimere debet, extat v. 28. Quemadmodum igitur illis: nunc semel in consummatione seculorum per hostiam suam apparuit, (nempe in cœlo apud Patrem, ut Grotius ipse explicat inf: cap: 10.) respondent ista: Christus semel oblativus: ita illis εἰς ἀβύττων ἁμαρτίας, ad abrogationem seu destructionem peccati; respondent hæc: εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας. i.e. ad tollenda seu auferenda multorum peccata, nō ferenda. neq; enim εἰς ἀβύττων ἁμαρτίας id significat. Ex his etiam patet, non rectè Grotium asserere, duos hîc adventus Christi inter se opponi, nisi fortè adventus nomine altera ex parte abutatur: sed opponitur ejus in cœlum ingressus & coram Patre apparitio, morte interveniente facta, ejus ex cœlis ingressui, quo fieri, ut nobis sese iterum præbeat conspiciendum qui ipsum expectamus ad salutem. Alludit enim Auctor ad anniversarium

rium Legis sacrificium, cum quo Christi oblationem tum hoc, tum multis aliis Epistolæ suæ locis confert. Postquam enim summus sacerdos in illo sacrificio, sancta cum sanguine ingressus, expiationem ibidem coram Deo peregisset, ad populum extra tabernaculum sese expectantem redibat, eoque ipso peractam jam peccatorum istius populi expiationem testabatur. sic Christus Pontifex noster, postquam semel per proprium sanguinem in sancta, hoc est, in ipsum cœlum, est ingressus, ut vultui Dei pro nobis appareat, expiatione peracta, & peccatorum vi, quam ad nos damnandos habent, sublata, ex cœlesti tabernaculo egredietur, & sese iis, qui ipsum tãquam Pontificem suum expectant ad salutem præbebit conspiciendum, & sic re atq; opere ipso, peccata nostra coram Deo expurgata esse, demonstrabit. Neq; verò explicatione nostra admissa, perit oppositio inter verba *προσενεχθεις εις το ανενεγκειν αμαρτίας*, & *χωρις αμαρτίας ὁφθῆναι*. Nam verba *absq; peccato*, vel significant id, quod pluribus placuisse video, *absq; victima pro peccato*, ut inter alios Beza notat, & Auctor Annotat: ad N. Test: in Bibl: Vatabli, qui ita explicat ea verba: *non ut iterum se offerat pro peccato*; vel, ut Beza secundo loco exponit, *abolito jam & abrogato peccato*. Vterq; sensus loco admodum est consentaneus, & utrovis modo accipias, constabit oppositio. In prioribus enim verbis dicitur, Christum oblatum esse ad multorum tollenda peccata: in posterioribus, eum, cum venturus est, non ampliùs pro peccatis oblatum iri. vel, si alterum sensum sequaris, in prioribus significatur, nondum abolita & abrogata fuisse peccata cum se offerret: contrà in adventu ejus futurum, posteriora docent. Quamquam & illud admittere possumus, quod vult Grotius, *χωρις αμαρτίας* significare, non oneratum esse peccatis, nec tamen peribit oppositio, etiamsi *ανενεγκειν* accipias pro auferre vel asportare, allusione quadam facta ad propriam verbi significationem. Nam qui aliquid aufert, atque in eo asportando est occupatus, is tantisper donec id abjiciat, fert ac portat. Quare etiam ablationi peccatorum opponi potest, non oneratum esse peccatis. Alia, quæ in his Grotii verbis notari possent, studio prætermittimus.

Pergit Grotius, & ait: ipsum Petri contextum evincere, *ἀναφῆσεν* esse ferre, non auferre. Agitur enim, inquit, non de quovis Christi beneficio, sed de summa ejus patientia, quæ nõ auferendo, sed ferendo ostendiur.

Partic: 33.

Ad hoc Socinus jam responderat. Nam cùm non simpliciter dicatur a Petro, Christum abstulisse peccata nostra, sed additis verbis: *in corpore suo super lignum*, nempe crucis; hoc ipso patientia Christi

Christi satis exprimitur. Quamquam nihil prohibet, quominus Petrus in his verbis, non tam de ipso patientiæ Christi exemplo, de quo jam satis dixerat, quàm de passionis sine, qui ad Apostoli admonitione in primis pertinet, loquatur. Is verò est, ut abjectis peccatis sanctitatem in universa vita sectemur, atque ita non ob delicta nostra, sed potius ob rectè facta, & conscientiam Dei, ut suprà locutus est Apostolus, mala perferentes, toleremus. Hujus enim rei gratiâ Christus, qui patientiæ exemplum nobis proposuit, mortem tam diram adiit. Indicavit hoc ipsum Socinus nō obscurè eo loco, quem Grotius citavit, lib: 2. c. 6.

¶ 1920.

Partic: 39.

Subjicit: *Quod addit Socinus, cum hoc sensu non satis rectè cohære-re quod sequitur, ut peccatis mortui justiciæ vivamus, sine ulla causa dicitur. Manifestè enim indicat Petrus, Christum ita tulisse peccata nostra, ut nos simul a pœna liberaret: unde addit statim: ipsius vibice sanati estis. Optimè autem hæc cohærent: si Christus tam dura subiit, ut peccatorum veniam consequeremini, sanè eam adepti per fidem, a peccatis cavere debetis in posterum.*

Sed cur Grotius rationem Socini, quâ dictum suum confirmat, non refutavit? Ait namque Socinus: Sunt enim hæc duo (nempe Christum pœnas peccatorum nostrorum persolvissè, & nos peccato mortuos justiciæ debere vivere) naturâ admodum separata, & non nisi ex accidente hoc illius consequens est. Sicuti etiam ex eo, quòd quis alicujus debita solverit, non sequitur, cum velle nullum æs alienum jam ab ipso contrahi, &c. Quod verò Grotius ait, Petrum manifestè indicare, Christum ita tulissè peccata nostra, ut nos simul a pœna liberaret; id nec rationem Socini tollit; nec concedi debet, si, ut quidem apparet, non de vi & efficacia mortis Christi, quam habeat ad nos a pœna liberandos, sed de ipso effectu loquitur. imò nihil prohibet, quominus verba, *peccata nostra sustulit in corpore suo in lignum*, de liberatione ab ipsis tantum peccatis intelligentur, non verò ab eorum pœnis, nisi, ut ita dicam, accessoriè & consequenter. Hoc modo rectissimè cohærebunt cum sequentibus quæ Grotius pro se adducit, & de liberatione a pœna loqui arbitratur, *ipsius vibice sanati estis*. Hanc enim sanationem Petrus ipse statim explicat, dum subjicit: *eratis enim sicut oves errantes: sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum*. Eo igitur pacto sanati sumus Christi vibice, quòd afflictionibus ipsius ab erroribus & impia vivendi ratione ad Christum fidelem animarum nostrarum pastorem conversi, atque in salutis viam traducti sumus. Quod ipsum tamen potissimum de vi mortis Christi, cujus effectus aliqua

aliqua ex parte in iis, ad quos scribitur, apparebat, intelligendum est. Vnde consequitur, Grotium istud de suo Apostolicæ argumentationi adiecisse, quòd ii, quos ad pietatem hortatur Petrus, remissionem peccatorum essent adepti per fidem. Nihil enim huiusmodi est in verbis Apostoli, nec subaudiendum esse vel inde patet, quòd ii, qui per fidem adepti sunt remissionem peccatorum, jam peccatis sunt mortui, & iusticiæ vivunt, idq; non consequens remissionis, sed antecedens ac requisitum est necessarium. Quoties enim legimus poenitentiam esse agendam, quod nil est aliud, quàm animus, atque inde vitam, mutandam in melius, ut peccata nostra deleantur? Hinc Iohannes: *Si in luce ambularerimus, ut ipse (Deus) est in luce, communionem habemus inter nos invicem* (hoc est, nos cum Deo & filio eius v:3. & 6.) & *sanguis Iesu Christi filii eius emundat nos ab omni peccato*. Quid? an non fidei illius, per quam remissionem peccatorum adipiscimur, anima & spiritus est pietas, ut Iacobus docet? Sed demus, ista esse apud Petrum subaudienda: nondum tamen, nisi quid addatur aliud, inde consequitur, nobis omnino peccatis esse moriendum & iusticiæ vivendum, ut ex Socini ratione apparet.

1 Ioh: 1. 7.

c: 2, 17, 20, 22, 26.

Partic: 40.

Sed scripturæ locos adducit Grotius, in quibus similem argumentandi rationem putat contineri. Primum ita citat: *dedit nobis Deus ut liberati ex manu inimicorum nostrorum ipsi serviamus in omni sanctitate & iusticia*, Luc: 1. 24.

Sed primum omisit Grotius ἀφ' ὧν, sine timore, in qua tanta hinc vis est, ut Zacharias ex eo, quòd ipsi sint liberati ex manu inimicorum suorum, non tam hoc videatur probare velle, Deo serviendum esse in omni sanctitate, quàm, eo pro concessio sumto, (erat enim aliunde satis manifestum) ostendere, id se liberatione ista consequutos, ut jam animo tranquillo, nullo metu anxii, Deo in sanctitate ac iusticia per omnem vitam servire possint. Sed præterea, si hoc tantum vult Grotius, argumentationem hanc Zachariæ, illi, quæ sit apud Petrum, in eo esse similem, quòd, quemadmodum Zacharias beneficiis divinis nos ad sanctitatem excitet, ita & Petrus beneficio Christi; Socinum non ferit. Is enim de nexu ejusmodi inter Petri verba loquitur, qui ex speciali ac propria huius beneficii, quod verbis inter nos controversis exprimitur, natura pendeat, quæ a Petro maximè respicitur, non verò ex natura generis universi, sub quo id contineatur. Iam verò, si propria huius beneficii natura consideretur, non ita coherent cum eo sequentia verba, si Grotii sententiam admittas, quemadmodum coherent, si nostra recipiatur, ut ex supra dictis perspicui potest.

Partic: 41.

Secundus locus a Grotio adductus est: *Ecce sanus factus es: ne pecces posthac.* Ioh: 5. 14. Sed iterum omisit Grotius ea, quæ proximè adhærent: *ne quid tibi deterius contingat:* in quibus est vis penè omnis adigendi eum, qui sanatus fuerat, ad peccata in posterum vitanda. Tale aliquid etiam fuisset addendum in Petri verbis, ex quo pateret, remissionem peccatorum non sequuturam, aut, si ita placet, cessaturam, nisi peccato valedicamus, & iustitiæ nos penitus addicamus. Nisi enim hoc addas, infirma erit argumentatio Apostolica, secundum Grotii mentem explicata, etiamsi ea subaudias, quæ is subaudienda non rectè statuit, & quibus sublatis majus adhuc apparet discrimen inter argumentationem istam, quam Petro tribuit Grotius, & eam, quæ est in Christi verbis ex Iohanne allatis.

Partic: 42.

Tertius locus est 1 Cor: 6. 20: *pretio emti estis. glorificate ergo Deum in corpore vestro*, adde, quæ in Græco habentur, & a Grotio prætermittuntur, *& in spiritu vestro, quæ sunt Dei.*

At nec hîc Paulus ex eo, quòd peccatorum remissionem per Christi mortem fuerimus adepti, concludit, nobis sanctè vivendum esse: sed ex eo, quòd Dei servi ac mancipia sumus, magno impendio ab ipso emti, & ex servitute peccati, satanæ, & mundi ideo vindicati, ut ipsi in posterum serviremus. Hinc enim validissimè concluditur, omnino nos debere nosmetipsos, quanti quanti sumus, hoc est, tum corpus tum spiritum nostrum Dei gloriæ consecrare, & in illius unius, ut ita loquar, usus convertere, non verò pro nostro libitu ad voluptates turpes iis abuti; siquidem ea non nostra sint, sed Dei: quæ argumentatio non parum discrepat ab ea, quam Grotius in Petri verbis contineri statuit.

Partic: 43.

Quod addit, *nec aliud agere Paulum cap: 7. & sequentibus ad Romanos, quàm ut ostendat, summis Dei & Christi beneficiis excitari nos debere ut sanctè vivamus*, id contra Socinum non facit, qui ad specialem beneficii divini a Petro expressi naturam respicit, ut in loco Lucæ 1. 74. examinando diximus. ut taceam, Paulum cap: 7. & 8. ad Rom: quæ duo capita huc potissimum videntur pertinere, ea ratione nos ad pietatem revera excitare, quia partim vires, quibus homines sub lege destituebantur, nobis per Christum sint datæ, ut peccati jugum, atq; adeo etiam mortis excutere possimus: partim quia morituri simus nisi secundum spiritum vivamus, & ejus vi carnis opera enecemus. non verò eo simpliciter, quòd summis a Deo & Christo beneficiis fuerimus affecti.

Partic: 44.

Pergit Grotius: *Affinis Petri loco (imò quo proculdubio Petrus respexit, ut ex verbis quoq; sequentibus, vibice ejus sanati sumus, appareat)*

ret) est apud Esaïam c. 53. 11. *Iustificabit servus meus justus multos, & iniquitates ipsorum bajulabit.* & addit: *Vox Aron iniquitatem significat: atq; etiam iniquitatis pœnam, ut Reg: 7. 9. Vox autem Sabal est sustinere, bajulare, quoties autem bajulare ponitur cum nomine peccati, aut iniquitatis, id in omni lingua & maxime in Hebraïsmo significat pœnas ferre: Nam Nasa quidem interdum significat auferre: Sabal autem nunquam. Disertè ergo hâc dicitur Christus laturus pœnas eorum qui iustificantur. Hæc phrasis nullam aliam interpretationem recipit.*

Etiam si salva sententiæ nostræ veritate concedi possit, Petrum ad hæc Esaïæ verba respexisse, tamen id haud est necesse. Verba illa: *vibice ejus sanati sumus*, quæ a Petro paulò post ea, de quibus hæc tenus disputavimus, verba citantur, id non evincunt: cum ea nec apud Esaïam cum verbis *iniquitates eorum bajulabit*, nec apud Petrum cum illis, *peccata nostra ipse sustulit in corpore suo in lignum* ita cohæreant, ut eorum allegatio, cætera quoq; ex eodem loco deprompta esse arguat. Accedit dissimilitudo non exigua inter Prophetæ & Apostoli verba: Prophetæ simpliciter ait: *iniquitates ipsorum bajulabit*, atq; ut mox constabit, de tempore loquitur, quod mortem Christi fuit consequutum. Petrus verò ait, Christum *peccata nostra sustulisse in corpore suo in lignum*, ad tempus illud respiciens, quo Christus crucis mortem adiit: licet factum hoc Christi ex iis, quæ illud sunt consequuta, vim ad peccata tollenda maximam habeat. Præterea Prophetæ *iniquitatum* nomine, ut Grotius ipse contendit, pœnam peccatorum nostrorum tantùm intelligit: Petrus verò ipsa potiùs peccata quàm eorum pœnas. Sic enim firmior erit argumentatio Apostolica, &, sequentia cum his meliùs cohærebunt, ut antea docuimus. Nec est quod dicas, non posse his verbis ipsorum peccatorum ac scelerum nostrorum ablationem intelligi, cum ea in sequentibus demum, ut *peccatis mortui*, &c. exprimatur, & quidem ut finis ejus, quod in præcedentibus fuerat dictum. Nam verba ista: *peccata nostra sustulit*, intra vim & efficaciam, ut Grotius alicubi loquitur, consistunt, non verò ipsum effectum, qui in nobis jam exultat, includunt: h. e. non significant, Christum jam effectu & opere ipso nos a peccatis ac transgressionibus liberasse, sed tantùm, cum id fecisse, unde peccatorum ablatio consequitur, seu quod ad auferenda scelera nostra plenissimam vim habet. Simili ratione dixit Paulus, veterem nostrum hominem (h. e. veterem nostram vendi rationem) unà cum Christo crucifixum esse, h. e. Christo crucifixo unà fuisse extinctum; & tamen addit: *ut aboleatur corpus peccati*, (h. e. ipsum peccatum, per Hebr.) *ut non amplius serviatis peccato.*

cato. Quod verò Grotius ait: quoties bajulare ponitur cum nomine peccati, aut iniquitatis, id in omni lingua, & maxime in Hebraismo significare pœnas ferre, & hanc phrasin nullam aliam interpretationem recipere; id non rectè dictum est. Nam, ut illud mittam, quòd ceteræ linguæ, præter Hebræam, & eas, quæ dialecto ferè tantum ab illa distinguuntur, phrasi *bajulare* aut *portare peccatum* non videantur uti, nisi cum Hebraizant: (Quis enim aliàs Græcorum aut Latinorum auctorum, quorum Grotius infrà de hac eadem phrasi agens facit mentionem, dicit, *βάσαι ἐν ἀμαρτίαν*, *bajulare* aut *portare peccatum*? adeò ut tantum de vi hujus phraseos apud Hebræos videatur inquirendum.) Vt, inquam, istud mittam; an non phrasis hæc satis eleganter sumi potest pro perpessione nocimenti alicujus, quod quis occasione delicti cuiuspiam sustineat, licet id veræ pœnæ rationem non habeat, ut antea est explicatum? Sed præterea, utut frequentior sit ea phraseos illius significatio, quam Grotius urget, aliam tamen hic locus omninò postulat. Nam, ut Socinus jam docuit, Christum iniquitates multorum bajulaturum, commemoratur tanquam aliquid, quod exiturum sit post mortem Iesu Christi, & tanquam præmium laboris, quem is mortem subeundo pertulerit. quod profectò esse non potuit, puniri in ipso peccata nostra, id enim neque mortem consequutum esset, sed unà cum ipsa morte peractum fuisset; neque præmium laboris dici posset, sed potius labor ipse. Quod autem Christus abstulerit peccata nostra, id verò & mortem consequutum est, & præmium ejus laboris fuit. Nec magis repugnat huic sensui verbum Sabal, quàm Nasa, quod licet propriè *ferre* significet ac *portare*, sæpe tamen pro *auferre* ponitur, ut Socinus prolatis exemplis ostendit, & Grotius hoc loco fatetur, notavitq; Vatablus hoc ipso Esaia ca: v: ultimo. Habet enim Sabal quoq; auferendi significationem hoc eodem cap: v: 4. ubi Christus dolores nostros dicitur bajulasse seu portasse. Accommodantur enim hæc Prophetæ verba a Matthæo cap: 8. 17. ad morbos corporis, quos Christus non sustinuit ac pertulit, sed ab hominibus abstulit ac verbo sanavit, ut ibid: vers: præced: legimus. Vnde apparet verbum *βάσαι*, quo Matthæus vocem Sabal exactè exprimit, ibi significare *auferre*, quam eandem vim habet Ioh: 20. 15. qua de re Socinus jam monuerat, adscripto etiam in margine Tertulliani testimonio, qui lib: 4. adversus Marcionem sic scribit: *Ipse igitur est Christus Esaia remediator valetudinum.* Hic, inquit, imbecillitates nostras aufert, & languores portat. *Portare autem Græci etiam pro eo solent ponere, quod est tollere.*

Sed adver-

Ita habetur in duab: quas primo vidimus, editionibus libri Grosiani. In ea, qua indice quodā locupletata est, alia hic proponitur objectio, & ad eam respondetur: illud Socini argumentum, quod hic aliquo modo commemoratur, ibi non attingitur. Quare ad ea, quæ istic dicuntur, respondere nihil attinet.

Sed adversus Socini rationem excipit Grotius: Neq; obstat, quòd hæc portatio iniquitatis apud Prophetam videtur post mortem poni: est enim revera morte posterior, non tempore, sed ordine, ut effectus causa simul existente.

At cur Grotius illud etiam non attigit, quod Socinus addidit, & quivis, qui sine præjudicio Esaia verba legerit, per se animadvertit, in his verbis, quemadmodum etiam in proximè præcedentibus, exprimi laboris seu mortis Christi præmium? An enim pœnas peccatorum luere, præmium est laboris, & non ipse potius labor? An portare ac bajulare pœnas peccatorum, non est ipsum nocumentum ob peccata inflictum sustinere? Sed cur portatio ista, de qua Propheta, non tempore, sed ordine tantum posterior est morte Christi? Verba Prophetæ sunt: *Propter laborem animæ suæ videbit, saturabitur; in scientia sui justificabit justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* An non ea, quæ portationem illam proximè antecedunt, & laboris Christi effecta constituuntur, mortem Christi tempore sunt consequuta, & per tot secula adhuc fiunt? At quid absurdius est, quàm his enumeratis, tum demum cum mortis Christi, ut Grotius vult, effectum subjicere, quòd luiturus sit pœnas multorum, qui ceteros, quos Propheta jam expresserat, tempore antecessisset, & nedum ut hodie adhuc duret, quemadmodum isti, unà cum morte Christi cessasset? Quid? an non quivis perspicit, hunc versiculum esse tantum uberiores superioris explanationem, & utriusq; membra sibi mutuo respondere? Quod enim antea dixerat: *si posuerit animam suam hostiam pro delicto, videbit semen prolongabit dies, & voluntas Domini in manu ejus prosperè cedet;* id nunc dicit: *propter laborem animæ suæ videbit, &c.* Quemadmodum ergo verbis, *si posuerit animam suam hostiam pro delicto,* respondent ista: *propter laborem animæ suæ;* & illis, *videbit semen, prolongabit dies, ista videbit, saturabitur;* ita illis, & *voluntas Domini in manu ejus prosperè cedet,* respondent hæc, *in scientia sui justificabit servus meus justus multos, & iniquitates eorum bajulabit.* His enim duabus rebus voluntas Domini de salute nostra perficitur, cum nos Christus cognitione sui ipsius in eum statum deducit, ut justii coram Deo habeamur, ac deinde peccatorum nostrorum pœnam, quæ est mors æterna, reipsa a nobis aufert, quod fiet, cum nos ex mortuis resuscitatos æternâ vitâ donabit; quam Dei voluntatem Iohann: 6. 39, 40, expressam esse suprâ monuimus. Adde quòd verba *Propter laborem animæ suæ,* causam antecedentem sive efficientem, & quidem impulsivam significant. Est enim vox Propter in Hebræo *Min*, quam

Pag: 4.

Grotius suprà, cùm ageret de verbis vers: 4. hujus ejusd: capitis Esaiæ, causam antecedentem impulsivam significare statuit. At quomodo quæso mors seu labor Christi est causa antecedens idq; impulsiva ejus, quòd is pœnas luerit pro peccatis multorum, siquidem mors illa ipsa pœna fuit? Neque enim hîc rationis discrimen sufficit, sed rem esse diversam necesse est. Quod si Grotius per portationem iniquitatis intelligit tantùm relationem quandam morti adhærentem, quæ pœnæ sit forma; nihil proficit inutili, hoc quidem loco, subtilitate. Nam portare pœnas iniquitatis non significat quandam tantùm relationem afflictioni adhærentem, sed est, ipsam afflictionem seu nocumentum sustinere, cui relatio ista adhæret. Adde quòd mors vix dici possit efficiens istius relationis causa, impulsiva nullo modo: sed ejus est subjeetum ac fundamentum quoddam, quod ad materiam reduci solet. Præterea Propheta relationem mortis Christi ad peccata nostra, quam Grotius fortasse formam pœnæ constituit, non sejunxit a verbis *propter laborem animæ suæ*, nec inter ea, quæ laborem istum sunt consequuta, (quacunque tandem ratione hoc accipias, sive de tempore, sive de ordine) reposuit. Hæc enim verba, ut antea dictum, respondent illis versiculi præcedentis: *si posuerit animam suam delictum*; ubi relatio illa, quæ pœnam ex Grotii mente veram constituit, cum passione, cujus causâ Christus præmio esset afficiendus, conjungitur, non verò inter ejus consequentia reponitur.

Partic: 46.

Sed alii adhuc responsioni Socini ad Esaiæ, imò etiam ad Petri locum, occurrit Grotius, dum subjicit: *Quod verò ait Socinus, hanc quoq; vocem Sabal peccato adjunctam non semper includere imputationem aliquam, sed satis esse, si designet affligi quempiam occasione qualicumq; facti alieni, id nullo exemplo probat: neq; unquam sacra scriptura ita loquitur. Imò Græci etiam Latiniq; autores, cum ea phrasi utuntur, semper imputationem includunt.*

Socinus, si quis rectè attendat, in ipsa exceptione sua nullam imputationis facit mentionem, quam postea demum occasione loci, quem ad exceptionem suam confirmandam adduxerat, commemorat: idèò nec vocem *qualicumq;* addit *occasionis* nomini, ut facit Grotius ad imputationem tanto apertius removendam. Rectius quoq; fecisset Grotius, si in sententia Socini exponenda dixisset, vocem *Sabal* adjunctam peccato alieno (nam de hoc est sermo) interdum significare occasione facti alieni affligi. Dictum autem suum Socinus exemplis e quoridiano usu petitis comprobavit, de quibus non ponnihil superiùs. Hoc pacto phrasin pro alienius peccatis supplicium

sufferendi,

sufferendi, quæ adhuc est significantior, usurpasse videtur Pater apud Comicum, dum ait: *Sed quid ego? cur me excrucio? cur me macero? cur meam senectutem hujus sollicito amentia? an ut pro hujus peccatis ego supplicium sufferam?* quasi supplicium pro filii sui peccatis fuisset laturus, si se ob ejus amentiam macerare perrexisset. De sacra scripturæ usu & antea diximus, & in sequentibus iterum acturi sumus. De Græcis & Latinis auctoribus, qui phrasi *bajulare* aut *portare peccatum* utantur, itidem antea diximus.

Subjicit Grotius: *Citat firmandæ huic exceptioni Socinus Ieremiam locum, qui sic habet: Patres nostri peccaverunt, & non supersunt: nos vero penas eorum ferimus.* Partic: 47. Thren: 3 7.

Sed non debuit Grotius ex sua sententia pro voce *iniquitatis*, quæ est apud Prophetam, reponere *penas*, & lectori Hebrææ linguæ imperito iudicium de phrasi *portare iniquitatem*, hac sua versione quodammodo eripere; præsertim cum hunc locum tanquam a Socino pro se adductum citet.

Pergit Grotius: *neque hic patitur (Socinus) ullam imputationem intelligi. At quo argumento probat, aliud hic significare eam phrasin, quam aliis omnibus in locis?* Partic: 48.

Non omnib: in locis, ubi extat hæc phrasis, id significare, quod vult Grotius, ostensum est. Argumentum Socini, quo probat, hoc Ieremiæ loco imputationem non intelligi, ab eo his verbis explicatum est: quia Deus nunquam soleat liberis imputare peccata parentum, nisi illi patrum vestigia sequantur Ezech: 18. 20. quod hoc loco tacite commemorare, quamvis paulo inferius populum peccasse fateatur, ei, quod animo intendebat Ieremias, vehementer adversatum fuisset. Deum enim illis verbis ad misericordiam flectere curabat. Sumit autem pro concessio Socinus, Deo in his Prophetæ verbis injusticiæ crimen non objici. Negat quidem Grotius, a Prophetæ instituto alienum esse id, quod Socinus alienum esse dicebat, sed ad ejus probationem non respondet, quæ est, quod Ieremias hoc pacto tacite falsurus fuisset, populum scelera parentum imitando penas tam graves esse commeritum, & proinde iustissime tanta mala pati: cum tamen Prophetæ his verbis, culpam quidem in parentes transferendo, populo verò mala ex delictis paternis orta tribuendo, Deum ad misericordiam flectere, & ad auferendum tantorum malorum onus impellere curret. Quare, nisi quis dicere velit, injusticiam hic Deo a Prophetæ objici, necesse est, ut statuat, Ieremiam hoc tantum voluisse, Israëlitas occasione iniquitatum a parentibus admissarum non leve damnum perpeccos, vel, ea perculis-

se, quæ iustius patribus perferenda potuissent imponi, nulla inter-
rim imputationis alienorum delictorum habita ratione, licet aliàs,
si rem ipsam, non mentem istorum verborum respicias, populo de-
lictâ paterna imputata fuisse dici queant. Quæ Grotius de istorum
verborum sententia subjungit, quia nulla ratione comprobantur,
responsione non egent.

Partic: 49.

Pergit Grotius: *Etiam si verò ambigua esset harum vocum ferre
peccata, in sacris literis significatio, tamentum hoc Esaia, tum isto Pe-
tri loco certam faceret interpretationem adjuncta mentio perpeffionum
Christi & liberationis nostræ. Peccata enim ferre patiando, atq; ita ut li-
berentur alii, aliud indicare non potest, quàm pœnæ alienæ susceptionem.*

At si concedatur, ferre peccata esse ambiguum, & nōnunquam
ablationem peccatorum significare; si item constet, eum, de quo
verba ista efferuntur, peccata abstulisse perpeffione interveniente,
ut in nostro hoc negotio accidit; cur adjuncta perpeffionis & libe-
rationis mentio, verbis illis vim ablationem peccatorum signifi-
candi adimat, & pœnæ alienæ susceptionem iis omninò indicari e-
vincat? Quamquam in verbis Esaia ac Petri, si liberationis nostræ sit
mentio, ut hic ipsemet Grotius indicat, ea non adiungitur phrasi
ferre peccatum, sed eâ ipsâ exprimitur. quod si concedatur, confir-
mabitur nostra eorum verborum interpretatio. Si dixerit Grotius,
ideo adjunctam perpeffionum Christi & liberationis nostræ men-
tionem arguere, phrasin istam alienæ pœnæ susceptionem signifi-
care, quia nullus alius sit modus, quo quis patiando possit alterum
a pœna liberare; quantum in eo fallatur, ex iis constare potest, quæ
de vi mortis Christi in salutis nostræ negotio disseruimus. Quid? an
imperator, exercitus, magistratus multa pati non possunt, ne popu-
lus, pro quo bellum gerunt, aut quem regunt, delicti alicujus, quod
suscipiant? Adde, quòd in loco Esaia non ipsi passioni, sed ei, quod
passionem est consequutum, portatio seu ablatio peccatorum pro-
ximè adscribi intelligitur. At pœna in ipsa passione est. In loco Petri
vox peccati de ipsis vitiis intelligi potest, nec opus est eam de pœnis
omnino accipere: nec simpliciter ibi scriptum est *ἡμεῖς τὴν* tulit, sed
ἀντὶ τῆς, additis verbis *in lignum*, quod ablationem peccatorum
indicare, suprâ docuimus.

Partic: 50.

Accedit ad alium Esaia locum Grotius, qui extat eod: cap. 53:
v: 6. & 7: quem ita citat: *Deus coniecit sive impegit in eum pœnam o-
mnium nostrâ. Exigitur & ipse affligitur.*

Sed hic Grotius iterum pro voce *iniquitatis*, quæ est apud Pro-
phetam

phetam, seu peccati, quam ipse Grotius infrà in verbis Prophetæ interpretandis adhibet, reposuit pœnam, atq; ita viam ei sensui, quem genuinum esse mox videbimus, quantum in se fuit, præclufit. In eo etiam caussæ suæ serviit, dum verbum, quod, ipso teste, propriè significat *occurrere fecit*, convertit *conjecit* sive *impegit*, ut Prophetæ de pœnarum inflictione tanto magis videretur loqui. Præterea in eo a Theologorum ac interpretum propè omnium sententia discessit, dum verbum Hebræum *Niggas* ad peccatum seu iniquitatem retulit, & vertit *exigitur*, quod illi ad Christum retulerunt, & alia aliqua ratione sunt interpretati. Quod ideo minùs est in Grotio ferendum, quòd non tantùm sine iusta causa, sed etiam, ut postea docebimus, contrarium suadente rei veritate, a recepta aliorum interpretatione, qui satisfactionem non minùs quàm ipse urserunt, recessit, idq; ad urgendum eum, qui satisfactionem istam non agnosceat; & Socino, ut statim audiemus, objicit, quòd novam priorum huius loci verborum interpretationem comminiscatur, qui tamen ad excipiendum tantùm, & quidem non levem sequutus rationem, quam Grotius non attigit, eam versionem attulit.

Subjicit Grotius: *Hic nullum non lapidem movet Socinus, ut genuinum sensum verbis extorqueat: novamque interpretationem comminiscitur: Deus occurrit per ipsum (vel cum ipso) iniquitati omnium nostrum.* Partic: 3^a

Non Socinum, sed Grotium potius genuinum verbis sensum ire extortum, eorum collatio cum loco Petri 1 Ep: 2. 24. 25, quam Socinus etiam instituit, docebit. Cum enim Petrus præcedentia Prophetæ verba, eorumvé sensum hoc modo expressisset: *cujus vibice sanati estis. Eratis enim ut oves errantes:* (quibus posterioribus verbis totum id complectitur, quod paulo fusiùs dixerat Prophetæ: *Nos omnes tanquam ovis erravimus, unusquisque in viam suam declinavit;*) loco ejus, quod Prophetæ subjicit in verbis controversis, ipse, dictum Prophetæ nobis aliqua ratione explicaturus, subjungit: *sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum.* q. d. vos antea instar ovium, quæ pastore ac grege fortè deserto, palantes errant, ac diversas, quæ cuiq; occurrit, vias sequuntur, ad pastorem non reditura, nisi quis reducat, ipsi quoque variis peccatorum erroribus circumagebamini, quisq; eam, quæ sibi allubesceret, viam sequebatur. At nunc Deus Christo in mortem tradito, erroribus ac peccatis vestris occurrit, vosque a pristina vivendi ratione abstractos ad fidelem animarum vestrarum pastorem adduxit, sub cujus tutela a luporum laniatibus, quibus antea eratis expositi, ab ipsoq; interitu tuti sitis. Hic verò sensus verbis Prophetæ, si Grotii

interpretationem & sententiam sequaris, accommodari non poterit: at si Socini versionem ac sententiam sequaris, omnia optime quadrabunt. Et hæc fuit causa, cur Socinus, licet eam quoque interpretationem afferat & explicet, quam ipse Grotius inferius adscripsit, Dominus occurrere fecit ei iniquitates omnium nostrum, priorem tamen illam prætulit.

Partic: 32.

Sed reclamat aperte, inquit Grotius, vox Hebræa Hiphgiah ejus conjugationis quæ non unicam, sed duplicem actionem significat. Quare cum Pagah propriè significet occurrere, sequitur, ut Hiphgiah sit fecit occurrere, & per metaphoram deprecatus est: quia deprecator preces suas quasi interponit.

Sed ex his ipsis poterat Grotius responsionem ad argumentum suum petere. Nam si hoc verbum interdum significat deprecatus est, ut sit ult: hujus capituli versu, idq; cum unicam revera tantum notet actionem, ita tamen explicari potest, ut duplex videatur involvi: cur non idem in ea significatione, quæ Socino probatur, fieri queat? Cum enim dicitur, Deum occurrisse in Christo nostris iniquitatibus, id perinde potest accipi, ac si dictum esset, Deum obstacula & impedimenta peccatis nostris per eundem objecisse. ea verò sunt inprimis passiones ipsius, & quæ eas sequuta sunt, gloriæ. Neque verò inusitatum est, verba hujus conjugationis, cujus est Hiphgiah, intransitivè ut loquuntur, usurpari & unam revera tantum actionem denotare, licet transitivè quoq; usurpata reperiantur. Sic Hebbin non rarò significat intellexit: Hikribh appropinquavit: Hikschibb attendit: Hirzliach prosperatus est seu prosperè egit: Higdil magnus evasit, magnificè egit, aut sese extulit. Loca sacrę scripturæ, quia obvia sunt, non adscribimus, eaq; vel e Lexicis peti possunt. Si cui libet, inspiciat ea, quæ Ioh: Buxtorfius in Lexico suo de vocibus a nobis notatis scripsit. Non est autem quod quemquam in verbis Prophetæ turbet particula Hebr: Et nomini Avon præfixa, quæ accusativi nota esse solet, eum eam pro Dativi nota in Socini versione necesse sit accipere. Fit enim idem alibi quoq; in sac: lit: quemadmodum idem notavit Buxtorfius. vid: Levit: 13. 49. & 16 15: 1 Reg: 6. 31: Iob: 26. 4. quod ipsemet Grotius videtur animadvertisse, qui vim istius particulæ adversus Socinum non urisit. Quod Hiphgiah in loco inter nos controverto non significet deprecatus est, Socinus quoq; docuit. Quare quæ hac de re scribit Grotius, nihil adversus ipsum.

Partic: 33.

Concludit Grotius: Non ferunt ergo verba hæc alium sensum quam hunc: fecit Deus illi occurrere, hoc est impegit, inussit in illum peccatum omnium nostrum.

Largiamur id nunc Grotio, quod nondum evicit. quid tum? an protinus Christus nostrarum iniquitatum pœnas verè persolvit? An non dici potest, Christo impactum & incussum fuisse peccatum nostrum, quia illius causâ tam acerbam & ignominiosam mortem sustinuit, nulla interim habita ratione ejus, quod pœnas propriè dictas pertulerit?

Pergit Grotius ad sequentia Prophetæ verba: *Exigitur peccatum* (hoc est, secundum phrasin scripturæ pœna peccati) & ipse affligitur.

Partic: 14

At apud Prophetam post verbum *Niggas*, quod Grotius reddidit *exigitur*, non extat vox *peccatum*, nec quicquam cogit eam subaudire vel repetere, potestq; verbum istud Hebræum commodissimè ad Christum, ut quidem à plarisque sit interpretibus, referri, & verti *opprimitur*, quam significationem ei aliàs convenire, ipse Grotius infrà fatetur. Sed præterea res ipsa sententiam hanc, quam interpretatio Grotii postulare videtur, nō admittit. Cùm enim Deus peccata nobis remittere tunc vellet, & hunc in finem Christum in mortem traderet, quomodo potuit eodem tempore peccatorum eorundem pœnas exigere? Exigere enim aliquid, sive ab ipso debitore, sive ab alio, ejus nomine, & idem remittere, se invicem everunt. Quod si id velis accipere tanquam per similitudinem dictum, quia perinde fuerit actum, ac si peccati pœna, ipso oppresso, fuisset exacta; nihil id adversus Socinum, qui similitudinem hanc agnoscit.

Sed negat infrà Grotius, opprimendi significationem hîc habere locum. quia sequitur, inquit, in eodem commate *vehu*, & ipse affligitur: unde apparet hoc verbum referri ad aliud nomen, quàm ad illud cui aptatur vox affligitur. Nullus enim erit sensus, si quis de eodem dicat: *opprimitur & ipse affligitur*.

Partic: 15

At ne longiùs abeamus, infrà hoc ipso capite vult. de eodem Christo dicitur: effudit in mortem animam suam, & cum prævaricatoribus numeratus est, & ipse (*vehu*) peccatum multorum tulit. An ideo, quia intercedit *vehu*, & ipse, nullus hîc erit sensus, aut verba priora ad aliud nomen erunt referenda, quàm ad illud, cui aptantur voces *peccatum multorum tulit*? Similem loquendi rationem deprehendes Luc: 1. 17: & 17. 13: 19. 2. Quare etiam si res ipsa Grotii interpretationem admitteret; nulla tamen erat causâ, cur a cæterorum propè omnium sententia hîc discederet: præsertim cùm verbum Hebræum in ea conjugatione, in qua hîc ponitur, *opprimendi* significationem sæpe habeat, & ad personam non ad rem referri soleat: eo verò modo usurpatum, quo vult Grotius, deprehendere nondum licuit. Atq; ex his jam apparet, verba hæc Prophetæ Grotii causam

tii causam nihil juvare. Opprimi enim potuit Christus, etiamsi nullam pœnam lucret.

Partic: 56.

Sed redeamus ad superiora Grotii verba: *Objicit hîc nobis Socinus locum Levit: 16. 21, 22. ubi dicuntur peccata imponi hircu expiatorio, & ipse hircus ferre peccata populi in vastam solitudinem. Arbitratur autem nibile esse manifestius, quàm non posse ullo modo dici hunc hircum pœnas pro populi peccatis pertulisse: quod quo jure sibi sumat non video. Nam pœna sanè generaliter sumta etiam in bestias cadit. quod probat locus Gen: 9. 5. Exo: 21. 28. Levit: 20. 15. Genes: 8. 21. Rom: 8. 20. quibus subjicit: Nec est quod objiciat Socinus, ἀποπομπῶν hunc hircum interimi non solitum: ad peccatorum autem remissionem fusionem sanguinis sive mortem requiri. Nam hunc ipsum hircum de loco sublimi præcipitatum in deserto atque ita neci datum, etsi scriptura disertè non prodiit, Hebræi interpretes consentiunt: quod ut non esset, quid tamen aliud illa in vastam solitudinem abactio, quàm mortem minime naturalem aut ex fame, aut ex ferarum laniatibus minabatur?*

Pœnam generaliter sumtam in bestias etiam cadere, non negamus; verùm tum demum id ex Dei instituto aut voluntate fieri asserimus, cum etiam ipsa aliqua ratione exorbitant, & a via sibi naturaliter a Deo præscripta deflectunt, seu, ut scriptura loquitur, viam suam corrumpunt. quò pertinent tres priores loci a Grotio adducti Gen: 9. 5. Exod: 21. 28. Levit: 20. 2. Quod si dicas, hominis peccata posse bestiis imputari, etiam ipsæ nil deliquerint, cùm Gen: 8. 21. dicatur: *maledictam fuisse diluvio terram propter hominem*, ubi hominis solius peccatis adscribi videtur, quòd terra, atq; aded animantes in ea degentes fuerint maledictioni subjectæ: sciendum est, etiam tum bestias humanæ culpæ fuisse participes, & viam suam corripisse. vide Gen: 6. 12, 13, & cum locum confer cum vers: 7. & 17. ejusdem cap: Culpa quidem potissimùm fuit penes hominem, qui si eò improbitatis ac contumaciæ non fuisset progressus, diluvium terris non fuisset inductum: sed tamen penes hominem solum culpa non fuit. Quod si quis nihilominus contendat, bestias, saltem aliquas, tum planè fuisse insontes, ei non erit concedendum, illas revera punitas, sed tantùm occasione peccatorum ab hominibus admissorum afflictas ac peremtas: quemadmodum etiam v. g. Ninivæ accidisset, si Deus pœnam, quam fuerat comminatus, re ipsa inflixisset, ut præter rem ipsam docet locus Ionæ 4 v: ult. At ex eodem etiam loco constat, Deum ipsas bestias, sicut & infantes, punire, & in illis aliena delicta vindicare noluisse. Itaq; calamitas ista non tam ex Dei consilio, quàm re ipsa ita ferente illis accidisset. Si quis plu-

*Propter pœnam
generalem
sumtam, ut
in Gen: 9. 5.
videt.*

quis plura de hoc argumento desiderat, videat Disput: Socini cum Franc: Puccio cap: 6. pag: 157, & seqq. Locus Rom: 8. 20. ubi de Creatura sermo est, ad bestias nullo modo pertinet, ut ex iis, quæ de creatura ista dicit Apostolus, manifestum est. Quid, quæso, absurdius foret, quàm dicere: Anxiam expectationem bestiarum, hircorum v. g. aut boum, revelationem filiorum Dei expectare, & eas liberatum iri a servitute corruptionis in libertatem filiorum Dei &c. An non res ipsa loquitur, de nova creatura, h. e. de Christianis, qui variis calamitatibus pressi suspirant ad libertatem illam, quæ filios Dei manet, h. e. ad incorruptionem & immortalitatem, sermonem esse? Consideretur occasio, & initium hujus sermonis Apostolici, quod est vers: 17, 18, cum quibus cætera per particulam *enim*, quæ istorum rationem afferri docet, connectuntur. Hoc pacto omnia erunt planissima, modò animadvertas, v: 23. per eos, qui *primitias spiritus habent*, non omnes in universum Christianos esse intelligendos, sed eos tantùm, qui spiritus divini priores ac potiores, ut ita loquar, partes acceperunt, & eo præ cæteris donati fuerunt: quales erant Apostoli, & iis donorum spiritus sancti copiâ proximi, Prophetæ, aliiq; insignes in Ecclesia viri. Vult enim dicere Paulus: non vulgares tantùm Christianos, malorum pondere pressos, ad futuram felicitatem, & liberationem a tot calamitatibus suspirare, sed etiam Christianorum præstantissimos. Qua de re Socinus copiosè egit in ead: Disp: adversus Puccium d. loco.

Ex his jam patere potest, etiamsi tandem hircus ille emissarius fuisset occisus, eum tamen pœnas propriè dictas non fuisse laturum, cum non fuerit ad eâ rē adhibitus, aut a Deo requisitus hircus ejusmodi, qui viam suam aliquo modo corrupisset: imò is in hunc usum haudquaquã debuisset adhiberi. Quamquã aliàs etiam res ipsa satis est clara. Nã quæ hæc fuisset pœna, quæ vindicta, si unicus hircus, cul adde alterum, cujus sanguis in sancta inferebatur, aliàs quoq; tandè mactandus, pro omnibus universi populi peccatis morte debuisset supplicium persolvere? Omnes enim iniquitates filiorum Israël, omniaque peccata capiti suo imposita dicebatur in desertum ferre. An non istiusmodi pœna prorsus fuisset ridicula, & Deo indigna? Adde quòd, ut suprà monuimus, hircus ille non dicatur *in deserto tulisse peccata* populi, quod tamen dicendum fuisset, si in deserto supplicium aliquod luisset, idque sacræ literæ verbis inter nos controversis exprimere voluissent: sed dicitur, *eum tulisse peccata in desertum*. At cundo in desertum supplicium non sustinuit, illud præsertim, de quo Grotius loquitur. Præterea si hircus ille supplicium pro pec-

pro peccatis populi morte debuisset luere, easque res ad expiationem peccatorum ita pertinuisset, ut sanguinis fusio, de qua Hebr. 9. 22. qui potuisset fieri, ut Moses, qui totam hanc sacrificii anniversarii ceremoniam Dei iussu tam copiose & accurate præscripsit, id reticeret, in quo maxima ejus ceremoniarum, quæ circa hircum ἀποπομπῶν peragebatur, vis fuisset sita? An non inde manifestissimè patet, hircum istum haudquaquam fuisse occisum, vel saltem id ex divino instituto non esse factum, nec ad expiationem peccatorum ullo modo pertinuisse, ac proinde Deum nullam ab eo hirco pro populi peccatis poenam exegisse? Quid Hebræorum interpretum auctoritati hac in re sit tribuendum, faciliè docebunt aliæ eorundem fabulae, quas de eadem hirci emissarii ceremonia confinxerunt, quas videre licet apud Petrum Cunæum lib: 2. de Repub. Hebr. c. 6. Dissentientiam tradit. vid. I. 3. Antiq. Iud. c. 10. secundum distinct. Gelenii. Quicquid sit, alia potuit hujus rei, si admitti debet, apud gentem præsertim supersticiosam, esse causa. nonne vel ideo id fieri poterat, ne, si fortè superstes maneret, & aliquando rediret, id ominosum esset? ablationem enim & asportationem peccatorum populi figurabat, quæ rediens referre videretur. Vix jam opus est respondere ad id, quod Grotius ait: etiamsi neci non fuisset datus, abactionem tamen in vastam solitudinem mortem minimè naturalem minari. Aliud enim est minari mortem minimè naturalem, aliud re ipsa perimere, & poenas pro universis populi peccatis infligere. potuisset enim nihilominus eam mortem effugere, quæ domi multo magis ipsi fuisset metuenda. De fame quod ait, frivolum videtur. quasi enim in vasta illa solitudine, ut cæteræ bestiae, pabulum non fuisset reperturus, aut aliqua ratione constet, eum in talem solitudinem ablegari solitum, quæ pabulo careret. ac præterea, etiamsi fame periiisset, non tamen sanguinis facta fuisset profusio, quæ ad expiationem peccatorum requirebatur, d. I. Heb. 9. 22, & Levit: 17. 11.

Partic: 17.

Pergit Grotius: Præcesserat apud eundem Prophetam, Castigatio pacis nostræ imponitur ei, & livore ejus fit curatio nobis. In Hebræo, castigatio dicitur Musar, quæ vox afflictionem non qualemcunque significat, sed eam quæ poenæ habeat rationem, si ve sit παρὰ δ' εἰς μαρτυρίαν, si ve ὀδύνη &c. Cum verò ὀδύνη significatio in Christo locum non habeat, præsertim cum de afflictionibus agatur mortem includentibus, restat afflictionem intelligamus, quæ conjunctum habeat παρὰ δ' εἰς μαρ. Nam ab omni culpa respectu sepositum vocis usum non est reperire.

Si hoc tantum vult Grotius, ut ultima hæc ipsius verba videntur indi-

tur indicare, afflictionem hinc eam intelligi, quæ aliquem ad culpam, nempe nostram, respectum habeat, idque ad pœnæ rationem putat sufficere; nihil contra sententiam nostram hæc ipsius facit argumentatio. Istiusmodi enim mortis Christi ad peccata nostra respectum nos ultrò agnoscimus. Quod si verò ejusmodi respectum ad culpam intelligit Grotius, qui imputationem illius culpæ includat, videat, ne quis eadem ratione, quâ ipse urget, non reperiri usum hujus vocis sine tali ad culpam respectu, urgeat etiam, non reperiri usum hujus vocis sine respectu ad propriam culpam ejus, qui castigari dicitur. nec facilius erit Grotio dissimile exemplum afferre, si id verum est quod asserit, quàm nobis. Vis certè ac proprietas vocis non magis id postulat, quod vult Grotius, quàm istud. Is enim propriè dicitur castigari, qui idcirco affligitur, ut a peccando desistat, & in posterum se emendet. Quod si ergo hoc, in nostro negotio non agnoscit Grotius, ne illud etiam urgeat. Verum enim verò nil videtur prohibere, quominus vox *castigationis* per metonymiam, quam Socinus explicuit, vel, si mavis, metaphoram, simpliciter accipiat pro Afflictione. Quia enim, qui castigantur, ii caduntur & affliguntur; ideo qui caduntur & affliguntur, castigari dici possunt; quia scilicet eodem modo tractentur, quo illi, qui propriè castigantur. Sic Paulus afflictiones suas, quas Christi causâ perfererat, castigationi comparat, vel potiùs castigationis nomine effert, sine ullo ad culpam sive propriam sive alienam respectu, dum ait: *ut qui castigamur, & morti non tradimur*, 2 Cor: 6. 9. quamquam ut ipsius verba indicant, eò inprimis respexit, quòd afflictiones istæ ad mortem usque nondum essent progressæ, ut in castigationibus contingit. Socinus isti rei illustrandæ adduxit locum Psal: 73. 14. ubi viri docti *inreparationem* seu *castigationem*, suadentibus loci circumstantiis, pro afflictione simpliciter positam scripserunt. quo loco in Hebræo vox est ejusmodi, quæ nomini *Mulæ* planè respondet, præsertim cum de increpatione, quæ non verbis sed re ipsa fiat, accipitur, ut hinc contingit. Hac ratione si accipias Castigationis vocem apud Esaiam, sensus erit: Flagella & afflictiones Christi (pro quibus postea livorem inde ortum Propheta reponit) causam fuisse, ut nos veram felicitatem & quietem consequeremur. Quo sensu admissio aptior est oppositio inter Castigationem Christi & Pacem nostram, quæ in his Propheta verbis commemoratur. Pax enim nostra, bonum, quietem, felicitatemq; nostram simpliciter ac generatim significat, nec certam aliquam boni speciem vi sua menti subjicit. Sic pax quarundam gentium, & earundem bonum pro eodem ponuntur Eldr: 9. 12.

*Castigari qd per
prie dicitur.*

At bono, quieti ac felicitati simpliciter sumtæ rectius opponitur afflictio aut malum generatim, quàm speciatim punitio, quemadmodum etiam videmus fieri Hier: 29. II. ubi inter se opponuntur pax & afflictio seu malum; quem locum Socinus in margine libri sui notarat. Sed demus Grotio, Castigationis nomen omnino esse accipiendum specialiùs, nec quicquam obstat voces *pacis nostræ*: an protinus vox Castigationis propriè fuerit accipienda? Non id vult Grotius, qui pœnam *πρωτινήν*, seu ad emendationem ejus, qui affligitur, comparatam, hîc intelligendam esse, ipsa re cogente, negat. At Castigatio propriè dicta nil est aliud quàm pœna *πρωτινή*. Quid ergo? Paradigma seu exemplum vult significari Grotius. Quo pacto id concedi possit, mox videbimus. Interim dicimus, siquidem a proprietate vocis hîc omnino est discedendum, & ea intelligenda afflictio, quæ Castigationi sit similis, nil prohibere, quominus ea sumatur afflictio, quæ ad alienam, h. e. nostram emendationem fuerit comparata. Ea enim & Castigatio eleganter dici potest, cùm Castigationi sit similima, & si vox Pacis non obstat, loco est valde consentanea, ac præterea ad eundem finem spectat, ad quem paradigma, quod hîc intelligi vult Grotius. Hoc enim ad licentiam comprimendam, & mores aliorum corrigendos revera pertinet. Hac significatione admittæ, elegans quædam Prophetæ verbis suberit argutia, quam tum hîc tum alibi libenter sectatur. Nam cùm aliàs ii ipsi, qui ad frugem sunt revocandi, cædi & affligi ob peccata sua soleant, ut ab iis desistant, Deus (ut ista fert interpretatio) hîc aliam nos a peccatis revocandi, & sic felices efficiendi rationem iniit. Non enim nos ipsos, qui peccaveramus, sed Christum innocentissimum ob peccata nostra flagellis subjecit, ut nos ejus plagis emendati supremam felicitatem consequeremur, ejusque livore, hoc pacto, sanaremur. Verba enim ista, quæ statim subjicit Prophetæ, & eandem cum præcedentibus sententiam continent, *ipsius livore sanati sumus*, de conversione nostra ad Christum emendationeq; vitæ nostræ, ex qua felicitas vera consequitur, intelligenda esse, superius docuimus. Ex quibus illud quoq; patet, pœnam *παραδειγματικήν* hîc revera locum non habere, cùm in ea non bonum illorum, qui deliquerunt, præsertim primò ac potissimùm quæratur, sed bonum aliorum; & ipsi fontes nocumentum atq; acerbiteratem supplicii tunc sentire debeant. Nam in pœna *παραδειγματική* id spectatur, ut ceteri, animadvertentes, quàm malè tractentur illi, qui deliquerunt, a delictis sibi caveant, veriti ne eandem pœnam incurrant. At in castigatione Christo imposita longè aliter accidit. nam

nec

nec nos ipsi qui peccaveramus, eam sensimus, & per eam pax ac felicitas nostra, animarumque nostrarum sanitas a Deo quaesita fuit. Sed demus, ad *παράδειγμα* potius respexisse Prophetam, quam ad *υπεραγ*: an proinde poena propriè dicta fuit mors Christi? haudquaquam. Nam vel propterea mors Christi *παράδειγμα* dici potest, quia ex ea perspicitur, quàm severè Deus sit ulturus homines impios & contumaces; idque duplici ratione. primùm si consideres tum acerbitem afflictionis, quam Christus sustinuit, tum ejusdem innocentiam ac sanctitatem, summamque cum Deo, cujus filius erat, conjunctionem. Nam si Deus Christo, licet innocentissimo atque sanctissimo, unigenitoque suo filio, quo nihil illi erat neque in cœlo neque in terra charius, non pepercit, sed tam diræ tamque ignominiosæ morti eum subjecit: quanta censemus, quamque acerba supplicia Deum sumpturum de hominibus impiis, & nefarium cum ipso bellum per summam contumaciam gerentibus? Huc respexit ipse Christus apud Lucam c. 23. 31: ubi, cum poenas Hierosolymitanis resipiscere nesciis non obscurè denunciaisset ac prædixisset, ejusmodi subjungit argumentum: *quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* q. d. Si Deus mihi, licet innocentissimo, tam gravia imponit mala: quanta quamque acerba imponet nocentissimis, & in impietate contumaciter perseverantibus? Vbi satis liquet, mortem Christi in exemplum severitatis, quâ Deus adversus peccatores resipiscere nolentes sit usus, trahi, nulla habita ratione ejus, quod ea veram poenæ rationem habuerit, aut quod Christo peccata aliena fuerint imputata. Nam præterquam quod mulieres, quas alloquebatur Christus, id haud fuissent percepturæ; non rectè etiam argumentatus fuisset Christus, si aliena, h. e. omnia totius mundi peccata sibi a Deo fuisse imputata, & eorum poenam a se exactam, intelligi voluisset. Neque enim sequitur: si is tam gravia patitur, cui uni omnia totius mundi peccata sunt imputata, eorumque poenæ imposita; multo acerbiora passuros illos, qui ob sua scelera puniuntur, nec majora, quàm ipsimet sunt commeriti, supplicia luunt: imò illum, cui universa totius humani generis peccata sunt imputata, infinitis partibus graviores poenas laturum, est verisimile. Imitatus est hanc Christi argumentationem Petrus, qui afflictiones Christianorum, quas idèò perferunt, quia Christiani sint, & ob quas non erubescere, sed laudare Deum debeant, seq; beatos judicare, itidem in exemplum severissimi Dei adversus impios judicii trahit, & ut comparisonem inter illas & supplicia de impiis sumenda tanto elegantius instituat, eas judicii nomine complectitur, quod, cum de afflictionibus in sa-

1^a Pet: 4. 16, 17.
18.

cris literis usurpatur, non nisi de veris pœnis ac suppliciis accipi solet. Nam postquam dixisset: *si autem ut Christianus [quispiam vestrum patitur,] ne erubescat, sed glorificet Deum in parte hac;* subicit: *quia tempus [est] ut incipiat iudicium a domo Dei. si autem primum a vobis, quis finis [erit] eorum, qui non parent Dei Evangelio?* Et si iustus vix servatur, impius & peccator ubi comparebit? quo loco itidem ratio tantummodo habetur innocentiae seu iusticiae Christianorum, & acerbioris afflictionum, quibus a Deo subiiciuntur. Restat alter modus, quo ex morte Christi perspicitur potest, quam graviter Deus sit puniturus homines impios atque in peccatis perseverantes. is vero est, ut consideres causam, ob quam Deus Christum charissimum atque innocentissimum suum filium in mortem tradidit, nempe peccata nostra. Hinc enim manifestissimè apparet summum Dei adversus peccata odium; siquidem Deus, ut ab illis nos penitus abstraheret, unigenito suo filio non pepercit. ex quo facile est intelligere, gravissimas pœnas manere eos, qui in peccatis perseverant, & nec tantis pietatis propositis præmiis, nec tanta erga se Dei charitate ab iis se abduci patiuntur. Et hæc, quæ hætenus differuimus de ratione, quæ ex morte Christi exemplum severitatis divinæ adversus peccatores duci queat, iis adjici volumus, quæ ab initio huius disputationis de vi mortis Christi in nobis ab impietate avocandis diximus, quæ, simul præsertim junctæ, totum id in pietate avocandum quod pœna *παράδειγματι* ex Grotii sententia fuisset præstitura, imò longè melius atque efficacius, quam pœna propriè dicta præstare potuisset. Quod si ea Grotius ad pœnam *παράδειγματι* propriè sic dictam sufficere arbitratur, habet in sententia nostra id, quod quaerit. sin secus censeret, videre jam potest, ejusmodi pœnâ non fuisse opus, nec locum hîc ei ullum fuisse, tum propter causas dictas, tum propterea, quod afflictiones Christi abunde fuerint a Deo compensatae, ita ut earum acerbioris magnitudine præmii obruta censeretur debeat, id quod in paradigmatica pœna neutriquam contingit.

Partic: 19.

Verum quia Socinus inter alia, quæ de hoc loco scripsit, dixerat, Pacis nomine in Prophetæ verbis non intelligi reconciliationem amicitiae cum aliquo, hoc usus argumento: *quia nulla ibi habet mentionem alicujus inimici, sed tantummodo Pacis nostræ;* ita excipit Grotius: *Nihil vetat pacis nomine reconciliationem intelligi, etiam nulla facta inimicitiae mentione, quam præcessisse res ipsa & sequentia Prophetæ verba satis indicant.* Sed primum Socini mentem, & vim argumenti, quo is fuerat usus, non expressit Grotius. Nam præterquam, quod posteriora

posteriora Socini verba: *tantummodo pacis nostræ mentionem ibi fieri*, in quibus aliqua vis est ad argumentum pertinens, omisit; vocem etiam *inimicitia* pro *inimici* malè reposuit. Hac enim verborum Socini mens est: nullam in Prophetæ verbis factam esse mentionem personæ alicujus, quæ nobis antea fuerit inimica, & cum qua pax & concordia fuerit constituta, sed *tantummodo Nostram* pacem commemorari; cum tamen non tantum Nostri, quibus pax obtigerit, sed etiam illius, cum quo pax coaluerit, faciendâ fuisset mentio, si ibi Pacis nomine reconciliatio amicitia cum aliquo facta intelligi deberet. Deinde si Grotius, ut quidem videtur, per *inimicitiam* intelligit odium alicujus adversus nos, odium, inquam, Dei, quem sceleribus nostris offenderamus; negamus rem ipsam & sequentia Prophetæ verba indicare, talem *inimicitiam* ita præcessisse, ut morte Christi demum fuerit sublata. Imò ex re ipsa, & Prophetæ verbis satis apparet, Deum ante passionem Christi, odium, quod in ipso fuerit adversus nos, sponte deposuisse, & nos insigniter amasse, cum, ut nostræ emendationi ac supremæ felicitati consuleret, charissimum suum filium tantis malis ultrò subjecerit.

Ex dictis patet, nihil adversus Socinum facere, quæ Grotius, Partic: 194 responsionem suam confirmaturus, subjungit: *nam nec inimicitia mentionem fecerunt Angeli, cum pacem super terram promulgarunt venturam Luc: 2. 14. nec Apostolus, cum pacem nos dixit habere apud Deum Rom: 5. 1.* Socinus enim, ut ostendimus, non de *inimicitia*, sed de *inimico* est loquutus. Quod si dicat Grotius, ne *inimici* quidem apud Lucam factam esse mentionem, cum tamen ibi pacis nomine reconciliatio sit intelligenda; dicimus primum, nil prohibere, quominus ibi pacis vox felicitatem notet, imò id admodum esse verisimile. Deinde cum ibi nulla sit expressa mentio ullius personæ, cui pax obtigerit, non est mirum, non esse etiam factam mentionem *inimici* alicujus, quocum amicitia fuerit inita. At in loco Esaiæ secus accidit. Nam ibi facta est expressè mentio Nostri, quibus pax obtigerit. Si dicas, apud Lucam quoque notari homines, quibus ista reconciliatio obvenit, vocibus *in terra*; respondemus, nihil etiam vetare, quominus de pace inter ipsos homines per Christum constituenda ibi sit sermo, si modò admitti debet, per pacem ibi concordiam intelligi: quod si admittatur, jam nihil opus fuisse patet, cur *inimici* alicujus mentio adjiceretur, cum utriq; inter quos pax conciliari debuerit, iisdem vocibus *in terra* comprehenderentur. Ut taceam non esse mirum, in istis tam brevibus ac concisis angelorum verbis nullam *inimici* factam mentionem: at in loco Esaiæ, ubi eadem

dem res commutatis verbis sapius effertur, omissam fuisse mentionem rei ad sententiam rectè explicandam necessariæ, haudquam vero esse simile. Locus Rom: 5.1. argumentationem Socini confirmat potius quàm labefactat. Ibi enim expressa est persona illa, cujus odium metuere cogebamur, antequam doctrina de justificatione per fidem obtinenda per Christum esset revelata & confirmata. Deus enim commemoratur, apud quem pacem habeamus. Quamquam etiam id, quod paci huic adversabatur, satis in superioribus capp:, ad quæ verba hæc Apostoli respiciunt, fuerat expressum. Pax verò illa in sensu quodam favoris divini, & securitate judiciorum ac pœnarum divinarum, quam animis nostris concipimus, consistit.

Partic: 60.

Pergit Grotius: *Sicut autem peccatum pro pœna usurpant Hebræi, ut præter cætera loca nunc allegata apparet Zach: 14. 19. & Gen: 4. 13. ita & eum qui pœnam luit, peccatum iudem vocant, ut & Latini piaculum tum pro crimine sumunt, tum pro eo qui criminis pœnas pendit. Unde est quod hostiam piacularem pro peccato peccatum vocet Scriptura Levit: 4. 29. & 5. 6. Hanc ergo loquendi formulam sequens Esaias de Christo dixit: posuit peccatum animam suam: h. e. animam suam fecit peccatorum pœnæ obnoxiam. Nec aliter Paulus: Eum, qui peccatum non noverat, Deus peccatum fecit, ut nos simus Dei iusticia in ipso, 2 Cor: 5. 21. Apparet apud Paulum in utroque membro adjunctum sumi pro subiecto.*

Quemadmodum vox Peccati, cum eâ denotatur afflictio aliqua, non semper pœnâ propriè dictam significat, sed interdum afflictionem tantum ejusmodi, quæ delicti quidem alicujus occasione cuipiâ infligatur, interim tamen pœnæ propriè dictæ rationem non habeat: ita nec tum, cum de eo effertur, qui afflictionem sustinet, & pro voce concreta peccatoris usurpatur, cum necessariò significat, qui pœnam propriè dictam luit, sed etiam eum, qui occasione tantum peccati alicujus affligitur, significare potest. Quamquam ad id, ut quis peccatum, aut, quod hîc perinde est, peccator dici queat, ne hoc quidem omnino requiritur, ut afflictio, quam subit, delicti alicujus occasione ipsi infligatur. satis enim est, eum ita tractari, quemadmodum peccatores tractari solent & merentur, atq; adeo id perferre, quod aliàs pœnæ materia esse solet. Pœnæ autem materia est ipsa afflictio & nocumentum. Idem contingit in voce contraria iusticiæ, quæ in loco Pauli a Grotio citato, itidem pro voce concreta iusti usurpata, nomini peccati apertè opponitur. Ea enim cum aliàs pro effectu seu premio iusticiæ usurpetur, iis quoq; hîc tribuitur,

1 Tim: 4. 8.

2 Pet: 2. 19.

tribuitur, quid, quod aliàs justiciæ effectus ac præmium esse solet, accipiunt, seu qui similiter tractantur, ut justî tractari solent, nulla habita ratione ejus, quòd id fiat occasione justiciæ ab aliquo præstite, vel pietatis alicujus compensandæ causâ, quæ significatio hujus nominis, abstractè tamen sumti, ubique locum habet, ubi pro justificatione nostra, quæ per fidem nobis contingit, sermo est, ut sit in non paucis sacrarum literarum locis. Vnde colligendum est, idem in voce *peccati* apud Paulum loco allegato fieri, ut nimirum eum significet, qui non secus ac peccator tractetur. Eadem significatio in voce *peccatoris*, pro qua nomen *peccati* hîc reponitur, reperitur 1 Reg: 1. 21. ubi ita Bathsebah ad Davidem: *& erit cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, & ero ego & filius meus Salomon peccatores.* i. tanquam peccatores tractabimur, seu perdemur, ut viri docti notârunt. Licet autem eadem hæc significatio accommodari possit ad victimas piaculares, cum *peccati nomen* illis tribuitur: verisimilius tamen est, eas ideo tantùm hoc nomen sortiri, quia peccati causâ offerrentur, quodque ad eas præstandas homo peccato quodam obstringeretur, vel, si mavis, quia ad peccatum tollendum & reatum ejus extinguendum adhiberentur; unde vox *Chiste*, ab eo deducta verbo, quod peccare significat, expiandi ac purgandi significationem est adepta. Quòd si sacri scriptores in hoc negotio *peccati* nomine veram aliquam pœnam voluissent intelligi, potius nocens ipse, qui victimam de suo præstabat, quàm victima, quæ pœnæ aut multæ cujusdam rationem habuisset, punita statui deberet, quod ne Grotius quidem facillè dixerit. Intelligi jam potest, quid sit apud Esaiam, Christum posuisse animam suam *peccatum*. Significat enim, cum esse factum hostiam expiatoriam; vel, objecisse animam suam ejusmodi afflictionibus, quales peccatoribus jure imponuntur. quo posteriori modo verba quoque 2 Cor: 5. 21. accipienda esse docuimus.

Sed responsionem Socini ad hunc Pauli locum refellere conatur Grotius. *Socinus*, inquit, *ut Paulini loci auctoritatem eludat, per vocem peccatum intelligi vult hominem pro peccatore ab hominib: habitum.*

Sed non rectè Grotius Socini verbis addidit ista *ab hominibus*, & vocem *habitus*, quæ est apud Socinum, ita accepit, ac si dictum esset, *estimatus ac reputatus*; cùm Socini mens sit, Christum ideo dici factum a Deo peccatum, quia Deo volente ac curante non secus ac peccator fuerit tractatus, h. e. atroci ac infami morte, tanquam pessimus homo, occisus: quemadmodum seipsum Socinus explicat. Quare Socinum non ferit Grotius, dum ait, id sine exemplo fieri; &

Rom: 1. 17.
3. 21, 22.
4. 3, 5, 6, 9,
11, 13, 22.
C. 5. 17, 19.
9. 30, 31,
C. 10. 3, 4, 5, 6,
10.
1 Cor: 1. 30.
2 Cor: 3. 9.
Gal: 2. 21.
3. 6, 21.
5. 4.
Rob: Srephs

Deo hanc actionem adscribi, qui tamen multis modis testatam voluerit Christi innocentiam. Nam primum id, quod Socinus asserit, exemplo non carere jam ostendimus, & ut exemplo careret, ratione certa nititur. Deinde licet Deus multis modis testatam voluerit Christi innocentiam, voluit tamen etiam ac curavit, ut is ejusmodi mortem, qualem pessimi homines merentur, sustineret. Eandem significationem etiam Esaia loco, de quo modò egimus, accommodari posse jam docuimus. Quanquam non est necesse, ut eodem planè modo vox peccati utrobique sumatur; cùm nihil constet, Paulum ad istum Prophetam locum respicere, aut eandem vocis significationem servare. Rectè etiam, admissa hac Socini explicatione, opponitur apud Paulum *peccatum* & *justicia*. Nam tractari ut peccatorem, & tractari ut justum, quorum illud voce peccati, hoc *justicia* verbo exprimitur, rectissimè inter se opponuntur. Oppositio quoque inter verba: *Eum qui peccatum non noverat*, & illa, *Deus peccatum fecit*, optimè constat, estque hujusmodi: eum, qui non fuerat meritis, ut tamquam peccator ac divinæ legis transgressor tractaretur, nihilominus tamen ita fuisse tractatum. Istiusmodi enim mortis genus, Deo ita volente, sustinuit, quod sub lege erat execrabile, & non nisi illis ex Dei mandato infligebatur, qui in ipsius legem graviter deliquissent, quemadmodum in sequentis loci examinatione videbimus. Itaque etiam ex Socini mente, plena est oppositio inter innocentiam Christi, respectu divinæ legis, & id, quod peccati nomine designatur. Simili modo, Paulum quodammodo secutus, rectè inter se opponeres, nos, qui eramus injusti, justiciam Dei fieri, h. e. nos, qui in divinam legem gravissimè peccaveramus, nihilominus ita a Deo tractari, ac si nihil unquam in ejus legem deliquissemus. Eximium autem quiddam hic notat Apostolus. Eum enim Deus, qui erat innocentissimus ac sanctissimus, tanquam nocentissimum, diræ atque infami morti subjecit, pro nobis, qui sceleribus nostris extrema supplicia eramus meriti, idque in eum finem, ut ipsi Christo inserti, & sic novæ creaturæ effecti, tanquam justî a Deo tractaremur, & ab ipsius supplicii liberati immortalitatis præmio aliquando donaremur: quæ res non modò eximia est, sed prorsus inaudita.

Partic: 6a.

Subjicit Grotius: *Non multum dissimilis est prioribus ille Pauli locus Gal: 3. 13. Christus nos redemit a maledictio legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim: Maledictus qui pendet in ligno, &c.* tum ostendit, Paulum per *κατάραν* intelligere *ἐπικατάρατον*: *ἐπικατάρατον* autem eum, qui est *ὑπὸ κατάραν*. Addit, Execrationem latentem Socino, hoc loco ipsam execrationis poenam significare hanc

^a execrationem

^b execrabilem.

^c sub execratio-

ne.

hanc autem in Christo fuisse ipsam crucem. Vnde concludit, Crucem Christi pœnæ rationem habuisse.

Sed animadvertere debuit Grotius, Socinum, cum per Exsecrationem intelligi ait ipsam exsecrationis pœnam, de prioribus Pauli verbis loquutum esse, in quibus dicitur: *Christus nos* (h. e. Iudæos) *redemit ab exsecratione Legis*. Inde verò non sequitur, idem prorsus intelligi debere in sequentibus, ubi vox Exsecrationis simpliciter elata Christo quoque accommodatur, cùm res ipsa unumquemq; moneat, non eandem utrobique hujus vocis significationem servari. Exsecratio enim Legis, a qua Iudæos liberavit Christus, ex mente Pauli, est mors æterna, quam peccatis suis promeruerant, cùm ea ibidem opponatur justificationi, quæ est per fidem. At exsecratio, quam Christus Dei voluntate subiit, fuit mors crucis, ut Paulus ipse explicat, & Grotius agnoscit, quæ ideo Exsecrationis nomine eleganter potuit appellari, quia genus hoc mortis sub lege Deo fuit execrabile, seu, quia ita demum, qui Deo essent execrabiles atq; invisi hoc supplicii genere, Deo jubente, fuerunt affecti, etiamsi id in Christo exsecrationis divinæ rationem verè ac propriè non haberet, quemadmodum nec in Apostolis aliisvè martyribus, qui e ligno fuerunt suspensi, & sic capitis supplicio affecti. Ideo autem hoc pacto loqui maluit Apostolus, ut comparatio inter id, a quo Christus Iudæos redemit, & id, quod ipse pro iis hunc in finem sustinuit, esset elegantior, & concinnior fieret oratio. quemadmodum suprâ vidimus, vocem *judicii* apud Petrum, 1 Ep: 4. 17. semel tantum positam, ad diversa tamen subjecta relatam, diversas significationes. quamquam inter se aliquo modo similes, sortiri, & partim impropiè, partim propriè usurpari. Simile quippiam licet deprehendere in hac ipsa voce Exsecrationis, de qua disputamus, Hebr: 6. 8. ob comparationis, quæ ibi instituitur, concinnitatem. Minùs enim propriè ibi dicitur, terram illam, quæ pluviis sæpius irrigata, proferat spinas ac tribulos, exsecrationi esse vicinam, ejusque finem esse ad combustionem. ubi exsecratio, divinæ benedictioni, ut ex v 7. patet, opponitur. At Deus terræ propriè loquendo haudquaquam maledixit ideo, quia jam sterilis sit, & spem cultoris sæpius fallat. Verùm quia divinus Auctor alterum comparationis membrum omisit, idq; voluit ex eo, quod expressit, colligi, ideo verbi, ejusmodi est usus, quæ impropiè quidem ad terram, propriè verò ad homines ejusmodi terræ similes, quos v: 4, 5, 6 descriperat, referrentur, licet ea expressè ad illos non accommodentur. Comparationes nempe, ut superiùs alicubi diximus, quibus addi possunt etiam op-

positiones, multas pariunt figuras & tropos, atque inprimis metaphoras; & eas quidem interdum ejusmodi, quales alibi in iisdem dictionibus aut phrasibus haud temerè inveneris: quia nonnunquam ex certa occasione subnaſcitur ſcriptoribus nova aliqua loquendi ratio, quam alibi in iisdem vocibus ne ipſi quidem facilè uſurparint. Vide nonnulla huc pertinentia apud Pilcatorem in notis ad Hebr: 9. 23. Nos quoq; ſuprà vidimus exemplum hujus rei illuſtre apud Paulum Rom: 6. 10, 11. quibus addi poſſunt v: 6, 7, 8: cui loco ſimilem eſſe diximus illum, 1 Pet: 4. 1. His enim locis eadem verba, *cruciſigi, mori, mori peccato, pati in carne, juſtificari a peccato, quieſcere a peccato, vivere Deo*, quorum nonnulla ſemel tantùm ponuntur, nonnulla bis, diverſa ſignificatione ad Chriſtum, diverſa ad nos referuntur. Atq; ut alia nunc omittam, exemplum habes perſpicuum apud eundem Paulum Rom: 14. 13. in voce *judicandi*. Sed dicet Grotius, etiamſi exſecratio ea, quam Chriſtus ſuſtinuit, ſpecie discrepet ab ea, a qua Iudeos liberavit, genere tamen proximo convenire, nec minùs propriè vocem hanc accipi in poſteriorib: Pauli verbis, quàm in prioribus, atq; adeò utrobique veram pœnam intelligi. Verùm præterquam quòd id nulla ratione nititur, ut vel ex modo dictis conſtare poteſt, iſtud quoque obſtat, quòd, ſi vox Exſecrationis, cum ad Chriſtum refertur, propriè foret accipienda, ſequeretur, Chriſtum chariſſimum atque innocentiſſimum Dei filium, Deo patri ſuo propriè loquendo fuiſſe exſecrabilem atq; inviſum, idque tum, cum ei ſingulariſſima ratione obediret, & id præſtaret opus, quod erat in ſuavem odorem Deo, ob quod ab ipſo dilectus, & ad ſupremam gloriam evectus eſt. Nam, ut ipſemet Grotius docet, exſecrationem fieri, hoc loco eſt fieri exſecrabilem Deo. At iſtud de Chriſto propriè affirmare, non tantùm abſurdum, verùm etiam blaſphemum cenſendum eſt.

Phil: 2. 8.
Eph: 5. 2.
Ioh: 10. 17.
Phil: 2. 9.
Heb: 2. 9.

Partic: 63.

Nihil jam opus eſt reſpondere ad reſutationem exceptionis cujuſdam, qua Grotius Socinum uſurum ſuſpicatur, cùm eâ Socino nihil ſit opus. Concedimus autem, ut jam patuit, de Exſecratione divina hîc ſermonem eſſe: ſed eam propriè ad Chriſti mortem accommodari negamus. Verba Moſis non ideo citantur a Paulo, quòd ea ad Chriſtum propriè pertineant: (loquuntur enim propriè de iſto tantùm, qui ob ſua ſcelera Deo ſunt facti inviſi) ſed ut oſtendat, rectè ſe dixiſſe, Chriſtum factum eſſe exſecrationem, ſeu, rectè atque eleganter ſe ad id, quod Chriſtus pro Iudaïs perpeſſus eſt, exſecrationis vocem accommodaſſe, cùm ii, qui ſecundùm legem hoc ſupplicii genere afficerentur, Deo eſſent exſecrabiles.

Addit

Addit dictis suis Grotius: *Mortem ipsam, hoc est destructionem ejus personæ, quam corpus & animus constituunt, quatenus a Deo infligitur, semper aliquam habere pœnæ rationem: non quòd Deo jus non sit eam aliter homini infligere (est enim Dominus creaturæ) sed quod ipsius bonitati aliter visum fuerit.*

Partic: 64.

Siquidem Grotius, ut ex ejus verbis apparet, & argumentandi ratio postulat, verbum infligendi ita laxè sumit, ut possit ad afflictiones etiam eas, quæ pœnæ aut vindictæ rationem non habent, referri, dictum ipsius meritò negamus. Refellitur enim abunde exemplis Apostolorum, & aliorum Christi martyrum, quorum infinitus est numerus, qui, licet Deo certas ob causas ita volente mortem fuerint perpeffi, nihilominus tamen tantum abest, ut a Deo fuerint puniti, ut iis hoc a Deo donatum fuerit, ut pro Christo paterentur, & digni haberentur, quorum afflictione ac morte ipsius nomen illustraretur, quemadmodum de hoc afflictionum genere loquuntur Apostoli.

Phil: 1. 29.

Ag: 5. 41.

Dictum suum declarans Grotius: *non negamus*, inquit, *hominem, cum conditus est, fuisse terrenum, cui adfuerit vis quædam vitalis, non autem vis vivifica, ut nos Paulus docet 1 Cor: 15. 45, 46. ac proinde eam fuisse corporis conditionem, ut Deo non sustentante interiret a fuerit: attamen ex divino decreto non fuisse eum moriturum, si in innocentia perstisset, contendimus.*

Partic: 65.

Si ad rem loquutus est Grotius, necesse est, ut in ejus verbis hominis nomine non tantum unus aliquis homo, nempe Adamus, qui primum a Deo fuit conditus, intelligatur, sed homo in universum: cum hîc non de morte primi hominis, sed de quavis morte cujusvis hominis, quatenus a Deo infligitur, tum deinde speciatim de morte Christi sit sermo. Iam verò si totum hominum genus intelligit Grotius, vel id vult, (quemadmodum ipsius verba præ se ferunt) nullum prorsus hominem fuisse moriturum, nisi is ipse, qui moriturus est, peccasset; vel, neminem fuisse moriturum, nisi homines generatim, aut saltem primus eorum parens peccasset, licet interim fieri queat, ut innocentes etiam aliqui moriantur: Prius consistere non posse, tum Christi, de quo instituta est disputatio, tum infantium, tum deniq; omnium verorum Christianorum exemplum docet. Neq; enim veri Christiani, h. e. ii, qui in Christo Iesu non secundum carnem ambulant sed secundum spiritum, ideo moriuntur, quia peccaverint, & sic pœnam fuerint meriti, quam moriendo persolvant: quandoquidem ii a Deo justificantur, & eo loco habentur, quo homines justî ac prorsus innocentes, eorumq;

Rom: 8. 1, 4.

Perem: 31. 34.

Heb: 4. & 10.

Mch: 7. 19.

peccata oblivioni tradi, & in profundum maris abjici dicuntur, adeo ut perinde sit, ac si nunquam deliquissent. Moriuntur itaq; vel naturaliter, vel violenta quadam ratione, Deo id vel permittente, vel etiam nonnunquam curante ac volente, idq; partim ob suam & Christi gloriam, cum hac ratione illustrem sit habiturus materiam, potentiam suam in iis ex morte eripiendis ostendendis; partim ad eorum in se fiduciam tanto magis exercendam atq; explorandam; partim deniq; ad veritatem suam illustrandam, aliorumq; hominum salutem promovendam, ut in martyriis inprimis contingit: quæ ipsa quoq; res ad gloriam ipsius spectat. Quod si nonnulli ex Christianis morte temporaria verè puniuntur, quos tamen justificatione penitus excidere verisimile non est, ut videre licet 1. Cor. 130, 31, 32. id ideo fit, quia ii Christianorum hominum officium, quod est, secundum spiritum ambulare, non ea ratione, quâ oportebat, præstant, sed veluti in confinio versantur eorum, qui secundum carnem vivunt. Quò enim exactius præstatur conditio nobis imposita, eò etiam perfectius nobis præstatur promissio, h. e. justificatio & contra. Quod ad posteriorem verborum Grotii sententiam attinet, etiamsi id, quod in ea asseritur, concedatur, non tamen inde sequitur, mortem cujusvis hominis pœnæ rationem habere, nisi addatur, quemvis hominem ideo mori, quia peccatum sive suum, sive alienum ipsi fuerit a Deo imputatum, h. e. ipse propter peccatum qualecunq; dignus fuerit habitus, qui affligeretur, atq; adeo moreretur. Atqui id sustineri non posse, eadem, quæ nunc attulimus, docent exempla: cum nec Deus innocenti, qualis est Christus & infantes, alienum peccatum umquam imputet, ut suo loco docebitur; nec minùs repugnet justificationi nostræ, aliena nobis a Deo imputari peccata, quàm nostra ipsorum; nulloq; pacto concedendum sit, martyres, quorum morti æternum est propositum præmium, ob peccatum aliquod sibi imputatum morte plecti. Potest autem alia ratione fieri, ut peccatum sit causa mortis hominis alicuius, cui tamen interea peccatum illud non imputetur, isq; propterea morte hand quaquam puniatur. Primo enim fieri potest, ut ex eo, quia alii peccarunt, & pœnam incurrerunt, ad alios, qui innocentes sunt, & quos punire nemo cogitat, etiam mors redundet, rei ipsius natura, quam Deus certas ob causas mutare nolit, ita ferente. Sic in pœnis, quæ a Deo toti alicui urbi, regioni aut populo, ob peccata infliguntur, qualia sunt bella, fames, pestis, incendia, lare grassantia, aquarum eluviones, urbium eversiones, infantes etiam unâ sæpe percunt, aut etiam alii, quos punire velle Deum, haudqua;

Christiani
quidam a
Deo morte
puniri
possunt.

Christiani qui
alieni peccati
causam mori
a Deo pœnam
sunt.

haudquaquam statuendum est, qua de re vid: inter alia Ion: 4. vult: Hinc angeli olim monuerunt Lothum Gen: 19. 15. surgeret cum suis, atq; egrederetur. ne periret in civitatis iniquitate; non quòd Deus illi peccatum civitatis esset imputaturus, eumq; propter illud puniturus; sed quia, cum statuisset urbem extemplo propter ipsius iniquitatem delere, Lothus quoq; hac occasione, ni maturè exiret, periturus esset. Eodem modo Israëlitæ monentur Ierem: 51. 6. fugiant de Babylone, & servent quisq; animam suam, ne in ejus iniquitate pereant. cui loco similis est ille Apoc: 17. 4. de Babylone spirituali. Quod autem in suppliciis divinis contingit, id etiam in humanis non rarò accidit. Qui enim sunt paulo humaniores, cum urbem v. g. aliquam, ob injuriam sibi ab ejus incolis aut magistratu illatam, oppugnant, & pœnam vindictamvé repetunt, multa faciunt, quæ innocentibus quoq; necem afferant, quibus tamen injuriam illam haudquaquam imputant, nec ullam pœnam cupiunt infligere, imò etiam libenter, si fieri posset, incolumitatem præstarent. Atq; ut propius ad id, de quo agendum nobis est, accedamus, idem perspicere licet in morte, quæ ab Adamo ad posteritatem ipsius, ex ejus peccato dimanavit. Nam cum is ob peccatum suum paradiso exclusus, & usu arboris vitæ, cujus beneficio vitam in seculum poruisset producere, privatus fuisset, terra præterea ipsius causâ a Deo maledicta, ipsi labores corporis multiplicati, unde tandem mortem, ad quam fatente Grotio, naturâ pronus erat, consequi erat necesse; idem malum consequenter ad posteros suos, utpote non secus, atq; ipse erat, mortales, arboris vitalis usum jam destitutos, & terræ magno labore colenda destinatos, propagavit, rei ipsius natura ita ferente. neq; enim necesse erat, ut ipsis quoq; Adam postoris peccatum parentis imputaretur: sed satis erat ad id, ut moriendum illis esset, naturalem eorum conditionem non mutare, & eos ex isto statu, in quem parens inciderat, non eximere, quod sine paterni delicti imputatione fieri poterat. Quemadmodum cum parentes ob suum aliquod delictum in servitutem incidunt, etiam liberi, qui ex ipsis nascuntur, eam conditionem subeunt; aut cum opes, honores, privilegia, quæ ad posteros suos propagare poterant, suâ culpâ perdunt, posteri quoq; iis hoc pacto privantur: non quòd illis alienum delictum imputetur, sed quòd res ipsa ita ferat. Rarò sanè accidit, ut ex pœna, præsertim graviore, ad personas soniti conjunctas, licet punienti alioqui charissimas, & pœnâ, ipsius iudicio, indignissimas, non redundet aliquid mali, quod non pro pœna, sed pro ejus consequente seu effectu habendum est. Etiam si autem

*Tantum post
cris Adam
necessario
nihil indiget*

autem ea, quam diximus, prima fuerit mortis in genus humanum introductæ origo, quæ postea propriis ipsorum delictis plenum in eos jus ac potestatem est adepta: Deus tamen in iis, in quibus omnem peccati vim extinxit, alias ob causas mortem temporariam, eamq; non rarò violentam restare voluit, quemadmodum de Christianis hominibus docuimus. Præterea ea quoque ratione, citra imputationem alieni delicti, potest quis mortem alieni delicti causâ subire, si Deus ipsum nocentem morte persona conjuncta punire velit, cujus rei exempla cap. 4. disputationis nostræ videbimus. Est enim, ut Grotius hoc loco fatetur, Deo jus, etiam citra pœnæ rationem homini mortem infligere, cum sit Dominus creaturæ absolutus, ideoq; licet ei morte hominis ad alterum puniendum uti: quo tamen jure non in quibusvis personis utitur, ut suo loco docebitur. Denique ut alios quosdam modos omittamus, potest quis peccati alieni causâ, citra illius imputationem, adeoque citra pœnæ rationem, mortem violentam Deo ita volente pati, quia homines a peccatis avocare, & ab iis malis, quæ sceleribus suis sibi accerliverant, liberare conetur, eaq; occasione non tantum mortis discrimen, sed ipsam etiam mortem incurrat, quemadmodum Prophetis, Apostolis, alijsq; Dei servis contigit: sed perfectissima ratione Christo, qui non tantum ea occasione, dum homines a peccatis retrahere, & ab eorum pœnis, pœnarumq; metu liberare satagit, sed in hunc planè finem, ut id fieret, mortuus est; quod quo pacto citra pœnæ rationem fieri potuerit, nos suprà ex sacris literis abunde docuimus, & infra Deo dante, denuò docebinus.

Sed præterea non est id, quod Grotius hoc loco affirmat, simpliciter & absq; distinctione concedendum, ex decreto divino non moriturum fuisse hominem, si in innocentia persistisset, nisi decretum ejusmodi, aut aperta ejus argumenta ex sacris literis proferat, quod an fecerit, in sequentibus videbimus. Nos distinguendum hic arbitramur inter mortem æternam necessariamq; & temporariam ac temporariam rursus eam, quæ prorsus est naturalis, & eam, quæ aliqua ratione violenta est aut præmatura; cum qua conjungere licet vitam miseram, variasq; ærumnas atq; afflictiones, quæ illius solent esse causæ, & nonnunquam mortis nomine in sac. literis insigniuntur. Et de morte quidem æterna ac necessaria simpliciter affirmari potest, eam non subitum fuisse hominem, si in innocentia persistisset, ac Dei mandata semper custodivisset: quin etiam de morte violenta aut præmatura, vitaq; misera idem, saltem generatim, asserere licet. Dico autem, saltem generatim; quia, de omnibus in univer-

Exod. 10. 19.

1 Cor. 15. 31.

2 Cor. 1. 10.

4. 10, 11, 12.

11. 23).

In universum non est id facile asserendum, nisi ostendatur, peccato hominis non existente, Deum nulla ratione permissurum fuisse, ut ejusmodi aliquo casu, cujusmodi multi in vita, naturalibus proflus de caussis, aut hominum ipsorum imprudentiâ existunt, ut incendio, aquis, ruina, lapsu, ferarum laniatu, & similibus aliis, quisquam hominum vitam amitteret, nullamque extirpam occasionem, ut quis morti vitam suam objiciendo, vel aliorum commodis, vel divinæ gloriæ inservire, & eo pacto virtutis edere specimen, insignēque sibi apud Deum parare posset præmium, post mortem demum adipiscendum. Quod ad mortem naturalem attinet, quæ tum demum advenit, cum eò usque vita producta est, quousq; naturæ vi, omnibus illis, quæ Deus ad eam sustentandam dedit, adminiculis adhibitis propagari poterat, quæq; non externarum caussarum, non morborum, non ærumnarum laborumq; violentiâ adfertur, sed ipsâ naturâ, ob mortalitatem ingentem, & terreni corporis concretionem, paulatim deficiente existit; hanc, inquam, ex Dei decreto nulli hominum, si in innocentia perstitissent, eventuram fuisse, probandum est, præsertim multiplicatis jam per generationem hominibus, & in varias regiones extra paradisum dispersis, ubi non eadem aëris temperies, nec eadem vitæ producendæ adjumenta, quæ primo homini fuerunt a Deo concessa. Nam etiam ante ipsius lapsum dictum fuerat: *crescite & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam*: quæ ipsa quoq; multiplicatio hominum per generationem argumento est, nisi decretum Dei contrarium ostendatur, individua humana paulatim interitura, aliæq; in aliorum locum ad conservationem totius speciei fuisse successura: cum generationis hic sit finis naturalis, ut conservetur species pereuntibus individuis. unde in immortalibus non est generatio, quemadmodum docet ratio, & colligitur ex argumentatione Christi contra Sadducæos Luc: 20. 35, 36. Potuisset quidem Deus, vim naturæ ad interitum sua sponte inclinantis cohibere, eaque ratione efficere, ne homines unquam morerentur, aut etiam absq; morte eorum naturam transmutare, & ex mortalibus statim immortales facere, quemadmodum iis continget Christianis, qui in adventu Domini futuri sunt superstites: sed id Deum omnino facturum fuisse, tum demum admittendum est, ubi id ex sacris literis probatum fuerit.

Ex his facile est respondere ad loca a Grotio allata, in quibus affirmatur, mortem peccati pœnam esse, aut per peccatum in mundum ingressam. sermo enim in iis est, vel de morte æterna ac necessaria, vel de morte violenta, aut aliqua ratione præmatura, vel de-

*et hominum si non
propter hoc ab eter-
na et violenta mor-
te immunitatem fuisse
per ipsam naturam conser-
vati; quod recipi
est a naturâ,
ex sacris probat;
non tribus; immo illis
antiquioribus et
is fuisse et
liber.*

Genesi: 1. 29.

1 Cor: 15. 51, 52.

nique de vita misera atq; infelici: ac præterea non ostendunt, mortem violentam, de qua nobis potissimum hoc loco agendum est, ideo, quia per peccatum in mundum fuit ingressa, nunquam a Deo citra pœnæ rationem cuiquam imponi. Sed tamen, ut res fiat clarior, & verus nonnullorum scripturæ locorum sensus pateat, videamus, quæ scribat Grotius.

Partic: 66.

Evincit hoc, inquit, ipsa creaturæ istius nobilitas atq; eminentia, ut, quæ sola ad imaginem Dei condita dicatur, b. e. mente, liberoq; arbitrio prædita, quod fundamentum est dominationis ipsius in cæteras creaturas. Non potest enim rerum aliarum esse Dominus, qui suarum actionum dominus non sit. Hæc igitur excellentia supra res cæteras argumentum est, plus aliquid quam temporarij usum in hominis creatione spectat.

At hoc, quod concludit Grotius, concedi potest, nec tamen inde sequetur, hominem ne ad tempus quidem moriturum fuisse. Nam ad id, ut verè dici queat, Deum in hominis creatione plus aliquid quàm temporarium usum spectasse, satis est, eum constituisse, hominem, postquam mortuus fuerit, ad immortalem vitam aliquando resuscitare. Si dicat Grotius, ex hominis nobilitate consequi, eum ne ad tempus quidem fuisse moriturum; id ratione aliqua ipsi comprobandum est. Nos enim, qui id consequatur, nondum videmus. imò ne illud quidem, ipsâ rei naturâ inspectâ, ex illa hominis nobilitate consequi videmus, decretum Dei tale extare debuisset, quod prohiberet, ne homo in perpetua morte maneret, atque in eum statum relaberetur, in quo fuit, antequam produceretur. Quid enim prohibet, eum, qui mente liberoq; arbitrio est præditus, quiq; cæteris rebus terrestribus dominatur, aliis infinitis ejusdem speciei individuis perpetua serie succedentibus, & dominatum illum excipientibus, cùm naturâ mortalis sit, mori, in eaque morte manere? Quod si nihilominus tale Dei decretum de hominibus ab æterna morte atq; interitu vindicandis, &, quod hujus consequens est, immortalitate donandis, si in innocentia perstitissent, extitit, id singulari ipsius benignitati adscribendum est; cùm ad eam rem nec vi cõparum, quæ in ipsos in creatione contulerat, nec innocentia merito adigeretur.

Antequam ulteriùs progrediamur, duo monenda videntur: primum imaginem istam Dei, licet aliquo modo etiam in mente liberoque arbitrio consistat, potissimum tamen consistere in dominatione super res terrestres universas, quam Grotius illius imaginis consequens videtur statuere. Indicat id non tantum locus Gen: 1. 26. ubi primum imaginis istius Dei in homine fit mentio: sed etiam verba

*Imago Dei in
hominis præditi-
onem consistit in
dominio sui in
rebus terrestribus.*

Verba Pauli 1 Cor: 11. 7. ubi viro tribuitur, quòd sit imago ac gloria Dei, & scemine ideo, quia sub potestate viri est, tacitè adimitur. quod tamen respectivè, ut loquuntur, accipiendum esse, præter rem ipsam, d. locus Genes: 1. 26, 27, 28. docet. Etiam si enim mulier viri subsit imperio, & sic non tam excellenti ratione imago Dei sit, imperat tamen unà cum viro cæteris rebus in terra universis. Nec mirum, imaginem ac similitudinem Dei in homine, in eo consistere, quòd, quemadmodum Deus est Rex ac Dominus rerum universarum simpliciter; ita homo rerum in terra universarum: cùm Deus propter hoc ipsum imperium Deus dicatur, & ii, qui imperium ali- quod ab ipso in alios habent, Dii, aut filii Dei, tanquam ipsi simillimi.

Alterum, quod hic monendum putavimus, est, quod Grotius ait, hominem *solum* ad imaginem Dei conditum, cæterasq; res antecellere, id respectu rerum inferiorum tantùm esse intelligendum: cùm nemo nesciat, Angelos imaginem Dei præstantiori modo, quàm homines, referre, utpote qui non modò mente liberoque arbitrio sunt præditi, sed & immortalitate, potentiâ roboreq; præcellenti, sanctitate, sapientiâ Deo sunt similes: unde etiam Dii ac Dei filii dicuntur. Quod ideo monemus, quia si homo cæteris omnibus creaturis, nullâ prorsus exceptâ, foret excellentior, id sententiæ Grotii magis faveret, imò plus etiam, quàm ipse vult, evinceret. Inde enim concludere liceret, hominem naturâ quoque fuisse immortalem. Sed Deus hominem paulo minorem angelis fecit, inprimis ratione mortalitatis, &, quæ cum illa conjuncta est, patibilitatis (ut ita loquar,) quemadmodum docet collatio Psal. 8. 6. cum verbis Hebr. 2. 8. Et decuit sanè, cum jam extaret tale creaturæ rationalis genus, quod æternitatem non in tota solum specie, verùm etiam in singulis individuis servaret, alterius generis aliam esse hac in parte rationem.

Altera Grotii ratio est: *Iam verò illa divina voce quid clarius?* Si comederis, morieris. De actu mortis hic agitur, si ve illa violenta esset futura, si ve citra violentiam. Ipsum ergo mori non erat eventurum homini, nisi peccari conditio extitisset.

At verba ista Dei, secundum mysticam interpretationem, ad quam Paulus Rom: 5. respicit, de morte æterna sunt accipienda, de qua Grotius quoque inf: cap: 3. ea præcipuè intelligit: at secundum sensum literalem seu historicum, mortis nomine intelligenda videntur omnis generis mala, quæ hominem usq; ad mortem sequutura essent, seu vita misera atque infelix, quæ ipsam quoque mortem celerius, quàm naturæ conditio postulat, accersere solet. Nam post-

Exod: 21. 6.

22. 8, 28.

Psal: 82. 1, 6.

Ioh: 10. 34.

*Etiam Angelus ad
Dei imaginem
conditus.*

Psal: 8. 6.

67. 7.

Ioh: 1. 6.

Partic: 67.

postquam homo peccavit, Deus explicans quodammodo seipsum, & quid per mortem in comminatione sua intellexisset, declarans, ait: *Quia parvulus vocis uxoris tuæ, & comedisti de arbore illa, &c. maledicta terra propter te. in labore comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinasque & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas agri. in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram: quia ex ea sumtus es. nam pulvis es, & in pulverem reverteris.* ubi mortis non tanquam pœnæ sit mentio, sed tanquam termini, ad quem usque pœna sit duratura, eiq; hominem tanquam subiectum declaratur, tanquam rei, quæ ipsius naturæ ac materiæ, ex qua constabat, propria sit, & valde consentanea. Quapropter hinc non sequitur, hominem ne temporariam quidem naturalemq; mortem fuisse lubiturum, nisi peccasset. Deinde ostensum est a nobis superius, etiam si homo primus peccato suo pœnam mortis, quocunq; tandem modo eam velis accipere, incurrerit, non tamen inde consequi, omnem mortem pœnæ habere rationem. Adde, quod ne illud quidem sequatur ex vi istorum verborum, *si comederis, morieris*, alia ratione fieri non potuisse, ut is ipse, cui hæc comminatio fuit proposita, moreretur, nisi comedisset; etiam si comminationis nomine omne peccati genus complectaris. Nam si v. g. dominus dicat servo, si quid gravius deliqueris, puniri jubeberis cum bestiis: non protinus inde sequetur, eum, si nihil deliquerit, vel sponte sua idem facere non posse, virtutis ostendendæ, & præmii alicujus, vel saltem gloriæ consequendæ causâ, vel a domino id illi jure imperari non posse. Quid si enim aut herus ipse, aut herilis filius, aut amicus, aut denique aliquis ex servis domino charus in bestias incidat, & de vita periclitetur, non poterit servus iste jure adigi, ut cum bestiis pugnet, & ita illum periculo liberet? Hoc tantum ex hujusmodi comminatione consequitur, eum, cui illa proponitur, posse istud malum, si nihil deliquerit, effugere, aut, si id nihilominus perpetiatur, pœnæ rationem id non habebiturum. At quod pœnæ loco aliâ infligitur, potest etiam aliam ob causam cuiuspiam ab eo, in cujus est potestate, mandari, aut etiam sponte a quopiam suscipi, ac in ipsius laudem aut singulare commodum vertere.

Partic: 68.

Tertia Grotii ratio est: *Non minus clarum & generale Pauli illud, stipendium, id est, pœna, peccati mors, Rom: 6. 23.*

At Mortis nomine ibi non quavis mors intelligitur, sed æterna, quæ ibidem vitæ æternæ, quæ per Christum a Deo donabimur, opponitur, & satis apertè indicatur, eos, qui peccati jugum excusserunt, ab ea morte immunes esse. At a morte temporaria, sive ea sit naturalis,

naturalis, sive violenta, non sunt immunes ii, qui peccati imperium excusserunt. Præterea cùm Grótio concludendum sit, quamvis mortem esse peccati stipendium, consequentis fallacia in ejus argumentatione latet. *Stipendium peccati est mors: Ergo omnis mors est stipendium peccati.* Neque enim enunciatio affirmativa, eaq; indefinitè elata, universaliter convertitur. Nec est, quod quis suspicetur, subjectum enunciationis Apostolicæ esse Mortem, prædicatum verò Stipendium peccati. Contrà enim fieri, non modò verborum ordo, sed etiam articulus voci *ὁ θάνατος* seu stipendiorum præfixus indicat, quo vox *ἡ θάνατος* destituitur, cùm articulus subje cti soleat esse nota, non prædicati: ac præterea res ipsa id postulet; cùm hîc non quid mors sit, sed quodnam peccati stipendium, Apostolo fuerit explicandum. Nam cùm inter se commisisset servitutem Peccati, de quo eo capite multa per prosopopœiam differit, & servitium Iusticiæ, seu ipsius Dei; fructum ac mercedem utriusq; inter se confert, ac Peccatum quidem, ait, servis suis persolvere stipendium, quod sit mors: at Dei præmium, quod is suis servis, h. e. justiciæ cultoribus ex mera benignitate persolvat, esse vitam æternam, quam per Dominum Iesum Christum tum promiserit, tum reipsa sit præstiturus.

b mortu.

Quarta Grotii ratio est: *Ante dixerat (Paulus:) Per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pervasit. Omnes, inquit, homines. Agit ergo de communi humanitatis exitu. Per hominem ergo, id est ex facto humano, mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur (quotquot moriuntur) ita & in Christo omnes vivificabuntur (quotquot vivificabuntur) 1 Cor. 15. 21, 22. Quis vel ipsa verba legens non videat hanc sententiam ad Corinthios isti ad Romanos respondere ad amussim? Agitur ergo de morte, quæ communis est Adami posteris, & ex qua resurgunt qui resurgunt.*

Partic: 69.

Locum Rom: 5. 12. de morte æterna accipiendū esse, jam antea monuim⁹. Patet id ex eo, quòd Paul⁹ eo loco promiscuè ponit, nunc mortē, nunc condemnationē, quæ nostræ per Christū justificationi opponitur. At justificatio nostra per Christū morti temporariæ non modò non opponitur, sed etiam eam, & quidem violentā, non rarò secum trahit. Probabile idem facit oppositio inter mortem hanc & vitam æternam per Christum obtinendam, quæ extat v: ult: ubi Apostolus comparisonem in posteriori hujus capitis parte institutam concludit. Præterea mors illa non simpliciter per unius hominis peccatum in omnes homines pertransisse dicitur, sed quatenus omnes peccaverunt, quæ verba non debuit omittere Grótius. Ex his enim

enim patet, Apostolum non agere de morte quorumvis hominum simpliciter, sed eorum, qui Adamum peccando sequuti, participes etiam facti sunt pœnæ, in quam ipse per peccatum suum incurrerat, quam cum ipse Grotius præcipue velit esse mortem æternam, quæ dono per Christum allato directè opponitur, cur non de hac potius, quàm de temporaria loqui censetur Apostolus?

Ex dictis illud quoque liquet, etiam concedatur, eundem prorsus esse sensum loci 1 Cor: 15. 21, 22, & istius ad Rō: nihil tamen id Grotii causam adiuturum. Verum cum ipse Grotius contendat, in loco ad Corint: de morte temporaria esse sermonem, ex qua resurgant, qui resurgunt, de qua locum ad Rom: non loqui ostensum est, eos inter se dissimiles esse, fateatur oportet: præsertim cum in loco ad Corinth: nulla fiat mentio peccati sive ab Adamo, sive ab iis, qui in ipso moriuntur, admissi, cujus tamen utriusque, tanquam propriæ mortis causæ, sit mentio ad Romanos. Quare nihil est necesse, locum ad Corinth: de ejusmodi morte accipere, quæ Adamo pœnæ loco fuerit imposita, tantum abest, ut ea in omnibus hominibus, qui eam experiuntur, pœnæ rationem habeat. Hinc sponte sua jam concidit id, quod infert Grotius: *Quare & collato hoc loco cum illo ad Rom: agi hic de Adamo peccatore dicimus. Quod enim hic dixit Per hominem, ibi dixit Per peccatum.* Sumit enim pro concessio, eundem utriusque loci esse sensum. Quamquam, etiamsi concederetur, de Adamo hoc loco ut peccatore agi, & quod ibi dicitur, *per peccatum*, hic dici *per hominem*, non tamen inde sequeretur, omnes qui per ipsum, sive in ipso moriuntur, ea morte puniri: cum ostensum jam sit superius, quomodo ex delicto Adami mors in cæteros homines potuerit manare, etiamsi ea non in omnibus hominibus pœnæ rationem habeat. quod si pœnæ rationem semper habere deberet, necesse est illud addere, quod ad Rom: addidit Paulus, omnes in Adamo mori, quatenus omnes peccaverint.

Partic: 70.

Quæ subjicit Grotius: *Animalis Adami conditio viginti & ultra post versibus ab Apostolo attingitur, alia planè occasione &c.* ea excipiendi potius quàm argumentandi vim habent. Neque enim sequitur: Apostolus de animali Adami conditione multis post versibus alia planè occasione agit: Ergo hoc loco, dum in Adamo omnes mori dicuntur, naturalis Adami conditionis non habetur ratio. Atqui argumentandum hic erat Grotio, & ostendendum, de Adamo ut peccatore in verbis inter nos controversis sermonem esse. Quod si dicat, se ad argumentationem nostram respondere, frustra est. Neque enim nos ita ratiocinamur: infra fit mentio naturalis Adami conditionis?

conditionis: Ergo & hoc loco: sed ad rationem adversariorum ex v: 21, 22, ductam excipientes, dicimus, non esse necesse, ut Paulus Adamum ut peccatorem ibi consideret, cum possit ad naturalem tantum illius constitutionem respicere, quæ ipsum vi sua morti reddebat obnoxium, atq; adeo etiam eos omnes, qui ex ipso fuerunt propagati: siquidem ex mortali non nisi mortalis nascitur. Et, ne quis fortè talem fuisse Adami constitutionem ante lapsum neget, quemadmodum sanè sunt plurimi, locum illum ejusd: cap: v: 45, & seqq. ad id comprobandum adducimus. Cætera, quæ de discrimine utriusq; loci subjungit Grotius, quia ea, quæ diximus, nullo pacto labefactant, prætermittimus.

Pergit Grotius, & ex libro Sapientix duos citat locos, quos Græcè ab ipso adductos, nos Latine adscribemus. prior extat c: 1. 13, & seqq. *Deus mortem non fecit, nec deletatur perditione viventium. Creavit enim ut essent omnia, & salutes [sunt] generationes mundi, & non est in illis venenum perditionis, nec inferorum regnum in terra. Iusticia autem immortalis est. Impii verò manibus & verbis accersiverunt eam: amicam existimantes eam tabuerunt, & pactum posuerunt cum ipsa, quia digni sunt, ut illius sint partis.* Posterior verò extat ca: 2. 23, 24: *Deus creavit hominem ad incorruptionem (vel in incorruptione aut integritate) & imaginem propriæ similitudinis (Græcè proprietatis) fecit eum. Invidia autem diaboli mors introivit in mundum. tentant autem eam, qui illius partis sunt.* Quibus subjicit Grotius: *Mortem hic quam Deus dicitur non condidisse, nec velle, voluntate scilicet peccatum antecedente, qualemcumq; intelligi, ostendit oppositum ἀφθασίας, in cujus spem homo dicitur conditus, eaq; spes pars fuisse divina imaginis aut certè ejus consequens non obscure indicatur. Αφθασίας autem mortem omnem, sive violentam, sive non violentam excludit. Et quod Apostolus dixit, per hominem & per peccatum intrasse mortem, auctor hic non minùs verè dixerat, per diaboli invidiam mortem introisse. Omnes enim istæ loquutiones idem factum notant, primum scilicet hominis peccatum diabolo suggerente commissum.*

Primum cum liber hic inter Apocryphos sit, quemadmodum ipse Grotius indicavit, nisi ex aliis sacrarum literarum testimoniis veritatem sententiæ suæ comprobe, quod cum non præstitisse hactenus docuimus, ex eo libro indubitatum ejus rei argumentum petere non potest. Sed præterea non confirmant ipsius sententiam verba ex eo libro adducta; cum Auctor iste mortis nomine non mortem temporariam ac proflus naturalem, imò ne violentam quidem omnem complectatur; sed interitum miserum atq; infel-

cem, iis, qui eum subeunt, prorsus exitialem, qui tam triste Mortis ac Perditionis nomen verè mereatur. Quandoquidem Auctor hic non obscurè, iustorum e vita exitum, licet per tormenta fiat, mortem non esse appellandum docet, cum de illis ita loquitur cap: 3. 2, 3: *Visi sunt (iusti) in oculis insipientium mori, & æstimatus est exitus eorum calamitosus, & discessus a nobis exitialis: at illi sunt in pace. Insipientibus*, ait, eam *videri* mortem, non sapientibus & rectè rem æstimantibus. Patet autem etiam ex initio ejus sermonis, quem Auctor iste de morte instituit, eo nomine non esse intelligendam mortem naturalem ac temporariam, imò ne violentam quidem, in qua ii, qui eam sustinent, pietatis suæ erga Deum edunt specimen, quæq; illis in virtutis cedit præmium. Eo enim loco, qui extat v: 12. cap: 1, ad cuius comprobationem verba a Grotio adducta statim subjiciuntur, monet Auctor iste homines, ut vitent mortem, caveantq; ne sceleribus suis eam accersant. Atqui mors ea, quæ omnibus hominibus communis est, vitari non potest, nec minùs eam incurrunt pii quàm impii. Idem indicant illa, in quibus per quandam oppositionem iusticia immortalis dicitur, nempe quia in causa sit, ut homines eam mortem, de qua sermo est, effugiant. Arguunt etiam illa: *Impii autem manibus & verbis accersiverunt illam*, seu *mavis illum*, ut ad infernum, qui ibidem pro morte ac perditione reponitur, referatur: cum sit in Græco *ἀντὸν*, quod tam ad *ἀδύην* quàm ad *θανάτον* potest referri. At quomodo impii illi, qui cap: 2. ab eodem auctore describuntur, mortem naturalem ac temporariam, quæ jam ab ipso initio omnibus hominibus incubuerat, & porrò omnibus necessariò imminebat, accersiverunt?

Quod ad rationem Grotii attinet, ex voce *ἀφθαρσίας* ductam, quæ quidem priori loco non extat, sed vox *ἀβύσσος*, in verbis, *iusticia autem immortalis est*: dicimus, cum vox *φθογᾶς* seu corruptionis, quemadmodum etiam *θανάτος* seu mortis, non semper mortem naturalem ac temporariam significet, sed nonnunquam æternam, ac verè miserum infelicemque interitum: *ἀφθαρσίαν* illi oppositam ita sumi posse, ut immunitatem non a morte & corruptione quavis, sed ab ejusmodi interitu, qualem jam diximus, significet, præsertim iis in locis, ubi circumstantiæ id non modò patiuntur, verùm etiam suadent, quemadmodum hoc loco contingere docuimus. Quare Grotio, qui eam vocem latius putat extendendam, ratio solida est asserenda, qua probetur, id hoc loco omnino fieri oportere. Quod si vim vocabulorum istorum Græcorum nimium urgere velit, & nihilominus eam *ἀφθαρσίαν* seu

vid: c. 3. v: 5.
& seqq.

incorruptibilis.

Gal: 6. 2.
& Pet: 2. 12.

incorruptibilis.

seu d' ἀθανασία homini, quam diu in innocentia persistit, tribuere, inde colligetur, in Adamo, quamdiu in innocentia persistit, ne naturale quidem moriendi fuisse possibilitatem, contra quam supra factus est Grotius. hæc enim genuina istarum vocum vis esse solet, ut vel ex locis N. Test: ubi extant, patet. vide Rom: 2. 7: 1 Cor: 15. 42, 50, 52, 53: 1 Tim: 6. 16: 2 Tim: 1. 10. Adde quod tum Grotii, tum ipsius Auctoris verba, dum ait, hominem conditum ἐν ἀθάσσια, ita comparata sint, ut etiamsi ἀθάσσιαν in perfecta, quam modò explicuimus, significatione accipias, quæ naturalem moriendi possibilitatem excludit, inde tamen non sequatur, hominem, nisi peccasset, temporariam mortem non subiturum. Potuit enim homo ad incorruptionem, seu, ut Grotius loquitur, in spem illius, esse conditus, & tamen interea, dum eam re ipsa consequeretur, vel naturaliter vel violenta ratione mori, quemadmodum Christianis hominibus accidit, qui in eam spem sunt regeneriti. Non est autem necesse, verba Auctoris, qui ait, Deum non delectari perditione viventium, restringere ad voluntatem peccatum antecedentem: siquidem Deus apud Ezechielem cap: 18. & 33. testatur, etiam impii mortem se non velle, vel potius non desiderare, eam delectari. Vnde Grotius inf: cap: 2. ait, Deum ipsum dicere, se poena eorum, qui puniuntur, non delectari. nec debuit Grotius pro verbo delectari, quod est apud hunc Auctorem, reponere velle, quod sua vi isto lenius est; licet alioquin interpretes in illo Ezechielis loco eodem sensu verbum istud usurpent, quo hic Auctor verbum delectari. Neque etiam certum est, id, quod Auctor dicit, diaboli invidia mortem introivisse in mundum, ad primi hominis delictum, diabolo suggerente commissum, ex Auctoris huius mente, restringi debere: cum id rectius ad impiorum istorum, quos cap: 2. describit, scelera, diabolo impellente designata, referatur. His enim c: 1. in verbis a Grotio citatis tribuitur, quod mortem, quam Deus non condiderit, manibus ac verbis accersiverint seu advocarint. At Adamum in istorum impiorum numero reponere nemo audebit, qui ea, quæ de illis cap: 2. scribuntur, consideraverit; præsertim cum nec aliàs sac. literæ impii nomen ei tribuant, nec propter unum istud factum tribuere conveniat: siquidem ea vox denotat hominem, qui apertum quandam divinæ majestatis contemptum spiraret, atque in scelere aliquo contumaciter perseveret. Adde quod Auctor iste satis aperte indicet principio cap: 10, quod conferendum est cum fine cap: præcedentis, Adamum sapientiâ divinâ servatum, atq; a delicto suo, ejusvè poenâ, liberatum esse; adeo ut Auctor hic non videatur statueret,

e ad incorrupti-
bilitatem, vel
in incorruptib.

1 Pet: 1. 3, 4

Adamus nullus
in facie impius
videtur, nec
aut, sed

erc, mortem veram, quam hoc loco intelligendam docuimus, actū ipso in mundum per Adamum ingressam. Non repetimus id, quod jam non semel diximus, ex eo non sequi, quamvis mortem pœnam esse, quia mors per peccatum in mundum introiverit, etiamsi tandem mortem temporalem quamcunque hoc nomine intelligas.

Particula

Sed ad rationem quandam nostram, qua probamus, non de quavis morte hic esse sermonem, respondere conatur Grotius: verum eam non rectè proponit, dum ita scribit: *Nec obstat, quod auctor hic specialem quandam mortis effectum circa impios notat. neque enim de speciali mortis effectu circa impios loquitur Auctor, sed de speciali quadam morte, quam impii demum accersiverint, atque in se experiantur, quam nec naturalem mortem, nec violentam omnem esse ostendimus.* Id quod Grotius effectum mortis vocat, id Auctor iste mortis nomine comprehendit. Quare nihil est opus, Grotii responsionem ad objectionem illam, quæ nostra non est, examinare, præsertim cum in ea nihil sit, quod sententiam nostram labefactet, sed simpliciter pro concessio sumatur, mortem, intellige quamvis, per peccatum in mundum ingressam.

Particula

Quod ait Grotius: *& Iudeorum veterum & Christianorum perpetuam hanc fuisse sententiam, mortem qualemcunque hominis peccati pœnam esse;* id etiamsi ita se haberet, nos movere tamen non deberet, ad eam sententiam, quæ manifestissimis rationibus refellitur, amplectendam. Multitudo errantium, ut vulgo rectè dicitur, non parit errori patrocinium. Sed de perpetua illa Christianorum sententia, eorum nempe, qui post Apostolorum tempora extiterunt, (nam de ipsis Apostolis, & iis, qui veritatem hac in parte ab iis acceptam retinuerunt, id prorsus negamus) dubitandi causam ipse nobis præbet Grotius, dum Pelagium & Cœlestium, quorum sententiæ non pauci alii sunt ad stipulati, contrarium sensisse scribit. Quod si eos Grotius Christianorum nomine non dignatur, necesse est ut ostendat, eos fidem in Christum vivam ejusque fundamentum suis sententiis evertisse, & ejusmodi dogma propugnasse, quod cum eo nullo modo posset consistere, quæ de re nobis nondum constat. Graviter quidem eos errasse oportuit, si eæ fuerunt illorum de rebus quibusdam ad religionem pertinentibus sententiæ, quæ illis ab adversariis tribuuntur; atque in hac ipsa re, de qua nunc agimus, eos fuisse lapsos, statuendum est, si, ut Grotius scribit, asseruerunt, mortem non ex insidiis fluxisse peccati, sed exegisse eam penitus legem inmutabilis constitui. Nam præterquam, quod verba ista nimis generaliter sunt prolata, possintque etiam de morte æterna, & quacunque alia, quam

quàm Deus poenæ loco hominibus solcat infligere, accipi; nullo modo admittendum est, mortem naturalem ac temporariam poenitus exegisse legem immutabilis constituti. potuit enim homo, ut superius jam docuimus, divina benignitate ab ea conservari. Quia Grotius Iudæorum quoque veterum fecit mentionem, libet hîc adscribere verba Iosephi, ex quibus satis apparet, cum id minime credidisse, quod illos statuisse ait Grotius. Ea verò extant l. 1. Antiq: c. 3. vel secundum Gelenium c. 2. ubi inter alia Deum introducit primos parentes post lapsum sic alloquentem: *Equidem prospexeram vobis, quomodo vitam felicem, omniaq; mali expertem viveretis, nullâ novâ curâ in animo sollicitati, omnibus, quacumq; ad usum ac voluptatem conferunt, sua sponte vobis provenientibus, meâ unius providentiâ, citra omnem vestrum laborem: quibus fruente vos neq; senectus celeriter opprimeret, & vita diuturna quàm longissimè proferretur, &c.* Ita ergo Iosephus credidit primos parentes, nisi peccassent, æternùm victuros, quòd senectus ac mors quàm longissimè differri debuisset, non autem quòd nunquam fuissent morituri.

Ad ἀνακεφαλαίωσιν argumentorum Grotii, cùm singula separatim examinaverimus, nihil attinet respondere. An Socini interpretationes a perpetuo vocum usu citra exemplum recedant, ut ipsi Grotius objicit, an significationi, quam Grotius urget, nulla obstat ratio, partim ex dictis æstimare lector poterit, partim ex iis, quæ in seqq: capp: opem ferente Domino disputabuntur, constabit.

Accedit ad finem satisfactionis Grotius, quem duplicem constituit, *Iusticiæ divinæ demonstrationem, & Peccatorum remissionem quoad nos, hoc est, impunitatem nostram.* Vtrumque, non quidem satisfactionis, quæ non est ostensa, sed mortis Christi finem nos admittimus, quamquam priorem alio sensu quàm vult Grotius. Is enim, licet Iusticiæ Dei nomine intelligat ejus Rectitudinem, quam nostra quoque sententia, ut mox apparebit, complectitur: eam tamen postea explicans, & aliquo modo restringens, illam Dei proprietatem ait intelligendam, quæ ipsum moveat ad puniendum, & quæ in ipsa punitione demonstretur quam etiam appellat τὸ ἀνταποδοτικὸν Dei. Itaque cùm mors Christi ex ipsius sententia poenâ fuerit, ei divinitus imposita, hoc pacto divinâ iusticiam demonstrationem mors Christi pertinuisse in sacris literis dicitur, intelligimus primùm fidem & constantiam Dei in servandis promissis, quæ iusticiæ suum cuiq; tribuentis, ac Rectitudinis, quæ itidem Iusticiæ nomine in s. literis appellatur, pars magna est; deinde justificationem.

Partic: 74

ab hac ipsius fidelitate in nos proficiscentem; qua de re agetur inferius. Interim id memoriâ repetendum est, quod initio hujus disputationis monuimus, si ad justiciam Dei ἀνταποδοτικὴν, ut quidem Grotius sentit, pertineat recti ordinis conservatio, & cura boni communis; eam morte Christi, ex nostra sententia, insigniter demonstratam. Addimus nunc, etiamsi justiciæ divinæ nomine, quæ morte Christi sit demonstrata, proprietates Dei ejusmodi foret intelligenda, quæ ipsum ad puniendum moveat, non tamen inde consequutur, nos ideo, quia Christi mortem pœnam divinitus ipsi inflictam fuisse negamus, ostendere non posse, quomodo istiusmodi justiciæ morte Christi fuerit demonstrata, aut quo pacto ejus demonstratio, mortis Christi finis queat appellari. Docuimus enim superius mortem Christi severitatis divinæ, quâ sit usus adversum impios & in peccatis contumaciter perseverantes, magnum præbere argumentum. Neq; enim, ut mors Christi justiciam istam demonstrare possit, necesse est, eam ipsam esse punitionem, & proprium illius justiciæ effectum: cum possit res aliqua, aliis quoq; rationibus, quàm per proprium effectum, demonstrari, quod in hoc ipso negotio a nobis est ostensum. Paulus ad Philipenses scribens cap: 1. 28. cum de ipsorum in afflictionibus constantia loquutus esset, addit: *quod illis (adversariis) quidem est demonstratio perditionis, vobis autem salutis.* & 2 Thess: 1. 5. de eadem re agens, ait: *[quæ res] demonstratio est justii judicii Dei, ad hoc ut vos digni habeamini regno Dei, pro quo etiam patimini &c.* At neutro in loco id, quod demonstratio dicitur, effectus est ejus rei, cujus dicitur esse demonstratio. Quid? quòd ne hoc quidem ad id, ut demonstratio justiciæ divinæ mortis Christi finis esse queat, requiratur, ut ipsa Christi mors sit ista demonstratio, aut in ipsa demonstratio hæc fuerit peracta; cum media a fine sint distincta, non tantum ratione, sed sæpe etiam re ac subjecto; sed satis sit, mortem Christi eò facere, ut justiciæ illa manifestè patefiat, eamq; ad rem aliquid adferat adjumenti, licet ea demonstratio in re alia, alioq; tempore fiat. satis est v. g. ut mors Christi pariat insignem materiam & occasionem justiciæ istam demonstrandi: quemadmodum sanè præbet etiam justiciæ illi punienti. Nam qui tam illustri divinæ charitatis erga genus humanum peccatis onustum, & fœderis novi, in quo gratuita justificatio fide obtinenda omnib: offertur, demonstratione, non movetur ad Deum vicissim amandum, & fœdus illud amplectendum, is planè est inexcusabilis, cumq; Deus justissimè punire potest, & in ipso severitatis suæ documenta omnibus spectanda proponere. Quare possemus

semus ea, quæ Grotius hoc loco scribit, præterire, & concedere, locum Rom: 3. 25, 26, quem is pro sententia sua adducit, de iusticia Dei puniente accipiendum, ejusq; demonstrationem mortis Christi finem ibidem dici. Verum ut tum hujus, tum aliorum quorundam scripturæ locorum, quos Grotius de Dei iusticia adversus Socinum disserens allegat, verus sensus pateat, & simul ostendatur, nihil hîc esse, quod sententiæ de satisfactione faveat, imò potiùs eam cum divinæ iusticiæ demonstratione pugnare, videamus quæ scribat.

Si sumas, inquit, pœnæ exactionem impersonaliter, finis ejus est divinæ iusticiæ demonstratio, si verò personaliter, h. e. cur Christus sit punitus, finis est ut nos impunitatem consequeremur. Partic: 75.

Primò, nullam hîc punitionem, intellige propriè dictam, ostendere potuit Grotius, ut hætenus visum est. rei autem non existentis nullus est finis. Deinde si extitisset, non protinus demonstrasset iusticiam divinam. Non enim id simpliciter iusticiam aliqujus demonstrat, quòd puniat, & quidem ob peccata vera, sed quòd eum puniat, qui meritus est, & modum in puniendo servet eum, qui delictum non superet, seu non ultra meritum puniat. At neutrum horum, si Grotii sententia vera est, hoc loco factum est. Nam primùm nocentibus sponte dimissis, innocentissimus eorum loco punitus dicitur. Deinde cùm Christus omnium prorsus hominum loco punitus asseratur, ac pro universis eorum delictis satisfecisse, interim tamen maximæ hominum parti peccata non remittantur, sed pœnæ committantur ab illis ipsis, qui deliquerunt, exigantur; an non quicquid illorum nomine Christo inflictum est pœnarum, æqualitatem, quæ inter pœnam & delictum esse debet, superat, atq; adeò injustè fuit exactum? Nisi fortè dicere velis, jam non posse Deum jure, adeoq; nec velle, ab ipsis peccatoribus, licet non resipiscant, tantum exigere pœnarum, quantum aliàs mererentur, quia Christus pœnas pro illis persolverit: quod si statuas, jam fatendum tibi erit, mortem Christi etiam absq; fide ac resipiscencia hominibus prodesse ad immunitatem a pœnis, & quidem non ab aliquibus tantum, sed ab omnibus, si, ut creditur, Christus pro omnibus prorsus peccatis verè satisfecit, ac pœnas pependit. Nihil de eo nunc dico, quòd ii ipsi, quibus satisfactio Christi fide interveniente dicitur applicari, nihilominus interdum pœnis temporariis afficiantur, & si Grotii sententia, quam paulo antè vidimus, vera est, omnes morte temporaria puniantur. quomodo ergo pro omnibus eorum delictis justè fuit a Christo exacta satisfactio? nisi fortè dicas, pœnam Christi solam ad perfectam eorum impunitatem non

sufficisse, qua ratione nec satisfactio erit. Quare tantum abest, ut ejusmodi punitio sit demonstratio divinæ justitiæ, aut hæc illius finis, ut una potius alteram evertat. Præterea, etiamsi punitio illa Christi divinæ justitiæ revera non repugnaret, non tamen hujus demonstratio finis istius esse posset, ea præsertim ratione, qua vult Grotius, nempe ut ea demonstratio in Christi morte, tanquam in proprio justitiæ illius effectu, censeatur perfecta. Nam si Deus rem tam arduam fecit justitiæ suæ demonstrandæ causâ, necesse est, ut ea non tantum ab injustitiæ crimine possit defendi, sed etiam ut ex ea unicuique facillè singularis Dei justitia appareat, non verò ita res sit comparata, ut dubitari meritò possit, justane sit nec ne. At ejusmodi non est punitio innocentissimi pro nocentibus, & quidem iis, quos punire foret promptissimum, quod speciem saltem injustitiæ habere, ne ipsi quidem diffitebuntur adversarii: præsertim cum aliàs a viris doctis disputari soleat, liceatne alterum alterius loco corporali pœnâ afficere; eaquæ re Deus olim in Lege sua magistratibus interdixit; de ea tanquam iniqua conquesti fuerint Israëlitiæ apud Prophetam, nec Deus eam æquam esse responderit, sed potius ea se non usurum, neq; adeo uti, asseruerit. Quare cum hæc res speciem saltem tantam injustitiæ habeat, eamq; ab hoc crimine defendere sit necesse, quomodo ea justitiæ divinæ demonstrandæ causâ facta dici potest? Verùm injustum id prorsus esse, cap: 4. ostendetur. Nunc porro videamus, quomodo sententiam suam probet Grotius.

Ezech: 18.

Partic: 76.

Finis prior, inquit, indicatur a Paulo cum dicit de Christo: quem Deus constituit placamen (per fidem omisit Grotius) in sanguine ipsius ad demonstrationem justitiæ suæ propter dissimulationē peccatorum præcedentium in tolerantia Dei. Deinde addit verbis prope iisdem repetitis: ad demonstrationem justitiæ suæ hoc tempore, ut sit ipse (omisit Grotius vocem justus, &c.) justificans eum qui est ex fide Iesu, Rom: 3. 25, 26. Hic proxime sanguini, id est, cruentæ morti connectitur finis εἰς τὴν δεικνύσαν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

At hic nec satisfactionis, nec punitiois Christi, cujus finis explicetur, fit mentio, sed primò placaminis, ut vertit Grotius, seu propitiatorii, de qua voce inf: c: 7. agetur, & nullum ad satisfactionem istam demonstrandam robur habere ostendetur; tum sanguinis, h. e. mortis cruentæ Christi, cui finem istum vult adscribi Grotius. Deinde nulla hic fit mentio justitiæ divinæ punientis, seu istiusmodi proprietatis, quæ eum ad puniendum moveat. Præterea ex verbis Pauli non sequitur, sanguinem Christi esse illam ipsam divinæ justitiæ demonstrationem, aut eam in ipso fuisse perfectam, multa

multo minùs sanguinem istum, seu mortem cruentam, proprium fuisse illius iusticiæ effectum. Quod etsi ex iis, quæ paulo superiùs diximus, manifestum est, tamen ex eo quoq; cernere potest Grotius, quòd eadem illa verba, *ad demonstrationem iusticiæ suæ*, proximè etiam subijciantur illis: *propter dissimulationem præcedentium peccatorum in tolerantia Dei*. Atqui tantum abest ut Grotius concedat, vel tolerantiam Dei, vel dissimulationem peccatorum antè factorum in ista Dei tolerantia, esse effectum ejus iusticiæ proprium, & hanc in illa demonstratam, ut alteram potiùs alteri opponat, quemadmodum ex sequentibus erit manifestum. Adde quòd, etiamsi verba *ad demonstrationem iusticiæ suæ* proximè connectantur sanguini, non tamen necesse est, ut ad sanguinè vel solum vel præcipuè referantur, licet id aliàs concedi possit, nec quicquam sententiæ nostræ obsit. Possunt enim rectissimè ad totum id referri, quod præcessit, atq; in primis ad id, quòd Deus Christum *per fidem*, non verò per opera legis, constituerit propitiatorium, quemadmodum in lege ac Prophetis promiserat v: 21, 22: unde fides ac iusticia ejus postulabat, ut promissum exsolveret.

Sed, aliis missis, probare conatur Grotius, hîc iusticiam illam Dei, quæ cum ad puniendum moveat, intelligendam. cui rei probandæ fundamenta quædam subternit. Primum ait: *iusticiæ Dei vocabulo non ea intelligenda est iusticia, quam Deus in nobis operatur, aut quam nobis imputat, sed ea quæ in Deo est: sequitur enim: ut sit ipse iustus, id est, ut iustus esse appareat.*

Partic: 771

At Apostolus verbis, *Ad demonstrationem iusticiæ suæ hoc tempore*, non tantum subjunxit illa, *ut sit ipse iustus*, sed etiam ista: *& justificans eum qui est ex fide Iesu*, quæ verba non debuit omittere Grotius, & sic tacitè pro concessio sumere, ea nihil ad explicationem istius iusticiæ Dei pertinere. Nam licèt verum sit, iusticiæ Dei vocabulo illam potissimùm hoc loco intelligendam, quæ in ipso Deo residet; nil tamen prohibet, quominus Apostolus etiam justificationem nostram per fidem, eodem nomine comprehendere voluerit, & sic tum causam tum effectum eadem voce exprimere, quamquam illam primò, hunc verò secundariò, & veluti consequenter, quod ipso verborum ordine videtur significasse, dum iusticiam illam Dei explicans primùm ait, *ut sit ipse iustus*, iusticiam nempe in Deo residentem designans, deinde verò, *& justificans eum qui est ex fide Iesu*. Neq; verò absurdum censerì debet, sed potiùs elegans, & sacris scriptoribus, quos multa paucis comprehendere convenit, dignum, ut eadem verba duplicem habeant sensum, quorum unus ex alte-

ex altero, rei naturâ inspectâ, sit aptus, aut ei analogus, alterq; altero, sit potior; maximè si ex verborum contextu de utroq; constare possit, ut hoc loco accidit, ubi Apostolus ipse verba sua explicat. Et ne nunc Propheticos sermones allegem, in quibus, ut vulgo etiam notum est, sæpe duplex est sensus, alter historicus, alter mysticus; alter literalis, figuratus alter; etiamsi interdum uterq; ad eandem personam pertineat, quemadmodum accidit in illo Esaïæ loco c. 53. 4. qui tum de morbis corporis, tum de morbis animi, seu peccatis loquitur, ut partim ex Matth: 8. 17. constat, partim ex 1 Pet: 2. 24. & seq: colligi potest, quemadmodum omnes agnoscunt: Vt, inquam, istos mittam, habemus hujus rei exemplum in hac ipsa ad Rom: Epistola c. 6. 8. ubi verba *simul vivemus cum eo*, nempe Christo, partim significant, quemadmodum Christus nunc vivit vitam novam, ita nos vitam novam, h. e. piam ac sanctam acturos, vel potius (nam hæc futurorum apud Hebræos vis non rarò esse solet) agere debere, ut ex scopo & cæteris Apostoli verbis tum antecedentibus tum subsequenter est manifestum: partim etiam significant, nos unâ cum Christo immortalis vitæ olim fore participes, ut indicat vox *credimus* iis præfixa, quæ de re ad officium nostrum pertinente, qualis est vita pia, ad quam ibi nos hotatur Apostolus, non satis commodè adhibetur, nec alibi temerè eo modo usurpata reperitur. Hic ideo usurpata censi debet, ut, cum ad priorem sensum non satis rectè posset accommodari, indicio esset, aliam adhuc iisdem verbis subesse sententiam. Idem fieri videtur in voce *resurrectionis*, versu quinto ejusdem capituli, quæ & de spiritali resurrectione, ad vitam Deo dignam, quæ in hoc seculo perfici debet, & de resurrectione ad vitam immortalem, olim denuum futura, simul rectissimè accipitur. Aliud exemplum habes 1 Corinth: 10. 16. in nomine *corporis Christi*, quod partim pro corpore ipsius propriè dicto, partim pro mystico, simul accipitur. Istud requirit oppositio inter corpus & sanguinem Christi: hoc postulant verba sequentia: *quia unus panis, unum corpus multi sumus*. Vt igitur ad locum nostrum redeamus, non est mirandum, vocabulum *justiciæ* divinæ duplici modo simul accipi, & per illam Dei justiciam, quæ ipsemet justus est, intelligi, ut Beza quoq; voluit, fidelitatem ac constantiam in servandis promissis, seu veracitatem, quam Grotius ipse inferiùs fatetur hoc nomine sæpe denotari, cujus rei exemplum reperitur suprâ hoc eodem cap: versu 5. ubi *justicia Dei* dicitur id, quod v: 3. fides Dei, v: 7. veritas Dei. quin etiam in loco 1 Ioh: 1. 9, qui ad hunc nostrum illustrandum non parum facit: *si con-*

fiteamur

hinc videtur
hoc jam vixit
scilicet in
duplex simul
est res.

videamur peccata nostra, fidelis est (Deus) & iustus, ut remittat nobis peccata, & repurget nos ab omni iniquitate. ubi particula *Et* in utraq; loci parte, non diversa connectit, sed, ut alibi sapissimè in sacris lit: accidit, eadem explicat. idem nempe hoc loco Iohanni est, fidelem esse, & iustum; idem, remittere peccata, & repurgare ab omni iniquitate, ut ipse Grotius alibi docet. Vnde illud etiam perspicitur, remissionem peccatorum, quæ cum justificatione nostra eadem est, iusticiæ divinæ adscribi, tanquam effectum causæ, quod isto quoq; loco ad Rom: non obscure indicatur. Ea autem cum iusticia puniente, quam Grotius urget, nihil habet commune. Quod ad justificationem nostram attinet, quam Auctor annot: in Bibl: Vatabli hoc loco voce *iusticiæ Dei* significari scripsit, quamq; nos, monente ipso Apostolo, cum priorè significatione coniungimus, eam isto nomine designari solere, patet ex illis hujus cap: verbis, ex quibus ea, de quibus nunc agimus, pendent. Ea verò extant v: 20, 21: *nunc autem sine lege iusticia Dei revelata est, testimonium habens a lege & Prophetis, iusticia autem Dei per fidem, in omnes & super omnes credentes.* eandem significationem deprehendes sup: c. 1. hujus Epi: v: 17. & 10. 3. Sed concedamus nunc Grotio, vocabulo iusticiæ Dei eam tantùm esse intelligendam, quæ in ipso Deo est: videamus, quid porro dicat.

Ait igitur: *Iusticia hæc Dei, id est, reſtitutio, pro diverſis objectis diverſos habet effectus. Circa bene aut male facta creaturæ effectus ejus inter ceteros est ἀνταπόδοσις:* (in margine scribit: contra Socinum c. 1. lib: 1. paragr: Dico igitur.) ad quod probandum non pauca sac: literarum testimonia affert. quibus subjungit: *Scimus iusticiæ nomine sæpe veracitatem, sæpe etiam ἐπισκευήν significari: sed cum ea voce, ut multis jam testimoniis ostensum est, etiam illa Dei proprietas indicetur, quæ Deum movet ad peccata puniendā, & quæ in ipsa peccatorum punitione demonstratur, dicimus hanc significationem esse hujus loci propriā.*

Si posteriora Grotii verba cum prioribus rectè consentiunt, necesse est ut utrobique Iusticiæ nomine Reſtitutio quidem intelligatur, verùm ad certum effectum, hoc est ad punitionem restricta; unde veluti nova ac specialior ejus vocis oritur significatio, quam in posterioribus verbis expressit Grotius. Nos in verbis Pauli, de quibus agitur, nec Reſtitutionem absolutè sumtam, nec ad punitionem restrictam, arbitramur intelligendam, licet, ut antea vidimus, utrumque concedi a nobis possit. Sed præterea nullam ejusmodi in Deo proprietatem, h. e. qualitatem in ipso perpetuò residentem, esse censemus, quæ Deum ad peccata puniendā simpliciter atq; in universum moveat, adeoque nec Reſtitutionis, quæ Dei est proprie-

Partic: 72.

tas, in ipso perpetuū residens, id munus esse arbitramur: sed id, quod in ipso existens, cum ad peccata puniēda simpliciter movet, iram ac severitatem, misericordiæ oppositam, esse statuimus, quæ non proprietas est in Deo perpetuū residens, sed veluti affectus quidam ipsius, & liberæ voluntatis effectus. Unde, testantibus sac: literis, nunc irascitur Deus, nunc irasci desinit. Interim haudquaquam negamus, Dei justiciam ac Rectitudinem, ut in cæteris omnibus ipsius operibus, ita etiam in pœnis cerni; earumq; modum gubernare, ut postea melius intelligatur. Nullum enim Dei opus a justiciâ discedere potest. Itaque sive puniat Deus, sive pœnas condonet, justè id semper facit. Deinde nec illud negamus, Rectitudinem ac justiciam Dei nonnunquam cum ad peccata puniēda movere, eorum nempe, quibus veniam non concedere non modò æquitati per se est admodum consentaneum, verum etiam decretis divinis, ut ita loquar, debitum, quales sunt homines non resipiscentes atq; in peccatis contumaciter perseverantes, quemadmodum Socinus eo loco, quem Grotius notavit, docuerat; maximè, si ipsum peccati genus, in quo persistunt, insignem animi malitiam, aut apertum divinæ majestatis contemptum spiret. Si enim hujusmodi hominibus venia concederetur, facilè supremi rectoris majestas, ex qua ordo universitatis pendet, & legum ab ipso latorum auctoritas evilesce-
ret, & gloria ipsius, quæ præcipuus operum ejus omnium finis est, minueretur. Esse autem aliquam in Deo justiciam, quæ Deum etiam ad resipiscentium peccata, si non in iis ipsis, saltem in alio aliquo puniēda moveat, id nulla nec ratione, nec sac: literarum auctoritate probari potest.

Quare ut ad rationes Grotii contra Socinum allatas respondeamus, dicimus, ἀνταπόδοσις seu retributionem circa bene aut malefacta creaturæ tum demum esse effectum rectitudinis ac justiciæ divinæ, ita ut hæc ad ipsum retribuēdi actum Deum moveat, cum vel decretum, vel id quod decreti vim habet, intercessit. Quòd referri potest primus locus a Gr: citatus 2 The: 1.6, ubi non tantum dicitur, iustū esse apud Deum, reddere iis, qui affligebant fideles istos, afflictionē: sed in eadem verborū complexione additur, iustum quoq; esse apud Deum, reddere illis, qui tum affligebantur, requiem unā cum Apostolo aliisq; piis, in revelatione Domini Iesu. Requies verò illa in Dei regno consistit, pro quo illi patiebantur, verè præcedat. At ideo iustum est, ut Deus iis, qui pietatis causā affliguntur, reddat regnum suum, quia id decrevit ac promissit: non quia id justiciæ Dei per se ipsam exigat. siquidem afflictiones hujus temporis, ut i-
dem

dem Apostolus ait, non sunt dignæ gloriâ futurâ, nullâq; est portio inter momentaneam afflictionis nostrâ levitatem, & æternum illud ac supra modum excellens gloriâ pondus, quod ea ratione paratur; adeoque cum nullum hîc nostrum sit meritum, si propriè loquamur, non iusticia Dei, semoto ipsius decreto ac promissio, sed sola Dei misericordia eum ad id faciendum impellit: at postquam decretum intervénit, etiam iusticia. Quare nil prohibet, quominus in opposito etiam membro rectè dici possit, non simpliciter Dei iusticiam pœnam istorum, qui Christianos persequuntur, postulare, sed postquam Dei decretum ea de re intercessit. Intelligendum autem est, sermonem hîc esse de hominibus istis, quatenus non resipiscunt, aut ex mera malitia, non verò ignorantes id faciunt. nam aliàs etiam eos, qui pios persequuntur, sed ignorantes, & postea resipiscunt, veniam suorum peccatorum consequi, documento est Paulus, qui se in exemplum longanimitatis Christi hac in parte propositum asserit. Nec est, quod quis dicat, diversam hîc esse præmiorum ac pœnarum rationem: cum præmium, præsertim tam divinum, apud Deum propriè loquendo mereri nullo pacto possimus, pœnam verò mereamur. quare iusticiam ad præmium quidem persolvendû per se non impellere Deum, ad pœnam autem per se impellere. Nam etsi quis pœnam propriè loquendo mereatur, potest tamen ea salvâ iusticiâ, idq; sæpe summa cum clementiæ laude, remitti ab eo, de cuius iure agitur, qualis in nostro negotio est Deus. Dissimilis nempe ratio est eorum, qui præmium merentur, & eorum qui pœnam: isti sibi ius acquirunt: hi non sibi, sed partî offensæ. Itaque, cum ad ius suum persequendum nemo iusticiæ vî per se adigatur, quemadmodum iusticia non movet eum, qui præmium meretur, ad istud repetendum; ita nec partem offensam, ad pœnam de altero sumendam. quod si eam nihilominus iusticia ad pœnam sumendam impellat, id per accidens (v. g. ob decretum ali-quod) fieri censendum est, quemadmodum etiam fit, cum movet ad præmium ei, qui verè non meretur, persolvendû. Idem, quod de loco ad Thes: diximus, responderi potest ad locum Rom: 2. 5, qui apud Gr: quartus est, ubi sermo est de iusto iudicio Dei, qui reddet unicuique secundum opera ipsius, illis quidè qui secundum perseverantiam boni operis gloriâ & honorè & incorruptibilitatem quærunt, vitam æternam: iis autem, qui ex contentione, & qui non obediunt veritati, obediunt autè iniusticiæ, indignatio & ira, afflictio & angustia super omnem animâ hominis operantis malum, &c. Nam iusticia Dei æquè ad præmia & pœnas hoc loco extenditur. Atqui ut de afflictionibus Christianorum modò

Luc: 17.

dicebamus, eas tantum præmium haudquaquam mereri, adeoque Deum, semoto ipsius decreto, justiciæ vi non impelli ad id nobis persolvendum: idem de cæteris nostris rectè factis statuendum est. Vnde Christus ait: nos, postquam omnia fecerimus, quæ nobis sunt præcepta, dicere debere, servi sumus inutiles, quia id fecimus, quod debebamus, seu ad quod faciendum omnino eramus obstricti; cum quanti quanti sumus, Dei simus, & ipsius creationis vi, ejus servi ac mancipia, adeo ut nulla nobis pro obedientia debeatur merces, nec dum infinita pro labore & parvi temporis, & per se imperfecto ac manco: Quare non nisi decreto Dei posito ad tantum præmium nobis persolvendum justitia cum impellit: quod etiam de pœna intelligi potest. Quod verò hoc loco eadem dies dicatur iræ, & iusti judicii Dei, in quo Grotius aliquod sententiæ suæ firmamentum ponit, id nihil aliud, quod ad nostrum negotium attinet, evincit, quàm Deum etiam in ira, hoc est, in pœna justiciam observaturum, quod nec Grotii causam juvat, nec nostræ obest. Quod si id voluit concludere, iram Dei, & iustum Dei iudicium, aut, quod amplius est, ipsam Dei justiciam, pro iisdem ibi sumi, vehementer falsus est; cum ibi iustum Dei iudiciū etiam ad præmii, quo per nos ipsos indigni sumus, persolutionem extendatur. Est autem, quod ad pœnam attinet, ibi sermo de hominibus non resipiscentibus & veritati reluctantibus, ut tum hæc ipsa, quæ attulimus, tum præcedentia Apostoli verba satis ostendunt. Eodem referri possunt alia quædam loca a Grotio citata, ut ille Act: 17. 31, ubi extremum iudicium dicitur futurum in justiciâ; & Apocal: 19. 11. ubi Christus dicitur in justiciâ judicare ac pugnare; & cap: 16. 5, ubi Dominus dicitur iustus, quod ista judicârit, de quibus ibi sermo; & v: 7, ubi iudicia ejus iusta pronuntiantur. quin etiam iste Rom: 3. 8: *quorum iudicium iustum est*. In omnibus enim istis agitur de hominibus non resipiscentibus, quos punire Deo decretum est.

Hactenus ita respondimus, ac si pleraque loca a Grotio allata evincerent, ipsam punitionem certorum hominum esse justiciæ divinæ effectum. At, si primum locum excipias, cætera id haudquaquam probant; sed tantum ostendunt, justiciam Dei in pœnis etiam cerni, & modum in iis legitimum observare. quod perinde est ac si diceres, punitionem per se consideratam, non quidem effectum esse justiciæ ac rectitudinis divinæ, sed objectum ac materiam, in qua occupetur: modum verò pœnæ, justiciæ effectum esse, quatenus nempe cavet, ne quis vel absq; merito suo, vel ultra meritum puniatur, nec ulla sit hac in re *προσωπελψία*, cui in loco Rom: 2. pauld

paulo antè examinato, iusticia, quæ in divino iudicio sit apparitura, potissimum opponitur, ut apparet præter alia ex v: 11. Nam quod attinet ad locum Apoc: 16. 5. licet is perinde possit accipi, ac si dictum esset, iustus es Domine, quia hæc scelera punivisti, unde concludi potest, istam ipsam punitionem iusticiæ divinæ effectum constitui: non tamen necesse est, eo modo verba ista sumere. Neq; enim particula *hæc*, in verbis, *quia hæc judicasti*, omnino referenda est ad peccata, quæ puniantur; cum possit etiam de certo isto pœnarum genere, cujus mentio proximè præcesserat, & quod tunc ante oculos versabatur, atq; adeo de modo supplicii istius divini, qui delicto sit convenientissimus, intelligi; vox verò *judicandi*, accipi queat pro *decernere*, aut *facienda statuere*. quam sententiam in sua interpretatione perspicuè expressit Castellio, dum ita locum convertit: *Iustus es Domine &c. qui hæc ita facienda judicaveris, ut qui sanctorum vatumq; sanguinem effundebant, eis sanguinem potandum dederis, ut digni sunt.* vel, eodem manente sensu, potest verbum *judicare* sumi pro *punire*, & in voce *ἵαυῖα*, *hæc*, subaudiri *καὶ σὲ*, secundum; quæ ellipsis & usitata est, & elegans, ut vulgo notum est, ejusq; exempla etiam in N. T. occurrunt, atq; inter alia Phil: 2. 18. ubi Beza, consentientibus etiam aliis viris doctis, vocolas *τὸ αὐτὸ* interpretatur *idem*, atq; ad hunc modum ibidem scribit, subaudiendum esse ^a *καὶ σὲ*, ut ^b *τὸ αὐτὸ* idem declaret quod ^c *ὡς αὐτὸς*. Quare similiter ^d *ἵαυῖα* in loco nostro sumi potest pro ^e *καὶ σὲ τὰυῖα* seu ^f *ἕως*, ut de modo supplicii divini intelligatur. quo pacto hæc verba Fr: Riberam, virum cum primis doctum & linguarum peritum, accepisse apparet ex brevi eorum paraphrasi, quam ponit, quæ quidem est hujusmodi: *O Domine, qui semper fuisti &c. iustus es quoniam ita judicasti.* Sed quid aliorum conquirimus testimonia, cum ipse Grotius infrà cap: 2. hæc verba hoc pacto citet: *Iustus est Domine quod sic judicasti?* Requirit hunc sensum sequentia, in quibus ratio quædam istorum continetur; *quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, sanguinem dedisti illis bibere, digni enim sunt.* Vbi non simpliciter, cur homines istos punierit Deus, sed cur hoc pacto punierit, ratio redditur. Quò accedit, quòd hujusmodi divinæ iusticiæ celebratio nec plagæ primæ, nec cæteris, quæ hoc capite recensentur, fuerit subjecta, aut ad finem omnium rejecta, sed tantum huic tertiæ, & simul etiam secundæ, in quibus Deus sanguine impios punivisse dicitur, subjunctæ; ut faciliè appareat, in hac iusticiæ divinæ prædicatione ad certum supplicii divini modum respici. q. d. Iustum te esse apparet Domine, siquidem hoc pacto in homines istos impios ani-

a secundum

b idem.

c eisdem.

d hæc.

e secundum hæc.

f sic.

madvertisi, Nam quare peccarunt, eâdem illos punivisti. sanguinem sanctorum ac Prophetarum effuderunt: sanguine illos vicissim potasti; adeoq; planè dignum illorum scelere supplicium de illis sumisti. Itaq; nec illud concedendum est Grotio, quod ait, idè Deum justum, illiusq; judicia justa hoc loco dici, quòd in peccata severè animadverterit. non enim, ut vidimus, ob severitatem animadversionis revera, sed ob convenientem ejus modum, qui eorum sceleri egregiè respondebat, Deus justus, ejusq; judicia justa pronunciantur.

Quod ad cætera loca attinet, in iis nihil aliud dicitur, quàm Dei judicium, aut pœnam justam esse, aut Deum ac Christum in justicia, h. e. cum justicia, sive justè judicare ac pugnare: quod non significat, Deum justiciæ vi ad pœnas exigendas impelli; sed tantùm pœnas divinas cum justiciæ norma usquequaq; congruere: adeo ut non punitio ipsa per se sumta, sed legitimus illius modus ac ratio, justiciæ effectus censeretur debeat, & salva illorum verborum veritate, punitio quidem penitus possit prætermitti, sed, si tamen ea Deus uti velit, modus is omnino sit observandus.

Quod quò fiat clarius, & sensus locorum a Grotio allatorum meliùs percipiatur, animadvertenda est ambiguitas vocis *justi*. Iustum enim duobus modis sumitur, nunc pro eo, quod ut fiat æquum est, seu quod jure fieri debet: nunc pro eo, quod licet, seu quod jure fieri potest. ad illud faciendum justicia prorsus impellit: hoc rariùs permittit; aut si etiam impellit, id facit per accidens. Illo modo justum est, debitum reddere, eos de quibus puniendis decretum immutabile factum est, punire: & hoc pacto sumi videtur ea vox in isto loco 2 Thess: 1. 6. Hoc verò altero modo justum est, debitum, aut pœnam, in qua tuum tantùm jus agatur, vel repetere, vel condonare, de tuo alteri vel largiri, vel non largiri. hoc pacto inter alia dicitur Hebr: 2. 2. qui secundus est locus a Grotio citatus, *omnis transgressio & inobedientia* (nempe adversus legem) *accepit* (Grotius habet *accipit*) *justam mercedem retributionem*. Non enim idè justa dicitur retributio, quòd justicia eam requireret ac postularet, (poterat enim salvâ justiciâ non rarò prætermitti, ut in Davide factum videmus) sed quòd ea cum justicia congrueret, & ii, qui pœnam sustinebant, eam jure meritoq; perferrent.

Quod verò Grotius inter alia ait, Apoc: 19. 11. *in justicia judicare, esse severè vindicare*, id neq; probatur voce pugnandi, quæ additur, nec magis iis, quæ paulo post sequuntur v: 15. ut Grotius arbitratur. Nihil enim ex iis aliud sequitur, quàm fidelem istum ac veracem,

*In ista Epistola
id quod dicitur
ad hunc locum
id quod dicitur*

sem, etiam tum, cum severè punit ac pugat, justiciā uti: non verò ipsam severitatem justiciæ voce exprimi.

Sed habet adhuc alia Grotius, quibus probet, justiciæ divinæ effectum esse peccatorum punitionem, intellige absolutè sumtam, Partic: 72.
Ita enim porro scribit: *Vnde & Δίκη vocatur tum illa ipsa justitia Dei puniens, Act: 28. 4. tum pœna per eam illata 2 Thess. 1. 9. Iud: v: 7. Et δ: καίωμα τῷ θεῷ explicatur a Paulo hoc esse, quòd qui mala committunt aut approbant digni sunt morte. Rom: 1. 12. His πᾶσιν ὅντιναι sunt ἐκ δίκης punitor: Rom: 13. 4. 1 Thess: 4. 6. Et ἐκ δίκης pœna exaltio, Luc: 21. 22, 2 Thessal: 1. 8. 1 Pet: 2. 14. cujus vis explicatur verbo ἀνταποδιδόναι, Rom: 12. 19. Hebr: 10. 30.*

Mirum est Grotium verba Act: 28. 4. ad id, quod inter nos controversum est, probandum attulisse. Nam primùm verba ibi recensentur non divini alicujus viri, aut hominum eorum, qui rerum divinarum gnari, de iis rectè loqui didicissent, sed barbarorum paganorumque, qui cum Paulum homicidam ex viperæ morso collegissent, mox mutati Deum esse crediderunt. Deinde ibi vox Δίκη rectissimè reddi potest Ultio, quemadmodum a pluribus interpretibus factum videmus. per Vltionem autem divinam justiciam seu Rectitudinem intelligendam, unde constat? imò hoc ipsum revera est, de quo inter nos controversitur. Non injuriā autem Beza, licet ea voce etiam jus & fas significari posse arbitretur, Nemesis in hoc loco ab Ethnicis istis putat intelligi, quam ipsi pro Dea quadam habuerunt; cui illud quoque consentit, quod Grotius inf: cap: 4. ait Δίκην filiam quandam Iovis fuisse a Poëtis constitutam. Δίκην pœnam significare novimus: verùm eadem quoque significat jus fas, quæ significatio cùm justiciæ universæ naturam attingat, & totum ejus ambitum complectatur, dubium non est, quin ab hac potiùs quàm ab illa, significatio vocis justiciæ sit deducenda. Ne de eo nunc quicquam dicamus, quòd sacri scriptores N. Test: , potiùs ad vim vocum Hebraicarum, quib: Græcæ aliquo modo respondent, quàm ad etymologiam nominum Græcorum respexerint. Vnde factum ut δίκαιοσύνη etiam sumatur pro beneficiis, ut 2 Cor: 9. 9. &, quod ab aliarum quoq; linguarum consuetudine non videtur abhorre, pro singulari quadam æquitate, quæ severitati ac rigori opponitur, ut tum ex contrario apparet Heb: 6. 10. tum ex eo, quòd a Matthæo cap: 1. 19, hæc causâ non obscurè indicatur, cur Ioseph noluerit in Maria exemplum aliquod statuere, licet eam manifesti flagitii putaret teneri, & gravi supplicio dignam, quia vir esset δίκαιος seu justus: nisi

stus: nisi quis malit hoc loco justum pro viro bono accipere, cujus proprium sit, facile esse ad condonandum, & ad aliena delicta tegendum. Mitto & illud, quod nos fateamur, punitionem interdum justiciæ effectum esse, non modò in judicibus omnibus, qui de alieno jure agunt, sed etiam in ipso Deo. Ex quibus patet etiam responsio ad illa, quæ de paronymis vocis *δικης* subjicit Grotius.

Quod ad locum Rom: 1. 32. attinet, is itidem Grotium nil juvat. Nam nec *δικαιωμα τῶ θεῷ* ipsam Dei justiciam significat, quemadmodum præter rem ipsam docet Beza, sed jus ab ipso, non sibi, sed aliis positum, quo ipse non obstringitur: nec de ipso puniendi actus, sed de dignitate pœnæ, ac merito eorum, qui peccant, est sermo. Vnde non consequitur, Deum justiciæ vi ad homines istos, de quibus sermo est, puniendos impelli, sed eos jure mortis supplicio afficere posse; id quod Grotium nil juvat.

Cum ergo Grotius nullo scripturæ loco eam justiciæ divinæ significationem aut vim, quam urget, ostendere potuerit: illa autem, quam nos volumus, suprâ fuerit a nobis comprobata, & a Grotio agnita, facile est judicare, utra alteri sit præferenda, & in loco Rom: 3. accipienda. Sed videamus tamen, an fortè ex loci circumstantiis illam significationem evincat Grotius.

Partic: 80.

Postquam ergo dixisset, *etiam illam Dei proprietatem, quæ Deum movet ad peccata puniendâ, & quæ in ipsa peccatorum punitione demonstratur, justiciæ nomine indicari, & hanc significationem hujus esse loci propriam*; ita subjicit: *Opponuntur enim diversa tempora, nempe ante Christum, & Christi tempus: priori tempori tribuitur παράσις peccatorum, quæ explicatur voce ἀνοχῆς. παράσις non remissionem sed transmissiōem significat, cui rectè additur ἀνοχῆ, sustentatio, qua voce inducias etiam Græci appellant, quod per eas ad tempus inhibeatur bellum. Huic transmissiōi atque inhibitioni opponitur demonstratio talis justiciæ, qua Deus sit justus, id est justus appareat. Olim cum Deus pleraque peccata impunita transmitteret, non satis apparebat ipseus τὸ ἀνταποδοτικόν. Tandem ergo ostendit, quàm justus esset ἀνταποδοτὴς, cum filium suum voluit hoc nomine sanguinem fundere, ut placamen fieret generis humani, redimeret quæ omnes eos, qui unquam credidissent, aut essent in Deum credituri.*

Opponuntur quidem hic duo tempora, ante Christum, & Christi tempus; sed tempori ante Christum tribui παράσις peccatorum, licet concedi possit, nihil tamen est quod evincat. Satis enim est ad veritatem verborum Apostolicorum, ut eo tempore, quod Christi-

Num antecessit, peccata dicantur facta in Dei tolerantia: illorum autem peccatorum *παρεσις* ipsius Christi tempore fieri potuit. Nā nec Apostolus affirmat, eodem tempore commissa, & transmissa peccata, nec res ipsa id postulari: cū possint peccata etiā longē antē admissa, & per tempus aliquod, ut sacræ literæ loquuntur, retenta, postmodum demum impunita transmitti, quam vim vocis *παρεσις* esse vult Grotius. Verum quidem est, *παρεσις* transmissionem significare: sed quid prohibet, quominus utraque vox, tum Græca tum Latina, pro remissione accipiat? Nam cum delictum aliquod impunitum dimittimus, & ejus rationem habere nolumus, quæ remissionis natura est, an non rectē illud *παρεσις* seu transmittere dici possumus? non minùs vox *παρεσις* quàm *ἀφίεσις* adversatur *ἡ κερταῖν*, hoc est, *retinere*, quod de peccatis usurpatum, eorum remissioni seu cōdonationi opponitur: qua de re videatur ipse Grotius inf: cap: 2. Vnde Beza ad hunc locum Rom: 3. ita scribit: *παρεσις* accipio pro *ἀφίεσις*. quia verbum *παρεσις* interdum etiam declarat condonare, & de suo jure aliquid remittere. Sed largiamur nunc Grotio utrumque, h. e. *παρεσις* non significare remissionem, & eam tribui tempori, quod Christum antecessit, nil tamen id Grotii causam juvat. Poterit enim ea voce denotari illa Dei, ut ita dicam, conniventia, seu, quo nomine suprā usus est Grotius in nostro ad Rom: loco ad vim *παρεσις* exprimendam, dissimulatio, qualis intelligitur Act: 17. 30. quem locum Beza quoque cum hoc nostro confert, licet cum paulo aliter videatur accipere; ubi dicitur, quod *Deus ignorantiae tempora dissimulavit* (ita namque verbum *ὑπερδιδόν* translulerunt interpretes) *nunc autem denunciavit omnibus ubique hominibus ut resipiscant.* quod cap: 14. 16. ita extulerat idem Apostolus: *qui* (Deus) *præteritis ætatibus sivit omnes gentes suis ipsorum viis ambulare.* Quo admissio, sensus verborum Pauli erit: Deum, cum Christum constituit propitiatorium per fidem, in ipsius sanguine, fidem suam in servandis promissis, & rationem, qua nos justificare velit, insigniter demonstrasse, quia proximis antē temporibus, magnā usque patientiā, permiserit, ut homines gravissima designarent scelera, & in omne nefas impune ruerent, cum in finem, ut postea amplissimam haberet occasionem ac materiam, justiciam suam, h. e. fidem suam, & justificationem, quā hoc tempore usus esset, apertissimē demonstrandi; qua re tunc inprimis erat opus, cum fœdus novum, in quo gratuitam justificationem per fidem obrinendam omnibus offert, promulgaret ac sanaret, ut ita ab ipso statim initio, illustri do-

Ioh: 20. 23.

Rom: 9. 6, 8.
 1 Tim: 1. 15, 16.
 Match: 9. 13.
 13. 11.
 Luc: 14. 4. & seq.
 19. 10.

cumento comprobata Dei fides ac benignitas in remittendis peccatis, ad reliqua omnia novi fœderis tempora manaret, & omnes homines in eam spem erigeret, fore, ut sibi quoq; peccata, si in Christum credant, condonentur. Itaq; Deus tale huic rei tempus aliquo pacto quæsiuit, quo homines gravissimorum scelerum essent rei, ut ex quibusdam sacrarum literarum locis colligi potest. Solet namq; Deus ad exserendas proprietates aliaque attributa sua insignia, ea nonnunquam permittere, & patienter tolerare, quæ ipsi aliàs vehementer displicent, maximè autem ad benignitatis suæ, cui vicina est ipsius fides in servandis promissis, demonstrationem, ex qua maxima ad ipsum redit gloria, cujus causâ facit omnia, quæ facit. At nulla est major Dei benignitas eâ, quæ N. Fœd. est comprehensa, & morte Christi contestata. Quare illius cõmendandæ, & simul fidei suæ, quæ in ea re cernitur, cõprobandæ causâ multa toleravit Deus. Huc aliquo modo spectant illa Apostoli inf: cap: 5. 20: *lex subintroiit, ut abundaret delictum. ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia* &c. & illa cap: 11. 32: *conclusit Deus omnes sub inobedientiam, ut omnium misereatur.* quamquam prior locus de reatu peccati, & vi, quam ad homines damnâdos haberet, potissimum loquitur, & neuter locus vult, Deum homines innocentes aut nihil tale cogitantes in peccata sponte sua impulsisse, quod ab ipsius bonitate est alienissimum. qua de re nunc non est differendi locus. Idem revera loci nostri erit sensus, si Bezzæ interpretationem sequutus, voces *πᾶσι* *ἀνθρώποις* veritas per remissionem. Nam verba sequentia, *peccatorum antea factorum in Dei tolerantia*, istam, quam diximus, Dei cõnventiam & dissimulationem nihilominus comprehendunt.

Quod verò Grotius ait, huic *πᾶσι* peccatorum opponi demonstrationem justiciæ divinæ, unde constat? Apostoli verba alteram alterius causam constituunt: alteram opponi alteri, ne obscure quidē indicant.

a retributor.
 b retributor.

Istud etiam manifestum errorem continet, quod ait Grotius ante Christum, intellige ab ipsa usque mundi origine, (nam ad omnia tempora, quæ Christum antecesserunt, respicere Grotium, ex sequentibus ejus verbis est manifestum) Deum pluraque peccata impunita transmisisse, nec satis tum apparuisse ipsius *τὸ ἀνταποδοτικόν*, tandem verò ostendisse, quàm justus sit *ἂνταποδοτικὸς* Christo pro nobis punito. Quis enim? an non gravissima pœnarum divinitus peccatoribus inflictarum ante Christum extabant exempla? An sacri scriptores Novi Testam: cùm docere volunt, Deum in peccata leverè solere animadvertere, Christi pro nobis puniti exemplum

emplum potissimum urgent atq; inculcant? Id quidem faciendum fuisset, si vera esset Grotii sententia. At, licet aliquod severitatis di-
vinæ ex morte Christi possit duci argumentum, id ab illis factum
nupiam legimus, sed potius ea, quæ ante Christum extiterunt, di-
vinorum suppliciorum exempla ab iis videmus produci. Paulus 1.
ad Corinthios 10. metu pœnarum eos a peccatis delhortaturus, pro-
lixè recenset pœnas populo Israëlítico in deserto a Deo inflctas,
quod facit etiam ex parte Auctor divinus Epist: Hebr: cap: 3. & 4. &
Iudas v: 5. Petrus 2. ep: 2. exemplum commemorat angelorum pu-
nitorum, quod facit etiam Iudas, tum mundi antiqui diluvio extin-
cti, Sodomæ item ac Gomorrhæ in cineres redactæ, quod exem-
plum eorum, qui impiè victuri essent, positum ait. quid? an non ex-
pressè ait divinus scriptor Hebr: 2. 2. *illum per angelos dictum sermo-
nem (h. e. legem) factum esse firmum, & omnè transgressionem & ino-
bedientiam accepisse justam mercedis retributionem?* quæ verba Gro-
tius paulò superiùs citavit. Atq; hæc inprimis causa est cur Lex op-
ponatur Gratia loh: 1. 17. Rom: 6. 14. 15. & ii qui sub lege vixerunt,
dicantur accepisse spiritum servitutis in timorem Rom: 8. 11. Præ-
terea quàm pauci fuerunt ab initio mundi, qui æternam mortem ef-
fugerent? Ait enim Paulus inf: c. 5. *in omnes homines mortem per-
transisse, quatenus omnes peccaverint. nam usque ad legem peccatum
fuisse in mundo, v: 12. 13. & mox: regnasse mortem ab Adamo usque ad
Mosen etiam super eos, qui non peccaverant in similitudine transgressio-
nis Adami.* de morte autem æterna hîc sermonem esse, suprà docui-
mus. Quid sub lege, ubi Deus, repudiatis gentibus, unde eas genera-
tim omnes perire fuit necesse, solis Israëlitis judicia sua revelavit,
an minùs regnavit mors in homines? Imò verò magis, auctis pecca-
ti viribus, ut docet Paulus eodem cap: 5. Rom: v: 20, 21, quò perti-
nent propè omnia, quæ scribuntur cap: 7. a v: 5. usq; ad finem capi-
tis. Nam v: 5, unde initium quoddam ducitur eorum, quæ sequun-
tur, ait Apostolus. *cùm essemus in carne, passionibus peccatorum, quæ per
legem, operabantur in membris nostris, ad hoc ut fructû ferremus mor-
ti, &c.* Cui conditioni adeò miseræ opponitur cap: 8. libertas a lege
peccati & mortis, quæ per Christum contingit. Sub lege vigeat vox
istâ: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt
in libro legis, ut faciat ea.* Vbi per Maledictionem Grotius ipse præci-
pue mortem æternam intelligit. quis autem sub hoc edicto Legis
non continebatur? Adde quòd Grotius vult, cùm sub Lege nonnun-
quam graviorum delictorum impunitatem consecutus esset ipse
pocens, pœnam nihilominus in alios fuisse translata: quin etiam

Cap: 5. pag: 23.
Cap: 6. pag: 29.

suprà pag: 16. &
19.
cap. 6. pag. 29.
esp: 10. pag: 47.
& seqq.

ea peccata, quæ vi fœderis expiari solebant, non fuisse condonata, nisi victima pœnas luisset, atq; eo pacto satisfecisset Deo. Ne id nunc repetam, quod suprà vidimus, Grotium velle, mortem temporariam omnium hominum esse peccati pœnam. Qua ratione igitur τὸ ἀνταποδοτικόν Dei in peccatis vindicandis ante Christum non satis fuit conspectum, ut necesse fuerit, in Christo exemplum pœnæ statuere, quò iusticia illa puniens innotesceret ac demonstraretur? An non contrarium potius apparet, nempe illiusmodi exemplo minimè fuisse opus, sed post tot severitatis divinæ testimonia & exempla, opus fuisse argumento illustri amoris Dei adversum peccatores, quos antea tam severè punivisset, & quibus in lege maiestatem æternamq; mortem fuisset comminatus, ut ita omnes homines perpetuò spem remissionis ac salutis æternæ firmam concipere possent, quod sanè factum est Christo in mortem tradito.

Vnde verò Grotius probat, *Christum mori debuisse, ut redimeret etiam eos, qui unquam credidissent in Deum?* licet enim aliqua ratione concedi possit, ut cap: 6. videbimus, Christum morte sua redemisse etiam eos, qui ab initio mundi in Deum crediderunt: non tamen hic revera mortis Christi finis fuit, nec de eo hic loquitur Apostolus. Nam, ut ex ejus verbis constat, de redemptione loquitur eorum, ad quos justificatio, qua de agit, spectat. Hæc verò ad eos pertinere dicitur, qui habent fidem Iesu Christi, v: 22, 26. At nihil constat, eos qui ab initio mundi crediderunt in Deum, fidem Iesu Christi habuisse. Fidem illam paulo pòst, quamquam perperam, describens Grotius, ait, eam esse, quâ credatur sanguinem Christi ad Deum placandum esse solum. Hanc habuisse veteres, quis sacrarum literarum locus docet? Evolvatur universus sacer codex, nihil tale reperietur: etiamsi fidei, ob quam prisca Deo placuerint, non semel fiat mentio. Auctor ep: Heb: cap: 11 prolixè de ea differens, non modò non commemorat, eos Christi sanguinem ad Deum placandum solum credidisse; sed ne mortis quidem, aut Christi, in fide illa describenda ullam facit mentionem: sed hanc fuisse ait, quòd crediderint, Deum esse, & esse remuneratorem eorum, qui ipsum quærunt, hoc est, qui ipsi obtemperant, & hac ratione ipsius gratiam ambiunt v: 6. Abrahamus pater fuit credentium, nec semel ejus commemoratur fides. sed quanâm ea fuisse scribitur? Primd quòd Deo e patria ipsum exire jubenti, in locum, quem ipsi ostensurus esset, paruerit, nesciens quòd iret, Gen: 12. 1, 4. Heb: 11. 8, 9, 10. Deinde quòd Deo copiosissimam prolem promittenti crediderit, licet aliàs magnæ essent dubitandi causæ, Gen: 15. 5, 6. Rom: 4. 18. & seqq. Hebr: 11. 11, 12.

11, 12. Denique quòd non renuerit filium suum unigenitum, ex quo tam copiosa proles illi debebat nasci, Deo iubente, jugulare & offerre, credens, quòd Deus possit etiam mortuos excitare, Rom: 4. 17. Hebr: 11. 17, & seqq. Iac: 2. 21, 22, 23. Fides etiam Rahab commemoratur, quæ certè non fuit fides Iesu Christi, Heb: 11. 30. Iac: 2. 25. Nihil ergo locus Pauli ad eos pertinet, qui ab initio mundi in Deum crediderunt.

Pergit Grotius: *Sanè vox sanguinis, placaminis, atq; etiam redemptionis ostendunt, non de sola bonitatis testatione hìc agi.* Partic: 1a

Primum non de sola bonitatis divinæ testatione, sed de fidelitatis ac veracitatis Dei, ac simul etiam de justificationis nostræ demonstratione Pauli verba accipimus. Deinde, cur voces istæ, quas urget Gr., etiam ad solius bonitatis testationem referri non queant? Sanguinis enim idèd fieri potuit mentio, atq; adèd nostrâ sententiâ, facta est, quia eo benignissima Dei voluntas de salute ac justificatione per fidem obtinenda fuit obliquata. Placamen seu propitiatorium idèd Christus dicitur, quia in eo Deus propitium se omnibus ostendit, & rationem, quâ ipsum propitium re ipsa experiri possemus, demonstravit. Redemptio deniq; laborem, curam, atq; impendium ab ipso Deo per Christum in nos liberandos factum designat: quæ omnia an non summam Dei bonitatem demonstrant? sed de his plenius agetur infrâ cap: 7. & 8.

Subjicit Grotius: *Conjuxit (Apostolus) impetrationem cum applicatione: impetratio est per sanguinem, applicatio per fidem: recteq; dicitur illa ipsa, de qua agimus, Dei justitia manifesta fieri per fidem: illam nimirum, qua Christi sanguis ad Deum placandum fusus creditur; quæ fides omnium operum gloriationem, omnem in lege fiduciam penitus excludit.* Partic: 2a

At nulla est apud Apostolum impetrationis, quam Grotius intelligit, mentio nec aperta nec tacita; imò Apostoli verba cum ea pugnant. Id enim per impetrationem intelligit Grotius, quòd Christus sanguine suo Deum iratum placarit, &, ut remissionem peccatorum nobis decerneret ac promitteret, impulcrit. At Apostolus nos ait justificatos gratis, ipsius, hoc est, Dei gratiâ, per redemptionem, quæ in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in ipsius sanguine. Vnde apparet, Deum gratiâ suâ impulsorem ad justificationem nobis concedendam, Christi operâ eam ad rem usum, ita ut, quicquid is hac in parte fecit, id Deo auctore ac impulsore fecerit, non verò contrà Deus Christo auctore ac impulsore. Non dicit autem Apostolus, justiciam istam Dei manifestam fieri

vide cap: 7. pag: 122.

fieri per fidem, quanquam id aliàs nostræ sententiæ maximè consentaneum est, cùm fides nostra Dei fidelitate nitatur, & ad eam tota respiciat. Neq; enim voces *Per fidem* ita cum sequentibus cohererent, ut perinde sit, ac si dictum esset: ad demonstrationem justitiæ suæ per fidem: sed adherent præcedentibus hoc pacto: *quem proposuit Deus propitiatoriu per fidem*. Neq; etiam fidei separatim finis ille annexitur, ad demonstrationem justitiæ suæ, sed vel sanguini, ut supra voluit ur sitq; Grot; vel ut nos malumus, tori orationi præcedenti, nempe quòd Deus proposuerit Christum propitiatorium per fidem in ipsius sanguine, hoc est, per Christum declararit se hominibus esse ac fore propitium, non operum, sed fidei tantùm conditione additâ, idq; sanguine filii sui fuso fuerit contestatus. *Per fidem* autem significare posse *cum fide*, seu *conditione fidei additâ*, indicat ejusdem Pauli locus inf: cap: 4. 13. ubi *per legem est conditione legis implende additâ*, ut Beza & Piscator animadverterunt. Fides autem illa non est, credere Christi sanguinem ad Deum placandum esse fufum, sed, ut antea ex Epist: Hebr: cap: 11. docuimus, credere Deum esse, & esse remuneratorem eorum, qui ipsum quærunt, & id quidem hodie per Christu, per quem Deus nos remunerare, & salutem nobis largiri constituit, Ioh: 5. 21, 22, 26, 27: 6. 39, 40, 44, 54: 10. 18: 17. 2. Act: 5. 31. & cujus præceptis obtemperando Deum quærere debemus, & favorem ejus ambire, Ioh: 14. 21. quod dum facimus, per Christum in Deum credimus, ut Petrus loquitur, 1 Ep: 1. 21. Ea q; differentia est inter Christianorum fidem, & eorum qui ante Christum in Deum ab initio mundi crediderunt. Cum verò obtemperatorem divinis legibus nominamus, & eam fidei nomine non obscurè comprehendimus, non eam intelligimus præceptorum divinatorum observationem, quam Paulus nomine *operum legis*, interdum etiam *operum simpliciter*, κατ' ἐφ' ἑαυτὴν sumpta voce, exprimit. Operum enim nomine Paulus ejusmodi significare solet obedientiam, quæ omnibus numeris sit absoluta, perque universam vitam continuata; adde etiam nostro revera conatu ac labore præstita, non verò magnitudine divinatorum promissorum, ex mera benignitate nobis oblatores, excitata, auxilioq; divino perfectas; breviter, ejusmodi, quæ sua vi justificationem mereatur. Sed ejusmodi nos intelligimus pietatem, ut quis ingentium præmiorum a Deo proposito spe excitatus, saltem plarumq;, postquam Deum verè cognovit, præceptis ejus pareat, & ab omnibus peccatorum habitibus immunis, contrariis virtutibus sit præditus. Hæc obedientia, partim quia Deo ejusq; gratiæ potissimùm imputanda est; partim quia im-

*Quæ sit fides
in Christo
nihil aliud
est nisi
fides in
Christo
per
fidei
diffinit.*

perfecta, & plarumque ejusmodi, ut eam varia, gravissimaque peccata antecesserint, quæ sæpe etiam majorem vitæ partem occupant, nullam nobis gloriandi materiam, præsertim si infinita præmii magnitudo consideretur, suppeditat; imò lex fidei, ut loquitur Paulus, hoc est doctrina, quæ hujusmodi tantum fidem, & in ea comprehensam obedientiam, ad justificationem ac salutem consequendam a nobis postulat, omnem operum gloriationem, omnem in lege fiduciam excludit.

Rom: 3. 27.

Addit Grotius: *Finem hunc (nempe justitiæ punientis demonstrationem) etiam ex forma rei de qua agitur, quæ pœna sit, colligi.* Sed formam hanc Grotius docere non potuit, eamq; justitiæ divinæ ratio, ut ostendimus, prorsus evertit.

Partic: 33.

Subjicit: *item ex causa antecedente, quam ostenderit esse meritoriam. Non posse autem alicujus actionis causam impellentem esse meritoriam, nisi & finis sit τὸ ἀνταποδιδναί.*

Partic: 34.

d. retributionem

Est quidem una ex causis mortis Christi antecedentibus meritoria, sed non talis, quæ mortem Christi sit merita, sed quæ nostram. At inde non sequitur, finem mortis Christi esse τὸ ἀνταποδιδναί, eamq; retributionem in ipsa morte fuisse peractam; nisi fortè dicere velis, nosmetipsos morte Christi punitos, quemadmodum interdum quispiam conjunctæ personæ morte plectitur, ut parentes liberorum: id quod sustineri non potest. Ideo enim mortuus fuit Christus, ut nos impunitatem ac supremam felicitatem consequeremur. Cui ergo Deus in ea morte aut per eam quicquam retribuit? an nobis, ad quos nihil ex ea redundavit mali, sed suprema felicitas? an Christo, qui nihil fuerat commertus, nec quicquam fecerat, ut Deus illi posset aliquid mali ἀνταποδιδναί? Fieri autem posset, ut actionis alicujus causa antecedens sit meritoria, nec tamen finis ejus sit τὸ ἀνταποδιδναί, si causa illa non sit meritoria istius ipsius actionis, multis exemplis demonstrari potest, atque inter alia patet ex verbis illis Moysi Deut: 9. 18: *Panem non comedi, & aquam non bibi propter omne peccatum vestrū, quod peccaveratis, &c.* Neque enim finis actionis hujus fuit τὸ ἀνταποδιδναί, imò ideo hæc fecit Moyses, ne populus peccati sui pœnas lueret. Hæc de priori fine rei, de qua agitur, a Grotio constituto.

Finem alterum, non satisfactionis, sed mortis Christi, qui est nostra impunitas, libenter agnoscimus, ut & illa, quæ de significatione vocis Iræ disputat; itemq; ista, impunitatem hanc receptissimam phrasin s. scripturæ vocari peccatorum remissionem, in eaq; consistere justificationem nostram, & nonnulla his similia; quanquam aliquando

Partic: 35.

qua iis interjiciuntur animadversione digna. Nam primum in loco Heb: 2. 14. quem Grotius hic citat, nihil dicitur de *impetratione* veniæ, sed simpliciter sermo est de destructione ejus, qui mortis seu mortiferum habet imperium, per mortem Christi, h. e. ea interveniente, facta, per quam generatim intelligi potest imminutio atque abolitio potestatis ac virium, quas Satanas ad homines perdendos, & sub imperio mortis tenendos habuit, quod tum perfectè cœpit fieri, cum Christus supremam per mortem adeptus est potestatem, qua potest sibi subicere omnia, hostesque suos ac suorum abolere. Nam licet ipsa quoque mors Christi per se non parum ad eam rem habeat momēti, tamen eatenus potissimum per eam id factum dicitur, quatenus hac demum via & conditione interveniente Christo suprema potestas a Deo fuit concessa, quā totum id penitus absolvitur.

Deinde quod ait, *remissionem peccatorum*, quam eandem cum impunitate nostra esse dixerat, *proprie mortem Christi consequi*, quia id vult, eam non esse effectum mortis Christi, sive cum ipsius prædicatione, sive cum resurrectione atq; exaltatione communem, (nam alio quodam sensu id ferri posse, tum suprà diximus, tum paulo post dicemus) dictum negamus; præsertim si de remissione seu liberatione a pœnis, quæ actu ipso fiat, sit sermo, de qua loquuntur loca ista duo a Grotio de impunitate nostra paulo antè allata, Rom: 5. 9, (v. 10 habet Grotius) quod attinet ad posteriora ejus vers: verba, *servabimur* (*per ipsum* omisit Grotius) *ab ira*. Nam quod ad priorem ejus vers. particulam attinet, in qua justificationis fit mentio, ea inferiùs, cum de *justificationis* voce agit, iterum adducit, ut appareat, eum superiùs ad posteriora verba, in quibus liberationis ab ira, de qua eorum occasione disserit, fit mentio, respexisse, & impunitatem, quæ cum remissione peccatorum eadem est, in iis exprimi, dicere voluisse. Alter locus est 1 Thess: 1. 10. At in iis non morti Christi, præsertim proximè, sed potius vitæ, & potestati illi, quam vivens exercet, atq; in adventu suo plenissimè exseret, liberatio ab ira, adeoque impunitas nostra, seu peccatorum remissio, adscribitur. Nam in priori apertè de re futura, non de præterita, sermo est; & eandem sententiam in sequentibus repetens Apostolus ita ait: multo magis reconciliati *servabimur in vita ejus*, hoc est Christi; vitam consequutam morti apertè opponens. Alterius loci eadem revera est sententia. ita enim habet: & *expectare filium ejus* (Dei) *ex calis, quem excitavit e mortuis, Jesum eruentem nos ab ira futura*. Vbi itidem de re non simpliciter in morte Christi peracta, sed de ea, quam Christus adhuc præ-

Psal: 100. 2.

1 Cor: 15. 24, &
scqq.

Phil: 2. 21.

habet

*Remissio peccatorum
tempore iuxta ipsius
causam non est
futura.*

stet, atq; adeo perfecte tum demum præstiturus sit, cum e cælis veniet, qua de causa ejus reditum tantopere expectare debemus, sermonem esse, quivis facile ex ipsis verbis perspicit.

Vt autem nostra de tota hac re sententia fiat manifestior, quædam nobis dicenda sunt explicatius. Remissio peccatorum, seu justificatio nostra atq; impunitas, nihil est aliud quam liberatio nostri a reatu ac pœna, quam peccatis nostris fueramus commeriti. Sed ea duplici fit ratione: primò, cum Deus jure suo, quod ad pœnam repetendam habet, vel simpliciter, vel sub certa conditione cedit, & sic nobis, qui deliqueramus, jus veniæ reipsa obtinendæ, seu immunitatem ac securitatem a pœna concedit; deinde cum actu ipso a pœnâ nos liberat, præsertim tunc, cum puniendi est tempus ab ipso præstitutum; & quidem ideo, quia jus suum persequi planè nolit. Atque hoc posterius ex priori, vi justitiæ divinæ necessariò consequitur, idq; vel statim, cum nulla adjungitur conditio, quod tamen in nostro negotio minimè contigit, vel tunc, cum conditio addita impletur, in eoq; tota remissionis vis & utilitas, quæ ad nos redire debet, revera consistit. Itaque distinctionis causâ dicere possemus, priorem illam remissionem in jure consistere, posteriorem in actu; quam distinctionem Grotius quoque infrâ cap. 7. indicat, de loco Rom. 5. 9, 10. agens, ubi illam jus ad rem, hanc ejusdem rei exhibitionem vocat. Quod ad priorem attinet, ea iterum duplici ratione considerari potest, unde duplex ejus oritur in s. literis significatio. Vel enim ad Deum refertur activè, ut loquuntur, vel ad nos passivè. Illo modo sumitur pro ipsius Dei peccata remittentis actione, seu pro abdicatione ac renunciatione juris, quod ad pœnam persequendam habebat: hoc verò modo accipitur pro immunitate nostra a pœna, seu pro jure, quod habeamus, ad pœnam reipsa effugiendam, id quod ex ista abdicatione juris divini statim ac necessariò, ipsa rei natura ita ferente, proficiscitur. Iam quod ad Dei ipsius peccata remittentis actionem seu abdicationem juris attinet, ea tunc revera censetur fieri, cum is apertè voluntatem hanc suam declarat, ac certis argumentis comprobatur. Nam licet quis tacito etiam animi decreto possit quodammodo jure suo cedere, & sic peccata remittere, præsertim cum sine ipsius voluntate nemo alius pœnam est exacturus: tamen sive communem loquendi consuetudinem, sive sacram literarum usum spectes, tunc quispiam verè dicitur jure suo cedere, eo se abdicare, ei renunciare, & impunitatem alteri dare, vel peccatum ei remittere ac condonare, absolvere deniq; ac justificare, cum vel per seipsum, vel per alium quempiam testatur, se jus su-

um persequi nolle, præsertim si id fiat adhibitis testibus, aut solentibus verborum formulis, aut aliis quibusdam lignis, quæ promissum revocare amplius non patiantur, quemadmodum revocari res poterat, cum adhuc in animo hæreret, maximè si decretum nondum sit absolutum aut benè firmum. At ubi talis intervenit renunciatio, tunc alter quidem jure suo verè se privat, quanquam nunc absolutè, nunc cum conditione; alteri verò jus ac potestas poenæ, si quæ fortè ei postmodum ob culpam semel condonatam intenter, depellendi datur, qua caruisset, nisi aperta alterius partis accessisset declaratio, etiamsi tandem decretum aliquando antecessisset. Tutum quidem præstare ipsum potuisset a poena decretum immutabile in animo alterius latens, sed securum nunquam. Hinc Paulus 2 Cor: 5. 19, ait: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, *non imputans illi delicta ipsorum*, hoc est, juri suo, quod ad peccata eorum vindicanda habebat, apertè renunciens. & Eph: 4 ult: *Deus in Christo condonavit vobis*, h. e. delicta vestra punire se nolle per Christum testatus est. Qua de causa iis etiam, per quos declaratio illa fit, seu qui alieno nomine remissionem hanc denunciant ac promittunt, actio hæc tribuitur, quemadmodum fit in loco, qui huic planè respondet: Col: 3. 13. ubi loco ejus, quod ad Ephes. dixerat Apostolus: *sicut Deus in Christo condonavit vobis*, hinc ait: *sicut Christus condonavit vobis*. Christo nempe, Dei internuncio, id tribuitur, quod ibi Deo: sicut alibi Apostolis quoque Iohan: 20. 23: Matth: 16. 19: & Ecclesiæ, Matth: 18. 18. in quorum testimoniorum primo Grotius infrà hoc cap: ait, *solvere esse solum declarare*. Ex quibus Ioh: & Matth: locis illud quoq; constat, ex ejusmodi declaratione effectum quoque ipsum remissionis seu liberationis a poena consequi, quanquam ad eum novam aliquam Dei ac Christi actionem intervenire oportere, duo apud Matth: loci satis apertè indicant, dum asserunt, *in calice id ratum fore*. Quapropter patet, iis rebus, quæ declarant, præsertim evidenter ac manifestè, Deum velle nobis peccata condonare, quæq; ab ipso met eum in finem adhibentur, ut suam ea de re voluntatem nobis testetur, seq; nobis ad eam præstandam obliget, peccatorum remissionem, quocunque tandem ex iis, quos explicuimus, modis accipiat, rectè ascribi. At ejusmodi est mors Christi, quæ tum universi fœderis novi, tum imprimis remissionis peccatorum, in eo apertissimè promissa, sanctio est ac confirmatio, & peculiaris rem quandam, ex ipsa rei natura, cum ea conjunctionem habet, ut suprà jam exposuimus. Adde, quòd ea conditio fuerit, Christo a Deo imposita, quâ præstita demum tantam adeptus est potestatem, quâ

quâ posset nobis peccata reipsa condonare, & ex omnibus scelestum pœnis, atque inprimis ex morte æterna, quæ proprium quoddam est peccati stipendium, ereptos, extra omne supplicii periculum ponere: quod ut tanto promptius faceret, ipsa mors fuit adiumento: ac denique, quod ea nos quoque ad conditiones, quas nobis Deus imposuit, si peccatorum veniam reipsa consequi velimus, amplectendas & implendas permoveat: quæ omnia suo loco docuimus. Itaq; si remissionis nomine vel declarationem divinæ voluntatis de peccatis nostris condonandis, vel impunitatem nostram, securitatemq; a divinis suppliciis accipias, ea proximè, & quidem peculiari ac propria quadam ratione, ex Christi morte consequitur; & eo pacto Grotii dictum, cujus occasione hæc disseruimus, admittimus. Quod si remissionis nomine ipsum actum liberationis a pœna intelligas, ea partim ideo ex Christi morte proficiscitur, quia tale jus, quale jam explicuimus, ad pœnam effugiendam nobis largitur, & Deum ad remissionem actu ipso nobis præstandam obstringit; partim quia conditio ac causa fuit in Christo eorum, ex quibus ea liberatio proximè proficiscitur; partim deniq; quia in nobis causa est conditionum ad remissionem actu obtinendam necessariarum. quod autem est causa causæ, est etiam causa causati, ut alibi jam monuimus. Ex quibus omnibus, præsertim priori loco commemoratis, satis patere potest, cur sacr. lit., quando concisius, & simul etiam cum quadam elegantia & emphasi loquuntur, morti Christi simpliciter adscribant remissionem peccatorum tanquam causæ mediæ, & hanc illius finem constituent, quod solum evincunt loci a Grotio citati; licet eam, præsertim pro liberatione a pœna, quæ actu ipso fiat, acceptam, alibi mortis Christi consequentibus & effectis, nempe resurrectioni, exaltationi, & æterno ejus sacerdotio, quod coram Dei vultu in cœlis apparens administrat, & cui finem in adventu suo est impositurus, tanquam propinquæ causæ adscribant, & iis plus etiam hac in parte quàm morti per se considerata tribuant. Vide, præter duo Pauli loca superius examinata Rom: 5. 1 Thes: 1. etiam illa Rom: 4. ult. 1 Cor: 15. 17, 18: Esa: 53. 11. Act: 5. 31: Rom: 8. 34. ubi apertè in nobis a condemnatione liberandis plus tribuitur resurrectioni Christi, sessioni ad dextram Dei, & intercessioni pro nobis, quæ ad sacerdotium spectat, quàm morti. adde his 1 Iohan: 2. 1, 2: Hebr: 2. 17, 18. 5. 9, 10: 7. 24, 25.

Cætera, quæ hoc loco differit Grotius, vel nihil habent controversiæ, vel, si quid habent, id partim in superioribus fuit excussum, partim alibi in hac disputatione nostra excutietur.

Partic: 86.

Sententiâ suâ de hoc mortis Christi sine explicatâ, accedit Grotius ad refutationem Socini, quem ait, *hanc connexionem, quam ipse defendit, mortis Christi cum remissione peccatorum nobis facta nolle agnoscere, & alias adferre mirum quàm alienas a vocibus & scopo scripturæ. Videri autem omnes istas, quas passim libro suo insperserit, reduci posse ad quatuor capita, quæ singula subjicit, & examinat.*

An rationes, quas Socinus attulit, remissionem peccatorum cum morte Christi connectendi, alienæ sint a vocibus & scopo scripturæ, partim ex iis, quæ hætenus diximus, partim ex iis, quæ dicturi sumus, æstimare poterit lector. Capita autem illa quatuor non esse satis rectè ex nostra aut Socini sententia a Grotio constituta, quivis facillè animadvertet, qui ea cum illis, quæ paulo antè ad sententiam hac de re nostram explicandam proposuimus, & cum ipsius Socini dictis, quæ Grotius citabit, contulerit, quemadmodum paulo post apparebit. Nonnulla rectè dicta esse, licet non satis explicatè, haud diffitemur.

Partic: 87.

Ita ergo scribit Grotius: *Primum est quòd Christus, cum prædicasset pœnitentibus pateri peccatorum remissionem, ad ei prædicationi testimonium perhibendum mortem non recusavit.* in margine notat Socin: lib: 1. cap: 2. & 3.

Quo pacto id, quod Socino hîc tribuitur, ad connexionem remissionis peccatorum nostrorum cum Christi morte faciat, quod ex Grotii dictis vix potest intelligi, nos paulò antè ostendimus. Non est autem is modus a Socino explicatus locis a Grotio citatis. Nam ca: 3. lib: 1. ostendit quidem Socinus, salutis viam morte Christi confirmatam: sed illud revera non docet, hunc esse modum remissionem peccatorum cum morte Christi connectendi, licet id ex dictis ejus deduci aliquo modo possit: multo autem minùs id docetur cap: 2. ejusd: libri. Adduci potiùs debuit lib: 2. ca: 2. ubi de remissione agens, quædam habet huc pertinentia. Verùm quo pacto Grotius hæc refellit?

Partic: 88.

Sed hic sensus, inquit, mortem Christi magis effectum facit remissionis, quàm remissionem mortis. Nam rei existentia causa est testimonii, non contrà. At scriptura dicit nos remissionē consequi per sanguinē E ph: 1. 7. Col: 1. 14. & sanguinem delere peccata nostra 1 Ioh: 1. 7. Item sanguinis effusionem esse aliquid antecedens, sine quo non fiat remissio. Hebr: 9. 22.

Atqui res illa, cui mors Christi testimonium præbuerit, ut Grotii verba, quibus Socini mentem explicat, habent, non est ipsa peccatorum remissio, sed prædicatio ejus, quòd pœnitentibus remissio peccatorum pateat. Quapropter ex ratione Grotii non sequitur, mortem

mortem Christi magis constitui effectum ipsius remissionis, quàm remissionem mortis: sed tantùm, mortem Christi magis constitui effectum prædicationis istius, quàm contrà hanc illius. At aliud est prædicationis remissionis, præsertim sequuturæ demum, aliud ipsa remissio: quemadmodum aliud vita æterna, aliud illius prædicationis. Sed ita capiamus verba Grotii, ac si dictum a Socino fuisset, mortem Christi perhibuisse testimonium ipsi remissioni, quod aliquo modo dici posse arbitramur, si vel testimonium sumatur pro annunciatione tantùm ac confirmatione rei, etiam futuræ; vel remissio peccatorum accipiat eatenus, quatenus adhuc in Dei decreto, eoq; non absoluto, sed conditionato hæret, non verò quatenus jam re ipsa existit: inde tamen non sequetur, mortem Christi constitui effectum potius quàm causam remissionis peccatorum, in eum sensum, qui sacris literis usitatus est, acceptæ. Nam siue eo nomine accipias solennem ac pleniorẽ quãdam abdicationem juris, quod Deus ad nos puniendos habet; siue nostram impunitatem in jure consistentem, ac securitatem a suppliciis divinis, de qua loci a Grotio adducti in primis loquuntur; siue deniq; ipsum liberationis a pœnis actum, qui præstitis demum conditionibus consequitur; remissio peccatorum testimonii hujusmodi, quale mortem Christi esse volumus, effectus est, non causa, ut suprà fuit explicatum. Simili quapiam ratione dicimus, nos vi fœderis novi remissionem peccatorum ac salutem adipisci, aut eandem ex novo fœdere pendere, cùm tamen fœdus nihil præstet aliud, quàm quòd eam nobis testetur seu promittat, & sic Deum quidem ad eam re ipsa præstandã obliget, nobis verò jus ad eam obtinendam largiatur, & certam ejus spem ac fiduciam ingeneret, atq; ad conditiones, sine quibus obtineri non potest, servandas nos adducat: quamquam aliquid hîc est inter mortem Christi & fœdus novum discriminis, ut paulò inferiùs dicemus. Neq; verò est, quòd quis dicat, nullam esse vim juris illius, quod confirmatio remissionis nobis largiatur, ad eam re ipsa obtinendam: siquidem jus istud Deum ad eam nobis præstandam haud quaquam impellat, cum is decreto suo, suæq; voluntatis constantiã latis ad eam rem moveatur. Nam primùm cur non liceat dicere, Deum simul & decreto suo, & promissis eorumq; confirmationibus, quibus semetipsum nobis obstrinxit, ad rem exhibendam moveri? Videmus certè viros divinos promissa ipsius aut juramenta commemorare, ut ipsum ad ea, quæ illis sunt consentanea, facienda impellant. nec aliam ob causam fidelitatis ac justiciæ Dei, tum in hoc remissionis negotio, tum alibi fit mentio, quàm quia Deus promissis

Heb: 6.17,18.

promissis suis obligetur, & sic fidelitas ac justitia ipsius requirat, ut illa præstet. Deinde considerandum est, cum Deus hujusmodi rebus, quales sunt solennes stipulationes, juramenta, & alia confirmationum genera, in quibus jam ponitur, Deum esse qui loquatur; aut quippiam promittat, nostræ imbecillitati succurrere voluerit, & fidei nostræ infirmitatem sublevare: sacras literas huic Dei consilio, nostroq; captui sese accommodantes, atq; interim ad humanos quosdam ritus ac mores alludentes, sæpe non tam eas rerum aut promissionum exhibendarum causas, quæ in Deo latent abdicæ, licet fortè potiores, quàm manifesta earum signa atq; indicia, quibus nobis a Deo cautum est, & quibus nos, ut in humanis sit, munire, ac veluti jure cum Deo agere possumus, exprimere; vel causas utrasq; conjungere; vel deniq; ut modò commemoravimus, eas afferre, quæ promissionem aliquam ac stipulationem, ut loquuntur, præsupponant. Vnde Socinus in non paucis sac: literarum locis, ex quorum numero sunt etiam illa a Grotio citata Eph:1.7. Col:1. 14: 1 Joh: 1. 7: in quibus de jure obtinendæ remissionis sermo est, ait remissionem peccatorum, aut redemptionem, aliasvè similes voces pro ea positas, accipi pro remissione, quatenus eam spe adipiscamur, vel etiam pro ejus declaratione: quia jus illud nostrum, seu impunitas, eatenus potissimum ibi consideratur, quatenus certa ejus rei notitia ad homines pervenit, quâ animi nostri a divinis suppliciis securi queunt reddi, & sese adversus divina judicia munire; non verò eatenus præcipuè, quatenus Deus ad remissionem nobis concedendam impellitur. Eadem de causa remissio peccatorum non tam aperte aut tam crebrò ipsi fœderi novo, aut Dei promissionibus in eo comprehensis, tanquam causæ cuidam adscribitur, quàm morti Christi. quia cum mors Christi fœderis illius, atq; in primis remissionis peccatorum inibi promissæ insignis sit confirmatio, clariùs res patet, morte Christi commemorata, quam novi fœderis sigillum esse, tanquam jam notum in ejusmodi locis ponitur, quàm nuda fœderis mentione facta. Adde quòd fœdus novum tum demum ex Dei voluntate ratum fuit, & vim effectumque suum habere cœpit, postquam mors Christi intercessit; quemadmodum D. Auctor Heb: 9. 15, 16, 17, a testamentis ducta similitudine ostendit; nempe quia hac conditione interveniente Christus eam potestatem adipisci debebat, atq; adeò adeptus est, quâ promissa hujus fœderis Dei nomine nobis reipsa præstaret. at ex Dei decreto nemo alius ejus testamenti esse debebat exsequutor. Quare morte Christi nominata, indicatur, nihil jam esse cur de remissione peccatorum ex vi Novi fœderis

deris aut testamenti adipiscenda dubitemus, siquidem mors testatoris intervenerit, adeoq; testamentum ratum fecerit. Id verò non significaretur, sola fœderis mentione facta. Fœdera enim antequam sanciantur, vim in præsens nondum habent, sed post sanctionem deum habitura sunt: ac præterea revocari nonnunquam eas ob causas possunt, ob quas jam sancita irrita fieri nequeunt.

Quod porro addit Grotius: *si vera esset hæc interpretatio, possent & Martyres dici sanguinem fudisse in remissionem peccatorum, & nos per ipsorum sanguinem consequi remissionem: cum tamen scriptura hoc privilegium soli Christo tribuat: ad id suprâ responsum est, cum de materia disputaremus. quare ea inde petantur.* Partic: 39.

Tertia Grotii ratio est: *Accedit quod causa interfectionis Christi quoad homines non propriè fuerit prædicatio penitentia & remissionis peccatorum, sed quod Deum dixisset Patrem suum, parem se faciens Deo Joh: 5. 18: ac proinde Deum se profiteretur, Joh: 10. 33. Quamobrem mors ejus propriè huic professioni, non prædicationi veniæ testimoniū præbuit.* vid: partic: 39.

At primùm, etiamsi quoad homines hæc causa propriè non fuerit; inde tamen minimè sequitur, Christum ex Dei, suoq; ipsius consilio, eum in finem non esse mortuum, ut prædicationi remissionis peccatorum testimonium præberet, aut hunc effectum ex Christi morte non fuisse consequutum. An fieri non potuit, ut aliud homines ad Christum interficiendum propriè impelleret, aliud verò Deus ac Christus ea ratione testari vellent? quemadmodum sanè uterque summam suam erga nos charitatem commendare ac testari voluit; unde statim remissionis peccatorum ab eo promissa ac speranda patet certitudo: qua tamen de re interfectores Christi ne cogitarunt quidem. Quid? an non satis apertè docent si: literæ, & unanimi consensu fatentur omnes, mortem Christi confirmationē esse novi fœderis, de quo interfectores Christi propriè cogitasse quis dixerit? non magis certè de eo cogitarunt, quàm de remissione peccatorum pœnitentibus proposita, qua in re totius novi fœderis vis consistit. Deinde hoc ipsum, cujus causâ Christum propriè mortuum esse Grotius docet, totam Christi doctrinam, & sic remissionem peccatorum pœnitentibus propositam, ad quam ipsius doctrina propriè spectat, mirificè confirmat; ut ab initio disputat: hujus docuimus. Qua de causa, ut ibidem monuimus, Iohannes 1 Epist: c. 5. cum testes divinos produxisset, qui maximo consensu testentur, Iesum esse Dei filium aut Christum, inter quos est etiam sanguis, cum quo Christus venit; postea summam testimonii divini, quod testes dicti edant, his verbis exprimit v: 11: *& hoc est testimonium, quod*

quòd vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio ejus est. Vita verò æterna remissionem peccatorum in sese includit, aut, ut loquuntur, necessariò præsupponit.

Partic: 91.

Quarta Grotii ratio est: Testatio denique de doctrina non minùs, imò magis etiam per miracula Christi facta est, quàm per mortem. At miraculis nusquam tribuitur effectus hic, quòd per ipsa habeamus peccatorum remissionem.

Miracula quidem doctrinam Christi generatim consideratam, nulla habita ratione rerum ipsarum, quæ in ea proponuntur, magis videntur confirmasse, quàm mors, imò etiam quàm resurrectio Christi, quæ ipsa quoque miraculis potissimum Apostolorum fuit demonstrata, aliisque effectis miraculorum similibus: at si natura & proprietas doctrinæ Christi, & promissorum in ea comprehensorum speciatim consideretur, magis ea morte ac resurrectione fuit confirmata quàm miraculis, quæ cum promissis in ea comprehensis nullam peculiarem ex rei natura habent conjunctionem, qualem, ut sup: partic: 26. ostendimus, habet mors cum remissione peccatorum, de qua hic agitur, resurrectio cum resurrectione nostra. Quòd respicientes s. literæ, cum remissionem demonstrare volunt, mortis, cum resurrectionem, resurrectionis Christi, potissimum faciunt mentionem, miraculorum in neutra. Potuisset enim Christus, rei naturâ inspectâ, nil nisi minas Dei nomine, ut ei parere vellemus, proponere, & tamen doctrinæ suæ confirmandæ causâ stupenda eedere miracula. Miracula magna edidit olim Deus per Moysen, qui tamen remissionem peccatorum resurrectionemque pœnitentibus non promisit, sed maledictionem omnibus, qui legem integram non servassent, est minatus. At non potuit fieri, ut Christus unigenitus Dei filius, doctrinam suam, & salutis viam in ea propositam a legali diversam, confirmandi, & nos ad eam adducendi causâ Dei voluntate moreretur, quin simul ingens Dei ac Christi erga peccatores charitas appareret, & sic certa remissionis spes in animis nostris oriretur. Adde, quòd s. literæ morte Christi nominata sæpe ea etiam comprehendere soleant, quæ illam sunt consequuta, unde mira vis ad remissionem peccatorum confirmandam morti accedit, quæ in miraculis non apparet. Non repeto illud, quòd itidem suprâ monuimus, sac. literas libenter in hoc negotio alludere ad ritus varios, atq; inprimis ad sanguinem fœderis, aut victimarum expiatoriarum, aut ad pretium redemptionis: quæ allusiones perirent, miraculorum mentione facta.

Partic: 92.

Secundum caput constituit Grotius: *quòd Christus morte sua cont- sequutus sit jus donandæ remissionis.*

Si Grotius Iuris nomine plenissimam potestatem ac virtutem pœnas peccatorum, præsertim æternas, re ipsa tollendi comprehendit, rectè, atq; ex Socini sententia loquitur: sin Ius a potentia & virtute hac sejungit, (potest enim fieri, ut quis jus ad rem aliquam habeat, interea tamen viribus ad eam præstandam destituatur;) aut potestatem intelligit temporarias tantùm pœnas ab hominibus auferendi, non rectè Socini mentem explicat, qui de æternæ pœnæ ablatione potissimùm loquitur, & non Iuris, sed Potestatis voce hac in re utitur, ut vel locus a Grotio citatus lib: 2. c. 4. docet, & ille lib: 1. cap: 6. in quo tamen Socinus non ostendit, qua ratione remissio cum morte Christi cohæreat, nec demonstrat, Christum morte sua potestatem donandæ remissionis consequutum, ut locum intuenti patebit.

Objicit Grotius: *Sed evertit hanc positionem Socinus ipse: qui ostendit Christum in terris viventem hoc jus habuisse atq; exercuisse. Quod autem meum est, id amplius meum fieri non potest.* Partic: 93.

At nusquam ait Socinus, Christum in terris viventem, plenissimam habuisse potestatem, pœnas etiam æternas a nobis auferendi; sed tantùm peccatorum veniam in hac vita plenissimam concedendi, hoc est temporarias pœnas auferendi. Ita enim expressè dictum suum limitat eo loco, quem Grotius citavit. Quod ad æternas pœnas attinet, eas non re ipsa tollendi, sed de futura earum ablatione testandi, jus & auctoritatem plenam Christo in terris adhuc viventi tribuit. Potestatem enim, ultimum nostrum hostem, qui mors est, in nobis extinguendi, & in eum nos statum transferendi, unde nullus sit amplius in eam lapsus, quo factò peccatorum nostrorum remissio penitus absolvetur, tunc demum adeptus est Christus, cum ad dextram Dei collocatus est, & omnia pedibus ejus sunt subiecta, Phil: 3. 20, 21. 1 Cor: 15, 24. & seqq: & v: 54, 55, 56, Heb: 10. 13. quò pertinent etiam loca superius a nobis allegata, in quibus resurrectioni atq; exaltationi Christi remissio peccatorum adscribitur.

Sed occurrit huic responsioni Grotius, *Ac ne quis existimet (quod Socinus innuit magis quàm affirmat) hanc Christi potestatem ad pœnas duntaxat spectasse temporales & vitæ præsentis, notandum est, cum Christus dicitur Matth: 9. 6. jus habuisse remittendi in terra peccata, non illo aditamento in terra effectum restringi, sed actionis locum in præteritis denotari. Nam & Apostolis dicitur, Matth: 18. 18. quæcunque solveritis in terra: ubi quanquam solvere est solutum declarare, illud tamen in terra locum tantum actionis designat: sequitur enim, soluta erunt in cælo. Illud ergo voluit Christus, sibi, quantumvis in terris agenti, jus tamen illud* Partic: 94.

ad eò eximium ac celeste competere: neque aliud miratur populus quàm
jus tantum hominibus (hoc est κατ' ἐναλλαγήν uni ex hominum nume-
 ro) datum.

Imò verò Socinus sententiam istam satis manifestè expresse-
 rat, cum dixisset, Christum, quacunq; ratione illi placuit, & cuicunq;
 voluit, *veniam delictorum dum in terris fuit, plenissimam in hac vita
 dedisse.* Quod ad rem ipsam attinet; vel hìc excipit tantum Groti-
 us; vel ex loco Matth: 9. 6. Mar: 2. 10. ubi dicitur, Christum habu-
 isse *potestatem in terris dimittendi peccata*, contra Socinum argumen-
 tatur. Si prius, frustra est, cum Socinus ex eo loco non prober, Chri-
 stum in terris degentem non habuisse potestatem auferendi pœnas
 æternas, sed temporarias tantum. Admittit enim eam quoq; ver-
 borum *in terra* sententiam, quam urget Grotius, ut non sint limita-
 tio remissionis peccatorum, cujus potestatem jam tum Christus ha-
 buit, sed determinatio loci, ubi hanc potestatem exercuit; licet suspic-
 etur, illam potius quàm hanc eorum esse sententiam; cum & veri-
 tati, & scopo Christi sit valde consentanea. Si posterius facit Gro-
 tius, ut quidem debebat, probandum illi est, eo loco intelligi pote-
 statem plenam æternas etiam peccatorum pœnas re ipsa auferendi.
 Nos verò vel ex Grotii verborum *in terra* explicatione facilè pro-
 bare possumus, de ea hìc non agi. Ait enim Grotius, additamento
 illo *in terra*, locum actionis ἐμφατικῶς denotari. Actio autem hoc
 loco est *remittere peccata*. In terris igitur existens Christus id facie-
 bat, quod verbis illis *remittere peccata* hìc designatur. At a quo nam
 homine Christus in terris degens æternas pœnas re ipsa abstulit, aut
 auferre debuit? Populus autem nil est miratus aliud, quàm pote-
 statem tam stupenda patrandi opera, atq; adeò tam graves peccato-
 rum pœnas, quæ in hac vita divinitus infligi solerent, ab homini-
 bus auferendi.

Partic: 95.

Dum verò addit Grotius: *Christum prius peccata remittere pa-
 ralytico, quàm paralyticum, pœnam scilicet temporalem, tollat*, non a-
 nimadvertit, verba illa remittuntur, aut remissa sunt tibi peccata tua,
 per enallagen, quam figuram in verbis Matih: ad finem hujus histo-
 riæ scriptis agnoscit Grotius, de re mox ac certò futura accipi posse
 quasi dixisset Christus, bono sis animo, mi fili: mox enim tibi pec-
 cata tua remittentur, & pœna, a qua liberari tantopere desideras
 auferetur. Quòd si nolis usitatam alioquin s. literis in rebus hu-
 jusmodi temporum enallagen admittere; remissio intelligi poterit
 ea, quæ in jure potius quàm in actu ipso consistat, & nihil sit aliud
 quàm liberatio a reatu pœnæ temporariæ. Verba enim illa de con-
 donatione

donatione pœnæ æternæ intelligenda non esse, id satis docet, quod nec verisimile sit, in paralytico illo eam jam fuisse fidem, ob quam in æternum servari deberet; & Christus ea verba pronuncians, respexerit fidem non tantum ipsius paralytici, sed etiam eorum, qui tanto cum labore, ut ex Marco constat, eum ante Christum demiserant, certò sperantes, eum a Christo sanatum iri. Nam fides æterna, ea præsertim, quam homines isti tum habuerunt, ad temporariæ pœnæ condonationem vim habet magnam, ad liberationem ab æterna non item. Quod si etiam de remissione pœnæ æternæ hæc esset sermo, non sequeretur tamen, eam tum re ipsa fuisse a Christo homini illi præstitam, sed tantum declaratam ac promissam.

*Fides æterna
ad ymnis præst.*

Illud etiam non tam validonititur fundamento, quam validè a Grotio asseritur: *Christum aperte jus utrumq;* (nempe remittendi peccata, & pœnam temporalem auferendi) *distinxisse, & alterum per alterum probasse, invisibile per visibile.* Nam, quod est tam apertum huius rei argumentum? aut ubi duplicis istius juris fit mentio? Possunt autem ita sumi Christi verba, ut non jus unum per alterum, sed potestatem pœnas auferendi, quæ per se ipsam erat invisibilis, nec nisi per effecta in oculos incurrebat, per effectum ejus proprium ac manifestum demonstrasse censeatur. Quanquam nos illud quoq; quod ait Grotius, eo, quo paulo antè diximus, sensu admittere possumus.

Partic: 96.

Objicit tandem Grotius: *Scripturam modum connexionis inter mortem & remissionem peccatorum explicare voce placaminis, alijsq; similibus, quæ ad jus donandæ veniæ aptari nequeant.*

Partic: 97.

At nihil constat, voce ^a ἱλασµῶν, aut ^b ἱλασµῶν, quam Grotius placamen vertit, omnes istos modos, quibus remissio peccatorum cum morte Christi connectitur, exprimi. Deinde vox ^c ἱλασµῶν, & ἱλασµεῖται etiam eatenus de Christo usurpatur, quatenus potestate a Deo per mortem accepta, nobis peccata condonat; qua de re agitur cap: 6. & 10.

a propitiatorii.
b propitiationis
c propitiare vel expiare.

Tertium caput constituit Grotius: *quod in Christi morte exemplum nobis patientiæ & obedientiæ proponitur.* in margine citat Soci- ni locum, lib: 1. c. 4.

Partic: 98.

At Socinus cum de remissione peccatorum ex morte Christi proficiscente nominatim agit, nusquam exemplum patientiæ commemorat, quod remissionem peccatorum cum morte Christi connectat, imò nec exemplum obedientiæ in eodem præstita, nisi fortè eatenus, quatenus id simul, resurrectione consequuta, viam salu-

tis confirmavit & sanxit. Quanquam etiam, ut mox docebimus, etiam per se ad remissionem consequendam nobis prodest. Socinus loco a Grotio notato, nec mortis Christi, nec patientiæ, nec remissionis peccatorum expressam facit mentionem, sed tantum demonstrat, nos Christum imitari posse, & hanc salutis æternæ viam esse, & præter alia, ob id etiam Christum jure servatorem nostrum appellari. Erravit nempe Grotius, partim dum ea, quæ Socinus lib: 1. de ratione universa, quâ Christus nolter sit servator, disputavit, peculiariter ad Christi mortem retulit; quod etiam ex cæteris tribus capitib: a Grotio constitutis apparet; partim dum ea, quæ conjungenda erant, disjunct. Rectius enim fecisset, si, quemadmodum nos ab initio disputationis nostræ fecimus, de vi mortis Christi in salutis nostræ negotio agentes, dixisset, eatenus quoque, ex Socini mente, mortem Christi remissionis peccatorum esse causam, quatenus nos movet ad conditionem illam implendam, sine qua remissionem adipisci nullo pacto possumus: inter eos autem modos, quibus mors Christi istud efficiat, hunc etiam ex Socini sententia esse, quod obedientiæ illius, sine qua peccata nobis a Deo non remittuntur, exemplum nobis præbet. Arque hoc pacto id, quod Socino tribuit Grotius, agnoscimus: quanquam validior foret inter mortem Christi, & remissionem peccatorum nexus, si plures illi modi, quibus nos mors Christi ad conditiones remissionis adipiscendæ impellit, fuissent conjuncti, & ad unum caput revocati. Sed videamus quomodo Grotius id, quod Socino tribuit, refellat.

Partic: 99.

Exemplum hoc, inquit, ad sanctificationem, & quæ eam sequitur gloriam æternam aliquo modo, ad remissionem verò peccatorum planè non pertinet.

Sed cur ad remissionem peccatorum planè non pertinet, quod ad sanctificationem aliquo modo, ut fatetur Grotius, revera autem plurimum facit: cum sanctificatio hæc conditio sit remissionis peccatorum, sine qua eam adipisci nequaquam possumus? An non passim inculcant sacræ literæ, ad remissionem consequendam opus esse conversione seu resipiscentiâ? Quid verò ea est aliud, quàm mutatio animi & vitæ in melius? Quoties inculcatur, fide nos justificari, & remissionem peccatorum consequi? At fides spiritus ac complementum sunt bona opera, ut docet Iacobus, qui ait, Abrahamum etiam ex operibus fuisse justificatum, & fidem, quæ ei ad justiciam fuit imputata, operibus fuisse consummatam. Nonné Paulus aperte pronunciat, in iis demum, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, nullam esse condemnationem, &

cap: 2. 14, & seqq
p 21, 22, 23, 24.

Rom. 8. 1, 4.

tionem, & legis justificationem perfici? Quid verò illis Iohannis verbis clarius? *si in luce ambulare verimus, ut ipse (Deus) est in luce, communionem habemus inter nos invicem, & sanguis Iesu Christi filii eius purificat nos ab omni peccato?* Quod ergo huius pietatis in nobis est causa, (ut sanè est tam illustre in fidei nostræ duce illius exemplum,) cur non etiam remissionis peccatorum censeatur esse causa? Tanto verò magis id statuendum esse patebit, si consideretur id, quod Socinus non uno loco indicavit, justificationem nostram, licet a gloria æterna distingui aliqua ratione queat, tamen tum demum verè completum iri, cum ab ira futura, seu morte æterna, quæ proprium peccati stipendium est, re ipsa liberati, resurgemus incorruptibiles ac gloriosi, quam ad rem istam Socini rationem aliquo modo pertinere fatetur Grotius. Nam tum perfecte tanquam iusti tractabimur, aut, ut Apostolus loquitur, iusti constituemur, ubi præmium, quod iustis solis conveniebat, quodq; ea de causa iusticia nominatur, nos qui gravissimè peccaveramus, adeoq; iniusti fueramus, accipiemus. Vnde ait Apostolus: nos spiritu ex fide spem iusticiæ expectare, h. e. rem speratam, quæ iusticia aut justificatio est: & sibi in illa die a Domino, iusto illo iudice, datum iri coronam iusticiæ, h. e. coronam illam, quæ sit iusticia, quæ eodem pacto corona vitæ aut gloriæ nominatur; & iusticia in novis illis cælis & nova terra, quæ expectamus, habitare a Petro dicitur. Idè ut suprà vidimus, in non paucis s. scripturæ locis, ubi promissorum divinarum & bonorum a Christo sperandorum summa exprimitur, nulla vitæ æternæ, quæ tamen inter promissiones divinas est potissima, & maximum bonorum, quæ a Christo in nos proficiuntur, expressa sit mentio, sed tantùm remissionis peccatorum; quia hæc illam in se comprehendat, & felicitas nostra in ea collocata sit. Cur autem remissionis potius quàm vitæ æternæ iis in locis aperta fiat mentio, causa superius est explicata. Quare si Socini ratio ad æternam gloriam aliquo saltem modo, ut Grotius fatetur, vel potius plurimùm pertinet, quæ ad remissionem peccatorum, quæ illà in se continet, planè non pertineat?

Sed rationem dicti sui affert Grotius: *Christus enim, inquit, suâ obedientiâ & patientiâ nullam sibi veniam consequutus est, ut qui peccatum non haberet. Quare ubi Christus imitandus nobis proponitur, ut viam, quam ille ingressus est, insistentes, ad eandem metam perveniamus, nihil esset magis alienum, quàm remissionis peccatorum ullam mentionem facere.*

Etian: si Christus obedientiâ & patientiâ suâ nullam sibi veniam fuerit consequutus; inde tamen non sequitur, exemplum istud nobis

1 Ioh' 1. 7o

Rom: 5. 9.
1 Thef: 1. 10o
Rom: 6. 23.
1 Cor: 15. 52o

Rom: 5. 19o

Gal: 5. 5.

2 Tím. 4. 8o

Iac: 1. 12.
Apoc: 2. 10o
1 Per: 5. 4.
2 Pet: 3. 13.

Ierem: 31. 34.
Heb: 8. 12.
10. 17o
Luc: 24o 47.
confer Marc. 16o
13. 16.
AQ 5. 27.
10. 43.
13. 38, 39.
Rom: 4. 6, & seqq
ex Psal: 31.

Partic: 100.

nobis ad remissionem peccatorum consequendam non prodesse. Satis enim est, quòd ad obedientiam Deo præstendam exemplum istud nos moveat id quòd Grotius negare non potest. Ea verò obedientia, ut ostendimus, conditio est ad remissionem obtinendam necessaria, & per Dei benignitatem ex parte nostri sufficiens. Deinde etiam si gloria illa, quam Christus obedientiâ patientiâque suâ consequutus est, ipsius respectu non includat remissionem peccatorum: respectu tamen nostri, qui peccavimus, includit: cum non possimus iusticiæ præmium adipisci, ac tanquam perfectè iusti tractari, quin simul peccata nobis re atque effectu ipso condonentur. Quare dum exemplo patientiæ ac obedientiæ Christi movemur, ut viam, quam ille ingressus est, insistentes, ad eandem metam perveniamus: simul etiam incitamur ad eam viam sequendam, quæ ad remissionem peccatorum nos ducit. Nam & via est eadem, & meta respectu nostri eadem. Quanquam præterea exemplum patientiæ & obedientiæ Christi nobis proponi potest, nulla facta mentione metæ, ad quam ipse pervenerit: quemadmodum sanè tum patientiam Christi, tum alias quasdam virtutes, in morte ipsius spectandas sacræ literæ nonnunquam exhibent, nulla mentione adjecta præmii, quod ea ratione fuerit consequutus; ut nonnulla ex iis docent testimoniis, quæ ab initio, de Christi exemplo in morte nobis proposito differentes, adscripsimus. Aliàs fatemur, cum exemplum Christi nobis ita proponitur imitandum, ut simul meta, ad quam nobis unà cum ipso sit perveniendum, exprimat, non remissionis, sed alio aliquo nomine eam offerri solere: nec ab hac consuetudine recessit Socinus, ut suprâ monuimus.

Partic: 101.

Altera Grotii ratio est: *Et phrasæ scripturæ: Sanguis nos mundat, per sanguinem ipsius habemus remissionem, planè hunc sensum respiciunt.*

Cur verò? an non catenus etiam nos sanguis Christi mundat, aut per ipsius sanguinem habemus remissionem, quatenus nos a peccatis revocat, & ad conditionem remissionis obtinendæ adducit? id quod etiam obedientiæ suæ præstat exemplo. an non catenus etiâ, quatenus, consequuta resurrectione, salutis viam nobis hoc pacto sanxit? Adde, quòd prior phrasîs de abstractione a peccatis rectè queat accipi, quanquam non in omnibus scripturæ locis.

Partic: 102.

Restare, ait, quartû, quod maximè placuerit Socino, ira ut hoc ipsum plurimis locis velut causse suæ statumen inculcet: *Esse autem hoc, quòd mors Christi nobis id ipsum persuadeat, quod ad remissionem peccatorum obtinendam requiritur, fidem scilicet, si ve ut Socinus ipse explicat, spem consequendæ vitæ æternæ.*

Hoc caput a primo vel non debuit divelli, vel indicari, illud quoq; huc facere. An enim testimonium prædicationis de remissione peccatorum pœnitentibus proposita, quod primo loco commemoravit Grotius, fidem in nobis non excitat, & id ipsum nobis non persuadet, quod ad remissionem peccatorum requiritur? Quin ne tertium quidè caput omnino ab hoc separandū ei at: cū ad præstendam remissionis impetrandæ cōditionem, exemplū quoq; illud nos impellat; ac præterea cōsequuta resurrectione, ut non semel monuimus, viam salutis sanxerit, & eam ad vitam iter esse demonstrarit. Quod attinet ad cap: 5. li: 1. qui primus est Socini locus, a Gr: citatus, nec verbum quidem ibi habet Socinus de morte Christi, sed de resurrectionis tantū vi agit. Causa erroris Grotii in explicatione capituli præcedentis dicta est. Præterea non minoris, sed majoris etiam momenti apud Socinum est secunda ratio a Grotio constituta, remissionem cum Christi morte connectendi, unde hæc etiam ultima magna ex parte pendet. Maxima enim mortis Christi vis ad pariendam nobis remissionem in eo sita est, quòd ea interveniente, ex decreto Dei, tantam consequutus est potestatem, ut peccata nostra re ipsa nobis condonare, & eorum pœnas tollere posset, voluntatemq; Dei de salute nostra ad finem perducere.

Sed refutare Socini sententiam conatur Grotius: *Quid, inquit, magis a vero alienum est, quàm mortem innocentissimi hominis tam cruentam per se ad hoc valere, ut nobis persuadeat, sanctè viventibus summa gaudia a Deo esse preparata.* Particula

Sed quid Grotius sibi vult verbis istis, *per se*, quæ in Socini sententia, quam sibi oppugnandam sumit, non posuerat? An ut excludat respectum mortis Christi ad doctrinam ipsius, in qua sanctè viventibus æterna gaudia promittuntur, cujus confirmandæ causâ mors fuit suscepta? aut respectum ad alias, quas non uno loco explicuimus, utilitates, ad salutem nostram ex ea redundantes, quarum causâ Deus filium suum, Christus verò seipsum lubens in mortem tradidit: siquidem iis aliàs, ita ferente rei natura, nobis fuisse earendū. Iis autē mortis Christi fructibus positis, summa Dei, qui, ut illis potiremur, rem omnium durissimam filio unigenito imposuit, & Christi, qui eam lubens in se suscepit, erga nos apparet charitas, quæ quid potest esse aptius ad spem salutis in nobis excitandam aut cōfirmandam? quemadmodum inter alia ex Pauli verbis Rom: 5. 5. & seqq. usq; ad finem vers: 10. & cap: 8. 31. & seqq. usque ad finem, patet, & tum a Socino, tum a nobis ostensum est. Quod si Grotius verbis *per se*, respectum ad eas, quas diximus, utilitates a morte Christi

sti sejungit; nec ex usu sacrarum literarum id facit, nec Socinum fecit, qui eo pacto mortem Christi non considerat. Si verò Grotius particulam istam ideo apposuit, ut a morte sejungeret ea tantum, quæ illam sunt consecuta, ut sequentia videntur ostendere; primum Socinus, quod ipse Grotius mox docebit, ista mortis nomine hic solet comprehendere. Deinde ne sic quidem Grotius rectè loquutus est; cum modò adducta sacrarum literarum loca a Socino etiam citata, morti Christi vlm, remissionem & felicitatem futuram confirmandi, insignem tribuant, ut mirum sit Grotium id ausum esse negare. Sed præterea non est Christus hic tantummodo considerandus ut homò innocentissimus, ut Grotius velut ex nostra sententia facit: sed considerandus est etiam ut Christus Dei filius, seu Rex Israël, quod morte hac asseruit, & quod in tabella supra caput ipsius cruci affixa omnibus legendum fuit propositum, ita ut sanguis ipsius in cruce effusus id unicuique clarissimè testaretur. Confirmavit id ultima Christi vox, Deum, cui spiritum suum commendabat, Patrem suum vocantis, quam, nisi verissima fuisset, ut superbiam nimis & jam apertè vanam, exequere potuissent crucis infamia & tormenta. Itaque postea, miraculo consequuto, ita altè ea res in multorum animos descendit, ut ab impiis etiam militibus rei veritas agnolceretur.

Luc: 23. 46.

Mat: 27. 54.
Luc: 23. 47, 48.

Partic: 104.

Pergit Grotius: *Quare hujus commenti absurditatem videns Socinus, ait mortem quidem hoc non efficere, sed resurrectionem Christi, & quæ porrò resurrectionem ejus sunt consequuta. Mortem autem debuisse præcedere.*

Nimis inconsideratè, ut leni utar verbo, Grotius id commentum vocat, & absurdum esse ait, quod apertissimis sacrarum literarum verbis, quæ omnibus sunt obvia, est expressum. Deinde in verbis, vel sententia Socini referenda, apparet Grotii, ne quid dicam gravius, negligentia. Vbi enim apud Socinum uspiam legit, mortem Christi spem felicitatis nostræ non efficere? An non claris verbis contrarium Socinus scripsit part: 2, cap: 2. quem locum paulò post citat Grotius. Ita enim ibi ait: *Fidem autem, quam ejus (Christi) verbis habeamus ut supra vidimus, potissimum (potissimum ait, non solum) gignit ipsius resurrectio, ad quam non nisi per mortem pervenire poterat; & ipsius in cælis æterna ac beata vita atque majestas: ad quam, ita Deo statuerente, per ignominiam & mortem acerbissimam perducere necesse erat, Luc: 24, 26. Hebr: 2. 10. præterquam (attendat Grotius) quòd ipsa mors, ut autè demonstratum fuit, promissiones nobis ab eo Dei nomine factas, mirifice confirmavit. Quis enim de Dei benevolentia, quæ in Christi*

si pro-

si promissis continetur, deque ipsorum promissorum veritate dubitare potest, cum Deus Christum ipsum, suum charissimum filium, ut nobis, dum ipsi Deo, ut par est obedire studemus, innumeris calamitatibus undique circumdatis, atque in ipsa morte perpetuò versantibus, æterna felicitatis ac vitæ spem faceret, tanquam facinorosum quempiam ab hujus mundi principibus cedi & mactari voluerit? & in hanc sententiam citat verba Pauli Rom:8. 32, 35. quæ ipsa satis monere poterant Grotium, ne vel commentum id diceret, vel a Socino ejus absurditatem visam assereret, & ipsam mortem Christi spem salutis nobis non ingenerare, eum dicentem faceret. Præterea mors Christi non simpliciter tantum resurrectionem antecessit, ut Gr: tum hîc tum infrâ ponit, sed etiam illius causa ex Dei decreto fuit.

Cur Scriptura tam frequenter, ubi de remissione peccatorum agitur, mortis Christi faciat mentionem, non verò perpetuò resurrectionis & consecutæ gloriæ, quod Grotius objicit in sequentibus; suprâ partic: 26. & 29. docuimus. Itaq; eò lectorem remittimus. Mirum autem est, cum Socinus ad hoc lib. 2. cap: 4. satis fusè responderit, Grotium, id vel non animadvertisse, vel refutare neglexisse. Partic: 105.

Sed urget Grotius, propinquum aliquem effectum, non longè remotum mortis Christi indicari tam frequenti, in hoc negotio, mortis mentione: *Quæ enim, inquit, istæ sunt ambages? remissio peccatorum non contingit nisi sancti & viventes (ita enim loquitur Socin:.) ad sanctimoniam vitæ facit fides & spes certa præmii: hanc fidem ingenerat exemplum Christi ob vitæ sanctimoniam (ut vult Socinus) a mortuis excitati & glorificati: istam excitationem mors antecessit: rectè ergo apteq; dicitur remissio per Christi mortem obtineri. Nonne hoc verè est, quod ipse in aliis reprehendit: Vtinam ne in nemore Pelio? Pro causa enim non propinquum aliquid, aut saltem modico intervallo remorum, sed quod longissimè ab effectu disitum est, adfertur: quod si uno in loco Scripturæ fieret, esset fortè minùs mirum, sed toties tam obscure imò tam frigide loqui scripturam, quis sanus crediderit?* Partic: 106.

Verùm ad hoc quoq; jam patet responsio. Nam cum ipsa etiam Christi mors magnum ad eam fidem, per quam remissionem peccatorum adipiscimur, nobis ingenerandam robur habeat, & præterea ob id ipsum, quia novi fœderis sanctio est, propinqua remissionis peccatorum sit causa: etiamsi ratione hujus modi, de quo nunc agimus, pluribus gradibus ab ea distet: non est simpliciter asserendum, causam hanc non modico intervallo, sed lōgissimè ab effectu distitam esse; vel ut suprâ Gr: ausus est asserere, de phrasi Pro peccatis agens pag: 4. ex Socini sententia hunc finem non potuisse morti tribui nisi

remotissimè, Neq; verò ambages hæ sunt sacris scriptoribus indig-
 gnæ, nec illud? *Vtinam ne in nemore Pelio*, hîc rectè obijcitur; cum
 partim necessarius ex divino decreto, partim admodum arctus ex
 rei natura sit inter causas illas nexus; & magna huic loquendi mo-
 do sublit emphasis, quam sacri scriptores libenter sectantur; atq; ut
 jam ostendimus, mors Christi etiam per se ad hunc effectum con-
 currat, eaq; ratione non remota, sed propinqua sit illius causas; quo-
 rum nihil ibi contingit, ubi illud rectè potest obijci: *Vtinam ne in
 nemore Pelio*. Neq; etiam obscura aut frigida, multò minùs, ut
 Grotius loquitur, *tam obscura & tam frigida* ejusmodi loquendi ra-
 tio est censenda, sed, ut diximus, emphatica, & communi loquendi
 usui admodum consentanea. qua de re quia satis dictum est alibi
 idèò illis repetendis hîc superledemus.

Veruntamen anteq-
 quam hinc abeamus, quærere libet ex Grotio si illud ad Rom: 4. v.
 ultimo, *Christus resurrexit propter justificationem nostram*, ita expli-
 cetur, quemadmodum ipsi magis placet, nempe statum Christi glo-
 riosum, quem Paulus resurrectionis nomine appellet, hunc habere
 inter ceteros finem sibi propositum, ut Evangelii præcones mittan-
 tur, & uberrima vi spiritus ipsorum opera promoveatur; hoc illo-
 rum præconium atq; operam eò spectare, ut hominibus ingene-
 retur fides; hanc eò, ut homines peccatorum veniam adipiscantur:
 nonne hîc erit ambitus, uno tantum gradu minor eo, quem in Soci-
 no tantopere exagitat, & quidem longè minori phræseos ἐμφάσε,
 quàm in illa est, quâ morti Christi peccatorum remissio ascribitur?
 At ambitus iste ex Grotii verbis, quæ paulo post sequuntur, apertis-
 simè colligitur. Quòd si id obscurè aut frigide dictum noluerit
 ne id Socino obijciat. Quid? si quis ad explicandum Pauli dictum,
 momentaneam levitatem afflictionum nobis parere abundantissi-
 mum atq; æternum gloriæ pondus, uteretur illa ejusdem Pauli de-
 ductione Rom: 5. 3, 4, 5: quia afflictio operetur patientiam, patien-
 tia probationem, probatio spem, spes autem non confundat, adeoq;
 ad æternam illam gloriam nos deducat; an dicturus esset Grotius,
 eum loquendi modum esse frigidum, & obiecturus illud: *Vtinam
 ne in nemore Pelio?*

Partic: 107.

Quæ de loco Rom: 4. 25. hoc loco ait, illa nihil adversus nos,
 quanquam jam vidimus, ipsum quoq; Grotium, ambitum illi Soci-
 ni similem in iis verbis explicandis facere.

Partic: 108.

Quod ait, *istam seriem*, quam in priori hujus loci explicatione
 constituit, nempe, *quod Christi resurrectio in nobis generet fidem, fides
 remissionem peccatorum, manifestè ostendi Act: 13. 31, 8 Rom: 1. 4. &
 10. 9.* id in istis locis minimè apparet. Nam Act: 13. ostenditur qui-

dem nexus inter remissionem peccatorum & fidem; sed nexus inter resurrectionem & fidem, quæ ex illa generetur, non ostenditur, ne dum manifestè. Rom: 1. 4. nulla fidei, nulla remissionis peccatorum fit mentio. Locus Rom: 10. 9. resurrectionem Christi non tanquam efficientem fidei causam, sed tanquam objectum considerat; quòd autem ea fidem, hoc est, fiduciam in Deo & Christo collocatam, & in ea comprehensam obedientiam efficiat, id aliunde cognoscendum est. Quanquam non videmus, qua ratione Grotius asserere possit, resurrectionem Christi nobis ingenerare fidem eam, per quam ex ipsius sententia justificamur. Hanc enim suprà dixerat esse eam, quæ Christi sanguis ad Deum placandum fusus creatur. Hoc autem qua ratione ex resurrectione Christi patet, præfertim, ut hic vult Grotius, manifestè & sine ambitu? cum id ne obscurè quidem inde possit colligi. Christum quidem esse mortuum exinde rectè colligitur: sed ejus sanguinem ad Deum placandum esse fustum, minimè.

Ait: Mors tantum abest, ut apta sit fidem ingenerare, ut contra maxime homines ab ea fide absterreat. Ideoq; in predicando Evangelio Apostoli ignominia crucis, & mortis miserie, resurrectionem semper opponunt. Patriic: 109.

Homines quidem malitiâ suâ exæcatos ac perire dignos, id eoq; leviter rem æstimantes, atq; ad carnis sensum ac judicium omnia revocantes, vehementer absterret a fide mors Christi; sed non homines probi animi, & rectè rem æstimantes: quæ eadem totius Evangelicæ doctrinæ, & aliquo modo etiam confirmationum ejus interiorum, ut ita dicam, ac paulo reconditiorum, quæ proprietatem ejus propiùs attingunt, omnium natura est. iis enim tale quippiam solet esse adjunctum, ob quod apud improbos fidem aut non inveniunt ipsæ, aut non excitent. Discrimen illud, quod diximus, Paulus satis apertè indicavit, 1 Cor: 1. 18. cum inquit: *sermo crucis iis quidem qui pereunt* (h. e. perire ob suam malitiâ jure debent) *stulticia est; iis autem qui servantur* (seu servandis) *vobis potentia Dei.* & iterum v: 23, & 24: *Christum crucifixum ait esse iudæis quidem scandalum, Græcis stulticiam, sed ipsis vocatus esse Dei virtutem ac sapientiâ.* Nempe quia hi, resurrectione consequuta, quod hic Paulus, ut nos quoque facimus, præsupponit, summâ Dei virtutē ac sapientiâ inde certum; unde illi ad fidem in Christo collocandam, & ad extremum usq; retinendam, maxime incitantur, iisq; caro & sanguis Christi, assidua meditatione usurpatus, verè cibus ac potus est animi, quo ad spiritalem, atque inde ad æternam vitam alantur; cum cæteris, ipsorum

Luc. 2. 34.
Rom: 9. 32, 33.
2 Cor: 2. 15.
4. 3. 4.
1 Petr. 2. 7, 8.

Ioh: 8. 31. & seq.

1 Ioh: 5.

1 Cor: 11. 19, 20, 21.

3. 19.

confer Ioh: 6. 35,

36, 37, 40, 44, 45.

Act: 2. 34. & seqq.

c. 1. Cor: 15. 25.

Phil: 2. & alibi.

Heb: 2. 8, 9, 10.

Ib: 17, 18.

c. 4. 15, 16.

5. 9, 10.

Act: 5. 31.

culpâ fiat venenum. Quodd si aliter se se haberet, qua ratione dici posset, sanguinem Christi Novum fœdus, ut Grotius suprà falsus est, & fatentur omnes, confirmasse? qua ratione idem sanguis inter testes divinos, qui pronunciant, Deum nobis dedisse vitam æternam, & hanc vitam in filio ipsius esse, collocaretur? quo pacto argumentum esset summæ Dei ac Christi erga nos charitatis? An enim confirmatio novi fœderis, testis promissæ nobis in Christo vitæ, argumentum Dei ac Christi erga nos charitatis, a fide maximè absterret homines, homines, inquam, probos ac rectè rem expedientes? (Nam cæterorum culpam, quos Deus hoc pacto meritò irretit, & eorum consilia atq; astutiam iusto suo iudicio implicat, quis præstet?) Quod si mors Christi a fide maximè absterret, maximè etiam abducit a Deo ac Christo; cum non nisi per fidem ad Deū accedam, Heb: 11. 6. nec aliter ad Christum. Atqui Christus mortuus est, ut nos ad Deum adduceret, 1 Pet: 3. 18. ipseque pronuntiavit Ioh: 12. 32, se, ubi exaltatus fuerit de terra, (hoc est, in crucem sublimis fuerit actus) omnes ad se tracturum. Hoc quidem verum est, mortis Christi vim, quam habet ad fidem in nobis excitandam, vix fuisse apparituram, imò prorsus disparituram, si resurrectio atq; exaltatio Christi non fuisset consequuta: sed postquam ea consequuta est, vis mortis apparet maxima. - Nam nisi Iesus resurrexisset, & Christus seu Rex populi divini re ipsa evasisset, nullam vim habiturum fuisset testimonium, quod morte sua ea de re præbuit; nec via salutis exemplo ipsius fuisset confirmata, si in morte mansisset, & ad vitam gloriamque sempiternam hac via non pervenisset: nil profuisset nobis Christi erga nos charitas morte ipsius demonstrata, si potentiam nos juvandi nullam postea habuisset. quamquam vix etiam demonstrari potuisset, nisi resurrectio fuisset consequuta; quod idem multo magis de Dei erga nos charitate dicimus. quid item profuisset, omnia illum, quæ nos patimur mala expertum, si Pontifex ac Servator noster non evasisset? quem effectum etiam habuisset Dei promissio, qui potestatem nos servandi, si mortem subiret, ei fuerat pollicitus? At resurrectio & exaltatio consequuta animam, ut ita dicam, & spiritum illis mortis effectis dedit, aut reddidit; quemadmodum ex dictis intelligi potest: & ipsa vicissim a morte magnum ad nos in spe ac fiducia nostra confirmandos robur accepit. Quapropter iure statui potest, non ideo tantum Apostolos in prædicando Evangelio resurrectionis mentionem morti solitos adicere, ut huius scandalum tolleretur: sed etiam ut tum huius tum illius vis ad salutem nostram spectans tanto magis elucisceret.

Subjicit

Subjicit Grotius: *Per mortem, quæ causa propriè non sit resurrectionis, sed antecedens duntaxat, ipsam resurrectionem velle indicatam, nihil esse aliud, quàm noctem nominare, ut intelligatur dies.*

At nos Grotio non concedimus, mortem Christi antecedens tantum fuisse resurrectionis, & quæ hoc nomine comprehendimus, gloriæ, summæque potestatis ipsi concessæ, ac non etiam causam. Imò causa hæc fuit, ex decreto divino necessaria; cum hac conditione ipsi fuerit a Deo promissa, ut suprà non semel docuimus. Vnde *propter obedientiam ad mortem usque crucis in summam sublimitatem effectus dicitur.* At quis talis est inter diem & noctem nexus? neutrum alterius causa est. Non repeto ea, quæ de emphasi singulari, quæ est in hoc loquendi genere, jam non semel diximus. Quæ verò emphasis si per noctem intelligere velles diem? Mortis autem, aut crucis nomine, resurrectionem quoque interdum solere a sac. scriptoribus comprehendì, vel ea docere possunt loca, ubi sermo crucis, aut Christus crucifixus Dei virtus seu potentia dicitur. Tolle resurrectionem a cruce, & virtutem ac potentiam divinam ab ea removeris.

Phil: 2. 9.

Præterea inquit: *Si ad remissionem peccatorum mors non pertineret, nisi propter resurrectionem secutam, quomodo accidere potuisset, ut remissio hæc ad resurrectionem rarò admodum, ad mortem autem innumeris locis referretur.*

Partic: 111.

Hic iterum pro concessio sumitur, mortem Christi ex Socini sententia non pertinere ad remissionem peccatorum, nisi propter resurrectionem sequutam, quod nos falsum esse satis superque docuimus. Quod verò fatetur Grotius, remissionem peccatorum ad resurrectionem referri, licet id rarò admodum dicat fieri, ex eo cernere potest, non rectè a se præcedenti pagina affirmatum fuisse, remissionem peccatorum esse proprium mortis Christi effectum, non commune, nempe cum resurrectione ac gloria.

Addit: quòd morti etiam seorsim, hoc est, quæ a resurrectione & gloria Christi abstrahitur, effectum impetratæ redemptionis Paulus tribuit. Ait enim: *Si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filii ejus, multò magis reconciliati servabimur per vitam ipsius.* Rom: 5. 10. Opponitur mors vitæ gloriose, & ut illi reconciliatio, ita huic conservatio distinctè ascribitur.

Partic: 112.

At primùm Reconciliationis nomine, quæ per mortem Christi facta hoc loco dicitur, intelligendam esse peccatorum remissionem, quam redemptionem vocat Grotius, (nisi fortè ipsam remissionis aut reconciliationis vocem exprimere voluit, quæ postea in redemptionis

emtionis nomen fuit mutata) non docuit. Nos verò infrà cap: 7. ubi Grotius hac de re ex professo ager, Domino dante ostendemus, hac voce nostram ad Deum conversionem, atque, ut ita dicamus, initam cum ipso amicitiam ac concordiam denotari, cujus consequens est perfecta peccatorum remissio. Deinde, non dicit Apostolus, mortem Christi solam, non adjutam iis, quæ eam sunt consequuta, reconciliationem hanc effecisse: sed tantum, morte Christi interveniente, eam esse factam; ad id verò, ut per Christum ab ira seu pœna commerita reipsa liberemur, non interventuram Christi mortem, nec, ut ea interveniat, amplius opus esse; cum id per viventem filium suum Deus facere possit, & porrò sit factururus. Vnde consequitur, si Deus id fecit, ad quod faciendum filii ipsius charissimi mortem intervenire erat opus; multò magis id facturum, ad quod eam intervenire amplius non est opus. Hoc enim Apostolo demonstrare est propositum. Quare non agitur hîc de vi propria mortis Christi, distinctæ ab ipsius vita, sed tantum inter se opponuntur duo, ad quorum alterum efficiendum mors Christi intervenierit, ac intervenire debuerit, ad alterum minimè sit interventura, nec intervenire amplius debeat. Quam sententiam non obscurè indicarat Socinus lib: 1. cap: 8, & ratione atq; autoritate comprobat. Impetratam autem nobis esse reconciliationem, quatenus nobis parata est, admittimus; sed alio verbum istud sensu accipitur a Grotio, de quo agetur in primis cap: 7.

Partic: 113.

*Hac in editione
superius alicubi
citata omisa
sunt.*

Illud etiam: *Reconciliationem impetrari inimicis per mortem, ut actum sacerdotalem*, quia non probatur a Grotio transmittimus. *Reconciliatos custodiri regia virtute, ad quam aditum fecit resurrectio*, verum est. Quanquam etiam ad ipsam reconciliationem, hoc est conversionem nostri ad Deum, plurimum confert virtus regia, quod ex parte docet Grotius ipse in sequentibus, explicans verba Rom: 4. ultimo. Ex hostium enim manibus nos vindicare & eripere, regii est muneris 1 Cor. 15. 25, 26, 27. Inter hostes autem illos est peccatum, Satanas, mundus, caro, ex quorum servitute cum reipsa eximimur, Deo reconciliamur.

Partic: 114.

Pergit Grotius: *Sic & alibi reconciliationem ipsa prædicatione, quæ fidem ingenerat, idem Apostolus priorem statuit: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata ipsorum: & posuit in nobis sermonem reconciliationis: itaq; nomine Christi legatione fungimur, & velut Deo rogante per nos, oramus Christi nomine reconcilietur Deo. 2 Cor: 5. 19, 20. Duplex hic reconciliatio ponitur, prior, quæ sermone annuntiatur; altera quæ fit per sermonem: illa est impetratio: hæc*

hæc applicationis: illa sermone prior: hæc sermone posterior. Nos de priorē illa agimus, meritoque negamus eam referri posse ad fidei ingenerationem, quæ fit per sermonem.

Sed unde constat, unam reconciliationem esse sermone priorē? sermone, inquam, seu prædicatione simpliciter, non verò Apostolica tantum? An fortè, quia antequam sermo reconciliationis in Apostolis poneretur, jam præcellerat reconciliatio mundi cum Deo per Christum facta? At hinc non sequitur, reconciliationem illam simpliciter fuisse sermone priorē, sed tantum sermone Apostolico, non autem ipsius etiam Christi. An fortè inde id cōcluditur, quòd sermo Apostolis demandatus dicatur sermo reconciliationis, quasi antegressam reconciliationem denunciāns? Sed præterquam quòd jam diximus, de Apostolica tantum prædicatione sermonem hīc esse; materiam quidem seu objectum sermonis Apostolici fuisse reconciliationem, verba ista docent, sed non quippiam antecedens. Sic verbum fidei dicitur Rom. 10. 8. cuius objectum esset fides, & quod fidem inculcāret, atq; ad eam hominibus ingenerandam prædicāretur, non quòd fides verbum vel sermonem istum antecederet. Eodem modo accipiuntur *verba vite huius*, Act. 5. 20. *sermo salutis huius*, Act. 13. 26. non quòd vita aut salus ista sermonem antecederet; sed quòd sermo iste de vita & salute ageret, ad eamque totus spectaret. Est quidem hīc mentio duplicis reconciliationis, sed cuius natura est eadem, tempore tantum & causis mediis distinguitur. Altera enim per Christum in terris versantem, & Dei nomine legationem obeuntem facta est; altera per Apostolos, Christi nomine postea legatione fungentes. Vtraq; in conversione hominum ad Deum consistit, & prædicatione peragitur. Vnde rogare se dicit Apostolus, ut homines reconciliari velint Deo, hoc est, ad Deum penitus se convertere, & cum eo stabilem concordiam inire, atq; ex sua quoq; parte scōdus sancire. Quòd altera reconciliatio sit impetrationis, altera applicationis, nullo fundamento nititur. Sed hac de re denuo copiose aget Grotius capite 7. in quem locum cætera, quæ hīc dici possent, rejicimus.

Adiit: *Accedat illud Ioh. 3. 16. ubi Christus dicitur datus (in mortē scilicet) ut credentes non pereant. Ad aliud ergo prodest, quā ut credāt.*

Rectè: sed nihilominus etiam ad hoc prodesse potest, ut credant. Finis ultimus non excludit intermedios, nec ei, cui ultior finis tribuitur, negatur citior ac propior. Sic resurrectioni tribuitur iustificatio, Rom. 4. ult. qui est finis illius quoad nos ultimus, nec interea tamen negatur intermedius, qui est fides; imò ponitur, ut ipse

Grotius

Partic: II 6.

Rom: 1. 16.

Ioh: 12. 46.

Grotius docet. Sed Grotius, ut apparet, arbitratus est, quia hoc loco finis mortis Christi non constituatur fides, sed fidei ex Dei decreto consequens, nempe immunitas ab interitu, & vita æterna credentibus danda, tacitè negari, mortem Christi, fidei hominibus ingenerandæ causâ susceptam fuisse. Quæ ratio si firma est, sequetur, Evangelium quoque non eò pertinere, ut homines credant, sed tantum, ut qui crediderint servantur, quia Paulus dicat, *Evangelium esse potentiam Dei ad salutem omni credenti*: ubi Evangelii finis non constituitur fides, sed salus ei, qui fidem habuerit, danda. At quis nescit, proprium ac proximum Evangelii finem esse, fidem animis hominum inferere? Sic cum Christus infra apud eundem Iohannem ait: *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat*; si Grotii ratio firma est, sequetur, Christum doctrinæ suæ lucem mundo idè non intulisse, ut homines in eum crederent, sed tantum, ut, qui credidissent, in tenebris non manerent; quod nemo non falsum esse animadvertit: cum id unicè Christus in terris vivens egerit, idè docuerit, miracula ediderit, & doctrinam suam variis modis confirmaret, divinamq; suam auctoritatem asseruerit, ut omnes in se crederent, & sic in tenebris non manerent. Imò hoc ipsum dicere hic videtur Christus, quanquam conciliùs loquatur, se lucem in mundum venisse, seu veritatis cœlestis lumen hominibus attulisse, ut omnes in ipsum crederent, & sic in tenebris non manerent. Nec absurdè hæc ipsa Iohannis, de quibus controversimus, verba, eodem pacto acceperis, ac si dictum fuisset: Deum in mortem tradidisse filium suum, ut omnes in ipsum crederent, atque ita credentes non perirent, sed haberent vitam æternam. Satis id convenit scopo loci, & similitudini superiori, ad quam illustrandam, & aliqua ratione comprobandam hæc verba subiiciuntur. Quemadmodum enim serpens æneus a Mole idè fuit in altum erectus, ut omnes in universis caltris eum contueri possent, & hoc pacto per Dei benignitatem ac virtutem a lethifera serpentum vi servarentur; ita etiam Deus Christum, dum illum in crucem tolli, eaque viâ in ipsum cœlum soliumque suum elevari voluit, velut in sublimi & illustri loco conspiciendum omnibus proposuit, & causâ plenissimam dedit, ut in ipsum crederent, atq; ita per Dei benignitatem interitum effugerent, æternamq; vitam adipiscerentur. quò pertinent verba Domini Iesu apud eundem Iohan: cap: 12, 32, quæ ab aliis quoq; ad istorum illustrationem afferri solent, & a nobis suprâ fuerunt adducta, ubi ait: *Et ego ubi exaltatus fuero de terra, omnes traham ad meipsum*. quin & illa, quæ eodem cap: v: 23, 24. habentur, huc re-

ferri

ferri queunt, ubi Christus de glorificatione sua per mortem adipiscenda loquens, ait: *Amen amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram moriatur, ipsum solum manet, si verò moriatur, multum fructum fert.* Quanquam verò nulla est causa, cur ea, quam attulimus, verborum capitis 3. sententia rejiciatur: tamen si quis eam nolit admittere, sequetur quidem, fidem ipsam morti Christi tanquam effectum hic non abscribi, nec tamen etiam negari: contrà verò salutem, credentibus ac fidem habentibus dandam, ei aptè attribui. id quod duplici fit ratione: partim, quia Deus morte filii sui unigeniti tanquam amoris ac promissorum suorum pignore, sese nobis obstrinxit ad nos ab interitu vindicandos, & æternâ vitâ donandos, ac nobis jus quoddam ad tanta bona repetenda dedit; partim quia Christum ea ratione ad supremum in omnia imperium eiecit, & fidelem ac misericordem Pontificem effecit, eum ipsum in finem, ut nos ab æterna morte liberatos, vitâ æternâ bearet.

Ait: idem non obscure monstrare eum ipsum locum Pauli, quem Socinus sententiæ suæ firmandæ causâ adducat: *Qui traditus est propter peccata nostra, resurrexit propter justificationem nostram.* At primùm non apparet, ubinam ex his verbis probet Socinus, mortem Christi nobis ingenerare fidem. Notare locum debuit Grotius. Deinde non videmus, quomodo contrarium inde probetur, etiam si Grotio concedatur, vocem *propter* in priori loci membro causam impulsivam, in posteriori finalem significare; quod quominus fiat nos non pugnamus, licet rationem, quâ id Grotius probat, infirmam esse supra docuerimus. Imò verò si resurrectio eatenus ad justificationem nostram refertur, quatenus nobis fidem ingenerat, ut vult Grotius: certè cùm mors Christi resurrectionis & gloriæ illius causâ fuerit suscepta, etiam fidei ingeneratio mortis finis erit, licet, hoc quidem pacto, non proximus & immediatus.

Partic: 117.

Quòd Grotius videtur malle resurrectionem eo loco accipere pro toto statu glorioso Christi, nec tanquam argumentum ad persuadendam fidem spectare, in eo Socinum habet sibi consentientem. Is enim lib: 2. c: 21. hæc verba aliqua ratione explicans, ait, se putare, Resurgendi verbo Paulum supremam quoq; potestatem Christi complecti; & satis ostendit, idè potissimùm resurrectioni Christi eo loco justificationem adscribi, quòd Christus ejus vi nobis peccatorum remissionem vitamq; æternam, in qua justificatione nostra continetur, sit largiturus.

Partic: 118.

pag: 182, 183.

Pergit Grotius, & ex Pauli Rom: 4. verbis id, quod dixerat, probat: *Vtro modo sumas, apparet resurrectioni, qua a morte distinguitur,*

Partic: 119.

guitur, finem aliquem adscribi peculiarem. Vicissim morti, siue traditioni in mortem separatim ascribitur, quod ob peccata contigerit. Id autem ipsum & resurrectioni nusquam ascribitur, & hoc loco eidem non obiciendū admittitur. Mors ergo Christi in hoc negotio & a resurrectione & a fidei ingeneratione sequestranda est, & in iis locis, quæ ex morte Christi remissionem deducunt peccatorum, distinctus quidam effectus intelligendus est, quem præ se fert ipsa verborum simplicitas, consentiens cum aliis scripturæ vocibus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum cruciata morte, penasque nostrorum criminum ab ipso exactas fuisse pronuntiant; cumque illis, quæ Deum nobis per Christi sanguinem placatum ac reconciliatum, sanguinem ejus pretium fuisse pro nobis datum, Christum vix nostrum mortuum, & patrem nostrum non obscure testantur, de quibus infra agendi erit locus.

Finem aliquem peculiarem resurrectioni, quæ a morte distinguitur, hoc loco adscribi non apparet, præsertim cum ex Græci sententia resurrectionis tantum finis sit expressus, mortis non nisi causa impulsiva. Quid verò prohibet, quominus finis ille, qui resurrectioni adscribitur, idem etiam sit mortis? imò aliqua ex parte eundem esse necesse est, quatenus finis resurrectionis, non potest non esse etiam finis mortis, quæ ob resurrectionem fuit suscepta. Quod enim ad finem intermedium refertur, refertur etiam ad ulteriorem, cui medius est destinatus. Discrimen tantum est, quod finis ulterior huic quidem est propior, ab illo remotior, idque a Paulo indicari, cum justificationem resurrectioni peculiariter adscribit, concedere possumus; præsertim si de justificatione, quæ actu ipso fiat, sermonem esse statuas, ut nos cum Socino arbitramur. Quod si verbis illis, propter peccata nostra velit quispiam finem intelligere, quod nos credimus fieri posse; non sequetur tamen, finem resurrectionis non esse etiam finem mortis, & hanc ab illa, ea in re esse sequestrandam. Simili enim ratione liceret argumentari infra c. 10. ubi dicitur: Corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem, quia salus separatim adscribatur confessioni, hunc finem aut effectum non esse tribuendum fidei. Id enim tum cum aliis s. l. locis, tum cum hoc ipso pugnaret. Paulus enim & in v: præced. cujus hic affertur probatio quædam, fidei & confessioni simul salutem adscripserat, & v: 11. ubi hæc iterum probantur, fidei soli aperte adscribit, (nam non potest fieri nil est ibi aliud quam saluum fieri, ut explicatur v: 13.) quod etiam alibi fit sæpillimè, cujus rei hæc est causa, quia fides, si sit firma, omnino ex se pariat confessionem. itaque s. l. cum

conciſe loquuntur, fidei ſimpliciter adſcribunt ſalutem, confeſſio-
ni raro, imò expreſſe, ſi hunc locum excipias, fortaiſſe nuſpiam, (a-
liis interdum vocibus id fieri ſatemur:) licet ſalus ei hîc proximè an-
nectatur: nempe quia alibi ſ. lit: fidei nomine etiam ejus effecta,
inter quæ confeſſio, comprehendunt. Idem in noſtro fit negotio.
quia enim mors Chriſti reſurrectionis fuit cauſſa, effectum ex Dei
decreto neceſſariò habitura; ideo ſ. lit: conciſe & emphaticè loquē-
tes, morti ſimpliciter adſcribunt juſtificationem, reſurrectioni ra-
rò, & ſi hunc locum excipias, expreſſe vix uſpiam: (aliis verbis id
fieri ſuprà vidimus:) nempe quia alibi mortis nomine etiam ejus ef-
fecta, inter quæ reſurrectio, comprehendant. Verbis autem pro-
pter peccata, ſi ea de ſine ſumas, intelligi poterit peccatorum aboli-
tio, ut alibi dictum, quæ ſeparatim potuit ſubjungi morti, ut & ju-
ſtificatione reſurrectioni; quemadmodum ſuprà vidimus, c: 5. hujus
epiſt: v: 10. reconciliationem, quæ cum abolitione peccatorum ea-
dem eſt reiſa, proximè adſcribi morti, liberationem ab ira, quæ ea-
dem cum juſtificatione, vitæ Chriſti. Quòd ſi malis ea verba de
cauſſa impulſiva capere, non ſignificabitur, tamen morti, ut vult
Grotius, diſtinctum a reſurrectione ſinem adſcribendum; ſed poti-
ùs, quia nullus morti ſubjungitur ſinis, ſed tantùm reſurrectioni;
contrà cauſſa impulſiva hujus expreſſe non commemoratur, ſed
tantùm illius; indicabitur, cauſſam quidem utramq; morti & reſur-
rectioni eſſe communem, & mortem ſinem ſuum, qui juſtificatione
eſt, non fuiſſe aſſequuturam, niſi còſequuta eſſet reſurrectio, quod
Apoſtolus alibi clariffimè docuit: contrà etiam reſurrectionem ali-
quo modo contigiffe propter peccata, (quod enim fit propter eor-
um remiſſionem, quæ juſtificatione eſt, fit etiam propter ea ipſas quæ-
admodum quod fit propter ſanctatem recuperandam, fit etiam pro-
pter morbum:) ſed tamen alteram cauſſam alteri rei arctiùs cohæ-
rere, quàm alteri: h. e. mortem quidem magis ſuſceptam ob pec-
cata, quàm reſurrectionem; hanc contrà arctiùs cum juſtificatione
cohærere, quàm mortem, præſertim ſi ſumatur de ea liberatione ab
ira, quæ actu fiat utrumque patuit alibi. nam, quod ad prius attinet,
quod hîc urget Grotius, ſi peccata generis humani non extitiſ-
ſent, atque ira homines vi legis juſtificari potuiſſent, Chriſtum vio-
lentam mortem ſubire, & ſic novam atque a legali diverſam juſticiæ
conſequendæ rationem laſcere non fuiſſet opus: at reſurrectio, præ-
ſertim ſi hoc nomine totum Chriſti ſtatum glorioſum intelligas, ut
hîc unà cum Socino facit Grotius, nihilominus Chriſto contingere
potuiſſet.

Matth: 10. 32.
Luc: 12. 8.

vid: partic: 89.

1 Cor: 15. 17, 18.

*Si ex lege juſtifi-
cari potuiſſet, non
in dñi morte huius
fuſiſſet, omni; & niſi
io dñus, Chriſt. ad
plenam illam
gloriam ſuam
potuiſſet.*

potuisset. Quid igitur mirum, si mors quidem propter peccata expressè dicatur suscepta, resurrectio non dicatur? siquidem illa ex peccatis nostris ita pependit, ut absq; illis non fuerit exitura: hæc non item. Taceo sermonis elegantiam & emphasin, quæ major est, cum ostenditur, quàm indignis modis Christus alienam ob culpam fuerit tractatus, quàm si propter eandem culpam ad vitam supremamq; gloriam dicatur traductus atq; euectus. Vnde ubi sermonis elegantia permittit, aut etiam aliqua ratione exigit, verba ejusmodi, quæ de resurrectione & exaltatione expressè nominata nunquam usurpantur, de morte autem crebrò, adjiciuntur iis rebus aut actionibus, quæ ad gloriosum Christi statum præcipuè pertinent, ut cum Christus dicitur *pro peccatis nostris* obtulisse aut offerre, quod de ipso in cælum per sanguinis fusionem ingressu, & coram vultu Dei apparitione atq; intercessionem intelligendum esse, docebitur cap: 10. quamquam id suprà jam alicubi attigimus. Eodem pertinet, quòd Christus apud Patrem degens dicitur esse propitiatio pro peccatis tum nostris tum totius mundi. Ex quo etiam concludere licet, id *propter peccata* fieri. quicquid enim sit *pro peccatis*, id sit etiam *propter peccata*, præsertim apud Grotium, qui eandem utriusq; phræseos vim esse suprà urfit.

Cætera quæ Grotius hîc subjicit, partim superiùs jam sunt discussa, partim suis locis, Deo dante, excutientur.

RESPONSIO ad caput II. quod inscripsit Grotius:
*Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur
 considerandum ut Rectorem*

Hoc capite Grotius ad disjiciendas, ut ait, Socini objectiones, quas illi sua ratio, vel potiùs abusus rationis dictarit, gradum sibi struit & Deum hîc ut Rectorem statuit considerandum.

Partic: I.

Quod ad nostram sententiã attinet, siquidem triplex Dei actio in hoc negotio venit spectanda, quarum prima est peccatorum nostrorum remissio; altera sanctionis divinæ, quæ poenas æternas peccatoribus, nulla resipiscentiæ habitatione, comminabatur, relaxatio, imò & abrogatio quædam; tertia deniq; transitio Christi in mortem: quarum actionum prima finis rationem habet, cætera duæ mediæ: quarum quædam a prima ratione tantum hîc differre videtur: in omnibus quidem his actibus Deus præcipuè spectandus est ut dominus absolutus, isq; libertior, ac nullius alterius potestati subjectus: sed aliquo modo etiam ut Rector, præsertim in duobus actibus posterioribus. De primo actu, de quo nobis hoc capitulum potis-

te potissimum erit agendum, paulo post dicetur explicatius. Quod ad secundum atinet, licet Rectoris, quā talis est, sit legem vel relaxare, vel abrogare, quemadmodum & ferre; qua de causa diximus, Deum hic etiam spectandum esse ut Rectorem: ramen quia Deus, ideo primò Rector noster est, & quā vult officia nobis præscribit, ac pœnas transgressoribus sancit, (præscribit autem ac sancit ea tantum, quā reſtituendi & æquirati sunt consentanea,) & eadem quoque, si reſtitutio permittat, relaxat atque abrogat, quia dominus est noster absolutus, ac herus, ipſo creationis jure; cū quanti quanti ſumus, ipſius ſimus, ab ipſo toti producti: ideo etiam quicquid Deus juris habet, quā Rector est, in legibus ac pœnis ſive ſanciendis ac conſtituendis, ſive relaxandis aut etiam tollendis, id ex dominio ipſius absoluto primò pender, & inde ferè æſtimandū eſt, quantum ei hac in parte liceat. Videtur enim regimen ac poteſtas gubernādi, quam Deus in nos habet, aut herus quivis in ſuos ſervos ac mancipia, ab absoluto dominio, quod in eoſdem habet & exercet, eatenus præſertim, quatenus ſervorum voluntatem accedere oportet, ratione tantum diſtingui, & mediū cuiusdam inſtar eſſe, quo finem atque uſum dominiū, quod in eos habet, conſequitur. Quia enim, ut eum uſum a ſervis ac mancipiis capiamus, quem jure nostro ab iis requiramus, eorum voluntatem ſapiffimè accedere oportet; cū ii naturalem habeant arbitrii facultatem, & eatenus actionum ſuarum, quas ab illis exigimus, ſint domini; ideo illos præcepto, & pœnæ comminatione præcepto addita, ad id, quod volumus, faciendum adigimus: quod dum facimus Rectorum partes, quatenus illæ in herum cadunt, obimus. Quatenus enim ſervi arbitrium habent, eatenus ſui quodammodo ſunt, & dominorum non penitus proprii. Itaque eatenus etiam præcepta illis dari ac leges ferri, & pœnæ, ni pateant, conſtitui poſſunt: id quod regiminis eſt propriū, & ad eam poteſtatem ſpectat, quam habemus in alios & aliena, ut docet Grotius. Eatenus etiam injuriā poſſunt afficere dominum, & vindicta in eos cadit: ſiquidem jus ſecundum analogiam dictū hac in parte eſt inter dominum & ſervos, quemadmodum & ſocietas atque amicitia, quæ pari quodammodo paſſu cum jure ambulant. qua de re nunc non eſt ſuſius diſſerendi locus. Hac igitur de cauſa diximus, Deum in ſanctione, quā pœnam peccatoribus fixerat æternam, nullā reſpiſcencia habita ratione, relaxanda abrogandaque, præcipue eſſe ſpectandum ut dominum absolutum, non propriū aut proximè, ſiquidem propior ac magis propria eſt hic Rectoris *αρχη*, quæ ex illa pender, quod licet *αρχη* de terra quoque Dei in hoc negotio *αρχη* *αρχη*.

*Dei ſapientia
dominus absolute
habet prædictum
in hoc negotio*

Iuc: 2. 29.

Act: 4. 24.

Apoc: 6. 10.

Eſa: 41. 6, & ſeqq.

Ier: 18. 6 & ſeqq.

conſ: cum ntece

Rom: 9. 20, & ſeq.

Ariſt: 1. 5. Eth: c. 6.

1. 1. Politic: a Pa-

cio.

1. 8. Eth: c. 10.

ib: c. 8.

reſpectus ſeu
conſideratio.

h. e. de traditione Christi in mortem, dicimus. Nam quia Deus omnium hominum, ut aliarum quoque rerum universalium, dominus est absolutus; ideo etiam in Christum, qui naturā homo erat, inque ejus vitam ac corpus jus domini absoluti habebat. Itaque pro eo jure ipsum nostræ salutis causā poterat in mortem tradere, & corpus ipsius cruci affigendum dare. Et licet ordinaria vi legis Mosaicæ inspecta, quam exactè servaverat Christus, jus quoddam habuisse censeri queat, ad mortem tam truculentam & execrabilem evitandam; tamen quia Deus omnes istos cruciatus præmio infinitis partibus majori compensaturus erat; jurè tanquam Dominus absolutus, de eo statuendi habuit arbitrium. quo serè pacto Prophetæ aliique viri sancti, qui sub lege vixerunt, præmio in ea manifestè proposito, quod ad hanc vitam spectabat, non sunt potiti, cum, si quisquam alius, eo essent dignissimi, sed atroci atque infami nonnunquam morte fuerunt sublatis, Deo majus illorum pietati præmium reservante. Verum quia gravissimis de causis, quas ex cap. 1. hujus disput. colligere licet, opus erat, ut voluntas Christi libera & non coacta accederet, non vi, ut domino absoluto aliās diceret, Christum morti objecit, sed præceptum ei hac de re dedit, & præmium divinissimum, si pareretur, proposuit. qua in parte rectoris æquissimi, & benignissimi amantissimi que patris, ad dura quidem, sed præclara tamen filium hortantis, fecit officium.

Quod ad primum Dei in hoc negotio actum attinet, qui est peccatorum nostrorum remissio, seu a pœnis peccatorum omnibus præsertim æternis, liberatioque in eo, ut specialem etiam Dei $\sigma\chi\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$ exprimamus, Deus considerandus est primò ac præcipuè ut pars offensa, sed (ut in generali quoque $\sigma\chi\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$ explicanda addidimus) libera, & nullius alterius potestati subjecta. Deus enim quia dominus noster est absolutus, ac herus, hunc usum, hocque officium ac ministerium a nobis servis ac mancipiis suis jure suo exigit, ut mandata nobis præscriptas, servemus, & gloriæ ipsius unicè serviamus: idèd cum mandata ipsius transgredimur, & officium ei debitum negamus, eum offendimus, & quantum in nobis est, lædimus, atque injuriā afficimus. Intelligendum enim est, herilis imperii, quale Deum in nos habere diximus, (quamquam id, si ejus administrandi modum, ac fructum ex eo ad nos redundantem spectes, ipsius benignitate, præsertim sub N. Fœdere, verè paternum evalit) hanc esse naturam, ut ipsius imperantis causā primò ac per se comparatum sit, & ad ipsius utilitatem, quæ variorum dominorum respectu potest esse va-

ria, jure

Matth: 5. 12.

23. 30, 31, 37.

Act: 7. 54.

1 Thess: 2. 15.

11. b: 11. 36, usque

ad fin: cap:

ria. jure referri: quemadmodum & absolutum dominium, ex quo
hence imperium nasci diximus, cum eo interveniente domini usus
ac fructus exigatur & percipiat. Quare Deus jure optimo sui ipsi-
us causâ omnibus imperat, & seipsum primò in nobis regendis re-
spicit, licet interim utilitati nostrâ summopere consulat. Hinc de
Deo pronunciat Salomon, eum omnia propter semetipsum fecisse, aut
facere, etiam impium ad diem malum. h. e. etiam hoc, quod impium
pœnâ destinaret, aut destinet, & ad supplicii tempus reservet. Idem
docent illa scripturæ loca, in quibus dicitur, in ipsum, aut propter i-
psam esse omnia, quia in ipsum tanquam ultimum finem spectent:
quemadmodum etiam ex ipso, aut per ipsum sint omnia, tãquam caus-
sam efficientem ac conservantem. merito enim is, qui prima est o-
mnium rerum causâ efficiens, est etiam ultimus omnium finis.
Conditionem istam divini imperii, quod Deus in nos, tanquam he-
rus in servos suos habeat, indicavit Paulus, dum de nobis, quatenus
redemptionis jure Dei servi ac mancipia sumus, loquens ait: non estis
vestri. emittent enim estis pretio. glorificate ergo Deum in corpore vestro, &
in spiritu vestro, quæ sunt Dei. de quo loco cap: 1. nonnihil diximus.
gloriæ nimirum divinæ nos totos ut consecremus præcipit, quia e-
tiam toti sumus Dei, qui hunc usum a nobis servis ac mancipiis suis
jure suo postulet. Ista autem glorificatione Dei, quæ tum corpore
tum spiritu nostro perficiatur, universam nostram pietatem & obe-
dientiam comprehendit. Neq; enim Deus eas, quas alii domini que-
runt, a nobis exigit utilitates, cum iis nec indigeat, sed omnibus ipse
suppeditet: verum obedientiam, & gloriam ei conjunctam, ac spi-
ritum, unde illa proficisci debent, seu cor nostrum, quod in nostra
potestate posuerat, cum arbitrium voluntatis nobis dedisset. Debe-
tur ergo pietas & obedientia nostra universa Deo, jure domini, ut
Christus quoq; apud Lucam satis apertè ostendit, eaq; non præstita
offenditur. Etiam si autem interdum alia etiam aliqua persona deli-
ctis nostris lædatur, nihilominus tamen solus Deus tum censeri po-
test offensus atq; injuriâ a nobis affectus: cum injuria illa persona
cujuscunque in ipsum, tanquam absolutum omnium dominum, re-
dundet. Servis enim ipsis nulla fieri injuria intelligitur, sed domino
per eos fieri videtur. Vnde etiam nobis vindictâ jure suo interdixit,
& pronunciat, suam esse vindictam, se redditurum. Quia verò De-
us delictis nostris offenditur, jure etiam irascitur, ac pœnam expe-
tit, quàm ob misericordiam, quæ iræ contraria est, & non secus atque
illa, libera ipsius voluntatis est effectus, remittit; nec minùs cum,
cum alius quoque simul, si naturaliter rem spectes, læsus est, quàm

Grotius in hunc
cap.

Rom: 1. ult.
1 Cor: 8. 6.
Heb: 2. 10.

*Deus est primus
causa efficiens primus
ita est etiam finis
quoniam est finis.*

1 Cor. 6. 19, 20.

A. 17. 29.
1 Sam: 15. 22, 23
Psal: 30. 7 usque
ad 15. & ult.
Joh. 4. 23, 24.
Ecclesi: 15. 14. &
& seqq

cap: 7. 7, 8, 9, 10.

lib: 4. Instit. tit: 4

Rom: 12. 19.
Heb: 10. 30.
ex Deut: 32. 35.

cum ipse solus. Hinc triplex nobis nascitur argumentum, quo probatur, Deum, quā pars offensa est, jus habere ad pœnam repetendam, seu, quod eodem hic recidit, ei jure absoluti dominii pœnam deberi; ac proinde in hoc negotio ut partem offensam, & ut creditorem ac dominum pœnæ esse considerandum. Ostendimus enim primum, Deo a nobis deberi obedientiam legi ipsius præstandam jure dominii absoluti. at cum ea non est præstita, in ejus locum succedit pœna. Quare hæc eodem jure debetur Deo, quo obedientia, h. e. jure absoluti dominii. Deinde parti læsa naturaliter debetur compensatio injuriæ, ut infrà docet Grotius. Ergo & Deo, quem in nostro negotio partem offensam esse docuimus, & fatetur Grotius. At si ulla hic est compensatio, ea per pœnam fit, qua delictum luitur, quod etiam in civili judicio sæpe contingit. Nam aliàs nihil vel dari Deo a nobis potest ad cōpensandam injuriā; cū omnia sint Dei jure dominii absoluti: nihil etiam ipsius causā a nobis post delictum potest fieri ad eandem injuriā sarciendam, quod ei ante delictum non debuissimus eo jure, quo naturaliter ipsi eramus obstricti. Quod autem meum est, id amplius meum fieri non potest, ut suprā dixit Grotius. Restat ergo, ut, si Deus jus suum persequi velit, per pœnam fiat compensatio, ut qui non satisfacere erat parendo, satisfaciat patiēdo. Et etiam si tandem alius quispiam restaret compensandi modus, tamen Deus hunc pro arbitrio suo, siquidem natura suā injustus non est, eligere ac statuere posset. Præterea ira, ut suprā loquutus est Grotius, de ira ipsius Dei in hoc negotio differens, puniendi est affectus, seu mavis puniendi voluntas ac desiderium. Quod si ergo Deus jure irascitur, ut certè non nisi jure irasci potest, jure etiam pœnam vult atque expetit. At irascitur ut pars offensa. Quapropter etiam ut pars offensa jure pœnam vult atq; expetit & cum nullius potestari sit subjectus, qui pœnæ inflictione ipsi possit interdiceret, eam qua vult ratione, vel per seipsum, vel per quemcunque alium infligit. Irasci autem Deum ut partem offensam, licet per se satis videatur liquere, ex ira natura probatur, quæ secundum Cic: est cupiditas (quamquam ipse ex Stoicorum sententia libidine habet) puniendi ejus, qui læsus videtur injuriā. cum quo consentit Aristoteles, qui ait, iram esse appetitionem apparentis pœnæ cum molestia conjunctam, ortam ex opinione contemptus sive sui, sive alieni ex suis, non convenienter, hoc est, qui contemptus non convenire videatur ei, qui eo afficitur, seu quo is, qui contemnitur, appareat indignus. Ira ergo seu pœnæ appetitio læsorum est, atq; injuriā affectorum, quā tales sunt, sive illi in seipsis sint læsi atq; contem-

1. 4. Tuscul: qu.

1. 2. Rhet: c. 2.

1. 3. Eth: c. 3.

ti, sive

Oratio jure ab-
soluti dominii
pœnam debet.

ti, siue in aliis, ob quamcunq; conjunctionem, quam cum illis habere videantur: & si quidem verè sunt offensi seu injurià affecti, iusta est ipso genere tum ira, tum pœna, ad quam illa fertur; quòd si modus etiam in utraq; legitimus observetur, utraq; prorsus iusta est: si verò ii offensi atq; injurià affecti videantur tantùm, non autem reuera sint; ira, ac pœna inde orta, iniusta est per se; & si modum alterutra superet, eatenus etiam iniusta est. Nec est quod quis dicat, Deo improprie tribui iram, ut & alios affectus. Nam tribuuntur nihilominus Deo per analogiam; idque abstractis tantùm iis, quæ imbecillitatis humanæ sunt propria: cætera Deo relinquenda sunt. quod idem de aliis quibusdam vocibus, quibus aut ipsa scriptura, aut nos, consentiente Grotio, in hoc negotio utimur, dictum volumus. Vix enim quicquam est, quod de offensa parte, injuriã suam iustè ulciscente, generatim dici potest, quod Deo vel a scriptura ipsa non tribuatur, vel scripturæ convenienter tribui nequeat. Tolle igitur ab ira perturbationem, quæ in hominibus solet contingere, tolle veram molestiam ac dolorem, quem irati sentiunt, cui in Deo displicentia peccati, & si quid huic displicentiæ statim ex rei natura annexitur, respondet; cætera Deo conveniunt. At esse partem offensam, pœnam velle atque expetere, etiam in Deum cadunt. Quare quæ illis, quæ talia sunt, competunt, ea Deo quoq; rectè tribuuntur. Quòd si pars offensa, quæ talis est, pœnam vult atq; expetit, & si verè est offensa, jure id facit; idem de Deo est statuendum. Constat ergo, Deum ut partem offensam jus habere ad pœnam repetendam, eamque ipsi deberi. quod multo magis verum esse apparebit, si consideres id, quod & Grotius asserit, & ratio dictat, pœnam omnem utilitatis causâ comparatam esse. Quicquid autem utile est, alicui est utile. At utilitas ista ad quémnam redire debet jure, nisi ad illum, qui damnum ex delicto, cujus pœna exigitur, sensit? is verò est læsus, qui in nostro negotio præter Deum est nemo. Adde quòd, si tota illa communitas, cui Deus præest, peccet, quod per naturam non est impossibile, & in hoc negotio aliqua ratione contigit; cuiusnam bono pœna tunc jure quodam exigetur? Non ipsius communitatis, quæ pœnam solvere debet, non verò illam suo jure postulare, quæ carere longè etiam mallet; præsertim si extremum supplicium singuli debeant luere, quod ipsorum utilitati servire nequaquam potest. At hic utrumque contingit. nam & universum genus humanum peccârat, & pœna, quam ferre debebant omnes, erat interitus sempiternus, extremaque infelicitas nunquam prorsus in melius mutanda. Quare pœna hæc nec poterat, nec, si potuisset, jure aliquo

*Quæ de ira
& alijs affectibus
tribuuntur.*

debebat in hominum utilitatem cedere. Quod si nihilominus utilitatem aliquam ea poena habere debebat, ut certè debebat, cum aliàs ne exigi quidem potuisset, præsertim a Deo, qui nec frustra quicquam facit, nec facere ob sapientiam suam potest; eam utilitatem ad Deum spectasse oportet. Nam quòd alia quædam extiterit communitas, ad quam fructus aliquis redundare potuisset: id respectu ejus poenæ per accidens est; cum nullum ei communitati ad poenam illam, aut ejus fructum repetendum jus esset, nisi ea simul statuatur esse læsa & injuriâ affecta: ac præterea potuisset nos Deus in æternū ob scelera nostra jure punire, etiamsi præter homines creatura rationalis extitisset nulla; aut etiamsi nemo quicquam de ea poena scilurus fuisset. Cui enim ulla facta fuisset ea in re injuria, cum nos poenam illam prorsus mereremur? Patet ergo Deo poenam deberi, & eum jure suo proprio eam repetere posse, eodemq; modo de ea, quantum velit, remittere: id quod iuris est dominii absoluti. Ideo suprà de generali Dei in hoc negotio $\sigma\chi\epsilon\tau\alpha\iota$ agentes diximus, Deum in tribus illis, quos constituimus, actibus præcipuè spectandum esse ut dominum absolutum: quamquam id diversimodè. Nam dominium istud Dei, in primo actu præcipuè referendū est ad rem, hoc est, ad poenam, quæ Deo tanquam domino ipsius absoluto debeatur: in duobus posterioribus actibus potissimum ad personas, h. e. ad nos, & Christum. Considerari quidem potest etiam in primo Dei actu dominium ipsius respectu nostri ipsorum, sed tanquam causa remotior ejus juris, quod ad poenam repetendam habet. Quia verò Deus remissionem poenæ ad correctionem nostram nostrisum dixerit; liquidem ea ratione nos sibi mirificè devinxit, & ad sibi parendum in posterum obstrinxit, eamq; conditionem lege nobis imposuit; possis Deum in hoc etiam actu aliquo modo considerare ut Rectorem. quamquam privatus etiam, qui læsus est, conditionem hujusmodi, quæ sanè æquissima est, potest imponere ei, qui læsatus, si injuriæ condonationem obtinere velit; id quod ipsi legis instar erit. Hæc nostra est de partibus, quas Deus in hoc negotio sustineat, sententia, quæ postea pluribus confirmabitur. Grotius, qui Deum quidem partem offensam esse statuit, sed ei, quæ talis, nullum ad poenam repetendam jus relinquit, ideoq; eum de suo nihil hinc remississe, sed de eo tantum jure, quod communitatis alicujus causâ comparatum sit, quæ communitas in nostro negotio ipsum genus humanum est, cessasse arbitratur, summam Dei erga nos misericordiam ac beneficentiam, quæ in peccatis nostris condonandis cernitur, quantum in se est, penitus tollit; adeoque in Deum, quem & jure isto, & hac

hac beneficentiæ laude, quæ longè maxima est, privat, admodum est injurius; & hic error, quod ipse Socino objicit, Deum ut partem offensam hic considerandum esse statuenti, dici possit in hac materia esse ipsius *τὸ πρῶτον λέειν*. Quapropter ut error ipsius melius pateat, videamus quæ scribat.

b primum factum seu primum erroris fons.
Partic: 21

Probare igitur conatur, omnino hic Deum considerandum, ut rectorem. Nam pœnas infligere, inquit, aut a pœna aliquem liberare quem punire possis, quod iustificare vocat scriptura, non est nisi rectoris quæ talis primò & per se: ut puta in familia patris: in republica regis, in universo Dei.

Pœnas infligere, aut a pœnis liberare, concedimus quidem esse etiam Rectorum; sed aut non primò, aut non per se, verùm eatenus, quatenus vel ipsimet sunt læsi, ut in nostro negotio contingit, vel partis læsæ, quæcunq; illa tandem sit, jus persequuntur. Lædi autem præter Rectorem, qui pœnam reipsa exigit, potest vel dominus ejus cōmunitatis absolutus, cui rector iste præest, aut Princeps eo superior, qui per rectorem sibi subordinatum injurias suas persequi ac vindicare potest: quo pacto Rectores ac magistratus omnes Dei sunt ministri in coercendis delictis, præsertim eatenus, quatenus ordinem ac tranquillitatem publicam, bonorumq; securitatem turbant ac convellunt. Lædi præterea potest ea ipsa, cui rector aliquis præest, societas seu communitas, vel alia quævis; vel subditus aliquis, aut etiam quispiam alius. Nihil enim prohibet, quominus rector, (quemadmodum in nonnullis etiam privati, præsertim amici,) vel rogatus, vel sponte sua, amicitiae, aut ipsius humanitatis, quo inter nos devincti sumus, jure impulsus, causam alterius cujuspiam suscipiat, & sic jus alienum, illius, cui id competit, nomine, inque ejus utilitatem, persequatur. Idem in debitis, quæ exigere per se creditorum est, accidit, cum debitores non nisi vi ad solutionem adigi possunt, aut de debito est controversia. Neq; verò mirari quispiam hic debet, quòd nunc statuamus, homines quoq; ipsos lædi & injuriâ posse affici, & sic etiam jus ad pœnam repetendam habere; quod tamen antea visi sumus negare, propterea quòd omnes Dei sint servi; servis autem nulla injuria fieri intelligatur, sed domino per ipsos. Animadvertendum enim est, nos, dum hominibus quoq; id tribuimus, eos considerare ut naturâ liberos, quemadmodum in jure civili considerari solent, ubi homines cum hominibus hac in parte, non cum Deo conferuntur. Quamquam, ut suprâ diximus, servi, quia arbitrio sunt præditi ac voluntate libera, etiam dominorum respectu, aliquo modo liberi censendi sunt, tanquam actionum suarum do-

Rom: 13. 1, usq;
ad 7.
1 Pet: 2. 14.

arum domini, & sic sui, non alieni. Quatenus autem libertas cuiuspiam competit, eatenus etiam juris ac injuriæ capax est, earumq; rerum, quæ jus aut injuriam consequuntur. Unde etiam quæri solet, cujus rei exempla in ipsis sacris literis habentur, an Deus hoc aut illud jure possit potueritvè hominibus imponere nec ne; & Deum justitia & æquitate adversum nos uti asseritur, etiam nullo ipsius promisso, quo se nobis expressè obligarit, antegresso. quia ex conjunctione inter Deum & creaturas mente atque arbitrio prædictas, statim jus quoddam oritur, quod ab ipso ampliari pro arbitrio potest, quod sit promissis ipsius a libera voluntate manantibus. iis enim jus acquiritur ei, ad quem pertinent. qua de re nunc non est superius differendi locus.

Quod verò Grotius ait, a pœnis aliquem liberare, quem punire possis, a scriptura vocari justificare; id licet velut aliud agens interseuerit, ideo tamen addidisse videtur, ut ostenderet, remittere peccata non esse nisi rectoris. nempe quia justificare non sit nisi judicis: judex autem, quâ talis, sit rector. Verùm ne de eo nunc quicquam dicamus, quòd justificare, cum de remissione peccatorum accipitur, non significet, quempiam sententiâ suâ justum pronunciare, quod judicis videtur esse proprium: sed tantùm, eum, quem ut injustum ac fontem tractare posses, tanquam justum ac infontem tractare, seu a reatu ac pœna liberare, ut ut eum injustum ac nocentem interea sive censeas, sive pronuncies. Id verò non tantùm in judicem cadit, sed etiam in eum, qui judex quidem non sit, sed justamen ad pœnam per alterum repetendam habeat, quemadmodum creditor ad repetendum debitum, quiq; proinde si jure suo cedat, nocentem impunitum præstare possit, non secus ac creditor, si debitum remittat alteri. fatetur enim Grotius partem offensam lege positiva posse fieri pœnæ creditorem. at cum creditor jure suo plane cedit, nemo debitum illud jure exigit. Vt, inquam, illud mittamus, animadvertendum est, judicare non esse rectorum, quâ tales, primò, sed eatenus, quatenus alienum jus persequuntur, cujus persequendi potestas non naturali, sed positiva lege illis aut demandata est, aut permessa. Omnes enim illi, qui nulli superiori potestati sunt subiecti, & sic de jure suo statuendi liberissimam habent potestatem, etiam si non sint rectores eorum, qui illis quocunque nomine debent, tamen de eo, quod illis debetur, naturali jure, ac ordinariè judicare possunt; & his id primò competit, cæteris propter illos. Nemini enim, dum sui tantùm repetendi causâ id faciunt, ea in re inferunt injuriam. Quapropter jus illud de re sua judicandi, a natura habent, quod ta-

quod tamen, ubi rectoris alicujus potestati se permiserint, aut quacunque de causa subjecti fuerint, lege positiva, quâ naturalia iura restringi, & ad communem utilitatem & societatis humanæ conservationem magis attemperari solent, in rectorem transfertur. quod cur fiat, postea explicabitur. Quod si quis obijciat, neminem idoneum esse in causa sua judicem: præterquâ quod id de Deo, qui iustissimus est, nec a rectitudine & æquitate ullo pacto abduci potest, nemo dicere audeat: is autem nobis hic potissimum spectandus est: Grotius ipse inferius hoc cap: id non juris naturalis, sed politici, ideoque nec universale esse pronunciat; quia id planè non habeat locum in summis rectoribus, quo nomine & parentes quoad familiæ curam comprehendit. Nos Grotii dictum latius extendentes dicimus, id locum non habere in iis, qui superiori potestati non subsint, & quibus proinde lex positiva, quam ipsi sibi non ferant, ferri atque imponi nequeat. Neque enim ideo revera summi rectores lege illa positiva non tenentur, quia rectores sint; (potest enim ea teneri rector inferior) sed quia sint summi, seu nullius alterius potestati subjecti. Alias enim ratio legis in rectoribus æquè valet, atque in aliis. Ideo enim nemo in sua causa idoneus censetur iudex, quia privati affectus, amor nempe sui, ac propriæ utilitatis, aut contra ira atque odium in partem adversam, non videantur passuri, ut iudicium sit incorruptum, & æquitati consentaneum: cum affectus illi menti nebulas soleant offundere, & vix permittere, ut verum ac iustum pervidere queas, aut quod iustum cernis, pronunciare ac facere velis. Unde si quem adeo rigidum virtutis & æquitatis custodem videmus, ut ne in sua quidè causa videatur a recto discessurus, imò æquius etiam ac mitius, quàm in aliena causa iudicaturus, ei nonnunquam libenter de causa communi iudicium permittimus, atque adeò malumus ipsum, quàm quèpiam alium sententiam ferre. Privati ergo affectus, & metus injuriæ efficiunt, ut neminem in sua causa idoneum statuamus esse iudicem. At id æquè in rectoribus habet locum, atque in iis, qui non sunt rectores. Quare quod summi rectores nihilominus in sua causa possint esse iudices, id non ideo revera accidit, quod rectores sint simpliciter, sed quod sint summi, quibus potestas in sua causa iudicandi a nemine potest eripi; quod idem habet locum in aliis omnibus, qui planè sunt liberi, & superiorem potestatem non agnoscunt, etiam si aliis regendis non prælint. Decepit fortasse in hoc negotio Grotium, quod vix quisquam sit, aut cogitari queat, qui, cum alienæ potestati non sit subjectus, non sit simul etiam rector, & quidem in suo genere summus. Omnes enim ita sunt naturæ lege inter se copu-

Arist: 1.1. Politic: 2.

ib: c. 5.

lati atque devincti, sapientissimi naturæ architecti consilio, ut vix quisquam possit absque societate vivere: in societate autem, si illa consistere debeat, necesse est vel regere, vel parere, vel etiam utrumque, tempore aut respectu diverso, facere. Itaque si quis sit, qui nulli planè potestati subiectus est, eum rectorem simul esse consentaneum est, & quidem summum. nisi enim summus esset, jam alienæ potestati foret subiectus. Hæc igitur inter alias videtur fuisse causa, cur Grotius illa, quæ iis, qui nullius potestati sunt subiecti, quâ talibus conveniunt, ad rectores summos retulerit, non quâ simpliciter sunt summi, h. e. nulli alteri subiecti, sed quâ rectores sunt, & alios sibi habent subiectos. Atqui per accidens fit, ut is, qui nullum agnoscit superiorem, ipsemet sit superior aliis, & qui ab alio non regitur, regat alios. Quare quod competit supremo, vel, ut rectius loquar, ei qui prorsus est liber, & nulli potestati subiectus, quatenus talis, id per accidens, aut secundariò, seu propter aliud, competit rectori, quâ talis est. Ut igitur ad propositum redeamus: potest etiam is, qui rector non est, iudicare, & sic etiam iustificare atque absolvere: maximè autem Deus a nobis offensus, qui cum nulli prorsus potestati sit subiectus, ac præterea iustissimus ac sapientissimus, ut falli in iudicando, aut a rectitudine discedere nequaquam possit, ac deniq; potentissimus, qui sententiam latam semper & adversus quemcunque possit exsequi, omnia perfectissima ratione habet, quæ in iudice desiderare queas; nulla interim habita ratione cæjus, quòd aliis regendis præsit. Veruntamen quia diversæ illæ in Deo scheses, nempe Rectoris, & ejus, qui simpliciter sit summus, quæ ut pars offensa sententiam de pœna sibi debita ferat, ratione tantùm distinguuntur; non mirum esset, sac: literas, quæ populariter loqui solent, & ἀκριβείαν illam, quam, ita volente Grotio, hîc sectamur, non adèd spectant, ejusmodi vocem huic actui, de quo agimus, accommodare, quæ propriè actum rectori per se competentem significet. Quapropter, etiamsi iustificare propriè loquendo non nisi rectori, quâ talis est, primò ac per se conveniret; non tamen protinus sequeretur, Deum hîc spectandum ut Rectorem. Verùm ea responsione nobis hîc opus non esse, ex dictis apparet.

Sed videamus quo pacto Grotius probet: *punire, aut pœnis aliquem liberare, quem punire possis, non esse nisi rectoris quâ talis primò & per se.*

Probat id ergo hac ratione: quòd pœna sit ultimum in coactione: coactio autem non competat, nisi superiori, ἀ τῇ ὑπερεχούσῃ ἐξουσίᾳ.

Cum Grotius per superiorem hoc loco cum intelligat, qui alteri regendo

Partic: 1.

a superiori vel
eminenti potestate.

si regendo præst, quâ talis; haud est concedendum, coactionem non competere nisi superiori. Competit enim naturaliter cuivis, cujus rem alius per vim detinet, aut etiam invadit: in illum, ut restituat, in hunc, ne eripiat. Rei autem nomen tam latè sumimus, ut omnia illa, circa quæ versatur læsio & injuria, comprehendamus. Id quod dicimus, videtur per se manifestum. Nam ab eo, qui vi quippiam detinet, vi repetere rem naturali jure licere, nulla habita ratione regiminis aut imperii, quod in illum habeas, quis dubitat? hinc enim jura belli, & si quid bellis respondet in singulis. At ubi vi res repetitur ab eo, qui eam detinet, coactio est. Hinc multos videmus incidere casus, ubi ipsâ naturâ & ratione dictante vis adhiberi etiam a privatis potest, & cogi is, cui regendo illi haudquaquam præsumunt, ut prædam v. g. ablatam restituat, aut compescatur, ne nocere queat. nec necesse est jus illud rectores largiri privatis, sed satis est, ut, quod habent a natura, illis non negent aut eripiant. Hoc pacto, ut Grotius infra etiam ex l. literis docet, & aliàs manifestum est, regi a rege ob injuriam illatam bellum indici atq; inferri potest jure naturali, potestque cogi alter ab altero, atque adeo etiam puniri. At rex iste, qui bellum infert, non est rector alterius regis: sed ad eum se habet, ut privatus ad privatum, qui uterque liber est, nec juris alieni: regiminis ratione sunt pares, idq; hic per accidens tantum concurrat. Hoc quidem requiritur, ut qui cogere velit alterum, præsertim vi aperta, eo, ut jure, ita & viribus sit superior, & hoc pacto ὑπερέχων: sed vires non cogendi jus largiuntur, sed ejus, ad quod faciendum jus jam habes, exsequendi facultatem, ac possunt etiam in eum cadere, qui jus cogendi habet nullum: nec ea res est rectorum propria.

*Reus ubi injuria
est sicut in dicto
libro repetitur
juri restitui*

Quod ad Senecæ dictum attinet, qui clementiam definierit lenitatem superioris erga inferiorem in constituendis poenis; id primum non probat, poenam constituere esse solius superioris: sed tantum, hujus solius in poenis constituendis lenitatem clementiâ dici, quæ in aliis, licet idem fortè facientibus, hoc nomine insigniri non soleat. Deinde non constat, an Seneca eum tantum vocet superiorem, qui alteri gubernando præsit, quâ talis est; an verò quemvis, qui viribus ac potentia ita sit altero superior, ut faciliè ac tutò injurias suas in eo vindicare aperta vi possit, sive ob imperium id fiat, sive aliam ob causam. nam in cæteris, ut idem docet, non vindicare injurias, infirmitas videtur, non clementia. Atqui ea virium ὑπεροχή, etiam cum imperio serè soleat concurrere, & quod majus id est, tantò magis, non est tamen imperii ita propria, ut Rectori, quâ rector est, solum competat. Videtur sanè ipsamet Seneca alicubi de clemen-

Partic: 4.

l. 1. de clem. c. 7.

ib: c. 11

l. 2. c. 3.

ti disputans superiorem ab inferiori distinguere excellentiâ fortunæ, dum ait: *Vita etiam superiori eripitur, nunquam nisi inferiori datur. Servare, proprium est excellentis fortunæ.* Quapropter nec clementia suâ naturâ rectoris, quâ talis est, propria censenda erit: nec reliquæ clementiæ definitiones, quas eodem loco affert Seneca, id postulant. Vnde videmus, cum Principes alieno etiam subdito, in quem injurias suas facillè possent vel per se vel per alios vindicare, offensas suas condonant, eos clementiâ dici usos. Atqui id illi non faciunt revera quâ rectores, sed quâ potentes simul, & offensi. Itaque etiam si ejus tantum esset constituere pœnam, cujus etiam est clementiâ uti: non sequeretur tamen, constituere pœnam esse solius rectoris, quâ talis. Verùm ut tantò minùs de Senecæ auctoritate nobis hic videatur laborandum, ipsemet efficit Grotius, qui paulò inferiori, ejusdem dictum de clementia pro se adductum quasi confirmaturus, non obscurè corrigit. Postquam enim Senecæ dictum attulisset: *clementia liberum arbitrium habet, non sub formula, sed ex æquo bono judicat;* ubi sub formula judicare, & judicare ex æquo bono, inter se opponuntur, & ei, qui formulæ adstrictus est, non obscurè adimitur, ex æquo bono, seu secundum æquitatem, quæ stricto juri opponitur, judicandi potestas: Grotius ita subjicit: *Æquitas enim est etiam adstricti formulæ judicis: at clementia propriè ita dicta non est nisi summi in qua; communitate rectoris.* quæ verba priorum sententiam, quod ad posteriorem dicti istius partem attinet, corrigere nemo non videt. Quid autem de ipsius Grotii pronunciato, *clementiam propriè ita dictam non esse nisi summi in qua; communitate rectoris*, statuendum sit, ex modò dictis intelligi potest; ut & illud, quousq; Senecæ dictum, *præter Regem servare posse neminem*, admittendum. dicta enim hujusmodi: *ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ* vera sunt, nec aurificis, ut ille ait, statera, sed quadam populari trutina sunt examinanda. Idem de Augustini, quod subjicitur, dicto, quod videtur eandem continere sententiam, dici potest. quamquam id, cum de rectoribus tantum quâ rectores sunt, sit sermo, simpliciter admitti potest.

in ut plurimum.

Partic: 1.

Ex dictis aliquo modo jam potest æstimari, quid de eo sit sentiendum, quod Grotius subjungit: *vindicationem, quæ privatis & nulla superiori potestate instructis tribui videatur, aut facti esse, non juris, quæ pugnet cum ipsa naturali æquitate, aut jus aliquod significare non primò aut per se alicui competens, sed aliena concessione: aut denique non significare ipsum puniendi actum, sed postulationem duntaxat pœnæ infligendæ, aut a Deo, aut ab alio rectore.* Nam si homines considerentur ut naturâ liberi, & non cum Deo, tanquam cum domino suo absoluto

solutio conferantur, in quem omnes illorum redundant injuriæ, sed potius cum hominibus, quo pacto injuriæ censentur esse ipsorum; non est id, quod Grotius asserit, universaliter admittendum, ut postea fiet clarius.

Ait porro: *Hanc assertionem eò minus probationis indigere, quia Socinus alicubi fateatur, Deum in puniendis absolvendi quæ hominibus statuendum esse tanquam Principem; quo nihil verius dici potuerit.* Partic: 6.

Sed animadvertere debuit Grotius, Socinum, suæ ipsius sententiæ habita ratione, non considerare Principem eatenus, quatenus rector est, sed quatenus omnino liber, & nullius alterius potestati subiectus; adeoque cum non opponere illi homini, qui liber quidem sit prorsus, sed superiori in alios potestate non instructus; multo autem minus parti offensæ, cui Principis schesin, tanquam a Socino hîc concessam, infra Grotius opponit. Socinus enim Principem tantum opponit judici sub lege constituto, qui propterea liberam pœnas condonandi potestatem non habeat. Ita enim loquitur eo, quem Grotius citavit loco: *Deum in hominibus vel puniendis, vel absolvendis, non tanquam judicem aliquem statuendum esse, qui de alieno jure agat, cuique non liceat a legum præscripto recedere: sed tanquam dominum & principem, cujus sola voluntas, cum de ipsius jure tantum agatur, omnium rerum lex sit, & perfectissima norma.* Apparet ergo, Socinum non eatenus revera hîc spectasse principem, quatenus rector est, sed quatenus alienæ potestati non subiectus. Hac enim in parte ei judex sub lege constitutus opponitur, non quæ rector est: siquidem & Princeps rector est, & judex esse solet, præsertim is, qui de alieno jure ordinariè agit. Sumit autem Socinus ideo potius Principem, quàm aliquem alium, planè quidem liberum & alienæ potestati non subiectum, sed privatum tamen, & nulla superiori potestate instructum, partim quia libertas illa, ut ita dicam, absoluta ac perfecta, in Principe omnium manifestissimè cõspicitur; præsertim quia, ut antea monuimus, vix quisquam potest cogitari planè liber, ac nulli subiectus, quin simul etiam sit rector, & is quidem in suo genere supremus: inter rectores autem supremum locum obtinent Principes; partim etiam quia, ut tacitæ adversariorum objectioni, cui hîc occurrit Socinus, tanto magis satisfaceret, judici Princeps potius, quàm privatus aliquis videbatur opponendus. Potuisset enim quispiam arbitrari, non mirum esse, eum, qui communitati alicui regendæ non præsit, offensas suas nulla satisfactione accepta remittere, & jure suo cedere; sed eum, qui aliis simul gubernandis præsit, & judicis partes ordinariè obeat aut obire debeat, qualem constat esse Deum, id rectè

lib: 1. c. 1.

recte facturum, dubitare potuisset. Quapropter, ne huic excepti-
 oni locus esset, Principem nominavit, in quo rectoris ac iudicis par-
 tes cum ea, quam Socinus revera voluit exprimere, schesi concur-
 runt. Itaque schelin Rectoris, quæ Principis voce contineatur, adver-
 sariis potius largitus est, quam sibi sumsit, aut ad suæ sententiæ ex-
 plicationem pertinere voluit; indicavitq; hac ratione, si Princeps,
 licet rector sit ac iudex, offensas suas liberè, sine ulla satisfactione,
 condonare queat, & jure suo cedere, sine ulla injustitiæ nota; æquè,
 aut etiam multo magis Deum, licet rector sit ac iudex, id facere ju-
 re posse: præsertim cum Princeps liberis hominibus imperet non
 servis, ac proinde in pœnis vel infligendis vel remittendis commu-
 nitatis ejus, quam regit, videatur rationem habere debere: Deus au-
 tem nobis tanquam herus ac dominus absolutus imperet, qui pro-
 inde communitati, cui præsidet, nihil hic debeat, cum ea tota sit il-
 lius, & in ejus usum comparata. Qua de causâ Socinus priori loco
 commemoravit *dominum*. quia hoc pacto meliùs exprimitur genus
 imperii proprium, quod Deus naturali jure in homines habet, quàm
 Principe nominato. Denique vel eam ob causam Principis potius
 quàm privati alicujus mentionem facere potuisset Socinus, quia ad
 explicandam veram hujus beneficii, quod in remittendis peccatis
 cernitur, magnitudinem non parum pertinet, considerare, quantus
 is fuerit, & quàm potens, qui offensas suas nobis remisit. Magis e-
 nim elucet clementia, & quæ hac continetur, benignitas, in magna
 potestate, quàm ibi, ubi exiguæ sunt ad ulciscendum vires. In priva-
 tis, ut sup. monuimus ex Seneca, non retulisse gratiam lædentibus, in-
 firmitas videtur, non clementia. At cui ultio in facili est, ut omiſſa eâ cer-
 tam mansuetudinis laudem consequitur. Eo pacto Christus in parabola
 illa Mat: 18. Dei in hoc negotio benignitatem tanto clariùs ante o-
 culos positurus, regem introduxit servo suo debita remittentem; licet
 non quæ rex, sed quæ creditor, ea remitteret: sed beneficentiâ auget,
 & exemplo, quod nos Dei mancipia inde capere debemus, pondus
 addit, quod is remisit, cui debitum exigere, & quidvis in nos statu-
 ere, esset promissimum. Adde quod majus est delictorû nostrorum
 pondus, ob majestatem offensi, & offendentium vilitatem. Non
 debuit autem Grotius, cum Socini sententiâ de schesi, quam Deo
 in verbis citatis tribuat, referens, eam ita mutilare, & alteram ejus
 partem, eamq; potissimam, quæ est, quod Deus sit pars offensa, & sic
 de suo tantum jure agat, omittere, atq; ut infra facit, duas ejus ex-
 ceptas partes a se mutuò penitus divellere, & alteram alteri oppone-
 re. Deum enim ut partem offensam, & sic jus in pœna habentem,
 non

non ut principem tantum, considerandum esse, tum in verbis præcedentibus aperte significat Socinus, tum in iis ipsis, quæ adduximus, repetiit, cum dixit, Deum esse considerandum ut principem, de cuius ipsius tantum jure agatur. Ius autem Dei solius hic agitur eatenus, quatenus ipse solus partis offensæ rationem habet. Quare duo hæc ad schesin, quam in hoc negotio Deus sustineat, ex Socini mente concurrunt: prius est, quod is sit pars offensa, atque ob eam causam jus ad pœnam repetendam habeat, & quidem solus, cum solus sit offensus: posterius est, quod nulli sit potestati subjectus. Itaque cum opponit judici, non tantum sub lege constituto, sed etiam de alieno jure agentis, h. e. alienam causam, non suam disceptanti. priorem respectum removeret Principis appellatione; posteriorem verò eo, dum ait, de ipsius tantum jure agi. utrumq; aliquo modo appellatione domini, quam primo loco collocat.

Addit Grotius: *Nec aliud significavit Iacobus, cum dixit, unum esse legislatorem, qui possit servare & perdere, lac: 4. 12.*

Partic: 17.

Quia Iacobo hoc loco servare & perdere, non est vel salutem re ipsa in aliquem conferre, vel puniendi ac perdendi actum exercere: sed, quoniam salute donandus, aut contra perdendus, pro arbitrio decernere ac definire; ideo etiam non eam in Deo expressit schesin, secundum quam ei prius istud conveniat, sed secundum quam posterius. Indicat id non tantum vox legislatoris, cujus, quæ talis, non est, pœnam re ipsa infligere, sed eam lege sancire ac definire, & quoniam ea dignus sit, statuere: verum etiam scopus Iacobi, qui est ostendere, eos, qui aliis obtrecent, eosq; judicent ac damnent, seu pœnam atq; interitu dignos pro libitu pronuncient, id sibi sumere, quod solius Dei sit proprium. At cum illi tantum arbitrium de pœna decernendi, aut sententiam de ea ferendi sibi sumant, non verò pœnarum ipsarum inflictionem sibi arrogant; non eam Dei schesin debuit exprimere, secundum quam hoc posterius illi competit, sed eam, secundum quam prius. Idem statuendum est, etiam si cum vetustis quibusdam exemplaribus Græcis, ut notavit Beza, Syriaca item & Latina interpretatione legas: *unus est legislator & iudex, qui possit servare & perdere*; quod non malè videtur congruere, tum ob ea, quæ de iudicandi damnandiq; licentia præcesserunt, tum ob id, quod statim sequitur: *Tu quis es, qui iudicas alterum?* Nihilominus enim de sententiæ tantum dominatoris latione, non verò de pœnarum inflictione, quæ iudici aliàs convenit, sermo esset. Est enim tum legislatoris tum iudicis pœnam definire, & de ea pronunciare: illius quidem generatim in primis & absolute, nulla facta mentione certæ alicujus personæ

personæ, quæ poenâ sit digna; hujus verò speciatim, ac de certa aliqua persona, quæ deliquerit. Quamquam etiam legislator hoc posterius veluti consequenter facere censendus est. Qui enim certum aliquod delinquentium genus damnat, ac puniendum statuit, is, simul ac quispiam contra legem latam deliquit, cum poenâ dignum sententiâ suâ pronunciat. Verùm etiam illi Deo, ut iudici, ipsorum poenarum inflictio hîc tribueretur, id tamen sententiam Grotii nequaquam confirmaret. quandoquidem ostendimus, judicare primò non esse rectoris, sed ejus qui sui planè sit juris, ac nulli superiori subiectus, quatenus quidem de ejus jure agitur. Alia, quæ adhuc de loco isto dici possent, mittimus.

Partic: 8.

Postquam porrò Grotius tum ratione tum auctoritatibus docuisset, Deum hîc nō esse spectandum ut judicem sub lege constitutū, quod idem Socinum voluisse paulo antè vidimus; subjicit: At Socinus, quamquam loco suprà citato Deum ut summum principem statuit, passim tamen in omni hoc actu longè aliam ipsi $\sigma\chi\epsilon\sigma\tau\omega\varsigma$ tribuit, nimirum, partis offensæ. Vult autem partem omnem offensam esse poenæ creditorem: atq; in ea tale habere jus, quale alii creditores in rebus sibi debitis, quod jus sepe etiam dominii voce appellat: ideoq; sæpius repetit, Deum hic spectandum ut partem offensam, ut creditorem, ut dominum, tria hæc ponens tanquam tantundem valentia. Hic error Socini cū per totam ipsius tractationem latissime diffusus sit, & dici ferme possit in hac materia esse ipsius $\tau\omicron\ \pi\rho\omega\tau\omicron\nu\ \psi\epsilon\upsilon\delta\omicron\varsigma$ accuratè refelli debet.

Hîc jam apertè patet Grotii in Socini sententia explicanda error. duas enim illius $\sigma\chi\epsilon\sigma\tau\omega\varsigma$, quam in hoc negotio Deus sustineat partes, quas Socinus conjunxerat, divellit, & inter se opponit, tanquam scheses duas diversas, non tanquam unius partes. Neq; verò quemquam movere debet, quòd Socinus interdū, nulla facta mentione ejus, quòd Deus nulli prorsus potestati sit subiectus, offensas tantum ipsius commemoret, & cum creditori, qui debita sua remittat, comparet. Nam nec uspiam revera propositum Socino fuit, illam schelin, secundum quam ei tum puniendi tum remittendi actus conveniat, accuratè ac subtiliter definire: sed tantum probare, Deum jure potuisse, aut etiam voluisse absque satisfactione peccata nobis remittere; vel ad aliorum objectiones respondere. Quòd si hac occasione schelin Dei in hoc negotio attigit, id ex eventu quodammodo factum est, nec ea in parte requirenda ab ipso est $\acute{\alpha}\nu\pi\epsilon\sigma\tau\omicron\iota\varsigma$ ista, quæ desiderari fortasse posset, si id ei verè fuisset propositum. Nam dum argumentamur, aut ad argumenta respondemus,

vim rationum tantum expendimus, multa interim, quæ ad naturam rerum ipsarum accuratius explicandam pertinent, omittentes; vel quia ad vim argumentationum aut responsionum nihil pertinent; vel quia aliunde nota, quemadmodum id est, quod a Socino crebrius omitti diximus; vel quia jam antea dicta. Quod si verò ullus est locus, in quo Socinus schesin istam voluit exprimere, is est, quem nos antea ex ipso adduximus, & ex quo nobis Grotius mutilam Socini ea de re sententiam attulit, qui quidem est in ipso disputationis illius, in qua suam sententiam Socinus probare instituit, limine; ubi si quid explicatum est, quod ad totius disputationis summam pertineat, id, etiam si postea non repetatur, tamen tanquam jam dictum tacite ponendum est, præsertim ibi, ubi expressè id repetere nihil est opus, adeoque omisso illa, pro tacita negatione habenda non est. Cum ergo isto in loco duas ejus scheseos, quam Deus in hoc negotio sustineat, partes, a Socino videamus constitutas; nullam errandi causam habuit Grotius, qui eas a se invicem disjunxit. Quod si sententiam Socini vel non percepit, vel malè retulit, quomodo eam rectè aut accuratè, ut se facturum non obscurè profitetur, refellere potuit?

Quod verò Socinus velit, partem omnem offensam esse pœnæ creditorem: quamquam ubi id expressè dixerit, deprehendere non licuit: quemadmodum nec illud, quod jus hoc dominii voce sapè, ut Grotius ait, appellarit, quod fortasse nuspiam fecit apertè: admitti tamen potest utrumque: prius quidem, si jus naturale spectes, quod non servis, sed liberis revera competit, qui soli etiam pro parte laxa habentur: servi eatenus tantum, quatenus libertatis quodammodo videntur participes: posterius verò, quatenus jus crediti sub jure dominii continetur. Itaque eatenus etiam tantummodo concedimus, Socinum ista tria, partem offensam, creditorem, dominum, ponere tanquam tantundem valentia, quatenus jus, quod pars offensa habet in pœna, sub jure crediti continetur, tanquam sub genere proximo; hoc iterum sub jure dominii laxiùs sumti: ita ut istorum trium, quod ad negotium nostrum attinet, eadem sit ratio. Alioquin enim nec tantundem valent, nec tantundem valere a Socino dicuntur; & tertium illud, quod rarò etiam ab eo usurpatur, non tam ad pœnam ipsam, cujus Deus sit dominus, quam ad nos, qui Dei servi sumus, ab eo refertur; licet illud ex hoc posteriori, interveniente hominis delicto, consequatur. Sarius fuisset vel ipsius Socini verbis sententiâ ejus explicare, vel, si suis maluit uti Grotius, ita id præstare, ne lector occasionem in de haberet, falsam de Socini mente sententiam concipi-

b primum fal-
sum.

am concipiendi. Neque verò id, quod Socinum statuere diximus, ipsius est in hac materia ^{b τὸ πρῶτον ψεῦδος}, sed, ut suprà monuimus, contrarium Grotii.

Partic: 9.

Ut autem Socini sententiam refellat Grotius, tres ponit assertiones, & eas confirmare nititur. Prima est: *Punire non est actus competens parti offensa quæ talis est.*

*Punitio actus
est: Offensa
ipsum librum est
primo amittit;
de hinc hinc
per idem.*

Imò verò, si pars offensa sit planè libera, jure naturali hic actus ei primò competit, reliquis non nisi propter illam. Vnde natura laxa, quæ tales sunt, puniendi cupiditatem, quæ ira est, inseruit. Parebit id clariùs, ubi docuerimus, partem offensam naturaliter esse pænæ creditorem. Nam creditori primò ac per se competit exigere debitum: rectori, aut cuicunque alii, propter illum. Quare eodem modo jus pænæ exigendi primò parti offensa convenit, rectori verò propter illam.

Partic: 10.

Sed probat sententiam suam Grotius: quia, inquit, alioqui oporteret omni parti offensa competere per se jus puniendi. Rectè, si pars offensa sit planè libera, & nullius potestati subiecta. nam hanc conditionem semper addimus, aut additam intelligimus.

Partic: 11.

Atqui, ait Grotius, falsum id esse ex eo apparere, quòd punire probaverit actum esse τῆς ὑπεροχῆς: ipso etiam Socino fatente, cum Deum hic spectandum dicat ut Principem.

Sed nos id, quod asserit Grotius, in eum sensum acceptum, què ipsius sententia postulat, falsum esse docuimus. docuimus etiam, id non fateri Socinum; cum is non simpliciter dicat, Deum hic spectandum esse ut Principem; sed addat, de cujus solius jure agatur. Quapropter concidit jam Grotii argumentum, quod inde ait finissimum nasci: *si punit Deus & pænā tollit ut Princeps, non ergo ut pars offensa.* Non posse enim idem duobus diversis tribui quæ talibus: quandoquidem antecedens hujus argumenti non simpliciter concessum est, nec cōcedi debet, sed addito eo, quòd is de jure suo tantum agat, id quod faciat ut pars offensa; quo addito, non tantum non consequitur ex antecedente conclusio, sed ejus vi prorsus evertitur. Non potest quidem duobus diversis idem tribui quæ talibus, si utrumq; eorum, vel etiam alterutrum separatim sumtum, pro proprio & adæquato subiecto rei, de qua agitur, aut scheli, secundum quam res aliqua subiecto competat, sumatur: sed duo diversa, tanquam partes, ad unam aliquam schelin constituendam, atq; ad proprium & adæquatum rei subiectum determinandum concurrere, & sic illis quæ talibus quipiam tribui, nihil prohibet, nihil etiam prohibet, diversis subiectis quæ talibus eandem rem tribui, sed sibi invicem quodammodo (ut ordi-

subordinatis, ita ut alteri primò res conveniat, alteri secundariò & propter illud. Vtrumq; aliquo modo in nostro negotio contingit. nã duç sunt scheseos illius, quam Deo in hoc negotio tribuimus, partes, nempe esse offensum, & prorsus esse liberum: subjectum etiam, cui pœnæ exigendæ jus conveniat, duplex quodammodo est, pars læsa & rector; sed illi primò id competit, huic secundariò & propter illam. Socinum autem Principis appellatione, cum Deum dixit hîc spectandum ut Principem, de cujus solius jure agatur, habita ratione sententiæ suæ de potestate, quam is vel ad pœnam infligendam, vel ad eam remittendam habeat, nil revera intellexisse aliud, quàm eum esse planè liberum, & nullius prorsus potestati subjectum, non verò eum esse rectorem, superiùs jam explicuimus.

Benè autem est, quòd fatetur Grotius, Deum rectè dici partē offensam: punire aut impunitum dimittere, ei tribui quā pars offensa, tum superiùs docuimus, tum in sequentibus docebimus.

Partic: 11

Quod ad Lactantii dictum atinet: *Surgimus ad vindictam non quia læsi sumus, sed ut disciplina servetur, mores corrigantur, licentia comprimatur. Hæc est ira iusta, quæ sicut in homine necessaria est, sic utiq; in Deo, a quo ad hominem pervenit exemplum;* id si quidem de jure accipiat, ut hîc est necesse, (nam si de eo sumere velis, quod fieri tantummodo soleat, nec ad rem quicquam faciet, & ab ipsa experientia nimis manifestè refutabitur) & de jure quidem ejusmodi, quo puniens naturaliter ita obstringatur, ut ei aliter facere non liceat, id non nisi de rectoribus, quatenus de alieno jure agunt, concedi debet. quamquam ne sic quidem finis pœnæ satis rectè est constitutus. At hoc modo acceptum nil juvat Grotium, nisi id ipsum pro concessio sumat, quod in controversia versatur, nempe rectores, aut alios, non posse jure quempiam punire idèò quia læsi sint. id verò falsum esse vel inde patet, quòd heri servos suos ideo punire jure possunt, quia in ipsorum utilitates peccarint, & Deus nos, quia obedientiã ipsi tanquam domino nostro debitam non præstiterimus: quod dū facit, disciplinam simul ferè sancit, mores corrigit, licentiam comprimit. Nihil enim prohibet, utrumq; simul facere, h. e. ad vindictam surgerè tum quia læsus sit, tum eum in finem, ut disciplina servetur, mores corrigantur, licentia comprimatur: præsertim si eo potissimùm sis offensus, quia disciplina sit soluta, & licentiæ aperta fenestra, atq; ad tuam, quam quæris, utilitatem plurimùm pertineat, disciplinam servati, mores corrigi, & licentiam comprimis, quod in heris sæpè accidit, & parentibus; inprimis autem in Deo. quamquam utilitatis, qua usi sumus, vox ad ipsum relata, latius est extendenda

Partic: 12

denda, ita ut et iam gloriam & honorem, qui a creaturis in illum re-
 dundat, complectatur. Id autem quod asserimus, docuit etiam Se-
 neca, quem aliquoties in hoc libro testem laudat Grotius, Is enim
 lib. 1. de clementia c. 20. ait: *Duabus de causis punire princeps solet, se
 aut se vindicat, aut alium.* loquitur de pœnis justis ac legitimis, ut cu-
 ius locum inspicienti patebit. Discrimen autem satis manifestum
 inter utrumq; pœnarum genus constituit, dum prius illud dolori de-
 beri, posterius exemplo: illud principis ipsius esse, hoc alienum, do-
 cet. Vnde principem læsum de pœna remittentem liberali compa-
 rat, qui quod alteri donat sibi detrahit: planè ut sac. literæ, & eas se-
 quitur Socinus, Deum in hoc negotio considerant: cum verò in a-
 lienis injuriis facilis est princeps, ei similem esse non obscurè osten-
 dit, qui de alieno liberalis est. Itaq; priori pœnarum generi eos assi-
 gnat fines, qui ad læsum propriè spectent, solatium, & in posterum
 securitatem: posteriori demum eos, qui non ad principem ipsum, qui
 puniat, sed ad alios pertineant: qui quidem sunt isti: *aut ut enim, quem
 punit, emendet; aut ut ceteros meliores reddat: aut ut sublati malis secu-
 riores ceteri vivant:* quos fines possis referre ad eum, quem Lactan-
 tius in suis verbis expressit: quamquam eorum ultimum læsi suo li-
 bi jure queunt vindicare; unde securitatem alterum ultionis finem
 constituit Seneca, tanquam ad eum, qui læsus est, propriè spectan-
 tem. quòd si peccatum, quod punitur, exemplo potissimum nocuit
 aliis, exemplum etiam, quod e pœna petitur, & quo vis exempli
 sceleris ipsius tollitur, iis debetur, quibus facinus nocuit. huc autem
 secundus finis potissimum spectat. Primus finis an, & quatenus pœ-
 nã conveniat, infra dicetur. Necessariò autem aliquem alium pœnæ
 finem, qui læso quàm læsus est propriè conveniat, esse conceden-
 dum, atq; in primis Deo supremo omnium rerum domino, ea ratio-
 ne suprà docuimus, quòd Deo jus sit omnes prorsus, si mereantur,
 in æternum perdere, & ultimo afficere supplicio; quo tempore, ubi
 pœna foret maxima, finis is, quem cum Lactantio cõstituit Grotius,
 nullum haberet locum. Non satis autem expendit uterq; naturam
 iræ, dum offensas proprias ab ira pœnaq; iusta se junxit. Nam ira in
 propriis offensis, si pro injuriis verè habeantur, primùm oritur; in
 alienis eatenus, quatenus eos, qui læsi sunt, tanquam nostros concu-
 pimus, & iis aliqua ratione favemus. Quòd si ira in verum ac propri-
 um feratur objectum, quod fit cum vera est ea injuria, quam animo
 concipimus, ac præterea modum non transgrediatur, naturã suã in-
 justa non est, etiam si ad effectum perducatur; tum demum fit illicita,
 cum is, in cujus sumus potestate, prohibet, ne vel ad vindictã de-
 cretum

cap: 11.

cap: 12.

Contentus in libro
 de pœnis & li-
 bera

cretum, quod animus ab ira sollicitatus ferat, vel ad ipsum vindictæ effectum perveniat. At supremo numini eam legem nemo ferre potest, & nisi ipsius decretum aliquod obstat, ob offensas suas iure irasci & ad eas vindicandas surgere potest. Deo autem hac in re ii sunt similes, qui præter Deum subsunt nemini, si a Deo præceptum de offensis suis condonandis non acceperint.

Quòd possit quis in sua etiam causa esse iudex, nec juris naturalis, sed positivi, adeoq; nec universalis sit ea regula, quâ nemo in sua causa idoneus dicitur esse iudex; id pro nobis facere supra docuimus, ubi ostendimus, id ad eos omnes esse extendendum, qui nullius alterius potestati sunt subiecti, etiamsi rectores non sint, aut non considerentur ut rectores. Eatenus enim, quatenus nullius potestati sunt subiecti, lex positiva illis ferri non potest, quâ illis jus in causa sua iudicandi adimatur. Quare jus, quod naturaliter eam ad rem habent, retinent, nisi eo sponte succedant.

Conclusionem Grotii, quâ ex superioribus deducit, nempe, quòd puniant aut impunita dimittant crimina Principes etiam læsi, non tamen quâ læsi; subversis superioribus, sponte sua concidere est necesse. Ostensum enim est, eos, etiam quâ læsi sunt, id facere; imò eatenus potissimum impunita dimittere posse crimina. quatenus ipsi sunt læsi, & sic ipsorum jus in pœna agitur: cæteroqui de alieno liberales esse, ex sententia Senecæ videri. quòd si tamen alienas injurias iustè remittunt, lege aliqua positiva aut consensu civium id ipsis jus acquisitum esse oportet: quo tempore de suo remittunt. Quamquam quia tunc quoq; minus sibi videntur detrudere, quàm cum ipsi met sunt læsi, eos etiam tunc parciores esse decet in pœna condonanda.

Ad rationem, quam subijcit Grotius, vel potius ex superioribus repetit, quia si id facerent ut læsi, jam & aliis læsis idem esset iuris, qui tamen lædentem nec punire possint; nec impunitum præstare; ex superioribus etiam petenda est responsio. Faciunt enim id principes non simpliciter quâ læsi sunt, sed etiam quâ nulli superiori potestati subiecti, & lege aliqua positiva non obstricti. Itaq; si alii quoq; læsi ponantur hujusmodi, idem illis jus conveniet. At qui alienæ potestati sunt subiecti, idèò punire lædentem non possunt, quia jus illud, quod naturaliter habuerunt, aut habituri fuissent, si rectori non subessent, in rectorem translatum est. Quamquam in liberioribus rebus pub., ubi læsæ parti tantum conceditur juris in pœna, quantum creditori in eo debito, quod a debitore vi sit repetendum, quod quidem per magistratum fieri solet, etiam ii, qui privatim sunt læsi, pro sua parte, seu quantum ipsorum in pœna interest,

D. distributione.

est, nocentem possunt præstare impunitum. Quòd si eum penitus impunitum præstare nequeant, id fit ideo, quia non ipsi soli fuerant læsi, & sic pœnæ creditores, sed simul etiam alius quispiam, sive Deus, sive respublica, cujus interest nocentem puniri. Rectores autem & magistratus Dei quidem in maleficiis puniendis ministri sunt, statûs autem publici tutores, iisq; officii ratione incumbit, jus illius persequi, & ei tribuere. Vnde punire, iusticiæ illius, quæ in *bavta* modum cernatur, effectum in rectoribus esse, infra docebit Grotius; quod idem non obscurè fecit capite præcedenti, ubi de prioris satisfactionis fine, quem iusticiæ divinæ demonstrationem esse voluit, egit. Iusticia verò illa jus suum tribuit alteri, & id, quod ei debet, persolvit.

Partic: 17.

Illam etiam Grotii ratio: *si punire aut impunitum dimittere Principib: quâ læsis cõpeteret, jam jus illis non esset puniendi crimina, in quibus læsi nō sunt*; tum demum foret firma, si Principibus eatenus tantum, quatenus læsi sunt, id jus competere diceremus. At nos iis, etiam quâ rectores sunt, & juris alieni persequutionem in se suscipiunt, id jus convenire arbitramur. Quamquam illis eatenus puniendi tantum jus est, non verò absolvendi, nisi pars læsa consentiat, aut lege aliqua positiva, vel consuetudine, quæ pro lege sit, factum fuerit, ut rectoribus jus ejusmodi alienis injuriis acquireretur.

Partic: 18.

Quòd autem excipit Grotius: *ac ne quis existimet ideo a principe maleficos puniri, quòd Reipublica noceant, cujus ipse præses est: videmus subditos etiam qui extra territorium & in hominem extraneum graviter deliquerunt, rectè & cum laude puniri*; id etiam vim haberet aliam, si affirmarem, Principem eatenus tantum punire, quatenus vel ipse privatim est læsus, vel ii, quibus ipse præsidet, sive universi simul, sive singuli seorsim. At rector cuiusvis læsi causam potest suscipere, & partim quidem Dei offensas, quatenus id ipsi vel aperte mandatum, vel tacite saltem permissum est, vindicare; partim etiam suas & suorum; partim deniq; alienas, hoc est, sive rectoris, sive reipubl. alterius, sive deniq; alicujus privati, præsertim open-
jus implorantis. Tanto autem majorem ex ea re laudem consequitur, quanto minùs ad id faciendum videbatur obstrictus, aut minor ejus rei appareret necessitas: quod in alienorum injuriis sæpe videtur contingere, quamquam non semper. Nonnunquam enim alienas injurias & alibi patratas, vel a què, vel etiam magis necesse est vindicare, quàm suas aut suorum; ut cum pactorum fœderumque ratione Rectores ad alienas injurias ulciscendas obligantur, aut vindex est severior pœnæ non exactæ vindicæ. Neq; verò illud prob-

Rektor pœnæ
 ostendit et
 vindicare.

sus

ius concedendum est, quod hîc Grotius tacitè pro concessio sumit, tempubl. eam, cui Princeps præst, non lædi, cum subditus ipsius extra territorium & in hominem extraneum graviter deliquit. nam ob privatorum etiam injurias inter se committi Principes aut respubl. possunt, suntq; magnorum motuum parva sæpè initia: cum, ut vulgò etiam notum est, principia mole soleant esse parva, virtute maxima; adeò ut hoc pacto nihil sit parvum, nihil contemnendum. Deinde extranei irritati hujusmodi injuriâ facilè adduci possunt, ut quippiam simile, in quemcunq; alium ejusdem Reipublicæ civem designent, & injuriâ aut contumeliâ eum afficiant: cujus rei exempla præbet ipsa experientia. Adde, quòd verendum sit, ne subditi, quod in alienos sunt ausi, in suos deinde eadem licentiâ committant, præsertim si rector, cui ea de re constitisse appareat, impune facinus istud rulerit. Magnum ad facinora incitamentum est, semel grande aliquid ausum esse, idq; impune.

Partic: 164

Quid de conclusione Grotii sentiendum sit, ex dictis constare potest. ea verò est: manifestè apparere jus puniendi, non competere læso, cum nec posita læsione statim ponatur, nec remota removeatur: contra verò superiori, ut superiori idem jus competere. Nam simul atque $\dot{\nu}\pi\epsilon\pi\theta\epsilon\chi\alpha\iota$ ponas, & jus puniendi te ponere: eaq; remota remove. Etenim si pars læsa alienæ potestati non sit subjecta, ei jus hoc competit, & læsione in hujusmodi subjecto posita, jus quoq; illud statim ponitur, remotâ removetur eatenus, quatenus is, a quo removetur, jus illud non habet primò; quo pacto etiam credito remoto, removeatur jus exigendi debitum, posito ponitur. Positâ $\dot{\nu}\pi\epsilon\pi\theta\epsilon\chi\alpha\iota$ seu potestate superiore ac regimine, ponitur quidem jus puniendi, sed non primò, verùm propter læsum; aut per accidens, quatenus is, qui rector est, simul etiam est læsus. Quapropter multò minùs concedendum est, remota $\dot{\nu}\pi\epsilon\pi\theta\epsilon\chi\alpha\iota$, removeri jus puniendi, nisi fortè per accidens: quatenus nimirum præter rectores nemo exstat, qui nullius sit potestati subjectus, & sic jus, quod ei natura dedit ad pæn. infligendam, retineat; quemadmodum suprâ de jure seu potestate judicandi diximus.

Esti autem per ea, quæ hæcenus differuimus, satis sit responsum ad ea, quibus probare conatus est Grotius, jus puniendi primò ac per se competere rectori, quâ rector est, non verò, ut nos censemus, parti offensæ liberæ, & nullius potestati subjectæ: tamen ut omnis tollatur dubitatio, ostendemus, quæ de causa factum fuerit, ut jus puniendi, quod læsi primò compete bat, in rectores transferretur eos, qui læsi non sunt, (nam de iis, qui inferiorum delictis aut in-

*ut jus puniendi
primò in rectori
non sit trans-
latum.*

juriis ipsimet injuriâ afficiuntur, quales sunt, paterfamiliâs respectu familiâ, Deus respectu omnium, nil attinet dicere) privatis autem ferè adimeretur. Hæc enim res præter eam, quam superius explicuimus, causâ, in errorem videtur impulsisse Grotium. Inde enim natum est id, quod modò asseruit, quoq; potissimum nicitur, positâ ὑπεροχῇ poni jus puniendi, remotâ removeri. partim quòd rectores etiam tum, cum ipsi læsi non sunt, puniant, idq; faciant officii ratione, seu quâ rectores; partim quia nemo appareat, cui jus illud primò competere videatur, quin idem simul sit rector. Nam si quis sit præter rectores, eum vel nulli alii rectori subesse oporteret, vel alicui. Prius contingere non posse videtur, quia ut superius explicuimus, hujusmodi hominem extra communitatem aliquam vivere oporteret; qualis vel nullus est, vel ejus ratio non habetur. Posterius itidem vix videtur admittendum: quia cum privatis ordinariè potestas puniendi non soleat permitti, si quidem aliquando jure puniant, aliena concessione tantum, quæ interdum in legibus est expressa, id facere videntur. Etiam si autem rectores summi etiam quâ læsi sunt, & simul nullius potestati subjecti, puniant: tamen ea tenus tantum id eos facere, aut jure facere posse, non facilè animadvertitur; partim quia iidem, ut & cæteri rectores, tunc quoq; punire solent, cum læsi non sunt, quod quidem faciunt ut rectores; partim quòd cæteris læsis id non videamus permitti. Idem in debitis etiam exigendis contingeret, si privatorum nemini actus ille permetteretur ordinariè, sed rectorem adire semper, casibus tantum quibusdam exceptis, foret necesse. Nam tum etiam si magistratus debitum suum exigeret primò quâ creditor: tamen quia aliis creditoribus id permitti non soleret, contrà verò magistratibus, quâ tales sunt, id competeret, posset quis arbitrari, jus exigendi debitum primò ac per se competere magistratibus, quâ tales sunt, cæteris non nisi aliena concessione. Cur verò idem prorsus non fiat in debitis, quod in pœnis, ex causis iis apparebit, ob quas jus puniendi fuerit in rectores translatum: quæ causæ quatenus debitis ac pœnis sunt communes, idem utrobique fieri videmus, quatenus pœnis propriæ, diversum. Partim ergo concursus duarum scheleon in eodem subiecto, secundum quas ei jus puniendi conveniat, partim translatio quædam juris a læsis ad rectores, ejus, quod in errorem egit Grotium, causâ est. Quod verò ad causas istius translationis attinet, ne illud solum nunc urgeamus, quòd id Dei, supremi rerum arbitri, voluntate factum fuerit, sed hujus quoq; voluntatis causas manifestas asseramus, ob quas homines ipsi, nulla habita ratione divinitius

stius consilii, id constituerint: prima hæc esse videtur, quòd ii qui privatim sunt læsi, non facillè videantur modum in pœna legitimum servaturi, irâ & dolore ob acceptam injuriam stimulante. ob hanc enim causam idonei hac in re iudices esse non censentur: cum tamen ei, cui puniendi potestas permittitur, etiam judicandi videatur relinquenda. si quidem puniendi jus ac potestas, non in eo consistit, ut ipse manum admoliaris, quod ne magistratus quidem facere solet: sed in eo, ut sententiam ferre, & eam exsequutioni mandare queas. Et si verò idem in rectoribus quoq; sit metuendum: tamen inferiores magistratus ac rectores à superioribus coerceri possunt: supremis legem hanc imponere nemo potest. quamquam cum unus tantum simpliciter sit supremus, qui eam ob causam Deus deorum, Rex regum, ac Dominus dominantium dicitur, is omnium causas ad se revocat, & ipsos iudices judicat, ipse solus ^b ἀντιπρόσωπος, in quo nullus potestatis metuendus est abusus. Adde quòd revocato ad pauciores imperio eo, quod in terris summum est, minus crebrò contingit, ut quis in sua causa ita ledeat iudex, ut non restet superius inter homines tribunal, itaq; injuriæ suæ sit ultor, ut potentior ei non sit metuendus vindex. Quod ad patres familiâs attinet, quorum major est numerus, licet eorum potestas in certis rebus sit summa, non tamen est simpliciter in terris summa, potestq; legibus publicis coerceri, & certa ex parte etiam solet, ne in vindicta modum superet: præterquam quòd ipsa natura videatur ei modum ponere, cum ii, qui patrifamiliâs subsunt, ei adhæreant, vel ut corpus capiti, vel ut partes quædam corpori, vel ut instrumenta & ἀκτῆματα domino: ut in eos gravius animadvertere nequeat, quin seipsum lædere videatur, a qua re natura nos solet avocare. Altera causa est, quòd, ut Grotius suprâ dixit, pœna sit in coactione ultimum, nec quisquam facillè, nisi vis intentetur, eam velit subire. At non omnes, qui in communitate, seu Republica vivunt aliqua, vires ad cogendum sufficientes habent, nec iis, qui habent, protinus utile est permittere, ut alios cogant, atq; adeò puniant. Potentiores quidem cives injurias suas vindicare in imbecilliores facilius possunt: sed imbecilliores vel non possunt, vel non nisi per insidias, aut tumultum. At neutrum istorum in Republ. aut quavis alia societate, utile est. illud, quia omnibus jus æquum esse debeat, & idè sub magistratus ac rectoris alicujus patrocinium, etiam cum aliqua libertatis suæ diminutione confugere soleant homines, ne a potentioribus opprimantur: hoc, quia latam ad varia maleficia viam aperit, & vix quicquam est ad tranquillitatem communem, securita-

Deut: 10. 17.

Psal: 50. 1.

1 Tim: 6. 15.

Psal: 82. 1.

b *judicio alieno non subiectum.*

d *res qua possidentur.*

D. de reg: jur:
l. 176.

temq; omnium convellendam aptius. Hinc leges pronūciant: non esse singulis concedendum, quod per magistratum fieri possit, ne occasio sit majoris tumultus faciēdi. Deniq; hæc quoq; ejus rei causa est, quod privatorum etiam injuriæ, præsertim graviore, Reipub. nocere queant: unde ipsius quoque interest nocentes puniri. Nam in privatorum quoq; injuriis, legum, quibus salus civitatis continetur, labefactatur auctoritas, licentiæ aperitur fenestra, atq; in uno securitas ferè tentatur omnium, & sæpè ad pacem ac tranquillitatem publicam turbandam fit aditus. Taceo quod, cum homines illi læduntur, qui Reipub: sunt vehementer utiles, & ex quibus salus multorum pendet, sæpè grave vulnus accipiat Respub. Quod si etiam corpora liberorum hominum, non eorum ipsorum, sed Reipub: esse censeantur, usus autem tantum ipsorum privatorum, lædi ea non possunt, quin simul Respub: injuriā censeatur affecta. His igitur de causis rectori potius, quàm iis, qui privatim sunt læsi, puniendi potestas permittitur. Nam primum Rectorum judicium in causa aliena potest esse sincerius, & poena moderatior: cum ira minùs ferè solet in alienis effervesce injuriis, quàm in propriis. Si quæ tamen etiam ob subditorum injurias oritur in rectore ira, quia eos cogit esse suos, non alienos, & eo pacto injuriam ad se pertinere censeat, tanquam ad ipsorum patronum ac vindicem, ea & rationis imperium admittere, & ad severitatem quandam publicè utilem prodesse potest. Quatenus enim alienam injuriam suam quodammodo censeret Rector, fit, ut animadvertere velit ac cupiat, nec, ut in alienis fieri solet, languidè nimis rem gerat: quia tamen aliena potius est, quàm propria, fit ut moderatè cupiat. Deinde quia rectores viribus & potentiâ solent & esse debent privatis superiores, non minùs potentiores quàm imbecilliores ac tenuiores cogere ac punire, & sic jus omnibus æquum administrare queunt. Deniq; idem supplicia ad Reipub: cujus custodes sunt ac tutores, emolumentum attemperare possunt, & cavere, ne privatorum incuriâ, Respubl: eo jure, quod in poena habet, fraudetur. Priores duæ causæ sæpè etiam efficiunt, ut debitorum repetendorum causâ magistratus sit adendus: nempe quia aut controversia est aliqua de debito: aut quia debitor solvere non vult, nisi vi cogatur. In poenis autem id ferè semper faciendum est, præsertim ob causam posteriorem. Ferè enim fit, ut malimus debita solvere, quàm poenas luere. hoc enim semper nocere censeatur, illud non semper, aut illud magis, hoc minùs, cæteris paribus: ut taceam ultimum supplicium, quod omnium debitorum gravitatem superat. Omnes verò causæ a nobis enumeratæ, argu-

ta arguunt quidem, lege positiva rectè potuisse jus puniendi, seu actum pœnalem exercendi, privatis, quibus naturaliter ac primò comperebat, generatim loquēdo eripi, & in rectores transferri, non verò jus illud primò rectoribus competere. Neque verò quisquam mirari debet, jus id, quod naturaliter alicui competat, ipsi in comunità eripi, cum jura ad utilitatem nostram pertineant, quam augeri non minui in comunità decet. Nam si ratio hæc firma est, omnes leges politicae erunt e Republ. tollendæ: siquidem omnis lex politica vel id præcipit, ad quod faciendum is, qui naturâ liber est, non est obstrictus, adeoq; id jure potest omittere; vel prohibet id, quod naturâ facere licebat, & sic quoq; jus libertatemq; minuit. Deinde id, quod jus puniendi habet utilissimum, relinqui privatim læsis solet. Nam ibi, ubi magistratus, in quem jus illud translatum est, opem implorare licet, per eum pœnam etiam repetere licet: quod sæpe tutius, ac minori negotio fieri potest: ubi verò ejus opem implorare non licet, & priùs, ut ait Cicero, injusta fuerit pœna luenda, quàm justa repetenda, leges ac magistratus se expectari non jubent, quin eatenus vindictâ quâdam utaris, quatenus legitimam ac necessariam suscipere defensionem sine ea non potes. quamquam enim pro vindictâ vix solet haberi, quod inculpatæ defensionis causa factum est; est tamen aliquo modo. quia nisi quis facinus aggrediendo injuriam intulisse censeretur, eum cadere aut vulnerare non liceret. quod autem ob injuriam illatam alteri inferret nocumēti, vindictâ quædam est. unde etiam ira ibi locum habet, & quidem naturâ suâ justa. Itaq; jus vindicandi ac puniendi iis non penitus ereptum est, sed ad reipub. utilitatem temperatum. Equum autem est, ut qui communitalis alicujus commodis frui velit, libertatis illius ac juris naturalis levem faciat jacturam, sine qua publica utilitas non potest consistere: cum ea res in ipsius iterum cessura sit commodum, & ipse plus ex comunità sit percepturus emolumenti, quàm ex ista re damni; idq; ipsius voluntate fieri censendum sit: vel quia sponte in talem legem consentit; vel quia rectoris se permittit potestati; aut ad rempub. accessit eam, in qua lex ejus modi viget; vel denique quia in hujusmodi comunità perseverat. Sed hæc hæc.

Quod ad illa sacrae literae loca attinet, in quibus exemplum Dei peccata remittentis nobis proponitur, ut nos quoque læsi aliis peccata condonemus; qua re falsum fuisse Socinum suspicatur Grotius; ex iis rectè concludi, Deum hic spectandum esse ut partem offensam, & ut pœnae creditorem, interius docebitur. Quod Deus per se ipsum

ipsum pœnam infligat, aut infligendi jus habeat, nos non habeamus, id, quod ad comparisonem istam attinet, ferè per accidens est. dico ferè; quia ubi comparatio imparium ea in re instituitur, istius etiam rei haberi potuit ratio, quod factum videtur Matth: 18. Illo enim posito, majus exemplo accedit pondus. Nam si Deus nobis, quos puniendi jus ac potestatem habet plenissimam, peccata remittit, eaq; gravissima & innumera: multo magis nos fratribus nostris, in quos ea nobis potestas haudquaquam competit, peccata, quæ istorum respectu & paucissima sunt & levissima, remittere debemus. Quamquam concessio eo, quod iis in locis Deus sit spectandus ut pœnæ creditor, facilè est inde concludere, cum etiam jure per seipsum pœnam sibi debitam posse repetere; cum jus illud creditori primò ac per se competat, quod ei, qui supremus est omnium dominus, a nemine potest eripi. Nos cum Deo comparati, nec jus crediti revera habemus, cum Dei simus servi, qui id ad se revocat; nec, si haberemus, protinus id per nos ipsos persequi possemus, Deo, aut aliis etiam rectoribus id tibi jure tuo postulantibus. Quid de judicio illo sit sentiendum, quod partim Deo, partim nobis applicatur Matthæi 7. 1, 2. ex loco Jacobi suprâ a nobis examinato constare potest. Iudicium ipsum suâ naturâ ejusdem est generis, licet ex diversis causis pendeat, & alterum juris sit, alterum tantum facti. Itaq; non est simpliciter dicendum, judicium alterum ab altero distare totò genere; ac proinde exemplum hoc ad id, quod quærit Grotius, ineptum est: imò, quatenus ex similib; argumentari licet, contrarium ejus inde sequitur. similiter enim statuere licet, remittere peccata, quatenus id nobis æquè ac Deo tribuitur, suâ naturâ seu intrinsecus convenire, id quod Grotius negat; extrinsecus aliquo tantum modo; cum cæteroqui discrepent. siquidem uterque injurias suas, tantumquam debita quædam sua, condonat alteri, misericordiâ impulsus. Differentia præter alias hæc est, quod Deus eas injurias remittat, ad quas vindicandas jus verum ac propriè dictum habebat: nos verò eas, ad quas ulciscendas jus verum ac propriè dictum non habemus, sed speciem tantum & prætextum juris, qui tamen iram æquè concitare, & ad ultionem quempiam potest stimulare, imò sæpè magis, quam jus verum ac propriè dictum. Juris enim speciem habet, naturaliter esse læsum; eaque res vindictæ cupiditatem interdum æquè incendit, atque si quis non modò naturaliter, sed etiam civiliter, seu quocunque modo id efferre velis, ut id ad Deum quoque possis accommodare, sit læsus. Eodem modo possis comparationem instituere inter herum quemvis, servo ac mancipio injurias suas

suas condonantem, & servum ipsum, eam injuriam quæ tamen non ipsius, sed domini esse censeatur, remittentem: quorum uterque iuram seu vindictæ cupiditatem reprimit, & misericordiâ adversus alterum utitur,

Sequitur altera Grotii assertio, quæ quidem est hujusmodi: *Naturaliter pars offensa quæ talis nullum jus habet in pœna. Hoc, inquit, plus aliquanto est quàm quod prima assertio collegerat. Ibi enim negavimus actum ipsum puniendi competere parti offensæ: hîc negamus jus aliquod ipsi competere, non modò ad actum per se exercendum, sed etiam ad obligandum alterum ut exerceat: hoc est, partem offensam non esse in pœna verè creditorem. quod tamen putat Socinus, & tanquam certissimum sæpe repetit.*

Etiamsi difficile fuerit Grotio ostendere, Socinum id, quod ipsi hîc tribuit, sæpe repetere, quod expressè nusquam fortasse dixit: tamen id nunc concedamus. Licet autem pars offensa pœnæ sit creditor: fieri tamen potest, ut, quia potestati alterius subiecta est, de eo jure aliqua facta fuerit diminutio, ita ut ejus usum æquè liberum non habeat, atq; tum fuisset habitura, si ipsamet prorsus fuisset libera, & sui planè juris atq; arbitrii, eaq; de causâ non possit rector, per quem pœnam repetere, si jus suum persequi velit, ob causam superius explicatam est necesse, penitus obligare ad eam reipsa infligendam. Tanto autem minùs id potest, quanto minùs est libera, quantoq; propiùs ad servorum conditionem accedit, rector aut princeps contrà ad domini: quod fit, quando plus est in imperio ac regimine libertatis. Ius enim ac libertas pari passu, ut suprà diximus, ambulant: & cujus minuitur libertas, ejus etiam jus minuitur, & contrà. Hinc suprà vidimus, non ipsius servi, sed domini censeri injurias, adeoque non ipsi servo, sed domino per ipsum jus acquiri, de quo, invito etiam servo, remittere pro arbitrio potest. Eodem ferè modo per uxorem jus partis læsæ acquiritur marito, per liberos patri; quia nec uxores, nec liberi sub potestate parentum existentes, sui sunt juris, nec caput ipsi habent, sed maritus, aut pater. Quare similiter de subditis ac rectoribus statuendum est, quatenus illi cum servis, hi cum dominis aliquid habent commune. Ac si pars offensa sit planè libera, & de jure suo statuendi arbitrium habeat liberissimum, eum, qui se jus ipsi redditurum profiteretur, omnino potest obligare, ut eum, qui læsit, ac pœnam eo nomine meretur, puniat. Etsi autem initio hujus cap: ostendimus, Deum, quæ pars offensa, habere jus ad pœnam repetendam, id quod nobis in hac disputatione poterat sufficere; tamen idem generatim de aliis quoque læsis

Partic: 11.

l. 4. Instit: tit: 4.
paragr: 3.

ib: par: 2.

læsis docebimus in sequentibus. Quamquam etiam ibi, ubi de Deo id probavimus, rationes quasdam attulimus, quæ ad cæteros quoque læsos pertinent, quas, quantum opus fuerit, in seqq. repetemus ac confirmabimus.

Partic: 26.

Grotius ut suam sententiam confirmet, primò Creditoris nomen explicat, & eum se dicit intelligere, cui ex quavis causa debetur: tum jus ac debitum distinguit in naturale & positivum, & in quo utrumque consultat, explicat, ac de debito positivo hic non agi affirmat. quibus subjungit: *Naturâ ex facto tuo mihi nihil aliud debetur, ac ne deberi quidem potest, quàm æqualitas secundùm rem, hoc est, ut quantum mihi per te abest, tantundem reddatur. hoc uno verbo vocare licet indemnitate aut restitutionem.* Hinc creditorem ^a τὸν ἐλάττωτον ἔχοντα rectè vocavit Aristoteles. Habet autem hoc locum tum in acceptionibus ^b ἐκαστοῖς, tum in ^c ἀκροστοῖς, ut idem Aristoteles notat. Sicut enim reddere teneris mutuum aut depositum, ita & rem furto sublatam. Et hæcenus naturaliter etiam ex delicto creditores fieri possumus. Neque id locum habet in his dumtaxat delictis, in quibus rei corporalis acceptio intercedit: sed in aliis etiam factis alicui noxiis. ita qui alterum vulneravit, debet & mercedem medicis & impendia ob curationem facta, & operarum intertrimentum. L. ult. D. de his qui effud. Mirati sunt quidam quod Aristoteles homicidium quoque posuerit inter ^d συναλλάγματα, in quibus versatur ^e τὸ διορθωτικὸν δίκαιον. sed rectè notavit Eustathius, non alia id ratione fieri, quàm quia uxori, liberis aut cognatis occisi aliqua soleat fieri compensatio: de qua videre est in l. 4. paragr. 1. ad L. Corn. Sic & is qui mendacio famam læsit alterius, veri professione refarcire debet id quod de dignitate ipsius delibavit. Ex quibus omnibus apparet id quod ex delictis naturaliter debetur diversum esse a pænâ. Causa enim naturalis istius debiti est primò & per se non vitiositas actus, sed quia mihi aliquid abest: nam etsi citra vitium absit, ut in deposito, non eo minùs mihi restitutio debetur. Causa autem pænæ est ipsa actus vitiositas, non autem quod aliquid mihi absit. Nam etiam si nihil absit iniquam, rectè actus puniuntur, ut in gravibus delictis, quæ inchoata tantum & non consummata sunt.

Verum quidem est, naturâ ex alterius facto nihil mihi deberi aliud, quàm æqualitatem secundùm rem, ut quantum mihi per alterum abest, tantundem reddatur: si modò rectè intelligatur, quid sit illud, aut quàm latè pateat, quod mihi per alterum abest in iis factis, quæ pœnam merentur. Duplici enim modo id accipi potest: laxius, & strictius. Laxius eo pacto, quo cuivis læso aliquid censetur abesse,

^a minus habentem.

^b voluntariis
seu spontaneis.

^c involuntariis
seu iniuste factis.

^d contractus.
^e emendativum
genus.

abesse, ei contrà qui læsit. aliquid accessisse. unde quivis qui læsit, ut ipse quoque Grotius ex Aristotele monet, plus, qui læsus est, minus, seu lædens lucrum, læsus damnum habere censetur. At cum quoq; læsus quispiam censetur, & sæpe quidem graviter, cum facinus aliquod in eum tentatum est, sed irritò conatu; ut cum quis vitæ illius, aut famæ ac dignitati, aut uxoris puicitia struxit insidias; aut cum servi fidem corrumpere conatus est. Abest ergo illi aliquid per alterum. Strictiùs autem sumitur id, quod cuipiam abest per alterum, cum id de eo tantum dicitur, in quem facinus non modò est tentatum, sed etiam consummatum, de eo verò, in quem facinus irritò conatu fuerat susceptum, non item. Et hoc posteriori modo verba hæc accepisse Grotium, ultima ejus, quæ adscripsimus, verba docent. quandoquidem in iis satis apertè asserit, in gravibus delictis, quæ inchoata tantum, & non consummata sunt, nihil abesse cuiquam. At si hoc pacto verba ista sumantur, falsum est, naturaliter ex alterius facto nihil mihi deberi aliud, quàm ut quantum per ipsum abest, tantundem reddatur. Nam quocunque modo cuipiam abest per alterum, statim ei debetur compensatio jure naturali: cum jus illud, ut Grotius rectè dixit, consistat in ipsa rerum inter se adæquatione. Quare ubi per aliquem orta est inæqualitas, ita ut alter minus per ipsum habere cœperit, jure naturali obstringitur is, per quem id factum fuerat, ad defectum illum compensandum, & pristinam æqualitatem restituendam. Ponantur ergo duo, quorum alteri a latrone, raptore, fure, crepti sint mille aurei, aut id, quod pretium hoc æquat, alteri non quidem sint erepti, sed inchoatum tantum facinus; si Grotii sententiam sequamur, priori tantum læso aberit aliquid, posteriori nihil. At si, utque læsus est, utrique aliquid abesse censendum est, sed inæqualiter. Nam priori defunt mille aurei, qui alteri non defunt: restituantur igitur: nihilominus ei deerit id, quod posteriori. Quicquid autem ad hoc posterius compensandum fit, id, cum ad ipsius rei strictiùs sumtæ persequutionem, aut restitutionem non pertineat, pœna erit, quæ proinde a restitutione rei seu compensatione damni strictè sumti, quod hic est auroreum mille, distinguitur. quamquam etiam in hujus restitutionis locum pœna nonnunquam succedit, ut postea patebit. Est ergo etiam pœna compensatio ac restitutio quædam, sed latius sumtâ compensationis ac restitutionis voce. Nam quemadmodum id, quod alicui abest per alterum, duplici modo sumitur, latius, & strictiùs: ita etiam compensatio, per quam id sarcitur. Quod si ergo latius sumatur compensatio seu restitutio, pœna sub ea, tanquam sub genere suo continetur; si

lib. 4. Injusticie: 44
paragr. 2.

strictius, ab ea, tanquam a specie diversa ejusdem generis, distinguitur. Retinet autem ea potius compensatio, quæ a pœna distinguitur nomen illud, quod generi accommodatur: quia de ea magis propriè dici solet, de pœna minùs: quemadmodum etiam id, quod alicui abest, magis propriè dici solet de eo, quod per compensationem strictè sumtam sarcitur, quàm id, quod per pœnam. Vnde Grotius ea verba, vulgarem loquendi consuetudinem sequutus, de hoc posteriori tantùm usurpavit. Neminem autem ea vocum improprietas, modò de re constet, turbare debet, quam nec Aristoteles, nec Grotius ipse refugit, & vitare vix potuit, ob vocabulorum propriorum, quibus tota hæc res explicetur, inopiam. Nam si lucrum habere, aut habere plus, aut aliquid cuiuspiam accessisse, de eo etiam in hoc negotio dicitur, qui propriè loquendo nihil accepit, & nullum habet ex injuria, quam alteri intulit, lucrum; ut cum occidit quempiam, aut vulneravit, membrum vè læsit aliquod, aut ædes res vè alterius incendit, aut calumniatus est alterum, quibus ex rebus nullum est lædenti lucrum, nisi fortè per accidens, sed læso tantùm damnum: cur non simili ratione dici queat, ei, cui propriè ac manifestè nihil decessit, decessisse tamen revera aliquid, eumq; minus, seu damnum habere, propter id ipsum, quia læsus sit. Qua verò ratione ei decessit aliquid, isq; minus, seu damnum habere censetur, eadem etiam illi restitutionem ac compensationem competere manifestum est. Hoc observato discrimine, quod est inter compensationem strictè sumtam, & eam quæ latè; itemq; inter illam, & pœnam; non est difficile respondere ad ea, quæ Grotius de discrimine pœnæ & compensationis seu restitutionis disserit.

Vt ergo res tota rectius intelligatur, ponendum est id, quod jam a nobis aliquo modo est ostensum, & cuius videtur esse manifestum: læsionis sive injuriæ hanc esse naturam, ut per eam, quæ talis est, aliquid absit alteri. Lædere enim est damnum alicui inferre, & sic quippiam alteri detrahere. Quapropter remotis ab injuriæ & læsione omnibus iis, quæ illi sunt communia cum contractibus voluntariis, in quibus læsio nulla est, & relicto tantùm eo, quod læsionem propriè constituit, ejus ipsius vi quippiam aberit alteri, quod ei sit restituendum. At quòd alicui absint mille v. g. aurei, id furto aut rapinæ commune esse potest cum mutuo, commodato, deposito, in quibus tamen per se nulla est læsio atq; injuria. Quare id ipsum læsionem & injuriam propriè nondum constituit, & quod eo tantùm nomine debetur, pœnam nondum esse fatemur: consequenter aut secundariò ejus etiam nomine pœna potest deberi. At

*Læsionis sive
injuriæ natura.*

quod

quod abest alteri per id, quod læsionem propriè constituit, & in quo ratio ac forma consistit injuriæ, id demum propriè per pœnam compensari arbitramur. Si enim eo nomine debetur læso compensatio aliqua, ut ostensum est, vel strictè sumpta compensatio debetur, vel pœna: nihil enim per se ex injuria potest deberi aliud. At restitutio strictè sumpta eo nomine non debetur. Restat igitur ut pœna debeat. Quod si autem læsionis nomine debetur, nemini debetur alii quàm læso.

Et si autem philosophis circa humana versantibus, ac Ictis eam quæstionem possemus relinquere disceptandam, quidnam sit illud, quod læso præter rem ipsam strictiùs sumptam absit, & quodnam sit illius damnum, cui res ipsa, quam ereptum iverat alter, vel non fuit erepta, vel postmodum restituta; cum nobis, præsertim ad argumenta Grotii respondentibus, satis esse queat, simpliciter ostendisse, ita se rem habere: tamen ne quis suspicetur, quia id a nobis non explicetur, id revera etiam non esse, & effugium tantum a nobis quæri, (quamvis ipsa natura sensusq; communis nos ab hac suspicionem vindicare queat, cum sæpissime videamus homines injuriâ affectos, etiam tum, cum suum receperunt, aut nihil revera perdidderunt, læsos sese jure conqueri, accusare fontes, & naturæ quoddam instinctu pœnam expetere:) idèò, quantum instituti nostri ratio fert, id explicare conabimur, accuratiorem hujus rei tractationem aliis relinquentes. Itaq; cum Aristoteles alicubi dicat, iram oriri ex apparente injuria, quod Ciceroni aha etiam vult iræ definitio; alibi autem, ut supra vidimus, asserat, iram ex apparente *ὀλιγωρία* seu despicientia, quâ indignus sit is, qui contemnitur, oriri: facile colligi potest, in omni injuria contemptum quandam esse ejus, qui illam patitur, præter ipsius dignitatem ac meritum. Vbi autem ejusmodi contemptus est, ibi conveniens ac debitus alteri honor abest; quæ res plarisque vehementer dolet, idèòq; iram per se cupi- ditatem stimulat. Sed deinde, ut propiùs adhuc ad injuriæ rationem accedamus, & simul ostendamus, quo pacto despicientia & contemptus iste in injuria cernatur, sumenda est differentia, quæ est inter injurias & contractus alios, in quibus, licet alteri absit quippiam, injuria tamen & læsio est nulla. Ea verò ab ipso Grotio est indicata ex Aristotele, qui contractus ex injuria ortos vocat involuntarios seu invitè factos, cæteros autem voluntarios seu sponte factos: nempe quia hi posteriores utriusq; contrahentium fiant consensu ac voluntate: priores autem altera parte, nempe læsâ, invitâ & non consentiente. Quare cum, ut idem explicuit Philoso-

*quid sit illud
quod præter rem
ipsam læsio abest
lib. 5. Eth. c. 2.*

1. 5. Eth. 6.

1. 2. Rhet. 2.

lib. 5. Eth. c. 2.

ibid: c. 8, & 9.

phus, injuriæ natura in eo consistat, quòd quis sciens prudens rem alienam sibi sumere, vel ea uti frui præsumat, invito eo, ad quem ea jure pertinet, & penes quem solum, tanquam dominum, de ea statuendi eaque fruendi arbitrium est ac potestas; dicimus, cum, qui injuriam alteri quocunq; modo facit, arbitrium illud de re statuendi, eamvè usurpandi, sibi facto suo, sive id inchoatum sit tantum, si-
ve consummatum, sumere, & sic jus, quod alter in rem eam habe-
bat, quantum in se erat, illi eripere, atq; ad se pertrahere; cum quan-
tum in se est, perinde circa eam se gerat, atq; si ipse illius esset do-
minus, & nisi impediatur, pro libitu eam accipiat, eavè utatur. Hæc
autem oppressio ac servitus quædam esse videtur; cum non nisi do-
mino ejus ipsius, cujus est res aliqua, liceat eo invito rem capere,
eaq; uti frui, & ne id quidem quavis ratione. Itaq; simul honor con-
veniens ei, qui læditur, negari aut minui videtur; quin & securitas
ejus attentatur: cum videatur is, qui injuriam infert, si similis se-
offerat occasio, & causa peccandi sit eadem, similiter semper factu-
rus; & aliis, quibus eadem, aut etiam major peccandi causa, hoc fa-
cto ad idem audendum dedisse licentiam. Vnde etiam fit, ut quò
magis videtur convulsa esse læsi securitas facto, licet inchoato tan-
tùm, tanto etiam gravior esse censeatur injuria. Hæc autem omnia
consequi solet dolor & molestia quædam, aut id, quod ei proportio-
ne quadam respondet. Itaq; cum in cæteris contractibus, in qui-
bus nostra voluntate quippiam nobis abest, satis sit rem ipsam, quæ
abfuit, nobis restitui, quæ nisi abesset, ne contractus quidem foret
amplius: in injuriis aliter accidit, ubi, etiam cum res nunquam ab-
fuit, aut jam est restituta, contractus tamen aliquis manet, & sic al-
iquid adhuc ab altera parte jure appetitur, quod nihil est revera al-
liud quàm poena, quæ jus læso quodammodo creptum aliteratur, sta-
bilitur in posterum securitas, vindicetur honos, dolor deniq; in
autorem rediens a læso tollatur. Magnitudo autem seu gravitas læ-
sionis æstimanda est, primò quidem ex ipsius rei, circa quam injuria
versatur, præstantia & utilitate, quam nos merito ex ea potuissimus
aut possumus querere ac capere; & sic etiam ex eo, quàm chara ea
nobis meritò fuerit, aut esse debuerit. tanto enim illibentius ac gra-
vius ferimus, aut ferre jure possumus, quempiam alium, cui jus in
eam non comperat, eam nobis vel re ipsa eripere, vel creptum ire
qua in re injuriæ ac læsionis rationem consiliter diximus: deinde
æstimanda est ex aliis etiam circumstantiis, quæ nocentem meritò
ab isto facinore debuissent abstertere; ut in quibusdam personæ di-
gnitas, aut conditio favore digna, locus aut tempus; in aliis alia. qua
de re

de re jura etiam præcipiunt. Et hæc quidem læsio aut inde natus dolor ac displicentia, normæ instat est, ad quam pœnæ modus est accommodandus, & cui æquanda est supplicii gravitas ab eo, qui jus suum reddit læso. Nam quemadmodum quanto major videtur esse læsio, tanto major nascitur in animo dolor atque ira, & ex hac iterum pœna, quâ dolori atque iræ satisfiat: ita etiam quanto major est læsio, non opinione tantum, sed & ipsa, tanto major jure potest existere in animo dolor atque ira, tantoq; major ac gravior pœna, qua dolori atque iræ iuste satisfiat: & quemadmodum dolor atq; ira læsi ultra normam suam progredi non debet, ita nec ultra dolorem pœna: læso autem de utraque remittere licet, quantum vult.

Quia verò injuria, si effectum suum assequatur, duo in se continet, rei absentiam, quam Grotius intelligit, & læsionem ab ea distinctam, hanc quidem tanquam rationem ac formam, illam autem tanquam materiam, & ex parte etiam tanquâ causam hujus efficientem; ideo cum injuria, quâ talis est, propriè sit causa efficiens ac meritoria pœnæ, id quidem, in quo forma injuriæ consistit, primò pœnam meretur, eoq; remoto pœna locum jure non habet: consequenter tamen, & veluti secundariò, etiam ipsa rei absentia, quando ei læsionis ratio adhæret, pœnæ causa esse potest, ita ut per eam nonnunquam censeatur damnum strictè sumtum compensari. Unde cum infligitur pœna talionis, quam lex Mosæica, & leges Romæ veteres, ibi, ubi locum habere potuit, constituerunt, quamq; in exade vindicanda adhiberi solere, ubivis gentium videmus, nulla sit alia damni compensatio, quæ tamen, ut ipse Grotius infra docet, fieri solet, ubi pœna corporalis remittitur; cum læso omninò debeatur aliqua compensatio. Licet enim ibi, ubi membra hominis liberi læsa sunt, actio ei directa non competat, cum eorum dominus non sit; competit tamen utilis; propterea quòd utilitatis membrorum suorum sit dominus. Itaque si privatis tum, cum pœna corporalis infligitur, a magistratu non fit injuria; siquidem nullam illis compensationem fieri imperat; pœnam in compensationis locum successisse necesse est. Quod enim lonti decessit per pœnam, id læso, quantum cujusque interest, accessisse censetur; siquidem ipsi per pœnam, quoad ejus fieri potest, consulitur. Idem autem fit in illis etiam delictis, in quibus talio quidem locum non habet, sed nec restitutio rei, sive ejusdem, sive similis fieri potest, aut ut fiat convenit, nec compensatio aliqua pecuniaria solet admitti; quia pecuniæ damnum æstimari vel non possit, vel non deceat id fieri: ut in adulterio & similibus aliis flagitiis contingit.

2. Rhet: c. 3.

Rectè autem a nobis constitutam esse pœnæ causam, ipsa natura arguit, quæ iram, puniendi affectum seu cupiditatem, non aliam ob causam excitat, quàm ob injuriam seu læsionem apparentem. Itaque tolle injuriæ cogitationem aut persuasionem, statim sedatur ac tollitur ira, ut præter ipsam experientiam testatur apertis verbis philosophus: habetq; se ira ad læsionem eodem modo, quo pœnam sese habere modò diximus. Exoritur enim ira ob persuasionem injuriæ primò, etiamsi nihil absit: sed tamen ubi injuriæ ac læsionis ratio accessit, oritur etiam idedò, quia quippiam absit; & quòd id nobis fuit charius, quantoq; ægrius eo caremus, tanto magis, nisi vim adhibeamus affectui, & naturalem appetitus impetum reprimamus. Itaque apparens injuria, etiamsi nihil abesse videamus, iram provocat: at rei ipsius absentia, nisi injuriæ accedat persuasio, nunquam. Hinc autem alterum nobis nascitur argumentum, quo probatur læso deberi pœnam, quod suprà etiam explicuimus. Et enim ira solius læsionis nomine pœnam cupit ac postulat. Itaq; nisi omnem iram naturâ suâ injustam esse dicas, quæ pœnam eo nomine postulet, quo nomine minimè debeatur, & ab invito repetendam suadeat; necesse est statuere, pœnam læsionis nomine deberi. Quod si hoc nomine debetur, nemo non videt, eam deberi læso. Neque est, quod quisquam obijciat, pœnam etiam ab eo infligi posse, qui revera non irascatur: quare tum saltem pœnam alio nomine infligi jure posse aut solere. Nam etiamsi quis re ipsa non irascatur, cum punit, irasci tamen jure potest. Ira verò justa, ut docuimus, statim docet, læsionis alicujus nomine deberi pœnam. Diversitas autè in causa pœnæ *περὶ ἡμετέραν* seu interiùs impellente, non protinus parit diversitatem in causa ejusdem procacitætica, seu movente exteriùs, nec debiti rationem mutat: cum diversæ in homine facultates, voluntas & appetitus, ab eadem causa externa moveri possint, vel simul, vel altera sine altera: quamquam altera, si validior sit, in assensum soleat trahere alteram. Sic debitum exigere potestavarus ob cæcam quandam habendi cupiditatem; liberalis ob beneficiendi voluntatem: debiti ratio interea nihil mutatur. Præterea cum voluntas sit facultas quædam appetitui analoga (est enim ipsa quoque appetitus quidam rationem consequens, ut ille sensum,) & motus utriusq; facultatis itidem sibi invicem respondeant, unde se mutuò etiam ciere solent: necesse est illum voluntatis actum seu motum, quo pœnam appetit, analogum esse iræ, ac proinde, si non eandem, saltem analogam habere causam, quæ ipsum propriè moveat atq; excitet. analoga autem nos hîc eadem voce exprimimus.

Quod

Quod si ergo irę causa propria est læsio apparens, etiam illius motus voluntatis, quo ea poenam appetit, causa propria erit læsio, si non eadem, saltem illi analoga Sed nos eandem esse docuimus. Neque enim læsionem ad diversa subiecta, nempe ad Deum & homines, quibus non *συνωνύμως*, sed per analogiam tantum ea communis sit, referimus, sed ad idem.

Hinc iterum aliud nobis nascitur argumentum, quo probatur, poenam læso deberi, ex vindictę natura petiturum. Nam cum ira æquę definiri possit cupiditas vindictę, atque cupiditas poenę; seu æquę affectus vindicandi, atq; affectus puniendi, ut eam describit Grotius, &, quod ad puniendi vocem attinet, etiam Cicero; quin etiam apud Aristotelem, qui loco superius non semel indicato, iram definit *ὀρεσιν τιμωρίας*, liceat vocem *τιμωρίας* æquę reddere vindictam, ac poenam; præsertim cum idē alibi pro *τιμωρία ἀντιλύπῃσιν* habeat, seu repositionem doloris, quę vindicta est: satis apparet, poenam & vindictam re ipsa eandem esse, vel saltem alteram sub altera contineri. Constat autem aliunde, omnem poenam esse vindictam. Etenim, ut ab initio vidimus, poenatum a Gręcis, tum a Icto definitur vindicta noxę: usurpaturq; vox vindictę in sac: lit: crebro, cum de poenis sive divinis, sive a magistratu infligendis sermo est, ut vel ex illis constat locis, quę Grotius superiori cap: de iusticia divina agens allegavit. Eadem, ut suprā vidimus, uritur Seneca, de poenis, quas Princeps infligat, agens, dum ait: *dubius de causis punire princeps solet, si aut se vindicet, aut alium.* ubi nemo non videt, eum proprię, tum vindictę, tum poenarum nomine uti: quod etiam in definitionibus sive irę, sive poenę, fieri censendum est: nec ulla est causa cur in sac: lit: a proprietate verbi illius in locis dictis discedatur. Vindicta verò ob læsionem atque injuriam primò existit, &, si læso non debetur, non debetur etiam prorsus. At poenam deberi fatetur Grotius. Læso ergo debetur. Distinguitur quidem interdum poena ab ultione, quę re ipsa eadem est cum vindicta; sed tunc ultio (in qua voce id magis videtur contingere, quàm in vindictę nomine) strictius sumitur, estq; certa tantum poenę species, in qua puniens seipsum, quia læsus sit, ideoq; irascatur, & vindictę cupiditate flagret, solum revera spectat; cum possit poena ab eo, qui læsus non sit, infligi ob alienam injuriam; possit etiam a læso, sed non irato revera & vindictę cupiditate ardente; aut non sui, sed aliorum potius causā: quod fiet, si vel illius ipsius, quem punit, vel aliorum correctionem spectet. Vnde Seneca, cum de poenis agit, quas Princeps sui vindicandi causā infligit, ultionis utitur voce;

a cupiditatem
p. aut 51m.
1. de anima 6. 1.
100: 16.

partic: 19.

cum de aliis, vindicandi potius aut simili alia. Adde quod interdum pars læsa, aut ipsa læsionis ratio, non est sensibus manifesta: quod tunc inprimis fit, cum delictum, cujus pœna exigitur, suâ naturâ non videtur ad aliorum detrimentum pertinere, sed per accidens tantum, & nisi legibus esset prohibitum, quibus respubl: sibi cavit, ne id committeretur, a civili magistratu (nisi fortè Dei iussu) puniri vix posset; nec privatus aliquis causam illam suo nomine potest suscipere, sed vel rector tantum, vel quispiam alius nomine totius communitatis. Itaque tunc ultionis vox minùs videtur esse ad rem accommodata: quanquam etiam in istiusmodi materia solet a bonis auctoribus nonnunquam usurpari. Est igitur ultio strictè sumpta pœnæ species, & quidem, si ira est puniendi affectus, ut est, species pœnæ prima & præcipua; cum ad eam ira primò feratur; & quod propriùs pœna aliqua ad hanc accedit, tanto magis hoc nomen meretur; quanto longiùs recedit, tanto minùs. Neque enim pœna de suis inferioribus prorsus æqualiter prædicatur, sed secundùm prius & posterius, ut loquuntur, participatque, ut in aliis quoq; nominibus accidit, tum de natura eorum, quæ dicuntur ^{d & q. v. s.}, tum de natura analogorum. Itaq; castigatio, quæ ab ultione recedit longiùs, minùs etiam pœnæ nomen meretur; imò quatenus ultioni opponitur, pœnæ rationem prorsus non habet. Opponitur autem castigatio ultioni eatenus, quatenus ad emolumentum ejus, qui deliquit, refertur; unde etiam illud consequitur, quod ad ultimum supplicium non progrediatur, nisi castigatio esse desinat. At pœna, quæ talis, quemadmodum & ultio, nocumentum ejus, qui deliquit, spectat, nec ipsius conditionem reddere vult meliorem, sed deteriorem.

Nam si meliorem per se reddere vellet, cum delictum verè ac propriè pœnam mereatur, sequeretur, delictum alicujus mereri, ut conditio ipsius fiat melior: quod nemo non videt esse absurdissimum. Quod si ergo pœna, quæ talis, nocere peccanti cupit; quicquid ejus bonum ac commodum naturâ suâ spectat, qualis est castigatio, id quæ tale, pœna non est. Pater idem ex causis utriusq; rei. Nam pœnæ causam propriam, iram esse vidimus, vel id, quod iræ propriè dictæ analogum est: ira verò vicina est odio, & ejus vel pars quædam, vel initium, eandemq; ad nocendum vim habet, quam odium, imò sæpe majorem. At bonum alicujus quærere, amoris est ac benevolentia. Vnde s. literæ charitatem Dei & Christi in hominibus castigandis cerni asserunt, quia ipsorum emolumentum ea ratione quærat. Veruntamen quia videmus, parentes, & eos, qui patriam tere potestatem habent, dominos item ac magistratus, cum ad castigandum

Ab uno, vel ab
unac. specie.

Quid inter casti-
gationem &
pœnam pœnit

Prov. 3. 13.

Heb: 12. 4, & seq.

Apoc. 3. 19.

dum accedunt, frequenter irasci iis, quos castigare volunt, nec quemquam, si modum in ira servant, iram istam censere injustam, praesertim si gravius deliquerint ii, qui puniendi sunt; apparet, castigationem etiam aliquam vindictae & ultionis habere rationem, & ceteris laeso deberi, siue is sit rector ipse, siue communitas, siue quispiam alius. Miscentur nempe in castigatione affectus contrarii, amor & ira, aut si quid est irae in voluntate analogum: eodemque modo illorum effectus; irae quidem nocumentum, amoris autem emolumentum; eaque ita tum sese mutuo, tum castigationem temperant ac moderantur, ut ea inter vindictam & beneficium veluti medium obtineat locum, & de utroque aliquid participet; ac de eo quidem plus, quod validior affectus impellit. Verum, ut diximus, eorum alia faciunt, ut castigationi poenae nomen conveniat, ea nempe, quae ex delicto, quod propria poenae causa est, verè proficiscuntur; quae quidem sunt ira, & exinde natum nocumentum, quod is, qui deliquit, sentire debeat, quae vindicta est; alia verò, quae ex causis contrariis, vel saltè longè diversis oriuntur, nempe amor, & exinde profectum emolumentum ac beneficium, faciunt ut poenae nomen ei propè negari possit. Sed quia poenae ratio in castigatione ipsa cernitur manifestius, ea denominationem rei largitur. Quapropter ut argumentum hoc concludamus, cum poena, quae poena est, ultio quaedam sit ac vindicta, patet, eam non nisi laeso deberi naturaliter; ejusque primam speciem esse eam, in qua puniens suas injurias vindicat, alteram in qua alienas, ut supra etiam ex Seneca vidimus.

Praeterea si constet, poenam alicui deberi a nocente, facile constare potest, eam non nisi laeso deberi. Deberi autem alicui, docet primum illud, quod Grotius asserit, & nos quoque volumus, punire in magistratibus, quae tales sunt, per se esse effectum justitiae illius, cuius per se est ἀνταποδοῦναι, seu cuius verus ac proprius effectus est retributio circa bene aut male facta; sub qua retributione continetur etiam poena, a magistratibus, quae tales sunt, seu officii publici ratione infligenda nocentibus. At justitiae illius ἀνταποδοτικὸς officium per se nullum est aliud, quam aliis jus suum reddere, & id, quod illis debetur, persolvere. Quod si ergo poenam infligere in magistratibus per se est justitiae hujus effectus, necesse est poenam alicui deberi, cui eam magistratus reddere censeantur, siue res publica sit aut communitas, cui praesunt, siue quispiam alius. Patet deinde idem ex fine poenae, qui est aliena utilitas, ob quam solam poena debetur. hac enim remota poena expetibilis rationem, ut Grotius asserit, non habet: quicquid autem debetur, aliquam habet rationem expetibili-

lis. Quod si ergo ob alienam tantum utilitatem debetur poena, his ipsis debetur, qui eam utilitatem sibi jure suo vindicare possunt, qui quidem praeter laesos sunt nulli. Hi enim soli ex delicto, ex quo poena, & sic etiam poenae utilitas proprie proficiscitur, damnum sentiunt. Quare naturalis suadet aequitas, ut illi etiam tantum commodum inde sentiant, quod ipsi postea pro arbitrio cujuscunque alterius utilitati destinare possunt. Quemadmodum enim, ut habet nota juris regula, secundum naturam est, commodum cujusque rei eum sequi, quem sequentur incommoda; aut, ut dicitur alibi, commodum ejus esse debet, cujus periculum est: ita etiam dicere possumus: secundum naturam esse, commodum cujusque rei sequi eum, quem sequuta sunt incommoda; aut commodum ejus esse debere, cujus fuerit periculum. is autem in hoc negotio est nemo, nisi sit laesus. Quare ne communitas quidem naturali jure poenae fructum, ex delicto, illius interventu ortum sibi vindicat, nisi sit laesa.

Ex his autem patet, non quamvis actus vitiositatem propriam poenae causam esse, sed eam demum, quae ad alios spectet, h. e. laesionem seu injuriam actui adhaerentem. Duplici enim ratione actus vitiosus spectari potest, vel quatenus in se tantum vitiosus est, aut non nisi illi, qui admittit, nocet: vel quatenus nocet aliis. Priori modo qui obligare potest delinquentem ad id praestandum, quod utilitatem aliis tantum praebeat? Necesse enim est ut illud, quod quempiam obliget ad praestandam rem aliis tantum utilem, ad alios etiam relationem habeat. & facto quidem obligari ad eam rem naturali jure nemo potest, nisi per id alteri quippiam decesserit, quod utilitate aliqua sit compensandum. Restat ergo ut eatenus tantum vitiosus actus ad poenam obliget nocentem, quatenus nocet aliis; ut recte dictum sit a I Cro, poenam esse vindictam noxae. delictum enim quod nocet, noxa revera est ac dicitur. Etiam si autem delictum aliquod naturam suam, ut supra quoque diximus, non videatur ad alterius detrimentum spectare: tamen si lege aliqua cautum sit, ne id a quoquam committatur, (quod ipsum quoque potissimum ob laesionem aliquam actui vitioso, licet per accidens tantum adhaerentem fieri solet) jus quoddam acquiritur ei, cui lege illa cautum est, sive Reipubl., sive rectori, sive cuicunque alii, ejusque censetur interesse, ne delictum illud committatur, & si committatur, is statim fit pars laesa; ubi autem pars laesa evasit, jam jure naturali fit poenae creator. Neque enim semper idem prorsus est nexus inter laesionem & delictum alterius, quae est inter jus crediti & laesionem; fierique potest, ut cum haec posteriora naturali jure inter se connectantur, priorum

D. de reg. jur.
l. 10.

A. 2. In fine titi:

primorum duorum vinculum sit jus positivum. Veruntamen istud quoque jus positivum naturali aliqua ratione nititur, & læsionem non prorsus facit, sed in factis ipsis aliquo modo invenit, injuriamque, ut ita dicam, positivam naturali cuidam læsioni superstruit. Solet enim, ut diximus, etiam illis actibus vitiosis, qui suâ naturâ non sunt ad alienum detrimentum comparati, sed noxam suam per se in auctorem vertunt, læsio aliqua adhærere per accidens: partim quia viris honestatis amantiſſimis moleſtiſſimum est ista committi, ideoque in communitate ea, cujus vel capita sunt, vel membra, ea ferre nolunt, nec quicquam cum illis volunt habere commune, qui ea perpetrant: vel quia verentur, ne ii, qui ad ipsos propiùs pertinent, ut uxores, liberi, pupilli, servi, & alii, quos ab his peccatis volunt esse immunes, exemplo istiusmodi flagitiorum corrumpantur, aut in societatem sceleris trahantur: vel denique quia verendum est, ne ea, (ut secunda sunt in aliena mala privata quoque flagitia, quemadmodum contrâ virtutes in alienas utilitates,) damna aliorum secum trahant, & tori denique communitati noceant. Vnde cum læsio istiusmodi nimis manifestè delicto cuiſpiam adhæret, viri honesti, nulla etiam lege posita, indignantur id committi, & quò sunt honestatis amantiſſores, tanto magis, ideoque pœnam expetunt. Eandem ergo ob causam legibus ea prohibentur publicis, quas observare officium est iustitiæ universalis. Iustitia verò illa suâ naturâ spectat ad alterum, ut docet philosophus; adeoque cum quid contra ipsam, & sic etiam contra leges peccatur, simul peccatur adversus alterum. Indicat autem illud quoque, læsionem primò ac per se spectari in constituendis pœnis, non verò vitiositatem actus absolute consideratam, quòd in optimis etiam, quæ extant, rebus publ. multa non puniuntur, quæ manifestè vitiosa esse constat, imò haud paulò vitiosiora, quàm ea, in quæ satis severè solet animadverti. Nam si quis per iram vulneraverit quempiam, aut alio aliquo affectu impulsus injuriam ei fecerit, punitur, & sæpe quidem graviter, nec quisquam id injustum esse arbitratur. At si quis manifestè, sine noxa tamen alterius, deprehendatur esse avarus, quem idololatram esse fac: licet pronunciant, aut superbus, quod gravissimum sanè peccatum esse eadem s. lit: docent, aut invidus ac malignus, aut ebriosus, qui non simplices sunt actus, sed habitus admodum turpes ac vitiosi, qui malitiam quandam arguunt, is non punitur, & leges etiam illis de rebus ferri non solent: quod in Mosâicis quoque legibus, ad Remp. Israëliticam accommodatis, licet deprehendere. At si vitiositas actûs in se considerati, sine alterius noxa, hic primò spectatur,

lib. 9. Ethics
c. 1.

emendativum retulit: & rectè. Nam omnes injuriæ simpliciter ad contractus illos, ac jus emendativum pertinet. At homicidium semper est injuria, non verò in certis tantùm casibus: cùm tamen compensatio illa rarò fieri soleat. Nam in homicidio vindicando talionis jus ubi vis gentium videtur esse usitatum. at ubi cædes cæde luitur, nulla sit privatim læsis damni compensatio. Quod si nihilominus læso debetur compensatio, eaque non est verisimile privati læsum tum, cum talionis pœnam subit nocens, necesse est, ut ea per pœnam fieri intelligatur: quo pacto læso debetur pœna. Adde quòd Aristoteles inf. cod. lib. 5. Eth: ubi ista habentur, c. 11. ait, eo nomine illum, qui sibi violentas manus intulerit, puniri, & ignominia affici a civitate, quia eam affecerit injuriâ, & ex illo, tanquam effectû, hoc non obscurè probat. Postquam enim dixisset, eum non sibi, sed civitati intulisse injuriam, & priorem assertionis partem probasset, subjicit: *Propterea etiam civitas eum punit: & ignominia quædam inuritur ei, qui sibi necem conscivit, ut qui civitatem injuriâ affecerit.* Debetur ergo pœna ex Philosophi sententia injuriæ nomine, & licet illi, qui eâ est affectus. quòd si ob virtuositatem affectus simpliciter deberetur, nec loquutus, nec argumentatus esset rectè philosophus. Ratio autem ejus non minùs in aliena cæde, quàm in sua locum habet; nisi quis dicat, rempubl. in aliena cæde vindicanda, ex philosophi mente privatorum tantùm dolori obsequi, & eorum injuriam tantùm vindicare: quo pacto sequetur, privatim tantùm læsis pœnam persolvi, & si id jure quodam fit, iis etiam tantùm deberi.

Quod ad tres sequentes Grotii rationes attinet, quæ sunt: quòd restitutionis modum & quantitatem ipsa rei natura determinet: pœna etiam si in genere suo causam habeat naturalem aliquo modo, determinari tamen non possit, nisi per actum liberum voluntatis: quodq; ante condemnationem, pœna, quatenus in dando aut in faciendo consistat, non debetur ordinariè: at restitutio omnino debeatur: deniq; quòd restitutionis debitum in heredem transeat, pœna non transeat: ad has, inquam, rationes patet jam ex superioribus responsio. Nihil enim ex probant aliud, quàm discrimen esse non exiguum inter restitutionem strictè sumtam, & pœnam; quod nos libenter agnoscimus. Pœnam autem non esse restitutionem, latè accepta voce, nequaquam ostendunt. Veruntamen concedendum non est, pœnæ quantitatem, quod rectè Grotius asserit, naturam non determinasse, secùs quàm in restitutione accidat, ideoq; determinari eam non posse, nisi per actum liberum voluntatis. Est enim ipsius quoq; pœnæ norma naturalis, ad quam

Partic: 23.

ad quam ejus quantitas seu gravitas sit exigenda. Iam ipse, quæ un-
de sit æstimanda, docemus superius. quamquam, cum ejus quantitas
sæpe non sit manifesta, & discrepent nonnunquam etiam prudenti-
um ea de re judicia, aut diversis in locis diversa in eodem delicto
adhibeatur pœna; ideo ea non a natura, sed ab hominum tantum
voluntate videtur determinari. At si pœnæ quantitas a natura non
est definita, sequetur, ipsâ naturâ rei inspectâ nemini fieri injuriam,
quantumlibet gravis pœna ei infligatur ob quodvis delictum, quod
pœnam meretur aliquam, (meretur autem quodvis, si modò verum
sit delictum) licebitq; per naturam quoad pœnæ quantitatem pro-
gredi in infinitum: quod nemo non videt esse absurdissimum. Un-
de verò fit, quòd interdum omnes, non tantum prudentes, aut le-
gum gnari, sed vulgus etiam imperitum, uno ore pronuncient, pœ-
nam aliquam nimis esse gravem, & iniquam, aliam contrà pro deli-
cti modo nimis esse levem, aliam deniq; esse æquissimam? non ali-
am certè ob causam, quàm quia ipsa natura terminos aliquos posu-
it pœnæ, & ejus norma quædam extat, quam interdum omnes ma-
nifestè cernunt, ut in pœna talionis, cum injuria versatur inter pa-
res, accidere solet, aut alii clariùs, alii obscuriùs; interdum pruden-
tiores tantum, ut pote qui oculum eum, quo ista pervidentur, ha-
bent. Quia enim res ista ex circumstantiarum etiam ratione pen-
det, quæ nunc omnibus manifestè patent, nunc minùs; tanto au-
tem meliùs de iis quisque judicat, quòd est prudentior, (siquidem
prudentiæ est circumstantiarum momenta ponderare, & earum ra-
tiones inter se conferre) inde fit, ut nonnunquam, ubi res est ni-
mis manifesta, inter se consentiant omnes; interdum a vulgo discre-
pent prudentes; aut prudentes etiam inter se; vel quòd aliud aliud
prudentiâ superet, vel quòd meliùs rem habeat exploratam, meli-
usvè expendat, vel deniq; affectu labore nullo, aliud laboret, aut a-
lius alio. Quod si id fit in eadem numero causâ, multo magis in di-
versis, ubi, licet delictum sit idem genere aut specie, circumstantia-
rû tamen ratio variare potest. Verùm idem in aliis quoq; actionibus
ad honestatem spectantibus, quibus ipsa natura modum posuit, sed
ex circumstantiis æstimandum, accidit. Vnde Aristoteles ait: hone-
sta & iusta tantam habere differentiam, & ut loquitur, errorem, ut
lege non naturâ esse videantur, de qua istarum rerum inconstantia
seu varietate non uno loco conqueritur. Adde quòd fieri possit, ut
diversum quidem sit supplicii genus, gravitas autem eadem. Nisi
enim supplicii genus, seu majoris qualitas, simul ad quantitatem ejus
spectet,

*Pœnæ quantitas
ad iustitiam non
est, sed ad
necessitatem
natura*

1. 2. Eth: 6, 8.
1. 1. Eth: c. 3.

vid: etiam 1. 2.
c. 2.

spectet, ea libero voluntatis actu determinatur: quanquam ipsa natura digitum aliquando in eam intendit, ut in talione, ubi contrarium ejus, quod Grotius vult, videtur contingere. Nam animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente reddendum, ipsa natura videtur dictare. At quantum pecuniæ sit reddendum uxori, liberis, cognatis, cum cædes est facta, aut quantum pro oculo, manu, pede, cuiquam persolvendum, quis facile dixerit? quis usui illi, quem ex alterius vita potuissent capere personæ propinquæ, aut quem quisq; ex oculo suo, vel alio aliquo membro nobili percipit, cum is sit multiplex, & revera inæstimabilis, satis justum ponat pretium? Atque hæc præcipua esse videtur causa, cur tum vindicta potius a læsis soleat expeti, quàm damni compensatio, nisi fortè homines sint tenuis fortunæ; aut aliud quippiam interveniat, quod vindictam dissuadeat, aut impediatur. Idem in aliis noxis contingit, ubi injuriæ vel non potest, vel non debet fieri per pecuniam æstimationem. Quòd si nihilominus hîc etiam restitutionis modum a natura vult esse definitum Grotius, idem æquè, & interdum etiam manifestius in pœna fieri, animadvertere poterit.

Quod ad secundam ex rationibus Grotii enumeratis attinet, in ea nulla esse potest vis ad sententiam nostram labefactandam: siquidem ea non loquitur de pœna generatim ac simpliciter sumta, sed eatenus tantum, quatenus in dando aut faciendo consistit. At debitum pœnæ non certum ejus modum, a quantitate distinctum, primò ac directè spectat, sed pœnam ipsam, certa tantum quantitate seu gravitate definitam, ultra quam progredi non liceat; quamquam intra eam licet subsistere ei, cui debetur. Modus autem seu qualitas pœnæ, salva interim ejus quantitate, ab eo, qui vel naturali vel positivo jure causæ istius judex est, constitui potest. Neque verò est, quòd quis dicit, si pœna læso debeatur, eam non nisi eatenus illi posse deberi, quatenus in dando aut faciendo consistit; quia aliàs ex ea nihil ad illum redire queat commodi. Potest enim nihilominus censerî pœna accessisse læso, etiamsi nihil illi a nocente detur aut fiat, ut in ultione ea manifestum est, quam primum pœnæ genus esse vidimus, quæque Deo etiam adversus ipsius hostes in sac: lit: tribui solet; unde Deus ultionum dicitur. Docuimus autem superius, quidnam utilitatis pœna possit asserre læso, etiamsi nulla ei fiat rei corporalis restitutio, nec quicquam ejus causâ laboris atque operæ suscipiat nocens.

Psal: 94. 1.

Quod ad tertiam rationem attinet, discriminis istius inter restitutionem strictè sumtam & pœnam, ex nostra quoque sententia patet

*Casa p[er]m[issionem]
non trans[fer]at
in su[um] per
de lib[er]tate.*

patet ratio. Nam id, quod per læsionem strictè sumtam accessit nocenti, ad hæredem pervenire non potest, nec ullum ex ea re, nisi ipsemet culpæ sit affinis, percipit lucrum, non magis quàm ex vitiositate actûs absolutè considerata; sed totum id in ipsius nocentis persona residet, & cû ea extinguitur. Itaq; id nec ab hærede jure petitur, nec ab eo potest restitui, nisi per accidens, cum id in debitum pecuniarium commutatum est. debita autem ejus solvere debet hæres, cujus ad ipsum devolvuntur bona: liquidem id demum ipsius est, quod deducto ære alieno restat. Neque tamen propterea pœna desinit esse restitutio, laxiùs sumta voce. Nam nec restitutionis illius debitum, quam Grotius intelligit, quando ea improprie ita dicitur, semper in hæredem transit. Etenim, si quis mendacio famam alterius læsit, veri professione resarcire debet id, quod de dignitate ipsius delibavit, ut suprà dixit Grotius. At debitum istud in hæredem haudquaquam transit: quia nec id, quod de alterius fama detractum est, transire aliqua ratione ad hæredem potuit: quod idem de restitutione aliarum rerum, quæ nec ad hæredes pervenire possunt, nec in rem eam, quæ ad illos devolvi queat, commutari solent, est dicendum. Quæ enim damna non nisi corporali pœna vindicarentur, eorum restitutio ab hærede postulari non solet.

Partic: 14.

Sed adhuc aliam habet rationem Grotius, qua probat, pœnas corporales non deberi læsis. Postquam enim dixisset, lege positiva & contractu introduci posse, ut creditori jus aliquod quæratur in pœnam, quam tunc ærei seu damni persecutione jura manifestè distinguant; quod tamen plerunque constitui soleat in pœnis pecuniariis, in pœnis autem corporalibus vix usurpetur, subjicit: *Idcirco videmus Reges aliosque summos rectores pœnam remittere fontibus etiam invita parte læsa, injuncta ipsis sola damni restitutione. quod injustum nemo judicat. Esset autem hoc injustum, si pœna læso deberetur, præsertim ubi nulla Reipubl. necessitas remissionem postulares.*

Sup: partic: 21.

Sed huic objectioni nos jam occurrimus antea, cum nostram de secunda hac Grotii assertionem sententiam explicaremus. Itaque responsio inde petatur. Illud tamen, ut res fiat planior, addimus: cum discrimen, ut suprà vidimus, non exiguum sit inter damnum strictè sumtum, & læsionem ab eo distinctam; siquidem per illud manifestè quippiam abest læso, quod ad utilitatem ipsius pertineat, per hanc verò nihil ei adeo manifestè abest: ideo etiam debiti utriusq; quod inde oritur, non eandem prorsus esse rationem; & generatim loquendo non tantam læso esse causam repetendæ pœnæ, præsertim corporalis, quanta est restitutionis strictiùs sumtæ urgen-

dæ; nisi interdum læsio æquet damnum istud, aut etiam superet, ut in facinoribus atque injuriis atrocibus accidit, quæ securitatem dignitatemque læsi vehementer convellunt. Itaq; & humanitas ipsa magis videtur suadere, ut de pœna corporali remittas; præsertim si commoda tua cæteroqui salva sint, imò etiam plus inde sis habiturus emolumentum propriè dicti, quàm ex pœna; & Rectori plus in pœna corporali, etiamsi læso deberi censeatur, remittenda licere credendum est, quàm in debito restitutionis strictè sumptæ. Nam id, quod læso per pœnam istiusmodi potissimum foret quærendum, nempe ut jus ipsi suum sit salvum, & securitas dignitasque integra, rector etiam citra corporalem pœnam præstare non raro potest. Etsi verò solatium quoque ex pœna & afflictione alterius, non obstante jure civili, læso quærere licet, quod per leges divinas sub N. Foedere non licet: tamen, si causa aliqua gravis remissionem pœnæ suadeat, (causam autem gravem hîc esse oportet, cùm aliàs, ut infra ait Grotius, publicè interdicta delicta puniri, & jura affirmant, pœnas ob maleficia solvi magnam rationem svadere: clementia autem præter rationem nihil faciat) istud tanti non est, ut rector propter ea pœnam omnino cogatur infligere; sed ob id ipsum, quia parti læsæ regenda præest, & ipsi officia certa ad alterum spectantia, etiam cum quadam naturalis libertatis immutatione præscribere, & invitum ad ea præstanda cogere potest, jus etiam habere videtur, læso, præter rectam rationem pœnam & ex ea solatium tantum cum summo alterius detrimento postulanti, eam denegare. Habet enim rector, causam illam gravem considerans, rationis instar: læsus autem, pœnam ac solatium præter rectam rationem quærens, instar appetitus cæci, & affectus immoderati. Quemadmodum autem ratio appetitui & affectui multa negat, aut invito imperat, quia ei regendo a natura est præfecta: ita & rector hujusmodi læso, quem moderari debet. est enim, ut docet philosophus, simile imperium rationis in appetitum, imperio magistratus politici ac regis in civem ac subditum. Quod si hoc sapiat dominium aliquod, considerandum est, regere ac dominari ita inter se esse affinia, ut alterum alterius fines aliquosque ingredi soleat; & quemadmodum is, qui servis dominatur, aliquatenus etiam regit: ita & qui regit, atq; in eo libertate quadam utitur, ut hîc ponimus, aliquatenus dominatur. Nam ut servi etiam heri respectu aliquo modo sunt liberi, & sic sui, non ipsius domini: ita etiam liberi, qui rectori subsunt, aliquo modo serviunt, & non sui sunt, sed imperantis; unde ei jus quoddam subditorum injuriis acquiritur, ex quo, si commoda illorum salva sint, ipse si nil

libri. Politic. 1.
Pag.

aliud, laudem saltem clementiæ ac benignitatis sibi potest quærere. Illud etiam in Grotii verbis animadvertendum est, cum partis lætæ nomine privatos tantum intelligere, non verò totum Reipubl. aut communitatis corpus. At fieri potest, ut pœnæ corporalis non tam privatus quispiam censeatur esse creditor, quàm universa respubl. Iuris verò illius, quod habet respubl., dispensatio penes rectorem est, tanquam ejus caput; præsertim si is liberè imperet, & legibus non sit prorsus adstrictus.

Partic: 25.

Ex his satis apparet, injuriâ Grotium negare, Deum a nobis læsum, in pœna propriè esse creditorem, lætè accepta hac voce, prout eam in hac disputatione accipit Grotius. Est autem Deus pœnæ creditor jure naturali, licet ipsamet pœna quibusdam in rebus lege positiva non naturali sit introducta. Frustrâ autem Grotius conatur effugere vim comparationis, quæ Matth: 18. instituitur inter Deum peccata nobis remittentem, & creditorem debitum ingens condonantem, ac de jure suo cedentem. Neq; enim, ut Grotius hîc loquitur, comparatio *quavis similitudine contenta est*, etiamsi fortè non requirat, ut res genere proximo convenient. Est enim aliquid adhuc inter genus proximum & *quavis similitudinem intermedium*. Nam *comparationes requirunt, ut redierit in eo convenient, quod ad scopum propositum pertinet, & quod revera declarandum aut probandum est*. Id autem in comparatione nostra est benignitas seu beneficentia, ut Grotius tum hîc tum alibi fatetur. At si Deus non esset pœnæ creditor, adeoq; eam remittens, non de jure suo cederet, sed de alieno, ut pote alienæ utilitatis causâ comparator quo pacto ratione beneficentiæ conveniret cum creditore ingens debitum remittente, & sic de jure proprio, suæ utilitatis causâ comparato, cedente, & id, quod alteri donat, sibi detrahente? Vidimus enim suprâ, Senecam, manifestâ ratione suadente, cum demum Principem, qui injurias suas non vindicat, non eum qui alienas, cum liberali conferre, qui, quod alteri donat, sibi detrahit; cum alter de alieno liberalis sit censendus. Tantò verò ineptior foret comparatio, quæ longè est divinissima, si Grotius esset sequendus: quandoquidem ex ejus sententia, pœnam illam, quam nobis Deus remisisse intelligitur, communitatis tantum alicujus bono comparatam esse oportet, quo remoto ne expetibilis quidem habeat rationem. Communitas autem illa hoc loco nulla revera est alia, quàm totum humanum genus, quod ipsum pœnam illam solvere debebat. Nam quod cœlestis extiterit hierarchia, id ex eventu est. sive enim extisset, sive minùs, idem Deo sive in exigenda sive in remittenda nobis

Deus & creditor
pœnæ jure
naturalis.

l. 1. de clemen.
c. 20.

nobis pœna juſ fuiſſet, & ſic benignitas quoque in ſupplicio con-
donando per ſe eadem. & ineptum ſanè eſſet, dicere, Deum ideo
pœnam a nobis exacturum fuiſſe, ut diſciplina in cœliſ ſtabilitetur,
& ordo ibi conſervaretur. Quòd ſi ergo pœna iſta noſtrâ tantùm u-
tilitatis cauſâ per ſe erat comparata, (quanquam hoc ſeipſum, ut
ſuprà vidimus, evertit) quâ Dei erga nos fuit benignitas, cum de eo
jure noſtri cauſâ ceſſit, & pœnam, noſtrâ ſcilicet utilitati ſervien-
tem, nobis remiſit? Quàm enim abſurda fuiſſet pœnam exigendi, &
noſtrâ utilitati conſulendi ratio, quâ nobis funditus atque in æter-
num fuiſſet percundum, & extrema infelicitas ac mîſeria ſubeun-
da? quid magis alienum ab ea beneficentia, quam creditor ille Mat:
18. in ſervum exercuit? Debitum enim non ad ſervi, ſed ad domini
utilitatem pertinebat. aliàs cum ſummo ſervi detrimento exigi quî
potuiſſet? Adde, quòd nē eo quidem contentus fuit Deus, ſi Grotio
credimus, ſed adhuc voluit, ut Chriſtus noſtro nomine ipſi ſatiſfa-
ceret, & pœnam loco noſtri penderet. Quâ potuit abſurdior exco-
gitari beneficentiæ ratio? Videre igitur poteſt Grotius, quomodo &
ſeipſum ſententiâ ſuâ, quâ ſibi viſus eſt cauſam ſuam egregiè ſtabi-
liſſe, implicavit, & beneficentiam divinam, quâ in remittendis
humano generi peccatis cernitur, & ex qua omnium maxima ad
Deum redit gloria, funditus everterit, quantasq; ſac: literis hanc be-
nignitatem paſſim inculcantibus offuderit tenebras. Etiamſi verò
hujus comparationis vim aliquot locis elidere conatus fuerit Gro-
tius, nuſpiam tamen quicquam profecit, imò nodum, ſi rectè atten-
das, ne retigit quidem.

Quod ſubjungit Grotius de Chriſti facto, quî pedes diſcipulo-
rum lavans exemplum iis dedit, ut, quemadmodum ipſe fecerat, ſic
& illi facerent, hoc eſt, inſervirent alter alteri; id nihil ipſum juvat.
quia res illæ, inter quas comparationem ibi fieri intelligendum eſt,
in eo conveniunt, quod Chriſto fuit propoſitum declarare, h. e. in
humilitatis ſeu demiffionis, & ſimul etiam in fraternæ charitatis ra-
tione. Itaque tum demum hoc exemplo ad rem ſuam confirman-
dam uti poterit Grotius, ſi oſtenderit, Deum creditori debitum ſu-
um remittenti fore benignitatis ratione ſimilem, etiamſi creditor
pœnæ non ſit, nec de jure proprio ceſſerit, ſed de eo, quod alienæ
tantùm utilitatis cauſâ fuerit comparatum, idque tunc demum, ubi
præſtita ipſi fuit ſatiſfactio. Quamquam jure dici poteſt, Chriſtum,
cum pedes diſcipulorum lavit, non tantùm alterius generis ſervi-
tiæ eo facto designaſſe, ſed hujus etiam ipſius, cujus eſt pedum lo-
tio, ſi uſus exigat, ut ad hujusmodi miſericordia aliis præſtanda nos
demit.

Partic: 26.

demittamus. Quare tanto minùs ad id, quod Grotius quarit, exemplum hoc pertinet. Cetera quæ de comparatione illa Matth: 18. subjungit Grotius, vel nihil adversus nos faciunt, vel quatenus a sententia nostra discrepant, cum nova ratione non fulciantur, superioribus convulsis per se concidunt. ideo ea non adscribimus.

Partic: 17.

Restat tertia Grotii assertio, quæ est: *jus puniendi in rectore non est aut jus absoluti dominii aut jus crediti.*

Hoc verum est, cum rectores considerantur ut rectores, & de alieno tantùm jure agentes. At si ipsimet sint læsi, præsertim solli, falsum id est. quod idem dicimus de eo jure, quod ipsis tanquam dominis quibusdam, per subditorum Injurias acquiritur in pœna, de quo etiam remittere possunt, quantum volunt, & in quem placet usum absq; alterius injuria convertere.

Partic: 18.

Probat sententiam suam Grotius, primo ex fine, qui optimè solet distinguere facultates. Nam, inquit, *jus absoluti dominii, ut & jus crediti comparatum est ejus gratiâ, qui id jus habet. at jus puniendi, non punientis causâ existit, sed causâ communitatis alicujus.* Pœna enim omnis propositum habet bonum commune; ordinis nimirum conservationem & exemplum: ita quidem ut rationem expetibilis non habeat nisi ab hoc fine, cum jus dominii & crediti per se sint expetibilia. Hoc sensu Deus ipse dicit: *se pœna eorum qui puniuntur non delectari.*

Rectè ait Grotius, finem optimè solere distinguere facultates; & ex eo nos facilè probabimus, jus puniendi in Deo ad jus dominii absoluti pertinere, & speciatim ad jus crediti. quod etiam dicimus de cæteris rectoribus, cum ipsi sunt læsi, de quæ aliis omnibus, qui injurias suas vindicandi jus a natura sibi datum retinent. siquidem jus puniendi læsi causâ primò comparatum est, ei quæ naturaliter ac primò competit, ut suo loco vidimus. Quapropter negamus Grotio, pœnam omnem propositum habere bonum commune, ita ut expetibilis rationem non habeat, nisi ab hoc fine. Vnde illud quoque corrumpit, quod ea ratione probare voluit Grotius, jus puniendi, nempe in universum, non punientis causâ existere, sed causâ communitatis alicujus. Nam inter pœnas, quas aut Princeps, aut quivis alius, qui superiori potestati non est subjectus, infligere potest, primum locum obtinet ultio strictè sumpta, cujus naturam omnia reliqua pœnarum genera sequuntur; & quò magis pœnæ rationem habent, tanto magis. At ultio illa ipsius punientis, si læsus sit, bonum primò ac per se spectat, aliorum non nisi per accidens. Vnde suprâ vidimus, Senecam duos ei assignare fines, solatium, & securitatem in posterum: quibus ad-

di pos-

di possunt honoris ac dignitatis, per injuriam violatæ & aliqua ratione imminutæ, vindiciæ, assertioq; juris nostri. quanquam hæc fortasse ad securitatem a Seneca cōmemoratam, tanquam ad finem suum referri potest. At fines illi diversi sunt a bono communi, & læso ex pœna debentur. Quod enim per injuriam ademptum est, id partim per restitutionem strictè sumptam, partim per pœnam, quæ læsionis rationem propriè consequitur, est sarcindum. Læsiō autem strictè sumpta, ea, quæ pro pœnæ finibus posuimus, minuerat aut sustulerat, eorumq; contraria in læso effecerat. Quare æquum est, ut per pœnam restituantur, & incommoda contrariis commo- dis pensentur. Neq; verò est, quod quis dicat, primum finem a Seneca constitutum, nempe solatium ex alieno dolore, naturâ suâ malum esse & injustum, ideoq; non commemorandum. Nam etsi nobis Deus sub N. Fœdere ea re interdixit, præsertim cum ipse ea in re nobis exemplo præverit, misericordiâ summâ adversum nos ipsoꝝ usus, ita ut vel ob id ipsum hanc conditionem nobis, si ejus benignitatis fructum sentire vellemus, imponere poterit, licet pro abfoluto suo in nos dominio id aliàs quoque posset: tamen si quis prior dolorem per injuriam alteri inusserit, non est naturâ injustum, eum, qui dolorem istum præter meritum senserat, eundem in auctorem suum referre, & eo pacto doloris sui lenimentum (id enim per solatium illud intelligendum est) quærere. Ideo natura tum hominibus, tum reliquis animantibus iram inseruit, quæ est cupiditas reponendi doloris, quem cum reposuisse videtur, conquietit; nec lex Mosæ, si quis per magistratum dolori suo satisfacere vellet, prohibuit; imò ipsismet privatis vindictam hanc in quibusdam casibus permittit; nec leges politicæ id vetant. Cæteros pœnæ fines, quos constituimus, naturâ suâ justos esse, neminem arbitror negaturum. Deinde ex eo quoque patet, pœnam etiam punientis gratiâ, si læsus sit, esse comparatam, non verò semper communitatis alicujus causâ, nisi & ipsa sit læsa; quòd herus ideo potest punire servum, ut labores imperatos diligentius exsequatur, & utilitatem domino præstet eam, quam debet; nec id quisquam injustum censet, aut censere meritò potest, si jus herilis imperii finemq; consideret. Potest etiam herus omnes servos simul, si mereantur, punire: pœna autem per se non spectat utilitatem ejus, qui punitur, quæ tunc est universa communitas, cui herus, quâ talis, præest: potest deniq; ita plectere servum, ut ad neminem perveniat exemplum: nec minùs illi jus hoc competit, cum unicum tantum servum habet, quàm cum plures. Idem de Deo statuendum est. Nam ideo punire quem vis, qui

mereatur;

mereatur, potest, ut ipsi officium honoremque debitum præstet: potest etiam omnes simul, si mereantur, punire, atque in æternum perdere, quo pacto bonum commune penitus tollitur: potest etiam occultas aliquas pœnas, unde nullum ad alios redeat exemplum, cuiuspiam pro sceleribus infligere. Quomodo ergo pœna omnis bonum commune sibi habet propositum, quo remoto expetibilis rationem non habeat? An putat Grotius, Deo non licuisse angelos omnes, si peccassent universi, eo pacto punire, quo cæteros; vel primos parentes; vel, si Noachus etiam cum suis impiè vixisset, mundum primum; vel aliquando impios, & in ipsum extremè contumaces; nisi aut extitisset, aut extitura esset communitas aliqua, cui eâ pœnâ Deus consuleret, & in qua disciplinam ea ratione stabiliret? Id cerè nemo non absurdum esse videt. Sed quid multis opus, cum suprâ viderimus, Salomonem affirmare, Deum omnia propter semetipsum fecisse, aut facere, etiam impium ad diem malum; & omnia esse in ipsum, & propter ipsum, tanquam finem suum. Vnde consequitur, etiam si tandem statuendum esset, Deum in puniendo semper bonum communitatis alicuius, cui præ est, ordinis nimirum conservationem & exemplum querere, eum tamen nihilominus propter seipsum punire; cum ipsemet communitatis illius sit finis, & boni publici non minister aut custos tantum, qualem Grotii sententia facit, sed dominus.

Quo verò pacto Grotius asserit, jus dominii & jus crediti esse per se expetibilia, voces per se opponens ei, quod est propter aliud tantum? An non jura sunt in rerum utilium numero, ita quidem, ut rationem expetibilis non habeant nisi ab usu? Tolle usum, quid est, ob quod appeti mereantur? An fortasse res ipsas, quæ juri dominii aut crediti sunt subjectæ, earumque usum intellexit Grotius? quando quidem pœnam juri dominii ac crediti opponit, cum eam potius opponere debuisset rebus creditis & ad dominium pertinentibus, ipsum verò jus puniendi, juri dominii & crediti. Sed præterquam quod ista quoque in rerum utilium soleant esse numero, ut pecuniæ, suppellectilia, instrumenta, quæ non propter se, sed tantum propter aliud, seu propter usum aliquem sunt expetibilia; an non jure dominii potest quis res suas abjicere, earumque jacturam facere, quod per se nequaquam est expetibile, sed tantum propter aliud, nempe ob majus aliquod malum evitandum, aut bonum parandum? quo pacto jacturam rerum suarum facit mercator in mari, alius aliud perdit, ut vitam, aut famam redimat, aut aliis incommodis se suosve liberet. Iuris sanè vis non tantum in acquirendo, aut utendo, sed etiam

*Non igitur pœna
commune bonum
sibi habet propositum
quo remoto expeti-
bile rationem
non habeat.*

Prov. 16. 4.
Rom: 11. ult.
1 Cor: 8. 6.
Heb: 2. 10.

Arist: 1. 2. Eth.
c. 3, 6, 7.

tiam in amittendo ac minuendo collocatur. At hi actus posteriores cum cernuntur in rebus bonis ac utilibus, nunquam sunt naturæ suæ expetibiles. Similiter jure dominii quædam possumus ab aliis exigere, ut a servis laborem atque operam cum ipsorum molestia conjunctam, quæ tamen per se non sint expetibilia, sed tantum propter alia.

Illæ verò loca, ad quæ respicit Grotius, in quibus dicit Deus, se non delectari morte impii, vel eam non desiderare, nihil ad sententiam ipsius stabiliendam faciunt. In iis enim non de eo sermo est, quid necessariò faciat Deus aut non faciat, ut sententia Grotii postulat, sed quid ob summam benignitatem non faciat. Grotius enim arbitratur, eo sensu ita loqui Deum, quia pœnam per se consideret; pœna autem per se expetibilis rationem non habeat. quod si ita est, ne potuit quidem Deus per naturam eo pacto pœnam desiderare. quatenus enim aliquid rationem expetibilis non habet, eatenus expeti non potest. Arbitramur autem omnes animadvertere, Deum ibi ea de re loqui, quæ benignitatis sit ac misericordiæ, non naturæ aut necessitatis. Neq; verò Deus ibi pœnam per se tantum considerat, non habita ratione finis, ad quem ea destinata est. Aliàs enim liceret salvâ istorum verborum sententiâ statuere, Deum nihilominus ob finem aliquem insignem impii mortem desiderare, eamq; infligere velle, etiamsi eâ per se non delectetur. Nam hoc etiam tunc de Deo posset dici, cum illi omnino decretum est impium morte punire; si quidem pœna, ut asserit Grotius, nunquam per se expetibilis rationem habet; adeoq; sive punire velit Deus, sive minus, nunquam eam per se desiderat, eâve delectatur. At nemo non videt, Deum eo sensu verba illa extulisse, ut ostenderet, se mortem illam impiis ob peccata antea acta non inflicturum ullo pacto, modò ad eum convertantur. Potest autem fieri, ut quispiam re aliquam non delectetur, eamq; non desideret, licet ea rationem aliquam habeat expetibilis, & ad jus dominii aut crediti pertineat, præsertim tunc, cum majorem ex re alia, quæ illius usum impedit, percipit voluptatem. sic quispiam dicit se non delectari libris, quos tamen habeat, & quibus uti possit cum fructu, alius armis, aut equis; alius deniq; opes se non desiderare, affirmare potest; alius honores aut voluptates; alius deniq; alia; quæ omnia expetibilium rationem habent, & eorum aliqua ad jus dominii, aut etiam crediti, vel pertinent vel pertinere possunt. Quia ergo Deus magis delectatur impii conversione, & vitâ eam consequuturâ, quàm ejus morte, licet ad certum aliquem finem relatâ, & sic aliquam expetibilis rationem habentem.

Ezech: 18. 23, 32.
23. 12.

te, eaq; duo sese mutuo evertunt; ideo jure dicere potuit, se mortem impii non desiderare, eâve non delectari. Addendum tamen est dictis, distinguenda esse tempora, quibus Deus impios velit, aut non velit perire. Est enim tempus aliquod gratiæ, sed est etiam ira: & licet illa hac soleat esse major, in infinitum tamen & ipsa non exit. Nam cum Deus eum in finem homines produxerit, ut ex ipsorum factis gloriam consequeretur, ut supra vidimus; cum per contumacem alicujus improbitatem finem hunc consequi nequit, sed ignominia potius subinde afficitur, convenit ipsius sapientiæ eum e medio tollere, tanquam intentioni ac consilio suo non tantum inutilem, sed etiam vehementer adversantem. Vnde Deus, qui eum ob certum finem vivere antea desiderabat, ob causam contrariam eum perdere summo jure desiderat. Etiam si autem Deus, simul ac quispiam eum ipsi usum non præstat, quem jure suo ab eo postulat, possit eum jure e medio tollere ac perdere; tamen ob misericordiam ac longanimitatem suam, quàm diu spes aliqua est, fore, ut finem atq; usum illum ipsi in posterum præstet, eum tolerare solet, & vitam ejus desiderare: & eò usq; illa Dei verba, de quibus agimus, extendenda sunt: at cum resipiscentiæ etiam spes tollitur ac desinit, tunc nec ista Dei verba, ut ipsamet satis indicant, locum habent amplius. Cum igitur impii contumaciter in sceleribus perseverant, ii præsertim, qui Deum ejusque voluntatem habent cognitam, & nec minis aut castigationibus, nec promissis divinis ad resipiscentiam se revocari patiuntur, eos tanquam hostes ac perduelles odit Deus, eorumq; perditionem desiderat, & ut s. literæ loquuntur, eâ lætatur. Ita enim ait Moyses de populo Israëlítico, si graviter etiam ob peccata sua punitus, resipiscere tamen noluerit, sed contumax esse perixerit: *Erit præterea, quemadmodum lætatus est Dominus super vos, benefaciendo vobis, & multiplicando vos: sic lætabitur Dominus super vos, perdendo & delendo vos; & quæ sequuntur.* Etiam si autem aliqua improprietas in verbis istis, quatenus ad pœnam referuntur, velis itatuere: (quanquam eadem in contrario etiam locum aliquem habebit): non licet tamen eò usq; averborum proprietate discedere, quin aliquid in Deo statuas ei læticiæ analogū, quam homines ii capiunt, qui gravissimas suas offensas in hostibus suis extremè contumacibus, iustissimoq; suo desiderio vehemèter obstantibus, jure merito vindicant. Nam quemadmodum peccatis nostris offenditur Deus, & quò graviora sunt atq; atrociora, tantò vehementius ea illi displicent, qua de causa etiam irasci & indignari toties in sac. literis dicitur: ita etiam aliquid illi displicentiæ & iræ contrarium in ipso

ipso existere consentaneum est, cum offensas illas suas vindicet, eaq: ratione tollit & extinguit: nec quicquam in eo est Deo indignum, si ei aliquando placeat vindicta, cui vehementer displicuerunt delicta & scelera, quibus eum homines per summum nefas offenderunt. imò absurdum est dicere, Deum aliquid facere posse, quo tamen nullo modo delectetur, aut delectari possit. Sed hoc, ut diximus, quia tardus est ad iram & longanimis, tardè solet facere, præsertim sub N. Fœdere, ubi viscera misericordiæ, & immensas divitias gratiæ suæ in nos effudit. Quapropter, ut de finibus pœnæ respectu Dei, hac occasione aliquid dicamus, ii duplicis constitui possunt generis. alii enim locum habituri essent, etiamsi Deus omnes homines, vel etiam omnes in universum creaturas rationales, si mererentur, funditus tolleret: quod tamen, quia non fit, ideo vix etiam intelligitur fieri posse: alii tunc vel solum, vel, ut in posteriore ejus generis sine videbimus, potissimum locum habent, cum aut ii ipsi, qui puniuntur, porro vivere pergunt; aut alii exstant, ad quorum noticiam pœna possit pervenire; qui quidem fines sunt manifestiores, & oculis ferè magis subjecti, inter quos ille quoque est, quem Grotius constituit, quanquam ad Deum tanquam ultimum ac præcipuum finem & scopum relatus. Prioris generis ii potissimum sunt, qui proportionem quadam respondent illis, quos Seneca præfigit ultioni. Nam securitati quidem in posterum, in Deo proportionem respondet immunitas in posterum ab offensis: solatio vero respondet *eudoxia* quædam, & ut eam vocat Moses, laticia, quam Deus ex tollendis hostibus suis, ut pote ipsi planè adversis & abominandis, capiat; seu id, quod laticia humanæ est analogum. qui finis tum ex priori, tum ex aliis, ubi ii locum habent, ferè videtur proficisci. Posterioris generis sunt ii, qui cæteris etiam pœnæ seu vindictæ finibus, quos illis a Seneca commemoratis addidimus, respondent, aut ejusdem cum illis sunt generis. Eorum alter est, quòd Deus hoc pacto jus suum, quod in nos habet, sibi asserit ac sancit, & quàm sollicitè, quantoque cum timore ac tremore ipsi sit servandum, quàm diligenter officium ipsi debitum sit præstandum, ostendit; si quidem tam severè neglecti officii pœnas exigat. Atq; hoc pacto mores corrigit, licentiam comprimit, disciplinam sancit, quem solum finem agnoscit Grotius; quanquam ne is quidem vel semper, vel naturâ suâ & per se, ad bonum totius communitatis pertinet; cum possit ad unius tantum aut alterius correctionem spectare, nulla habita ratione communitatis, qualem Grotium intelligere, cum de Deo illius Rectore loquitur, par est; & præterea, ut suprà monuimus,

Exodi: 4, 6.
Num: 14. 18.
Psal: 85. 15.
Luc: 1. 78.
Eph: 1. 7, 8.
2. 4, 7.

*De finibus pœnæ
respondent
Dei.*

Rom: 2. 24.

Exod: 9. 16.

Y 14.

Rom: 9. 13,

22.

mus, etiam si ad bonum publicum semper pertineret, nihilominus tamen ibi nondū conquisceret, sed ad Deum, publici illius boni dominum, & finem ultimum referretur. Alter posterioris generis finis, ad quem iste, a nobis modò cōmemoratus, aliquo modo pertinet, est assertio quædam divini honoris ac majestatis, quæ peccato fuerat violata. & ignominia affecta, gloriæq; amplificatio. Quia enim nomen Domini propter eorum, qui id profitentur, scelera blasphemari solet, ac malè audire apud ipsius hostes; ideo dignum est, ut id ab ignominia & contemptu vindicaretur eorum supplicio, qui ignominie illius fuerant auctores, & sic gloriæ illius diminutio, quantum ejus fieri potest, sarcatur; quod fit, cum apparet, Deum in suis etiam peccata impunè non ferre, sed aliquod saltem exemplum in eos statuere, quibus aliàs magna esset parcendi causa. quò respexit Nathan, 2 Sam: 12. 14. Postquam enim dixisset Davidi: *Dominus transtulit peccatum tuum, non morieris*; addit: *Verumtamen quia blasphemando blasphemare fecisti inimicos Domini in hoc negotio, etiam filius, qui natus est tibi, moriendo morietur*. Quanquam ea quoque ratione Deus gloriam sibi parat ex pœna, quòd potentiam imprimis suam ostendit, etiam iis ipsis, quos ita perditum, (qua de causa antea innumeros, hunc finem etiam tum aliquo modo habiturum locum, si omnes tollere veller Deus,) aut alias quasdam proprietates suas, ut iusticiam & rectitudinem, quas in ea simul exserit. quo pacto dixit olim Deus ad Pharaonem: *Et profectò ob id constitui te, ut ostenderem tibi potentiam meam, utq; prædicent nomen meum in universa terra*: & superius dixerat: *Mittam omnes plagas meas in cor tuum, ut scias, quòd non sit similis mei in universa terra*. Vnde Paulus cum priora illa verba citasset, ea non obscurè ad Iudæorum a Deo resectorum pœnam accommodat, dum ait, *Deum, cum vellet ostendere iram, & manifestare potentiam suam, tulisse in multa longanimitate vasa iræ præparata ad interitum*. de prædicatione autem divinæ iusticiæ, quæ in pœna certatur, ipse Grotius nonnihil dicet in sequentibus. Itaque Deus, cum gloriæ ipsius ratio contrarium postulare videtur, pœnam vel remittit, vel mitigat, & sui ipsius in ea re habet rationem; quod iniquum foret, si non ipsius, sed communitatis tantum alicujus bono pœna foret comparata. Ejus enim bonum quæri debet in pœna remittenda, cujus in exigenda quærendum est, nisi ipse aliter statuatur. Atqui id, quod diximus, ex non paucis s. literarum locis manifestum est. Nec enim alia ratione potissimum movit Deum Moses, ut populo Israelitico, in idololatriam prolapsa, aut adversus Deum prætractè loquuto, parcere veller, quàm quòd id gloriæ ipsius esset obfuturum, ut con-

ut constat ex locis Exod. 32. 11, & seqq. Num: 14. 13, & seqq. Sed insignis est præter cæteros locus apud Ezechielem c. 36., ubi, cum de pœna, quam populo Israëlítico irrogasset, loquutus esset Deus, causam etiam exponit, cur eam mitigârit, & finem ei citò impoluerit, dum inquit: *Et ingressas (populus Israëliticus) ad gentes, ad quas venerunt, polluerunt nomen meum, dum diceretur eis: Populus Iehovæ sunt, & de terra ejus egressi sunt. Et peperi nomini sancto meo, quod polluerunt domus Israël in gentibus, ad quas ingressi sunt. Idcirco dic domui Israël: sic dicit Dominus Iehovæ: Non propter vos facio, domus Israël, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus, ad quas venistis. Et sanctificabo nomen meum magnum pollutum in gentibus, quod polluistis in medio earum: & scient gentes, quòd ego Iehovæ, ait Dominus Iehovæ, cum sanctificatus fuero in vobis in oculis vestris.* quo loco in Bibl. Magnis R. Stephani, inter alia quæ huc pertinent, ad v. 21. ita annotatum reperies: *miserus sum nominis mei sanctissimi: vindicavi enim cum a pollutione & injuriâ, quâ afficiebatur, consuli honori ac gloria nominis mei.* a Vatablo verò: *miserus sum fame meæ sanctæ, quam profanaverant.* Gentes enim, ut ibid. notatum habes v. 20., insultabant divino nomini, ita impiè ratiocinantes: Si fuisset Deus hujus populi, ut prædicant, omnipotens, non permisisset eos depelli de terra sua. Similem ex parte locum habes Esa. 52. 5, 6. vide etiam inter alia Psal: 74. 10, 18, 22: 79. 9, 10: & 115. 1, 2. Quapropter cum jus, quod Deus habet ad repetendam pœnam, ipsius causâ sit comparatum, rectè concludimus contra Grotium, id ad jus domini pertinere.

Vide etiam Deu:
82. 27.

¶ 20, & seqq.

Sed aliam adhuc rationem habet Grotius, quâ sententiam suam firmet. Nam nunquam, inquit, cum iusticia pugnat de jure domini aut crediti cedere: quia natura hæc est proprietatis, ut ea tam uti quàm non uti liceat. At quædam peccata impunita dimittere (puta non respicientium) esset injustum in rectore, etiam in Deo, ut fatetur Socinus. Non est ergo jus puniendi idem cum jure domini aut crediti.

Partic: 29.

lib: 1. cap: 1.

Et si inspectâ naturâ ipsius juris domini ac crediti, præsertim strictiùs sumi, quod circa utilia tantùm versatur, cum iusticia non pugnet, de eo cedere: non est tamen admittendum id, quod Grotius asserit, nunquam cum iusticia pugnare jure domini aut crediti cedere, præsertim si iusticiæ vocem accipias pro Rectitudine in universum, quemadmodum Socinus eam loco a Grotio citato sumit, & jus domini ac crediti cum Grotio tam latè extendas, ut honor quoque ac dignitas sub illud cadat. Rectitudinis enim est, id omne facere, quod ut fiat æquum & honestum est, adeo ut ejus contrarium sit in-

honestum ac primum. At interdum turpe est ac inhonestum, de jure crediti aut dominii cedere, quod ipsemet Grotius per accidens fieri posse non diffitetur infra cap: 5. Quare cum Rectitudine quoque ac Iusticia interdum pugnat, de jure dominii aut crediti cedere. Id autem duplici ratione fieri potest; partim ob rerum ipsarum, circa quas jus illud versatur, naturam, ac circumstantiarum rationem; partim ob decretum contrarium. Nam quod ad priorem modum attinet, docuit Grotius supra, parti offensa tanquam creditori deberi, ut is, qui mendacio famam ejus læsit, veri professione resarciat id, quod de dignitate ipsius delibavit. An verò rectum & honestum foret, si quis gravissimis calumniis appetitus, quæ ipsius famam & existimationem, vitæ propemodum anteponendam, aut simul ipsam etiam vitam, uxorem, liberos, bona, in summum discrimen adducant, ut in atrocibus criminibus accidit, non exigeret a calumniatore, ut veri professione famam ipsius & existimationem integrum restitueret? Certè id hominis foret dissolutissimi, vel potius infani, & non tantum non honestum, sed etiam turpissimum. Quare eo jure non licet non uti; adeoque dictum Grotii, naturam proprietatis hanc esse, ut eam tam uti, quam non uti liceat, vel ad rem nihil facit, vel non est universaliter verum. Ad rem nihil faciet, si ita ea verba accipias, ac si dictum esset, naturam proprietatis per se consideratam id permittere, & per eam nequaquam stare, quominus eam cedas, licet interim ipsarum rerum, in quibus ea cernitur, natura, ac circumstantiarum ratio id prohibere possit. Non erit universaliter verum, si ita accipias: res omnes, in quibus proprietas cernitur, ita comparatas esse, ut iis tam uti, quam non uti liceat. Falsum enim id esse, istud quod attulimus, exemplum satis demonstrat. De illis bonis concedi id potest, circa quæ jus dominii ac crediti magis propriè versatur, h. e. de iis, quæ non nisi propter aliud sunt expectabilia; vel de iis, quæ adeo sunt vulgaria, ut a viro honesto sperni merito queant, præsertim tunc, cum major utilitas id suadet. De altero quem constituimus modo, qui est, cum juris proprii cessione decretum aliquod obstat, nihil est opus dicere amplius, cum res sit satis manifesta. In nostro autem negotio, utraque ratio habet locum, atque in prius posterior. Nam etsi pœna simpliciter atque absolute sumpta, ut cap: 1. diximus, non sit ita comparata, ut eam iusticia omnino jubeat exigere: tamen non resipiscences pœnâ non liberare, tum per se æquitati est admodum consentaneum, &, positis quibusdam finibus, quos Deus sibi in regendis hominibus præfixit, factu necessarium, præsertim tunc, cum insignis est eorum contumacia, & animi mali.

mi malicia, quemadmodum ex iis constat, quæ dicto loco hac de re differuimus; partim etiam ob hanc ipsam causam decretum ea de re a Deo factum est. Atq; ad hoc utramque Socinus loco citato respexit, cum dixit, *non respicientibus veniam non concedere, naturæ divinae, & decretis ejus, & propterea rectitudini & aequitati debitum esse ac consentaneum.*

Quod ad conclusionem Grotii attinet, si usitatam ac simplicem verborum vim spectes, ea cum sententia nostra non pugnat. Neque enim nos simpliciter asserimus, jus puniendi esse idem cum jure domini aut crediti: sed jus puniendi, aut poenam repetendi, quod laesus habeat, sive rector sit, sive minùs, sub jure domini ac crediti, tanquam genere suo contineri.

Quod ad sequentem Grotii rationem attinet, quæ est: *Nemo ob id justus dicitur, ac justitiæ nomine laudatur, quòd dominio suo utatur, aut quòd creditum exigat. At qui vis rector, atque ipse Deus, justus ob id dicitur, & justitiæ nomine laudatur, quòd poenas non remittat, sed severe exigat. Iustus es Domine, quòd sic judicasti, Apoc: 16. 5. quod pluribus locis supra probatum est.* Ad hanc, inquam, rationem ex superioribus potest colligi responsio. Nam quod ad rectores attinet eos, qui, dum puniunt, alienas tantùm injurias vindicant, nihil opus est dicere. Si enim dum id faciunt, jus reddunt alteri, non verò suo dominio utuntur, aut creditum suum exigunt. Itaq; justitià tunc utuntur etiam particulari. Quod ad eos rectores attinet, qui suas injurias vindicant, si quidem meritò ob istiusmodi factum justitiæ nomine commendantur, necesse est id ob aliquam ex causis commemoratis fieri, ob quas diximus justitiæ ac rectitudinem nonnunquam postulare, ut creditum exigatur. Nemo quidem ob id simpliciter ac per se iustus dicitur, quòd dominio utatur, aut creditum exigat: (ipsa enim domini aut crediti ratio per se ad justitiæ laudem nil facit, nisi quatenus id præstat, ne cum justitiâ pugnet, et quæpiam uti, eamvè repetere) sed tamen, dum quis dominio utitur, aut creditum exigit, justitiæ nomine laudari potest propterea, quia vel ipsa res propria creditavè, habita præsertim circumstantiarum ratione, ita sit comparata, ut eâ uti, eamvè exigere honestas jubeat, vel decretum, quod rescindi non debeat, de ea exigenda aut utenda intercesserit. Verumq; autem in Deo locum habere tunc, quando justitiâ seu rectitudo postulat ut poenam exigat, jam ostendimus. Sed præterea nulla ratione probavit Grotius, ideo Deum in illo Apocalypscos, quem adducit, loco, justitiæ nomine laudari, quòd poenas non remittat simpliciter, aut severe exigat. Neque enim, ut ipsa Grotii habet ejus loci

Partici: 801

loci interpretatio, idēd Deus justus ibi dicitur, quōd judicārit simpliciter, sed quōd sic judicārit. modus nempe judicii in argumentum justiciæ divinæ ducitur. Quōd si dicat Grotius, istā particulā se veritatem pœnæ significari, id illi probandum erit. Nos autem superiorī cap: satis ostendimus, eā voculā indicari analogiam illam egregiam, quæ pœnæ isti, de qua sermo est, cum delicto intercedat, seu modum supplicii scelerei accommodatissimum: qua in re si severitas aliqua cernitur, quanquam ea, si gravitas sceleris æstimetur, tanta non apparet, id ex eventu est.

partic: 28.

Partic: 31.

Ultima, quam hoc loco collocat, Grotii ratio est. *Virtutum diversitas oritur ex diversitate objectorum. At virtus qua de dominio aut de credito nostro cedimus, liberalitas vocatur: non clementia: illa verō, qua impunitas conceditur, non liberalitas sed clementia.*

Liberalitatis vox nunc laxiūs sumitur, pro quavis beneficentia seu benignitate, nunc strictiūs pro ea benignitate, quæ in pecuniis & impensis cernitur. si posteriori modo sumatur, a clementia tanquam specie disparata ejusdem generis distinguitur: si priori, clementiam, quatenus ea de jure suo, quod ad pœnam repetendam habet, cedit, & sic benignē facit alteri, in se complectitur, ut exemplis ex Cicerone allatis docebimus Deo dante cap. 6. ubi Socinum ob vocis hujus in hac materia usum reprehendit Grotius. Quamquam id ipsum quemvis monere potest, Liberalitatis vocem rectē huc accommodari, quōd beneficentia seu benignitas propriē dicta in concedenda impunitate cernitur, & clementiam eatenus in se complectitur, quod Grotius ipsemet fatetur, & quivis per se agnoscit. An non enim insigniter benefit illi, cui pœna condonatur, quæ ab eo exigi summo jure poterat? At liberalitatis vox eō usq; porrigitur, quousq; benignitatis seu beneficentiæ nomen; siquidem ea pro synonymis ponūtur. Cur tamen ad largitiones & impensas crebrius ac magis propriē accommodetur, causa mox patebit. Nam, ut de re ipsa simul dicamus aliquid, cum liberalitas, ut ex Grotii dictis intelligitur, circa res eas versetur, quæ juri domini & crediti sunt subjectæ; jus autem illud magis propriē cernatur in pecuniis, & rebus iis, quæ nummo æstimantur; hinc fit, ut liberalitas etiam magis propriē circa pecunias atque impensas occupetur. Verumtamen, quemadmodum interdum jus domini & crediti latius extenditur; ita ut honores etiam, & quicquid est in bonis, quibus perfrui nobis licet, aut quicquid ex quacunq; causa nobis debetur, ambitu suo comprehendat: quo pacto id accipit Grotius, qui famam etiam ac dignitatem ei subijcit: ita etiam liberalitas, quæ circa jus istud versatur.

Liberalitatis
vox lapsa summa
et clementia:
an sub se
comprehendit

satur. Sicut enim virtutum diversitas oritur ex diversitate objecto-
rum, ut ait Grotius: ita etiam ejusdem virtutis distinctio, ex objecti
distinctione oriri solet. Quare quemadmodum jus dominii ac cre-
diti nunc latius sumitur, nunc angustius: ita & liberalitas; & si qui-
dem latius sumitur, clementiam quoque & mansuetudinem, ut dixi-
mus, quatenus ea de jure suo cedit, & sic benignè facit alteri, in se
complectitur; si strictè, quemadmodum eam accepit Aristoteles, &
quo pacto eam frequentius accipi, ob causam dictam consentane-
um est, a mansuetudine & clementia, tanquam a specie disparata di-
stinguitur. Quia verò frequentius hoc posteriori modo ea vox ac-
cipitur: ideo Grotius arbitratus est, eam nullo pacto huc pertinere.
At vel ex suis dictis videre poterat, eam etiam in impunitate conce-
denda cerni posse. Dixit enim suprà, lege positiva & contractu pos-
se quempiam creditorem fieri pœnæ: quod licet in corporalibus
vix dicat usurpari, eo ipso tamen fatetur, interdum usurpari, vel sal-
tem usurpari posse. Quapropter fieri potest, ut quis impunitatem
alteri concedendo, & liberalis sit simul, & clemens seu mansuetus:
siquidem quatenus de jure crediti cedit, liberalis est: quatenus non
punit, mansuetus ac clemens. Quod si diversitatem objecti acrius
urgeat Grotius, idem argumentum ipsi opponemus, qui dixit, jure
crediti deberi parti offensæ, ut qui famam ejus mendacio læsit, ve-
ri professione resarciat id, quod de dignitate ipsius delibavit. Id er-
go creditum liberalitati, vi argumentationis ipsius, subiacebit, de
quo ea vel cedat, si id permittat honestas, vel non cedat, si honestas
dissuadeat. Est enim liberalitatis interdum non dare, sed sibi ser-
vare, cum dare foret nimium: siquidem liberalitas, ut omnis virtus,
medium servat. Atqui circa honorem & dignitatem versatur parti-
tim magnanimitas strictius sumpta, partim modestia, distincta a li-
beralitate virtutes, quæ nec illam in se comprehendunt, nec has il-
la. Simile est, quòd circa eosdem honores etiam justitia particula-
ris occupatur, ut docet Philosophus, quam tamen a duabus istis, qui-
bus honorem subjecerat, virtutibus distinctam esse nemo nescit.
Atque ut ad rem nostram accedamus propius, vindicta quoque ac
pœna sub eandem justiciam cadit: siquidem illius est cavere, ne
quis eam præter aut ultra meritum patiat: quia id cum æqualita-
te, in qua jus cernitur, pugnaret. idque patet ex contrariis injuriis,
quas justitia studet corrigere. inter eas enim recensentur verbera,
cædes, debilitatio, maledicta, contumelia: quæ injuriæ ex ira nimia
erumpunt, aliæ semper, aliæ plerumque, ac proinde sub vindicta fe-
rè continentur. Quòd si vindicta subjicitur justiciæ particulari, sub-

1. 4. Eth: 1.

lib: 5. Eth: 2.

ibid.

jicitur etiam liberalitati seu beneficentiæ; cum circa idem rerum genus versetur utraque, justitia quidem, cum ex sunt alieni juris; liberalitas cum nostri. At circa effecta iræ seu vindictam versatur mansuetudo & clementia. adeò ut tres distinctæ in eodem objecto cernantur virtutes, idque ita, ut officium unius cum alterius officio nonnunquam concurrat. Nam justitia cavet, ne vindicta immerentem petat, vel ultra meritum ipsius progrediatur, quod etiam cavet mansuetudo: hæc eadem a vindicta licita sæpe abstinet, & sic de jure suo cedit, quod idem est beneficentiæ ac liberalitatis laxiùs sumta. Quòd si Grotius, ob subtile aliquod inter mansuetudinem ac liberalitatem hac in parte discrimen, urgere velit, clementiam sub liberalitate latius sumta directè non contineri, sed ab ea ratione distinctam, disparatamque esse; id illi concedere sine sententiæ nostræ detrimento possumus; cum interea nobis relinquatur id, in quo momentum omne positum est, liberalitatis quoque esse impunitatem alteri concedere.

1. 4. Eth: 9.
& 2. Rhet: 3.

*Discrimen
inter
mansuetudinem
&
liberalita-
tem.*

Discrimen autem inter virtutes illas earumque effecta hoc potest constitui, quòd cum *πραότης* seu mansuetudo, ut vocis Græcæ fert natura, primò circa iram versetur, consequenter circa ejus effecta; ea etiam primò non ad alterum spectet, sed ad eum ipsum, in quo est, ac moderationem quandam & tranquillitatem animi in ipso efficere per se laboret: liberalitas contrà, ut & justitia primò (nempe ratione ac naturâ, non tempore) occupetur circa effecta iræ, consequenter circa iram ipsam. siquidem hæc virtutes primò ac per se respiciunt alterum, & ejus quidem bona curant, nocumenta verò prohibent, quòd per se effecta iræ pertinent, ira ipsa non nisi per effecta. Verùm quia istud rationis tantùm discrimen est, idèd in negotio nostro nihil habet momenti. Ne quis tamen hic etiam quippiam posset desiderare, idèd superiùs expressè diximus, cætenus clementiam & mansuetudinem sub liberalitate latius sumta contineri, quatenus illa de jure suo cedit, & sic benignè facit alteri, quanquam Clementiæ vox vel *ἐπαμφοτερίζει*, vel ad alios magis spectat, quàm ad eum, in quo inest, præsertim cum ea nuspiam habeat locum, ubi non & beneficentia. at mansuetudo per se etiam a libi locum habet. Vbiq; enim locum habet, ubi & ira at hæc etiam in eas sive personâs sive res fertur, quibus nocere iratus non potest, aut in quas nec beneficium nec maleficium, nec jus nec injuria propriè cadit. phantasia enim vindictam etiam ibi sibi fingit, ubi nulla est.

*b in utramque
partem vergit.*

na dicatur, quis hic sit creditor? *Vix enim*, inquit, *intelligi posse videtur* debitor, ubi creditor sit nullus. Etsi verò nos ex simplici isto loquendi modo hujus rei argumentum non peramus, cum aliæ satis validæ nobis rationes suppeditent: tamen ne hanc quidem objectionem solidè refutavit Grotius. ita enim respondet: *sed notandum est, vocem* *debeo* *non semper notare relationem inter duas personas. Sæpe enim,* *debeo hoc facere, nihil est aliud, quàm convenit hoc a me fieri, sine respec-* *tui ad personam alteram. Ita debeo pœnam, id est dignus sum pœna, &* *paci eam teneor absolūtè: non autem relatè ad hunc aut illum.* Nam in hac responsione malè confundit Grotius phrasas diversas: *debeo hoc facere, & debeo hoc ipsum, v. g. pœnam, quasi hæc non minùs absol-* *tè intelligatur atque illa.* Atqui, licet hæc posterior phrasis non e- vincat necessariò, personam esse aliquam, cui debeatur, nisi cum constat eam propriè sumi: semper tamen includit relationem ali- quam ad eum, cui debeatur, seu ad creditorem aliquem, siue propriè siue impropriè dictum. in dubio autem propriam significatio- nem præferendam esse, alibi urget Grotius. Sensisse istud, quod de vi phraseos hujus diximus, videtur Grotius; ideoquæ inferiùs ait: *si quis tamen cupiat in pœna aliquid sibi dari, quod sit creditori ἀνάλο-* *γον, non ineptè fortè dicitur, ordinem rerum bonumque publicum fungi* *vice creditoris, cujus ordinis bonique dissensatio rectori permessa est. Hoc* *enim indicare videtur trita sententia, Delicta puniri publice interest.* Sed mirum est, Grotium non potiùs ipsam communitatem seu Remp: voluisse creditori respondere, quàm ipsum bonum commune. Nam creditori rectiùs responderet *τέλος ᾧ*, seu *is*, qui bono aliquo perfrui debet, & cui illud destinatur, quàm *τέλος ᾧ*, seu bonum ipsum, quod quæritur. Respubl. autem est, quæ bono isto perfrui debet. nec mi- nùs sanè dictum istud vulgare, quod Grotius affert, huic sententiæ favet, quàm ei, quam ipse ponit. Favet & illud, quod rectè atque e- leganter dicatur, quempiam Reipublicæ pœnas persolvere. Quo autem pacto ei pœna persolvi, eodem etiam deberi potest.

Non sunt autem prætereunda illa Grotii verba, quibus denuo probare conatur, non esse certum pœnæ creditorem, & sic, cum quis- piam dicitur debere pœnam, id absolūtè intelligendum esse, non autem relatè ad hunc aut illum. *Ideo*, inquit, *perinde est, in qua repu-* *blica, sub quo rectore aliquis pœnas delicti luat. æquè enim apud omnes* *liberabitur, quod non ita procederet, si, ut aliarum rerum, ita pœnæ cer-* *tus existeret creditor. uni enim illi, non etiam aliis, nisi jussu ipsius facta* *solutio debitorem liberaret.*

Partic: 39

Verùm animadvertere debuit Grotius, pœnam non iis proti- nus per-

nus persolvi, apud quos, vel sub quibus nocens eam luit, sed iis, quorum nomine, seu in quorum gratiam ac commodum aliquod ea repetitur. Potest autem ejus nomine ac bono exigi, qui sub alio rectore, atque in alia republ: vivit, præsertim si pœna consistat in afflictione corporis, ubi nulla sit rei corporalis datio & acceptio, qualis in aliorum debitorum solutione fieri solet: adeo ut longè facilius sit absenti pœnam hujusmodi, quàm aliquod aliud debitum persolvere. Patet id ex natura ultionis ac vindictæ, quæ illi etiam, qui longissimè absit, persolvi potest, idque per quemvis, qui læ si nomine eam repetat, sive id ipse jusserit, sive rem postearatam habeat. Quamquam autem magistratus vix unquam pœnam delicti alibi admitti, & ad se suosque nihil pertinentis, soleat exigere, nisi instigante eo, cujus interest fonti pœnam infligi: nihil tamen prohiberet, quominus ipse, tanquam partis læsæ amicus, causam ejus sponte sua susceperet, & injuriam ejus, gravem præsertim, & quam vindicatam vel le læsum sit verisimile, ulcisceretur, eoq; pacto debitam ei pœnam persolvi curaret: quemadmodum etiam amici debitorem fugientem, illo incio, comprehendere, & ad debitum, quo is invitus admodum fraudaretur, persolvendum adigere posset: eodemque modo alius aliquis creditoris amicus id a magistratu petere atque impetrare. sic a fure ac raptore in facinore deprehenso, potest quis rem vicini, tanquam amicus, extorquere, certus, ipsum id ratum habiturum, etiam si id non jusserit. Nam cum jus suum consequi sit in rerum expetibilium numero, præsumi meritò potest, alteri invito jus suum redditum, aut debitum persolutum non iri, præsertim tunc, cum magnæ sunt suspicandi causæ, eum jure suo agrè cessurum. Perinde ergo tum erit, ac si ipsemet dominus aut creditor id, quod in ipsius gratiam amicus fecit, jussisset aut postulasset. Nam ut in aliis rebus, quemadmodum jura docent, ita etiam hinc rati habitio mandato comparari potest. Quare non rectè pro concessio sumit Grotius, tunc, cum sub alio rectore, atque in alia republ. pœnam solvit reus, nec læso eam persolvi, nec eo jubente id fieri, præsertim si, ut hinc faciendum docuimus, rati habitio etiam jussionis loco habeas. Sed arbitratus est Grotius, ad id, ut alter magistratus, ad quem læsio & injuria per se nullo modo pertinet, pœnam a nocente jure possit exigere, & eâ persolutâ nocens a reatu liberari, nullam partis læsæ vel jussionem postulationemvè, vel rati habitioem, quæ mandati loco sit, accedere oportere; cum magistratus is primò, ac suo veluti nomine, nulla læsæ partis habita ratione, pœnam possit repetere; quod nos ipsi nequaquam putamus concedendum.

Contrarium

Contrarium enim satis est manifestum in pœna pecuniaria. Nam quo jure lucrum istud sibi sumit magistratus is, ad quem ex delicto nullum redundavit damnum? Quod si jure id sibi sumit, & sic, ut Grotius vult, statim liberatur nocens, jam magistratui ejus loci, ubi facinus est admissum, aut ei, qui privatim læsus est, jus multæ illam exigendi ereptum est. Neque enim potest idem debitum jure bis exigi. Quod si absurdum est, alterum magistratum eo pacto posse præjudicare alteri, & lucrum istiusmodi ad se pertrahere, necesse est, ut magistratus ille vel injuriam fecerit nocenti, ut pote qui alibi denuo ad pœnæ istius solutionem adigi possit: vel ejus nomine ac jussu, cujus intererat nocentem puniri, id fecerit, & alii cuiquam pœnam persolvi curaverit. Pater idem, quod diximus, ex pœnæ remissione. Nam si alter ille magistratus, eo, quo Grotius vult, modo pœnam posset exigere, posset eam eodem etiam modo condonare, eaque res non minus rata esse deberet apud omnes, quàm si is magistratus, sub quo delictum fuit admissum, & quisquis adhuc in pœna illa jus habet, eam remisisset, & reum a pœna prorsus absolvisset. Nam qui habet jus puniendi primò, absque ullo alterius jussu aut consensu, sive tacito, sive aperto, is habet etiam jus eodem modo remittendi. Ponamus ergo aliquem qui in Gallia peccarit, in Germania verò, Anglia, aut Hispania, vel a Principe, vel ab alio aliquo magistratu jus gladii habente veniam petat atque impetret; non poterit is postea in Gallia deprehensus, jure ad pœnam rapi? quis id absurdum esse non videret? Quis enim crediderit, alterum illum magistratum facto isto suo jus eripuisse magistratui alteri, sibi minimè subjecto? At si is magistratus, sub quo facinus admissum est, consentientibus iis, qui jus fortè in pœna habebant, facinus istud remittat, ipso facto nocens statim liberatur a reatu pœnæ, nec quisquam eam jure ab illo exigit. Quod si ergo illic mandatum alterius, vel id, quod mandati vice est, ad ejusmodi exactionem, aut remissionem pœnæ, quâ nocens impofterum ab eo debito liberetur, accedere oportet, hic non est necesse; apparet esse certum aliquem pœnæ creditorem, qui pro arbitrio eam possit vel repetere vel remittere, & is quidem nullus alius, quàm læsus. Nulla enim alia istius discriminis ratio afferri potest, quàm quòd vel ea ipsa Respubl. in qua facinus admissum est, vel aliquod ejus membrum, vel rector ipse læsus est, & damnum aliquod ex delicto cepit, quod per pœnam sit compensandum: alii verò nullo pacto sunt læsi, iisque nulla debetur compensatio. Rata enim meritò esse debet remissio ejus, cui compensatio debetur, aliorum haudquaquam; eodem etiam modo solutio il-

li præstita liberare debitorem jure potest, non ea, quæ aliis, ipso nullo pacto jubente aut consentiente, facta est.

Partic: 34.

Quod de præmio subjungit Grotius, id nullam adversus nos vim habet, qui ex simplici debendi voce propriè dictum pœnæ creditorem non colligimus, ut nec istic præmii debitorem. Interim tamen, ut ex eo, quod pœna deberi dicitur, jure colligitur aliquis saltem pœnæ creditor: ita etiam ex eo, quod præmium alicui deberi dicatur, aliquis colligitur præmii debitor; & si quidem id cuiquam verè debetur, adèd ut iniquum sit, id ei non persolvi, necesse est verum quoq; extare debitorem: si verò impropriè debetur, ut Grotius videtur velle, etiam impropriè dictus erit debitor, quisquis ille tandem sit, sive persona aliqua certa, sive communitas aliqua.

Partic: 35.

Sed adhuc quædam habet Grotius, quibus probet, nullum certum extare pœnæ creditore, sed bonum publicum fungi vice creditoris, dum inquit: *Atq; hinc evenit, quod cum in causis aliis judex inter duas partes cognoscat, in causis criminum sæpe reus appareat, actor non appareat: quia ordo ipse seu bonum publicum quasi actoris loco est: quod & Scriptura videtur innuere, cum dicit peccatum clamare contra peccatorem. Et ubi quis agit ad pœnam, agit aut ut quilibet (quemadmodum iis in locis ubi accusationes promiscuè omnibus patent) aut ut a lege ab hoc ordinatus: quod iis in locis contingit, qui publicè constitutos accusatores habent: quorum utrumq; certum est indicium natura & re ipsa nullum hic esse definitum adversarium & pœnæ quasi flagitatorem.*

Sed hæ rationes non magis probant bonum publicum esse quasi actoris loco, quàm ipsam Rempublicam, seu totius communitatis corpus. Deinde ex non evincunt, nullum esse certum pœnæ creditorem, sed tantum, cum læpe causam suam ipsummèt non agere, sed magistratum vel sponte sua, nemine instigante, vel instigante alio, tanquam amico, aut a lege eum in finem constituto, causam ipsius suscipere ac tueri, & jus ipsi suum reddere, quod imprimis tum fieri potest, ubi nulla sit rei corporalis restitutio aut acceptio, ut in pœna corporali, de qua hic potissimùm sermo est, contingit. Nihil autem prohibet, quominus quis magistratus ope, vel nemine instigante, vel instigante aliquo, jus suum consequatur maximè verò tunc id fieri consentaneum est, si vel sola Respub: censetur læsa, vel unà cum privato Respub., vel deniq; privatus aliquis, qui accusare non audeat, potentiam adversariorum veritus. Decet enim rectorem, qui & Reipub: tutor, & juris privatorum assertor ac vindex esse debet, decet etiam amicos, aut eos, qui a lege sunt constituti accusatores, tum illius, tum hujus defensionem suscipere, & jus ejus persequi.

Quod verò interferit, scripturam, cum dicit: peccatum clamare contra peccatorem, videri innuere, bonum publicum quasi actoris loco esse; id vix refutari meretur. Peccatum enim ipsum potius actori comparatur, & fieri potest, ut contra bonum publicum clamet, si omnes gravissimè peccârint. Potest autem idèd dici clamare ad Deum contra peccatores, quia ostendat, non amplius Deo ferendos esse eos, qui peccata ejusmodi designent, quæcunque tandem hujus rei sit causa. Quod si ex hujusmodi loquendi modis quicquam firmiter concludi potest, nos facilius probabimus, laesos actorum partes suscipere, & vindictam jure quodam suo repetere, præsertim ubi decretum de pœna infligenda, aut comminatio divina, quæ relaxari vel non possit, vel non debeat ideo, quia nulla sit relaxandi causa, intercessit. Hinc enim animæ propter sermonem Dei occisorum dicuntur ad Deum clamare, Apoc: 6. 5. quousque, here sancte & verax, non judicas & vindicas sanguinem nostrum ab iis, qui habitant super terrâ? ubi cum Deum veracem appellent, indicari videtur, decretum ejus atque effatum, de istiusmodi hominibus puniendis intervenisse, aded ut veritas Dei, cum nulla relaxandi sit causa, pœnam exigere suadeat. quia verò ea comminatio pœnam iis proponebat, qui sanctos occidissent, ideo sanctorum interesse videbatur pœnam illam repeti. Vnde intrâ c. 18. cum de pœna Babylonis agitur, jubet spiritus divinus letari cælos, & sanctos Apostolos & Prophetas, quia, inquit, judicavit Deus judicium vestrum de ipsa: quasi dicat, vestras injurias ultus est. vide etiam v: 5. & 6. ejusdem capitis, ubi cum dictum esset, peccata hujus urbis consequuta usque ad cælum, ipsi pii jubentur illi reddere, quemadmodum ipsa iis reddidisset; nempe quia illorum causâ id Deus sit factururus, licet per alios. confer cap: præced. v. 16, 17. Simili quapiam ratione, quamvis nullo Dei, de quo nobis constet, decreto, aut comminatione antegressa, dicitur sanguis Abelis clamasse ad Deum, nempe contra fratricidam. Sed quid improprias locutiones sectamur? cum videamus tum in Psalmis, tum alibi in sacris literis veteris Fœderis, Deum rogari ab oppressis, & injuria gravi affectis, ut vindictam de ipsorum hostibus sumat. Nempe quia natura hortante læsi vindictam appetunt, cujus cupiditatem Deus sub v. Fœdere; præsertim adversus hostes seu extraneos, non prohibuerat, & ne adversus Israëlitam quidem, nisi certa quadam ratione: de qua re nunc non est differendi locus. Ersi autem, ut supra diximus, omnium hominum, ac imprimis populi divini, qui hæreditas æpeculum Dei dicitur, injuria ultimo in Deum redundante: rationem cum ipsi naturaliter sint læsi, videntur tunc, cum Deus vindi-

et cu.

*Peccata qm sunt
sunt contra potestatem
tunc ad Deum
clamare debent
propter.*

v 20.

Genesi 4. 10.

vide inter alia
psal: 69 & 79. &
94. & 137. 7, 8, 9.
Ier: 17. 18: 20, 12.

Deut: 32. 9.
Psal: 28 9: 13, 12.
74. 2.
Exod: 19. 5.

Deut: 12, 35, 36.

Et cupiditatem non prohibuit, jus quoddam habuisse, eam a Deo,
qui suorum vindicem & assertorem se professus fuerat, postulandi,
præsertim cum apertius aliquid de vindicta ista (umenda ipsius ex-
titit pronunciatum. Ius enim quoddam ea comminatione, quæ illo-
 rum respectu promissi cujusdam vim habere videbatur, illis acqui-
 situm censeretur poterat ad poenam repetendam. Sed nos, quibus vin-
 dictæ cupiditate interdictum est, ejusmodi Dei comminationes pro
 nobis contra hostes allegare nec possumus, nec debemus, sed
 us Christi tum præcepto, tum exemplo, quod alii etiam ipsius servi
 sequuti sunt, admoniti, pro iis orare, Deo interim non tam intentio-
 ne, quam vi hujus nostri facti, quod nosmet ipsos vindicare noli-
 mus, ut Christus fecit, totius rei arbitrium ac judicium permitten-
 tes, qui, nobis etiam contrarium expetentibus, injurias nostras, vel
 potius suas, ulcisci potest.

Marth: 9. 44.

Lucæ 23. 34.

Act: 7. ult.

1. Cor: 4. 12, 13.

1. Pet: 2. 23.

Rom: 12. 17, 19.

Partic: 37.

Quod attinet ad voces ἀφίναῖ & χαρίζεσθαι, seu remittendi
 & condonandi, quibus in hoc negotio s. literæ utuntur, de quibus
 in sequentibus disserit Grotius; quænam eorum hac in parte vis sit,
 dicitur cap: 6. Neque enim nos ex illis concludere solemus, quale
 fuerit Dei jus ad poenam de nobis sumendam, sed, quoniam pacto
 Deus de jure illo, qualecunque tandem fuerit, cesserit, & qua ratio-
 ne nos a debito reatûve nostro liberaverit. Modus enim liberatio-
 nis a debito reatûve nostro istis verbis exprimitur, & is quidem e-
 jusmodi, qui satisfactionem prorsus excludat. Interim tamen ita li-
 cet argumentari contra Grotium: si quidem voces istæ de Deo in
 hoc negotio usurpatæ arguunt, ipsum jus habuisse ad poenam insti-
 gendam; vel jus illud fuit Dei proprium, quod ipsi primò non alie-
 na quadam concessione competeret; vel alienum, seu aliena con-
 cessione ac nomine ipsi conveniens, quale est magistratuum, qui
 muneris tantum sui ratione jus istud habent, munus autem totum
 ad alienam utilitatem spectat, non ad propriam. Non posterius, ut
 omnes animadvertunt, ergo prius. id autem jus illud est, quod vo-
 lumus, seu jus domini.

Quæ verò Grotius hac occasione asserit sententiæ nostræ ad-
 versa, ea in superiorib. jam sunt discussa. quare ea non examinamus.

Partic: 38.

Istud obiter notari potest, quod sub finem capitis ait Grotius,
 quòd per catachresin dicamur poenam debere etiam accusatori, ut
 diabolo; si quidem id de s. litteris intelligat, quæ ita loquantur, id
 nuspiam apparet. Dicitur quidem diabolus accusator fratrum no-
 strorum: sed quòd ei poena debeatur, nuspiam affirmatur. Potest
 autem quis in aliena causa quempiam deferre; potest etiam ex in-
 vidia

Apoc: 12. 10.

Diabolus accusator
 fratrum nostrorum.

vidia tantum ac per calumniam, a qua diabolus nomen habet, accusare; quo tempore ei poena nullo modo debetur. Adde quod ista diaboli accusatio in facto potius consistat, quam in verbis. Ideò enim vel solùm, vel potissimum accusare fratres nostros, aut Dei servos, dicitur, quia non secus atque accusator, eorum perniciem molitur, & id agat unicè, ut eos vincat, & sic efficiat, ut a Deo puniantur. Contrario modo, quanquam in suo genere ampliori ac magis illustri, Christus advocatus noster esse, ac pro nobis interpellare dicitur. Inspiciantur loci illius, ubi diabolus accusator fratrum nostrorum dicitur, circumstantiæ, quas expendens Ribera, licet accusationem etiam propriè dictam appellatione ista velit comprehendere, ita scribere coactus est: At quid ad rem præsentem attinet nomen accusatoris, & quod statim ait: Qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri? sensus est: Quia victus & proiectus est ille, qui fratres nostros sepe vincebat, & ad peccata adducebat, de quibus eos postea semper apud Deum accusabat. Isti autem accusationi, quam Ribera vult victoriæ isti succedere, ex adverso respondet in Christo, qui Rex ac iudex a Deo constitutus est, nostri a peccatorum poenis absolutio, quæ quia primò ex Dei, jure suo cedentis, benignitate pendet, cujus dispensationem Christo commisit; ideo Christus eam nobis præstans, cum propriè Rex ac iudex sit, impropriè advocatus appellatur, & pro nobis interpellare dicitur, non secus ac si alienam nobis benignitatem impetraret, cujus reipla exhibendæ plenissimam habet potestatem. Sed hac de re cap: 10. differendi erit locus.

Diabolus accusat non peccat
sed solum in
in suis
in
quod statim ait
qui accusabat illos
ante conspectum Dei
nostri? sensus est
quia victus & pro
iectus est ille, qui
fratres nostros sepe
vincebat, & ad
peccata adducebat,
de quibus eos postea
semper apud Deum
accusabat.

RESPONSIO AD CAP: III. quod inscripsit Grotius:
Qualis sit Dei actus in hoc negotio, & ostenditur esse legis relationem, siue dispensationem.

PRIMUM ergo sic scribit Grotius: Cum Deus hic, quemadmodum probaverit, sit spectandus ut rector, sequi, actum hunc esse actum jurisdictionis generaliter dictæ. Vnde sequatur, non agi hic de acceptilatione, ut putet Socinus; cum ea non sit actus jurisdictionis.

Partic: IV

Triplicem Dei actum hic spectandum esse, initio superioris capituli monuimus: remissionem peccatorum, sanctionis divinæ, quæ poenam æternæ mortis peccantibus, nulla fidei aut respicientiæ habita ratione, comminabatur, relaxationem, ut vult Grotius, vel potius abrogationem quandam; deniq; traditionem Christi in mortem. quæ tria veluti unum quendam actum considerat Grotius, ratione tantum in plures distinctum: cum tamen primus atq; ultimus re-

ipsa distincti sint, licet hic ad illum, tanquam medium ad finem su-
 um, referatur. Quomodo autem in unoquoq; horum actuum De-
 us sit spectandus, eo, quem diximus, loco explicuimus. Non osten-
 dit autem Grotius, Deum in eo actu, qui in hoc negotio est præci-
 pius, & cæterorum duorum finis, h. e. in peccatorum nostrorum
 remissione, spectandum esse ut Rectorem. Nos verò docuimus, e-
 um considerandum esse ut partem offensam prorsus liberam, ac nul-
lius potestati subjectam, quam poena creditorem esse vidimus. Itaq;
 si Grotius, ut quidem apparet, per Iurisdictionem generaliter di-
 ctam intelligit potestatem regendi alios, & ea omnia administrandi
 quæ ad gubernationem propriè pertinent; negamus remissionem
 peccatorum nostrorum esse jurisdictionis illius actum seu effectum.
 Relaxationem aut abrogationem legis, quæ cum remissione pecca-
 torum concurrit, ejus actum fuisse non negamus. Sed si jurisdic-
 tionem magis propriè sumas, pro potestate judicandi, & sententiam
 ferendi, tum executioni mandandi, vel contrà etiam miti-
 gandi aut penitus remittendi, (nam huc quoq; jurisdictio extenden-
 da est, si remissio peccatorum ad eam revocari debeat,) fateamur,
 remissionem peccatorum ejus esse actum. Verùm ea jurisdictio non
est naturæ suæ rectorum tantum propria, quemadmodum nec re-
missio, sed omnibus iis competit, qui nullius sunt potestati subje-
cti, & sic liberrimum habent de jure suo statuendi arbitrium, præfer-
 rim si simul vires habeant & facultatem sententiam latam exsequen-
 di. Ostensum autem est cap. 2. eatenus iis, qui rectores non sunt, vel
 saltem non considerantur ut rectores, jurisdictionem illam compe-
 tere, quatenus de proprio ipsorum jure agitur; cum rectorum quæ-
 talium sit potius de alieno jure agere, nisi fortè eorum, quibus præ-
 sunt, sint domini, quibus dum jus dicunt, simul etiam agunt de suo.
 Rectoris enim potestas, ut ipse Grotius indicavit, est in alios & alie-
 na, & dominio, quod habemus in nos nostraq; eatenus opponitur.
 Itaq; quod liberior est jurisdictio, & quanto plus judicanti licet de
 jure illo, de quo sententia ferenda est, pro suo arbitrio, non aliena
 concessione remittere, tanto minùs ea est regiminis propria: quia
 libertas ista domini est, & jus illud ipsius judicantis esse proprium
 arguit. Ea verò libertas in nostro negotio manifestè conspicitur,
 quandoquidem Deus pro suo arbitrio, non aliena concessione, pec-
 cata nobis remisit, & toti hominum generi hanc tantam benignita-
 tem obtulit. Quare jurisdictio ea, quæ in hoc actu distinctè conside-
 rato spectanda est, non est ea, quæ regiminis est propria. Neq; verò
 est, quod objicias, jurisdictionem illam generaliter, ut Grotius lo-
 quitur,

vid: partier: 2.

Rectoris potestas
 generalis.

quitur, dictam, esse verum genus jurisdictionis, hujus, quæ magis propriè sic appellatur; ac proinde cum illa Rectorum, quæ talium, sit propria, hanc quoque esse illorum propriam. Non enim jurisdictio illa hujus generis est, sed ad eam se habet ut totum ad partem, quæ naturâ aut genere suo possit etiam extra totum illud consistere; quo pacto se habet homo ad caput aut pedes, aut quo pacto, ut in eodem rerum genere maneamus, jurisdictio illa, quam Grotius intelligit, sese habet ad potestatem de jure aliquo remittendi. Nam potestas de jure cedendi aut remittendi non tantum rectoribus competit, ac jurisdictionem istam laxius suntam habentibus, sed & privatis, ut dominis aut creditoribus. Quemadmodum autem partes alicujus totius, licet genere eadem sint cum aliis, extra illud totum, existentibus, tamen aliquid solent habere peculiare, quo a cæteris ejusdem generis distinguantur, ac toti suo, quod constituunt, accommodantur, & ut scholæ loquuntur, appropriantur: quo modo caput & pedes hominis aliquid habent ab aliis ejusdem generis capitibus aut pedibus diversum, & naturâ humanâ accommodatum: ita & jurisdictio illa strictius ac magis propriè sumpta, quatenus jurisdictionis laxioris pars est, habet quippiam peculiare, quo distinguitur ab ea, quam domini aut creditores liberi ac nullius potestati subiecti habent. nempe quòd Rectores, quarum prior est propria, de alieno jure sententiam ferant, aut aliena concessione de eorum remittant; hi contrà de suo agant, de quo pro arbitrio ac voluntate sua remittunt. hujus autem posterioris generis jurisdictionem illam esse, cujus actus est peccatorum nostrorum remissio, paulo antè vidimus.

Videre jam potest Grotius, etiam si Socinus dixisset, agi hic de acceptilatione, seu actum hunc Dei esse acceptilationem, eam tamen sententiam isto, quo hic utitur, argumento, ut pote invalido, non everti. Sed unde constat Grotius, ita sentire Socinum? quod idem de ipso affirmat inf. cap: 6. Nec scripsit id Socinus uspiam, nec cogitavit: sed tantum alicubi reprehendens doctos quosdam viros, (in margine autem libri sui Bezam notat,) qui vocem Imputandi apud Paulum exponentes, dicant, id nobis acceptum ferri, quod non ipsi exsolvimus, sed alius pro nobis, ostendit, illos non rectè loquutos: siquidem actus, quo quippiam acceptum fertur alteri, qui acceptilatio dicitur, sit per sola verba obligationis liberatio, ita ut acceptum non possit ferri illud, quod revera solum est. Quòd si ob hæc verba (alia enim non reperio) Socinum & hic & infra reprehendit Grotius, ipsemet cernere jam potest, vel Socini verba se non considerasse, vel iniquè reprehendisse.

lib: 4. c. 2.

Partic: 2.

Quæ postea subjicit, de diversa consideratione divini hujus actus, qui spectari queat, aut cum relatione ad divinam sanctionem seu, ut recentiores ICI loquantur, legem pœnalem, vel citra eam relationem: & quodd etiam si lex nulla pœnam expressisset, naturaliter tamen ipse actus humanus, sive intrinsecam habens pravitatem ex rei natura immutabili, sive etiam extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & quidem gravem, fuerit meritus; h.e. par fuerit hominem peccatorem puniri; ea nos libenter agnoscimus; modò rectè intelligatur, primùm, quatenus pravitas actus humani pœnam mereatur, qua de re diximus cap: superiori; deinde, qua ratione par fuerit, hominem peccatorem puniri. Hæc enim posteriora verba sunt ambigua. Nam vel ita sumuntur, ac si dictum esset, æquitatem ipsam requisivisse, ut homo peccator puniretur; quo pacto ea non sunt in universum admittenda. id enim verum est de certis tantùm peccatis, de quibus vindicandis decretum aliquod Dei extat: vel hoc pacto intelliguntur, hominem peccatorem jure potuisse puniri, cumque fuisse pœna dignum, & ut inferiùs hoc cap: loquitur Grotius, punibilem; adde etiam, causam fuisse aliquam, pro delicti ratione nunc majorem nunc minorem, quæ Deum ad puniendum moveret, licet non necessariò, sed ita, ut Deus salva æquitate posset nihilominus pœnam remittere; quemadmodum etiam dicere posset, par esse a debitore solvi debitum, aut creditorem id ab ipso repetere. hoc autem posteriori sensu verba illa concedimus. Quod ideo monemus, ne quis arbitretur, vel simpliciter, ut multi volunt, vel aliquo saltem modo, ut velle videtur Grotius, æquitatem ac justiciam Dei requisivisse, ut etiam resipiscentium peccata, si non illis ipsis, saltem in aliquo alio vindicaretur ac punirentur.

partic: 22.

Partic: 3.

Quod verò subjicit, actum Dei, de quo agamus, fuisse punitionem unius ad impunitatem alteri consequendam, de cujus actus justitia mox sit acturus; id nos, ut cap: 1. patuit, merirò negamus, & injustum futurum fuisse, cap: seq: Deo dante, demonstrabimus. Afflictio tantùm hic fuit unius, nempe Christi, ad impunitatem omnibus hominibus parandam, & afflictio quidem ad truculentam & ignominiosam admodum mortem progressam.

Partic: 4.

Cum porrò scribit: si respiciamus sanctionem sive legem pœnalem, erit actus ipse vis ad indulgentiam seu temperamentum ejus dem legis, quam indulgentiam hodie dispensationem vocamus: quæ definiri potest, actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas aut res tollitur; primò considerandum est, an & quatenus sanctio talis extiterit, quæ peccatoribus omnibus, nulla resipiscentiæ aut fi-
dei

dei habita ratione, pœnam æternæ mortis minaretur, (talem enim sanctionem, ut mox patebit, intelligit Grotius;) deinde an ea, quæ exitit, relaxata tantùm fuerit, an verò etiam aliis aliis actus potior, nempe abrogatio quædam, accesserit. cujus inquisitionis in hac disputatione nostra utilitas apparebit in primis cap: 5: attingetur tamen a nobis sub finem hujus ipsius tractationis; quanquam & alium in sacra Theologia usum habet.

De priori hujus quæstionis capite ita scribit Grotius: *Sanctio hæc est: Homo comedens de vetita arbore omnino morietur, Gen: 2. 17. ubi per unam speciem peccati omne peccati genus indicatur, ut exprimit lex eadem clariùs repetita, Maledictus qui non manserit in omnibus præceptis legis. Deut: 27. 26. Gal: 3. 10. Mortis autem & maledicti voce his locis intelligimus præcipuè mortem æternam. Perinde ergo se res habet, quasi in hunc modum lex esset concepta: Omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ.*

Partic: 5.

Hic primò fatemur, mystico sensu, ad quem s. literæ N. Fœderis solent respicere, in locis a Grotio citatis, mortis & maledictionis nomine mortem æternam significari: sensu literali seu historico non item. Id enim de mortis nomine nos docuimus cap: 1. de maledictionis voce ostendit Grotius inf: cap: 10., ubi ait: pœnam, maledictionis nomine in verbis istis legis significatam, juxta carnalem, ut ipse loquitur, sensum fuisse mortem violentam, idque ex contrario, nempe vita, legem implenti promissa, probat. Deinde licet, ut infra patebit, salvâ nostrâ de Christi morte sententiâ concedi queat, talem sanctionem, qualem urget Grotius, ab ipso etiam mundi origine exitisse: tamen quod ad priorem locum a Grotio citatum attinet, probandum ipsi est, cum sive literali, sive mystico sensu acceptum, ad omnes in universum, qui peccaverint, pertinere, & cum illa legis sanctione, quam ex Deut: 27. & Gal: 3. citat, eandem revera sententiam continere, ac perinde esse accipiendum, ac si dictum foret: Omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ. Nam nec verba loci id arguunt, nec sac: literæ uspiam docent, nec res ipsa evincit, imò etiam dissuadet, ut mox apparebit: nec rectè Grotius, causæ suæ servire volens, ita ejus loci verba concepit, ac si dixisset Deus: *Homo comedens de vetita arbore omnino morietur;* ut postea vocem Hominis indefinitam tantò commodius ad omnes homines posset trahere: cum tamen verba Dei ad ipsum Adamum, cum quo, ut Paulus quoque ferè in hac materia facit, Eva est computanda, directâ fuerint hoc pacto: *in die quo comederis ex ea (arbo- re) moriendo morieris,* d. l. Gen: 2. 17. vide etiam c. 3. 11. Ac ne Grotius

partic: 67.

vid: Rom: 5. 12, 13.
& seqq.
1 Cor: 15. 22.
conf: 1 Tim: 2. 14.
vid. Genes: 3. 3.
confer cum 6. 20
17.

Gen: 1. 29.

tius illa Dei verba ad omnes in universum homines traheret, ipsa peccati illius, cujus poena in iis constituitur, ratio monere poterat. Nam primum nihil constat, omnes homines de arbore ista comedendi occasionem habituros fuisse, ita ut illis ea re sub comminatione poenae esset interdicens, praesertim per generationem multiplicatis, atque in omnes terrae partes dispersis, ubi Deum alias arbores illi similes plantasse aut plantaturum fuisse nil constat. Deinde nihil prohibet, quominus Deus postea ipsis etiam primis parentibus arboris ejus usum permetteret; cum in ea re per se ac naturam suam nihil esset mali, sed boni potius aliquid, ut ex naturali ejus effectu constat; imò id aliquando futurum fuisse admodum est probabile. Quod verò Grotius ait, per unam peccati speciem omne peccati genus indicari; si id vult, speciem pro genere esse positam, & sic peccato indefinitè sumto, non verò definitè huic ipsi peccati speciei poenam mortis in illis verbis constitutam; id manifestè falsum est. Sin verò id tantum vult, unà cum hac ipsa peccati specie, quae nominatim ac definitè sit intelligenda, esse tacitè comprehendendas alias omnes peccati species, quibus eandem poenam constitutam esse intelligi debeat; primum id non evertit argumentum illud nostrum; cum nihilominus necesse sit, eos omnes, ad quos haec comminatio per se ac directè pertinet, (pertineret autem directè ac per se ad omnes, si ea pro universali sanctione foret habenda) etiam illius peccati, cui nominatim poena est proposita, committendi occasionem habere. Deinde non debet Grotius faciliè pro concessio sumere, Deum vi hujus comminationis eandem protinus poenam ob quodvis delictum, praesertim expressè non prohibitum, homini fuisse inflicturum. Nam causae aliqua potuerunt esse non exigui momenti, cur Deus huic delicti speciei poenam hanc constitueret, quae cum vel in hoc uno tantum, vel certè non in omnibus aliis delictorum generibus locum habeant, non est mirandum, si non eadem protinus poena iis omnibus sit constituta, quae illi uni. Primum enim ideo huic delicto poenam hanc figere poterat Deus, quia ab eo absistere admodum erat facile, & sic major quidam, quam in aliis peccatis, a quibus difficilior esset sibi cavere, in eo erat appariturus divini imperii contentus, qui longè foret maximus, si vera esset vulgaris aliorum sententia, de admirabili quadam primorum parentum ac propè divina ante lapsum sapientia & iusticia, qua factum fuerit, ut intellectus quidem Deum ejusque voluntatem, & quicquid est caelestium mysteriorum, quae ad hominem aliquo modo possent pertinere, perfecte cognitum haberet, voluntas autem cum intellectu

lectu penitus conspiraret, denique utrique sine lucta sese subiceret
 appetitus. Nam si ita se res habuit, delictum illiusmodi ipsorum re-
 spectu vel prorsus fuit impossibile, vel admirabilem quandam in il-
 lis improbitatem ac malitiam derepente necesse fuit existeret, &
 nescio quam animi perversitatem, ac majestatis divinæ, quam per-
 fectè noverant, contentum, suppliciis omnium atrocissimis dignis-
 simum. Deinde eam ob causam pœnam illam huc uni delicto po-
 tuit proponere, quia præceptum hoc de vitando arboris illius usu
 primum erat, quo primorum parentum nostrorum obedientiam
 explorare, & ipsorum erga se pietatis experimentum capere vole-
 bat: quæ ratio in aliis delictis locum habitura non erat. Quapropter
 cum aliàs notum sit, ea, quæ ad pœnas spectant, benignius esse acci-
 pienda, & sanctionum supplicia delictis constituentium severita-
 tem non augendam & exasperandam esse, sed potiùs minuendam
 ac mitigandam, nisi de legislatoris voluntate aliunde apertè con-
 stet; non est vox Dei tam severa, quæ ob unum peccati actum pœ-
 nam æternæ mortis comminabatur, ad alia omnia peccatorum ge-
 nera, singulosque eorum actus, ab eodem licèt homine, cui lex il-
 la fuerat lata, commissos trahenda; non est etiam ad omnes prorsus
 homines continuò extendenda; cum jura quoque doceant, consti-
 tutiones quasdam Principum planè personales esse, nec ad exem-
 plum trahi, in quo censu pœnales quoque collocantur, quæ nonnun-
 quam personam non egrediantur. Deinde etiamsi par esset hujus &
 aliorum delictorum ratio, ita ut ex hac divina comminatione rectè
 concludi posset, Deum eandem pœnam hominibus ob quodvis ali-
 ud delictum fuisse infligendum; non tamen sequeretur, id ipsum a
 Deo hujus comminationis verbis fuisse comprehensum ac consti-
 tutum. Sæpe enim fieri potest, ut vel ex lege aliqua speciali, vel ex
 sententia, a iudice in certa aliqua causa lata, ad similem casum re-
 ctè progrediamur, & idem de illo statuendum esse, argumento
 a pari ducto concludamus, etiamsi nec legislator, nec iudex ille
 casum istum, vel etiam totum istud rerum aut delictorum genus,
 de quo nos agimus, verbis suis fuerit complexus, & sive id illi in
 mentem veniret, sive minùs, ad id in illis non respexerit, propterea
 quòd id ad ipsius propositum tum temporis nihil faceret. Quapro-
 pter nulla erat causa, cur Grotius sanctionem illam Dei, Adamo
 specialiter in certo delicti genere propositam, ad omnes homines
 omniaque delicta extenderet. Imò si quis ea diligentius consideret,
 quæ Paulus in posteriore parte cap: 5. Rom. disputat, deprehenderet,
 ante legem Mosaicam nullam extitisse sanctionem Dei generalem,

Reg: Iur: l. 1. 176

D. lib: 1. tit. 2. 24
 constit: Prius.
 l. 1.

quâ cuivis peccanti mortis æternæ pœna proponeretur, & hanc, quæ de nunc agimus, comminationem, mysticè licet acceptam, fuisse per se ac naturâ suâ planè specialem. Nam aliàs Paulus affirmare nequaquam potuisset, omnium hominum damnationem, vel ante, vel extra legem Mosaicam viventium, vel etiam ea lege animo interrim semota, ex uno Adami delicto fluxisse; cum eos ipsos peccasse, & eatenus, quatenus peccaverint, mortem in eos omnes transiisse, expressè antea dixisset. Etenim si generalis ejusmodi ab ipso mundi initio extitisset sanctio, quæ omnes homines peccantes morti æternæ addiceret; jam ii, qui peccaverant, per se, nulla prorsus habita ratione delicti ab Adamo commissi, condemnationi fuissent subjecti, eandemque pœnam vi sanctionis istius divinæ subire debuissent, id quod assertioni Paulinæ prorsus adversatur. Nec est, quod quis dicat, non debere id, quod Paulus simpliciter asserere videatur, simpliciter accipi: quandoquidem condemnatio hominum, ex ipsa comminatione divina, ante delictum extante, argumentatione a paribus ducta, derivari jure potuerit, cujus tamen comminationis nullam prorsus mentionem faciat Apostolus. Nam primum Paulus comminationem illam, quia planè personalis erat, & ad illam unam peccati speciem, quæ Adamus peccârat, restricta, eam delicti aut transgressionis Adami mentione tacitè comprehendit, quemadmodum & judicium transgressionem consequutum. nam delicti nomine brevitatis ac concinnitatis cujusdam causâ, tum antecedentia illius, tum consequentia, unde illud vim aliquam, vel ad Adamum, vel ad alios homines morti subjiçendos habebat, complexus est: quemadmodum ipsius Adami nomine Evam, ut supra diximus, comprehendit, ut eum cum Christo tanto elegantius conferret, & unum hominem uni opponeret. At non eodem modo potuisset Paulus comminationem illam delicti istius nomine comprehendere, & nullam expressam illius mentionem facere, si ea ad omnes homines omniâque eorum delicta directè pertinerent. Deinde non est concedendum, omnium hominum condemnationem, de qua Paulo sermo est, ex ista Dei comminatione Adamo proposita, a paribus ducto argumento, satis firmiter & evidenter deduci posse. quod ipsemet Paulus apertè indicat v. 13, 14. propterea quod Adamus expressum Dei mandatum, cui comminatio illa fuit adjuncta, transgressus fuerat, cæteri, ii præsertim, qui ante Legem Mosaicam vixerant, non item. Atque hinc Paulus non obscure colligit, aliam aliquam subfuisse causam, ob quam omnibus Adami posteris, licet non eodem modo cum parente suo peccantibus, i-

dem ta-

dem tamen supplicium fuerit irrogatum, idque ait fuisse ipsum Adami delictum seu transgressionem. Poterat enim Deus cum posteris Adami peccantibus severius agere ob parentis delictum, quam aliàs fortasse acturus erat, & eandem illis pœnam infligere, licet non eodem planè modo, aut ratione pari peccassent; cum aliàs naturâ suâ injustum non esset, eam ipsis pœnam propter ipsorum delicta irrogare, utpote naturali ipsorum conditioni admodum consentaneam. Etiam si enim Deus ob parentum delicta nunquam puniat liberos vel citra vel ultra eorum ipsorum meritum: interdum tamen ob parentum delicta severius commeritam pœnam a posteris exigit, quam aliàs vel non fuisset exacturus, vel mitigaturus. qua de re agitur cap: sequenti. Taceo jam, potuisse mortem æternam, etiam citra peccatum ipsorum Adami posterorum, in illos ex parentis sui delicto, seu ejus delicti occasione, transire; cum ad eam rem nihil aliud esset opus, quam naturalem eorum conditionem non mutari: id quod & absque ipsorum merito, & citra pœnæ rationem, præsertim quod ad ipsos posteros attinet, fieri poterat. qua de re Socinus dixit, & nos nonnihil cap: 1. partic: 65.

Soc: lib: 4. c. 6.

Quod ad alterum locum attinet, quem ita citat Grotius: *Maledictus qui non manserit in omnibus præceptis legis*; primum ex iis, quæ hucusq; dicta sunt, satis constare potest, hanc sanctionem non esse eandem cum illa Dei comminatione Adamo proposita Gen. 2. Deinde etli verba illa ob similitudinem quandam & analogiam, tum ratione culpæ, tum ratione pœnæ in iis expressæ, ad eos quoq; accommodari possunt, qui sub lege non vixerunt, & sic ad universos homines extendi; præsertim postquam illis hæc legis vox, illiusvè sententia aliquo pacto innotuit, ut paulo post declarabimus: tamen, si textus consularur, ipsamet verba satis indicant, ea ad Iudæos solos, qui sub lege Mosaica vixerunt, revera pertinere, etiam eatenus, quatenus mysticè sumuntur. Nam in textu non simpliciter legis, ut habet Grotius, fit mentio, ut possit quis quamcunq; Dei legem, etiam naturæ tantum hîc intelligere, sed legis hujus; quæ particula hujus Legi addita, eam ad Mosaicam restringit; quod adhuc clariùs effert Paulus, dum verba illa Mosis quodammodo explicans, ita ea citat; *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis*, ut faciat ea; licet Apostolus eo loco mysticum verborum istorum sensum sequatur. At quis nescit, legem istam, cujus in illis verbis fit mentio, solis Iudæis revera latam esse, secundariò peregrinis inter ipsos habitantibus? Quod si alii aliqui eam postmodum receperunt, id ex eventu, non ex Dei legem illam ferentis intentione

Gal: 3. 10.

v'd: inter alia
Deut. 4. 6, 8
1 Sal: 147. 19, 20.
Rom: 9. 4.
Eph: 2. 12.

Calvinus,

tione factum est, licet id alioquin ipsi esset gratum. Neminem enim is ad gentes misit, eos hortati, ut eam legem reciperent, ut Evangelio factum est: quemadmodum ex historia s. & non paucis scripturæ dictis est manifestum. Ad eos nempe pertinuit lex Mosaiica, ad quos antiquum fœdus. hoc autem ad solos spectavit Israëlitas: quapropter etiam hæc legis sanctio, quæ fuit illius fœderis quoddam veluti vinculum, quo homines, qui ad illud pertinebant, ad conditiones ejus omnes servandas adstringebantur, nec minùs ad leges ceremoniales, quàm ad morales. Ideo Paulus in isto ad Gal. loco, de se suiq; gentis hominibus peculiariter dicit, se per Christum ab exsecratione legis liberatos esse, de gentibus non item, quas ea in re a Judæis non obscurè disjungit, ut alii quoq; viri docti observarunt. Ita enim ait: Christus nos redemit ab exsecratione legis, factus pro nobis exsecratio &c. ut in gentes (h. e. gentibus) benedictio Abraham contingeret (vel contingat) in Christo Iesu, ut promissionem spiritus acciperemus (vel accipiamus) per fidem. vide annot. Beza ad v. 14. ubi discrimen inter Israëlitas & Gentes manifestè constitutum asserit. id verò non minùs fit v. 13. cum 14. collato. Ex quo apparet, non rectè Grotium paulo post ista Apostoli verba v. 13. ita citare, ac si ad omnes omnino fideles pertinerent: quod idem de altero quoque loco ibidem adducto Rom. 8. 1, 2. dici potest, licet verba ipsa per se sumta ita latè, ut vult Grotius, extendi queant. Nam Paulus ea ex tulit respectu eorum, qui sub lege antea vixerant, ut tum ex universo cap. 7. cum quo connectuntur, tum ex sequentibus ejusdem c. 8. verbis est manifestum. Sed præterea ex eo quoq; colligi potest, illam legis sanctionem, quæ mortis æternæ pœnam peccantibus constituit, non ad gentes, sed ad Judæos tantum, verè ac propriè pertinuisse, quòd Paulus Rom: 2. de iusto Dei judicio, quod in omnes suo tempore sit exerciturus, agens dicat: quotquot sine lege peccarunt, sine lege etiam peribunt: & quotquot in lege peccarunt, per legem judicabuntur. Quòd si enim vox illa Dei tam ad gentes quàm ad Judæos verè ac propriè pertinet, cur non omnes, etiam gentes, per legem illam damnabuntur? Quis enim hujusmodi legis in iis, qui peccant, foret usus, si ejus vi tunc non damnarentur, cum abolendi iusto Dei judicio dicuntur?

Etiam si autem propriè sanctio ista ad gentes non pertineat, tamen, ut antea monuimus, per analogiam quandam ad illas quoq; accommodari potest, quemadmodum & Lex generatim sumta, quatenus ea cum lege naturæ consentit; præsertim ab eo tempore, ex quo legis propriè dictæ sententia reconditor, naturæ maxime con-

sententia,

sententia, hominibus generatim omnibus innotuit, & ab iis conscientia vi compulsis, tanquam æquitati naturali conveniens, agnita est; quod Evangelii tempore revera est factum. Id enim, ut doceat, omnes homines remissione peccatorum, quod beneficium est Evangelii maximè proprium, summopere indigere, vim sanctionis legalis, quâ homines damnari meriti potuerint, tanquam naturali æquitati, aut ipsius naturæ legi admodum consentaneam, urget, eamq; simul explicat, & eo pacto ipsam naturæ legem quodammodo excitat, & vim ejus veram ostendit. quod videtur respexisse Paulus Rom: 1. ult. Sunt enim Lex Moysi, præsertim si reconditum ejus sensum spectes, & ea omnia, quæ ex legislatoris potissimum voluntate pependunt, ideoque dogmata seu placita in sac: literis appellantur, removeas, & lex naturæ inter se admodum similes & analogæ, eademque aliquo modo in se continent, licet altera clariùs & distinctius, altera obscurius & confusius, itemque altera perfectius, altera imperfectius; ita ut altera per alteram, obscurior nempe per clariorem, explicari rectè possit. Nam ut lex Moisaica tum præcepta complectitur, tum promissa & minas, seu præmia & poenas, illa legem observantibus proposita, has transgredientibus; ita & lex naturæ eadem quodammodo habet. liquidem & natura quædam præcipit, quædam prohibet; ac spe quidem bona implet, & quædam conscientia voluptate perfundit rectè agentes, metum ac terrorem incutit malè agentibus; ut præter experientiam docent plurima profanorum etiam scriptorum testimonia. Itaque cum ea omnia lege aliqua expressa, licet certo alicui populo lata, veluti evolvuntur, & tum præceptorum, tum præmiorum ac poenarum natura distinctius explicatur, lex ista expressa cum naturæ lege quodammodo coalescit, & eadem ferè cum illa esse videtur, eique nomen etiam suum largiri potest. Solent enim similia similibus, analogæ analogis appellationem tribuere. Quod autem de lege generatim sumta dicimus, id etiam de sanctione ista poenali, in qua maxima legis vis consistit, quam ad homines poenæ subjiciendos habebat, intelligendum est. Unde, licet expressa illa legis Moisaicæ sanctio sub N. Fœdere abrogata sit, ut paulò post videbimus: tamen quatenus ea cum naturæ sanctione, quam excitavit, evoluit, ac veluti animavit, coaluit, atque ita animis hominum ac conscientiis insculpta est, hodie quoq; durare videtur, & eos, qui peccant, æternæ mortis poena dignos esse arguit ac convincit; adeo ut remissio peccatorum eatenus relaxatio tantum quædam esse videatur. Quamquam etiam si lex Moisaica, aut ista, de qua loquimur, illius sanctio cum naturæ lege non ita coale-

Ephe: 2. 16.
Col: 2. 14, 20.

*Communicatio
legis Moysi
et naturæ.*

sceret: tamen nos pœnâ mortis æternæ, semota Dei benignitate in Evangelio nobis oblata, dignos esse, convincere posset. Nam quam pœnam Deus peccantibus semel fixit aut irrogavit, eandem posset etiam omnibus in perpetuum figere: cum necesse sit, eam naturâ suâ justam esse & æquitati consentaneam, seu eos, qui peccant, pœnam hanc verè mereri, eaque per se dignos esse. Actali aliqua ratione affirmare videtur Paulus legem esse potentiam peccati, 1 Cor: 15. 56. Taceo quòd ex voluntaria quoq; hominis obligatione vim lex habere queat hodie, quod fit, cum quis, abdicatâ Christi gratiâ, ei se sponte obstringit ac mancipat, quæ de re vide Gal: 5. 2, 3, 4.

Sed ut ad alterum quæstionis propositæ caput accedamus; ex dictis apparet, ne relaxatione quidem propriè dicta sanctionis pœnalis, expressè a Deo propositæ, ad remissionem peccatorum opus fuisse respectu omnium, quibus remissio illa fuit oblata aut concessa. cum nulla talis expressa fuerit sanctio, quæ omnes in universum peccantes, etiam Ethnicos, mortis æternæ pœnæ subiceret. Qui autem sanctione aliqua non obligantur, eorum respectu illa non potest relaxari. Quod ad eos attinet, qui sanctione illa verè obligantur, nempe Iudæos; quatenus quidem remissio illis concessa pertinebat ad peccata, lege adhuc durante admissa, actus hic relaxatio seu dispensatio vocari poterat, nisi alius circa eandem sanctionem actus potior &, ut ita dicam, validior cum eo concurrisset, qui rei denominationem largitur. A potiori enim, ut vulgo dicimus, fit denominatio. Ostendimus enim, in locum severissimæ illius sanctionis, de qua agimus, substitutam esse sub Evangelio aliam: tamen quia hic relaxatio strictè sumitur a Grotio pro ea indulgentia, quæ dispensatio hodie vocatur, & tum ab abrogatione, tum a derogatione distinguitur; relaxationis nomen lenius est, quàm ut vim & naturam hujus actus exprimat.

Grotius ut obtineat, actum hunc esse relaxationem seu dispensationem, cæteros actus circa sanctionem istam versantes remove re conatur. Removet enim legis exsequutionem, abrogationem, & interpretationem κατ' ἐπιχειρῶν. Sed in tota hac argumentatione bis peccavit: primùm quòd derogationem, quæ ab omnibus illis actibus distingui solet, omisit; deinde quòd nullam attulit rationem firmam, quæ probaret, abrogationem hinc non esse.

Nam quod ad prius attinet, nota sunt Grotio verba Vlpiani: Lex aut rogatur, id est fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut derogatur, id est, pars prima tollitur: aut subrogatur, id est adju-

Fragm. Vlp.
Tit. de legibus &
& moribus,

Actus remissionis
peccatorum non est
relaxatio sed dispensatio
aut derogatio.

Partic: 6.

sur

tur aliquid primæ legi: aut obrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege. ut & illa alterius: Derogatur legi, aut abrogatur. Derogatur legi, cum pars detrahatur, abrogatur legi, cum prorsus tollitur. Atqui minimum derogationem hic agnoscere debebat Grotius. Nam primum eatenus detractum est aliquid sanctioni isti legali, quatenus magna parte præceptorum in libro legis scriptorum abrogatâ, simul factum est, ut non amplius ad *omnia præcepta legis hujus*, seu ad *omnia quæ scripta sunt in libro legis*, obligentur ii, qui antehac ista sanctione ad ea servanda obstringebantur. Sublata enim sunt ceremonialia omnia, quin & forensia, quæ omnium istorum præceptorum ambitu, quorum in sanctione illa fit mentio, comprehendivimus. Quare loco *omnium*, quædam tantum relicta sunt. Deinde cum sanctio ista velit, *ut omnis*, qui non servaverit omnia legis præcepta, sit maledictus, seu mortis æternæ poenam luat: Deus novi fœderis, quod æternum est, sanctione omnes eos excepit, qui in Christum credunt, ac resipiscunt, qui tamen aliàs ista legis sanctione omnino tenebantur, ut ipsemet Grotius docet. Quare cum *lex omnes* qui peccaverint, morti æternæ velit esse subjectos: sanctio Evangelica vult, ut *non omnes* qui peccaverint, morti æternæ sint subjecti, sed ii demum qui non resipiscunt, aut in Christum non credunt; cæteri verò omnes ista obligatione legis eximantur; possentq; vi sanctionis Evangelicæ fieri, si ipsorum hominum voluntas ac pietas accederet, ut omnes in perpetuum, quotquot aliàs vi sanctionis legalis ad mortis æternæ poenam ferendam obstringebantur, obligatione ista liberarentur. Derogatum ergo est plurimum isti sanctioni per sanctionem Evangelicam: quo pacto vulgo dicitur, *speciales leges derogare generalibus*, & jura docent: *In toto jure, generi per speciem derogari, & illud potissimum haberi quod ad speciem directum est.* Ponimus autem interea, sanctionem Evangelicam, quâ ii, qui in Christum credunt, obligatione sanctionis legalis eximuntur, respectu hujus specialem censerì debere. Nam si latius pateat, quàm ut specialis censerì debeat, id causâ Grotii tantò magis oberit, & potiorẽ adhuc validioremq; derogatione actum accessisse ostendet. Quòd si Grotius dicat, se id, quod derogationis nomine nunc complectimur, relaxationis voce comprehendisse, quia actus hic obrogatio sit: obrogatio autem omnis sit relaxatio seu dispensatio: ne de eo nunc quicquam dicamus, quòd decuerit Iureconsultum, in materia suæ facultatis propria versantem, id alicubi exprimere & clariùs explicare; negamus, hujusmodi derogationem, qualem hîc esse ostendimus, relaxationem, cum ea pro dispensatione sumitur, re-

Reg: Iur: l. 10.

Et appellari. Nam relaxatio seu dispensatio superiùs est a Grotio definita, *actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas aut res tollitur.* Lex autem tum manere simpliciter & absolute dicitur, cum omnes ejus partes integræ inviolatæque manent, nec ulla illarum in perpetuum tollitur, sed ordinaria legis totius vis, quam ad obligandum habebat, porro durat, licet interea extra ordinem obligatio ejus circa quasdam personas aut res tollatur. Nam quod Grotius ait de *quibusdam* personis aut rebus, id ita est intelligendum, ut quicquid hîc fit, possit dici extraordinariè fieri, non ordinariè. Talis dispensatio seu relaxatio hujus, de qua agimus, sanctionis, literali sensu acceptæ, (quanquam de mystico idem dicere licet) fuit, cum David, qui vi illius ob adulterium & homicidium mortem ferre debebat, Dei benignitate fuit ab ea obligatione liberatus, manente interim vi ejusdem sanctionis ordinaria integra & inviolata, tum circa alios omnes præter Davidem Iudæos, qui peccassent, aut peccaturi in posterum essent, tum circa ipsum etiam Davidem ratione aliorum delictorum, si quæ forrè committeret. Tales sunt hodie dispensationes, cum iis, quibus jure canonico aut imperiali matrimonium contrahere inter se non licet, id tamen indulgetur ab iis, penes quos ejus rei est potestas, cum interea cæteri ea lege teneantur. Itaque dispensatio legem illam vix dici potest mutare, sed tantum effectum ejus velut ad momentum impedire. Mutari autem tum demum lex verè & absolute dicitur, cum ordinaria ejus vis vel in parte aliqua, vel in universum tollitur. Atqui nos ostendimus, & partem sanctionis illius, quatenus nimirum etiam criminalium & forensium legum transgressores maledictioni subiciebat, in perpetuum fuisse sublatam; & totum fidelium genus itidem in perpetuum ab illa obligatione exemptos esse sanctione alia quam dispensationem tantum esse, Grotius nunquam arbitror, docebit. Quod verò ad obrogationem attinet; siquidem ea tam late extendatur, ut etiam sanctionem seu lationem legis alicujus generalis, qua sanctionis prioris vis in perpetuum infirmetur, ambitu suo complectatur, ut hîc erit faciendum, si Grotius velit, actum hunc, de quo agimus, obrogationem esse: negamus, omnem obrogationem esse relaxationem seu dispensationem. Longè enim patet latius, & derogationem etiam, imò & abrogationem, quæ per aliam legem, illi aliquo modo contrariam fit, in se complectitur. Nam obrogare, quod Græcis est *ἀντὶ τοῦ προτέρου*, est legis prioris infirmandæ causâ aliam legem ferre, ut viri docti tradunt, Legis nomine etiam privilegis certarum personarum propriis, & extra ordinem alicui concessis,

Quid obrogatio
relaxatio seu
dispensatio,
derogatio et
abrogatio legi.

concessis, qualia sunt *ἡ νόμος καὶ ἡ ἀριστοτελὶ δὲ* Aristoteli dicta, comprehensis; quo pacto in quavis relaxatione obrogatio est, & lex quædam specialis fertur. Verùm ex leges, quæ feruntur ad priorem infirmam, vel extra ordinem tantum ejus vim infringunt, vel ordinariè, idq; vel in certa tantum parte, vel in toto. Si extraordinariè dispensatio est ac relaxatio; si ordinariè, derogatio est, cum pars legis tollitur, abrogatio, cum tota. Neque est, quod quis dicat, Vlpianum in verbis supra citatis affirmasse, obrogationem tum esse, cum aliquid ex prima lege mutatur, non verò cum mutatur tota, aut etiam pars ejus penitus tollitur. Neque enim vox aliquid in ejus verbis ponitur ad totum aut partem aliquam insigniorem penitus ab obrogatione excludendam, quasi tum obrogatio esse desinat, ubi alia lege vel tota lex prior, vel pars ejus aliqua in perpetuum tollitur: sed tantum significat, ad obrogationem sufficere, si aliquid tantum ex lege, etiam extra ordinem mutetur; licet interim fieri queat, ut per eandem pars aliqua insignis, vel tota lex prior in perpetuum tollatur, & invalida reddatur. Nam & ubi pars legis tollitur in perpetuum, & ubi tota, aliquid etiam ex lege mutatur, licet non contrà. Quod si tamen quis omnino contendat, vocem aliquid, tacitè opponi parti legis, aut legi toti, ratione habita ordinariæ obligationis; ita ut obrogationem semper infra derogationem aut abrogationem necesse sit subsistere, adeoq; nihil aliud esse oporteat præter relaxationem seu dispensationem; negamus actum hunc, de quo agimus, obrogationem ejusmodi esse.

Sed jam tempus est, ut videamus, num rationem aliquam attulerit Grotius, qua evinceret, actum hunc, de quo agimus, non esse abrogationem legis. Ita verò illud probare conatur: Nam lex abrogata vim nullam habet obligandi. At infideles adhuc obnoxii sunt eidem legi. Ideo scriptum est quòd ira Dei manet ἐπὶ τοὺς ἀπειθεῖντας 1oh. 3. 6. & quod illos occupat ira Dei ad finem usq; 1 Thess. 2. 16.

Partic: 7.

Sed mirum est, Grotium non animadvertisse, testimonia a se citata nequaquam ostendere, infideles esse adhuc obnoxios eidem legi seu sanctioni pœnali, ante Evangelium extanti: sed tantum, eos obnoxios esse eidem pœnæ, quam sanctio ista mystico sensu accepta minabatur. Potest autem quispiam eidem pœnæ esse obnoxius, quam lex aliqua minatur, nec tamen ei ipsi legi esse obnoxius: nempe quia non vi istius legis, sed vel ob ipsam rei æquitatem, vel vi alterius sanctionis ad pœnam illam ferendam obligetur. Atq; utrumq; horum in hoc negotio accidit, sed in primis posterius. Nam ii, de quibus in locis adductis sermo est, vi sanctionis in Evangelio

demum

Mar: 16. 16.

Heb: 4. conf. c. 3.

a γ 11, usque ad
fin. cap.

demum promulgata, quæ omnibus, qui in Christum non crediderint, æternam mortem seu damnationem minatur, iræ divinæ fuerunt obnoxii. Extat autem ea sanctio tum alibi, tum etiam in primis in eo ipso Evangelii Ioh. capite, unde prius testimonium citatum est, ubi cum dictum esset: *qui credit in ipsum (Dei filium) nō judicatur*: additur: *qui verò non credit, jam judicatus est; quoniam non credidit in nomen unigeniti filii Dei*; vide etiam seqq. & I Joh. 5. 12 / confer cum v. 10, 11. quanquam hæc ipsa etiam verba ex cap. 3. Ioh. a Grotio citata, sanctionem illam continent, & illos iræ divinæ subijciunt, qui filio Dei non crediderint, aut non paruerint; de quibus loquitur alterum quoq; testimonium ab eo citatum 1 Thess. 2. ut locus inspectus unumquemq; docebit. Quapropter pone, nullam extitisse sanctionem poenalem ante Evangelium, nihilominus tamen ii, de quibus sermo est, vi sanctionis Evangelicæ poenæ mortis æternæ subijcientur. imò cum in utroq; loco, iræ istius divinæ, cui homines illi, de quibus sermo est, sint aut fuerint obnoxii, causa constituitur ἀπειθεία seu incredulitas, vel, si mavis, contumacia in Dei filium, aut utriusq; effecta: statuendum est potius, id non vi sanctionis in lege Mosaica extantis, qualis est illa: *Maledictus omnis qui non permanerit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis*, revera factum esse sed vi sanctionis Evangelicæ. Evangelium enim fidem in Dei filium urget, non lex, quæ ideo dicitur non esse ex fide, Gal. 3. 12.

Sed quantum conjecturâ possum assequi, in eo robur aliquod argumenti sui collocat Grotius, quòd in priori loco dicatur, iram Dei non *venire* super eos, qui non credunt, aut non parent Dei filio, sed super ipsos *manere*. Hoc enim verbo, ut videtur, indicari putavit Grotius, quod alii quoque ante ipsum sunt arbitrati, homines illos, de quibus sermo est, etiam ante suam in Dei filium ἀπειθείαν, illi Dei iræ fuisse obnoxios, & quidem vi sanctionis alicujus ante Evangelium extantis; adeo ut eorum ἀπειθεία hoc tantum effecерit, ne ab ira Dei, cui jam facti essent obnoxii, liberarentur. Eandem fortasse vim inesse putavit Grotius verbis 1 Thess. 2.

Hanc totam argumentationem ex loco Iohannis petitam uno verbo dissolveret Casaubonus, qui ita ad eum notat, verbum ἀμείνω interprete Nonno idem significare posse quod ἐρχεσθαι, adeo ut
 c μένειν ἐπὶ τῷ ἀπεσθῆναι, sit ὡς ἐρχεσθαι ἐπὶ τῷ ἀπεσθῆναι. additq; sæpe Græcos verbo μένειν ita uti. Etiam si autem nos hanc istius loci interpretationem non profus probemus, cùm vim verbi *manendi* nimium enervet: non est tamen verisimile viros tantos nihil prorsus hîc vidisse, & totâ, quod dicitur, januâ aberrasse; sed statuendum

a *manere*,b *venire*.c *manere super*
incredulos aut
*immorigeros.*d *venire super*
incred: &c.

endum potius est, id saltem illos rectè animadvertisse, usitatorem
 quandam vocis *manendi* significationem huic loco non satis esse a-
 ptam. Veruntamen ut tota ratiocinatio tanto apertius refellatur,
 ponamus primum, verbum *manendi* usitatorem suam significatio-
 nem hoc loco prorsus retinere, ita ut significet iræ istius divinæ su-
 per incredulos, seu immorigeros, jam ante illam ἀπεθείαν existen-
 tis durationem in posterum: inde tamen non sequitur, eos homi-
 nes vi sanctionis Mosaicæ, aut alterius cujuspiam, a Deo ante Evan-
 gelium promulgatæ, iræ isti vel ante ἀπεθείαν fuisse obnoxios, vel
 postea mansisse. Poterant enim antea obnoxii esse iræ illi, seu pœ-
 næ, sine sanctione ulla expressè a Deo promulgata, vi ipsius natura-
 lis æquiritatis, de qua Grotius ipsemet antea dixit: vel si vi sanctionis
 alicujus factum id antea fuerat, poterant nihilominus postea eidem
 iræ manere obnoxii vi sanctionis alterius, quæ in prioris locum es-
 set substituta, nempe Evangelicæ, & ideo damnari, non quia simpli-
 citer aliquando peccassent, sed quia in Christum postea non credi-
 didissent; adeo ut posterioris sanctionis obligatio, obligationem pri-
 oris veluti exciperet, & statim consequeretur: id quod de Iudæis, de
 quibus in posteriori loco apertè sermo est, concedi potest, etiamsi
 id vi verborum in locis citatis extantium evinci non possit. Sed
 deinde non est semper ea verbi *manendi* vis, ut significet, id, de quo
 usurpatur, jam ante illud tempus, cujus in verbis aliquibus sive a-
 pertè sive tacitè sit mentio, seu ante actionem in iis commemora-
 tam, jam extitisse, & post eam porro durasse aut duraturam esse: sed
 interdum, nulla habita ratione ejus, quid ante actionem istam fa-
 ctum fuerit, tantùm duratio rei in tempus sequens eo verbo signifi-
 catur, usurpaturque etiam de re ejusmodi, quæ simul cum actione
 illa, cujus sit mentio, existere ceperit, aut illius consequens fuerit.
 Hoc pacto sumitur apud eundem Evangelistam cap: 6. 56. ubi ait
 Christus: *qui comedit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me
 manet, & ego in ipso.* quibus verbis non id vult significare, cum, qui
 comedit ipsius carnem, & sanguinem ejus bibit, si jam antea ipsi fu-
 erit insertus, in ipso porro quoque permanens: sed, cum comesti-
 one ac bibitione ista tam firmiter ipsi insertum iri, ut perpetuam &
 arctissimam cum ipso sit habiturus conjunctionem. eodem modo
 usurpatur apud eundem scriptorem cap: 15. 16. ubi ad discipulos su-
 os ait Christus: *posui vos, ut vos eatis, & fructum feratis, & fructus
 vester maneat:* h. e. ut fructus ille vester, quem tuleritis, perpetuè
 duret; etiamsi non extiterit, antequam ferretur. quin etiam cap: 32.
 33. ubi de spiritu sancto dicitur, quòd descenderit super Christum,

& manserit super eum; non quòd ante descensionem super eum jam extiterit, ac postea durarit; sed tantum quòd post descensionem super ipsum permanerit, seu extare perrexerit. quo pacto de eodem spiritu sancto dicitur infra c. 14. 16. alium paracletum dabit vobis (pater,) ut *maneant vobiscum in æternum*; nempe post dationem, nulla habita ratione temporis eam dationem antecedentis. eadem significatio alibi quoque in s. lit. extat, & in communi sermone occurrit. vide præter loca a nobis citata apud eundem scriptorem 1 Epist. 2. 10: 3. 24: 4. 15, 16. Quare verba etiam inter nos controversa ita possunt accipi, & nostrâ quidem sententiâ, ita sumi debent: eos qui filio Dei non credunt, vel non obediunt, ob id ipsum æternæ Dei iræ fieri obnoxios, ita ut a pœna nunquam sint liberandi; nulla interim habita ratione ejus, num ante incredulitatem vel inobedientiam illam iræ Dei fuerint obnoxii nec ne. id quod videns cum Nonno Casaubonus, putavit μένειν sumi posse pro ἔρχεσθαι, quod verbum non significat, iram illam super incredulis aut immortalibus illis ante id tempus jam fuisse, imò non fuisse significat; & eatenus non malè viri isti censuerunt: sed eatenus non rectè, quòd cum vox ἔρχεσθαι non significet durationem rei in posterum, præsertim constantem ac diuturnam, quam tamen hoc loco omnino significare videtur verbum μένειν, vim hujus vocis enervarunt, dum illam pro hac reposuerunt, aut reponi posse putarunt. Tanto autem interpretatio nostra erit apertior, si præsens μένει pro futuro ob rei certitudinem accipiatur, quod in s. literis frequentissimum esse nemo ignorat. ac ne longè abeamus, exemplum ejus rei habes eodem hoc versiculo, in verbis præcedentibus, quibus ea, de quibus disputamus, opponuntur: qui credit in filium, *habet vitam æternam*. h. e. certò habiturus est. Quare cum per oppositionem additur: qui verò non credit, vel non obedit filio, *non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum*. potest vox *manet* accipi pro *manebit*, ut tanto aptius respondet verbo ὁρᾷς *videbit*, quod proximè præcesserat. cui illud quoque favet, quòd, ut Beza notavit, quidam pro μένει, accentu tantum in ultimam trajecto, legunt μένει *manebit*. Similiter nec in loco 1 Thes. 2. quicquam est, quod Grotium juvet. Neq; enim significat Paulus, Iudæos illos ante suam in Dei filium ἀπειθείαν, cujus ibi effecta recensentur, iræ divinæ fuisse obnoxios, nedum ut indicet, id vel ante illud tempus, vel postea factum esse vi sanctionis ælicujus divinæ ante Evangelium extantis: sed tantum eos ob istiusmodi, quæ ibi commemorantur, scelera, eorumque fontem incredulitatem,

dulitatem, ac contumaciam in Dei filium, ita a divina ira occupatos, & veluti conclusos ac circumfessos esse, ut eos poena nunquam sit desertura.

Quando ergo Grotius sententiam suam probare non potuit, restat ut nostram aliquanto plenius, quàm haecenus fecimus, exponamus, & quantum opus fuerit, muniamus. Diximus antea, minimum derogationem hinc esse concedendam; nunc ulterius progredientes dicimus, actum hunc abrogationem sanctionis legalis esse. Neq; enim est, quod quis dicat, ubi derogatio sit, ibi abrogationem esse non posse. nam id vim fortasse haberet aliquam, si absolutè ac simpliciter dixissemus, vel intelligi voluissemus, derogationem hinc esse, & non addidissemus, aut tacitè additum intelligi voluissemus, *minimum* derogationem hinc esse, potiori adhuc actui, qualis est abrogatio, cā ipsā voculā locum relinquentes. Nam ideo derogatio simpliciter posita videtur abrogationem excludere, quia, cum actus aliquis hoc nomine simpliciter appellatur, significari videtur, derogationem ibi primas tenere, nec ullum tum concurrere actum potio-rem & insigniorem, qui majorem legi mutationem inducat, quàm derogatio, qualis est abrogatio. Consentaneum enim foret, ab hoc potius actu denominationem sumi. Aliàs derogatio tantum abest, ut abrogationem excludat, ut hæc illam semper in se includat, licet non contrā. Cum enim tota lex tollitur, tolluntur etiam singulæ illius partes, saltem eatenus, quatenus illius partes sunt. At totam legem tollere abrogationis est, partem derogationis. Idem de relaxatione dicim⁹ quam hinc aliquo modo locum habere diximus, ac multo magis de derogatione, quæ generis cujusdem locum habere videtur respectu abrogationis, derogationis, & relaxationis, ut antea explicuimus: quamquam tum in primis, cum illi actus non sunt, nisi alia lege, quæ in posterum valere debeat, constituta, quod propriè loquendo non semper fit: factum autem est in nostro negotio. Nam postquam Deus, id quod sub Evangelio factum est, sanxit, ut omnes quotquot in Christum credunt ac resipiscunt, in æternum serventur, contrā ii demum in æternum pereant, qui in Christum non credunt aut non resipiscunt; obrogatum est sanctioni illi legali, quæ omnes in universum, qui legem transgressi fuissent, morti æternæ addidit, ejusq; vis, quam antea habebat ad obligandum, ratione quorumvis hominum in perpetuum sublata est; qui actus rectissimè abrogatio appellatur. An non enim abrogatio est, cum ejus, qui legi præsidet, auctoritate, vis, quam lex ad obligandum habebat, respectu omnium, qui eā tenebantur, in perpetuum tollitur;

*Remissio potestatis
in ipso abrogatione
sanctionis
legalis.*

tur? Id autem, ut diximus, factum est per Evangelicam illam sanctionem, universalem ac perpetuam, ac longe latius Mosaicâ, quam ad Iudæos tantum propriè pertinuisse diximus, patentem. Ea enim partim legali isti prorsus adversatur, partim eâ longè est mitior. adversatur prorsus, quatenus omnes eos a maledictione liberat, qui in Christum verè credunt, & sic etiam resipiscunt, licet antea gravissimè peccârint, aut adhuc nonnunquam labantur, atq; ut alibi diximus, vel millies antea maledictionem legis fuerint meriti. mitior est, quatenus eos demum morti æternæ subicit, qui in Christum non credunt, nec resipiscunt; non verò, ut lex Mosaica faciebat, eos, qui ullum Dei præceptum fuerant transgressi. At utroque modo sanctio hæc Evangelica vim, quam legalis illa habebat ad obligandum, tollit. Nam quotquot vivunt homines, vel credunt in Christum & resipiscunt, vel secùs. Si credunt ac resipiscunt, jam vi sanctionis Evangelicæ ab obligatione sanctionis legalis eximuntur prorsus: si non credunt, nec resipiscunt, jam vi sanctionis Evangelicæ satis validè ad pœnam mortis æternæ ferendam obstringuntur, imò tanto validiùs, quàm sanctione legali, quanto illa hac alioquin est mitior: unde hujus relaxationem in perpetuum (si modò hæc relaxatio dici potest) respectu omnium in Christum credentium, fieri vult Grotius: at sanctionis istius Evangelicæ quæ sperari queat relaxatio? Divitias gratiæ suæ immensas jam exhibuit Deus, ultra quas impius sit, qui ampliores sibi postulet. Quid igitur ad vinculum, seu obligationem istam ad pœnam æternæ mortis ferendam, opus est legali sanctione? Nullum cerè alium hîc ea præstat ulum, quàm quòd docet, Deum, si jure suo voluisset uti, potuisse etiam eos omnes, qui in Christum credunt, ut pote qui peccaverint, aut peccatum habeant, ut Iohannes loquitur, æternæ morti subicere, adeoque eos Dei benignitate, & peccatorum remissione opus habere: contra verò eos omnes summo jure morti æternæ subici, qui in Christum non credunt & non resipiscunt; siquidem eos Deus vel propter unum aliquod delictum, cui maledictio sub lege fuerat proposita, potuerit morti æternæ subicere: quanto ergo magis ob tantam, quæ hîc cernitur, contumaciam & impletatem? Etsi autem satis videtur esse demonstratum, sanctionem illam legalem abrogatam esse: tamen ex eo insuper ostendi potest, quòd, ut omnes norunt, & D. Auctor Hebr: 8. 13. loquitur, antiquatum seu abrogatum est fœdus vetus, & vis ejus in perpetuum subdata. unde ejus etiam interitum mox sequenturum auctor ille ominatur, licet id adhuc, vigente cultu illo cerimoniali, & templo, urbe, ac populo Iudaico adhuc vigere

Rom: 2. 3, & seqq.
Eph: 1. 7: 2. 7.

1 Ioh: 1. 8, 10,

vigere ac satis firmum esse videri posset, dum addit: *quod autem antiquatur, (vel veterascit) ac senescit, prope est ut aboleatur.* At si fœdus antiquum abrogatum est seu antiquatum, necesse est etiam illam, de qua agimus, legis sanctionem antiquatam abrogatamque esse. Hæc enim sanctio vinculum erat omnium validissimum, quo Iudaicus populus ad conditiones ejus fœderis omnes exactè servandas obstringebatur. Quare si hæc sanctio abrogata non est, vetus adhuc fœdus viget, & omnes Iudæi, imò omnes in universum homines, si ea sanctio, ut Grotius vult, ad omnes prorsus homines pertinet, ad ejus conditiones observandas adstringuntur. Adde quòd Evangelio, quod gratia in sac: literis appellatur, & eo nomine legi opponitur, sanctio, necesse est abrogatam esse legis severitatem, gratiæ illi oppositam, adeoque etiam sanctiones illas legales, quibus stantibus severitatem illam adhuc vigere necesse est. At nihil est in universa lege severius ac rigidius illa, de qua agimus, sanctione. Hanc ergo in primis abrogatam & antiquatam esse oportet. Atque id spiritus sanctus satis apertè indicavit, dum N. Fœdus eatenus in primis opposuit veteri, quatenus novum remissionem peccatorum & iniquitatum liberalissimè offert, eaque ratione efficit, ut homines sponte sua Deum tam benignum velint cognoscere, & legibus ipsius, quarum observatione tanto bono potiri queant, parere; id quod vetus non præstet: qua de causâ novo succedente, prius antiquari oportuerit ac consensescere, ac tandem penitus aboleri, d. I. Hebr: 8. ex Ier: 31. Veruntamen quia sanctio Evangelica, condemnationem iis, qui in Christum non credunt nec resipiscunt, interminans, aliquo modo cum legali convenit, & in iis, qui beneficii per Evangelium hominibus oblati ob suam contumaciam non fiunt participes, eundem effectum parit, quem paritura esset legalis illa sanctio, cum eos non secus atque illa maledictioni seu morti æternæ subjiçiat; ideo respectu eorum perinde est, ac si legali illi sanctioni adhuc essent obnoxii. quin & sac. literæ in quibusdam locis ita videntur loqui, ac si ii, qui in statu damnationis versantur hodie, sub lege essent. Quòd accedit, quòd Legis magis est proprium damnare, quàm Evangelii: hujus contrà magis absolvere & justificare: unde illud interdum legi simpliciter adscribitur, tanquam maximè proprium: hoc Evangelio. Hinc enim litera & spiritus, seu vetus & novum testamentum, eatenus inter se opponuntur, quòd litera occidat, spiritus vivificet: & ministerium legis vocatur ministerium mortis ac condemnationis, ministerium autem Evangelii, appellatur ministerium justitiæ, seu justificationis: lex iram dicitur operari, & gratiæ opponitur, ut

Ioh: 1. 17.
Rom: 6. 14, 15.

2 Cor: 3. 6.

ib: 7, & 9.

Rom: 4. 14.

Vid Rom: 9. 20.
cap: 7. totum: &
e 8 initium per
aliquot versic.
Gal: 2. 16, 21:
p. 10. & seqq. &
p. 21.

antea vidimus: quibus alia non pauca hinc inde, apud Paulum præsertim, reperiuntur similia. Quare cum Evangelium damnat, & morti æternæ subicit, legis fines videtur ingredi, & ejus officium quodammodo facere. Quam ob causam Paulus non obscurè videtur asserere, eos qui spiritu non ducantur, sed carnis opera faciant, esse sub lege, aut legem iis positam; contra eos verò, qui fructus spiritus edant, legem non esse, Gal: 5. 18, 23: 1 Tim: 1. 9, & seqq. quæ loca si adduxisset Grotius, videri potuisset causam suam magis stabilivisse; quamquam ea nihil ipsum revera juvant, eo præsertim animadverso, quòd Paulus concessione quadam in istiusmodi locis uti censendus sit, & eorum sententiæ, cum quibus illi res erat, aut adversus quos disputabat, (hi autem erant, qui legem adhuc vigere credebant, ut ex locorum circumstantiis satis apparet) sermonem suum aliquo modo attemperare, ne quid eorum, quæ salva Evangelii veritate concedi poterant, negare videretur, & interea, quatenus legis, aut eorum, quæ in lege continentur, usus aliquis in Evangelio esset, ostenderet. Quatenus ergo idem in Evangelio continetur, quod olim in lege; licet ea generatim loquendo, aut quæ veteris fœderis erat propria, abrogata sit: tamen hodie censenda est manere. Vnde ait Apostolus, se per fidem non abolere legem, sed stabilire. Nempe quia quicquid in lege est, quod æternum esse merebatur, & cum gratia & veritate, quibus duabus vocibus Iohannes Evangelium legi oppositum describit, atque adedò cum spiritu egregiè consentiebat, id totum ex ea in Evangelium traductum est: cætera, tanquam ab ejus natura abhorrentia per ipsam Christi mortem sublata sunt, quæ novum Fœdus, & quicquid illius proprium est, sancitum fuit ac stabilitum. Mortuus enim ille est ut Fœderis novi mediator: quæ de causâ sanguis etiam ipsius, sanguis novi & æterni fœderis dicitur, ut ab initio disputationis nostræ vidimus. Ideo morti Christi ea videmus adscribi, quæ novi fœderis sunt propria, & quo magis illius sunt propria, quantoque longius a Legis Mosaicæ proprietate recedunt, tanto magis, tantoque crebrius atque apertius ei tribuuntur. Omnium fortè creberrimè illi adscribitur remissio peccatorum ac justificatio: quia hanc novi fœderis maximè propriam esse cap: 1. docuimus. adscribitur ei etiam crebrò reconciliatio nostri cum Deo, redemptio ex servitute etiam peccati, aut si quid eandem vim habeat: quod eatenus N. Fœderis est proprium, quatenus ostendit, eam quoque pietatem hodie coram Deo valere, quam hostilis in Deum animus, & servitus peccati antecessit, quod vet: Fœderis ratio non permittebat. ejus enim erat, perfectam perpetuamque præceptorum

Rom: 9. ult.

Ioh: 1. 17.

Heb: 9. 17.

teptorum omnium obedientiam exigere a singulis, & hac demum
condicione justificationem polliceri. adscribitur eidem morti testi-
ficatio benevolentia Dei erga omnes homines, nulla gentium or-
dinumvé discrimine: cum in vetere discrimen, inter populos præ-
ferrim, esset maximum. adscribitur eidem legis ceremonialis aboli-
tio; & ex his manans Iudæorum ac Gentium in unum Dei populum
conjunctio: de quibus omnibus initio disputationis nostræ dictum
est. Quomodo ergo fieri potest, ut Christus, quemadmodum Gro-
tius vult infrà cap: 5, ideo moreretur, & peccatorum nostrorum
pœnas lueret, ne legi a Deo publicatæ, quâ pœnam fuerat minatus
peccantibus, aliquid auctoritatis apud nos detraheret pœnarum o-
missio; cum eam legem Deus ipse per Christum ejusque mortem
abrogarit, & ejus vim atque auctoritatem in posterum sustulerit?
Ea enim, quam Grotius intelligit, lex, hæc ipsa est pœnalis sanctio,
de qua hætenus agimus. nec aliam sanè ob causam magis urget
Grotius, legem hanc non abrogatam, sed tantum relaxatam esse,
quàm ut postea evincere queat, causam fuisse magnam, cur Deus
nobis, qui nocentissimi eramus, sponte dimissis, innocentissimum
nostri loco pœnæ subjiceret; nempe ut hoc pacto auctoritatem la-
tæ semel legis stabiliret. quæ ratio stabiliendi auctoritatem legis,
peccatores ipso mèt ad pœnam postulantem, quàm futura fuisset
præpostera, & Dei tum sapientiâ tum justiciâ indigna, in seqq. capi-
tibus, Domino adjuvante, docebitur. Interim dicimus, cum nulla sit
in universa Mosis lege sanctio hac severior, nulla gratiæ Evangeli-
cæ, & N. Fœderis benignitati magis adversa, nihil posse dici absur-
dus, quàm Christum N. Fœderis mediatorem Dei consilio ac vo-
luntate in eum finem esse mortuum, ne ea sanctio auctoritatem
suam perderet. Id enim nihil aliud est, quàm ex Christo Mosen, ex
sanguine fœderis novi, sanguinem fœderis antiqui, aut sanguinem
Abelis, qui maledictionem ac vindictam, præsertim adversus Iudæ-
os parricidas clamat, facere. quorsum enim auctoritas illius legis
stabiliretur pretioso Christi sanguine, nisi ut in posterum rata esset,
& exsequutioni mandaretur? Illud potius statuendum est, Chri-
stum, quia novi fœderis confirmandi causâ mortuus est, ideo mor-
tem eam subiisse, ut legis illius auctoritatem in posterum eo, quo
explicuimus, pacto tolleretur, & quemadmodum Paulus de obligati-
one legis ceremonialis loquitur, chirographum illud cruci affige-
ret ac perimeret. idque ipsum voluit Apostolus Gal: 3. 13. ubi ad i-
llam legis sanctionem, quam paulo antè citaverat, respiciens, ait:
Christus nos liberavit ab execratione legis, factus pro nobis execratio:

Col: 2. 14.

h. e. a jugo & obligatione legis maledictionem nobis minantis in perpetuum nos liberavit, dum ipse innocentissimus, ut nobis, qui nocentissimi eramus, consuleret, & nos in salutis viam traduceret, mortem tam diram & infamem, quæ sub lege hominibus tantum Deo abominandis imponi debebat, subiit, eaque ratione totius illius legis tam severam vim & auctoritatem in posterum sustulit. siquidem inde manifestissimè patuit, Deum peccatores omnes salvos velle. Tollunt autem se mutuo, aliquem velle salvum, & eundem maledictioni seu mortis æternæ pœnæ subicere. Imò licet in Evangelio quoque comminatio mortis æternæ non credentibus aut non resipiscantibus sit proposita, nusquam tamen indicatur, eum in finem Dominum Iesum esse mortuum, ut id confirmaret, & insignitè stabiliret: sed semel tantum, idque obscurius, a Christo indicatur, quomodo ex morte ipsius perspicui possit, eos qui in impietate persistunt, punitum iri: nec quisquam ex aliis sacris scriptoribus, cum docere vult, impios ac non resipiscences perituros, argumentum ejus rei ex morte Christi petit. nempe quia hoc ipsum novi fœderis non est planè proprium, & aliquo modo, ut diximus, legale: mors autem Christi ad illa, quæ novi fœderis sunt propria, confirmanda spectat. Quòd si ne in hunc quidem finem Christus revera est mortuus, licet ea res novi fœderis aliqua ratione sit propria: quanto minus eum in finem mortuus censerì debet, ut ejus legis auctoritatem stabiliret, quæ non illos demum, qui in ipsum credere ac resipiscere nolint, sed omnes quotquot aliquando peccarint, morti æternæ mancipat, quæ ab illa distincta, nullo modo est novi fœderis propria, sed ab eo *διὰ τὴν πᾶσιν* dissidet?

Luc: 23. 31,

Partic: 8,

Quòd porrò Grotius, de interpretatione legis κατ' ἐπεχέουσιν agens, ita verba illa Eph. 2. 3. *naturâ eramus filii iræ*, accipit, ac si dictum fuisset: eramus *obligati legis sanctione*; id nulla ratione nititur. Etiam si enim verum sit, Iudæos fuisse obligatos legis sanctione: non tamen sequitur, id ipsum in illis verbis ab Apostolo fuisse expressum. imò si *cæterorum* nomine, cum quibus sui ordinis aut generis homines comparat Paulus, gentes intelligas; faciliè colligi potest, illum verborum Pauli sensum non esse, quem vult Grotius. siquidem filii ea sanctione revera non erant obligati. At Paulus de cæteris illis non minùs, quàm de sui generis hominibus, affirmat, eos fuisse iræ filios: imò ita loquitur, ac si id de cæteris per se esset manifestius. Angustior nempe est Grotii explicatio verbis Apostoli. Quisquis enim obligatus est legis sanctione ad pœnam, est etiam filius iræ naturâ non contrà: cum possit quis etiam ob naturalem rei æquitatem

æquitatem ad pœnam verè obligari, absq; ulla sanctione pœnali, ut ipsemet Grotius docuit.

Quæ de relaxatione satis doctè differt in sequentibus Grotius, ea sententiam nostram non evertunt, sed aliquo etiam modo confirmant. Nam si eo, quo Grotius vult, pacto sanctio legalis relaxari potuit; potuit etiam alia mitior, quæ id, quod relaxationem vocat Grotius, in perpetuum sanciret, & omnibus hominibus proponeret, in severioris illius locum substitui, & sic severior illa abrogari.

Partic: 9.

Illud non est prorsus admittendum, quod sub finem capitis dicit: *si omnes peccatores morti æternæ mancipandi fuissent, periissent funditus ex rerum natura due res pulcherrimæ, ex parte hominum religio in Deum, & ex parte Dei præcipua in homines beneficentiæ testatio.* De posteriori, hoc est, testatione præcipua in homines Dei beneficentiæ, assentior Grotio: de priori non omnino. Nam ante publicatum Evangelium, cùm nullum Dei promissum extaret, eos, qui peccassent, & postea resipuissent, æternæ morti eximendos esse, vigeat nihilominus religio, in nonnullis quidem ante legem, in multis autem sub lege. Non ergo funditus, ut Grotius ait, periisset religio in Deum, sed tam ardens, tam pura & solida, nunquam tam multorum hominum animis fuisset ingenerata, nisi Deus sanctionem de hominibus resipiscenibus morti æternæ eximendis proposuisset, & eam, quæ huic rei obstabat, sustulisset. Lex sanè, quæ omnibus peccantibus mortem minabatur, terrenis promissis homines ad religionem in Deum vocabat; quod frustra prorsus factum fuisset, si id concedendum esset, quod Grotius asserit. vide inter alia quàm plurima veteris testamenti loca Levit: cap: 26. Deut: 28. & 30.

Partic: 10.

RESPONSIO AD CAP: IV. quod inscribit Grotius;

*An injustum sit Christum puniri ob peccata nostra,
& ostenditur non esse.*

PRIMUM ait: *argumenta, quibus Socinus hoc dogma ita labefactatū, non satis recto ordine ab ipso esse posita. Quare ad eum modum ea vult digeri, ut prima sit classis earum ratiocinationum, quæ id, quod factum ipse cum suis defendat, injustum esse colligunt: secunda earum, quæ causam negant fuisse ita faciendi; tertia earum, quæ id à Deo factum negant; cujus ordinis rationem reddit.*

Partic: 11.

lib: 3. cap: 1, 2, 3,
4, 5.

Quoniam nos, si argumenta sint firma, de ordine non tantopere sumus solliciti: tamen ordinem, quo Socinus est usus eo in loco, ubi ex professo est argumentatus, (nam in iis argumentis, quæ hinc inde obiter interspergit, dum ad rationes adversarii respondet, non est quod quis ordinem certum desideret) satis videtur esse commodus. Sciendum autem est, Socinum non de pœna tantum, quam Christus ob peccata nostra tulerit, ut hîc facit Grotius, egisse, sed de satisfactione, seu plena eorum, quæ nos præstare debebamus, solutione aut compensatione. deinde non tantum adversariorum sententiam oppugnasse, sed suam etiam, & quidem primum, adstruxisse. præterea non tantum eam satisfactionem, quam patiendo, sed etiam eam, quam legem Dei nostri loco implendo præstiterit, refutandam sibi sumuisse. ac denique rem habuisse cum eo, qui negavit, Deum salvâ suâ iusticiâ potuisse nobis peccata nostra, nulla pro iis accepta satisfactione, condonare. Grotius hoc, quod primo loco exsequutus est Socinus, omittit. neq; enim in eo a Socino videtur dissentire. licet demonstrationem divinæ iusticiæ absque ea salvam esse non potuisse indicet. Deinde quædam Socini argumenta, quæ is ad suam sententiam confirmandam attulerat, ita accipit, ac si suæ sententiæ fuissent opposita; & quædam illius dicta in alienum sensum, imprudens quidem, ut arbitror, non sine negligentia tamen culpa, detorquet, ut non uno loco apparebit: ea etiam argumenta, quæ adversus alteram satisfactionem quam activam vocant, sunt a Socino allata, prætermittit. Quare non est mirum, si Grotio visum est, alio in argumentis Socini perscensendis uti ordine, quàm is est, quo Socinus ipse fuerat usus; cum nec scopum Socini in omnibus satis animadvertit, nec ea omnia, quæ Socinus asserit, ipse neget, aut quæ ille oppugnat, ipse defendat. Ut autem lector seriem argumentorum Socini videat, eam breviter hîc delineabimus. Primum suam sententiam confirmat Socinus; tum contrariam refellit: quoniam eo ipso etiam, dum suam adstruxit, contrariam refutasse censendus est. Sententiam suam confirmat, dum docet primum, Deum iure potuisse nobis peccata nostra condonare, nulla pro iis vera satisfactione accepta; deinde eum id etiam facere voluisse. Sententiam adversariorum refellit, dum primum generatim docet, non potuisse, nobis non pereuntibus, divinæ iusticiæ pro peccatis nostris satisfieri; deinde speciatim, id a Christo fieri non potuisse. Prius ita exsequitur, ut primum injustum esse doceat, adeoq; respectu Dei impossibile, alterum pro altero, seu vice alterius punire; injustum autem duplici ratione, par-

lib: 3. c. 1
Socinus de
satisfactione
C. 1. ib: c. 20

tim naturâ suâ, partim ob divinum decretum, seu maius effectum; deinde quia, etiamsi id non foret injustum, atque ita respectu Dei impossibile, alia tamen ratione id foret impossibile; quia tot homines, qui pro aliis satisfaciunt, reperiri non possint, unus autem aliquis id præstare nullo modo queat. Posterius hoc modo tractat, ut doceat, Christum nec pœnarum, quas nos ex lege Dei subire tenebamur, solutione, nec eorum, quæ nos ex ejusdem lege facere debebamus, præstatione divinæ justitiæ pro nobis satisfacere potuisse. Ut illud demonstret, ostendit, Christum nec pœnam illam, quam nos subire tenebamur, mortem nimirum æternam subivisse, aut subire, nisi eversa salutis nostræ & liberationis a peccatorum nostrorum pœnis spe, potuisse; nec, si subivisset, pro omnibus omnium hominum peccatis satisfactorum fuisse. hoc verò quo pacto demonstra- verit, alio commodiore loco dicemus. Cur hunc Socini ordinem reprehendendum putet Grotius, nondum perspicio. Sed ordinem nunc mittamus, & rem ipsam, Grotii vestigia sequuti, considere- mus.

cap: 4.

cap: 5.

inf. ad finem
cap: 6.

Ait ergo Grotius, *ut ad justi atque injusti questionem veniamus, primum separanda esse ista, An justum fuerit Christum puniri ob peccata nostra, & An id aliquid facere potuerit ad veniam nobis impetrandam.*

Partic: 2.

Et si nos concedimus, posse has quæstiones aliquo modo distin- gui; ita tamen ex sunt inter se conjunctæ, ut prior sine posteriore nequeat expediri. Nisi enim constet, potuisse pœnam Christo im- positam aliquid facere ad veniam nobis impetrandam, non potest etiam constare, eam justè potuisse Christo imponi. Itaque non con- cedimus Grotio id, quod postea, causam dicti reddens, subjicit: *Nam etiamsi talis causa pœnæ non fuisset, (nempe ut nobis aliquid ad impunitatem proderet) non inde tamen sequeretur, in ipsa pœna injuriam aliquam contineri.* Nam si Christus ob peccata nostra puni- tus fuit a Deo, necesse est eum nostro nomine, seu nostri loco ac vi- ce pœnam illam pependisse, ut quidem cum cæteris omnibus, qui istam Christi satisfactionem defendunt, contendit Grotius, & res ipsa cogit. Etenim vel suo nomine eam pœnam pependit Christus, vel nostro. Non suo, cum fuerit innocentissimus, & is, qui pœnam exegisse statuitur, iustissimus. Si nostro; jam nos ipsi ad id, quod no- stro nomine solutum est, præstandum nullo jure tenemur; & sic vi pœnæ a Christo nostri loco persolutæ veniam peccatorum necessa- riò consequimur; nisi injustum dicere velis Deum, qui idem debi- tum bis exigit, semel a Christo, nostri loco, iterum a nobis ipsis: id

quod nulla justitiæ ratio permittit. Ea enim in æqualitate consistit, at qui idem bis exigit, cum semel tantum debeat, is æqualitatem in exigendo certè superat. Id videmus in aliis debitis omnib. Nam cum quis debitoris nomine persolvit debitum, jam non potest idem ab ipso met debitor iterum justè exigi; sed necesse est, ut, si alter ille totum ipsius loco persolvit, ipse debitor nihil ampliùs præstare teneatur, & sic debitor prorsus esse desinat; si partem, ipse reliquam tantum debiti partem solvere teneatur. Quod si ergo Christus nostro nomine universam, quam nos debebamus, pœnam, vel id, quod universam compensaret, persolvit, quemadmodum vulgo creditur ab omnibus, nos nullam ampliùs pœnam debemus: si partem tantum persolvissè aut compensassè velis, quamquam hæc pro peccatis omnibus satisfactio non erit, nihilominus pars debiti nostri sublata est, & sic ex parte saltem ad impunitatem ut nobis ea pœna prosit, necesse est. Quod si ad veniam nobis impetrandam nihil prodest, & nos ad universam, quam debebamus, pœnam persolvendam adhuc obligati sumus; quo jure pœna a Christo antea nostri loco fuit exacta? Non potest ergo posterior quæstio a Grotio constituta, a priori prorsus separari, sed unà tractanda est, quemadmodum Socinus fecit; quod quia Grotius non attendit, mirum quàm malè sese in referendis Socini sententiis, argumentis, ac responsionibus sæpe gerat: qua in re nullam meretur excusationem, cum Socini dicta ita sæpe sint clara, ut dubitare non immeritò possis, utrum is, qui verum eorum sensum non expresserit, exprimere etiam voluerit.

Partic: 3.

Probaturus porrò Grotius, non fuisse injustum puniri Christum ob peccata nostra, ita scribit: *Injuria autem videtur quæri posse aut in ipsa materia, hoc est, in gravissimis afflictionibus & morte comparatis ad ejus qui ista patiebatur innocentiam, aut in forma, hoc est, in pœna comparata ad peccata aliena tanquam causam meritoriam. Ostendimus ergo in neutro esse injuriam.*

Ad hoc argumentum breviter ita respondemus: Injuriam propriè esse in pœna tota, seu majori, (res enim eodem recidit) in materia propter formam, comparatam ad ejus, qui illam patiebatur, innocentiam: h. e. in eo, quòd afflictio talis imposita credatur innocenti, quæ respectu ipsius innocentis pœnæ rationem haberet, seu quâ ipse innocens puniretur. quod propterea addimus, quia interdum nihil prohibet, quominus innocentis afflictione puniatur ipse nocens, quod tamen in nostro negotio factum non est, ubi dimissis nocentibus, innocentissimus tantum punitus creditur. Quòd si ex thesi speciali facere velis generalem, ea hæc erit, Injustum esse punire innocentem,

nocentem, quacunque tandem de causa id fiat, non verò simpliciter, ut Grotius postea facit, punire *quempiam* ob aliena peccata. id enim concedi potest non semper esse injustum, ut inferius intelligitur.

Etiamsi autem hac responsione contenti esse possimus, tamen ut iis satisfiat, qui uberio rem hujus rei declarationem desiderabunt, verba Grotii melius adhuc excutiemus, cum in iis aliquo modo fons erroris lateat. qua in re si a populari loquendi consuetudine non nihil discefferimus, nemo id nobis vertet vitio; cum Grotius ad hujusmodi disputandi genus nos vocet, & sententia nostra jam satis populariter sit explicata, & inferius denuo, ubi res postulabit, explicanda.

Cum ergo Grotius ait: aut in materia ipsa, aut in forma quari posse injuriam; particulâ *in* vel subjectum significat, cui injuria inhæreat, subjectum, inquam, tale, quale etiam in accidentibus, ad similitudinem substantiarum, reperire licet; quo pacto Grotius infra ait, injusticiam propriè accidere actioni ipsi, qualis sit materia punitionis: cui autem aliquid propriè accidit, id illius est subjectum; vel significat causam, ob quam injuria subjecto illi inhæreat. Si priori modo verba sua Grotius accipit; vel in neutra istarum partium separatim sumtâ est injuria, sed in pœna tota, ex materia & forma composita; quo pacto non erit major argumenti propositio admit-tenda, ob insufficientem membrorum disjungendorum enumerationem; cum materia & forma non separatim tantum, sed etiam conjunctim sumtæ fuerint commemorandæ; vel, quod eodem recidit, si rem ipsam spectes, in materia quidem residet injuria, sed propter formam; quo pacto minoris pars prior erit falsa; neq; confirmabitur ista ratione, quâ utitur Grotius, quia certum sit, Christum innocentissimum, a Deo gravissimis cruciatibus, ipsaq; morte fuisse affectum: cum non in materia pœnæ absolutè ac per se considerata, adeoq; etiam in ea afflictione, a qua pœnæ forma abest, injuria residere a nobis dicatur, ut argumentatio Grotii postulat; sed in materia propter formam, adeoq; in ea demum afflictione, quæ actu ipso materia pœnæ est, & formam illam sustinet. Nos verò negamus afflictionem mortemq; Christi re ipsa pœnæ fuisse materiam, idq; illud revera est, de quo in hoc libro nobiscum disputat Grotius. Si verò posteriori modo verba sua Grotius accipit, altera minoris propositionis pars falsa est. Nam injuriæ ratio ac causa consistit in forma pœnæ, relata ad illius, qui eam sustinet, innocentiam. Etenim vindictæ ratio, quæ pœnæ forma est, in innocentem jure cadere non potest; injuriâ potest, si ei vel falsò crimen aliquod impingatur,

vel alienum delictum, sive verum, sive falsum imputetur. Sumimus autem hoc loco pro concessio, Grotium, dum pœnam comparat ad aliena delicta tanquam causam meritoriam, tacite id ponere, quod tunc, cum de materia ageret, expressè dixerat, nempe innocentem esse eum, qui pœnam illam ferat. Nisi enim id ponat, non est sufficiens in maiore propositione membrorum enumeratio; cum omisum sit illud, in quo, nostrâ quidem sententiâ, injuriæ ratio consistit. Diximus enim, eam consistere in pœnæ forma, relata ad ejus, qui eam sustinet, innocentiam; cujus considerationis nulla fieret mentio.

Hoc ut melius intelligatur, paulo adhuc penitus consideranda sunt hæc Grotii verba, in quibus pœnam comparat *ad peccata aliena tanquam causam meritoriam*; cum in iis non minima erroris, quem Grotius defendit, lateat causa. Primum autem arbitramur, eum loqui de peccatis alienis quæ aliena sunt, non verò, quæ fortè iis ipsis, qui propter ea puniuntur, communia. alioquin & captiosè fuisset loquutus, & id, quod inter nos controversum est, haudquaquam attigisset. Agitur enim inter nos de eo, qui ob aliena peccata, quorum nullo pacto erat particeps, ut pote innocentissimus, puniri creditur. Deinde arbitramur Grotium vocem *meritoriam* ad eandem pœnam referre, ad quam causæ nomen, cui illam adjungit, refert; ita ut sensus sit, peccata aliena non considerari ut causam simpliciter pœnæ illius, de qua sermo est, sed ut causam ejusmodi, quæ pœnam illam mereatur. Nam si causæ tantum nomen ad pœnam eam referret, de qua sermo est, quam respectu ejus, qui peccârit, alienam dicere possis; vocem autem *meritoriam* ad pœnam propriam, h. e. ei ipsi, qui peccârit, infligendam, cujus in Grotii verbis nulla est mentio; itidem captiosè fuisset loquutus. Denique voce *tanquam*, causæ meritoriae præfixam, arbitramur eum non ipsam rei veritatem, sed considerationem tantum, sive veram sive falsam, exprimere voluisse. Nam si rei veritatem eâ particulâ significare voluisset, & sic pro concessio summisset, peccata aliena revera esse causam meritoriam pœnæ illius, qua de agitur; non tam injustum id foret censendum, quod ab ipso ponitur, quàm falsum & impossibile. Etenim aliena peccata non possunt esse causa meritoria pœnæ, quam alius quispiam a nocente diversus sustineat. Possunt quidem peccata aliena esse causa impulsiva pœnæ hujusmodi, sed eam mereri non possunt. Distinguenda enim sunt a se invicem hac in parte duo ista, quæ dum Grotius conjunxit, errandi occasionem præbuit aliis, fortasse & sibi, Causa nimirum & Meritum. Causæ enim simpliciter est,

est, aliquid facere ad rei existentiam, & impulsivæ quidem, de qua Grotio sermo est, movere quempiam ad aliquid faciendum, nulla etiam habita ratione juris, quod quis ad id faciendum habeat. Meriti autem est, dignum quempiam reddere re aliqua, siue bona, siue mala, & sic jus ad eam largiri cuiquam, ad bonam quidem ei ipsi, qui meretur; ad malam verò ei, respectu cuius meretur. Unius autem peccata, non possunt alterum dignum reddere poenâ, sed cum tantum, qui ea admisit, quemadmodum superiori cap: docuimus; adeoque nec alienam poenam mereri possunt, sed propriam tantum illius, qui deliquit: impellere autem possunt quempiam ad alterum puniendum, & id quidem justè, si is ipse, de cuius poena agitur, eam delicto aliquo suo fuerit commertus; injustè, si commertus non sit. Neque verò quicquam aliud volunt sac: literæ, cum asserunt, quempiam a Deo ob aliena delicta fuisse puniendum, quàm Deum alienis peccatis impulsam fuisse ad eum puniendum; non verò, aliena peccata, quâ quidem aliena fuerunt, & ipsi puniendo nullo modo communia, poenam alterius fuisse commertita. Nempe ut is, de cuius poena agebatur, jure puniri posset, id a proprio ipsius delicto pependit; ut autem actu ipso puniretur, etiam ab alieno. qua de re plura inferius dicentur. Alia verò ratione fieri potest, ut peccata aliena poenam mereantur alienam, non quâ ipsa sunt aliena, aut quâ poena est aliena, sed quatenus aut peccata illi, qui ob ea punitur, sunt aliquo modo communia, aut contrâ poena ei, qui peccavit, seu cui ea peccata magis propriè tribuuntur. Potest enim quis & alieni peccati fieri particeps, & poenæ. Peccati quidem, cum quis ejus vel exitit auctor suavorvè, vel administer atque adjutor, vel denique approbator, aut etiam imitator. Contrâ poenæ alienæ quispiam fit particeps, cum ex illa vel dolor atque afflictio, vel damnum aliquod, vel denique ignominia ad ipsum redundat, ob conjunctionem arctiorem, quæ inter ipsum, & eum, qui punitur, intercedit, qualis est v. g. inter parentes & liberos, Regem & subditos. Fit autem interdam, ut utrumq; hoc concurrat, & tum is, qui ob alterius delictum punitur, ejus delicti sit particeps, ac culpæ affinis, tum vicissim alter ille, ob cuius delictum hic punitur, particeps evadat poenæ. quo tempore ob istam rerum inter se conjunctionem, ac confusionem quandam proprii cum alieno, dicere possis, peccata unius merita esse poenam alterius, seu aliena peccata merita esse poenam alienam; verum non quâ aliena, aut non quâ alienam, sed propria propriam. quatenus enim quispiam alieno participat, eatenus illud non alienum est, sed proprium. Etiam si autem proprium cum alieno in hujusmodi

*Quo sensu dicat
Sacra literæ qu
piam ob aliena
delicta hujus
punitum.*

jusmodi negotio quodammodo concurrat, tamen res interdum aliena potius dicitur, quàm propria, aut huic etiam communis; quia id, quod commune est, sæpe solet ei simpliciter ascribi, cui id insigniori quapiam ratione convenit. Itaque peccatum illi solet absolute tribui, qui inter alios, quibus id delictum aliquo modo commune est, eminet, & cæterorum est veluti antesignanus, quem principalem vulgò appellamus; pœna verò ei, in quo manifestius exercetur, quique damnum magis videtur sentire.

Cum ergo eo sensu, quem priori loco explicuimus, quique ad nostrum negotium propriè pertinet, peccata unius non possint revera mereri pœnam alterius, eumque afflictione aliqua aut nocumento, quo per seipsum sit indignus, dignum reddete; apparet, injustum esse quempiam punire ob peccata aliena tâquam causam meritoriam; quod cum sit, is qui vel reipsa innocens est, punitur, vel saltem quâ innocens. qua de causa diximus antea, nos arbitrari, Grotium, cum pœnam comparat ad peccata aliena tanquam causam meritoriam, eum ipsum, qui punitur, ponere innocentem. Ad pœnam quidem simpliciter sumtam sufficit, ut peccata aliena statuantur esse causa meritoria afflictionis alicujus, quæ cuipiam imponitur: at ut pœna sit justa, requiritur, ut ea non tantum ita considerentur, sed etiam ut reipsa eam afflictionem mereantur, quæ pœnæ ac vindictæ rationem sustinet, aliàs immeritò punietur alter. Immeritò autem quempiam punire, est injustè punire.

Non est autem hoc loco prætereundum, quòd Grotius de forma tantum pœnæ agens, eam comparat ad aliena peccata, tanquam causam meritoriam, de materia verò loquens non item: quasi peccata aliena, licet materiam pœnæ, seu afflictionem ac nocumentum ipsum, non mereantur, meritoria tamen causæ dici queant ratione formæ, & sic non afflictionem, sed relationem ei adhærentem, in qua forma pœnæ cernitur, licitam reddant. id enim licitum sit ex delicto, cujus respectu delictum meritoria causa dicitur. Vnde infra vult Grotius, actum pœnalem, quo quis ob alienum delictum plectitur, exerceri interdum tanquam licitum citra considerationem ullius delicti, vel antecedente ipsius punientis jure, vel iusto ac valido consensu ejus, de cujus pœna agitur. Atqui peccata non relationem, quæ pœnæ forma est, merentur, sed rem atque afflictionem ipsam, cui relatio adhæret. Relatio enim illa est inter pœnam & delictum respectus, qui a terminis illis, seu majoris relatis, re non differt, sed ratione. nihil autem dicitur mereri relationem ex natura sibi adhærentem, sed rem illam, ad quam habet relationem. Itaque

Itaque cum peccata aliena considerantur ut causa meritoria pœnæ, ipse actus pœnalis censetur licitus ex alieno delicto, idq; jus punienti censetur largiri ad eum infligendum, quale tamen jus ex se re ipsa parere non potest, ut hactenus ostendimus; adeoq; ii, qui innocentes ob alienum delictum tanquam causam meritoriam puniunt, jus sibi aliquod ad eos affligendos tunc arrogat, quod revera nullum est, iisq; injuriam faciunt, etiam si cæteroquin jus aliquod habeant ad ejus generis afflictionem iis citra pœnæ rationem imponendam. Verùm quia isto jure, quatenus puniunt, non utuntur, respectu pœnæ perinde se res habet, ac si eo prorsus carerent. Quemadmodum ergo injuriam facturi essent, si eo jure prorsus carerent: ita & nunc, cum jure isto non utuntur, sed eo tantum juris prætextu, qui nil nisi prætextus est.

Quare ut ad sequentia Grotii verba pergamus; cum ipsemet asserat, fateri Socinum, non fuisse injustum, ut Christus innocentissimus a Deo gravissimis cruciatibus ipsaq; morte afficeretur, nihil est, quod de ea re multa dicamus. Potuit autem id Deus facere, atque adeo, quemadmodum fatetur Grotius, fecit, jure domini, quod in Christi vitam ac corpus habebat, accedente præsertim ipsius Christi consensu. Ex quo ipso apparet, Christum a Deo revera non fuisse puniunt. qui enim punit quempiam, is, quatenus eum punit, eo jure ad illum affligendum utitur, quod ex ipso delicto aut injuria per se naturaq; suâ pendeat: quale non est jus absoluti domini, quod hîc primò est considerandum; nec illud, quod ex valido alterius consensu proficiscitur. Vtrumq; enim citra omnem delicti respectum consistere potest, & non nisi per accidens ac contingenter cum delicto coheret.

Deinde illud quoq; concedimus, quod alteram Minoris partem probaturus affirmat Grotius, non esse simpliciter injustum, aut contra naturam pœnæ, ut quis puniatur ob aliena delicta. Vbi minus affirmat Grotius, quàm antea dixerat, & sic alteram Assumptionis partem non probat, antea enim, postquam pœnam comparasset ad peccata aliena, addidit illa verba: tanquam causam meritoriam, h. e. ita ut peccata, quorû non sis particeps, censeantur pœnâ illam mereri. quo pacto innocens quoq; alieno merito puniri posset. At hoc est, quod nos negamus. Etenim potest, ut quis ob aliena peccata justè puniatur, quia ipse quoq; peccarit, & sic pœnam fuerit commertus; præsertim si eorum ipsorum delictorum, quæ aliena dicuntur, & ob quæ puniuntur, fuerit particeps. Neq; verò est, quod quis dicat, eum, qui ideo puniatur, quia ipsemet pœnam fuerit commertus, ob alie-

Partic: 4.

Deo tñ jure ab-
soluto domini tñ
ex consensu Ch-
risti. Ergo tñ
iuris affligere
ut est pot-
estatis latitudo
dicitur.

Partic: 5.

Non simpliciter
injustum esse ali-
quem ob aliena
delicta puniri
ostendit.

na peccata eodem tempore puniri non posse. Nihil enim prohiberi quominus quis simul eodemque actu & ob sua, & ob aliena peccata puniatur, ut inferius tum dictis, tum exemplis s: literarum planum faciemus. Possunt enim plures esse unius rei, atq; adeo unius etiam poenae, causae antecedentes impulsivae, & quidem unius generis. At cum s: litera affirmant, quempiam ob peccata aliqua punitum, nihil per se significant aliud, quam peccata illa fuisse causas ejus poenae antecedentes aut impulsivas; quo autem modo causae impulsivae fuerint, id istiusmodi loquendi ratione non explicatur, sed ex rei ipsius ac circumstantiarum ratione aestimandum est. Propria poenam verè merentur, & ut puniri is, qui ea commisit, jure possit, efficiunt: Aliena, etiamsi poenam istiusmodi mereri nequeant, nihilominus tamen Deum vehementer movere possunt ad poenam de alio quoquam, qui eam suis delictis est commeritus, sumendam, ita ut, etiamsi forrè Deus poenam peccati alicujus non fuisset exacturus, aut de ea multum remissurus, tamen ob aliena peccata eam exigat, aut severius exigat, quanquam non ultra proprium hominis meritum. Id autem duplici potissimum de causa videtur fieri; vel enim propterea id contingit, quia peccata aliorum praecedentia faciunt, ut tandem aliquando exemplum aliquod Deus toties irritatus statuatur, nec ultra modum peccandi licentiam progredi sinatur cum etiam tolerantiae ac lenitatis divinae sit aliquis modus; vel quia Deus hunc puniendo, alterum quoque illum, ob cujus peccata eum dicitur punire, simul punire possit, propter arctiorem, quae inter illos intercedat conjunctionem, ob quam ille, ob cujus peccata puniatur alter, supplicii alieni re ipsa fiat particeps: quo pacto parentes in liberis ac posteris, reges in subditis puniuntur, aut totius Reipublicae vel communivitatis alicujus corpus in suis membris vel pluribus vel nobilioribus, licet paucis. Etsi enim interdum tota aliqua communitas generatim peccet, non tamen Deus omnia illius membra sigillatim punit; nec etiam statim supplicium exigit, sed nonnumquam pro sua lenitate ac longanimitate diu parcat, ac resipiscentiam expectat; quod dum fit, multi saepe fontes moriuntur, qui poenam videntur effugisse. At cum frustra Deus expectavit, & tolerantiae tempus praeteriit, tandem posteros, illorum peccatorum veluti haeredes, punit, & debitas ab ijs poenas exigit, & eo pacto majores ipsorum simul supplicio afficit, quorum scelera per posterorum poenam traducit, & eorum etiam memoriam execrabilem reddit; censeturque tum totus ille populus aut familia, pro uno veluti homine, cujus diversae fuerint aetates, & quod de ultimis sumitur supplicium,

cium, id propter conjunctionem ac successionem de omnibus antegressis, qui ejusdem sceleris rei fuerant, sumtum censetur. cujus rei exemplum vel Hierosolymitanum excidium nobis præbet, ut ex s. lit. apparet. Deinde peccata quorundam sunt occultiora, aut minus notabilia, quorum pœnas Deus, nisi alia interdum accederet afflictio, ad eas repetendas impellens, fortasse non exigeret, sed quia alium quempiam, iis conjunctum punire vult, ideò eas pœnas exigit, ut per horum veluti latus, alterum quoq; illum petat & affligat. Nonnunquam per totum aliquem populum aut familiam peccata aliqua serpunt, aut a variis variè, diversoq; tempore peccatur, quæ sigillatim vindicta divina non persequitur, sed interdum tum demum, ubi is, qui familiæ aut populi istius caput ac princeps est, aliquid singulari dignum pœna admisit, quem personarum conjuncturum supplicio punire vult: ideo totum populum aut familiam generatim punit. Quod si simul innocentes aliqui pereunt, aut damnati patiuntur, ut infantes, quos promissio aliqua divina propriaque pietas ab ea re non defendit, id vel non ex Dei consilio revera fit, sed ob ipsam rei naturam, ut cap: 1. diximus; vel si ex Dei fit consilio, id non in ipsorum, sed in aliorum potius, cum quibus conjuncti sunt, pœnam cedit. Nam ea afflictio, quatenus in ipsis innocentibus acquiescit, pœna non est, sed eatenus demum, quatenus in ipsis nocentibus terminatur; adeoque id revera pœnæ rationem habet, quod ad ipsos nocentes inde redit damni ac nocimenti; ipsa innocentium afflictio, quatenus ipsorum propria est, & in ipsis terminatur, medium tantum quoddam est, per quod pœna exercetur; & quatenus quidem Deus hoc pacto affligit nocentes, eo jure utitur, quod ex peccatis ipsorum propriè manavit, cum ea afflictionem hanc vere fuerint merita: quatenus autem ipsos innocentes affligit, cum id absque illorum consensu fiat, jure utitur dominii absoluti, quod in creaturas omnes habet, citra omnem cujuscunq; delicti rationem; utiturque tum innocentibus illis ut rebus suis, quibus nihil ultra id, quod naturæ illorum consentaneum est, seu quod naturaliter incurrere possent, mali aut doloris imponit. quatenus autem quis jure dominii utitur, quod citra delictum in rem aliquam habuerit, eatenus, ut diximus, non punit, licet id faciat occasione delicti alicujus, cumque in finem, ut pœnas ejus exigit. Neque enim omne id, quod fit ob delictum aliquod, cumque in finem, ut ejus pœna exigatur, protinus pœna est. quandoquidem multi res ac pecunias suas sponte sua prodigunt, multaque patiuntur damna & incommoda, ut alios ulciscantur ac puniant, nec tamen ea ipsa damna pœnæ sunt; aliæ

Mat: 23 34. & seq.
confer cum præced: a 7 29.
Luc: 11. 49 & seq.
confer c. 19. 42, 48
seqq.

alias seipfos punirent. qua de re inferius plura dicentur.

Quandoquidem ergo hactenus ostendimus, non esse simpliciter injustum punire quempiam ob aliena delicta, si nempe is ipse de cuius poena agitur, eam fuerit commertus; quivis facile intelligere potest, multo minus id esse contra naturam poenae, cuius etiam rei in verbis suis mentionem facit Grotius; cum ne illud quidem ad naturam poenae requiratur, ut is ipse, qui puniendus est, poenam revera fuerit commertus, sed satis sit, ut illi peccatum quaecumque, sive proprium sive alienum, sive verum sive falsum, apparens tamen imputetur, isque dignus propterea censeatur, qui affligatur ac male tractetur: quam ad rem sufficit hominibus crudelibus atque iratis, aut imprudentibus, conjunctio ejus, de cuius poena agitur, cum nocente, aut eo, qui nocens esse censeatur, ut liberorum cum parentibus, servorum cum dominis, subditorum cum magistratibus, aut ipsorum liberorum, consanguineorum, servorum denique ac subditorum inter se, & amicorum quorumvis, praesertim eorum, qui id agunt; aut agere videntur, ut nocens poenam effugiat. Vbi enim ira locum habet, ibi vindicta quoque ac poena. Habet autem locum, naturam ipsam inspectam, in omnibus illis, quos diximus, ut ipsa testatur experientia. Requiritur quidem, tum ad iram, tum ad poenam, ut in eo, qui puniendus est, culpa atque injuria, quae vindicanda sit, si non primò, saltem secundariò, veluti in quodam culpae alienae haerede aut particippe, videatur haerere, eique hoc pacto quippiam censeatur accessisse, quod illi per poenam sit detrahendum. Ea enim vindictae ratio est. Ad id verò, ut ita censeatur, sufficit illa, quam diximus, cum nocente conjunctio. Nam simili ratione potest quispiam rem a parente sibi ablatam, a liberis repetere, tanquam ejus haeredibus, ad quos tamen nec res ipsa, nec rei pretium pervenerit, quod non nisi injustè fit. Quod si quippiam ad eos revera pervenisset, jure id ab illis postularetur. At delicti alieni nemo re ipsa fieri potest participps, & ejus veluti haeres, nisi suo ipsius delicto; & ea actus vitiositas, quae propria poenae causa est, personam delinquentis non egreditur, adeoque neminem nisi eum ipsum, qui peccavit, ad poenam obligare potest: interim videri potest personam ejus quodammodo egredi, & in alios ei conjunctos veluti dimanare, eosque dignos afflictione reddere; quod cum sit, iis alienum delictum imputatur & tanquam meritoria ejus afflictionis causa consideratur: eoque pacto innocens etiam ob alienum delictum puniri potest, licet, ut saepe jam diximus, injustè.

His ita explicatis, possemus transire omnia ea scripturae loca, quae

Nec simpliciter contra naturam poenae est alijus poenae opus si delictum

est innocentem ob aliena delicta puniri est contra naturam poenae est.

ea, quæ ideo adduxit Grotius, ut probaret, non esse simpliciter injustum, aut contra naturam pœnæ, ut quis puniatur ob peccata aliena; cum nos utrumque fateamur. Veruntamen ne quis fortè existimet, ut Grotius quidem arbitratus est, ex iisdem etiam probari posse, ob aliena peccata, vel innocentes fuisse a Deo punitos, vel, quod eodem tandem recidit, quâ innocentes; adeoque, cum nihil in Deum cadere possit injusti, Innocentes ob aliena peccata justè puniri posse; ideo loca illa ascribemus, & id, quod Grotius putavit, ex iis haudquaquam evinci docebimus. Ex quo illud quoq; patebit, Grotium, si in proximis verbis suis illud etiam se dicat subaudiisse, quod antea expressè dixerat, peccata aliena considerari tanquam causam meritoriam ejus pœnæ, de qua loquatur, id, quod asserit, locis istis scripturæ non probasse. Neque enim id probari ex illis potest, nisi simul ostendatur, vel innocentes fuisse punitos, vel quâ innocentes.

Antequam autem ea loca enumeret Grotius, priùs monet, se loqui de injusticia, quæ ex rebus oriatur, non quæ ex jure positivo, ut quæ nequeat imminui divina libertas. Atqui meminisse debebat, jus positivum etiam illud esse, quod ex promissione divina, quâ seipsum Deus hominibus obstringit, aut ex ejusmodi effato, quod promissionem aliquam tacitè in se includit, pendet. Promissio enim, ut ipsemet capite superiore dixerat, jus dat parti, quod ab eâ auferri sine injuria non potest. Quare jure positivo, ab ipsius Dei voluntate profecto, restringitur aliqua ex parte ac limitatur ipsius libertas. Vnde Grotius ipse d. l. subjicit: *quanquam ergo promittere est liberum, tamen liberum non est promissa frangere*, & quæ sequuntur. quorsum autem hæc a nobis dicantur, inferius apparebit.

Loca, quibus Grotius dictum suum, de quo hætenus egimus, probare nititur, ita ab eo citantur: Exodi 20. 5. & 34. 7. *Deus visitat parentum iniquitates in filios, nepotes & abnepotes. Patres nostri peccaverunt, & nos pœnas eorum ferimus. Thren: 5. 7. Ob factum Chami execrationi subjicitur Chanaan, Genes: 9. 25. Ob factum Saulis suspensi sunt filii ejus & nepotes Deo approbante, 2 Sam: 21. 8. 14. Ob factum Davidis pereunt LXX. millia, & exclamat David, Ego peccavi & inique feci: hæc oves quid fecerunt? 2 Sam: 24. 15. & 17. Sic ob factum Achanis filii puniuntur, 1os: 7. 24. & ob factum Ieroboami posteritas ipsius, 1 Reg: 14. 10. Hi loci, inquit, manifestè ostendunt, puniri aliquos a Deo ob aliena peccata. Videat, si cui ortum est, Chrysostomum Homil: 29. in Genes: c. 4. Tertullianum adversus Marcionem.*

Ad hæc loca primò generatim respondemus: vel eos ipsos, quos ob aliena peccata punitos asserit Grotius, peccasse, & supplicium

um istud, quod sustinuerunt, commertitos fuisse, licet id alienorum peccatorum causâ atq; occasione postmodum re ipsa subierint; vel eos non revera punitos fuisse, sed tantum alienorum peccatorum causâ atq; occasione afflictos, idq; in eorum, ob quorum peccata affligebantur, pœnam ac supplicium. Id, quod diximus, magna ex parte Chrysostomus quoq; quem suæ sententiæ testem laudat Grotius, affirmavit eo loco, quem indicatum Grotius voluit, ut paulo inferius in examinatione loci Gen. 9. 25. apparebit. Etsi verò rationes hujus responsionis nostræ tunc indicabuntur, ubi singula testimonia a Grotio adducta discutiemus: tamen ea generali ratione confirmari potest. Triplicem ob causam, ut ex ipsius Grotii dictis constet, fieri potest, ut alterum affligere liceat: vel antecedenti affligentis jure, quale est jus domini, quod is habeat in eum, quem velit affligere; vel iusto ac valido consensu ejus ipsius, qui sit affligendus; vel deniq; ejusdem delicto. Ius illud, quod ex consensu ejus ipsius, qui affligendus sit, proficiscitur, hic nullum habet locum, nam Deus nec in comminatione sua, quam primo loco citavit Grotius, nec in exemplis istis, consensus illius ullam habuit rationem & res ipsa unumquemq; monet, in iis hunc consensum nequaquam accessisse, imò interdum ne accedere quidem potuisse, ut cum infantes ob alienum delictum fuerunt afflicti. Restat ergo, ut Deus eos, de quorum afflictione agitur, vel jure suo delictum antecedente, nempe jure domini absoluti, quod in eos ipsos habuerit habet, afflixerit, aut se afflicturn pronuntiaret; vel eo jure, quod ex propriis ipsorum delictis manaret. Si illo, afflictio ea respectu eorum, quos jure domini afflixit aut affligit Deus, pœnæ rationem non habuit habet: si hoc, pœnæ quidem rationem habuit aut habet afflictio ista, sed eatenus ii, qui eam sustinent, nec revera sunt innocentes, nec quâ innocentes affliguntur. Posterius unicuiq; per se manifestum est. Prius supra à nobis ea ratione probatum est, quod is, qui punit alterum, eo jure utitur ad eum affligendum, quod ex delicto aliquo oritur: quale non est jus absoluti domini, quod quis citra omnem delicti cujuscunq; rationem in quempiam habuerit. Deinde quod qui jure illo domini quempiam affligit, is eo utitur, ut re suâ, & sibi planè propria. At nemo rem suam, quâ talis est, punire potest. aliàs enim seipsum puniret, utpote in quo nocumentum illud, quod ea res sustinet, ultimò terminatur. Deinde inter punientem, & eum qui punitur, eatenus jus & injuria versari potest. at inter dominum & rem ipsius, quâ talis, nec jus est nec injuria. Indicat idem pœnæ cupiditas, seu ira. Cui enim irascimur, eum tamquam

*Triplici
de causâ
la alijs
p. affligi*

quam noxium & adversum consideramus, qui nobis, aut alicui ex nostris injuriam intulerit. quatenus autem hæc in quempiam cadunt, eatenus alienus est. quare dum vindictam de eo sumimus, ab eo ut alieno nostrum repetimus, non verò eo tanquam nostro utimur. Idem vindictæ ratio, quæ forma pœnæ est, indicat. quo enim pacto potest quis rem suam, quæ talis est, ulcisci, ab eaq; vindictam repetere? Pœnæ ac vindictæ ratio in eo consistit, ut id, quod lædens per injuriam nobis detraxerat, ab eo repetamus, & nobis vindicemus. at quo pacto id præstamus, quatenus re nostra utimur, & jus illud persequimur, quod citra ullam injuriæ rationem nobis competebat? Interdum quidem simul ista duo facimus, & dum jure nostro delictum antecedente utimur, simul vel eum ipsum, in quem jus illud nobis competebat, vel alium quempiam punimus; verum persecutio illa juris nostri delictum antecedentis, vel medium tantummodo est, quo interveniente pœna alicui infligitur, ut antea aliqua ex parte explicuimus; vel jus, quod delictum antecessit, eatenus, quatenus punimus, prætextus tantum quidam vindictæ ac pœnæ est. Nam quod ad prius attinet, sæpe fieri solet, ut dum quispiam jure suo utitur, quod illi citra delicti alicujus rationem competebat, afflictio ac detrimentum quoddam ad alterum inde redundet, quod tunc, cum eum punire nolumus, si animum nostrum spectes, ex accidente est: at, si eum punire velimus, per se a nobis spectatur ac quaritur. Quod ad posterius attinet, fieri potest, ut quis tacite jure suo, quod ante alterius delictum in se habebat, vel penitus, vel aliquousq; cesserit, & id vel nunquam, vel nondum persequi cogitet, sed postea delicto ejus aliquo irritatus contra faciat, & quatenus eum punit, jure illo utatur, quod ex ipsius in se delicto manaret: quia tanquam ab ingrato, & afflictionem aliquam merito, beneficium repetit. atq; eatenus tantum id, quod exigitur, pœnæ rationem habet. quatenus autem aliquid beneficii rationem habet, eatenus id a benefactore alieni juris factum censetur. Constat ergo, Deum eatenus, quatenus jure domini, quod citra delicti rationem in homines habet, quempiam afflixit, eatenus eum non punivisse: ac proinde eos, quorum fit mentio in locis a Grotio citatis, vel a Deo revera punitos non fuisse, vel si puniti fuerunt, eos id perpe-
sos, quæ nocentes fuerunt ac pœnam commeriti.

Quia verò in tota hac disputatione sæpe occurrit distinctio afflictionis ac pœnæ, quæ hæc etiam, quam nunc attulimus, ad testimonia a Grotio citata nititur responsio; ideo hoc loco lectorem, harum rerum minus fortè gnarum (nam cæteri per se ipsos id facile intelligunt)

*Quid Discrimini
sit inter afflictio-
nem et poenam.*

gunt) discrimen istud animadvertere cupimus. Intelligendum igitur est, afflictionem, si pro corporali vexatione sumatur, genus esse poenae corporalis; si pro nocumento ac damno in universum, genus etiam esse poenae in universum; ita ut omnis quidem poena sit afflictio, at non viceversa omnis afflictio sit poena. Afflictio v. g. fuit, quod iste, de quo Ioh: 9. caecus fuerit natus, at poena nequaquam; cum nec ob proprium, nec ob parentum peccatum id illi contigerit, ut D. Iesus apertissime docuit, sed ut apparerent in ipso Dei opera v: 2, 3. Itaque neque respectu ipsius caeci, nec respectu parentum poenae rationem habuit ea caecitas, sed simplex tantum fuit afflictio. Poena autem ea demum afflictio est, quae vindictae rationem habet, qua verò in re vindictae consistat ratio, & paulo superius, & cap: 2. a nobis est explicatum. Unde alterum consequitur discrimen, quod poena nemini imponi possit nisi eo jure, quod ex delicto ipsius oritur. id enim vindictae ratio postulat: alioqui injusta futura. afflictio autem, quemadmodum vidimus, possit cuiquam imponi citra ipsius delictum, vel jure dominii absoluti, quod quis in affligendum habeat, vel eo jure, quod ex ipsius affligendi valido consensu proficiscitur. Itaque ad poenam justam meritum requiritur ejus, qui puniendus est, ut vulgo etiam intelligunt: ad afflictionem non requiritur. Ex eadem poenae forma nascitur tertium discrimen; quod propria poenae causa impulsiva proëgumena seu interna est ira, quo nomine ira quoque analogum voluntatis actum complectimur: at afflictionis non omnis ea est causa, sed saepe contraria, nempe amor ac benevolentia. Indidem & quartum proficiscitur discrimen, priori aliquo modo affine; quod poenae, quae talis est, sit tantum nocere ei, quem punis, non verò ei benefacere, & felicitatem ejus quaerere: at nihil prohibet, quominus is, qui alterum affligit, primò ac per se nihil aliud, quam ejus ipsius, quem affligit, bonum ac felicitatem quaeratur. Itaque fieri potest, ut quis ei, cui afflictionem imponit, primum proponat, quo ei afflictionem illam abunde compenset: quemadmodum sanctum Christo, tum martyribus, infinitum afflictionis primum a Deo fuit propositum, & Christo jam persolutum: at poenae naturae id prorsus repugnat; quia id omnem vindictae rationem evertit. Ex quibus differentiis, praesertim tribus prioribus, satis etiam apparet, cur innocens puniri jure nequeat, affligi jure queat; quanquam discrimen aliquod inter innocentes facere solet Deus, cum ii duplicis etiam sint generis. Alii enim ideo innocentes sunt, quia per aetatem non possunt esse nocentes: alii quia, licet possint, nolunt tamen. illorum innocentia est naturae ac necessitatis, horum

*Innocentes
delictis.*

horum virtutis. Illis Deus eas afflictiones, quas aliàs naturalis eorum conditio afferre posset, ob aliena delicta interdum imponit: his ne istas quidem verè imponit, h.e. tunc immittit, cum ipsa natura eas non affert, nisi in ipsorum bonum sint cessuræ.

Partic: 8.

His ita generatim explicatis, restat ut singula loca a Grotio adducta consideremus. Quod ergo attinet ad locos Exod: 20. 5. & 34. 7. ii loquuntur de nepotibus & abnepotibus iis, qui parentum vestigia sequuntur, eorumque peccata imitantur, ut ipse Grotius agnovit suprà cap: 1. ubi priorem locum adduxit, agens de loco Thren: 5. 7. quem hîc statim subjungit. Idem censent omnes, quotquot hac de re legere mihi contigit, Theologi, & ipsa etiam legis Mosaicæ, præter naturalem rei æquitatem, evincit ratio. Nam nisi de iis tantum filiis, nepotibus aut abnepotibus hîc sermonem esse velis, qui per ætatem pœnam mereri nondum possunt, & in quos ea nullo jure potest cadere, sed tantum afflictio, quâ parentes ipsi ob sua peccata puniantur; fieri non potest, ut salvis Dei promissis in lege Mosaiica extantibus, liberi aut nepotes parentum impiorum innocentibus ab ipso punirentur. Neque enim minùs innocentis ac pietati cujusque in lege proposita fuit impunitas, vitaque felix ac longæva, quàm peccatis pœnas; nec plus apud Deum, omnis æquitatis fontem, unquam potuit alienum peccatum, ad cuiuspiam pœnam, quàm propria pietas & innocentia ad ejus impunitatem. Deus in eodem verborum contextu promittit, se posteris eorum, qui ipsum diligant, & mandata ejus observent, benefacturum in millesimam generationem; contrà posteris impiorum in tertiam tantum & quartam generationem mala minatur: satis ostendens, longè plus apud se ad præmium posse pietatem, quàm impietatem ad pœnam. unde sacræ literæ testantur, Deum ob pietatem parentum aut majorum, impiis etiam liberis ac posteris pepercisse, ut de posteris Davidis legimus: quomodo ergo ob propriam pietatem non multo magis pœnam, quam parentes tantum commiserunt, ab iis averteret, etiam si tandem per naturam liceret eam illis infligere? Æquitas, ut vulgo etiam notum est, suadet, ut nocens potius dimittatur, quàm innocens puniatur. Deus, qui ipsa est æquitas, mallet innocentem, & per omnia sibi obsequentem punire, quàm nocentem dimittere, aut aliquanto mitius punire, & ejusmodi puniendi rationem in Legge sua sanciret, qua facilè plerorumque in ea lege observanda studium retardasset? quotus enim quisque ex posteris iis, qui meminissent, aliquem ex majoribus suis, ea Dei comminatione comprehensum, impium fuisse, quales in toto aliquo populo ferè sunt innume-

ri, pietati tantopere voluisset incumbere, & legem tam duram implere, si, utut eam servasset, nihilominus ei majorum parentumvè delicta fuissent luenda? Quare eos liberos posterosque, qui a Deo ob parentum aut majorum peccata puniuntur, ipsosmèt deliquisse, & pœnam commeritos esse necesse est. Qua de causa verba illa, quæ cap: 20. extant, *qui oderunt me*, a doctissimis interpretibus & explanatoribus, vel ad liberos, nepotes & abnepotes nominatim, vel æquè ad liberos & posteros atq; ad parentes referuntur. Quo autem pacto si liberi aut posteri, qui ipsimet supplicium sunt commeriti, ob majorum delicta puniri queant, & horum iniquitates in illis visitari, superiùs est a nobis explicatum.

c: 9.

Ad locum Thren: 5. 7. partim nos, partim Grotius cap: 1. respondit. Nos enim ostendimus, nec pœnæ nomen, quod utrobiq; in sua interpretatione expressit Grotius, ibi haberi, nec de ea verba ista, si eorum spectes mentem, intelligenda esse. Grotius verò ibi ostendit, istos, de quibus sermo est, patrum suorum vestigia fuisse sequutos, adducens ejusd: cap: verba, quæ extant v. 16. *Væ nobis quia peccavimus*. quamquam id etiam aliàs ex istorum temporum historia satis est manifestum. Quare etiam si tandem de vera pœna capienda essent ea verba, ex iis tamen nequaquam colligi posset, innocentibus fuisse a Deo punitos.

Partic: 10.

Ad locum Gen: 9. 25. ubi ob factum Chami execrationi subicitur Canaan; responsionis loco afferre possumus ea, quæ Chrysostomus ibidem notavit, ad cujus ea de re testimonium nos remittit Grotius; quamquam pro cap: 4. Genesi: notari apud ipsum debuit cap: 9. Nam cap: 4. nihil tale extat, nec homiliæ numerus congruit. Chrysostomus igitur, cum causam attulisset, cur Noah noluerit ipsi Cham maledicere, ita porrò, Oecolampadio interprete, scribit: *Quare autem cum alius peccavit, ille pœnam luit? neque hoc absque ratione factum est. Quia pater non minorem pœnam & cruciatum habuit quàm filius. Scitis enim quomodo sæpenumero patres orant, ut filiorum pœnas ipsi ferant: & quomodo gravius illis est, videre filios supplicio affici, quàm si ipsi forent obnoxii. Factum igitur est hoc, ut ille ob naturalem in puerum amorem, majorem sentiret dolorem, & benedictio Dei servaretur inviolata, & puer accepta maledictione suorum propriorum pœnas peccatorum lueret. Nam licet propter Patris peccatum nunc maledictioni sit obnoxius, attamen verisimile fuit, quod & propter sua delicta dederit pœnam. Non enim solum propter peccatum patris maledictionem accepit, sed ut propter se ille majorem pœnam penderet. Nam neq; patres pro filiis, neque filii pro patribus pœnam luunt, sed unusquisque pro suis*

pro suis peccatis penam luit. Vbiq; hoc a prophetis dictum invenimus, sicut cum dicunt: Comedentis uras acerbos dentes obstupefunt. Et anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Et iterum: Non morientur patres pro filiis, neq; filii pro patribus. hæc Chrysostomus, qui in sequentibus, quibusdam scripturæ testimoniis probare nititur, tum ipsum Canaan filium Chami malum fuisse, & omnes qui ab illo nati fuerunt, ad malum propensè declinasse, adeo ut merito suo maledictionem illam sustinuerint. Sed demus etiam, Canaanum fuisse innocentem: an protinus sequetur, eum fuisse propriè loquendo puni-
 tum, & non potius per ipsius calamitatem patrem fuisse affectum pœnâ? Dices, eum a Noacho fuisse execrationi subiectum, execrationem autem pœnam significare. Nos verò contrà urgemus, si eum innocentem fuisse velis, eum non potuisse propriè loquendo fieri execrabilem, præsertim apud Deum, apud quem hæc imprecatio fieri debuit rata. Quomodo enim execrari & abominari Deus iustissimus ac benignissimus innocentem potest, qui eos etiam, qui in gravia prolapsi peccata resipuerunt, amore paterno complecti, & in gratiam recipere, ab initio mundi est solitus? Quapropter si Canaanum innocentem execrationi subiectum velis, necesse est ut in voce Execrationis improprietatem quandam agnoscas, qualem in eadem voce agnoscendam esse Galat. 3. 13. ubi Christus pro nobis dicitur factus execratio, seu execrabilis, cap. 1. docuimus, ita ut execrabilis ideo dicatur Canaan, quia damnum tale subierit, quale sustinere merentur il, qui sunt execrabiles, aut quod execrationis effectum esse solet. quid autem illud sit, statim explicatur in sequentibus Noachi verbis, dum additur: *servus servorum erit fratribus suis*. Talis autem execratio, h. e. servitus, potest cuiuslibet citra respectum ad ullum peccatum, adeoq; citra rationem pœnæ imponi. Nam & Esau servus est constitutus fratris minoris, cum nondum nati essent pueri, & neq; boni, neq; mali quicquam fecissent, tantum pro arbitrio & voluntate decernentis Dei Rom. 9. 12, 13. Gen. 27. 37. Malach. 1. 2, 3. Vbi etiam notandum est, Deum dici odisse Esau. Iacobum autem dilexisse, eo ipso, quod illum hujus servum constituit, odium autem execrationi valde est affine. Atqui odium istud non potest propriè intelligi, cum, ut jam indicavimus, nulla delicti ibi habeatur ratio, imò satis apertè ab Apostolo excludatur. Vbi autem delictum nullum, ibi nec Dei odium locum habet. Sensus ergo est, Deum ita cum Esau egisse, atq; si ipsum odisset; vel minùs illum quàm Iacobum dilexisse, qua ratione accipitur eadem vox Luc. 14. 26, confer cum Matth. 10. 37. Eodem pacto execrabilis dici potuit

Jerem: 17. 25

Ezech: 18. 4

Deut: 24. 16

2 Reg: 14. 6

*Ex profecto
dicitur
odisse.*

potuit Canaan, quia non secus tractandus esset, ac si eum Deus fuisset execratus; quandoquidem eum servum fratrum suorum constituturus erat, quanquam in pœnam & supplicium patris, quem admodum Chrysostomus docuit.

Partic: II.

Sequitur apud Grotium locus 2 Sam. 21. 8, 14, ubi ob factum Saulis suspensi dicuntur filii ejus & nepotes Deo approbante. Sed vel filii & nepotes isti Saulis haudquaquam fuerunt innocentes nec pro innocentibus a Deo habiti, vel proprè loquendo non fuerunt puniti, sed tantùm in ipsius Saulis pœnam & ignominiam afflicti. In ipsius enim Saulis supplicium eos fuisse neci traditos, patet ex verbis Gibeonitarum, quorum injuriæ vindicandæ, isti fuerunt suspensi. Nam cum David quæsisset, quidnam pro injuria sibi illata

ys.

postularent, responderunt: *Virum illum qui perdidit nos, & qui cogitavit adversum nos, &c. dentur nobis septem viri & filiis ejus, & affligemus eos lehovæ.* quam sententiam interpretatio Tigurinorum, & veteris interpretis adhuc apertiùs confirmat. Sed quid est, quod vincat, eos, qui suspensi fuerunt, pro innocentibus a Deo habitos fuisse, præsertim si, ut consentaneum est, ea fuerunt ætate, ut supplicii iusti essent capaces? Imò si ex historia aliquid in alterutram partem peti potest indicium, contrarium indicare videntur verba ipsius Dei, quibus causa redditur, ob quam fame afflixerit terram, quæ causa eadem est, ob quam isti fuere suspensi. unde etiam eo facto fames cessavit. ita verò loquitur Deus: *Propter saulem, & propter domum sanguinariam, eò quod interfecit Gibeonitas.* non frustra ipsam

ys.

Vide annot: Iun:
& Trem: in hunc
locum.

domum seu familiam Saulis eo nomine sanguinariam vocat, sed innuere videtur, eam generatim culpæ fuisse affinem, ac peccatis suis comineritam, ut hoc parentis factum illi imputaretur, & in illa puniretur. Et verisimile est Deum tam diu pœnam hujus sceleris distulisse, donec appareret, an filii ac nepotes digni essent, qui paterni sceleris pœnam luerent nec ne. Audi Plutarchum in eo libello, quem infrà commendat & pro se citat Grotius, de iis qui serò a numine puniuntur. *Non omnia, inquit, parentum peccata Dii in liberos convertunt: sed si quis de malo nascitur bonus, tanquam bene affectus corpore natus de morbo, is generis pœnâ liberatur, a tanquam ex improbitatis domo in aliam familiam datus. qui verò morbo in similitudinem generis refertur atq; redigitur vitiosi, ei nimirum convenit tanquam heredi debitas pœnas vitii persolvere. & postquam attulisset exempla eorum, qui pœnas a majoribus commeritas effugerunt, additi enim hi malis, boni ipsi fuerunt. sed quorum natura amplexa est congenitam malitiam, hos justitia similitudinem pravitatis persequens, supplicio*

¶ Ita Cluserius:
Xylander aliter,
sed præculdubio
mendosè.

supplicio affecit. Ethnicus hanc Numinis æquitatem ac justiciam agnovit, quàm Christianos repudiare minimè deceat. Ipsa nempe naturalis ratio monet, justum atque innocentem ob aliena delicta puniri ac perdi jure non posse; quam sequutus olim Abrahamus, ita Deum alloquitur: Absit a te ut rem talem facias, & interficias justum cum impio, fiatque ut impius, sic justus. Absit a te, num-is, qui judex est universæ terre, judicium non faciet? Idem ex Legis Mosaicæ ratione, sub qua Saulis posterii vixerunt, antea docuimus. Quare si ii justi ac innocentes fuissent, a Deo ea ratione puniri ac perdi non potuissent.

Gen:18. 254

Quartò adducit Grotius locum 2 Sam:24 15,& 17, ubi ob factum Davidis periisse leguntur LXX millia, exclamante Davide: *Ego peccavi, & iniquè feci: hæc oves quid fecerunt?* Sed si omnes isti verè fuerunt a Deo puniti, ut hic ponitur, necesse est eos pro innocentibus minimè fuisse a Deo habitos, tum propter naturalem justiciam, tum propter fœderis, quod illis cum Deo intercedebat, rationem. Indicat etiam illud, quod ab initio capituli legitur: *Deum fuisse iratum Israeli.* An enim Deus aut solet aut potest irasci iis, quos innocentes esse optimè novit, & qui ipsius præceptis omnibus parent, cum ex animo colunt & reverentur? Certè si Vatablo credimus, nec hujus ipsius facti ratione prorsus fuerunt innocentes. Is enim explicans illud Exod: 30. 12. *Cum censum egeris secundum capita filiorum Israeli, juxta numerum eorum, dabunt singuli redemptionem animæ suæ Domino, quando eos censueris, ut non sit in eis plaga, cum ipsi censentur, ita annotat: per redemptionem, oblationem intelligit, qua redimebant vitam suam. Nam, alioqui Deus interficiebat eos, ut fecit temporibus David. Unde apparet, cum statuisse, tempore Davidis cum populus censeretur, non perfolvisse singulos dimidium sicli, quo animas suas redimere, & ab inferitu liberare debebant. quæ sententia haudquaquam videtur repudianda. Fieri etiam potuit, ut populus in hanc Davidis superbiam, qui eum proculdubio in finem, ut vires ac potentiam suam cognosceret, populum numerare iussit, consentiret. Nam quod David ait: *Ego peccavi & iniquè feci, hæc oves quid fecerunt?* id eo sensu ab ipso proferri potuit, quod populus non esset istius delicti, ob quod puniebatur, auctor, & licet aliquantum exorbitasset, tamen si ejus culpa cum ipsius noxa conferretur, illa propemodum pro nihilo esset censenda. Isto enim pacto loqui solemus, cum alicujus delictum extenuare, & eum, qui punit, aut punire vult, ad misericordiam flectere volumus. Quod si eos ratione hujus ipsius negotii prorsus fuisse innocentes contendas, nihilominus statuendum est, ob*

Partic: 12

rationes superiùs explicatas, eos, ut generatim fuerint puniti, ita & generatim pœnam hanc fuisse commeritos. Potuit enim Deus pœnam, quam aliàs meriti fuerant, eo potissimum temporis articulo exigere, ut hac ratione Davidem ipsorum Regem puniret, & superbiam ejus retunderet. Nam per istorum, ut ita dicam, latus Davidem fuisse petutum, indicant tum verba ipsius Del, quæ Davidi jusserrat nunciari, tum Davidis ad ea responsio ver. 12, 13, 14. Magna enim est conjunctio, ut ipse Grotius infrà docet, inter Regem & ipsius populum, ita ut hoc afflicto aut punito, præsertim ob Regis culpam, ipse Rex puniri merito censeatur, & contrà. Et hæc quidem pœna ad vires & potentiam Davidis, quâ efferebatur, minuendam pertinuit, ipsiq; Davidi non exiguum dolorem attulit, ut locus abundè docet.

Partic: 13.

Quintò adducit Grotius locum Ios: 7. 24. ubi ait ob factum Achanis punitos filios. At si filii prorsus fuerunt, nempe per ætatem, innocentes, non est concedendum, eos propriè loquendo punitos, sed in pœnam tantum patris afflicto. qua ratione cæteræ quoque Achanis res, quas nemo verè punitas dixerit, in ejusdem ignominiam & pœnam fuerunt combustæ. Verùm quales isti Achanis liberi fuerint, an prorsus innocentes, nihil constat: imò ne illud quidem constat, an hujus ipsius facti ratione prorsus fuerint insones. Contrarium sanè suspicatur Beza, qui adversus Castellionem in responsione ad defensionem tertiam Matth: 1. 19 ita scribit: *Quid si quos habuisset (Achan) sceleris sui celandi conscios? & fortassis hæc vera causa est cur unà cum eo tota ipsius familia sacrilegii pœnas luit. & paulò ante dixerat: eum nemine (nisi fortè quopiam ex suis) conscio sacrilegii commisisse.*

Partic: 14.

Ultimus locus est 1 Reg: 14. 10. ubi ob factum Ieroboami posteritas ipsius punita scribitur. Sed posteritas illa imitata est ipsius peccata. constat id tum ex aliis, tum ex v. 13. ejusdem cap: ubi Pagnino interprete ita legitur: *iste solus (Abia) de Ieroboam ingreditur in sepulchrum, quòd in eo inventa sit res grata Iehovæ Deo Israël in domo Ieroboam: vides hunc solum pœnæ generis aliqua ratione exemptum, quòd in eo quippiam esset, quod Deo probaretur: unde reliquos, qui puniti fuerunt, malos fuisse & pœnâ dignos, apparet. quod apertè dicitur de Nadabo filio Ieroboami, qui paternorum scelerum pœnas luit, c. 15. 16, & seqq. Atque hoc in ipsius etiam Ieroboami pœnam cessit, ut patet ex cap: 14. 10.*

Quod concludit Grotius: *hos locos manifestè ostendere, puniri aliquos a Deo ob aliena peccata, id nihil contra nos aut Socinum facere jam*

jam antea ostendimus, quanquam ne id quidem omnes loci a Grotio adducti ostendunt, præsertim, ut ipse ait, manifestè.

Hinc autem patet, Grotium Socini verba in alienum cogere sensum, cum subjungit: *Socinum objicere illud apud Ezechielem: Anima quæ peccavit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris, neq; pater portabit iniquitatem filii.* Nam Socinus hoc tantum ex isto loco voluit concludere, Deum statuisse, ne quisquam alterius loco puniatur, quemadmodum tum in libri margine notatum habes, tum in ipso textu satis est expressum. Itaque duplici modo peccavit Grotius: primum quòd Socinum ita sibi hinc objicientem facit, ac si is ex hoc loco probare vellet, id, quod his Dei verbis adversatur, naturâ suâ injustum esse, quemadmodum tum ex superioribus Grotii dictis, quibus ait Socinum hunc Ezechielis locum objicere, tum ex ejusdem ad hanc objectionem responsione constat, qua de re postea dicitur. Deinde cum Socinus ostendere velit, vi istius divini effati, non debere alterum loco alterius puniri; Grotius ita ejus verba accipit, ac si is probare vellet, non debere quempiam ob aliena peccata puniri. Atqui ista differunt. potest enim quispiam puniri ob aliena peccata, nec tamen interea illius, ob cujus peccata punitur, loco. Nam qui quempiam alterius loco punit, is alterum illum, cuius vice hunc punit, eo ipso pœnâ liberat. Atqui cum Deus quempiam punit ob aliena peccata, non protinus eum, ob cujus peccata hunc supplicio afficit, pœnâ liberat, imò eum sapè in finem id facit, ut alterum quoq; illum hac ratione supplicio afficiat. Vrsit hæcenus Grotius, liberos Achanis & Saulis ob parentum suorum peccata punitos. An verò Achan ipse & Saul pœnas interea effugerunt? Plura hujus rei exempla ab ipsomet Grotio inferiùs afferentur. Constat verò inde, neminem a Deo loco alterius puniri, etiamsi is ob peccata aliena puniatur, quòd neminem puniri a Deo ostendimus, nisi ipsemet pœnam eam sit commertus, & sic eam suo nomine tum debeat tum persolvat. quod autem quis suo nomine debet ac persolvit, id non potest alterius loco ac vice simul persolvere. Idem statuendum est de iis, quos ob aliena peccata afflictos tantum diximus jure dominii absoluti. Nam ne illi quidem alterius loco afflictionem illam persolvere potuerunt, cum eam Deo suo nomine deberent, propter naturalem istam, quâ ipsi tanquam domino suo absoluto, citra omnem cujuscunque delicti rationem fuerunt obstricti, obligationem. Aliam rationem, quâ probetur, neminem revera posse alterius loco corporalem pœnam persolvere, licet habita ratione intentionis ac consilii ejus, qui punit, id sic-

Partic: 15.

Ezech: 18. 20.

*notat qd. am. aliq.
ipse punitur
ob aliena delicta
loco alterius non
fit.
Sunt ob aliena delicta
qui punitur
ipse; alterius loco
non fit.*

id fieri queat, infrà videbimus. Sed videamus, quid respondeat Grotius.

Partic: 16,

Respondet ergo: *Deum his verbis non quid necessariò sibi faciendum sit docere, sed quid facere liberè decreverit. Non magis ergo, inquit, hinc sequitur iniquum omnino esse, ut filius ullam paterni delicti pœnam ferat, quàm iniquum esse ut non moriatur peccator. Locus ipse evincit, non agere hic Deum de jure perpetuo & immutabili, sed de ordinario providentiæ suæ cursu, quo se posthac adversus Iudeos usurum proficitur, ut omnes calumniæ ausas abrumpat.*

Sed ex iis, quæ paulo antè diximus, apparet, hanc responsionem, quatenus in ea affirmatur, Deum his verbis non quid necessariò sibi faciendum sit docere, sed quid facere liberè decreverit, ad ratiocinationem Socini ex hoc loco ductam convellendam nihil facere. Et si enim Socinus statuit, juris naturalis rationem prohibere, ne alter pro altero puniatur; non tamen id revera istis verbis probat: sed, cum jam antea ratione docuisset, non debere nec posse corporalem pœnam, quam unus debeat, ab alio persolveri; addit porrò, Deum testatum esse, se ab hac æquitate non recedere; atque ad id probandum hunc Ezechielis locum adducit, cui addit Deut. 24. 16. & 1. Reg. 14. 6. Etiam si igitur ex hoc loco probari haudquaquam posset, hoc Dei effatum ex ipso naturali jure profectum, non tamen sequeretur, Socinum malè hinc argumentatum esse: cum ad ejus argumentationem satis sit, Deum testatum esse, se nolle ut quisquam loco alterius puniatur, itaq; faciendum statuisse, quo verbo in margine libri Socinus utitur. Inde enim nihilominus sequitur, contrarium ejus, quod in his verbis asseritur, iniquum censendum esse ratione temporis consequens, ad quod Socinum respicere satis erat, cum ei ostendendum esset, iniquum futurum fuisse, Christum nostro loco a Deo puniri. Deus enim salvâ justitiæ ac rectitudinē a decretis suis, licet liberè factis, recedere non potest, præsertim si per ea jus aliquod sit acquisitum alteri, ut hoc loco accidit. Jus enim acquisitum est hoc Dei effato omnibus innocentibus, etiam si nocentibus sint conjunctissimi, ne alienorum peccatorum pœnas luant, utut tandem a natura jus istiusmodi non haberent. Veruntamen quid est, quod, ut Grotius loquitur, evincat, Deum in hoc effato non loquutum esse de jure perpetuo & immutabili, & sic liberè decretum hujusmodi fecisse? an quòd Deus in istis verbis dixit: *Anima quæ peccavit, ipsa morietur?* Nam cum hujus decreti contrarium non videatur esse suâ naturâ iniquum (neq; enim per se iniquum est, peccatorem non mori) consequi etiam videretur,

videtur, decretum hoc a Deo liberè factum esse. Sed non animadvertit Grotius: non dicere hîc Deum, peccatorem omnino moriturum: (id enim apertè pugnaret cum eo, quòd Deus in hoc cap: intra affirmat, se nolle mortem peccatoris, sed ut convettatur, & vivat:) sed id eum dicere velle, non alium, sed *eum ipsum*, qui peccaverit, moriturum. Omnis enim vis atq; emphasis est in voce *ipsa*, quæ præfigitur verbo *morietur*, q. d. cum mortem ob peccata infligere voluero, nulla alia anima, seu nemo alius, nisi is ipse qui peccaverit, eam pœnam feret: quod statim explicatur, dum additur: *filius non portabit iniquitatem patris, neq; pater portabit iniquitatem filii. Justitia justi super eum erit, & impietas impij super eum erit.* Quare si dicere velit Grotius, hujus decreti contrarium suâ naturâ non esse iniquum, id ipsum, quod in controversia nunc versatur, pro concessio sumet. Quod si fortè de peccatoribus non resipiscentibus tantùm Deum loqui velit, quos Deus morte omnino velit plectere, ut alia nunc mittam, ipse Grotius censet, cum justitia Dei pugnare, eos non punire.

Dices fortè, ex eo constare, Deum hîc non loqui de eo, quid perpetuò fecerit, sed quid post id demum temporis sit factururus, quia hoc pacto juret se effecturum, ne ampliùs sit locus proverbio isti, quod tum vulgari sermone in populo Iudaico jactabatur. Patres comedunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Nam si Deus antea quoq; eodem pacto cum innocentibus impiorum pareretur filiis egisset, quemadmodum in posterum se profitetur acturum, vel antea quoq; proverbio isti non fuisset locus, vel si nihilominus fuit, quomodo hac ratione se effecturum jurat, ne quis eo ampliùs utatur? Ipsemet igitur indicare videtur, se hætenus aliter hac in parte egisse, & Israëlitas causam habuisse aliquam, cur ita loquerentur, quam porrò non sint habituri. Sed præterquam quòd & illius temporis historia, & omnes, quos quidem vidi, interpretes doceant, falsò & iniquè Israëlitas illo proverbio usos, adeoque Deum id, quod in eo jactabatur, haudquaquam fecisse: id verò est illud ipsum, quod Socinus iniquum esse contendit; præter hoc, inquam, scopus verborum idem monet. Nam si ita se res haberet, ut obiectio illa postulat, Deus sese ab iniquitatis crimine, quod ipsi objiciebatur, haudquaquam vindicasset, imò id non obscurè agnovisset. Nam cum ei objiceretur tanquam res iniqua, quòd ab innocentibus liberis paternorum scelerum pœnas exigeret, (id enim sibi velle proverbium istud omnes nôrunt) Deus nec factum ipsum negasset, imò, ut ratiocinatio ista fert, tacitè agnovisset, nec tamen ulla rati-

¶ 25, & 29.

¶ 6, 7, 8.

¶ 10, & seqq.

one ostendisset, id æquitati esse consentaneum. Nihil enim est in toto hoc loco, quo probetur, æquum esse ut liberi innocentes pater-
terna scelera luant; sed tantum profiteretur Deus, se id non facturum, & causam ejus rei ex ipsa æquitate petitam affert. Atqui Deo propositum fuisse, hac oratione ab iniquitatis crimine sese vindicare, præter rationem manifestam, ea quoq; verba indicant, quæ bis in hoc capite ponuntur: *Et dicitis: non est aqua via Domini. Audite nunc domus Israel: Num via mea non est aqua?* Quapropter tantum abest, ut Deus hic fateatur, se hæcenus a filiis innocentibus ac justis patrum peccatorum pœnas repetiisse, ut potius ostendere velit, ab Israëlitis id sibi iniquissimè fuisse objectum, eosq; hac ipsius oratione convictos, id ei porro haudquaquam objecturos. Itaque ut ad objectionem istam respondeamus, non ex eo solo Deus futurum indicat, ut Israëlita desinant eo proverbio uti, quod innocens filius paternorum delictorum pœnas non sit in posterum persoluturus, sed etiam ex hac aperta ejus rei denunciatione, quam eventus ipse comprobet, ac porro sit comprobaturus, quaque ira sit convictorum omnes, ut agnoscant, se suorum scelerum pœnas dare. Recenset enim ea flagitia, quæ ab iis, qui de iniquitate divinarum pœnarum sibi inflictarum aut jam imminentium conquerebantur, designat vulgo solebant, eorumque se pœnas ab ipso scelerato exacturum profiteretur. Quare cum conscientia eos scelerum illorum convinceret, jurat Deus fore, ut porro proverbio isto uti desinant. Sententiam hanc perspicue expressit Iohan: Tofarrius in sua hujus loci paraphrasi, cujus verba non pigebit adscribere. Ita enim caput hoc orditur: *Dominus autem ostendere volens, se bona ratione ac justa de causa Hierosolymorum excidium meditari: quodque non patrum sed majorum suorum culpa aliqua (ut ipsi sibi persuadebant) sed de propria quisque plecteretur, atque pœnas daret, verba hinc necum factum dixit: Quorsum spectat, & quid sibi vult, quod tritum adeò inter vos adagium est, quo in terra Israëlita passim dicitis: Patres nostri comederunt herbam acerbam, & dentes nobis, eorum filiis ex ea obstupuerunt? Quasi ea quæ vos fertis mala, patrum vestrorum culpâ verius feratis quam propriâ. Sed ita mihi persitet mea vita, dicit Dominus Deus: Ego vos vestri iniquitatis ita convincam, ut nemo unus inter vos amplius futurus sit qui eo adagio in terra Israëlita utatur. Idem velle videtur Occolampadius, qui ita ad v. 3. notat: jurat (Deus) non ferendam parabolam, quia sit manifestum futurum, unumquemque peccatorum suorum luere pœnam. Quamquam Iunius & Tremellius ita ea Dei verba accipiunt, ac si ideo jurasset futurum, ut Israëlita proverbio isto uti desinrent,*

nerent, quia manifestò, & illicò, ac præsentissima editurus esset iudicia sua in singulos eorum, cum peccaverint. quæ ratio longè est diversa ab ea, quam objectio ista postulat. Sed quid multis opus? ipsa ratio, ob quam Deus a filio paternorum delictorum pœnas se non exacturum proficitur, satis ostendit, rem hanc ex ipsa æquitatis natura fluere, & sic a Deo perpetuò fuisse usurpatam. Nam cum Israëlitas ita objicientes aut interrogantes introduxisset Deus v. 19: *Et dicitis, cur non portaret (vel, ut est in Hebr: portavit) filius iniquitatem patris?* ita respondet: *Filius iudicium & iusticiam fecit, omnia præcepta mea custodivit, vivendo vivet.* quæ ratio tum ex fœderis antiqui, tum ex media æquitatis ac iusticiæ natura petita est. eadem autem in tota hac oratione, licet aliis verbis, aliquoties inculcatur, atque inter alia etiam illis: *iusticia iusti super eum erit, & impietas impij super eum erit.* Quare, ut alia nunc mittamus, quæ de hoc loco dici adhuc possent, satis apparet, absque causâ Grotium scribere, Deum hîc agere de ordinario providentiæ cursu, quo se posthac adversus Iudæos usurum proficitur, ut omnes calumniæ ansas abrumpat, tacitè interim indicans, Deum ante id tempus aliter agere solitum, & post id tempus etiam extraordinariè aliter agere potuisse. Chrysostomus sanè id, quod in hoc loco continetur, ad omnia tempora accommodavit, nec minùs ante hanc prophetiam, quàm postea vauisse ostendit eo loco, ad quem nos Grotius remisit, quemadmodum ex ejus verbis superiùs adductis patet.

Partic: 10.

Partic: 17.

Pergit Grotius: *Neque magis ad rem facit, quod scriptum est Deut: 24. 16: Ne morte afficiuntur patres pro filiis: neque filii pro patribus: sed quisque ob peccatum suum morte afficitur. Cujus etiam fit mentio 2 Reg: 14. 6. Lex enim hæc est ex parte positiva, lata hominibus a Deo, qua Deus non adstringitur, ut qui eam sibi nusquam tulerit, neque verò ulla lege possit adstringi. Manifesta quoque est rationis diversitas. quia potestas hominum ætior est quàm Dei. quod infra clarius explicabitur, ut jam taceam in hominibus metui abusum potestatis, in Deo non metui.*

Ad id quidem, quod Grotius hîc agit, locus ille Deuteronomii propriè non pertinet: sed nec eò a Socino refertur. Is enim, ut suprà vidimus, hoc & superiori loco non id vult probare, naturâ injustum esse quempiam puniri ob aliena peccata: sed ex Dei sententia non debere quempiam alterius loco puniri, etiamsi illi conjunctissimus fuerit. At autem eam sententiam, quæ in illis Ezechielis verbis extet, disertè scriptam esse Deut: 24. 16. habita ratione rei ipsius, non verò personæ pœnam irrogantis h. e. vel Dei, vel magistratûs; cum in neutro illorum locorum personæ punientis fiat mentio, sed simpliciter

Partic: 6.

pliciter tantum asseratur, cum ipsum, qui peccaverit, moriturum, aut morte afficiendum, non filium pro patre, aut contra patrem pro filio. Quamquam id, quod in isto Deuteronomii loco respectu magistratum dicitur, jure ad ipsum quoque Deum refertur, quatenus magistratus in pœnis irrogandis ipsi erant subordinati, ita quidem, ut Deus, quemadmodum Grotius infrà cap: 10. ait, pœnas legis ordinariè per judices exigeret, ipsemet tum, si judices in officio cessarent. Quid verò est, quod Grotius ait, Deum legem hanc, quam hominibus tulerit, sibi nusquam tulisse, cum apud Ezechielem saltem ad id, quod ea lege hominibus præcepit, seipsum obligarit? Quod si dicat, non legem eam esse, quam sibi Deus tulerit, sed promissionem; id ad rem nihil facit: cum promissio non minùs obstringat Deum, quàm lex divina eum, qui sub Dei est potestate, quemadmodum superiùs ex ipso Grotio docuimus. Quare quod Grotius de diversitate potestatis divinæ & humanæ addit, ad rem nihil pertinet. Dei enim potestas eò usque non extenditur, ut contra promissa sua quippiam facere possit. Ne de eo nunc quicquam dicam, quòd, quemadmodum judices ac magistratus sub lege potestatem pœnas exigendi habuerunt a Deo sibi datam, eaq; in re ipsi subservierunt: ita etiam, si non est naturâ suâ iniquum, ut filius puniatur pro patre, aut contra pater pro filio, idq; interdum a Deo factum est, nihil prohibuisset, quominus ipsis Deus hujus rei potestatem largiretur, & eos hac quoque in parte vellet sibi ordinariè subservire. Metus, ne illi potestate sua abuterentur, si aliquid virium habet, debuisset etiam prohibere, ne in cæteris judicandi puniendiq; potestas illis permitteretur; cum non minùs hîc quàm ibi abusus locum habeat potueritq; Deus judices ea in parte certis legibus adstringere, & certum potestati modum ponere.

Partic: 18.

Subjicit Grotius: *Excipere Socinum, nusquam in Scripturâ reperiri innocentes ob nocentum peccata punitos.* & respondet: *exceptionem hanc ad rem non facere.* Nam, inquit, cum legamus punitos aliquos non ob sua tantum peccata (quorum ratione nocentes erant) sed insuper ob aliena, sequitur punitos etiam quâ non erant nocentes. Si autem ex parte aliquis potest puniri quâ non est nocens, quominus & in totum possit, natura non obstat. partium enim & totius jus est idem.

At cum hoc ipsum inter Socinum & adversarios quærat, utrum innocens jure puniri queat, atq; adeo etiam alterius loco supplicio affici, qui ad rem non facit id, quod Socinum excipere ait Grotius? præsertim cum illis verbis id quoque Socinus negasse censendus sit, quod hîc respondet Grotius, punitos legi aliquos etiam

quā non fuerint nocentes. Nam quōd Grotius id ea ratione probari posse putat, quōd aliqui legantur non tantū ob sua, sed etiam ob aliena peccata puniri, in eo vehementer falsus est, quemadmodum ex iis constat, quæ superius ea de re diximus. Neque enim istiusmodi verbis significatur, eos, qui tum ob sua tum ob aliena scelera fuerunt puniti, duplicem pœnam luisse, alteram ob sua, alteram ob aliena peccata; aut alteram ejusdem pœnæ partem sibi vindicasse propria delicta, alteram aliena; adeo ut gravior esset ea pœna propriis eorum meritis, quemadmodum Grotius videtur velle: quo pacto fuissent ii puniti etiam quā non erant nocentes: sed significatur tantū duplicem fuisse ejusdem pœnæ, respectu singularum ejus partium, causam impulsivam, quarum altera effecit, ut ii jure puniri possent, quæ quidem fuerunt propria delicta, altera ut, cum jure puniri possent, actu etiam punirentur, eaque fuerunt aliena delicta. Quare posterior causa priorem semper presupposuit, tanquam pœnæ legitimæ fundamentum, quo remoto nullam ipsa pœnam in eo subiecto defigere posset; adeoque nulla pœnæ pars exacta fuit, in qua non haberetur ratio propriorum delictorum, tanquam causæ meritoria ejus pœnæ. Eriam si ergo ii, qui ob aliena etiam peccata puniti fuerunt, non fuerint nocentes ratione alienorum peccatorum, non tamen dici debet, eos fuisse punitos etiam quā non fuerunt nocentes. Nam aliàs similiter argumentari liceret: cum quis moritur ob peccata, siue sua siue aliena, cum mori quā non est mortalis; quia ratione peccatorum non est mortalis. Unde ulterius Grotium sequuti concludere possemus: si quis potest mori quā non est mortalis, potest etiam simpliciter is, qui non est mortalis, h. e. is, qui non potest mori. Tum demum id sequeretur, si quis ob peccata moreretur non præsupposita mortalitate, id quod contradictionem involvit: eodemque pacto, si quis puniri jure posset ob aliena delicta non præsuppositis propriis, rectè concluderetur, aliquem jure puniri posse quā non est nocens. Sed id ipsum in quæstione est. Quod verò diximus, sac: literas, cum asserunt, quempiam tum ob sua tum ob aliena peccata puniunt, non significare, eum duplicem pœnam, aut delictis suis graviolem pertulisse, tum ex ipsismet sac: literis, tum ex Grotii dictis intelligi potest. Nam quod ad illas attinet, Deus Levit: 26. 39. ita minatur Israëlitis, si in peccata prolapsi, in iis contumaciter persistenter, nec ullis pœnis ad frugem se revocari paterentur: si qui ex vobis residui fuerint, contabescant in iniquitate sua, in terra hostium vestrorum, atq; in iniquitatibus patrum suorum una cum illis contabescant. Vbi vides, unam eandemque pœnam Deum duplicem

partic: 2351

Quo sensu dicitur
aliquem puniri
posse ob aliena
delicta

cem ob causam, h.e. tum ob proprias tum ob paternas iniquitates, minari contumacibus, quam propriis ipsorum sceleribus graviores non fuisse futuram, quivis per se intelligere potest, præsertim si consideret ea, quæ de illis scribuntur v. 14, 15, 18, 21, 23, 27. Posterius Ieroboami, Achabi, aut ipsorum Israëlitarum generatim, qui suorum majorum idololatriam aut alia simul scelera sunt sequuti, & tum ob sua tum ob maiorum peccata puniti, quid gravius sunt perpessi eo, quod ob propria delicta, nulla habita ratione scelerum paternorum, ferre merebantur? Etenim vel occisi sunt, ut Ieroboami & Achabi posterius, & ex Israëlítico populo plurimi; aut in servitutem redacti & miserè afflicti. At hujusmodi pœnas posterius suis ipsorum peccatis erant meriti, quæ in ipsa lege satis fuerant expressæ, & illis etiam interdum inflictæ, in quibus propria tantum flagitia fuerunt punita. Si cui libet, inspiciat ea, quæ scripsit Ioh: Maldonatus in versic: 35. cap: 23. Matthæi. Quod ad Grotii dicta attinet, is, ut suprà quoque ex eo retulimus, ait, actum pœnalem, qui licitus sit factus ex delicto ejus, de cujus pœna agitur, posse ordinari in pœnam delicti alieni. Eadem ergo pœna infligitur tum ob proprium tum ob alienum delictum, neque is, qui eam sustinet, punietur quàm innocens. totum enim id, quod patitur, patitur quàm nocens.

vid. Exo: 22. 10.
Levit: 24.
Exod: 32.
Num: 25. 3. & seq.
Judic: 1. 31, & seq.

Partic: 19.

Pergit Grotius: *Adde jam quòd posterius Saulis omnino erant innocentes, quoad peccatum illud ob quod puniebantur. Si autem potest quis puniri quàm innocens est, poterit & innocens.*

Largiamur nunc Grotio, quod nondum ostendit, omnes Saulis posteros, qui ob ipsius scelus suspensi fuerunt, & verè fuisse punitos, & ratione facti illius prorsus innocentes: an protinus inde sequitur, eos fuisse punitos quàm innocentes? nequaquam. Fieri enim potuit, ut aliis delictis pœnam eam essent commeriti, quæ postea ob parentis factum fuerit exacta, ut ipsemèr pater etiam post mortem ignominiam tantà affectus in liberis supplicium lueret. quo posito, si pœnam quàm nocentes fuisse censendi sunt.

Partic: 20.

Addit Grotius: *Ac si quis rectè attendat, innocentia non magis obstat punitioni quàm afflictioni: imò illi neutiquam, nisi propter hæc. Quare distinctio nocentis & innocentis ad questionem illam pertinet, An affligi quispiam jure possit: non autem ad hanc, An afflictio ejus vim possit habere pœnæ.*

Quia de punitione iusta hic sermo est (nam aliàs fatemur, innocentiam non obstat punitioni) falsum est, innocentiam non magis obstat punitioni quàm afflictioni. Ostensum enim est suprà, quo jure affligi innocens possit, quo eodem tamen puniri nequeat obstante

partic: 3. 5. 67.

obstante pœnæ naturâ. Itaq; cum innocentis afflictio iusta est, pœnæ rationem, ipsius respectu non habet: cum verò pœnæ rationem habet, iusta non est. Arbitramur autem Grotium hîc loqui de afflictione generatim & absolute, non verò de ea ipsa, quæ pœnæ rationem sustinere debeat, & delicti nomine persolvi. Nam si de hac nominatim loquitur, verum quidem est, innocentiam non magis obstare punitioni, quàm huic ipsi afflictioni: quandoquidem hæc ipsa afflictio pœna est: sed id ad rem nihil facit. Neque enim nos dicimus, afflictionem eam, quæ pœnæ rationem eo, quo diximus, pacto sustinere possit ac debeat, in innocentem iure cadere posse; quo concessio, etiam pœnam in eum iure cadere posse concedendum foret: sed afflictionem generatim & absolute sumtam.

Sed fulcire conatur dictum suum Grotius, dum ita porrò inquit, Concesso enim non esse de essentia pœnæ relationem ad peccatum proprium, concessio etiam innocentem posse affligi (ut a Deo ad tempus posse fieri fatetur Socinus) nihil asserri potest, cur ex ipsa rerum natura (nam de lege positiva hîc non agimus) injustum sit, innocentem ob noxam alterius tali afflictione puniri, præsertim si ipse ad pœnam talem sponte se obligaverit, ejusq; suscipiendæ in se potestatem habuerit, quod infra tractabitur.

Partic: 2a

Ad hoc jam respondimus suprâ, ubi ostendimus, vindictæ rationem, quæ forma pœnæ est, atq; adeo etiam ea, quæ illius sunt propria, obstare, quominus pœna in innocentem iure queat cadere. Vindictæ verò ratio etiam si non requirat, ut delictum verè censeatur illius proprium, seu ab eo ipso commissum, qui pœnam luere debeat; id tamen requirit, ut ei alienum saltem delictum imputetur, & veluti ipsius proprium eatenus consideretur. Id verò fit, si ita ejus delicti censeatur esse particeps, ut dignus propterea sit, qui afflictionem aliquam sustineat, etiam si eâ alias foret indignus; breviter, ut peccatum alienum consideretur tanquam meritoria ejus afflictionis, quam sustinere debeat, causâ. id verò, ut suprâ vidimus, iure fieri non potest, si is, qui vindictam illam sustinere debeat, sit innocens. Itaq; dum Grotius ita videtur argumentari, ad pœnam sufficere ista duo, afflictionem, & relationem ad peccatum, etiam alienum; quæ cum utraq; in innocentem cadant, etiam pœnam cadere; non animadvertit, non quamvis relationem afflictionis ad peccatum alienum, qualis v.g. est ea, quæ versatur inter causam impulsivam simpliciter sumtam, & ejus effectum, sufficere ad pœnam constituendam, sed eam demum in qua vindictæ ratio consistit: hanc verò in innocentem iure cadere non posse.

Pergit

Pergit Grotius: *Urget Socinus, saltem inter nocentem & eum qui puniatur, conjunctionem aliquam debere esse, quam agnoscit inter patrem & filium, inter Christum autem & nos non agnoscit. Dicit hic posset, non esse hominem homini alienum, naturalem esse inter homines conjunctionem & consanguinitatem, carnem nostram a Christo susceptam: sed longè major alia inter Christum & nos conjunctio a Deo destinabatur. Ipse enim designatus erat a Deo ut caput esset corporis, cujus nos sumus membra.*

Ita loquentem Grotius facit Socinum, ac si magis urgeret conjunctionem illam inter nocentem & eum qui sit puniendus, quam propriam hujus culpam. At Socinus ita non agit. Nam ad id, ut iusta sit pœna, ob alienum peccatum infligenda, ex Socini sententia magis pertinet, ut is, qui eam ferre debet, eam ipsemet sit commertus, quàm ut nocenti sit conjunctus. Deinde ita Grotii verba comparata sunt, ut suspicari quispiam posset, Socinum ne nunc quidem eam, quam Grotius postea commemorat, imò ne aliquam quidem conjunctionem inter nos & Christum agnoscere, dum ait, Socinum agnoscere conjunctionem aliquam inter patrem & filium, inter Christum autem & nos non agnoscere. Id verò manifestè fallum est. Sed hæc nunc mittamus. Illud potissimum animadvertendū est, Socinum non *aliquam conjunctionem*, ut loquitur Grotius, inter nocentem & eum qui puniatur, postulare, sed aded arctam, ut is, qui puniri debet, propter eam solam delictorum alienorum esse videatur particeps, & contrà nocens particeps pœnæ. Quid ergo hoc facit, quòd homo homini non sit alienus? an si quis apud antipodas peccet, ego videbor illius delicti particeps, aut, si is punitur, etiam pœnæ? Hac ratione etiam ipse, qui læsus est, & pœnam exigit cum delicti, tum pœnæ foret particeps, & magistratus, qui pœnam infligit. Nihil etiam ad rem facit, quòd alia major inter nos & Christum conjunctio fuerit destinata. Socinus enim loquitur de conjunctione, quæ pœnam reipsa antecedit, non de ea, quæ demum destinatur, & pœnam consequatur. Neq; enim propter eam conjunctionem, quæ demum destinatur, alter videtur particeps delicti alterius, alter vicissim pœnæ, præsertim si is, qui punitus statuitur, ad summam postea gloriam evchatur, ita ut cum ipso conjungi maximè sit habendum felicitatis loco. Christus caput nostrum tum revera constitutus est, cum est resuscitatus & ad Dei dextram collocatus, Ephes. 1. 22. Col. 1. 18. li. pro quibus mortuus est, generatim loquendo, tunc, cum mortuus est pro ipsorum peccatis, Dei, adeòq; ipsius etiam Christi inimici fuerunt, Rom. 5. nedum ut ipsius membra essent.

sent. Infiniti etiam ex iis, pro quibus mortuus est, ejus manserunt hostes: ceteri per mortem ejus demum sunt ad ipsum conversi, & ejus membra effecti 1 Pet:2. 24,25. Tit:2. 14. 1 Cor:7.22,23. Ioh: 12. 32. Quare ob hanc conjunctionem, nec Christus peccatorum ab iis antea commissorum, neq; hi poenae potuerunt videri participes, qui prius insignem mortis Christi fructum senserunt, dum ea ratione ad ipsum sunt cōversi, quàm ullum ex ea damnum aut ignominiam sentire possent. quanquam nullum prorsus ex ea ad Christi membra redit damnum, sed impunitas, & futuræ immortalitatis tum spes, tum possessio, qua de causa in Christi cruce cum Paulo merito gloriamur.

Gal:6. 14.

Castigat porro Socinum Grotius, quod perperam eam conjunctionem, quæ ad poenas alteri ob alterius peccata irrogandas sufficiat ad carnem solam restringat: cum mystica conjunctio vim non minorem habeat.

Partic: 23.

At cum de conjunctione ista generatim agit, nuspiam eam ita restringit Socinus. qualem autem requirat, paulò antè diximus. Cum alicubi dissimilitudinem inter factum Zalcuci, oculum sibi ob filii delictum effodientis, & Dei, Christum pro nobis, ut adversarii volunt, poenae subjicientis, explicat, limitationem hanc addit: quia inter Christum & totum mundum, pro cujus peccatis mortuus est, nulla alia re ipsa intercessit conjunctio, quàm ea quæ ad carnem spectat. Conjunctionem enim mysticam & spirituales, quæ inter nos & Christum est, nihil huc pertinere jam ostendimus. Adde quòd vulgo ii, cum quibus disputavit Socinus, ad hoc, ut Christus pro peccatis nostris punire posset, sufficere putant conjunctionem, quæ est inter nos & ipsum secundum carnem, accedente spontanea ipsius ad poenam obligatione. Id statuisse Eusebium Cæsariensem, satis apparet ex locis a Grotio adductis. Nihil de eo nunc dico, quòd vox *carnis*, nisi circumstantiæ locorum aliud svadeant, possit etiam ad conjunctionem civilem, qualis est inter Regem terrenum & ejus populum, (quam an Grotius & hic & infra mysticam rectè vocet, ipse viderit) extendi. Caro enim, ut in s. literis fit, rei spirituali, cælesti, ac divinæ potest opponi, & quippiam humanum & terrenum significare. qua ratione heri dicuntur domini secundum carnem, Col:3. 22.

Ex dictis liquet, nihil adversus Socinum facere ea, quæ de mystica conjunctione subjicit Grotius. Similitudinem Iustini, vel quisquis ille fuit, ita admittimus, ut magnam in ea ipsa re, de qua agitur, dissimilitudinem urgeamus. Neq; enim, si nihil injusti facit is,

Partic: 24.

qui tergum illius cædit, qui peccârat manu, protinus is etiam nihil facit injusti, qui rege peccante, populum punit, si populus proflus sit innocens. Nam peccatum non est ipsius manûs, sed hominis, cuius & tergum. Itaq; si ve tergum cædatur, si ve alia pars corporis, is tamen solus punitur qui peccavit. At si Rex solus peccet, populus puniatur, alius quispiam præter eum, qui peccavit, punitur, etiam si simul etiam Rex punitus censeri possit.

Partic: 25.

Pergit Grotius: Tandem huc devenit Socinus, ut dicat, hoc saltem non inveniri in scripturis, punitum innocentem ob eas culpas, quarum ipse nocens impunitatem tulerit. Sed hoc quoque ad rem non facit. Nam cum per se & universaliter injustum non sit nocenti impunitatem dare (quod fateatur Socinus) neque sit injustum punire aliquem ob peccata aliena, ne in his quidem conjunctis injusticia esse poterit. Imo id ipsum injustum non esse, manifestum facit scriptura Achabi exemplo, qui ipse suorum peccatorum accepit impunitatem, quorum pœna de filio ac posteritate ejus extorta est. 1 Reg: 21. v. 29. 2 Reg: 8, & 9, & 10.

Locum debuillet notare Grotius, ubi ita Socinus agat, ut hic scribitur. Statim enim appareret, Socinum, dum ita excipit, non id revera agere, ut ostendat, iniquum esse quempiam puniri ob aliena peccata, qua de re Grotius hic agit; sed neminem alterius loco ac vice puniri debere. Quare dum Socini dictum ad rem non facere ait Grotius, non animadvertit ipse, se Socini dictum eò non retulisse, quod referre debebat. Etsi autem videri cuipiam queat, Grotium nihilominus ostendisse, id, quod Socinus in scripturis non inveniri dixerat, injustum non esse: revera tamen non ostendit, cum terminos quæstionis mutet. Socinus enim, ut ipsemet Grotius refert, dixerat, in scripturis non legi innocentem puniunt ob eas culpas, quarum ipse nocens impunitatem tulerit: at Grotius in argumentatione sua loco innocentis substituit aliquem, dum ait: neque sit injustum punire aliquem ob peccata aliena. Vnde illius conclusio hæc tantum erit: non esse injustum punire aliquem ob ea peccata, quorum ipse nocens impunitatē tulerit. Quare id quod Socinus in scripturis dixerat non inveniri, ab injusticiæ crimine nō vindicavit hac argumentatione sua Grotius. Ex quo etiam apparet, nihil contra Socinum facere id, quod de Achabi posteritate punita dicitur. An enim de ejus innocentis quicquam testantur sacre literæ? imò an contrarium non satis ex iis apparet? Quanquam præterea, si Socinus in illa sua exceptione, quam ei tribuit Grotius, impunitatis facit mentionem, proculdubio liberationem a pœnis simpliciter, & omnimodam juris, quod is, qui impunitatem largitur, habebat ad pœnam infligendam, respectu ipsius

Ipsi nocentis extinctionem, non verò certæ tantum pœnæ condonationem, aut mitigationem intelligit. At Achabus non impunitæ suorum scelerum simpliciter impetravit, sed tantum dilationem internecionis familiæ suæ ad dies usq; filii, ac proinde mitigationem doloris, quem exinde eum capere necessum erat. Patet id, quod dicimus, ex 1 Reg: 21. 2. Nam aliàs Achabus ipse ob sua peccata morte violenta sublatus est, Deo curante; & ubi canes linkerant sanguinem Naboth, linkerunt etiam ipsius sanguinem, quæ pœna ipsi fuerat a Deo ob ipsius scelus constituta. vide d. l. 1 Reg: 21. 19. & 22. 20. & seq. & v. 34. 38. Ne quicquam de eo nunc dicam, quod in sua posteritate, quæ admodum erat numerosa, & regia præterea dignitate aucta, etiam mortuus pœnas persolverit. Hæc enim ipsius quoq; pœna futura erat, c. 21. 21. quæ non ablata sed dilata tantum fuit.

An rectè concludat Grotius, *neutiquam stare a Socino sacras literas, quæ id a Deo factum ostendant, quod ipse injusticiæ immeritò accuset*, ex dictis iudicet æquus lector. Nuspiam docent s. literæ innocentem a Deo ob aliena delicta punitum, id quod injusticiæ accusat Socinus.

Partic: 26:

Addit: *Sed neque majus illi a recta ratione præsidium, quam mirum est toties ab illo jactari, monstrari nusquam.* Vbi toties rectam rationem Socinus jactarit, quemadmodum Grotius, Socinum pungere volens, loquitur, nec tamen quatenus satis erat, monstrarit, loca notare debuit Grotius. Nam & rationis rectæ rarò admodum in hoc negotio meminit, & fortasse uno tantum in loco expressè; & quomodo recta ratio id, quod asserit, ostendat, ibidem demonstravit. Locus est lib: 3. c. 3, ubi docet, non posse nec debere pœnam corporalem, quam unus debeat, ab altero persolvi, quia afflictio unius non possit fieri alterius; cum tamen necesse sit, ut quod alterius loco persolvitur, ipsius factum fuerit, vel actu ipso, vel saltem jure, naturâ interim ipsâ nihil obstante, quominus re ipsa ejus fieret. Cur verò innocens puniri jure nequeat, hanc rationem affert Socinus cod. lib: c. 10, quia relativa sint pœna & delictum. quare cum in innocente delictum non sit, nec pœnam in eum jure cadere posse. Is enim verborum ipsius sensus est, ut quivis ex ipsius loci circumstantiis poterit colligere. quæ autem rationis istius vis sit, ex iis, quæ sup: partic: 21. diximus, & ex proximè dicendis constare poterit.

Partic: 27:

Quod ergo ait Grotius, *esse quidem essentielle pœnæ, ut infligatur ob peccatum, sed non item essentielle ei esse, ut infligatur ipsi qui peccavit, idque similitudine præmii, gratiæ & ultionis manifestum esse*; nos quoque agnoscimus: qui non ad essentiam, sed ad æquitatem ac justici-

Partic: 28:

am pœnæ requiri dicimus, ut non nisi ei, qui deliquit, infligatur; nec id Socini rationem labefactat. Nam cum nihilominus ad essentiam pœnæ pertineat, ut ei, qui puniri debet, peccatum sive proprium sive alienum imputetur, & aliquo saltem modo inhærere censeatur (eatenus enim demum id pœnam ejus videri potest mereri, id quod pœnæ est essentiale) sive interim res ipsa ita se habeat, sive minùs; pœna quidem simpliciter in innocentem cadit, justa cadere non potest. Nam ut ea justa sit, non tantùm requiritur, ut ita censeatur a puniente, sed ut res etiam ipsa ita se habeat. At quo pacto innocentem peccatum aliquod revera inhæret? cum ne alieni quidem facinoris possit esse particeps, seu culpæ affinis is, qui revera est innocens. Quod ad præmii, gratiæ, & ultionis cum pœna comparisonem attinet, eam quidem agnoscimus, ut dictum est, licet ultio sub pœna latè sumta contineatur: veruntamen illud observandum est, etiam si præmium & gratia possint per naturam in benemeriti liberos aut cognatos, qui ipsi nil commeruerant, conferri, si ipsis parentis aut propinqui merita aut beneficia imputentur: tamen non semper id, quod in eos ob alienum meritum aut beneficium confertur, ipso- rum respectu præmii aut gratiæ rationem habere, sed sæpe respectu illius ipsius tantùm, qui bene fuerat meritus, in cujus gratiam & honorem id totum fiat: ipsorum autem liberorum aut propin- quorum respectu simplex tantùm esse emolumentum. quemad- modum si pater præmium, quo ipsemet debebat perfrui, jubeat persolveri filio, aut cuipiam amico, nihilominus ipsemet censebitur affectus præmio, filius aut amicus non nisi impropriè, licet hic emolumentum universum percipiat, non ille. Idem in ultione ac pœna accidere suprà vidimus. Potest enim quispiam affligere innocentem, non ut hunc ipsum ulciscatur ac puniat, sed ut ipsum nocentem per ipsum.

Partic: 29.

Quod verò Grotius ait, *injusticiam propriè non accidere relationi (qualis est punitio,) sed ipsi actioni, qualis est materia punitonis*; id quidem verum est, si ut ipsa verba sonant intelligatur. Nam subjectum injusticiæ illius est materia pœnæ seu afflictio: ratio illa, quæ ad formam pœnæ pertinet, causa est cur injusticia ista afflictioni inhæreat. Monuerat id jam Socinus, cum dixit, injusticiam non ex ipsa malorum sibi non debitorum perpeffione oriri, sed ex perpeffionis vel nulla vel injusta causa sive occasione proficisci. Iam verò pœna est afflictio ejusmodi, quæ ex imputatione alicujus peccati oritur, quæ in innocentem jure non cadit. Itaque non tantùm in materia pœnæ absolute ac per se considerata, h. e. in ipsa afflictione, quæ

tendunt

tendum est verum discrimen, cur non æquè liceat ob aliena peccata punire innocentem, atque est præmio aut gratiâ afficere innocentem ob alterius meritum aut beneficium. Imputare enim immerenti meritum aut beneficium alienum, injustum non est: at imputare peccatum alienum innocenti, injustum. Illud enim est tribuere alteri ius, quod non habeat: hoc vero est sumere & atrogare sibi ius in alterum, quod nullum est, nec esse potest, cum id ex re ipsa, hoc est, ex delicto ipso oriri sit necesse. Quare nec illud concedimus, actum pœnalem, h.e. eam ipsam afflictionem, quæ pœnæ rationem sustinere debeat, posse esse in potestate punientis, non tantum ex delicto ejus, de cuius pœna agitur, sed etiam jure ipsius punientis antecedente, aut valido ejus, qui puniri debeat, consensu. Afflictionē quidem, quæ cæteroqui sit ejusdem generis, seu majoris speciei, cum actu pœnali, nil prohibet esse in potestate alterius duplici hoc jure, & catenus in pœnam alieni delicti ordinari, quatenus is, qui peccavit, ea interveniente punitur: sed ea ipsa afflictio, quæ pœnæ rationem sustinet, quousq; talis est, nequit esse in potestate punientis, nisi ex delicto ejus, cui imponitur, ut superius est explicatum.

Partic: 30.

Pergit Grotius: Provocat Socinus ad omnium Gentium judicia. Sed primum quod ad Deum attinet, non dubitarunt Philosophi, puniri ab ipso in liberis parentum peccata; idque probat auctoritate Plutarchi, & Valerii Maximi, & similes locos sexcentos apud historicos & Poëtas reperiri ait. Sic & populum a Deo puniri ob peccatum Regis, receptam fuisse sententiam ab Heliodi usque temporibus.

Provocat sanè Socinus ad omnium gentium leges & consuetudines, non judicia seu sententias simpliciter, ostensurus, non fuisse ullibi receptum, ut corporalis pœna, quam unus deberet, ab altero aliquo persolveretur, & sic unus alterius loco puniretur. Alios ob aliorum delicta puniri solitos, aut alios in aliis non negat. Itaque nihil opus erat demonstrare, philosophos alios vè sensisse, peccata parentum a Deo puniri in liberis, præsertim malis; siquidem ipsi parentes in liberis puniantur, non verò liberi parentum vice ac locos ac præterea ipsi liberi pœnam fuerint commeriti. Plutarchum in eo libello, quem citat Grotius, id ipsum tantum velle, quod statuit Socinus, supra verbis ipsius productis ostendimus. Consentit etiam egregiè Valerii Max: locus a Grotio adductus. An non enim filius quoque Dionysii tyrannus fuit, & homo improbus, adeoque dignus qui ob paterna delicta puniretur? Deinde non innocens, nocente sponte dimisso, sed nocens pater in improbo filio pœnas dedidit. Ait enim Valerius: Dionysium dedecore filii, mortuum penas re-

Cur ut beneficium et gratia aliorum ius merito imputari potest? non ista sit aliquid pœnæ? si pœna sit pœna pœnæ sit pœnæ?

pendisse quas virus effugerat. Idem dicimus de Regibus, qui in populo suo puniuntur, quod tum sit justè, cum ipse etiam populus deliquit, ut sanè semper in populo graves poenarum caussæ reperiri solent.

Partic: 31.

Scipsum verò accusat Grotius, dum ait: *Socinum non audere negare puniri alios ob aliorum delicta: quorsum enim id tam fuscè probat, & contrarium Socino non obscure aliquoties tribuit? Verùm probatio Grotii firma non est, dum ait: Rem esse in pœnis pecuniariis manifestam. Satisdatorem pro reo pœnâ pecuniariâ plecti dicere Vlpianum: in pœnam furti rectè accipi fidejussorem, asserere Cajum.* Etenim aliud est mulctam solvere, h. e. pecuniam eam suppeditare ac numerare magistratui, quæ mulctæ rationem habeat, aliud propriè loquendo puniri aut mulctari. Illud latius patet, hoc strictius. Nam creditor, a quo reus pecuniam accipit, potest mulctam magistratui pro reo numerare ac solvere, quem tamen propriè puniri nemo dixerit. Sunt autem etiam satisdatores ac fidejussores, si quid pro reo solverint, creditores. Quare mulctam quidem aut pœnam solvunt, non verò mulctantur aut puniuntur ipsi. Is demum mulctatur, ad quem ex consilio mulctantis, damnum redire, & in quo id terminari debet. Is verò est nocens seu reus ipse, non fidejussor. Res ex Iure satis est manifesta. Nam de his, qui verè mulctantur ac puniuntur, extat juris regula, quæ quidem est ipsius, quem citat Grotius, Caji: *Quod a quoquo pœnæ nomine exactum est, id eadem restituere nemo cogitur.* idq; ratio ipsa monstrat. qui enim verè punitur, is, ut jam diximus, damnum pati, eiq; aliquid decedere debet, si consilium punientis spectes. At cui alius quispiam reddere cogitur id, quod expendit, ita ut in eum actionem instituere ad suum recuperandum possit, is nullum damnum censetur passus, sed rem suam habere judicatur. Nam ut itidem habes in Regulis juris: *is qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.* quod idem asserit etiam Vlpianus, dum ait: *id apud se quis habere videtur, de quo habet actionem.* habetur enim, quod peti potest. Atqui expressè ait Imperator: *si quid fidejussor pro reo solverit, ejus recuperandi causâ habet cû eo mandati judicium.* Non ergo fidejussor revera punitur. Quis igitur? ipse reus. ait enim idem Imperator: *quod a fidejussoribus petitur, id ab ipso debitori peti videtur.* quia mandati judicio redditurus est ius, quod pro eo solverint. Consilium igitur magistratum, fidejussorem mulctam solvere jubentium, & legum id permittentium, non est, ut ipse fidejussor revera puniatur, aut ullum damnum patiatur: sed potius ut ipse reus pœnam sustineat, qui etsi priore obligatione liberatur, novâ tamen ad

Reg: Iur: l. 46.

l: 15.

De verb: signif.

l. 143.

Instit: lib: 3. tit:

21. de Fidejuss.

Vide etiam Reg:

Iur. l. 60.

Instit: l. 4. tit: 15.

de Replacat.

ad idem solvendum obstringitur, & ultimò damnum in ipsum recludit. Quod si fidejussor reo postea debitum donet, ita ut ipse damnū universum sentiat, non reus; id, si legum ac magistratuum cum punientium consilium spectes, per accidens est. Nihilominus enim ipse reus eatenus damnum sensitse censendus est, quatenus pecuniā sibi donatā fuit multatus: perinde ac si longè ante ære illo donatus, postea multæ nomine id solvisset. Quare Ulpianum non satis propriè loquutum esse necesse est, qui dixit, satisdatorem pro reo pœnā pecuniariā plecti: siquidem eam reo aut dat mutuū aut donat. Caji verò locus ad rem nihil facit. Aliud enim est in pœnam accipi, h. e. eum in finem ut pœna solvatur, aliud ipsum mereri puniri. Neq; verò Socinus, cum alicubi asseruit, pœnam pecuniariam posse pro altero solvi, voluit alterum pro altero puniri: sed tantū ab uno alterius nomine solvi posse pecuniam eam, cui multæ seu pœnæ ratio addita. Solutio ista respectu rei, qui ob delictum suum ad pecuniam numerandam obstringebatur, pœna est: respectu alterius creditum vel donum.

Pergit Grotius, & ait: *Cur in pœnis corporalibus idem jus non sit, hanc adferri rationem Socinus, quia pecunia alterius effici possit: atque inde pro alio soluta brevis manus fictione videatur donata delinquenti, ac deinde ab ipso numerata. corporalis autem vexatio alterius effici nequeat. sed hoc subtiliter magis quàm verè dicitur. Nam ista ratio nonnihil facit ad pariendam ipsi reo liberationem. Verū ut alteri infligatur pœna, quam alter sit meritus, ista ratio non efficit.*

At Socinus non eum in finem discrimen istud attulit, ut ostenderet, nō posse alios ob aliorum delicta affici pœna corporali, & quidem eā ipsā, quam nocentes fuerint meriti: sed ut ostenderet, non posse reipsa eam pœnam ab altero alterius loco persolvi, ita ut perinde sit, ac si is ipse eam solvisset, qui debebat: quemadmodum in pecuniariis pœnis accidit, ubi perinde est, si reus solvat, si alius ejus nomine. æquè enim reus liberatur; quemadmodum ipse Grotius infra docet cap: 6, & aliàs est manifestum. Idem autem contingeret in pœnis corporalibus, si, quemadmodum pecunia, ita & afflictio unius posset fieri alterius. Nam quemadmodum ipse reus statim liberatur, cum alius ejus nomine pecuniam solvit, licet propria ipsius pecunia fuerit in obligatione; nempe quia pecunia pro ipso soluta, ipsius propria facta, & sic ipsemet suam pecuniam solvisse censetur: ita etiam is, qui pœnam corporalem debet, statim liberaretur eo debito, etiamsi ipsius afflictio fuerit in obligatione, si alterius afflictio posset fieri ipsius. Eā enim persolutā, ipsius afflictio soluta

Partic: 3a

7

soluta censeretur. Quare dum Grotius ait, *istam rationem nonnihil facere ad pariendam ipsi reo liberationem*, id, quod Socinus vult, non obscure probat. Quod verò respondet: *istam Socini rationem non efficere, ut alteri infligatur pœna, quam alter sit commertus*, id, ut vidimus, ad rem nihil facit: cum Socin^o nequaquam velit, eum, qui pecuniam nocentis loco solvit, puniri, propterea quòd ejus pecunia fieri possit ipsius nocentis. Itaque ne illa quidem quicquam faciunt adversus Socinum, quæ de præmio subjiciuntur. Tum demum aliquid facient, si ostenderit Grotius, etiamsi lege constitutum sit, ut præmium conferatur in ipsius patris personam, idque sit ejusmodi, ut ab uno acceptum, alterius fieri nequeat, legi tamen verè satisfieri; etiamsi patre præterito in filium conferatur. Id verò concedi non debet. Nam quemadmodum Grotius infrà cap: 6. ait: cum corporalis pœna non solvitur ab ipso nocente, sed ab alio, aliud simul solvi, quàm quod fuerit in obligatione: ita etiam cum præmium, quod lex ipsius benemeriti personæ destinat, quodq; ab uno acceptum alterius fieri nequit, alteri cuiquam solvitur, aliud simul solvitur, quàm id fuerat, quod lex solvi volebat, licet per se ejusdem sit generis si-ve speciei. Quare legis voluntati tunc verè non satisfit. Illud etiam hic memoriâ volumus, repeti, quod suprâ monuimus de præmiis obparentum merita in liberos collatis, partic: 28.

Partic: 33.

Quod verò Grotius ait: *si verum esset, quod dicit Socinus, jam a fidejussore nolente reum fortè absentem ab obligatione pœnæ pecuniariæ liberari, pœna non posset exigi*; id quomodo ex Socini dicto consequatur, ostendere debuit Grotius. An fortè quia fidejussor non vult reum absentem liberari ab obligatione pœnæ pecuniariæ, ejus pecunia non potest aut non debet fieri ipsius rei, & sic pro ipso persolvit licet is fidem suam pro eo interpoluerit, &, nisi reus ipse multam solverit, se ipsius nomine promiserit soluturum?

Partic: 34.

Pergit Grotius: *Illud maxime miror, quod Socinus dicat, omnium gentium ac seculorum legibus & consuetudinibus probatum, non posse corporalem pœnam quam unus debeat, ab altero persolvi; & postea exempla institutaq; gentium quarundam affert, quæ consueverint ob unius noxam propinquos aut liberos punire.*

At nos non parum miramur, Grotium non intellexisse, quid Socinus sibi voluerit. Hoc enim voluit, ut non semel jam monuimus, & ipsius verba apertissimè significant: nec lege, nec consuetudine unquam fuisse receptum, ut pœnam, quam quis corpore luere reneatur, alius, quisquis tandem ille sit, pro eo pendere possit. h. e. ejus vice seu loco, ita ut perinde sit, siue ipse nocens pœnam illam penderit,

penderit, sive alius pro eo, quemadmodum in pœnis pecuniariis accidit. Nec unquam negavit Socinus, ob unius noxam plures puniri solitos, sed non loco nocentis, ita ut eo sponte dimisso, innocentes pœnæ corporali subicerentur. Apertissimè id significavit in verbis sequentibus, dum ait: *Solent aliquando homines ira & vindictæ libidine excæcati in innocentes quoq; sævire: maxime verò, cum eum qui ipsos læsit, vel quia eorum manus effugerit, vel quamcumque aliam ob causam ulcisci nequeunt. sed quòd, nocente ipso, consultò & spontè, incolumi dimisso, in innocentem aliquem tantummodo sæviant: id prorsus nunquam vel factum est, vel fiet.* Adeo clarè mentem suam explicuit Socinus, ut mirum sit aliquem adeo negligenter potuisse ejus verba legere, ut eorum sententiam non perciperet, nedum Grotium virum tam doctum, & Socinum refutare volentem. An fortè Grotius hoc quoq;, quod Socinum asseruisse dicimus, refellere voluit, & huc exempla ista adduxit? Id verò non minùs mirum foret. Quid enim? cum ob unius noxam apud Persas peribat propinquitas, ipse nocens dimittebatur, & propinqui illius loco puniebantur? An apud Macedonas ipsi perduelles pœnâ carebant, consanguinei tantùm ejus luebant noxam? Tertium exemplum Grotii id, quod volumus, apertè docet. Ait enim: In Græciæ civitatibus morem fuisse *cum Tyrannis* Tyrannorum liberos occidi. Non ergo liberi nocentium loco, sed unà cum nocentibus puniebantur. Idem de obsidibus dicendum est. His enim occisis nihilominus ipsi hostes, a quibus obsides dati fuerant, occidebantur aut mulctabantur, ubi id fieri poterat. quanquam obsidibus occisis, ipsi interdum videri poterant haud leviter puniti.

Istud nescio an rectè a Grotio sumatur, obsidum vel omnium, vel plerorumq;, vel eorum saltem, quorum exempla adducit, consensum antecessisse, eamq; ob causam non fuisse creditum injustum, alium puniri ob alterius delictum. Obsides enim sæpe dabantur filii impuberes, nonnunquam etiam puellæ, quarum assensus apud cordatiores, ut de Romanis constat, invalidus habebatur. alia quædam, quæ hic notari possent, transimus.

Quòd vades in capitalibus suppliciis capite plecti solitos ait Grotius, si rei se non sisterent, id tum aliquid vitium habebit, si constet primùm, vade punito ita reum fuisse liberatum, ut postea deprehensus supplicium subire non cogeretur; deinde si doceatur, id more fuisse receptum. Prius non docuit Grotius. alterum aliunde potius quam ex illa Damonis & Pythiæ seu Phintix historia docere debebat. An enim id, quod a Dionysio, crudelissimo tyranno, semel factum est, vel ut fieret decretum fuit, docere potest, id fieri solitum

Partic: 35.

Partic: 36.

solicum? Quanquam & illud addi potest, eos, qui ausi fuerunt in vades scire, in ipsum potius fontem, quam in vadem, si ejus habuissent copiam, fuisse animadversuros, nec reum ideo dimisisse, quòd putarent perinde esse, siue vas, siue nocens plecteretur: sed quòd crederent, vadem, si tantum supplicium sibi sentiret subeundum, diligenter curaturum, ut reus se histeret. Ne de eo nunc quicquam dicam, quòd fieri potuisset, ut vades ejusmodi tum potius, cum sententia nondum esset lata, quam post damnationem admitterentur. Vt verò magistratus reum tum, cum supplicium exigendum esset, præsentem, sponte sua incolumem dimitterent, & loco ejus vadem innocentem punirent, id nunquam factum esse crediderim, quod tamen a Deo in negotio satisfactionis factum creditur.

Partic: 37.

Discrimen, quod affert Grotius, cur ex consensu minùs aliquis teneatur ad pœnam corporalem, quàm ad pecuniariam, transmittimus. Neque enim pertinet ad id, de quo Socinus loquitur. Nam potne tandem, eandem nos habere potestatem in corpus & pecuniam, nihilominus pœna corporalis ab uno pro altero solvi non poterit, ob causam a Socino explicatam. Potest id Grotius vel ex eo animadvertere, quòd cum Deus alios ob aliorum peccata punit, discrimen illud nullam vim habet, cum Deus pro suo jure, absq; ipsorum puniendorum consensu puniat, nec tamen ideo alios aliorum loco punit. Nam cum Deus v. g. ob Davidis peccatum Lxx millia hominum delevit, haudquaquam eos Davidis loco punivit, quasi ipsemet tot millia mortuum fuisset commertus.

Partic: 38.

Nihil etià iis, quæ hæcenus diximus, obstat id, quod infrà commemorat Grotius, *imperatores Christianos statuisse, ut commentariensis, reo per familiæ suæ culpam carcere elapso, pœnam ipsius ferret.* Nec enim credibile est, Imperatores illos statuisse, ut commentariensis loco rei puniretur, adeo ut reus postea deprehensus, & facinoris convictus, supplicio subjici non posset, tantum abest ut reo sponte dimisso, innocentem commentariensem ejus loco puniri voluerint, quod revera est illud, quod Socinus lege aut consuetudine receptum negat. Ideo autem proculdubio dignus hac pœna judicatus est commentariensis, quia culpæ familiæ suæ videretur quodammodo particeps, partim quòd malorum operâ uteretur, quemadmodum alibi in re simili legimus, partim quòd familiam non diligenter custodiret, & caveret, ne quid ejusmodi moliri posset. Quanquam hoc Christianorum Imperatorum decretum æquitatem Christianam minimè redolet, & plenum acerbis a clarissimo quodam Icto meritò dicitur.

Lib: 4. Instit: tit: 5. De oblig: quæ quasi ex delicto nascuntur.

Marth: Wesenbec.

Nobilium

Nobilium illorum, quos memorat, juris magistrorum auctoritas nos revera non ferit. Fieri enim potest, ut non is revera, qui ad poenam capitale pro altero se obligat, sed magistratus tantum obligationem admittens peccet. Posset enim nonnunquam arbitrari quispiam, honestissimum esse pro reo mortem oppetere, praeterim si eum credat innocentem. sic Christianus pro Christiano innocente, si vereatur, ne is metu mortis aliquid se indignum faciat, aut veritatem divinam abneget, aut si eum Christiana Reipub: sese putet utiliore, posset, imò deberet ad capitale poenam sese obligare, itemq; filius pro patre, frater pro fratre, amicus pro amico, aut viro aliquo magno, quem digniorem putet virā quā se ipsum, si a magistratu talis obligatio admitteretur.

Ad sequentia respondere non est opus, cum ut toties jam monuimus, Socinus non neget, lege aut consuetudine fuisse receptum, ut innocentes ob nocentis delicta punirentur. Quanquam fieri potest, ut multi ex iis, qui ita vel fecerunt, vel decreverunt, id non satis iuste fieri animadverterint, sed utilitatis causā ita faciendum existimaverint. Recte ait Cicero: utilitatis specie in Republ: sapissimè peccari; quod quibusdam tum Romanorum tum Atheniensium factis & legibus, vel crudelibus, vel admodum inhumanis comprobatur. Scribit Tacitus, cum praefectus urbis Pedianus Secundus a servo interfectus esset, veteri more familiam omnem, quæ sub eodem ceto mansitaverat, agi ad supplicium oportuisse; quem morem ibidem confirmat Lipsius. Quomodo verò hanc in tot homines innocentes crudelitatem (nam quadringenti homini illi fuerant servi, qui postea, nullo ætatis aut sexus discrimine, unus ob noxam fuerunt trucidati) defendit ibidem Callius? At quidam, inquit, insontes peribunt. Nam & ex suo exercitu, cum decimus quisq; fuisse feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur. Iniquitatem facti non audet negare tantæ crudelitatis defensor, sed utilitate publica rependi putat. Hoc idem in decimatione Romanis usitata contigisse satis aperrè fatetur, quam Grotius infrā injustam fuisse negat.

Scribit inferiùs Grotius: Illud quoq; mirari liber, quod de Zaleuci facta ita pronunciat Socinus, ut dicat eum pessimè audire, ejusque nomen inter impotentes & temerarios principes ac populorum iudices censeri, & contrarium ex historicis probat.

Sed & hic non eā, quā decuit, diligentia usus est Grotius in verbis Socini vel considerandis vel adscribendis. Neq; enim ait Socinus, Zaleucum pessimè audire, ejusque nomen inter impotentes & temerarios

Partic: 40.

lib: 3. Offe.

lib: 14. Anna.

Partic: 41a

merarios principes & populorum iudices censeri: sed Zaleucum dignum esse, qui apud posteros male audiat, & inter impotentes & temerarios principes &c. censeatur. h. e. dignum, ut id fiat. Legatur integer Socini locus lib: 3. c. 3. nam vox dignus paulo ante hæc verba, quæ sola Grotius adduxit, præcesserat, quia duabus eum rebus dignum Socinus affirmat, quarum alteram commemorat Grotius. Suum ergo iudicium de Zaleuci facto exponit Socinus, & non quid revera fiat, sed quid fieri jure possit, refert.

Partic: 42.

Valerii Maximi verbis de hoc Zaleuci facto recitatis subjicit Grotius: *Ac professio si quemadmodum exsulandi, ita oculum sibi erudiendi libera esset homini potestas, nihil posset isto Zaleuci facto præclarior reperiri. præsertim cum legis præcisa obligatio aut propter ipsius principatum, aut propter populi consensum cessaverit. Erravit ergo Zaleucus, ut Pagani ferme omnes, quod jus sibi in corpus suum majus vero asseruit. Ceterum factum istud tantopere celebratum testimonium præbet contra noticiam illam, quam hominum mentibus impressam Socinus putat, non posse quenquam alieni delicti pœnam in se suscipere.*

Sam: 14.

At si cessavit præcisa legis obligatio, ob causas a Grotio commemoratas, præstitisset, populo præsertim poscente, quemadmodum a Saule in Ionathane filio, ob violatum patris interdictum mortis pœnam commérito, factum cernimus, filium liberari, & pœnam ei simpliciter condonari, vel mitigari, quam ejusmodi compensationem, qua legi satisfaceret, comminisci, qua tamen legi satisfactum non est. Erravit ergo Zaleucus dum & in se & in filium sæviit, cum non sævire jure posset: deinde quòd, etsi sævierit, legi tamen non satisfecerit, quæ ab adultero universam pœnam exigebat, ab insonite nullam. postremus error illius est, quem Grotius notat. Neq; verò factum hoc testimonium præbet contra id, quod Socinus asserit. Nec enim Socinus ait, hanc esse noticiam hominum mentibus impressam, non posse quenquam alieni delicti pœnam in se suscipere: sed, *rationis lumen aperte ostendere, non debere nec posse corporalem pœnam, quam unus debeat, ab altero persolveri.* Nam per noticias hominum mentibus impressas ea solemus intelligere axiomata, quæ a κοινὰ ἔννοια appellatur, & adeo omnibus sunt manifesta, ut naturæ nobis videantur insita: quale est, totum esse majus suis partibus. At multa rationis lumen, quo nos Deus donavit, aperte ostendit, quæ non sunt κοινὰ ἔννοια, sed ex iis per apertam & legitimam consequentiam deducuntur, etiam si fieri possit, ut nonnulli, etiam ex doctis, contrarium sentiant, quia illis aliquid imponat, aut quia principia cum ejusmodi conclusionibus non jungant. Atque in ho-

a communes
notiones.

Non omnia q
rationis lumen
quæ non sunt
κοινὰ ἔννοια.

rum posteriorum numero id reponit Socinus, de quo agimus. Posse autem multa etiam a doctis asseri, quæ rationis lumen apertè refellit, argumento sunt tot veterum philosophorum paradoxa thesæ: quales illæ: contradictoria simul posse consistere, aut inter ea esse medium; motum non esse; omnia esse unum: & sexcenta alia. Nam cum rationes in contrarium solvere non possunt, a veritate desciunt etiam docti. In Practicis præter rationes fallaces etiam affectus varii imponere possunt alioqui prudentibus. Crudelitatem ratio ipsa repudiat. At suprà ipse Grotius tum leges tum facta admodum crudelia gentium & civitatum illarum, quæ aliàs humanitatis & prudentiæ laude præ cæteris fuerunt celebratæ, recensuit: quod pertinent etiam humanæ victimæ, quas longo ordine enumerat infrà cap: 10. quatum absurditatem & impietatem Plutarchus ex ipso rationis lumine satis apertè ostendit.

Conclusurus hanc quæstionem Grotius, *hoc propriè quæri ait*, Partic: 43^a
an actus qui sit in potestate superioris, etiam citra considerationem delicti alieni, possit ab ipso superiore ordinari in pœnam delicti alieni. quatenus hoc a nobis vel negetur, vel concedatur, explicatum est partic: 3, 5, & 29.

Quod de decimatione in Romanis legionibus usitata scribit, id nihil adversum nos: cum Grotius ponat, non innocentem, sed eum, qui deliquit, puniri solitum tum pro suo tum pro alieno delicto. At hîc quæritur, an innocens ob alienum delictum puniri possit, aut etiam an unus vice alterius pœnam corporalem persolvere possit. Quamquam suprà vidimus, Cassium decimationem hanc ab iniquitate non liberare, quia etiam strenui sortirentur. Partic: 44^a

Ait præterea Grotius: *quis injustum putet, si summa potestate legem relaxante, vir aliquis Reip. utilis, sed ob culpam exsilium meritis, retineatur in Rep., alio tamen sponte sua se ad exilium obligante, ut exemplo satisfiat?* Partic: 45^a

Exilium istud, quod alter sponte subit, licet innocens, vel vera pœna est, vel speciem tantum aliquam pœnæ habet, revera autem incommodum tantum est, quo interveniente nocens pœnâ liberatur. nempe quia magistratus pœnam nocenti condonans, ne legis apud populum fortè minuatur auctoritas, ei hac specie pœnæ persuadere velit, se legi nihilominus satisfecisse. Si vera pœna non est, nihil ad rem nostram pertinet. nos enim de vera pœna agimus. Si vera pœna est, iniquissima est, nec ea ratione legi aut exemplo satisficit. Lex enim nocentem ipsum ad pœnam obligat, & si alterum faciendum sit, mavult nocenti pœnam condonari, quàm innocentem

innocentem puniri. Vera autem pœna, ut ex superioribus constat, erit, si innocenti delictum alterius ita fuerit imputatum, ut propter illud dignus censetur, qui malè tractetur, & non secus ac inutile aut noxium Resp. membrum ex ejus corpore ejiciatur, quo pacto exilium hoc ei ignominiosum erit apud illos, qui pœnam hanc ei infligunt, & cum infamia, quæ justum exilium sequitur, conjunctum. An verò hæc jure poterunt contingere innocenti, & quidem tum, cum amici aut reipub. causâ ea sponte sua subit? ob quod factum, si id cæteroqui rectum sit, ut Grotius hîc ponit, laudem, l. mō & præmium aliquod mereretur. Quare si exemplum nihilominus statuendum est, & retinendus in civitate is, qui deliquit, mitiganda potius aut commutanda est pœna exili, ita ut eam sentiat is ipse, qui deliquit, & tamen in civitate maneat, quàm ut exemplum tam præposterè statuatur. Si enim ita relaxare licet summæ potestati legem, ut innocens pro nocente substituarur, qua ratione legi haudquaquam satisfit: cur non ita licebit legem relaxare, ut pœna commutetur ac mitigetur, vel tandem prorsus condonetur, cùm summæ potestatis jus huc etiam extendatur?

Partic: 46.

Quod ad perduellium liberos attinet, quod tertium est Grotii exemplum, idem respondendum est. Nam si liberi illi innocentes exclusionem ab honoribus verè puniantur, quod quid sit jam diximus, iniquè id fit. Si verò non puniuntur re vera, sed incommodum tantum aliquod sentiunt, licet occasione delicti paterni, idq; in ipsius patris pœnam, nihil id ad rem nostram pertinet. Tum autem si ne injuriâ incommodum hoc sentiant, si illis honores isti jure non debeantur, sed in rectoris summi arbitrio sit, eos concedere cui velit, ut Grotius hîc ponit, quemadmodum sequentia ipsius verba clariùs ostendunt.

Partic: 47.

Quod generatim antea dixerat, nunc ad præsens negotium transfert Grotius: *In facto nostro, inquit, habuit Deus potestatem assequendi Christum innocentem ad mortem usq; temporariam, satente Socino, jure scilicet dominico. habuit & Christus concessione divina, imò ut Deus ipse potestatem, quam nos non habemus, in vitam & corpus suum. Ego inquit Christus, ἔξουσίαν, h. e. jus & potestatem, habeo ponendi animam meam, ioh: 10. v. 18. Nihil ergo iniquitatis in eo est quod Deus, cuius est summa potestas ad omnia per se non injusta nulli ipse legi obnoxius, cruciatibus & morte Christi uti voluit ad statuendum exemplum græve adversus culpas immensas nostrum omnium, quibus Christus erat conjunctissimus, naturâ, regno, & dimonio.*

Si per exemplum grave adversus culpas immensas omnium nostrum

nostrum intelligit Grotius afflictionem gravissimam, quæ insignis fuerit documentum, quantopere Deus peccatum oderit, quantopere nos ab eo revocatos cupiat, imò etiam quanta poena maneat eos, qui peccatis valedicere nolint; fatemur in eo, quod Grotius ait, nihil esse injusti, & tale exemplum nos in Christi morte libenter agnoscimus, ut cap: 1. patuit. Sed si, ut disputatio hæc postulat, per exemplum istud grave adversus immensas omnium nostrum culpas, intelligit poenam propriè dictam, seu vindictam omnium nostrorum scelerum, de Christo sumtam; tale exemplum in Christo salvæ justiciæ statui posse negamus. Quin ex hoc ipso, quod hic ponit Grotius de jure, quo Christus a Deo in mortem traditus fuerit, ostendimus suprâ partic: 4 & 7. eum punitum propriè non fuisse.

Quòd Christus, ut Deus ipse, habuerit potestatem, quam nos non habeamus, in vitam & corpus suum, non probatur ex illis Christi verbis loh: 10., præsertim si Grotius per Deum ipsum, ut quidem videtur, intelligat Deum summum atque altissimum. Si enim cum tantum intelligat, qui ratione divinitatis suæ, h. e. ratione divinæ potestatis & *ἐξουσίας*, dependeat a Deo illo summo, quales sunt angeli ac magistratus; non poterit potestas illa, quam Christus habeat ut Deus ipse, distingui a potestate illa, quam habeat concessione divina; cum tota illa potestas, quam quis habet, quatenus Deus est a supremo numine dependens, sit ex concessione divina. Christum autem isto loco non considerari ut Deum summum atq; altissimum, vel potius non esse, patet ex verbis sequentibus, dum statim subjicit: *Hoc præceptum accepi a Patre meo.* loquitur autem de præcepto ponendi animam, ut eam iterum accipiat. At Deo summo atque altissimo a nemine quicquam præcipi potest. præcipere enim superioris est, præceptum accipere inferioris. Naturarum distinctio hic nil juvat, præsertim Grotium, qui Christum hic ut Deum vult loqui. præceptum enim accipere propriè personæ est, non naturæ, quæ persona non sit, qualem humanam in Christo esse volunt adversarii. Deinde quid opus fuisset præceptum hoc a Patre accipere, divinam nempe personam, cum humana natura id a divina in eadem persona conjuncta accipere posset, atque adeo acciperet? Itaque nec illud ex eo loco probari potest, Christum talem habuisse potestatem in vitam & corpus suum, qualem nos non habeamus; imò contrarium; partim propter verba modò dicta, partim propterea, quòd hic sermo sit de potestate ponendi animam pro ovibus, ut superiora Christi verba satis docent. Atqui ejus generis potestas in vitam & corpus nostrum nobis quoque competit, qui exemplo Christi jubemur

mur animas pro fratribus ponere. 1 Ioh: 3. 16. quemadmodum etiam nonnulli pro Pauli anima cervicem suam supposuisse dicuntur, Rom: 15. 4. At præcipi id cuius iam non potest, aut a quoquam rectè fieri, ad quod faciendum jus & potestatem non habeat. Quod si dicas, Deum eo ipso, dum id jubet, potestatem quoque faciendi concedere; idem de Christo concludere debes, qui hoc ipso loco ait, se id præceptum a Patre suo accepisse.

Partic: 48.

Quantam in hoc negotio vim habeat, quod Christus nobis natura & regno fuerit aut sit conjunctissimus, suprâ visum est hoc eodem capite. Quod ad vadimonium attinet, quia proculdubio vult Grotius, ut etiam alii satisfactionis patroni, Christum se Deo pro nobis stitisse vadem, & ad pœnas nostro loco sustinendas ultro se obtulisse; cur vadimonium istud ne uno quidem verbo probavit, aut probare conatus est? Fortasse exinde id concludi vult, quod Christus dicatur melioris fœderis sponzor? At non dicitur, quod Deo pro nobis quicquam sponponderit, multo minùs, quod ad pœnas nostras lucendas se Deo ultro obligarit. Fœderis melioris sponzor dicitur Christus, quia N. Fœdus, cujus mediator seu interpres ac inter-nuncius fuit a Deo constitutus, non tantùm nobis promulgavit, sed etiam plenissimè confirmavit, ac sanguine suo sanxit, & promissorum divinorum in eo comprehensorum plenissimam fidem fecit.

Heb: 7. 22.

*Pro Pauli
Christi
fœderis spon-
zor dicitur.*

Nobis ergo Dei nomine sponpoudit, non verò Deo nostro nomine. Tâto verò elegantius id de Christo dicitur, quod ea, quæ Dei nomine nobis promissit, reipsa etiam ejusdem nomine exhibet; quod ipsum quoq; D. Auctor hac voce tacitè videtur fuisse complexus. Hoc nostra postulabat imbecillitas & indignitas, quæ nisi sublevaretur, se ad spem promissorum omnè fidem excedentium erigere non poterat. Nam tarda solet magnis rebus inesse fides. his autem promissis quid majus aut divinius nobis contrâ quid indignius? Deo non erat opus sponzore aut vade, qui se ipsi pro nobis obligaret. Vades enim humanæ imbecillitatis aut indigentiae causâ quæsti sunt. Nam cum debitor aut reus ipse vel conveniri ita commodè non semper possit, aut non semper ab ipso debitum exigere promptum sit, vades sunt inventi, qui aut conveniri commodius, aut a quibus debitum exigi facilius posset. Deo quid ejusmodi vade opus; aut quando cum requisivisse vel admisisse legitur? Si punire vult, semper ipsi promptum est reos ac fontes ipsos supplicio afficere. Adde quod in istiusmodi casu, de quali controversamus, ne apud homines quidem vades usum habere solent ullum. Nam, ut antea quoq; dictum est, neminem hominum unquam tam iniquum aut tam crudelem fuisse deprehen-

deprehendere licuit, qui reo præsente vadem solum ad supplicium raperet. Et Deum id fecisse putabimus, idq; ad justiciæ suæ demonstrationem? Quare cum Grotius non ostenderit, Deum justè pro nobis punire potuisse Christum, frustra in eo laborat, ut id sapienter a Deo factum demonstret. Nihil enim sapienter fieri potest, a Deo præsertim, quod justum non sit. Sed videamus tamen, quæ scribat.

RESPONSIO AD CAP: V. quod inscribit Grotius:

An sufficiens causa fuerit qua Deum moveret ad Christum pro nobis puniendum, & ostenditur fuisse.

Ait igitur: Socinus, noluisse Deum, ut Christus penas pro nobis penderet, sepe hoc argumento probare nititur, quod cur Deus ita vellet, nulla causa appareat. & in margine annotat lib. 3. c. 1.

Partic: 1.

At in toto hoc capite nihil aliud Socinus docet, quàm Deum jure nobis peccata, nulla satisfactione vera pro iis accepta, condonare potuisse, secundo denuum capite, eum id facere voluisse, quo tamen loco istiusmodi argumento ad id probandum non utitur. Id fortasse huc pertinere putavit Grotius, quòd Socinus loco eo, quem notavit, refellit certam quandam causam, quâ Covetus cum plarisque aliis, necessariò impulsus fuisse putabat Deum ad satisfactionem exigendam. Ejusmodi enim in Deo justiciam statuit, quæ peccatum omninò puniri debere dicet. Sed aliud est quippiam negare, aut excipere, aliud argumentari contra adversarium; aliud certam causam, & quidem necessariam refellere, aliud simpliciter asserere, causam nullam apparere, cur Deus ita velit. Eodem modo alibi quoq; excipiendi potiùs quam argumentandi gratiâ, causas, quæ ab adversariis afferri soleant, refutat. Quòd si alicubi concludit, quia causa hujus facti Deo digna sit nulla, ideò id ne factum quidem esse; id facit posito eo, quòd nec per se consentaneum sit, nec adversarii velint, causas veras facti hujusmodi esse prorsus ignotas, & a Deo non patefactas. Quare quod subjungit Grotius, non posse jure a se postulari hujus rei causam, vel nihil adversus Socinum, vel non rectè asseritur: si quidem eas causas ipse quoque manifestas esse putat, quod res ipsa etiam satis monet.

Ad causam explicandam accessurus Grotius id præfatur: non rectè socinum postulare, ut talis causa reddatur, quæ evincat Deum aliter agere non potuisse. Talis enim, inquit, causa in his, quæ libere Deus facit, non requiritur.

Partic: 2.

Nec revera postulavit ejusmodi causam Socinus, cum ea ab adversario sponte afferretur; nec si ab eo postulasset, iniquum id fuisset censendum. Res enim illi erat cum eo homine, (quales sanè sunt plarique) qui satisfactionem prorsus putabat necessariam ad hoc, ut nos remissionem peccatorum consequi possemus. Quare cum is effectum crederet necessarium, nihil iniqui postulasset Socinus, si causam, ex qua necessario hic effectus fluere, ab eo requisivisset. Quòd si Grotius liberam hanc Dei actionem statuit, animadvertere etiam poterat, ea, quæ de necessitate satisfactionis a Socino disputantur, ad se non pertinere; nisi fortè absurda, quæ ex hoc dogmate consequuntur, causarum gravitate velit exculare.

Partic. 3.

Ex his patet, non rectè obijci Socino: *tanto iniquiorem esse istam illius postulationem, quòd ne ipse quidem cruciatuum & mortis Christi causas reddat, quæ aliquam secum necessitatem trahant; cum causas ejusmodi, præsertim a Grotio, aut quocumq; alio, qui satisfactionem liberam esse statuat, simpliciter non postulet.*

Partic. 4.

Sed præterea sententiam Socini de causis, quæ Deum impulerint ad Christum in mortem tradendum, non rectè refert. Nihil enim aliud ex ejus dictis potest erui, quod huc pertineat, quàm Christum idèò ex Socini mente mortuum, ut *sanctitatis nobis viam monstraret, & ut post vitam hic innocenter actam, in calum transferretur, & inde majestatem suam terris ostenderet.* Et tamen addit: *Hæ sunt causæ quibus Christi mortem Socinus adscribit.* At ista nec rectè sunt explicata, nec, si rectè explicentur, diversas ex Socini mente causas constituunt, sed unam. Hoc enim vult Socinus: *Christum salutis vi-*

*Causa mortis Christi
ex morte
Socini.*

am (non sanctitatis, ut loquitur Grotius) exemplo suo nobis demonstrare, ac ~~plene confirmare non potuisse~~, nisi mortem violentam adisset, & per eam demum ad immortalem gloriam pervenisset. si quidem hæc ea via est, quâ nos ad gloriam Deus vult deducere. quod re tum ab initio disputationis nostræ, tum cap: 1. partic: 26, 27. dictum est satis. Viæ autem nomine hoc loco, vel non tam virtutes ipsæ nobis a Deo injectæ intelligendæ sunt, vel saltem non solæ, sed etiam ea, quæ nobis eveniunt, ad gloriam immortalem contendentibus, quæ quidem sunt ejusmodi, ut naturâ suâ ad æternum interitum ac infelicitatem potius ducere videantur, & revera etiam, nisi eorum vis a Deo cohibeatur, ducant. Ea ergo non ad interitum, sed ad æternam salutem ac felicitatem nos ducere, exemplo ductis vitæ ac salutis nostræ, qui iter istud ad calum nobis primus præscripserat, demonstrandum erat, ut Div. Auctor Hebr: 2. 10. & seqq. aperte satis docet. Ad hanc rem non suffecerunt oracula & miracula, ut

la, ut de sanctitatis via loquitur Grotius, siquidem imbecillitati nostræ consultum voluit Deus. Multum refert ad fidem rei, quæ alioqui videatur incredibilis aut impossibilis, faciendam, exemplum & experimentum ejus certum extare; multum etiam refert ad omnes animandos, ea subiisse omnium maximum, ac ceteros dignitate longissimè superantem, a quib. vilissimi etiam abhorrent; & eum ipsum, qui primus hoc ad felicitatem supremam iter hominibus patefecerit, idem sponte sua ingressum eò pervenisse, quòd id ducere asseruerat.

Patec hinc, Christum id sine morte, ut subjicit Grotius, præstare non potuisse, nec mortem sine Christo, nempe in Apostolis & Prophetis. Christus enim sine morte durissimam viam ad salutem ducentis partem, quæ spem nostram imprimis convellere poterat, non ostendisset. Propheta verò & Apostoli metam viam nondum attingerunt, eorumque exemplo nondum patet, an ad cælum ea via ducat. Ne de eo nunc quicquam dicam, quòd ipsi quoque exemplum hujus rei a Christo expectarint; & illustrius in Christo, primogenito inter multos fratres, ad cujus imaginem ceteros conformari oportebat, fuerit exemplum, quàm in aliis. Quare etsi per naturam Christus poterat ut Enoch & Elias, quemadmodum commemorat Grotius, in cælum sine morte transferri; decebat tamen, ut loquitur D. Auctor, Deum, ducem salutis nostræ, tum ob causam dictam, tum ob alias, per afflictiones consummare. Multum enim præterea intererat, eum, in cujus manu totius salutis nostræ ratio ponenda erat, singularem suum erga nos adhuc impios charitatem apertissimo argumento comprobare, & omnia mala, ipsamque adeò mortem durissimam, quæ nobis ad salutem aspirantibus perpetuò imminet, experiri, ut misericors evaderet ac fidelis Pontifex; ut illud nunc omittamus, quod nos locis paulò superiùs notatis persequi sumus, quodque attigit ipse Grotius c. 1. de remissione peccatorum agens, ubi docet, Christum ex sententia Socini mortem adiiisse, ut perhiberet testimonium prædicationi suæ, in qua pœnitentibus remissionem peccatorum proposuerat; id quod hic non commemorat.

Quod ad Grotii sententiam attinet, primò causas affert, cur Deus pœnas æternas remittere nobis voluerit: alteram Dei bonitatem; alteram, quòd aliàs felicitatis desperatione religio tota periisset. Posteriolem correctione quadam egere ostendimus sub finem cap: 3. Priorem prorsus admittimus, imò urgemus: quanquam illud, (nisi fortè magis figuratè atq; oratoricè, quàm ad rei veritatem accuratè ac propriè dictum sit) non putamus concedendum, istam Dei bonita-

Partic: 5.

Heb: 2. 10.

ib: 7. 17, 18

Partic: 6.

bonitatem, quam Grotius intelligit, esse proprietatem Dei maximè Deo propriam. Intelligit enim benignitatem ipsius ac clementiam seu misericordiam, ut tum loci scripturæ ab ipso allati, tum verba, quæ mox subjicit, indicant, dum ait: *Et bique enim Deus semetipsum hoc maximè attributo describit, quòd benignus sit & clemens.* quanquam clementia benignitate est angustior, & ejus veluti pars quadam. Quodcumq; enim exercetur clementia, etiam benignitas, sed non contrà. Verùm de neutra id, quod Grotius asserit, propriè dici potest. Bonitas quidem illa, quæ pravitati propriè opponitur, estq; nil aliud, quàm Rectitudo, Deo est maximè propria: sed non benignitas, ac clementia, quæ severitati opponitur & iræ, in qua tamen altera illa bonitas, h. e. rectitudo, non minùs quàm in benignitate versatur. Id autem, quod diximus, inde perspicui potest, quòd ab iis, quæ Deo sunt maximè propria, nullum ipsius opus ita potest discedere, ut propriis ac naturalibus eorum effectis sit contrarium. sic quia justus est, nihil unquam facere potest injusti: quia sapiens nihil potest facere insipienter: quia verax, mentiri nunquam potest. At multa Deus facere potest, & nonnunquam etiam facit, quæ cum propriis clementiæ ac benignitatis effectis prorsus pugnant, ut cum peccatores severissimè punit, idq; nonnunquam non expectatâ illorum resipiscentiâ. Ac ne longè abeamus, potuisset Deus omnes, qui peccaverunt, morti æternæ, nulla resipiscentiæ habita ratione subicere, quemadmodum iis, qui sub lege vixerunt, comminatus fuerat. Atqui e diametro id pugnat cum hoc bonitatis ejus effectû, de quo nobis sermo est. Effectus proprii earum rerû, quæ sunt Deo maximè propriæ, liberæ ipsius voluntati non subjacent: effectus bonitatis hujus divinæ omnes liberæ Dei voluntati sunt subjecti: per accidens sunt necessarii, cum promissum intervenit. Huic bonitati opponitur in Deo ira & indignatio, quâ, ut infrâ ait Grotius, Deus se impediri testatur, quominùs bene hominibus faciat. Illis autem Dei proprietatibus nihil in Deo contrarium potest existere, eaq; sunt prorsus infinita. Misericordia ista, de qua in locis a Grotio citatis sermo est, non est prorsus infinita, licet sit maxima ac prorsus admitanda. Nam Deus in primo loco, a Grotio citato, ut etiam alibi, dicitur tardus ad iram, sed multus misericordiâ. Licet enim istis verbis significetur, majorem esse misericordiam irâ: eam tamen irâ aliquando terminari, satis apertè significatur. Quare statuendum potius est, hanc Dei bonitatem non esse proprietatem ita in ipso residentem, quemadmodum sapientia, rectitudo, potentia. Est quidem misericordia naturæ illius convenientior, quàm contraria severitas aut ira: sed

ra: sed voluntatis tamen est, quod re ipsa talis sit. Quare eam non male dixeris esse constantem quandam benefaciendi voluntatem ac consuetudinem; constantem autem ita, ut nihilominus contrarius voluntatis effectus in ipso interdum existeret possit, qui tamen ei denominationem non largitur eo pacto, quo bonitas hæc seu benignitas. Ab eo enim, quod crebrius aut ut plurimum fit, denominatio potius sumitur, quam ab eo, quod minus crebro. Misericors Deus dicitur in locis a Grotio citatis, licet interdum ira misericordię contraria in eo existat, a qua tamen non ita denominatur, quemadmodum a misericordia. Nam irasci quidem dicitur Deus, sed non iracundus, imò ne severus quidem simpliciter: contra non tantum misereri dicitur, sed etiam misericors ac miserator. Habet nempe bonitas seu benignitas ac clementia ob constantiã suam similitudinem cum habitibus, contrarium cum affectu non ita crebro exoriente.

Quod verò Grotius ad dicti sui probationem affert, *Vbiq; Deum semetipsum hoc maxime attributo describere, quod benignus sit & clemens*, cuius rei nonnulla ex sacris litteris adducit exemplis id etiam si concedendum esset, parum tamen firmum esset huius rei argumentum. Potuit enim id eam ob causam fieri, quod inter omnia Dei attributa nullum sit clementiã & benignitate ipsius amabilius, nullum quoque genus humanum, peccatis non modò obnoxium, sed & onustum, magis indigeat, præsertim tum, cum conscientia aut pœnã delictorum urgetur, nullum quod maiorem vim habeat ad nos Deo devinciendos, & ut ipsi laudes dicamus, cultum & obsequium præstemus, permovendos: quod tum per se manifestum est, tum ex iis ipsis, quos Grotius adducit, locis colligi potest. Dubium tamen est, an sapius Deus benignus ac clemens, quam potens, aut iustus ac sanctus, ut alia taceam, in sac: litteris prædicetur. Illud, antequam hinc abeamus, in plerisque locis a Grotio notatis animadverti velim, ad id, ut quis clementiæ divinæ fructum sentiat, nihil aliud requiri quam resipiscentiam ac timorem invocationemq; nominis ipsius, non verò, ut quis credat, ab alio pro se fuisse Deo satisfactum. Confer locum Ionæ a Grotio citatum cap: 4. 2. cum fine cap: præced: 2 Chron: 30. 8, 9. Psal. 86. 5. & 103. 8. conf: cum v. 17. & 111. 4. & 145. confer v. 8 cum 19, 20, 21. Esa. 55. 6, 7. Ier: 31. 18, 19, 20. Ioël: 2. 12, 13. & c. Rom. 2. 4. & seqq.

Deinde ad causas, cur Deus non nisi Christo punito æternas nobis pœnas remittere voluerit, accedens Grotius ait: *causam Deo, cur Christo pœnam imponeret, illa scriptura testimonia jam antè nobis adducta evincunt, quæ Christum ob peccata nostra traditum, passum, mor-*

Partic: 7.

Partic: 8.

tuum loquuntur. Hæc enim loquendi genera, ut ibi ostendimus, causam impulsivam notant.

Causam impulsivā passionis & mortis Christi istis loquendi generibus designari haud diffitemur, sed non pœnæ propriè dictæ, quam nostro nomine Deus a Christo exegerit, qua de re hic agitur. Imò si Deus benignitate & clementiâ suâ motus nobis æternas pœnas remisit, ut modò docuit Grotius; apparet, eum a nemine pœnas nostro nomine exegisse. qua de re capite sequenti agemus fusiùs.

Partic. 9.

Pergit: *Ex his verò, quæ de fine diximus, intelligi potest, non modò causam fuisse aliquam, sed & quæ illa fuerit: nimirum quòd tot & tanta peccata sine insigni exemplo transmittere Deus noluerit. Hoc autem ideo quia omne peccatum vehementer Deo displicet, eoq; vehementiùs quo ipsum est gravius. Prover. 11. 20. Psal. 2. 5. Esa: 66. 4. Zach. 8. 17. Psal. 45. 8. Hebr. 11. 2. Cum verò Deus sit activus, & ratione utentes creaturas in id condiderit, ut suas proprietates magis testatas faceret, conveniens est illi, etiam quantopere sibi peccata displiceant actu aliquo testari: actus autem ei rei convenientissimus est pœna.*

Mirum est Grotium, cum hanc præcipuam satisfactionis a Christo exactæ causam afferre cogitaret, vel non vidisse, vel cum videret, non refutasse ea, quæ Socinus sat prolixè hac de re scripserat lib: 3 cap. 2. circa finem, ubi ita inter alia dicit: *scilicet se odio peccatum prosequi ostendit Deus, cum, nisi resipiscamus, & peccatis relictis, iusticiæ deinceps studeamus, nos graviter punit, atque æternæ morti mancipator relinquit. satis idem nosa peccando retrahere curat, cum vitam suam corrigentibus æternæ beatitudinis præmium proponit. quo præmio omnium, quæ humana mens excogitare potest, maximo & præstatiſſimo, quodq; non vehementiſſimè expetere nullo modo possumus, si quis non moveatur, & ita a peccando cessat, desperandum omnino est de resipiscencia illius. Præterea, an non ex ipsa morte Christi, citra omnem peccatorum nostrorum punitionem, quantum Deus peccatum oderit, apertiſſimè constat, cum, ut illud in nobis exstingeret & aboleret, atq; ea ratione, qua supra expositum fuit, nos ad vitæ sanctimoniam traduceret, carissimum & innocentissimum filium tam atroci & detestabili morti tradere voluerit?* videantur etiam sequentia, eaq; memoriâ tepetantur, quæ nos capi: 1. diximus de similitudine mortis Christi cum pœna *παράδειγμα* *τιμῆς*.

partic. 57.
p exemplari.

Istud etiam hic observari volumus, locos scripturæ omnes, quos Grotius de odio Dei adversus peccata citavit, aut citare voluisse videtur, eo excepto, qui de Christo, & Salomonè ejus typo, loquitur, qui extat Plal: 45 & Heb: 1. ostendere, odium istud ipsosmet pecca-

peccatores spectare, & eos ad pœnam citare: quod idem ostendunt loca, quæ postmodum de ira Dei subjiçit, quæ quidem sunt illa: Exo: 32. 10, 11. Num: 11. 1. 16. 22. 25. 3. & seqq. Ps: 2. 5. 6. 1. Ioh: 3. 36. Rom: 1. 18. 2. 8, 9. Ephel: 5. 6. Col: 3. 6. Apoc: 6. 16. In loco Hebr: 11. 2. quæ est inter testimonia de odio Dei adversus peccatum a Grotio citata, erratum est. fortasse notari debuit cap: 2. 2. ubi de pœna transgressorum legis agitur. Quod si autem hæc iræ atque odii divini ratio est, quæ nobis Grotius talem in hoc negotio Dei iram aut odium fingit, quod ipsis peccatoribus sponte dimissis, & singulari illis amore exhibito, innocentissimum & ipsi Deo conjunctissimum charissimumque ad pœnam postularit? An non vel exinde satis patet, iram Dei haudquaquam fuisse mortis Christi causam, nec odium Dei adversus peccata fuisse ejusmodi, ut pœnam Christi requisierit, & eâ fuerit expletum? Repetantur ea, quæ diximus cap: 1. partic: 1. ubi ostendimus, iram Dei causam impulsivam mortis Christi, ut hic vult Grotius, constitui nullo modo debere, cum s. lit. apertissimis verbis contrariam ei charitatem causam ejus rei constituent.

Pergit: *Præterea omnis peccati impunitas per se hoc habet, quod efficit ut peccata minoris æstimentur, sicut contrà ratio expeditissima arcendi a peccato est formido pœnæ. Hinc illud, Viderem ferendo injuriam, invitas novam. Ergo prudentia quoq; hoc nomine rectorem ad pœnam incitat.* Partic: 10.

At si eâ demum conditione impunitas offeratur, ut a peccatis in posterum abstineas, & sanctitati per omnem vitam totis viribus incumbas, quemadmodum a Deo in remissione peccatorum nobis promittenda factum est, nego ejusmodi impunitatem per se hoc habere, quod efficiat, ut peccata minoris æstimentur: imò hæc expeditissima est homines non prorsus deploratos a peccatis arcendi ratio. & nisi ejusmodi impunitas hominibus fuisset concessa, felicitatis desperatione religionem totam perituram fuisse, & paulo antè, & cap. 3. asseruit Grotius. religione autem tota pereunte, an homines a peccatis arcebuntur? Nonne Grotius cap. 1. de hac ipsa impunitate agens, docere conatus est, ex ea rectè inferri, nos in posterum a peccatis abstinere debere, rationem asserens hanc, quod in sac. literis homines summis Dei & Christi beneficiis, inter quæ primum locum obtinet ab æternis pœnis liberatio, excitentur ut sanctè vivant? Quanquam nos id infirmius esse diximus, nisi addatur, beneficium tantum non nisi resipiscentiâ & pietate interveniente obtineri posse, quod a nobis hoc loco additur, & ex sac. lit. est manifestum, ipsiq; rationi per se admodum consentaneum. Non ergo

ergo expeditissima est ratio arcendi a peccato formido pœnæ. Præ-
miorum amplissimorum spes longè plus roboris habet, quàm for-
mido pœnæ: idque docent inprimis sacræ literæ Novi fœderis,
quæ ea omnium creberrimè inculcant, & illis satis apertè robur
maximum a peccatis nos avocandi & pios efficiendi tribuunt. vi-
de inter alia I Iohan: 3. 3. 2 Cor: 7. 1. Hebr: 11. 24, 25, 26. Col: 1. 4. 5.
2 Petr: 1. 4. Pœnæ metum incutiebat lex Mosaica: Evangelium,
quod gratia est, promissa maximè inculcat. An verò plus virum
habuit Lex ad homines a peccatis abstrahendos quàm Evangeli-
um? contrarium docent sacræ literæ. Rom. 6. 14. c. 7. 4, 5, 6. c. 8. 2,
3, 4. Degeneres animos non diuturni magister officii metus aliquo
modo coërcet, secundùm illud vulgatum: Oderunt peccare mali
formidine pœnæ: generosiores & probiores animos præmia eri-
gunt & excitant, benignitas & clementia in officio continet. Itaq;
nec illud semper verum: *Veterem ferendo injuriam invitas novam: i-*
mò sæpe, ut itidem vetus habet senarius: Veterem ferendo injuriam
vires novam. Vnde Petrus ausus est pronunciare, patientiam inju-
riarum nobis commendans, & admonens, ne malum malo perse-
mus, nec convicium convicio, sed potius benedicamus: *Ecquis, in-*
quit, est, qui sit vos afflictorus, si bonitatis emulatores fueritis? h. e. si
benefeceritis etiam iis, qui vobis injuriam intulerunt. Quanquam
enim non id vult Petrus, nulla ratione evenire posse, ut secus eve-
niat: indicat tamen, non nisi apud homines planè improbos secus
eventurum; unde statim subjungit: *Quòd si tamen quippiam patiami-*
ni propter justiciam, beati. &c. Idem indicat Paulus, locum ex Pro-
verbiis citans cap. 12. Rom. 5. 20, 21. *Quòd si autem injuriæ novæ*
occurrere possumus apud homines malitiã non prorsus ex cæcatis,
etiam si injuriam veterem simpliciter, nulla resipiscentiæ conditio-
ne addita, condonemus; quid mirum, ei occurrì, cum ea conditio
additur? Quòd si nihilominus homines in peccatis perseverant, id
illorum propriæ & obstinatæ malitiæ est imputandum, qui, ut ait
Paulus Rom: 2. divitias bonitatis Dei & tolerantia & longanimita-
tis contemnunt, ignorantes bonitatem Dei ad pœnitentiam illos
ducere, & secundùm duriciem suam & cor pœnitere nescium the-
laurum sibi colligunt iræ in die iræ & revelationis justii judicii Dei,
qui redditurus est cuilibet secundùm ipsius opera. His adde, formi-
dinem pœnæ nihilominus ex morte Christi ad nos pervenire potu-
isse, etiam si Christus non fuerit punicus, qua de re suprà egimus.

Vide P. Syrum a
I. Grut: edit.

1 Petr: 3. 9. &
seqq.

Y 11.

Y 4, 5, 6.

Partic: II.

Addit: *Augetur præterea causa puniendi, ubi lex aliqua publicata*
est, quæ pœnam minatur. Nam tum omisso pœnæ ferme aliquid detrahitis
de Legis autoritate apud subditos.

Hac

Hæc ratio nullam vim habet, cum suprà cap. 3. docuerimus, legem illam, quam Grotius intelligit, per Christum abrogatam esse. Quare fieri non potest, ut Deus illius auctoritatem morte Christi stabilitam vellet, per quam contraria ei sanctio, omnibus peccatoribus resipiscenibus remissionem scelerum omnium promittens, fuit stabilita. Deinde cum ea lex jam ante a plurimis pœnarum exemplis esset stabilita, siquidem ut D. Auctor Heb: 2. 2. ait, sermo ille per angelos dictus, factus fuit firmus, & omnis transgressio ac inobedientia accepit iustam mercedis retributionem; quid opus erat, eam morte Christi stabiliri? Adde quòd admodum præpostera fuisset ista legis stabilicndæ ratio, si Deus nocentibus sponte dimissis innocentissimum revera punivisset. Lex enim cum ipsum, qui peccasset, maledictioni addicebat.

Gravissimas Deo causas fuisse puniendi, si & magnitudinem & multitudinem peccatorum expendamus, libenter fatemur. Veruntamen, ut ait Apostolus, ubi abundavit delictum, superabundavit gratia. Addimus, gravissimas quidem Deo fuisse puniendi causas, sed puniendi nos ipsos, qui peccaveramus, non Christum, de quo controversia est. Postquam enim Deus ob tot tantaque peccata nostra nos ipsos punire noluit, nullam amplius sibi reliquit causam, cur quemquam ob peccata nostra punire vellet, cum præsertim, qui esset sanctissimus, & quo nemo ipsi esset charior aut conjunctior.

Ex dictis apparet, ea, quæ subjungit Grotius, planè concidere, nempe, Deum voluisse simul & clementiam, & severitatem, sive peccati odium, & legis servandæ curam manifestare. Nam severitas cum clementia ista circa eadem numero peccata consistere non potest: & ea, quam severitatem Grotius vocat, non severitas est, sed iniquitas. Severitas enim pœnas, ut lege constitutum est, ab ipsis nocentibus exigit; severitas Grotiana, nocentibus sponte dimissis, innocentissimum tantum pœnæ subjecit. Odium peccati tum aliunde, tum ex ipsa Christi morte satis apparuit, etiamsi Christus non fuerit punitus, quemadmodum tum paulò antè tum cap: 1. ostendimus. Legis servandæ cura in istiusmodi punitione nec apparuisset, nec causa erat cur appareret. Nihil etiam ad rem pertinent ea, quæ de modo leges relaxandi disputat Grotius. siquidem lex non relaxata tantum fuit, sed abrogata.

Iltud tamen considerandum est, quòd in judiciis pœnalibus, etiam divinis, commutationem inter personas admissam asserit, idq; Davidis & Achabi exemplo docere conatur. De Davide adducit verba Nathanis 2 Sam: 12. 13, 14, hoc pacto: *Tralatum est a te peccatum*

Partic: 18.

Rom: 5. 20.

Partic: 13.

Partic: 14.

(h. e. pœna peccati) non es enim tu moriturus (quod aliqui lex postulabat) sed quia Dei inimicis occasionem omnino dedisti Deo contemptim obtrectandi, filius iste qui tibi natus est (tibi scilicet conjunctissimus, tuæque pœnæ vicarius) omnino moriturus est.

Sed primum, licet id cui piam leve videri possit, expressè interseruit Grotius Prophetæ verbis *voculas a te*, & rursus *voculam tu* v. 13: post verba etiam *non morieris*, non finit sententiam, sed ita orsus est versiculum 14. *sed quia*, omisâ quoque particulâ etiam. Hæc enim non frustra facta sunt, sed ut verba tanto magis ad rem, quæ Grotio probanda erat, viderentur pertinere. Nam particulâ illâ, præsertim *tu*, ante vocem *moriturus*, expressè additâ, emphasin habent Grotii sententiæ faventem, quæ, iis sublatis, non appareret. Distinctione etiam majore inter duos illos versiculos adhibita, & pro particulâ *sed*, voce *Veruntamen* reposita, quam plerique interpretes habent, & additâ *voculâ etiam*, Prophetæ verba non æquè favent Grotii sententiæ. Quare nos ea, ut in Hebræo habentur, ponemus: *Dominus transire fecit peccatum tuum: non morieris. Veruntamen quia conviciando conviciari fecisti inimicos Domini in verbo hoc, etiam filius natus tibi moriendo morietur.* Deinde animadvertendum est, verba illa, *transire fecit vel transtulit peccatum tuum*, non significare translationem pœnæ in aliam personam, ut voluisse videtur Grotius, sed simpliciter ablationem & remotionem pœnæ, seu condonationem. Sic usurpatur infra hoc eod. libro cap: ult. v. 10. ubi *transfer vel transire fac iniquitatem servi tui*, non significat transfer pœnam iniquitatis meæ a me in alium, sed aufer, condona, ut ibi præter alios notavit Vatablus. & Zach: 3. 4. ubi ita notatum est in Bibl: Mag: Rob: Stephani: *transire feci Hebraismus pro abstuli*, q. d. scito Dominum condonasse tibi omnia peccata tua. eodem modo dicitur Psal: 119. 39. *transire fac opprobrium meum*, non, transfer in alium, sed aufer, quemadmodum nonnulli interpretes vel reddiderunt, vel annotarunt. quia qui facit, ut aliquid transeat, is id a priori loco amovet. similem loquutionem habes Mar: 14. 35, *ut transfiret a se hora*, & v. 36. *transfer poculum hoc a me.* Quare sensus verborum Nathanis est, Deum Davidi condonasse, & ab eo avertere decrevisse pœnam peccati ab eo admissi, pœnam, inquam, veram ac propriam, in lege constitutam, h. e. pœnam mortis, quod statim declarat, cum addit: *non morieris.* Verùm ne David putaret, se prorsus impune laturum tantum flagitium, excipit Prophetæ, filium, qui ipsi natus fuerat, moriturum, non quidem ipsius vice, ut vult Grotius, sed in ipsius pœnam. Acerbum enim erat Davidi filium suâ culpâ perire, ut historia satis indicat.

indicat. Afflictus quidem fuit infans, sed non revera punitus. Neque sanè recta hæc fuisset ratio abstergendi ignominiam, divino nomi- ni a Davide apud ipsius hostes inultam, si Deus loco ac vice Davidis infantem fuisset ultus, non verò in Davidis supplicium infantem afflisset; imò hæc res majorem adhuc, nec immeritò, dedisset an- sam adversariis Domini de ipso malè loquendi, ut pote qui inno- centes nocentium loco iniquissimè puniret. sed hoc omnes vel no- rant, vel nosse facillè poterant, liberorum ademptione puniri paren- tes, idque Deo, qui absolutus est omnium Dominus, licere. qua de re superiori capite actum est.

De Achabo verò ita scribit Grotius: *Achabus & homicidio se & rapina inquinaverat: denunciavit ei per Eliam Deus futurum, ut canes lin- gant ejus sanguinem. Veruntamen mox confecto ipsius pavore, & qua- dam divini numinis reverentiâ, dixit idem Deus: non inducam malum il- lud (quòd scilicet & ipse meruerat, & ego eram comminatus) diebus e- jus. diebus filii ejus (qui scilicet præter suas, paternas quoque pœnas fe- ret) inducam malum illud super domum ejus. & subjungit, Deum & hîc & in superiori exemplo pœnam in alterum transulisse.*

Hic primùm sumit Grotius, Achabum non sustinuisse illam pœnam, quam ipsi Deus fuerat comminatus, ut canes lingerent ejus sanguinem, sed in filium hanc pœnam fuisse translatam. Atqui sacræ literæ expressè tradunt, ut cap: superiore docuimus, canes Achabi sanguinem linxisse secundum Dei verba, 1 Reg: 22: 38. Ex hoc errore natus est alter, quòd illa verba, *non inducam malum illud in diebus e- jus*, accipit de pœna, quam Achabus in sua ipsius persona debuerat sustinere, nempe de morte cruenta, unde futurum esset, ut ipsius sanguinem canes lingerent; cùm id de internecione miserabili toti- us familiæ Achabi sit accipiendum, ut verba ab ipso Grotio citata sat manifestè ostendunt. Et sanè cùm non de lingo sanguine sim- pliciter, sed de Achabi ipsius sanguine fuisset loquutus Deus, quo- modo potuisset dicere, se istud malum non in Achabi, sed filii die- bus inducturum? ac præterea cum de morte alicujus agitur, non di- citur, malum istud in diebus illius ipsius, qui eam sustinere debeat, fieri vel non fieri. Hinc pendet tertius error, filium Achabi præter suas, paternas quoque pœnas tulisse. Id enim sibi vult, filium dupli- cem sustinuisse pœnam, alteram quam ipse fuisset commertus, al- teram quam pater. Sed quænam fuit illa pœna, quâ a patre in ipsum translatam vult Grotius? mors cruenta. An verò hanc non merue- rat ipse idololatriâ, cui fuit addictus 2 Reg: 3: 2, 3? aut an bis mortem sustinuit, pro se semel, pro patre iterum? Non duplicem pœnam su-

Partic: 16

stinuit filius, sed pœnam gravem, duplicem ob causam, ut superiori capite docuimus. Et ut ut tandem ipsius Achabi tempore malum istud, quod fuerat comminatus, induisset Deus, eandem tamē mortem ac calamitatem, quam postea sensit, fuisset subiturus filius, ut ex verbis Eliæ v. 21, 22, 24, satis patet. Quare nihil hoc exemplum juvat Grotium.

Partic: 16.

Ad ea, quæ subjunguntur, per superiora satis est responsum. ideo ea non adscribimus. Illud tamen considerandum videtur, quod inter alia ait: *Deo non fuisse ἀδ' ἰαφροῦν punire peccata.* Non arbitror id cum velle, Deo non fuisse liberum pœnam vel infligere, vel prorsus omittere. Repugnaret enim iis, quæ suprà hoc cap: docuit, & Augustini atque Athanasii confirmavit auctoritate, liberam hanc Dei esse actionem, & alium etiam nos liberandi modum possibilem Deo non defuisse. Quod si hoc tantum vult, non parvi id momenti visum Deo, nec parum interfuisse, ut puniret; fatemur ita se rem habere, si per se spectetur. Verum si puniendi causæ conferantur cum causis parcendi, hæ, ut ipse fateretur Grotius, non parum præponderant, ita ut dici queat, eatenus non amplius Deo fuisse ἀδ' ἰαφροῦν non punire. Nec est quod dicat Grotius, causas quidem gravioreis fuisse, cur nos ipsos non puniret, quàm ut puniret, sed non ut pœnam prorsus omitteret: quandoquidem nemo ob nostra peccata præter nos ipsos jure puniri potuit. Quare qui neglexit causas nos ipsos puniendi, easque causis parcendi postposuit, neglexit etiam causas puniendi simpliciter, quod attinet ad ea peccata, quorum impunitatem ipsi sumus consequuti.

Partic: 17.

In Socini porrò dictis errores non paucos notari ait Grotius, quorum primum facit, quod Socinus tradat, *justiciam punientem non residere in Deo, sed esse effectum voluntatis ipsius.* & subjicit: *Punire sanè effectus est voluntatis: sed justitia illa sive rectitudo ex qua nascuntur tum alia, tum pœnarum retributio, proprietas est in Deo residens. Scriptura enim concludit Deum esse justum, quia pœnas reddat delictis, ex effectu causam colligens.*

Hicne erret lector, observandum est, quid justiciæ punientis nomine Socinus intelligat. Intelligit igitur ex eorum, cum quibus disputat, mente, tale Dei attributum, quod misericordiæ opponatur, & pœnas quorumvis peccatorum repetat & infligat, quod, ut Socinus notavit, in sacris literis non justiciæ, ut adversarius faciebat, sed iræ, indignationis, aut severitatis nomine insignitur, quæ cum in pœnis tantum appareat, longè differt ab illa Dei justitia, quæ rectitudo dicitur, de qua loquitur Grotius. Rectitudo enim Dei non minùs in remittendis

remittendis pœnis, quàm in infligendis cernitur, imò in omnibus prorsus Dei operibus. Punientem verò illam, de qua Socinus loquitur, justiciam non esse proprietatem in Deo naturaliter residentem, satis ostendit Socinus. Sequeretur enim aliàs, Deum nullum peccatum impunitum relinquere posse. Nec enim potest contra proprietates istiusmodi quicquam agere Deus. cætera apud ipsum Socinum videantur. Quare quòd hîc ait Grotius, *justiciam sive rectitudinem Dei* esse proprietatem in Deo residentem, id nihil adversus Socinum, qui hanc non intelligit per justiciam illam punientem. Dicit Grotius, hanc ipsam intelligi debere, quia hæc sit causa pœnarum & præmiorum; cum ex eo, quòd Deus puniat, justus esse concludatur. Respondeo, Socinum loqui de justicia ejusmodi, quæ sit causa quarumvis pœnarum divinarum, & Deum ad peccata puniendâ simpliciter impellat. At talis non est rectitudo Dei. Licet enim hæc in omnibus pœnis divinis cernatur, non tamen omnium pœnarum est causa, aut Deum ad peccata puniendâ simpliciter incitat, sed tantum ad pœnas non resipiscientium, ut alibi fusiùs est explicatum.

e. 1. par: 78. & seq.
c. 2. part. 29, 30.

Partic: 18.

Ait: In hunc errorem inductus videtur Socinus, quòd Dei proprietatum effectus quosvis esse credidit necessarios omninò, cum multi sint liberi, intercedente scilicet inter proprietatem & effectum actu libero voluntatis. Sic bonitatis Dei est effectus bona sua communicare. at hoc ante creationem non fecit. Ejusdem bonitatis est parcere fontibus: at parcere Deum iis, quos pœnis æternis punit, vix quisquam dixerit.

Sed nec error est, quem ita vocat Grotius, nec id, quòd Socinus hîc tribuit, nisi commoda adhibeatur interpretatio, ei est adscribendum. Socinus nuspiam dixit, quosvis proprietatum Dei effectus esse necessarios, nec quarumvis; sed quicquid dixit, ex quo id colligi posse videatur, eò redit, ut intelligatur, eos effectus divinarum proprietatum seu attributorum naturaliter in ipso residentium, ad quos eum proprietates istæ per se ac simpliciter impellunt, circa suum objectum esse necessarios. Naturæ enim suæ repugnaret, si iis repugnaret. Tale effectum est justiciæ, id quòd æquum est facere, ac suum cuiq; tribuere; ideo id semper facit Deus, contrarium nunquam. Sapientiæ effectus istiusmodi est, convenienter omnia agere; veritatis pronunciare ea, quæ cum re consentiant, ac promissa servare. Hæc quoque circa objectum suum sunt necessaria ac Deo perpetua. Quòd si justicia illa puniens esset proprietas naturaliter in Deo residens, non posset Deus non punire peccata præsertim gravia. Ejus enim effectus proprius, ad quem per se ac simpliciter Deum impellit, est punire. *b. v. s. a. r. i. s.* Grotii nullam vim habet. Ostēdimus enim

b instantia

nim

nim antea, istam Dei bonitatem, quam intelligit Grotius, h. e. beneficentiam ac clementiam seu misericordiam, effectum esse voluntatis divinæ, non proprietatem naturaliter ac necessario in ipso residentem.

Partic: 19.

Quod subjicit: *neque ideo quia liber est Deo proprietatum istarum usus, dici potest cum iis utitur sine causa facere quod facit*, si Socinum perit, ut quidem videtur, cum non ferit. Talem enim deductionem apud Socinum nusquam invenias.

Partic: 20.

Alterum errorem suprà quoque indicatum ait, quod Deum peccata remittentem planè idem vult facere, quod homines, qui de jure suo decedunt. Iure id a Socino asseri cap: 2. ostendimus; ubi etiam rationes, quibus hîc utitur contra Socinum Grotius, excussimus. Ex iis autem apparet, fundamentum pœnæ proximum esse relationem rei ad personam, non minùs quàm in cæteris contingit, quæ ad jus crediti ac dominii pertinent, cum causa pœnæ vera ac naturalis sit læsio, seu injuriæ alteri illatæ ratio. Quare contraria Grotii assertio falsa est; & ea, quæ inde porro deducuntur, nullo nituntur fundamento.

Partic: 21.

Cum verò inter ea dicitur, *Socinum ut certissimum posuisse, Remp. nihil commissurâ injusti, si nocentē absolvat, nisi jus propriū privati alicujus simul ledat, aut Dei Legē infringat; vel injustū sumit pro inhonesto simpliciter, quemadmodū superiora videntur indicare; vel pro eo, quod injuriam in se continet, etq; adversus alterū. Si priori modo vocem illam accipit, Socinum non ferit, qui eo loco strictius sumit. Si posteriori modo, concedi potest, id Socinū dixisse, quanquam revera non dixit. nam ait quidem, Rempubl: aliquid posse committere injusti, si alterutrum istorum fiat: sed non dixit, si neutrum istorum fiat, nihil eam commissuram injusti. Verùm nihil est, quo falsum id esse demonstrârit Grotius. Nam primū non est necesse Rempublicam vel pro iis solis accipere qui reguntur, vel pro iis tantū qui regunt, ut facit Grotius. cum pro utrisq; conjunctim sumi possit, seu pro toto communitatis corpore, cujus utilitati pœna fuerat destinata. Cur enim ei non liceat eo jure cedere, quod ipsius utilitati tantū servit? Deinde quod de temperandis aut relaxandis Legibus hîc dissert, vel falsum est, vel nihil ad rem facit. Nam vel statuit, quemvis, qui absolvit nocentem ac pœnam ei remittit, temperare seu relaxare legem, quæ pœnâ delicto constituerat, vel id non statuit. Si statuit, relaxare legem poterit etiam privatus, cui per illam jus crediti in pœna acquisitum est, quod in pœnis pecuniariis usuratum esse falsum est suprà Grotius. Nam de jure crediti cedere potest quisq; pro arbitrio,*

lib: 3. c. 1.

trio, ut idem urget. Falsum igitur erit, eo posito, multitudinem, quam regitur, non habere ius temperandarum legum. Si non statuit id, quod diximus; nihil aliud rem facit, quod de legum temperatione aut relaxatione scribit. Socinus enim de absolute tantum nocentia loquitur, non de relaxatione legis. & potest sane nocens absolvi, etiam si nulla lex sit lata, quæ poenam ei constituerit, modo is ex ipsa rei æquitate poenâ sit dignus, unde nec relaxatione erit opus.

Iustitiæ rectoris partem esse servare leges, etiam positivas & a se latas, tum demum concedimus. cum de alieno jure in iis agitur, aut alioquin rector ad eas servandas se ipsum obstrinxit. An enim aliqui summus rector leges aliis ferre non potest, quibus ipse met non teneatur? id sanè in Deo est manifestissimum, idque Grotius ipsemet suprâ cap. 4. urgit, quanquam non suo loco. Itaque etiam si sine causa sufficiente non deceat relaxare legem positivam, quam rector non sibi sed aliis tulerit, & in qua jus alienum non agatur: (remeritatis enim id foret, & inconstantiæ cujusdam:) tamen non protinus id injustum est, seu injurium, ut Grotius fuerat contra Socinum concludendum: adeoque si hoc sensu dicit, id non licere, dictum negamus: si non licere posuit pro non decere aut non convenire absolute; nihil id adversus Socinum. Etiam si autem actus legem ferendi aut relaxandi sit actus imperii, non verò domini absolute, nempe propriè ac proximè, est tamen hujus remotè in herili imperio, quod ex dominio absolute totum revera pendet, ejusque finis est ipsius imperantis utilitas, ad quam boni ordinis in ea communitate, cui herus præest, conservatio spectat, ut initio cap: 2. diximus. Adde quòd in aliis etiam imperii generibus lex aliqua potest ad solius imperantis utilitatem spectare, de qua cedere pro arbitrio quisque potest. Quare sine cujusquam injuria is, qui imperat, potest leges hujusmodi relaxare. Ponimus autem in hac responsione, eandem esse rationem relaxationis, quæ est lationis legum, ut Grotius pro concessio sumit. Aliàs enim, ut antea diximus, si omnis liberatio a poena legibus constitutæ est relaxatio, ut Grotium ponere est necesse, si ad rem loquutus esse censeretur, ea etiam privatis competet, qui poenæ creditores a lege sunt constituti.

Postremò illud reprehendit Grotius, quod Socinus dicit: præter Dei & Christi voluntatem non posse ullam legitimam causam reddi mortis Christi, nisi dicamus Christum meritum fuisse ut moreretur. & ait: Nam inest quidem in antecedente causa meritum, sed impersonaliter. Merebantur enim peccata nostra, ut poena exigeretur. quod verò poena in Christum collata fuerit, hoc ita ad Dei & Christi voluntatem referi-

Partic: 243

Partic: 24.

mus, ut ea quoque voluntas, causas suas habeat, non in merito Christi (qui peccatum dum non nosset, a Deo peccatum factus est) sed in summa Christi aptitudine ad statuendum insigne exemplum: quæ cum in maxima ipsius nobiscum conjunctione, tum in incomparabili personæ dignitate consistit.

Partic: 16.

Sed hæc responsio Socini dictum non evertit. Is enim loquitur de causa mortis Christi definitè, eaque legitima, h. e. tali, ob quam Christus mori jure teneretur, ut cap: i. explicuimus. Quod igitur in antecedente mortis Christi causa fuerit meritum, sed impersonaliter, id ad rem nihil: cum causa quærat, ob quam hæc ipsa persona morte affici jure potuerit, aut debuerit. Sed deinde non est concedendum Grotio, in peccatis nostris, quæ præter Dei ac Christi voluntatem fuerunt antecedens mortis Christi causa, fuisse meritum impersonaliter: h. e. ea fuisse commerita pœnam indefinitè, cujuscunq; tandem personæ, non verò definitè pœnam ipsorum nocentium. Id enim est falsissimum Peccata nostra nostram etiam pœnam merebantur definitè. Suum quemque scelus ad pœnam obligat. Unde vulgo dici solet: noxa caput sequitur, quemadmodum cap: seq: de pœnis corporalibus ait Grotius. Quare peccata nostra non potuerunt esse legitima causa mortis Christi, licet causa essent ejusdem impulsivæ.

Partic: 24.

Sed collectionem Socini manifestis scripturæ testimoniis refelli ait Grotius. Nam cur mortuus sit, inquit, infans Davidis, causa antecedens aperta redditur: quia David gravissimè peccando occasionem impiis dederat contumeliosè insultandi divino nomini. Est ergo hic meritum, sed non infantis. Et in Achabi posteritate puniendi præter meritum proprium respexit Deus ad merita peccatorum Achabi. unde apparet causam antecedentem pœnæ esse quidem meritum, sed non semper meritum personæ quæ punitur.

Conclusio Grotii si de pœna quavis, sive justa sive injusta loquitur, nihil adversus Socinum facit. Si de pœna justâ, falsa est, nec exemplis istis probatur. Nam Davidis infans punitus non fuit, sed per ejus afflictionem ac mortem David. Achabi posteritas punita quidem fuit, sed suo merito, ut fatetur Grotius. Nec est quod dicat, alienum meritum nihilominus fuisse causam legitimam, ibi quidem mortis & afflictionis simplicis, hic verò pœnæ. Nam quatenus afflictio vel in infante vel in posteritate illa terminabatur, eatenus legitima ejus causa non fuit meritum alienum, eo sensu, quo Socinus eam vocem accipit, sed tantùm causa impulsiva simpliciter. Neque enim alienum meritum jus dedit Deo ad infantem illum affligendum

Afigendum

figendum aut posteritatem Achabi puniendam: sed ibi quidem do-
minium absolutum, quod in infantem habebat: hic verò meritum
posteritatis Achabi proprium. Quatenus autem ex ea afflictione
damnum aliquod h. e. vel dolor vel ignominia ad Davidem aut A-
chabum ipsum redundabat, eatenus legitima quidem ejus causa fu-
it alienum, h. e. parentum meritum: sed eatenus etiam non liberi,
sed parentes in liberis aut per liberos puniebantur: cui considerationi
nihil in nostro negotio respondet. Neque enim, ut alibi quoq; jam
monuimus, nos Christi morte fuimus puniti, ex qua nihil ad nos, ex
Dei consilio, redundavit mali, sed Christus tantum nostri loco pu-
nitus creditur. Itaque si aliqua præter Dei & Christi voluntatem le-
gitima seu juridica est ejus mortis causa, ea non nostrum, sed Chri-
sti ipsius meritum fuerit, cum summa ipsius contumelia atque inju-
ria, constituenda. Pœna scilicet iustæ causæ legitima non est nisi
meritum ejus ipsius, qui eam sustinet.

RESPONSIO AD CAP: VI. quod inscripsit Grotius:

*An Deus voluerit Christum punire: & ostenditur voluisse: simulq;
satisfactionis natura explicatur.*

Quòd Grotius ait, Socinum negare, Christum a Deo punitum, re-
ctè asserit, sed quòd ait, id ab eo fieri lib: 3. cap: 2. non satis rectè. So-
cinus enim ibi non de pœna simplici loquitur, sed de vera satisfac-
tione. At non omnis pœna Socino vera satisfactio est, sed ea de-
mum, quæ peccatorum meritis prorsus sit æqualis, ut jam non se-
mel monuimus. Itaq; hæc duo ex mente Socini simul possent con-
sistere, Christum esse a Deo punitum, & eundem Deo verè non sa-
tisfecisse pro peccatis nostris.

Partic: 2

*Non est pœna
satisfactio*

Loca, ex quibus evincere conatur Grotius, Christum a Deo pu-
nitum, cap: 1. excussimus, quòd lectorem remittimus.

Partic: 2

Ad ea, quæ Socinus objicit, accedit Grotius, & primum quidem
ad exempla & promissiones remissionis peccatorum ante Christum,
ad exempla, inquit, indulgentiæ quod attinet (præterquam quòd ex iis
nihil universale rectè concluditur) notandum est ea aut pertinere ad pœ-
nas temporarias, aut ad æternas. Si ad temporarias tantum, ut in Acha-
bo, manifestum est discrimen. nam, ut vulgò dici solet, quod differtur non
aufertur. Adde jam quod in ipso Achabi facto, ut & in facio Davidis, con-
trarium ejus appareret quod inferre vult Socinus illa ipsa pro se allegans.
Pœna enim temporaria ita ablata est a Davide & Achabo, ut in alios sit
translata.

Partic: 3

translata. Et in ipsa lege non remittuntur peccata, nisi fuso victimarum sanguine. Si verò de pœnâ æternâ remissione agitur, nullo argumento probat Socinus, eam esse factam cuiquam citra respectum Dei ad Christum.

At cum Deus jam ab orbe condito, iis, qui, ut plurimum sibi parerent, aut relapsicerent, semper peccata remiserit, nulla vera satisfactio pro ipsis accepta, ut ex iis, quæ ad hoc probandum adduxit Socinus, perspicui potest, nec ullum dissimile exemplum a Gr^o, ut videbimus, proferri potuerit: an non rectè concluditur, in universum ita sese rem habere? & utut aliquando aliter egisset Deus, tamen ex eo, quod ut plurimum fecisset ante Christum, rectè colligeretur, eum sub N. Fœdere, sub quo secundum divitiarum gratiæ suæ, perq; viscera misericordiæ, peccata nobis condonavit, relapscentibus nulla vera satisfactione accepta peccata remittere voluisse, id quod Socino propositum fuit ostendere. Inter remissionem pœnarum temporariarum & æternarum manifestum esse discrimen haud negamus, sed tale, quod ad rem nostram nihil facit. Nam quòd Deus a quibusdam temporarias pœnas abstulit, a quibus æternas auferre non decrevit, causa non est, quòd pro pœnis temporariis vel nullam Deus exigat satisfactionem, pro æternis autem exigat, vel pro istis satisfactio vera præstita fuerit, pro his non item: sed, quòd relapscentia eorum, quibus temporarias pœnas condonavit, non fuerit plena, h. e. ejusmodi, ut in posterum omnes peccatorum habitus exuerent, & pietatis studio totos se consecrarent. Adde quòd, si Grotium sequamur, longè promptius futurum sit Deo, sine satisfactione relapscentibus condonare pœnas æternas quàm temporarias. Vult enim Grotius, ut suprâ vidimus cap: 2. pœnam omnem ad commune bonum seu ordinis conservationem referri, & rationem expetibilis non habere nisi ab hoc fine. At pœnâ æternâ ab ipsis etiam relapscentibus exactio ad eum finem nihil fecisset, imò eum etiam tulisset, quandoquidem ea universo generi humano extremam sempiternamq; alatura fuisset infelicitatem. qua de causa contendit Grotius, nisi eam pœnam relapscentibus condonare voluisset Deus, felicitatis desperatione funditus peritura fuisse religionem, in qua vel solum vel saltem potissimum ordo ille communis continetur, quem Deus in humano genere querit: cum contrâ remissio illius pœnâ, sempiternam hominibus felicitatem afferens, religionem maximè animis nostris inferat, nosq; ad amorem ac pietatem in Deum vehementissimè stimulet. Quare nulla erat eam pœnam, si Grotii sententiam sequamur, exigendi causa, remittendi vel omittendi potius maxima. At temporariæ pœnæ bonum humani generis non pro-

Ephef: 1. 7.

Luc: 1. 77, 78.

ius evertunt, præsertim sempiternum, nec religionem, ut æternæ, protinus extinguunt, & quia oculis nostris sunt subjectæ, a peccando pluresq; magis absterrent, quàm æternæ, quæ sensibus non sunt obvia. Itaque ut Deus temporarias exigat, magna est causâ; ac proinde ad earum remissionem compensationem seu satisfactionem intervenire oportere verissimilius foret, si id remissionis natura ferret, quàm ad æternarum condonationem, quæ non nisi verè resipiscantibus contingit, & perfectè quidem tum demum, cum eos Christus e mortuis excitabit. Cur enim illius rei remissio, vel potius ommissio compensetur, cujus exactio nullam fuisset habitura utilitatem, sed damnum potius maximum, ommissio utilitatem insignem?

Quod autem Grotius ait, de temporariis pœnis loquens, quod differretur non aufertur; id non rectè ab eo dictum est: siquidem de illarum remissione, de qua Socinus unà cum fac: literis agit, loquitur, quemadmodum sanè loqui debet. Nam si differt Deus tantum pœnas, & non verè etiam aufert, verè etiam eas non remittit, nisi fortè eatenus, quatenus ipsa dilatione mitigat, qua ratione aliquam illarum partem aufert tamen: si verè remittit, non differt sed aufert. Is enim remisit pœnam, qui jure, quod ad pœnam repetendam habebat, cedit. Qui autem jure illo cedit, non differt pœnam, sed aufert. Achabi quidem pœna, quatenus ad familiam ejus spectabat, dilata potius fuit, quàm ablata, adeoque mitigata tantum aliquantum, non remissa simpliciter. quatenus de gravitate illius ipsa dilatione aliquid decessit, eatenus pars aliqua illius fuit remissa. sed aliter contingit ibi, ubi temporaria pœna simpliciter remittitur. Itaq; hoc exemplum nihil adversus Socinum facit. Nam quatenus & ipse cruenta morte fuit sublatus, & familia internecione deleta, eatenus nulla fuit remissio: quatenus autem remissum aliquid fuit de rigore pœnæ, eatenus nulla intercessit satisfactio, sed tantum pœnitentia seu dolor quidam Achabi, & coram Deo demissio, quæ ad veram resipiscantiam non fuit progressa, tantum abest ut vera fuerit satisfactio, quam Socinus intelligit. Quod ad Davidis exemplum attinet, ne ibi quidem vera intervenit satisfactio. Nam mors infantis illius non compensatio fuit pœnæ remissæ, sed quædam pœnæ particula, quæ, maxima supplicii parte sublata, relicta fuit, ne prorsus impunè tam grave peccatum ferret David. Itaq; Davidi non tota pœna fuit remissa, sed tanta; qua distinctione paulo post utitur Grotius. Communatus enim ei fuerat Deus, ab ipsius domo non recessurum gladium in seculum; quam pœnam ita removet Deus, ut unius infantis afflictione ac morte hac in parte contentus esset. Itaq; non fuit

ib: 7. 11 &
c. 16. 21, 22.

fuit pœna a Davide, ut Grotius vult, in infantem translata, & sic Davidi per compensationem remissa: sed reliqua supplicii, quod David ipse luere in familia sua debebat, parte, absq; ulla compensatione, remissa, hæc relicta fuit, quemadmodum & illa, quâ per filium debuit affici partim in seipso, partim per uxorum ignominiam in ipsum redundantem.

Eph: 2. 15.
Col: 2. 14.

Psal: 51. 18, 19.

Quod verò sub lege non remitterentur peccata, nisi fuso victimarum sanguine, id non ideo factum, quòd in eo vera esset pro peccatis satisfactio, quemadmodum ex parte docuimus cap: 1. plenius autem, Deo volente, explicabimus cap: 2. sed quòd oblatio victimarum esset obedientia quædam, quamvis exigua, ex voluntate divina pendens (continetur enim numero *δουμάτων* seu placitorum, quæ ipsâ rei naturâ verè non nituntur, sed arbitrio constituentis, licet causam aliquam habeant, cur constituentur, qualis est v.g. rei futuræ adumbratio) qua interveniente levium delictorum venia concedebatur a Deo, cum in gravioribus victimæ nullam vim haberent, sed ut David docet, spiritus contritus, cor contritum & confractum, præsertim si factorum etiam sequeretur mutatio in melius. At obedientiam istam a vera satisfactione apertè distinguit Socinus, idq; rectissimè, cum veram ac plenam ex ipsa rei natura pro peccatis compensationem satisfactionis nomine intelligat, qualis obedientia nostra esse nequit.

Cum denique ait, remissionem pœnæ æternæ non esse factam citra respectum Dei ad Christum, ambiguè loquitur, possuntq; verba hæc in eû sensum accipi, quem Socinus quidem admittat, sed qui Grotium nihil juvet; nempe, Deum non nisi per Christum pœnam mortis æternæ reipsa tollere decrevisse ab iis, quibus ante ipsum peccata remisisse dicitur. Neq; enim illa remissio jam olim perfecta fuit, nec antè perficietur, quàm illi a morte liberati ad immortalitatem transferentur, quod per Christum Deus est factururus. Verùm id proculdubio sibi voluit Grotius, Deum etiam ante Christum, ad pœnas æternas hominibus condonandas, satisfactione, quam is præstiturus esset, motū fuisse. sed id alto scripturarum ea de re silentio refellitur. Percurramus quis omnia illa loca, in quibus iis, qui sub Veteri fœdere vixerunt, peccata remissa, aut remissio peccatorum promissa scribitur, ejus rei causas, primam quidem & potissimam Dei clementiam, mediam verò hominum fidem aut resipiscentiam, crebro commemorari deprehendet, Christi satisfactionem, quæ tamen prior ac potior quàm hominum fides ac resipiscentia foret causa, nusquam. Atqui oportebat saltem alicubi rei ad remissionem peccatorum

torum tantopere pertinentis mentionem fieri. quin etiam, si Theologis satisfactionem Christi urgentibus credimus, non poterant hominibus peccata remitti, ita volente Deo, nisi sibi applicuissent satisfactionem Christi, & eam pro se præstandam agnovissent, quod nuspiam fuisse commemoratum, si ita se res haberet, mirum sancto-
ret. Idem Grotio statuendum est, si modò credit, Deum ante Christum hominibus constare voluisse, se æternas ab illis pœnas ablaturum, ubi respuerint. Inculcanda enim illis fuerat Christi satisfactio, ne ex impunitate illa peccata minoris æstimarentur; quod ne fieret, a Christo satisfactio exactam fuisse credit Grotius. Non poterat autem satisfactio Christi id præstare, nisi de ea hominibus aperte constaret. Quòd si dicat Grotius, satis constare, satisfactionem Christi fuisse inculcatam, aut ab iis agnitam, quibus olim peccata fuerunt remissa, quia non nisi per fidem remissionem peccatorum fuerint adepti, fides autem satisfactionem Christi apprehendat; ad id cap: 1. responsum est, quòd lectorem remittimus.

Partic: 801

Partic: 41

De promissionibus idem quod de exemplis statui vult Grotius; nos idè responsum volumus, præsertim quia Socinus ista non disjunxit. De discrimine, inter remissionē pœnæ totius & tantæ, ei assentimur.

Partic: 11

Sed probat, nullam esse promissionem remissionis, quæ Christi respectum excludat. Huc pertinent, inquit, illa sacræ scripturæ effata quæ sine ullo temporis discrimine Christum ostendunt pro omnibus gustasse mortem, dedisse se λύτρον pro omnibus Hebr: 2. 9. 1 Tim. 2. 6. multoq; magis illa, quæ per comparationem additam omnem temporis restrictionem repudiant, ut cum omnes dicuntur peccasse, & justificari per redemptionem in Christo. Rom: 3. 23. & cum per unum Christum ita dicitur in omnes (quotquot scil. justificantur) venisse justiciam, quemadmodum per unum Adamum in omnes venit condemnatio Rom: 3. 12: 5. 15, 17, 18. 1 Cor: 15. 22.

Verba illa Grotii, promissiones remissionis quoad pœnas æternas non excludere respectum Christi, si ad rem pertinere debeant, ita accipienda esse, ac si dictum fuisset, Deum in promissionibus illis vel faciendis vel exsequendis satisfactione Christi futura motum fuisse, jam antea monuimus. An id loca a Grotio adducta demonstrent, videamus. Primum nulla in his locis satisfactionis pro peccatis nostris præstitæ sit mentio, nedum ut eâ Deus jam olim ante Christum ad remittendas æternas pœnas motus dicatur. De prioribus tribus locis agitur cap: 8. & 9. In ultimis duobus nihil dicitur aliud, quàm Christum justiciæ & vitæ esse causam & authorem in nobis, quemadmodum Adamus fuit condemnationis & mortis. Locus Rom: 3. 12. hic non rectè est positus.

Deinde quomodo probar Grotius, loca ista ad ea etiam tempora respicere, quæ Christum antecesserunt? An quia temporis discrimen non additur? esto. An non res ipsa monere poterat unumquemque, vocem *omnium* in istis locis positam denotare homines istius seculi, quo Christus existere, & gratiam Dei salutarem omnibus hominibus revelare cœpit, ac temporum sequentium, ad quæ salutaris illius gratiæ revelatio porrigitur? An fortè inusitata est huiusmodi vocis universalis restrictio? haudquaquam. Nam ut alia præteream, in loco secundo a Grotio citato dicitur, non expresse temporis discrimine, ut oremus *pro omnibus hominibus*. quis verò hîc intellexerit omnes homines, qui ab initio mundi usque ad illud tempus, quo oratur, vixerunt? an non per se manifestum est, id intelligendum esse de omnibus hominibus ejus seculi, quo quis orat, non antecedentium? idem alibi æpissimè contingit, nec quisquam est, qui ea de re dubitet. Sed præterea an non ipsa loca satis indicant, ad quæ tempora sint referenda? Legantur ea quæ scripta sunt Heb: 2. l. initio factò a v. 10. ubi usque ad finem capitis rationes redduntur, ob quas Christus pro omnibus gustare debuerit mortem, & apparebit, omnes spectare ad ea tempora, quæ Christum sunt consecuta, atque ad eos, qui ejus tanquam ducis exemplum imitari, qui ex resurrectione ac imperio divino, quod per mortem adeptus est, consolationem capere, & mortis metu, cui antea fuerant obnoxii, liberari, qui a Christo, Pontifice fideli ac misericordi effecto, auxilium in tentationibus petere & sperare possunt.

In loco verò 1 Tim: 2. 6. postquam dixisset Apostolus, *qui dedit se ipsum redemptionis pretium pro omnibus*, statim addit, *testimonium temporibus propriis*, h. e. ut id cederet in testimonium diviniæ erga omnes homines benevolentia, temporibus propriis. An verò hæc tempora propria sunt omnia tempora, etiam ea, quæ Christum antecesserunt? Imò verò an non illis opponuntur? Significatur enim his verbis tempus certum, rei, de qua agitur, destinatum, & in primis præcedentibus temporibus opponitur. vide in hac Epist: cap: 6. 15. Gal: 6. 9. Tit: 1. 2, 3. Præterea verba illa: *Iesus Christus dedidit se ævæ* ἡμετέρας *pro omnibus*, afferuntur ad probandum, *Deum omnes homines velle servari & ad cognitionem veritatis pervenire*, ubi intelligitur omnes in universum homines, tam Iudæi quàm gentes. Quando verò id, quod hoc loco dicitur, factum est? certè non antè quàm sub N. Fœd:; ubi etiam gentibus Deus poenitentiam dedit ad vitam, & eas cohæredes ac participes promissionis suæ in Christo Iesu fecit. Licet enim Deus nunquam quenquam poenitentia & salute prorsus excludere

excluserit: tamen, ut Paulus ait Act: 14. 16. in præcedentibus generationibus permisit omnes gentes ambulare viis suis, & temporibus ignorantia dissimularis, nunc, h. e. sub Evangelio, denunciatur hominibus omnibus ubiq; ut poenitentiam agant, Act: 17. 30. At verò si verba illa: *dedit se pretium redemptionis pro omnibus*, ad omnia præcedentia secula extenderentur, sequeretur, omnibus seculis tantam Dei gratiam, quanta in verbis præcedentibus exprimitur, contigisse, & Deum tum etiam cupisse ac curasse, ut omnes homines, etiam Ethnici, ad cognitionem veritatis pervenirent.

Eadem ratio ostendit, tertium locum, in quo Grotius ait comparationem additam omnem temporis restrictionem repudiare, ad Novi Fœderis tempora pertinere. Nam cum Paulus in verbis illis Rom: 3. 23. loquatur de Iudæis & gentibus, ut præcedentia manifestè docent, qui non ex lege, sed ex fide Iesu Christi justificentur, & inter quos jam nullum sit hæc in re discrimen; satis patet, ad N. Fœderis tempora hæc esse referenda. Quando enim justificatio gentibus est oblata? quando fides Iesu Christi eis est patefacta? imò quando Iudæis? quando discrimen inter Iudæos & gentes sublatum? nonne cum utrisque Evangelium est annuntiatur? Quid? quòd superiora verba, ex quibus hæc pendent, manifestè temporis discrimen exprimunt. Præcesserat enim apud Apostolum: *Nunc autem sine lege justitia Dei revelata est, testificata a lege & Prophetis; justitia verò illa Dei per fidem Iesu Christi in omnes & in omnes super omnes qui credunt. non est enim discrimen. omnes enim peccaverunt, & quæ sequuntur. Indicant idem verba Apostoli sequentia: ad declarandam justiciam suam in præsentem tempore, v: 26.*

Quod ad locum Rom: 5. 17, 18, attinet, (nam verba cap: 3. 22. cum loco priori sunt jungenda) cui etiam plurimum tribuit Grotius, nonne v. 17. quem ipse annotavit, expressè dicitur: *multo magis ii, qui abundantiam gratiæ & doni justitiæ accipiunt, regnabunt per unum Iesum Christum?* quæ verba ad eos omnes, qui ab initio mûdi ad Christi usque tempora vixerunt, pertinere, quomodo probabit Grotius? Abundantia gratiæ, de qua loquitur Apostolus, sub Novo demum Fœdere hominibus oblata, & ab iis, qui in Christum crediderunt, accepta est, ut tum ex aliis apparet, tum ex eo, quod infra ad finem capituli docet Paulus, qua ratione Deus effecerit, ut gratia ipsius abundaret, nempe quòd legem voluerit subintroire, ut abundaret de Iesum, sed superabundaret gratia. Abundantia ergo illa gratiæ post legem demum exitit, adeoq; non ab initio mundi, sed post legem demum, tempore gratiæ, ab hominibus est accepta. Quare cum verba se-

ba sequentia, *Itaque ut unius delictum* &c. quæ Grotius fortasse potissimum sibi favere arbitratus est, ex iis, quæ modò explicuimus, deducantur, si quidem de eventu ipso sunt intelligenda, ut Grotius sentire videtur, ad eosdem homines, qui abundantiam illam gratiæ acceperunt, adeoque sub Novo fœdere vixerunt, sunt restringenda: si verò, ut nos arbitramur, de consilio divino, non de eventu ipso sunt accipienda, intelligendum est, ea ad illos omnes pertinere, qui ab eo tempore vixerunt, quo hæc abundantia gratiæ hominibus est oblata, seu ad eos, qui ex Christo spirituali ratione nasci potuerunt. nascimur autem ex Christo spiritualiter, dum ejus verbis ac promissis fidem habentes, obedientiam etiam ejus imitamur. Nam quemadmodum in omnem Adami progeniem damnatio, ita in omnem Christi progeniem justitia & vita pervadit. Neque verò comparatio, quam Grotius urget, non est rectè instituta. Ad eam enim satis est, ut, sicut ex Adamo in omnes condemnatio transiit, qui post ipsum fuere: ita per Christum in omnes, qui post ipsum fuerunt, justiciam transire velit Deus. quòd autem Adamus, ita rei natura ferente, ante omnes in universum homines, Christus verò non ante omnes prorsus, sed ante omnes homines certorum temporum extiterit, id, quod ad comparisonem ipsam attinet, per accidens est. Adde, quòd ab eo tempore, ex quo justitia mundo per Christum est oblata, consilium Dei fuit, ut in nobis prorsus cessaret effectus ille noxæ Adami, seu damnatio, nisi nos ipsi culpâ nostrâ eum in nobis foveremus, oblatam gratiam aspernantes: qua de causâ Paulus in tota hac collatione de damno nobis per Adamum illato tanquam de re præterita, & quæ ampliùs non sit, loquitur; adeo ut utriq; , Adamo scilicet & Christo, suum tempus in collocarione assignetur, illi quidem tempus quod Christum antecessit, huic omne id quod sequutum est. Quare ut collatio sit perfecta, tantum abest ut necesse sit, justiciam per Christum in omnes homines, qui ab initio mundi usque ad Novi Fœderis tempora vixerunt, transiisse, ut potius statuum sit, per eos omnes, in quos condemnatio ex Adami delicto manavit, eos intelligi, qui Christum antecesserunt: per eos autem, in quos justitia ex obedientia Christi propagata est, vel pro pagari ex Dei consilio debet, istos intelligi, qui Christum sunt secuti. Hac enim ratione plena futura est comparatio.

Ex his patet etiam aliqua ratione responsio ad locum 1 Cor: 15. 22. præsertim si cum Grotio statuas, eundem esse hujus & prioris loci sensum, eandemq; comparisonem. Patet autem ex versiculo sequenti, qui præcedentem illustrat, per omnes, quorum fecerat mentionem

tionem, intelligere Paulum eos omnes, qui Christi sunt, hi verò sunt, in quibus Christi spiritus, atq; adeo Christus ipse habitat Rom: 8. 10. Ex horum autem numero eos fuisse, quos Deus ab initio mundi iustificavit, quid est, quod planum nobis faciat? Et licet ii quoq; per Christum sint vivificandi, id tamen in comparationem Apostoli non venit. Christus enim sui corporis servator est, & suis membris vivificandis propriè destinatus: ceteris extraordinariè idem beneficium per Christum contingit. Verùm quid hic locus ad propositum Grotii facit, cùm ne species quidem hìc sit aliqua satisfacti-
onis Christi, ad quam Deus ab initio mundi in hominibus iustifican-
dis respexerit? Neque enim hìc Paulus ad mortem Christi, quam satisfactionem illam esse falsò credit Grotius, sed ad resurrectionem ejus respicit. Quemadmodum enim omnes homines, qui ab Adamo mortali propagati sunt, mortales sunt & ipsi, adeoque vi naturæ moriuntur: ita etiam omnes, qui nascuntur ex Christo, qui primus per resurrectionem immortalis est effectus, ipsi quoq; vivi-
ficantur seu immortales evadunt. Si cui placet, plura poterit hac de re legere in Disputat: Socini cum Francisco Puccio cap: 10. pag: 304. & seqq. & utriusq; comparationis Rom: 5. & 1 Cor: 15. hunc esse sen-
sum facilè deprehendet.

Eph: 5. 23.

Subjicit Grotius ad eandem sententiam probandam: *Hinc est quòd Christus dicitur agnus mactatus a jacto mundi fundamento, Apoc: 13. 8. quem locum a Socini interpretatione satis vindicant tum ipsa verborum series, tum similis Petri locus, ubi redemptio dicitur facta per sanguinem Christi agni inculpati & immaculati, præcogniti ante jacta mundi fundamenta, manifesti autem facti ultimis temporibus, 1 Pet: 19. 20.*

Partic: 6.

At verba a mundi fundatione ad scriptionem in libro vitæ agni re-
ferri posse, ita ut sensus sit: eos adorasse bestiam, quorum nomina non sunt scripta ab origine mundi in libro agni, qui mactatus est; locus similis cap: 17. 8. indicio est: & mirabantur inhabitantes terram, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ a fundatione mundi. Agno-
verunt id ex veteribus interpretibus seu Patribus, quos vocant, non pauci, ut videre est apud Fr. Riberam, qui hanc interpretationem pluribus probat, & ab iis, qui aliter faciunt, sensum loci perverti ar-
bitratur. Agnovit idem Piscator, qui Fr. Junium id observasse scribit, & eodem modo, quo Socinus, probat. Exempla similis transpositi-
onis verborum, quæ in loco a Grotio producto apparet, non deesse in sacris literis, non modò dicti autores, sed & Socinus demonstra-
vit, ad quæ mirum est Grotium non respondisse, sed satis habuisse, verborum seriem objecisse, quali ad hoc argumentum refellendum
nihil

nihil attulisset Socinus. Mirum etiam est, eum nihil respondiſſe ad cætera, ubi Socinus docuit, etiamſi concedatur, verba illa *a conſtitutione mundi* jungi debere cum verbo *maſtati*, non protinus tamen conſequi, Deum ab ipſo mundi initio ad homines juſtificandos fuiſſe motum ſatisfactione aliqua, quam Chriſtus eſſet præſtiturus. Potuit enim idcirco dici, Chriſtum occiſum fuiſſe ab ipsis mundi primordiis, quia Deus jam tum, ut is maſtaretur, decreviſſet: quo pacto Paulus dicit, datam nobis fuiſſe gratiam per Chriſtum Ieſum ante tempora æterna, 2 Tim: 1. 9. quia eam Deus jam tum nobis dare decreviſſet. qui loquendi modus in aliis compluribus ſac: lit: locis reperitur. quod enim Deus facere decrevit, id pro jam facto habetur, ut infrà Grotius docebit, & ex Prophetarum vaticinationibus maniſeſtum eſt.

Locus Petri non oſtendit, verba illa *a conſtitutione mundi* ad maſtationem agni in Apocalypſeos loco referri debere, multo minùs, in eo dici, maſtatione Chriſti ſatisfactionem Deo pro peccatis omnium, qui ab initio mundi vixerunt, hominum, & Deum ad eos juſtificandos illâ fuiſſe motum. Nam nec quicquam tale in Petri loco dicitur, nec quicquam eſt quod ſuadeat, utriusque loci eundem eſſe ſenſum, in ea præſertim re, de qua inter nos eſt controverſia. Petrus ait, eos, ad quos ſcribit, redemptos a vana converſatione, h. e. ab impia vita revocatos, ſanguine agni, ante jacta mundi fundamenta præcogniti, h. e. a Deo antea approbati, & ad rem hanc, de qua agitur, electi ac deſtinati. quemadmodum enim ſimplex vox *cognoscendi* approbandi, eligendi, decernendi ac conſtituendi ſignificationem habet, ut ex ſacris literis eſt notiſſimum; ita & vox *præcognoscendi* vim habet antè approbandi & eligendi ſeu præordinandi. vide Act: 2. 23. Rom: 11. 2. & ibidem Beza, & cap: 8. 29. & hoc ipſo capite apud Petrum v. 2. Inſpiciantur etiam ea, quæ Piſcator tum in hunc ipſum, de quo agimus, locum, tum in cæteros ſcribit. Quare ſi locus hic cum Apocalypſeos verbis eſt conferendus, & verborum transpoſitio repudianda, confirmabitur poſterior, quam ex Socino produximus, eorum verborum explicatio. Quod ſi quis vocem *præcognoscendi* prorfus propriè accipere velit, ita ut ſenſus ſit, Deum ante jacta mundi fundamenta noviſſe agnum illum immaculatum ſanguinem ſuſurum, ut nos a vana converſatione redimeret; quid hoc juvabit Grotium? Sed verba ſequentia, quæ integra debuillet adducere Grotius, ejus ſententiam ſatis apertè reſellunt. Addit enim Petrus poſt verba illa, quæ Grotius adduxit: maniſeſti autem facti ultimis temporibus *propter vos, qui creditis per eum in Deum, qui reſuſcitavit illum a mortuis, & gloriæ ei dedit, ut fides veſtra & ſpes eſſet*

esset in Deum. ex quibus apparet, agnum illum ante mundum conditum a Deo destinatum, ultimis temporibus reipsa exhibitum, adeoque; mactatum eorum causâ fuisse, qui per Christum in Deum credunt, & hanc fidem ex resurrectione & gloria, qua ipsum Deus coronavit, concipiunt. Eos verò, qui ab initio mundi fuerunt iustificati usque ad Christi tempora, per ipsum in Deum credidisse, & ex resurrectione & exaltatione ipsius fidem in Deum concepiisse, quod in sacris literis indicium?

Pergit Grotius: *Quare alibi Christi mors dicitur intercessisse ad redemptionem etiam earum transgressionum, quæ sub priore patto fuerant.* Partic: 7^a
Hebr. 9. 15.

At neque hic ulla est veræ satisfactionis mentio, ut cap: 8. planum fiet; tantum abest, ut eâ Deus sub Vet: Fœdere mortus dicatur ad æternas pœnas hominibus remittendas. Deinde si, ut cum Luthero Piscator in Germanica ejus loci translatione fecit, ita ea verba accipias, ac si dictum esset, Christum mortuum esse ad *redemptionem a transgressionibus*, quæ sub priori Fœdere fuerant, de qua interpretatione agerur itidem cap: 8. quid roboris habebunt ad probandum, Deum sub V. Fœdere, non dicam satisfactione, sed morte Christi fuisse mortuum ad pœnas æternas hominibus condonandas? Neq; enim ex hujusmodi interpretatione consequitur, redemptionem hanc contigisse iis, qui sub Vet: Fœdere vixerunt: sed potius significatur, ab iis transgressionibus, quæ in hominibus sub V. Fœdere viventibus vim suam habuerunt, eos, qui sub Novo vivunt, cujus causâ Christus, tanquam ejus mediator, mortem hic adiisse dicitur, morte hac interveniente esse redemptos ac liberatos. An verò in horum censu ii quoque fuerunt, qui vixerunt sub Vet: Fœd: antequam id abrogaretur, & Novum constitueretur? Præterea quocunque modo Redemptionem accipias, & cum voce Transgressionum jungas, ex hoc tamen loco nequaquam probatur, mortis Christi vi fuisse expiata peccata sub Lege admissa & remissa. Neq; enim D. Auctor per Transgressionem quæ sub priori Testamento seu Fœdere, intelligit facta ipsa singularia, sub V. Fœdere perpetrata condonataque, sed genus transgressionum istarum, quæ sub eo fœdere viguerunt, & ejus vi tolli atque expiari non potuerunt; qualia erant peccata, quibus mortis pœna in lege fuerat constituta, quæ D. Auctor v. præc: 4. *mortis seu n. ortis* fera appellat, de quibus loquitur Paulus Act: 13. 38. cum ait, per Christum annuciari ludæis remissionem peccatorum, & ab omnibus, a quibus non potuerunt in Lege Moysis justificari, in hoc omnem credentem justificari. Harum ergo redemptionem, h. e. expiationem & ab iis liberatio.

rationem morte Christi, ad confirmationem N. Fœderis, in quo ea promittitur, & per quod aliquo modo perficitur, interveniente, nobis contigit. D. Auctor asserit, unde fiat, ut jam nihil nobis obstat, quominus nos, qui ad vitam æternam vocati sumus, eam reipsa adipiscamur. Nihil enim magis æternæ nostræ felicitatis obstat, quàm transgressionem istam, quæ vi Vet: Fœderis expiari non poterant. Non est autem prætereundum, quod Grotius, ut causam suam aliqua ratione serviret, verbis Auctoris interseruerit particulam *etiam*, hoc modo: ad redemptionem *etiam* earum transgressionum, quæ sub priore pacto fuerant. Licet enim addita Grotii de hoc loco sententiam non stabiliat, detracta tamen labefactat. Mirum enim esset, Auctorem, cum, ut totus locus indicat, de vi mortis Christi loquatur, quam sub ipso N. Fœdere habeat, finem ejus propinquiorem hunc simpliciter constituere, ut Deo, quemadmodum vult Grotius, satisficeret pro peccatis sub V. Fœd: commissis ac remissis, & postmodum addere, ut *vocati promissionem accipiant æternæ hereditatis*, qui finis sit mortis Christi ulterior, ad quem prior ille referatur: cum *vocatorum* nomine si revera intelligantur, qui per Evangelium sunt ad æternam felicitatem vocati, quibus istorum peccatorum, quæ sub ipsa Lege fuerunt commissa remissaq;, expiatio nil prodest. Etiam si ergo tãdem iste fuisset mortis Christi finis, quem Grotius intelligit, non tamen ita, ut fecit Auctor, erat commemorandus, sed eo modo, quo fecit Grotius. Sed si nostra horum verborum explicatio retineatur, optimè omnia quadrant. Finis enim proprius mortis Christi non is fuit, ut expiarentur ignorantia & fragilitates, quæ etiam sacrificiis legalibus expiari poterant, sed, ut expiarentur illæ transgressionem, quæ vi prioris fœderis & sacrificiorum in illo constitutorum expurgari non poterant. Quare simpliciter poterat dicere Divinus auctor, Christi mediatoris N. Fœderis mortem ad expiationem harum transgressionum intervenisse. Deinde hic finis in futurum spectat, & maximè facit ad eum, qui subjungitur, nempe ut nos, qui ad æternam hereditatem vocati sumus, hoc ipsum promissum, hîc quidem spe firma, olim verò reipsa accipiamus, sublati peccatis eam rem impediens.

Partic: 8.

De loco Rom: 3. 25. quem subjicit Grotius ad idem demonstrandum, satis dictum est cap: 1. particula 74. & seqq.

Partic: 9.

Subjicit: *Accedit illuistris ille ad Hebræos locus cap: 9. 25. & seqq. Non ut sapius offerat seipsum sicut princeps Sacerdos in sacrarium intrat quotannis cum alieno sanguine (alioqui oportuisset eum sepe passum fuisse a jacto mundi fundamento) sed nunc semel in consummatione seculorum*

rum ad peccatum per immolationem sui ipsius e medio tollendum factus est manifestus. Et sicut statutum est hominibus semel mori, deinde iudicium: ita & Christus semel oblatus, ut sursum ferret multorum peccata, &c. Cujus loci tota series si rectè attendatur, & præsertim conferatur Petri ille locus 1 Pet: 1. 19. ubi de re eadem iisdem propè vocibus agitur, apparebit hoc differre sacrificium Christi a Levitico, quòd hujus vis esset limitata annuo tempore, illius verò vis se per omnia secula extēdat: quippe cujus passio apud Deum ante omne ævum pro peccata sit habita, etsi re ipsa certo tempore peccata, & sic decretum Dei nobis apertissime sit revelatum. Ni verò ita esset, oportuisset Christum sæpius subire passiones, non postquam cepit prædicare, sed ab ipsa mundi origine. quæ voces nullam planè habent significationem, nisi vis mortis Christi ad omnia peccata se extendat, quæ ab ipsa mundi origine hominibus unquam remissa fuerunt: planè sicut iudicium post mortem ad omnia ea peccata se extendit, quæ vita durante homo commisit.

Si eadem de re hîc agit D. Auctor, de qua Petrus 1 Ep: 1. 19. non multum hic locus Grotii causam juvabit, imò potiùs labefactabit, ut ex iis constat, quæ de Petri verbis paulo antè diximus. Sed nec eadem de re agit Petrus, nec in verbis magna est convenientia. Etiam si autem ex hoc loco probari posset, sacrificio Christi omnia peccata, quæ ab orbe condito fuerunt remissa, fuisse expiata: non tamen sequeretur, Christum pro iis poenas luisse aut satisfacisse, quemadmodum Socinus ostendit. Hoc igitur erat ostendendum Grotio, non illud. Hoc enim in controversia nunc versatur, quod tamen Grotius ne attingit quidem. Sed nec illud, quod Grotius vult concludere, ex eo sequitur. Nam ut ad verba accedamus propiùs, discrimen inter Christi sacrificium & Leviticum, quod explicare voluit D. Auctor, est, quòd hoc quotannis iteraretur, illud verò semel tantum fuerit peccatum: cui discrimini alterum interseritur, suprà eod: cap: explicatum, quòd Christus semetipsum obtulerit Deo, cælum nimirum, quæ sunt sancta sanctorum Pontificis nostri, ingressus, cùm Pontifex legaliscum alieno sanguine ingrederetur in sancta. Discrimen, quod Grotius constituit, hoc loco non apparet, eo præsertim sensu, quo ipse vult, intellectum. Nam per omnia secula, illa etiam intelligit, quæ ab initio mundi ad Christum usque fluxerunt, qui si intelligeret universum illud tempus, quod a patrefacto Christo usq; ad mundi finem duraturum est, hoc ei discrimen libenter concederemus: sed id causæ illius nullo pacto patrocineretur. Dicit Grotius, ex illis se vocibus discrimen istud colligere: alioqui oportuisset eum sæpe passum fuisse a jacio mundi fundamento. Sed tantum abest, ut hæc verba cum

sen-

sentum postulent, ut contrarium potius doceant, quemadmodum Socinus ostendit, ad quæ Grotius tacet. Dixerat Socinus: Si virtus sacrificii Christi ad eos etiam pertingere debuit, qui sacrificium illud antecesserunt, non erat opus, ut Christus ab orbe condito sapius pateretur, sed offerret. An non enim satis superque fuisset, si Christus, postquam in mundum venit, pati cœpisset, & ante illum extremum diem subinde passus esset? Quare aliam horum verborum, quam Grotius arbitretur, esse sententiam necesse est. Vis autem hæc est: Si Christus se sapius offerre debuisset, debuisset etiam sæpius pati: cum sine passione & sanguinis sui fusione seipsum offerre non posset. Verum quia sacrificii vis non pertinet ad eos, qui ante illud vixerunt, sed ad illius & sequentiū temporum homines, (id quod auctorem divinum pro concessio sumere diximus) necesse fuisset, ut Christus, antequam nos esse desissemus, ad quos N. Fœdus, & sacrificii ipsius vis pertingere debebat, sapius pateretur. Hoc ergo tempus, quod eos omnes antecessit, ad quos N. Fœdus pertinet, ut emphaticè denotaret D. Auctor, & tantò evidentius exprimeret, quid fieri oportuisset, si Christus seipsum sapius offerre debuisset, ait, eum sapius pati debuisse *ab origine mundi*. Sententia enim illa, quæ vult, Christū se sæpius offerre debuisse, hoc etiam necessariò ponit, Christi sacrificium, quod sapius iteretur, tanto majorem vim habiturum ad peccata nostra expianda. Quare ut plenissimè peccata nostra expiarentur, oportuisset Christum, non modò aliquoties antequam nos esse desissemus, ad quos N. Fœdus pertinet, seipsum Deo offerre, & sic etiam pati, sed ejus rei a mundi primordiis facere initium, & ex eo tempore sapius pati, ac sacrificium suum iterare.

Partic. 10.

Ex his patet, Socini interpretationem nec voces reddere inanes, nec argumentum Scriptoris enervare, quod ei Grotius objicit. Nam primum Socinus etiam vult, posita ea hypothesi, quam oppugnat Auctor, nempe Christum sapius offerendum fuisse, consequi, eum sapius offerendum fuisse a jacto mundi fundamento. Sed aliam, ut vidimus, consequentiæ rationem affert, & ex parte contrariam ei, quam Grotius hinc evincere conatur, & necessariò putat ponendam. Illud, ut res melius intelligatur, addi potest: verbum *esse* seu *oportuisset*, quo utitur Auctor, ita latè patere, ut non tantum ejusmodi necessitatem, cujus contrarium est prorsus impossibile, complectatur, sed etiam vim, aut, ut vulgo loquimur, necessitatem ejusmodi, cujus contrarium non sit cōsentaneum, licet non sit prorsus impossibile. Nam etsi aliquod id ejus, quod ex hypothesi illa deducit auctor, sit prorsus necessarium, non tamen necesse est id eo verbo esse

bo esse significatum, aut totum id, quod deducitur, esse ejusmodi. Deinde quemadmodum verba illa in *consummatione seculorum*, quæ opponuntur illis a *facto mundi fundamento*, non ita exactè sumuntur ab auctore, ut terminum seculorum ultimū significent, in quo Christus per hostiam suam apparuit: ita etiam consuetudinem est, verba opposita, non ita exquisitè sumenda esse, ut significetur, ab ipso seculorum initio statim fuisse Christo patiendum, hypothesis illa posita: sed in illo seculorum ab origine mundi fluentium tractu id oportuisse fieri, jam olim facto initio.

Non postrema verò, quæ in errorem induxit Grotium, causa fuit, quòd hypothesin, quam auctor impugnat, non satis rectè constituit. Ea enim ab Auctore talis constituitur: Si Christus se sapius debuisset offerre. Grotius hanc ponit: Si sacrificium Christi Levitico par esset, h. e. virtutis certo tempore limitata. At hoc illo latius est. Verum quidem est, si Christus seipsum sapius offerre debuisset, ejus sacrificium futurum virtutis certo tempore limitata, sed non contrà. Si enim ita limitetur ejus virtus tempore, ut nihilominus perfectè ad omnes eos perveniat, quorum peccatis expiandis destinatum est, non est necesse ut sapius iteretur. Limitata est virtus sacrificii Christi ratione temporis illud antecedentis, non consequentis, id quod maximam inter Christi sacrificium & Leviticum constituit imparitatem. Leviticum enim ad futura peccata nullo pacto sese porrigebat: Christi sacrificium in æternum peccata omnia expiat.

Partic: 11

Illud obiter notari velim, Grotium hoc loco oblationem Christi ab immolatione ipsius distinguere, & illam hujus consequens facere, dum huic dignitatem, illi effectum tribuit. Animadvertit nempe, Auctoris D. argumentum, ut Socinus monuit, laboraturum petitione ejus quod in principio, si oblatio foret immolatio seu passio ipsa, vel in ea consisteret. Ex quo satis apparet, oblationem Christi expiatoriam, cui proximè tribuitur remissio peccatorum, de qua loquitur Auctor Ep: ad Hebr: non esse mortem Christi, sed ejus consequens, qua de re agitur inf: c. 10.

Partic: 12

Ad testimonia, quæ ad Christi & novi fœderis tempus Socino videantur propriè spectare, respondet Grotius, dicere quidem Hieremiam Deum propitium fore peccatis: sed non negare id quod dicit Paulus, hanc propitiationem fieri in Christi sanguine: sive Christum a Deo respecti, imò omnes Prophetas (in quibus & Hieremias) testimonium præbere, remissionem peccatorum per nomen, h. e. vim atque virtutem Christi accipi, Act: 10. 43. Et liberationem per Christum obtigisse nobis dicitur juxta fœdus.

Partic: 13

ta *sædus illud quod cum Patribus Deus fecerat, & juxta ea quæ per Prophetas prænuntiaverat* Luc: 1. 68, 70, 71, 72, 73, 74. Baptistam quoque divino mandato *pœnitentiâ ductis remissionem polliceri, eamque propter viscera misericordiæ Dei nostri: sed eundem, Christum esse dixisse agnum qui tollat peccata mundi, per mactationem scilicet, quod exprimat Apocalypsis, aut per sanguinem, ut Petrus loquatur quibus locis Agni itidem facta mentio clare monstret, quò Baptista respexerit.*

Sed ad rem non respondet Grotius. Neq; enim Socinus testimonia de remissione peccatorum ad novi fœderis tempus propriè pertinentia eò adduxit, ut ostenderet, Deum in remissione peccatorum concedenda non respexisse ad Christum, qua de re seqq: cap: ageretur, aut propitiationem, de qua loquitur Hieremias, non fieri in sanguine Christi, aut per Christi vim ac virtutem, aut per ipsum tanquam agnum mactatum ejusvè sanguinem: sed ut ostenderet, non esse Deo veram pro peccatis nostris satisfactionem a Christo præstitam, nec ab eo fuisse requisitam. Hoc Socinum ex iis testimoniis non rectè deduxisse, ostendere debuit Grotius. Ea, quæ ex scripturis adducit Grotius, non minùs agnoscit Socinus, quàm ipse. Constituit Deus Christum propitiatorium in sanguine ipsius, quatenus in eo nobis se propitium exhibuit, & rationem, qua eum re ipsa propitium experiri possemus, ostendit, ac sanguine ipsius fuso apertissimè demonstravit. Per nomen Christi, h. e. per ipsius potestatem ac virtutem, vel simpliciter, per ipsum Christum, remissionem peccatorum credentes accipiunt. Per ipsum nobis contingit liberatio, per quam hoc loco Grotius potissimùm liberationem a peccatorum pœnis intelligit, quia eam nobis Dei nomine obtulit & confirmavit, omnia ad eam consequendam media suppeditavit hodieque suppeditat, eamq; omnibus re ipsa est largiturus. Est Christus agnus ille Dei, qui tollit, h. e. aufert, peccata mundi, sive per peccata ipsas divinæ voluntatis transgressionem intelligas (qua de re vide 1 Ioh: 3. 5, 8, & 1 Pet: 1. 18.) sive peccatorum pœnas: idque etiam per mactationem & sanguinis fusionem, ut alibi est declaratum. Quamquam non est necesse, ut Baptista ad mactationem Christi nominatim respexerit, etiam si agni fecerit mentionem. qua de re capite 10. dicitur.

Partic: 14.

De voce *Remittendi* seu *ἀφίεναι*, quam Socinus urget, ait Grotius: *a se ostensum suprâ, neque Græcæ, neq; Latine vocis eam esse vim, quæ juris proprii cessionem omnimodam necessariò includat.*

Duo sunt, quæ in hac responsione asseruntur, quorum alterum est, hanc vocem non includere necessariò juris proprii cessionem

nem: alterum, eam non necessariò includere cessionem *omnimodam*. Illud nihil ad Socini ratiocinationem pertinet; hoc parum, & quatenus facit, falsum est. Prius docuimus cap: 2. partic: 37. Neque enim Socinus ex hac voce concludit, tale esse jus istud, quod Deus ad nos puniendos habuit aut habet, sed tanquam aliunde manifestū sumit. Posterius ideo adversus Socinum parum facit, quia etiamsi ea vox non significaret *omnimodam* juris cessionem, significaret tamen talem, quæ veram satisfactionem seu plenam debiti compensationem excludat; id quod Socino propositum fuit ostendere. Est enim aliquid intermedium inter *omnimodam* juris cessionem, & exactionem istiusmodi satisfactionis. Eatenus autem & cum Socini sententia & cum veritate id, quod Grotius ait, pugnat, si intelligit, remissionem & retentionem aliquam juris simul posse consistere, respectu ejusdem debiti secundum easdem illius partes, ita ut, etiamsi quis totum debitum remiserit, nulla ejus parte excepta, (quod nobis in hoc negotio contigit) jure tamen suo, quod ad debitum illud exigendum habebat, penitus cecidisse non sit censendus: aut si partem aliquam debiti remiserit, ejus tamen partis ratione jure suo non omnino cesserit, adeoq; compensationem aliquam eo nomine possit admittere; id quod falsissimum est. *Remissio enim est omnimoda juris extinctio*, respectu ejus, quod verè dicitur remitti. Itaq; si totum debitum remittatur, totum jus tollitur; si tantum, h. e. si debiti pars remittatur, respectu ejus partis, jus penitus tollitur, ita ut nulla vera eo nomine possit requiri satisfactio. Hoc autem propterea inonemus, quia pœna simpliciter posset dici remitti, quia ferè tota remittatur, exigua aliqua parte relicta; seu, quod idem est, quia gravior in longè mitiorem commutetur. quod autem de potiori parte verum est, id interdum absolutè de toto pronunciari solet. quod idem significavit Grotius suprâ, cum de remissione pœnarum temporariarum agens ait, id non semper intelligendū de pœnis totis, sed de tantis. Tunc ergo propriè remittuntur potiores pœnarum partes (habet enim pœna partes ratione gravitatis ac levitatis) earumque respectu est *omnimoda* juris cessio, nec compensationis fit per pœnæ illius reliquias, aut pœnam mitiorem: reliquiarum autem partium ratione nec remissio est, nec juris cessio ulla.

Quod igitur Grotius ait, in pœnæ remissione, quæ a rectore pat, nullo esse juris talis proprii ac privati, quale Socinus indicet, domini scilicet absoluti aut crediti, abdicationem: Hoc ad rem nihil facit, nec argumentum Socini convellit. Nos enim capite 2. docuimus, Deum in hoc actu considerandum revera ut partem offensam & pœnæ creditorem

Partic: 15.

creditorem, non ut Rectorem. Deinde, etiam si tandem jus divinum in pœna non esset jus dominii & crediti, nihilominus argumentum Socini ex voce remissionis contra satisfactionem ductum firmum est. Significatur enim nihilominus hac voce ad debitum aliquod relata, juris, qualescunq; illud sit, cessio ejusmodi, quæ debitum illud ed usque, quod usq; pertingit remissio, prorsus extinguat, & sic veram etiam satisfactionem excludat.

Partic: 16.

Quod ait, velle Socinum remissionem pugnare cum quavis solutione antecedente, quanquam Socinus non cuius solutioni sed plenæ satisfactioni opponere solet remissionem, verissimum tamen est, quod et tribuit Grotius, si respectu ejusdem debiti, & earundem ejus debiti partium intelligantur. Quod si ergo debitum totum sit remissum, omnis excluditur solutio, si pars, partis.

Partic: 17.

Postea descriptionem quandam Remissionis debiti ponit Grotius, quæ species illas duas, nempe crediti & pœnæ, sub se contineat: idque, ut ait, juxta ejus vocis usum tum in jure civili, tum in sermone communi. Ait ergo: *Remittere debitum est actus aut creditoris aut rectoris, pœnæ seu crediti obligatione reum liberantis.*

Lib: 3. cap: 4.
sect: 25.

At nisi liberatio hæc ab obligatione ita intelligatur a creditore aut rectore facta, ut ea ex mera ipsius beneficentia fuerit profecta, quæ omnem solutionem veram excludat, non est admittenda hæc Remissionis definitio. suo enim definito erit laxior. Rectè Iohannes Calvinus de Remissionis natura scripsit in suis Institutionibus: *Quid est, inquit, remissio, nisi mera liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapochâ restatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, ultrò suâ beneficentiâ nomen expungit. quæ eadem de remissione peccatorum, quæ nobis a Deo concessa est, dici vult; cū hoc argumento Pontificiorum satisfactiones, tanquam cum remissione peccatorum pugnantes, refellat, quod longè validiùs adversus plenam, quam Christus præstiterit, satisfactionem pugnat. Neque verò unquam demonstrabit Grotius, aliter remissionis nomen in hac materia usurpari.*

Partic: 18.

Quòd autem Grotius paulo inferiùs, cum docuisset, solutionem rei planè ejusdem quæ erat in obligatione, ipso facto liberare, subjungit: *Alia quævis solutio ipso facto non liberat, puta si aliud quàm quod in obligatione est solvitur. Sed necesse est actum aliquem accedere creditoris aut rectoris, qui actus rectè & usitatè remissio appellatur. Talis autem solutio, quæ aut admitti aut recusari potest, admissa in jure, speciale habet nomen satisfactionis, quæ interdum solutioni strictiùs sumitæ opponitur; Hic primùm dicimus, si aliud solvatur, quàm quod in obligatione*

ligatione est, non modò ejusdem pretii, cujus est illud, quod est in obligatione, verum etiam ei, cui solvitur, vel eum ad finem in quem solvitur, æquè commodum atq; utile, eaque de re creditori constet; ipsam æquitatis naturam omnino postulare, ut solutio illiusmodi admittatur, & reus obligatione ipso facto liberetur; & iniquissimè facturum creditorem, si rem ipsam, quæ est in obligatione, sibi exhiberi postulet, præsertim si videat, id cum extrema debitoris perniciæ fore conjunctum: habebitq; hinc verè locum istud tritum: summum jus, summa injuria. Quid enim? an solutio hæc justa non est? Imò verò maximè est; cum æqualitas, in qua justitia consistit, hinc sit maxima, tum ratione pretii, tum ratione utilitatis. Nam quod aliàs civili jure non prorinus liberatur debitor, qui, cum rem teneatur tradere, pretium persolvat, imò ne tum quidem, si aliquid majoris pretii solvat, id ideo accidit, quòd fieri sæpe possit, ut res, licet ejusdem, aut etiam majoris pretii, tamen minùs utilis aut commoda sit ei, cui solvitur, aut ad eum finem, in quem solvitur, atque est id, quod est in obligatione: unde fit, ut minus tum videatur solvi. minus enim esse videtur, quod minùs est utile aut commodum: quèdmodum contrà plus videtur petere is, qui aliud pro alio sibi solvi postulat, licet minoris pretii, quàm id sit, quod est in obligatione: quia sæpe accidit, ut ei, qui obligatus est, facilius sit solvere id, quod majoris pretii est. Verum si res, quæ solvitur, æquè sit pretiosa, & commoda, æquitatis natura, ut diximus, non patitur, eum qui solvit, amplius obligari. & apud Deum omnis æquitatis auctorem, id fieri nulla ratione potest. Iam videamus, an talis fuerit ea solutio, quam pro nobis præstitam unà cum cæteris vult Grotius. Si quidem rem ipsam spectes, talis solutio a Christo nostri loco nec præstita est, nec præstari potuit: cum debitum illud, quod solvendum erat, esset mors æterna ac tempore infinita hominum innumerosum: Christus autem quicquid perpeßus est, id & tempore & gravitate fuit finitum, imò brevi tempore peractum. At finiti ad infinitum nulla est proportio, nedù unius finiti ad innumera infinita. Unde consequitur, nec talem a Christo præstitam esse solutionem, qualem descripsimus, nec ullam veram & ex rei ipsius dignitate pendentem compensationem: cum necesse sit inter id, quod compensat, & quod compensatur, aliquam saltem proportionem esse. Veruntamen si adversariorum nostrorum mentem respiciamus, comperimus, eos generatim omnes statuere, Christum ob infinitam personæ dignitatem non tantum æquivalentem debitis nostris pœnam luisse, sed etiam ea superantem. Vnde vulgò hoc sensu dicunt: vel

Lib 4. Instit: rit:
6. de Actionibus,
parag: 33.

Vid: Soc: lib: 3.
c. 3. & 4.

unicam sanguinis Christi guttam pro omnibus totius mundi peccatis suffecisse. Quod ad Grotium attinet, etsi non satis liqueat, quid hac de re sentiat, tamen si sibi constare velit, idem statuere cogitur. Nam cum is sentiat, pœnam nullam habere rationem experibilis, nisi quatenus inservit bono communi, ordinis nimirum conservationi & exemplo: ab hoc sine pretium illius & æstimatio omnis petenda erit; isq; plus solvisse censendus erit, cujus pœna ad hunc finem plus contulerit, minus, cujus pœna minus eam ad rem fuerit utilis. Iam verò an nostrum omnium interitus æternus plus inservisset bono communi, quàm mors Christi? vel potius, an relinquitur verum aliquod commune bonum, cum omnibus æterna supplicia sunt perfe-renda? An etiam mores ita potuissent corrigi, atq; nunc morte Christi factum est, si nobis in æternum fuisset pereundum? An non implemet bis scripsit: *si omnes peccatores morti æternæ mancipandi fuissent, perituram fuisse funditus religionem in Deum?* An verò ordo communis conservatur, & mores corriguntur, cum funditus perit religio in Deum? quid ordo communis religione in Deum habet majus aut præstantius? At per Christi mortem homines, ut s. literę testantur, a vana conversatione sunt redempti, ad Deum & Christum adducti, ejusque servi ac mancipia effecti, qui ardentem in posterum bona sectentur opera, serviantque puræ conscientiæ Deo viventi. Qui ergo fieri potuit, ut Deus hujusmodi solutionem, si alioqui fuit iusta, ut nunc unà cum Grotio ponimus, vel non admitteret, vel eā admissa nos ab obligatione non liberaret, cum etiam plus accepisset, quàm debebatur? Quod si vi hujus solutionis extincta est statim obligatio, nulla consequi potuit remissio. Nam, ut paulo antè dixit Grotius, circa id, quod non existit amplius, actus nullus versari potest, ac proinde nec remissio. Quod ergo ait Grotius, actum illum creditoris aut rectoris, quem accedere oporteat ad liberationem ab obligatione, cum aliud solvitur, quàm quod est in obligatione, remissionem appellari; id nec semper verum est, nec simpliciter, sed eatenus tantum, quatenus aliqua ratione minus solvitur, ita ut is, cui solvitur, de jure suo cedat, & partem saltem aliquam debiti condonet, sine ulla ejus compensatione. aliàs negamus actum illum remissionem appellari solere, & Grotium urgemus, ut idoneis exemplis contrarium probet: cum is vocis illius usus, quem nos urgemus, omnibus sit obvi-us. Similem actum creditoris ad novationem, seu obligationis unius in aliam mutationem, concurrere oportet, nec tamen ibi protinus est remissio, cum altera obligatio possit aequè esse dura atque prior, & debitori nihil perire de utilitate ac commodo. Deinde etiam si hic remissio

1 Pet: 1. 18.

2. 24, 25.

3. 18.

Ioh: 12. 32.

1 Cor: 6. ̄ ult.

c. 7. 22, 23.

Tit: 2. 14.

Heb: 9. 14.

Apoc: 5. 9, 10.

remissio aliqua concurrere queat, nō erit tamen ea totius debiti remissio, nec ita appellabitur, quod tamen de remissione nostri debiti expressè dicitur Math: 18. 32. in persona regis servo debitum condonantis. Neq; enim eò pertingit remissio, quò solutio, & contrā. In quantum ergo compensatum est debitum, & pro eo solutum, in tantum nulla contigit remissio, sed eatenus tantum, quatenus nil solutum est, sed simpliciter condonatum. Itaq; si Grotius remissionem cum solutione ac compensatione in hoc negotio velit conciliare; necesse est ut dicat, nec totum debitum remissum esse, nec totum solutum aut compensatum, sed partem remissam esse, partem a Christo solutam ac compensatam. quæ sententiā an sit Catholica, cuius se defensorem in hoc libro profiteatur Grotius, & ipse viderit, & alii: vera sanè non est, quatenus in ea affirmatur, non esse remissum debitum nostrum universum, sed partem tantum; adeoque & illud, partem ejus aliquam verè esse compensatam.

Quòd verò Grotius hīc obiter causā notat, *cur pœna corporalis vicarius ipso facto reum solvendo pœnam non liberet*, eamq; hanc esse ait: *quia solvat aliud quàm quod est in obligatione: esse enim in obligatione afflictionem ipsius qui deliquit*; id admittimus. Sed hoc ipsum tamen eo nititur, quod Socinus dixerat, & pro discrimine hac in parte inter pœnas pecuniarias & corporales attulerat, quòd afflictio unus non possit fieri alterius. Nam si ea, non secus ac pecunia, alterius fieri posset, etiamsi in obligatione fuerit ipsius nocentis afflictio, non solveretur tamen aliud tum, cum quispiam alius, nocentis nomine, eam persolvit. Ipsi enim nocentis effecta censeretur aliena afflictio, & sic legi satisfaceret. Quòd si hoc Socini discrimen removeas, Grotii discrimen nullam vim habebit. Neque enim minùs in obligatione est ipsius nocentis pecunia in multis, quàm afflictio in pœnis corporalibus. An enim leges, cum multas constituunt, non ipsum nocentem, sed indefinitè quemcunque pœnam ferre, & damnum sentire volunt? & non a reo, sed a quocunque multam exigunt? Certè non minùs in illis punire volunt nocentem, quàm in corporalibus. Id verò quomodo fiat etiam tum, cum alius pecuniam pro eo numerat, sup: cap: 4. partic: 31. fusiùs est explicatum.

Istud, antequam aliò progrediamur, in hac enumeratione modorum, quib. debitor obligatione liberetur, observandum est, Grotium, cum jam pervenisset ad eam liberationem, quæ citra ullam solutionem debitum planè perimit, quod ad creditum attinet, acceptionis tantum meminisse, ad quam certæ verborum formulæ requiruntur, nulla facta mentione ejus modi, qui ea verborum solennitate

Partic: 194

Partic: 10.

lennitate caret, & vulgo est usitatissimus, ac simplicissimus, atque, ut ita dicam, naturalis, a quo ducta est illa similitudo Regis debitum servo remittentis Matth: 18. At hujus vel inprimis facienda fuisset mentio, cum de remissione ea agitur, de qua l. litera, ex communi hominum usu & sermone hac voce accepta, loquuntur. Quod si eam explicare voluisset Grotius, & quo nomine vulgo insigniri soleat, docere, apparuisset, huic usitatissimè & maximè propriè remissionis nomen tribui, & sicubi de alia aliqua specie, ut acceptilatione, in qua sola Iustinianus Remissionis vocem usurpat (nam simplicissimam remittendi rationem, in foro Romano fortasse non satis validam, non explicat) effertur, id eatenus fieri, quatenus nec ibi quicquam revera solvitur, adeoque cum simplici condonatione ei hac in parte convenit.

Partic: 21.

Explicatis modis, quibus ab obligatione liberetur debitor, aut reus, *his falli Socinum* ait Grotius, *cum ad eam remissionem quam nobis Deus concedit, desunt am ex jure vocem acceptilationis applicet.*

Partic: 1.

Sed nos cap: 3. ostendimus, id injuriâ Socino adscribi. Quamquam illud, quod inter alia assertur, ad hujusmodi assertionis refutationem pertinens, ad rectorem nihil ex pœna propriè pervenire, vel nihil huc pertinet, cum Deus hic propriè non sit spectandus ut rector, sed ut creditor; vel si ad Deum in hoc negotio transferatur, eo modo consideratum, quo cum considerandum esse docuimus, falsum est, ut c. 2. ostendimus. Deinde quod ait, Christum dedisse pro nobis *λύτρον*, & nos pretio emtos, h. e. solutione aliqua liberatos, vel propriè accipit vocem *λύτρος* ac pretii, vel impropriè. Si propriè, alicui propriè persolutum est hoc pretium, & nulli quidem aliâ quàm Deo, cui satisfactio, h. e. solutio recusabilis, præstita a Grotio dicitur. Vnde consequitur, Deum id etiam accepisse, eo modo, quo labores v. g. ab illo, in cujus utilitatem fiunt, accipi possunt; & sic aliquid ad ipsum propriè pervenisse, quod paulò antè, quâquam generali oratione, negarat Grotius; & rectè quidem, si veritatem rei spectes, sed posita satisfactione non rectè. Nam quod ad rei veritatem attinet, Deus ipse filium suum dedit, aut, ut Paulus loquitur, pro nobis omnibus tradidit. quomodo ergo hoc pretium accepit, quod ipsemet impendit? an sibi ipsi solvit aut satisfecit? Restat ergo ut impropriè dictum pretium fuerit datû. Ex pretio autem impropriè dicto, propriè dicta solutio, quæ hic intelligenda foret, colligi haudquaquam potest. de quo plura eo loco, ubi latius de eo se acturum pollicetur Grotius.

Ioh: 3. 16.

Rom: 8. 32.

Partic: 22.

Quod ait, *Socinum malè arbitrari, remissionem pugnare cum antecedente*

redere satisfactione, id supra exculimus, & verissimè dictum vidimus, si præsertim intelligatur, quid Socinus, adversarium suum sequutus, satisfactionis nomine intelligat. Deinde etiam si minùs perfecta foret, tamen cum totius debiti remissione pugnaret eamque excluderet. Quòd verò ad sententiæ suæ confirmationem addit: *cum contrà omnis satisfactio (h. e. solutio recusabilis) ideo admittatur, ut remissioni sit locus*; id huc nihil pertinet; cum hæc satisfactio, ut supra vidimus, si cæteroqui fuit iusta, recusari non potuerit. Deinde etiam si recusabilis fuisset, tamen, ut modò diximus, cum remissione totius debiti pugnaret. Quamquam præterea non video, quomodo dicere possit Grotius, omnem solutionem recusabilem admitti, ut remissioni sit locus, quasi remissio sit consequens aut finis solutionis illiusjam admittæ. Nam remissio est actus creditoris aut rectoris circa obligationem adhuc existentem, & actus quidem beneficentiæ, quod utrumque docet Grotius. At postquam solutio recusabilis admittitur, vi illius liberatur ab obligatione debitor aut reus; cum solutio admittitur satisfactio, satisfactio autem, ut ait Ulpianus, sit pro solutione, quæ sanè strictius sumpta, ut itidem docet Grotius, protinus extinguit obligationem. Admissio enim solutionis defectum supplet in satisfactione. Quod si dicat, interdum condiciones adjungi, quæ liberationem differant; respondeo primùm, eum de omni satisfactione loqui: condiciones autem istas non semper adjungi: deinde condiciones istas cum solutione seu satisfactione ipsa esse computandas, easque non relinquere libertatē creditori aut rectori, sed præstitas, vi admissionis, necessariò parere liberationē ab obligatione. Patet idem inde, quòd satisfacere, ut Cajus restatur, & aliàs ex bonis auctoribus constat, est desiderium alicujus implere. Cujus autem desiderium est impletum, quid desiderare amplius potest, aut exigere a debitore? quomodo ergo cum amplius tenere obligatum queat? si nequit; extincta est obligatio, nec amplius benignitas ulla in liberando cernitur. Quare si remissio est actus ejusmodi qualem diximus, & tamen in satisfactione locum habet, necesse est eam in admissione solutionis recusabilis consistere. Grotius sanè paulo inferiùs, cum de actibus voluntatis loquitur, qui in satisfactione ad liberationem requirantur, nullum alium creditori aut rectori actum tribuit, quàm ut alterius rei pro altera solutionem admittat: nec alium excogitare poterit. Admissio autem solutionis recusabilis, non est revera solutionis aut satisfactionis effectus, sed unà cum ipsa solutione satisfactionem constituit, & liberationis ab obligatione est causa. Quare si in ea cōsistit remissio, hæc non erit satisfactionis effectus ac consequens, quod tamen vult Grotius. & cap: I. prolixè defendit, ac non semel repetit.

Dig: lib: 46, tit: 1.
L. 52.

Dig: 1. 2. tit: 1.
Leg: 1.

*ad hoc facit proinde
est solutio debitoris ab
eius impotenti.*

Quod porro ait: cum dicimus satisfactionem antecedere remissionem peccatorum, id intelligendum est aut actu ipso, ut in peccatis Christianorum contingit, aut in decreto certo & irrevocabili, ut in peccatis sub lege commissis & remissis. Quod enim Deus facere decrevit pro jam facto habetur, & dum debitum verè solvatur, nihil refert, quo tempore id fiat, præsertim apud eum, qui omnia quæ certò futura sunt compertiissima habet, & ea tanquam præsentia perpetuò videt atque intuetur, quæ est ipsius Socini confessio, lib: 2. c. 26. qui locus in margine notatus est. Posterius hoc, quòd satisfactio in decreto certo & irrevocabili præcesserit remissionem, quod attinet ad peccata sub lege commissà & remissa, id eam ob causam proculdubio dicit Grotius, ne cogatur novationem ac delegationem hinc admittere, qui alii sunt liberationis ab obligatione modi, quàm is est, qui fit per satisfactionem, quem ipse hoc loco ponit. sed frustra. Nam si ii, qui sub lege in Deum crediderunt, obligatione pœnæ re ipsa fuerunt liberati, ob satisfactionem olim demum a Christo præstandã, ad quam, istis jam liberatis, Christus adhuc fuit obligatus, novatio hinc est & delegatio. Obligationis enim unius loco substituta est altera, quæ novatio est, & debentis persona est commutata, quæ delegatio. Certitudo decreti ac præscientiæ divinæ novationem aut delegationem non tollit, nisi dicas, eam effecisse, ut Christus post liberationem eorum, qui sub Lege peccatorum tulerunt impunitatem, non obligaretur amplius ad satisfactionem pro illis præstandam. Hoc enim stante, integra est novationis & delegationis natura seu essentia. Istud autem ex sententia Grotii falsissimum est; cum necesse sit Christum tam diu fuisse ad satisfactionem pro iis præstandam obligatum, donec eam præstitisset id quod factum esset post istos ab obligatione jam liberatos. Patet autem vel ex ipsius Grotii dictis, non tantam fuisse decreti, & præscientiæ divinæ vim, quanta hinc requireretur. Nam & suprà hoc cap: & cap: 1. adducens locum Pauli Rom: 3. 25, 26. ait, Deum eo tempore, quod Christum antecessit, non remisisse sed transmississe peccata, & tolerantia vel inhibitione quadam usum, cui opponatur divinæ iustitiæ demonstratio, quæ temporibus Christi tribuitur. Quare ex sententia Grotii apud Deum non prorsus perit te est, sive jam præstita fuerit solutio, sive postea demum certò præstanda, & alia illius vis est, alia hujus. Nam postquam ea præstita est, & vox non amplius auditur Deus, nec tantum transmittit peccata, sed & remittit, ut vult Grotius: contra facit, cum ea demum futura est, licet certò prævideatur, & ab eo ipso fuerit decreta. Ait quidem Socinus, id, quod Deus facere decrevit, pro jam facto haberi, sed habita ratione veritatis ac certitudinis.

tertitudinis, ob quam fiat, ut ita de eo loqui liceat, atque si jam factum esset, quamvis id sine figura aut tropo aliquo non fiat. dicit etiam, dum debitum verè solvatur, nihil referre, quo tempore id fiat, præsertim apud Deum, ob causam dictam; sed quod attinet ad rem ipsam seu effectum, de quo ibi agitur, h. e. salutem hominibus conciliandam, & pariendam liberationem a peccatorum pœnis: non autem quoad specialem hujus liberationis modum, qualis est vel novatio ac delegatio, vel satisfactio ab illa distincta. Nam quod ad ipsam a peccatorum pœnis liberationem attinet, nihil refert, quo tempore solvatur, præsertim apud Deum, modò verè solvatur: sed quod ad modum liberationis attinet, multum refert. Nam alius est liberationis modus, cum nulla nova obligatione interveniente, sed solutione tantum, quæ satisfactio sit, ab alio præstita, liberatur debitor: alius, cum debitor liberatur, alio interim ad solutionem manente obligato. hîc enim novatio est, cum nova obligatio aut novus contractus in alterius locum successerit, eoque prior fuerit peremptus.

Partic: 24.

Ex his autem patet, non esse a quæstione hac alienum, probare, non posse satisfactionem sequi post remissionem, aut omnino simul contingere, neq; hîc ullam esse novationem aut delegationem, quemadmodum Socinum reprehendens asserit Grotius. Siquidem ex sententia Grotii consequitur, satisfactionem sequi post remissionem, & novationem hîc esse ac delegationem, respectu eorum, qui ante Christum remissionem fuerint consequuti ob satisfactionem ab ipso postmodum præstandam; cum tamen ista se mutuo everrât. Præterea cum non quivis earum rerum, quæ remissioni aut satisfactioni aliquo modo sunt affines, ita sit gnarus, ut ea norit a se invicem discernere, aut quænam istorum simul consistere queant, quæ minùs, cognitum habeat; non frustra Socinus, ut Grotius ei objicit, quædam istorum attigit, ut argumentum suum, quod ex remissionis natura contra satisfactionem duxerat, muniret, & exceptionibus quibusdam, etiam eorum, qui minùs essent istarum rerum periti, occurreret, haudquaquam interea asserens, adversarios aliquid horum, præter id, quod argumento suo oppugnabat, asserere. Quod si hæc frustra dicuntur, & ad quæstionem nostram non pertinent, cur Grotius ipse post Socinum hæc eadem tam fusè docet? Quamquam Socinus non docet, nullam hîc esse novationem, ut idem scribit: sed, si novatio hîc credatur facta, sequitur, non simul esse factam remissionem & satisfactionem, imò remissionem hîc non esse.

Quòd postea subjungit, non esse verum quod dixerit Socinus, satisfactione omnino ac statim tolli debitum; vox omnino, quæ apud Socinum,

Partic: 25.

cinum non extat, non est ultra illud ipsum debitum, pro quo satisfit extendenda, sed ita capienda, ac si dictum esset, totum illud debitum tolli: aliàs ex Socini sententia non loqueretur Grotius. Id autem quod Socinus sensit, facilè defenditur, si intelligatur, eum de plena satisfactione expressè loqui, h. e. de solutione ejusmodi, quæ licet rem ipsam in obligatione existentem non exhibeat, eam tamen pretio & utilitate sua plenè compenset, adeoque recusabilis non sit, sed ea in parte solutionis strictè sumtæ vim habeat. Itaq; negamus Grotio, duplicem voluntatis actum, voluntatis, inquam, liberæ, (de hujusmodi enim actu sermo est) accedere debere, ut liberatio ab obligatione contingat, qui uterq; certis legibus ac conditionibus definiri possit. Is enim, cui præstatur satisfactio, cum salva æquitate non possit non admittere ejusmodi solutionem, nihil circa liberandum debitorem liberè agit. Deinde pone, solutionem per se esse recusabilem, & sic actum voluntatis liberum accedere oportere; quæro, utrum talem intelligas, quæ sola, absque aliis conditionibus, præfertim debitori impositis, desiderium creditoris aut rectoris circa debitum, pro quo solvebatur, impleverit, an talem, quæ absq; his non impleverit? Si posterioris generis solutionem intelligis, ea sola satisfactio non est, sed unà cum cæteris conditionibus conjuncta. Satisfacere enim, ut Cajus docuit, est desiderium alicujus implere, intellige desiderium relatum ad rem eam, seu debitum, pro quo satisfit. At nos cum satisfactionem in hoc negotio nominamus, intelligimus solutionem ejusmodi, quæ sola, non inclusis conditionibus aliis, satisfactio verè sit. talem enim mortem Christi arbitrantur vulgo, quæ non demùm a subsequuta Christi intercessione, aut a fide ac pietate nostra, satisfactio fiat, sed cum jam sit, nobis applicetur. Si ergo prioris generis solutionem intelligis, qualem hîc sumendam esse diximus, quomodo is, qui solutionem istam admisit, condiciones adhuc alias imponere potest, ad liberandum debitorem necessarias? qui enim condiciones imponit, ejus desiderium nondum est impletum. Quapropter ex parte ejus, cui satisfactio hujusmodi est præstita, non potest conditionum impositione adferri mora, quominus statim consequatur liberatio, etiamsi actus voluntatis liber ad satisfactionem accesserit. Quod ad eum attinet, qui solvit, verum est, actum voluntatis ipsius liberum accedere oportere, ut id, quod solvit, alterius nomine solutum censeatur, & sic liberationem ipsi pariat; veruntamen ubi is talem præstat satisfactionem, qualem hîc a Socino intelligi, aut omnino intelligendam diximus, non potest simul ejusmodi conditionem imponere debitori.

xi, ne a creditore aut rectore obligatione statim liberetur. id enim partim cum natura hujus satisfactionis pugnaret, ut patet, partim cum æquitate ac iusticia rectoris aut creditoris. Nam si hic noller liberare debitorem, plena debiti compensatione accepta, plus exigeret, quàm ipsi debebatur. tantundem enim accepit, quantum debebatur: quicquid ulterius exigit, æqualitatem superat. Verùm quia ipsi satisfaciendi debitor, ob hanc solutionem alteri præstitam, obstringitur, potest is ei condiciones equas imponere, quemadmodum fidejussor ei, pro quo pecuniam solverat, quib: non præstitis in ejusdem generis aut magnitudinis debitum incidat, quantum id erat, a quo fuerat ipsius ope liberatus. Quapropter Christus, non verò Deus, condiciones nobis aliquas imponere potuisset, quarum præstatione, non quidem a priore debito, quo Deo fueramus obstricti, liberaremur, sed debitum illud, quo Christo ipsi postea fuissetus obligati, exsolveremus ita, ne in debitum istud, cui antea eramus obnoxii, incideremus. At condiciones nobis imponuntur in s. lit: ad remissionem peccatorum a Deo obtinendam necessaria, earq; universæ ab ipso primùm profectæ. Is enim Christo, per quem ea nobis innotuerunt, præceptum dedit, quid loqui deberet. Vnde is professus est, doctrinam suam non esse suam, sed ejus, qui se miserit: se non venisse ut voluntatem suam faceret, sed ejus, qui se miserit, patris. Quod si quis dicat, Christum, etiamsi plenam satisfactionem, qualem Socinus intelligat, præstaret, potuisse tamen simul velle, ne Deus statim nos liberaret, quia nō simpliciter id, quod solvit, pro nobis solum voluerit, sed sub conditione certa, quam Deus nobis esset impositorus; is non animadvertit, hinc sequiturum, id, quod Christus solverit, non simpliciter fuisse vel satisfactionem vel pœnam pro peccatis nostris persolutam, sed sub conditione demum, quæ nisi præstetur, satisfactio etiam aut pœna illa non sit ampliùs. Vtraque enim suâ naturâ solutio est alicujus debiti, sive veri, sive apparentis, sive proprii, sive alieni. hinc autem non potuisset esse nisi alieni. Præterea, si conditio illa vel a nemine præstetur, vel a paucis, ut ferè fit, id, quod pro illis solum censeretur, si conditionem præstiterint, vel repetetur a Christo, vel donabitur ei, cui persolutum fuerat? An non patet, quicquid solum sit a Christo, simpliciter solum esse nostro nomine, ac proinde si debitum nostrum æquet, non potuisse nobis liberationem non parere apud eum, cui solutio illa præstita est, utpote iustissimum atq; æquissimū.

Quare jam concidit illud, quod Grotius subjungit: fuisse & Christi satisfaciendi & Dei satisfactionem admittentis hunc animum ac voluntatem,

Ioh: 12. 49, 50.

7: 16.

14. 24.

6. 22.

Partic: 201

luntatem, hoc deniq; pactum & fœdus, non ut Deus statim ipso perpeffionis Christi tempore pœnas remitteret, sed ut cum demû id fieret, cum homo vera in Christum fide ad Deum conversus, supplex veniam precaretur, accedente etiam Christi apud Patrem advocacy sive intercessionem.

Nimis sanè audacter hæc Gr^o sine ulla probatione pronuntiat, & nobis credenda obtrudit. Vbinâm enim tale Christi satisfaciens & Dei satisfactionem admittentis pactum & fœdus in s. literis legitur? an de iis, quæ Deus & Christus, inter se præsertim, fecerint ac constituerint, nobis extra divinarum scripturarum auctoritatem quicquam asserere, & iis, cum quibus disputamus, obtrudere licet? idque non modò sine ratione, sed etiam contra rationem? Ostendimus enim satisfactione vera præstita, conditiones nobis, præsertim a Deo, ad obtinendam a debito liberationem imponi non potuisse. Præterea absurdum est admodum, aut Deum Christo hanc conditionem imposuisse, aut Christum in se recepisse, ut eum, cui plene satisfecisset, nihilominus intercessione sua propitium nobis redderet, & ad condonandum debitum, pro quo æqualis pretii & utilitatis rem solvisset, moveret. Quòd si verum amas, ita potiùs statuendum est, Deum qui nobis remissionem peccatorum per Christum offerre & largiri ex mera benignitate & clementia decreverat, simul etiam decrevisse, ne quis eam re ipsa consequeretur, nisi ad Deum conversus in Christum crederet, peccatorum veniam supplex peteret, & sic intercessione Christi, h. e. interveniente sollicita ejus cura, quam pro nobis, supremam a Deo potestatem consequutus, gerit, ab omnibus peccatorum pœnis re ipsa liberaretur. id enim sacra litera abundè testantur.

Partic: 17.

Pergit Grotius: *voci remissionis per se inefficaci, fulcrum addit Socrinus ex parabola Mat: 18. idque duplici argumento, primùm quod Deus comparatur regi pecuniam debitam servo remittenti, nulla addita cuiusquam satisfactionis mentione: deinde, quod nos tacitè jubeamur idem facere quod Deus: minime verò nos oporteat ita in nos delinquentibus ignoscere, ut pœnas ab amicis ipsorum expetamus. Sed facilis est responsio, comparationem ultra id tendi quo respicit: quod in omni argumento a similitudine ducto vitiosum est. Confert se Christus furi, nos verò quæstori de alieno largienti: non quòd aut ipse rem alienam subtrahat invito domino, aut quod nos idem facere oporteat: sed se quidem furi, quod superveniat improvisus; nos verò quæstori isti, quod nos de nostro facere oporteat id quod ille fecit de non suo. Sic in ista parabola Matth: 18. commendatur nobis benignitas in proximum, quia Deus in nos benignus sit. In hoc conveniunt rex ille in parabola & Deus, quod benigni sint in eos qui*

qui longè. infra se sunt positi. Hanc benignitatem testatur Deus pœnas remittendo: rex ille remittendo pecuniam debitam. Ut aliud debendi genus, & aliud remittendi. Disconveniunt quidem in eo Rex & Deus quod Rex citra satisfactionem, Deus non citra satisfactionem remittit: sed in eo sicut non est comparatio. Ratio quoque est alia. Nam de credito, quod ius ad utilitatem creditoris comparatum est, statuendi quisque habet liberrimam potestatem, & quod minus exigit, eo est liberalior. exigendo autem nullum virtutis actum exercet. At de pœna quæ ad bonum commune & ad ordinem pertinet, habet quidem rector potestatem, sed quæ in infinitum non exeat. Et cum pœnam exigit, virtute quadam utitur, quæ dicitur ἀνταποδοτικὴ, ut supra ostendimus. hæc de priori argumento ex parabola ducto.

An vox remissionis inefficax fuerit ad id, quod Socinus volebat, probandum, ex dictis lector iudicet. Ad exceptionem Grotii, qua prius Socini argumentum ex parabola Mat. 18. ductum labefactare conatur, dico: Comparationem ultra id, quod respicit, a Socino non tendi. Nam cum ipse Grotius fateatur, commendari hic Dei in nos benignitatem, quam testetur remittendo nobis pœnas, eamque illustrari comparatione benignitatis, quam Rex exerceat in servum suum, pecuniam illi remittendo; necesse est, ut illa remissio pœnarum, quæ Deo tribuitur, cum remissione pecuniæ debitæ, quæ Regi tribuitur, quoad benignitatis rationem conveniat, eiq; sit similis, non verò admodum dispar ac dissimilis, præsertim ita, ut Rex pecuniam servo remittens multo sit benignior, quàm Deus esse censeatur pœnas nobis remittens. Nam quominus Deus sit longè benignior, nihil prohibet, nec id comparationis vim minuit, sed auget. Similia enim in eo, de quo agitur, & quod respicitur, convenire debere, exempla Grotii quoque docent. nam adventus Christi similis est adventui furis in nocte, cum uterque sit improvisus, nec certi temporis: nos ut in æterna recipiamur tabernacula, similes esse debemus in largiendo de iis, quæ nobis Deus dedit utenda, quæstori, qui, ut ab aliis in eorum ædes reciperetur, de heri sui bonis liberalis fuit. Nam, quod Grotius non videtur animadvertisse, huc etiam rectè extenditur similitudo, ut, quemadmodum ille de alieno largitus est, ita & nos de iis largiamur, quæ aliena sunt, h. e. de iis, quæ sunt Dei, qui eorum nos ad tempus dispensatores constituit. Patet id ex eo, quod Christus ea, quæ in parabola docuerat, magis adhuc inculcaturus, ita inter alia ait: *si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis vobis dabit?* ubi sic notatum est in Bibliis Vatabli, quod unicuique etiam per se patet: *si in alienis opibus, nempe iis, quas Deus,*

Lur: 16: 12.

dedit vobis dispensandas &c. fideles non fuistis. Quanquam etiam si hic esset aliqua differentia inter largitionem quæstoris & nostram; eam tamen similitudinis vim non labefactaret, sed augeret. benignitas enim nostra, hac in parte major foret quæstoris illius largitione: & verisimilius esset, benignitatem de nostro nobis profuturam. Apud Deum, qui benignissimè æstimat & remunerat benefacta, quàm quæstori profuit largitio de alieno. Iam videamus, an, si Deus non nisi plena satisfactione accepta nobis remisisse pœnas statuatur, eadem sit futura ratio, quod ad benignitatē attinet, remissionis pœnarum, quam Deus nobis concessit, & remissionis pecuniæ, quam Rex servo suo concessisse in ea parabola statuitur. Remissio illa Regis est mera debiti condonatio, absq; ulla solutione, sive ejusdem rei, quæ deberetur, sive alterius, quæ tantundem valeret, sive ab ipso debitore, sive ab alio præstita, protecta tantum ex misericordia condonantis, interveniente supplici debitoris precatione; ejusq; natura describitur illis verbis: *misericiordiâ motus dominus, ipsum (servum) dimisit, & debitum remisit ei;* itemq; illis infra: *omne istud debitum remisisti tibi, quia precatus es me.* Deus contrà ex Grotii sententia, ita nobis pœnas condonavit, ut priùs pro iisdem ab alio sibi plenissimè satisfieri postularer, & tantundem, quantum nos debebamus, imò plus etiam solvi curaret. Eademnè hîc benignitatis ratio? Rectè nunc accomodari possunt verba illa Regis servo beneficium exprobrantis: *Totum debitum remisisti tibi, quia me rogasti,* in quibus benignitas Regia explicatur? Certè non magis, quàm si Rex idem, pro pecunia illa decem millium talentorum, passus esset sibi, sive ab ipso debitore, sive ab alio, solvi rem, quæ illorum decem millium talentorum pretium æquaret, & ipsi æquè utilis esset, & sic demum obligatione servum liberasset. hujusmodi enim liberatio ab obligatione exactè isti remissioni, quam Deo tribuit Grotius, respondet. An verò arbitratur Grotius, eandem futuram ejusmodi liberationis, & remissionis, quæ in parabola describitur, rationem, quod ad benignitatem attinet? imò an ulla prorsus futura fuisset regis illius benignitas? an rectè putaret Grotius usurpari posse a Rege illa verba: *totum istud debitum remisisti tibi?* quæ ne ibi quidem usurpari possent, ubi parte non exigua debiti condonata, reliquum fuerit exactum. Quod si hîc non rectè institui posset comparatio ratione benignitatis, neque ibi rectè institui posset concludendum est, & statuendum, quemadmodum Rex pecuniam sine ulla præcedente solutione aut vera satisfactione debitori, & quidem servo, remisit: ita etiam

nam Deum nobis servis ac mancipiis suis pœnas remisisse, sine ulla
precedente solutione aut satisfactione vera. Sic enim par erit ratio
benignitatis in utraque remissione, iustaq; inter utramque analogia.

Quæ addit Grotius de discrimine crediti & pœnæ, ea cap: 2. excussumus, & ex hac ipsa parabola refutavimus. vide inter alia part. 25. Mirum autem est, cum Grotius statuatur, Deum esse in hoc negotio nostro partem offensam: parti autem omni offensæ deberi compensationem, eamque ex delicto alieno fieri creditorem; offensas præterea maiestatis divinæ esse innumeras atq; infinitas; vel non agnoscere, Deum in hoc negotio nostro esse creditorem, apud quem infinitum debitum contraxerimus, cui solvendo nullo modo sumus, ita ut si salvi esse debeamus, id nobis omnino fuerit condonandum; vel cum id agnosceret, non statuere, de hujus potius debiti remissione hîc agi, quàm de illius, quod ad jus crediti non pertinet, at, & non ad Dei ipsius, sed ad alienam, nempe generis humani, utilitatem pertineat. siquidem illius debiti remissio, exactissimè respondet remissioni pecuniæ ingentis a Rege creditore concessæ servo; cum sit ejusdem generis, & ratio benignitatis par, vel potius in illa major: hæc verò, ut loco dicto ostendimus, sit illi multum dissimilis, & benignitatis ratione valde impar, imò ab ea sejuncta. Quare si ullus est scripturæ locus, qui de ea agit, hic est, de quo nunc est controversia. Quod si hic non est, dicat nobis Grotius, quinam de ea loquatur? Ipse sanè omnia loca, quæ de ea accipi possint, ad alterius generis debiti remissionem retulit, hanc autem ne attigit quidem, imò id revera egit, ne hæc ulla ratione appareret. An verò putat Grotius, fieri posse, ut cum beneficia divina longè minora, eaque uni aut paucis hominibus, aut brevi tempore concessa, in sacris: tantopere celebrentur, beneficium hoc infinitum, h. e. infinita debiti remissio, innumeris hominibus concessa, & perpetuò durans nuspiam, præsertim clavis verbis, sit expressum, & a sacris scriptoribus celebratum, nuspiam nos ad id agnoscendum & gratiarum actione celebrandum excitemus? imò an fieri posse putat, ut id innumeris in locis, & clarissimis verbis non inculcetur? Cur ergo id ita suppressit, & quantum in se est, ex memoria hominum it sublatum, & loca s. scripturæ de eo loquentia aliò detorquet? An fortè vidit, si excutiat, quale id sit debitum, appariturum, id nil esse aliud, quàm pœnam, ejusq; condonationem esse peccatorum remissionem toties in sacris: celebratam, id quod tantopere refugit dicere? Quod si enim pœna non est, dicat nobis Grotius, quodnam sit illud debitum, quæ ejus condonatio. Ego sanè nihil dubito, quin si is est in

est in Grotio candor & veritatis divinæ amor, qui esse debet, quemque esse confido, eum agniturum suum hunc errorem, quo convulso tota hæc satisfactionis defensio, quæ eo plurimum nititur, facile corruet. Nam si pœna Deo debetur tanquam creditori, totum id concidit, quod cap: 2. tanto conatu adstruxerat: concidet distinctio illa in hoc negotio rectoris & creditoris, & quæ inde pendet differentia inter hujus & illius remissionem, & rationem benignitatis, quæ uterq; in remittendo utatur, quam & hic & alibi crebro iuculcat, & qua vim argumentorum nostrorum contra satisfactionem istam pugnantium elidere conatur, quod in sequentibus etiam manifestè apparebit: concident illa, quæ de Iusticia scribit, qua Rectores adigantur ad statuendum exemplum, & qua Deus etiam in hoc negotio impulsus fuerit, ad pœnam peccatorum nostrorum exigendam, quæ cura creditori, quæ talis, haudquaquam incumbit. Illud adhuc ex superioribus repetendum est, etiam si jus, quod in pœna Deus habet, non esset jus crediti aut absoluci domini, sed ad utilitatem communem per se & necessarium referretur, tamen vim comparisonis omnino excludere satisfactionem; præsertim cum nec Grotius diffiteatur, potuisse nobis Deum sine satisfactione peccata condonare, nec diffiteri possit, tanto majorem remittentis benignitatem cerni in remissione, quanto minus solvitur, adeoque maximam, cum nihil, nullam, cum omnia. Perinde autem est, si id, quod debetur, solvatur, si prorsus tantundem, h. e. ratione pretii & utilitatis par.

Partic: 28.

Ad alteram, inquit, comparisonem quod attinet, quæ inter Deum & nos in parabola *ἐπιμοιβῆς* instituitur, nihil aliud inde inferri potest, quàm æquum non esse ut duriores simus in parem, quàm Deus tanto superior est in nos miseros homunciones. Hinc sequitur, non debere nos magis vindictam expetere quàm pœnam Deus expetat. Quomodo autem Deus istam liberationem peregerit, ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet. In eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo. Deus enim iudex est: nos privati. Iudici convenit sollicitum esse de exemplo: privatos ea cura non spectat. Iudicis officio continetur puniendi potestas: eadem privatis adempta est. Quod si nimium prematur ista comparatio (ut fit a Socino) sequeretur homines quoque iudices non debere a fontibus ullis pœnas exposcere.

Imò verò etiam id, quod Socinus vult, ex parabola *ἐπιμοιβῆς* rectè concluditur, & ad institutum imprimis pertinet, ne statuat Deus vera demum satisfactione ab alio accepta nobis peccata remisisse. Aliàs enim sequeretur, nos vi hujus parabola, & exempli divini

divini in ea nobis propositi, ad nihil aliud faciendum adigi, quàm ut
 itidem in ipso delinquente offensas minimè vindicemus; nec quic-
 quam nos facturos contra hoc Christi monitum, si pro fratrum de-
 lictis ab aliis plenissimè nobis satisfieri postulemus: cum tamen ma-
 nifestum sit, nobis in istis verbis Christi præcipi, ut offensas fratri-
 bus prorsus condonemus, nullà vindictâ aut poenâ ab ullo, eo nomi-
 ne expetitâ. Quomodo enim nos exemplo ejus, qui delictû ita con-
 donet alteri, ut ab alio sibi priùs eo nomine verè satisfieri curet, adi-
 gi possimus ad condonanda aliis delicta, nulla prorsus satisfactione
 accepta? Non cogit alterius exemplû, ut plus, vel potiùs aliud facias,
 quàm fecerit is, qui proponitur imitandus. Rectè igitur urget Soci-
 nus: si rex ille servo, qui ipsi maximam illam pecuniæ summam de-
 bebat, dimisso, ab alio eam, vel id, quod tantundem valeret, sibi
 reddi curasset, cum illi exprobrare deinde non potuisset, quòd ipsi
 universum debitum remisisset, is verò conservo suo remittere no-
 luisset. Nonne enim a servo illo audire debuisset: quid tu mihi de-
 biti remissionem exprobras, cum tibi abunde pro eo universo, quod
 tibi debebam, satisfactum fuerit? aut cur mihi objicis, quòd a con-
 servo meo, id quod meum erat, repetere vóluerim, cum tu ab alio,
 quod ego tibi debebam, aut tantundem, repetieris? Nam ego quoq;
 si alium invenissem, qui mihi pro illo satisfecisset, libentissimè il-
 lum dimissem. Cur enim, illius maximo incommodo, quod mihi
 debebatur, extorquere curassem, cum & ejus ingente commodo, &
 promptissimè meum recipere potuissem? Quapropter jure conclu-
 dimus, non esse dissimilitudinem eam in remittendi modo, quam
 vult Grotius: siquidem ea universam similitudinis vim enervaret, &
 id tolleretur, cujus causâ parabola fuit instituta.

Quòd Deus judex sit, nos privati, id nihil hîc virium habet, nisi
 ostendatur, Deum peccata nobis condonantem spectandum ut judi-
 cem de alieno jure agentem, non verò ut creditorem de suo jure, su-
 isque offensis, quarum remissio nemini noceat, agentem, quod po-
 sterius a nobis est ostensum. Itaq; rectissimè concluditur, ut in no-
 stris offensis privatisq; injuriis id faciamus, quod Deus fecit in suis.
 nec nimum hoc pacto premitur comparatio: nec sequitur, homi-
 nes quoq; judices non debere a fontibus ullis pœnas exposcere, in-
 tellige quâ judices sunt, & de alieno jure, sive Dei, sive reipubl:, sive
 alicujus privati, agunt: cum nec Deus hîc quâ judex consideretur. In
 privatis suis offensis & injuriis, quas a fratribus acceperunt, id face-
 re omnino debent judices, quod diximus, si Christo velint obsequi.

Pergit Grotius: *Remissionis vocem non satù esse validam ad omne* Partic: 29

genus solutionis sive satisfactionis excludendum, Socinus aliquatenus agnoscens, aliquanto plus subsidii sperat ab altera voce $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$, quam in hoc argumento Paulus ter usurpat Col: 2. 13. c. 3. 13. & pbesi: 4. 2. cujus vocis non aliam esse vim supra indicavimus, quam ut aliquod beneficium præsertim verò indebitum ea indicetur.

Remissionis vocem satis esse validam ad veram satisfactionem excludendam, arbitramur & a Socino & a nobis ostensum. Quod Socinus ait, verbum condonare seu $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$ magis liberalitatem sonare, quam verbum Remittere seu $\epsilon\phi\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\alpha\iota$, id non arguit, cum aliquatenus agnovisse, Remissionis vocem non satis esse validam ad satisfactionem excludendam: sed, vocem Condonandi seu $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$ aptius & clarius idem præstare, quam Remissionis. Sumimus autem id, quod de vocis hujus significatione asserit Grotius, eam significare beneficium aliquod, præsertim indebitum; intellige beneficium ejus, qui dicitur quippiam $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$ seu condonare, sed suo nomine, non alieno. Nam si alieno nomine condonet, beneficium ejus est, cujus nomine id facit. quæ de re paulo pòst. Indicat autem id satis origo vocabuli, quæ docet, id, quod quis dicitur $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$, gratiæ illius esse imputandum, seu gratis ab ipso dari aut fieri, quod etiam exempla a Grotio paulò inferius allata comprobant, & per se est manifestum. At hoc satisfactionem veram prorsus excludit. Quod enim beneficium indebitum præstat debitori is, qui pro eo verè libi satisfieri curat, & tantundem, quantum debebatur, recipit? Is quidem qui pro debitore solvit, beneficium illi præstat, & tanto majus, quanto plus solvit: sed nullum is, qui solutionem accipit. Quis hujus gratiæ liberationem ab obligatione imputaret, aut gratis se ab ipso liberatum fateretur? Quare non poterit dici, ipsum $\kappa\epsilon\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$ debitorum.

Partic: 30.

Sed castigat Socinum Gr^o, qui ut certissimum ponat, ad ejus vocis significationem hoc quoq; requiri, ut quisquam libi aliquid adimat, suoq; se commodo privet; & id planè verum non esse ait, exemplis allatis, ex quibus pateat, ad vocis $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$ significationem sufficere, ut ad patientem aliquid commodi non debiti perveniat, etiam si agenti nihil decedat.

At verba Socini ita sunt accipienda, ac si dixisset, vocem $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$ non posse de quopiam usurpari, nisi is de jure suo, quod habeat in ea re, quam dicitur $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\omega\varsigma$, remiserit, & commodo, quod ad eum inde redire poterat, se privaverit. Ponit nempe Socinus, eum, de quo agatur, jus aliquod in re, quam alteri gratificetur, habere, & commodum

commodum aliquod ipsius in ea agi: quemadmodum in hoc negotio accidit; cum Deus sit pœnæ creditor, cujus usus illa servire debeat. Quare nisi suo jure, ac commodo, quod ad ipsum ex pœna redire debebat, se privasset, non posset dici eâ nobis $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\iota\varsigma$: quemadmodum nec fœnerator ille, de quo Luc: 7. 42, 43, $\kappa\epsilon\chi\alpha\rho\iota\varsigma$ debitoribus muruum, nisi suo se jure ac commodo privasset. Quare nihil est opus respondere ad loca, quæ Grotius produxit: cum ambitum ejus materiæ, in qua versatur Socinus, egrediantur.

Subjicit Grotius: *Accedit quod supra ostendimus, rectorem in pœna nihil proprium atque privatum a se abdicare: idque in hoc argumento ed est manifestius, quia non Deo tantum tribuitur, sed & Christo, Eph: 4. 32. at peccati injuria proprie in Deum fertur, ita ut si eo nomine Deus remittens peccata censendus sit suum sibi adimere, idem tamen de Christo quâ mediatore dici nequeat.* Deum in pœna proprium ac privatû ali- quid a se abdicare supra ostendimus. Grotii argumētatio si firma est, non magis adversum nos, quàm adversus ipsum militabit. Quomodo enim Deus ex ipsius mente condonat aut remittit nobis peccata? Quatenus admissa solutione recusabili tanquam Rector nos ab obligatione pœnæ liberat. Remissionem etiam pœnæ generatim definit, Atque Rectoris reum obligatione pœnæ liberantis. At Christo, quâ mediator est, tribuitur peccatorum remissio seu condonatio, ut hîc docet Grotius; tribuitur Apostolis Ioh: 20. 23. tribuitur aliis, tum alibi, tum in his ipsis locis Eph: 4. 32. Col: 3. 13. His verò definitio illa Remissionis non convenit. Quid Gr^o respondere velis, ipsi cōsiderandum relinquimus. Quamquam arbitramur, cum de Apostolis idē, quod nos, responsurum. Nos respondemus: id, quod de vi verbi $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\iota\varsigma$ a nobis asseritur, de eo esse intelligendum, qui suo nomine & re ipsa, non verò alieno nomine, aut ratione declarationis tantum aliquid dicitur $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\iota\varsigma$. Nam si alieno nomine quispiam dicatur $\chi\alpha\rho\iota\zeta\epsilon\iota\varsigma$, tum non ipse, sed is, cujus nomine id facit, censendus est commodum suo se abdicare. Itaque hæc vox ne tum quidem eam, quam diximus, vim prorsus amittit, sed personæ tantum ratione eam significationem mutat. Christus autem consideratus ut mediator, h. e. interpres ac legatus Dei, ad novum fœdus ipsius nomine nobiscum pangendum missus, non suo, sed Dei nomine nobis peccata condonavit ac remisit, idque eatenus revera, quatenus remissionem perfectam nobis obtulit, declaravit, promulgavit, eamque spe certa nobis impertivit: qua in re etiam Apostoli aliquid habent cum Christo commune, ut cap: 1. vidimus. Indicat istud lo-

Partic: 30

cus a Grotio citatus Eph: 4. 32. cum illo ad Col: 3. 13., qui potius adducendus hic fuerat Grotio, collatus. quod enim in hoc dicitur, *Sicut & Christus condonavit vobis*, id in priori dicitur: *Sicut & Deus in Christo condonavit vobis*. locos autem hos esse parallelos, quemadmodum ipsæ sunt Epistolæ, vulgò notum est. Quod ergo Christus Dei nomine fecit, id Deus in ipso seu per ipsum fecisse censendus est, qua de re vide etiam 2 Cor. 5. 19. Deum autem non modò promulgare, sed etiam reipsa remissionem peccatorum, non alieno, sed suo nomine præstare, nemo ignorat. Quare quæ de vi vocis *χαριζέσθαι* Socino dicta sunt, ea in nostro negotio ad Deum propriè sunt transferenda.

Partic: 32.

Addit: *Neque magis verum est quod ex illo ante posito deducit Socinus, nempe τὸ χαρίζεσθαι pugnare omnino cum satisfactione quavis. Neque enim pugnat cum ea quæ & liberè admittitur cum posset repudiari, & ad quam is qui beneficio afficitur, nihil ipse contribuit: quorum utrumque accidit in Christi pro nobis satisfactione.*

Τὸ χαρίζεσθαι pugnare omnino cum satisfactione vera seu plena, (hanc enim Socinus intelligit, ut non semel monuimus) ostendimus antea; item quæ illud, satisfactionem, quam Christus pro nobis præstitisse creditur, talem tamque perfectam ex adversariorum mente fuisse, ut, si cæteroqui fuit iusta, quemadmodum ab iis ponitur, non potuerit æquitate salva repudiari, contrà quàm hic affirmat Grotius. Adde quòd, etiamsi ea non fuisset prorsus perfecta & plena, non posset tamen simpliciter dici, Deum nobis *χαρίζεσθαι omnia delicta*, ut dicitur Col: 2. 13. nisi forrè dicas, eam adeo fuisse in se imperfectam, ut respectu culpæ nostræ ferè pro nihilo fuerit habenda, qua ratione ex rei ipsius natura satisfactionis nomen haudquam merebitur, nec pro vera compensatione, de qua loquimur, haberi poterit. Cæteroquin enim, cum pars debiti magna solvitur, dici non potest, omne id, quod debebatur, condonatum fuisse, sed partem tantùm. An id quicquam juvet Grotium, quòd nos ipsi, ad quos beneficium pervenit, nihil contribuerimus, mox videbimus.

Partic: 33.

De verbo condonandi, quod eatenus urgemus, quatenus verbo *χαρίζεσθαι* respondet, per ea, quæ diximus, responsum est. Illud addimus, propter verba illa Grotii: *Principes cum capitalium criminum reis veniam concedunt, solere & multa aliquid, & publicam quandam culpæ deprecationem illis indicare: neque tamen eo minùs condonare dici crimina: si multa ista æquet pœnam promeritam, aut gravitate ad eam proximè accedat, dici non posse, principes condonasse crimina, sed pœnam tantùm commutasse. Imò ne tum quidem, si multa illa*

Et illa non levis sit censenda respectu delicti, id simpliciter dici potest, sed tantum, aliquid de poena esse remissum. At in nostro negotio plena creditur praestita satisfactio, quae delictorum nostrorum aequaret merita, imò superaret.

Quod addit: *Quanto ergo iustius ea vox hic usurpari poterit, ubi requisita satisfactio a nobis non procedit, sed liberatio contingit plane gratis quoad nos, et si non gratis absolute, quod scriptura indicat, cum iustificatos nos dicit gratis, & confestim addit* διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, *& quae sequuntur Rom: 3. 24. Certè cum Scriptura non uno loco redemptos nos dicat, & quidem pretio, & Christum se, aut carnem suam dedisse ad nos liberandos, harum vocum vim omnem evertere, condonationis τὸ ἔκρυπτον, supra quam usus vocis desiderat, urgendo, æquitas nulla patitur.* Partic: 34.

Hoc nihil facit ad ostendendum, jure dici posse, Deum ipsum, etiam accepta vera satisfactione, nobis χαρίζεσθαι seu condonare delicta, aut gratis nobis remittere. Nam quòd satisfactio a nobis non proficiscatur, id non arguit, cum, qui satisfactionem requisivit & admisit, gratis hic quicquam fecisse, sed cum, qui satisfactionem ita pro nobis praestitit, ut nullam veram a nobis compensationem exigeret. Quare Christo, non Deo, hujus beneficentiae laus foret tribuenda. At ille ipse locus Rom: 3. 24. quem pro se adduxit Grotius, contrarium docet. Nam ibi non satis habuit Apostolus dixisse, nos justificari gratis h. e. ut Beza verbis utar, ex dono gratuito & mera liberalitate, sed statim addidit, *ipsius i. e. Dei gratia*, ut tanto apertius designaret eum, cujus beneficentiae justificationem nostram acceptam ferre debeamus, seu quisnam sit ille, qui gratis nobis immunitatem a peccatorum poenis praestet. Quapropter quod additur: *per redemptionem quae in Christo Iesu*, non potest significare, per satisfactionem veram Deo a Christo Iesu praestitam; quod non modò alienum est tum, cum merè Dei liberalitati beneficium hoc adscribitur, verum etiam eam prorsus evertit. Sed si per redemptionem intelligas liberationem a peccatorum poenis, non quidem actu ipso in nobis existentem ac perfectam, sed in cura, opera, & impendio divino per Christum ad nos reipia liberandos facto consistentem, rectissimè hæc cohærebunt. Inde enim evidentissimè patebit, meræ Dei benignitati ac liberalitati universam justificationem nostram, in quam pretiosum etiam unigeniti filii sui sanguinem impendit, adscribendam. qua de causa idem Apostolus alibi ait, nos habere redemptionem, per sanguinem Christi, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ipsius, h. e. Dei, ut locus ipse satis docet. Quare nihil ad

Ephes: 1. 7.

convel-

convellendum argumentum nostrum ex Condonatione peccatorum ductum facit, quod scriptura nos dicat redemptos; nec magis id, quod pretio emtos dicat, & Christum se aut carnem suam dedisse, nempe ad nos liberandos: cum ea nullam solutionem, & sic nec satisfactionem, Deo præstitam arguant. aliàs sequeretur, Deum ipsum, a quo pretium hoc & impendium ad nos liberandos datum factumvé est, sibi met ipsi solvisse ac satisfecisse. qua de re & super partic: 21. nonnihil dictum est, & alibi plura dicentur.

Partic: 35.

Ad argumentum Socini, quod ex imperata nobis Dei & Christi in condonandis peccatis imitatione, de qua cap: 4 Eph: v. vult. & initio cap: 5. & Col: 3. 13. depromitur, idem respondet, quod ad parabola Math: 18. idque breviter repetit. Quare nos etiam eodem lectorem remittimus. Quamquã si quis Socini & Grotii verba inter se conferre voluerit, animadvertet, vim argumenti Socini a Grotio non attingi. Est quidem verum, remissionem peccatorum & benignitatem ipsam nobis imitandam proponi: sed id, quod Grotius hic intelligit, nec benignitas est, nec remissio; siquidem cum plena satisfactione consistere potest. Itaque vim ad nos excitandos, ut aliis delicta ipsorum condonare velimus, nullam habet; siquidem nos jubemur ita condonare offensas, ut nec ab eo ipso, qui in nos deliquit, nec ab alio, ipsius nomine, veram satisfactionem exposcamus. & sane id est, quod in condonatione delictorum est omnium difficilissimum. Nam non ideo potissimum tam difficulter ad condonandas offensas adduci possumus, quod ei, qui nos læsit, commodum illud, quod ex condonatione ad illum redire posset, invidemus, sed quod ea ratione nobismet ipsis aliquid adimere, & nos lædere videamur, cum contemtum, qui fuit in injuriâ, non vindicaverimus, & honorem nostrum eo pacto non asseruerimus. Itaque si exemplum Dei nos ad condonationem offensarum efficaciter impellere debet, necesse est, ut Deus non tantum nos ipsos impunitos dimiserit, verum etiam eo, quod ex pœna ad ipsum pervenire poterat, seipsum privaverit; quod factum non fuisset, si plenam satisfactionem ab alio sibi nostro nomine præstari curasset.

Partic: 36.

Addit: Quod si quis rem subtilius intueatur, reperiet fortè, ne ab ea quidè quæ nobis præcipitur, condonatione, omnem omnino satisfactionem removeri, sed eam duntaxat, quæ pro ratione personæ, par sit scilicet, non superioris, modum superet. Nam ipsa culpæ confessio & deprecatio (quæ expeti non verat Christus Luc: 17. 4. 5.) ad eam satisfactionem non abhorret, ut hoc ipsum Latini elegantiores proprio quasi vocabulo, satisfacere appellant. Sic & Paulus vocem *ἡγάπη* de Corinthio usurpat, cum tamen præcessit.

πρεcessisset ἐπιτιμία ὑπὸ τῶν πλείονων 2 Cor:2. 7. Et proximis post Apostolos sæculis sumus lapsis publice pacem (quam vocabant) Ecclesiæ non datam, nisi post quosdam demissionis actus publicos, quos propterea satisfactiones vocabant.

At ejusmodi satisfactiones, si eas ita libeat appellare, quid commune habent cum ea satisfactione, quam Socinus oppugnat, in qua pœna delicto pretii ratione æqualis, rei nomine persolvitur?

Pergit Grotius: Ducta a liberalitate ratio fragili fundamento innititur. Nam ut antè ostendimus, ea virtus, quæ Deus in remittendis peccatis utitur, non est liberalitas, sed clementia, quam Seneca rectè definit lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis: Cicero nomen generis pro specie ponens, hanc ipsam clementiam lenitatem vocavit, eamq; definiit, justiciam positam in moderatione animæ advertendi; justiciæ nempe voce tam latè sumpta ut & pietatem & fidem & amicitiam complectatur. Hæc ergo clementia ad eam virtutem pertinet, quam Aristoteles in Ethicis vocat πρᾶξις. Est enim clementia πρᾶξις ἡ ἀγχοῦσι. Multum autem disjuncta sunt πρᾶξις & ἐλευθεριότης. Scriptura hanc Dei clementiam nomine aliquanto generaliore vocat χηρσότης Rom: 2. 4. & 11. 22. Tit: 3. 4. ἐλευθεριότης autem nunquam. Imò quod amplius est, vox ἐλευθεριότης sive liberalitatis ne in aliis quidem rebus quæ dari & accipi solent, de Deo usurpatur: sed hæc quoq; virtus charitas potius Dei dicitur. quia liberalitatis propriè est ita dare aliquid, ut danti pereat.

Primum etiam si voce Liberalitatis abusus esset Socinus, in re tamen ipsa, quæ in sac: lit: satis est expressa, haudquaquam errasset. Tanto verò minùs hoc in ipso esset reprehendendum, quòd Theologi, contra quos disputat, & quidem ii, qui Latini sermonis elegantia & puritate nemini sui ordinis sunt secundi, Liberalitatis nomen in hoc negotio usurpent, ut vel ex iis constat, quæ hoc capite ex Calvino & Beza annotavimus. Sed deinde, nos cap: 2. ex ipsis eadem Grotii dictis ostendimus, Liberalitatem ita latè extendi posse, ut mansuetudinem & clementiam, quatenus de jure suo cedit, complectatur. Beneficentiæ nomen paulo post in hoc negotio admittit & approbat Grotius: Benignitatis nomine non semel est usus. cur a Liberalitatis voce tantopere abhorret? an non has voces, bonos auctores sequutus, inter se commutare potuit Socinus, & promiscuè usurpare? Cic: lib. 1. Off: Iusticiæ, inquit, conjuncta est beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet. tria hæc tantum synonyma ponit. P. Manutius ad Cic: lib: 4. Ep: 5. Liberalitatis nomine

Partic: 3a

partic. 17. & 24
cap: 2. partic
35.

nomine non largitionem tantum, sed officium quodlibet, omnemq; benignitatem indicari ait, & in eam rem citat locum ex nobili illa ad Lentulum Epistola l. i. Ep. 9. ubi vox liberalitatis pro benignitate sapientis ponitur. Sed, ne ullam Grotius habeat conquerendi causam, indicemus nonnullos Ciceronis locos, in quibus Liberalitatis nomen clementiam vel significat, vel complectitur. In Orat: pro Marcello, clementiam Cæsaris, quâ post victoriam partam fuit usus, cum crudelitate, quâ Pompejani fuissent usuri si vicissent, contendens; postquam dixisset, se victoriæ ferocitatem extimuisse, addit: Quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse: Liberalitatem Cæsaris ferociæ victoriæ opponens; quam postea explicans, clementiam ipsius in conservandis victis fusè commendat. De eadem ita loquitur infrâ: De nobis, quos in Repub. tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis. In orat: pro Q. Ligario ejusdem Cæsaris clementiam admirabilem prædicans, & quædam de se commemorans, quæ animum illius, nisi is fuisset clementissimus, potuissent offendere, subjicit: Vide quàm non reformidem: vide quanta lux liberalitatis & sapientia tuæ mihi apud te dicenti oboriatur. infrâ ead. orat: ad eundem: Itaq; tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quàm &c. ubi liberalitatis vox quamvis benignitatem Cæsaris complectitur, etiam eam, quâ ad preces suorum amicorum aliis soleret ignoscere, iisq; salutem concedere, ut locus inspectus unumquemq; docebit.

Quòd scriptura Dei clementiam ἐλεησιότης nunquam vocet, & ne in aliis quidem rebus, quæ dari & accipi solent, de Deo hanc vocem usurpet, id nihil adversus Socinum, modò vox liberalitatis ad Deum rectè transferri possit, & ad clementiam etiam ejus extendi, quod ostentum est. Aliàs ille quoq; reprehendi posset, qui de beneficentia, quam nobis sacræ literæ præscribunt, loquens, hac voce uteretur, cùm ea sacris literis prorsus sit incognita, & ne de nobis quidem usurpari soleat.

Scribit porrò Grotius: Quod autem Socinus magnâ sermonis intemperantiâ perpetuam Ecclesiæ sententiam impietatis damnat & sacrilegii, ideo quod ipse, ut dicit, duplicem agnoscat Dei liberalitatem, nos autem simplicem duntaxat, in ea re magnam veritati injuriam facit. Nam duplicem Dei non liberalitatem (ea enim vox ab hoc argumento aliena & scripturæ inusitata est) sed beneficentiam, nostra quoq; sententia agnoscit, & quidem majorem multo quàm ista nuper nata Socini opinio. Quod

Quod de perpetua Ecclesiæ sententia ait Grotius, si etiam Apostolos, & eos, qui ab ipsis acceptam doctrinam puram retinuerunt; includit, ipsi minimè concedimus: si de Ecclesia, quæ post Apostolorum tempora extitit, loquitur, id nihil ipsum juvat, nobis nil obest: cum & ex s. lit: prædictionibus & ex veterum Ecclesiasticorum scriptorū testimonio constet, a morte Apostolorum, eorumq; qui Christi tempore vixerant, corruptā fuisse sinceram Evangelii doctrinam, & graves errores in Ecclesiam inductos: qua de re alibi fortasse a nobis dicetur aliquid: ut taceam manifestos patrum etiam antiquissimorum errores, quos Grotius non ignorat. Sed præterea de eorum omnium, qui post Apostolos extiterunt, perpetua de satisfactione sententia & consensu, nihil certi statui potest. Nam ne nunc de eo dicam, quòd non ignoret Grotius, multos eosq; doctissimos fuisse viros, qui in doctrina de natura Christi, vel planè nobiscum, vel non multo aliter senserunt, & non paucos habuerunt sibi consentientes, quos verisimile non est idem, quod Grotius, de satisfactione sensisse: ut taceam etiam, ex cæteris Ecclesiæ doctoribus vel paucos sententiam suam literis mandasse, vel paucorum libros ad manus nostras pervenisse; ut, inquam, hæc mittam, eorum omnium, quorum existant scripta, eam fuisse sententiam non docuit Grotius. Nam nonnullorum Patrum, & quidem antiquissimorum, verba a Grotio producta longè aliam, quàm ipse arbitratur, sententiam pati possunt: ut, quòd Christus victima fuerit, aut nos redemerit, aut peccata nostra portarit, quæ sunt in primorum Patrum, quos Grotius laudavit testes, verbis. Sanè quod de redèctione dicitur ab Origene, id in quarto loco, quem produxit Grotius, explicatur, dum adductis Petri verbis 1 Ep: 1. 19. addit: Si ergo pretio emti sumus, ut etiam Paulus ad stipulatur, ab aliquo sine dubio emti sumus, cujus eramus servi, qui & pretium poposcit quod voluit, ut de potestate dimittat quos tenebat. Tenebat autem nos diabolus, cui distraeti fueramus peccatis nostris. Poposcit ergo pretium nostrum sanguinem Christi. Diabolo ergo, nō Deo, qui publici boni causā λύτρον exegerit, pretium esse solum celsit Origenes; quæ redemptionis ratio longè differt ab ea, quam Grotius defendit. Idem, quod Origenes, Ambrosium & Augustinum dicere ausos docuit Socinus lib: 2. c. 2. quorum sententia meritò ab omnibus fuit explosa. Lactantium, quem itidem produxit Grotius, cum ipso sentire, valde incertum est; imò si quis ea, quæ scripsit lib: 4. Instit. Divin: c. 26. conferat cum iis, quæ superiorib: capp: præsertim 23, & 24. disputarat, videbit, cum minus morti Christi tribuere, quàm revera tri-

In præfat.

*origenē diabolus
redemptionis ratio
pretium solutus
inducit*

buendum erat, & hanc vel solam vel potissimam ejus causam statuere, ut patientiæ exemplum nobis præbeat: nec Grotius quicquam ex illo protulit aliud, quàm quòd Christum pro crimine nostro passum dicat: quod significare potest, Christum passum ut nos a crimine nostro liberaret. Sed hæc nunc mittamus. Sententiam de satisfactione Christi vera, beneficentiam Dei, quam sacræ literæ in remissione peccatorum nobis exhibitam prædicant, partim tollere, partim obscurare, ut Socinus dixerat, patet. Nam si Deus pro peccatis nostris plenissimè sibi satisfieri curavit, perit illa Dei beneficentia, quam sacræ literæ prædicant, quòd nobis gratuito peccata omnia condonarit, & omnia debita nostra remiserit. Deinde, si eum in finem filium suum in mortem dedit, ut suum reciperet, & sibi plenissimè satisficeret, cùm totum debitum jure posset omnino condonare, (de ipsius enim solius jure agebatur) idque maxima cum laude; obscuratur & admodum minuitur altera ipsius beneficentia, quæ in Christo morti pro nobis tradendo conspicitur. Quapropter quod Grotius ait, suam quoque sententiam, duplicem agnoscere beneficentiam, & quidem majorem, quàm Socini sententia; id nihil est. Nam solutionem eam, quam a Christo præstitam esse vult, a Deo non potuisse jure repudiari, antea docuimus. Nullam ergo in eo nobis ostendit beneficentiam, quòd eam admisit, ut vult Grotius. Quamquam ubi legit uspiam in s: literis, quæ beneficentiam divinam per Christum nobis præstitam creberrimè inculcant, ea in re Deum fuisse beneficentem, quòd solutionem, quæ ipsi a Christo præstaretur, admisit? Cur ergo id Grotius asserere audeat? Quòd verò Deus eam solutionem repererit, quod priori beneficentiæ annectit Grotius, & filium suum charissimum morti dederit, ut eam satisfactionem perageret, pœnas peccatorum ferendo, quæ altera est Grotio Dei beneficentia; ea ~~non~~ nulla est, si, ut quidem necesse esset, Deus ideo id fecisset, ut suum reciperet. Solutionem enim reperire, aut filium charissimum diræ morti objicere, ut tuum recipias, quod condonare jure posses, id non modò beneficentiam tuam non commendat, sed etiam te juris tui tenacissimum esse, & rigidum debitorum exactorem arguit.

Quòd Socini sententiam, opinionem nuper natam appellat, id, nisi docuerit, eam ex Christi & Apostolorum dictis non esse excerptam, non magis nobis curandum est, quàm curarunt ii, qui hoc leculo veritatem denuo cœperunt ex tenebris Pontificiis in lucem proferre, quosq; Grotius habet in religione duces, cum illis idem Pontificiis objiceretur. Verùm hac in parte non videtur satis con-

venire Grotio cum amico & defensore suo Vossio, qui adversus Ravenspergum scripsit, eandem, quæ Socini sit, saltem in præcipuo capite ante annos quingentos sententiam fuisse Petri Abailardi, quod alii quoque ante ipsum aserverunt: quin etiam idem Vossius, tum Augustini auctoritate nixus, tum Driedonis verbis in eam rem adductis, docere conatur, annis circiter septingentis ante Abailardum idem docuisse Pelagium. Driedo verò affirmat, hanc sententiam Augustini tempore Ecclesiam Christianam (ut ipse judicat) interfecisse, & usque ad tempora Bernardi ejus reliquias mansisse. Ab iisdem non videtur sejungendus Lactantius, ut paulo antè monuimus. Quomodo ergo nuper nata dici debet hæc Socini sententia? Quamquam nos præclariùs de vi mortis Christi, & salutis nostræ per Christum partæ ratione, & sentire & loqui ex sacris literis per Dei gratiam edocti sumus, quàm isti, quos hac in parte sequi dicimur, sensere. Abailardus enim Christum dicit mortuum ad amoris sui testationem; Pelagius, ad humilitatis & patientiæ exemplum, aperte interim negans, Christum nos ab ulla caprivative ac servitute liberasse, quæ propemodum etiam videtur Abailardi fuisse sententia, si ea sunt illius verba, quæ a Vossio adducuntur: qua in re nos utrumque gravissimè errasse, & in Christi mortem injuriam fuisse statuimus. Fines istos mortis Christi, quos attulerunt, nos quoque veros credimus, & ex divinis literis docemus: sed iis non modò scorsim sumtis, verùm etiam conjunctis plura Christi morri tribuimus, ut non uno loco est ostensum. Quanquam nihil constat, an illorum sententia ab ipsorum adversariis integra & incorrupta fuerit literis prodita: cum ipsorum libri non extant. Videmus enim nobis quoque, cum in aliis, tum in hac ipsa controversia, partim affingi quædam, partim dicta nostra mutilari; & Grotium ipsum, qui diligentius in hoc negotio, quàm plerique alii, videtur versatus, sententiam Socini de causis mortis Christi tum suprà tum hoc ipso in loco, integram non attulisse. Socini enim sententiam esse vult, Deum filium suum morri objecisse, ut doctrinæ testimonium redderet, & sic ad resurrectionem perveniret, additque, intra hæc se sistere Socinum. ubi omittit id, quod cap: 1. & 5. ipse Socino tribuerat, ut exemplum patientiæ nobis præberet. Istud etiam vel prorsus omisit, vel obscurius, ut lector non animadvertat, complexus est, quòd in eum finem Christus sit mortuus, ut supremam potestatem atque auctoritatem, omnia nobis peccata remittendi, & æternam felicitatem donandi, eaque omnia, quæ nobis ad eam consequendam sunt necessaria, subministrandi adipisceretur, fidelisque ac misericors noster Pontifex efficeretur, qui mi-

*Abailardus et
Socini de mor-
tis Christi sententia*

scriarum nostrarum sensu tangeretur, & tentatis opem promptè ac tempestivè ferret. Eodem modo vel non attigit, vel ignaro sententia nostra lectori obscurissimè significavit, testationè ardentissimi amoris adversum nos tum Dei, tum ipsius Christi, ex quo remissio peccatorum ejusq; spes certa proficiscitur. Illud etiam injurià Socino paulo antè tribuit Grotius, eum velle, quòd Deus, planè judicans, nihil referre, exemplum statueretur aliquod nec ne, peccata nostra reliquerit impunita. Id enim nuspian dicit Socinus, sed potius asserit & urget, gravissimas Deum habuisse causas, quæ ipsum ad pœnas de nobis exigendas moverent: sed eas omnes vicisse amorem nostri & ineffabilem ipsius misericordiam. Ex his autem apparet, quantum viris etiam magnis, adversariorum suorum sententiam recitanti-bus, tribuendum sit.

Partic: 39.

Quod Grotius subjicit: *Fateri debere Socinum, multo se minus Christo debere velle quam ipsi debeant*, nempe quia neget mortuum esse Christum, ut satisfactionem perageret, pœnas peccatorum nostrorum ferendo; id nihil est. Quid enim? an Socinus, licet Christum pœnas propriè dictas pertulisse, atq; ita Deo satisfecisse neget, non fateatur tamen, eum animam suam, ut nos a peccatorum nostrorum pœnis liberaret, & æternæ salutis compotes redderet, profudisse, & cruciatus maximos sustinuisse? Finis ille satisfactionis superadditus, ait paulo inferiùs Grotius, nihilo graviores Christi perpeffiones facit. Gravitati ergo malorum & cruciatuum, fatente Grotio, nihil detrahit Socinus, dum satisfactionem negat. An fortè utilitati? nequaquàm. Docet enim nos per mortem Christi remissionem peccatorum, æternamq; felicitatem, & media ad eam assequendam necessaria ad-
eptos. Hac verò utilitate quid majus? Nec refert, quòd satisfactio-
nem ei nō ascribat. Satis enim est, morte Christi nos id assequutos,
ob quod solum satisfactio ista, si Grotio credimus, quærebar, h. e.
remissionem peccatorum, & vitam æternam; cū ad eam obtinen-
dam satisfactio ista non esset necessaria. Quare cū Socini senten-
tia, nec impendium Christi, nec utilitatem inde ad nos redundan-
tem faciat minorem, quàm sententia Grotii facit, cur ei minus se de-
bere fateatur, quàm Grotius?

Partic: 40.

Per hæc responsum est etiam ad ea, quæ de charitate Dei sub-
jicit Grotius. Quamquam nobis mirum accidit, asserere Grotium,
Dei charitatem a se majorem prædicari quàm a Socino. An majore-
rem Dei prædicat charitatem, qui statuit, Deum nō nisi vera satisfac-
tione accepta voluisse nobis peccata remittere, quàm is, qui asse-
rit, Deū nobis sine ulla vera solutione, ex mera benignitate peccata
condonasse?

condonasse? An majorem Dei adversum nos charitatem prædicat, qui asserit, ita nobis iratum fuisse Deum, ut non nisi dirâ filii sui morte placari & reconciliari nobis voluerit, quàm is, qui statuit Deum, licet gravissimè a nobis offensum, sponte tamen sua, solâque misericordiâ impulsus, iram adversus nos deposuisse, nobis peccatorum remissionem ultrò obtulisse, &, ut nos inimicos suos sibi conciliaret, eoq; pacto æternæ felicitatis participes redderet, unigenitum suum filium in mortem acerbissimam conjicere voluisse? An deniq; majorem prædicat Dei charitatem seu beneficentiam is, qui urget, Deum non proprio jure, non debito ad suam utilitatem pertinente, sed ad alienam, cessisse, quàm is, qui urget, Deum proprio suo jure, ac debito privato, ad suam utilitatem pertinente, nostri causâ cessisse? Hæc Socinus statuit, illa Grotius. Vnde quisq; facillè videre potest, uter majorem Dei charitatem prædicet.

Pergit Grotius: *Neq; dicimus a Deo impensum esse Filium, ut ipse Deus suum reciperet, ac sic Deum sordidum facimus, quod nobis exprobrat Socinus.* At cum de jure solius Dei ejusq; debito ageretur, necesse est, ut, si satisfactionis præstandæ causâ Deus filium suum morti tradidit, id, ut suum reciperet, fecerit. Quòd Deus in pœna nullum jus habuerit ut pars offensa, quod hîc tacitè pro concessio sumit Grotius, id nec facillè concedent alii plerique, qui satisfactionem Christi defendunt, &, si verum esset, omnem Dei in remittendis nostris peccatis beneficentiam everteret, ut cap. 2. a nobis ostensum est. Quæ subjicit de causis, ob quas satisfactionem exegisse Deum ipse statuatur, ea cap: 5. examinavimus.

Partic: 41.

Pergit: *Neq; illud minùs iniquum, & ut ipsius voce utar, immane est, quòd a nobis immanem Deum dici statui. Nam finis iste satisfactionis superadditus nihilo graviores Christi perpeffiones facit: quas sine ulla crudelitate ipsi a Deo inflictas Socinus cogitur fateri. imò quo fines sunt plures, eo a crudelitatis specie longius absceditur. Nam crudelis est qui frustra aut levi de causa aliquem torquet.*

Nec ex sola gravitate perpeffionum, quæ alteri imponuntur, estimanda est crudelitas, nec gravitate quavis aut quarumvis causarum excusatur. Immane est eum, qui tibi sit conjunctissimus, idemq; innocentissimus, acerbissimis cruciatibus subicere, ut injuriæ tuæ, ab aliis profectæ, licet aliàs gravissimæ sint, & pœnâ dignissimæ, vindicentur, atq; ita ira tua conquiescat, tuq; suum jus hac in parte consequaris. At hoc a Deo factum esse, ex satisfactionis dogmate consequitur. Quanquam enim alii apertius in hoc crimen incidunt, quàm Grotius, qui Deum pœnæ creditorem fuisse neget: quia ta-

Partic: 42.

imen hoc sustineri nequit, idem ut fatcatur necesse est. At ex Socini sententia id minimè consequitur, cùm Deus & gravissimas ob causas, & non ad iram suam placandam, aut ad debitum suum rependum, sed irâ sponte depositâ, nostræ tantùm utilitatis causâ Christum tantis cruciatibus subjecerit, eosque infinito postea præmio compensarit, quam compensationem pœna respuit. Si pater charissimum suum filium sibi obsequentissimum diris modis ex cruciandum traderet, ut injurias graves a quopiam alio sibi illatas vindicaret, iramq; suam hac ratione exstingueret, meritò crudelissimus censeretur: sed si vellet eum cruciatus eosdem sustinere veritatis pietatisq; causâ, idq; eum in finem, ut æternæ tum aliorum hominum tum suæ saluti prodesset, non modò non immanis, sed & pius meritò censeretur. Huic patri similis est Deus, ex Socini sententia: illi priori vi sententiæ eorum, qui satisfactionem urgent.

Partic: 43.

Quòd finis satisfactionis seu pœnæ ferendæ multo apertius & multo certiore nexu cum morte Christi cohæreat, quàm fines quos agnoscat Socinus, quos hic Grotius denuo mutilat: si de eo tantùm loquitur, quid mortis natura simpliciter consideratæ ferat, id ad rem nihil facit; si verò de eo loquitur, quid re ipsa fiat, aut circumstantiarum ratio in mortis Christi negotio ferat, dictum negamus.

Partic: 44.

Subjicit Grotius: *Quamquam verò hactenus ostendimus Christi pœnâ Deo satisfactum, negare tamen nolumus vim satisfactionis esse etiam in Christi actione. Solet enim sæpe actio grata admitti vel in pœnæ compensationem. Beneficium superveniens, inquit Seneca, injuriam apparent non patitur. De benef: l. 6. cap: 5. quo loco ostendit reddere esse rem pro re dare, & solutione non idem solvi, sed tantundem. Quamvis autem beneficium accipere Deus à vendicis non potest, ipsius tamen summa bonitas quaecumq; obsequium quasi pro beneficio accipit. Sic Achabus pœnam temporalem lucrificat Deum suppliciter venerando.*

In his & sequentibus verbis vel de vera solutione sive compensatione, quam satisfactionis nomine intelligimus, loquitur Grotius, vel de alia quapiam improprie ita dicta. Si de illa, (ut quidem debebat, si Socinum volebat oppugnare) cur non refutavit ea, quæ Socinus contrâ disputavit cap: 5. lib: 3. ubi ostendit, Christum, quia homo fuerit, legi divinæ servandæ non minùs fuisse obnoxium, quàm ceteri sunt homines. Quare cùm suo nomine universâ, quàm præsticit, obedientiam deberet Deo, non potuisse eum nostri loco illam Deoolvere. Accedit, quòd quicquid is fecit, ut Deo obediret, id illi abunde fuerit a Deo compensatum, ita ut præmium illud ei dicatur donatum Phil: 2. 9. Vtitur enim Paulus voce *ἐχαρίσαστο*, quæ ipso

ipso Grotio teste, beneficium indebitum significat. Quare ne sibi ipsi quidem Christus propriè loquendo præmium istud meruit; tantum abest, ut de obedientiæ illius merito aut pretio tantum superesset, quod pro nobis verè solveret, & inobedientiæ nostræ satisfaciendæ Deo præstaret. Præterea ostendit Socinus cap: 3. ejusd: lib: hujusmodi satisfactionem, quam activam vocant, eam, quæ passiva dicitur, seu per pœnam facta creditur, tollere. Si enim obediendo pro nobis satisfecit, quid opus erat satisfactione per pœnam? cùm vilius jam pro justis & innocentibus haberemur. Innocentes autem nulli subjacent justæ pœnæ, nec necesse est, ut eorum nomine quisquam satisfaciatur. Contrà etiam, si per pœnarum solutionem satisfactum est, quid opus erat obedientiâ Christi activâ pensari & sarciri nostram inobedientiam? Sed de his videatur ipse Socinus. Grotium impropiè dictam solutionem ac compensationem hîc adstruere, verba ipsius significant. Nam ista, gratam actionem admittere velut in pœnæ compensationem: Dei bonitatem qualemque obsequium pro beneficio accipere, ^b ἀντιπολογίαν indicant, ut & Achab exemplum, & quod paulo post subjungit, Davidis, propter quem posteris fuerint remissa peccata. Sed si hoc vult Grotius, Socinum non oppugnat, qui adversus ejusmodi satisfactionem potissimum disputat, in qua, licet non idem præstetur, quod debebatur, præstetur tamen tantundem; & sic plenè, rei naturâ inspectâ, compensetur debitum. Quanquam non negamus, eum etiam minùs plenam, veram tamen compensationem debiti nostri rejicere. Sed alterius generis satisfactionem, quam usus hujus vocis admittat, Socini sententia non tantùm non excludit, sed etiam postulat, siue nos respicias, siue Christum. Nam impletio conditionum, quas Deus siue nobis, siue Christo imposuit, quibus intervenientibus peccata nobis reipsa condonare, seu eorum pœnas a nobis auferre voluit, satisfactio dici potest. De nobis id docuit Socinus lib: 3. c: 2. Quod ad Christum attinet, idem ex ejus sententia consequitur. Quòd si enim satisfacere cuiquam est desiderium ejus implere, ut suprà docuimus; Christus, qui desiderium Dei perfectissimè implevit, & omnia, quæ salutis nostræ causâ ipsi a Deo fuerunt imposita, plenè fuit exsecutus, plenissimè etiam Deo satisfecit, idq; pro nobis h. e. nostri causâ, nostroq; summo & sempiterno bono, quamquam non loco ac vice nostra. Deus enim pro immensa sua bonitate, ita ipsius obedientiam usq; ad mortem crucis sibi præstitam remunerare voluit, ut non modo ipsemet felix evaderet, sed etiam universum ipsius semen h. e. ii, qui dictis ipsius fidem habentes, obedientiam ipsius imitantur, quam

b improprietas.

Qualis satisfactio
condonandi peccata

partic: 224

quam ad rem ipse hominibus auxilium in perpetuum esset laturus: de quo diximus tum initio disputationis nostræ, cum de tertio mortis Christi sine egimus, tum cap: 1. non uno loco, sed in primis part: 26, & 31. in quarum posteriore ostendimus, quantum hac in parte morti Christi tribuat Socinus, qui, ut ostendat, se non hujusmodi satisfactionem, sed alterius generis oppugnare, dicere creberrimè solet, Christum *justiciæ divinæ* pro peccatis nostris non satisfecisse; *justiciæ* illius nomine, ut alibi monuimus, adversarios sequutus, *justiciam* quandam punientem, h. e. severitatem divinam, peccatorum quorumvis pœnas exigentem, intelligens. Huic enim Christus non satisfecit, nec satisfacere erat opus: cum severitate hîc uti noluerit Deus, sed clementiâ: verum *voluntati divinæ* & salutis nostræ desiderio.

Istud Senecæ lib: 6. de Benef: cap: 5. *quod beneficium superveniens injuriam apparere non patitur*, non tantum eam ob causam, quam Grotius commemorat, huc non pertinet, sed etiam ided, quia quicquid Dei causâ præstamus, ei debemus totum. Quare etiam si natura Dei capax esset beneficii, quod est impossibile; nemo tamen esset, qui id in ipsum conferret. Non est autem beneficium, quod ei cui datur, totum debetur. Vnde idem Seneca l: 3. de Benef: c. 21. *Quamdiu præstatur, quod a servis exigi solet, ministerium est: ubi plus quam quod servo necesse est, beneficium.* Quare quicquid Deo præstatur, ministerium revera est, non beneficium, nec easdem in extingvenda injuria vires habet. Beneficium enim verum, cum alias non debetur, compensare potest damnum mihi illatum: cum verò ministerium præstatur, id quod mihi aliàs debebatur, redditur, delictum antecedens non sarcitur. Summa, inquit Grotius, *Dei bonitas quaecumque obsequium pro beneficio accipit.* Sed cur mavult ἀκυρολογεῖν quam propriè loqui? Deum nempe pro summa bonitate obsequium, licet exiguum, magno dignari præmio, & propter id delicta pristina delere.

Senecam ostendere, reddere esse rem pro re dare, & solutione non idem solvi, sed tantundem, quorsum addit Grotius? an ad stabiliendam satisfactionem, in qua non id, quod debetur, solvitur, sed aliud, aut tantundem? At non ait Seneca, reddere esse rem pro re, quæ debebatur, dare, sed pro re, quam acceperis; istud in satisfactione tantum contingit, hoc etiam in vera solutione, quæ a satisfactione distinguitur. Verba sunt Senecæ: cum dicimus, Beneficium illi reddidi; non hoc dicimus, illud nos, quod acceperamus, reddidisse, sed aliud pro illo. Reddere enim est rem pro re dare. Quid ni? cum omnis solutio non idem reddat, sed tantundem. Si omnis solutio non idem redderet, quod debetur, sed tantum-

tantundem, omnis solutio, ex sententia Senecæ, esset satisfactio strictè sumpta. At illa genus est: hæc species.

Pergit: Neq; tantum sua actio alicui ad impunitatem solet prodesse, sed & alterius, quicum ipse conjunctus est. Sic posteris Davidis propter ipsum Davidem pena remissa est, 2 Reg: 8. 19. non tantum ob promissiones Davidi factas, verum etiam quia Davidis actiones Deo benignè eas æstimanti placuerant, 1 Reg: 11. 13. 2 Reg: 8. 19. & 20. 6. Idem declarat exemplis ac testimoniis profanis, quibus, parentum majorumvè merita liberis ac posteris profuisse, aut prodesse posse, docetur.

At hæc nihil adversus Socinum, qui fatetur, Christi obedientiam iis, qui cum ipso viva fide conjuncti sunt, ad impunitatem prodesse, vi promissionis divinæ, ex mera benignitate profectæ. Quod idem de Davide ejusque posteris dicendum est, ut ex locis a Grotio citatis apparet. Ea enim factorum Davidis nullam expressam faciunt mentionem, promissionem autem ipsi factam expressè commemorat locus bis a Grotio productus 2 Reg: 8. 19. ubi quodammodo explicatur, quid sit illud, propter Davidem servum meum, aut suum, quod in cæteris locis extat. Additur enim: sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, & filiis ejus cunctis diebus. Vnde Vatablus 2 Reg: 20. 6, quem locum itidem produxit Grotius, ad verba propter Davidem, notat, ob fœdus quod in vi cum Davide, ut appaream verax. In loco etiam tertio 1 Reg: 11. 13. post verba: propter David servum meum, subjicitur: & propter Ierusalem quam elegi, hoc est, propter Ierusalem, quia eam elegi, ut interpretes nonnulli annotarunt. qua eadem ratione priora verba rectè accipiuntur. Differentia inter Davidem & Christum inter alias hæc esse videtur, quod Deus antegressa Davidis pietate motus aliqua ratione fuerit, ad promissa illa ipsi facienda, quanquam ex mera benignitate, ut patet ex 2 Sam: 7. 18. & seqq. Eundem autem Christi sanctitate atq; obediëntia fuisse motum ad promissa nobis facienda, & remissionem peccatorum nobis decernendam, nullus s. lit. locus docet, sed potius, Christum Dei decretis ac promissis motum fuisse ad obediëntiam ipsi præstandam. Christi enim obediëntia conditio fuit, ad exsequenda Dei decreta & promissiones jam extantes necessaria, & sic earum ipsarum consequens non antecedens; Davidis autem pietas ea, ad quam Deus primò respexit, antecedens promissionis fuit, non consequens.

Subjungit Grotius: sicut autem opera temporaliter bona valent ad temporalem impunitatem, ita Christi opus perfectè & spiritualiter bonum, ad liberationem a pena æterna valuit. Quod illud spectat: Per obediëntiam unius, justii constituuntur multi, i. e. justificantur, habentur quasi infantes

Partic: 43.

Oslander.

Partic: 46.

infantes Rom: 5. 19. Et alterum: Propter nomē ejus (Christi scilicet, solius enim Christi, non autem Dei mentio præcesserat, fatente Socino, ac præterea hoc ipsum evincit similis sententia Act: 10. 43.) remittuntur nobis peccata 1 Ioh: 2. 12. Certum enim est, hac phrasi, propter nomen alicujus, denotari causam impulsivam: neque ullo scripturæ loco diversum socius evicerit.

Rem ipsam, quam Gr^o hîc concludit, concedimus; modò hoc nobis relinquatur, Christi opera non sua vi, aut merito propriè dicto, sed vi promissionis divinæ, ex mera benignitate protectæ, ad liberationē nostrā a pœna æterna valuisse. Aliàs est, quod in Grotii ratiocinatione desideres. Cur enim operi temporaliter bono opponitur opus perfectè & spiritualiter bonum? Nam quid est opus temporaliter bonum? nonne id quod ad tempus tantum durat, seu tempore definitum est? At temporali æternum opponitur, non verò perfectum & spirituale. Nam & Christi opus temporale fuit, & tamen perfectum & spirituale. Spiritualiter & perfectè bono opponitur id, quod carnaliter, ut ita loquar, & imperfectè bonum est. At Davidis v. g. facta, non tantum carnaliter fuerunt bona, sed etiam spiritualiter, licet imperfectè. Præterea non est eadem proportio inter remissionem æternæ pœnæ, infinitis præsertim hominibus concedendam, & opus perfectè & spiritualiter bonum, quod ad tempus tantum duravit, quæ est inter remissionem pœnæ temporalis, paucis hominibus dandam, & opus unius hominis temporaliter bonum. ibi enim infinita est distantia, hîc finita. Quare ex hoc illud non rectè colligitur, nec parium comparatio rectè inter hæc instituitur. Magni autem momenti hæc est differentia, ubi de vera satisfactione seu compensatione, aut merito propriè dicto agitur, de quo loquendum fuit erat Grotio, si Socinum oppugnare voluit. Locus Rom: 5. 19. ut jam apparet, nihil contra nos facit. Quomodo autem per obedientiam Christi iusti constituamur, & habeamur quasi infantes, explicuimus paulo antè partic: 44. & locis ibid. annotatis.

Locum 1 Ioh: 2. 12. ad Christum non referri necessariò, nec, si referretur, quicquam ad stabiliendam satisfactionem facere, jam prolixè docuerat Socinus, eo loco, quem notat Grotius, lib: 2. c. 25. quæ Grotium refutare oportebat, cum eundem nobis vellet opponere. Ait Grotius: vocem ejus Christum notare, quia solius Christi, non autem Dei mentio præcesserat, fatente Socino. Responderat Socinus: posse relativum ejus ad Deum referri, etiam si Iohannes de Christo in iis, quæ propius antecedunt, loquutus sit, *quoniam eum non nominat.* Hoc enim est, quod fatetur Socinus, non verò, ut Grotius

tius ait, Christi solius, non autem Dei mentionem præcessisse. Rationem autem responsionis suæ Socinus hanc affert, quia idem etiam tum fiat, ubi Christi expressa mentio præcellerat: ut probatur locis cap: 4. 19. c. 5. 14. quod idem viceversa nonnunquam accidit; & aliàs notum sit, relativa in sac. lit: non semper ad proximè antecedentia referri. Pro sua verò sententia adducit Socinus sac: lit: consuetudinem, quæ Deum *delere* aut *remittere peccata propter se*, aut *propter nomen suum* testantur, aut *propter nomen suum servare ac vivificare*, ut inter alia loca ostendunt, Esa: 43. 25: Psal: 25. 11. (vel 12.) & 79. 9. & 106. 8. (aut 9.) & 143. 12. de Christo verò idem nusquam disertè dicitur. Quod ait Grotius, hoc ipsum, nempe Iohannis verba ad Christum pertinere, evincere similem sententiam Act. 10. 43. id nullo fundamento nititur. Nam etiam si tandem ibi scriptum esset, *propter nomen Christi* nobis peccata remitti; non statim sequeretur, locum Iohannis ad Christum pertinere: cum eadem res de Deo & Christo dici possit, diversis præsertim in locis, de quibus nihil constet, an se mutuò respiciant; quemadmodum sanè remissio peccatorum tum Deo tum Christo tribuitur. Sed præterea non est ibi scriptum *propter nomen ipsius*, sed *per nomen ipsius*, quod vi sua non causam impulsivam, quam Grotius vult priori ista phrasi denotari, sed mediam seu instrumentalem simpliciter significat; & sensus est, vel per ipsum Christum nos remissionem peccatorum consequi, vel per virtutem & potestatem Christi. Interdum enim Hebræi nomen aliquis pro eo ipso, cui vox nominis additur, sumunt: unde in locis antea de Deo citatis, Deus nunc propter se, nunc propter nomen suum aliquid facere dicitur, eodem sensu: interdum virtutem, potestatem, dignitatem, vel auctoritatem voce nominis denotant, quemadmodum fit Phil: 2. 9. 10. Eph: 1. 21. Heb: 1. 4. Act: 4. 7. Quod si ex his Petri verbis iudicandum est de verbis Iohannis, statuendum erit, id velle Iohannem, nos per Christum, ejusvè potestatem, remissionem peccatorum consequi, cum hunc ipsum in finem sit a Deo excitatus scriptor Act: 5. 31. præterquam quod non nisi per fidem in ipsum, cujus ipse auctor est, eandem consequamur, quod ipsum quoque in loco Iohannis intelligi potest, ut paulo pòst dicetur. Atque hæc interpretatio eo minus est repudianda, quod vox *propter* interdum pro per ponitur, idque eo in loco, quem Calvinus, contra quem Socinus disputat, ad hunc Iohannis locum illustrandum attulerat, qui est apud eundem Iohannem cap. 6. Evang: v. 57. *Ego vivo propter patrem, & qui comedit me, vivet propter me.* ubi *propter patrem* est per Patrem, vel virtute Patris: *propter me* est per me vel virtute mea: quam

enallagen ibi agnovit Beza. Phrasin verò *propter nomen alicujus*, potest significare *propter fidem in aliquē*, aut *propter cognitionem alicujus*. Socinus docuit, & hoc ipso in loco id fieri ostendit, collatione hujus versiculi cum 13. ubi idem aliis verbis repetitur. Quod enim in loco nostro dicitur: *Scribo vobis, filioli, quòd remittantur vobis peccata propter nomen ejus*, id v. 13. his verbis repetitur: *scribo vobis, pueruli, quia cognovistis patrem*. Qua de re plura apud ipsum Socinum videri possunt, tum in ipso de I. C. Servat: libro, tum in Commentario, quo hanc Epistolam illustravit. Quòd si verba istiusmodi *propter fidem*, aut *cognitionem alicujus*, Grotius velit etiam causam impulsivam denotare, habebit etiam in nostra explicatione illorum verborum *propter nomen ejus* causam impulsivam, sed quæ ad satisfactionem stabiliendam nihil faciat: sin instrumentalem tantum aut mediam, fateri cogetur, phrasin *propter nomen alicujus* non semper impulsivam causam denotare. Quamquam interdum, ut interpretes animadverterunt, cum Deus *propter nomen suum* aliquid facere dicitur, aut ut faciat rogatur, nihil aliud significatur, quam cum id facere, aut facere debere, *propter gloriam suam*; cujus rei exemplum habes in loco illo Ezech: 36 22. alibi a nobis citato. id autem de fine potius videtur intelligendum, quam de causa impulsiva.

*sup: cap: 2. par-
tic. 28.*

RESPONSIO AD CAP: VII. quod inscribit Grotius:

De placatione & reconciliatione per Christi mortem facta.

Partic: 1.

QUÆ Grotius ab initio hujus capituli affert, ut ostendat, Socinum non nudam satisfactionis vocem, sed rem ipsam ea voce expressam impugnasse, qua de causa alias quoque locutiones, quibus Theologi de satisfactione loquentes utantur, repudiarit; ea responsione non egent. An res ipsa, quæ satisfactionis voce notatur, in sacris literis contineatur, ex dictis clarum est. An præter eas, quas hæcenus examinavimus, aliæ locutiones idem valentes, imò illæ ipsæ, quas Socinus rejicit, in sacris literis reperiantur, nunc videamus. Id enim Grotius se demonstraturum asserit. Attulit autem Grotius ex Socino illas locutiones, quas tamen Socinus non omnes idem quod satisfactionis verbum significare arbitratur: *Christus morte sua nobis Deum reconciliavit*; *Christus nos e manibus justitiæ divinæ, sanguinem suum redemptionis nostræ pretium illi dans, liberavit*; *Christus scelera nostra suâ obedientiâ compensavit*; *Christus, ut remissionem peccatorum nobis Deus largiretur, dignè commertus est*; *Christus vitæ jacturâ Dei iram.*

Hic primum animadvertenda est ambiguitas in phrasi, qua Grotius utitur: *iram alicujus avertere*, quâ detectâ non parum lucis sequenti disputationi accedet. Duplici enim ratione dici potest, iram Dei, de qua hic nobis agendum est, averti: vel quod ira Dei, quâ is jam sit accensus, in ipso mitigetur & extingatur, ita ut ex irato placatus reddatur; qua ratione Grotio in hac disputatione phrasis ista est accipienda, si Socinum velit oppugnare, & iram Dei morte Christi placatam demonstrare; vel quod ira Dei, quæ esse posset, aut omnino etiam sequutura esset, averratur, h. e. efficiatur, ne quis iram Dei, quam promeritus fuerat, & pœnam, quæ iræ effectus est, sentiat; quo sensu nos fatemur, imò urgemus, Christum Dei iram a nobis avertere: cùm de eo Paulus scribat 1 Thes: 1. v. ult. quod non eripiat ab ira ventura, & Rom: 5. 9, 10, quod per ipsum, & quidem in vita ipsius, servandi simus ab ira. Nam dum ceteri homines suorum scelerum pœnas dabunt, & iram Dei adversus se experientur, Christus potestate sua, quam habet, nos tuebitur, omniâq; supplicia a nobis avertet, adeo ut iram Dei haudquaquam simus senturi. quin etiam in hac vita patrocinio suo nos a judiciis divinis tuetur, & cum alii pœnas peccatorum luunt, nos ipsius curâ & tutelâ ab iis immunnes reddimur. & hoc sensu Christum *ἰλασµὸν* dici aut *ἰλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας* & *λαῶν* h. e. expiare peccata populi, mox patebit. quamquam alia quoq; restat ratio, eaq; duplex, quâ Christus Dei iram a nobis avertit, ut paulo post dicemus. Deinde illud quoq; animadvertendum est, etiamsi iram alicujus avertere sit Græcis *ἰλάσκεσθαι*: non tamen semper viceversa, nisi id ad personam, non ad rem aliquam, ut non raro accidit, referatur, quemadmodum inferius patebit. Grotio autem ad argumentum contra Socinum ex hoc verbo neccendum, non tam ea enuntiatione, quam ponit, quàm conversâ est opus. Cætera, quæ de his verbis Græcis dicenda restant, suis locis videbimus.

Partic: 4.

Verba Rom: 1. 18. quæ de ira Dei agens citat Grotius, non ad omnes homines omniâq; secula simpliciter pertinent, sed ad eos, qui veritatem divinam per impietatem detinent, &, quantum in se est, supprimunt. Ratio a Grotio subjecta nulla est. Potest enim quispiam esse filius iræ, etiamsi talis, quales ibi describuntur, non sit. lateiq; in hac argumentatione consequentis fallacia. Omnes enim illi, de quibus Rom: 1. 18. sunt naturâ filii iræ, sed non contrâ.

De verbis Ioh: 3. 36. suprâ cap: 3. egimus, & aliam, quàm Grotius arbitratur, eorum sententiam esse docuimus. Loquuntur enim de ira, quæ super iis, qui Christo non credunt aut obediunt, manet, non quod antea fuerit super iis, sed quod ab iis, postquam existeret peccerit, porro nō sit auferenda. Quare concidit illud, quod subjecit

Grotius, Christum morte sua hanc aversionem iræ, quæ super aliis maneat, impetrare. Quamquam quicquid de Impetratione illius aversionis iræ dicit, id pro concessio sumit Grotius, nisi Impetrare sumat pro Efficere, ut quis rem ab altero, sub certa conditione sibi jam decretam, obtineat. Hac enim significatione concedere possumus, Christum morte sua impetrasse aversionem iræ divinæ; quia morte sua effecit, ut iram Dei, quam sumus meriti, non sumus sensuri; quamquam vi decreti divini jam antea ea de re facti, sed cujus effectus plenus a certis adhuc conditionibus pendeat. Effecit autem id mors Christi triplici ratione, quemadmodum cap: 1. est explicatum; partim quia per eam jus quoddam nobis datum est impunitatem vi fœderis novi, cujus fuit sanctio, consequendi; partim verò, quia per & propter eam Christus sanctissimam adeptus est potestatem omnes peccatorum poenas a nobis avertendis; partim deniq; quia in nobis efficit conditiones eas, quibus præstis vi decreti divini remissionem peccatorum reipla adipiscimur. Atq; hoc sensu Christum *ἱλασµὸς* seu *expiationem*, aut, ut Grotius vult, *placamen* dici arbitramur.

In locis 1 Ioh: 2.2 & 4. 10. in quibus Christus *ἱλασµὸς* dicitur, Partic: 1
quod placamen vertit Grotius, adducendis, & ad sententiam suam accommodandis, non uno modo lapsus est. Primum testimonium sic habet: *si quis peccarit, advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum justum, & ipse est ἱλασµὸς (expiatio) pro peccatis nostris, nec pro nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi.* Grotius pro voce *justum*, qua Iohannes Christum insignit, non rectè reposuit *innocentem*. Nam etsi vox *justus* sæpe pro innocente sumitur, non tamen semper. Significat enim inter alia etiam fidelem seu cōstantem in servandis promissis, ut cap: 1 falsus est Grotius & hoc pacto, ne longè abeamus, accipitur hæc vox a Iohanne cap: præced: v. 9. in verbis illis: *si confiteamur peccata nostra, fidelis est (Deus) & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.* Hoc eodem modo in verbis nostris accipi potest, sensu eleganti, cui Grotius sua interpretatione viam quodammodo præclusit, (neq; enim vox *innocentis* fidelem nominatim significare solet) nempe Christum, quia sit fidelis & constans in servandis promissis, nostri patrocinium apud Patrem susceptorum, & peccata nostra expiatorum, hoc est, omnes peccatorum poenas, quas Deus comminatus fuerat, & quæ ab irato Deo in impios proficisci solent, potestate ea, quam a Patre accepit, a nobis averfurum: cum ipse nobis resipiscenibus perpetuam a peccatorum poena liberationem promiserit. quem sensum jam explicuerat Socinus lib: 2. c. 31. Deinde, qua ratione probat Grotius, hoc lo-

eo Christum *ἱλασμόν* dici, quod morte sua iræ Dei a nobis averſionem impetraverit, h. e. ut ipse hæc verba accipit, iram Dei jam tum adversus nos incitatum, pœnam pro nobis sustinens, extinxerit? Verba Iohannis nullam mortis Christi mentionem faciunt, nec opus est eam hic nominatim subaudire ad sensum loci complendum: imò ex cæteris verbis nō obscurum est, Christum appellari hoc loco *ἱλασμόν*, quatenus apud Patrem nunc degens advocatus noster est, & causam nostram suscipit, nos patrocinio suo fovet & tuetur, & cura sua singulari efficit, ne iram divinam experiamur, aut pœnas, quas meriti sumus, luamus. quò pertinent illa Hebr. 7. 24. *Hic autem eo quòd permaneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. unde servare perfectè potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandam pro iis.* & illa cap: 2. 17. in quibus fidei etiam ipsius sit mentio, a qua *ἱλασμός* peccatorum proficiſcatur. Ait enim D. Auditor: *Vnde debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors fieret & fidelis Pontifex in iis quæ ad Deum, ad expiandum peccata populi.* Nam in quo passus est ipse cum esset tentatus, potest & iis qui tentantur auxiliari. Ex hoc ergo loco non potest concludi, ipsi morti Christi averſionem iræ divinæ, multo autem minùs iræ illius placationem, quam Christus pœnas sustinens impetraverit, esse tribuendam; ad eòq; nec satisfactio hinc ulla, quam placatione ista Grotius vult indicari, stabilitur. An enim in cœlis Christus Deo satisfacit, aut pœnas aliquas solvit?

Partic: 6.

Posterior Iohannis locus, qui extat 1 Ep: c. 4. 10, manifestum Grotii errorem arguit. Nam si in eo sita est dilectio, quòd Deus nos dilexerit, & filium suum miserit *ἱλασμόν* pro peccatis nostris, quomodo Christus morte sua demum iram Dei adversus nos incensam placavit? Nam cum dilectio illa Dei, quæ sanè fuit summa, causa fuerit, cur Deus charissimum suum filium mitteret, ut esset *ἱλασμός* pro peccatis nostris, necesse est, ut Deus iram adversus nos jam antè deposuerit. Quòd si Grotium sequamur, hæc erit verborum Iohannis sententia prorsus absurda: In eo consistere singulari rem illum & prorsus admirandum Dei adversus nos amorem, quòd filium suum miserit, qui ipsius adversus nos iram placaret, eumq; nobis propitium redderet. Itanè quispiam amat alterum, ut id, quod habet pretiosissimum, ejus causâ impendat, quòd ipse met placatur, & ei ipsi, quem tantopere amat, propitius fiat? quid absurdius dici potest? nonne eodem tempore & impensè amabit, & non amabit? Si Deus etiam tum potuit nobis irasci, cum filium suum charissimum

num supremæ nostræ felicitatis causâ morti acerbissimæ objiceret, quod satis magnum argumentum erit, ex ejus effectis petitur, unde cognoscamus, eum nobis non irasci amplius? Dicitur autem Christus eo loco missus, ut esset *ἱλασμός* pro peccatis nostris, quia eum in finem fuit missus, ut exlationem peccatorum nostrorum, seu perpetuam ab eorum pœnis liberationem per ipsum consequeremur. Quæ verò id ratione per mortem Christi factum sit, paulo antè explicuimus.

Testimonium Pauli Rom: 5: 8. *Commendat Deus suam charitatem (erga nos omisit Grotius) quòd, cum adhuc peccatores essemus nos, Christus pro nobis mortuus est;* quod cum illo Iohannis conferri vult Grotius, itidem sententiam ipsius convellit. Docet enim ibi Paulus, mortem Christi pro nobis susceptam, ex singulari Dei erga nos charitate profectam esse, non verò charitatem Dei ex Christi morte. At si Christus morte sua Deum iratum nobis reddidisset propitium, Dei erga nos charitas ex Christi morte fuisset profecta, non contrà.

Nec quartus locus aliud docet, Rom: 3. 24, 25: *justificamur gratis, ipsius (Dei) gratiâ, per redemptionem qua in Christo Iesu, quem proposuit Deus ἱλαστήριον (propitiatorium) per fidem, in ipsius sanguine.* In eo enim est Apostolus, ut ostendat, merç Dei gratiæ seu benignitati justificationem nostram esse imputandam, quemadmodum cap: præced: partic: 34. docuimus, ubi ostendimus, etiâ redemptionem illam in Iesu Christo factam, per quam justificatio nobis contigerit, divinæ beneficentiæ tribuendam esse. Quare cum eandem rem uberiùs explicans addit, quòd Deus proposuerit Christum propitiatorium, non potest is esse sensus, Christum fuisse constitutum, ut nobis Deum iratum placaret, & ut remissionem peccatorum nobis decernere aut promittere vellet, morte sua impetraret: imò cum ipse Deus dicatur proposuisse Christum propitiatorium per fidem, in ipsius sanguine, manifestè colligitur, Deum salutem nostram jam tum cupiisse, & media, quæ ad eam perficiendam pertinerent, sponte sua procurasse, ac rationem æquissimam, qua ipsum propitium experiremur, in Christo ostendisse, voluisseq; ut Christus, filius ipsius unigenitus, sanguinem suum cum in finem funderet: quæ omnia an ullam Dei adversus nos iram, quæ in eo tum temporis extiteret, admittunt? Iræ enim est pœnam expetere, & prohibere quominus nobis beneficiat Deus, cujus hîc summa extitit in nos beneficentia. An arguunt a Christo impulsus esse Deum ad peccata nobis condonanda, & non potiùs Christum a Deo ad id missum atq; impuls,

Impulsum fuisse, ut ea faceret, quæ ad peccatorum remissionem nobis tum confirmandam tum parandam pertinerent? Quare, cum ista vocis *ἱλασμός* significatio, quam Grotius urget, consistere nequeat, querenda est alia, tum cæteris s. lit. locis, tum huius ipsius loci scopo consentanea. Eam verò invenire non est difficile, si consideremus, quorsum Apostolus in hac appellatione respexerit. Animadvertunt autem interpretes, cum allusisse ad opusculum aræ fœderis, quod tum a LXX. interpretibus multis in locis, tum ab Autore Ep: Heb: c. 9. 5. *ἱλαστήριον* vocatur, quia, ut infra non difficeat Grotius, Deus in eo propitium & placatum se populo præbens, suæ responsa dabat, & Mosis loquebatur, quæcunq; illis significari volebat, Exo: 25. 22. At in Christo non modò se nobis Deus propitium & admodum clementem exhibuit, verùm etiam, quicquid nos de sua voluntate, nostræq; justificationis modo & via scire voluit, per ipsum plenissimè exposuit, & ostendit, quo pacto ipsum propitium re ipsa sentire possemus. Quapropter Christus eam ob causam rectè *ἱλαστήριον* appellari potest.

Ex his patet, id, quod subicit Grotius: quod (nempe Christum esse factum *ἱλασµόν* seu *ἱλαστήριον* in sanguine suo) quid est aliud quàm id ipsum quod negat Socinus, placatum a Christo Deum? nullo niti fundamento.

Partic: 9.

Sed castigat Socinum Grotius, quòd *ἱλασµόν* apud Iohannem expiationem interpreteetur, expiationis autem voce peccati destructionem intelligat, quia id faciat nulla de causa, nullo munitus exemplo.

ἱλάσκει δ', unde *ἱλασμός*, expiandi significationem habere, mox docebimus; neq; id revera esse videtur, quod Grotius negat, qui explicationem potius huius vocis nomini *ἱλασµός* non putat convenire. Socinus per expiationem hoc loco perpetuam a peccatorum pœnis liberationem intelligit. Hoc ipsum velle Iohannem satis indicat collatio huius vers. cum præcedenti. Eandem enim sententiam Iohannes suo more repetit, & quod antea dixerat: In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quod filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut viveremus per ipsum: id seq. vers. ita effert: in hoc est charitas &c. quòd ipse dilexit nos, & misit filium suum *ἱλασµόν* pro peccatis nostris. Vnde apparet catenus Christum dici *ἱλασµόν* pro peccatis nostris, quatenus per ipsum vivimus, seu quatenus nos, qui graviter peccaveramus, ab æterna morte peccati pœnâ liberat, & vitam æternam divina voluntate nobis confert. Eatenus verba hæc posteriora addunt aliquid præcedentibus, quatenus docent, Christum

Num non fuisse a Deo missam ut hominibus innocentibus tantum
vitam æternam offerret, eaq; faceret, quæ ad illam reipsa iis con-
ferendam essent necessaria, sed potius ut peccatores, & homines qui
impie vixissent, vitæ illius redderet participes; quam gratiam N.
Fœderis propriam esse c. 1. docuimus. Vocem *ἱλασµὸς* placationem
iræ divinæ non significare, ex loco ipso paulo antè demonstravimus.
Non satis autem commodè Grotius explicuit, quid sit ex Socini
mente Expiatio, dum ait, esse *Peccati destructionem*, quibus verbis
Socinus non utitur, sed satis apertè scribit, Expiare esse peccata pur-
gare & eorum reatum ac pœnam auferre. *Destruere peccatum* ambi-
guum est, & significare potest, idq; fortassè magis propriè, ipsas
transgressiones divinæ volûntatis tollere, seu efficere, ne quis ampli-
ùs peccet, quæ non tam illa ipsa expiatio est, de qua Socinus loqui-
tur, quàm ejus medium, cùm de ablatione reatûs loquatur, ad
quam necessaria est ista peccatorum destructio.

lib: 2. cap: 12.

ἱλάσκειν, ait, apud Græcos scriptores omnes poëtas, historicos, a-
lios esse placare, & solere construi cum accusativo designante personam,
cujus ira avertitur: nec aliter usurpari apud LXX interpretes, & Luc:
18. 13.

Partic: 10.

De cæteris scriptoribus, qui puritatem Græcæ linguæ servant,
nunc non erimus solliciti; cum s. scriptores N. Testamenti Hebrai-
smis innumeris scateant, & sic a consuetudine linguæ Græcæ ad
Hebraicam deflectant, quod in hoc ipso, de quo agimus, verbo Heb:
2. 17. ubi id de Christo effertur, factum esse mox fatebitur Grotius.
Sequuti sunt divini illi viri inprimis LXX seu Græcos V. Testamen-
ti interpretes, ex quorum versione innumeros loquendi modos in
N. Testamenti scripta traductos esse alibi monuimus: cum quibus
jungendi sunt librorum Apocryphorum ante illud tempus extan-
tium auctores, qui & ipsi hebraizant. At apud hos scriptores *ἱλά-
σκειν* aut *ἐξῆλᾶσκειν* (nam activi *ἱλάσκειν* vix est apud illos u-
sus) non semper est placari, h. e. ex irato propitium fieri, præsertim
ab aliis: sed interdum, cum absolutè seu intransitivè, ut loquuntur,
sumitur, significat propitium esse, aut propitium, clementem ac
mansuetum se exhibere tum, cum irascendi iusta foret causa; uno
verbo, ignoscere ac parcere. Atque huc rectè potest referri locus
Lucæ a Grotio citatus, ubi interpretes pleriq; verbum *ἱλάσθητι* red-
diderunt *propitius sis* vel *esto*, quasi dictum esset *ἐυμενὴς* vel *ἡλεωσ-
θήσθαι*. neq; enim necesse est ita verbū istud interpretari, ac si dictum
foret, *desine irasci*: quanquam ne sic quidem sua vi placationem ab
alio profectam significaret. Hanc significationem reperies apud

c. 12. 20.

h remittere.
vid: inter alia
Levit: 4. 20, 26,
31, 35:
cap: 5. 10, 13, 16, 18.

d vid: 1 Reg 8 30,
34, 36, 39, 50.
eod. modo 2 Par:
6. & c. 7. 14.
Ier: 5. 1: 31. 34.
(conf: Heb: 8. 12.)
& 36. 3: 60. 20.

Græcos interpretes aliquoties, ubi in Hebræo est verbum *Salach*, quod est ignoscere, parcere, condonare delictum, unde ab iis sæpè redditur *ἁφίεναι*: sed verbum *ἱλάσκειν* habes pro eo positum bis 2 Reg: 5. 18. in oratione Naamanis, qui sibi a Deo cupit ignosci, si ingressus in ædem Rimmon, cum Rege sibi innitente ibidem adoraret, seu sese incurvaret; & Psal: 25. 11. (aut 12.) Thren: 3. 41. Dan: 9. 19. Alibi sæpe eodem sensu reddunt id verbum *ἱλῶν εἶναι* propitium esse. Sed præterea non rarò verbum *ἱλάσκειν* aut *ἐξιλάσκειν*, cum transitivè usurpatur, significat Expiare aut Expiari. Solèt enim id interpretes Græci Vet. Testamenti frequentissimè reponere pro Hebræico *Cipper*, seu (habita ratione pronounciationis) *Kipper*, quod est expiare; idque propterea, quia cuius delictum expiatur, is *ἱλῶν* seu propitium experitur eum, quem offenderat, & iram ejus, quam meruerat, quæq; si non existeret, existeret tamen posset, effugit: quod satis est ad id, ut verbum *ἱλάσκειν* de expiatione possit usurpari. Exempla, ubi verbum hoc pro expiatione usurpatur, passim occurrunt apud Moysen, præsertim in Levitico. Quia verò Deus etiam in s. lit. dicitur expiare; peccatum autem, vel id, quod aliqua labe contaminatum est, expiari; idè etiam *ἱλάσκειν*, aut *ἐξιλάσκειν* interdum Deo tribuitur activè, eodemque modo Christo, passivè autem de peccato ipso, aut de eo, quod labe aliqua contaminatum est, effertur. De Deo exemplum habes apud Siracidem c. 34. 23. ubi cum dixisset, *oblationibus impiorum non delectatur dominus*, addit *ὅδ' ἐπὶ πλήθει θυσιῶν ἐξιλάσκειται ἁμαρτίας*, neq; in multitudine victimarum expiat peccata. De Christo extat locus Hebr: 2. 17. de quo paulo post agemus. in quo utroque loco verbum hoc passivè ad peccatum refertur, ea, quæ diximus, significatione, quod fit etiam Deut: 21. & ubi dicitur: *καὶ ἐξιλαθήσεται ἅνθρωπος τὸ αἷμα, &* expiabitur illius sanguis, h. e. reatus sanguinis auferetur, ut habet vulgata versio, intellige a Deo. præcesserat enim: *Expia populum tuum Israël, quem redesti, Domine, & ne imputes sanguinem innocentem in medio populi tui.* 1 Sam: 3. 14. ait Deus: *Iuravi domui Eli, ἵνα ἐξιλαθήσεται ἡ ἀδικία οἴκου ἡλὶ, si expiabitur iniquitas domus Eli.* Dan: 9. 24. *τὴν ἐξιλάσασθαι τὴν ἀδικίαν, ad expiandum iniquitias.* Apud Siracidem ea constructione & significatione reperitur aliquoties. vide præter locum c. 34. paulo antè commemoratum cap: 3. 4: 33. 5, 6: 20. 30: 28. 5. Eodem modo effertur de terra sanguine polluta. Num: 35. 33. de sancto sanctorum, & de sacra, & ara expianda Levit: 16. 16, 20, 33. Ezech: 43. 20, 22, 26: 45. 20. Ea verò *ἐξιλάσκειν* nil est aliud, quàm ea καθαρίζειν aut ἀγιάζειν,

ἐξιλάζειν, quæ verba interdum cum illo hac in re commutantur, interdum conjunguntur. vid: d. l. Levit: 16. 19: Ezech: 43. 20, 26. & Exo: 29. 36, 37. Quomodo ergo ait Grotius, apud LXX interpretes, seu in Græca Vet. Testamenti interpretatione, non aliter usurpari vocem ἱλάσκειν, quàm ipse dixerat, h. e. ut significet placare, & construatur cum accusativo designante personam, cujus ira avertitur? Cur item mox subjicit, uno duntaxat loco, qui est Heb: 2. 17. dicitur Christus Sacerdos constitutus, εἰς τὸ ἱλάσκειν τὰς ἁμαρτίας, ubi sit enallage ex Hebraismo veniens, ἱλάσκειν τὰς ἁμαρτίας, cum unitatè dici debuerit ἱλάσκειν θεὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν; siquidem non modò apud LXX, sed etiam apud Siracidem, idem fieri ostendimus. Imò, quod amplius est, nec apud LXX, nec apud Siracidem, aut alios scriptores sacros deprehendere hæcenus potui eam constructionem, quam Grotius vult esse usitatam, quàmquā nos apud alios scriptores reperiri non negamus. Neque enim uspiam apud istos, quos dixi, Auctores reperio scriptum, quempiam ἱλάσκειν aut ἐξιλάσκειν τὸν θεόν, aut aliam quampiam personam. Dicitur quidem Deus ἐξιλάσκειν, sed vel activâ significatione, ut suprâ vidimus, vel absolutè atque intransitivè, ut deponentiâ multa apud Latinos, non verò passivè, h. e. ita ut passionem aliunde profectam & subiecto inditam significet: unde pro eo nunc ἡλὼν εἶναι, nunc ἀφ' εἶναι reponi, ostendimus: qua significatione ponitur non tantùm pro Hebræo Salach, quod est parcere, sed etiam pro Cipper seu Kipper, cum id de Deo activè, passivè de peccatis effertur; ubi Græci interpretes mutata constructione peccatorum nomen tertio casu efferte solent, & dicere, Deum ἱλάσκειν τὰς ἁμαρτίας: vid. Psal. 65. 4: 78. 38. Illud fortasse decepit Grotium, quòd tum apud LXX interpretes, tum apud cæteros scriptores sacros, verbum ἱλάσκειν frequentissimè soleat constitui non cum voce accusativi casus, de notante personam aut rem, quæ expietur, sed cum nomine genitivi casus, interveniente præpositione περὶ, hoc pacto: ἐξιλάσκειν περὶ τίνος. quo constructionis genere Christus dicitur ἱλάσκειν περὶ ἁμαρτιῶν apud Iohan: 1 Epist: cap: 2. 2. & 4. 10. Itaque cum nihilominus vox ἱλάσκειν activam significationem tunc videatur habere, quemadmodum & Hebræa Kipper, pro qua reponitur; statuendum videtur, tacitè subaudiri accusativum personæ, quam sacerdos v. g. de quo omnium creberrimè ea vox effertur, dicatur ἱλάσκειν, quæ quidem nulla hîc alia repetiri potest præter Deum. Sed si ita se res haberet,

haberet, cur non reperiretur vel semel de sacerdote dictum, cum
 ἱλάσκειδς τὸν θεὸν περὶ ἁμαρτιῶν, aut περὶ τίνος, cum contrā lega-
 tur, cum ἱφιλάσκειδς τὸ ἅγιον, τὸ θεοσιασκειονι & alibi eodem modo
 tum alii, tum ipse Deus dicatur ἱφιλάσκειδς τὰς ἁμαρτίας, quila-
 nè nec ipsa, nec personam ullam eo nomine placat. Nam consen-
 taneum foret illud crebrò reperiri, hoc rarò aut nunquam; cum de
 peccato, sancto sanctorum, aut ata dici non queat, ea placari, sed
 de Deo, ut hîc Grotius dicendum esse contendit. Itaque nos potius
 ex collatione ista locorum ac phrasium in scriptura extantium col-
 ligere possumus, ἱφ.λάσκειδς περὶ ἁμαρτιῶν nil esse aliud, quàm ἱφ.
 λάσκειδς τὰς ἁμαρτίας, itemq; ἱλασμὸν περὶ ἁμαρτιῶν, & ἱλασμὸν
 ἁμαρτιῶν idem prorsus esse, & utrumq; καθαρισμὸν seu expiatio-
 nem & expurgationem peccatorum, quæ in reatus ac pœnæ ablati-
 one potissimum consistit, significare. Perspici potest idem ex eo,
 quòd Hebræum Kipper, eadem sententia manente, construatur cum
 nomine aliquo accusativicafus, nulla interveniente præpositione,
 & cum eodem, interventu præpositionis illius, quæ in hoc negotio
 reddi solet *περὶ*, estq; frequentissimè Hal, rariùs Behad aut alia. Sic
 Levit. 16. 16, 18. dicitur de sacerdote, quòd expiare debeat sanctua-
 rium ab immunditiis filiorum Israël, itemq; aram, interveniente
 præpositione Hal, quæ tum à Græcis interpretibus tum a Latinis ibi
 negligitur; nisi quòd vetus interpres posteriori loco habet *ore* pro
se, quasi de ipso Sacerdote expiando agatur; at eodem capite pro
 v 3. idem sine præpositione illa dicitur, eodem planè manente sen-
 su. Eodem modo in locis suprâ a nobis notatis Psal: 65. 4: 78. 38. di-
 citur Deus peccata expiare, absque præpositione voci *peccati* præfi-
 xi; quibus adde Esa: 6. 7. & Dan: 9. 24. At Psal: 79. 9. & Ier: 18. 23. idem
 de eo dicitur cum præpositione. Ratio autem hujus rei videtur pen-
 dere a propria & primitiva verbi Kipper, aut Caphar, unde ducitur
 significatione, quæ, fatente Grotio, est obterege; a qua significatione
 ne tum quidem penitus recedit, cum expiandi significationem ha-
 bet. Ideo enim potissimum expiatur peccatû, & reatus ejus aufertur,
 quia aliquo modo tegitur aut obliteratur. Verba verò Hebræa, quæ
 tegendi atq; operiendi significationem habent, sæpe accusativû sim-
 pliciter regunt, quemadmodum etiam in aliis linguis accidit, inter-
 dum nomen cum præpositione ea, quam verbo Kipper seu Kipper
 subjungi solere diximus, nêpe Hal, quæ crebriùs occurrit, aut Behad,
 aut alia simili, manente interim eadem significatione. Vnde ea præpo-
 sitio a interdum a Græcis & Latinis interpretibus negligi solet, non
 secus

• Vid: inter alia
 Exodi 40. 21.
 Num: 16. 38.
 Job: 21. 26.
 Psal. 44. 20.

secus ac si eâ omisâ nomen accusativi casus verbo fuisset subje-
ctum. Ac ne alia hic conquiramus exempla, id, quod diximus, animadver-
tere quisvis potest ex collatione locorum. Pl: 83. 3. & Nehem: 4. 5. In
priori enim loco absq; præpositione est: *existi omne peccatum eorû;*
in posteriori cum præpositione Hal, *ne tegas super iniquitatem eorû;*
quod Latini interpretes, omisâ præpositione, simpliciter reddide-
runt, *ne tegas iniquitatem eorum;* sensu nihil immutato: quanquam
Græci habent *μη καλύψης ἐπὶ ἁνομίαν αὐτῶν;* quo pacto etiam a-
libi huiusmodi loquendi genus reddiderunt: nonnunquam alias et-
iam præpositiones adhibuerunt. Præpositionem enim Hebræam,
licet eandem, ita reddiderunt, prout putarunt melius congruere
vel cum significatione verborum Hebræorum, vel cum ratione ac
constructione verborum Græcorum, quæ pro illis posuerunt, præ-
sertim cum ea varias significationes recipiat. Quare, ut ad verbum
Kipper redeamus, id cum præpositione constructum non refertur
necessariò ad personam aliquam non nominatam, in quam actio ista
transcat, qualis hoc loco foret Deus; sed vel absolutè ponitur pro
expiationem facere aut peragere, vel nomen cognatæ significationis
subintelligitur, rem ejusmodi denotans, quæ peccatis veluti obten-
datur, eaque tegat atq; operiat. Quemadmodum etiam verba cetera
quæ tegendi significationem habent, licet suâ naturâ activa sint, ta-
men cum præpositione illa conjuncta vel absolutè ponuntur atque
intransitivè, vel vox cognatæ significationis tunc est subaudienda,
h. e. tegumentum ac velum aliquod, quod obtendatur, aut exten-
datur super rem aliquam, quod videmus in Hebræo exprimi Exo:
40. 3. ubi est *tegere velum super arcam;* pro quo habent interpretes
recentiores *teges vel obteges arcam velo* Quare eodem modo statui
potest de verbo *ἐξελᾶσκεισθαι,* cum pro Hebræo Kipper ponitur, &
cum genitivo per præpositionem *περὶ* Conjungitur, id vi constru-
ctionis non referri tacitè ad personam, quæ placetur: sed, quod ad
rem ipsam attinet, perinde esse, ac si referretur ad idem illud nomē,
quod expressum est, sed accusativo ea u, atque aded omisâ præposi-
tione positum, præsertim tunc, cùm vox peccati, aut similis alia ei
subjungitur, ubi videmus eam aliquando omitti, propterea quod
peccatum, præter causam impulsivam, quam hac phrasi *περὶ ἁμαρ-
τιῶν* non exprimi alibi monuimus, per se nil nisi objectum sit hujus
actionis: objectum autem æquè exprimitur, sive dicas *ἐξελᾶσκεισθαι*
ἁμαρτίαν sive *περὶ ἁμαρτίας*. At cum personæ, quæ expietur, no-
men subjicitur, quia ea per se rationem finis, finis, inquam, cui habe-
re potest; finis autem præpositione ista significari potest; ideo ea

b Psal: 147. 6.
106. 17. (18.)
Malach: 2. 16.

nuspiam fortasse omittitur. Nam etsi, quod ad rem ipsam attinet, nihil accedat phrasi, siue dicas *ἐφ' ἡμέραν* siue *περί τινος*: tamen quia prioris phrasedos non est significare, id, quod verbo subiungitur, finem actionis esse, licet id aliàs ex re ipsa intelligi queat: posterioris autem hæc vis esse potest; ideo emphaseos nonnihil accedit phrasi, si dicas *ἐφ' ἡμέραν* *περί τινος*, quæ abesset, si simpliciter diceres *ἐφ' ἡμέραν*.

Partic: II,

Satis, ut arbitror, ostendimus, vi constructionis, quam requirit verbum *ἰλάσκειν* de Christo usurpatum, evinci non posse. Deum a Christo fuisse placatum, & ex irato propitium redditum. Sed arbitratur Grotius, id nihilominus evinci posse ex natura vocis & perpetua ejus significatione. Verbis enim illis, quæ paulo superius ex ipso adduximus de loco Hebr: 2. 17. ita subiicit: *Significat ergo ibi expiationem, sed eam quæ fiat placando. Alioqui hic vocis usus nihil haberet commune cum natura vocis ac perpetua ejus significatione. Quare talem expiationem, qualem Socinus comminiscitur, id est, peccati destructionem, quæ sit sine placamento, ista quidem vox ἰλάσκειν inde derivata ἰλασμός denotare non potest.* Sed ad hoc quoq; responsum est a nobis tunc, cum ostendimus, cur verbum *ἰλάσκειν* pro Hebræo Cipper seu Kipper ponatur, & sic expiationem significet. Satis enim est expiatione fieri ut is, qui peccarat, *ἰλεων* seu propitius experiatur eum, quem offenderat, & qui irasci jure poterat; vel eum ipsum, qui irasci jure poterat, *ἰλεων* seu propitiū sese ei, qui iram ejus meruerat, præbere, & sic reatum ac pœnam peccati benignè tollere: id quod scriptura tum alibi, tum in descriptione fœderis novi Ier: 31. 34, & Heb: 8. 12. vocat *ἰλεων εἶναι τοῦς ἁδελφικοῖς* aut *ἁμαρτίας*: & ipse remittendi actus, utpote ex clementia profectus, interdum dicitur *ἰλασμός*, nulla habita ratione ejus, quod is, qui remittit, ab aliquo placetur, aut ex irato demum propitius fiat. vide Psal: 130. 4. Sirac: 5: 18. 20. Sed deinde eam significationem verbi *ἰλάσκειν*, quam Grotius hic urget, locus ipse non admittit. Auctor enim divinus in verbis controversis non agit de re ejusmodi, quam in terris Christus peregerit, sed quam in cœlis degens, auxilium nobis tentatis ferendo, utpote mali nostri non ignarus, peragat: quemadmodum tum ea, quæ antecedunt & sequuntur, verba, tum locus similis ejusdem Auctoris ad finem cap: 4. docet. At in cœlis neminem revera nobis placat Christus, aut ut placet, necesse habet: cum ipse omnem in cœlo ac terra *ἐξουσίαν* seu potestatem habeat, cum in finem sibi a Deo datam, ut peccata nobis remittat. Quia tamen alienum hac in parte

parte beneficium dispensat, & non naturali ac sibi planè propriâ, sed ab alio sibi data potestate id perficit, & eatenus alieno id facit nomine: ideo ita de eo loquitur scriptura, ac si ab alio, tanquam sacerdos, aut advocatus, remissionem peccatorum nobis adhuc impetret, & efficeret, ut Deus actu ipso se nobis exhibeat propitium ac clementem, cum re ipsa clementiæ illius effectum nobis jam antea decretum præstet. qua de re monuimus nonnihil sub finem cap: 2. plenius id exsequuturi, Deo volente, cap: 10. Non repetimus autem id, quod paulo superius hoc cap: diximus, expiationis naturam a Grotio non esse satis rectè ex Socini mente explicatam.

Subjicit Grotius: ἱλαστήριον apud Paulum interpretatur Socinus id, in quo se Deus placatum ostendit. Non negamus posse hanc significationem voci congruere, ac tali aliqua ratione tegmen Arcæ apud Scriptorem ad Hebræos vocari ἱλαστήριον. Sed cum ejus terminationis vocabula propriè vim quandam effectivam, impropriè verò declarativam indicent, a proprietate nos hic discedere nulla ratio patitur. Apparet enim Christum ita apud Paulum dici ἱλαστήριον, ut apud Iohannem ἱλασµὸν: At ἱλασµὸς omnino significat placamen, non placationis testimonium. quare Scripturâ scripturam interpretante, vox quoq; ἱλαστήριον de Christo activè non declarativè exponenda est.

Primum etiam si concederetur, ἱλαστήριον de Christo activè nō declarativè accipiendum esse, non tamen protinus sequeretur id, quod Grotius vult, & Socinus oppugnat, Christum nobis Deum iratum morte sua placasse. Satis enim esset ad id, ut ea vox activè de Christo accipi posset, eum vim aliquam, & quidem insignem, habere ad peccata nostra expianda, eorumq; reatum ac poenam tollendam, atq; aded ad efficiendum, ut nos Deum effectū ipso experiamur propitium; id quod nos cum Socino libentissimè fatemur. Itaq; possemus Grotio illud etiam concedere, ita Christum apud Paulum dici ἱλαστήριον, ut apud Iohannem ἱλασµὸν. Nam non tantum inde non consequeretur id, quod vult Grotius, sed etiam contrarium. Ostendimus enim, verba Ioh: præsertim c. 4. non pari, ut placatio Dei, nomine ἱλασµὸς significetur. Sed deinde quid est, quod ostendat, diversas illas voces, quanquam ab eadem origine fluentes, apud diversos scriptores, quorum alterum ad alterius verba respicere nil constat, eodem modo accipi? præsertim cum negare Grotius non possit, diversas, quas illis nominibus tribuimus, significationes Christo congruere. Nam & propitium se Deus in Christo declaravit atq; ostendit, & re ipsa Christus peccata nostra expiavit, atque ad-

Partic: 13.

*pro sensu est
pro nobis inter
dicatur*

que adhuc explat. Imò cum & per se sit verisimile, & interpretes plerique in eo consentiāt, Paulum in voce *ἱλασμός* alludere ad operculum arcæ fœderis, ad quam Iohannem in voce *ἱλασμός* respicere nemo dixerit, cū is potiùs ad *ἱλασμός* seu expiationes a sacerdote ipso sub Lege factos alludat; diversam significationem huius & illius vocis esse consentaneum est, eamq; typo illi, ad quem respicitur, utrobique accommodatam. Iam verò operculum illud arcæ non ideo dictum fuit *ἱλαστήριον*, quòd vim aliquam activam haberet ad expiandum peccatum, nedum ad Deum placandum, quod Grotius de Christo apud Paulum hac voce vult significari, vel saltem expiationem ipsam aliquomodo adumbraret: sed tantum, quòd Deus in eo propitium se populo ostenderet, & voluntatem suam, cum Mose ibi loquens, patefaceret, quod Grotius non diffitetur. Itaque consentaneum est, simili significatione Paulum de Christo eam vocem extulisse, quæ tamen in ipso longè illustrior est, quàm in arcæ operculo corporis illius umbra. Nam ne illud nunc commemorem, quòd longè præstantiora Deus in Christo nobis patefecit, quàm in arcæ operculo, & longè hic clementiorē se nobis exhibuit quàm ibi: Imò per Christum demum gratia patefacta est, in illo ea, quæ ad legē pertinere, operculum nihil prorsus ad istam declarationem contrulit, seu nihil eam parte egit: at quæ Deus in Christo hic fecit, ea Christus ipse Dei nomine egit: quemadmodum tum res ipsa, tum collatio locorum Eph: 4. vult: eum quo jungendus est ille 2 Cor: 5. 19. & Col: 3. 13. alibi jam a nobis instituta docet. Ideo autem diximus per se verisimile esse, Paulum ad operculum illud arcæ in voce *ἱλαστήριον* alludere, non verò ad *ἱλασμός* legales; quòd tegmē illud arcæ Christi typum fuisse non sit obscurum, eiq; non modò apud auctorem Heb: 9. nomen hoc *ἱλαστήριον* tribuatur, sed etiam omnium frequentissimè de eo apud LXX interpretes usurpetur, & nihil sit in toto Pauli loco, quod allusioni illi repugnet, eiq; non faveat. Verisimile autem est, scriptores novi fœderis, quando nomen ejus rei, quæ Christi typus fuerit, de ipso usurpant, ad typum illum alludere, nisi circumstantiæ loci aliud svadeant. Hic autem nihil est quod dissuadeat, imò sunt, quæ allusioni huic, & interpretationi faveant. Nam quòd Deus ipse dicitur Christum proposuisse & veluti in conspectu collocasse *ἱλαστήριον*, idq; eum in finem, ut quippiam de se demonstraret atq; ostenderet ad homines pertinens, nempe iusticiam suam, tum qua ipse iustus est, h. e. fidem suam in servandis promissis, ut alibi ostendimus, tum qua iustificat eum, qui est ex fide se-
sus id

Ioh: 1. 17.

¶ 25.

¶ 26.

cap: 1. partic: 26.
& seqq.

su; id indicat, ad rem aliquam alludi, non quæ ab aliquo alio ad veniam a Deo impetrandam, cumvé placandum fuerit adhibita, aut in ipsius conspectu peracta, sed quam Deus certo in loco collocandam & cuiuspiam proponendam curârit, ut in ea quippiam ad homines spectans declararet atq; ostenderet, quale tegmen istud arcæ fuisse docuimus. In sanguine autem Christi id dicitur esse factum a Deo, quia nullum illustrius sui erga genus humanum adhuc impium amoris, clementiæ, ac benignissimæ voluntatis documentum in Christo nobis spectandum proposuit, quàm cum eundem illum charissimum suum filium pro nobis omnibus, pro hostibus, inquam, suis in mortem tam diram & infamem tradidit. Non commemoro autem, quòd Apostolus paulo superiùs, unde ea, quæ hoc loco dicuntur, aliquo modo pendent, loqui cœperit de manifestatione seu promulgatione justitiæ Dei h. e. justificationis verè divinæ, quæ non ex lege, sed per fidem contingere debeat omnibus, hoc tempore facta: id quod cum nostra vocis *ἱλασμεν* explicatione egregiè consentit. Non commemoro etiam differentiam, quæ est inter locum hunc Pauli & illum 1 Ioh: 2.2. ubi primùm vox *ἱλασμεν* occurrit. in hoc enim respicitur nominatim ad tempus istud, quo Christus apud Patrem in cællis degit, & advocati fungitur munere: in illo autem potissimùm ad tempus, quo in terris adhuc extitit. Quòd verò Grotius ait, vocabula ejus terminationis, cujus est *ἱλασμεν*, propriè vim quandam effectivam, impropriè declarativam indicare; observandum est, quasdam ejus generis voces substantivas effectum etiam & signum denotare actionem illam consequens, quæ verbis istis, unde fluunt, denotatur, qua ratione *νικητήριον* præmium significat victoriæ: multas etiam esse, quæ locum tantùm denotent ejus actionis, quæ verbis, unde originem ducunt, significatur. Sic *ἀκροατήριον*, *θεσπιστήριον*, *δ'εσμωτήριον*, *κοιμητήριον*, *θυσιαστήριον*, & alia similia, non rem quæ audiendi, cogitandi, vincendi, somnum efficiendi, sacrificandi vim habēt, sed locum, ubi illa peraguntur, notant. Atq; in horū numero *ἱλασμεν* est, cum de tegmine arcæ, quod sæpius fieri diximus, usurpatur. Neque enim arcæ illius tegmen vim ullam effectivam habebat ad id, quod verbo *ἱλάσκεσθαι* significatur, quicquid tandem illud sit; sed locus tantùm erat, in quo actio hæc peragebatur. Itaque tantùm inquirendum relinquitur, quænam fuerit illa actio, quæ ibi perageretur. quòd si illa declaratio erat propitiæ voluntatis, non placatio, non hæc, sed illa nomine *ἱλασμεν* significabitur; ita ut terminatio hîc nullam vim ad id, quod Grotius quærit, habeat.

beat. Verbum autem Caphar vel Kipper, & sic etiam Græcum *ἱλάσκει*, quod pro illo omnium creberrimè apud Græcos reponitur, a quibus verbis in utraque lingua tegminis illius nomen deducitur, etiam declarandi significationem habet. Itaq; *ἱλαστήριον*, dum denotat locum, in quo actio peragatur verbo *ἱλάσκει* designata, potest etiā denotare id, in quo declaratio fiat. Quod si in aliis vocibus ejusdem terminationis non ita crebrò cōtingit, idèd potissimùm id fieri censendum est, quia verba, unde deducuntur, illam significationem habere non soleant, quam verba Hebræa, quorum usus nobis hîc inprimis spectandus est, crebrò recipiunt. Quod autem de loco actionis dicimus, id etiam ad id transferendum est, ad quod vox locum illum denotans transfertur, observatâ interim differentiâ, quæ est inter locum istum, & rem, ad quam vox ista traducitur. Quare cum de Christo effertur, in quo non tam ut in loco aliquo, quàm ut in causâ media, actio hæc perfectâ est, denotatur id, per quod declaratio propitiæ voluntatis facta est. Adde quòd, etiam si hîc denotaretur id, in quo non declaratio ejus rei, quæ verbo *ἱλάσκει* propriè significatur, sed etiam res ipsa fuerit perfectâ, non tamen sequeretur id, quod Grotius vult, Christum nimirum habuisse vim ad Deum placandum. Nam *ἱλάσκει*, ut suprâ vidimus, non rarò significat propitium esse, aut propitium sese præstare, aut ignoscere. hoc autem in Christo fecit, facitq; Deus. Imò cum vox hæc non designet actionis causâ primariâ, sed vel locum tantùm, vel causâ mediâ, in qua principalis aliâ actionem istam perficiat; si ea hîc significaret id, quod vim habet quempiam placandi, sequeretur, Deum fuisse, qui in Christo seipsum placârit. Nulla enim aliâ principalis hujus actionis causâ potest reperiri, quæ eam in Christo perfecerit & Apostolus sanè Deum expressè commemorat, qui Christum constituerit *ἱλαστήριον*; nullus etiam alius præter Deum hîc constituitur ab adversariis, qui placatus per Christum fuerit.

Partic. 14.

Addit alteram sententiæ suæ rationem Grotius: *Accedit quòd hoc ipsum ostendit vox adjuncta sanguinis, cui placandi vis tribuitur, quia sine sanguinis effusione non fit remissio. Trita sunt, Sanguine placatis ventos & virgine casa. Et similia apud Poetas, de quibus infra accuratius agendi erit locus.*

Sed quæ consequentia? Sine sanguinis effusione non fit remissio: Ergo sanguini vis placandi tribuitur. Sic argumentaretur quispian: Sine resurrectione Christi non contingit nobis remissio, 1. Cor: 15. 17, 18. Ergo resurrectioni Christi vis placandi tribuitur. Nec remissio

remissio peccatorum est placatio iræ divinæ, nec ad illam hæc est necessaria; cum nec semper irascatur Deus cum posset; & ab ipso sponte deponi queat ira, quam adversus peccatores concepit. Verba Heb: 9. 22. quæ ad legis tempora pertinent, placationem iræ divinæ non commemorant. Sed demus, eorum sensum esse, sine sanguinis fusione non fieri placationem. An inde sequitur, *ἰλασῆναι*, cui sanguinis mentio adjungitur, significare id, quod Deum placaverit, non verò id, quod eum nobis placatum seu propitium declaraverit? an sanguis unigeniti Dei filii ostendere non potest, Deum nobis esse ac fore propitium? Cur ergo ejus mentio *ἰλασῆναι* adjuncta, iræ Dei placationem omnino ea voce significari doceat, non verò id, in quo Deus sese nobis placatum, vel propitium potiùs declarat? Inò cum sanguis filii Dei pro nobis fundi non potuerit, nisi Deus nos jam antè impensè amârît, & sic non iratus, sed placatus aut propitius nobis fuerit; fieri non potest, ut sanguis ille placationem iræ divinæ per ipsum demum factam indicet, & sic eam *ἰλασῆναι*, cui adjungitur, significationem inesse arguat. At cum propitiæ ac benevolæ erga nos Dei voluntatis maximum fuerit argumentum, ei rei, quæ Deum nobis placatum aut propitium nobis ostendat ac declaret, rectissimè potuit subjici.

Quæ hoc loco ex Poëtis refert, & infrà seallaturum pollicetur, ex Ethnicorum superstitione depromta, quantam in sententiis ad sanctissimam religionem nostram pertinentibus vim habere queant, cordatus lector expendat. Indignum est, Deum clementissimum, qui amore nostri impulsus charissimum suum filium, ut salutem nostræ consularet, in mortem tradidit, conferri cum crudelibus gentium diis, hoc est, cum ipsis dæmonibus, (his enim gentes sacrificabant, 1 Cor. 10. 20.) qui hominum innocentium sanguine fuerint placati.

Pergit Grotius: Similis placandi voci est vox *καταλλάσσειν* & *ἀποκαταλλάσσειν* conciliare sive recôciliare, quam in hoc ipso argumento usurpat Paulus Rom: 5. 10. & 11. & 2 Cor: 5. 18. & Ephes: 2. 16. & Col: 1. 20. Opponit Socinus scriptum esse, non Deum nobis conciliatum, sed nos Deo, idque iccirco quia non Deus nobis iratus, ideoque placandus, sed nos a Deo aversi fuerimus. Verùm quod sibi sumit, eum reconciliari qui infesto sit animo, non autem ipsi alterum, id minimè verum est. Nam reconciliandi vox, ut & pacandi vox, promiscuè utriusque parti, tum quæ infesta est, tum quæ neutiquam aut minùs infesta est, modò dativum, modò accusativum assignat. Idem ergo valet nos Deo reconciliari & De-

Partic: 15.

am nobis. In hanc rem Sophoclis adscribit versus, quibus subicit: *Πιδemus hic manifestè κατὰ μάσας εὖς θεοῖς* Diis conciliari, idem esse quod *iram ipsorum effugere*. Et sanè de hac reconciliatione, *h. e. divina ira & versione*, aut certè etiam de hac agi nemo negabit, qui locos ipsos modò citatos diligentius inspexerit.

Sed dum argumentum Socini convellere laborat Grotius, rationem Theologorum ex reconciliandi voce ductam, ad quam Socinus respondet, deserit, vel potiùs vehementer labefactat. Vulgo enim ex eo simpliciter, quòd nos dicamur reconciliati Deo, concludunt, Deum nobis placatum, & ex infenso propitium redditum. At si, ut Grotius contendit, Reconciliandi vox etiam ei parti, quæ neutiquam infesta est, aut minùs infensa, modò dativum, modò accusativum assignat; certè ex eo simpliciter, quòd nos Deo reconciliati dicimur, haudquaquam colligi potest, Deum nobis fuisse infensum, & per Christum postea placatum: imò ne tum quidem, si apertè scriptum esset, ut nonnulli, ad verba sacrarum literarum non attendentes, credere videntur, *Deum nobis reconciliatum*, quæ tamen verba magis videntur eam continere sententiam, quàm cum scriptum tantummodo est, *nos Deo reconciliatos*. Negare enim Grotius non potest, cum partes illæ duæ, inter quas fit reconciliatio, casu distinguuntur, & altera dativo, altera alio effertur, ita communem loquendi consuetudinem ferre, ut is dicatur reconciliatus, per quem steterat, ne amicitia aut denuo existeret, aut conservaretur; Ei verò dicatur quispiam reconciliatus, qui animo placabili adversus illum, amicitiam redintegrari aut conservari cupiverat. Id vel ex eo liquet, quòd Grotius unum tantùm exemplum communi huic loquendi consuetudini opponat, idq; petiit ex poetis, quos nemo ignorat rarioribus loquendi generibus, præsertim si versus id aliqua ratione videatur exigere, delectari. Ex quibus etiam apparet, argumentum Socini, *communem loquendi consuetudinem* urgentis, a Grotio non esse labefactatum. Neq; enim credibile est, Paulum in omnibus locis, in quibus de reconciliatione nostri cum Deo sermo est, a communiphraeos usu discessisse; nec id admittendum est, nisi firma, quâ id evincatur, afferatur ratio, quâ an Grotius attulerit, statim videbimus.

Grotius enim animadvertens, non posse ex eo simpliciter, quòd nos dicamur Deo reconciliati, concludi, placatam a Christo fuisse iram Dei, id ex locorum circumstantiis evincere conatur, & testimonia allata ordine examinat.

De loco Rom: 5. ita scribit: Nam Paulus suo more bis idem exprimens, quod antea dixerat, pro impiis & peccatoribus mortuum esse Christum.

Num v: 6. & 8. mox his verbis enunciat, cum hostes essemus reconciliatos nos Deo per mortem filii ipsius, v: 10. Esse autem hoc beneficium prius ipsa conversione ex opposito membro apparet, si hæc, inquit, ita se habent multo magis nunc justificari per ipsum ab ira servabimur, v: 9. item, multo magis reconciliati servabimur in vita ipsius. A majori procedit Apostolica argumentatio. Si tam bonus erga nos necdum conversos Deus fuit, quis futurus erga conversos?

Apostolum per Reconciliationem intelligere Conversionem, & si ita loquendum est, amicitiam cum Deo initam, satis ostendit oppositio. Reconciliati enim Inimicis opponuntur, quos eosdem Apostolus infirmos, h. e. gravissimis animi morbis laborantes, itemque impios ac peccatores vocat v: 6, & 8. qui, ut in loco huic simili Col: 1. 21. loquitur, alienati fuerant & hostes mente in operibus malis. Reconciliati ergo cum Deo sunt, qui animi morbos, h. e. impietatem & peccata, odiumq; istud & hostilitatem mentis in operibus malis adversus Deum deposuerunt, atq; ita sunt ad ipsum conversi, & ejus amici effecti. Agnoscit id ipse Grotius. Nam pro eo, quod Paulus scribit: *multo magis reconciliati servabimur in vita ejus*, ipse dicit: *quis futurus est (Deus) erga conversos?* Conversos pro Reconciliatis manifestè reponens. Quod ad rationem Grotii attinet, primum non rectè pro concessio sumit, idem esse, Christum pro impiis & peccatoribus mortuum esse, & cum hostes essemus, reconciliatos nos Deo per mortem filii ipsius. In prioribus enim verbis fundamentum posteriorum sternitur, in iisq; causa tantum, in his præter causam etiam effectus, qui est reconciliatio, exprimitur. Deinde verba v: 9, & 10. non ostendunt, Reconciliationem hanc antecessisse conversionem; siquidem ut ex ipsius Grotii dictis ostendimus, Reconciliatio in posteriori verborum istorum membro pro Conversione sumitur. Quare idem quoq; fit in membro priore, ad quod posterius respicit, & exinde id, quod de Reconciliatione dictum fuerat, transsumit. Sensus igitur est: si Deus nos hostes suos, impensa in id charissimi sui filii morte, ad se convertit, & ex inimicis amicos fecit, an non multo magis jam ad se conversos & amicos suos factos, per viventem filium suum, quem mori amplius opus nõ est, ab ira seu poena liberabit? Illud enim longè fuit durius, atq; ea ratione factu difficilius, quàm hoc. Quare si illud fecit Deus, multo magis hoc faciet. Neque verò est quòd quis dicat, verba illa, *ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ*, evincere, reconciliationem illam jam tum re ipsa peractam fuisse, cum nos adhuc hostes Dei essemus; adeoq; cū conversio nostra perfici non potuerit, nobis adhuc hostibus Dei existentibus, si

bus, siquidem conversio ista hostilitati in Deum prorsus adversatur, fieri non posse, ut reconciliatio cōversionem hīc denotet. Animadvertendum enim est, verba ista Græca, eam vim non habere, ut omnino significant, nobis in odio & inimicitia adversus Deum adhuc perseverantibus reconciliationem reip̄a esse factam, adeoq; reconciliationem & inimicitiam simul constituisse; sed, licet hæc illi obstaret, illam tamen huic successisse. Idem enim est horum verborum sensus, qui illorum Col: 1. 21, ut ipse Grotius infrā docet, καὶ ἡμᾶς ποτε ὄντας ἀπικλοτριμένους καὶ ἐχθροὺς, &c. νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τῆς θανάτου: & nos cum aliquando essemus alienati & hostes mente in operibus malis, nunc vero reconciliavit in corpore carnis ipsius per mortem. Distincta nempe sunt inimicitiarum & reconciliationis factæ tempora: istud præcessit, hoc successit. Ex quo intelligitur, participium ὄντες, quod in utroq; loco extat, non semper ad idem prorsus tempus referri, ad quod refertur verbum id, cui jungitur, sed nonnunquam in præteritum respicere. Similis loquendi ratio est Ephes: 2. 5. καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροῖς τοῖς ᾤκατοις συνεζωοποίησε τῷ χριστῷ, & nos cum essemus mortui in delictis vivificavit cum Christo; non quòd vivificatio illa reip̄a facta cum morte spirituali simul extiterit, sed quòd hæc proximè præcellerit. Ita enim terminos mutationis a quo & ad quem, (ut cum scholis loquamur) qui oppositi sunt, nec simul in eodem subiecto consistere possunt, sed alter alterum tollit, connectere solemus. Sic dicere possumus: hic homo cum esset pauper, factus est dives; cum improbus, factus est probus; & contra: licet alterum præcedat, sequatur alterum. simili loquendi ratione ulus est ille, qui cæcus fuerat natus Ioh: 9. 25. τυφλὸς ὢν ἄρτι βλέπω, cum cæcus essem, nunc video. Sed demus jam Grotio, idem dici v. 6, & 8, quod v. 10. istis verbis enunciatur: cum hostes essemus reconciliatos nos Deo per mortem filii ipsius, & hoc beneficium esse prius conversione, nempe reip̄a factā, & actu ipso in nobis existente; non sequetur tamen, in priori membro Reconciliationem non significare Conversionem nostram ad Deum. Nam, ut Grotio infrā hoc capite de Reconciliationis progressu differens ait, verba activa & passiva iisdem respondentia duplicem solent habere significatum, aut ut intra vim atque efficaciam consistant, aut ut effectum simul includant: quod ipse ad Reconciliationem ex sua sententia accommodat; & hoc ipso etiam loco duplicem istam significationem, ut & alibi, agnoscit, ac si sibi consentire velit agnoscere cogitur. Reconciliationem enim, quæ effectum includit nec

ne ipse quidem conversionem vult antecedere; cum tamen hic reconciliationem partim velit eam antecedere, partim cum ea coniungi, aut eandem subsequi. Quare dicere possumus, Reconciliare utrobique esse Convertere, sed in priori comparationis atque argumentationis Apostolicæ membro ejus significatum intra vim & efficaciam consistere, in posteriori effectum simul includere: h. e. in priori membro significare curam Dei, quam in nobis convertendis adhibuit, & opus ejus præcipuum, quod, ut nos sibi reconciliaret, fecit: in posteriori verò, divinæ hujus curæ atque operis effectum completi. Res autem eodem recidet, si hoc siue illo, quo antè diximus, modo Apostoli verba interpreteris, & vis argumentationis erit eadem.

Sed aliam sententiæ suæ rationem affert Grotius: *Non potest, inquit, hic vox conciliationis in membro priore conversionem denotare. Singulare enim aliquid in Christo Apostolus notat. Tale autem non est peccatores convertere. Neque enim convertuntur unquam nisi peccatores: sed rarum planeq; singulare est pro peccatoribus mori, & conciliare per mortem peccatores, cum paucissimi semper fuerint, qui pro amicis viris bonis mortem oppeterent v. 7.* Partic: 17.

Ita Grotius agit, ac si ii, qui Reconciliationem pro Conversione in priore membro accipiunt, a sententia Apostolica vel sejungerent, vel seungere cogerentur illa verba, *per mortem filii ejus*, quæ cæteris juncta, aliquid prorsus singulare notât. Hoc enim prorsus est inauditum, & sine exemplo, quòd Deus, ut nos hostes suos ad se converteret, unigenitum suum filium cruentæ & ignominiosæ morti objecit.

Tertia Grotii ratio est: *Deinde conversio rectius vitæ Christi glori- osæ, quàm morti fertur accepta. at reconciliatio ista morti tribuitur di- stinctæ atq; discriminate a vitâ gloriosa, ut ostendit dictionis ἀντίστοιχον.* Partic: 18.

Mirum est Grotium non vidisse, se hac ratione non modò sacras literas, sed & seipsum oppugnare. seipsum quidem, quia in verbis illis: *multo magis reconciliati servabimur in vitâ ejus*, Reconciliationem pro Conversione accipi non diffitetur. At reconciliationem hanc rei ejusmodi, quæ a vitâ Christi distinguatur, adscribi, hæc ipsa verba tacitè indicant; sed apertius præcedentia, quæ eundem sensum continent: *multo ergo magis justificati nunc in sanguine ejus, servabimur per ipsum ab ira.* Nam pro voce *justificati* v. 10. reponitur *Reconciliati*. Justificatio autem hæc sanguini Christi seu morti ipsius cruentæ, quæ vitæ opponitur, attribuitur. Sacras autem literas oppugnat, quæ morti Christi omnium frequentissimè & apertissimè conversionem nostram tribuunt, vitæ autem Christi diserte rarò,

aut vix uspiā, licet hæc maximum ad eam habeat robur. vide 2 Cor: 14, 15, 20, 21. 1 Pet: 1. 18: 2. 24, 25: 3. 18: 4. 1, 2. Ioh: 11. 52: 12. 32. Tit: 2. 14: Eph: 5. 25, 26: Apoc: 5. 9, 10: 7. 14: 1 Cor: 6. v. ult. 7: 22, 23. Causam huius rei diximus cap. 1. nempe quòd hoc opus inter alia fuerit maximè arduum, & charitatis Dei ac Christi erga nos maximum argumentum, quod vim planè insignem ad nos Deo conciliandos ac devinciendos habet. Alludi præterea diximus ad fœderum percutiendorum rationem, cum reconciliationis nostræ cum Deo, aut cum cœlestibus, aut inter nos ipsos, sanguine Christi aut morte ipsius factæ, sit mentio: cum fœdera antiquitus cæsa victimarum sanguine sancirentur. Adde quòd vis, quam vita Christi ad nos convertendos habet, hoc pacto non excluditur, sed includitur. Oppositionis, quæ in verbis Apostoli est, vis non in eo consistit, quòd reconciliationem mors sola effecerit, liberatione ab ira vita tantum: sed quòd ad reconciliationem perficiendam mors intervenire debuerit, atque adeo etiam intervenierit, ad liberationem a pœna non item: cum liberatio illa per Christum viventem perfici possit, ac porro etiam debeat. qua de re itidem cap: 1. disseruimus.

Partic: 19.

Quarta Grotii ratio est: *Præterea ex posteriori beneficio quale sit prius datur intelligi. Posterius quod conversis contingit, est pacem habere apud Deum v. 1. servari ab ira Dei v. 9.*

Sed quæ consequentiæ ratio? Posterius beneficium est pacem habere apud Deum, & servari ab ira: Ergo per prius non intelligitur conversio ad Deum? An non conversio ad Deum cum pace, quam actu ipso habemus apud Deum, & liberatione ab ira egregiè conspiciatur, & ejus necessarium est antecedens seu requisitum, quo posita ipsa quoque ex divina benignitate consequitur?

Partic: 20.

Pergit ratiocinari Grotius: *Hoc ipsum appellat Apostolus accipere reconciliationem v. 11. Quid hic est aliud accipere reconciliationem, quam accipere remissionem peccatorum, ut scriptura loquitur Act: 10. 43: & v. 18. At conversionem accipere ignotum est loquendi genus. Si ergo in posteriore membro accipere reconciliationem est accipere peccatorum reconciliationem, ipsoque effectu ab ira sive pœna liberari, in priore quoque membro reconciliari significationem habere debet ἀνάλογον: ut prius beneficium sit jus ad rem, posterius ejusdem exhibitio.*

Reconciliationem accipere hoc loco non significare effectum ipso ab ira sive pœna liberari, ut contendit Grotius, ex eo patet, quòd Apostolus ait: *per quem nunc reconciliationem accepimus*, satis clarè ostendens, se de eare loqui, quæ nobis jam contigerit. At de liberatione ab ira, quæ ipso effectu fiat, tanquam de re futura loquitur, dum

ait: *servabimur per ipsum ab ira.* Sed accipere conversionem ignotum loquendi genus est. quid mirum? cum ipse ille loquendi modus, quo Apostolus utitur, & de cujus interpretatione nunc quaeritur, aliàs sit ignotus. Neque enim vel in sacris literis, vel apud alium quempiam probatum auctorem temerè dictum inveneris, *accipere reconciliationem.* Quare cum pro Reconciliatione reponitur Conversio, non est mirandum, loquendi genus manere ignotum. quid? an non idem Grotio potest obijci? Reconciliatio enim illi est placatio, nempe iræ divinæ. Nam hoc est quod conatur probare. At *accipere placationem,* ignotum loquendi genus est. Sed quid collectione hîc utimur, cum satis apertè id committat Grotius, quod in nobis reprehendit? nam mox *accipere reconciliationem* ait esse *accipere reconciliationem peccatorum,* qui loquendi modus non minùs est ignotus quàm is, quem ex nostra sententia nescit. Sed, ut diximus, non mirum est, conversione pro Reconciliatione substituta, manere loquendi genus ignotum aut inusitatum, cum idem in usitatis phrasibus contingere soleat, si eodem verbo retento, nomen ejusdem significationis pro alio velis reponere. Contrahere, jungere, inire amicitiam usitatè dicitur: at benevolentiam mutuam contrahere, jungere, inire, ignotum Latinis auctoribus loquendi genus arbltror, licet amicitia sit benevolentia mutua. Quare interdum cum aliud nomen pro alio explicandi causâ reponitur, etiam verbum, cum quo jungitur, mutandum est, aut circumlocutione utendum, quo pacto dicere hîc posses, sensum verborum Apostoli esse: nos per Christum id consequutos, ut ad Deum converteremur. Adde quòd nos, dum reconciliationem nostram cum Deo de nostra ad ipsum conversione accipimus, interim haud negamus, emphasin quandam esse in voce Reconciliationis, præsertim absolutè posita, & ad neutram earum partium, inter quas ea fuerit facta, nominatim relata, quæ in Conversionis voce non sit, adeo ut hæc, etiamsi rem ipsam, in qua vis actionis Reconciliandi verbo significatæ consistit, satis exprimat, non tamen ei usquequaque respondeat, & sic pro ea non semper ita aptè reponi queat. Nam Conversio quidem significat, quem animum induerit is, qui ad alterum dicitur conversus: sed quo animo vicissim sit alter iste, ad quem is fuit conversus, ea voce non indicatur. At Reconciliandi verbum etiam tum, cum passivè ad unam partem nominatim refertur, licet primò significet, quem animum induerit is, qui dicitur reconciliatus; simul tamen indicat, alteram quoque partem, quocunque tandem animo fuerit antea, esse amicam, & sic mutuatam jam constare benevolentiam. Itaque cum dicitur Deo nos re-

conci-

conciliatos, indicatur, amicitiam inter nos & ipsum, nobis ab odio revocatis, fuisse constitutam, & si quid antea ad illius perfectionem, ob animi nostri adversus Deum hostilitatem, etiam ex ipsius parte defuerit, id, nobis ad ipsum conversis, fuisse completum. Itaq; licet reconciliationem absolutè positam v. 11. de amicitia per nostram conversionem cum Deo inita ac constituta sumere, quam nos accepisse non minùs rectè dixeris, quàm reconciliationem dixit Apostolus, ita ut si illud reprehendas, hoc quoque tibi sit reprehendendum.

Partic: 21.

Ultima Grotii ratio est: *Adde his omnibus, quòd non possit, nisi incommode aut ineptè etiam dici charitas Dei ex eo colligi, quia nos ab odio Dei discessemus. Nam etiamsi de conversionis nostræ beneficio agere voluisset Apostolus, erat id alià planè voce exprimendum, quæ non nostram sed Dei actionem significaret. Nostra verò interpretatione nihil planius, nihil Apostoli proposito convenientius.*

Sed nec Apostolus ex sola nostri cum Deo reconciliatione charitatem Dei colligit, sed ex eo, quod ea *per mortem filii Dei* facta fuerit. Itaq; nostra verbi reconciliandi explicatione admissa, non ex sola nostri ad Deum conversione, ipsius erga nos charitas colligi debet, sed ex eo, quòd, ut id fieret, Deus charissimum suum filium morti tradiderit. Etiamsi autem nostra tantùm actio videatur exprimitur non Dei, nec apertè dicatur, ipsius curâ & consilio totum id esse factum: tamen quia id ex dictis necessariò consequitur, & aliàs erat eis, ad quos scripsit Apostolus, notissimum, ideo id subaudiendum reliquit: quod ipse Grotius ostendit, dum argumentationem Apostoli sic superiùs explicuit: *Si tam bonus erga nos necdum conversos Deus, quis futurus erga conversos?* Sic Apostolus, cum v. 5. charitatis Dei mentionem fecisset, eam apertò demonstraturus argumentò subiicit v. 6: *Adhuc enim Christus, cum infirmi essemus nos secundum tempus pro impiis mortuus est, nulla ejus rei mentione facta, quòd id totum Deo tanquam primo auctori sit referendum acceptum, quòd tamen necessariò, si argumentatio Apostoli firma censi debet, est subaudiendum.* Aliàs enim Christi tantùm, non etiam Dei erga nos charitas ista ratione probaretur. Idem fecit Apostolus v. 8. unde sequentia, de quibus agimus, pendent. Id nempe, quod per se quisvis intelligere ex dictis ejus potest, subaudiri voluit. Cùm enim omnium arctissima sit inter Deum & Christum unicum ipsius filium conjunctio, fieri non potest, quin Christus Dei ipsius voluntate & mortem eam subierit, & cum in finem, in quem eam reverà suscepit.

Partic: 22.

Planiore esse Grotii interpretationem, & Apostoli menti convenienti-

venientiorem nostrā, vel, ut ipse loquitur, nihil ea esse planius, nihil Apostoli menti convenientius, haudquaquam apparet. Loquendi enim consuetudo, ut suprà vidimus, ei haud favet. Deinde cūm Apostolus ostendat, mortem Christi ex ingenti Dei erga nos charitate profectam; Grotius statuit, Deum morte Christi ex infesto redditum esse nobis propitium: ita, quod mortis causam dicit Apostolus, Grotius effectum statuit. Præterea nulla ratione excusat id, quod Socinus objecerat, Satisfactionis mentionem, quam reconciliationis nomine indicari unā cum aliis statuit Grotius, addito præsertim eo, quod subjicit Apostolus, *per mortem filii Dei*, non esse hīc appositam; cūm ea charitatis laudem, quam hīc maximè conatur extollere Apostolus, imminuat. Vanum quidem id esse, ait Grotius. sed cur? Non enim, inquit, *satisfactionis fit mentio quatenus pœna est, sed quatenus modus nos liberandi*. quid tum? modò Deo dicatur præstita satisfactio, satis id est ad charitatis ipsius laudem minuendam, etiam si nos ea ratione liberati essemus. Hoc enim, ut superiori capite monuimus, beneficentiam satisfaciētis, non satisfactionem accipientis commendat. Charitas autem Dei in ipsius beneficentia reposita sita est. Accedit, quòd Grotius vult, Deum, præstita jam sibi satisfactione, nihilominus actu ipso mansisse iratum, & jus tantum reconciliationis nobis concessisse. Hoccine verò est, quod divinam charitatem tantopere commendet?

Sed adhuc habet Grotius, quod respondeat: *Neq; potest*, inquit, *ut suprà probavimus, ulla ratione manifestius ostendi Dei charitas adversum homines, quàm quòd iratus, id est pœnam expetens, nostræ tamen impunitati viam, Christo in id impenso, invenerit.*

Partic: 24

Mirum sanè est, Grotium non videre, hæc sibi invicem maximè adversari, Deum iratum, h. e. pœnas scelerum nostrorum expetentem, nihilominus impunitati nostræ viam quæsisse, adeo ut Christum unigenitum suum filium eum in finem impenderet. An enim hæc tanta charitas cum ira istiusmodi, respectu ejusdem objecti, eodem tempore, in Deo consistere potest, & una alteram penitus non extinguit?

Accedit ad alterum locum Grotius, qui extat 2 Cor: 5. circa finem, in quo, ut in illo ad Romanos, duplicis reconciliationis mentionem inveniri ait. Prior, inquit, est qua Deus omnia, sive mundum sibi reconciliavit per Christum, sive in Christo v: 18. & 19. Posterior est ad quam Apostoli, ut ministri reconciliationis, quibus est impositus reconciliationis sermo, homines adhortantur Dei ac Christi nomine, v: 18, 19, 20. Prior ergo illa non potest esse ipsa conversio. est enim antecedens & materia præcipua ejus sermonis per quem fit conversio.

Partic: 24

Hanc rationem jam excussimus circa finem cap: primi. Ostendimus enim, duplicem quidem reconciliationem commemorari, verum non naturâ, sed tempore, & causis mediis proximis distinctam: utramque in cura & labore nos ad Deum convertendi consistere; & alteram a Deo per Christum immediatè, alteram per Apostolos, Christi nomine legatione fungentes, procuratam ac peractam illam antecessisse, hanc sequutam. Reconciliatio prior non simpliciter antecessit sermonem, per quem fit conversio, sed sermonem Apostolorum, per quem ipsi Christi nomine aut vice debebant homines ad Deum convertere. Neque verò Apostoli verba docent, Reconciliationem istam nominatim, quam Deus in Christo peregerat, fuisse præcipuam sermonis Apostolici materiam, sed simpliciter Reconciliationem, per quam rectissimè intelligitur conversio hominum ad Deum, ad quam procurandam missi fuerant ipsi Apostoli. An enim ii, qui ad homines convertendos missi sunt, de conversione ista præcipuè loqui non debent?

Partic: 25.

Altera Grotii ratio est: *Deinde Paulus ipse ostendit eam (reconciliationem) consistere in non imputatione peccatorum, i.e. in decreto non imputandi. non imputare autem peccata & remittere idem valere Rom: 4. 6, 7, 8.*

At unde Grotio constat, reconciliationem consistere in non imputatione peccatorum? an quia dicitur: *Deus erat in Christo reconcilians mundum sibi ipsi, non imputans illis peccata?* At nihil est quod doceat, verba posteriora, *non imputans illis peccata*, naturam atque essentiam reconciliationis exprimere; cum commodissimè accipi queant de modo ac ratione, qua Deus in reconciliandis hominibus usus, seu de medio, quod ad eos permovendos, ut secum reconciliari, & deposito odio ad se converti vellent, adhibuerit. Id verò fuit oblatio remissionis peccatorum omnium. Quid enim homines ad Deum vicissim amandum, & odium adversus ipsum deponendum magis incitare debuit aut potuit, quàm tanta gratiæ amplitudo ultra illis per Christum oblata, & sub conditione respicientiæ promissa? Sed si reconciliatio hoc loco nihil est aliud, quàm non imputatio peccatorum, seu decretum de remissione peccatorum, ut vult Grotius, quid ipsum hic locus juvat? Probare enim debuit, Christum nobis placasse Deum. At aliud est, Deum in Christo decretum fecisse de remittendis peccatis nostris, aliud Christum nobis placasse Deum. Imò cum hoc loco & reconciliandi & non imputandi actio Deo ipsi tribuatur: (dicitur enim, *Deus erat in Christo reconcilians sibi mundum, non imputans illis peccata;*) apparet, reconciliationem non esse

iram divinam placare idque satisfaciendo. An enim Deus seipsum iratum nobis placavit, satisfactionem aliquam per alium sibi met præstando?

Pergit Grotius ac quærit: *quomodo autem hoc non imputandi decretum in Christo fundatum est?* & respondet: *Dicit Paulus: Eum qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit.* Partic: 26

Sed ubinam apud Apostolum est mentio ejus rei, quodd decretum non imputandi sit in Christo fundatum? quid est fundatio istius decreti in Christo? an hoc, quodd Deus ad decretum illud faciendum a Christo motus fuerit? id enim quærit Grotius. Nihil tale est apud Apostolum. Verba illa *in Christo*, quæ extant v:19. id non ostendunt. Nam si ea jungas cum præcedentibus, sensus erit, Deum in Christo tanquam in legato suo fuisse, cum mundum sibi reconciliaret; si cum sequentibus, istud *in Christo* significabit causam reconciliationis mediam, ut sensus sit, Deum fuisse eum, qui per Christum mundum reconciliavit, h. e. ad se converterit. *in enim pro per* innumeris locis Hebraico more poni, nemo ignorat, & Grotius ipse, ut sup: partic: 23. vidimus, *per Christum & in Christo* hic pro eodem sumit. Verba ultima, quæ Grotius ad istorum explicationem pertinere putat, non connectuntur cum illis, quæ de non imputatione peccatorum dixerat Apostolus, sed cum proximè præcedentibus: *Rogamus pro Christo reconciliemini Deo.* Causam enim affert, ob quam homines cum Deo reconciliari & ad eum converti debeant, ad quod faciendum eos fuerat hortatus. Causa illa est: quia Deus prior tam impensa ac prorsus inaudita charitate illos complexus fuerit, ut innocentissimum suum filium tanquam peccatorem tractari, & infando ac coram ipso execrabili mortis genere affici curaret, cum in finem, ut in ipso, h. e. ipsi inferti, & sic novæ creaturæ effecti (quod idem est cum conversione ad Deum) tanquam justii tractarentur. An non enim dignissima est hæc summa Dei erga peccatores charitas, ut ipsum vicissim diligant, & abjecta impietate sanctitati totos se consecrent? Et hæc quidem causa illam quoque in se complectitur, quam v. 18. commemorarat Apostolus, sed ei magnum addit pondus. Mors enim Christi remissionis peccatorum a Deo per Christum hominib: oblata insignis est confirmatio. Eam verò Deus per Christum legatione in terris fungentem, ad homines sibi reconciliandos ita, ut postea per Apostolos, urgere non potuit, cum ea nondum extitisset, & ne Apostolis quidem, nisi paulo antè, quàm existeret, cognita esset.

scribit amplius: *Quod objicit Socinus, non imputationem peccato-* Partic: 27
rum

rum pugnare cum isto reconciliandi modo per satisfactionem, caret ratione. Nam ut supra explicatum est, præcedit satisfactio, sequitur deinde remissio sive non imputatio. ut jam taceam non absolute dici Deum non imputare peccata, sed non imputare ipsis, i. e. peccatoribus. Posse autem & huic peccatum remitti sive alterum eo nomine affligi atq; puniri, tum ex multis quæ supra allegavimus, tum in primis ex eo quod Davidi contigit, satis apparet.

Ad ea, quæ supra se docuisse ait Grotius, suis locis respondimus. Ostendimus autem, si satisfactio plena præstetur, remissionem sequi non posse, cum istius vi statim liberetur debitor. Ostendimus etiam, fieri non posse, ut ipsi delinquenti verè condonetur peccatum, & alteri tamen innocenti imputetur, nec ejus rei ullum exemplum attulit Grotius.

Partic; 28.

Aliam adhuc Socini objectionem refellere conatur Grotius dum ait: Neq; verò quia non verbis ἀμείωτος coherent, Non imputans peccata, Et: eum qui non noverat peccatum, peccatum fecit, ideo non ad eandem rem pertinent. Coniunguntur enim ista inter se per voculas συνδέτικὰς καὶ ἐν ᾧ. Neque ullus novus, & ab hoc argumento alienus sermo intercedit: sed hoc dicitur, Deum beneficii a se præstiti legatos & ministros fecisse Apostolos: in hoc scilicet missos per orbem terrarum, ut ejus beneficii fidem hominibus prædicatione sua infererent. Ei autem fidei faciendæ argumentum validissimum est, a traditione Christi in mortem. Minimè enim credibile est, voluisse Deum filium charissimum & innocentissimum tam graviter affligi, nisi egregio aliquo fine sibi proposito. Fieri autem finis proprius, inquam, & cum facto isto proximè cohærens, scriptura ubiq; & ipsa ratione aliquatenus κατὰ τὰ γὰρ γὰρ testante, aliud esse vix potest, quàm impetrandum jus veniæ per antecedentem satisfactionem.

Sed nodum non solvit Grotius, quod facile apparuisset, si objectionem Socini, ad quam respondere videtur, explicuisset. Socinus ostendit, Reconciliationem hic non significare placationem iræ divinæ per satisfactionem: quia Paulus hoc loco de reconciliatione per Christum facta ex professo agens, & ejus modum describens, satisfactionis illius nullam faciat mentionem, cujus tamen cognitio adeo necessaria creditur ab adversariis: sed reconciliationis illius modum exprimens, tantùm dicat, quòd Deus sibi reconciliarit mundum non imputans illis delicta ipsorum; quod ipsum, nisi quid apponatur aliud, satisfactionem penitus excludit. Quod si quis dicat, satisfactionem fieri mentionem in verbis ultimis, respondet Socinus præter alia non suo loco hæc dicturum fuisse Apostolum, si in iis demum verbis satisfactio;

tisfactionem, per quam facta fuerit in Christo reconciliatio, commemorare voluisset, quæ tum fuisset commemoranda, cum reconciliationis istius modus exprimeretur, tum ut vis verborum, *non imputans illis delicta*, limitaretur, tum ut verum hunc esse reconciliationis modum constaret. Responsio Grotii hæc minimè labefactat. Nam etsi ad eandem rem, h. e. ad reconciliationis generalius sumtæ negotium pertinet, tum non imputatio peccatorum, tum mors Christi, & eatenus nullus ab hoc negotio alienus intercessit sermo: eatenus tamen alienus sermo intercessit, quatenus Apostolus in sequentibus non ampliùs de eadem numero reconciliatione loquitur, quam Deus per ipsum Christum legationis munere in terris fungentem instituit, ad quam verba illa de non imputandis mundo peccatis referuntur: sed de ea, quam per Apostolos, Christi quoad prædicationis munus vicarios, facere ab eo tempore cœpit, ex quo Christus ad dextram Dei collocatus, legatus ejus esse desiit, & ut Rex ac Dominus omnium, ipsemet legatos suos ad homines misit, & in suo nomine pœnitentiam & remissionem peccatorum annuciari iussit Luc: 24. 47. Hæc ergo intelligitur reconciliatio, cum dicitur, Deum Apostolis dedisse ministerium reconciliationis, aut posuisse in illis sermonem reconciliationis. Res fiet manifestior, si scopum & initium orationis Apostolicæ consideres. Dixerat Apostolus v: 18. *illa omnia*, nempe quæ ad novam creaturam, seu novam cultus divini & vitæ instituendæ rationem pertinent, *ex Deo esse*, h. e. Deo tanquam auctori esse adscribenda. Sed quia dicere quis poterat, omnia ista a Christo & Apostolis esse perfecta, qui in hominibus ad novam religionis & vitæ rationem traducendis laboraverint; ideo docet Paulus, quicquid hac in parte vel Christus vel Apostoli fecerint, id Deum per eos fecisse, ita ut id totum ipsi, tanquam auctori primo, jure imputetur. Hoc ergo explicatur^o ait: Deum nos sibi reconciliasse per Christum, h. e. nos per eū ad se convertendos, atq; adeo ad novam religionis ac vitæ rationem traducendos curasse; eundem etiam sese, h. e. Apostolos, fecisse reconciliationis ministros, seu munus sibi imposuisse homines itidem ad ipsum convertendi. Id magis adhuc inculcaturus, ita porro scribit: *quandoquidē Deus erat in Christo* &c. q. d. quemadmodum enim Deus erat, qui per Christum homines ad se convertere curabat, peccatorum remissionem illis liberalissimè offerendo: ita idem Deus fuit, qui nos Apostolos conversionis præcones fecit, seu ad homines prædicatione convertendos misit. Vnde infert, se nomine vel (si mavis) vice Christi, qui antea munus hoc sustinuerit, legatione fungi, & Deum ipsum

homines per se hortari, ut ad ipsum convertantur. Quapropter rogare se Christi nomine aut vice, ut reconciliari velint Deo, & ad ipsum penitus se convertere, additâ causâ ex morte Christi petita, de qua jam satis & hîc & alibi dictum est. Argumentum autem Grotii, quo ait fidem hominibus fieri istius divini beneficii. quod putat esse, impetratum jus veniæ per antecedentem satisfactionem, utut ipsi validissimum videatur, infirmissimum ac planè nullum est. Alios enim egregios Deoq; dignissimos, præter istum a Grotio expressum, mortis Christi fines nos alibi ostendimus; & Grotius ipse infirmitatem argumenti, quod validissimum esse dixerat, aliquo modo indicat, dum ait: Finem istum mortis Christi egregium vix posse esse alium præter eum, quem ipse constituit. si vix esse potest, potest tamen. Scripturam id ubique testari, Grotius non docuit: nec istud, rationem id aliquatenus *κατ' ἐπαγωγὴν* testari. Imò ratio ipsa contrarium monstrat. Nam ut non semel diximus, si Deus ipse charissimum suum filium pro nobis acerbissimæ morti objecit, quisq; videt, Deum ipsum nos jam vehementer amasse, nec cupiisse ut peccatorum nostrorum pœnas lueremus, sed ad eas nobis condonandas paratissimum fuisse. Vnde promptum est colligere, non eo fine Deum tam graviter filium suum affligi voluisse, ut a se jus veniæ per satisfactionem impetraret. Ratio ergo, ipsam rei naturam (quam hic etiam urssisse Apostolos est necesse, cum suæ prædicationi hoc argumento fidem facere vellent) respiciens, Grotii sententiam non tantum non probat, sed etiam apertè refellit.

Partic: 29.

Pergit Grotius: Illud verò, *rogamus pro Christo reconciliamini Deo, quamquam ex vocis naturâ potest significare, aut odium in Deum abjicite, aut accipite remissionem peccatorum* (per penitentiam scilicet ut ostenditur Mar: 1. 4. Luc: 3. 3. Act: 3. 19. & 5. 31.) ex rei tamen natura de qua agitur, posteriorem sensum rectius admittit. Neq; enim solet infirmior rogari, ut penitentem in gratiam recipiat: & illa Pauli verba exprimunt ipsum reconciliationis ministerium, quam reconciliationem jam jam imputatione peccatorum descripserat. Sic Christus ipse missum se dicit *κυριεύει αἰχμαλώτους ἄφεσιν*, Luc: 4. 18. & Apostolus præcipit *κηρύσσειν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν* Luc: 24. 47. Sic ipse Paulus dicit se *καταγγέλλειν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν* Act: 13. 38.

Reconciliari Deo significare Accipere remissionem peccatorum nec docuit Grotius, nec docebit. Ex quo ipso facilè apparet, alteram potius significationem, quam voci convenire fatetur, hic admittendam, ut sensus verborum Apostoli sit: Odium in Deum abjicite, & ad eum

ad eum vòs convertite. Quòd ait, non solere infirmiore rogari, ut potentior in gratiam recipiat; id primùm nihil contra nos. Neq; enim nos dicimus *Reconciliari Deo* esse *Deum in gratiam recipere*; nec id ex nostra explicatione sequitur. Odium deponere adversus aliquem, & sese ad aliquem convertere latius patet, quàm *aliquem in gratiam recipere*. Istud etiam inferiori adversus superiorem convenit; hoc non nisi superiori, communi loquendi consuetudine tribui solet, & illius esse videtur, qui alterum gratiâ & benevolentia suâ dignatur. Subditus rectè dicitur odium adversus regem suum deposuisse: sed Regem suum in gratiam recepisse, non rectè dicitur. Deinde, si urgeat, hoc ipsum quoque inusitatum esse, ut superior inferiorem roget, ut odium erga se deponat; dicimus, id infirmissimum esse, nisi doceat, id ipsum, de quo loquitur Apostolus, usitatum ac vulgare esse. Hoc verò demonstratu fuerit difficile, imò impossibile. An non hoc ipsum inusitatum est, quod Apostolus ait: *sese Christi nomine aut vice homines rogare*? si intelligas, quantus sit is, cujus nomine rogetur; quinam nos, qui rogemur; quid illud, quod rogemur. Quid eo est inusitatus, quod sequitur: Deum pro nobis nocentissimis, pro nobis mancipiis suis, iisque rebellibus, charissimum & innocentissimum filium suum morti tradidisse, ut tanquam iusti tractaremur? certè tale quid, nedum a potente aliquo principe, sed nec ab alio quopiam vel factum est, vel fiet unquam. Neq; sanè hoc Deo fuit factu facillius, quàm nos per legatos suos rogare, ut ipsum vellemus diligere. Quòd si illud nihilominus fecit Deus, licet inusitatissimum, licet difficillimum, non est hoc posterius ideo repudiandum quia inusitatum; præsertim cùm id, quod rogatur, sit illud ipsum, ob quod Deus rem istam omnium difficillimam fecit: nempe ut ad ipsum adducamur, ut peccatis mortui iusticiæ vivamus; quem mortis Christi finem inter alios Petrus expressis verbis explicuit. Sed retorqueamus hoc telum in Grotium, & quidem validius, quàm ille in nos. Si est inusitatum, infirmiore rogari, ut odium adversus potentior deponat; adhuc inusitatus est, imò prorsus absurdum, infirmiores, extrema supplicia meritos, potentioris nomine rogari, ut remissionem suorum scelerum ab ipso accipiant, & eum sibi propitium ac placatum experiantur. Istud autem hîc fit ex sententia Grotii: siquidem *reconciliari Deo* est illi accipere remissionem peccatorum, & Deum experiri placatum ac propitium. Apostolus autem Dei Christi que nomine rogat homines, ut reconcilientur Deo. Vbi verò Grotius similem precandi rationem deprehendit? An Rex fortè curat suo nomine rogari maleficos, ut ipse eis fiat propitius, illi

1 Peti. 2. 24

verò remissionem suorum facinorum accipiant? an non satis est hoc illis offerri, quod perse vehementer est iis expetendum, nec in ipsorum, sed regis est potestate, ita ut non ab ipsis, sed a rege id sit impetrandum? Sed ipse Grotius aliquo modo videtur agnovisse huiusmodi precum absurditatem, eamque minuere voluisse, cum Apostoli verba ita explicans, *Accipite remissionem peccatorum*, in parenthesis addit, *per pœnitentiam scilicet*; indicans Apostolum tale quippiam rogare, quod ad nostrum officium pertineat, & ex parte nostra ad obtinendam remissionem peccatorum sit necessarium, puta pœnitentiam seu conversionem ad Deum, quam nos Reconciliationis nomine hîc intelligimus. Sed primùm, si idem est, nos reconciliari Deo, quod, Deum nobis fieri propitium, ipsorum verborum vi nihil tale significabitur, quod ad nostrum pertineat officium, atque a nobis ipsis fieri debeat. Deinde quid opus est ambagibus? si id revera rogare voluit Apostolus, ut nos resipisceremus, & ad Deum convertereremur, quemadmodum statuere res ipsa cogit; cur non statim verba *Reconciliari Deo* in hunc sensum accipiuntur; cùm, ipso Grotio teste, phrasis hunc sensum admittat, veriùs autem postulet? Quòd Reconciliatio non imputatione peccatorum ab Apostolo fuerit descripta, non docuit Grotius. Quòd Christus & Apostoli missi fuerint ad remissionem peccatorum prædicandam, id Grotii sententiam non demonstrat, nec nostram convellit. Nam hi iidem etiam ad pœnitentiam prædicandam hominesque ad Deum convertendos fuerunt missi, qua in re inculcanda plurimum posuerunt studii & laboris. Iohannis Baptistæ, Apostolorum, & ipsius Christi vox hæc prima fuit, imò perpetua: *Pœnitentiam agite; vel Pœnitentiam agite & credite Evangelio.* vide Matth. 3. 2, 8: 4. 17. Mar. 1. 15: 6. 12. Luc. 24. 47. Act. 2. 38: 3. 19: 14. 15: 17. 30: 20. 21: 26. 18, 20. Et ad pœnitentiam quidem hortati sunt homines, remissionem verò peccatorum iis Dei nomine promiserunt. ubi autem hortationi locus est, ibi & precibus esse potest aliquis; in promissionibus autem, præsertim ejusmodi, qualis est peccatorum remissio, rogari haud solet is, cui promittitur.

Partic. 30.

Pergit Grotius: Eph. 2. 16. scribitur de Christo, *ἵνα ἀποκαταλλάξῃ καὶ τὰς ἀμφοτέρους* (Iudæos & Gentes) *ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ.* Hic dativus θεῷ nō potest regi nisi a verbo ἀποκαταλλάξῃ. Socini autem interpretatio, ut Deo hîc per se subsistat, aut reconciliare Deo sit reconciliare ipsos inter se ut Deo serviant, distorta est dura, & sine exemplo.

In his verbis agi de reconciliatione Iudæorū a Gentium inter se non

non verò cum Deo, satis docuit Socinus, quamvis, concessio etiā eo, quòd hīc de reconciliatione nostra cū Deo sit sermo, nihil inde possit contra nostram, quam defendimus, sententiam concludi, ut ex iis constare potest, quæ hactenus diximus de duobus ejusdem Apostoli locis, de reconciliatione nostra cum Deo loquentibus. Adhæret autem ex Socini mente dativus Deo verbo Reconciliandi, tanquam a τὸν ὡς, ut explicuit Grotius. Nec verò distortum, durum, aut sine exemplo censerī debet, per dativū verbo subiectum, finem cui intelligi. Hinc enim appellatio illa finis apud Græcos, quæ in scholis est ulitata, orta est. Nec sacris literis id inusitatum est, etiam in iis verbis, quæ aliās vel cum dativo construī non solent, vel alio sensu. V. i. vere Deo, vivere Christo hoc sensu usurpari, omnibus notum est. sic istud Micheę 5.2. ex te egredietur mihi, Vatablus ita explicat, i. e. in utilitatem meam & totius populi. Esaia 9. 6. Puer natus est nobis i. e. in utilitatem nostram. Luc: 12. 21. opponuntur inter se *ditescere sibi & ditescere in Deum*. utrumq; finem cui significat. 1 Cor: 14. 28: *sibi autem loquatur & Deo* i. e. in suam utilitatem, & Dei laudem. Eodem modo potest accipi istud *loqui Deo* v. 2. ejusd: cap. Opponitur enim illis: *loqui hominibus*, nempe ædificationem, exhortationem, consolationem, ut dicitur v. 3. 2 Cor: 2. 15. *Bona fragrantia Christi sumus Deo*. cap: 5. 13. *sive mente excidimus, Deo*, sc. excidimus, *sive sani sumus, vobis*. i. e. sive furere videor, meipsum laudando, in unam Dei gloriam hic furor meus spectat: sive sapienter me gero, omnia commodò vestro facio; quibus verbis ex parte utitur Beza in illius loci explicatione. huc referri etiā potest locus Apo: 5. 9. 10. Interdum finis cuius, qui aliās tacitè involvitur, expresse adjungitur, ut 1 Cor: 14. 3. & 2 Cor: 1. 20. Neq; est quòd quis objiciat, dativum qui personam significet, verbo Reconciliandi subiectum, aliās semper solere significare, non finem, sed partem alteram, cum qua pax constituatur. Eum enim sensum, qui usitator est, loci circumstantiæ non admittunt, ut vel ex Grotii verbis mox docebimus. Vbi autem loci circumstantiæ usitatorem sensum non admittunt, alius, quem ratio loquendi admittat, licet inusitator, est querendus.

a finis cui

Sed rationem Socini, qua docet, non esse hīc sermonem de reconciliatione cum Deo, refellere conatur Grotius, sic porro scribens: Neq; valet argumentum inde ductum, quòd eo loco Paulus proprie agit de pace factā inter Iudæos & gentes: neq; enim sequitur ab hoc argumento alienam esse mentionem pacis qua utrisq; cum Deo comparata est. Duo enim diversa qua junguntur, ita junguntur inter se, ut prius ac posteriora jungantur ipsi vinculo; neq; enim junguntur inter se nisi per & pro-

Partic: 31

pter vinculum. Amici ergo facti inter se Gentes & Iudæi per amicitiam cum Deo.

At in his ipsis verbis, quæ Grotius urget, agi de reconciliatione inter Iudæos & Gentes, ex eo apparet, quòd hæc reconciliatio utrorumq; opponitur isti inimicitia, quæ antea fuerat inter Iudæos & Gentes. Nam post verba illa: *ut reconciliaret utrosq; in uno corpore Deo per crucem*, statim subicit modum illius reconciliationis per crucem factæ: *peremtâ inimicitia in ea*, nempe cruce, seu per crucem, quæ autem fuerit illa inimicitia, quæ sit peremta in cruce seu per crucem, paulo antè docuerat, dum inquit, quòd Christus *medium parietem maceriæ solverit, inimicitiam per carnem suam, legem mandatorum in decretis* (*δύναμις* seu placitis) *abolens*: inimicitiam eam significans, quæ ob præcepta legalia, quæ in placitis ac decretis sic erant, & Dei magis voluntate, quàm naturâ rei nitebantur, inter Iudæos & Gentes fuerat orta. Iis enim veluti maceriâ & septo utraq; gens determinabatur ac disjungebatur. Hanc inimicitiam hic *per carnem suam*, quam videlicet morti tradidit, in cæteris verbis, *per crucem*, quod idem est, abolevisse aut diremissæ dicitur Christus. quæ de re agitur etiam Colos. 2. 14. Sunt ergo hic duæ partes, inter quas, extinctâ inimicitia, reconciliatio intercessit, Iudæi ac Gentes, nec Deus hic potest habere rationem unius partis, cum qua Iudæi & Gentēs conjunctim, tanquam pars altera, concordiam constituerint, seu reconciliati fuerint. Grotii verò explicatio loco non convenit. Vult enim reconciliationē cum Deo hoc loco ideo commemorari, quia fuerit causa antecedens seu media reconciliationis Iudæorū ac Gentium inter se. Atqui hæc verba causam antecedentem reconciliationis Iudæorū ac Gentium non denotant. Ita enim loquitur Apostolus: *& medium parietem maceriæ diruit* (Christus,) *inimicitiam in carne sua, legem mādatorum in decretis abolens, ut conderet duos in semetipso in unū hominem, faciens pacē, & reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem*. Hic nemo non videt, in verbis illis: *ut conderet duos* (i.e. Iudæos & Gentes) *in semetipso in unum hominem, faciens pacem*, sermonem esse de pace & concordia inter Gentes & Iudæos constituta. Quod verò vel minimum est indicium ejus rei, quòd in iis, quæ sequuntur, & non secūs ac priora, causam finalem superiorum exprimunt, (pendent enim a particula finali *ἵνα* præcedentibus præfixâ, unde etiam Grotius in recitandis verbis *ἀπὸ κοινῆ* hic reperit) causa media seu antecedens istius pacis exprimitur? Cur Apostolus nullam causam mediæ notam adjecit, vel saltem ordinem verborum non invertit, ut exinde constaret, hunc finem illo esse priorem? Ita enim sole-

mus facere in enumerandis finibus, ut eum, qui prior est, medioquē communi propiūs adheret, ac subsequētis est causa, præponamus. Sed præterea finis ille, quem in his verbis exprimi vult Grotius, nec propiūs, nec ullo majore nexu adheret communi medio, quod hoc loco exprimitur, & cujus fines explicantur. Medium enim istud est, diremtio interjecti inter Iudæos & Gentes parietis, quem inimicitiam ideo vocat Apostolus, quod inimicitia inter utrumq; populum esset causa. Huic medio proximè & naturali vinculo coharet constitutio amicitia & pacis inter utrumq; populum. Sublatâ enim inimicitiarum causâ, pax consequitur. At inter amolitionem istam parietis medii, qui discordia utriusq; gentis fuerit causa, & inter concordiam hominū cum Deo, talis nexus non apparet, nedum arctior ac manifestior. Imò cōtrarium ejus equè facilè cum medio isto connecteretur. Potuisset enim inimicitiarum causa ita tolli inter utrumque populum, ut uterque in odium Dei seu impietatem conspiraret. Atque hæc ipsa videtur fuisse causa, cur Paulus, cum dixisset, legem illam ceremonialem cum in finem sublatam, ut populus uterque in unum novum hominem coalesceret, addiderit: *& reconcilia, et utrosque in uno corpore Deo*. Poterat enim quis objicere, eam concordiam, quæ sublaris illis divinis legibus inter Iudæos & Gentes constituta fuerit, adversus Deum inita, atque eò pertinere, ut populus Iudaicus, excusso legum divinarum iugo, metum ac reverentiam numinis poneret, & unâ cum Gentibus Dei cultum jam porrò negligeret. Cui objectioni occurrens Paulus, ait, tantum abesse ut ea concordia fuerit adversus Deum inita, ut potius facta fuerit Deo, h. e. eum in finem, ut uterq; populus certatim Deo serviret, & in verum ejus cultum penitus conspiraret. De eadem ergo concordia in his verbis est sermo, de qua in proximè præcedentibus. In eo tantum inter utraq; verba est differentia, quod in his finis princeps atq; ultimus hujus concordia est aperte expressus, qui in præcedentibus vel non fuerat, vel non ita clarè expressus.

Sed fulcit rationem suam Grotius, dum addit: *Ac mirum est hoc non agnoscere Socinum, cum dicat ipse Col: 1. 20, 21, 22, Apostolum instructo sermone de parta inter creaturas concordia, statim* ^b *ὁὐκ ἀπεκρίσας* subijcere mentionem reconciliationis ejus qua homines amici Deo sunt facti, & quidem interjecta voce *ὁὐκ*, quæ non solet res nullo modo coherentes connektre. Vnde manifestum est esse hæc inter se conjuncta, ita ut rectè Paulus, isto quo de agimus ad Ephesios loco, reconciliationem hominum cum hominibus ad reconciliationem hominum cum Deo, tanquam effectum ad causam suam, reulerit.

Partic: 3ma

b *& immediata*
10.

Imò verò mirari debuisset Grotius, si aliter fecisset Socinus. Nam licet in loco Col: 1. utraq; reconciliatio connectatur per particulam copulativam: ita tamen utramq; dispescuit Apostolus, ut cuiusvis appareat, de alia reconciliatione in præcedentibus, de alia in sequentibus agi. Nam antequam reconciliacionem hominum cum Deo annectat reconciliacioni creaturarum inter sese, commemorat inimicitiam & odium hominum adversus Deum, ut ex opposicione constaret, de qua reconciliacione esset loquuturus. In loco ad Ephes: nihil tale apparet, imò satis aperta est oppositio inter reconciliacionem & inimicitiam, quæ Iudæis ac Gentibus intercesserit. Adde quòd in loco ad Ephes: post verba, de quibus controversamus, usq; ad finem capitis sermo est de iis, quæ ad concordiam illam Iudæorum ac Gentium pertinent. in loco ad Coloss: postquam Apostolus cepit agere de reconciliacione hominum cum Deo, ad concordiam illam hominum & angelorum non redit ampliùs. Sunt quidem reconciliaciones istæ conjunctæ genere, & causis efficientibus præcipuis, sed specie differunt, seu majoris subjectis.

Partic: 33.

Pergit: *Illud addendum est, nominari eo ipso in loco sanguinem Christi, tanquam per quem effecta sit reconciliatio. At sanguini Christi passim scriptura subjungit, tanquam effectum maximè proprium, peccatorum remissionem Matth: 26. 28. Eph: 1. 7. Col: 1. 14. Hebr: 9. 22. Rom: 3. 25. Rom: 5. 10. 1 Iob: 1. 7. 1 Pet: 1. 2. Apoc: 1. 5. per vim scilicet placatricem 1 Iob: 2. 2. & 4. 10.*

Sed nulla hîc est consequentia: Christi sanguini adscribitur tanquam effectum maximè proprium peccatorum remissio, & quidem (largiamur enim id nunc) per vim placatricem. Ergo quia isto in loco reconciliatio per sanguinem facta dicitur, per reconciliacionem remissio peccatorum, idq; per vim placatricem intelligitur. hoc enim concludendum est Grotio, si ad rem loquutus esse censeri debeat. Consecutionem autem in isto argumento nullam esse, vel ex ipsis Grotii verbis apparere potest, dum ait, remissionem peccatorum subungi sanguini Christi *tanquam effectum maximè proprium*. Satis enim indicat, esse etiam alios sanguinis Christi effectus, sed minùs proprios. Quid verò prohibet, quominus etiam illi effectus, licet minùs proprii, morti Christi aliquando subjungan-
 tur? Nos sanè superiùs hoc ipso capite docuimus, conversionem nostrâ ad Deum, morti aut sanguini Christi adscribi. Sed quid longius abimus? An non in loco Col: 1. 20. dicuntur ad concordiam redacta omnia quæ sunt in cælo & in terra, i. e. homines & angeli, *per sanguinem crucis Christi*? An fortè & ibi remissio peccatorum per vim placatri-

partic: 18.

placatricem intelligitur, & angelis etiam parta est remissio peccatorum, placatusq; Deus? An non in loco Eph:2. sanguini Christi apertissime adscribitur pax & concordia inter Iudæos & Gentes constituta? Scribit enim Apostolus v. 13. *nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis procul, propè facti estis in sanguine Christi.* quid autem est illud *propè facti estis in Christo Iesu*, ejusq; sanguine? id statim significat Apostolus dum addit: *ipse enim est pax nostra, qui facit utraq;* (i.e. ei Iudæos & Gentes) *unum*, quod per abolitionem legis ceremonialis porro factum docet. Quanquam id ipsum oppositio declarat, quæ est inter *procul esse*, & *propè factum esse*. Quid enim aliud est *procul fuisse*, quàm quod vers. præced: dictum fuerat: *ab alienari a Rep: Israël*, &c. Quare *propè fieri* est in unam cum Israël Rempub., seu unum Dei populum coire. vide etiam v. 19. Ait præterea Apostolus Christum inimicitiam istam, seu inimicitia causam, quæ fuerit lex ceremonialis, abolevisse per carnem suam h. e. corpore suo in mortem tradito, quam postea dicit *in cruce* h. e. per crucem occidisse. Nam cum Christus sanguine suo doctrinam suam confirmavit, in qua omnibus hominibus peræquè salus offertur, & ejusmodi modus iusticiam & salutem æternam consequendi præscribitur, qui legalibus ceremoniis nihil indiget, imò ab iis abhorret, eo ipso vim legum ceremonialium sustulit, nec quemquam iis obstringi amplius docuit. Quid enim istud curandum est amplius in divino cultu, sine quo justificari & æternam salutem adipisci queam? sublato autè hoc utriusque populi interstitio, & salute utrique peræquè oblata, effecit Christus, ut in unum Dei populum coirent. Adde quodd Christus per mortem Rex populi divini, & Dominus non modò Iudæorum, sed & Gentium effectus, leges veteres, ad sanctitatem veram constituendam nil pertinentes, & concordia eorum obstantes, qui unum Dominum, unum Deum habebant, & cætera, quæ ad Christianorum unitatem facere docet Apostolus Ephes: 4., pro suprema illa, quam obtinuit, auctoritate sustulit, & per Apostolos, Paulum præsertim, observatu non necessarias docuit. quod totum sanguini Christi ea, qua alibi dictum est, ratione adscribendum est. Sed quæ vis erit argumenti Grotiani ad stabiliendam placationem iræ divinæ, si negetur, Christi sanguini remissionem peccatorum per vim placatricem tribui, quod jure negari jam docuimus? Ostendimus enim nihil tale contineri in locis I Iohan: 2. 2. & c. 4. 10. quæ Grotius ad id stabiliendum affert, sed potiùs contrarium ex eorum posteriore demonstrari. Quanquam in neutro sanguinis Christi solius, aut apertè sit mentio; imò in priori ad tempus, quo Christus apud

Act: 10. 37.
Rom: 10. 12, 13.

Patrem in cœlis degit, respicitur. De verbis Heb: 9. 22. non semel diximus. Locum Rom: 5. 10. de conversione nostri ad Deum loquitur itidem docuimus.

Partic: 34.

Pergit Grotius: Isti ad Ephesios loco persimilis mihi videtur is, cuius jam injecta mentio, Col: 1. 20. plane ut ad explicationem istius hunc potius adferendum existimem quam illum Eph: 1. 9, 10. Plurima enim congruunt. quod illic separatim dicitur per sanguinem & per crucem, hic dicitur conjunctim per sanguinem crucis. Ibi est $\piοιῶν εἰρήνην$: hic $ἡ ποιοῦσα$, ibi, ut reconciliaret ambos Deo: hic reconciliare omnia in se ipsum, b. e. in Deum. Hoc interest, quod ibi duntaxat mentio fiat de hominibus inter se conciliatis, quia conciliati erant Deo, hic verò de hominibus conciliatis & inter se & cum angelis, ideo quia homines conciliati erant Deo.

At hoc ipsum discrimen, quod Grotius hic affert inter utrumque locum, Socino satis est ad ostendendum, locum hunc ad Coloss: 1. 20. potius conferri debere cum illo Eph: 1. 9, 10. quam cum illo Eph: 2: 16. Nam cum ibi subiecta sint eadem, nempe omnia quæ sunt in cælo, & quæ in terra, hic verò diversa, nempe tantum Iudæi & Gentes: & illud $ἀνακεφαλαιώσας ἐν χριστῷ$, nihil sit aliud, quam $ἡ ἐιρηνοποιῶσα ἐν χριστῷ$, quorum illud Eph: 1. hoc Coloss: 1. extrahi nec discrimen hic sit, nisi in verbis; apparet locum cap: 1. Eph: rectius conferri cum loco Coloss: 1. quam locum Eph: 2. Convententia enim maximè ex subiecto, & actione quæ circa subiectum illud occupatur, æstimanda est, præsertim si tempus sit idem, & causæ efficientes potissimè eedem, ut hic accidit. Nam quòd Eph: 1. sanguinis non fiat mentio, ea differentia minoris est momenti, quam ea, quæ in subiecto cernitur; & præterea jure dici potest, sanguinem ibi tacitè comprehensum, cum Christus, tanquam causa media, fuerit expressus, quo nominato omnia, quæ is fecit ad $ἀνακεφαλαιώσας$ illam pertinentia, inter quæ mors ipsius, intelligi possunt. Quamquam & ordo scriptionis Apostolicæ Socino favet. Nam initium cap 2. Eph: responderet v: 21. cap: 1. ad Col: Vnde verisimile fit, quæ ante hunc v: 21. cap 1. Col: traduntur, cap: primo ad Eph: contineri non secundo; cum notum sit, has Epistolas esse parallelas.

Sed quicquid de hoc sit, istud jam patet, si idem sit sensus hujus loci Col: 1. qui istius Eph: 2. quem hætenus examinavimus, nihil illum facturum ad sententiam Grotii, de placatione iræ divinæ per antecedentem satisfactionem, stabiliendam: cum nec placationis iræ divinæ, nec satisfactionis ullius in loco ad Eph: fiat mentio. *Quin*

in summatione
colligere in
Christo.
b pacem facere
in Christo.

Quin hic ipse locus ad Col: ut antea docuimus, validum nobis contra Grotium argumentum suppeditat, cum in eo omnia, quæ in terra, & quæ in cælis, adeoq; angeli etiam reconciliati dicantur in Deum, & pacificati per sanguinem crucis Christi. An enim his etiam Christus sanguine suo placavit Deum, & remissionem peccatorum satisfactione pro illis præstita a Deo impetravit? cur ad hoc Grotius nihil respondit, cum id Socinus urserit, & fuisse deduxerit? Quod ait Grotius hic agi de hominibus reconciliatis inter se & cum angelis, ideo quia homines reconciliati erant Deo, id est sententiâ dicere, non disputare aut argumentari contra adversarium, quod Grotius facere debebat. Cur nam de hominibus tantum dicit, & non etiam de angelis, eos cum Deo reconciliatos, si hic de reconciliatione cum Deo est sermo? Apostolus enim ait, omnia esse reconciliata in Deum; quæ omnia postea explicans, ait, partim super terra esse, partim in cælis. Quod si absurdum esse videt, dicere, angelos cum Deo reconciliatos, aut Deum illis, cur si similiter non perspicit, de reconciliatione cum Deo sermonem hic non esse? Deinde cur reconciliationem hominum cum Deo, quam verbis Apostoli prioribus, per ipsum reconciliare omnia in seipsum, explicari putat, ponit tanquam causam antecedentem pacificationis hominum inter se & cum angelis, cum Apostoli verba contrarium potius indicent? ait enim, quod voluerit Deus per ipsum reconciliare omnia in seipsum, ἐν ἑαυτῷ τοῖς αἰσ, pacificans, (aut pacificando) per sanguinem crucis ejus per ipsum sive ea quæ super terra, sive ea quæ in cælis, hoc potius medium quoddam istius, quàm istud hujus statuens. Sed etiam si concederetur, de reconciliatione hominum cum Deo hic sermonem esse, nulla tamen inde concluderetur iræ divinæ per satisfactionem antecedentem placatio. Id vel ex eo manifestum est, quod hic quoque, ut in loco 2 Cor: 5. 18, 19. reconciliandi actio Deo tribuitur, Deus autem seipsum nobis iratum non placavit, nec sibi satisfacit per Christum.

Subjicit Grotius: *ἔἰς αὐτὸν* omnino est in sese, Deum scilicet, ut & Partic: 11
Syrus interpretatur *Leh*, hoc est sibi. Nam si hoc vellent istæ voces quod Socinus vult, in unum, scribendum fuerat *ἔἰς τὸ αὐτὸ*, aut saltem *ἔἰς αὐτὸ*, non *ἔἰς αὐτὸν*, aut *ἔἰς αὐτὸν*, quod ad personam certam necessariò refertur.

Sed ubinam Grotius apud Socinum usulam legit, voces *ἔἰς αὐτὸν* aut *ἔἰς αὐτὸν* significare in unum? An non Socinus vult, pronomen illud Græcum masculini generis esse, & certam personam denotare, ac pro varietate aspirationis, quam ipse Grotius indicat, vel

ad Deum, vel ad Christum referri? Itaq; in eorum verborum explanatione versans ita loquitur: *in seipsum, inquam, vel in ipsum, id est ad se, (de Deo loquitur) vel ad Christum omnia convertendo ac dirigendo.* Itaque diligentiam in Grotio meritò desideramus, præsertim quia negligentia ipsius factum fuit, ut fallam sententiam Socino tribueret, & a mente ipsius prorsus alienam. Sed quia Socinus dixerat *ἐς αὐτόν* non debere hîc verti *sibi*, neque id sententiam, aut sermonis rationem ferre, nisi quis dativum *sibi* accipiat de fine *cui*, quemadmodum accepimus vocem *Deo* Eph: 2. ubi hujus rei exempla attulimus: ideo Grotius ostendere conatur, vim dativi hanc particulam habere posse. Sed frustra, nisi simul doceat, dativum *sibi* tum non debere accipi de fine, quemadmodum postulare videntur verba *in seipsum*, sed tantum de persona, cum qua reconciliatio fuerit inita: cum Socinus fateatur, posse eam reddi per dativum *sibi*, eo, quo diximus, sensu. Sic paulo superiùs vidimus, opponi *sibi* invicem illa apud Lucam: *πλετὲν ἑαυτῷ, & πλετὲν ἐς θεόν*, *ditescere sibi, & ditescere in Deum*; ita ut eodem sensu ponatur dativus, quo particula *ἐς* accusativo juncta, propter causam a Grotio allatam: sic 1 Pet: 1. 4. dicitur: *in hereditatem incorruptibilem &c. conservatā in vos* h. e. vobis, id est pro vobis. Eph: 3. 2. *gratia Dei data est mihi in vos* i. e. pro vobis, id est vestram utilitatem. Hanc verò significationem particula *ἐς* accusativo juncta, quæ reperitur etiam paulo antè hoc eodem cap: Col: 1. 16. & alibi, cum *in Deum* aliquid esse vel fieri dicitur, Rom: 11. v. ult. 1 Cor: 8. 6. Ephes: 1. 5. cur repudiemus, & cum ea commutemus, quæ Grotio placet, nulla est causa: contrà causa est magna, cur id haudquaquam sit faciendum. Docuimus enim, admittit Grotii interpretatione sequuturum, ea etiam, quæ in cœlis sunt, Deo, seu cum Deo reconciliata esse. Vnde & illud concidit, quod subjungit: *Quid quòd ipso Socino fatente, usitata est apud Græcos phrasıs κατὰ μάτην πρὸς τὸν θεόν* *να πρὸς τὸν θεόν*? At *ἐς* in apostolico sermone poni vice *πρὸς* negare nemo poterit, qui vel paucos locos diligenter inspexerit, quales sunt Mat: 15. 24. Act: 16. 40. Eph: 3. 19. earundemque vocum commutatio in profanis quoque scriptoribus non raro occurrit. Quid enim? an non modò etiam ratio vetat, quominus particula *ἐς* ita hîc accipiatur, verum etiam ratio aliqua cogit, ut nemo id negare possit? aut, an ideo, quia in istis locis *ἐς* vice *πρὸς* usurpatur, non potest negari, id in hoc quoque loco fieri? quæ consequentia? Certè etiam si nulla ratio obstitaret, id tamen tantisper repudiari posset, donec ratio, quæ id facere cogeret, afferretur. Nam cum non sit usitata Apostolo phrasıs κατὰ μάτην

ταλλάττειν τινα πρὸς ἑτέρον, non fuit occasio Apostolo commutandi πρὸς in εἰς. Quod ad commutationis istius exempla a Grotio allata attinet, in eorum tertio, quod extat Ephes: 3. 19. εἰς pro μετὰ positum est, ut notat Beza. Idem in altero loco, qui est Act: 16. ult. ubi εἰς pro πρὸς positum scribit, annotat, in vetustis nonnullis codicibus esse scriptum πρὸς τὴν Λυδίαν. ut taceam id, quod Erasmus annotat, Λυδίαν accipi posse pro domo Lydiæ, quo pacto εἰς vim suam retinebit.

Partic: 36.

Hinc jam ruunt etiam illa, quæ ex dictis deducit Grotius: non esse verisimile quod vult Socinus, hoc commate de sola agi creaturarum inter se conciliatione: sequenti autem commate de conciliatione hominum cum Deo. Ratio, quam huic rei fulciendæ addit, infirma est: Contra enim, inquit, quod universim dicitur v: 20. id v: 21. ad Colossenses speciatim applicatur: quod notat vox καὶ ὑμᾶς, hoc est, quin vos etiam, sive vos quoque ipsos. Nam particula istæ vi sua nil aliud denotant, quàm & vos, vel vos etiam. An verò hoc protinus arguit, id, quod antea generatim dictum erat, postea speciatim ad eos, ad quos scribitur, applicari? an non etiam diversæ species, ejusdem generis, aut res simili aliquo modo conjunctæ, istis particulis inter se connecti possunt? quod idem dico de vocibus quin vos etiam, aut vos quoque ipsos, quibus Grotius putat reddendas illas καὶ ὑμᾶς. Quid enim prohibet, postquam dictum fuerit, Deum omnes creaturas per Christum ejusque sanguinem inter se conciliavisse & ad concordiam redegisse, subjicere: Quin vos quoque ipsos, aliquando alienatos & hostes mente in operibus malis, nunc reconciliavit (sibi) in corpore carnis ipsius per mortem? q. d. Deus non tantum creaturas inter se, sed etiam vos hostes aliquando suos sibi morte Christi interveniente reconciliavit; ita ut Reconciliationes duæ, subjectis differentes, inter se hac ratione connectantur. Eph: cap: 2. inchoat sermonem Apostolus ab eadem particula καὶ ὑμᾶς: cum tamen non id, quod generaliter dictum est, et antea, speciatim ad Ephesios applicetur, sed, ut Erasmo visum est, vivificatio Ephesiorum vivificationi Christi, licet diversi generis, annectatur ob similitudinem, quæ utrique intercedit. Quinetiam in hac ipsa ad Col: Epistola cap: 2. 13. de iisdem Colossensibus, de quibus antea loquutus fuerat, verba porro facturus, ita periodum incipit, καὶ ὑμᾶς, & vos mortuos, &c. propter eandem, ut videtur, causam, ob quam initio cap: 2. Ephes: istis particulis usum diximus Apostolum. Nam & ibi resurrectioni Christi Colossensium vivificationem comparat & annectit.

Pergit Grotius: *In hoc verò commate non id dicitur quod ait Socinus, reconciliationem factam nos inculpatores reddendo: sed reconciliatio nos ut redderemur inculpatores. Socinus ex fine modū fecit, sanè prælicenter.*

Ex his, quæ suprà etiam ex Grotio diximus de ambiguitate vocis Reconciliandi, responsio ad hæc peti potest. Paulus enim Reconciliandi vocem, potissimum accepit pro Dei actione & propiore cura, quam in Colossentibus convertendis adhibuerat; quæ significatio nondum comprehendit plenum illius curæ effectum, quem spectavit Deus, sed ejus quoddam initium, hoc est, ejusmodi animorum ad Deum conversionem, ut peccatis valedicto, pietatem amarent, eiſque dare vellent operam: & hac ratione rectè dicitur, reconciliationis finem esse, ut nos inculpatores coram Deo reddamur. Socinus sententiam totius loci magis, quàm solum Reconciliandi verbum in eo posuit respiciens, Reconciliandi vocem in suis verbis significatu perfectiore posuit, qua ratione plenum divinæ in nobis convertendæ curæ effectum, qui est, ut re ipsa sancti & inculpatores simus, comprehendit, & sic id, quod Paulus reconciliationis finem ponit, ipse modum seu formam ejus constituit. Hoc verò rectè fieri posse hæc ipsa Pauli verba non obscurè indicant. Opponitur enim Reconciliatio alienationi & hostilitati mentis in operibus malis. Quare perfectæ reconciliationis, ad effectum in nobis perducta, erit talis animi novæ mutatio & in Deum charitas, ut jam opera faciamus prioribus, quibus adversus Deum militabamus, contraria, atque adeo sanctè & inculpatores coram Deo vivamus.

Quod subjungit, *passim indicare scripturam remitti nobis peccata, ut in posterum sanctè vivamus tanto beneficio obligati* Luc. 1. 74. id non ostendit, per Reconciliationem esse hoc loco intelligendam remissionem peccatorum, quod vult Grotius: licet id in controversiam remissa vera non versetur, sed illud, an reconciliatio significet placationem nostræ divinæ, aut satisfactionem arguat. Quis vitium argumenti non agnoscit? Peccata nobis remittuntur ut sanctè vivamus. Reconciliatio ait nos Deus ut sanctè vivamus. Ergo reconciliatio est peccatorum remissio. quanquam etiam de Majore hujus argumentationis loco Lucæ, quo ea probatur, non nihil dictum est c. 1. hujus Disputat.

Ejusdem valoris est, quod subjicit: *notandum esse, in hoc quoque commate corporis Christi, & mortis fieri mentionem, cui utrique, & huius quidem passim, remissio peccatorum tanquam effectum tribuitur.* Tale enim inde extruetur argumentum: Remissio peccatorum corpori & morti Christi tanquam effectum passim tribuitur. Reconciliatio corpori & morti Christi tanquam effectum tribuitur. Ergo reconciliatio

latio est peccatorum remissio. Vitium argumenti ita notum est, ut nominare pigeat. Sed ejus infirmitatem nos in superioris loci examinatione pluribus ostendimus.

Pergit. Quod autem addit Apostolus, reconciliatos nos esse cum alienati & inimici mente essemus, simile est ei quod alibi dixit, Christum pro nobis cum peccatores & impii essemus, mortuum esse, Rom: 5.6, 8, & Deum esse qui iustificet impium, Rom: 4.5. Quare hic quoque de eodem agi beneficio eo iustius creditur, quia initium, quo in hunc sermonem Apostolus devenerat, hoc fuit, habere nos in Christo redemptionem, peccatorum scilicet remissionem.

Partic: 46

Sed quid inde roboris accedet sententiæ Grotii, si concedatur, locum Rom: 5.6, 8. esse huic ad Coloss: similem? an inde sequetur, remissionem peccatorum nobis impetratam a Deo Christi morte per vim placatricem? nihil minus. Nam nihil tale in isto ad Rom: loco dicitur, sed illud, unde contrarium colligitur, ut suo loco fuit ostensum. Verum dissimilitudo est inter hos locos non exigua, & ei, quod querit Grotius, adversa. Ostendere enim velle videtur, de reconciliatione ejusmodi in loco ad Coloss: agi, quæ in ipsa Christi morte, nobis adhuc impiis, fuerit peracta, quæque adeo non in conversione nostri ad Deum, sed in impetratione remissionis peccatorum per placationem iræ divinæ consistat. At in verbis illis Rom: 5.6, 8. nulla fit mentio ipsius reconciliationis nostræ cum Deo, sed tantum medii illius, quod Deus nobis secum reconciliandis destinaverat, quod est mors Christi: in loco ad Col: non mortis tantum Christi, sed etiam reconciliationis per eam factæ fit mentio. Deinde id, de quo ad Rom: agitur, factum dicitur nobis adhuc peccatoribus & impiis, adeoque inimicis Dei existentibus: at in loco ad Col: asseritur, reconciliationem cum Deo successisse inimicitie istæ adversus Deum, cum utriusque rei tempus manifestè distinguatur per particulas aliquando & nunc. Quod ipsum satis monere poterat Grotium, ne hos locos similes esse diceret, & in verbis Coloss: de ejusmodi reconciliatione sermonem esse putaret, quæ nobis in inimicitia adversus Deum perleverantibus peracta fuerit.

Locus Rom: 4.5. ubi dicitur Deum iustificare impium, nihil ad rem pertinet. Neque enim iustificatio idem est quod reconciliatio, sed ejus effectus: neque id vult Apostolus, Deum jam tum, cum homines adhuc sunt impii, eos iustificare, quod hic proculdubio vult Grotius; sed, Deum eos etiam, qui aliquando fuerint impii, iustificare: id quod iusticiam operum excludit, quæ ei demum contingit, qui per totam vitam fuerit pius, nec unquam præceptum aliquod Dei

Partic: 47.

Hic locus in posteriori editione omisus est.

fuerit

1 Tim: 2: 13.

fuerit transgressus, quod Paulus vocat *operari*, voce hac in perfectio significatu accepta. Scholastici dicerent: verba Pauli a Grotio citata accipienda in sensu disjuncto seu diviso, Grotium accipere in conjuncto seu composito. Eadem ratione dicit Paulus: Christum in mundum venisse, ut peccatores servaret, quorum ipse sit primus, h. e. ut eos servaret, qui aliquando fuissent peccatores, verum jam tales esse desiissent: qua ratione etiam se peccatorum primum vocat, non quod talis adhuc esset, sed quod fuisset, h. e. fuisset blasphemus, persecutor, contumeliosus, ut paulo antè dixerat. Hoc pacto dicitur Matth. 21. 31. *meretrices præcedere Phariseos in regnum Dei*, h. e. eas, quæ antea hoc flagitio se polluisent. Loquitur autem Apostolus non de jure tantum justificationis obtinendæ, aut ejus impetratione, quæ fidem nostram antecedit, sed de ipso justificationis actu, qui cum non nisi per fidem contingat, ut ibi docet Apostolus, non contingit nisi jam piis. siquidem fidei justificantis anima sunt bona opera, ut alibi monuimus, & resipiscentia ubique ad remissionem peccatorum obtinendam prædicatur necessaria. Erravit etiam in eo Grotius, quod locum hunc, qui ad omnia tempora ab initio mundi extenditur, similem esse putat loco ad Colos. qui loquitur de re, quæ sub Novo demum Fœdere fieri cœpit in iis, qui efficaciam mortis Christi agnoscere possunt, & vim amoris divini ex ea relucens perspicere,

Partic: 42.

Istud etiam admodum infirmum est, quod ait Grotius, *initium à quo in hunc sermonem devenerit Apostolus, fuisse, habere nos in Christo redemptionem, peccatorum scilicet remissionem*. An non potuit Apostolus, explicato hoc beneficio, quod per Christum nobis præstiterit Deus, persequi etiam alia, quæ per eundem in nos contulerit, præsertim ea, quæ cum remissione peccatorum singulari ratione sunt conjuncta, qualis est conversio nostra ad Deum, sine qua remissionem peccatorum adipisci fas non est? Certè nec Grotius negare potest, Paulum facta mentione remissionis peccatorum, quam per Christum habeamus, alia quædam a remissione peccatorum diversa commemorasse, quæ ad Christi dignitatē pertinent, aut per Christum fuerunt facta v 15, 16, 17, 18, 19. An non Apostolus Eph: 1. 7. illud beneficium iisdem propè syllabis commemorarat, atque in eo initium sequentis sermonis duxerat, nec tamen idem istud postea iterat, sed ad ea digreditur, quæ cum isto beneficio divino aliquam habent conjunctionem, vel quod ejus spem nobis faciant, vel quod ad id reipsa consequendum pertineant.

Partic: 43.

Quod postea subjungit Grotius, non posse rectius intelligi quantum

quantum nos Deus amaverit (de Christo nihil opus est dicere) quantumque nos ipsi debeamus, quam si consideremus nobis sub ira adhuc Dei constitutis remissionem peccatorum primò impetratam, deinde & applicatam: id & superiori cap: refutatum est, & hoc cap: non uno loco refellitur.

Pergit Grotius: Quod autem alio loco dicit Socinus, oportuisse Deum nobis esse placatissimum, minimeque iratum, antequam Christus mitteretur ad fœdus pangendum: id quàm sit à vero alienum alibi ipse videtur agnovisse, cum Deum statuit eo ipso momento, cum ad amicitiam redintegranda nobis conditiones offerret, fuisse animo non placato, sed placabili.

Partic: 44

Deum jam tum, cum Christum ad fœdus novum, in quo omnium peccatorum remissionem & æternam felicitatem resipiscentiâ & fide obtinendam promittit, nobiscum pangendum, & sanguine suo sancendum mitteret, placatissimum, seu quod idem est, minime nobis irratum fuisse, & poenam nostram nequaquam expetiisse, sed potius impunitatem nostram vehementer desiderasse, adeò clarum est, ut mirum sit quemquam hac de re dubitare posse, idque satis apertè demonstravit Socinus loco, quem Grotius notat, lib: 1. cap: 7 & nos non semel. Neque verò huic sententiæ quicquam repugnat, quòd Socinus alicubi innuit potius, quàm pronunciat, Deum tum temporis animo placabili fuisse. Neque enim Socinus vocem placabilis opponit placato, ut facit Grotius: sed placabilem accipit pro placido, miti & æquo, qui neglectis irarum causis in alterum sit propensus. Itaque Socino placabilis eo ferè pacto dicitur quo affabilis, & quandam animi significat affectionem, sponte ab aliquo susceptam, quæ animum re ipsa placatum minime excludit. Hoc sensu Socinum vocem hanc accipere, id quod ad contradictionem ab ipsius verbis depellendam satis est, quivis facillè animadvertet, qui locum a Grotio notatum lib: 1. c. 8. inspexerit.

Sed rationem ipsam id dictare, ait Grotius. In omnibus enim, inquit, conditionatis, conditionalia sunt priora absolutis. Neque verò conditio offerri, sed impleri debet, antequam sequatur actus absolutus. Quare pacem apud Deum nos habere dicit scriptura, postquam per fidem sumus justificati Rom: 5. 1. Antea sumus iræ filii, Eph: 2. 3. peccata enim nostra sunt causa separationis, h. e. Deum a nobis aversum faciunt Esa: 59. 2. Hæc ira excludit pacem sive amicitiam, non autem qualemcumque dilectionem generaliter dictam, ut apparet Iob: 3. 16: 1 Iob: 4. 10.

Partic: 45

In conditionatis conditionalia priora esse absolutis, & conditionem impleri debere, antequam sequatur actus absolutus, verum est, sed id, quod in controversia est, non demonstrat. Neque enim in hoc

hoc negotio actus absolutus, qui conditionibus impletis sequi debebat, est, ut Deus aliquando sit placatissimus, h. e. actu ipso minime iratus, nec pœnam nostram, sed impunitatem potius nostram vehementer desiderans; verum ut talis erga nos sit perpetuo, imò nos impensius adhuc, quàm antea fieri poterat, amet, ejusq; rei fructum nos re ipsa experiamur; quod tum perfectè fiet, cū is jure suo, quod ad nos puniendos habet, penitus cedet, nosq; ab æterna morte liberatos, immortalī virâ donabit. Vox enim *placatus* apud Socinum iram tantum actu existentem & pœnæ infligendæ desiderium excludit, non verò retentionem quandam juris ad puniendum, quo quis tum demum uti velit, si conditio æquissima, quam nocenti proposuerat, non præstetur, cum ipse interea vehementer desideret, & omnibus modis curet, ut conditio ista à nocente recipiatur, & sic ipse jure suo uti haudquaquam cogatur: quod Deum tunc fecisse constat, cum filium suum mitteret, & in mortem pro nobis traderet. Deinde vox hæc, etsi omnem iram actu existentem excludit, non tamen protinus amorem summum absolutè ponit. Est enim inter iram & amorem aliquid intermedium, & inter eum, qui placatissimus est, atq; eum, qui summo alterum amore complectitur. qua de re paulo post dicetur aliquid explicatiùs.

Quod ad pacem illam attinet, de qua Paulus loquitur Rom: 5. ea aliquid amplius denotat, quàm id, quod Socinus voce *placati* aut *placatissimi* explicat. Significat enim amicitiam ac concordiam inter nos ac Deum ejusmodi, quæ immunitatem a peccatorum pœnis quatenus ea in hoc seculum cadit, absolutam in se complectitur; siquidem ea, non à conditione futura demum, sed jam præsentē pendet. Itaq; qui ea fruitur, nisi in deteriorem statum culpâ suâ relabatur, & animum vitamq; in pejus mutet, etiam perpetuò a divinis suppliciis immunis erit. At is, cui Deus eo modo, quem Socinus intelligit, est placatissimus, in eo potest versari statu, in quo si perseveret, Deum iratum omninò sit experturus, & gravissimas peccatorum suorum pœnas laturus. Qui enim in peccatis perseverat, is, etsi Deum ad templum habuerit placatum aut placatissimum, non tamen semper est habiturus, nec remissionem peccatorum, sub conditione certa sibi oblatam, consequetur: imò quanto majorem ipsi gratiam exhibuerat Deus, quanto diutius ejus expectarat & quaesierat reipiscenciam, tanto gravior ei, quòd divitias benignitatis, tolerantia & longanimitatis divinæ contemserit, est metuenda ira, ut inter alia docet Paulus Rom: 2. 4, 5. Quanquam pax illa cum Deo, de qua cap: 5. sermo est, accipi etiam potest de sensu quodam favoris erga non divini

divini, ac securitate a divinis suppliciis, quæ ex doctrinâ de justificatione per fidem obtinenda proficiscitur, cujus ibi fructus enumerat Apostolus, q. d. postquam ergo justificatio nobis per fidem obtinenda est promulgata, ejusq; certa spes facta, seu mavis, ejus obtinendæ jus datum; jam animi nostri tranquillissimi sunt, & judiciorum divinorum securi. Quod verò Eph: 2. 3. dicitur, nos antea fuisse filios iræ, id non ostendit, Deum tum re ipsa nobis fuisse iratum. Nam filium iræ esse, nihil est ibi aliud, quàm ita vivere, ut irâ seu pœnâ dignus sis, vel, iræ ac supplicio esse obnoxium. Fieri autem potest ut Deus ei, qui iræ ac pœnæ est obnoxius, eâve dignus, re ipsa non irascatur, nec pœnam ejus expetatur, sed ejus potiùs salutem desideret & quærat. Acq; id nobis, qui filii iræ fuerimus, contigisse eodem loco docet Paulus. Statim enlm subjicit: *sed Deus cum dives esset in misericordia, propter multam charitatem suam, quâ dilexit nos, cum essemus mortui in delictis, simul vivificavit nos in Christo, & simul collocavit in celestibus in ipso, ut ostenderet in supervenientibus seculis opulentissimam gratiam suam in bonitate, qua adversus nos utitur in Iesu Christo.* Quare non semper peccata nostra Deum a nobis actu iplo avertunt, hoc est, cum nobis iratum reddunt, &, ut pœnas nostras expetatur, ac nobis benefacere nolit, efficiunt, licet ea illorum vis sit, effectum suum, nisi misericordia Dei obstaret, semper habitura: adeoq; id quod Esa: 59. 2. dicitur, non est ad omnia tempora trahendum, nisi tum, cum homines Dei misericordiâ flecti se non patiuntur, & in impietate perseverant. Certè id locum non habuisse tum, cum Deus opulentissimam suam gratiam per Christum nobis exhiberet, ex verbis Pauli modò adductis liquiddò perspicitur.

Mirum autem est Grotium negare, iram Dei, quæ eum a nobis avertit, & ad nos pro meritis puniendos excitat, vel potiùs nil est aliud, quàm Dei a nobis aversio, & puniendi desiderium, excludere dilectionem illam tantam, de qua sermo est Ioh: 3. 16: 1 Ioh: 4. 10. quâ motus Deus filium suum unigenitum misit expiationem pro peccatis nostris, eumq; in mortem dedit, ut in eum credentes ab æterno interitu vindicaremur, & vitam æternam consequeremur. An non ista sibi tam adversantur, quàm quæ maximè? Ira illa pœnam sceleribus nostris dignam expetit: dilectio hæc ut a pœna liberemur desiderat: illa prohibet ne Deus nobis benefacere velit: hæc summi beneficii, oblata salutis sempiternæ, & traditionis unigeniti Dei filii in mortem, est causa. Quis vel ipsa verba Christi & Apostolorum de hac dilectione legens, non videt, amorem illum tantum fuisse, ut iram adversus eosdem, eodem tempore, in Deo nullo modo

pati potuerit? Christus enim, ut magnitudinem illius amoris ostendat, sic de illo ait: *Sic Deus dilexit mundum* q.d. tantopere ac tam impensè amavit mundum. Iohannes 1 Ep: c. 4. nullum aptius potuit reperire argumentū ad ostendendum, Deum esse charitatem, quàm hoc ipsum charitatis opus; & postea sic concludit: si ita Deus dilexit nos, & nos debemus alii alios diligere. Paulus ait Rom:5. Deum hac ratione charitatem suam erga nos commendasse, quòd Christus pro nobis adhuc impiis fuerit mortuus. Hiccinè adhuc nobis fuit iratus, & morte Christi placandus? ab hoc impetrandum fuit sanguine, ne nos in æternum punire vellet, qui ipse omnia, quæ eò pertinebant, charitate impulsus fecit, & rem omnium pretiosissimam in eum finem impendit? Poterat tamen hæc erga nos charitas post conversionem nostram augeri, atq; adeò etiam aucta est. Nam etsi nos Deus, cum Christum ad N. Fœdus sancendum mitteret, impensè amaret, imò, quatenus rei natura tunc ferebat, impensissimè; non tamen simpliciter impensissimè, obstantibus peccatis nostris, & Dei sanctissimi erga nos amorem ad summum progredi non sinentibus. At postquam iis abiectis Deum ex animo amare accollere cœpimus, longè perfectior iste Dei erga nos evasit amor, permanens stabilis ac firmus, effectumq; in nobis suum necessariò habiturus, si in pietate usq; ad extremum vitæ terminum perseveremus.

Partic:46.

Instat Grotius: *Peccata remitti hominibus ante pœnitentiam ne socius quidem sentit, placatus autem actu, aut qua voce Socinus utitur, placatissimus dici non potest, qui adhuc imputat peccata.*

*Remittere
et imputare
proinde hinc
vnde motus
dicitur.*

Remittere peccata, aut contrà ea imputare, ambigùè dicitur. Nam & is dicitur remittere peccata, qui sub certa cōditione remissionem alteri offert, atq; ita jus ad eam reip̃sa obtinendam cōcedit, & is, qui juri suo simpliciter renunciat. Itaq; contrà & is imputat peccata, qui remissionem non offert, nec jus ad eam concedit; & is, qui jure suo, quod habet in pœna, non cedit absolurè, sed jus aliquod sibi ad puniendum reservat, quo usus sit, ni conditio recipiatur. Priori modo Deus remittit peccata etiam ante pœnitentiam, seu peccata non imputat. Vnde Paulus dixit 2 Cor: 5. Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans illis peccata. Posteriori modo non remittit Deus peccata ante resipiscientiam, & sic etiam imputat adhuc peccata. At qui hoc modo peccata imputat, potest esse placatissimus, h: e. actu minimè iratus, sed impunitatem nocentis vehementer desiderans, ut paulo superiùs est explicatum.

Partic:47.

Ex his patet, quid de momentis illis divinæ voluntatis, quæ hic constituit Grotius, sentiendum sit. Vult enim Deum ante Christi mortem,

mortem, & posita jam Christi morte, adhuc actu iratum, licet in primo momento non omnes iræ deponendæ rationes aversetur, in secundo promittat se iram depositurum. At nos istud satis jam refutavimus, quod attinet ad tempora, quibus Deus Christum in mundum misit, & mortem pro nobis subire jussit. Quanquam cum tertium momentum, quo Deus iram jam deponit, cum prioribus ratione temporis ex Grotii sententia concurrat, (siquidem eò usq; se extendit, quousq; Dei præscientia, hæc verò ad omnia tempora) necesse est, ut Deus eodem tempore iisdem & iratus & placatus fuerit, quod prorsus est absurdum. Momentorum istorum distinctio, quæ temporis discrimen non ponit, ad evitandam absurditatem nullum affert momentum.

Istud etiam unde Grotius excerpserit, nescio, quòd cum homo vera fide in Christum credit, Christus ex fœderis formula credentem Deo commendet. Talem enim fœderis formulam non memini legere. Imò hujusmodi inter Deum & Christum fœdus non admittunt illa Christi verba apud Iohannem c. 16. 25, 26, ubi ait: & non dico vobis, quòd ego oraturus sim patrem pro vobis. Ipse enim pater diligit vos, quia vos me dilexistis, & credidistis, quòd ego a Deo exivi. Non admittit etiam ratio ea, quâ Deus in salute nostra per Christum perficienda utitur. Deus enim homines servandos Christo dedit, & eos tanquam pastori vitâ æternâ donandos commisit, ac plenissimâ eum ad id efficiendum potestate instruxit. Quî ergo ipse eos Patri demùm commendare ex fœderis alicujus formula teneretur? Si interpellationem Christi, cujus in s. lit. fit mentio, objicias, de ea dictum est hoc cap: suprâ, & dicetur cap: 10.

Partic: 48.

Illud postremò notari vult Grotius: vocem reconciliationis non excludere satisfactionem sive præstationem omnem & impendium. Nam apud Livium, inquit, est: Ut eo munere reconciliaret sibi civium animos: alibi passim similia occurrunt: ut eo quidem nomine nihilominus reconciliator noster Christus dici debeat: quod ipsum quoq; monstrat Scriptura. cum reconciliationi addit mentionem sanguinis.

Ioh: 6. 37, & seqq.
ib: 44.
10. 28, & seqq.
17. 2.
1 Pet: 2. 24.

Sed non solvit Grotius argumentum Socini, ad quod hîc videtur respexisse. Socinus enim non dicit, reconciliationem excludere satisfactionem sive præstationem omnem & impendium, sed satisfactionem plenam & veram, quas voces expresse addidit. Reconciliatoris enim esse, eum, cui debetur, eò adducere, ut aliqua saltem ex parte de jure suo cedere velit, non verò ei plenè satisfacere. Livii verba contrarium non docent. Id enim tantum probant, impendio aliquo animos aliorum reconciliari posse, quod nemo negat. Sanguinis mentio

Partic: 49.

mentio cur addatur reconciliationi, ostensum est in ipsorum locorum, ubi id contingit, explicatione.

RESPONSIO AD CAP: VIII. quod inscribit Grotius:

De Redemptione nostra per Christum facta.

Partic: 1.

HIC primò Grotius extra controversiam esse ait, Redemptionem similesque voces in sac: literis aptari ad liberationem nostram a pœna commerita, quod locis aliquot scripturæ ostendit, nec Socinus, ut ipsemet Grotius scribit, diffitetur.

Partic: 2.

Addit deinde: *quin & illi loci, qui nos ab iniquitate & vana conversatione dicunt redemptos, ut Tit: 2. 14. & 1 Pet. 1. 18. eodem pertinent, cum peccatum pro peccati pœna poni sit receptissimum: idque in loco ad Titum addita vox καθάρσις i. e. expiare, quam infra explicabimus, & in Petro vox agni, h. e. vittimæ mentio apertum faciunt.*

At ratio ex verbo καθάρσις depromta, est admodum infirma. Neq; enim ea vox semper significat pœnas peccatorum auferre, sed simpliciter purgare & mundare, & ad ipsorum etiam vitiorum expurgationem refertur. sic Paulus 2 Cor: 7. initio: *Has ergo habentes promissiones dilecti, καθάρσωμεν, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctimoniam in timore Dei.* Iacobus c. 4. 8. καθάρσατε, emundate manus peccatores, & purificate corda duplicis animi homines. ubi eodem sensu dixit etiam ἐγνώσατε, quo verbo in eadem significatione utitur Iohannes 1 Ep: 3. 3: & Petrus 1 Ep: 1. 22. Eadem significatio verbi καθάρσις reperitur in loco, de quo agitur, admodum simili Eph: 5. 26. ubi purificationem hanc Christo adscribit Apostolus, quemadmodum in loco ad Tit: quam alibi ipsis hominibus adscriptam vidimus; quia non tantum Christi efficacia, sed ipsorum etiam hominum labor & opera ad eam concurrunt. Christi vis antecedit ac impellit; nostra voluntas ac labor, ab illa excitatus, subservit. Ita verò Paulus ad Ephes: scribit: *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, καθάρσας purificans lavacro aque in verbo.* ubi si voluisset Apostolus per verbum καθάρσις explicationem seu liberationem a reatu ac pœna peccatorum significare, non lavacri aquæ in verbo, sed sanguinis, quò Christus nos expiaverit, potius fecisset mentionem, more sac: literis conveniente, præsertim cum egregiam haberet ad eam rem occasionem ex mentione mortis Christi, cujus finem explicat. Verum quia de ablutione & expurgatione ipsorum scelerum agit, de quo bapti-

to baptismo, qui, ut ait Petrus, non depositio est sordium carnis, sed stipulatio bonæ conscientię erga Deum, ideo lavacri aquę, & quidem in verbo, hoc est, quod lavacrum fiat per verbum Evangelii, morte Christi insigniter confirmatum, fecit mentionem. Idem lavacrum regenerationis & renovationem spiritus sancti vocat, h. e. lavacrum ejusmodi, per quod novi homines aut novę creature porro evadamus, mente, voluntate, & actionibus nostris immutatis; quam ablutionem spiritui sancto tribuit 1 Cor: 6. 11. Concurrunt enim ad eandem hanc actionem, mors Christi, spiritus sanctus, verbum denique Evangelii, quod proxime ad eam efficiendam adhibetur. de eadem ablutione, quę fiat aquā purā vid. Hebr: 10. 22.

Cum ergo verbum *καταγιγιναι* etiam de purgatione ab ipsis vitis accipiat, nil obstat, quominus in loco ad Tit: eo pacto accipiat; imò id collatio hæc cum loco Eph: 5. qui ei est perquam similis, admodum facit probabile. quin & scopus loci id suadet. Dixerat enim Apostolus: gratiam illam Dei, omnibus hominibus salutarem, erudire nos, ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter, iustē, & piē vivamus in hoc seculo. Hujus pietatis causas subjicit duas, ad gratiam illam Dei salutarem, quam nōs ad pietatem erudire dixerat, pertinentes: altera est expectatio spei illius beatę, in apparitione glorię Dei & Christi nobis exhibendę: altera est mors Christi, spei illius insignis confirmatio, quam ideo susceptam asserit a Christo, tum ut a servitute peccatorum nos vindicaret, tum ut servitio suo addictos, studiosos bonorum operum sectatores efficeret: qui fines mortis Christi responderent illis duabus, quas antē constituerat Apostolus, officii nostri partibus, quę sunt, a peccatis declinare, & bonum facere. Itaq; verba hæc, *ut redimeret nōs ab omni iniquitate, respondere videntur illis: ut abnegemus impietatem & mundanas cupiditates; illa verò: & purificaret sibi ipsi populum peculiarem, studiosę sectantem bona opera, respondent potissimum illis, ut temperanter, iustē, & piē vivamus.* Hęc enim sunt bonorum operum genera, quę sectari debemus. quanquam in verbo *purificandi* liberatio etiam a vitis aliquo modo repetitur. Eadem ratione Petrus finem istum quodammodo duplicem mortis Christi constituit, *ut peccatis mortui, justicie vivamus.* quinetiam Ipse Paulus 2 Cor: 5. ubi ait, Christum mortuum, ut, qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Adde quòd in loco ad Tit: tacita quędam est oppositio inter statum illum pristinum, ex quo redempti dicimur, & inter eum, in quem traducti sumus. Hic autem in eo consistit, quòd populus Christi peculiaris, seu servi ipsius, qui studiosę se-

1 Peti 3. 21

Tit: 2. 4

*na ad 2. 4
morum
num 9. 4
sunt.*

1 Peti 2: 24

7. 15.

Et emur opera bona, effecti simus. Quare status ille, ex quo redempti dicimur, nihil est aliud, quàm quòd peccato & iniquitati serviverimus, omnis generis mala opera patrantēs; atque adeò de redemptione seu liberatione ab ipsius peccati iugo ac servitute hìc sermo est. Aliam adhuc rationem videbimus, ubi locum Petri 1 Ep: c. 1. 18. huic similitum explicuerimus, ad quem nunc accedimus. In eo Petrus rationem affert, cur ii, ad quos scribit, incolatus sui tempus in timore transigere debeant, seu, ut initio hujus admonitionis fuerat loquutus, cur non debeant pristinis suis in ignorantia cupiditatibus conformari, sed sancti in omni conversatione fieri. Ratio hæc est: quia non res viles & caducæ, quales sunt aurum & argentum, a Deo & Christo in id impensæ sint, ut a pristina illa vanaque conversatione liberarentur, sed pretiosissimus Christi sanguis. Hanc sententiam quis non videt Apostoli scopo esse convenientissimam, & ad id, quod volebat, admodum efficacem, ac verbis apprimè consentaneam? Verbum *conversationis*, quo Apostolus utitur, de ipsa vivendi ratione, seu de actionibus accipitur, nec in eo usitata est metonymia causæ, quæ in voce *iniquitatis* aut *peccati* cernitur, dum pro peccata sumitur: nec ulla est causæ, quæ suadeat, ut a vocis proprietate hìc discedatur: imò oppositio diversum suadet. Nam *καταία ἀναστροφῆς*, i.e. *vana conversatio*, opponitur *τῇ ἀναστροφῇ ἐν φόβῳ*, *conversationi in timore*, *τῇ ἀγιότητι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ*, *sanctitati in omni conversatione*, cujus v. 15. facta est mentio. Grotii sententia ad id, quod volebat Apostolus, est inefficax. Neque enim, nisi quid addatur aliud, sequitur, quia pro nostris iniquitatibus Deo fuerit satisfactum, ideo nobis piè vivendum esse. Addendum saltem fuisset Apostolo, satisfactionem istam nobis non prodesse, nisi piè in posterum vivamus. Aliàs enim, cum quis audit, pro peccatis suis verò satisfactum, potiùs licentiam peccandi videtur nactus, præsertim si solutionis istius vis ad omnia peccata, etiam futura, extendatur, ut quidem ab adversariis creditur. Quanquam nos suprà ostendimus, si satisfactio talis, qualem adversarii volunt, Deo præstita fuerit, necesse fuisse, ut statim sequeretur peccatorum nostrorum remissio, nec ulla ampliùs ex parte nostra requireretur actio ad illam a Deo impetrandam. Itaque nec illud addi aut subintelligi potest, satisfactionem nobis non prodesse, nisi piè vivamus. Atq; hæc ratio etiam ad locum Tit: 2. accommodanda est, unde nostra illius loci explanatio adhuc magis confirmatur.

Sed ait Grotius, mentionem *agni*, h.e. victimæ planum facere, de liberatione a peccati pœna esse sermonem. Atqui ostensum est a Socino pro-

cino prolixè, (qua de re agendum nobis erit cap: 10.) victimæ Christi non modò ablationem pœnarum, verùm etiam emundationem ab ipsis sceleribus & peccatis tribui. Hinc D. auctor Hebr: 9. Christi sanguinem cum victimarum legalium sanguine comparans, ait, *eum purificare conscientiam nostram a mortuis*, seu mortiferis operibus, ad serviendum Deo viventi, v. 14. Præterea ex Apoc: 7. 14. satis constat, sanguini Agni repurgationem ab ipsorum peccatorum sordibus tribui. Dicuntur enim illi, qui ante thronum & agnum stantes introducuntur, induti stolis albis, & palmas manibus tenentes, *stolas suas dealbasse in sanguine agni*, h. e. puritatem vitæ vi sanguinis agni consecuti fuisse. Quemadmodum enim per palmas, quas manibus tenebant, fortitudo illorum in perferendis persecutionibus ac victoria significatur: ita per stolas candidas vitæ puritas: quomodo alibi in eodem lib: byssinum purum & splendidum, quo sponsa agni fuerit exornata, intelliguntur iusta piæque opera sanctorum. Hæ enim duæ fuerunt causæ, ob quas illis, de quibus sermo est, felicitas ista, quæ postea describitur, contigerit, vitæ puritas, & in persecutionibus constantia. confer: v 15. cum 14. Quid quòd Grotius suprâ cap: 1. in verbis 1. Pet: 2. 24. ad sacrificia dixit alludi, quo tamen loco finis mortis Christi constituitur, *ut peccatis mortui iusticiæ vivamus*. quid ergo mirum si sanguini Christi, qui agnus aut victima dicitur, ab eodem Apostolo alibi idem adscribatur effectus?

Apoc. 19. 8.

Hanc redemptionem, ait Grotius, morti Christi adscribi cum passim testetur scriptura, ne id quidem inficiari potuisse Socinum. (addere debuit, nec voluisse.) Verùm, inquit, quomodo causa redemptionis sit mors Christi, id est de quo queritur. Nos enim ideo causam redemptionis esse mortem Christi dicimus, quòd ea Deum moverit, ut nos a pœna liberaret. id ipsum negat Socinus.

Partic: 3.

At non tantùm de eo queritur in hoc Redemptionis negotio, an mors Christi Deum ad nos a pœna liberandos moverit nec ne, sed etiam, idq; præcipuè, an Redemptio per Christum facta solutionem veri pretij pro peccatis nostris Deo præstitam, seu veram satisfactionem comprehendat. Hoc enim ab iis, qui satisfactionem vulgo defendunt, urgetur, ut vel ex Coveti verbis, quibus Redemptionis illius vim explicat, apparet. Ita enim scribit: *Redimere aliquem est debiti solvere creditori ejus nomine qui solvendo non erat, sicq; satisfacere creditori. Redemit nos Christus a iudicio Dei, vel ab ea Dei iusticia per quam peccatores damnari merebamur. Unde sequitur, Christum, cum nos redimeret, Deo pro nobis satisfecisse. nec a Coveto in eo, quod potissimum queritur, dissentiant ceteri, etiam si vocem Redimere generaliter*

liter sumitiam paulo aliter sint explicaturi. Hoc controversia nostra caput, quod a Socino, cum de Redemptione disputat, revera excutitur, hinc non est expressum: id quod a Grotio exprimitur, a Socino tunc, cum de Redemptione ageret, non fuit oppugnatum. Aliud nempe est movere Deum, ut nos a pœna liberet, aliud ei verum pretium pro peccatis nostris debitum persolvere, seu verè satisfacere. Movetur Deus ad liberandum a pœna etiam precibus, pœnitentiâ & lachrymis peccatoris, interdum etiam precibus alienis, ut olim precibus Moïsi pro Israëlítico populo interpositis. Eandem proculdubio vim tribuit Grotius precibus Christi, quas ad Patrem olim pro peccatoribus fudit, & quas eum adhuc pro iisdem credidit fundere. Quantam vim etiam in salutis negotio habeant preces piorum pro peccatoribus fusæ, ostendit Iohannes 1 Ep: 5. 19. At nulla est in illis vera pro peccatis satisfactio. Sed deinde animadvertendum est, cum Socinus negat, Christum movisse Deum morte sua ad peccatorum veniam nobis concedendam, eum *movendi* vocem in magis propria, quatenus quidem ea hinc locū habet, & perfecta significatione accipere, ita ut notet, eum, cujus voluntas vel in contrarium propendeat, vel saltem ad rem aliquam per se ipsam non sit propria, nec eam sponte sua desideret, impellere, ut aliquid velit, decreverit, aut faciat. in qua significatione Grotius atq; alii hanc vocem accipiunt, cum ajunt, Deum Christi morte motum ad nos a pœna liberandos. Antea enim cum nobis iratum fuisse ajunt, sed Christi morte placatum, iram deponere decrevisse, atq; adeo accedente fide ac pœnitentiâ nostrâ, eam re ipsa deposuisse, & nos in gratiam recepissee. In hac significatione vocem *movendi* accipere Socinum, cum negat, Christi morte motum esse Deum ad peccatorum veniam nobis concedendam, tum ex aliis patet, tum præcipuè ex iis, quæ disputavit lib: 2. c. 19, & 25. Quod si vocem *movendi* laxius sumas, ita ut ei quòq; tribui possit, qui conditionem aliquam præstat, quam is, qui aliàs sponte sua ad rem quampiam præstandam propensus est, eamq; perfici vehementer desiderat ac curat, ad eam penitus absolvendam, vult intervenire, & quâ non impletâ, effectus ex ejus voluntate non consequeretur; hac, inquam, ratione Socinus haud negat, dici posse, Christum morte sua movisse Deum ad nos a pœna liberandos. Statuit enim, mortem Christi conditionem fuisse, ipsi a Deo impositam, qua interveniente demum potestatem illam, a qua remissio peccatorum nostrorum pendet, adipisci debuerit, qua de re cap: 1. potissimum diximus. Verum hæc minùs propria est Deum *movendi* ratio: cum is nostri amore impulsus remissionem peccatorum

rum jam olim decreverit, & per Christum sponte sua nobis obtulerit, ipsumq; Christum ad illius spem in animis nostris defigendam, & eam reipsa implendam, in mortem tradiderit, atq; ingenti præmio ad eam suscipiendam impulerit; ita ut res hæc ipsi Deo maxima ex parte sit adscribenda, & multo magis ipse Christum ad eam præstandam moverit, quàm Christus conditionis istius præstatione ipsum, ad peccatorum remissionem nobis reipsa largiendam. Adde huic movendi rationi aliam, quam itidem c. 1. explicuimus, quòd mors Christi, cum remissionis peccatorum per ipsum nobis a Deo promissa fuerit confirmatio, Deum ad eam nobis reipsa præstandam obliget, & sic a suppliciis, quæ peccatoribus infliget, nos liberet.

part: 26. 51, 52, 53.

Partic: 4.

Pergit Grotius: *Quaquam verò si quid esset ambigui in his testimoniis, in quibus redemptionis fit mentio, satis esset iis interpretandis alia ejusdem argumenti loca afferre, qualia multa citavimus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum, pœnas pro nobis tulisse, & sic impetrasse nobis peccatorum remissionem, Deo scilicet per ipsius mortem placato, non obscure significant, confidimus tamen eandem sententiam satis aperte ex iis etiam locis, quæ redemptionis vocem similesq; alias usurpant, posse comprobari.*

At ista, quæ Grotius ex sacris literis se credit comprobasse, in illis non leguntur, eo excepto, quòd Christus ob peccata nostra mortuus fuerit; quod ad Grotii sententiam comprobendam nullum robur habere, cap: 1. patuit. An ea comprobetur ex iis locis, quæ redemptionis vocem similesq; alias usurpant, nunc videamus.

Duplex, inquit, in Scriptura phrasis occurrit, altera, quæ delictorum redemptionem nominat, altera quæ nostram, diverso loquendi genere, at significatione eodem. Prior illa phrasis Heb: 9. 15. ubi Christi mors dicitur peracta εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν παραβάσεων. Hoc autem loquendi genere ἀπολύτρωσιν τὰς παραβάσεις, aut Latine, culpas, delicta, crimina redimere, non tantum significari causam moventem ad liberandum: sed talem etiam, quæ compensationem aut satisfactionem includat, tam manifestum est, ut id quoq; fateri debuerit Socinus. Cum hæc ergo istius locutionis usitatissima sit significatio, non licet inde nobis recedere, nisi duo probentur, interdum, etsi minùs frequenter, aliud ea loquutione significari, & causam hanc esse justam, cur infrequentior significatio frequentiori præferri debeat. Horum neutrum a Socino probatur.

Partic: 5.

Hic si jure instantiam postulare voluit Grotius, quam tamen ultro attulit Socinus, debuit ipse prior attulisse nonnulla saltem exempla, ex quibus constaret, hanc esse Græcæ illius phraseos usitatam

8. Top: c. 4.
 a oportet enim
 inducētem ori-
 nis, ita instanti-
 am postulare.

significationem, quam ipse urget, & exempla quidem potissimum ex scriptoribus sacris, vel iis, qui, quoad usum phrasium & verborum, sacris accenseri possunt, quales sunt LXX interpretes. Illud cum non fecerit Grotius, exemplum diversum non recte postulat. Nam, ut ait Philosophus, non est æquum instantiam petere eum, qui exempla ipse non induxerit. α δὲ γὰρ ἐπ' ἀγόντα πρότερον, ὅτω τὴν ἐνύασιον ἀπαίτῃν. Sed vidit fortasse ipse Grotius infrequentem hujus phræos usum. In Novo sanè testamento hoc uno tantum ad Hebr. loco extat. Non est ergo quod Socino objiciat, eum frequentiori significationi infrequentiorem præferre, cum in tanta exemplorum paucitate, vix dici possit, illam significationem esse frequentiore. Nec est quod dicat, Socinum fateri, alibi sic se rem habere. Nihil enim is de phræos Græcæ usu dicit, nisi quatenus objectionem ex adversariorum mente formans ait, verbis illis Hebr. 9. 15. videri omnino satisfactionem seu compensationem transgressionum significari: in cujus rei confirmationem addit: *nam & apud Latinos Redimere eo sensu nonnunquam profertur.* Deinde non omnino est necesse, etiam post alterius inductionem, exemplum diversum in eadem planè phrasi significationis asserre, si ratio sit gravis, quæ ab ea, quam alter urget, significatione cogat recedere, & ex phrasibus similibus colligi queat, id haud inconcinne fieri posse. At rationes graves, quæ significationem illam, quam contra Socinum urget Grotius, etiam si tandem usitatio dicenda esset, non ferant, tum superius in hac disputatione nostra sunt allatæ, tum inferius afferentur, quarum unam is ipse, in quo ea phrasis extat, locus suppeditabit. Deinde Redimendi verbum constructum cum nominibus, non personam liberandam, sed rem, a qua liberetur, significantibus, ut in nostro sit loco, non rarò diversam ab ea, quam Grotius vult, significationem induit, & nihil revera significat aliud, quàm liberationem a re ista, de qua sermo est, impendio interveniente factam. Dicimus enim quempiam suis incommodis alterius damna, calamitates, mortem deniq; redemisse, quia is incommoda sustinuerit, ut aliterum malis istis liberaret, licet interim nihil cuiquam pro eo solverit, & nemini satisfecerit. Accedit, quod Grotius hoc loco asserit, eundem esse significatum hujus phræos, quæ de redemptione transgressionum loquitur, qui illius, quæ nostram redemptionem nominat, quod ii quoque interpretes voluerunt, qui redemptionem a transgressionibus pro redemptione transgressionum reposuerunt. Illa enim phrasis redemptionem nostram significat. Nos autem in sequentibus satis aperte docebimus, phrasin hanc, quæ de nostra redemptione loquitur,

quitur, satisfactionem pro nobis Deo præstitam haudquaquam significare; & phrasas similes, in sac. literis non semel, non iterum, sed plerumq; metaphoricam significationem habere. Quare idem de altera quoq; phrasi erit statuendum. Illud addendum hoc loco est, phrasium quidem istarum duarum, quod ad rem ipsam attinet, eandem esse significationem, sed allusionem aliquantum esse diversam. Nam in iis locis, in quibus de redemptione nostra expressè sermo est, alluditur tantùm ad vulgarem captivorum redimendorum consuetudinem: at in hoc loco, ubi transgressionum commemoratur redemptio, ad expiationum legalium ritus respicitur: cùm, ut Grotius ipse inferiùs asserit, redemptio pro expiatione hîc sumatur, quod etiam censuit Castellio, qui hanc vocem pro illa in sua interpretatio- ne reposuit, quemadmodum Socinus jam dixerat. Quamquam in- terea dum vox ἀπολυτρώσεως, quæ propriè de redemptione capti- vorum usurpatur, ad expiationem accommodatur, prior quoq; allu- sio aliquo modo cum altera ista concurrit.

Partic: 6.

Sed jam ad exempla veniendum est, quibus ostendit Socinus, Redemptionem peccati significare posse liberationem a peccato nul- la vera satisfactione vel compensatione interveniente, quorum al- terum est Prov: 16. 6. ubi secundùm veterem translationem ita legi- tur: *Misericordiâ & veritate redimetur iniquitas*: alterum verò est Da- niel: c. 4. 24. ubi non modò secundùm vulgatam & recentiorum versionem Latinam, sed etiam antiquam Græcam, idem loquendi modus habetur, licet in fonte paulo aliter sit. ita enim ibi legitur: *Quamobrem, rex, consilium meum tibi placeat; & peccata tua iusticiâ (sive eleemosynis) redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Exempla hæc diluere volens Grotius, de priori sic ait: In gnoma Sa- lomonis Prov: 16. 6. est vox Hebræa Caphar quæ voci Græcæ ἀπολυτρών propriè non responder: quod ipsum quoq; Socinus agnoscit, cùm ait expi- ationem potiùs quàm redemptionem ea voce designari. Addi potest nati- vam maxime significationem ejus vocis esse, obtegere, atq; inde ad alia similitudine quadam produci. Neq; verò sequitur, si vox Caphar, quæ a- pud Hebræos, ut multæ aliæ, ob primitivarum vocum in ea lingua penu- riam, est πολύσχημος, ita ut cùm alia, tum ἀπολυτρών quoq; possit signi- ficare, ideo & vicissim Græcum ἀπολυτρών omnes habere significationes quas habet Caphar, cum vocis ἀπολυτρών simplex sit usus apud Græcos origini suæ respondens, alias autem significationes vocis Caphar alia Græcorum voces exprimant.

Etiamsi vox Hebræa, qua Salomon utitur, voci ἀπολυτρών seu

Redimendi propriè non respondeat, modò per eam commodè hic reddi possit, ut vetus interpres fecit, & Grotius fieri posse non audeat negare, habet Socinus id quod vult, nempe Redimere iniquitatem, quod est ἀπολυτρεῖν ἀνομίαν posse significare liberationem ab iniquitate, sine vera solutione veri pretii, seu satisfactione, cùm hîc de huiusmodi liberatione loquatur Salomon. Mirum verò est Grotium obijcere, vocem Hebræam verbo ἀπολυτρεῖν propriè non respondere, quia, Socino fatente, expiationem potiùs quàm redemptionem designet, cum ipsemet, unà cum Socino ac Castellione, ἀπολύτρωσιν in illo ad Hebr. loco pro Expiatione accipiat, Ait enim infra hoc capite: in Epistola ad Hebræos pro eodem poni λύτρωσιν & καθαρισμὸν seu expiationem; & in eam rem citat cap: 9. Hebr. v. 12, 14, 15, 22, 23. At v. 15. extat hæc phrasis ἀπολύτρωσις τῶν παραβάσεων, de qua controvertimus. Quare vel ex ipsius Grotii mente, ἀπολύτρωσις hic est expiatio, & potest verbo Hebræo, quo Salomon utitur, licet figuratè, respondere, id quod nobis satis est. Quòd non sequatur, si vox Hebræa sit πολύσνημος, etiam vicissim Græcam habere omnes eas significationes quas Hebræas; nihil adversus Socium, qui id non urget, nec isto modo argumentatur,

Partic: 7.

De posteriori exemplo ita scribit: Apud Daniele: c. 4. 24. est vox Hebræa Parak, quæ voci Græcæ ἀπολυτρεῖν minimè ἰσοδυναμεῖ: sed propriè & frequenter significat conterere, frangere, avellere; & propter hoc postremum, etiam liberare. Quamquam etiamsi redimere hoc loco cum veteribus interpretemur, nihil nos coget hanc vocem sumere extra eam quam defendimus significationem. Movetur enim Deus pœnitentiæ fructibus, ut inhibeat pœnas temporales, ut antea quoq; notatum est.

At dum Grotius ait, vocem Hebræam Græcæ ἀπολυτρεῖν minime ἰσοδυναμεῖν, non tam Socinum, quàm unà cum antiqua Latina Græcam interpretationem oppugnat, quæ verbum Hebræum, quod hoc loco simpliciter liberationem ab iniquitatum & peccatorum pœnis significat, nulla interveniente vera satisfactione, voce ἀπολυτρεῖν reddidit, satis indicans, vocem ἀπολυτρεῖν figuratè sumtam tam latè solere extendi, quàm latè vox Hebræa Parak, quæ sua vi ne ejusmodi quidem causam moventem, quam Grotius voce Græca vult designari, significat, sed simplicem tantùm liberationem. Idem factum est a LXX interpretibus Psal: 7. 2. & 136. 24. & Thren: 5. 8. ubi Hebræum istud verbum voce λυτρεῖν reddiderunt; licet ex ipsis locis apertissimum sit, eo simplicem tantùm liberationem significari;

gnificari, nec credibile sit, eos errore quodam Græca hac voce in eo reddendo usos: sed statuendum, eos communem loquendi usum sequutos, *λυτρεῖν* usurpasse simpliciter pro liberare. Quod ergo Grotius ait, verbum Hebræum Græco *ἀπολυτρεῖν* minimè *ἰσοδυνάμειν*, id, si de propria significatione loquatur, verum est, sed ad rem non facit; cùm nec id Socinus urgeat, nec inter nos constet, an vox *ἀπολυτρώσεως* in loco controverso sit propriè accipienda: si verò de impropria vocis Græcæ significatione loquatur, id ei minimè concedimus; cùm inter alia vox Hebræa significet liberare, quam eandem significationem vox Græca frequentissimè habereprehenditur. Eriam si verò concederetur, hoc loco voce *ἀπολυτρεῖν* significari causam, quæ Deum ad pœnas temporales inhibendum moveat, id tamen nondum satis esset ad eam vocis significationem, quam Grotius defendit, Socinus autem in hoc negotio negat, & exemplis perpetuam non esse ostendit. Socinus enim id tantùm exemplis istis conatur ostendere, verbo Redimendi juncto voci peccati, non denotari semper satisfactionem seu veram compensationem: Grotius contrà urget, phrasi hac non tantùm significari causam moventem ad liberandum, sed talem etiam, quæ satisfactionem aut compensationem includat, idque tam manifestum esse, ut id fateri debuerit Socin⁹. Quibus verbis si Socinum verè voluit oppugnare, non verò ambiguitate vocum ludere, necesse est eum talem compensationem intelligere, in qua res æqualis pretii, aliàs haudquaquam debita ei, cui solvitur, pro alterareponatur. At isti pœnitentiæ fructus, qui in loco, vel potius locis dictis commemorantur, præteritas culpas eo pacto haudquaquam compensant, imò nec earum partem, adeoque nec verè pro iis satisfaciunt: (aliàs enim eæ culpæ a Deo tunc non remitterentur; siquidem liberatio ex operum merito penderet:) sed iis intervenientibus Deus misericordiâ impulsus peccata condonat. Quòd si urgeat Grotius, etiam si hujusmodi satisfactio, qualem a Socino intelligi diximus, ea voce non denotetur in locis adductis, denotari tamen vim moventem ad liberandum; jam alibi dictum est, hujus generis satisfactionem a Socino non oppugnari, nisi fortè *movendi* vox in perfectiori quadam significatione sumatur, ut denotet eum, qui ad quippiam per semetipsum pronus non sit, impellere, ut id velit ac decernat; quam significationem locus Heb: 9. inrer nos controversus non patitur. Christi enim mors ibi consideratur ut mors mediatoris, qui Dei nomine ac jussu factus novum, in quo remissio peccatorum nobis ab ipso jam decreta promittitur, ea ratione confirmavit ac sanxit. At mors media-

toris, aut mactatio pecudis, quæ ei in aliis fœderibus percutiendis olim solebat respondere, non intercedit ad eum, cujus nomine ac jussu fœdus sancitur, movendum, ut id, quod in eo fœdere continetur, decernat ac promittat; sed ad ostendendum, eum id ratum habiturum, atque adeo præstaturum, quod mediator ipsius nomine præmiserit. Quia verò is hac fœderis sanctione, quam mediator ipsius nomine ac jussu peregerit, ad promissa fœderis præstanda obligatur; catenus dici potest eum sanctione ista moveri ad præstanda. quod nos de Deo quoque in hoc negotio dici posse arbitramur, ut cap: 1. explicuimus, & sup: partic: 3, breviter repetimus. Quare si hujusmodi vim moventem voce ἀπολύτρωσις in loco Heb: 9. 15. significari velis, id adversus nostram ac Socini sententiam nihil. quamquam ut ea nominatim intelligatur, nihil cogit.

Partic: 2.

Accedit ad alteram locutionem Grotius, quæ personam redemptam indicat, & nostro argumento in sacris literis sapissimè accommodatur, & ait, *queri, hic ætius Christo propriè, an impropiè tribuitur. Redemptionem h. e. ἀπολύτρωσιν propriam definiri a Socino, liberationem captivi e manibus detinentis pretio detinenti dato; nimis angustè. nam vocis & naturam & usum non ad captivitatem solam restringi, sed ad omne genus incommodi, ut & liberationis vocabulum. Rectius ergo definiri. Απολύτρωσις siue redemptio, est liberatio alicujus ab incommodo, λύτρω intercedente.*

An Socinus, dum ἀπολύτρωσιν propriè dictam ad solam captivitatem restrinxit, nimis angustè eam definierit, iudicent docti. Ille certè, qui vocabulorum significationes vulgo tradunt, viri docti cum ipso consentiunt. Origo verbi seu vocis natura, quam Grotius urget, id satis videtur comprobare. Docet enim Grotius paulo post, quod etiam per se manifestum est, λύτρω, unde λυτρώω, ἀπολύτρωω, & nomina inde deducta, esse a λύειν solvere, quod propriè εἰς τοῖς seu vinculis, quæ non nisi captivis adhibentur, opponitur, nec nisi impropiè ad liberationem ab aliis incommodis transfertur. Quin etiam cum λύειν inter alias significationes hanc quoque habeat, ut denotet Captivum redimere, ab hac λύτρω propriè fluxisse viri docti volunt. Quare λύτρω propriè erit pretium, quod pro captivo dephnditur detinenti, ad illum liberandum, & ἀπολύτρωσις liberatio, quæ inde consequitur; nec nisi impropiè sumetur pro liberatione ab infamia, exilio, & similibus incommodis, quæ definitione sua Grotius comprehendit. Quamquam & eo nomine Gro-

Vid. Theſ. Gr.
Linguæ H. Steph.

*hinc proprie
ab ἀπολύτρωσιν
λύτρω, λυτρώω*

he Grotiana definitio in Logicorum reprehensionem non immerito incurret, quod in ea *λύτρον* definiti conjugatum posuit, quod ipsum quoque nunc propriè nunc impropriè accipitur, ut postea patebit: cum tamen eam ob causam *ἀπολύτρωσις* fuerit ab ipso definita, ut eam vocem ab improprietate, & quæ inde nascitur, ambiguitate prorsus liberaret. Quod si vox *λύτρον* propriè, ut quidem in definitionibus fieri solere infra urget Grotius, accipiat, eadem re ipsa erit definitio Grotii, quæ Socini, & æquè angusta: cum modò docuerimus, *λύτρον* propriè id esse pretium, quod ad aliquem e captivitate liberandum detinenti dependitur; adeoq; frustra Socino de significatione propria hujus vocis litem motam apparebit.

Quod ad exemplum ex Virgilio depromptum attinet, quod ad illustrandam *ἀπολύτρωσις* propriè dictæ definitionem affertur; nō constat primò, verbum Redimendi ab eo propriè usurpatum, cum poëtæ impropriis loquutionibus gaudeant, & hujus verbi translatio frequentissima sit, eoq; loco eleganter, retenta Socini definitione usurpari potuerit. Pollux enim fratrem a malo, quod captivitate respondet, liberavit, & quidem impendio interveniente, quod *λύτρω* est *ἀνάλωγον*. Nihil sanè a poëtæ mente alienum dixeris, si statuas, illum omnino eò respexisse, quod Castor in inferni claustris tanquam carcere aliquo fuerit detentus, quem Pollux subinde, fratrem inde liberaturus, subierit. Quare ex hoc exemplo non patebit, redemptionem propriè dictam, liberationem non tantum a captivitate, sed etiam ab aliis incommodis significare. Plura dici possent, si fabulas persequi placeret. Sed præterea non eadem est ratio Latinæ & Græcæ vocis, ad quam Socinus, imò & ipse Grotius, magis in Redemptione definienda respexit, ut ex ejus verbis patet. Vox enim Græca, origine inspecta, ad vincula & captivitatem respicit: vox Redimendi, si originem spectes, nihil tale habet, adeoq; latius naturâ suâ patet, quàm vox *ἀπολύτρωσις*; & hæcenus exactius respondere videtur verbo *ἀγοράζειν* vel *ἐξαγοράζειν*, quo interdum in eodem hoc negotio utuntur sacri scriptores. Quare cum hac ipsa in re, de qua controversiam hîc movet Socino Grotius, sit aliqua inter Latinam & Græcam vocem differentia, ex Latina voce controversia illa de vi Græcæ vocis decidi non potest.

Pergit Grotius: Impropriè *ἀπολύτρωσις* & redemptio qualemcunque liberationem significat, etiam cui *λύτρον* non intercedit. Sed ut Socinus fatetur, & jura nos docent, non est nisi gravibus de causis recedendum a verborum proprietate. In dubio ergo *ἀπολύτρωσις* intelligenda est

Partic: 9.

Partic: 10.

est fieri *λύτρω* Intercedente. Sed nunc ne dubitandi quidem est locus, cum Scriptura ipsum *λύτρω* aperte nominet. Venit enim filius hominis dare animam suam *λύτρω* pro multis, Matth: 20. 28. Marc: 10. 45. cum quibus locis illi conjungendi sunt, qui per mortem, aut in sanguine factam testantur redemptionem, ut Heb: 9. 12.

Atqui Socinus gravissimis de causis, quæ ex superioribus scripturis potissimum parent, & in progressu a nobis afferentur, proprietate vocis *ἀπολυτρώσις* hic discedendum esse docuit: adeoque significatio hujus vocis dubia censenda non est. Deinde regula illa, quæ asserit, non nisi gravibus de causis recedendum esse a verborum proprietate, hic locum habere non videtur, nec in iis omnibus vocibus, quarum significatio impropria longè frequentior est quàm propria, præsertim apud eos ipsos scriptores, de quorum verbis agitur; nisi fortè hæc ipsa sit gravis censenda est causa, ob quam a proprietate videatur esse discedendum. Ideo enim in re dubia, propria potius videtur sequenda significatio, quàm impropria, quod verisimilius sit propriè loquutum fuisse auctorem, quàm impropriè. At si longè frequentior sit improprie alicujus vocabuli usus apud aliquem auctorem, quàm proprius, cessat illa ratio, & contrarium potius videtur esse statuendum, atque ei, qui propriam significationem omnino urget, ratio aliqua afferenda, cur improprieam respuat, quæ adeo isti auctori sit familiaris. Id verò in voce *Redimendi* apud sacros scriptores accidere, abunde docuit Socinus, qui ex infinita exemplorum, quæ in Vet: Test: scriptis occurrunt, copia hac, quæ de cæteris admonere possunt, attulit: Exo: 15. 13. Deut: 7. 8. 9. 26. 13. 5. 21. 8. 2 Sam: 7. 23. Nehem: 1. 10. Psal: 77. 16. Esa: 29. 23. Psal: 31. 6. Ps: 111. 9. Ex novo omnia, quæ inter nos in hoc negotio non sunt controversa, quorum nonnulla de Redemptione per Christum loquuntur: Luc: 2. 38. 21. 28. 24. 21. Act: 7. 35. Rom: 8. 23. Eph: 4. 30. Hebr: 11. 35. præter illa similia, ubi est vox *ἐξαγοράζειν* Eph: 5. 16. Col: 4. 5. Hoc idem illustrarat significatione vocis contrariæ, quæ est Vendere, Deut: 32. 30. Iudic: 3. 8. 2. 14. & c. 4. initio. Esa: 50. 1. Rom: 7. 14. Quod verò Grotius ait, hic de significationis proprietate dubitandi locum non esse, quia Scriptura *λύτρω* aperte nominet, id vim aliquam haberet, si jam constaret, *λύτρω* vocem propriè hic sumendam, quod æquè est controversum atq; id, quod probandum sibi sumsit Grotius.

Sed huic responsioni occurrit Grotius: Hi loci, inquit, cum valde de Socino refragarentur, nihil aliud comminisci potuit, quàm ut diceretur *λύτρω*

λύτρον siue pretium hîc dici improprie. Proprie autem dictum *λύτρον* seu pretium definit, id quod a detinente accipitur. Hîc primum id quod modò diximus repetendum est, non debere deferi proprietatem, nisi res urgeat. at causas comminiscende improprietatis Socinus si quas attulit, eas a nobis cap: 4. 5. 6. solutas confidimus.

An causas, ob quas Socinus improprie *λύτρον* vocem accipiat, supra dissolverit Grotius, ex iis, quæ ibi reposuimus, æstimet lector. Perspiciet autem, ut arbitror, graviores fuisse, quàm ut eas loco movere potuerit Grotius. *Λύτρον* verò proprie dictum non iis, quibus Grotius hîc utitur, definivit Socinus, sed his descripsit verbis: *Vetrum pretium voco non pecuniam tantum, sed quicquid, ut ei satisfiat, qui captivum detinet, datur.* Dandi autem verbo Socinus omne impendium omnemq; præstationem, etiam eam, quæ opere fit aliquo seu facto, comprehendit. Vnde Grotius infra ex his verbis colligit, sibi in eo cum Socino non disconvenire, quòd *λύτρον* proprie dictum definierit, *factum aut rem.* Quo tamen loco mox Socinum reprehendit, quòd velit *λύτρον* proprie dictum omnino ab aliquo accipi, & non obscure indicat, accipiendi verbum ab eo in definitione *λύτρον* esse positum, cum tamen id factis aptari non possit, sed rebus solis. Atqui vel idem de verbo *dandi*, quo Socinus utitur, adjecta præsertim mentione satisfactionis, est dicendum, & sic malè Grotius ex his Socini verbis colligit, etiam factum posse ex ipsius mente *λύτρον* proprie dictum esse; vel si latius patere putat *dandi* verbum quàm *accipiendi*, malè hoc pro illo in definitione Socini reposuit. Non debuit autem satisfactionis mentio in Socini definitione prætermitti a Grotio. *Λύτρον* verò istud seu pretium, quod Chrîstus pro nobis impendit, improprie sumendum esse hinc constat, quòd aliàs necesse fuisset, pretium istud alicui pro nobis solvi, & quidem ei, qui nos captivos teneret. Is verò non Deus est, cui satisfactum, atq; adeo solutionem liberationis nostræ causâ præstitam adversarii volunt, sed salutis nostræ hostes, quos scriptura Peccati nomine complecti solet, cui ut venundati dicimur fuisse Rom: 7. 14. ita etiam ab eo redempti Tit: 2. 14: 1. Pet. 1. 18. semel etiam Iudæi ab execratione legis, quæ consequens peccati est, dicuntur emti vel redempti Gal: 3. 13. Deum non esse eum, qui captivos nos tenuerit, & cui pretium ad nos liberandos fuerit persolutum, inde perspicuum est, quòd ipsemet redemptionem hanc fecerit ac procurarit, & pretiū illud, quod pro nobis datum est, impenderit. vide Luc: 1. 68. quem confer cum Psal: 111. 9: Ioh. 3. 16: Rom: 8. 32. At pretium non illi solvitur, qui id

cap: 6. partic:
38.

Tit: 2. 14.
1 Pet: 1. 18.

ipse met impendit, quique redemptionem facit ac procurat, sed ab eo alteri. Consentit his illud, quod nos Deo ipsi Christi sanguine emptos, & sic mancipia ejus effectos sac: literæ testantur, Apoc: 5. 9: 14. 6. quibus adde Act: 20. 28: 1. Cor: 6. ult: 7: 22, 23: 2 Pet. 2. 1: Iud: 4. Pretium verò non persolvitur ei, cui res pretio isto emitur atque acquiritur, & cujus usus aut servitio addicitur, sed ei, in cujus ea manibus antea fuerat. Itaque si propriè dictum pretium ad nos liberandos intervenisse velis, necesse est, ut nostris Deique hostibus, qui nos antea captivos detinebant, & durissima servitute premebant, id persolutum dicas. qua de causa, ut supra vidimus, Patres nonnulli, cum nullum alium reperirent, cui pretium id solutum fuerit, diabolo id solutum dixerunt: quorum sententia jam dudum est explosa. Quò accedit, quòd duobus illis in locis, in quibus verbum *λυτρωσις* ad homines ipsos expressè refertur, & de redemptione per mortem Christi, quæ pretii cujusdam locum habeat, sermo est, agitur de liberatione nostri e servitute ipsius peccati, ut superius est ostensum. At Deo nullum fuit persolvendum pretium, aut quicquam eum in finem præstandum, quo permoveretur ad nos ex ea servitute liberandos: cum is nos in ea nequaquam detineret, sed potius id unice desideraret, ut eâ excussâ, ipsius servitio nos manciparemus. diabolus is erat, qui nos in ea detinebat, ita ut, si quis pretio dato fuisset movendus ad nos e captivitate illa dimittendos, ei id pretium fuisset præstandum. Sed nec redemptio illa, quæ est liberatio a peccatorum pœnis, per Christi sanguinem facta, pretium aliquod verum Deo persolutum, aut satisfactionem ipsi præstitam, vel arguit, vel admittit. Ea enim exponitur a Paulo per Remissionem peccatorum, Ephes: 1. 7. Col: 1. 14. hæc verò, ut Calvinum alibi monuimus scripsisse, mera liberalitatis donum est, & tum demum fit, cum creditor nulla solutione ultrò suâ beneficentiâ nomen expungit. Quod etiam satis expressit Apostolus, dum in priori loco addit, nos habere illam redemptionem secundum divitias gratiæ Dei.

Partic: 12.

Pergit Grotius: *Mosis cum Christo instituta collatio, responsione vix indiget, cum omnis similitudo certos habeat terminos, quos extra protendi nequeat. Comparantur illi, quæ liberatores, non ob liberandi modum.*

Similitudinem omnem certos habere terminos, extra quos protendi nequeat, Socinus nôrat, nec contra legem hanc comparisonum quicquam hic deliquit. Nam comparisonem inter Christum & Moysen, qui *λυτρωτής* dicitur, quemque ratione Redemptionis Christi typum fuisse nemo ignorat, ita instituit, ut iis positis, quæ omnes concedere coguntur, illud deinde inferat, de quo est contro-

versia

versia, & in quo Christum cum Mose convenire non omnes agnoscunt. Nam posito eo, quodd, quemadmodum Moyses Dei jussu & auctoritate populum Israëliticum redemit, ita Christus Dei jussu & auctoritate nos redemit: quemadmodum Moyses populum Israëliticum non redemit ex manibus Dei, ejusvé servitute, sed ex servitute Ægyptiaca, & de manu Pharaonis: ita Christus non ex servitute Dei, sed ex servitute peccati & mortis: quemadmodum Moyses populum Israëliticum Deo asseruit, & ut ipsius cultui in posterum vacaret effecit: ita Christus etiam Deo nos erit ac vindicavit, & ut ei serviremus effecit: his, inquam, positis, necesse est, ut etiam concedas, quemadmodum nullum pretium Moyses Deo solvit, nec ei ullo pacto satisfecit: ita nec Christum id fecisse: cum ut antea diximus, non ei, cujus jussu & auctoritate fit redemptio, & cui is, qui redimitur, hac ratione vindicatur, sed ei, e cujus manibus quispiam redimitur, pretium sit solvendum. Possunt ergo Christus & Moyses hæcenus, etiam quoad modum liberandi inter se jure optimo conferri. nec ullum robur habet, quod subjicit Grotius: *neq; magis ex eo sequitur, Christum satisfaciendo nos non liberaffe, quia Moyses id non fecerit, quàm Christum nos liberaffe per hominum mortem, quia id fecerit Moyses.* Non est enim horum par ratio. Nam cæteræ comparationis partes, quæ sunt in confesso, non cogunt statuere, Christum nos liberaffe per hominum mortem, quemadmodum fecit Moyses: sed quodd in eo conveniant Moyses & Christus, quodd neuter Deo verè satisfecerit, neuter verum pretium solverit, cæteræ similitudinis partes, quæ sunt manifestæ, demonstrant. Quanquam etiam interneccioni illi hominum per Moysen factæ aliquid in redemptione nostra per analogiam respõdet; (nam ut idem prorsus fecerit Redemptor noster, quodd Moyses, similitudo non exigit:) quia quemadmodum Moyses populum ex servitute Ægyptiaca & de manu Pharaonis redemit, ipso Pharaone ejusq; copiis divina virtute, quæ ipsius operâ interveniente exerta est, deleris: ita Christus nos ex hostium nostrorum spiritualium manibus redimit, hostibus illis divina virtute extinctis. Quia verò ejus rei complementum fiet in supremi judicii die, ubi ultimus & deterrimus Christianorum hostis mors delebitur, & is qui mortis habet imperiũ, h. e. diabolus, ideò dies ille, dies redemptionis est, & ita appellatur Eph: 1. 14: 4. 30: adde Luc: 21. 28. Rom: 8. 21, 23. Nec illud validius est, quodd addit Grotius: *Quod si ad modum pertineret comparatio, ut rectius procederet, dicendum esset, Christum nos liberaffe miraculis ut Moyses, non autem morte nec sanguine, quodd Moyses non adscribitur, nec adscribi potest.* neq; enim necesse est, si aliqua ex parte

vid: Exo: 6. 6.

Rom: 6. 6.

1 Cor: 15. 24, 25, 26.

Heb: 2. 14, 15.

Partic: 13.

parte, quod ad modum attinet, Christo cum Mose similitudo intercedit, prorsus in omnibus, quæ ad modum liberandi pertinent, similitudinem inter utrumque intercedere. Cur autem ea in parte, quæ nos volumus, rectè procedat comparatio, causa jam ostensa est. Adde, quod etiam miraculorum ratione, si modò comparatio rectè instituitur, intercedat Christo cum Mose in redemptionis negotio similitudo. Nam miraculis Moïsi, quatenus in eum finem fuerunt edita, ut agnoscerent Israëlitarum, ipsum sibi datum a Deo ducem, qui se ex servitute durissima in libertatem assereret, quod nisi factum esset, eum sequuti non fuissent, adeoque re ipsa non fuissent liberati, iis, inquam, respondent Christi miracula, quæ sive per seipsum, sive per Apostolos edidit ad demonstrandum, se a Deo missum, & datum nobis ducem, qui nos ex omnium hostium manibus sit erepturus, quod nisi crederemus, eum non sequeremur ducem, neque adeo liberatio nostra re ipsa consequeretur. Iis verò miraculis, quibus hostes Israëlitarum, Pharaon & ejus populus, non modò attriti & fracti, sed etiam deleti fuerunt, unde perfecta populi divini liberatio consequuta est, respondent ea Christi opera, quæ is ad dextram Dei sedens facit, & porro facturum est, præsertim in adventu suo, ad hostes nostros non modò frangendos, sed etiam penitus in nobis delendos, quæ in re perfectio liberationis & redemptionis nostræ consistit, ut paulò antè dictum. Quia verò Christus partim ad fidem nobis inserendam, nosque permovendos, ut ipsum sequamur ducem, quod ex nostra parte ad redemptionem perficiendam requiritur; partim verò ad jus liberationis a pœnis nobis pariendum; partim denique ad divinam potestatem adipiscendam, qua ipsi fuit opus ad hostes nostros penitus delendos, & nos perfectè liberandos, seipsum animamve suam impendit; idèò eleganter dicitur seipsum vel animam suam pro nobis dedisse λύτρον seu redemptionis pretium. Nam quemadmodum pretio impenso captivus liberatur: ita nos Christo in mortem dato liberati sumus ex hostium nostrorum potestate. Moïses nihil tale fecit, nec ut faceret, opus fuit: cum id haudquaquam requireret ratio liberationis ex servitute corporali, secùs atque in spirituali nostra redemptione contingit. Atque hæc est causa, cur vox λύτρος liberationi per Christum partæ additur a Scriptura, liberationi per Moysen partæ nusquam, quod hic Grotius objicit: non verò, ut ipse arbitratur, quod vox λύτρος, atque adeò etiam ἀπολυτρώσεως, propriè in liberationis per Christum partæ negotio accipiatur. Nam si quidquam fuisset a Moïse impensum, quod λύτρον ita commodè responderet, atque responderet id, quod a Christo est ad nos liberandos impen-

Impensum, posset scriptura vocem *λύτρω* Mosi accommodare non minùs, quàm vocem *λυτρωτῆ*, quam ob similitudinem tantùm, quæ ei cum propriè dicto redemptore intercedit, ad eum transfert.

Quod addit: *quid quod ne ex Socini quidem sententia modus liberandi idem est? Nam Moses, Iosue & alii liberarunt, non aliquid faciendo circa liberandos (quod Christo Socinus tribuit) sed amovendo eos qui libertati obstabant, hostes scilicet; id primùm nihil adversus Socinum. Neque enim uspiam simpliciter asserit, modum liberandi esse eundem: sed in re certa convenire. Deinde Moses, ut paulo antè vidimus, non parum circa ipsos liberandos fecit, dum eis, miraculis editis persuasit, se ad ipsos e servitute liberandos missum, quod nisi fecisset, eum sequuti non fuissent, & sic nec redempti. vide Exo: 4. ab initio per non paucos versiculos, & ad finem capituli. quamquam res aliàs satis est manifesta. Adde quòd Christus ex Socini sententia non eatenus tantùm, ut Grotius credere videtur, vel etiam potissimùm nos redimit, quatenus nos impellit ad id faciendum, quod ex parte nostra ad liberationem est necessarium: sed eatenus potissimùm, quatenus hinc quidem spe certa liberationem illam nobis impertit, aliquàdo autem, deletis omnibus hostibus nostris, re ipsa præstabit. Itaque non minùs quàm Moses hostes libertati nostræ obstantes amovet. quamquam eatenus etiam aliqua ex parte hostes illos amovet, quatenus nos ad id, quod ex parte nostra ad liberationem perficiendam requiritur, impellit. Non rectè autem Grotius Iosue cum Mose ratione liberationis conjunxit, & sic Christo opposuit. Mos enim, qui *λυτρωτῆς* dictus est, ex partes tribuuntur: Iosue verò, quòd populum in terræ promissæ possessionem miserit atque introduxerit. Itaque Christo, quatenus nos redimit, & e servitute hostium nostrorū liberat, Moses propriè respondet; Iosue verò eatenus, quatenus nos in futuræ terræ possessionem mittet, & ejus hæreditatem nobis distribuet.*

Concludit Grotius: *Retinendam hinc τὴν κυριολογίαν definitione tamen Socini nonnihil correctâ: ut propriè sit λύτρωσιν res aut factum, quo movetur quispiam, ut aliquem incommodo alioqui affecturus, eo liberari patiatur.*

Partic. II.

An *κυριολογία* sit retinenda, ex dictis constat. Definitio Grotii quo laxior est, duplici de causa. primò quòd statuit, *λύτρωσιν* propriè etiam ibi habere locum, ubi nulla est captivitas, de quo & antè dictum, & mox iterum erit agendum. Deinde quòd non omne factum, quo quis movetur, ut aliquem incommodo alioqui affecturus, eo liberari patiatur, *λύτρωσιν* propriè dictum est, sed id demum, quod detinenti præstatur, ut ei satisfiat. Potest enim quispiam ad al-

terum incommodo, quo cum affecturus erat, liberandum moveri precibus, lachrymis, pœnitentiâ, blanditiis, minis, jussu superioris, aliisq; similibus, quæ nemo λύτρεα propriè dici concesserit. An enim cum Moses, aut Deus per Moſen, Pharaonem movit miraculis editis, ut dimitteret populum, λύτρεον seu redemptionis pretium propriè dictum solvit, & Pharaoni satisfecit? aut si Moses precibus suis Deum movit, ut a Pharaone ipso plagas quasdam, quas ei inflixerat, averteret, λύτρεον verum pro eo persolvit? aut pro populo Iſraëlitico, cum eundem eadem ratione movit, ne populum funditus deleteret? aut cum Deus per angelum præcepit Abrahamo, ne filium, quem jam jam mactaturus erat, interimeret, λύτρεον jubendo persolvit? Quod si tam latè λύτρεα vocem extendit Grotius, concedatur sanè, Christum propriè dictum λύτρεον solvisse: quid hoc ad satisfactionem veram, quam λύτρεα & ἀπολυτρώσεως voce adstrui putat? an idem est movere aliquem ad liberandum alterum ab incommodo, quo illum fuerat affecturus, & eidem verè satis facere? certè Grotius hæc ipse superius distinxit, cum asseruit, *redimere crimina non tantum significare causam moventem ad liberandum, sed etiam, quæ compensationem aut satisfactionem includat.* Socinus etiam longè aliud satisfactionis nomine intellexit. At de re ipsa, non de voce est controversia. Sed etiam si tandè definitio Grotii admittatur, demonstrari tamen non potest, Christum λύτρεον propriè dictum persolvisse, nisi vox *movendi* in ea significatione accipiat, in qua Socinus etiam concederet, Deum a Christo motum ad remissionem peccatorum concedendam: quod si fiat, de verbis non de re Grotius Socino litem movebit, & hac in parte deferet ceteros, ni fallor, omnes, qui satisfactionem Christi ex Redemptione ipsi adscripta concludunt. quanquam eos in hac λύτρεα descriptione jam deservisse censendus est, etiam si vocem *movendi* strictius accipiat.

Partic: 16,

Reprehendit Grotius Socinum denuo, quòd immeritò λύτρεον ad solam captivitatem restringat, cum & serviituti, & exilio, & morti, & omni incommodo, a quo liberari possumus, ea vox conveniat. Nam & origo, inquit, λύω scilicet, ad ea quoq; pertinet, & communis usus non refragatur.

Socinus non quodvis λύτρεον, sed propriè dictum ad captivitatem restringit: impropriè faterur etiam aliis incommodorum generibus accommodari, & tanto quidem elegantius ac frequentius, quòd ea captivitati sunt viciniora, qualis est servitus, quæ ad ergastula & vincula sæpe progreditur. Idem de origine vocis, quæ est λύω, dicimus.

timus. Quis enim hescit, hoc verbum liberationi ab exilio, morte, infamia improprie accommodari? Quomodo ergo exinde, quoddam *λύω* istis rebus accommodetur, probari potest, *λύτρον* inde ductum ad eas proprie pertinere? Sed quia captivis generatim loquendo vincula proprie dicta solent adhiberi, & licet nonnunquam ea corpori adnota non sint, ita tamen ii attinentur, ut soluti non intelligantur: qua ratione dicit Cajus ne cum quidem solutum intelligi, qui in publico sine vinculis servatur: ideo verbum *λύειν* captivis peculiariter & magis proprie accommodatur. Hinc Act: 24. 26. *λύειν* esse captivitatem dimittere: eodem modo *ἀπολύειν* Luc: 23. 16, 17, 20, 22, 25. interdum etiam ex captivitate redimere; quam significationem etiam *λύεσθαι* habere, atque inde *λύτρον* deductum esse ex virorum doctorum sententia jam supra monuimus. Quare origine vocis inspecta constat, *λύτρον* & *λυτρώω* ad captivitatem proprie restringi debere. Hinc factum est ut, cum Aristoteles lib: 5. Eth: c. 6. *λυτρώων* simpliciter posuisset, interpretes, quos videre contigit, omnes id de redemptione ex captivitate acceperint, licet is alibi vocem *captivi* apponat. Idem apud Latinos auctores deprehendere licet in verbo Redimendi, qui etiam tunc, cum eo figuratè utuntur, ad captivitatem libenter alludunt, licet verbum Græcum ratione originis suæ magis quàm Latinum ad captivitatem respiciat, ut antea diximus.

D. De verb: signif
L. 48.

Ethic. 9. c. 24

Quæ de voce accipiendi subjicit Grotius, qua Socinus in sua pretii definitione non utitur, sed alibi de hoc redemptionis nostræ negotio differens, ea tam latè hic est extendenda, quàm latè antea extendimus verbum *dandi*, illius, ut loquuntur, correlatum, ita ut ad facta quoque accommodetur in alterius utilitatem suscepta ac præstita, & sic solutionis ac satisfactionis vim habentia. Quamquam cum *λύτρα* proprie dicta longè frequentius, atq; ut plurimum, non facta, sed res corporales, quæ dari & accipi proprie possunt, esse soleant, v. g. pecuniæ, seu, ut est apud Petrum, aurum & argentum: ideo ut tanto elegantior sit ista redemptionis metaphora, sacræ literæ non factum aliquod, v. g. mortem Christi, aut sanguinis fusionem, sed rem, h. e. Christum ipsum pro nobis traditum, aut animam ipsius, aut sanguinem *λύτρον* pretiumvé nominant, vel cum eo comparant.

Partic: 17.

1 Pet: 1. 18.

Quæ de pœna hic disputat, ea cap: 2. examinavimus. Zaleuci oculum, & eos, qui in decimatione puniuntur, *λύτρα* esse proprie dicta, ostendere debuit Grotius: improprie ita dici posse non diffitemur. Ex his autem duobus exemplis perspicitur, id etiam *λύτρον*

Partic: 18.

rectè dici posse, quod eum, qui alterum incommodo fuerat affecturus, revera non moveat, ut eum incommodo isto liberari patiatur, adeoque ex eo, quod Christus $\lambda\upsilon\tau\rho\nu$ pro nobis dederit, haudquam consequi, eum verè movisse Deum ad nos liberandos. An enim Zaleucus oculo sibi ipsi eruto seipsum movit, ut filium eo incommodo, quo eum erat affecturus, liberari pateretur, & non potius, tum amore in filium, tum populi precibus jam permotus, ut eum liberari veller ac decerneret, oculum sibi excussit, ut tanto commodius, quemadmodum ipsi videbatur, eum liberare posset? Causa quidem media, & veluti conditio quædam istius liberationis fuit Zaleuci factum, sed non causa, quæ verè ac propriè eum ad liberandum filium impelleret. Idem de altero exemplo dicimus. Neque enim quod decimus quisque puniretur, id revera movit Imperatorem ut cæteros liberari pateretur: sed quia Imperator majori parti parcere jam decreverat, ut nihilominus metus ad omnes perveniret, nec prorsus inultum esset facinus, cæteri quæ tanto facilius dimittere possent, in paucos animadvertit. Quare decimatio illa fuit quidem causa media liberationis, sed non causa impellens ac movens, in eam significationem movendi verbo accepto, in quam Socinus accipit, cum Deum morte Christi ad nos a pœna liberandos motum negat.

Partic: 19.

An Lustrum a $\lambda\upsilon\tau\rho\omega$ dictum sit, quod hic etiam urget Grotius, de eo non contendeimus. hoc quærimus, unde constet, Latinos, cum verbum Græcum suum facerent, propriam ejus significationem fuisse sequutos, & in lingua sua retinuisse. Quæ enim factum est, quod, cum vox Græca usitatè, ut Grotius haud negat, & maximè propriè, sumatur pro pretio, quod pro captivo penditur, & $\lambda\upsilon\tau\rho\omega$ pro liberare ex captivitate pretio dato, vox *lustrum* & *lustrandi* apud Latinos nunquam de hac liberatione, & pretio, quod in eum finem penditur, usurpetur, cum interim de rebus cum $\lambda\upsilon\tau\rho\omega$ nihil commune habentibus sumatur? nam *lustrare* Latinis etiam spectare significat: & *lustra* præter alia ferarum speluncas designant. An non inde pater, de significatione vocis Græcæ, præsertim propria, nihil certi ex usitata vocis Latinæ significatione colligi posse? Quod si eadem est vocis Latinæ & Græcæ ratio, cur apud Græcos etiam vox $\lambda\upsilon\tau\rho\omega$ & $\lambda\upsilon\tau\rho\omega$ non ita frequenter de expiationibus usurpatur, quemadmodum vox *lustrum* aut *lustrandi* apud Latinos? aut si ita frequenter usurpatur (quod tamen apud profanos scriptores rarè fieri crediderim, si modò sit usquam) cur ea loca non attulit potius Grotius,

Grotius, quàm Latinorum testimonia; cum exinde longè certius de propria ejus vocis significatione judicari posset? Sed præterea non constat, lustrationem apud Latinos sua vi significare liberationem per poenam succedaneam, h. e. poenam rei aut personę in locum nocentis substitutę. Lustratio enim sæpe fiebat iis rationibus, quę cum poena nihil cõmune habebant. Nam, ut testatur Alexander ab Alex., tres istę lustrandi atque expiandi species veteribus fuerunt usu frequentes, ut aut tædā & sulfure purgarentur, aut aqua abluerentur, aut aëre ventilarentur. Ipse Grotius suprā produxit exemplum Oræstis, qui ἀστροῖς seu ablutionibus delictum suum expurgavit, ut testantur versus Sophoclis ab eo citati. Idem exemplum produxit Alexander ab Alex. de istis lustrationum generibus agens. Infra: 10. ejusmodi lustrationis genus ex Ovidio commemorat Grotius, quod carmine novies repetito fiebat. Qui velit, videat etiam Calaubonum ad Persium, ubi de lustricis infantium diebus prolixè agit. Quod ergo sæpe veteres lustrarent victimis cæsis, quas Grotius punitas arbitrat, id non docet, hanc esse propriam vocis *lustrandi* significationem, seu hoc verbum sua vi significare liberationem a poena per poenam succedaneam: sed ejus significationem tam latè patere, ut hanc etiam liberandi rationem, quæ fiat per poenam succedaneam, complectatur, quod fiet, si lustrare accipias pro expurgare ac liberare a delicti poena, aut contaminatione aliqua. Taceo nunc, quod nihil constet, an a Vetr. creditum fuerit, victimas propriè loquendo punitas, & eam ipsam ob causam vim liberandi & expiandi habuisse. Fieri enim poterat, ut idè vim expiandi habere crederentur, quod in honorem Deorum a reo ac supplice mactarentur atq; offerrentur. Quamquam quia ob alienum delictum necabantur, & simile quippiam patiebantur ei, quod nocens ipse perpeti merebatur, poenę vox huc non ineleganter, sed figuratè transferri poterat. quod etiam de victimis legalib: dici potest, & simili metophora nos quoque Christum pro nobis punitum agnoscimus.

Lustrare & placare numen eadem non sunt ratione significationis, licet ex paganorum sententia potuerint esse conjuncta. Nam Scholiastes, quem citat Grotius, dixit *lustrare civitatem*: at non dicimus *placare civitatem*, sed *numen*, ut Cæsar dixerat. nempe quia *lustrare* est expurgare & liberare, quod de civitate rectè dicitur. Ἰλασμός & λύτρωσις, præsertim impropriè dictum, concurrere possunt, sed vis verborum diversa est. Quod λύτρωσις & καθαρισμός Heb: 9. pro eodem ponantur, id pro Socino facit: cum verbum καθαρίζειν nihil sit aliud, quàm expiare, expurgare a reatu, vel contaminatione aliqua,

Genial: diere
L. 5. c: 27.

Partic: 10

aliqua, quod nullum verum pretium, nullam satisfactionem arguit. Pergit Grotius: Neq; verò ex eo tantum inferitur, λύτρον in hoc argumento sumendum proprie, quia nulla efficax ratio nos cogit ad improprietatem descendere, sed hinc etiam multo magis, quod neq; ex profano, neq; ex sacro scriptore locus ullus profertur, in quo λύτρος significatio extra descriptionem a nobis positam porrigatur. Ex Græco locum nullum profert Socinus, ex Hebræo unum duntaxat Proverb: 13. v. 8. in quo est Copher. Sed præterquam quod latius potest patere Copher quam λύτρον, quia λύτρον est a λύειν, quod liberare significat, cum Caphar ut supra diximus, verbum sit πολύσχημον, non potest ulla argumento probari isto in loco voce Copher aliud designari quam id quod nociturum movere potest ne noceat, sive ille potentiam & affectum nocendi tantum habeat, sive in super jus etiam & potestatem.

Rationes efficaces, quæ cogant ad improprietatem λύτρος descendere, nos antea attulimus, nec afferre neglexit Socinus. Ostendimus etiam ex illis exemplis, quæ ipse Grotius paulo antè attulit λύτρος significationem extra descriptionem ipsius, si modò ex ea quicquam Socini sententiæ adversum colligi potest, extendi. Socini exemplum, non tam ex Hebræo, quam ex Græco petatum censeri debet, cum Græci interpretes vocem Hebræam Copher λύτρον verterint, Latini redemptionis pretium. Quamquam etiam si Hebræam tantum vocem urssisset Socinus, non tamen exemplum ad id, quod probandum sibi sumserat, esset inefficax, modò constet, vocem Hebræam hoc loco eam habere significationem, quæ voce λύτρος apud Græcos rectè possit efferri: eam autem significationem habere, ipse Grotius fatetur. Quare nihil ad rem facit, quod vox Hebræa sit πολύσχημος, & latius patere possit: modò hic latius non pateat, & voce λύτρος rectè vertatur, ut a Græcis factum est. Etiam si autem vox Hebræa, adeoq; etiam λύτρον, quod illi hoc loco in Græco respondet, significet tale quid, quod nociturum movere potest ne noceat, non tamen inde sequitur, propriè hic accipi λύτρον, & satisfactionem veram significare, quam solam ob causam Socinus hunc locum protulit. Quamquam probatio Grotii, quam subjicit, infirma est: Simile enim est, inquit, Salomonis istud: Copher, aut si ita placet, λύτρον viri sunt divitiæ ejus, isti sententiæ apud Iobum c. 2. 4. quicquid habet aliquis, id pro vita sua daturus est. Est enim hic inter cetera divitiarum usus, quod multorum iram aut justam aut injustam possunt placare, atque iram noxam imminentem avertere: juxta illud, Munera crede mihi PLACANT hominesq; Deosq;. Ac planè est in ista gnoma commodorum, quæ

secum fert utraq; fortuna, elegans comparatio: Dives habet quo placere iratum: Pauper iræ alienæ minùs est obnoxius. Neq; enim divitiæ hoc loco considerantur, quatenus alicui dantur ad eum placandum, quemadmodum Grotius arbitratur, sed quatenus earum opinio terret alios, ne nocere velint. Ratio enim redditur ejus, quod superiori versiculo dictum est, quosdam, cum pauperes sint, divites se simulare. Ratio verò non est: quia divites habeant, quo placent iratum, (quid enim hoc prodest iis, qui reipsa sunt pauperes, licet divites se simulent?) sed quòd opinio hæc divitiarum efficere possit apud alios, ne illis nocere veliut. Non enim facilè audemus eos, quos divites esse arbitramur, offendere. Ex quo apparet, *λύτρον* hic in eum sensum accipi, qui nullam satisfactionem arguat. Quid enim opinio divitiarum, quæ efficit, ne quis alteri noceat, ad satisfactionem? plura de sensu hujus loci dixit Socinus lib: 2. c. 2. ubi ostendit, etiam ea, quam Grotius vult, explicatione admissa, *λύτρον* hic propriè non accipi.

Pergit Grotius: *Quod si maximè verum esset λύτρον accipi posse pro qualicunque impendio, etiam quo ad liberandum nemo moveatur (quod nullo exemplo probatum est) tamen vox ἀντιλύτρον, qua Paulus utitur 1. Tim: 2. 6. significantior est, quàm ut tam frigidam interpretationem admittat. Vox enim ἀντι, in compositione aut contrarietatem, aut commutationem significat. Hic contrarietas locum non habet: significatur ergo compensatio.* Partic: 22.

An frigida sit interpretatio vocis *λύτρον*, cum sumitur pro impendio, quo interveniente non secùs quispiam e captivitate ac servitute spiritali liberatur, atq; pretio dato liberari solent ii, qui propriè sunt captivi; eruditus lector judicet. An fortè frigidè loquutus Grotius videtur Otho apud Tacitū, dum affatus milites, extrema pro ipso pati & cum hoste congredi paratos: *Hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto.* Grande vitæ suæ pretium dixit, non quod alicui pro vitâ ipsius dare ac persolvere vellent milites, nec quod ad aliquem placandum, ac ne nocere vellet, movendum esset comparatum: sed quod ad vitam ejus periculo ac morti eripiendū pertineret, idq; e ratione, quòd hostes periculo militum profligari possent. At eadem est hac in parte Pretii ratio quæ *λύτρον*: imò idèò *λύτρον* movendi aut satisfaciendi vim habet, quia pretium quoddam est. unde quod Christus *λύτρον* dixit, id Paulus *τιμὴν* seu pretium vocavit 1. Cor: 6. 20. & 7. 23. & in verbis Othonis istud vitæ pretium non malè *λύ-*

τῆς voce reddideris. Quis ergo frigidum cēleatur, si quis dicat, Christum pro nobis λύτρον, & grande vitæ nostræ pretium dedisse, cum, ut nos ab æterna morte liberaret, animam suam impendit, & di-
 ram mortem adiit? cum vel id solum, quod virtus alicujus pericu-
 lis objiciatur pro altero, possit alienæ vitæ pretium eleganter dici.
 Quod ad argumentationem Grotii ex particula ἀντί attinet, in ea
 terminos apertè mutat. Nam cum in præmissis *commutationis* fecit
 mentionem, in conclusione *compensationem* reponit. At non om-
 nis commutatio compensatio est, compensatio, inquam, vera, seu
 satisfactio, quam Grotius intelligit. Nam, ut in exemplo proposito
 maneamus, si milites periissent, Othone, qui perire debebat, salvo
 remanente, commutatio hinc quædam fuisset, & milites illi potuis-
 sent dici Othonis ἀντίλυτρον, nec tamen ulla facta fuisset compen-
 satio seu satisfactio. Commutatio genus est compensationis. Genere
 autem posito non quævis ponitur species. Socinus in hoc ipso re-
 demtionis negotio versans, & vim particule ἀντί, quamquam extra
 compositionem, in loco Matth: 20. 28. excutiens, commutationem
 agnoscit. Nam postquam dixisset, quando de redemptione sermo est,
 locum esse præpositioni ἀντί ob commutationem illam, quæ in om-
 ni redemptione fiat: Pretium enim redemptionis dari, & captivum
 recipi subicit: & sanè in hac ipsa redemptione nostra per Christum fa-
 cta, licet, ut supra docuimus, metaphorica, hæc commutatio facta est,
 quod Christus animam suam, ut loco isto (Matth: 20.) dicitur, dedit, & nos
 recepit, id est e peccati servitute liberatos sibi asseruit. Talis commuta-
 tio, quæ nullam compensationem satisfactionemq; nullam placati-
 onem cujuspiam arguit, indicatur Prov: 21. 18. Redemptio iusti (vel pro
 iusto) impius, & pro rectis iniquus, id est, quemadmodum aliis doctis-
 simis viris consentientibus explicatur in Bibliis magnis Rob: Steph:
 Subducitur periculo iustus, & impius pro iusto subit periculum. cuius rei
 exemplum extat Esa: 43. 3. ubi Deus dicitur redemptionis pretium
 pro Israëlitis dedisse Ægyptum, Chus, & Saba: quod repetitur v. 4.
 ubi dicit Deus: dabo hominem pro te, & populos pro anima tua:
 non quod hostibus populi sui satisfacere & iram eorum hac ratione
 placare voluerit; sed quod, ut Israëlitarum hostium manus effugerent,
 eorum imperum in Ægyptios, Æthiopes, & Sabæos converterit: ubi
 est commutatio sine solutione aut satisfactione. Ex quibus locis e-
 tiam apparet, satis elegantem & usitatam censeri debere vocis λύ-
 τρον & similium interpretationem, quam Socinus sequitur. Siquidem
 in his etiam duobus sacrarum literarum locis vox Hebræa Gopher,

quam

quam voce *λύτρων* in Græca versione Proverb: 13. 8. redditam ante vidimus, & hic rectissime reddi docuerunt illi interpretes, qui vel Redemtionem, vel Pretium pro ea reposuerunt, id tantum significat, quo interveniente quispiam periculo aut malo liberatur, non secus atq; si pretium pro illo fuisset solutum. Nec injuriâ quispiam posset, verba sacrarum literarum aliquo modo sequutus, dicere: impium esse *ἀντίλυτρον* iusti; Deum Ægyptios & alios dedisse *ἀντίλυτρον* pro Israëlitis.

Quod addit: *ἀντίλυτρον* esse tale *λύτρον*, in quo liberator simile quiddam subit ei malo, quod ei imminerebat, qui liberatur: id in thesi quidem non probamus, sed in hypothesi libenter admittimus. Cur id in genere universo non admittamus, causa est, quia si hostes inter se permutent captivos, ut non raro accidit, hic captivus est illius *ἀντίλυτρον*, nec tamen liberator quicquam simile patitur ei malo, quod ei imminerebat, qui liberatur, sive per liberatorem intelligas eum, qui captivum captivo redimit, sive ipsum captivum, qui ab altera parte redditus alterum liberat e captivitate. Neuter enim horum aliquid mali perpetitur, ei præsertim simile, quod liberando imminerebat. Quid quodd, ut viri docti notant, & res ipsa satis ostendit, pecunia pro captivo soluta *ἀντίλυτρον* rectè dicitur. Est enim hic commutatio ea, quam *ἀντί* designat. liquidem pecunia datur, & captivus vicissim recipitur. At tunc liberator, qui nullus est alius, quàm is, qui pecuniam solvit, non patitur simile quiddam ei malo, quod illi imminerebat, qui liberatur. Quodd si Grotius id, quod asserit, ex eo concludere velit, quodd *ἀντίψυχοι*, quos hic commemorat, eo sensu dicantur, nimis infirma erit ratio. Neq; enim hic sensus oritur ex sola particula *ἀντί*, sed etiam ex adjuncta *ψυχῆς* voce. Denotat enim vox *ἀντιψύχων* eos, quorum alter pro altero animam ponat aut devoveat, & sic id malum, quod alteri subeundum erat, ejus loco subire non detrectet. In aliis vocibus ex particula *ἀντί* compositis eam vim esse non statim est necesse. In hypothesi autem, h. e. in Christo liberatore nostro, qui *ἀντίλυτρον* nostrum est, id agnoscimus. Nos enim mortem ferre debebamus: ille, ut nos ab ea liberaret, mortem sustinuit. Quanquam mors illa, quam nos subire merebamus, æterna erat; quam Christus subiit, temporaria. Et huc libenter referimus illud Gal: 3. 13, in quo ait Grotius egregiam esse vocis *ἀντίλυτρον* περιφρασιν, Christus redemit nos ab execratione (legis omnino Grotius) factus pro nobis execratio. de quo loco egimus cap: 1. Sensus epimi est: Christus redemit nos ab æterna morte, quæ erat illa

Partic: 1

a pro vel vicem
b anima.

illa execratio, quam lex minabatur, dum ipse pro nobis tale mortis genus subiit, quod olim coram Deo erat execrabile, nempe mortem crucis. Quamquam, ut cap: 1. monuimus, hic locus de solis Iudæis revera loquitur, nec tam latè patet, atq; iste, in quo Christus se ipsum dicitur ἀντιλυτρον dedisse pro omnibus.

Partic: 24.

Pergit Grotius: Ad hæc accedit, quòd sanguinem Christi Petrus auro & argento comparat, tanquam majus quiddam eo ipso quàm pretium est. 1. Pet: 1. 18. Solent autem aurum & argentum esse verè pretium, non figuratè. quare & sanguis æquè aut multo etiam magis verè sit pretium, necesse est.

Vocem verè apud Grotium accipio pro propriè. hoc enim est quod Socinus negat; & Grotius satis apertè vocem verè opponit verbo figuratè. Aliàs si verum opponatur falso ac fictitio, conclusio Grotii nihil adversus Socinum faciet. Nam etiam id, quod figuratè tale est, verè tale est. Consequentia in argumento Grotii nulla est: sanguis Christi majus quiddam est argento & auro quàm pretium est: ergo æquè aut multo etiam magis propriè pretium est. Si quis diceret: se non auro & argento, sed sanguine suo, qui istis longè sit pretiosior, libertatem patriæ redemisse, quia pro libertate patriæ pugnans sanguinem fuderit; an æquè, imò etiam magis propriè sanguinem suum diceret esse pretium, quàm soleat esse aurum & argentum? Si Otho, cujus verba ex Tacito suprà citavimus, dixisset: Aurum & argentum si pro me impendere velletis, ferrem: sed virtutem vestram periculis objici nimis grande vitæ meæ pretium puto: an quisquam putasset, objici virtutem militum periculis, propriè dictum esse pretium, & quidem magis, quàm aurum & argentum aut saltem ab Othone hoc modo verba ista intellecta? Sic quispiam Grotium imitatus argumentaretur: sermo Dei vivus, quatenus acutus est, aut secandi vim habet, comparatur cum gladio ancipiti, tanquam quippiam acutius, Heb. 4. 12. At gladius anceps est propriè non figuratè acutus. Ergo sermo Dei æquè, aut etiam multo magis propriè est acutus aut secandi vim habet. Et ne a loquendi genere, quo Petrus utitur, longiùs discedamus, ex eo, quòd dicitur Prov: 3. 14, 15. meliorem esse negotiationem sapientiæ, negotiatione argenti, & auro meliorem esse ejus proventum, & pretiosiore margaritis; ex eo, inquam, collegerit quispiam, negotiationem ac proventum sapientiæ magis propriè dici, quàm dicatur negotiatio ac proventus auri & argenti: quia sit quippiam ea negotiatione ac proventus majus, & quidem quàm talis: hæc verò sit negotiatio ac proventus propriè dictus. Sed quid aliunde petimus exempla? an non de Deo ipso

ipso dici potest id, quod hoc loco Petrus scribit, nempe cum nos non auro & argento, sed pretioso filii sui sanguine ex vana cōversatione nostra redemisse? At Deus nemini verū & propriè dictum solvit pretium, neminem ut nos incommodo, quo nos affecturus erat, liberari pateretur, movit. Adde quòd hīc, ut suprà docuimus, sermo sit de redemptione seu liberatione ab impia vita, in qua non Deus, sed diabolus homines detinuit, adeo ut si de vero pretio sit sermo, necesse sit, illud Satanæ persolutum, & eum in finem Christi pretiosum sanguinem fufum, ut ei satis fieret, isq; hoc pacto moveretur ad nos ab impia vita liberandos, quo nihil dici potest absurdus. Mirum autem est Grotium non animadvertisse dicti sui absurditatem, dum non contentus dixisse, sanguinem Christi æquè verè esse pretium, addit: *aut multo etiam magis verè* (h.e. propriè) *esse pretium*. An non enim maximè propriè pretium esse solent aurum & argentum? quid illis, quod ad proprietatem verbi pertineat, deest? Majus quidem pretium esse potest, vel, ut Petrus loquitur, aliquid pretiosius seu præstantius, sed non magis propriè pretium. nec sanè apud Petrum comparatio est inter aurum argentumq;, & inter sanguinè Christi, ratione proprietatis pretii, sed ratione magnitudinis seu præstantiæ: qualis comparatio est etiam suprà hoc eodem capite v. 7. ubi probatio fidei dicitur pretiosior auro quod perit. Est autem illud etiam observandum, quod Socinus jam monuerat, vocem *pretiosi* opponi *corruptibilibus*, adeoq; significare tale quippiam, quod nunquam perit, sed cujus vis perpetua est, qualis oppositio est etiam d. l. v. 7. quia vis quoque fidei, aut probationis ejus, nunquam perit. Sanguinis autem Christi vis ideo nunquam perit, quia est æterni foederis sanguis, qui divina promissa in perpetuum nobis confirmat, peccataq; nostra expiat; præsertim quia Christus per sanguinis fusionem ad resurrectionem & gloriam illam, de qua Petrus in sequentibus loquitur, pervenit, quâ fides & spes nostra maximè nititur, & ex qua expurgatio peccatorum nostrorum perpetua potissimum proficiscitur.

Quæ sit pretii natura, ex definitione speciei, seu λύτρων, suprà constituta potest colligi, ablatâ differentiâ λύτρων specificâ. Requiritur autem ad illud, ut ei, qui valore ipsius atque æstimatione ad rem aut jus aliquod concedendum moveri debet, pro ea solvatur ac præstetur; quod Grotius omisit. An autem ejusmodi pretium Christus pro nobis persolverit, & ex superioribus constare potest, & ex dicendis apparebit.

Scribit ampliùs: *Addi possunt his illi loci, qui ostendunt a Christo datam*

Partic: 25.

Partic: 26.

datam carnem suam, aut seipsum pro vita mundi, ut nos liberaret Ioh: 6. 51. Tit: 2. 14. Est enim hæc phrasis dare aliquid propter aliquid, verò pretio accommodatissima.

Est quidem phrasis hæc *dare aliquid propter aliquid* verò pretio accommodatissima, sed non tamen, ubicunque illa extat, verum pretium significat: tum demum verum pretium significaret, si persona esset addita, cui ut satisfaceret, res aliqua data diceretur, cuius hic nulla sit mentio, nec uspiam in toto hoc negotio. At pretii est, non tantum dari seu impendi simpliciter propter rem aliquam, sed dari ut cuiuspiam satisfiat, seu alicui persolvi. Paulus 2 Cor: 12. 15. ait, ego libentissimè sumtum impendam, & *expendar pro animabus vestris*, quæ phrasis non minùs est accommodata pretio propriè dicto, quàm illa *dare aliquid propter aliquid*, nec tamen quemquam esse arbitror, qui non videat, Paulum, dum de se pro animabus Corinthiorum expendendo loquitur, propriè dictum pretium non intelligere, quod alicui pro illis solvere sit paratus, sed simpliciter dicere velle, se libenter vitam suam in discrimen adducturum, aut reipsa profusurum, dummodo ipsorum animabus aut vitæ eo pacto queat consulere. Novit autem Grotius, *dare in hac materia esse dare in mortem*, quod pretium propriè dictum non arguit. Hoc enim modo ipsemet cap: 1. explicuit illud Ioh: 3. 16, ubi Deus dicitur *dedisse* filium suum, exigente id loci sententia. Eodem modo capienda est hæc vox Gal: 4. Eph: 5. 22. Est enim in simplici verbo *dandi* usitata ellipsis, quæ est in composito *tradendi*, cum quo id in hoc negotio commutatur. Confer cum his locis istos Rom: 4. ult: 8. 32. Gal: 2. 20. Quamquam ellipsis in verbis his usitata, non eodem semper modo, sed pro ratione ejus, de quo agitur, supplenda est, ut notavit Beza ad Marc: 1. 14. ubi subauditur *in custodiam*, quemadmodum & Matth: 4. 12. Monere autem poterant Grotium ii loci, in quibus Deus ipse filium suum unigenitum aut proprium dedisse, idq; ad nos ab interitu liberandos, aut pro nobis tradidisse dicitur, ne ex locis similibus, de eadem re loquentibus, propriè dictum pretium colligeret: siquidem Deus pretium nemini persolvit aut præstitit. Ad hæc quòd necesse fuisset, si satisfactionis dogma sequamur, ipsi Deo pretium illud solvi ac præstari, qui tamen id ipsemet dedit atq; impendit. Præterea in loco Tit: 2. quem Grotius adduxit, sermo est de redemptione ex servitute peccati, seu liberatione ab impia vita. Hujus autem causæ Deo non erat persolvendum pretium, nec ulla ratione erat movendus, ut nos ab illo iugo liberari pateretur, cum id ipse vehementer desideraret, & unicè quæreret.

Pergit: Socinus hæc, aliq; loca plura, in quibus mors aut sanguis Christi pretium liberationis nostræ vocatur, aliter eludere non potest, quam ut dicat, esse quidem effectum mortis Christi liberationem nostram a pœnis (de liberatione enim a servitute peccati hic agendi non est locus) sed quo ad nos, non quo ad Deum: id est non Deum per eam adduci, ut nos liberet, sed nos ut ad liberationem perveniamus. Sed hoc effugium tum ea quæ diximus, tum alia multa præcludunt.

Socinus nec scripturæ loca eludit, nec effugia quærit. Grotius nihil horum ostendit. Loca quæ hætenus adversum nos adduxit, non omnia de liberatione a pœnis agunt, ut ipse est arbitratus: sed nonnulla de liberatione a peccatorum servitute. Non sufficienter autem explicuit, quo pacto sanguis Christi pretium liberationis nostræ a pœnis dicatur: imò id omisit, quod in liberatione a pœnis, quæ re ipsa fiat, potissimum est, & a Socino eo loco, ad quem Grotius hic respicit, qui est lib: 2. cap. 2. cum de ea ageret, solum expressè fuit commemoratum. id verò est, quòd mors Christi causa fuerit, ex decreto divino necessaria, sempiterni ipsius regni ac sacerdotii, ex quo liberatio a pœnis actu ipso proficiscitur, seu, quod eodem recidit, supremæ ipsius potestatis, quâ nos ab omnibus divinis supplicis tuctur. Videantur ea, quæ Socinus d. l. disseruit de verbis Hebr: 9. 11, 12. & conferantur cum iis, quæ superiùs eodem cap: disputârat de ea liberatione a peccatorum pœnis, quæ re ipsa fiat, quæ tertia est apud ipsum Redemptionis significatio. prima enim est, liberatio e servitute ipsius peccati; secunda, liberatio a pœnis, quam spè certa in hoc seculo habemus, seu, ut nos cap: 1. de remissione peccatorum loquuti sumus, quæ in jure consistit. Grotius id, quod Socinus ad liberationem e peccati servitute propriè retulerat, de liberatione a pœnis agens commemoravit: qua in re non peccasset, si modò id, quod hic præcipuum est, non omisisset, & duos liberationis a pœna modos, quorum alter in jure, seu spe certa consistit, alter in actu ipso, inter se distinxisset. Ex quo apparet, infra quoq; Socino fieri injuriam, & sententiam ipsius mutilari a Grotio, dum ita scribit: Quicquid Socinus de nexu liberationis nostræ cum morte Christi loquitur, ita summatim explicari potest. Liberatio (ut ipse sentit) ex sanctimoniam vitæ sequitur: sanctimonia ex spe præmii: spes primò ac potissimum ex resurrectione nascitur: morti autè tribuitur, aut qua via est ad resurrectionem, aut qua resurrectioni conjuncta ac comparata spem eandem confirmat. In quibus verbis præter id, quod modò diximus, nec illud rectè explicatū est, quo pacto mors Christi spem nostram confirmet. Mors n. Christi id præstat non tantum mediata & veluti consequen-

ter, sed etiā primò & immediatè, licet vis ea, non consequuta resurrectione, non fuisset apparitura, sed potiùs disparitura, quemadmodum docuimus cap: 1. partic: 103, 104, 109. Itaq; redemptio seu liberatio a pœnis, præsertim quatenus spe certa in hoc seculo obtinetur, seu in jure consistit, etiam primò & immediatè ex morte Christi pendet. Quòd si quis Socini de liberatione a pœnis sententiam ex toto eius libro collectam plenius velit cognoscere, videat ea quæ cap: 1. disseruimus de modo, quo remissio peccatorum ex morte Christi fluat: siquidè liberatio a pœnis, seu redemptio hæc, de qua cum Grotio disputamus, nihil est aliud, quàm peccatorum remissio, ut ipse Apostolus docet Eph: 1.7: Col: 1.14. Videantur etiam ea, quæ suprà hoc cap: partic: 13. disseruimus, ubi ea, quæ de remissione c: 1. dicta sunt, ad redemptionis negotium aliquo modo accommodavimus. Istud adhuc, antequam ad sequentia pergamus, monendum est, etiam si inter modos, quibus nos mors Christi vel e peccati, vel e mortis servitute liberat, is quoq; sit, quòd nos moveat ad vitam sanctimoniam: id ipsum tamen vi vocis *λύτρω* ad mortem Christi relata, per se non significari, sed ex re ipsa intelligendum, aut aliunde cognoscendum esse. Vox enim illa simpliciter tantùm significat id quòd liberationis nostræ causa sit, quemadmodum *λύτρω* esse sollet liberationis captivi: quòd autem nos liberet nos ipsos movendo, hoc vi vocis non significatur. An verò, aut quo pacto ex Socini sententia dici queat, Deum per mortem Christi adduci ad nos liberandos, dictum est suprà partic: 3. & locis ibi notatis. Sed rationes videmus Grotii, quibus Socini sententiam a se explicatam oppugnat.

Partic: 28.

Primum n., inquit, vox *λύτρω*, multoq; magis *ἀντίλυτρω*, ejus sum natura, ut rem denotent, cujus prior sit effectus circa liberatorem, quàm circa liberatum.

Per liberatorem, ut apparet, cum nunc intelligit Grotius, qui incommodo, quo alterum erat affecturus, *λύτρω* interveniente liberari patitur, qualis est v. g. is, e cujus manibus captivus redimitur, cum antea eum intellexisset, qui *ἀντίλυτρω* est alterius. Nisi enim cum hoc loco intelligit, ex cujus manibus liberatur is, pro quo *λύτρω* solvitur, non video, quid hæc ratio faciat adversus Socini sententiam, prout a Grotio paulo antè explicata est, videlicet non Deum morte Christi adduci ut nos liberet, sed nos, ut ad liberationem perveniamus. Quòd ad rem ipsam attinet, etsi nos duplicem ostendimus modum, quo effectus mortis Christi, quæ liberationis nostræ pretium est, prius circa Deum, quàm circa nos versetur, siquidem

dem duplicem ostēdimus modū, quo mors Christi Deūm obligārit ad nos a pœna liberandos, aut id Christo dandū, unde liberatio nostra perfectē consequitur, & consequi ex Dei voluntate omninō debet: id tamen in hac redemptionis aut emtionis nostræ, itemq; pretii pro nobis impensī metaphora, non consideratur, nec ipsīs his vocabulis, quæ urget Grotius, exprimitur, sed aliunde aut ex re ipsa demum intelligitur. Et si enim Deus nos, nisi resipuissemus, puniturus, & mortis supplicio affecturus erat: tamen quia ipsemet tantopere desideravit, ut nos a mortis æternæ pœna liberaremur, & in eum finem charissimum filium suum impendit; ideo, quemadmodum suprā diximus, in hac redemptionis nostræ metaphora, non consideratur tāquam is, qui nos ad supplicium detinuerit captivos, & qui, pretio illi persoluto, fuerit movendus, ut nos ē captivitate dimitteret, atq; a pœna liberaret; sed ut is, qui nos emerit, aut redemerit, qui pretiū pro nobis impenderit, & nos sibi acquisiverit; quia hæ partes, si ejus erga nos affectum ac voluntatem, actionesq; in hoc negotio spectes, longē magis ei conveniunt, quā illæ: & ut a libi etiam monuimus, multō magis ille Christum movit ad mortem liberationis nostræ causā suscipiendam, quā Christus ipsum ad liberationem nobis re ipsa præstandam. Cum ergo Deo in hoc negotio non tribuantur partes ejus, qui nos incommodo affecturus detinuerit captivos, quem Grotius liberatorem appellat, ex eo, quod *λύτρον* & *ἀντίλυτρον* rem denotent, cujus effectus prior sit circa liberatorem, quā circa liberatum, non sequitur, effectum mortis Christi prius versatum fuisse circa Deum, quā circa nos. Diximus autem jam suprā, partes ejus, qui nos captivos tenuerit, & ex cujus servitute fuerimus liberati, in sac: literis tribui peccato, aut execrationi. atq; adeo etiam cæteris hostibus nostris spiritualibus, quos nemo liberatores dixerit, & circa quos si velis effectum mortis Christi prius versatum fuisse, quā circa nos (quanquam id de peccato ac morte nullo pacto dici potest) quid id adversus Socinū? Sed deinde in hac argumentatione sua pro concessio sumit Grotius *λύτρον* & *ἀντίλυτρον* propriē hīc sumi; quod non probavit. Nam si impropriē sumatur, negamus id, quod de voce hac asserit. Idem enim aliās dicendum esset de verbis *λυτρώω* & *ἀπολυτρώω*: cum tamen ea sapissimē talem significant effectum, qui primū, imō solum versetur circa liberatum: ut cum de ea liberatione, quæ absq; ullo sit impendio, sumuntur, aut etiam de alia quapiam, ad quam impendium quidem intervenerit, sed quo non satisfaceret cuiquam, qui incommodo esset affecturus eum, qui redemptus dicitur. Idem

Partic: 29.

quod de λύτρω dicimus, cōtingere in voce pretii, statim docebimus.

Secunda Grotii ratio est: *Deinde quamquam emere interdum sumitur pro acquirere simpliciter, ut vendere pro mancipare, tamen addita voci emtionis vox pretii (ut 1 Cori 6. 20. & 7. 23) propiorem similitudinem requirit. Est enim pretii maximè proprium, ut ab aliquo tantum aestimetur, quanti res.*

Concedimus Grotio propiorem vel perfectiorem hinc esse similitudinem. quid tum? an inde sequitur, effectum pretii priorem fuisse circa liberatorem, h. e. circa Deum, qui eam motus fuerit ad nos liberandos, quàm circa nos ipsos? quæ consequentia? Ideò prior hinc est similitudo, quia non sine impensa sumus acquisiti, aut ex hostium nostrorum potestate liberati, sed impendium in eam rem insigne factum est, quod pretio, quo interveniente emtio aut redemptio propriè dicta peragitur, eleganter respondet: imò nihil est in emtione ac redemptione propriè dicta, cui in emtione aut redemptione nostra aliquid aptè non respondeat, eo solo excepto, quòd hic nemo sit, qui pretium pro nobis impensum acceperit, seu cui id præstitum solutumq; fuerit; id quod pretii huiusimpropietatem arguit. Quòd si Grotius ex voce pretii id, quod vult, concludere cupit, necesse est ut ostendat, pretii vocem propriè hic accipi, non verò pro impendio tantum sumi, quo interveniente nos Deo ac Christo fuerimus acquisiti. Error autem Grotii ex eo satis patet, quòd in locis citatis de ejusmodi emtione sit sermo, quàm nos Dei ac Christi servi evaserimus, eiq; fuerimus acquisiti. Ita enim habet prior locus: *Non estis vestri. emti enim estis pretio. glorificate ergo Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt Dei.* Quis non videt hoc velle Apostolum, nos non esse nostri juris & arbitrii, sed Dei quanti quanti sumus, esse mancipia, qui magno pretio sibi nos emerit. Quare nos & corpus & spiritum nostrum ipsius gloriæ totum consecrare debere, adeoq; iis ad turpes cupiditates ac libidines nequaquam abuti: cum ea Dei sint, ac proinde in illius solius usus converti debeant. Alter locus est: *qui in domino vocatus est servus, servus Domini est. similiter qui liber est vocatus, servus est Christi. pretio emti estis: ne fiat is servi hominum.* Ideo nos pretio emtos dicit, quia Christi servi ac mancipia per mortem ipsius evaserimus. Qui verò Christi sit servus, simul etiam sit servus Dei. Quomodo ergo in hac emtione primus hujus pretii effectus versatus est circa Deum? An enim Deus erat movendus, ut nos suos ac Christi servos fieri vellet, cum id unicè cuperet, & in eum finem sanguinem filii sui fundi curaret, adeoq; non venditoris, sed emtoris personam hac in parte gerere?

Cui pretium
pro nobis
impensum
est in
gremium.

teret? Nos nos movendi eramus, ut peccato, imò & nobis ipsis mortui, Deo & Christo in posterum vivere vellemus. Nos pretium pro nobis impensum tanti, quanti res, vel potiùs majoris estimare debemus, id quod pretii maximè proprium esse ait Grotius, & cum sciamus, quanti Deo & Christo constiterimus, tanto majori studio ipsi servire. Ex dictis autem apparet, in eo etiam lapsum Grotium, quòd ea testimonia, quæ de liberatione a servitute peccati loquuntur, de qua hic agendi locum non esse paulo antè dixerat, protulerit, & de liberatione nostra a pœnis acceperit.

Tertia Grotii ratio est: *Πραίτρεα* apostolus ἀπολύτρωσιν exponit per ἱλασῆριον Rom: 3. 24. Est autem ἱλάσκειν αἷτις, qui versatur circa liberatorem priùs, quam circa liberandum. Et alibi Heb: nempe 9. 12. λύτρωσις exponitur per καθαρισμὸν, id est expiationem, de cuius vocis vi postea agemus. Partic: 30.

ἱλασῆριον, de quo loquitur Apostolus, non est quidem revera idem cum ἀπολυτρώσει, ut verba Grotii significare videntur, ad ἀπολύτρωσιν tamen pertinet. sed ponatur idem esse: non sequitur tamen, ἀπολύτρωσιν primò circa Deum, tum circa nos versari, h. e. Deum primò ad nos liberandos moveri, tum liberationem nostram subsequi. Docuimus enim suprà cap: 7. nihil tale ex voce ἱλασῆριον concludi posse: imò cum Deus ipse constituerit Christum ἱλασῆριον, contrarium inde colligi. Rationem ex etymologia ductam ibidem excussimus, & vel ex eo, quòd operculum arce fœderis ἱλασῆριον dictum fuerit, cuius nullus circa Deum effectus, nulla cum ad liberationem movendi vis fuit, infirmitatem ejus ostendimus. Vox καθαρισμὸς non significat actum primò circa Deum versantem, sed potiùs actum, qui circa ipsa peccata aut peccatorem occupetur. Quare quòd λύτρωσις per καθαρισμὸν exponatur, id non tantùm Socino non repugnat, sed etiam faver. Solet quidem in expiationis per Christum factæ negotio alludi ad actus circa Deum primò versantes, sed id nec fit vi vocis καθαρισμὸς seu expiandi: cum etiam Deus dicatur expiare: sed aliunde cognoscitur, & aliud est aliusio, ac rei quædam similitudo, aliud rei ipsius veritas sive proprietates, qua de re Deo dante agemus ibi, ubi Grotius.

Quarta Grotii ratio est: His adde, quòd cum effectus alicui rei tribuitur admodum frequenter, atq; ita ut nusquam inveniattribuitur aliis rebus, (quemadmodum effectus redemptionis ad mortem & sanguinem Christi refertur Gal: 3. 13. Matth: 20. 28. Marc: 10. 45. Tit: 2. 14. Hebr. 9. 15. 1. Cor: 5. 9. & 20. 28. Rom: 3. 24. Eph: 1. 7. tum necesse est finem proprium Partic: 31.

proprium magis & propinquum, quàm communem & remotum intelligere. At circa nos effectus liberationis & multis gradibus est remotus a morte Christi, & adeò non proprius, ut aliis rebus, quibus adscribi non solet, multò magis conveniat.

Hic primum erravit Grotius iterum, qui de redemptione ea, quæ liberatio est a pœnis, agens, citat loca de liberatione a servitute peccati, vel, quod eòdem recidit, de ratione, qua Dei aut Christi cultores ac servi fuerimus effecti, loquentia, de qua hic agendi locum esse negat. Huc enim pertinent illa Tit: 2. 14. Apoc: 5. 9. In citatione cap: 20. 28. erratum est, cum nec tot sint capituli verliculi, nec quidquam huc pertinens ibi legatur. Arbitror autem scribendum fuisse Act: 20. 28. Nam locus congruit; cum ibi dicatur, Deum per proprium sanguinem acquisivisse Ecclesiam: qui locus est similis illis duobus Tit: 2. & Apoc: 5. Deinde etiam si s. literæ, cum ipsa redemptionis voce utuntur, ob metaphoræ hujus concinnitatem & locutionis emphasin, nulli alii rei actum hunc expressè tribuant, præterquam morti Christi, quæ impendium continet illi simile, quod ad redemptionem propriè dictam requiritur: tamen cum eandem rem aliis vocibus exprimunt, nonnunquam apertè aliis eam rebus, idèq; etiam magis aut propiùs, præsertim cum de liberatione a pœnis, quæ actu fiat, loquuntur, quàm morti tribuunt; nonnunquam, ut ex re ipsa satis intelligitur, tacitè idem faciunt; quod posterius fit etiam in nonnullis locis, ubi ipsa Redemptionis vox extat. Redemptio enim hæc, de qua unà cum Grotio agimus, h. e. liberatio a pœna, nil est aliud, quàm remissio peccatorum, ut superiùs ex Paulo docuimus, quæ eadem justificatio dicitur. Hæc autem, præsertim si de liberatione sumatur a pœnis, quæ re ipsa fiat, resurrectioni Christi, & potestati illius supremæ, æternoq; ejus sacerdotio, magis etiam aut propiùs quàm morti tribuitur. qua de re citavimus cap: 1. hæc scripturæ testimonia: Esa: 53. 11: Act: 5. 31: Rom: 4. 25; 5. 9, 10: 8. 34: 1. Cor: 15: 17. 1. Thes: 1. 10. Hebr: 2. 17, 18: 7. 24, 25: 1. Ioh: 2. 2. Redemptio illa, quæ in adventu Christi nobis continget, unde dies ille dies redemptionis appellatur, quam eandem Paulus redemptionem corporis nostri, nempe a corruptione, vocat, & 1. Cor: 1. 30., ut viri docti animadvertent, inter beneficia Dei per Christum in nos profecta ultimo loco collocat, atq; a justiciâ, h. e. justificatione in jure consistente, & sanctificatione distinguit; hæc, inquam, nulli alii rei proxime ac propriè potest adscribi, quàm potestati Christi supremæ, quæ hostes nostros, quorum possidemus est mors, delebit, & corpora nostra humilia transformabit, ac similia corpori suo glorioso reddet, Phil: 3.

Iuc: 21. 28.

Eph: 1. 14.

4. 30.

Rom: 8. 23.

Pisca^ror.

Phil: 3. 20, 21: 1. Cor: 15. 24. & seqq. qua in re perfecta liberatio nostra a pœnis, quæ actu ipso fiat, consistit. Quapropter cum id ipsum, quod redemptionis nomine significatur, aliis etiam rebus quàm morti Christi tribuatur, idq; magis quàm morti aut propius, ex eo, quòd eam, cum hoc ipso nomine exprimitur, disertè nulli alii rei, quàm morti adscribitur, non sequitur, eam esse effectum mortis Christi proprium, nisi alia quadam ratione vocem proprii accipias, quàm Grotius facit, qua de re diximus cap: 1. partic: 26, 85. Præterea in eo etiam falsus est Grotius, quòd effectum liberationis circa nos, simpliciter ait multis gradibus esse a morte Christi remotum: cum tamen liberatio a pœnis, quæ in jure, aut in spe certa consistit, de qua loquitur Paulus Rom: 3. 24. Eph: 1. 7. Col: 1. 14. ut apud Socinum videre est, etiam proximè & immediatè ex morte Christi pendeat: siquidem, ut tum cap: 1. tum suprà hoc cap: docuimus, mors Christi etiam immediatè, idq; eximia quadam ratione, & ad remissionem peccatorum potissimùm spectante, divinas promissiones confirmavit, & sic jus quoddam ad liberationem re ipsa obtinendam nobis peperit. Vnde consequitur, eam ad liberationem è servitute peccati, de qua nonnullos locos a Grotio citatos agere diximus, eatenus etiam per se concurrere, & propinquiorem illius causam esse. siquidem ex ea confirmatione spes nascitur, ex hac pietas in Deum. Liberatio verò a pœnis, quæ re ipsa fiat, si eum spectes modum, quo eam mors Christi nobis pariat, quem Socinus de Redemptione agens insignitè commemoravit, uno tantùm gradu a morte Christi distat. Etenim mors Christi causa est supremæ Christi potestatis, seu maiestatis sempiterni Christi regni ac sacerdotiis: hoc liberationis a pœna. Si spectes reliquos duos liberationis huius modos, qui quidem sunt iidem cum liberatione a suppliciis ea, quæ in jure consistit, & liberatione a servitute peccati; quid de iis hac in parte sentiendum sit, ex dictis constare potest.

Ex his patet, verba illa, quæ subjungit Grotius, ad explicandam Socini de nexu liberationis nostræ cum Christi morte sententiam, quæ suprà particula 27. adscripsimus, valdè mutilam hac de re Socini sententiam exhibere. Constat etiam magna ex parte, falsò asserere Grotium, mortem isti effectui (h. e. liberationi nostræ) non nisi per accidens coherere: quia resurrectio fidem non faciat, nisi quæ est pars gloriæ Christi: gloria autem summa Christo etiam non mortuo potuerit cōingere. Pro concessò enim sumitur primò, mortem Christi ad liberationem a pœna non nisi eatenus concurrere, quatenus fidem nobis divinorum promissorum facit: deinde, eam non inge-

Partic: 32.

nerare nobis fidem, nisi per resurrectionem; deniq; resurrectionem non ingenerare fidem, nisi quâ sit pars gloriæ Christi: quæ omnia falsa sunt. De duobus prioribus dictum est hætenus: de postremo actum est cap: 1. partic: 21. Præterea etiam si gloria Christo summa, etiam non mortuo potuisset contingere, si rei natura inspicatur: ex decreto tamen divino, ob causas gravissimas ad salutem nostram spectantes factò, non potuit. quæ de re tum ab initio disputationis nostræ actum est, tum ut alia omittam loca, cap: 5. partic: 4, 5.

Partic: 33.

Ad sequentia Grotii verba: *quod autem Christus patiendò exemplum nobis quod sequeremur præbuit, id ad remissionem peccatorum, quæ Christo non contigit, aptari aminino non potest*; ad hæc, inquam, responsio patet ex partic. 98, 99, 100. cap: 1. ubi idem Socino Grotius objecerat. Diximus autem, nec Socinum de remissione peccatorum agentem solere exemplum Christi, præsertim expressè, commemorare; & licet ipsi Christo remissio peccatorum non contigerit, tamen id suo modo ad remissionem nobis parâdam facere. quod posterius exsequuri sumus d. partic. 100.

Partic: 34.

Pergit Grotius: *Quo ergo illa toties repetita mortis mentio in hoc redemptionis negotio? Duo adfert Socinus: primum quia in morte est impendium aliquod, quod non est in resurrectione, ideoque mortis mentio redemptioni est aptior: deinde quia charitas Dei & Christi in morte magis indicatur.*

Agnoscamus Socini dicta; eo tamen addito, quòd quæstio, ad quam respondet Socinus, comparatè fuerit instituta, hoc pacto: cur non potius resurrectio fuerit appellata redemptionis pretium, quam mors? ut tum ex Socini loco, tum ex rationibus ipsis, quas hîc adducit Grotius, præsertim priori, constare potest. Sed videamus, quomodo hæc Grotius refellat.

Partic: 35.

Ad primum quod attinet, eodem, inquit, relabimur. Nam si ex morte Christi per se liberationis nostræ effectus non est consecutus (quæ est ipsius Socini claris verbis edita confessio) nihil opus erat Christum & Apostolos aut redemptionis aut pretii meminisse, præsertim toties: cum liberatio aliis verbis commodius posset explicari.

Ut infirmitas argumenti, quo Grotius hîc utitur, tanto meliùs appareat, illud primum est monendum, cum sententiam verborum Socini, quæ extant ca: 3. lib: 2. (non 3. ut est apud Grot.) haud assequutum. Neque enim Socinus vult, ut proculdubio censuit Grotius, mortem Christi primò & immediatè, ac vî sua nihil conferre ad liberationem: sed, eam per se talem tantamque vim non habere, ut si resurrectio non fuisset consequuta, nos nihilominus per eam per-

tuissemus re ipsa liberari. Docuimus enim alibi, & suprà hoc cap: re-
petimus, vim mortis Christi veram, quam ad nos liberandos, seu
remissionem peccatorum nobis parandam habet, non apparituram,
sed perituram fuisse, seq; non exserturam, nisi Christus resurrexisset.
Contrarium postulat eorum sententia, qui morte Christi Deo
pro universis peccatis nostris plenè satisfecisse arbitrantur. Hoc e-
nim posito, non potuisset nos Deus salva æquitate ac iustitia sua a
pœnis non liberare, ut cap: 6. docuimus: nec quicquam ad eam rem
opus fuisset Christi resurrectione, quæ satisfactionis vim non auget,
sed potius minuit. Major enim futura fuisset Christi pœna, & sic ple-
nior per eam satisfactio, si in morte mansisset, quàm nunc, cum post
breve tempus resurrexit, & ad supremam ob passionem mortis feli-
citatem ac dignitatem a Deo erectus est, quod, ut alibi ostendimus,
ne pœnæ quidem in Christo locum relinquit. Atqui sententiæ huic
prorsus adversantur illa Pauli verba, quæ Socin^{us} pro se citat, 1. Cor:
15. 17. 18, ubi ait Apostolus: Si Christus non resurrexit, vana est fides ves-
stra, adhuc estis in peccatis vestris, etiam ii, qui in Christo obdormierunt,
perierunt. Cæteroqui fateri Socinum, mortem Christi per se vim ha-
bere ad liberationem nostram, quam tamen post resurrectionem
demum exseruerit, ex eodem loco, ubi verba a Grotio citata extant,
apertè constat. Postquam enim dixisset: Christi mors resurrectione
non consequuta, non solum nos non liberaſſet, sed omnis liberationis spem
prorsus ademisset, ut apertè colligitur ex cap: 15. prioris ad Corinth: b. &
ex aliis locis satis intelligi potest; addit: quanquam resurrectione deinde
consequuta ipsa quoq; mors P E R S E non leve pondus ad nos in fide sta-
biliendos, ut^b suprà demonstratum est, obtinet. videantur etiam ea, quæ
diximus cap: 1. partic: 104.

lib: 2. c. 3.

b lib: 1. cap: 10.
1. 3. c. 2.

Deinde verba illa Grotii: nihil opus erat Christum & Apostolos
aut redemptionis aut pretii meminisse, præsertim toties, vel significant,
non fuisse necessarium, ut his verbis uteretur Christus & Apostoli
vel non fuisse iustam aliquam causam, quæ suaderet, ut hac meta-
phora crebrius uterentur. Si prius, nihil ad rem facit Grotii argu-
mentatio. Multa enim, quæ non est fieri necesse, sunt tamen, & re-
ctè quidem atque eleganter. Resurrectionem nostram ac liberatio-
nem a morte cæterisque, quibus hic premimur, malis, redemptionis
voce in sac: lit: descriptam esse suprà vidimus, cum tamen res aliter
saris commodè ac magis propriè posset exprimi. Si posteriùs vult
Grotius; rationem consecutionis in argumento desideramus. Nam
etiã si effectus liberationis nostræ per se non esset consequutus ex
morte Christi, (ut eo sensu verba ista capiamus, quo ea capere vide-

tur Grotius) potuissent tamen Apostoli, non modò propter estatum scriptorum antiqui fœderis morem, Redemptionem pro simplici liberatione ponentium, sed etiam propter maximam similitudinem liberationis nostræ cum redemptione propriè dicta, tum redemptionis voce, tum, quia magnum ad eam perficiendam intervenisset impendium, etiam Pretii nomine uti. Neque verò novum aut inelegans censeri debet, pretiū comparari id, ex quo effectus, ad quem id dicitur intervenisse, per accidens tantum consequitur. Nam, ut Socinus jam scripserat, si quis amicum ex hostium manibus, hostibus ipsis, qui eum detinebant, occisis liberasset, interim tamen ipse non levia vulnera cum hostibus confligendo accepisset; non hostium interitum, sed suum sanguinem pro amici liberatione impendisse se diceret, quamvis non quia ipse sanguinem suum fudisset, (id enim per se liberationem potius impedit) sed quia hostes superasset & interemisset, ille liberatus esset. Eodem modo, si quis pro libertate patriæ pugnans oculum perdidisset, licet id non nisi per accidens cum libertate cohæreat, eleganter tamen dicere posset, se oculum pro libertate patriæ impendisse. Atq; huiusmodi phrasæ & in communi sermone, & in optimis auctoribus non sunt insolentes. quæ de re diximus etiam non nihil cap: 1. partic: 26. Quòd si hoc fieri potest, cum id, quod impensum esse dicitur, ad effectum, de quo sermo est, per se nihil confert: quanto rectius atque elegantius id fieri poterit, ubi id, quod impensum est, per se multum ad effectum confert, quemadmodum sanè mortem Christi ad liberationem nostram conferre ostensum est.

Partic: 36.

Pergit Grotius: *Altera verò illa consideratio, ut ad illas pertinet sententias, quæ charitatem Dei commemorant, ad alias certè quæ hoc non agunt, & ad ipsam redemptionis vocem explicandam parum commode affertur.*

Hic Grotius non eas tantum sententias commemorare debuit, quæ de charitate Dei agunt, sed etiam eas, quæ de charitate Christi ad quam nonnunquam peculiariter respicitur in sacris literis. Socinus enim, ut ex Grotii verbis suprà productis apparet, non tantum Dei, sed & Christi charitatem commemorat. Deinde si Grotius eas tantum sententias intelligit, ut quidem verba ipsius videntur indicare, quæ charitatis Dei, aut (ut hoc nunc addamus) Christi, expressam faciunt mentionem, vel quorum scopus verus est eam nobis commendare; qua ratione probabit, ad has solas pertinere rationem a Socino allatam? Nam si ve agatur de rebus a Deo per Christum promissis, & non nisi ex summa ipsius erga nos charitate pro-

fectis,

fectis, sive de earum spe animis nostris inferenda, & fiduciâ in ipsum nostrâ excitandâ, sive de reliquo officio nostro, atque imprimis de charitate erga Deum ac Christum, aut erga homines; nunquam aliena est commemoratio ejus rei, unde charitas erga nos Dei ac Christi potissimum eluceat, imò maximè accommodata. Ea enim res promissa divina confirmat, spem ac fiduciam nostram in Deum & Christum roborat, ad obsequium ei præstandum excitat, amorem ipsius ardentissimum in nobis accendit, ad diligendos alios, quos Deus ita charos habet, ut charissimum suum filium pro iis impenderit, curamque illorum suscipiendam, ad animas denique pro fratribus ponendas adigit. Cur verò Grotius non adduxit locos aliquos, in quibus de redemptione vel emtione nostra sit sermo, ad quos tamen nihil pertineat commemoratio ejus rei, ex qua charitas Dei & Christi maximè pateat? Quanquam ad veritatem verborum Socini satis est in plerisque locis ita se rem habere; cum non asserat, hanc solam esse hujus rei causam, sed potissimam, & latissimè patientem.

Quod verò ait Grotius, ad ipsam redemptionis vocem explicandam parum commodè afferri hanc Socini rationem, id nihil adversus ipsum facit. Neque enim Socinus hanc rationem ad ipsam redemptionis vocem explicandam affert: sed ad ostendendū, cur ita frequenter, & ubique ferè cum de liberatione nostra agitur, Christi mortis fiat mentio, quæ ipsius Socini sunt verba. Quanquam non injuriâ dici potest, Redemptionis vocem ad amorem Dei & Christi, qui ex liberatione nostri patet, indicandum aliquanto aptiorem esse, quàm simplex Liberationis nomen; præsertim si jam constet, eam in pleniore quadam significatione hic & posse & debere accipi, nempe ut significet, impendium in liberationem nostram esse factum; id quod ipsa liberationis vox nullo modo indicat. Nam liberatio vera & proprie dicta esse potest, ubi nullum prorsus factum est impendium. Manifestior autem adhuc res est, cum ipsum Pretii nomen ponitur.

Pergit: *Omitto jam, quod ne ostenditur quidem charitas ea re, quod boni nostri non tam causa fuerit, quàm nuda occasio.* Partic: 37.

Sed nos jam non semel ostendimus, mortem Christi, ex nostra sententia, non nudam boni nostri occasionem, sed veram fuisse causam. Quanquam etiam si ea mera fuisset occasio, ad salutem tamen nobis parandam aliquo pacto necessaria, nihilominus charitatem Dei, filium suum unicum morti tam diræ, ut hac occasione salutis nostræ consuleretur, objicientis, & Christi, rem tam acerbam nostrâ causâ suscipientis ostendisset. Charitas enim alicujus erga alterum

non minùs perspicitur, cum quis mali quippiam aut incommodi sciens prudens suscipit, ut ea occasione illi prosit, quàm cum ex eo ipso malo per se aliquid commodi in ipsum redundat. Sic charitas amici erga amicum ostenditur, si, ut eum ex hostium manibus eripiat, vulnera & mortem non detrectet, etiamsi ipsa sua vulnera aut mortem amico nihil prodesse, sed etiam per se obesse facile possit, cernat. Deniq; Christi saltem erga nos charitas morte ipsius demonstrari potuisset, etiamsi Deus nulla utilitatis ad nos reditura ratione habita decrevisset, ne is sine morte potestatem adipisceretur nos ipsà servandi, Christus autem, ut id beneficium nobis præstare posset, mortem eam, ut fecit, adiunxit, cum cæteroquin æternis gaudiis potiri sine ea posset. Verùm nos alibi satis ostendimus, salutis nostræ causà Deum decretum id fecisse, adeoq; summam inde, non modò Christi, sed & Dei erga nos charitatem. ex illius morte apparere. vide inter alia cap: 5. partic: 4, & 5.

Partic: 32.

Scribit ampliùs: Putat se Socinus nostram sententiam premere cum dicit, ita de redemptione per Christi mortem facta agere Scripturam, ut quiddam apertum ante oculos ponat, non autem ut occultam quandam indicet virtutem, qualem esse eam putat, quam nos ex Scriptura deducimus: sed hoc cum dicit, nos non vulnerat, & in se potius telum subministrat. Ea enim quæ sunt Dei, quis novit, nisi spiritus Dei, & cui ille voluerit revelare? 1 Cor: 2. 10, 11. At mortem Christi in hoc a Deo procurari, ut de ipso pænæ peccatorum nostrorum exigerentur, & ipse λύτρον nostrum fieret, dixerat multò ante Esaias, dixerat Christus ipse, nec aliud adumbrarunt sancti ritus in pristino fædere: ita ut qui ad ista attenderet, non posset Deicirca hoc negotium voluntatē ac decretum ignorare; ut jam recens, ipsam quodammodo naturam loqui, mortem esse peccati stipendium.

Locus 1. Cor: 2. 10, 11. de iis loquitur, quæ in ipso Deo latent, & a sola ipsius voluntate pendent, qualia sunt decreta consiliaq; ipsius, quatenus nondum vel verbis vel operibus sunt patefacta, præsertim clarè atq; apertè. Indicat id comparatio, qua utitur Apostolus, dum ait: quis enim hominum novit ea, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ubi quivis potest cernere, de iis rebus loqui Apostolum, non quas homo apertè facit, aut loquitur, sed de iis, quas apud se cogitat & decernit. Hæc enim nemo hominum novit, præter ipsius spiritum; postea demum ii, quibuscum animi sui cogitata communicat. Quid verò hoc ad Christi mortem, & ejus vim, præsertim postquam de ea moniti sumus, quod Socinus suis verbis addit? Mors enim Christi, ejusq; in salutis nostræ negotio vis, non est aliquid in Deo latens, sed testimonium potius apertum rerum aut consiliorum

rum in ipso per se latentium. Unde, ut ab initio disputationis nostræ vidimus, Paulus asserit, eam extitisse testimonium, testimonium, inquam, divinæ erga omnes benevolentia: & Iohannes eam inter testes divinos numerat, qui asserant, Deum nobis dedisse vitam æternam, & hanc vitam in filio ejus esse. Quare vis ea mortis Christi in salutis nostræ negotio, quâ sublatâ, Dei ac Christi erga nos charitas, aut promissorum nobis per ipsum propositorum veritas ex ipsa demonstrari non posset, non est ita occulta, ut eam, præsertim postquam jam sumus moniti, ex ipsa Christi morte, aut rebus eam consequutis cernere ac deprehendere non possimus, sed necesse sit ea in re divinis tantum viris fidem adhibere, & idè credere vim eam morti Christi inesse, quia illi ita affirmant, & testimoniis aliis demonstrent. Talis autem vis est ea, quam Grotius unâ cum aliis morti Christi tribuit, nempe Deo pro peccatis nostris satisfaciendi: id quod ex iis, quæ perpessus est Christus, nequaquam apparet; multò autem minùs ex iis, quæ eam sunt consequuta. Quid enim est, quod re ipsa tantum inspecta suadeat, quia Christus truculentam mortem subierit, in qua tamen non permansit, sed post breve tempus in vitam revocatus ad supremam æternamq; gloriam fuit translatus, eum divinæ justiciæ pro peccatis nostris satisfecisse? Sed ait Grotius: naturam ipsam quodammodo loqui mortem esse peccati stipendium: unde intelligi vult, ipsam etiam naturam quodammodo dictare, Christi mortem fuisse peccati pœnam. Sed primum aliud est, simpliciter ob peccata alicujus puniri, aliud Deo ejusq; justiciæ pro eo ejusvè peccatis plenè satisfacere, de quo Socinus loquitur. Deinde nos cap: 1. docuimus, non omnem mortem, sive naturalem, sive violentam intelligas, peccati esse stipendium. Vbi etiam locum Pauli Rom: 6. ult: ad quem non obscurè digitum intendit Grotius, excusamus. Itaq; ex eo, quod Christus mortem violentam subierit, concludi non potest, eum peccati pœnam subiisse. Prætereà quomodo natura ipsa loquitur, mortem esse peccati stipendium? Natura per se considerata alias potius mortis causas statuit, quarum vis non ex Dei voluntate pendeat, sed naturalis planè sit. At peccati vis, quam habet ad mortem nobis inferendam ex voluntate ac decreto Dei (nam hominum ob peccata morte quempiam plectentium nobis hîc habenda ratio non est) pendet, nec per se aut naturaliter eam habet.

Quod Grotius putat, ex hac Dei voluntate, quòd nimirum voluerit, ut de Christo pœnæ peccatorum nostrorum exigerentur, colligi ingentem Dei erga nos charitatem, idq; confirmat locis 1 Ioh: 4.

1 Tim: 2. 6

1 Ioh: 5. 10
scq;

Partic: 3.

10. Rom:5. 10. quibus addit 1 Tim:2: 6. in eo quantopere fallatur, ex superioribus capp: constare potest.

Partic. 40.

Ad sequentia Grotii verba quod attinet; etiam si quædam scripturæ phrasæ prima fronte videantur sententiæ Grotii aliquo modo favere: tamen si res paulò diligentius consideretur, diversam earum sententiam esse deprehenditur, quemadmodum hætenus nos ostendisse confidimus. Socini sententiā ex scripturæ verbis, præsertim inter se collatis, facillè posse intelligi, ex iis, quæ ab initio disputationis nostræ de vi mortis Christi in salutis nostræ negotio discussimus, si jungantur iis, quæ de remissione peccatorum nominatim disputata sunt cap: 1. constare arbitramur. De multitudine graduum, quos constituat Socinus in deducenda liberationis nostræ ex morte Christi consequentia, & hoc & primo cap: respondimus. De varietate deductionis, aut obscuritate sententiæ Socini, in explicando proprio locutionum de liberatione nostra loquentium sensu non arbitror conquesturum eum, qui eā, quam in rebus tanti momenti adhibere par est, diligentia, quam in Grotio non semel desideramus, & sine præiudicio, Socini librum legerit.

Partic. 41.

Concludit Grotius, & quomodo sententiā de Redemptione & Placatione, quam hætenus defendit, ad satisfactionem demonstrandā pertineat, docet: *Probatæ ergo, inquit, est a nobis vera redemptio, sicuti modò probata est vera placatio. Utrovis autè horum probato, probatum est id quod intenditur, nos scilicet liberatos pæna Christi, quam ob peccata nostra pependerit: non quod omnis redemptio aut reconciliatio talis sit, sed quod subiecta materia aliam non admittat. Inane ergo est, & abs re alienum quod aliquoties dixit Socinus, tum placari aliquem posse, et si nihil præstetur, tum redimi aliquem verè posse, qui nihil debeat, ac proinde citra solutionem. Nos enim de ea agimus placatione & redemptione, quam rei alicujus præstatione, morte scilicet fieri scriptura indicat, & de redemptione ea, qua nos à pæna commerita liberari eadem scriptura testatur. Talis autem præstatio, quæ debitorem pænae a pæna liberet, & rectè & propriè satisfactio appellatur. quod videns Socinus, ut satisfactio nem tolleret, placationem quoq; & veram redemptionem sustulit.*

Si per veram redemptionem, ut quidem apparet, propriè dictam intelligit; eam non probavit Grotius; nec placationem iræ divinæ morte Christi factam. Quare nec satisfactio hinc concludi ulla potest. Interim dicimus, etiam si placationem iræ divinæ, morte Christi factam probasset: non statim tamen inde concludi posse, veram seu plenam Deo satisfactionem pro peccatis nostris morte Christi præstitam, id quod Socinus revera urget: non autem (quod cum

Grotius

Grotius aliquoties dixisse scribit) placari aliquem posse, et si nihil præstetur. quanquam & hoc verum est. Quod si dicat Grotius, se per præstationem hinc intelligere veram solutionem; id quod in principio petit. Hoc enim ipsum revera quaeritur. Quod si per præstationem simpliciter intelligit factum, alterius placandi causâ susceptum; negamus ex placatione, quæ huiusmodi præstatione fit, protinus veram satisfactionem concludi. Potest enim quispiam tali etiam facto placare alterum, quod culpam aut injuriam nullo modo æquet aut compenset. An non, ut supra diximus, pœnitentiâ, elemosynis, aliisque piæ factis ira Dei placari potest? quæ tamen nullo pacto peccata compensant, aut pro iis verè satisfaciunt. Ex quibus exemplis apparet, ne pœnam quidem veram ex placatione aut præstatione huiusmodi concludi, nedum veram, quam Socinus intelligit, satisfactionem. Idem responsum volumus de liberatione debitoris a pœna commerita, quæ præstatione fiat aliqua. Illud aliò detortum est a Grotio, quod dixit Socinus, redimi aliquem posse, qui nihil debeat. Neque enim hinc concludit, quod illi tribuit Grotius, eum etiam redimi posse citra solutionem: (addit enim Grotius verba illa: ac proinde citra solutionem:) sed, aliud esse æs alienum pro altero dissolvere, aliud pretium redemptionis pro eo dare. Cujus enim, inquit, æs alienum dissolvitur, is verè ejus pecuniz debitor erat. Qui verò pretio redimitur, fieri potest ut id pretium non deberet; utpote qui injustè captivus detineretur. Dicit autem hæc imprimis propter adversarium suum Covetum, qui scripserat, redimere esse debitum solvere creditori ejus nomine, qui solvendo non erat, sicque satisfacere creditori. Neque sanè potuit eo loco id concludere Socinus, quod ei tribuit Grotius: cum is redemptionis vocem ibi adhuc propriè sumat. Vnde Grotius ipse Redimendi verbo addit vocem verè. Redemptionem autem propriè dictam sine solutione fieri non posse, Socinus ipse contendit. Neque verò id, quod dixit, est a re nostra alienum, ut Grotius affirmat. Nam nec nos iis, a quibus, seu ex quorum veluti manibus redempti sumus, quicquam revera debebamus, sed ab iis injustè detineri censebamus, præsertim postquam Deus nos liberari voluit. Nihil enim debebamus peccato, morti, Satanæ. Deo multum debebamus: sed ex hujus manibus, redempti non dicimur; quia is jus suum persequi noluit, sed liberationi nostræ adeò studuit, ut pretium ipse impenderet. Itaque in hac redemptionis metaphora nos non consideramus revera ut debitores, quod, ut satisfactionē evincat, Grotius hinc sumit. Nec verò Socinus propterea placationē iræ divinæ, & redemptionem propriè dictā (nam redemptionem veram, quæ falsa aut im-

vid: inf:
c. 9. Partic. 9.

ginaliæ opponitur, ipse agnoscit, & grato animo amplectitur) sustulit, ut satisfactionem tolleretur, cum placatio iræ divinæ sine satisfactione subsistere possit, & redemptio propriè dicta Origenis, Ambrosii & Augustini sententiam ferè magis sit probatura, quàm Grotii, aut aliorum de satisfactione Deo præstita placitum: sed quòd nihil horum ex sacris literis doceri posse, imò ab iis satis apertè refelli videret, & divinæ gratiæ hæc dogmata, eo præsertim, quo accipi solent, sensu vehementer officerent, ac salutis per Christum partem rationem obscurarent ac perverterent.

Partic: 42.

Sed videamus, quomodo Grotius obiter, ut ait, in alia quædam animadvertat, quæ Socinus, non quidem dum argumentum tractat redemptionis, ad hoc tamen argumentum pertinentia, alibi disseruerit. primum est, quòd *μεσίτης* vocem in sacris literis nihil aliud vellet significare, quàm Dei interpretem. At Socinus non simpliciter Dei interpretem ea voce significari asserit, sed talem, quo Deus ad fœdera cum hominibus pangenda utatur, & per quem populus cognitione voluntatis divinæ instructus ad Deum accedat. Quid hîc desiderat Grotius? Mihi, inquit, aliud planè persuadent loci duo: alter 1 Tim: 2. ubi unus dicitur *μεσίτης* Dei & hominum (homo omisit Gro:) Iesus Christus, qui se dedit *ἀντίλυτρον* pro omnibus. Alter verò Heb: 9. ubi novi fœderis *μεσίτης* dicitur Christus, ut morte intercedente, ad redemptionem transgressionum, (adde, quæ sub priori testamento erant) vocati, vitam æternam adipiscerentur. quibus meritiò addatur tertius Heb: 12. 24. de quo infra agetur. Apparet hîc *μεσίτης* vultu statui in ipsa redemptione, aut etiam in ista.

Ultima hæc verba, in quibus conclusio antecedentium continetur, vel intelliguntur generatim de mediatoris officio, vel speciatim de eo, quod Christo tribuitur Si generatim, quomodo ex dictis illis, quæ de solo Christo mediatore loquuntur, concludi potest, cuiusvis mediatoris hoc esse officium? Quòd enim Christus mediator nos redemerit, id ex speciali tum fœderis, ad quod nobiscum Dei nomine feriendum missus fuerat, ratione, tum fœdus illud confirmandi modo, ipsi a Deo injuncto, pependit. quandoquidem in eo fœdere remissio peccatorum, quæ redemptio vocatur ab Apostolo, omnibus offertur, idq; promissum est ejus fœderis maximè proprium, ut cap: 1. docuimus. Speciatim etiam Christo injunctum fuit, ut non animalis alicujus, sed suo ipsius sanguine, seu morte cruentum fœdus id sanciret, & sic in remissionem peccatorum liberationemque nostram a pœnis, seipsum animamq; suam impenderet. Quòd si speciatim

speciatim Christi *μεσίτευμα* intelligit Grotius, nihil id facit ad eam Socini sententiam convellendam, quod Mediatoris vox nihil aliud in s. literis significet, quàm interpretem ac legatum Dei, ad fœdera cum hominibus pangenda missum, per quem populus cognitione voluntatis divinæ instructus ad Deum accedat; nisi ostendatur, vel huiusmodi interpreti ac legato non posse convenire redemptionem; vel Christo redemptionem adscribi quā mediator est simpliciter, adeo ut appareat, id ex ipsius *μεσιτεύματι* absolute summi natura pendere. ex quo concludi posset, cum legatū atq; interpretis huiusmodi, qualem Socinus descripsit, absolute non sit redimere, Mediatoris nomen aliquid amplius significare quàm huiusmodi interpretem. Sed neutrum horum probari potest. Nam quod ad prius attinet, legatus etiam huiusmodi, liberationem a peccatis nomine Dei hominibus offerendo, eamq; confirmando, & sic ius ad eam reipsa obtinendam illis concedendo; ac præterea eosdem movendo, ut conditionem, sub qua liberatio illa promissa est, amplexi, eam effectu ipso adipiscantur, eos dici potest redimere; præsertim si eam in rem quippiam magni pretii impendat, atq; inprimis vitam ac sanguinem suum, quo tempore rectè dicetur seipsum, aut animam vitamq; suam redemptionis pretium pro illis dedisse. Quod ad posterius attinet, id ex locis citatis non ostenditur. imò in primo loco qui extat 1. Tim: 2. ubi postquam dictum esset, Christum esse mediatorem Dei & hominum, additur, *qui dedit seipsum ἀντίλυτρον pro omnibus*, aliquid potiùs mediatoris voci addi videtur, quod ex ea per se non intelligeretur. In loco Hebr: 9. nihil tale dicitur, unde id colligi queat; præsertim, cum non simpliciter dicatur Christus mediator ad redemptionem transgressionum, quæ erant sub priore testamento, sed *mediator novi fœderis seu testamenti*, in quo redemptio seu expiatio istorum peccatorum offertur: ac præterea a fœderibus ad testamenta jam tacitè transit auctor, & ad ea alludit, ut ostendat, mortem in hunc finem oportuisse intervenire. In tertio loco ne redemptionis quidem vox extat, nec ad eam alluditur, sed manifesta est allusio ad sanguinem illum, quo Moses antiqui fœderis mediator, ac Dei ad populum Israëliticum hac in re internuncius, fœdus istud sanciens resperlit, & hoc pacto eos fœderi veluti adscripsit: cuius rei fit etiam mentio cap: 9. paulo post verba a Grotio citata. Quod si quis velit ea inspicere, & sine præiudicio expendere, quæ de divinis his testimoniis, & mediatoris appellatione Christo tributa disseruit Socinus, deprehendet, uti spero, manifestè, eam vocis illius vim esse, quam ex Socino attulimus.

Partic: 43.

Quod subijcit Grotius, *vocem non repugnare, fatemur. Quod vero addit: Nam ad μεσιτῶν officium non minus pertinet hominum vice apud Deum fungi, quam Dei vice apud homines: si hoc vult, hoc esse proprium mediatoris cujusvis, mediatoris, inquam, Dei & hominum, ita ut eum officii ratione necesse sit hominum vice fungi apud Deum; dictum negamus. Satis enim est, ut a Deo ad homines mittatur, & per eum Deus cum illis loquatur, cum iis fœdus pangat. eosq; ad se adducat. Si verò id tantum vult, vocis naturam utriq; rei accommodatam esse, fierique posse, ut is, qui mediator sit, etiam hominum nomine aliquid apud Deum agat; id illi concedi potest. Sed hoc nihil adversus Socinum, qui usum hujus vocis in sac: literis, quarum ferè propria est, respexit, & non quid fieri possit, sed quid fiat, aut factum sit, revera consideravit. Quanquam mediator possit etiam hominum vice fungi apud Deum, nec tamen interea aliquem redimere, aut Deo satisfactionem pro ipso præstare.*

Partic: 44.

Pergit: Neq; apud ineruditos tantum, sed & apud eos, qui elegantius loquuntur, μεσιτῶν dicitur is, qui placat aliquem. Unde Suidas eam vocem, voce ἐπινοποῖς interpretatus est.

Hoc etiam si concederetur totum, non tamen convelleret id, quod de usu hujus vocis in sac. literis dicimus, de quo nobis unice hic est laborandum. Sed Grotius ptocludubio respexit ad Socini verba, ubi concedit, Christum, quia nos cum Deo conciliarit, & sic stabilem firmamq; inter nos & ipsum concordiam constituentem, mediatorem dici posse, sed non secundum sac: literarum usum, verum vulgari atq; imperito loquendi usu, quo factum sit, ut is, qui pacem inter duos quoquo modo conciliet, mediator appelletur. At qui fieri potest, ut, quod imperito loquendi usu receptum fuit, postea usurparetur etiam ab eruditis, qui populo, quem penes arbitrium est ac loquendi norma, in vocibus solent gratificari; aut ipsi eruditi in vocis hujus usu, quæ sac: literarum, ut Erasmus ad Gal: 3. annotavit, ferè propria est, errarent, eaq; significatio, quam in sac: literis eavox habere credebatur, postmodum pro genuina propriaq; reciperetur. Nam cum eavox in s. codice de Christo propè solo enuncietur apertè, nec desint viri docti, qui negare audeant, Mosis eam appellationem tribuî; Christus autem, qui nos cum Deo reconciliasse in s. literis dicitur, ad Deum nobis placandum inter nos & illum veluti medius intervenisse creditus fuerit; facîle potuit contingere, ut hæc propria illius vocis, etiam ab eruditis crederetur esse significatio, atq; a scriptoribus Christianis (hos enim Grotium intelligere arbitror) qui elegantius loquuntur, in eum sensum usurparetur. Sed, ut dixi.

ut diximus, in eo non multum est situm, modò de usu sac: literarum constet. Quis autem ille sit, a Socino luculenter satis est ostensum.

Alterum, in quod animadvertere libuit Grotio, est: quòd dicat Socinus, personæ dignitatem nihil facere ad pœnæ æstimationem, atque adeo divinam Christi naturam, & summam ipsius perfectionem ad pœnæ valorem nihil asserre ponderis. Nos verò, inquit, aliter credimus: nempe pœnam hanc inde fuisse æstimandam, quod is qui pœnam ferebat, erat Deus, etsi eam non ferebat quæ Deus. Huc enim spectat illa locutio, qua Deus dicitur acquisivisse Ecclesiam PROPRIO sanguine, Act: 20. 28. Quomodo & alibi dominus gloriæ crucifixus dicitur. 1 Cor: 2. 8.

Satis, ut apparet, fuit Grotio, id ex prolixa Socini disputatione hoc loco excerpere, quod reprehensioni magis videbatur obnoxium, quodque Socinus nec disertis verbis pronunciavit, nec acrius urfit; omittis interim aliis, quæ apud Socinum sunt potiora, & fortius ab eo asseverantur atque urgentur. Ea verò sunt, ubi, concessio eo, quòd personæ dignitate pœnæ æstimatio augeatur, nihilominus ostendit, quæ passus est Christus, non æquasse illa, quæ nos ob peccata nostra pati merebamur, ac proinde divinæ justitiæ pro peccatis nostris verè non satisfacisse; quia inter hæc & illa nulla fuerit proportio, ut pote inter finita & infinita, seu temporaria atque æterna, inter unius & innumerorum supplicia, & qualitate, seu acerbitate atque atrocitate, per se multum dissimilia; præsertim cum ea, quæ passus est Christus, infinito fuerint a Deo compensata præmio, eorumque acerbitas hoc pacto adedò mitigata, ut ea, quæ passus est, pœnarum nomen sustinere nequaquam possint. Quòd si quis infinitam personæ dignitatem urgeat, ob quam fiat, ut qua libet levissima Christi pœna cuilibet nostrum gravissimæ æquiparari possit, respondet Socinus, si id verum esset, non opus futurum fuisse, ut Christus tam dira pateretur; & Deum tacitè injustitiæ & immanitatis insimulari, qui, cum levissima Christi pœna justitiæ ipsius satisfaceret, tam atrox supplicium de eo sumserit. Hæc, inquam, & alia similia Grotius hic transit. Quod ad istam sententiam attinet, quam Grotius hic expressit, satis indicavit verbis suis Socinus, se magis de ea sententia, quæ levis viri principis pœna æquiparatur gravissima hominis plebeji, dubitare, eamque suspectam habere, quàm hanc, quæ ei a Grotio disertis verbis tribuitur, urgere. Tanto autem magis dubitat, cum de pœna a Deo irroganda, idque ex severitatis absolutissimæ præscripto, agitur: cum apud Deum nullum sit personarum discrimen, etiam tunc, cum ejus misericordiæ est locus. Intelligi autem ex Socini dictis facile potest, non de quavis æstimatione ac valore

lore pœnæ ipsum loqui, sed de ea, pro cuius ratione, vi iusticiæ, omnino sit minuenda vel augenda supplicii gravitas, etiamsi rigide exigantur pœnæ. Nam cæteroqui salvâ Socini sententiâ dici potest, maioris esse valoris virorum dignitate eminentium pœnas, quàm obscurorum, quatenus ad exemplum, sceleraq; coërcenda plus valent: quo pacto contrâ etiam plus solent nocere scelerum exempla a magnis profecta auctoribus; majusq; est crimen, quia major, qui peccat: cum interea tamen supplicii gravitas eam ob causam non soleat mutari; neq; quia, si dignior mulctam solvat, plus id valet ad exemplum, quàm si obscurior, ideo hic plus, ille minusolvere debet. Ad istiusmodi autem valorem, quem Socinus intelligit, id tantum facit, quod pœnæ rationem aliquo modo ingreditur, & in quo nocumentum, quod in pœna spectatur, verè consistit. Itaq; dignitas ad valorem pœnæ pecuniariæ, aut illius, quæ in corporali afflictione propriè cōsistit, nihil videtur facere. unde nec Deus in lege Mosaica ullam illius rationem habuisse aut haberi voluisse deprehenditur. Tum demum vim aliquam habere poterit, si pœna ipsam hominis dignitatem petat, & in honoris diminutione vel tota, vel pars ejus aliqua consistat, ita quidem, ut ex intentione punientis plus sit perditurus dignior, quàm indignior, etiamsi alioquin idem uterq; patitur. Dico, ex intentione punientis: quia interdum in aliis etiam pœnarum generibus, cum duobus eadem pœna infligitur, alter tamen altero plus damni patitur, idq; non ignorante eo, qui pœnam infligit; ut si tantundem mulctæ nomine cogaturolvere pauper, quantum dives, aut æquè gravem corporis afflictionem corporalem sustinere infirmior, atq; firmior; aut aliàs deterior alterius sit futura conditio: cuius tamen rei non habetur ratio, certè non semper. Isto autem, quem explicuimus, modo crediderim Socinum non fuisse negaturum, dignitate personæ augeri pœnæ æstimationem, & si proportio iusta inter afflictionem corporis & ignominiam queat institui, illi per hanc aliquid posse decedere; posito præsertim eo, quòd ob dignitatem tantundem non accesserit gravitati criminis, licet ejusdem, quod indignior commiserit, quantum eandem ob causam accessurum esset pœnæ, si eandem pateretur dignior, quàm vilior. Nam si dignitatis ratione tantundem accedit crimini, quantum pœnæ, dignitas non efficiet, ut leviori pœna afficiatur dignior ac nobilior, quàm obscurior atq; ignobilior. Sed præterea in locis a Grotio de Christo citatis nulla habetur ratio pœnæ. quare nec æstimationis ac valoris pœnæ, qui ex dignitate personæ pœdeat, & vi sua, si quid afflictionis gravitati desit, compenset. Act: 20. 28 sanguinis ex-

tenus sit mentio, quatenus eo impenso factum est, ut nos Dei populus evaderemus, qui antea ab eo fuerimus alienati. Dicitur enim Deus proprio sanguine *acquisivisse*, h. e. suam fecisse, Ecclesiam, seu homines eos, qui Ecclesiam constituunt. Quamquam Syrus in interprete, cuius auctoritatem nobis Grotius in hoc libro semel atque iterum, cum de sensu verborum s. literarum ageretur, opposuit, pro voce Dei, legit Christi, hoc pacto: *ut pascatis Ecclesiam Christi, quam acquisivit sanguine suo*. Nec sanè minor, imò major etiam esse debet illius auctoritas, cum de lectionis varietate agitur, quàm cum de veritate sensus aut versionis. Suspicionem mutatæ in vulgatis codicibus Græcis lectionis, illud etiam movet, quòd Beza notat, in quinque exemplaribus legi *κρίσις ὑγῆς θεῷ*; cuius rei causas quasdam affert, sed ut ipse ait, tanquam divinans. Quòd si omnino legendum sit Dei; licet Christus sit verus Deus, non ipse tamen, sed Pater ipsius fuerit intelligendus. Quoties enim vox Dei in s. literis subjectivè usurpatur, & Deum aliquid fecisse dicitur, ut hoc loco accidit, Patrem tantum Domini Iesu Christi designat, nunquam verò ipsum Christum. Vnde in eadem hac Pauli oratione, Deus simpliciter nominatus bis apertissimè distinguitur a Christo v. 21, & 24. Diceretur autem sanguis ille, quo acquisita est Ecclesia, ipsius *proprius*, quia sanguis fuerit proprius illius filii, quem ipse, tanquàm agnum suum, ad acquirendam sibi Ecclesiam impendit. *Proprium* enim in s. lit: significat *omnino suum*, aut simpliciter *suum*. Vnde Syrus, quemadmodum habet Tremellii versio, quàm paulo antè expressimus, nil habet aliud, quàm sanguine suo. Dicuntur autem Dei esse etiam ea, quæ cæteroqui aliorum sunt, quia ab eo jure domini possideantur. quo pacto idem Apostolus dicit, corpus & spiritum nostrum esse Dei 1. Cor. 6. ult: Ideò autem hoc pacto loquutum fuisse Apostolum censendum erit, ut indicaret, quàm chara Deo sit Ecclesia, quam tanto paravit pretio, quantàq; pastoribus utendum sit curâ, studio & diligentia, in ea pascenda ac gubernanda. Quòd si vox Dei hoc loco Christum non designat, aut non extare censenda est; non potest hinc ostendi, pœnam, quam Christus sustinuerit, inde æstimandam, quòd is, qui eam ferebat, Deus esset, etiamsi tandem pœnæ alicujus hic fieret mentio.

Nec in loco altero, qui extat 1. Cor. 2.8. mentio sit ullius pœnæ, sed tantum afflictionis Domini nostri Iesu Christi; quem Apostolus *dominum gloriæ*, hoc est dominum gloriosum appellat, non quidem quòd eo tempore, cum crucifigeretur, re ipsa talis esset, sed quòd tum, cum ea scriberet Apostolus, talis esset. Quamquam etiam respectu temporis passionis ipsius talis dici poterat, quia talis esset destinatione.

Matth: 2. 2. 4.

Luc: 2. 11. 26.

stinatione. quo pacto dicitur rex Iudæorum, aut servator Christus dominus natus, aut Simeon vidisse Christum Domini: h. e. eum, qui Christus domini & rex Iudæorum evadere debuit: cum eo tempore, quo nascebatur, aut a Simeone videbatur, talis non esset. Neque verò eo loco dominus gloriæ idem est quod Deus, intellige naturâ & essentiâ, quemadmodum intelligere videtur Grotius. Christus enim, quatenus est unus ille Dominus, a Deo uno, qui naturâ talis est, distinguitur 1. Cor: 8. 6. & Dominus ac Christus factus esse dicitur Act: 2. 36. Eum autem in finem ita Christum appellat Paulus, ut magnitudinem sceleris, quod Principes huius seculi in Christum admiserant, & ignorantiam divinæ sapientiæ, quam illis tribuit, tantò magis ostendat & exaggeret; non verò ut doceat, tantò maioris a Deo æsternatam fuisse pœnam, quòd Christus Deus esset, qui pœnam illam sustinuisset. Nullum enim, ne obscurum quidem est iudicium, quod Apostolum huc respexisse arguat.

Partic: 46.

Pergit: *Personæ quoque totius, hoc est Christi dignitas, non parum ad æstimationem hanc contribuit. idèο ἐμπατιστὼς in scriptura dicitur sanguis domini 1. Cor: 11. 27. sanguis Christi Hebr: 9. 14. sanguis Iesu Christi filii Dei 1. Ioh: 1. 7. Venit in eandem æstimationem & perfectissima Christi innocentia ac sanctitas. Hinc pretiosus dicitur sanguis, ut pote agni inculpati 1. Pet: 1. 19. allusione facta ad morem, non Hebræis tantum, sed & gentibus receptum, ut sacris adhiberentur pecudes candore præstantes &c. Eodem & ista pertinent: iustificabit servus meus justus multos Esai: 53. 11. Eum qui peccatum non novit, fecit peccatum 2. Cor. 5. 21.*

Sed primùm cur dicit Grotius, *Personæ quoque totius, h. e. Christi dignitatem non parum huc facere?* an id non pertinet ad totius personæ seu Christi dignitatem, quod in loco modò excusso Paulus Christum *Dominum gloriæ* appellat? an quòd 1. Cor: 11. Christus simpliciter appellatur *dominus*, ad totam personam seu Christum pertinet, quòd verò cap: 2. ejuld: Epist: *dominus gloriæ*, h. e. gloriosus dicitur, non ad totam personam seu Christum, sed ad partem tantum, seu naturam ejus aliquam spectat? Vnde hoc Grotio constat? *Domini* aut *Deum* esse non nisi personis conveniunt quæ talibus, non naturis, quæ personæ non sunt. Propria enim sunt earum tantum substantiarum primatum hęc singularium, quæ intellectu sunt prædictæ. hæc verò personæ sunt. Sed deinde, quid dignitas ista, quæ locis a Grotio citatis exprimitur, pertinet ad æstimationem pœnæ, cùm nulla illis in locis fiat pœnæ mentio? 1. Cor: 11. 27. idèο vox *Domini* apponitur voci *sanguinis*, ut ostendatur, quàm grave sit illius peccatum, qui panem illum Eucharisticum indignè comedat, & poculum

culum domini bibat : quia Domini sanguinem, qui ibi adumbratur, & pro quo gratiæ Deo ac Christo agenda sunt, eo facto, quantum in se est, profanet, & communem ac vulgarem iudicet. Eandem ob causam ibidem poculum, *poculum Domini* emphaticè vocat, ut a vulgari secernat, & haudquaquam indignè usurpandum ostendat. Heb: 9. 14. sanguis Christi, tanquam sanguis victimæ consideratur, quod nullam pœnam propriè dictam arguit. Deinde, non tam in voce *Christi*, quæ personam, cuius hoc nomen sit proprium, simpliciter significare potest, ut alibi sæpissimè, hoc loco videtur esse emphas, quàm in sequentibus: *qui per spiritum æternum obtulit se irreprehensibilem Deo*. quibus verbis Domini Iesu immortalis vita significatur, per quam fit, ut non modò spe firma immortalitatis concepta repurgemur ab ipsorum peccatorum sordibus, verùm etiam ipse Christus in perpetuum pro nobis intercedere possit, & peccatorum nostrorum pœnas auferre. vide cap: 7. ejusd: Ep: v. 16, 24, & seqq: Iohannes 1 Ep: 1. 7. sanguinem Christi partim ut sanguinem victimæ, partim ut sanguinem fœderis considerare videtur. qua in re nulla pœnæ habetur ratio. De loco Petri jam antè sat copiosè actum est, unde constare potest, nec ibi pœnæ haberi rationem. Verba Esaia cap. 53. 11. loquuntur de re, quæ mortem Christi esset consequutura: nec simpliciter ibi dicitur: *iustificabit servus meus justus multos*, ut Grotius citavit locum, sed expressè additur, cum id facturum scientiâ sui, non pœnâ, quam pro illis sit laturus. Iustus autem ideo ibi dicitur Christus, ut eo ipso tacitè indicetur, quale futurum esset ejus semen, de quo Propheta proximè fuerat loquurus, seu quales futuri essent, quos Christus scientiâ sui iustificaturus esset, (hi enim iidem sunt semen illud Christi) nempe iusti, quemadmodum ipse Christus justus est. Vnde intelligi vult, eos meritò Christi semen fuisse appellatos. simili enim ratione de Deo argumentatur Iohannes 1. Epist: 2. ult. De loco 2 Cor: 5. 21. actum est cap: 1. fusè, ubi ostensum est, pœnæ propriè dictæ nullam ibi fieri mentionem. quapropter nec descriptio illa Christi, *qui peccatum non novit*, ad æliminationem pœnæ assertur, sed ad ostendendam magnitudinem charitatis erga nos divinæ, quam ex morte Christi ostendere vult Apostolus.

Subjicit Grotius: *Quod autem Socinus argumentatur, quia divinitas ipsa non patitur, ideo hanc in pœnæ considerationem non venire, perinde est ac si dicas, nihil referre privatum an Regem, item ignotum an patrem verberes, quia verbera in corpus dirigantur, non in dignitatem aut cognationem; cui crasso errori jam dudum occurrit Aristoteles.*

At non ita concludit Socinus: Divinitas Christi non est passa:

Ergo in pœnæ considerationem non venit. sed: Ergo passio ipsius ex eo, quod Deus æternus fuerit, vim infinitam non habet. Com autem vim nominat Socinus, non simpliciter valorem atque æstimationem, de qua Grotius loquitur, intelligit, sed virtutem atq; efficaciam quãdam occultam, quam passio habeat ad satisfaciendum. Distinguit n. ibi manifestè vim a dignitate, & de utraque separatim docet, eam perpeffioni Christi non inesse tantam, ut ea pœnas universas, quas nos peccatis nostris merebamur, compenset. Exemplum ergo Grotii, aut instantiæ, in quibus de æstimatione ac valore actionis, non de virtute ejus aliqua, aut vi occulta agitur, ad rem non pertinent. nec crassum Socino Grotius objecisset errorem, si ejus dictum melius expendisset. Quod si nihilominus putat, rationem consequentiæ in argumento Socini nullam esse, ad ea respondere debuit, quæ Socinus ad illius probationem attulit.

Partic: 47.

Tandem objicit: *Commune etiam judicium a Socino dissentit. Nam populi, quorum instituta maximè laudantur, pœnas æstimarunt ex personarum dignitate, & attributis aliis. Quare ex Romanorum Legibus, quæ constat equitatis esse plenissimas, pœnæ variantur pro conditione personarum, atque ea vera æqualitas creditur, si inæquales inæqualia patiuntur.* quod probat legibus ex Iure Romano allegatis; neque aliter statuisse gentes alias sapientiæ nomine celebratas, ab aliis abunde demonstratum asserit.

Quatenus Socinus vel negare, vel admittere videatur, pœnas æstimari ex personarum dignitate, antea diximus. Quod si aliter sentit Grotius, & leges institutaque gentium nobis opponit; nos illi longè justius leges Mosaicæ opponimus, in quibus discrimen illud neglectum fuisse apparet. Æquum enim est divina præferre humanis, ea, quæ omni iniquitatis suspitione carent, iis, in quæ suspitio illa cadit: idque hic tanto magis, quod de pœna a Deo infligenda queritur.

RESPONSIO AD CAP: I X. quod inscripsit Grotius

Quid sit Christum pro nobis esse mortuum.

Partic: 1.

SCRIBIT igitur Grotius: *In tertia classe posuimus ea testimonia, quæ subrogationem indicant, ut cum Christus dicitur pro omnibus mortem gustasse, Hebr: 2. 9. mortuus pro populo, 1oh: 11. 50. Passus pro nobis, 1 Pet: 2. 21. pro nobis impiis & peccatoribus mortuus, Rom: 5. 7. 8. unus pro omnibus mortuus, 2 Cor: 5. 14. Recepitum est in omni lingua, ut cum ali-*

quis aliquid fecit aut passus est vice ac loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicatur. Sic apud Terentium est: Pro illo te ducam: Ego pro te moriamur. Neque hæc phrasis personis tantum accommodatur, sed & rebus. dicitur enim hoc pro illo dari, poni, haberi, quod ejus vice ac loco datur, ponitur, aut habetur.

Hic ne verborum ambiguitas cuiquam imponat, exponenda est primum significatio vocis subrogationis, qua Grotius utitur. Subrogatio autem, de qua agimus, nihil est aliud quam substitutio unius in locum alterius; & cum ad personas restringitur, commutatio est personæ, re aut statu, sive loco, in quem persona altera reponitur, manente eodem. Hoc si ad perpersiones transferatur, is dicitur pro altero subrogatus, qui id, quod alteri ferendum erat, ipse sustinet, altero interea ab illa perpersione liberato. Hoc ipsum significari solet, cum quis vice aut loco alterius quippiam dicitur perpassus. In hoc significato si Grotius hæc vocabula sumit, Socino verè contradicit, nec Socino tantum, sed ipsi quoq; veritati, cum Christum pro nobis subrogatum, aut vice ac loco nostri passum asserit. Nam id, quod nos pati merebamur, erat mors æterna, quam Christus nec sustinuit, nec sustinere, decreto divino obstante, potuit; & si sustinisset, nos ab æterna morte non fuisset liberati, quæ tamen sola ejus resuscipiendæ fuisset causa. vide Act: 2: 4. 1 Cor: 15: 17, 18. Rom: 4: ult. Ab eo verò, quod Christus passus est, h. e. morte violenta, nos haudquaquam liberati sumus; imò cum in finem Christus est mortuus, ut nos ejus vestigia sequuti, eadem pateremur, & alii pro aliis poneremus animas, 1 Pet: 2: 21. Hebr: 12: 1, 2. Rom: 8: 17. 2 Tim: 2: 11. 1 Joh: 3: 16. Adde quòd ubi vera est subrogatio, is, in cujus locum alter succedit, ipso facto liberatur, aut pati desinit id, quod alter ipsius loco facit aut patitur. aliàs non in ipsius locum successisset alter, sed una cum illo idem faceret aut pateretur. At nos Christi morte non liberati sumus protinus: imò infiniti homines, pro quibus Christus mortuus est, pereunt, & quidem jure. Sin verò id tantum vult Grotius, Christum sustinuisse aliquid simile ei malo, quod nos ferre merebamur, idq; eum in finem, ut nos ab isto malo, quod merebamur, liberaremur, quod nisi factum esset, nos non fuisset liberati, quemadmodum inferius ipse rem hanc explicat, sententiam Socini haudquaquam oppugnat. Fatetur enim id Socinus ultro, lib: 2: c. 8. quem locum Grotius hic oppugnat, & nos idem tum alibi tum superioriori capite docuimus.

Argumentatio autem Grotii, quæ in his ipsius verbis continetur, consequentis fallaciæ laborat. Ita enim, si ad rem loquutus cen-

seri debet, argumentatur: Cum aliquis aliquid fecit aut passus est vice aut loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicitur. Ergo vice versa cum quis dicitur aliquid pro altero passus esse aut fecisse, id vice aut loco alterius fecit aut passus est. Hac enim enunciatione opus est Grotio, si ex eo, quod Christus pro nobis passus aut mortuus dicitur, evincere velit, eum vice aut loco nostro passum aut mortuum: quæ tamē enuntiatio universaliter sumpta minimè admittenda est, cum particula *Pro* sæpe sumatur aliter, ut fatetur Grotius infra & nos cap: 1. docuimus. Quod si non tam ex vi particulæ *pro* id velit concludere, quàm ex locorum circumstantiis, quomodo id præster, postea videbimus.

Partic: 2.

Pergit: Declinat hanc interpretationem Socinus ambiguitate vocula *pro*, quæ sæpe utilitatem duntaxat alterius significat: quod de Latina voce verum est, ut & de Græca $\epsilon\upsilon\pi\acute{\epsilon}\rho$, sed vocula $\alpha\upsilon\tau\iota$, quæ reperitur apud Matth: c. 20. 28, & Mar: 10. 45. hanc significationem planè repudiat & commutationem requirit. id quod aliquot exemplis e scriptura petitis comprobare nititur. quibus addit: Quoties verò personis applicatur ea particula, significat alterum successisse in locum alterius. Sic Archelæus in Iudæa regnasse dicitur $\alpha\upsilon\tau\iota$ $\text{Ηρώδης } \tau\acute{\epsilon}\tau\alpha\tau\acute{\rho}\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omega$, h. e. i. ipse in regnum successisse, Matth: 2. 22. Sic Petrus iubetur dare staterem *pro* se & Christo. Matth: 17. 27. quia ipse unus in actione duorum vicem sustinebat. Neq; aliter apud profanos scriptores, $\epsilon\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\iota$ $\pi\omicron\lambda\lambda\omega\nu$, & similia.

Commutationem nos in à cum Socino in hoc negotio agnoscimus, eamq; aliqua ratione duplicem. Altera ea est, quam paulo antè explicuimus, subrogationi similem: estq; commutatio personæ patientis, perpeffionis tamen genere, seu magis specie, simul mutata. quamquam nec commutatio personæ intelligitur actu ipso quoad nos facta, sed intentione Dei ac Christi. quia nos actu ipso, cum Christus mortem temporariam subiit, liberati a morte æterna non sumus, sed in eam loco Christus mortem illam subiit, ut nos ab hac liberaremur. Atq; hanc commutationem Socinus particula $\epsilon\upsilon\pi\acute{\epsilon}\rho$, us in locis, ubi Christus pro nobis mortuus dicitur, significari haud negat, vel saltem id, quod re ipsa idem est: ut cum dicit, salutis nostræ æternæ causâ Christum esse mortuum: (neq; enim, ut infra diceretur explicatius, omnibus in locis, ubi de morte Christi pro nobis suscepta sermo est, necesse est commutationem illam insignite intelligere) etiam si dicat eam particulam ibi non significare vice aut loco. Particulas enim illas vice aut loco eo modo accipit, quo nos paulo

Georgij Pasa
in cap: 1. q. 1.
et in cap: 2. q. 1.
et in cap: 3. q. 1.
et in cap: 4. q. 1.
et in cap: 5. q. 1.
et in cap: 6. q. 1.
et in cap: 7. q. 1.
et in cap: 8. q. 1.
et in cap: 9. q. 1.
et in cap: 10. q. 1.
et in cap: 11. q. 1.
et in cap: 12. q. 1.
et in cap: 13. q. 1.
et in cap: 14. q. 1.
et in cap: 15. q. 1.
et in cap: 16. q. 1.
et in cap: 17. q. 1.
et in cap: 18. q. 1.
et in cap: 19. q. 1.
et in cap: 20. q. 1.
et in cap: 21. q. 1.
et in cap: 22. q. 1.
et in cap: 23. q. 1.
et in cap: 24. q. 1.
et in cap: 25. q. 1.
et in cap: 26. q. 1.
et in cap: 27. q. 1.
et in cap: 28. q. 1.
et in cap: 29. q. 1.
et in cap: 30. q. 1.
et in cap: 31. q. 1.
et in cap: 32. q. 1.
et in cap: 33. q. 1.
et in cap: 34. q. 1.
et in cap: 35. q. 1.
et in cap: 36. q. 1.
et in cap: 37. q. 1.
et in cap: 38. q. 1.
et in cap: 39. q. 1.
et in cap: 40. q. 1.
et in cap: 41. q. 1.
et in cap: 42. q. 1.
et in cap: 43. q. 1.
et in cap: 44. q. 1.
et in cap: 45. q. 1.
et in cap: 46. q. 1.
et in cap: 47. q. 1.
et in cap: 48. q. 1.
et in cap: 49. q. 1.
et in cap: 50. q. 1.
et in cap: 51. q. 1.
et in cap: 52. q. 1.
et in cap: 53. q. 1.
et in cap: 54. q. 1.
et in cap: 55. q. 1.
et in cap: 56. q. 1.
et in cap: 57. q. 1.
et in cap: 58. q. 1.
et in cap: 59. q. 1.
et in cap: 60. q. 1.
et in cap: 61. q. 1.
et in cap: 62. q. 1.
et in cap: 63. q. 1.
et in cap: 64. q. 1.
et in cap: 65. q. 1.
et in cap: 66. q. 1.
et in cap: 67. q. 1.
et in cap: 68. q. 1.
et in cap: 69. q. 1.
et in cap: 70. q. 1.
et in cap: 71. q. 1.
et in cap: 72. q. 1.
et in cap: 73. q. 1.
et in cap: 74. q. 1.
et in cap: 75. q. 1.
et in cap: 76. q. 1.
et in cap: 77. q. 1.
et in cap: 78. q. 1.
et in cap: 79. q. 1.
et in cap: 80. q. 1.
et in cap: 81. q. 1.
et in cap: 82. q. 1.
et in cap: 83. q. 1.
et in cap: 84. q. 1.
et in cap: 85. q. 1.
et in cap: 86. q. 1.
et in cap: 87. q. 1.
et in cap: 88. q. 1.
et in cap: 89. q. 1.
et in cap: 90. q. 1.
et in cap: 91. q. 1.
et in cap: 92. q. 1.
et in cap: 93. q. 1.
et in cap: 94. q. 1.
et in cap: 95. q. 1.
et in cap: 96. q. 1.
et in cap: 97. q. 1.
et in cap: 98. q. 1.
et in cap: 99. q. 1.
et in cap: 100. q. 1.

paulo antè indicavimus, cum de subrogatione egimus. Neq; refert, quòd interdum generalioribus vocibus in explicanda particulæ iustius significatione utitur: ut cum dicit, eâ causâ finale, aut utilitatem significari, aut *pro nobis esse nostri causâ*; cum sacræ literæ quoque interdum laxiorem suâ naturâ voculam pro eâ substituant, nempe *propter*, eodem manente sensu. conferantur inter se loci simili Rom: 14. 15. & 1. Cor: 8. 11. quod enim in priori dicitur: ne cibo tuo illum perdito *pro quo Christus mortuus est*: id in posteriori ita effertur: & peribit infirmus frater ob tuam scientiam, *propter quem Christus mortuus est*. Sed cum paulo specialius ac plenius vim illius particulæ explicat Socinus, satis indicat, ejusmodi cōmutationem, qualem expressimus, sese in hoc negotio agnoscere, & eam, præsertim in quibusdam locis, ubi circumstantiæ magis id requirere videntur, eâ particulâ significatam ostēdit. Nam præterquam quòd sub initium ferè ejus capituli, in quo de ejus particulæ vi disputat, ait: *Is vere & propriè pro aliquo mori videtur, qui morte sua illum in vita conservat. Christus morte sua ex morte æterna nos eripuit, & in sempiternam vitam transtulit*, idem apertiùs docet, explicans verba Cajaphæ Joh: 11. 50. de Christo pronunciata. ait enim, *eum nihil aliud sibi voluisse, quàm cum aut ipsi perituri essent, si Christum vivere permitterent, aut Christus occidendus foret, si ipsi salvi esse vellent, satius esse Iesum solum mori, & universum populum conservari, quàm universum populum perire, & Iesum ipsum vivere*. & addit: Atq; hæc Cajaphæ mens optimè per typum ad salutem nostram accommodari potest. Nam cum non nisi morte Christi interveniente, nos salvi esse possemus, satius fuit ipsum mori, & nos omnes servari, quàm ipsum vivere, & nos omnes perire. & quæ sequuntur. Altera cōmutatio, quam in hoc negotio agnoscimus, etsi cum hac, quam modò diximus, quod ad rem ipsam attinet, eadem est, ratione tamen quadam ab ea est diversa. Est autem ejusmodi, qualis esse solet inter pretium, & rem personarū illam, quæ emitur, aut redimitur; ubi pretium datur, & res personarū illa vicissim recipitur. Pretii enim non est subire conditionem similem ei, quam persona emta aut redempta fuisset subitura, quod in priori cōmutatione significatur. Atq; hæc posterior cōmutationis ratio intelligitur in duobus istis, quos Grotius ex Matthæo & Marco citat, locis, in quib; est particula *et*; idq; Socinum agnovisse, verbis ipsius superiori cap: citatis ostendimus, & paulo post denuo ostendendum erit. Subrogationem veram, a nobis antea definitam, quæ cōmutationis species est, iis locis non intelligi, Socinus ea docuit ratione, quòd alias oportuisset animam Christi captivam remanere. Ca-

lib: 2. c. 8.

privitas enim perpetua erat, seu mortis æternæ servitūs, ex quā nos
 Christus redemit. Quare si anima Christi in locum nostrū verē fuisse
 substituta, hanc captivitatem ac servitutem, eam subire necesse
 fuisset. Neq; verō admittendum est, quoties vox *ἀντί* personis ap-
 plicatur, eam significare, alterum successisse in locum alterius, sicut
 subrogatum esse. Nam, ut superiori etiam cap: docuimus, cum capti-
 vi inter se permittantur, datur unus pro altero, *ἓς ἀντί τῶ ἐτέρου*, ne-
 tamen alter in alterius locum succedit, h. e. vice alterius captivus
 evadit, sed uterque liberatur. Atq; hoc imprimis tum accidere cen-
 sendum est, cum eadem est personarum & rerum aliarum, quæ pro
 personis dari solent, ratio, quemadmodum in redemptione captivo-
 rum accidit. Perinde enim est, siue pretium, siue captivus pro capti-
 vo reddatur. Pretium autem commutatur quidem cum captivo, sed
 ei non subrogatur. Deceptus videtur Grotius eo, quod putavit, in
 locis controversis agi de commutatione inter ipsum Christum &
 nos, quasi sensus sit, Christum, cum nos animas nostras effemus da-
 turi, loco nostri suam animam dedisse. Atqui verba unumquemque
 satis moneant, commutationem hinc indicari inter *ἀντί* personam, quod est a-
 nima seu vita Christi, & inter nos tanquam captivos: commutatio-
 nem, inquam, inter rem & personam, qua ratione etiam sanguis Chri-
 sti, per quem nos Petrus ait redemptos, eaq; in re illum cum argento
 & auro comparat, posset dici datus *ἀντί* *παρά* *αὐτόν*. Quis verō dixerit
 aurum & argentum pro captivo, sanguinem Christi pro nobis sub-
 rogatum, aut in locum nostrum successisse? Atq; hac in parte similes
 sunt hi loci ei, quem Grotius adduxit ex Matth: 17:27. ubi Petrus ju-
 betur dare staterem pro se & Christo. Neq; enim, ut Grotius arbitra-
 tus est, vera subrogatio per patticulam *ἀντί* significatur, quasi Petrus
 in suum & Christi locum fuerit substitutus & subrogatus, (quis enim
 loco sui ipsius subrogatur?) sed commutatio quædam indicatur inter
 rem dandam & inter personas, hoc est inter staterem, & Christum
 ac Petrum. Est enim ibi sermo de pecunia ea, qua redimi solebant a-
 nimæ Israelitarum, de qua legimus Exo: 30. 12. & seqq. ut Socinus de
 vi particulæ *ἀντί* disputans innuerat. Quanquam, si Beza credimus,
 ne hoc quidem est necesse, ut *ἀντί* hoc loco vim suam consuetam ac
 propriam retineat: quia possit idem simpliciter significare quod *ἐνε-
 κα* vel *ὕπέρ* i. e. *causā*, pro aut *propter*. Sic namq; ad hunc locum no-
 tat: Pro, *ἀντί*, id est, *ὕπέρ*. Nam *proprie* *ἀντί* *τινός* significat loco aut vi-
 ce alicujus. quod ita accipiendum est, ac si dixisset, *ἀντί* hinc non sumi
 proprie, sed pro *ὕπέρ*: quod sequentia indicant. Nam hoc non con-
 tentus

*Realis hic
 commutatio
 inter hunc
 locum*

tentus, videre lectorem jubet locum Mar: 10. 45. cui respondet ille
Matth: 20. 28. de quibus testimoniis hic agimus. Ibi verò Beza du-
plicem significationem particulæ *ἀντί* agnoscit, priorem eam, quam
vult Grotius; alteram eam, quam Grotius repudiat. ac de posteriori
quidem sic scribit, *vel pro multis, id est, multorum causâ, ut ἀντί pro*
ὑπέρ vel ἐνεκα ponatur: veluti cum dicimus ἀνθ' ὧν, id est ὧν ἐνεκα,
quomodo etiam accipitur Matth: 17. 27. Quâ in re alios quoq; viros do-
ctos Beza video assentiri, qui & in his, & in aliis quibusdam locis
ἀντί pro ὑπέρ accipi, & commodum utilitatemq; significari scri-
bunt, & contrarium ejus, quod Grotius hic adeo urget, sentiunt, non
sine probabili ratione, quam Beza attulit, quod ἀντί pro ἐνεκα inter-
duci sumatur, id quod etiam in sac: literis occurrit. Nam præterquam
quod vocolæ ἀνθ' ὧν, quas ipse ad hujus rei probationem adduxit,
significant propterea quod, seu idcirco quod, Luc: 1. 20. 19. 44. id ipsum
quoq; demonstrat collatio locorum Matth: 19. 5. & Eph: 5. 31. Quod
enim Matthæus in verbis Moïsi a Domino Iesu repetitis dicit ἐνεκα τῶν
τῶν, id Paulus reddit, ἀντί τῶν. nec sanè aliam ibi significationem
habet ἀντί, quàm propter, causâ. Dubium ergo est, imò falsum, quod
Grotius ait: vocem ἀντί significationem hujusmodi planè repudia-
te, & commutationem requirere. quod si ne commutationem qui-
dem necessariò postulat, quam tamen nos hic libenter agnoscimus,
quomodo subrogationem inde concludet?

Ioh: 5: 31

Sed ait: *Constrictus hic Socinus, negare non audeo illo ἀντί πρὸς ὧν*
commutationem quandam indicari: sed miserè effugium querit. Cum de
redemptione agitur, inquit, locus est isti præpositioni ἀντί, etiamsi capti-
vus nihil pro redemptione debeat. Verum hoc est, sed præter rem. non enim
ex voce ἀντί directè inferimus solutionem: sed inde colligimus vice nostra
Christum mortuum, h. e. nisi Christus esset mortuus, nos fuisse morituros,
quia Christus mortuus est, nos non morituros morte æterna.

Ita loquitur Grotius, ac si commutationem hic non libenter a-
gnosceret Socinus, quam agnoscit libentissimè. Neq; verò Socinus
est, qui miserè querat effugium, aut præter rem loquatur, sed Grotius
is est, qui prætermisissis iis, quæ Socinus ad ipsius objectionem solven-
dam attulerat, verba ad aliam quandam objectionem diluendam ab
ipso prolata, præter ipsius mentem aliò detorquet. Ita enim agit Gro-
tius, ac si Socinus adversariis contendentibus, vocem *ἀντί* in hoc
negotio subrogationem denotare, responderet: Cum de redemptio-
ne agitur, locum esse præpositioni *ἀντί*, etiamsi nihil pro redemptio-
ne debeat captivus; quo nihil est a mente Socini alienius. Nam pri-
mò do-

*Ubi autem non
nolens prius cum
multiplicatione
pos. no. dicitur
Partic: 2. & b. v.
gationem
inferre.*

mò docet Socinus, non posse in locis Matth: 20. 28. cui respondet il-
 le Marci 10., & Tit: 2. 14. vocem *Pro* verè significare *vice* seu *loco*,
 cùm de redemptione in illis agatur. alioqui enim Christum *vice* no-
 stra captivum remansurum fuisse: sed causam finalem apertè signi-
 ficare; quod qualem vim habeat in nostra redemptione, per superi-
 ora abunde demonstratum ait. postea subjicit: *Sed instabit fortasse*
aliquis, & dicet, in Matthai loco (c: 20. 28.) esse Gracam præpositionem
ὑπὲρ, quæ quamvis aliud possit significare quàm Vice seu Loco; tamen in
similibus locutionibus, ut ista est, Dare animam suam redemptionem pro
multis, significet debitum aliquod præcessisse quod persolutum fuerit. Vt
apud eundem Matth: cap: 17. Da eis pro me & te. ubi Pro in græco est ὑπὲρ.
Illud enim, quod Christus ibi Petrum dare jubet, debebatur ab unoquo-
q; Israëlita, qui vigesimum annum expleviset, Exo: 30. 13. Sed animad-
vertendum est (ut alia multa, quæ responderi possent, omitam) in Mat-
thai loco, de quo controversia est, agi, ut dictum fuit & apertum est, de
redemptione, de qua cum quis loquitur, locus est præpositioni ὑπὲρ, etiamsi
captivus nihil pro sua redemptione ei debeat, qui ipsum captivum detinet.
nimirum propter commutationem illam, quæ in omni redemptione fit. Pre-
tium enim redemptionis datur, & captivus recipitur. & sanè in redemptio-
ne nostra per Christum facta, licet, ut suprà docuimus, metaphorica, hæc
commutatio facta est, quòd Christus animam suam, ut in loco isto dicitur,
dedit, & nos recepit, id est, e peccati servitute liberatos sibi asseruit. Ex
quibus apparet, longè aliam fuisse objectionem, ad quam Socinus
in verbis a Grotio prolatis respondet, quàm fuit ea, quam Grotius
hactenus urisit: ad hanc autem Socinum in præcedentibus jam re-
spondisse, quam responsionem Grotius non attingit. Imò in his ver-
bis hoc ipsum, quod Grotius negat, tanquam ab adversario concel-
sum, sumitur, nempe præpositionem ὑπὲρ aliud posse significare
quàm Vice & Loco, quod Beza & alios fateri ac demonstrare pau-
lo antè docuimus. Animadvertendum autem & illud est, non sim-
pliciter asserere Socinum, cum de redemptione agitur, locum esse
præpositioni ὑπὲρ, etiamsi captivus nihil debeat, licet & hoc verissi-
imum sit; sed addere, ei, qui ipsum captivum detinet, quod in nostræ re-
demptionis negotio non parvi esse momenti, tum superiori capite
ostensum est, tum paulo pòst patebit. Quod verò ait Grotius, ista sua
verba, Christum vice nostra mortuum, explicans, nisi Christus fuisset
mortuus, nos fuisse morituros, & quia Christus mortuus est, nos non mo-
rituros morte æterna; id nos etiam admittimus, sed ad veram &
propriam istorum verborum, quæ explicat, vim id sufficere non ar-
bitramur,

bitur, ob causas partic: 1. explicatas, ob quas subrogationem, quam particula *vice* indicari ipsemet vult, in hoc negotio non admittamus. Quod si tamen Grotius omnino contendat, id, quod dixit, ad vim particularum *vice* aut *loco* exprimendam sufficere; jam constare illi potest, nos rem ipsam agnoscere, & se, dum hæc contra nos urget, injuriam nobis facere, dum aliter nos sentire non obscure indicat. Sumimus autem hoc loco pro concessio, Grotium in posteriori verborum suorum parte, quæ est: *quia Christus mortuus est, nos non morituros morte æterna*, conditionem tacite includere, nec simpliciter ea verba intelligere. Ipsemet enim tum alibi, tum in primis cap: 6, docuit, mortem Christi nos ipso facto a pœna non liberare, sed præter ipsius Dei actum, qui ad eam rem sit necessarius, nostram quoq; fidem accedere oportere.

Rationem Grotii, quia rem ipsam agnoscimus, præterire possemus, sed ea infirma est. Neq; enim *vox ἀντί juncta personæ & verbo δῶναι omnino requirit, ut persona in genitivo indicata in genere aut specie datura fuerit, quod nunc alius dedit*. Falsus nempe est in eo Grotius, quod putavit hujusmodi phrasin semper significare commutationem personarum, quarum altera dare quippiam debuerit, altera ejus loco dederit: cum ea possit etiam significare commutationem pretii & personæ ejus, pro qua illud dari dicitur. Potest enim persona illa, quæ genitivo casu effertur, habere rationem rei emtæ vel emendæ, & sic instar mercis alicujus, pro qua pretium persolvat quispiam, ut eam vicissim recipiat, considerari. Nam etiam cum de merce seu re emenda est sermo, locus est præpositioni ἀντί, propter commutationem illam, quam diximus, mercis ac pretii; quo pacto in loco suprâ a Grotio citato Hebr: 12. 16. dicitur, *Esau vendidisse primogenituræ ἀντί βρώσεως μιᾶς, pro edulio uno*. Iam verò in redemptione omni, is, qui redimitur, & qui genitivo exprimitur particula ἀντί subjuncto, rationem habet rei emendæ, (inde enim dicitur *redimi*, & ἐξαγοράζειν) & eatenus ἀντί ἀντὶ dicitur aliquid dari. Quare ἀντί non tam a verbo δῶναι seu dandi pendet, quasi indicetur, dantis personam commutari, quàm ex voce λύτρον seu pretii, quam Grotius phrasin hanc postea repetens omittit; cum tamen hæc & ordine verborum & sententiâ ita cohæreant, *λύτρον ἀντί πολλῶν* h. e. *pretium redemptionis pro multis*, non verò *dare pro multis*. Itaq; commutatio hoc loco indicatur inter animam Christi, quæ λύτρον illud est, & nos, qui multorum istorum nomine intelligimur; quæ commutatio est non personæ dantis, & ejus, quæ dare debuit.

debuerat; sed pretiū, ac personæ redemptæ, seu vicissim receptæ. Potest autem per accidens fieri ut λύτρον etiam sit persona, & sic personarum fiat permutatio in redemptione: ut cum captivi inter se permutantur ab hostibus; quorum tamen alter non dat aut patitur id, quod alter daturus aut passurus fuerat, sed uterq; liberatur.

Partic: 5.

Quod subijcit: Neq; refert, jurēne ut in nexo ob debitum, an injuria, ut in capto a prædonibus, id nihil adversus Socinum facit, ut antea vidimus. Quod verò ait: Hoc posito, futurum scilicet ut nos morte afficeremur, ni mortuus esset Christus, solutionem di inde rectè colligi ex ipsa rei natura; id nos negamus. Nam quod ad illius rei probationem affert, rem non conficit. Id verò est: Aut enim injuria eramus morte afficiendi, aut jure. non injuria, mortem enim commeriti eramus. jure igitur. Si jure, eramus igitur mortis debitores. Ab hoc debito liberationem nobis Christus impetravit aliquid dando. Dare autem aliquid, ut per id ipsum alter a debito liberetur, est solvere aut satisfacere. Id enim, quod ultimo loco sumit, verum non est, nisi ei ipsi detur, cui debetur, vel (quod eodem recidit) alicui alii, ipsius nomine aut jussu; & id, quod datur, verè debitum illud compenset. Aliàs enim dari sive impendi potest aliquid, ut per id alter a debito liberetur, quod tamen nemini solvatur, nedum ipsi creditori; aut sua vi debitum nequaquam compenset, adeoq; satisfactionem veram haudquaquā arguat. Nam ut de posteriori prius dicamus, potest quis dare alicui id, quod alioquin ipsi debuisset præstare, etiamsi alterum illud debitū, a quo liberari cupit, non extitisset, adeo ut debitū istud præstatione illa nequaquam compenset; fieri etiam potest, ut inter id, quod datur, & debitū, nulla sit vera proportio; aut id, quod datur, abunde compensetur a creditore, adeo ut ea ratione nihil ipsi accedat, cum tantundem, quantum acceperat, reddiderit, vel etiā longè amplius. Quod ad prius attinet, potest dari quippiam atq; impendi in liberationem alterius, vel ut per id spes certa liberationis fiat debitori, & sic jus illi acquiritur ad eam conditione præstita obtinendam; vel ut id existat, unde creditor liberationem a pœna voluit pendere, quale est in hoc negotio, partim æternum Christi regnum ac sacerdotium; partim fides atque obedientia nostra, quæ conditio est ad liberationem actu obtinendam necessaria. Atqui hujusmodi datio vel impensa ad liberationem alterius a debito comparata, solutio non est nec satisfactio vera, de qua disputamus. alioqui frustra Grotius satisfactionem nobis hoc libro conaretur ostendere: cum nos illiusmodi dationem atq; impensam ultro agnoscamus, neq; in voce satisfactionis difficiles simus. Non commemoro illud, quod possit aliquid dari

hii alii cuiuspiam præter creditorem, qui postea, quæcunque tandem ratione, a creditore liberationem a debito impetret alteri. Quod si Grotius vltim ponit aliquam in vocibus illis, ut per id ipsum alter a debito liberetur, quibus significare velle, tale se impendium intelligere, per quod statim, nulla alia re accedente aut interveniente, liberatio consequatur; ne alia quædam ex dictis nunc repetam; tale fuisse impendium illud, quod ad liberationem nostram intervénit, ne ipsius quidem Grotii sententiæ satis est consentaneum, sed multo minùs veritati. qua de re diximus nonnihil paulo antè partic: 3. & cap: superiori partic: 35. Animadvertendum autem hoc loco etiam illud est, quod superiori cap: jam indicavimus, etiamsi mors, a qua nos Christus animâ seu vitâ suâ datâ liberavit, sit debitum: cam tamen in redemptionis nostræ negotio ad quod respicit phrasis *δ' ὅτι ἐν τῷ πολλῶν* apud Matth. & Marcum, quam hætenus urget Grotius, non considerari revera ut debitum, sed per prosopopœiam quandam sustinere partes ejus hostis, qui nos captivos tenuerit, & ex cuius potestate fuerimus pretio liberati. Quare creditor, cui nos mortem illam propriè debuerimus, in considerationem hîc non venit, adeoq; nec solutionis aut satis factionis ipsi præstitæ habetur ratio; quemadmodum nec ibi, ubi de redemptione ex servitute peccati, cuius nullus est creditor, nec nos debitores, sermo est, ex qua tamen eodem sanguinis Christi pretio liberati ac redempti sumus. Ex quo apparet, illud nullam hîc vim habere, quod Grotius absq; necessitate probat, nos mortis debitores fuisse, h. e. nos *mortem debuisse* (ita enim ejus verba capio, non verò ut significant, nos *morti quippiam debuisse*, quod falsum foret & absurdum) neq; illud, unde hoc deducitur, nos iure fuisse morte afficiendos; licet id alioqui verum sit. Postquam enim Deus jure suo, quod habebat ad mortis pœnam nobis irrogandam, sub conditione cessit, atq; ut ea conditio existeret, & sic nos a morte liberaremur, vehementer desideravit, omniaq; eò pertinentia fecit, ac filium suum charissimum cam in rem impendit; mors rectè considerari potuit citra rationem debiti aut pœnæ, quam Deus jure suo esset repetiturus, & spectari tanquam honoris quidam noster, imò etiam Christi, & ipsius Dei, qui nos per injuriam jam detineat, quatenus nimirum Dei desiderio, salutis nostræ sempiternæ incumbens, adversatur. Quod si quis nolit concedere, morti in hoc negotio tribui partes personæ nos detinèris, sed ipsius potius captivitatis, e qua fuerimus exempti, rationē habere dicat; vel nihil hac in parte erit, quod personæ captivum detinenti respondeat, metaphorâ atq; similitudine minùs plenâ; vel Peccatum, cujus

Rom: 6. 16, usque
ad fin: cap: 7. 14.

Heb: 2. 14.

stipendium ac merces, quod mancipiis suis persolvit, mors est, ejus personæ locum occupabit; cum ejus servi, eiq; venundati fuisse in sac: lit: dicamur; vel deniq; is, qui mortis, seu mortiferum habet imperium, h. e. diabolus, qui nos per peccatum in mortis vinculis detinuit, quem Christus per mortem suam abolevit, & hoc pacto ex illius servitute & captivitate nos exemit. Quare cum & ab initio cap: 8: & alibi concessimus, redemptionem nostram esse liberationem a pœna commerita, materialiter, ut in scholis loquuntur, pœnam commertam accepimus, non formaliter, h. e. rem ipsam intelleximus, quæ pœnæ rationem habeat, nempe mortem, non tamen catenus, quatenus pœnæ rationem propriè habet. Concidit jam illud quoq;, quod hic pro concessio sumsit Grotius, Christum liberationem a debito nobis impetrasse aliquid dando, impetrasse, inquam, ab eo, qui jus habuerit debitum illud exigendi, nempe Deo, cujus nomen hic libenter reticet Grotius, ne is creditor esse videatur. Atqui istius in redemptionis nostræ metaphora per se non habetur ratio, etiam si tandem Impetrandi verbum eo sumas sensu, quo Socinus quoque uteretur, Christum nobis liberationem a debito morte sua a Deo impetrasse. Sed id prorsus admittendum non erit, si verbum hoc strictius sumas, prout Grotius accipit, ut significet, movere quempiam ad decretum; liberationis v.g. faciendum, aut quippiam, licet sub conditione, promittendum. Hoc enim modo Christum non impetrasse nobis a Deo liberationem a debito nostro, ex ipsa redemptionis nostræ ratione, & phrasibus, quibus scriptura in eo negotio utitur, ostendimus cap: superiori partic. II.

Partic: 6:.

Quod concludit Grotius: *Commutationem ergo illa locutio δὲ ναὶ ἀντὶ πολλῶν* veram indicat, ut semper: non metaphoricam, id eo, quæ partic: 2. explicuimus, modo fatemur. quod verò addit, *quam*, scil. metaphoricam commutationem, Socinus sine exemplo comminiscitur; id quomodo verum sit, non videmus, nisi fortè ea ipsa commutatio metaphorica est, & sine exemplo, quam suprà partic: 3. ex Grotio attulimus, & Socinum agnoscere docuimus. Alluditur quidem in verbis illis, in quibus commutatio ista per particulam ἀντὶ exprimitur, ad commutationem aliam similem, h. e. ad eam, quæ in redemptione propriè dicta sit; sed interea tamen ea ipsa commutatio, quæ intelligitur, verà esse potest. Neque sanè arbitror ideo eam metaphoricam dicere Grotium, quia nemo ἀντὶ pro nobis impensum acceperit, cum ipse quoque id nolit, quemadmodum cap: superiori claris verbis docuit; ac præterea nihil impediatur, quominus alia ratione commutatio inter nos & pretium pro nobis impensum, sit.

erit facta, ut ex Socini verbis supra patuit: neq; etiam ideo, quia nostra liberatio non fuerit ipso actu, Christo in mortē dato, consequuta, & sic commutatio ex nostra parte non protinus perfecta, sed intentione tantum Dei ac Christi: cum ipse quoque statuatur, mortem Christi nos ipso facto non liberasse, quod res ipsa etiam satis docet. Imperfectionem id potius commutationis, quam metaphoram arguere videtur.

Partic: 7.

Pergit Grotius: Ad alteram præpositionem ὑπὲρ quod attinet, primum notandum est illam quoque non quidem semper, at sæpe idem valere quod ἀντί. Optat Paulus ἀνάθεμα esse ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν h. e. vice Iudeorum, quos alioqui perseverantes in incredulitate sciebat futuros ἀνάθεμα Rom: 9. 3. Apostoli ὑπὲρ χριστοῦ παρῆναι, h. e. legati sunt ipsius Christi vice, 2 Cor 5. 20. Quare cum ἀντί necessario commutationem designet, ὑπὲρ autem pro eodem poni nonnunquam soleat, quid vetat vocem notationis dubiæ ex certa interpretari, præsertim cum de eodem argumento agitur. Inprimis verò eam interpretationem videtur requirere locus ille 2 Cor: 5. 14. Si unus pro omnibus mortuus, omnes ergo mortui.

Præpositionem ὑπὲρ nonnunquam idem valere quod ἀντί, & sic commutationem significare concedimus: verum ea commutatio non semper est subrogatio, quam particulâ vice solemus exprimere, sed talis, qualem Socinus in hoc negotio agnoscit. Quare nihil erat necesse in eo laborare Grotium, ut ostenderet, commutationem designari voce ὑπὲρ, sed id demonstrare debuit, de quo est controversia, subrogationem hîc intelligendam. Etiam si autem commutationem ubiq; possemus salvâ sententiâ nostrâ agnoscere, ubicunq; de mortē Christi pro nobis suscepta sermo est, ut sanè rem ipsam, in qua commutationis illius vis consistit, ubiq; agnoscimus: non tamen est necesse, ubiq; sac: literas ad eam respexisse. Nam quod attinet ad rationem ex particula ἀντί ductam, quæ in hoc eodem negotio usurpetur, ea ideo infirma est, quia ejusmodi commutatio, qualem loci ii postulant, in quibus vocula ista de morte Christi pro nobis suscepta usurpatur, non potest aut debet omnibus in locis, ubi Christus dicitur mortuus ὑπὲρ ὑμῶν, intelligi; imò præter locum 1. Tim: 2. 6. ubi eadem est allusio, quæ in verbis Matth: 20 & Marc. 10. & vox quoq; ἀντιλύτρω, ex ea particula composita, extat, fortasse nuspiam. Nam in iis locis, ubi est ἀντί, intelligitur, ut vidimus, commutatio non personarum, quarū altera patitur id, quod altera passura erat, sed pretii & captivorum redimendorum, quam ait Grotius quidem in illis locis, ubi ὑπὲρ extat, intelligendam esse

contendit, sed commutationem personæ patientis. Itaq; ex illis locis, ubi *ἀντι* in hoc negotio usurpatur, non potest constitui, quid in iis fiat, ubi extat *ὅτι*, nec eadem est in his, quæ in illis, allusio, adeoque nec eadem protinus causa, cur commutatio intelligatur. Quamquam illud quoq; jure negari posse vidimus, *ἀντι* necessario commutationem designare, ut ait Grotius, licet id nos in hoc negotio ob locorum circumstantias fateamur. Quod ad alteram commutationem, quæ est personarum, attinet, ne illa quidem ubiq; videtur insignitè intelligenda, præsertim ubi eo modo Christi mors describitur, qui ad id, quod nos pati merebamur, h. e. ad mortem æternam, non ita concinnè queat applicari, ut cum Christus dicitur pro nobis mactatus, aut passus carne, aut pro nobis crucifixus esse indicatur, aut aliàs circumstantiæ loci minùs favent: ut cum apud Pet: pro nobis passus esse dicitur, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus, ubi minùs aptè commutationis istius fieret mentio. Grotius sane ipse non obscurè indicat, alios locos magis, alios minùs hanc interpretationem requirere. Quòd si quis tamen contendat, ubiq; eam intelligendam, cum eo nos non contendemus. Ad locum 2. Cor: 5. 14. quod attinet, vellem explicuisset Grotius, cur is commutationem in primis requirat; idq; aliquanto faciliùs nobis constitisset, si vocè ultimæ *mortui* addidisset verbum substantivum, quod per ellipsin omisit. Discrepant enim in eo interpretes, & alii subaudiunt *sunt*, alii *fuerunt* vel *erant*, indeq; diverso modo verba illa explicant. Suspicio autem Grotiū ita voluisse lectorem accipere ea verba, ac si dictū esset: Si unus omnium loco mortuus est, ergo perinde est ac si omnes essent mortui, morte nimirum ea, quam fuerant meriti. Sed id non expressit, vel ob Interpretationis varietatem, vel ne sibi objiceretur, si verba ista, prout sonant, accipiantur, sequuturum, omnes homines ipso facto fuisse liberatos, cum Christus pro ipsis fuisse mortuus. Nam si homines omnes eam mortem luisent, quam merebantur, ipso facto fuissent liberati. quare etiam nunc, cum Christus illorum loco est mortuus: siquidem perinde est; & phrasia *loco omnium* id requirit. Quòd si interpretatione aliqua verborum hujusmodi vim mollire voluerit; nos æquè commodè abque ista subrogatione vim verborum Apostoli explicabimus. Sed quia Grotius mentem suam non explicuit, nos huic rei non immorabimur, sed breviter tantum indicabimus, quis verborum Apostoli verus videatur esse sensus. Explicat Apostolus, quantam in se suisq; similibus vim habeat mors Christi, ex summa ipsius erga nos charitate profecta, ad sese adigendum, ut officium suum sedulò faciant, & omnes, ut

2 Cor: 5. 7.

1 Pet: 4. 1.

1 Cor: 1. 13.

2 Pet: 2. 21.

pristinis

pristinis vitæ aut religionum diversarum institutis relictis, uni Christo ejusq; sanctissimæ religioni addicere se velint, hortentur. Itaque ita ratiocinari videtur Apostolus: Si unus mortem truculentam sublit, ut omnibus hominibus æquæ salutem æternam pararet; omnes vicissim sibi met ipsis ejus causâ mori, pristinaq; instituta relinquere debent, seu, ut id faciant tantam causam habent, tamq; efficaciter impelluntur, ut id jam pro facto propemodum haberi debeat. quandoquidem ideo salutis illorum causâ mortem tam diram adit, ut jam omnes non sibi met ipsis, quales hæctenus fuerant, seu prout consueverant, vivant, sed sibi mortui, totam cultus divini vitæque rationem componant ad nutum ac voluntatem illius, qui salutis illorum causâ mortuus ad resurrectionem pervenit, & sic verè se illorum salutis causâ mortuum esse, eamq; religionem, quam ipsis præscripsit, verum esse salutis iter, atq; adeo omnibus sequendam, demonstravit. Verbum enim *ἐπεὶ θάνατον* mortui sunt, de eo, quid jure fieri debeat, aut de vi & efficacia, non de effectu ipso accipi potest. quo pacto Rom: 6.6, ut alibi monuimus, dicitur, *veterem nostrum hominem unâ crucifixum esse*, nempe cum Christo. & cap: 7.4. qui locus huic nostro valde est similis, quamquam de iis, qui sub lege vixerant, solis loquitur, sed ad quos in nostro quoque loco, ut ex seqq. Apostoli verbis apparet, imprimis respicitur. Ita verò ibi loquitur Apostolus: *mortificati estis legi per corpus Christi, ut fieretis vos alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructum feramus Deo*. Cui loco adungi ob similitudinem potest ille ad Galatas cap: 2, ubi in sua persona de omnibus sui similibus loquens ait: *ego per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam, cum Christo sum crucifixus: vivo autem non amplius ego, sed vivit in me Christus: quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & dedit semetipsum pro me*. quamquam in his verbis, præsertim posterioribus, de ipso effectu sermo est. Neq; verò insolens est in sac: lit: ea, quæ de effectu loqui videntur, de vi & efficacia tantum, aut de eo quod jure fieri debeat, loqui. id enim ex parte docuit Grotius, cum de reconciliaudi verbo ageret. & ne longè abeamus, ejus rei exemplum habemus hoc ipso loco paulo post v. 17: *Vetera præterierunt, ecce omnia facta sunt nova*. vid. etiam Rom: 11. 26: Heb: 8. 11. ex Jer: 31. Quod verò particulam *et* in verbis illis, *et pro omnibus mortuus est*, accipimus pro *quia* vel *enim*, nemo eorum mirabitur, qui vel Hebraicæ linguæ aliquantulum est gnarus, vel ea, quæ interpretes sac: literarum de hac particula notant, inspexerit. videat, qui volet, ea, quæ annotavit Beza ad Iohan: 2. 13: 3. 13: Rom: 1. 23: I Ioh: 1. 2: 3. 4. 24

vid. etiam Col: 2. 20: 3. 1.

Quod

Partic: 8.

Quod in sequentibus docet Grotius, etiam si aperte dictum esset, Christum bono nostro mortuum, non tamen hoc ipso commutationem exclusum iri, id responsione non eget, cum nemo nostrum id velit.

Partic: 9.

Pergit: Neque potest hic sensus rejici, quia alicubi Christi factum nobis in exemplum proponitur. Nam ad exemplum sufficit generalem quandam esse similitudinem, etsi differentia sit in modo speciali, cujus tamen mentio fit interdum rei certius denotande gratia. Quod manifestò liquet ex Petri admonitione, 1 Pet: 2. 19. & seq. Vult nos patientes esse in tolerandis afflictionibus, quas infantes patimur. Adfert Christi exemplum: qui inquit & ipse passus est. Satis hoc erat ad comparisonem, sed addidit, ὑπὲρ ἡμῶν, quod ad comparisonem non pertinet, sed rem ipsam, h. e. Christi passionem clare designat. Commune ergo est patientia: modus ille differt.

Duplici ratione nobis hoc Christi factum in exemplum proponitur, vel quoad rem ipsam, h. e. perpeffionem afflictionum; vel quoad modum, ut Grotius loquitur, aut potius finem, qui est quòd pro nobis id fecerit. Prius fit in loco Petri, quem Grotius hic examinat, & alibi: posterius in loco Iohannis 1 Epist: 3. 16: in hoc cognovimus charitatem, quòd ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere. Ex priori locorum genere concludit Socinus, Christum vice nostra non esse passum. Nam si vice aut loco nostro fuisset passus, jam nos eadem mala, quæ ipse perpeffus est, non deberemus ferre. At si Christus ideo passus est, ut nobis relinqueret exemplum patientiæ, quod sequeremur, patet nos obstrictos esse ad eadem ferenda, ipsa morte Christi nos monente. Hanc argumentationem non attingit Grotius: sed tantum docet, ibi non proponi nobis modum patientiæ imitandum, sed ipsam tantum patientiam; quasi istud quisquam urgeat. Quod ad locum Iohannis attinet, in quo modus etiam ipse nobis proponitur imitandus, ex eo colligit Socinus, phrasin istam, ponere animam pro aliquo, non significare, pro altero satisfacere. cum nos quoque pro fratribus animas ponere possimus ac debeamus, ad exemplum Christi, nec tamen pro illis satisfaciamus, aut satisfacere possimus. Nec hoc attingit Grotius, imò ita loquitur, ac si nusquam modus facti Christi, qui continetur in verbis pro nobis, proponeretur imitandus, sed res tantum ipsa, quod etiam ratio, quam subjungit, indicat.

Partic: 10.

Subjicit enim: Alioqui frustra Paulus quæreretur, an Paulus pro fidelibus esset crucifixus, 1 Cor: 1. 13. Poterat enim & ipse pro Ecclesia, hoc est, in usum Ecclesiæ crucifigi, sicut pati se dixit pro Ecclesia, Col: 1. 24. & postea

postea magno Ecclesiæ bono ipse gladio percussus est, Petrus, aliq: Apostoli crucifixi. Sed eo modo, quo Christus crucifigi, pœnas vice nostrâ ferendo, nec Paulus poterat, nec alius quisquam. Vox ergo illa pro peculiare hic aliquid denotat, quod apostolis communicari non potest. Posset autem, si mortis Christi utilitas gradu tantum a morte Apostolorum, non etiam sine proprio segregaretur.

Cum nos, ut jam vidimus, ad exemplum Christi pro fratribus animas ponere, atque adeo etiam reipsa, si res ferat, mori, ac crucifigi denique possimus; & tamen aliunde colligatur, neminem pro fidelibus crucifigi posse, quemadmodum Christus crucifixus est; necesse est, ut modus, quo nos pro aliis pati aut mori possumus, & quo Christus pro nobis passus ac mortuus est, partim conveniat, partim discrepet; & particula pro partim tale quid denotet, quod Christo & nobis omnibus commune esse possit, partim id, quod Christo sit peculiare. Commune est, quod passio ac mors etiam a nobis suscipi possit in aliorum utilitatem ac salutem; atque adeo, ut alter a passione ac morte liberetur: qua in re non tantum utilitas, sed etiam commutatio quædam cernitur, quam in loco 1 Ioh. 3. 16. & similibus intelligi vult Grotius, nec nos diffitemur. Differentia rursus in eo est, quod nec primò summa ista utilitas, h. e. salus nostra sempiterna atque a morte æterna liberatio, ex passione Apostolorum aliorumq: priorum pendeat, sed ex passione ac morte Christi, fidei, vitæ ac salutis nostræ ducis; nec ita perfectè cum illa cohareat atque cum hac. qua de re, quod attinet ad confirmationem doctrinæ Christi, unde certa liberationis ac salutis spes, & ejus adipiscendæ ius proficiscitur, diximus fusè cap: I. partic: 30. quod discrimen indicavit Apostolus ipse, eo, quem Grotius hic citat, loco Col: 1. 24. ubi ait, se adimplere ea, quæ desint passionibus Christi, in carne sua, pro corpore ipsius, quod est Ecclesiæ, cujus ipse factus sit minister, &c. Christus, qui primus vitam immortalem patefecit per Evangelium, & viam ad eam ducentem promulgavit, primò pro Ecclesiâ universa fuit passus, cum doctrinæ suæ, fœderisq: novi in ea comprehensi, confirmandi ac sancienti causâ mortem subiit, eaque ratione viam salutis instituit, & omnibus ad supremam felicitatem aditum patefecit. Verùm illis afflictionibus hac in parte, quod ad gentes attinet, per totum terrarum orbem dispersas, aliquid deerat. Christus enim nonnisi ad perditas oves domus Israëliticæ erat missus, & ad easdem tantum Apostolos suos, cum in terris versaretur, mittebat, diserte prohibens, ne in gentium viam abirent; adeoque gentibus salutem ipsemet non offerebat, nec adeo apertè ea de re loquebatur, licet

nos nunc, postquam res aliunde paruit, non pauca de ea ab ipso dicta deprehendamus: unde nec post ejus ascensionem statim Apostolus, spiritu sancto jam impletis, mysterium illud innouit. Quare ex eo, quod Christus doctrinæ suæ confirmandæ causâ passus est, non ita luculenter ac manifestè patuit, salutem ab ipso promulgatam etiam ad gentes pertinere, & Deum velle ut omnes homines, nulli generis aut statûs habita ratione, seruentur, & ad cognitionem veritatis perveniant; & Christum pro omnibus se dedisse ἀντίλυτρον, testimonium, divinæ nimirum erga omnes benevolentia, temporibus propriis. Vnde Apostolus eo, ad quem respicimus, loco 1 Tim: 2. 6. cum ista, quæ retulimus, dixisset, ne quis ea de re dubitaret, sua quodammodo auctoritate id totum confirmat, cum addit: *ad quod positus sum ego præco & Apostolus (veritatem dico in Christo, non minor) doctor gentium in fide & veritate.* Deerat ergo aliquid passionibus Christi, quod attinet ad confirmationem Evangelii, quatenus id ad omnes homines spectabat. Hunc defectum supplevit Paulus, gentium, ut vidimus, doctor atque apostolus, cui primùm munus illud datum fuit Evangelii hoc mysterium, de amplitudine gratiæ divinæ, per Christum hominibus oblata, gentibus publicè atque aperte annunciandi: qui cum non tantum aliis modis Evangelium suum confirmaret, sed etiam variis afflictionibus, atque inprimis tunc, cum in principe urbe, & totius orbis, gentium quæ adeo capite, ob mysterium Christi seu Evangelii victus esset, & in catena legatione pro eoungeretur, adimplebat id, quod deerat afflictionibus Christi, in carne sua, pro Ecclesia, Ecclesia, inquam, gentium, quæ maxima Ecclesiæ Christi pars censi poterat. quo pacto alibi etiam pro electis ista se pati scripsit, ut & ipsi salutem consequantur: sed ea propriè ad gentium utilitatem fuisse suscepta, totus Apostoli ad Col: locus, de quo agimus, indicat; & illa quæ præcellerant, verba nunc gaudeo in afflictionibus meis pro vobis. quod apertius exprimit ad Eph: 3. 1. ubi ait: ego Paulus victus Christi pro vobis gentibus. & inf: v 13. ne deficiatis in afflictionibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Id autem propterea ab ipso dici, quia confirmandi ac defendendi Evangelii causâ, ut est ad Phil: 1. 7, 17, cujus præco ad gentes esset constitutus, ista fuerit passus, tum ex iis, quæ hæcenus diximus, colligi potest, tum ex iis, quæ Apostolus in loco nostro ad Col: statim ea de re subjicit v. 25, usque ad finem capitis, & Eph: 3. a v. 2. usque ad v. 13: ubi proluxa parenthesi declarat, cur se vocat *vinctum Christi pro gentibus*. Ex quo apparet, in perpassionibus Christi, quatenus pro Ecclesia susceptæ sunt, non satisfactionem aliquam aut veram subroga-

Rom: 1. 9.

11. 13.

Gal: 2. 7, 8, 9.

1 Tim: 1. 11.

Eph: 3. 2, & c.

1 Tim: 1. 12.

2. 9.

Eph: 6. 20.

1 Tim: 1. 10.

subrogationem spectandam esse, sed imprimis confirmationem Evangelii, & salutis in eo hominibus oblata: siquidem eatenus Apostolus aliquid se adimplere dicit pro Ecclesia, quod desit afflictionibus Christi. Nisi enim eò afflictiones Christi pro nobis susceptæ spectassent, nulla fuisset causa defectû earum hac in re commemorandi. Hac autem in re quandam habuit Paulus præ cæteris Apostolis, quibus Evangelium circumcisionis, seu Iudaico populo annuntiandum, erat concreditum, cui id jam antea Christus ipse annunciârat ac confirmârat, prærogativam, in eaque ad Christum: nemo accessit propius. quantum autem eadem in re adhuc abfuerit a Christo, ex illis constare potest, quæ cap: I. disseruimus eo loco, quem paulo antè notavimus. Ex quibus constare potest, etiam si passionibus Christi & Apostolorum ratione ultimi finis, qui verbis *ὕπὲρ ἡμῶν, pro nobis*, aut similibus in hoc negotio significatur, inter se conveniant, ratione tamen mediorum ad finem istum pertinentium, seu finium propiorum, multùm discrepare. quidam enim Apostolis planè non conveniunt, quidam Imperfectè. Sed præter discrimen illud, quod in confirmatione N. fœderis, & rebus ex ea pendentibus, atq; ad salutem nostram spectantibus cernitur, illud etiam longè maximum est, quod Christus eum in finem fuit mortuus, ut supremam in omnia potestatem adeptus, ac fidelis noster ac misericors Pontifex effectus peccata nostra in perpetuum expiaret, tentatis nobis ferret opem, divina supplicia a nobis averteret, ac deniq; ex mortis faucibus ereptos ad beatam immortalitatem nos transferret. Quare non tantùm gradu, ut Grotius objicit Socino, sed etiam finibus propriis, nempe intermediis, segregatur mortis Christi utilitas a morte Apostolorum, nec propterea, ut discrimen inter hanc & illam queat constirui, necesse est statuere, Christum nostro loco ac vice mortuum esse.

Gal: 2. 7. & seqq.

Quid ex loco Hebr: 2. v. 9, 10. colligi debeat, aut a Socino colligatur, ex illis constat, quæ de verbis Petri 1. Ep. 2. 21. dicta sunt.

Particula

Quid ex loco 1. Ioh: 3. 16. colligat Socinus, paulo antè diximus. Patet autem ex eo, modum quoq; seu intentionem finis passionis Christi, quatenus ea *pro nobis* suscepta dicitur, nobis imitandum proponi. Imitari autem possumus, etiam si non prorsus idem præstemus, quod Christus; sufficit ut præstemus id, quod illi simile est. Etiam si autem ibi non tam actus mortis, quàm mortis periculum respiciatur, rectè tamen exinde concludi potest, etiam reipsa nos posse pro fratribus mori: cùm facilè contingere possit, ut is, qui pro fratre mortis periculum subit, etiam mortem reipsa opperet.

Particula

Col: 1. 24.
Eph: 3. 1, & 15.

periculo illo oppressus. Et quemadmodum Paulus pro Ecclesia se pati, ac vinctum esse scribit, ita etiam pro eadem mortuus est. Eodem pacto, & alii Apostoli ac martyres. Quæ sit vis verborum *ponere animam*, jam satis lucidè docuerat Socinus ipse in explicatione loci Ioh: 10. 11, 15.

Partic: 13.

Etiamsi autem in illis locis, ubi charitas Christi morte ipsius ostensa nobis proponitur imitanda, id quod nobis præscribitur, non solam utilitatem alienam, sed & commutationem quandam contineat; id tamen veram Christi pro nobis subrogationem non evincit, multo autem minùs satisfactionem. De satisfactione, quia res est manifesta, nihil dico. de subrogatione patet inde: quia hæc subrogatio vera non est, cum alter ipso malo liberatur, alter ejus mali, aut etiam diversi, periculum tantum adit, interim diligenter curans, ut ipse quoq; salvus evadat; ita ut si fortè aliter contingat, id, quod ad consilium ejus attinet, per accidens fiat: quemadmodum etiam fieri potest, ut uterq; idem malum perpetiatur, tum is, quem alter suo periculo liberare studet, tum is, qui liberare cupit: quod etiam nonnunquam ii, qui tale quid faciunt, non parum verentur. Addimus tamen, etiamsi haud inviti concedamus, in loco Iohannis, in quo jubemur pro fratre animam ponere, commutationem quandam intelligi, id tamen non esse necesse: cum possit sola utilitas aliena phrasi illa significari. Patet id ex collatione trium locorū, quos Socinus in margine libri sui notarat, Ioh: 13. 38. & Luc: 22. 33. Matth: 26. 35. quod enim Petrus apud Iohannem dicit ad Christum: *animam meam pro te ponam*: id apud Lucam ita effertur: *Domine tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire.* & apud Matthæum: *etiamsi oporteat me tecum mori, non abnegabo te.* quæ sanè Lucæ & Matthæi verba nullam commutationem indicant, imò cum commutatione ac subrogatione satis apertè pugnant. Quomodo enim Petrus cum Domino Iesu commutatus, aut subrogatus ei fuisset, si unà cum illo fuisset mortuus?

Partic: 14.

Quod ad Cajaphæ dictum Iohan: 11. 50. attinet, agnoscimus ibi commutationem veram, substitutionem autem non nisi improprie dictam, quam ab initio hujus capituli nos admittere diximus, quamque Socinus explicavit eo, quem Grotius oppugnat, loco, quemadmodum ex ipsius verbis, quæ sup: partic: 2. produximus, constat. Improprietatem autem illam substitutionis Socinus eo docuit, quòd diversus ibi sit interitus populi Iudaici, & Christi, diversaq; salus, si ve Cajaphæ mentem, si ve vaticinium, quod imprudenti excidit, respicias. cui rationi adde, quòd etiam Christo mortuo populus nihil

dominatur

Iominus perire potuerit, quemadmodum sanè, generatim loquen-
do, periit. hæc autem non est vera substitutio seu subrogatio. Qui-
bus illud quoq; adjiciendū est, quod Socinus itidem monuit, a Caja-
pha non cōsideratum ejusmodi interitum populi Iudaici, cui is jam
destinatus esset, sed qui tum demum populo foret metuendus, si Chri-
stus maneret superstes. quod hoc loco nō exigui est momenti. Nam
cum adversarii dicunt, Christum nostro loco mortuum, hoc sibi vo-
lunt, Christum loco nostro, qui morti jam fuerimus destinati, fuisse
substitutum ad mortem ferendam. quā sententiā illis opus est, ad sa-
tisfactionem exinde adstruendam. At verò eo, quod jam diximus
de sensu verborum Cajaphæ, concessio, id non sequitur, ac proinde
nec satisfactio, quam hinc adstruere solent, ex eo rectè concluditur.
Quid si enim ideo quis moriatur, ne populus aliquis pereat, quia
ipso vivente tale quippiam facturus esset, quo sibi interitum accer-
teret, cujus rei occasio morte illius hominis præcidi possit, & sic
populus servari? an ex hujusmodi substitutione hominis istius pro
populo, ulla satisfactio colligi posset? minimè. Nondum enim po-
pulus ille tale quid admisisse ponitur, ob quod illi sit intereundum,
nec quisquam adhuc statuitur, qui cum velit perdere, & cui morte
istius hominis sit satisfaciendum, ut pote causa nondum existente.
Hoc verò ipsum in hoc nostro negotio intelligendum est. Nam si
Cajaphæ mentem spectes, ille ita cum suis ratiocinabatur, quemad-
modum omnes, ni fallor, agnoverunt: Si Christum vivere permie-
temus, omnes in eum credent, ut v: 48. dicitur, h. e. cum pro Messia
seu Rege suo, qui eos ex servitute liberatus sit, agnoscens, quo au-
dito Romani, tanquam adversus rebelles, qui rejecto Casare alium
nobis regem constituerimus, insurgent, & locum hunc occupabunt,
gentemq; nostram perdent. Quare ne id fieret, Iesum occidendum
putabat, atq; ita tanti mali ansam præcidendam. Vnde patet, Caja-
pham, contrà quàm hic scribit Grotius, primum effectum mortis
Christi posuisse circa Iudæos, quorum incolumitati consulebat, non
circa Rectores Romanos, qui nondum irritati erant, sed irritari a po-
pulo, si Iesum pro Rege suo agnovissent, posse credebantur. Primum
enim ex morte Christi hoc sequuturum putabat, ne populus in Do-
minum Iesum crederet, eumvè pro Rege suo sibi divinitus promif-
so, & ad se liberandos misso haberet, imò potiùs tanquam seducto-
rem quendam averfaretur. Vnde alterum effectū circa Romanos pu-
tabat emerfurū, ne illi irritati, adversus populum insurgèrent, eum-
q; perditum irent. Si mentem Spiritus sancti respicias, itidem rectif-
simè statuitur, primum effectum mortis Christi futurum circa Iu-
dæos.

*de 2a in ann.
sup. in 103. 11.
+ 50. sentit
Sunt significat
tamen per
prie conveni-
unt. ut
1971. 103.
aliqui.*

daicum populum, & filios Dei dispersos, nempe ut illi ab errore viæ suæ ad Deum ac Christum converterentur, atque ita fieret, ne perirent, aut a Deo punirentur, causâ pœnæ sublatâ. Liqueat hoc ex eo, quod Iohannes vaticinium Cajaphæ verbis involutum evolvens, & ἐπίκρισιν quandam subiiciens, ita loquitur: quod Iesus moriturus esset pro populo: *sed non pro populo tantum, sed ut etiam filios Dei dispersos congregaret in unum*. Nam cum in posteriori horum verborum membro videretur subijciendum fuisse: *sed etiam pro filiis Dei dispersis* (ita enim rectè procedit hæc imparium comparatio: non pro populo tantum moriturus erat Iesus, sed etiam pro filiis Dei dispersis) Iohannes reposuit: *sed ut etiam filios Dei dispersos congregaret in unum*, h. e. ut Iudæos per gentes varias dispersos, vel etiam gentes ipsas ad se suamq; Ecclesiam aggregaret, fieretq; unum ovile & unus pastor. Dici enim possunt etiam homines ex gentibus Dei filii, quia eos Deus in filios adoptare decreverit, aut quia aliquo modo apti sint, ut filii Dei fiant. qua ratione alibi Christus eos oves suas alias vocat, quas debeat adducere, ut ita ex Iudæis & gentibus fiat unum ovile, seu una Ecclesia Deiq; populus. Maluit autem Iohannes eo pacto, quo loquutus est, verba sua concipere, ut interim non obscure nobis explicaret, quo sensu dixisset, Christum pro populo moriturum: nempe cum ideo moriturum, ut illos ab errore atq; impietate ad se converteret, unde liberatio ab interitu esset consequutura. Id verò morte Christi effectum voluit Deus, & quantum in se erat, effecit. Atq; huc pertinent illa apud eundem Evangelistam loca cap: 12. 24, 32, 33. & ille Petri 1 Ep: 2. 24, 25. ut alia prætermittam, quæ alibi sunt explicata. Quare non est quod Grotius hinc concludat, *mori pro populo*, incolumitatem ab altero, nempe Deo, impetrandam significare, adeoq; actum hunc Christi prius circa Deum, quam circa homines versari. imò contrarium satis apertè hoc loco indicatur. Quamquam si ad alios mortis Christi effectus ac fines respicias, ad quos tamen hic per se respici non videtur, nempe ut promissis divinis morte Christi confirmatis obligaretur Deus ad ea nobis præstanda, tum ut Christus hac conditione, quam Deus ipsi fixerat, præstita, potestatem ab ipso adipisceretur populum Iudæicum ceterosque omnes Dei filios ab interitu reipsa vindicandis; effectus mortis Christi prius circa Deum, qui conditione præstita promissum aut decretum suum exsequi, & ad supremum imperium Christum evahere debuit, versari statuendus est, quam circa homines, qui per Christum supremam potestatem jam adeptum reipsa servari debuerunt; neque id negat Socinus, quod cum Grotius præfractè ait ab-

478
 nere. qua de re non semel dictum est. Nec illud rectè a Grotio di-
 citur, Socinum urgere, eam sumendam verborum Cajaphæ interpretati-
 onem, quæ simul & Spiritus S. & ipsius menti respondeat. Nihil enim
 aliud Socinus dicit, quàm Cajaphæ mentem a se explicatam optimè
 per typum ad salutem nostram accomodari posse; eamq; postea accom-
 modat. At aliud est urgere, ita sumenda verba, aliud dicere, posse
 mentem hanc Cajaphæ per typum ad salutem nostram optimè ac-
 commodari. Qui illud dicit, aliam interpretationem planè non ad-
 mittit; qui hoc, potest admittere. Veruntamen cùm nemo non vide-
 at, id, quod Cajaphas voluit, fuisse typum aliquem ejus rei, quam
 Spiritus S. designavit; non est dubitandum, quin ea verborum in-
 terpretatio sit melior, quæ, quoad ejus fieri potest, mentem Caja-
 phæ per typum ad id, quod Spiritus S. voluit, accomodat.

An ea, quæ de Commutationis significatione in particula *pro* à Grotio hæcenus dicta sunt, ex sacrificii expiatorii natura multum illustrentur, & num sanguis detur pro anima, eo præsertim sensu, quo vult Grotius, sequi: cap: videbimus. Interim dicimus, etiam si Grotius veram Christi pro nobis subrogationem demonstrasset, eum tamen non potius satisfactionem veram ac plenam, quam Socinus negat, & cujus causa de subrogatione disputat, obtenturum. Nam si infinitorum loco unus substituitur, qui id ferat, quod quilibet ex illis ferre debebat, an pro omnibus hac ratione satisfiet? An si quis pro centum hominibus, qui singuli centenos debebant aureos, centum tantummodo det aureos, pro omnibus satisfaciet? pro uno quidem satisfacere poterit, sed non pro centum. Quanto autem minus satisfaciet, si & infiniti sint homines, & infinitum singulorum debitum. Ipse verò id tantum solvat, quod unus debebat? Quòd si ne tum quidem Christus verè pro omnibus hominibus satisfecisset, si tantum penam dedisset, quantum unusquisq; nostrum debebat, hoc est mortem æternam subiisset, quam subire non poterat; quanto minus satisfecisse censi debuit, cum id tantum luit, quod ad debitum nostrum nullam proportionem habet? vide quæ hac de re scripsit Socinus lib: 3. c. 3. & 4.

RESPONSIO AD CAP. X. quod inscripsit Grotius:

De expiatione facta per mortem Christi.

RESTA, inquit Grotius, classis ultima testimoniorum, quæ Christi mortem sacram expiatorium esse significant: quæ, quia Socini artificio plurimis nebulis involuta sunt, postremo loco reservavimus, ut ex his quæ antè

Partic: ~~the~~

Sist 27
negativ
4 1/2
falsch
Satz

— 44 —

Part A

ante dicta sunt, aliquid lucis acciperent. Constat nobis & Socino de voce Christi mortem fuisse sacrificium expiatorium sive victimam pro peccato, id ipsum clarè testante divinâ ad Hebræos Epistolâ, inprimis cap: 9. Sed de ejus voci vi propriâ aliter Socinus, aliter sentit Christi Ecclesia.

An testimonia ea, quæ Christi mortem sacrum expiatorium esse significant, Socini artificio plurimis nebulis involuta sint, an contra nebulis, aliorum culpâ, involuta non parum lucis ejus operâ acceperint, in progressu disputationis apparebit. Istud autem hic considerandum est, Grotium non usquequaque rectè pro concessio sumere, & tanquam fundamentum eorum, quæ disputaturus est, ponere, sibi & Socino in eo convenire, quod mors Christi, nempe propriè, non metonymicè pro iis, quæ eam sunt consequuta, sumta, sit sacrum expiatorium, id ipsum clarè testante Epistola ad Hebræos: cum Socinus clarissimis verbis, & satis fusè docuerit in illo

(Id: 2. c. 13. 27.)

capp: quæ sibi oppugnanda sumit Grotius, Sacrificium Christi expiatorium perfectum, de quo auctor Epistolæ ad Hebræos, quamvis non sine morte fuerit peractum, (mors enim ejus quoddam fuit initium, & necessarius ad illud aditus) non tamen in ipsa morte revera fuisse peractum, sed in cælo deum, in quo, tanquam sanctuario suo, Christus se Deo obtulit. Quod si Socinus alicubi mortem Christi sacrificium vocat, siquidem de sacrificio expiatorio perfecto loquitur, de quo Auctor Epistolæ ad Hebræos, mortis vocem, sacrarum literarum consuetudinem sequutus, metonymicè, vel saltem metonymicè simul ac synecdochicè accipit, & id potissimum intellexit, quod mortem ex Dei decreto necessariò est consequutum, h. e. ejus in cælum ingressum & perpetuam coram Dei vultu apparitionem, & quam pro salute nostra suscipit, curam. qua de re monuit Socinus expressè lib: 2. cap: 13. Dicimus autem, mortem Christi distinctè sumtam non esse sacrificium Christi expiatorium perfectum, de quo Epistolæ ad Hebræos; quia aliàs sacrificium est, & dicitur; sed interea vel ad sacrificia expiatoria non respicitur, adeoque nec ipsa ut sacrum expiatorium consideratur, ut Ephes: 5. 2. sed ut sacrificium in honorem Dei oblatum ac voluntarium; quo in genere perfectum est; vel si alicubi consideratur ut sacrum expiatorium, quod tamen vix uspiam contingit in sacris literis, præsertim expressè, imperfectiori ratione ita dicitur, potissima enim peccata nostra expiandi vis, in illis, quæ mortem sunt consequuta, sita est: & liberatio perfecta a peccatorum pœna, quæ expiationis nomine potissimum intelligitur, ab his immè diatè pendet, a morte verò mediatè.

Quod verò Grotius de propria voci sacrificii expiatorii v. aliter Christi

Sacrificium
an Christi
mors per
se
sacrificium
vult?
vult?

Mors Christi
sacrificium
vult?
vult?
vult?
vult?

Christi Ecclesiam, aliter Socinum sentire ait, Christi Ecclesiam Socino, atque adeo iis omnibus, qui cum eo sentiunt, opponens, eosq; non obscure à Christi Ecclesia locietate excludens, in eo debuit esse memor moniti Apostolici: *Tu quis es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit.* Quamdiu enim non ostenditur, Socinum, & eos, qui cum ipso sentiunt, in re ad salutem necessaria errare, quod nec ostensum est a quoquam, nec ostendi posse nobis est persuasissimum, injurià à Christi Ecclesia excluduntur, licet a parte Ecclesiæ numerosiori in non paucis dissentiant. Quid verò iniquis his aliorum de nobis sententiis opponamus, alibi fortasse dicemus.

Sed videamus, quomodo Grotius dissentium inter Christi Ecclesiam, ut ait, & Socinum, de propria vi vocis sacrificii expiatorii explicet. *Dissensus, inquit, breviter ac perspicue sic explicabitur, si dicamus, juxta Socinum expiationis effectum primò ac propriè versari circa peccata futura; quia fidem ingenerando mors Christi nos a peccatis abstrahat: quoad peccata verò præterita non nisi secundariò, & eatenus quoque omnem hanc actionem circa nos versari, non circa Deum, h.e. non Deum moveri ad remittendum, sed nos parari ad accipiendam remissionem, per vitæ scilicet emendationem: juxta sensum verò Ecclesiæ, qui scripturis congruit, expiationis effectum propriè versari circa peccata præterita, & actionem primam esse circa Deum, qui ad remittendū moveatur.*

Non satis rectè Grotius, cum de voce ageret, Socini sententiam explicuit; sed adhuc pejus hîc, cum de vi propria vocis loquitur, quomodo ergo Socini sententiam rectè refutaret? Sacrificii Christi vis, ad peccatorum nostrorum expiationem pertinens, duplex est, (quamquam altero partitionis membro iterum diviso, triplex constitui potest:) altera, eaq; potior, & sacrificiorum magis propria, quam Grotius in Socini sententia explicanda omisit, est, quâ peccatorum omnium, non tantum futurorum, h.e. eorum, quæ post agnitam veritatem a fidelibus per fragilitatem aut imprudentiam admittuntur, sed etiam præteritorum, qualiacunque & quantacunque sint, reatum ac penas tollit, idque partim declarando, & jus ad eam rem nobis concedendo, partim actu ipso divina supplicia tollendo. Altera ea est, quam Grotius attingit, quodd fidem nobis ingenerat, & nos in futurum a peccatis arceat ac revocat, quæ vis, licet non sit propria sacrificiorum, pertinet tamen ad proprium sacrificiorum finem obtinendum, ipsamque expiationem perficiendam; cum nemo, nisi resipuerit, & in Christum crediderit, a peccatorum suorum reatu ac pena in perpetuum liberetur. Hanc vim si respicias, verum est quod Grotius ait, eam primò circa futura peccata versari, circa præterita

Partic:2

Sacrificii expiatorii vis duplex.

consequentem: at si priorem sacrificii Christi vim, quam potius esse diximus, consideres, ea primò ac propriè versatur circa peccata, præterita quidem omnia, futura autem ea, quæ per fragilitatem aut imprudentiam admissa, fidem in Christum veram non extinguunt: imò circa præterita maximè vis ea sacrificii Christi versatur, cum ea sint graviora, eorumque causâ inprimis sacrificium Christi tanquam perfectius, in locum sacrificiorum legalium fuerit substitutum; cum per infirmitatem aut ignorantiam admissa peccata, etiam sub lege expiarentur. Ex quo gravissimus Grotii in explicanda Socini sententia error apparet, qui ait, expiationis effectum, ex ipsius mente non nisi secundariò circa præterita peccata versari. Credit nimirum Socinum statuere, catenus tantum sacrificium Christi peccata nostra expiare, quatenus fidem nobis ingenerando nos a peccatis retrahit, unde postea ex promisso divino, nulla amplius sacrificii illius efficacia interveniente, consequatur peccatorum præteritorum remissio, quo nihil est a mente Socini alienius. Finge enim tandem, fidem ac resipiscentiam nostram non a sacrificio Christi, sed aliunde proficisci totam, nihilominus illud vim ad expianda peccata, postquam credidimus ac resipimus, habebit, & eam ad nos a pœna in perpetuum liberandos exseret: imò quia sacrificium Christi hanc vim habet, ideo nobis fidem ac spem promissorum divinorum ingenerat, & a peccatis abstrahit. Si quis de hac Socini sententia dubitet, videat inter alia lib: 2. c. 14. & seqq. Qua verò ratione dici possit, sacrificii Christi vim, si ex Grotii sententia illud mortem esse latus, versari circa Deum, eoq; etiam Deum ad remittendum moveri, superioribus capp: est explicatum. Sed tamen videamus quomodo sententiam suam probe Grotius.

Partic: 3.

a pro hominibus
constituitur in
illu qua ad De-
um.

b pro Deo in ill
qua ad hominē.
c hostias pro
peccatis.

actionem primam, inquit, esse circa Deum, non circa homines, probatur ex natura sacerdotii. Sacerdos enim ὁ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ διὰ τοῦ
τὰ πρὸς τὸν Θεόν, Hebr: 5. 1. non autem ὁ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, quod est Prophetæ. Cum autem sacrificium, præsertim expiatorium, sit actus sacerdotis, quæ talis (statuitur enim in id Pontifex, ut offerat
ἡ θυσία ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι Hebr: 5. 1: 8. 3.) sequitur sacrificium esse eo-
rum, quæ fiunt pro homine apud Deum.

Postrema hæc verba ita sunt comparata, ut per se Socini sententia non repugnent, Grotium nil juvent. Fatetur enim Socinus quodque, & satis clarè docet Auctor D. Hebr: 2. 17 actionem Christi, quæ sacerdos est, & sic ejus sacrificium expiatorium, esse ex eorum numero, quæ pro homine fiunt apud Deum; ut alia hæc deductione, cum

cum de Christi sacrificio quaratur, non fuerit opus. De sensu ergo
 quaritur, cum de verbis constet. Grotius ita verba ea proculdubio
 intelligit, ac si dictum esset, sacrificiis moveri Deum, ut hominibus
 beneficiat, & expiatoriis quidem, ut remissionem peccatorum iis
 concedere velit. Hoc si in eam sententiam accipitur, in quam alia
 Grotius huiusmodi verba in negotio nostro sumere solet, ut signifi-
 cet, Deum iratum ac poenas expetentem, ita tamen ut non aver-
 tur omnes irę deponendę rationes, sacrificiis placari, & ad ignoscen-
 dum flecti; non est id de omnibus sacrificiis expiatoriis, etiam pro-
 prię dictis, admittendum, imò de iis, quę proprię ita appellantur,
 minùs, quàm de aliis ab homine profectis, precibus scilicet, poeni-
 tentiã, animi humilitate, seu cordis ac spiritus contritione. Neq; e-
 nim sub lege eo pacto Deum movebant sacrificia ab ipso præscri-
 pta, præsertim semper: sed cum Deus jam antea decrevisset, se in-
 terveniētibz illis sacrificiis delicta & lapsus velle condonare,
is oblati, vi decreti istius, effectus ille apud Deum conseq̃ueba-
tur, etiam si is actu non irasceretur: imò ideo potius offerebantur
sacrificia, ne, si ea fortè negligerentur, irasceretur, quàm ut jam ira-
tus placeretur. Quòd si vocem movendi, & cæteras ei similes, eo
 modo hic accipias, quem nos alibi etiam explicuimus, ut significet,
 conditione præstita apud Deum efficere, ut vi decreti sui homini-
 bus beneficiat, & reatum peccati deleat poenamq̃ue avertat, sive
 per se, ut sub lege, sive per alium, ut N. Fœderis tempore; id, quod
 Grotius ait, tum de sacrificiis legalibus, tum etiam de morte Chri-
 sti, quam sacrificium, & quidem expiatorium esse fatemur, licet per
 se in hoc genere nondum perfectum, verum est. Sed si loquaris de
 sacrificio seu oblatione Christi expiatoria perfecta, quam in cœlis
 peragit, quamq; D. Auctor ad Hebr: explicat, & Grotius, qui eam o-
 blationis appellat, agnoscit, de ea aliquid amplius dici debet. Neque
 enim ea ad remissionem peccatorum intervenit, tanquam nu-
 da quædam conditio, aut res ad alterum tantum qui remissionem
 recipi præstat, aliqua ratione impellendum comparata: sed po-
 tissimum tanquam vera causa efficiens, quę vi sua remissionem
 peccatorum nobis a Deo decretam præstat, & efficaciam suã eorum
 vim, quam ad nos damnandos & divinis suppliciis obnoxios red-
 dendo habent, extinguit ac delet. Itaque quemadmodum obla-
 tionis vox, ut infrà clariùs patebit, ad hanc Christi actionem ob-
 similitudinem cum legalibus sacrificiis transfertur: ita & loquu-
 tio hæc, quòd peragatur vel fiat *apud Deum* pro hominibus. Si-
 militudo in eo est, quòd, quemadmodum legalia sacrificia ideo

*Quæ vi
 ut satis
 fuerit*

Deo offerebantur & coram ipsius vultu perficiebantur, ut iis peractis, vi decreti ipsius homines, pro quibus offerebantur, remissionem peccatorum ab ipso obtinerent: ita interveniente Christi oblatione, seu apparitione coram Dei vultu, per sanguinis fusionem factâ, & cum summo salutis nostræ perficiendæ desiderio conjunctâ, homines a Deo, vi decreti ipsius, ipsiusq; virtute, quam cum in finem Christo concessit, liberationem a pœnis obtinent. Indicare nempe hac loquutione divinus spiritus voluit, remissionem peccatorum, quam Christus in cœlis apud Patrem degens nobis præstet, a Deo ejusque benignitate primò proficisci (de ejus enim jure ea in re agitur, ut cap: 2. vidimus) & quicquid ad eam in nobis reipsa perficiendam sit, id totum ipsius virtute atque auctoritate, Christo, qui ut eam adipisceretur, & sic nos a peccatorum pœnis reipsa liberare posset, sanguinem suum fuderat, eoque cum desiderio cœlum fuerat ingressus, datâ peragi. Itaque ut id exprimat, non modò Christi in cœlos ingressum, atque ad Deum accessum, per quem factum est ut ad dextram ipsius consideret, & plenam peccata nobis remittendi potestatem obtineret, sed & perpetuam apud ipsum remissionem, cum salutis nostræ cura conjunctam ita considerat, ac si eâ Deus aliqua ratione moveretur, ad remissionem peccatorum nobis vi decreti sui concedendam, & sic inter hanc & illam actus quidam ipsius Dei, propitium se nobis exhibentis, & nos a pœna liberantis interveniret: cum tamen ipse Christus, potestate sibi a Deo, & olim jam decreta, & in cœlum ingresso donatâ, id totum, quod ad nos a pœna liberandos pertinet, ejus nomine faciat. Quo pacto infrâ Auctor D. Hebr. 10. 12, 13. inquit: Christus unâ pro peccatis oblatâ hostiâ, in perpetuum consedit in dextra Dei, *de reliquo expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ipsius*; in qua subjectione hostium Christi remissio peccatorum nostrorum plena atque perfecta consistit. quibus in verbis D. Auctor aliquo modo sequitur verba Psalmi, in quibus Deus dicit: *sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; quasi Deus ipse, postquam Christum ad dextram suam collocavit, id sit facturum, & Christus id ab ipso expectet: cum tamen Christus ipse potestate ac virtute sibi a Deo concessa id sit facturum. quod perspicuè ostendit Paulus Phil: 3. sub finem, cum ait, Dominum Iesum Servatorem nostrum transformaturum corpus humilitatis nostræ, ut id fiat conforme corpori gloriæ ipsius, *secundum efficaciam (seu virtutem) quâ potest ipse etiam subjicere sibi ipsi omnia.* quod idem dixerat 1 Cor: 15. 25. dum inquit: *Oportet eum regnare (id enim est sedere ad dextram Dei) donec ponat omnes inimicos sub pedes suos.* Eodem modo de Davide,

Christi hac in re typo, dicitur 1 Reg: 5. 3. Deum poluisse hostes ipsius sub plantis pedum ejus; cum tamen ipse David potentia atq; virtute a Deo accepta id potissimum fecerit. Quare improprie dicitur Christus expectare, donec hostes ipsius ponantur, nempe a Deo, scabellum pedum ipsius. Vnde apparet, id, quod in expiatione peccatorum nostrorum ultimum est ac præcipuum, Deo ipsi adscribi, a quo Christus id veluti expectet; & quia ad id perficiendum Christum per sanguinis fusionem in cælum ingredi, & perpetuò, hoc est usq; ad diem redemptionis, ibi manere, salutemque nostram sollicitè curare fuit opus, hunc actum dici posse intervenire pro nobis apud Deum ad peccata nostra expianda. Interdum tamen D. ille scriptor de Christi sacerdotio & oblatione agens, & rem nndam ante oculos nobis volens ponere, neglecta aliquantum allusionis ac comparationis cum ritibus legalibus concinnitate, talem hac in parte Christi actionem esse aperte indicat, quæ circa nos primò versetur, non verò circa Deum. Docet id, ut suprà vidimus, locus ipsius sub fine cap: 2. atq; in primis v. ult. ubi modum explicat, quo Christus, tanquam Pontifex in iis quæ apud Deum, peccata populi expiet. Modus verè iste est: in quo enim ipse passus est cum tentaretur, potest iis qui tentantur auxiliari. potest inquit. hæc ad id faciendum pronus est. aut id facere libenter solet. Idem docent verba cap: 4. itidem sub fine, quæ eandem cum illis cap: 2. sententiam continent. Ad ea verò confirmanda atque illustranda adhibentur a D. Auctore ea, quæ subijciuntur initio cap: 5. ut indicat particula *enim*, quæ initium istud cap: 5. cum fine capitis præced: connectit. Quare ex illis constare potest, quid D. Auctor sibi velit iis verbis, quatenus ea ad Christum accommodari debent, quæ Grotius hic urget; eaque de causa totum locum adscribemus. Est autem hujusmodi: *Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia secundum similitudinem absque peccato. Accedamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ut accipiamus misericordiam & gratiam ad opportunum auxilium. Omnis enim pontifex ex hominibus acceptus pro hominibus constituitur in iis quæ ad (vel apud) Deum, ut offerat dona & victimas pro peccatis, qui possit moderatè condolere ignorantibus & errantibus, siquidem etiam ipse circumdatus est infirmitate, &c. Vbi vides illis cap: 5. verbis, quòd Pontifex constituatur in iis quæ ad Deum, ut offerat dona & victimas pro peccatis, nihil in præcedentibus respondere præter illa, quòd a Christo accepturi simus misericordiam & gratiam ad opportunum auxilium; quod fit cum nobis tentatis ac vehementer trepidantibus succurrit, & ne malorum pondere pressi*

cap: 9.

tentationi succumbam^{us}, ac peccatorum nostrorum pœnas luamus, efficit; aut tunc, cum impii suorum scelerum dant pœnas, ipse nos tueretur, & ne cum illis unâ pernicië involvamus, potestate sua divina intercedit. quod Idem ut vidimus, cap: 2. indicatur in verbis illis, ubi expiationis, quam Christus apud Deum peragat, modus explicatur. At hujusmodi actio circa nos primò versatur, non verò circa Deum, nisi improprie loquamur. Animadvertendum autem est, in loco utroque, sed apertius in posteriori, ob allusionem ad sacerdotium legale, & similitudinem quandam, quæ Christo cum pontificibus Aaronicis intercedat, ad Christum etiam accommodari infirmitatem, quæ in pontificibus istis extiterit, quæq; il impelli debuerint, ad aliorum infirmitates tanto promtius expiandas: cum tamen in Christo quippiam alterius generis infirmitatibus illis, quæ nihil aliud erant quàm lapsus & ignorantia, seu delicta ex infirmitate profecta, opponatur, nempe tentationes seu afflictiones ipsius, quarum memor, nobis tentatis atque afflictis succurrere tantò promtius soleat. Ex quo apparet, peccatis etiam illorum, quos Pontifices Aaronici expiare debebant, tentationes atque afflictiones nostras his locis respondere, quarum vis, quam ad nos perdendos habent, dum tollitur, & ab eis nos auxilio Christi eripimur, peccata nostra expiari dicuntur. Itaque non mirum est, cætera quoque, quæ de Aaronicis sacerdotibus dicuntur, alio sensu ad Christum accommodari, & quædam de illis proprie, de Christo improprie, præstantiori tamen sensu accipi. Multa enim, quæ improprie dicuntur, longè præstantiora sunt iis, quæ proprie dicuntur talia. Istud adhuc, antequam hinc abeamus, notare libet, Paulum Rom: 15. 17, licet de munere suo Apostolico loquatur, cujus vis circa homines primò versabatur, & quod, ut cū Grotio loquamur, erat pro Deo aut Christo apud homines, tamen quia ad sacrificia sacerdotumq; alludit, dicere, se habere gloriationem, seu quod gloriatur, in Christo Iesu τὰ πρὸς θεόν, in iis quæ ad Deum.

Partic: 4.

Addit Grotius: *Accedat illud Hebr: 12. 24. ubi sanguis Christi purgatorius dicitur melius loqui, quàm sanguis Abel. Sanguis Abel clamabat ad Deum pro vindicta. Sanguis Christi clamat ad Deum pro remissione.*

Rem ipsam fatemur: sed ad sacrificia hîc alludi negamus. nec rectè Grotius, ut ad victimarum expiatoriarum sanguinem respici videretur, vocem *ῥαντισμὸς* seu *aspersio*, quæ nomini sanguinis additur apud D. Auctorem, reddidit voce *purgatorius* h. e. expiatorius, quod etiam alibi fecit, qua de re monuimus cap 1. Alludi autem

uiximus

diximus ad sanguinem fœderis antiqui, quo Moses illud sanciens populum conspersit. Quo autem pacto is ad Deum clamet pro remissione eod: cap:1. exposuimus part:31.

Ex dictis aliquo modo jam patet, quousq; collatio sacrificii Christi cum sacrificiis legalibus, quod ad rem nostram attinet, extendenda sit; quam quia hoc loco instituit Grotius, ejus vestigia legamus, & quid rectè aut secùs dictum, videamus.

Partic: 1

Legem dupliciter spectari, carnaliter & spiritualiter, concedimus. At cum ait, *Carnaliter spectari, quâ instrumentum fuit πολιτείας Iudaicæ*, vel *πολιτείας* nomen latius, quàm vulgo fieri solet, extendit, vel explicatio est angustior. Nam non tantum Reipub: Iudaicæ instrumentum fuit, sed multo etiam magis divini cultus, qui populo Iudaico fuit præscriptus. Multæ enim erant ceremoniæ, quæ ad Remp: nihil pertinebant.

Partic: 2

Explicatur porro Grotius, quomodo sacrificia legis expiatoria sanctificarent ad carnis puritatem, ita scribit: *Lex Dei hanc habuit sanctionem: Exsecrabilis est quisquis non manserit in omnibus verbis legis*, Deut. 27. 26. Gal: 3. 10. *Reus ergo pœnæ erat quisquis vel minimum a lege deflexisset, ut ostendit Iac. 2. 10. Pœna hæc juxta carnalem sensum erat mors violenta: quod ex contrario liquet, quia Legem implenti vita promittitur.* & postquam de ratione, qua pœnas exigere solet Deus, disseruisset, subjicit: *Sed quia legislatori licet suam legem, præferat pœnalem, nonnihil relaxare, Deus rex Hebræorum in quibusdam delictis victimas expiatorias admisit vice ipsius peccatoris, & per illas ac non aliter peccatorem a mortis pœna liberare voluit.*

At primùm non omnis immunditia, a qua, victimâ mactatâ, homines expurgabantur, lege cavebatur, cum nonnunquam talis esset, quam effugere in hominum arbitrio non erat positum. vide Levit: c. 14, & 15. Deinde non docet Grotius, verba illa legis: *Exsecrabilis est*, &c. historico seu literali sensu etiam ad eos pertinuisse, qui eo modo in Legem aliquam peccassent, ut expiari sacrificiis constitutis possent. Nam si carnaliter, ut cum Grotio loquamur, hæc verba accipiantur, ea non nisi ad illos pertinent, qui elato brachio peccassent, seu quorum delictum cum contumacia & contemptu divinæ legis esset conjunctum. Talia autem omnia facinora enormia censebantur, quamquam non sola, eaque non nisi morte expiabantur. Si quis autem sine contumacia, per errorem tantum aut fragilitatem humanam peccasset, quia hæc transgressio auctoritatem legis non convellebat, fulmine hoc legali non percutiebatur, sed expiationem habebat, quam si prorsus neglexisset sciens prudens

dene

dens, jam per contumaciam censebatur peccare, & execrationi reddebatur obnoxius. Patet id ex Numer: cap: 15. ut Socinus alicubi ostendit. Nam v: 23. ideo dicitur expiatum iri delictum populi Israëliti, quia, error est. vide etiam v: 27. sed v: 28, & 29, dicitur: *Anima verò quæ aliquid fecerit in manu exultata, &c. excindetur e medio populi sui: quia probis affecit Dominum.* Nam verbum Domini spreuit, & præceptum ejus irritum fecit: omnino ergo excindi debet hujusmodi anima &c. Huc referri potest etiam illud Hebr: 10. v: 28: *qui spreverit vel irritam fecerit* (est enim in Græco vox ἀθέτης legem Moysi, sine ulla miseratione in duobus vel tribus testibus moritur: quod licet de contemptu legis universæ, seu de ἀνυστασία propriè videatur accipiendum, potest tamen ad cujuslibet præcepti violationem, quæ contemptum quendam ejus arguat, & ejus auctoritatem convellat, accommodari. Neq; verò Deus, ut æquus legislator, omnes leges sanguine scripsit, sed inæqualibus delictis, ut ex variis legibus apparet, inæquales constituit pœnas, expiatione iis concessa, quæ legis suæ, suiq; adde imperii majestatem ac reverentiam, non everterent; qualia erant fragilitates & ignorantia: contumaciâ autem, & contemptu legis ac imperii sui, unde omnis ordo pendebat, extremo supplicio vindicandum statuit. Grotius autem ita accipit illam legis committionem, atq; si ea separatim fuisset addita illis Dei præceptis, quæ aliquid facere jubent aut vetant, secluso expiationis beneficio, seu iis institutis, quæ expiationem concedunt ac præscribunt; cum tamen ea universæ legis, in qua expiandi etiam ratio præscribitur, sit appendix, & ita accipienda, ac si dictum fuisset, cum Deo fore execrabilem, qui tale quippiam adversus legem admisisset, quod ipsius legis beneficio tolli non possit. Satis autem apparet ex iis, quæ præcedunt Deut: 27. ubi verba hæc continentur, de ea execratione sermonem esse, quæ legis ipsius vi tolli non possit, qualis non est ea, cui Grotius putat obligatos fuisse etiam eos, qui expiari sacrificiis poterant. Neque sanè est verisimile, Deum voluisse legem generalem adjicere, qua omnes in universum peccantes ad mortem violentam obstringerentur, cum tot leges expressas jam posuisset, quibus delicta per fragilitatem & ignorantiam expiarentur. Locus Iacobi 2. 10. quamquam, si scopum spectes, ad Novi Fœderis tempora videtur pertinere, & de habitibus peccatorum loqui, qui non fragilitati sed contumaciæ imputantur: adde, si placet, actus quosdam adeo graves, ut hominem vero Dei timore non esse præditum arguant: si tamen cum ad legis tempora accommodes, itidem, ut legale dictum, *Execrabilis quisquis* &c. de peccatis elato brachio admissis erit accipien-

us. Nam qui hac ratione in unum præceptum peccat, is in totam legem peccare censendus est; cum cõtemnat ac spernat legem eam, quæ non minorem quàm ceteræ auctoritatem habet, & quam ab eodem legislatore fixam, a quo ceteræ sunt latæ, is, qui peccat, probè novit. Quare eadem ratione ceteras omnes facilè videtur spre-
turus, vel potiùs hoc facto suo sprevisse. Qui verò per ignorantiam aut fragilitatem peccat, & peccatum suum expiari ea ratione, quæ a legislatore constituta est, curat, is auctoritatem legis convellere non est censendus, imò pro eo habendus, qui eam inviolatam ac sacro-
sanciam esse velit.

Hinc jam concidit illud, quod Grotius infert, victimas expiatorias admissas a Deo vice peccatoris; cum delicta pro quibus offerebantur, capitalia non essent, sed tum demum capitalia evaderent, si quis expiationem prorsus neglexisset: quamquam tum neglectus fortè potiùs expiationis, quàm ipsa legis alterius transgressio vindicabatur. in eum enim severè animadverti Deus voluit, ut vel ex ea constaret lege, quæ extat Num: 19. 20: *Vir (seu homo) qui immundus fuerit, & non purificaverit se, excidetur anima illa e medio congregationis, quia Sanctuarium Iehovæ polluit.* vid. etiam v. 13. & Levit: 23. 28, 29, 30. ubi de solenni illa expiatione anniversaria, qua omnia peccata, quæ vi legis expiari poterant, purgabantur. Quamquam præterea etiam si talis subrogatio admitteretur, inde tamen nulla prorsus sequeretur satisfactio seu compensatio vera: nec eadem protinus in nostro negotio esset ratio, ut infrà dicetur.

Sed ait: *Temerè jurans mortem merebatur ex lege Exo: 20. 7. sed per victimam expiari poterat, Levit: 5. 5. Expiabit eum sacerdos, inquit lex, & remitteretur ei, Levit: 5. 6, 13. Sic qui fidem depositi aut societatis sefel-* Partic:
lißet, aut alium dolo decepißet, aut furatus esset quippiam, reus erat inquit lex. Levit: 5. 23. Ex edicto nimirum, quod extat Exo: 20. 15: 16. 17. Sed idem reus præter damni restitutionem, ad quam tenebatur lasso, victima data expiatur, & remittebatur ei quod fecerat. Levit: 5. 26. Et passim conjunguntur ista, expiatio & remissio, Num: 15. 28. Levit: 4. 20. Levit: 5. 13, 18, 26.

Atqui Exo: 20. 7. nec mortis pœna est expressa, sed simpliciter tantùm dicitur, Deum illum hominem, qui temerè seu falsò jurâ-
rit, non habiturũ in fontẽ, quod de variis pœnis intelligi potest, quæ hominem ejusmodi maneat, præter mortis supplicium: & etiam si pœna mortis esset expressa, statuendũ tamen esset, per legem specia-
lẽ, quæ extat Levit: 5. generaliore illa esse limitatam, & casum ex-
pressum fuisse excipiendum; adeoq; licet is verbis legis generalio-
ris

ris comprehenderetur, sententiâ tamen non amplius fuisse comprehensum, quod cum sit, relaxatione non est opus, sed, ut Grotius cap: 3. docuit, interpretatione κατ' ἐπιεικειαν, si quidem lex generalior ac rigidior urgeatur. Locus sanè Exo: 20. de perjurio deliberato animo videtur intelligendus: at ille Levit: 5. 4. de eo, quod quis juraverit, sed postea oblitus neglexerit. Idem de eo dici debet, qui si dem depositi aut societatis sefellisset, alterum dolo decepisset, aut furatus esset. idque tanto magis, quòd ex aliis locis constat, pœnam furti non fuisse mortem, sed restitutionem dupli, quadrupli, quintupli, Exo: 22. ab initio. de furto autem loquitur locus Exo: 20. 15. & ratio idem docet. Nam si pro oculo, quem quis alteri excussisset, oculus tantum eruebatur, cur ob alia bona longè viliora, quæ quis alteri abstulisset, vita eriperetur? Locus Exo: 16. 17. nihil prorsus ad rem pertinet, si voluit Grotius notare c. 21. 16. ejusd: libri, in eo de plagio agitur, non de simplici furto, de quo sermo est Levit: 6. Quòd verò passim conjungantur ista, expiatio & remissio; id non probat, peccatis illis, quæ expiarentur, capitalem pœnam lege fuisse constitutam, cum remissio ad quamvis pœnam referri queat; & pœna infligi jure possit, etiam ubi expresse non est constituta.

Partic: 2.

Infert Grotius: In quibusdam ergo delictis quod ad pœnam carnalem atinebat, admittebatur placamen, redemptio, satisfactio, compensatio denique mortis bestie cum morte hominis aliqui debita.

At si hæc vocabula eo sensu accipiantur, quo vulgo de morte Christi sumuntur, nihil horum ex superiorib: colligi potest. Quamquam quacunque ratione accipiantur, non est illud admittendum, quod de morte hominis debita, quæ compensanda esset, asserit, ut ex dictis constat. Sed quæ compensatio potest esse vera inter bestiam & hominem, præsertim inter unam aut alteram, & homines infinitos, omniaq; ipsorû peccata, ut in sacrificio anniversario solennitè

Partic: 9.

Postquam docuisset Grotius, Legem in universum pro delictis omnibus talem relaxationem non admisisse, subjicit: In expiatione mortem pecudis morti hominis subrogari, manifestum quoq; est ex eo, quod Deut: 1. constituitur, ut homicida non reperto populus expietur pecude cæsa: ubi & expiandi vox explicatur. Expia populum tuum Deus, & ne imputes sanguinem innocentem. Alioqui verò non poterat terra expiari a sanguine effuso, nisi per sanguinem effusoris, ut ait lex Num: 35. 34. Huic loco addatur alter Levit: 17. 11. Anima cujusq; carnis in sanguine, ego verò destinavi vobis eum in altari, ad expiationem faciendam pro animis vestris. Nam sanguis est qui pro anima expiationem facit. Item tertius Levit: 10. 17. ubi victima dicitur reorum iniquitates portare, cujus phrasæ vim ^{etiam} explicavimus.

Sed qua ratione mors pecudis homicidæ morti subrogabatur? an ea ratione ipse homicida liberationem a mortis supplicio consequeretur, ita ut nec Deus eum morte plecteret, nec magistratus aut vindex sanguinis, etiam si eum postmodum deprehendisset? non arbitror id Grotium sentire, nec ex loco adducto id patet. Non enim homicida, sed populus istâ victimâ expiabatur. At populus mortis pœnam non erat meritus, in eo præferim casu, cum auctor cœdis ignoraretur; neq; tum temporis obstringebatur ea lege, quæ extat Num: 35 34. quæ tum demum habebat locum, cum homicida esset deprehensus, ut res ipsa satis monet; neq; tum licebat pecudem in ejus locû subrogare. Non ergo hîc vera fuit subrogatio mortis pecudis in locum mortis homicidæ: sed tantû mors pecudis in eo casu idem præstabat ex divino instituto, respectu terræ aut populi Israëliti, quod præstitura fuisset mors homicidæ, si fuisset deprehensus. quod si subrogationem nominare velit Grotius, per nos licet; sed id non est, de quo inter nos est quæstio. Nam de ea subrogatione est quæstio, quæ ei ipsi, in cujus locum victima substituatur, a morte, idq; sua vi, pariat liberationem. Explicationem vocis Expiandi nos libenter admittimus; imò contra veram satisfactionem urgemus. Nam non imputare, & satisfactionem veram seu plenam admittere, se mutuò evertunt. Quare etiam *Expiatio* veram satisfactionem tollit. Imò quia hoc loco *Expiandi* actio ipsi Deo tribuitur, patet, Expiare non esse placare, aut satisfacere; & de Christo rectè dici posse, quòd Expiet, etiam si neminè placet, nemini verè satisfaciât. satis est, quòd nobis peccata non imputet, ac pœnas commeritas efficacîâ suâ auferat. qua in re partim cum Deo, partim cum Sacerdote conferendus est. Cum Deo; quatenus ipse, sua potestate pœnas aufert, non verò, ut ab alio auferantur, revera impetrat. Cum Sacerdote; quatenus a seipso remissionem hanc non confert, sed per sanguinis fusionem in cœlum ingressus, & coram Deo comparens, curamq; salutis nostræ gerens, eam nobis apud Deum quodammodo comparat, eo nempe pacto, quo superiùs explicuimus partic: 3.

Locus Levit: 17. 11. cui tantum ab iis, qui satisfactionem defendunt, tribui solet, quid roboris habet ad sententiam Grotii probandam? Nam si Hebræa verba consideres, nihil ibi aliud dici deprehendes, quàm sanguinem, de quo dictum fuerat, quòd in eo pecudum sit anima, expiare super anima, aut in anima. At hoc non significat, sanguinem illum esse vice animæ humanæ: sed animas a labe ipsis aspersa sanguine expurgari, & a reatu liberari. Neque verò, quod a-

licui locum non inspicienti, aut cum iis, quæ antecedunt, non coti-
ferenti possit videri, verba ista: *Anima carnis in sanguine est*; afferun-
tur ad ostendendum, unde sanguis vim expiandi animas humanas
habeat: sed rationem exprimunt primam, cur nemo sanguinem de-
beat comedere, quod versiculo præcedente, cum quo hæc verba per
particulam *Nam* conjunguntur, dictum fuerat. Eadem ratio claris
verbis repetitur v: 14. & indicata etiam fuerat Gen. 9. 4. ubi præce-
ptum istud de sanguine non comedendo primò proponitur. Huic
rationi altera deinde eodem vers: adjungitur, quòd Deus sanguinem
animalium tam sancto usui, nempe animarum expiationi, destinavit
super altari. Quare cum non debere vulgari illo usu profanari. unde
statim subjicitur vers: sequenti: *Idcirco dixi filiis Israël: Omnis anima
ex vobis non comedet sanguinem.* Neq; sanè in Hebræo est: ego verò
destinavi illum &c. ut habet Grotius: sed, & ego dedi illum &c. ratio
nempe altera rationi subjungitur. Similem rationem leges de adipe
non comedendo cap: 3. hujus libri circa finem, & cap: 7. 23. & seqq:
quo utroq; in loco adeps & sanguis hac in parte inter se connectun-
tur, quemadmodum etiam v: 33. ejusd: cap. Ad oblationem enim po-
tissimum adhibebantur. vid: Ezech: 44. 7, 15. similis ratio affertur de
unguento sacerdotali & suffimento sacro non usurpando Exo: 30.
32, 33, 37, 38. Non fuisse autem sanguinem victimarum datum loco
animæ humanæ, ex superioribus liquet.

partic: 33:

Partic: 10:

In loco autem Levit: 10. 17. non parum erravit Grotius. Neq; ei-
nim ibi dicitur, *victimam reorum iniquitates portare*; sed potius sa-
cerdos; estq; ibi *portare iniquitates*, eas auferre, vel ablatas decla-
rare. qua de re satis cap: 1. dictum.

Subjicit Grotius: *Hanc subrogationem Socinus non vult agnoscere,
neq; fateri per victimas ullo modo Deum motum, ne peccata puniret. Id-
q; ut probet, duo hæc adfert: non potuisse errata hominum in bestiis pu-
niri, quia nulla inter homines & bestias sit speciei communio. neq; Deo
dari quicquam posse, qui est omnium Dominus.*

At Socinus nihil aliud istis rationibus voluit ostendere, quàm
victimæ legales nullam vim per se habuisse divine justitiæ satisfaciendi,
quæ sunt ipsius verba, eo loco scripta, unde Grotius has rationes ex-
cerpsit, lib. 2. c. 10. At hoc longè differt ab eo, quod Grº eum probare
voluisse affirmat. Potuisset enim aliquid, Deo ita volente, in locum
peccatoris, mortis pœnam alioqui laturo, substitui, aut etiam Deum
aliquo modo ad eum liberandum movere, quod tamen nullâ per se
vim haberet divinæ justitiæ satisfaciendi, seu delictum pretio suo
compen-

compensandi. Neq; nos idèd subrogationem istam victimarum in locum peccatoris, de qua Socinus nihil revera disputat, negavimus, quòd ea satisfactionem veram stabiliat, sed quòd veritati aliàs non sit consentanea. quid enim? an mors bestiae mortem hominis commeritam, aut etiam infinitorum hominum, qui eàdem nonnunquam expiabantur victimâ, suavi, suòve pretio æquabat aut compensabat? Si dicat Grotius, subrogatione illa victimarum concessa hoc saltem se obtenturum, Christum quoq; pro nobis subrogatum, ac proinde etiam pro nobis satisfecisse; respondemus primùm, ne subrogationem quidem illam, licet propriè dictam, ad satisfactionem veram, quam Socinus negat, stabilendam satis fore, ut in fine superioris cap: ostendimus: deinde rem ipsam non pati, ut in subrogatione propriè dicta Christus statuatur victimis similis. Mors enim pecudis, & hominis, qui peccaverat, ejusdem fuisset generis, nempe violenta, nec infinita inter utramq; fuisset distantia. At mors Christi, & ea, quam nos eramus meriti, diversi fuit generis, & infinita inter utramq; distantia. Præterea sub lege sacrificio ritè peracto statim consequabatur vi promissi divini remissio: at ex morte Christi non statim nos remissionem ac liberationem a morte consequimur. Nō est ergo hīc vera subrogatio, multo minùs vera satisfactio. Quod si aliam quandam subrogationem impropriè dictam urget, eandem nos cum Socino agnoscere superiùs docuimus. Illud quoq; non satis rectè dictum est a Grotio: Socinum nolle agnoscere, neq; fateri, per victimas *ullo modo Deum motum* ne peccata puniret. Motum enim negat Deum Socius, si vox *movendi* propriè, quatenus quidem hīc proprietas locum habet, accipiatur, ut ex iis colligi potest, quæ cap: 8. diximus. Quòd si eo modo Deum sacrificiis motum dicas ne peccata puniret, quòd non aliter nisi hac conditione præstita voluerit pœnas remittere, id libenter fatetur Socinus. Docet enim, victimarum oblationem obedientiam quandam Deo præstandam, quanquam levem, continuisse, quam ex promisso Dei levium quorundam erratorum ac peccatorum venia consequeretur. Sed videmus tamen, quid contra Socini rationes afferat Grotius.

Trius, inquit, falsum est. nam quemadmodum differentia individualis (ut loquuntur) non impedit, quominus alter possit luere pœnas peccati alieni, modò ipsa mali inflictio per se injusta non sit (ut supra ostensum est) ita nec speciei diversitas impedit, quominus bestia, quæ aliqui etiam justè poterat occidi, impendatur exemplo, ut in ipsius morte appareat quid homo sit commertus. Neq; conjunguntur homo & bestia solo genere animantis, verùm ea quoq; relatione, quæ est inter possessorem

partic: 3.

Partic: 11.

rem & rem possessam. Est enim bestia in universum sub humano dominio: & specialiter expiandus de suo dare victimam jubebatur Levit: 5.6.7.

Hæc argumentatio potius quàm exceptio Grotii primùm non probat id, quod Socinus negarat, nempe victimas legales vim per se habuisse divinæ justitiæ satisfaciendi. Deinde in ea tanquam paria sumuntur, quæ admodum sunt disparia. Etenim cum tanta requiratur inter eum, ob cujus delictum alter punitur, & eum, qui punitur, conjunctio, ut vel ob eam ipsam is, qui puniendus est, alieni delicti particeps esse videatur; hanc quidem conjunctionem facillè admittit individualis differentia, non perinde ea, quæ est speciei ac naturæ; multo autem magis prohibet ea differentia satisfactionem divinæ justitiæ præstitam, de qua Socinus. Quomodo enim mors bestię, etiam si ea tandem puniretur, compensaret pretio suo capitale hominis supplicium, & sic divinę justitię satisfaceret? Præterea ad pœnam justè infligendam illud etiam requiri, ut is, qui puniri debet, culpa sit affinis, nec sufficere, ut alieni delicti occasione affligi possit, cap: 4. ostendimus. *Exempli* voce Grotius sibi imposuit. Aliud enim est pœnā propriè dictam alieni delicti exigere, aliud in bestię morte ostendere, quid homo sit commertus. Adumbratio hæc pœnæ est, non vera pœna. Neq; nos, cum Christum pro nobis punitum negamus, hujusmodi pœnam intelligimus, ut cap: 1. patuit. Quamquam etiam illud jam docuimus, victimas ad capitalia supplicia expianda non solitas adhiberi. Quare dum ex fuerunt mactatæ, non ostensum fuit revera, quid homo esset commertus. Quod verò ea quoq; sit conjunctio inter hominem & bestiam, quæ est inter possessorem & rem possessam, id nec per se contra Socinum facit, qui id non negat; nec ostendit, bestiā hominis loco verè puniri, aut, quod amplius est, pro eo per se divinæ justitiæ satisfacere potuisse, id quod Socinus negat.

Partic: 12.

Quod Grotius ad alteram Socini rationem respondet, id, quod ab eo asseritur, ad rem non pertinere; quia non sequatur, si Deo nihil accedat per sacrificia, idè Deum sacrificio non moveri, id respondere non potuisset, nisi Socini conclusionem prius pervertisset. Hoc enim rectissimè concluditur, divinæ justitiæ sacrificia per se non satisfecisse, quia earum oblatione nihil Deo detur, qui omnium sit Dominus Psal: 24. 1. & 50. 10, & seqq. Actione grata & placente solere satisfieri, si vocem satisfactionis in eum sensum accipiat, in quem Socinus, cum negat, justitiæ divinæ sacrificiorum oblatione satisfieri; id non semper, imò rariùs contingit; & respectu Del quod ad peccata attinet, nunquam. si satisfactionis vocem alia ratione

one accipiat, ut significet desiderium ejus, qui benignissimè agit, & de jure suo liberaliter remittit, implere, nihil id adversus Socinum facit. Talem enim satisfactionem libenter admittit, ut cap: 6. partic: 44 est ostensum.

Ex dictis patet, ea quæ Grotius ex superioribus deducit, si in eum sensum accipiantur, quæ Socini sententiæ repugnat, nullo fundamento niti. Quæ responsione contenti esse possemus: sed, ut veritas manifestior fiat, nonnulla hoc loco, antequam ulterius progrediamur, libet annotare, quæ a Grotio in hac sacrificiorum legalium & Christi compensatione neglecta, cum in errorem induxerunt. Primum est, non omnia legalia sacrificia pro peccato esse conferenda cum Christi sacrificio, tanquam typos cum suo antitypo, seu figuras eum suo corpore, ut hic facit Grotius: sed tantum sacrificia illa, quæ publicè, h. e. pro universo populo, & statis quibusdam temporibus fiebant, præsertim verò illud, quod semel in anno summus sacerdos in sancta sanctorum ingrediens peragebat. cætera enim spiritualibus Christianorum sacrificiis, siue omnium simul junctorum, siue singulorum, respondent. quæ de re agetur infrà. Alterum est, cum sacrificiis seu oblationibus illis non tam mortem Christi, quod facit Grotius, quàm ingressum ipsius in cœlos, morte interveniente factum, seu ipsius coram Dei vultu apparitionem, cum summa salutis nostræ cura conjunctam, conferri debere, & huic potissimam expiandi vim ob divinam, quæ ei adjuncta est, potestatem esse tribuendam. quemadmodum etiam, si typos hujus sacrificii spectes, potissima expiandi vis, quam illa sacrificia ex Dei voluntate habebant, non in mactatione pecudis, sed in illatione sanguinis in sancta & aspersione coram Deo consistebat. Mors autem Christi cum mactatione victimæ conferenda est, quæ non fuit ipsa revera oblatio, sed ejus initium, & necessarius ad eam aditus: quæ de re alibi jam quædam diximus, quædam dicuntur infrà. Ex his tertium consequitur: sacrificii Christi vim non in eo cerni, quod Deum ad remittendum moveat, ea præsertim ratione, quæ ne morti quidem Christi id tribuit Socinus, aut Dei justitiæ satisfaciatur, (quid enim tale præstat Christi in cœlum ingressus, & coram Dei vultu apparitio?) sed ratione longè præstantiore ac diviniore; nempe ipsam peccatorum remissionem præstando, seu pœnas ea, quæ sub initio diximus, ratione averrendo, & in nobis ea, quæ ad remissionem obtinendam sunt necessaria, efficiendo. Quare sacrificium Christi, ut itidè suprà monuimus, non mera est conditio obtinendæ a Deo remissionis, ut sacrificia legalia, sed vera potius caussa efficiens, efficaciter eam nobis præstans,

Partic: 44

sup: partic: 44

partic: 2.

stans, qua in re antitypus typum, corpus umbram ac imaginem son-
gè superat, eiq; dissimile est. Ex quo patet Grotii error, qui in hac
collatione sacrificii Christi & victimarum legalium hoc maximè
urget, quòd, quemadmodum hæc Deum ad remittendum moverint,
moverint, inquam, propria aliqua ratione, ita & illud; atq; hoc de-
mum pacto reatum spirituale sustulerit. quà in re dignitati sacri-
ficii Christi multum detrahit; neque animadvertit, Auctorem divi-
num, qui hanc comparisonem sacrificiorum diligentissimè perle-
quitur, nusquam id asserere. quod vel ex eo patet, quòd Grotius hoc
loco sat fusè collationem illam ex auctore divino repetens, & suam
sententiam confirmare laborans, ne verbum quidem, quo id auctor
divinus explicârit, proferre potuit. Commemorat quidem Gro-
tius *impetrationem remissionis peccatorum*, tanquam Auctoris verbis
comprehensam, & ad comparisonem illam verè pertinentem,
impetrandi voce motionem illam, ut ita loquar, Dei ad remitten-
dum intelligens: sed Div. Auctor in v. 22. cap: 9. in quo istam re-
missionis impetrationem contineri vult Grotius, nihil dicit aliud,
quàm sine sanguinis fusione non fieri remissionem, nempe secun-
dum legem, ut ex verbis proximè antecedentibus intelligitur; quod
sua vi non significat, Deum fusione ista sanguinis ad remittendum
moveri, ea præsertim ratione, qua Socinus verbum movendi solet
accipere: sed tantum, eam fuisse causam mediâ, vel causam sine qua
non, ut vocant, remissionis. Præterea sanguinis fusio non respon-
det sacrificio Christi perfecto, sed, ut per se patet, fusioni sanguinis
Christi, seu morti ipsius cruentæ. Fatemur autem eatenus dici posse,
Christum morte cruenta nobis remissionem peccatorum a Deo im-
petrasse, quatenus conditio fuit ipsi a Deo imposita, qua interveni-
ente in cælum ingredi, & divinam illam potestatem, unde peccato-
rum nostrorum remissio pendet, adipisci debuit, atq; adeo adeptus est.

Partic: 14.

Cætera, quæ hoc loco subjicit Grotius, ad comparisonem il-
lam sacrificiorum pertinentia, sunt extra controversiam, licet non
omnia divini auctoris verba rectè ad suum institutum accommo-
det aut explicet. Est quidem commune sacrificio expiatorio legali
& sacrificio Christi, quòd sine sanguinis fusione non fit remissio: sed
verba Hebr. 9. 22. de his tantum, quæ sub lege fiebant, loqui, non se-
mel monuimus. v. 23 & 24. non expiatio legalis dicitur *ὑπόδ'εγµα*,
& *ἀντίτυπον* illius cœlestis sive spiritualis: sed ea, quæ olim ad cul-
tum divinum adhibebantur, atque a Mose aspersa fuerant sanguine,
ut dictum fuit v. 21., appellatur *ὑπόδ'εγµατα* eorum, quæ in cœ-
lis; & sancta manufacta dicuntur *ἀντίτυπα* sanctorum verorum,
hoc est,

hoc est, ipsius cœli, ut Auctoris verba manifestè docent, quamquam aliàs & istud, si rectè intelligatur, concedi potest, ut inferiùs intelligetur. Cum dicitur v. 9. victimas legales non potuisse secundùm conscientiam perficere cultorem, quod tamen præstat sacrificium Christi v. 14. non hoc tantùm, imò non hoc revera intelligitur, licet aliàs verissimum sit, victimas legales non potuisse auferre mortem æternam, Christi sacrificium posse: sed, illas non potuisse auferre reatum peccatorum ad conscientiam hominum propriè spectantium, quem in levioribus quibusdam, & ad carnem potius quàm hominis conscientiam pertinentibus, auferebāt; nec vim habuisse homines ab ipsis peccatis liberandi, & sic efficiendi, ne in posterum conscientiam suam peccatis polluerent: quod utrumq; sacrificium Christi præstare v. 14. dicitur.

Ad ea loca, in quibus Christus agnus dicitur, quæ Grotius eodem dicit respicere, quò respiciunt ea, quæ de sacrificio Christi loquuntur, per ea, quæ diximus, satis est responsum. quædam tamen de his mox dicemus explicatiùs.

Quòd addit Grotius: *neq; multum ad rem faceret, etiamsi non forent in lege agni pro peccato immolari*, in eo respicit ad verba Socrini cap: 9. lib: 2. quem locum paulo pòst annotat Grotius, ubi Socrinus asserit, *nec Iohannem Baptistam nec alium quemquam sub novo testamento, qui Christum agnum appellaverit ad figuratam in vetere federe expiationem peccatorum verè respicere potuisse: sed ad sacrificia in universum, quibus non solum apud Hebræos, sed etiam apud gentes peccata expiari credebantur; quia in vetere federe, pro peccato nullus agnus immolaretur &c. exceptis quibusdam paucissimis sacrificiis, in quibus non quidem pro peccato sed pro delicto agnus mactabatur; & videre jubet Levit: 4. 12. & Num: 6. 12.* Quibus verbis non negat Socinus, iis in locis, ubi Christus agnus dicitur, respici ad sacrificia legalia, imò id aperte affirmat: sed non ad figuram seu typum legalem, qui ad Christum nominatim adumbrandum ex Dei volūtate esset destinatus, verè respici. Nam alludi potest etià ad id, quod alterius rei typus verus non est, modò inter id, & rem, de qua agitur, similitudo aliqua sit & convenientia, qualis est etiam inter Christi & Gentium sacrificia, quæ tamè illius typum fuisse nemo dixerit; itemq; inter Christi regnum & terrenorum Principum imperia generatim considerata, ad quæ, cū de illo agitur, non semel alluditur; inter conjugium seu matrimonium, & nostram spiritualement cum Christo conjunctionem; inter epulas, & cœlestia nostra gaudia; ut alia innumera comparisonum exempla in sac. literis extantia omittam. Comparisonem ergo inter

Partic: 15.

Christum & sacrificia, præsertim expiatoria, generatim considerata, iis in locis, ubi Christus agnus dicitur, non negat Socinus, idq; vel ob similitudinē potissimum effectus h. e. expiationem seu ablationem peccatorū, ut in Baptistæ verbis, etiam si in illis mactationis aut oblationis nominatim non habeatur ratio; vel simul etiam ob mactationē ac sanguinis fusionem, ut in aliis quibusdam si scripturæ locis. Agnum autem pro pecude in universum, quæ in sacrificiis mactari solet, poni, & hanc potius quàm aliam, ad innocentiam, puritatem ac mansuetudinem Christi designandam nominari asserit.

Partic: 16.

Istud mirandum est, quòd addat Grotius: *Verum insuper liquet agnum in contaminationibus expiandis fuisse usurpatum, Levit: 14. & Num: 6. 14. quæ quidem contaminationes in lege veteri peccato eorumq; æquabantur, ut & peccati nomen acciperent. Unde & agnus ille in reatum siue delictum offerri utrobq; dicitur: & altero loco disertè additur, quia peccavit circa cadaver &c. & ad marginem adscribat: Contra Socini lib: 2. cap: 9. quasi hoc ipsum Socinus non agnovisset, aut contrarium scripisset; cùm tamen hoc & scripserit, & locis iisdem, quibus Grotius, comprobavit, in iis verbis, quæ Grotius refutare se ostendit. Ostendendum erat Grotio, ad ista tanquam ad typum quendam verè ac nominatim respici, cum Christus agnus a Iohanne dicitur, qui peccata mundi tollat. Etiam si autem nonnunquam contaminationes istæ, quas Socinus *Delicti* nomine intelligit, Peccati nomen accipiant, id tamen adversus Socinum nihil facit. Apertissimum enim est ex ejus verbis, ipsum, sacras literas hac in parte sequutum, Peccati nomen strictè accepisse, quatenus a Delicto seu Contaminatione distinguitur, & ejusmodi labem intellexisse, cui Peccati aut Transgressionis nomen magis propriè convenit. At cum Peccati vox etiam ad Contaminationes transfertur, laxior aut minus propria est ejus significatio.*

Partic: 17.

Quod de victima paschali, quæ in prima institutione aliquid habuerit expiatorii, addit, id nihil ad rem facit, cùm Socinus undè cum Coveto de sacrificiis expiatoriis sub ipsa lege loquatur. Neque Exo: 12. 5, dicitur, eam plarumq; fuisse agnum, sed sine discrimine vel agnum vel hœdum. Si nihilominus plarumq; agnus fuit, id ex eventu est, non ex instituentis præcepto. Quamquam ex verbis Moïsis, rationem hujus ceremoniæ diligentissimè explicantis, non constat, Deum voluisse eo sanguine præterita Israëlitarum peccata, quibus se imitatione Ægyptiorum contaminassent, expiari, sed tantum cum voluisse hac veluti nota distingui domos Israëlitarum & Ægyptiorum, quo præcepto neglecto easdem cum Ægyptiis

ptiis pœnas fuissent incurfuri. vid: v. 13, 23. Quare non est verifimile; Iohannem cum Christum vocaret agnum, qui peccata mundi tolleraret, istuc respexisse.

De Agna verò cur testimonium affert Grotius, cum de Agno expresse loquatur Socinus, & ne quis hîc errare possit, Agnum ab Agna satis aperte distinguat, dum Agnam sive capellam pro peccato privati immolari solitam scribit, notatis in margine locis Levit: 4. 28, 32. & cap: 5. 6, quem posteriore hîc citat Grotius.

Partic: 18.

Addit Grotius: *Agnus autem cum dicitur Christus, sacrificium non tati, & quidem pro peccato.* Si hoc tantum vult, ad sacrificia pro peccato respici, & ad ea alludi, nihil id adversus Socinum. Si verò id vult, omnibus in locis, in quibus Christus agnus dicitur, cum considerari ut sacrificium, h. e. eatenus revera spectari, quatenus ad reatum peccatorum tollendum immolatus ac Deo oblatus est; id nequaquam probant loci a Grotio citati 1 Pet: 1. 18. Apoc: 5. 6, 9, 12: 13. 8. Neq; enim primum, quod in his fit, id in omnibus locis, ubi Christus agnus dicitur, præsertim ubi nulla mactationis aut sanguinis fit mentio, qualis est in locis citatis, fieri est necesse; cum mansuetudinis aut puritatis singularis, aut ablationis peccatorum simpliciter in ejusmodi appellatione haberi possit ratio, licet ad sacrificia interea aliqua ratione alludatur. Verum neque in his ipsis locis, licet mactationis aut sanguinis fiat mentio, & ad sacrificia expiatoria alludatur, Christus eatenus consideratur, quatenus Deo fuit oblatus; neq; ablatio reatus aut pœnarum ei tribuitur, sed in loco Petri & Apoc: 5. id ei tantum adscribitur, quod nos ipsius sanguine fuerimus redempti a vana conversatione, h. e. ab impia vitaliberati & abstractis; quod nos sanguine suo emerit Deo, h. e. morte cruenta effecerit, ut nos Dei servi ac mancipia fieremus. Eodem sensu etiam cap: 7. 14. dicitur, homines sanctos stolae suas in sanguine Agni lavisse, h. e. vitam suam ab omni scelerum labe vi mortis Christi cruentę repurgasse, spe immortalis vitę certissima inde concepta.

Partic: 19.

Ex his liquet, quid respondendum sit ad sequentia Grotii verba, dum ait: *Vnde plusquam manifestum est, cum dixit Baptista Christum esse Agnum, qui auferret Mundi peccata Ioh: 1. 29. de peccatis ibi præteritis agi, non de futuris, & de auferendo per remissionis impetrationem apud Deum, non autem per fidei ingenerationem.* In verbis Baptistę agi de peccatis præteritis, & de reatu auferendo, etiam Socinus scripsit, nec de eo quæstio est; sed id quæritur, an de præteritis peccatis tantum, & de solo reatu auferendo in iis sit sermo. Nos nihil arbitramur obflare, quominus in iis agatur etiam de expiatione

Partic: 20.

peccatorum futurorum, h. e. eorum, quæ post agnitam veritatem per fragilitatem admittuntur, & de ablatione ipsorum peccatorum seu liberatione nostri ab impia vita; cum videamus alibi sanguini Agni id ipsum apertè tribui. Quod de futurorum peccatorum expiatione h. e. reatus ablatione diximus, id ipsum faciliè concedet Grotius; qui fortasse *futura* peccata aliter quàm Socinus accepit, & sic ea in parte ipsum reprehendit. An enim illa Christi sacrificio non expiantur? quid ergo impedit, quominus eorum quoq; expiatio Christo tum adscribatur, cum Dei Agnus dicitur, & ablatio peccatorum mundi eidem tribuitur? Neq; obstat quòd ad sacrificia veterum alludatur, quæ nihil aliud, quàm præteritorum peccatorum reatum auferrebant, aut auferre credebantur. Comparatio enim sita est in ablatione peccatorum simpliciter, non in modo aut perfectione. Illa quæ sub lege offerebantur, peccata auferrebant imperfectè, Christus Dei agnus perfectè. Illa enim præterita peccata tantùm, & quidem non omnia, sed solùm leviora delebant: Christus præterita omnia, quotcunq; aut quantacunq; tandem sint, & futura: illa reatum solum, eumq; temporarium, tollebat, ab ipsis peccatis homines non abstrahebant: Christus non modò reatum ac pœnam, maximè æternam, auferre, sed ab omnibus peccatis, quæcunq; perpetuè remissioni obstant, avocat & liberat. qua de re infra nobis iterum erit dicendum, ubi ostendemus, Auctorem Epistolæ ad Hebræos sacrificio Christi ablationem non tantùm reatûs, sed ipsorum etiam peccatorû, in quibus antea hæseramus, tribuere. De *impetratione remissionis apud Deum* nihil est in verbis Iohannis, præsertim si in eum sensum accipiatur, qui Socini sententiæ repugnat. Grotius, qui in ea re sententiam suam figit, non debuit eam sine probatione sumere.

Partic: 21.

a In posteriori editione additur aut certè sola qua p^{ro} populo fierent sacra. addendum adhuc erat, statim.

Pergit Grotius: Neq; verum est, quod dicit Socinus, solum sacerdotem summum Christi solamq; anniversariam expiationem sacrificiû ipsius figuram gessisse. ^a quamquam enim in summo sacerdote, & illo solenni sacro figura quedam fuit excellentior, quam propterea singulari cura Spiritus sanctus in epistola ad Hebræos persequitur, negari tamen non potest, quin & sacerdotes alii, & sacra alia expiatoria obscuriùs eodem respexerint. Monstrat hoc eadem illa Epistola cap: 9. 13. ubi omnis carnalis per victimas purificatio cum spirituali per Christum purgatione confertur, multoq; magis v. 21, & seqq: ubi cum dictum esset universali-ter, omnia fermè in lege sanguine purgari, neq; aliter quàm fuso sanguine contingere peccatorum remissionem subiungitur deinde, ἀνάγκη ἐν αἵματι. I. e. necesse igitur est exemplaria quidem eorum quæ in cælis his ex-
purgari, in margine notat: contra cap: 9. lib: 2.

Rectè

Rectè animadvertit Grotius, Socinū non dicere, *solam* anniversariam expiationem sacrificii Christi figuram gessisse, sed hanc potissimum. Ita enim scribit eo, quem Grotius citavit, loco: *Figura mortis Christi erant tantummodo sacrificia illa, quæ publicè, h.e. pro universo populo, ipso etiam aliquando summo sacerdote non excluso, & statim temporibus fiebant; præsertim verò illud, quod semel in anno summus sacerdos, in sancta sanctorum ingrediens peragebat. & paulo post: In hoc igitur sacrificio (anniversario) ut dictum est, potissimum mors Christi, adeoq; ipse Christus, quatenus Deo pro nobis sacrificavit, adumbratus fuit.* Fuisse autem præter istud anniversarium sacrificium alia quædam sacrificia expiatoria statuta & publica, patet ex Num: 28. 15, 22, 30. & 29. 5, 11, 16, 19, 22 & c. Vult ergo Socinus, publica & statuta sacrificia, atq; in primis anniversarium, figuram fuisse sacrificii Christi: cætera verò, sacrificiorum nostrorum spiritualium. Nam & nos istiusmodi sacrificia, quibus intervenientibus peccata expiantur, seu remissio peccatorum ex Dei benignitate obtinetur, offerimus, quod satis luculenter ibi demonstravit Socinus, cujus rationes Grotius non attigit. Sacerdotem etiam summum esse verum Christi summi sacerdotis typum; ceteros vulgares sacerdotes nobis, qui etiam sacerdotes sumus, censet respondere, quia de re mirum est, si quisquam dubitet. Hoc enim pacto, quemadmodum universum fœdus antiquum imago quædam est novi, ita illius partes, huius etiam partibus, aut rebus ad id pertinentibus, aptè respondebunt. Rationes Grotii contrarium non evincunt. Nam primum non docetur a Grotio, Hebr: 9. 13. sermonem esse de omnibus prorsus sacrificiis legalibus; cum tantum mentio fiat sanguinis taurorum & hircorum, & cineris juvencæ aspergentis eos, qui essent polluti. Vbi per sanguinem taurorum & hircorum intelligi potest sanguis victimarum, quæ in anniversario sacrificio mactari solebant, cujus fusione interveniente Pontifex summus in sancta ingrediebatur, cujus mentionem fecerat divinus auctor vers. præced: ubi cum sanguinem hircorum & vitulorum appellarat. infra cap: 10. 4. denuo sanguinem taurorum & hircorum appellat. Manifestum enim est ex præcedentibus, auctorem divinum de anniversario sacrificio ibi loqui. Quod ad cinerem juvencæ attinet, ille sacrificium revera non erat, sed quippiam ex sacrificio relictum, quod ratione purgationis cum Christi sanguine eleganter potest conferri, præsertim cum ejus vis non ad unum aut alterum tantum, sed ad omnes, qui polluebantur, pertingeret, licet aspersio ipsa variis temporibus fieret a variis, & sic diversis temporibus ejus vis ad singulos perveniret; quemadmodum etiam variis temporibus

Psal: 50. 18.
Prov: 16. 6.
A 2: 3. 19.
1 Pet: 2. 3.

ib: & 9.
Apoc: 1. 10.
5. 10.

bus ad varios vis sanguinis Christi pervenit, eosque expurgat, licet semel tantum sit fusus. Adde quod hoc institutum esset perpetuum, nec juvenæ illius immolatio ac combustio ex populi voluntate penderet, sed ex Dei præscripto ab ipso sacerdote perageretur, adeo ut sacrificium hoc rectè possit accenseri iis, quæ Socinus sacrificii Christi typos constituit. Sed præterea si Grotii verba spectemus, non multum ea contra Socinum faciunt. Grotius enim purificationem carnalem cum spirituali conferri ait, per purificationem proculdubio cum Divino Auctore effectum victimarum intelligens. At Socinus de ipsis victimis loquitur, non de earum effectu. posset autem ideo omnis illa carnalis per victimas legales purificatio cum purificatione nostra spirituali per Christi sanguinem conferri, quia illa per se considerata hujus quædam esset figura, nulla interim habita ratione ejus, quod omnia prorsus sacrificia, unde illa proficisceretur, sacrificii Christi revera essent typi; præsertim cum purificatio illa, quæ ex nostris sacrificiis proficiscitur, eadem ex sacrificio Christi proficiscatur, imò nostra sacrificia non nisi efficaciam illius interveniente expurgæt. Sed nec ex ipsius Auctoris verbis, nili id aliunde constaret, consequitur, illam purificationem hujus typum esse; cum ad Auctoris divini argumentationem ab imparibus ductam satis sit, purificationem nostram spiritualem ex sacrificio Christi certius proficisci, quàm carnalem illam ex legalibus. Hoc autem verum est, etiam si non constet, unam alterius figuram esse, tantum ob eam causam, quod legales victimæ ad illam purificationem ex se nullam vim haberent, Christi autem sacrificium ad conscientiam nostram purificationem vim ex se habeat maximam. Simile argumentationis genus inter alia habes 2. Cor: 3. 7, & seqq. ad cujus robur haudquaquam requiritur, ut eorum, quæ inter se comparantur, alterum alterius typus esse statuatur.

Verba v: 21, 22. collata cum verbis v: 23, itidem sententiam Grotii non confirmant. Neque enim dicitur v: 23, sacrificia legalia, præsertim omnia, esse exemplaria aut typos sacrificii Christi: sed ea, quæ sub Vet. Fœdere sanguine purificata in præcedentibus dixerat, fuisse exemplaria eorum, quæ in cœlis. De victimis ipsis, quod ad ipsarum inter se comparisonem attinet, nihil dicitur aliud, quàm quod cœlestia præstantioribus sacrificiis expiari debuerint, quàm ipsorum exemplaria. Sed præterea vel hîc respicitur ad asperersionem tabernaculi & vasorum ministerii per Moysen factam, de qua v. 21. quâ res istæ fuerunt consecratæ, a vulgaribus ac profanis secretæ, & divino cultui penitus dedicatæ; quod per similitudinem quandam ad cœle-

ad cœleste tabernaculum, licet aliàs haudquaquam profanum, cœ-
ratione potest accommodari, quòd id, victimâ Christi eò illatâ, huic
usui fuit consecratum, ut ibi oblatio perfecta, & expiatio peccato-
rum nostrorum a Christo Pontifice nostro magno perageretur, quod
antea factum non fuerat: quod si admittatur, verba v. 23. potissi-
mum apta erunt ex v. 21, & intermedia tantum ad amplificationem
eorum, quæ de sanguinis usu dicta fuerant, pertinere censebuntur; &
sic locus ad controversiam nostram nihil pertinebit; cum Socinus
de iis victimis loquatur, quibus hominum delicta solerent expiari,
quæq; sub lege iterarentur: vel, si per expiationem exemplarium,
eorum quæ in cœlis, & ipsorum cœlestium, intelligitur expiatio pec-
catorum eorum hominum, qui vel ad cœleste, vel ad terrenum sa-
crarium pertineant, h. e. Iudæorum & Christianorum; respicietur
ad sacrificium anniversarium, quod nos verum sacrificii Christi ty-
pum esse contendimus, & ad quod ab auctore divino respici se-
quentia ipsius verba v. 24. & 25., apertè demonstrant. Nam de expia-
tione ista solenni ita legimus Levit: 16. quòd Pontifex sanguinẽ hir-
ci, qui pro peccato populi offerebatur, intra velum debuerit infer-
re atq; ibi versus propitiatorium spargere; & additur v. 16. & emun-
dabit sanctuarium ab immunditiis filiorum Israël, & a pravaricationi-
bus eorum, cunctisq; peccatis eorum: & sic faciet tabernaculo conven-
tus, quod commoratur cum eis in medio immunditiarum eorum, quasi
scilicet ipsum sanctuarium & tabernaculum immunditiis seu pecca-
tis Israëlitarum pollueretur ac profanaretur, eoq; expurgato, expi-
arentur ipsius populi peccata. Populus autem divinus sub N. Fœde-
re ad cœlestia sancta pertinet, ad quæ illis per sanguinem Christi pa-
tefactus est aditus Hebr: 10. 9, & c. 6. 19, 20: 9. 8: quæ dum Christo eò
per sanguinis effusionem ingresso (ut cum divino auctore loqua-
mur) expurgantur, peccata nostra expiantur. Quare hic locus non
tantum sententiam Socini non convellat, sed cum ea pulchrè con-
sentiet.

Pergit Grotius: Sic & cap: 10. 11. quotidiana sacrificia cum Christi
sacrificio comparantur: cuius loci sententiam evertit Socinus, quotidie
exponens quotannis, nullo exemplo. Nam quod locum Hebr: 7. 27. adfert
huic interpretationi firmandæ, frustra est, cum falso sumat, sacerdotem in
solo anniversario sacrificio pro se offerre debuisse. Contra enim offerre pro
se debuit, quoties peccati sibi esset conscius, Levit: 4. 3. Paschale quoq; sa-
crificium sacrificii a Christo peracti figuram fuisse, ostendit Ioh: 19. 36. &
Paulus 1. Cor: 5. 7.

In loco citato cap: 10. de sacrificio anniversario sermonem ef-
fc, satia

se satis docere possunt ea, quæ ab ipso capitis initio leguntur, unde cætera, quæ hoc loco dicuntur, pendere, præter rem ipsam Beza in sua versione ostendit. Institutam enim esse a Divino auctore collationem inter solenne sacrificium expiatorium, & sacrificium Christi, vers: 1. & 3. apertè comprobant. Particulam illam *κρεβ. ἡμέραν* non simpliciter explicat Socinus per vocem *quotannis*, sed certo *quodam tempore perpetuò*, ut eo loco, quem Grotius citavit, videre est, h. e. certo quodam die quotannis. Hoc verò nec sine exemplo fecit Socinus, nec, si exemplum deesset, protinus repudiari deberet, cum rationem hujus suæ interpretationis attulerit, quòd de anniversario sacrificio hucusque institutus esset sermo, quod veram oblationis Christi umbram fuisse antea docuerat. Quod ad locum cap: 7. 27. attinet, in quo exemplum ejus significationis extare Socinus statuit, non dicit Socinus, summum Sacerdotem *in solo anniversario sacrificio* pro se offerre debuisse; sed ita scribit: *Nusquam legitur, summum sacerdotem in sacrificiis, quæ pro populo fiebant, pro se etiam offerre debuisse, nisi in sacrificio illo anniversario.* In sacrificiis igitur quæ pro populo fiebant, debuisse pro se etià offerre summum sacerdotem, nisi in illo anniversario, nusquàm legi scribit Socinus: non verò, eum pro se separatim offerre non debuisse, cum sibi delicti alicujus esset conscius. Id autem rectissimè urget Socinus, quia Auctor D. loco d. cap: 7. manifestè facit mentionem sacrificii, quod pro populo fieret, in quo sacerdos prius pro se, tum demum pro populo offerre debuerit. Ita enim ait: *qui (Pontifex noster Christus) non habet quotidie necesse, quemadmodum illi Pontifices, prius pro propriis peccatis victimas offerre, deinde (pro peccatis) populi. hoc enim fecit semel cum seipsum obtulit.* Adde quòd ne sic quidem, si Grotium sequamur, sacerdos quotidie offerre debuerit, non magis quàm alius quisvis e populo. Neque enim quotidie peccati alicujus sibi erat conscius, pro quo offerre deberet, aliàs idem de quolibet Israëlita dicendum esset. Quapropter rectissimè statuit Socinus de anniversario sacrificio ibi esse sermonem, ac proinde vocem *quotidie* ita interpretandam esse, ac si dictum esset, certo quodam die quotannis.

Quorsum de Paschali victima testimonia Grotius afferat, causam non video: cum Socinus de sacrificiis expiatoriis in lege constitutis loquatur. In eorum autem numero non fuit victima Paschalis sub lege, quæ nec Deo fuit oblata, nec expiandi vim, eo præsertim tempore, habuisse uspiam legitur. aliàs eam victimam Christi typum fuisse non negamus.

sentia fuisse subiecit Grotius, ea sigillatim examinare nihil est opus, postquam vidimus, quid de vi sacrificiorum ab ipso Deo institutorum, & quidem eorum, quæ sacrificii Christi figuræ fuerunt, ex divinis literis sit sentiendum, & quid ex iis, quod ad nostram controversiam pertineat, concludi debeat. Nonnulla tamen, quæ ad rem nostram magis pertinent, attingemus.

De voce ἱλάσκεσθαι actum est cap: 7. partic: 9. & seqq. Voces ἐγνίξεν, καθάρειν, nil juvant Grotium; nec illud, quod pro eodem ponantur λύσεις & καθαρμοὶ ἀδικημάτων. Ideo enim id fit, quod sacrificiorum interventu homines censerentur solvi scelere & reatu. Αποτρόπαια etiam rectè possunt dici sacrificia expiatoria, quod avertant pœnam, vel etiam iram divinam, unde pœna proficisci solet. Ostendimus autem cap: 7. qua ratione de Christo quoq; dici possit, eum iram divinam a nobis avertere. Quod Conciliari sit idem quod Placari, id nihil ad rem facere eodem loco docuimus, quia sacræ literæ nusquam dicunt, quemadmodum in poetæ dicto, quod Grotius citat, homini Deum conciliari; sed, homines conciliari Deo. Lustrale sacrum esse quod sanguine emit, id ea, quæ de redemptione disputavit Grotius, non comprobat; nisi doceat, vocem emendi propriè accipiendam, & idem prorsus de sacro nostro expiatorio, & redemptione per Christum peracta intelligendum esse. Quod ait, in primis notandum, sapissimè, cum de sacris expiatoriis agitur, sanguinis fieri mentionem, quia ex vetustissima Dei lege Noacho datâ Gen: 9. 4. atq; inde ad populos omnes propagata, sanguis sit vice animæ, ac propterea animæ nomine appelletur, in eo fallitur. In illa enim Dei lege non dicitur, sanguinem esse vice animæ, sive per Animam intelligas animam humanam, cujus vice ac loco sanguis bestiarum in sacris expiatoriis detur, quemadmodum intelligere videtur Grotius; sive animam bestiarum, quam Deus isto loco designat. Prohibens enim esum sanguinis bestiarum, animam carnis, sanguinem per appositionem vocat; quia anima sit in sanguine, ut loquitur hac eadem de re Deus in loco suprâ examinato Levit: 17. 11. & 14. h. e. quia sanguis sit vehiculum quoddam animæ, ut viri docti notant, seu vehiculum vitalis istius spiritus, qui una cum sanguine ad totum corpus animandum, vitamq; animalis conservandam diffunditur, nec vehiculum tantum, sed & quoddam nutrimentum. ex sanguine enim purissimo in corde vitales spiritus gigni docent philosophi, per quos animæ visitori corpori dispensatur. Atq; hanc ob causam a poetis etiam anima pro sanguine videtur usurpari. Piare, etiamsi nonnunquam de pœnis dicatur, per se tamen ejus significatio latius patet,

Deus sanguis
anima dicitur
esse in sanguine
ne?

patet, & idem est quod *ἁγιάζειν* & *καθαρίζειν* h. e. purificare, seu purgare ac remove scelus, ejusvè reatum. Vidimus enim alibi, lustrationem, quæ eadem expiatio dicitur, ut vel ex Grotii dictis constat, apud veteres iis sæpe rebus peragi solitam, quæ cum pœna nihil haberent commune. Piandi autem vox ideo de pœnis usurpari potuit, quia pœnis etiam scelera expurgantur, & reatus tollitur, aut quia insignior præ aliis expiandi modus olim esset per victimas, quæ peccati alieni causâ mactabantur, & sic figuratè pœnas luere dici poterant. Quare illud negamus, quod Grotius contra Socinum concludit, in sacrificiis piare, esse luere per successionem rei alterius in locum pœnæ debitæ, præsertim si luere sumatur pro pœnam propriè dictam persolvere, aut verè satisfacere: aliàs id adversus Socinum revera non facit. Quanquam Socinus cum de Expiatione loquitur, non ad vim propriam vocis Latinæ, sed ad significationem vocum Græcorum & Hebræorum, quæ Expiandi verbo ab interpretibus reddi solent, respicit. Non esse autem eam vim verborum Hebræorum aut Græcorum, partim ex iis, quæ alibi disputavimus, patet, partim ex iis apparebit, quæ infrà dicenda erunt. Argumento autem est illud, quòd etiam sancta, & ara dicatur sacrificiis Expiari, vide Exo: 29: 37: 30. 29. Ezech: 43. 20, 22: 45. 18, 20. De voce Pro cap: 9. satis diximus.

Partic: 24.

Scribit deniq; Grotius ad calcem hujus de sacris gentium nationis: *Mos ille Gentium in expiandis peccatis hominum aut pecudum mactatione, non parum affert lucis ad intelligendam ipsam sacrificii expiatorii naturam, & vocabula propria ejus argumenti. Eoque minus sperni potest hic labor, quòd dicat Socinus, Baptistam, cum Christum agnum Dei appellavit, ad sacrificia in universum respexisse, quibus non solum apud Hebræos, sed & apud Gentes peccata expiari credebantur. Neq; verò dubitandum est, cum in hoc ipso sacrificii expiatorii argumento voces Græcas καθαρίζειν & ἁγιάζειν sæpissimè usurpat divinus scriptor ad Hebræos, quin eo sensu usurpaverit, quæ Græca lingua receperat.*

Quicquid ex Gentium institutis de sacrificiorum natura, aut vocum ejus materiæ propriarum vi in sacris literis colligi potest ac debet, id ejusmodi est, ut ex ipsismet s. literis, absque illa narratione intelligi potuerit. Et sanè quicquid in hac materia ex ipsis sacris literis intelligi non potest, id, licet Gentium consensu comprobatum videremus, meritò tamen, cum de divinorum institutorum vi ac natura quæritur, nobis suspectum esse deberet: cum videamus Gentes, etiam eas, quæ humaniores cæteris fuerunt, eò erroris progressas, ut humanis victimis numen placari posse crederent, quemadmodum fusè docuit Grotius. Plutarchus, cum in lib: de Supersti-

tione

lione sacrificia Gentium partim ridicula, partim impia & crudelia, quales humanæ victimæ, graviter reprehendisset, subjicit: *Nullus est animi morbus tam multis erroribus ac perturbationibus scatens, ac tam inter se dissidentibus ac pugnantibus opinionibus refertus, atque superstitio.* Quid verò mirum, si demones, quibus, ut alibi monuimus, sacrificabant Gentes, & qui in istis tenebris imperium quodammodo in mundo habebant, effecerunt, ut tum reliqua cultus divini, tum sacrificiorum ratio perverteretur, ac plus rebus istis externis tribueretur, quàm Deus vel ante Legem vel sub Lege iis tribui voluit? Deinde victimæ istæ Gentium non a numine ipso hominibus suppeditari solebant, aut ex ejus in homines amore singulari proficisci credebantur, sed ab hominibus ipsis numini irato offerri, ad ejus iram placandam & favorem emerendum solebant. At victimæ hæc nostra, de qua agimus, ab ipso Deo in sempiternam hominum felicitatem, ipsis nihil tale cogitantibus fuit suppeditata, & ex ingenti ejus erga nos amore profecta, & sola ipsius & Christi (ut sic dicam) voluntate peracta fuit. Quare etiamsi illæ vim placandi numinis habuisse crederentur, non tamen idem de Christi victimæ statuendum est; cum antequam illa mactaretur atq; offerretur, Deum nobis placatum fuisse necesse sit; quemadmodum cap: 7. abunde docuimus. Præterea illa Gentium, ut & Iudæorum sub Lege sacrificia, propriè fuerunt talia: Christi sacrificium impropriè, seu per analogiam ac similitudinem ita dicitur, licet illis sit longè divinius. Quare cum improprietas diversitatem parit, id, quod sacrificiis propriè dictis tribuitur, ad Christi sacrificium non eodem planè modo referendum est, sed per analogiam accommodandum, & divinius aliquid intelligendum. Observandum & illud est, etiamsi ex eo, quod sacrificiis propriè dictis convenit, jure colligi queat, vel idem, vel aliquid analogum sacrificio Christi convenire: non tamen contrà, si quid illis non conveniat, nec Christi sacrificio convenire, concludendum est: cum hoc sit longè perfectius, & vim quandam habeat, quam ne legalia quidem habuerunt. qua de causa etiam hæc illi cedere oportuit, ut postea intelligetur. Itaque quod ad voces Græcas καθάρσις & ἁγιασμός, h. e. *purgare & sanctificare*, atinet, quibus in hoc argumento non semel utitur D. scriptor ad Heb: ex ad Christi sacrificium & sacerdotii functionem relatæ, eo etiam sensu usurpantur, quem Græca lingua receperat, h. e. de expurgatione reatus, & aversione iræ numinis aut pœnæ: licet in modo, quo ea fiat, quæ in vocibus ipsæ vi sua non exprimunt, sit diversitas, talis tamen, quæ analogiam & similitudinem penitus non excludat. Interdum etiam

1 Cor: 10. 20.

id significant, aut unà cū eo, quod modò diximus, comprehendunt, quod ad alia quidem sacrificia relatæ significare non solent, suâ autem naturâ non minùs significare possunt, quàm ablationem reatus ac pœnæ. Denotant enim interdum etiam purgationem ab ipsorum peccatorum sordibus, quæ ἀγιασμὸς seu sanctificationis nomine etiam magis propriè designatur. qua de re diximus nonnihil initio cap: 8. Interdum deniq; Hebraicam consuetudinem magis sequuntur, & declarationem significant liberationis a reatu ac pœna, ut postea videbimus. Notum enim est N. Testamenti scriptores Græca vocabula ad Hebraicam consuetudinem solere deflectere: id quod in verbo ἰλασκεδις, quod itidem hujus argumenti ac materiæ verbum est, accidere cap: 7. vidimus, & Grotius, quod ad constructionis rationem attinet, in loco Hebr: 2. 17. falsus est. Quod Socinus dixit, Baptistam ad sacrificia in universum respexisse, &c. id nihil Grotium juvat. Neq; enim Socinus ait, Baptistam respexisse ad modum, quo sacrificia vel apud Hebræos vel apud Gentes peccata expiari crederentur, sed ad ipsam expiationem vel ablationem peccatorum simpliciter, quæ ex sacrificiis proficisci credebatur. At hic non simpliciter de ablatione peccatorum & reatus expurgatione est controversia, (de hac enim utrinque constat) sed de modo speciali. Hunc verò ex Gentium institutis ac sententiis rectè colligi, non est concedendum, cū nec ex legalium victimarum natura modus, quo sacrificium Christi peccata expiat, revera aut plenè cognosci possit.

Partic: 25.

Pergit Grotius: *Vnde jam promptum est intelligere, quid illud significet, quod Christus sacrificium pro peccato sive expiatorium dicitur. Nam cum tres interpretationes afferat Socinus: primam, quod Christi mors fidem nobis ingenerando nos a peccatis in posterum retrahat: alteram, quod mors ipsa antecedens sit quiddam ad peccatorum remissionem consequendam: tertiam, quod ipsi remissioni aut decreto de ea facto testimonium quasi præbeat: ex his tribus sola secunda huc pertinet: non quòd non alia quoq; illa Christus fecerit, & quidem multò quàm Socinus opinatur efficacius, sed quia ista ad sacrificium pro peccato non pertinent.*

Hic primùm animadvertendum est, ex ipsius etiam Socini mente mediam significationem, vel potius vim sacrificii Christi expiatorii, esse potissimam, & ob eam in primis id expiatorium dici. Deinde significatio secunda non est a Grotio rectè distincta a prima. Nam sacrificium Christi etiam eatenus est quippiam antecedens ad remissionem consequendam, quatenus fidem ingenerando nos a peccatis in posterum retrahit. Fides n. nostra & resipiscentia est conditio

dictio ad remissionē consequendā necessaria, eamq; antecedit. multo ergo magis id antecedit, quod eam conditionem in nobis efficit. Distinctio igitur in eo potius consistit, quod sacrificium Christi, quā fidem nobis ingenerat, sit antecedens remotius, ex quo, naturā rei inspectā, nisi quid accederet aliud, remissio peccatorum non consequeretur; quā verò peccatorum remissionem actu ipso confert, quæ est altera illa significatio, quam nos potissimam esse dicimus, antecedens est proximum. Quod ad tertiam significationem attinet, licet Socinus lib: 2. c. 20., quem locum hic Grotius notat, doceat, Christum eatenus etiam dici peccata expiasse, quatenus ea expiata declaravit, non tamen ibi asserit, Christum ea de causā sacrificium expiatorium dici. Considerat enim eo loco Christum non ut sacrificium, sed ut sacerdotem, eumq; non cum sacrificiis legalibus, sed cum ipso sacerdote peccata expiante confert. Etsi autem Christus idem sit sacerdos & sacrificium, ratione tamen ea differunt, & alia Christo quā sacrificium est, alia quā Sacerdos conveniunt. Non diffitemur tamen, ex iis, quæ Socinus disputat, colligi posse, Expiatorii nomen sacrificio Christi etiam eatenus tribui posse, quatenus expiationis, quam nobis per ipsum Deus præstat aut præstiturus est, plenissimam fidem facit. siquidem Expiare, docente Socino, significat etiam Mundum declarare: declaratio autem illa etiam sacrificio Christi tribuitur. Quod verò ait Grotius: *ista duo ad sacrificium pro peccato non pertinere*, si hoc tantum vult, ea ad essentiam ac naturam sacrificii expiatorii generatim considerati non pertinere, seu, sacrificium aliquod expiatorium esse posse, quod ea vi careat; id quidem verum est, sed hinc non consequitur, ista ad sacrificiū Christi expiatorium, de quo nos agimus, non pertinere, aut ob illas etiam causas id expiatorium dici non posse. Si verò vult, ea nulla ratione ad sacrificium expiatorium pertinere, & per accidens tantum cum expiandi virtute cohærere; dictum negamus. Nam quatenus sacrificium fidem ingenerat, & a peccatis avocat, eatenus multum confert ad effectum & finem proprium, ob quem offertur, h. e. ad plenam ac perpetuam peccatorum remissionem; cū nemo eam a Deo consequi possit sine fide ac resipiscencia, contrā verò, quicumque his rebus instructus est, illam Dei beneficio consequatur. Eodem modo, inscribere leges & conditiones fœderis ab altero propositas animo illius, cum quo fœdus pangitur, non pertinet quidem ad naturam & essentiam fœderis, & tamen fœderi Novo apud Hieremiam & Scriptorem Divinum ad Hebr: tribuitur, & quia Antiquum fœdus ea vi caruerit, vitio non caruisse asseritur. nempe quia id ad finem,

nem, ob quem fœdera constituuntur, plurimum confert. Quod ad testificationem remissionis attinet, nec ea sacrificio expiatorio, quæ tale, prorsus est accidentaria: cum propter hoc ipsum Expiare quis dici possit, quod peccatorem declaret mundum aut expiatum. siquidem hæc etiam est illius vocis significatio. Adde quod testificatio de remissione nobis a Deo decreta sit expiationis, quæ re ipsa nobis vi sacrificii Christi contingere debeat, causa. Inde enim partim jus ad ipsam liberationem a pœna adipiscimur, & a supplicio securi redimimur; partim fides ac pœnitentia in nobis excitatur, qua interveniente re ipsa Christi sacrificio expiamur. Nec denique ipsa legalia sacrificia hac vi, ex divino instituto ac decreto prorsus caruerunt. Sacrificio enim oblato ac ritè peracto, reus a peccato suo immunis declarabatur, de quæ remissione peccatorum certus reddebatur, cum id Deus promississet.

Quod ait Grotius, ista duo, quæ Socinus Christi sacrificio tribuit, Christum multo efficacius præstitisse quàm Socinus opinetur, id facilius fuit dicere, quàm demonstrare.

Partic. 26,

Ex his, quæ diximus, colligi potest responsio ad sequentia Grotii verba, ubi ex eo, quod sacrificia legalia, & sacrificia Gentium eorum opinione considerata, vi illa duplici, de qua controversia est, caruerint, concludit, nec ad Christi sacrificium Expiatorium eandem pertinere; siquidem comparatio sacrificii Christi cum sacrificiis legalibus & Gentium victimis expiatoriis, fatente Socino consistat in ipsa expiatione. Nam primùm ad comparationem illam ratione Expiationis satis est, si illa expiandi vis, quam habebant sacrificia legalia, & habere credebantur sacra Gentium, etiam Christi sacrificio cõveniat, etiam si quippiam amplius ad Expiationem pertinens sacrificium Christi præter; cum legalia (nam de Ethnicorum sacris nil attinet amplius dicere) imperfecta fuerint, hoc perfectissimum; illorum præstantissima, typi & umbræ hujus, hoc corpus & antitypus. Non est autem necesse, ut id universum, quod corpori tribuitur, tribuatur etiam umbræ; imò necesse est, ut id minimè fiat. Adde quod prior illa vis sacrificii Christi, de qua controversia est, non tam ad Expiationis simpliciter sumtę naturā & essentiam, quàm ad ejus modum aut perfectionem pertineat. Comparatio autem in re ipsa potius, quàm in modo aut perfectione consistit. Veruntamen non est illud concedendum, quod sumit Grotius, sacrificia legalia remissioni vel peractæ, vel certò decreta testimonium non præbuisse, qua de re paulò antè diximus, & Socinus scripserat lib. 2. c. 13. Verba illa legis: *Expiabit & remittetur*, ostendunt quidem, sacrificia illa legalia fuisse aliquod antecedens requisitum ad remissionem.

hionem.

sionem, sed interim non ostendunt, ea non præbuisse testimonium remissioni, vel jam peractæ, vel certò decretæ. Quid? quòd viri doctissimi in illis ipsis verbis vocem Expiandi pro *emundatum declarare* poni scribant, de certo emundationis futuræ seu remissionis decreto loquentes. Eadem verba haudquaquam excludunt alteram illam vim ad Expiationem peccatorum nostrorum pertinentem, quam Christi sacrificio Socinus tribuit, quòd nimirum a peccatis nos avocet. Nam hoc ipsum etiam esse quoddam requisitum remissionem antecedens, antea diximus. Verum quidem est, illa verba sacrificiis legalibus accommodata istam vim non complecti: sed nec excludunt, & per se considerata eam complecti possunt. Quatenus Expiatio sacrificiis legalibus & Christo applicata idem significet, jam dictum est. ut prorsus idem significet non est necesse. Plus significat in corpore quàm in umbra. Nec contrarium evincunt verba illa Heb: 9. 22. sine sanguinis fusione non fit remissio: nec admitendum est, Auctorem divinum ex eodem illo decreto deducere utramque expiationem, puta sacrificiorum legalium, & Christi: cùm de eo tantum, quod sub lege fiebat, loquatur; ut propter Grotium toties hæc verba iterantem, jam sæpe monuimus. *At ratio antitypi non ex typo pendet, sed contrà.* Quanquam etiam si id Grotio concedatur, ipsius causam non juvabit, nec Socini refellet.

Pergit Grotius: *Non obstat, quod dicitur ad Heb: 10. 4. fieri non posse ut sanguis taurorum & hircorum tollat peccata. repetendum enim est ex superiori κατὰ τὰν συνείδησιν, ut manifesto apparet, si cum hoc loco similes conferas cap: 9. 9, & 14. Sanguis pecudum tollebat peccata, id est reatum temporalem, non autem tollebat reatum spirituale. ut supra ostensum est.*

Partic: 274

Ita obscure argumentum Socini, quo is sententiam suam defendit, proposuit Grotius, ut lector, quorsum id pertineat, haud facile possit animadvertere. Probatur autem isto loco Hebr: 10. 4. Auctorem divinum imperfectionem sacrificiorum legalium ex eo arguere, quòd peccata auferre, h. e. homines ab ipsis peccatis avocare & abstrahere non potuerint; quæ causa fuerit, cur ea sæpius repetere fuerit necesse, ac tandem sacrificio Christi, quod eam vim habeat, tolli & aboleri. Ex quo apparet, ad sacrificium Christi expiatorium ejusque perfectionem pertinere, ut a peccatis homines revocet & abstrahat. Auferre autem peccata hoc loco significare, a peccatis homines avocare, & efficere ne amplius peccent, non verò, ut Grotius putat, reatum spirituale seu pœnam æternam peccatorum auferre, inde patet, quòd Auctor divinus rationem hîc reddit, cur

quotannis,

quotannis, nempe cum solenne illud sacrificium à Summo Pontifice perageretur, fieret commemoratio peccatorum. Huc autem nihil facit, quòd sacrificia legalia reatum spiritualem seu pœnam æternam non auferrent, (neque enim eam ob causam quotannis peccatorum instituebatur commemoratio) sed quòd homines, licet semel sacrificiis illis expiati, a peccando tamen eapropter non cessarent, verùm in eadem peccata denuo relaberentur, unde necesse erat, eadem sacrificia quotannis ad illa peccata expianda repeti, & eorum confessionem ac commemorationem institui. At cùm sacrificio Christi homines ab omnibus peccatis, quæ remissioni peccatorum perpetuè obstant, auocentur, non est necesse illud iterari. Hunc sensum quivis Auctoris verba ab initio capituli perlegens, præsertim jam admonitus, faciliè animadvertet. Hoc idem, nempe a peccatis homines avocare, & eisdem inculpatores reddere, vocat Auctor divinus *perficere* seu *consummatum reddere* v. 1. hujus effectus est, *nullam habere amplius conscientiam peccatorum*, v. 2. His opponitur: *commemorationem peccatorum in sacrificiis fieri quotannis* v. 3. & *non posse auferre peccata* v. 4, & 11. Quapropter non est opus in v. 4. subaudire quicquam, quod ad sententiam Auctoris complendam pertineat. Quòd si tamen subaudienda esset particula illa κατὰ τὸν οὐρανόν, non protinus is esset sensus, quem vult Grotius, nempe sacrificia legalia non potuisse auferre reatum spiritualem seu æternum; sed, ea non potuisse auferre reatum, ne carnalem quidem, eorum peccatorum, quæ ad conscientiam & interiorem hominem propriè spectant. Nam si illa verba subaudienda essent, tum peccata ea, quæ sacrificiis istis auferri non possent, distinguerentur ab illis, quæ poterant auferri, non verò pœnæ a pœnis. Hunc sensum esse docuimus suprà verborum cap: 9. 9. quem locum cum hoc conferri vult Grotius; quamquam nihil cogit, eundem prorsus hujus & illius esse sententiam. Quòd si eadem utriusque agnoscenda esset sententia, tum verba illa cap: 9. 9. eo modo accipienda forent, quod nos verba cap: 10. 4, & 11. accipimus, ita ut ideo dicantur sacrificia non potuisse secundùm conscientiam perfectum reddere cultorem, quia nullam habuerint facultatem homines ab ipsis peccatis retrahendi, & conscientiam a vera labe repurgandi. Et sanè utrumque hoc, quod diximus, divinus Auctor illis verbis videtur significare voluisse; quemadmodum contrarium utriusque tribuit sanguini Christi v. 14. quem etiam cum loco cap: 10. conferri vult Grotius. Ait enim ibi: sanguinem Christi emundaturum conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi. Emundat autem

dat autem conscientiam nostram a mortiferis illis operibus, dum & reatum gravissimorum scelerum, quæ sub lege mortem omnino afferebant, nec expiari sacrificiis poterant, tollit, & ut ab iis in posterum abstineamus, nec conscientiam nostram illis polluamus ac gravemus, efficit, atque ita nos impellit ut Deo viventi serviamus, quo fit, ut expiatio illa in æternum duret, nec repetitione sit opus. Quare si hi loci cum illo cap: 10. conferendi sunt, eique censendi similes, confirmabitur nostra illius loci interpretatio.

Subjicit Grotius: *Neque in Apocalypsi illud: qui lavit nos a peccatis nostris c. 1. 5. sine insigni detorsione interpretaris, qui lotos nos declarat, aut 1 Ioh: 1. 7. ubi est, Sanguis Christi mundat nos ab omni peccato, exponere licet, mundos nos esse declarat. Repugnat enim manifestè & verborum proprietas, & perpetuus Scripturæ usus in hoc argumento. Immunditiæ nomine significari passim reatum, fatetur Socinus. Hinc καθάριζεν & ἁγιάζεν, est eum reatum tollere, sive efficere remissionē, ut ipse scriptor ad Hebræos exponit vocem καθάριζεν, c. 9. 22. Christus per seipsum fecit hunc καθάρισμὸν Hebr: 1. 3. Christus καθάριζεν conscientiam ab operibus mortuæ Hebr: 9. 14. hoc est, ipso Socino interprete, a reatu & pœna, pœnæque timore conscientiam liberat.*

At Socinus in eo, quem Grotius in margine notavit loco, lib: 2. c. 17. locum Apocal: 1. 5. de mundatione a reatu & pœna peccatorum interpretatur. quod si fortè notare voluit cap: 20. lib: 2. primum ibi quoq; eandem sententiam agnoscit, licet ea verba etiam de declaratione mundationis a reatu ac pœna accipi posse dicat. Quæ verò hic est detorsio? an non enim voces Expiare & Mundare, quibus æquipollet verbum Abluere, sumi solent in sacris literis pro Mundum declarare? De voce Expiandi notatum id habes in Bibliis Magnis Rob: Stephani Levit: 5. 10, & 16, quo posteriori versiculo idem notatur in Bibl: quæ Vatabli dicuntur, & cap: 6. 6. (vel 7.) cap: 15. 15. ubi itidem Vatablus, quem vide etiam v. 29. (vel 30.) & cap: 16. 30. Atque hoc tum alibi, tum inprimis cap: 4. ejusdem libri fieri posse Socinus docuit. De voce Mundandi vide cap: 12. 7. & cap: 13. ac 14. ubi de leproso vel mundo vel immundo declarando agitur. Ibi enim perpetuò, ubi in Latinis editionibus est *Mundum judicabit*, aut quippiam simile, in Hebræo est, *emundabit*; & pro eo, quod in Latinis versionibus est, *immundum judicabit*, in Hebræo est, *contaminabit vel polluet*. quæ propè omnia Socinus jam scripserat, ad quæ Grotius connivet, satis habens, detorsionem verborum scripturæ ei obijcere. Non repugnat ergo perpetuus scripturæ in hoc argumento

ulus Socini explanationi, ut affirmat Grotius. Adde quòd tunc verba illa, quæ rem ipsam seu rei exhibitionem propriè significant, de declaratione illius commodè queant accipi, cum rei ipsius exhibitionem vi declarationis istius consequi necesse est. Id autem tunc contingit, cum declaratio sit rei ab altero decreta, idque illius ipsius, qui decrevit, iussu ac nomine. Hac enim testificatione jus ei, cui res decreta est, datur ad eam repetendam. quo pacto cap: 1. vidimus, Apostolis etiam tribui actionem remittendi peccata. Talis autem imprimis est declaratio ablutionis seu liberationis a reatu ac pœna, quam in certis s. scripturæ locis, ubi ablutio aut purgatio a peccatis sanguini Christi adscribitur, Socinus intelligit, quemadmodum eodem cap: 1. diximus. Quare possis sententiâ ipsius, quod ad rem ipsam attinet, nihil mutari, ita verba ejus accipere, ac si dixisset, Christum nos sanguine suo a reatu peccatorum liberasse aut liberare declarando, seu testificando nobis beneficam ea de re Dei voluntatem ac decretum. Verba καθαρίζειν & ἀγιάζειν significare quidem solent liberationem a reatu ac pœna, possunt tamen, ut ex dictis constare potest, declarationem etiam illius liberationis a Deo nobis decreta, eam præsertim, cujus vi effectum ipsum consequi necesse est, significare: interdum etiam significant liberationem seu repurgationem a peccatis ipsis, seu a malè agendi consuetudine, ut alibi docuimus. Verba Hebr: 13. non tantum de ipsa reatûs ablatione, sed etiam de declaratione ac testificatione remissionis accipi possunt. verba cap: 9. 14, & de ablatione a reatu ac timore pœnæ, & de ablatione ipsorum peccatorum loqui, docuit Socinus lib: 2. c. 2, & 16. quod posterius caput non minus quàm prius, quod solum notavit Grotius, illi erat considerandum. Hebr: 10. 22. quem locum in sequentibus citat Grotius, aspergere a conscientia mala, est animum ab ipsis peccatis liberare ac purgare, quemadmodum ibidem v. 23. ablutum esse corpore aquâ purâ, est ab omnibus peccatis externis, quæ corpore ac perfici solent, esse mundum.

Artic: 29.

Sed ait Grotius: Cur ab hoc sensu discedatur duobus illis locis Apostoli Iohannis, ratio planè nulla est. Non enim si Iesus testis fidelis dicitur Apoc: 5. ideo lavare illud ad testimonium referri debet. Non enim coheret ἀμύσως illud, μαρτυρὸς ὁ πῖσος, & ἔλασεν, sed intercedit mentio primogenituræ mortuorum, regni, deinde charitatis: ut vel cæco appareat, multa officia ac beneficia Christi ad ipsius dignitatem unâ conjungi.

At cum Socinus docuerit, usum sacrarum litterarum in hoc argumentato ferre cum verborum mundandi & lavandi sensum, quem Grotius repudiat, ac præterea sensum etiam illum, quem Grotius

hic urget, admittat; non est necesse, ut rationem afferat, qua probet, ab eo esse discedendum, (hoc enim Grotius velle videtur:) sed, cum respondentis fungatur munere, satis est ostendere, locorum circumstantias alium quoque sensum admittere, aut etiam ei, præsertim quod attinet ad verba 1 Ioh: 1. 7. favere: quod totum Socinus abunde præstitit. Eum autem in verbis 1 Ioh: 1. 7. (de loco enim Apocalypscos id jam docuimus) illum etiam sensum admittere, quem urget Grotius, patet ex lib: 2. cap. 19. Loco Apocal: 1. congruere ut *abluer* significet ablutionem nobis a Deo sub conditione decretam testari; docuerat Socinus eo, quod paulo antè eodem in loco Christus dictus esset testis fidelis ideo, quia de divina erga nos voluntate ac benevolentia N. fœdere comprehensa, etiam sanguine suo testatus fuerit. Ex quo consequitur, eum de peccatorum nostrorum emundatione, quam nobis Dei nomine obtulerat, testificatum esse, & nos ab iis decreto divino liberatos declarasse; pro quo beneficio, & singulari ipsius amore profecto, ei singulares debentur gratiæ. Et hoc est, quod Socinus ea ratione sibi voluit, non verò, ut Grotius videtur credidisse, hunc omnino sensum, non verò alium huius loci esse admittendum. Quod si urgere velit Grotius, absurdum esse, cum posteriorum verborum statuere sensum, qui in primis verbis quodammodo comprehendatur, aut ex iis fluat; id ei ratione fuerit comprobandum. poterat enim id, quod in descriptione præstantiæ Domini Iesu tacitè dictum fuerat, vel potiùs ex ea concludi poterat, quia longè maximum ipsius in nos beneficium complecteretur, maximumque esset ipsius erga nos charitatis argumentum, & opus ipsius magis proprium, apertè exprimi, tãquam potissima causa, ob quam illi laudes essent tribuendæ.

De loco 1 Ioh: 1. 7. ita scribit: *omnino absurdum est καθάριζεν* de declaratione mundationis, non de ipsa mundatione accipere, cum paulo post jungantur ἀφίεναι & καθάριζεν. Argumentatur Apostolus a conjunctis: Si in luce ambuletis, habetis mundationem, h. e. remissionem per sanguinẽ Christi: quia nemini in luce ambulanti peccata imputantur. At cum vox ἀφίεναι & καθάριζεν conjunguntur, de Deo ipso enunciantur: hoc autem versiculo. 7. de quo agimus, vox καθάριζεν de Christi sanguine effertur. Nihil autem mirum, si ea aliter de Deo, aliter de sanguine Christi accipiatur. cum de Deo dicitur, quod nos emundet ab omni iniquitate, id significat, Deum nobis remittere peccata nostra, ut ibidem dictum fuerat: (sunt enim posteriora verba priorum explicatio:) at de sanguine Christi non rectè dixeris, cum no-

Partic: 39

bis peccata remittere, vel saltem non eo planè sensu, quo de Deo dicitur. Grotius sanè cum purgatio a peccatis sanguini Christi tribuitur, putat eo significari vim placatricem, qua sanguis ille Deum ad remittendum moverit: quod idem de Deo dici nequit. Quid quòd eadem phrasis, *remittere peccata*, & huic contraria, *tenere peccata*, vel *solvere & ligare*, aliter atque aliter iisdem in locis accipitur, cum ad diversos refertur; de testificatione quidem ac declaratione, cum refertur ad Apostolos & Ecclesiam, de effectu ipso, cum ad Deum ac Christum. Ioh: 20. 23. Matth. 16. 19: 18. 18. Ex collatione autem vers: 7, & 9. verisimiliùs colligit Socinus, verbum *καθαρίσει* seu *emundare & purgare*, de testificatione remissionis peccatorum accipiendum, seu de emundatione, quatenus a declaratione ejus rei nobis a Deo decretæ proficiscitur. Cùm enim verba v: 9, in quibus emundatio nostri ab iniquitate Deo ipsi, qui fidelis sit ac justus, h. e. in servandis promissis verax & constans, adscribitur, omnino videntur respicere ad verba, quæ præcesserant v: 7. in quibus sanguini Christi expurgatio illa tribuitur; eatenus ea sanguini Christi adscribi videtur, quatenus is promissionis divinæ de remissione peccatorum nostrorum testimonium atq; argumentum fuit. Hinc enim egregiam habuit occasionem Deum fidelem ac justum appellandi, & exinde concludendi, eum nobis in luce ambulantibus certò peccata remissurum. Si enim sanguis Iesu Christi filii Dei tam apertum nobis præbet testimonium remissionis peccatorum, omnibus in luce ambulantibus a Deo decretæ ac promissæ, certè cùm Deus ille, qui promisit, fidelis sit ac justus, seu in promissis servandis verax ac constans, omnino nobis, si in luce ambulaverimus, & peccata nostra confessi fuerimus, ea remittet. Etiam si autem eatenus etiam Deum fidelem constantemq; in servandis promissis dicere potuerit Apostolus, idq; habita ratione mortis Christi & remissionis peccatorum, quæ inde pendeat, quatenus promiserat, se per ipsum Christum supremam potestate donatum peccata nobis remissurum, si mortem nostram causâ oppeteret: tamen, ut alia quædam hîc mittam, verisimile est, Iohannem, si habita ratione promissionis alicujus a Deo factæ sanguini Christi purgationem a peccatis adscripsit, quemadmodum consentaneum esse docuimus, habuisse potiùs rationem rei ejusmodi, ex qua promissio illa divina pateat, eiq; fides fiat, quàm quòd tantùm conditio sit ad promissionis illius effectum obtinendum necessaria, cujus non nisi per accidens est testari de promissione; cum possit conditio cum promissione naturâ suâ nihil habere conjunctum, & nisi de hac aliunde constet, de ea nihil testari. Videtur enim

Iohannes,

Iohannes, dum sanguini Christi purgationem peccatorum tribuit, quam postea Deo adscribit, non tantum simpliciter dicere velle, quid futurum sit, aut cuius rei vi, sed etiam unde id pateat, aut unde plenam ejus rei spem ac fidem concipere queamus, & securi a divinis suppliciis evadere. Quod si tamen illam etiam mortis Christi vim hic a Iohanne spectatam velis, licebit utramque conjungere: cum nihil prohibeat, quominus id fiat: præsertim cum declaratio etiam illa, ut vidimus, rei ipsius, seu remissionis, quæ actu ipso fiat, sit causa. Argumentatio Grotii: Nemini in luce ambulanti imputantur peccata: Ergo si in luce ambuletis, habetis mundationem seu peccatorum remissionem, idque per sanguinem Christi; Apostolica non est. Vbi enim apud Apostolum est illud Antecedens universalis Consequente? non in v. 9, ut Grotius videtur arbitrari. Nam subjectum enunciationis, quæ continetur v. 7, quæque argumentationis Grotianæ consequens est seu conclusio, æquè latè patet, atque subjectum enunciationis illius, quæ habetur v. 9. Videtur Grotius eo sibi imposuisse, quod conclusionis suæ verba concepit in secunda persona, non secus ac si Iohannes v. 7. de iis tantum loqueretur, ad quos scribit, antecedens verò in tertia persona, adeoque universaliter & absolute cum utroque Iohannes in prima persona de iisdem loquatur. Adde quod ex isto antecedente non satis rectè insertur, istos, ad quos scribit Iohannes, per sanguinem Christi habere remissionem, vel, ut ipse Apostolus loquitur, sanguinem Christi nos emundare ab omni peccato. Nam vi illius antecedentis non concluditur, sanguinem Christi nos emundare ab omni peccato, sed simpliciter, nos, si in luce ambulemus, mundari & remissionem peccatorum consequi. Præterea cum sanguis Christi sit apertissimum amoris divini erga nos, & remissionis inde manantis argumentum, videtur conclusio Grotiana antecedente, quod ad eam probandam adhibetur, clarior ac manifestior, cum contrà fieri debeat. Complectitur enim conclusio argumentum manifestissimum, unde antecedentis veritas apparet, cum tamen ejus in antecedente nulla facta fuerit mentio.

Istud etiam hic obiter notandum est, quod paulò antè transmissus, non satis firmam esse rationem Grotii, qua probat, verbum καθαρίσειν de ipsa mundatione, non verò de mundationis declaratione seu testificatione accipiendum, quia cum verbo ἐφίεναι conjungatur. Docuimus enim tum alibi, tum paulo antè, verbum ἐφίεναι & similia, nonnunquam etiam de testificatione seu declaratione remissionis esse sumenda. Hæc potius ratio fuerat afferenda, quod v. 9, Deo, quatenus justus ac fidelis est, tribuitur, quod nobis remis-

surus sit peccata, & nos emundaturus ab omni iniquitate. At Deus quā fidelis est ac justus, non testatur nobis in luce ambulantibus de remissione peccatorum, quam nobis jam apertè promisit; & filii sui sanguine obsignarit, sed reipsa exhibet ac præstat.

Partic: 31.

a ad abrogationem peccati.
b ad purgandum seu expiandum nos, ad id ut cōtingat nobis remissio.

De Baptistæ verbis jam egimus superius. Rationem, qua Grotius nititur, nullam esse docuimus. Quare non est, cur hic moremur. Verba illa Hebr: 9. 25. *αὐτὸς ἐθελῶν ἡμῶν ἀμαρτίας* significare *ἡ πρὸς τὸ καθαρίσει ἡμᾶς*. πρὸς τὸ γίνεσθαι ἡμῶν ἀφ' εἰς, nemo negat. Quamquam nihil prohibet, quominus id eatenus de Christo ejusq; sacrificio dictum intelligatur, quatenus ipsum peccatum in nobis extinguit, unde remissio seu liberatio a pœna consequitur. Inter ceteros enim modos, quibus sacrificium Christi peccatorum nostrorum pœnas tollit, hic quoq; est, quod a peccatis nos avocet: cū hæc unica sit ad remissionem peccatorum obtinendam via nobis a Deo proposita. De ceteris modis suprā partic: 2. dictum est. De verbis v: 22. ejusd: cap. 9. Hebr: jam sæpe dictum est.

Partic: 32.

Pergit Grotius: *Quamquam verò Socinus quosdam locos vero sensui conetur eripere, tamen, multis aliis convictus, agnoscit indicari in Christi sacrificio expiationem factam, quæ antecedit remissionem peccatorum tanquam requisitum aliquod. Attamen negat, Deum isto sacrificio moveri ut remittat, sed nobis fidem quandam ingenerari, qua, perducti ad emendationem vitæ, porro remissionem peccatorum consequamur: in quo primum parum meminit ejus quod dixerat, figuram cum figurato congruere debere in eo, in quo fit collatio. Neq; ejus quod ostendit scriptura, illud, omnia purificantur in sanguine, eodem modo ad legalia sacrificia, & ad Christum pertinere Hebr: 9. 22. Sacrificia autem legalia plantalem fidem non ingenerabant.*

At nec dum demonstravit Grotius ullum locum, quem vero sensui conatus sit eripere Socinus, cujus studium & labor omnis in eo consumitur, ut verus sensus omnibus scripturæ locis constet. Neq; verò non libenter agnoscit Socinus, in Christi sacrificio factam expiationem, quæ antecedit remissionem peccatorum tanquam requisitum aliquod, præterim si sacrificii nomine, mortem etiam Christi, quod nos rectè fieri haud diffitemur, comprehendas, aut requisiti nomine etiam causas medias, ex quibus remissionem peccatorum Deus pendere voluit, & quarum vi ea nobis contingit, intelligas. Nam mors Christi requisitum fuit propriè dictum, seu conditio ad obtinendam eam potestatem, ex qua remissio peccatorum nostrorum ex Dei decreto pendet, necessaria. Sacrificium etiam perfectum, quod in cœlis peragit Christus, est antecedens remissionis

remissionis peccatorum causa, & licet sit aliquid conditione nuda majus, habet tamen cum requisito seu conditione analogiam aliquam, ut partic: 3. fuit explicatum; & si vocem requisiti, prout natura sua patitur, laxius aliquanto sumas, quam ferè solet, requisitum ad remissionem nobis pariendam dici potest. Diximus autem jam supra partic: 2. vehementer in eo falli Grotium, qui putet, ex Socii sententia eatenus tantum sacrificium Christi esse antecedens ali- quod remissionis, quatenus fidem nobis ingenerat, quâ ad emendationem vitæ perducti, ex Dei decreto remissionem peccatorum consequamur. Quamquam ideo Deus hoc sacrificium præ legalibus elegit, & remissionem peccatorum nostrorum ex eo pendere voluit, quia id ipsa peccata e nobis tollat, seu fide nobis ingenerata ad emendationem vitæ nos perducatur, ut ex Hebr: 10. constat. Ad rationem autem Grotii ex collatione sacrificii Christi cum legalibus petitam jam supra respondimus. Collatio præcipuè consistit in re ipsa, h. e. in eo, quod, ut sub lege omnia purgabantur sanguine, & sine eius fusione non fiebat remissio, ita nec sub Evangelio, seu in expiatione per Christum facta: non verò in modo, nisi ex parte, ut superius est explicatum.

Subjicit Grotius. *Neq: tolerabilis est illa vocis expositio, expiare, Partic: 32*
esse aliquid facere, quod ad remissionem requiratur. Contra enim voces
istæ omnes, καταξιζειν, & ἁγιάζειν & similes quibus utuntur Apostoli, sua-
pæ natura & usu perpetuo non solum ordinis antecessum, sed & efficaci-
am quandam designat.

Sed quæ est ista Grotii ratio? Voces istæ omnes καταξιζειν, & cætera, non solum ordinis antecessum, sed & efficaciam quandam perpetuò designant: Ergo expiare non significat, id facere, quod ad remissionem requiratur. An enim hac ratione non significatur præter ordinis antecessum etiam efficacia quædam? Quod in nobis fidem & resipiscentiam efficit, quam ex promisso divino necessario consequitur peccatorum remissio, nonne & ordine remissionem antecedit, & efficaciam ad eam insignem habet? Quod si Expiare est reatum peccatorum tollere, an non id merito dici potest Expiare, quod id efficit, unde ablatio reatus necessario consequitur?

Alia quoq; inquit, *vertendæ huic a Socino repertæ interpretationi Partic: 34*
certainissima argumenta nobis scriptura suppeditat. Dicit enim opus fuisse
no vo sacerdote ex ordine Melchisedech, Heb: 7. 11. At fidem in Deum prædi-
care, imò & prædicationem hanc morte confirmare potuerant etiam Le-
uitici sacerdotes. Quare si nihil prætere efficit Christi sacerdotium (quod
vult Socinus) sequitur eo opus non fuisse,

At ubinam apud Socinum legit Grotius, nihil aliud Christi sacerdotium efficere, quàm ut fidem in Deum prædicet, aut eandem prædicationem morte confirmet? producat vel unum locum. nec scripsit hoc, nec sensit Socinus: & tamen Grotius ei audet hoc tam apertis verbis tribuere, quod antea etiam, licet minùs apertè, non semel fecerat. Prædicare fidem non est sacerdotii Christi, nec ei a Socino usquam tribuitur. Mors ipsa eatenus tantùm ad sacerdotium Christi pertinet, quatenus non nili ea interveniente Sacerdos verò & perfectè evadere, & sacrificium pro peccatis perfectum offerre potuit. Quare etiamsi tandem Levitici sacerdotes fidem prædicare, & eam morte confirmare potuissent, non tamen protinus foret concludendum, non fuisse opus Sacerdotio Christi, qui non tantùm morte fidem nobis ingeneravit, sed magis adhuc suo in cœlos ingressu ac perpetua coram Deo apparitione, ac curâ salutis nostræ, quam, supremum adeptus a Deo imperium, gerit; nec tantùm fidem nobis ingenerat & ad vitæ sanctimoniam perducit, sed ipsam remissionem peccatorum confert, & a judiciis divinis nos actu ipso liberat. Præterea etiamsi sacerdotes Levitici habita ratione personarum suarum potuissent prædicare fidem, & morte sua prædicationem istam confirmare: id tamen non potuissent facere ratione sui sacerdotii, quod Legi Mosaicæ erat alligatum, ut D. Auctor satis apertè docet; aded ut sacerdotes illi, quoad munus suum nil nisi ministri quidam essent Legis Mosaicæ. At fides illa, quæ a Socino intelligitur, Evangelica est, quæ remissionem peccatorum perfectam ac beatam immortalitatem a Deo promissam amplectitur, & tanti boni spe, quam in se continet, hominem purificat, sicut Deus purus est. Remissio verò peccatorum perfecta in Novo demum scedere, quod in melioribus promissis sancitum est, quàm vetus, proposita est, & per Christum ejusq; Evangelium immortalitas illuminata, ac mors peccati pœna, destructa. Quare munus illorum mutari, & si hoc sacerdotum esset, sacerdotium præstantius minùs præstanti succedere oportuisset. Verba autem Hebr. 7. 11. a Grotio citata, in quibus dicitur, novum Sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech succedere debuisse Aaronicis seu Leviticis, sententiæ Socini, quam Grotius oppugnat, favent. Nam D. Auctor eam affert causam, cur novo sacerdote fuerit opus, quod per sacerdotium Leviticum non fuerit perfectio, h. e. quod ejus vi homines ad sanctitatem vitæ pertrahi non potuerint, adeoq; nec perfectam peccatorum remissionem consequi. Quod ut ostendat, ad ipsam Legem seu fœdus antiquum, unde vis sacerdotii universa pependit, transit, quemadmodum tum

1 Joh: 3. 9.

Heb: 8. 6.

ib: 12.

Jerem: 21.

3 Tim: 1. 19,

ex hoc

ex hoc ipso, tum ex seq. versiculo animadvertitur, atque inprimis ex v. 17, 18, 19, ubi rationem suam explicat Auctor, & infirmitatem Legis, unde etiam illa sacerdotii magna ex parte pendet infirmitas, offendit. Hanc verò in eo collocat, quòd *lex nihil perfecit*, id quod antea de Levitico sacerdotio dixerat. Quid verò ea verba sibi velint, satis intelligitur ex oppositione, dum ait: *sed introductio melioris spei* (scil: *perficit*) *per quam appropinquamus Deo*. Id negat Divinus Auctor Legi in illis verbis, *nihil perfecit Lex*, quod introductioni melioris spei, quam Evangelium complectitur, tribuit. Tribuit autem ei, quòd per eam accedamus ad Deum, h. e. quòd efficiat, ut serviamus Deo viventi, ut de sacrificio Christi cap: 9. loquitur, & constituat nos coram ipso inculpato, unde perpetua peccatorum remissio consequitur. Hanc eandem legis imbecillitatem arguit Paulus Rom: 7. præsertim ibi, ubi sub sua persona de homine sub lege adhuc constituto loquitur. Non præstabat autem id lex, quod diximus, quia spe illa meliore, quæ in Evangelio continetur, carebat, ex qua vera sanctitas cõsequitur. Vnde Paulus felicitatem Christianorum miseræ eorum, qui sub lege fuerunt, opponens, ait: *lex spiritus vitæ* (nempe immortalis) *in Christo Iesu liberavit me a lege peccati & mortis*. Spes enim immortalis vitæ certa ac firma homines primùm a peccato, tum a morte liberat, & sic id, quod legi erat impossibile, præstat. Dum enim efficit, ut homines non secundùm carnem ambulent, sed secundùm spiritum, eo ipso etiam facit, ut justificationem, quam lex occultè promittebat, sed præstare ob carnis nostræ vim non poterat, ex Dei promisso consequantur. Quia verò mors & sacrificium Christi est spei illius perfectæ confirmatio, ideo eadem vis illi tribuitur, & legalia sacrificia sacerdotesque Leviticos, qui id efficere non potuerint, ipsi cedere debuissent, inde ostenditur.

Sequitur apud Grotium: *Præterea hoc ipsum, Christum esse mortuum pro peccatis nostris ad salutem creditur*, 1 Cor: 15. 2, 3. Non ergo Christi expiatio ad hoc primò comparata est, ut ad credendum adducat aliquem, cum ipsa sit inter credenda. quod enim ad fidem duntaxat alicui rei faciendam inservit, id a re credenda diversum sit, necesse est.

At jam non semel diximus, Socinum nuspiam asseruisse, expiationem Christi duntaxat ad fidem nobis ingenerandam inservire. Inservit enim etiam ad liberationem ab ipso reatu peccatorum, idq; non tantùm consequenter, h. e. quatenus fidem ingenerando ad resipiscenciam nos adducit, quam remissio peccatorum excipit, sed etiam proximè, h. e. quatenus a credentibus & resipiscencibus pœnas

2 Cor: 7. 1.

1 Ioh: 3. 3.

Rom: 8 l. 2.

ib: 7. 4.

Partic: 35.

nas efficaciam suam aufert. Nihil de eo nunc dico, quod non recte Grotius mortem Christi pro peccatis susceptam cum expiatione Christi, seu sacrificio ipsius expiatorio, de quo Socinus loquitur, confundit, quod illi tamen concedi posset, si mortis nomine eam, quæ illam sunt consequuta, complecteretur. Quod si quis putet, omissem etiam voculam *duntaxat*, argumentum Grotii firmum perstare; is vehementer fallitur. Majorem enim argumenti istius positionem refellit Christi resuscitatio, quæ in eum finem est comparata, ut nos ad fidem adducat, 1 Pet: 1. 21. & ipsa tamen inter credenda est, ut locus a Grotio citatus 1 Cor: 15. docet, & cum morte Christi hac in parte conjungitur, ut patet ex collatione v: 4, & 11. cum precedentibus; quod idem fit 1 Thess: 4. 14. ubi, quemadmodum & in loco ad Corinth: spes resurrectionis nostræ ex resurrectione Christi, ob quam mortis etiam ipsius fit mentio, ostenditur, quin & Rom: 10. 9. fides cordis, quæ est ad iusticiam ac salutem, in eo sita esse docetur, quod credamus, Iesum a Deo esse excitatum e mortuis. Sed, ut res tanto rectius intelligatur, animadvertendum est, fidem illam, per quam ex Dei benignitate revera servamur, & quam Deus primò ac perse a nobis requirit, si iustificari velimus, non esse; credere Iesum esse mortuum, aut resuscitatum; sed, ut prolixè docuit Socinus lib: 4. c. 9. & seqq: esse fiduciam in Deo per Christum collocatam, quæ, ut alibi monuimus, spem promissorum, atq; ex ea manantem mandatorum ipsius observationem complectitur. Hæc verò fides quia in nobis excitatur tum morte tum resurrectione Christi, maximè verò resurrectione; ideo salus etiam ei fidei adscribitur, qua credimus, Iesum Christum esse mortuum, & a Deo resuscitatum; imò, ut vidimus, ei fidei etiam soli, quæ credimus Christum esse a Deo excitatum e mortuis & exaltatum, verum, ut ita loquar, antecedenter. Est enim fides illa causa antecedens ejus fidei, quam Deus in nobis potissimum quarit, & cujus nobis inferendæ causæ Christum morti tradidit & resuscitavit, atq; ut ita factum esse firmiter credamus vult ac curat. Eadem ratione Iohannes fidem, quæ nos Dei filios efficiat, describens ait: Omnis qui credit Iesum esse Christum, h. e. regem nostrum cœlestem, seu, ut v. 5. loquitur, Dei filium, ex Deo natus est. non quod hæc sit fides illa, quæ per seipsam ac primò filios Dei nos constituat, sed quod hæc fides spem immortalis vitæ animis nostris infigat, unde sit, ut mundum vincamus, & præcepta Dei observemus, quemadmodum ex eodem loco constat. At cum Socinus ait, mortem aut sacrificium Christi

*Omne filij
in fide
per dnam
iusticiam.*

Christi ed etiam spectare, ut fidem nobis ingeneret, eam intelligit fidem, cujus objecta sunt promissiones divinae per Christum nobis factae, & consequenter mandata, sine quorum observatione promissa consequi nemo potest; quam fidem illam esse diximus, per quam primò ac per se, ex benignitate tamen divina, servamur. Hujus ergo fidei Iustitiae summae objecta non sunt mors, resurrectio, ac sacrificium Christi, sed fidei, quae hanc antecedit, eamque nobis ingenerat. Illa enim nobis sunt notiora, quam sunt res a Deo promissae; unde ex morte, resurrectione ac gloria Christi suprema, curaque, quam pro nobis gerit, remissio peccatorum ac salus nostra demonstratur.

Præterea, inquit Grotius, post insitam demum fidem expiatio Christi in nobis effectum habet. Christus enim Pontifex est constitutus ad expianda peccata populi sui, id est credentium, Hebr. 2. 17. Non potest ergo, expiare, esse ad fidem perducere.

Partic: 36.

Hæc ratio vim fortasse haberet aliquam, si Socinus statueret, expiare, quatenus de Christo dicitur, nihil aliud significare, quam fidem nobis ingenerare, & hac ratione ad peccatorum remissionem (nam & hoc addere debuit Grotius) nos perducere; vel si constaret, totum id, quod sacrae litterae uspiam expiandi voce, ad Christi sacrificium relata, complectuntur, post insitam demum fidem in nobis vim suam exserere. At neutrum constat. Prius falsum esse jam non semel docuimus. Nam id, quod in expiatione nostra potissimum est ac maximum, quodque hoc nomine inprimis intelligi solet, post fidem nobis insitam locum in nobis habet, nempe a divinis suppliciis liberatio. Posterius non esse admittendum, ex iis, quae paulo antè disputata sunt, constat. Divinus Auctor loco citato Expiandi vocem in potiori significatione accipit, & de ablatione ipsarum divinarum poenarum, quas meriti eramus, inprimis loquitur. Non sequitur autem, Christus expiat peccata poenas a credentibus auferendo: ergo non expiat etiam fidem ingenerando, & ad pietatem nos perducendo. Illud finis est, hoc medium. Fine posito haudquam negantur media. Evangelio tribuitur salus, finis fidei, nec tamen eidem negatur medium, nempe fides ipsa, quae non nisi ex auditu verbi divini, quod est Evangelium, nascitur. Sed præterea cum Socinus de ingeneratione fidei loquitur, etiam ea vis sacrificii Christi comprehendenda est, quæ fides ingenerata fovetur ac stabilitur, ne vi tentationum nimia evertatur, & sic ii, qui eam antea conceperant, ab ea deficientes suorum peccatorum dent poenas. At de hac etiam loquitur D. Auctor in verbis a Grotio citatis, ut vers. sequens, quem non semel expendimus, docet. Atque ea de causa paulo antè diximus.

Rom: 1. 16.

diximus, Auctorem D. non solum, sed inprimis de ablatione ipsarum pœnarum loqui. Itaq; ea verba non tantum non evertunt, sed etiam aliqua ex parte stabiliunt eam Socini de vi expiatorii Christi sacrificii sententiam, quam Grotius hîc oppugnat.

Ea, quæ proximè sequuntur, alibi examinavimus. Diximus enim non semel, inprimis cap: 7. & 8. quatenus a Socino negetur, Deum morte Christi ad remittendum moveri. De loco Hebr: 12. 24. actum est cap: 1. & hoc cap: breviter partic: 3. Locum etiam Hebr: 2. 17. ubi Christus dicitur *ἵλάσκειν τὰς ἁμαρτίας*, expiare peccata, tum septimo cap: examinavimus, ubi ostendimus, verba illa non significare placare peccata, i. e. placando Deum peccata expiare, ut vult Grotius. De voce piandi sive expiandi, vidimus idem hoc cap: partic: 23. cui loco adde cap: 7. partic: 19. ubi de voce lustrandi, quæ eandem in negotio nostro vim habet, egimus. Non ostendit autem Grotius, vocem piandi sive expiandi nihil aliud propriè significare quàm luere, h. e. pœnam pendere. Ita enim verbum hoc erit accipiendum, si contra Socinum facere debeat. Neq; verò auctores a Grotio citati expiandi verbum volentes περιφράζειν, dicunt, sanguinem dare pro sanguine, vitam pro vita, animam pro anima; sanguine aliquid emere, morte alterius salutem consequi. Neque enim, cum ista dicunt, significationem verbi piandi vel expiandi absolute aut generaliter considerati describunt, & sic vim illius verbi propriam exprimunt: sed modum expiationis specialem, adde etiam præ cæteris insigniorem, qui alicubi fuerit usurpatus, designant. Aliàs idem dicendum foret de propria significatione verborum καθαρίζειν, ἀγνίζειν, ἁγιάζειν, h. e. expurgandi, purificandi, sanctificandi, pro quibus ista non minùs ab auctoribus citatis posita dici debent, quàm pro voce piandi vel expiandi: nec tamen luitionem verba illa propriè significant. Novit autem Grotius, pro verbo expiandi tum in sacris literis, tum in profanis auctoribus poni etiam ablundi verbum: & Poëtas interdum, cum magnitudinem sceleris alicujus exprimere volunt, dicere, nullum fluvium, & ne mare quidem ei expiando suffecturum: quod ad luitionem nihil, sed ad expurgationem & ablationem tantum facit. atq; hæc consentiunt cum illis, quæ de lustratione d. l. cap: 7. exposuimus. Adde quòd in sacris literis ipsi Deo tribuitur expiatio, ut eod: cap: 7. vidimus, & paulo inferiùs fatetur Grotius: adscribiturque aspersioni cineris juvenæ combustæ Hebr: 9. 13. atque in sacrificiis non de ipsa mactatione peccudis, quæ revera fuisset luitio illa seu pœnæ persolutio, sed de iis dicitur, quæ mactationem consequebantur, atque inprimis de asper-

sione sanguinis, quæ a sacerdote vel in sancto sanctorum, vel in ara aut circa eam fiebat: unde factum, ut *expiare* sumatur pro *expiando* spargere, 2 Paral: 29. 24. ut contrà *aspergere* pro *expiare* seu expurgare, ut Hebr: 10. 22. quamquam non tam ab aspersione sanguinis ductâ causâ, quàm ab aspersione cineris juvenæ, de qua paulo antè diximus: ad quem ritum alludit etiam David Psal: 51. 9. Itaque etiam si tandem apud profanos scriptores expiandi vox aliter usurparetur, id tamen ad sacr: literas non protinus esset trahendum. Quamquam præterea ista omnia, in quibus Grotius periphrasin verbi expiandi arbitratur, de expiatione per mortem Christi facta dici posse fate-mur; licet improprie pro sanguine nostro Christi sanguis datus atq; impensus dicendus sit; cum intelligendum sit, eum impensum, ut nos ab æterna morte liberaremur. Intelligi autem ea possunt ex iis inprimis, quæ cap: 8. & 9. diximus.

Pergit Grotius: *Neq; voces Hebrææ hinc dissident. Nam Caphar non modò est tegere, sed & redimere, Exo: 21. 30. Psalm: 49. 7. & placare Gen: 32. 19. atque inde porro expiare. Chata est luere Gen: 31. 39. unde & hoc capit ad expiationem significandam usurpari.* in margine notat: Contra Soc: l. 2. c. 11. Partic: 38.

Grotius, ut apparet, satis hîc habet, Socini dicta de vi vocum Hebræarum refellere, & ostendere, eas a sua sententia non dissidere. At hîc longè diligentior esse debuisset quàm antea, cum de vocibus Græcis & Latinis apud profanos auctores egit, & ostendere, voces Hebræas eam sententiam postulare quam urget. Socinus eo loco, quem se Grotius oppugnare proficitur, non ait, Caphar tantum esse Tegere, quod ei tacite tribuit Grotius, sed propriam ejus significationem esse Tegere & Operire, vel oblinendo obturare atque obstruere. quorum illud etiam dixit Grotius suprâ cap: 8. de gnoma Salomonis Proverb: 16. 6. agens. Deinde cum negat, verbum istud significare posse satisfactionem, non modò de vera compensatione, quâ tantumdem solvitur, quantum debetur, loquitur; verum etiam, ut ex iis, quæ antecedunt & sequuntur, verbis satis liquet, catenus verbum istud considerat, quatenus ad peccata refertur. At in locis a Grotio citatis verbum istud non refertur ad peccata, quæ expientur, redimantur, aut placentur, sed vel ad animam, vel ad hominem ipsum, aut ejus faciem. Adde, quòd loci priores non habent ipsum verbum Caphar, sed nomen inde deductum. At in ipso verbo Caphar, de quo Socinus agit, nusquam, ut arbitror, Redimendi significationem reperies, nisi fortè ipsam vocem Redimendi improprie sumas pro expurgatione peccatorum seu expiatione, quam ipse Grotius

tius a Redemptione hîc distinguit, ut in loco Prov: 6.6. vidimus. Tertius locus aliàs etiam nihil adversus Socinum facit, cùm non neget Socinus, hoc verbum placandi significationē habere. placare autem & verè satisfacere longè differunt. Quod ad verbum Chata vel Chitte attinet, haud negat Socinus, illud interdum esse Luere, sed ait, id, cum de sacrificiis agitur, purificandi & mundandi significationem habere; & etiam si aliquando erratum satisfactione purgetur, non tamen ea ratione peccata in Deum purgari, sed clementiâ & pura ipsius benignitate: unde hoc ipsum verbum etiam de Deo usurpetur Psal: 51.8. Ait etiam, eo uti Mosen, cum agitur de expiando altari, aut simili aliqua mundatione: de peccatis autem expiandis, licet ratione originis huc potius videatur accommodandum, vel rariò, vel nunquam. Ex quo jam patet, id, cum de sacrificiis agitur, posse ac solere aliud significare quàm luere. Neque enim luitur altare, aut pro altari, rebusque similibus. Probandum autem erat Grotio, non asserendum nudè, inde verbum Caphar expiandi significationem habere, quia significet Placare, aut (nam huc etiam verba Grotii extendi possunt) Redimere. Cùm enim ea sit propria verbi significatio, quam Socinus consentiente Grotio, docuit, inde statim ad Expiationem peccatorum transferri potuit: quia peccata non alia ratione potissimum expiantur ac purgantur, quàm quia reguntur a Deo, ut apparet Psal: 32.1. Nehem: 4.5. qua de re Socinus jam monuerat. Et sanè cum Redimendi significatio in ipso verbo Caphar non reperiatur, non est verisimile, inde potius expiandi fluxisse significationem, quàm ab ea, quæ ejus verbi est maximè propria. Quod ad placationem attinet, quis planum nobis faciet, ab ea potius expiandi significationem manasse, quàm ab hac illam? hæc enim illà longè est usitatio. Consentaneum autem est, nisi quid contrarium suadeat, ab usitatio fluxisse minùs usitatam, quàm contrà. Quamquam etiam si inde expiandi significatio manasset, non tamen sequeretur, in omni expiatione placari quempiam seu ex irato propitium reddi. satis enim est cognatam hanc placationi significationem esse, ut sanè est: cum in expiatione iræ causa obliteretur, & quod ad reatum attinet, extinguatur, interdum ipsa ira, si jam exultat, mitigetur ac placetur. Quod verbum Chata aut Chitte ideo ad expiationem significandam usurpari cœptum sit, quia interdum Luere significet, probare debuisset Grotius; siquidem usus ejus verbi in expiationibus id haudquaquam probat; & præterea cum ille unus fortasse sit locus, quem Grotius citat, in universis sacr: literis, ubi verbum Chitte significare videatur Luere; non licet inde concludere, in expiationibus eam significationem esse retinendam.

Scribit porro Grotius: *Tribuitur autem expiatio primò victimis, ut apparet Hebr: 9. 13, & 23. deinde sacerdoti propter victimas quas exhibet, ut saepe in Levitico: postremò etiam Deo istam luitiõnem admittenti.*

Imò verò Deo primò ac perfectè tribuitur expiatio, sacerdoti ac victimis consequenter, & ratione minùs præstanti. Deus enim revera peccata eorumq; reatum tollit, ac pœnas avertit; hoc autem est Expiare seu Expurgare peccata: Sacerdos propriè dictus, quia facit id, quod ad reatus ablationem requiritur: Christus, qui diviniore ratione Sacerdos est, partim cum Deo convenit, partim cum Sacerdote propriè dicto, ut suprà vidimus. Victimis denique eatenus expiatio competit, quatenus earum interventu reatus aufertur. Hinc in Veteri testamento non victimæ, præsertim si eo nomine pecudes mactatas, quas punitas credit Grotius, intelligas, dici solent expiare, sed iis seu per eas fieri dicitur expiatio, quod etiam plarumque fit in novo: de Deo autem & de Sacerdote saepe dicitur, quòd peccata expient. Ex quo consequitur, non eam esse vim vocum expiationem apud Hebræos ac Græcos significantium, quam vult Grotius, nempe ut significant luere, seu pœnam ac supplicium ferre. Nam si hoc significarent, iplis victimis sæpissimè tribui deberent, quas Grotius pœnas arbitratur luere, non verò Deo ac sacerdoti; cum neuter pœnas ferat, & Deus sit, qui eas, ut censet Grotius, exigat, ut nos cum sacris literis statuimus, condonet. Neque verò uspiam legere memini, eum dici Luere, qui luitiõnem seu pœnam admittat. Quare nihil est, quod Grotius sine ulla probatione asserit, Deo tribui Expiationem, tanquam luitiõnem, quam vox Expiandi significet, admittenti. Quod verò Hebr: 9. 13, sanguini tribuatur expiatio, id nullam luitiõnem seu supplicii perpeccionem significat, sed expurgationem tantùm a contaminatione. Nam nec verbum *ἁγιάζειν* h. e. sanctificare significationem istam habet, nec sanguis ille luere aut pœnas solvere dici potest, multo minùs cinis vitulæ aspergens contaminatos, cui expiatio ibidem tribuitur: & si pœnarum persolutionem significaret vox *ἁγιάζειν*, non regeret accusativum designantem personam aut rem, in quam actio transeat, seu quæ sanctificetur, quod tamen vel sit, vel fieri intelligendum est, ut cõtingit voci *καθαρίζειν* quæ ei respondet vs: seq. de quaidem responsum volumus. Quamquam v: 23. non dicitur, quòd victimæ expient, sed quòd iis purgentur cœlestia: causæ nimirum expiationis mediæ non principales exconstituuntur.

Quòd expiationem ait dici cœpisse propter similem effectum, etiam ubi nulla luitio intercedit, idq; Psal: 51. 8. confirmat, pro Socino facit

no facit. quamquam dum id propter similitudinem effectus tantum factum putat, cum falli ex dictis constare potest,

Partic: 41.

Christo expiationem tribui ut victimæ, verum est: sed victimæ nomen non prorsus propriè illi competit: nec modus expiationis prorsus idem est, qui in aliis victimis, ut superius est explicatum. Sanguinem victimarum dari vice animæ peccatoris suprâ non est probatum de victimis legalibus: de Christo id propriè dici non posse, cap: superiori a nobis ostensum est, licet commutationem in hoc negotio agnoscamus. Expiatio ei nihilominus propriè comperit, cum peccata verè expurget, & ab eorum reatu ac pœna liberet, quâ ad rem non fuit necesse, ut sanguis ejus vice animarum nostrarum propriè daretur.

Partic: 42.

Ait porro Grotius: *quod si verum esset, quod vult Socinus, expiationem multo magis fieri per resurrectionem & ascensionem in celos, quâ per mortem & fusionem sanguinis (quia illa aptiora sint persuadendæ nobis fidei quàm mors ipsa) saltem aliquo scripturæ loco istis actibus expiatio tribueretur, quod nusquam fit.*

Sed etiam si expiatio per resurrectionem & ascensionem in cœlos non tribuatur, tribuitur tamen re ipsa, dum Christus resurrexisset dicitur ad justificationem nostram, quæ perfectam a peccatorum pœnis liberationem in se complectitur, Rom 4. ult. & nisi Christus resurrexisset, nos adhuc in peccatis nostris fore, & eos, qui in Christo obdormierunt, perituros affirmatur I Cor: 15. 17, 18. & dum aperte plus efficaciam in nobis a condemnatione liberandis tribuitur resurrectioni, itemque sessioni in dextra Dei, & interpellationi pro nobis quàm morti, quod in illis fit Apostoli verbis: *Quis est qui condemnaret? (nempe electos Dei) Christus est qui mortuus est: magis verò qui etiam resurrexit, qui etiam est in dextra Dei, qui etiam intercedit pro nobis.* At cum expiatio, ut vidimus, sit liberatio a peccatorum pœnis: nonne cui vis atq; efficacia tribuitur nos a pœnis liberandi, ei etiam expiatio tribuitur, & cui illa magis, etiam hæc? Cur autem Expiationis vox, cum de resurrectione sermo est, non usurpetur, ibi vidimus, ubi ostendimus, cur liberatio a pœnis morti frequentius, quàm iis, quæ eam sunt consequuta, tribuatur, cap: 1. partic: 26, 27. ubi præter generalem rationem, hanc quoq; specialem attigimus, quod, cum resurrectio expressè nominatur, allusio ad sacrificia expiatoria locum non habeat, quæ habet cum sanguinis fit mentio. Allusioni autem hac in parte multum tribui, illud docere potest, quod cum ad expiationem legalem, ac nominatim ad ingressum Pontificis in sancta respicitur, satis aperte ingressui Christi in cœlos, qui nihil aliud est quàm

Rom: 1. 14.

quàm in cœlos ascensio, & apparitioni coram Dei vultu, quæ hoc pacto facta est, expiatio tribuitur, licet alibi, cum disertè *ascensio in cœlos* nominatur, expiatio illi non adscribatur. Docet id, quod diximus, locus Heb: 9. 23. & seqq. ubi D. auctor ait: *ipsa cœlestia præstantioribus victimis* (h. e. victimâ Christi) *purgari seu expiari oportuisse.* addita ratione, quia *non in manufacta sancta ingressus sit Christus, antitypa verorum, sed in ipsum cœlum, ut nunc appareat vultui Dei pro nobis.* quæ autem expiatio v. 23. sit intelligenda suprà diximus. addit paulo post v. 26: *nunc autem semel in consummatione seculorum ad abrogationem* (ἀβρότησιν) *peccati per hostiam suam apparuit,* intellige, ut ipsemet Grotius infrà explicat, in cœlo apud Patrem. ἀβρότης autē illa seu abrogatio peccati, est expiatio, ut superiùs idem explicuit. Huc etiam revera pertinet locus ejusd: cap: v. 12. de quo infrà: quin etiam ii omnes, in quibus Christus se pro nobis Deo dicitur obtulisse. quod vel ex iis apparet quæ v. 25. dicit Auctor, ubi inquit: *neque ingressus est in cœlum) ut sapius offerat seipsum, sicut Pontifex ingreditur in sancta quotannis in sanguine alieno.* qua de re inferiùs plura. Sed cur Grotius non expressit etiam ea apertè, quæ Christus postquam in cœlum ascendit, ibidem peragit ad liberationem nostram a pœnis pertinentia, quibus vel inprimis expiationem Socinus tribuit? An fortè vidit, expiationem illis expressè a scriptura tribui? Hebr: 2. 17. 1 Ioh: 2. 2. Taceo quòd in his verbis Grotius iterum non obscurè pro concessio sumat, idèd vel tantùm vel potissimùm morti Christi expiationem a Socino tribui, quia fidem nobis persuadeat: quod jam sæpe falsum esse diximus.

particulari

Pergit Grotius: *Falsum est quod ait Socinus, patefactioni divinæ voluntatis expiationem aut καθάρσιον tribui: neque hoc evincunt loca allegata.* Nam Hebr: 1. 3. *Christus omnia verbo suo portare dicitur, quia illius imperio omnia parent: sicut vox ἡμῶν eodem sensu invenitur cap: 11. 3. & Luc: 5. 5.*

Partic: 42.

At quid hoc, quòd ideo dicatur Christus omnia portare verbo suo, quia illius imperio pareant omnia, facit adversus eam sententiam, quam Socinus de expiatione ibi commemorata tuetur? Neque enim Socinus ista verba, *portans omnia verbo potentie suæ* de patefactione divinæ voluntatis accepit, sed illa, quæ præcedunt, in quibus Christus dicitur *splendor gloriæ & character substantiæ Dei:* sequentia verò verba eodem propè modo, quo Grotius, explicat, dum ait, ea significare, Christum potente suo jussu omnia moderari ac regere. In iis autem alterum expiationis modum, qui consistat in ipsarum pœnarum ablatione, indicari, vel ejus fundamentum quoddam

sterni censet: quemadmodum in præcedentibus sternatur fundamentum alterius expiandi modi, per mortem facti, qui in declaratione remissionis nobis a Deo decretæ consistat.

Partic: 44.

Subjicit: *Capite verò 10 (H br:) v 26, & 29 non pro eodem ponuntur cognitio veritatis & sanctificatio per sanguinem, sed plura beneficia conjunguntur, ut eo spectabilius sit crimen hominis ingrati.*

Primum etiam si non posset evinci, voce *ἀγιασμός* hoc loco significari potissimum (hanc enim vocem addiderat Socinus) cognitionem veritatis de remissione peccatorum ac vita æterna, atque independentem a profano hominum vulgo separationem, (nam hanc quoque incluserat:) tamen nihil esset, quod isti explicationi obstaret. De hujusmodi sanè *ἀγιασμός* etiam alibi in sac: literis sermo est, atque inter alia Iohan: 17. 17: 1 Pet: 1. 2: Iudæ v. 1. eamque ob causam *sanctorum* nomen omnibus illis tribuitur, qui veritatem Evangelii cognoverunt, eamque profitentur. quod passim fit in Epistolis Paulinis, & in hac ipsa ad Hebr: Epistola cap: 3. 1. 6. 10: 13 24. Sed deinde satis est id ostendi, quod hic potissimum quaeritur, eatenus sanctificationem istam sanguini Christi tribui, quatenus divinam voluntatem N. Fœdere comprehensam confirmat & apertè comprobat. Id autem ex appellatione *fœderis* sanguini Christi adjuncta satis patet. Ideo enim sanguis Christi dicitur *sanguis fœderis*, quod per eum factus novum sancitum fuerit ac confirmatum. Adde quod valde sit consentaneum, ideo Auctorem D. hic conjungere Filium Dei, sanguinem fœderis, spiritum gratiæ, tanquam ea, quæ ab apostata seu desertore Christianæ religionis, cujus scelus hic exaggerat, nominatim violentur; quia ea de veritate sanctissima hujus religionis apertè testentur, adeoque ab eo, qui religionem illam agnitam negat, detestandi mendacii arguantur, & tanquam res impuræ traducantur: Filius Dei quidem, tanquam religionis istius inter homines auctor ac primus promulgator; sanguis fœderis, & spiritus gratiæ, tanquam insignes quidam ejus rei testes, quibus Iohannes plurimum, quod ad vim testimonii attinet, tribuit, & aqua, quam tertium testem constituit, non obscurè præfert. quamquam & aqua, per quam puritas quædam eximia intelligi videtur, nominato Dei filio tacitè videtur comprehensa. Quod si eo, quem diximus, modo sanguis Christi hic consideratur, facile erit colligere, sanctificationem, quæ ei tribuitur, tale quippiam esse, quod a sanguine illo eatenus pendeat, quatenus is testandi ac divinam voluntatem patefaciendi vim habet. Pendet autem ab eo, ista ratione considerato, proximè noticia veritatis Evangelicæ, quam qui habet, eo ipso a profano hominum vulgo separatur.

x Ioh: 5. 6, 8,
& seqq.

paratur; pendet inde immunitas ac securitas a divinis suppliciis, quæ expiatio est peccatorum in jure consistens; eaq; sanctificationis nomine intelligi queunt.

Partici 46.

Sed contra id, quod ex adjecta fœderis mentione collegerat Socinus, ita excipere videtur Grotius: *Adjicitur quidem aliquando sanguini fœderis mentio: sed sæpius multo τὸν θυσιᾶς. quare ea sumenda est interpretatio, quæ ista conjungat. Hoc autem fiet, si fœderis illam spectemus partem, qua Christus stipulatus est, si mortem subiret, fore, ut remitterentur peccata sibi credentibus, Deus autem id ipsum promissit, ut apparet Esa: 53. 10.*

Primum non satis rectè loquutus videtur Grotius, dum ait, sæpius multo sanguini adjici mentionem τὸν θυσιᾶς, quàm fœderis. Nam mentio fœderis idèd dicitur adjici sanguini, quia fœderis sanguinis expressè dicitur: at sanguinem τὸν θυσιᾶς seu victimæ eundem expressè nominari, legere non memini. Sed ita accipiamus verba Grotii, ac si dixisset, sanguinem Christi sæpius multo considerari ut sanguinem victimæ. quid tum? an inde sequeretur, eum semper eo modo considerari, etiam tum, cum fœderis est adjuncta mentio? quæ consecutionis ratio? sed & hoc largiamur. an inde consequetur, sanguini Christi non tribui, quodd divinum fœdus confirmet, ac de remissione nobis a Deo decreta testificetur, nosq; ad veritatis divinæ cognitionem pertrahat? minimè. Nam primum pro concessio sumitur, sacrificii Christi non esse, fidem promissorum divinorum nobis ingenerare, & de remissione peccatorum nos certos reddere; quod hudquaquam est concedendum. Deinde etiamsi id sacrificio Christi, quà tale, non conveniret, posset nihilominus hic effectus sanguini Christi ob adjunctam fœderis mentionem tribui; siquidem vis hæc hudquaquam pugnat cum vi sacrificii Christi propria, imò ei egregiè subservit, cùm ad remissionem peccatorum multum faciat. Quare duplex sanguini Christi vis tribueretur, altera sacrificiorum propria, altera sanguinis fœderum. Quodd verò Grotius ait, Christum stipulatum esse, si mortem subiret, fore ut peccata remitterentur sibi credentibus, id nec in citato Esaia loco, nec alibi usquam in si literis dicitur. In loco Esaia promittitur quidem a Deo, si Christus mortem subeat, fore ut peccata remittantur in ipsum credentibus: sed quodd Christus id fuerit stipulatus, atq; ita demum Deus id promiserit, ne verbo quidem indicatur. Promissio illa non ex antegressa aliqua stipulatione, sed ex sola Dei voluntate pependit. Deinde, ut alia omittam, quodd catenus Christi sanguis dicatur sanguis fœderis, præsertim primò ac per se, quatenus fœderis istius pars est,

est, eaq; vera loquutionis hujus in negotio aut loco nostro vis sit (id enim, quantum conijcere possum, vult Grotius) ex sac: literis non apparet. quodd autem eatenus dicatur sanguis fœderis, quatenus fœdus novum eo fuit confirmatum ac sancitum, ut olim antiquum sanguine vitulorum & hircorum, satis aperta sunt in sac: literis argumenta; nec qui de eo dubitet, ex sac: literarum interpretationibus quemquam hactenus deprehendere licuit. Neq; sanè verisimile est Auctorem ad Hebr. cum hac appellatione uteretur, id dicere voluisse, quod Grotius videtur sentire; cum is fœdus novum ex Ieremia describens, sanguinem Christi seu mortem ejus cruentam inter condiciones aut partes ejus non ponat: quod nec alibi in sac: literis, cum de fœdere novo sermo est, factū temerè inveneris. Christi autem sanguis, non alterius, quàm novi, quod inter nos & Deum percussus est, fœderis sanguis est, Math. 26. 28: Mar. 14. 24: confert Hebr. 9. 15, & seqq. 12. 24: 13. 20.

Partic: 45.

b *commonescere seu immoriam revocare.*

Scribit amplius Grotius: *Quod verò Christus in cœlo dicitur offerre sanguinem, hoc est, Patri mortem suam ostendere, & quasi ejus Deum ἀνταμύνῃσκειν, quod insuper interpellare pro nobis legitur, hæc expiationem in cruce peractam non tollūt. Expiatio enim in Cruce peracta, Deum movet ad remittendum & jus nobis acquirit, sed sub certa conditione ac modo: in quibus comprehenditur ex parte Christi interpellatio, ex parte nostra fides vera, ut explicatum est, cum de satisfactione ageretur.*

Hebr: 7. 27.

9. 14, 25.
10. 10.

At ubinam, quæso, in sac: literis dicitur, Christum in cœlo offerre sanguinem, aut Patri mortem suam ostendere, & ejus Deum quasi ἀνταμύνῃσκειν? Christus apud Auctorem ad Hebr., qui solus de oblatione ipsius cœlesti apertè agit, ubique seipsum, aut corpus suum dicitur obrulisse Deo, sanguinem nupiam, licet non nisi per sanguinem ejusque fusionem id fuerit factum. Ideo D. ille Auctor cap: 9. de sacrificio Christi fuscè differens, idq; cum sacrificio Legis anniversario conferens, in quo Pontifex sanguinem in sancta illatum pro suis ac populi ignorantibus offerebat, ut dicitur v. 7. nihil aliud in ἀποδόσει hujus comparationis, quod quidem huc pertinet, reponit, quàm Christum per proprium sanguinem ingressum esse semel in sancta, æterna redemptione seu expiatione reperta, v. 12. & paulo post v. 14. cum elegantioris comparationis causâ sanguini Christi purificationem seu expiationem conscientię tribuisset, quam ideo præstet, quia per eum facta sit oblatio, non tamen ipsum sanguinem dicere Christo esse oblatum Deo, quemadmodum Grotii sententia, & comparationis major quædam concinnitas postulasset; sed ait Christum, ejus ille fuerit sanguis, per spiritum æternum seipsum ob-

culisse inculpatum Deo: quibus in verbis ipsius immortalitas, & summa naturæ corporisque ipsius gloriosi perfectio, quâ ad cœlestem illam oblationem erat opus, potius quàm vitæ sanctitas notatur. *Spiritus enim ille æternus rectissime accipitur de virtute vitæ indissolubilis*, secundum quam Christus dicitur factus sacerdos cap: 7. 16. & ob quam sacerdotium ipsius æternum est, atque ab eo in alterum quempiam non transit, ut Leviticum, ib: v. 24. & seqq: usque ad finem cap. ex quibus intelligi facillè potest, quid apud D. hunc Auctorem vox Inculpati significare queat, si conferas v. 26. cap: istius 7. cum antecedi: & seqq. Vult nempe D. Auctor d. l. cap: 9. significare, inde sanguinem Christi maximam vim ad conscientias nostras a mortuis operibus expurgandas, atque ad serviendum Deo viventibus excitandas habere, quia Christus ejus interventu immortalem vitam fuerit adeptus, atque in cœlum ingressus ibidem apud Deum permaneat, salutis nostræ curam perennem, quod sine immortalitate fieri non poterat, gesturus. Quod verò Grotius ait, *ea, quæ in cœlis Christum facere dixerat, expiationem in cruce peractam non tollere*, id ambiguum est, maximè ob verbum *peractam*. Nam vel hoc vult Grotius, expiationem in cruce jam consummatam atque ad finem perductam esse, ita ut Christo, quâ sacerdos est, nihil ampliùs, quod ad eam pertineat, faciendum restaret; vel aliquam fuisse vim atque efficaciam in morte Christi expiatoriam, & quidem tantam, ut cætera, quæ ad expiationem perficiendam pertinent, inde necessariorum ex Dei decreto consequi debuerint. Si posterius, rem totam fatemur: cum statuamus, mortem Christi fuisse conditionem ipsi a Deo impositam, quâ præstitâ supremam in cœlis potestatem ac plenam nos a peccatorum suppliciis liberandi virtutem adipisci debuerit, quâ junctâ cum summa Christi fide, summaque erga nos charitate ac misericordia, quæ morte ipsius, pro nobis adhuc impiis suscepta, tum comprobata est, tum aliquo modo excitata, non potest non liberatio a peccatorum pœnis consequi, & sic expiatio penitus absolvi. Si prius vult Grotius, assertionem ipsius haudquaquam admitterimus, & ex eo, quod Christus in cœlo sacerdotii munere æternum fungatur, adeoque pro nobis, ut Grotius fatetur, offerat, pro nobis coram Dei vultu appareat atque interpellet, validè concludimus, expiationem in cruce nondum fuisse consummatam atque perfectam: cum sacerdotium illud Christi non nisi ad expiationem peccatorum nostrorum pertineat, & oblatio hæc ipsius apparitioque coram Dei vultu pro nobis, non nisi expiatoria sit: quod etiam interpellatio, quæ ab ea re ipsa non differt, abundè comprobatur, præsertim

consideres locum suprâ a nobis adductum Rom: 8. 34. Imò cum ea, quæ in cælis peragit Christus, cum liberatione nostrâ a pœnis proximè cohereant, eamque vi atque efficacîâ suâ propriâ nobis præstent, simpliciter dici potest, expiationem in cælis peragi: mortis autem distinctè sumit, tanquam causæ antecedenti, & sic meronymicè quodammodo tribui. Atque hoc etiam nobis in anniversario Legis sacrificio, quod potissimum nobis Christi sacrificium adumbrasse nemo non videt, expressum est. Neque enim in eo sacerdos

Levit: 16. 16.
& seqq.

ib: v. 2.

tunc dicebatur expiare, cum pecudem mactaret, (quod nec in aliis sacrificiis expiatoriis legere memini) sed cum sanguinem in adyta illatum spargeret, & hoc pacto coram vultu Dei, qui ibi peculiari quadâ ratione præsens erat, compareret, eaq; oblatione pro populo veluti interpellaret. cui adde alia quæ iam, quæ e sanctuario egressus faciebat, ad expiationem penitus absolvendam pertinentia, quibus tamen nihil in Christi sacrificio responder: quæ omnia mactationem consequebantur. Iis autem, quæ in ipso sanctuario faciebat Pontifex, propriè respondere ea, quæ in cælis facit Christus, coram vultu Dei pro nobis apparens atque interpellans, tum per se quivis facillè videt, tum satis apertè docent ea, quæ leguntur Hebr: 9. 23. & seqq. Quare iis etiam expiatio verè adscribenda est. Ideo verò D. spiritus sparsioni sanguinis coram Dei vultu, cæterisque rebus, quæ mactationem consequebantur, expiationem apertè adscribit, non verò ipsi mactationi; quia hæc remotior erat liberationis a reatu causa, illa propior. Atq; hinc etiam D. Auctor Heb: 2. 17. ait, Christum oportuisse per omnia fratribus similem fieri, ut misericors fieret & fidelis Pontifex in iis, quæ apud Deum, ad expiandum peccata poli; de ea re loquens, quam post mortem, atq; adeo in ipsis cælis perpetuò peragat Christus, ut non semel docuimus. quod idem vult

ab ηνω.
ad ηνω.

Iohannes 1 Ep: 2. 2. Animadvertendum nempe est vocem expiationis ex earum esse numero, quæ dicuntur ^a ἐφ' ἐνός aut ^b πρὸς ἐν. Eorum autem vocabulorum ea est ratio, ut quò quidque ad id, quod in eo genere potissimum est, & cui primùm vox communis convenit, accedit propiùs, maioremq; cum illo nexum habet, tanto magis propriè nomen illud commune sibi vindicet. Expiare autem, ut voces Græcæ καθαρισμός, ἀγνισμός, ἀγίασμός, quæ de ea usurpantur, indicant, est expurgare peccata, & quidem cum de sacrificiis sermo est, imprimis significat, peccatorum reatum ac pœnam tollere. imò cum de aliis præter Christi victimam sacrificiis usurpatur, aliam significationem non recipit. unde suprâ Grotius urgit, *ἐὶς ἀβέτησαν ἑμαρτίαις* Heb: 9. 26. nil esse aliud quàm πρὸς τὸ καθαρίζεσθαι ἡμᾶς, ad expian-

ad expiandum nos, *πρὸς τὸ ζῆναι ἡμῶν ἀφίστην*, ut contingat nobis remissio. Remissio autem liberatio est a pœna. Quare ei personæ primò expiatio competit, quæ pœnam tollit, atque ab ea absolvit: qualis in hoc negotio est Deus, ac Christus, Dei nomine remissionem nobis præstans. Vnde de Deo, cum peccata remittit, dicitur, eum expiare peccata, ut alibi vidimus, nec diffitetur Grotius; atq; inter alia 1 Ioh: 1. 9. ubi pro eodem ponuntur *remittere peccata & expiare ab iniquitate*. Deinde etiam illis sive personis, sive rebus tribuitur expiatio, quæ aliquid ad liberationem a pœna seu remissionem peccatorum nobis pariendam faciunt ac conferunt, sive causæ impulsivæ sint, sive mediæ: quo in numero sunt sacerdotes, quæ tales, ac victimæ, &, qui circa victimas peraguntur, actus. Harum causarum quò quæq; propius cum liberatione illa cohæret, quantoq; plus ad eam efficiendam habet efficaciæ, tanto magis propriè ei tribuitur, expiatio: imò ei simpliciter interdū tribuitur, quod effectui illi est omnium proximum, & maximâ inter alia ad eum pariendum vim habet. At qui cū effectu liberationis a pœna seu remissione, quæ actu ipso fiat, propius cohærent illa, quæ in cœlis facit Christus, ut fatetur tum hic tum alibi Grotius; & Paulus apertè docet, ad liberationem a condemnatione plus facere ea, quæ mortem sunt consequuta, quàm mortem ipsam. Itaq; simpliciter expiatio illis adscribi potest, morti autè quodammodo metonymicè, & veluti antecedenter: nisi fortè mors non sumatur sola, sed hoc nomine cõprehendantur ea, quæ illam ex Dei decreto sunt consequuta, ad liberationem a pœna spectantia, ut alibi est explicatum. Quomodo autem mors Christi Deum ad remittendum movisse dici queat, & jus nobis acquisierit, explicatum est non semel. Illud tantum monendū est, etiam si mors Christi conditio fuerit, quâ præstirâ ex Dei promissione, quæ extat Esa: 53. 10, 11. remissio peccatorum consequi debuit, eaq; sanctio fuerit novi fœderis, in qua remissio peccatorum nobis promittitur, adeoq; jus quoddam ad eam repetendam nobis dederit; nos tamen eam, ut Paulus apertissimè 1 Cor: 15. 17, 18, testatur, reipsa non fuisse consequuturos, nisi Christus resurrexisset, & dextrâ Dei fuisset exaltatus dux & servator. Neq; enim nobis primò aut simpliciter fuit promissum, si Christus mortè subeat, fore ut Deus nobis peccata remittat: sed ipsi Christo præmii loco fuit a Deo promissum, fore ut, si mortem pro nobis subeat, voluntatè ipsius de salute nostra feliciter ad exitū perducatur, & peccatorum pœnas reipsa tollat, ut ex d.l. Esaia 53. constat. Quare ea promissio consequenter tantum ad nos pertinet; & omnis ejus, qui ad nos inde redundare debuit, effectus ex Christi exaltatione pendet,

Rom: 8. 34.

cap: 1. part: 2.
27, 31. 85.
cap: 8. part: 3.

Act: 5. 31.

pendet. quod poſterius de omnibus Dei promiſſionibus per ipſum Chriſtum nobis propoſitis ſtatuendum eſt, præſertim cum Chriſtus ipſe eas ſe nobis præſtiturum dixerit. Confirmatio etiam N. fœderis per mortem vel facta non fuiſſet, vel vim habuiſſet nullam, niſi Chriſtus Dei filius, quem ſe eſſe morte fuerat teſtatus, perfectè euſiſſet, quod per reſurrectionem exaltationemq; factum eſſe abunde teſtantur ſacr: literæ. Quare eâ conſequutâ effectus promiſſionum diuinarum ad nos peruenit, & peccata noſtra verè expiantur.

Ad: 2. 96: 13, 32,

33.

Rom: 1. 4.

Hebr: 1. 4, 5.

5. 5, 6.

Partic: 46.

Ex iis quæ hæcenus dicta ſunt, præſertim ſi jungantur illis, quæ ſuperius non uno loco ſunt a nobis diſputata, haud eſt difficile reſpondere ad id, quod ſubjicit Grotius: *Pugnat autem cum ſcriptura Socinus manifeſtè, cum expiationem negat eſſe factam antequam Chriſtus cælum ingrederetur.* Paſſim enim ſcriptura τὴν ἀπολύτρωσιν, τὸν καθαριſμὸν, τὸν ἁγιαſμὸν, τὴν ἀθέτηſιν τῆς ἁμαρτίας tribuit morti, eaq; ipſæ iam peracta indicat. Nam expiatio morti Chriſti metonymicè magis quàm propriè, atq; ut ita dicam, antecedenter tribuitur, quatenus eſt cauſſa eorum, ex quibus perfectæ expiatio ſeu liberatio a pœna proximè proficiſcitur: vel, quod eodem ſerè recidit, mortis nomine etiam effecta, quæ eam ex Dei decreto. fuerunt conſequuta, comprehenduntur. Quamquam non in omnibus locis, ad quos proculdubio reſpicit Grotius, ea, quæ hic enumerantur, ita tribuuntur morti, ut in ea, antequam in cœlos ingrederetur Chriſtus, peracta indicentur: ſed mors v: g. facta eſſe, aut interveniſſe dicitur εἰς ἀπολύτρωσιν παραβάσεων ad expiationem tranſgreſſionum: aut Chriſtus εἰς ἀθέτηſιν ἁμαρτίας ad abrogationē ſeu expiationem peccati per hoſtiam ſuam apparuiſſe: id quod verum eſſe poſteſt, etiam ſi effectus ille ex morte Chriſti proximè non fuerit conſequutus, aut ante ingreſſum Chriſti in cœlos peractus: cum finis tantùm mortis hoc pacto indicetur, qui poſteſt etiam eſſe remior. Imò hic ipſe locus, in quo uno ἀθέτηſις ἁμαρτίας Chriſti hoſtiæ tributa reperitur, qui quidem extat Hebr: 9. 26. ſententiam Grotii ſatis apertè reſutat. Nam in eo verbum apparuit, exigentibus id loci circumſtantiis, Grotius ipſe interpretatur de apparitione in cœlo apud Patrem. Quare ſenſus erit: Chriſtum ad expiationem peccati per hoſtiam ſuam apud Patrem in cœlis apparuiſſe. quod non modò non ſignificat, expiationem ante ingreſſum Chriſti in cœlum eſſe factam, ſed etiam apertè demonſtrat, eam ante id tempus reipſa factam non eſſe. aliàs Chriſtus cum in finem apud Patrem in cœlis apparere non potuiſſet. Sunt & alia quædam loca, in quibus expiationem

expiatio mortis
Christi
nunciat
fuit.

onem morte Christi, antequam in cœlos ingrederetur, peractam dici putat Grotius, in quibus tamen id haudquaquam dicitur, ut paulo post patebit. Neque verò aliquid amplius, quàm hæcenus diximus, evincunt illa loca, ubi Christum in sanguine suo nos a peccatis lavasse, aut in sanguine ipsius quempiam sanctificatum fuisse dicitur. In enim pro per usitatissimo in si literis Hebraismo poni nemo ignorat. Iraque idem est ac si dictum esset per sanguinem, ut alibi spiritus sanctus loquitur: id quod nihil aliud quàm causam expiationis mediā significat. At causa media esse potest, quæ effectui non sit proxima: postulatque nonnunquam phrascos concinnitas aut emphasis, ut remotior potius causa quàm propior nominetur: quod in hoc negotio fieri suo loco ostendimus. Nec denique illa loca quippiam evincunt amplius, quæ sanguini ipsi expiationem tribuunt. Nam quod est causa causæ, est etiam causa causati, ut alibi diximus. Quamquam præterea non semper, ubi voces hujusmodi occurrunt, quas Grotius commemorat, & sic expiatio morti adscribitur, expiatio intelligitur ea seu liberatio a pœna, quæ re ipsa fiat: sed interdum declaratio tantum expiationis nobis a Deo decretæ; vel intelligitur quidem expiationis actus, sed quatenus ab hujusmodi declaratione ac sanctione remissionis a Deo decretæ, jus ad eam repetendam nobis largiente, proficiscitur: interdum ablutio ab ipsorum peccatorum sordibus, quæ magis propriè sanctificatio dicitur, significatur, aut liberatio a pœnis, quatenus ab hujusmodi ablutione ex Dei decreto pendet. Hæc autem utramque morti etiam primò ac per se cum Socino tribuimus, licet ea vim ad illa efficienda vel habitura non fuisset, vel non exstitura, nisi ea, quæ in Christo consequuta viderentur, apparuissent. quibus de rebus dictum est suis locis.

Apoc: 1. 6

Hebr: 10. 29.

Hebr: 13. 12.

Addit Grotius: Oblatio verò in cælo quidem facta est, sed ita ut nec morti in terris peracta eum titulum denegare debuerit Socinus contra clara verba Pauli Ephes: 5. 2. ubi Christus se dicitur tradidisse pro nobis *πρὸς ὀφθαλμὸν*. Solam verborum seriem inspexisse, ipsius interpretationem abunde refutasse est. Ibidem meritò conjunguntur *πρὸς ὀφθαλμὸν* & *θυσίαν*. Peragi autem *θυσίαν* tunc cum morti datur hostia, omnes Græcorum, omnes Latinorum libri indicant.

Partic: 47.

Christi mortem pro nobis susceptam oblationem dici, idque in eo ipso, quem Grotius citat, loco Eph: 5. 2. tantum abest, ut neget Socinus, ut satis apertè affirmet. Id negat, agi hic de oblatione corporis Christi expiatoria perfectæ, de qua in Epist: ad Hebr: agitur. Rectè autem id negare Socinum, vel ea verba indicant, quæ subjiciuntur: in odorem bonæ fragrantiae; quorum vix ullus est usus, cum de expia-

coriis

toriiis sacrificiis est sermo, sed, ut alibi Socinus scripsit, potissimum ac ferè semper de sacrificiis non expiatoriis usurpantur, ut videre est primis tribus capitibus Levitici, in quibus de hujusmodi sacrificiis agitur, & de holocausto, quod per se expiatorium non erat, ac manifestè distinguitur apud Moysen ab hostia pro peccato. In seqq: verò capp: ubi de variis sacrificiis expiatoriis agitur, semel tantum in uno ex illis ea verba leguntur. Capite porro 16. ubi diligentissime tota cerimonia sacrificii illius anniversarii pro peccatis explicatur, cui sacrificio potissimum in Epistola ad Hebr: assimilatur Christi sacrificium, nunquam leguntur. Adde quòd verba illa, in sacrificio expiatorio, non de eo dicuntur, per quod maximè & revera peccata expiabantur, h. e. de sanguinis oblatione (nam neque inde odor ullus ad superiora ferebatur) sed de combustione adipis & renium, quæ tamen ad absolvendam expiationem in legalibus illis sacrificiis requirebatur, tamen, ut ea, quæ fiebat pontifice jam egresso ex sacrario, nihil sibi respondens in Christi sacrificio expiatorio habet, ubi omnia absolvuntur, antequam Christus Pontifex e sacrario suo egrediatur. Hinc ergo facilè colligi potest, Paulum, cum dicit. Christum tradidisse seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem bonæ fragrantie, ad sacrificia potiùs voluntaria, qualia erant holocausta & pacifica, allusisse, & sic oblationis nomine sacrum Christi expiatorium non intellexisse, tantum abest ut perfectum illud, ex quo proximè peccatorum remissio proficiscatur, significare voluerit. Hoc potiùs voluit dicere Paulus, Christum, quatenus tantopere nos dilexit, ut seipsum pro nobis in mortem traderet, (traditionem enim hanc, mortem ubique designare cap: 1. ut sit ipse Grotius, & Socinus locis similibus adductis abunde docuit) atque adeo hanc ipsam Christi actionem fuisse Deo oblationem hostiamq: gratissimam ac suavissimam. Nam facta egregia, quibus patrands charitas & beneficentia erga homines exercetur, Deo ve obedientia præstatur, hostiæ Deo gratæ appellari solent, ut his locis docuit Socinus, Hebr: 13. 16: 1 Pet: 2. 5. Phil: 4. 18 in quorum postremo extant etiam illa verba *odorem bonæ fragrantie*, quæ in illo ad Eph: habentur. adde his Rom: 12. 1. Hæc & alia plura cum scripserit Socinus, ad suam hujus loci explicationem defendendam, non erat cur diceret Grotius, *solam verborum seriem inspexisse, esse ipsius interpretationem abunde refutasse*. An fortè voces *pro nobis* conjungendas putat, quod ad constructionem ac sententiam attinet, cum voce *oblationis*, perinde ac si dictum esset, Christum seipsum tradidisse, ut esset oblatio pro nobis? At nec positus verborum id comprobat (debuissent enim

potius verba *pro nobis oblationi* postponi, ut nos fecimus, sententiam, quæ ex huiusmodi nexu oritur, exprimere volentes) & quivis facile videt, voces *pro nobis* rectissime conjungi cum verbo *tradendi*, ut sensus sit, Christum seipsum pro nobis tradidisse, in mortem videlicet; quod ii interpretes inprimis docuerunt, qui distinctionem inter voces *pro nobis* & *oblationem* adhibuerunt, quod Socinus, quamquam alia de causa, commemoravit. An fortè hoc absurdum Grotius videtur, & tale, quod ex ipsa verborum serie statim refutetur, quòd Socinus dixit, verbum *tradidit* non esse conjungendum cum voce *oblationem*, quasi nimirum ante vocem Oblationis adhuc penderet sententia, ad cuius complementum postea addatur, *oblationem & hostiam Deo*: sed voces has per appositionem esse additas, ad factum hoc Christi, h. e. traditionem sui ipsius pro nobis in mortem, ex summa erga nos charitate profectam, tanto magis commendandum, & Ephesios, ut illud imitari velint, tanto vehementius incitandos, siquidem ea res Deo adeo fuerit grata. Alii enim malunt ita verba ista jungere, ac si scriptum esset: *tradidit seipsum pro nobis in oblationem*, seu *ut esset oblatio*. Sed præterquam quòd eo concessò non protinus stabiliretur id, quod Socinus negat, Grotius autem probare debet, nempe Paulum loqui de sacrificio Christi expiatorio perfectò, idque in morte ipsa peractum dicere: imò potius aliquid virium ad hoc posterius probandum, argumento, quod hinc duci solet, decederet: series etiam verborum Socino non repugnat. Quid enim est, quod prohibeat, quominus verba illa *oblationem & victimam Deo*, si constructionem Grammaticam spectes, per appositionem censeantur adjuncta voci *seipsum*, & sic ad Christum referantur, non quidem simpliciter consideratum, sed eatenus, quatenus se pro nobis in mortem tradidit; ita ut, quod adjuncto propriè competit, subjecto metonymicè tribuatur; & perinde sit, ac si expressè ad actionem ipsam, h. e. traditionem pro nobis in mortem, fuisset relatum. quod aliquo modo Grotium etiam statuere necesse est, qui mortem oblationem illam esse contendit. Talis appositio est etiam in loco 1 Tim: 2. 6: *qui (Christus) dedit semetipsum redemptio- nis precium pro omnibus, testimonium temporibus propriis*: ubi vox *testimonium* per appositionem, ratione quidem constructionis Grammaticæ, ad subjectum ipsum, nempe Christum, videtur referendum. sed si sententiam spectes, perinde est ac si ad ipsam actionem Christi, nempe quòd sese in mortem tradiderit, referretur, quod Erasmus voluit, & Beza, licet aliter quoque verba illa interpretetur, agnovit, & Grotius indicavit suprà cap: 8. quin etiam Rom: 12. 1. in ver-

his illis: *rationalem cultum vestrum*, talis appositio est, ubi id, quod adjicitur, potius ad rem totam, quæ præcessit, seu actionem ipsam refertur, quàm ad nomen illud tantum, cum quo eodem casu per appositionem conjungitur. ideo autem videntur verba illa: *oblationem & hostiam Deo*, potius per appositionem adjecta superioribus, quàm ad eorum sententiam, quæ adhuc pendeat, complendam, quia illo modo sumta eventum, seu id, quod re ipsa factum fuerit, magis exprimunt, & sic ad commendationem hujus Christi actionis, de qua agitur, quæque Ephesiis imitanda proponitur, plus faciunt: cum altera explicatio, quæ oblationem cum voce *tradidit* primò conjungit, magis intentionem ac consilium ipsius Christi, quàm eventum ipsum denotet. adde quòd hoc pacto videatur perire ellipsis, quam in verbo *tradendi* Grotius etiam agnoscit, si ita verba Apostoli accipias, ac si dictum esset, *tradidit seipsum pro nobis in oblationem*: cum hæc oratio plena esse videatur, nec faciliè admittat, ut post verbum *tradidit* subaudiatur *in mortem*, siquidem jam dictum est *in oblationem*. Quòd si tamen arbitratur Grotius, ellipsin istam nihilominus locum habere posse; nos de hac interpretatione cum illo non contendemus, præsertim si ita accipiantur verba, ac si dictum esset, Christum seipsum pro nobis in mortem tradidisse, ut hoc ipso pacto esset oblatio ac victima Deo gratissima, quod eventum quodammodo ipsum significare videtur.

Quod verò Grotius ait, meritò in hoc loco conjungi *προσφοράν & θυσίαν*, *θυσίαν* autem macstatione perfici; id cum in finem proculdubio dicit, ut ostendat, oblationem, quæ Græcis est *προσφορά*, in ipsa macstatione fieri. Verùm animadvertendum est, vocem *θυσίας* nunc abstractè, ut Logici loquuntur, nunc, idque frequentius, in concreto sumi, h. e. nunc ipsam hostiæ macstationem designare, nunc metonymicè subjectum macstationis, seu victimam ipsam, sive totam, sive partem ejus aliquam. Idem accidit in voce *προσφοράς*, quæ nunc ipsum offerendi actum, nunc rem oblatam significat. Cum abstractè sumuntur hæ voces, diversa significant, & de se invicem prædicari non possunt, nisi fortè improprie, aut per accidens, ut postea videbimus. atque hoc pacto *θυσία* in sacrificiis antecedit, *προσφορά* sequitur. At cum in concreto sumuntur, eandem rem denotant, & inter se confunduntur. Id enim quod macstat, aut pars ejus aliqua, ut sanguis aut adeps, aut totum etiam pecudis corpus, ut in holocaustis, postea solet offerri. Quare idem sunt subjecto, ratione differunt. Sacrificii autem ratio maxime consistit in oblatione, per

Rom: 12.
Phil: 4.
1 Pet: 2.
Hebr: 13.

per quam res penitus Deo consecratur, & in honorem ac cultum eius convertitur, quam ad rem mactatio est aditus ac preparatio quædam. In loco nostro Eph: 5. ubi voces *θυσία* & *προσφορά* metaphoricè accipiuntur, ex censentur in concreto sumi, quemadmodum etiam accidit in voce priorī, nempe *θυσίας*, in locis huic similibus a Socino adductis: & ex eventu est, quòd hæc oblatio & victima mactatione fuerit peracta. Hoc enim non significatur illic voce *θυσίας*, sed ex natura subiectæ materiæ pender. Fatemur ergo *θυσίαν*, si abstractè, secundum propriam vocabuli notionem accipiat, mactatione perfici, & *θύειν* esse mactare: sed in ea totam sacrificii rationem, aut etiam potissimum consistere, aut oblationem, in qua sacrificii ratio propriè cernitur, eâ perfici atque absolvi, non concedimus, præsertim si loquamur de sacrificiis a Deo institutis. Quamquam non negarim, posse vocem *θυσίας* per quandam synecdochē de tota sacrificandī actione accipi. Id autem quod diximus, iuxta a nobis negari, vel ex illo Ezechielis loco intelligi potest, qui extat cap: 44. ubi Deus eos Levitas, qui, cum Israëlītæ in idololatriam fuissent prolapsi, ipsi quoque a Deo recesserant, sacerdotio privat, & sic offerendi ac sacrificandi munus, quod sacerdotum est proprium, iis aufert, relinquit tamen mactationem holocausti ac victimarum populi. Ita enim ait v. 10, 11, *Et Levitæ isti, qui longè recesserunt a me &c. eruntque in sanctuario meo ministri, præpositi portis domus, & ministrantes in domo: ipsi mactabunt holocaustum & victimam populo &c.* & v. 13. *nec appropinquabunt mihi, ut sacerdotio fungantur mihi, & accedant ad omnes sanctificationes meas, ad sanctitates sanctitatum: sed portabunt iniquitatem suam &c.* postea eos, qui integros sese eo tempore præstiterant, in sacerdotio confirmans, ita inquit v. 15: *Sacerdotes autem Levitæ filii Sadoc, qui custodierunt custodiam sanctuarii mei, quum errarent filii Israël a me, ipsi accedent ad me ut ministrent mihi, stabuntque in conspectu meo, ut offerant mihi adipem & sanguinem, ait Dominus Iehova.* Quis ex ipsa oppositione non cernit, quantum mactatio victimæ, & oblatio differant, & quanto hæc illâ sit præstantior, quantoq; magis ad sacrificii rationem pertineat: cum hæc sacerdotum tantum sit, illa eorum etiam, qui sacerdotes non sunt? Intelligi hinc potest, mactationem, præsertim vulgarium victimarum, seu a plebe oblatarum, fuisse etiam Levitarum, qui sacerdotes non essent, sacerdotibus tamen subservirent. Nam sacerdotes illos, qui in idololatriam fuerant prolapsi, in Levitarum vulgarium ordinem delegat Deus, ut viri docti annotarunt. Ex Levitico idem non ob-

scun: & Trem.

scurè colligitur. Nam ubi de mactatione sermo est, præsertim vulgarium sacrificiorum, non additur sacerdotis Aaronici nomen, qui immolare debeat, sed aliquo modo illi, qui victimam afferat, & mactandam curet, tribuitur, cum tamen continuò, ubi de sanguinis excepti fusione sparsioneq; in ara vel circa aram sermo est, aut de oblatione adipis, aut holocaustorum incensione, quibus rebus oblatio tribuitur, eam per filium Aaronis sacerdotem fieri debere expressè dicatur: quod etiam fit in avium immolatione, ubi simul fiebat sparsio aut fusio sanguinis in ara, & immolatio. Ex quibus apparet, mactationem non ita fuisse sacerdotum propriam, ut ea, quæ illam fuerunt cōsequuta, ad oblationem propriè pertinentia. Vnde Vatablus Lev. 1. 5. ad verba, quæ in ista sacrificiorum descriptione ibi primum occurrunt, *Tunc mactabit juvenum*, ita annotavit: *sub sacerdos, vel Levita*. Oblationis autem nomen ad ipsam mactationem in sac: literis referri, docere debuit Grotius, cum illam in hac verè peragi contendat. Id autem legere non memini: de iis, quæ mactationem cōsequebantur, oblationem dici nullum est dubium; id quæ vel ex loco Ezechielis, quem paulo antè adduximus, patet, & ex Levitico manifestum est.

Partic: 48.

Ex his patet, nihil esse opus respondere ad ea, quibus probat Grotius, *θυσίαν tunc peragi cum morti datur hostia*: cum nos id, abstractè sumto vocabulo, pro actione, quæ verbo *θύειν* significatur, fateamur. Hoc autem pacto vocem istam hoc loco sumit Grotius, ut indicat verbū *peragendi*, quod ei adjicit *Quamquā ex Plutarchi verbis, quæ adduxit Grotius, non apparet, θυσίαν collocari ἐν τῷ σφάττειν*. Videtur enim Plutarchus eam vocem in concreto sumere, & ipsum mactatorum hominum sanguinem ex Gallorum & Scytharum sententia *θυσίαν* appellare.

Partic: 49.

Genes: 22.

Quod attinet ad exemplum Abrahami, qui iussus est offerre filium, & quia nihil in se desiderari passus est eorum, quæ ad id perficiendum pertinebant, eundem obtulisse dicitur; animadvertendum est, cum non tantum mactare filium, sed etiam in ara, quemadmodum iussus erat, comburere, atq; ita in honorem Dei offerre cogitasse, ut ex tota historia manifestum est. Quare ex eo, quod oblationem a Deo sibi imperatam, quam opere parabat, animo jam perfecerit, non sequitur, aut oblationem, aut totam sacrificii rationem mactatione perfici: cum aliquid præter mactationem facere iussus fuerit, & jam pararit atque animo perfecerit Abrahamus, id quæ ejusmodi, cui oblationis nomen competere Grotius negare non potest.

Partic: 50.

Quod attinet ad collationem locorum Apoc: 5. 6. & 12: 13. 8. cum

tum verbis Pauli 1 Cor: 5. 7. celi nos $\theta\upsilon\epsilon\iota\nu$ pro $\sigma\phi\acute{\alpha}\tau\epsilon\iota\nu$ esse positum
minimè negemus: tamen non est necesse, spiritum sanctum in voce
agni, locis ex Apoc: citatis, respexisse ad agnum paschalem. Agni e-
nim vox generalior est, potuitq; alia esse hujus appellationis ratio,
quam ipse Grotius suprâ explicuit hoc capite.

vid: partic: 1m

Scribit porrò Grotius: *Et apparuit Christus in celo apud Patrem*
 $\delta\iota\alpha\ \tau\eta\varsigma\ \theta\upsilon\sigma\iota\alpha\varsigma$ Heb: 9. 26. *præcessit ergo sacrificiū, secuta est apparitio.*

Partic: 1m

At primū Grotius ipse, quod Castellio quoque fecerat, verba
 $\delta\iota\alpha\ \tau\eta\varsigma\ \theta\upsilon\sigma\iota\alpha\varsigma$ superiūs videtur junxisse præcedentibus, ad destru-
tionem peccati: ut sensus sit, Christum, ut peccatum per hostiam su-
am destrueret, vultui Dei apparuisse. qui sensus Socini sententiæ
non modò non repugnat, sed etiam favet. Deinde jam diximus, si
vox $\theta\upsilon\sigma\iota\alpha\varsigma$ pro ipsa hostiæ offerendæ mactatione sumatur, $\theta\upsilon\sigma\iota\alpha\nu$
præcessisse, apparitionem sequutam. Verū $\theta\upsilon\sigma\iota\alpha\nu$ illam univer-
sam sacrificii rationem, aut oblationem in se complecti negamus.
Sumit autem Grotius, ut apparet, hoc loco vocem $\theta\upsilon\sigma\iota\alpha\varsigma$ abstractè.
Denique particula $\delta\iota\alpha$ per accipi potest pro *cum*, quod non rarò sit
in sac: literis. Præter locum 1 Ioh: 5. 6. a Socino adductum, vide eti-
am Rom: 2. 17: 4. 11: 14. 20: 2 Cor: 2. 4: 3. 11: 6. 8. Itaque sensus erit,
Christum cum victima sua coram Dei vultu apparuisse: seu, dum co-
ram Deo apparuit, victimam suam obtulisse. Nam allusione quadam
facta ad cerimoniam legalem, aliquo modo distinguuntur Christi
victima, & ipse Christus, tanquam Sacerdos coram Deo apparens,
ac victimam suam Deo exhibens, licet re sint eadem.

a per hostiam
vel immolationem.

Pergit Grotius: *Sic alibi in eadem Epistola dicitur Christus in san-*
ctuarium caeleste intrasse per sanguinem suum $\alpha\iota\omega\nu\iota\alpha\nu\ \lambda\upsilon\tau\rho\omega\sigma\iota\nu\ \epsilon\nu\rho\acute{o}-$
 $\kappa\epsilon\nu\varsigma$, id est, reperta æterna redemptione, Hebr: 9. 12. & sedisse ad dextram
divini solii $\kappa\alpha\theta\alpha\rho\iota\sigma\mu\acute{o}\nu\ \pi\omicron\iota\kappa\eta\sigma\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu$ & $\tau\omega\nu\ \acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\iota\omega\nu\ \eta\mu\acute{\omega}\nu$, facta pec-
catorum nostrorum expiatione: quibus in locis voces antea citi temporis
ostendunt, factam redemptionem aut expiationem, priusquam Christus
caelestem regiam intraret.

Partic: 2m

Primum etiamsi id, quod hîc concludit Grotius, in locis citatis
diceretur, Socini tamen sententiam de expiatione nostra per Chri-
stum facta non everti, docuimus suprâ part: 45. 46. ubi ostendimus,
quomodo dici queat, expiationem in morte Christi factam esse.
Deinde quod attinet ad locum cap: 9. 12. animadvertere poterat
Grotius, aoristos illos participiorum, qualis est $\epsilon\nu\rho\acute{o}\mu\epsilon\nu$ & seu $\epsilon\nu\rho\acute{\alpha}-$
 $\kappa\epsilon\nu$ &, verbis, quæ antea citum tempus significant, adjunctos, non
semper requirere, ut actio illis expressa præcesserit eam, quæ desi-
gnatur

gnatur verbis, quibus junguntur, sed interdum vim habere participiorum temporis præsentis aut imperfecti, quando verbis præteriti temporis, quo aoristos etiam complectimur, adjunguntur. quod idem nonnunquam accidit in participiis præteriti perfecti. Notavit id Castellio ad Matth: 10. 5. ubi verba Græca, ἀπέστειλεν ὁ ἰησοῦς παραγγέλλας αὐτοῖς, ita reddiderat, *Dimisit Iesus, eis ita præcipiens, licet παραγγέλλας* antea acti temporis significationem habeat. Nam, inquit, ea missio ipsa præceptio est, cum jubet eos ire ad perditas oves Israëlitas. Id autem rectè fieri posse comprobat iis verbis, quæ apud Evangelistas passim occurrunt, ἀποκριθεὶς ἔπεν, *respondens dixit*, quæ aliàs viderentur reddenda, *cum respondisset dixit*. Illo autem modo redduntur ab interpretibus, quia nemo non animadvertit, non prius eum, de quo sermo est, respondisse, quàm dixisset. Ipsa enim dictio responsio est. Quare ἀποκριθεὶς ponitur pro ἀποκρινόμενος, vel, quod eodem recidit, perinde est ac si participium ἀποκριθεὶς resolveretur in aoristum indicativi, & cum verbo, cui adhæret, conjungeretur per particulam καὶ hoc pacto: ἀπεκρίθη καὶ ἔπεν, *respondit & dixit*, quemadmodum Iohannes in Evangelica historia ferè loquitur. Exempla etiam habes inter alia 2 Pet: 2. 6. ubi ait Ἀποστόλος: πόλεις σοδομῶν καὶ γομόρρας τεφρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν: *urbes sodomorum & Gomorrhæ in cineres redactas everfione condemnavit.* at non antea in cineres redegit, quàm everfione condemnavit. itaque perinde est ac si dixisset τεφρῶν κατέκρινεν, *in cineres redigens condemnavit.* eod. vers. etiam participium præteriti perfecti τεθεικώς ita usurpatur, dum post verbū κατέκρινεν ita subjicit Petrus: ὑπὸ δὲ ἑγµα µελλόντων ἀσεβεῖν τεθεικώς, *exemplo eorum qui impiè victuri essent posito*; ubi participium τεθεικώς quoddam veluti consequens seu effectum condemnationis istius ac subversio- nis significat; q. d. Apostolus: quo ipso exemplum quoddam severitatis suæ proposuit iis, qui impiè victuri essent, spectandum ac metuendum. eod. cap: v. 15. ἐπλανήθησαν ἐξακλεθθήσαντες *aberrarunt sequuti.* quod eandem vim habet, ac si dixisset, *aberrarunt sequentes,* vel *aberrarunt & sequuti sunt.* Quamquam non est necesse aliunde petere hujus rei exempla, cum ea ex ipsa hac ad Hebr: epistola depromi queant. Nam cap: 7. 27. dicitur: τὸ το γὰρ ἐποίησεν ἑαυτὸν ἀνενέγκας, *hoc enim fecit semel, seipso oblato*, h. e. seipsum offerens, aut quum seipsum obtulit, ut Beza vertit. ubi manifestè ponitur ἀνενέγκας pro ἀναφέρων. actio enim illa, quæ significatur verbo ἐποίησεν *fecit*, est oblatio pro peccatis, ut ex præcedentibus clarum est:

num est: ita ut emphasis tantum sit in voce *ἐαυτὸν seipsum*: aliàs identica, ut loquuntur, foret loquutio, & *ἡ δόξα* quædam committeretur. infra cap: 11. 9. de Abrahamo dicitur: *παρέθηκεν εἰς τὴν γῆν* &c. *ἐν σκηνᾷς κατοικήσας μετὰ Ἰσαάκ* &c. ubi sive reddas verbum *παρέθηκεν commoratus est*, sive cum aliis quibusdam *commigravit*, *κατοικήσας* ponitur pro *κατοικῶν habitans*, vel καὶ *κατῴκησεν* *ἐ* *habitavit*. Similis etiam ei, de quo agimus, loco extat cap: 1. in iis verbis, quorum partem priorem citavit Grotius, v. 3, 4. ubi Auctor D. ait, quod Christus confederit in dextra majestatis in excelsis *τοσούτω κρείττω γενόμενος τῶν ἀγγέλων*, tanto præstantior factus angelis, &c. cum eo ipso præstantior angelis factus esset, quod ad dextram Dei consedisset; ut præter rem ipsam v. 13, 14. ostendit. Itaque aoristus *γενόμενος* consequens quoddam seu effectum sessionis ad dextram Dei exprimit. Ut igitur ad locum cap: 9. 12. redeamus, potest aoristus *ἐνρόμενος* seu *ἐνράμενος* subjunctus verbo *εἰσῆλθεν* ita accipi, ac si dictum esset: Christus per proprii sanguinis fusionem semel est ingressus in sancta, & eo ipso æternam redemptionem seu peccatorum expiationem reperit. imò interpretatione hac nihil potest dici loco universo ac scopo auctoris accommodatius. Nam, ut suprà vidimus, Sacerdos non expiatione verè jam facta ingrediebatur in sancta, sed iam facturus: unde cum sanguine ingrediebatur, quem pro suis & populi ignorantibus offerret, ut suprà D. Auctor *πρότασιν* illius comparationis inter Sacerdotem Aaronicum & Christum, inter illius & hujus sacrificium explicans, dixerat. Quare consentaneum est, Auctorem in *ἡ πόδι* hujus comparationis non dicere, Christum Pontificem facta jam expiatione ingressum esse in sancta, sed ideo, quod per sanguinem proprium ingressus sit, fecisse vel nactum esse æternam redemptionem sive expiationem. Nec sanè amplius fuisset opus, cum tanquam sacerdotem sancta ingredi, si expiationem jam ipsa peregisset, præsertim per pœnarum, ut adversarii volunt, solutionem ac plenam satisfactionem.

b *negatio.*

c *propositio-*
nem.

d *redemptione.*

Quod ad locum cap: 1. 3. attinet, admissio eo, quod aoristus verbo *ἐκάθισεν* præpositus, denotet actionem ejusmodi, quæ sessionem in dextra majestatis antegressa fuerit: non dicitur tamen ibi, quod facta sit expiatio antequam Christus cœlestem regiam intraret. Aliud enim est cœlestem intrare regiam, aliud in divino solio consistere; ut etiam in rebus terrenis, unde ducta est metaphora, videmus: prius enim rex designatus intrat regiam, quàm in regio solio, quod inibi positum est, consideat. Ingressus ergo in cœlum præcessit, sessio

sit, sessio in dextra divini solii subsequuta est Hoc autem non parum habet in nostro negotio momenti. Dicere enim potuit D. Auctor, Christum expiatione peccatorum nostrorū per seipsum facta consedissee in dextra divini solii, non quod eam jam in morte sua peregrisset, sed quod per proprii sanguinis fusionem cœlum ingressus seipsum Deo obtulisset, & ut ita dicam, præsentalset. quâ viâ quia id consequutus est, ut in dextra divini solii consideret, & sic plenam peccata nobis remittendi ac salutem æternam donandi potestatem a Deo consequeretur, jure potest dici expiationem peccatorum nostrorum tunc fecisse. quia aliquo modo perinde est, ac si ipsam remissionem peccatorum nobis decretam a Deo impetrasset seu obtinisset. quemadmodum Pontifex Legalis tum verè dicebatur expiare peccata, cum coram Deo in sanctis cum victima comparens id faceret, quo interveniente Deus remissionem peccatorum vi decreti sui iis concedebat, pro quibus victima offerebatur. Quamquam quia non statim effectus istius rei, præsertim plenus ac perfectus, ex Dei consilio ad nos pervenit, cum Christus cœlum per mortem ingressus in Dei solio consedit, sed subinde effectus ejus rei ad nos redundat, redundaturus plenè in ipsius advētu, qui est egressus Pontificis nostri e sanctis; ideo quàm diu ibi apud Deum manet, & coram ipso apparet, expiare dicendus est. qua de re dictum est suprâ, & paulo pòst adhuc nonnihil dicitur.

Partic: 33.

Quamquam ergo, inquit, Christus ejusmodi est Pontifex, qui non in terra manere, ut sacerdotes Levitici Hebr: 8. 4. sed cælum penetrans in ipso cælo celsior debuit evadere, Hebr: 4. 14. 7. 26. quinque cujus sacerdotium debuit esse æternum & ἀπαράβατον c. 7. 24. Verus tamen sacerdos fuit & vera victima, jam tum cum in terris mortise traderet. Ideoq; dicitur venisse in mundum, Hebr: 10. 5. (hoc est in orbem terrarum, ipsa scriptura interprete, Job: 18. 37. 1 Tim: 1. 15.) ut voluntatem Dei faceret, v. 7. & 9. hoc est, ut corpus suum a Deo aptatum, id est sanctificatum v. 6. offerret Deo v. 10. pro peccatis v. 8. & 12.

At inter condiciones, quæ ad nostrum sacerdotem verè ac perfectè constituendum requiritæ fuerunt, hæc numeratur, loco a Grotio citato Hebr: 7. 26. quod sublimior cœlis evadere debuerit. quæ de causa in altero loco cap: 8. 4. dicitur, si esset in terra, ne sacerdos quidem esset. Quare cum in terris adhuc esset, nondum cœlis sublimior factus, sacerdos summus nondum fuit, nec perfectam illam obtulit victimam, sed ut Sacerdos summus, ac victima perfecta fieret, morte præparabatur. Idem ex eo patet, quod Christus factus est Pontifex secundum vim vitæ indissolubilis seu immortalis, Hebr: 7:

Hebr: 7. 16. hanc autem in terris nec habuit, nec habere debuit, ut sanguinem fundere posset. Eodem spectant ea, quæ leguntur ad finem ejusdem capituli. Idem demonstrant verba cap: 5. 5: *Sic & Christus non semetipsum glorificavit ut Pontifex fieret, sed qui loquutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. sicut & in alio dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Vnde perspicitur, non antè Christum verè ac perfectè factum esse Pontificem seu sacerdotem illum summum, quàm verba illa Psalmi: *Filius meus es tu, ego hodie genui te,* verè implerentur. At hoc post resurrectionem demum factum est, ut apparet ex locis Act: 13. 33: Rom: 1. 4. Hebr: 1. 4. 5. Qua de causa eodem illo cap: 5. Hebr: v. 9, 10. dicitur de Christo: *cum perfectus esset redditus, factus est obedientibus sibi omnibus causa salutis æternæ, appellatus a Deo sacerdos secundum ordinem Melchisedech.* perfectio autem illa Christi, diebus carnis & passionibus ipsius ibi opponitur, ejusque immortalitatem complectitur, ut apparet etiam ex collatione locorum cap: 2. 10: 7. 28. quibus addi potest cap: 1. ult. Consentiant cum his D. Auctoris verbis egregiè, quæ dicit Petrus Act: 5. 31: *Hunc (Iesum) Deus ducem & servatorem exaltavit, (h. e. exaltavit ut esset dux & servator) dextrâ suâ, ad dandam penitentiam Israël, & remissionem peccatorum.* Ibi dicitur *factus esse causa salutis æternæ, itemq; sacerdos; hic exaltatus dux & servator:* non quòd antea talis planè non esset, sed quòd non perfectè. Diximus autem præparatum fuisse Christum ad hoc sacerdotium tunc, cum patere- tur: quia tunc assimilatus est fratribus per omnia, ut misericors & fidelis fieret Pontifex in iis quæ ad Deum, ad expianda peccata populi Hebr: 2. 17. Nam ea re factum est, ut mala nostra expertus, tentatis nosset succurrere; qui affectus & promittitudo ad opem nobis serendam, misericordiæ aut compassionis nomine ab Auctore divino efficitur, eratque inter conditiones, quæ in Sacerdote eligendo spectabantur, ut patet ex cap: 5. 2. Ex quo ipso etiam intelligitur, Christum in terris nondum verè fuisse Sacerdotem summum, & peccata perfectè expiâsse, cum ad conditionem hanc morte demum sit perductus. Quod ad locum Hebr: 10. 5. attinet, non est ibi sermo de adventu Christi in hunc mundum visibilem, vel de adventu ad nos; sed de ingressu ipsius in mundum futurum, & accessu ad ipsum Deum, ut pro nobis coram ipso appareret, & voluntatem ipsius de peccatorum nostrorum expiatione, de qua Esa: 53. 10, 11, perficeret. Agitur enim hic de re ejusmodi, quam ut Pontifex & Sacerdos noster peregit, & quæ legalia sacrificia sustulit. Talis autem non est ingressus in hunc mundum visibilem, aut adventus ad nos, sed ingressus

in cœlum, quod est sanctuarium hujus nostri Pontificis, & apparitio coram Dei vultu, quæ postquam facta est, legalia sacrificia fuerunt abrogata. Neq; verò, ut hoc levius cuiquam videri possit, verba illa εἰσερχόμεν *εἰς τὸν κόσμον* simpliciter reddi debuerunt, *veniens in mundum*, ut facit Grotius, ac si dictum solummodo esset, *ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον*, qui loquendi modus est in locis a Grotio allegatis Ioh. 18. 37. & 1 Tim: 1. 15, quæ illorum D. Auctoris verborum interpretationem continere, probandum erat Grotio; sed *ingrediens in mundum*, quæ verba etiam de ingressu Christi in cœlum usurpari possunt. *Venisse Christum in cœlum*, nemo fortasse dixerit; sed, *in cœlum fuisse ingressum*, rectè dicitur; & hoc sensu verbum εἰσελθεῖν de Pontifice nostro usurpatur Hebr. 6. ult: 9. 12, & 24. vocabulum simplex ἐρχεσθαι seu *venire* magis adventum ad nos denotare videtur. Sermo ergo hîc est de orbe terrarum futuro, nobis præparato, in quem Christus primogenitus ille introductus, ab angelis adorari iussus est cap: 1. 6: c. 2. 5. quem Petrus vocat cœlum novum & terram novam, in qua iusticia habitet, 2 Ep: 3. 13. Cœlum autem & terram dicere, est dicere Mundum; cùm is ex cœlo & terra constet. Ipsa sanè mundi appellatio orbi futuro tribuitur Rom: 4. 13. Vnde jam intelligitur, ea, quæ Grotius tanquam ex auctoris mente inter se concinnavit, sententiam ipsius non stabilire. *Apertio corporis Christi*, de qua v: 5. potest quidem dici illius sanctificatio, si vox sanctificationis in eum sensum accipiatur, in quem sumuntur illa Divini Auctoris verba cap: 7. 26: *sanctus, expers mali, segregatus a peccatoribus*. Loquitur enim de illius immortalitate, &, ut ita dicam, impatibilitate, ut ex duobus vers: præcedentibus, quorum hîc ratio redditur, apparet. Immortalitate enim ac impatibilitate ab hominib; vulgaribus ac peccatoribus, qui infirmi sunt, perpeffionibus & morti obnoxii. perfectè fuit separatus, ac divina quadam ratione sanctificatus. Eam autem libentius sanctificationis nomine divinus auctor exprimit, ut eam tanto elegantius infirmitatibus ac peccatis Pontificum legalium opponat, ut ex sequentibus apparet. Hac Christi corpus ad perpetuam in cœlis coram Deo apparitionem fuit præparatum, & perfectum redditum.

Partic: 54.

Subjicit: *Quo loco observandum simul est, sanctificatos nos dici oblatione ἐφάπαξ: cùm interpellet Christus toties, quoties opus est nobis: ita ut hic non interpellatio, sed mactatio sit intelligenda.*

Oblatio corporis Christi semel facta dicitur, quia semel tantum Christus per sanguinis fusionem cœlum ingressus corpus suum edidit.

Intulit, ac Deo veluti præsentavit atque exhibuit, ex quo tempore perpetuò coram Deo cum hostia hac sua adstat, nunquam e sanctuario, donec expiatio penitus perficiatur, egressurus. Quare oblationem illam non repetit, quemadmodum sub Lege fiebat, ubi quotannis Pontifex cum alia hostia in sanctuarium ingrediebatur, tamq; Deo offerebat, mox inde egressurus: cum præcedentis tantum anni, non etiam sequuturi temporis peccata expiaret. Christus autem, cum semel ingressus in cælum perpetuò ibi maneat, & peccata in æternum expiet, h. e. tam diu, quàm diu expiatione aliqua opus erit, oblationem non repetit. Opus enim esset, ut sanctuarium egressus denuò peccatorum nostrorum expiandorum gratiâ per sanguinis fusionem ingrederetur, seq; Deo exhiberet ac præsentẽ sisteret. *προσφοράς* enim seu oblationis nomen propriè ipsum rei antea absentis exhibitionem, & ut ita dicam, præsentandi actum denotat: ideoque primò significat Christi ad Deum accessum, & primam illam sui ipsius exhibitionem ac coram Dei vultu apparitionem, consequenter illius apparitionis durationem, & rei semel exhibitæ præsentiam continuatam. Itaque cum semel res actu ipso exhibetur ac præsens sistitur, semel oblata dicitur, etiamsi oblata perpetuò eodem in loco permaneat; unde & oblatio perpetua dici potest. Habet autem idèò Christi ad Deum accessus, & prima apparitio singularem cum oblatione legali cõvenientiam, adeoq; nomen hoc oblationis magis sortitur, quia Christus hac via, ut antea diximus, potestatem obtinuit illam, unde perfecta peccatorum nostrorum remissio pendet. qua de causa dicit D. Auctor cap: 10. 12. *Christus una pro peccatis oblata hostiâ, in perpetuum consedit in dextra Dei: quod reliquum est, expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus*, de quo loco diximus nonnihil suprâ partic: 3. eodẽ etiam verba cap: 1. 3. referri posse diximus. Veruntamen quia expimo illo Christi ad Deum accessu effectus remissionis ex Dei consilio ac voluntate non statim ad nos manavit, nec manaturus fuisset, nisi Christus ad dextram Dei collocatus, in cælis apud ipsum permansisset, salutem nostram perpetuò curaturus: nunc autem, quia id facit, effectus ille ad nos re ipsa manat ac porrò manaturus est: ideo licet hæc perpetua Christi apud Deum existentia, cum salutis eorum, qui gravissimè in Deum peccaverant, cura conjuncta, oblationis nomen consequenter tantum videatur sortiri: suâ tamen naturâ effectui illi, cui oblatio propriè destinata est, h. e. remissioni peccatorum seu a pœnis liberationi propior est, & naturâ suâ ad eũ plus confert. Quare ab eo tempore perfectissimè Christus sacerdotio fungi, atq; adeo etiam offer-

re & interpellare pro nobis dicitur, ex quo ad dextram maiestatis in
 excelsis confedit. Significavit id D. Auctor cap: 8. initio, cum ita in-
 quit: *Caput autem eorum quæ dicuntur.* (intellige, a nobis de Christi sa-
 cerdotio) *talem habemus Pontificem, qui confedit in dextra throni ma-
 iestatis in celis, sanctorum (seu sanctuarii) minister, & tabernaculi veri,
 quod fixit Dominus, & non homo. Omnis enim Pontifex ad offerendum
 dona & victimas constituitur. Vnde necesse est habere aliquid etiam hanc
 quod offerat. Nam si esset in terra, ne sacerdos quidem esset, cum extent
 sacerdotes offerentes secundum legem, qui exemplari & umbra serviunt
 celestium.* Quod verò Grotius ait, Christum interpellare toties, quo-
 ties opus est, quasi ea Christi actio nunc cesser, nunc denuo repeta-
 tur; id nusquam legitur. Interpellatio illa seu *ἐντεύξις*, ut ex Hebr: 7.

*Quid sit inter-
 pellatio*

24, 25, colligitur, nil est aliud, quam perpetua sacerdotii functio, &
 assidua salutis nostræ cura, quam Christus ad Dei dextram collocatus
 suscipit ac gerit, & ab oblatione pro nobis perpetuò durante reipsa
 non differt. Quemadmodum enim Pontifex Legalis ideo dici poterat
ἐντυγχάνειν seu intercedere pro populo, pro quo offerebat, quia vi-
 ctimam offerendo apud Deum curabat, ne populus peccatorum
 suorum poenas lueret, (nam de precibus, quas Sacerdos fundere de-
 buerit pro peccatoribus, præsertim in sanctuario, aut tum, cum ex-
 piaret peccata, nihil legitur:) ita Christus dum oblationem perpetuò
 pro nobis peragit, & apud Deum compars salutem nostram ve-
 hementer desiderat atq; assiduè curat, *ἐντυγχάνειν* dici potest. Ob-
 latio ergo id hîc præstat, quod alibi preces. neque vox *ἐντεύξις*, i-
 plius naturâ inspectâ, minùs videtur apta esse ad huiusmodi inter-
 cessionis modum significandum, quàm ad eum, qui per preces fit: ad
 quem, tanquam frequentiore, vox *ἐντεύξις*, cum naturâ suâ esset
 laxior, videtur fuisse accommodata. Quamquam desiderium illud
 remissionis peccatorum per oblationem a Deo obrinendæ, & aliis
 veluti impetrandæ, cum precibus pro aliis suis admodum est con-
 iunctum, eiq; valde vicinum. Quo autem pacto hæc ad Christum
 accommodentur, partit: 3. est a nobis explicatum. Grotius eam
ἐντεύξιν de precibus propriè dictis procul dubio accepit. qua in re,
 quantopere fallatur, alibi jam monuimus. Nam cum Deus omnem
 Christo in cælo ac terra potestatem dederit, cum in finem, ut nobis
 remissionem peccatorum æternamq; vitam largiatur, & nos, qui i-
 plius membra sumus, perpetua ope foveat; cur Deum adhuc verè
 oret, & preces apud ipsum interponat, ut peccata nobis remittere
 velit?

Matth: 28. 18.

Act: 5. 31.

Ioh: 17. 2.

Eph: 1. 22, 23.

1. 22, 30, 31.

Quæ porro scribit Grotius: *duplicem esse, ut legalium quarundam victimarum, in Christi oblationem, priorem, mactationis, alteram ostensionis, quarum prior non sacrificii præparatio, sed sacrificium; posterior non tam sacrificium, quàm sacrificii facti commemoratio sit: hæc confutatis superioribus, ex quibus ea Grotius concludit, per se ipsa concidunt. Ostendimus enim, eam tantum oblationem, quam ostensionis vocat Grotius, hoc nomen sub Lege habuisse, ad quam etiam tunc, cum mors Christi oblatio dicitur, alluditur. Quamquam oblationis illius nomine, ut ex superioribus constat, intelligimus, non tantum sanguinis illationem in sancta, quæ in solenni Legis sacrificio fiebat, sed etiam sanguinis coram Deo sparsionem, aut effusionem in aliis tabernaculi locis factam, quin & combustionem holocaustorum aut adipis, in odorem Deo gratum, itemque aliorum donorum exhibitionem coram Deo, certis ritibus peractam. Itaque oblatio etiam illa Christi cœlestis, quam ostensionis appellat Grotius, vera ipsius ac perfecta oblatio expiatoria est, & sacrificii pro peccatis consuminatio, cujus initium quoddam fuit ipsius mactatio, & ad veram oblationem præparatio.*

Sequitur apud Grotium: *Quare cum apparitio & interpellatio non sint actus propriè sacerdotales, nisi quatenus peracti sacrificii virtute nituntur, sacrificium illud qui tollit, ne sacerdotium quidem Christo verum relinquit, contra manifestam scripturæ autoritatem, quæ distinctam a Prophetica & Regia Pontificiam dignitatem Christo assignat: non figuratè dictam, sed maxime veram, quippe cum sacerdotium ipsius Levitico sacerdotio, quod verum fuit sacerdotium opponatur, ut ejusdem generis species perfectior alteri speciei minus perfectæ, neque rectè inferri potuerit, necesse fuisse ut haberet quod offerret Christus, Hebr. 8.3. nisi ex veritate ejus in quod constitutus erat sacerdotii d. uersj.*

Imò verò tunc apparitio & interpellatio sunt actus propriè sacerdotales, quando sacerdos cum hostia, quam offerat, coram Deo in sanctis apparet, & hoc modo pro aliis *ἐν τῷ χάρει* seu interpellat, adeoque sacrificiū verè peragit, non verò, cum eo jam antea alibi peracto preces illius virtute nixas fundit. Illud igitur cum Christo tribuamus, nec sacrificium ipsius tollimus, nec verum perfectumque sacerdotium, imò id ei validè asserimus. Pontificiam igitur Christi dignitatem a Prophetica & Regia distinctam agnoscimus, quâquam non pari modo distinctam. Archiepiscopus enim cum Regia dignitate coheret, quàm cum Prophetica. Unde duo illa munera, Regium nempe & Pontificium, in sacris litteris aperte a se invicem disjuncta, & ut in scholis loquuntur, contradistincta nusquam cernas: sed potius al-
rerum

*Sacerdotale
& Regi munus
utrumque
arbitrium
vultum*

terum in altero quodammodo comprehensum videas. Nam D. Auditor Hebr: 3. initio, Christi dignitatem, quam ratione muneris sibi a Deo mandati habeat, nobis ante oculos ponere volens, & ad ejus considerationem nos cohortans, duo tantum illius officia commemorat, Propheticum & Sacerdotale, quorum illud in terris olim absolvit, hoc in cœlis perpetuò administrat, dum inquit: Vnde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, *considerate Apostolum* (seu legatum) & *Pontificem confessionis nostræ Christum Iesum*. Apostolum sive legatum confessionis, h. e. religionis ac fidei nostræ, quam profiteri debemus, vocat Christum, quia ad eam nobis annunciandam olim a Deo missus fuit, quod est Prophetæ: Pontificem autem ejusdem confessionis sive religionis appellat, quia ad eam perpetuò tuendam, & curam ejus gerendam, h. e. ad omnia ea, quæ ad illam spectant, administranda, & ad exitum in nobis perducenda a Deo constitutus est: quasi summum religionis nostræ ac sacrorum præsidem aut administratorem dicas, quod infra cap: 12. 1. illis verbis expressit, dum eum *ducem & consummatorem fidei* appellat: quia non tantum voce & exemplo nobis ad eam prævit, verum etiam eandem ad Dei dextram nunc collocatus perficit, atq; ad optatū finem perducit. Cæteri scriptores N. Testamenti Regium potius & Prophetarum munus commemorant; nec ullus ex iis Christum disertè Sacerdotem aut Pontificem vocat: facturi id proculdubio creberrimè, si id in cæteris ipsius muneribus, atq; imprimis in regio, consideratis certis eorum munerum circumstantiis, in quibus Sacerdoti legali similis est Christus, intelligi ac tacitè comprehendi non posset; cum ex eo munere salus nostra æterna pendeat Hebr: 5. 9, 10: 7. 24. 25: quandoquidem inde peccatorum nostrorum proficitur remissio ac justificatio, in qua beatitas nostra consistit. Quando autem cæteri scriptores sacri id commemorant, quod ad sacerdotium Christi magis propriè pertinet, munus hoc ipsum muneri regio, aut functionem functioni revera non opponunt. Interpellationem Christi pro nobis semel nominavit Paulus Rom: 8. 34. sed in ea tacitè actum etiam regis ipsius potestatis, ad nos a pœna liberandos pertinentem, tanquam interpellationis effectum quendam proximum completus est. *ἐν ἐξουσίᾳ* enim seu operatio a regia Christi potestate manans, atq; ad nos a pœna liberandos pertinens, curæ illius pro nobis susceptæ quidam veluti effectus est & consequens. Regiam quidem Christi potestatem Apostolus ibi commemoravit in verbis, *qui est in dextera Dei*, & interpellationem ab ea distinguit; sed potestatis illius actum expresse non commemoravit, contentus interpellationem

b confer inter se
 Math: 16. 16.
 Luc: 9. 20.
 Mar: 8. 29.
 1 Joh: 5. 1, & 5.
 Joh: 1. 42, 50.
 6. 69.
 20. 31.

D. hirsuta inter
officinalis L.
cordata L.

or sit mentio. Regis enim est etiam punire: Sacerdotis verò tantum
 peccata populi expiare. Deinde cum Christum Regem appellamus,
 ex ipso, nisi quid addamus aliud, non exprimimus, eum hanc pote-
 statem aliunde accepisse, & quicquid beneficii ab ipso ut Rege no-
 stro proficiscitur, id totum Deo, qui hanc ei potestatem largitus fu-
 erit, adscribendum esse. Regium enim munus & nomen, per se nil
 tale indicat, cum Deus etiam Rex sit & dicatur Mat: 5. 35. 1 Tim: 6. 15.
 At cum Christum Sacerdotem vocamus, ei oblationem & interpel-
 lationem tribuimus, eo ipso indicamus, peccatorum nostrorum re-
 missionem non ab ipso ut prima causa, sed a Deo proficisci, & eum
 potestatem peccata nostra remittendi a seipso non habere, nec esse
 supremum omnium rerum Rectorem. Quomodo enim offerret &
 interpellaret apud alium, & sacerdotis munere fungeretur, ad remis-
 sionem nobis parandam? Quare dum Sacerdotis nomine insignitur,
 a Deo altissimo, cui aliàs potestate æqualis est, aperte distinguitur,
 & Dei præ ipso prærogativa atq; eminentia indicatur, quæ faciliè ob
 tantam Christi præstantiam ac gloriam, quâ ipsum Deus auxit, ob-
 scurari posset, & sic Deo gloria illa, quam in Christo exaltando quæ-
 sivit, eripi. Accedit quòd, cum Christus Sacerdos dicitur, & quidem
 talis, qui seipsum obtulerit, & mors ipsius, sine qua offerre se non
 potuit, apertius includitur, quam Regni mentio nullo pacto com-
 plectitur; & cura ipsius admodum tenera & sollicita, quam pro no-
 bis gerit, & quâ expiationem peccatorum nostrorum perficit, magis
 quam Regii muneris mentione indicatur. Vnde non parum conso-
 lationis ex divina Christi potestate nobis accedit, quæ aliàs magni-
 tudine ac sublimitate sua vilitatem nostram abstergere potuisset,
 quominus tanta cum animi fiducia ad ipsum confugere, & opem ab
 ipso expectare auderemus. Quare hæc quoq; fuit causa huius ap-
 pellationis Christo tribuendæ; ut omittam multas similitudines,
 quæ Christo cum Sacerdote Legali, & Melchisedeco, qui isdem sa-
 cerdos fuit Dei altissimi, intercedunt, quæ huic appellationi ansam
 dederunt; quibus etiam addenda est similitudo multiplex cum ipsis
 victimis legalibus. Quod verò Grotius putat, se causam nostram
 premere, quòd scriptura dignitatem Pontificiam non figuratè di-
 ctam, sed maximè veram Christo tribuat: si hoc vult, scripturam
 vocem Sacerdotis aut Pontificis propriè de Christo usurpare, nec
 ullum huic appellationi Christo tributæ subesse tropum, fallitur, ut
 ex dictis constare potest: si verò hoc tantum vult, dignitatem, quæ
 huic muneri subsit, esse maximè veram non figuratam, non animad-
 vertit, nos quoq; licet in voce Pontificis seu Sacerdotis figuram a-
 gno. camus,

*Vocabulum P. n.
fificis, de la
Cyprianus imp
p. 1. 1. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1. 1.
notata pro
prie.*

gnoscamus, ipsam tamen dignitatem, quæ huic muneri sibi est, maxi-
mè veram & perfectam, in eo longè maiorem, quàm ipse agnoscit
Christo asserere, adeoq: nihil de dignitate ipsius vera imminuere.
Nam improprietas illa, quam nos appellationi huic, quatenus ad
Christum refertur, subelle credimus, muneris huius dignitatem au-
get, & nisi agnoscatur, non modò Pontificis, sed & Regii muneris
præstantia minuitur ac convellitur. Pontifex enim propriè dictus
potestatem remittendi peccata non habet, nec liberationem a pœ-
na illis, pro quibus offert, ipse confert, sed eam a numine, quam
quam jam antea decretam, oblatione tantum impetrat, & nihil aliud
agit, quàm ut eam conditionem impleat, sine qua remissio a humi-
ne non proficisceretur. At Christus potestatem plenissimam habet
nobis peccata condonandi, nec eam remissionem a numine demum
impetrat, sed ipse eam nobis Dei nomine ut Rex confert. Hoc qui
non agnoscit, is Christum dignitate Regia, quantum in se est, spoli-
at, & Christum esse negat. Quare statuendum est, quemadmodum
vocabula plurima ab hominibus rebusque humanis ad Deum resq:
divinas translata, præstantius ac divinius quippiam denotare solent,
quàm cum de hominibus humanis & rebus utuntur, licet de his
propriè, de illis impropriè utantur, ita etiam nomen Pontificis ad
Christum Dominum nostrum cœlestem ac divinum translatum, in
ipso præstantius quòr iam ac divinius denotare, quàm in illis adeo
ut, quantum divina humanis, cœlestia terrenis, tantum Sacerdoti-
um Christi illorum sacerdotio prætet, licet illud figuratè, hoc pro-
prie sic appelletur. Nihil verò prohibet hæc improprietas, quomi-
nus sacerdotium Christi Levitico opponatur. Nam suprà quoque,
cum de *λύτρω* egimus cap: 8. vidimus impropria propriis opponi,
tanquam perfectiora & præstantiora imperfectionibus aut minùs
præstantibus. & ne ab hac nostra materia longius abire videamur,
asperfio sanguinis Christi opponitur asperfioni sanguinis, quo an-
tiquum fœdus fuit sancitum; purificatio cœlestium, purificationi
tabernaculi terreni: Pascha nostrum Paschali Iudaico: azyma azy-
mis: circumcilio circumcisioni: templum templo. Sunt quidem hæ
species ejusdem generis, verùm non synonymi sed analogi, quod
quicquid secundum quid vocatur. Christi enim munus, quod in cœlis
peragit, nomen hoc sortitur ob convenientiam in multis, & qui-
dem maximi momenti rebus, quæ ad sacerdotium propriè dictum
constituendum pertinent. quominus in omnibus cum propriè di-
cto sacerdotio conveniret, præstantia sive perfectio, ut diximus, ef-
fecit. Satiùs autem est proprietatem perfectioni cedere, quàm hanc

de Ch. 1.

partic. 2. 1.

illi. Rectè verò argumentatus est Divinus scriptor ad Hebr: dum ex eo, quòd Christus sit Sacerdos, conclusit, necesse esse ut habeat quod offerat: non, ut Grotius loquitur, *necesse fuisse, ut haberet, quod offerret*, quasi de re præterita loquatur Auctor. Sacerdos enim omnis, siue propriè siue impropriè ita dicatur, propter oblationem ita dicitur, quæ ipsa oblatio nunc propria est, nunc impropria. & rectè quispiam concluderet, etiam nos habere quod offeramus Deo, cum sacerdotes simus, licet non nisi impropriè hoc nomen nobis conveniat, quemadmodum & oblatio impropria est.

Subjungit Grotius: *Sed profectò minimè mirum est, si qui Christo gloriam naturalem, hoc est veri nominis Deitatem, sustulerunt, iidem & officia ipsius imminuunt, & beneficia ipsius præcipua recusant agnoscere.*

Quid per gloriam Christi naturalem intelligat Grotius, obscurius aliquanto explicuit, dum eam per *veri nominis Deitatem* descripsit. Arbitror tamen, eum *Deitatem* propriè dictam intelligi voluisse. Quod si ita est, nos nequaquam ii censendi sumus, qui hanc Christo gloriam sustulerimus. Deitatem enim propriè dictam Christo attulerimus, eamq; corde credimus, ore confitemur. Nam Deitatis nomen, si propriam ipsius vult in facie literis spectes, potentiam eximiam & imperium sublimè significat: quod quanto majus est atq; eminentius, tanto magis ei hoc nomen competit. Hinc Dil in facie literis dicuntur, quibuscunq; Deus potentiam eximiam aut imperium in alios concessit, ut ^a Angeli, & ^b magistratus: quibus quia ipse cū summo imperio præest, isq; moderatur omnibus, ideo Deus Deorum dicitur. Dei ergo nomen sua naturâ appellativum est, & multis commune: κατ' ἐξοχήν tamen seu per excellentiam uni illi summo rerum auctori singulariter tribuitur: tum quia ipsius imperium simpliciter summum est, ac potentia infinita: tum quia solus a seipso imperium illud ac virtutem habet: ceteri omnes ab ipso. Post Deum autem summum, Christus in imperio summus est. Christo enim omnis potestas in cælo & in terra data est, omniaq; illi sunt subjecta, ^d eo tantum excepto, qui ipsi subjecit omnia. Nam ut ait ^e Apostolus, Deus illum collocavit in dextra sua in cælestib⁹, sublimius omni principatu & potestate & virtute & dominatu, & omni nomine, quòd nominatur non tantum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subjecit sub pedes ejus, & ipsum dedit caput super omnia ecclesiæ. & alibi: Deus eum in summam sublimitatem extulit, & donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quòd Dominus sit Iesus Christus ad

1 Pet: 2. 5.
Rôm: 12. 1.
Hebr: 13. 15.
Partic: 17.

a Psal: 8. 6.
97. 7.
b Exo: 15. 17.
21. 6.
22. 26.
Psal: 82. 1, 6.
Ioh: 10. 34.
c Deut: 10. 17.
Psal: 50. 14.

Matth: 28. 18.
d 1 Cor: 15. 27.
1ª Cor: 15.
Hebr: 2. 8.
e Ephes: 20. &
secq.

Phil: 2. 9. &
secq.

Itus ad gloriam Dei Patris. Adeo autem sublime hoc est imperium,
ut Paulus dicat, olim demum, cum omnia filio subiecta fuerint, i-
psum quoq; filium subiectum iri ei, qui ipsi subiecit omnia, ut sit
Deus omnia in omnibus. quā ob causam ad dextram Dei sedere di-
citur: qua de re nunc non est fufius differendi locus. Itaq; ut ipsum
Dominum Iesum argumentantem aliquo modo imitemur: Si Deus
ipsemet eos appellavit Deos, qui exiguum, praesertim si comparatē
loquamur, & multis modis a Deo circumscriptū, ad breve tempus in
terris habuerunt imperium; an non multo magis Christus dicendus
est Deus, qui super omnes Deos, ^a qui in cælo sunt & in terra, solo
altissimo excepto, erectus est, qui ^b angelorum est Dominus & ca-
put ^c Princeps regum terre. ^d Rex, inquam, regum ac Dominus domi-
norum, ^e cuius regnum æternum est, qui non in corpora tantum
hominum, sed & in animas potestatem habet, qui ^f non vivis tan-
tum, sed & mortuis imperat, cui ^g ipsa inferni claustra parere co-
guntur: ^h in cuius manu est, quicquid ab ipso Deo expectamus bo-
norum, ipsaq; adeo beata immortalitas? Nonne dicendus est ⁱ super
omnia Deus benedicendus in secula? Certē quemadmodum Deus
ille altissimus simpliciter Deus Deorum est, atq; adeo etiam ipsius
Christi ^k Deus & ^l caput, quemadmodum cum scriptura apertis-
simē nominat: ita Christus cæterorum omnium respectu Deus De-
orum meritò dici potest. Quod si Grotius per veri nominis Deita-
tem, & per naturalem Christi gloriam, intellexit substantiam seu
essentiam divinam, ab humana ipsius natura distinctam, quæ ut ipsa
^a nemine prorsus dependet, ita nec ejus, quam habet, potentia at-
que imperium: hanc nos Christo non sustulimus, sed ei falsò, contra
sacrarum literarum testimonia, cum divinæ gloriæ, & spei nostræ
^m quam utramq; Deus in Christo exaltando quæsit, detrimento at-
tribuat esse docuimus ac docemus. Rectē autem nos id facere, tum
ex iis, quæ paulo antè de vera Christi Deitate diximus, tum ex hac
de Sacerdotio Christi disputatione patet, etiam si Grotii hac de re
sententia recipiatur. Nam si Christus Deitatem illam in se habet,
quæ prorsus est independens, adeoq; ipse Deus est altissimus, qui a
nemine quicquam accepit unquam, a nemine quicquam impetrat:
qui Sacerdos est, qui pro nobis interpellare, & a Deo remissionem
quodammodo impetrare dici potest? Nam sive id figuratè dictum
esse nobiscum velis, sive cum Grotio & aliis propriè: apparet Chri-
stum a seipso, seu potestate ac virtute libi prorsus naturali & aliun-
de non accepta, remissionem peccatorum nobis haud conferre. ali-
às huiusmodi loquendi modus ei nequaquam accommodari possent.

1 Cor: 15. 28.

Ioh: 10. 34, 35.

a 1 Cor: 8. 5, 6.
d 1. 1 Cor: 15.

Eph: 1.

Phil: 2.

1 Pet: 3. 22.

b Col: 1. 10.

c Apoc: 1. 5.

d 19. 16.

e Dan: 7. 14.

Luc: 1. 32, 33.

Psal: 41. 7.

Hebr: 1. 8.

f Rom: 14. 9.

g Apoc: 1. 18.

h 1. 3. 35.

Eph: 1. 22, 23.

Ioh: 17. 2.

i Rom: 9. 5.

k Ioh: 20. 17.

Eph: 1. 17.

Psal: 45. 8.

Hebr: 1. 9.

Apoc: 3. 12.

l 1 Cor: 11. 3.

m Phil: 2. 11.

Ioh: 13. 31, 32.

14. 13.

17. 1.

1 Pet: 1. 35.

Nec est quod ad naturarum distinctionem confugas. Nam præterquam quod officia, quale est sacerdotium, & officiorum istorum functiones, non nisi personæ primò competant; cum Christus Patri, distinctæ a se personæ, offerat, apud eum interpellare & pro nobis comparere, atq; ut Grotius vult, precibus veris remissionem etiamnum ab ipso nobis impetrare dicatur, apparet, cum essentia illâ divinâ, quæ ex se ista omnia præstat, carere. Cur enim ab alia persona petere diceretur, quod a seipso haberet, ac per naturam suam divinam efficere pro arbitrio ac liberrima voluntate semper potuisset? Præterea si Christus, & unâ cum illo Spiritus sanctus, est unus cum Patre Deus, ut in ultimis verbis indicat Grotius: quâ sit, quod Pater solus, ut Grotius vult, placeat, filius eum placeat; Patri soli satisfiat, filius satisficiat; Patri soli victima offeratur, filius offerat? An filius & Spiritus Sanctus, licet unus cum Patre Deus, non fuerunt æquæ ac Pater peccatis nostris offensi, ac nobis irati? non æquæ voluerunt exemplum aliquod severitatis statui, & satisfactionem sibi præstari? aut Pater solus, cum iratus esset, erat placandus, non item filius & Spiritus sanctus? illi soli satisfactio erat præstanda, non etiam duabus reliquis ejusdæ Deitatis personis? Non erant illi quoq; Rectores hujus universi, atq; adeo etiam humani generis, qui ordinem communem ac publicum bonum curarent, & jus puniendi haberent? Certe si quis totum Grotii librum percurrat, deprehendet, ipsum nusquam considerare Filium & Spiritum Sanctum ut Rectores summos, & eas illis partes in hoc negotio tribuere, quas Patri tribuit: sed Patrem solum, præeuntibus hac in re sac: literis, considerare ut Rectorem summum, filium tanquam eum, qui Rectori huic supremo victimam obtulerit, & ut ipse arbitrat, satisfecerit: Spiritus sancti: ne mentionem quidem ea in re facere: quemadmodum nec si literæ ejus in hoc negotio meminerunt, quali ejus quoque peculiare aliqua in eo fuerint partes. Quare istiusmodi de Deitate Christi sententia, quam unâ cum aliis defendere videtur Grotius, haudquaquam potest consistere. Ob nostram autem de ea sententiam, tantum abest, ut ullum ipsius officium imminuamus, aut beneficia ipsius præcipua agnoscere recusemus, quemadmodum Grotius nobis objicit, ut potius eâ plurimum juvemur in cognoscendis ipsius officiis & beneficiis, atq; in tota salutis nostræ ratione penitiùs perspicienda. Hæc est, quæ spem & fiduciam nostram, quam in Deo per ipsum collocamus, fulcit, & nos Deo, qui cum nobis dedit vitæ ducem, qui unâ nobiscum ex ipso profectus est, qui nos fratres suos vocare non erubescit, omnesq; nostras misérias expertus est, maximè devincit. Nullum est beneficium ad salutem nostram ullo modo pertinens,

quod per ipsum a Deo in nos proficisci non agnoscamus. Est enim, ut Paulus ait, *unus ille Dominus per quem omnia*. At verò Grotius, dum Christo homini alienam tribuit gloriam ac deitatem, propriam interrim, h.e. a Deo ipsi donatam, tenebris involvit: & dum eum adhuc veras preces pro nobis ad Deum subinde vult fundere, divinam illam potestatem ac regnum cœleste, quod ad Dei dextram collocatus accepit, everit, & si vim sententię hujus spectes, (de animo enim ac consilio ipsius aliter sentio) Iesum esse negat Christũ: Deo illi uni, quem Paulus Patrem esse disertè ait, prægativam adimit, dum Deitatem eam, quę ipsi planè propria est, cum Christo communicat: gloriã, quam is quælivit in Christi resurrectione & exaltatione, in qua excellentem magnitudinem potentię suę, & efficaciam roboris virium suarum exseruisse dicitur, tollit, & singulare, quod ea in re nobis præstitit, beneficium, ac spei nostrę fulcrum subvertit. Nec sãd nobis, quod Christi dignitatem imminuamus, aut beneficia ejus non agnoscamus, a qua re lógissimè absumus, debebat objicere Grotius, qui, ut cap: 2. & 6. in primis vidimus, in hac disputatione mirum in modum in Deum est injurius, dum ei jus pœnam peccatorum nostrorum exigendi proprium seu dominicum eripit, & sic de proprio jure in remissione peccatorum eum non cessisse statuit, atq; adhuc compensationem pro peccatis nostris veram exegisse contendit: id quod remissionem peccatorum, beneficium Dei omnium maximũ ac piand infinitum, penitus tollit. Quapropter amicè eum moneamus, ut re melius expela, & veritate, ut de ipsius candore nobis persuademus, agnita, ingenium, eruditionem, industriamq; suam, quam imprudens ad illam oppugnandã hoc potissimũ libro contulit, ad eandem defendendam ac vindicandam convertat, redditurus alio, qui rationem ei, qui secundũ uniuscujusq; opera judicaturus est.

1 Cor: 8. 4

d. l. 1 Cor: 8. 6
Eph: 4. 6.

Eph: 1. 19

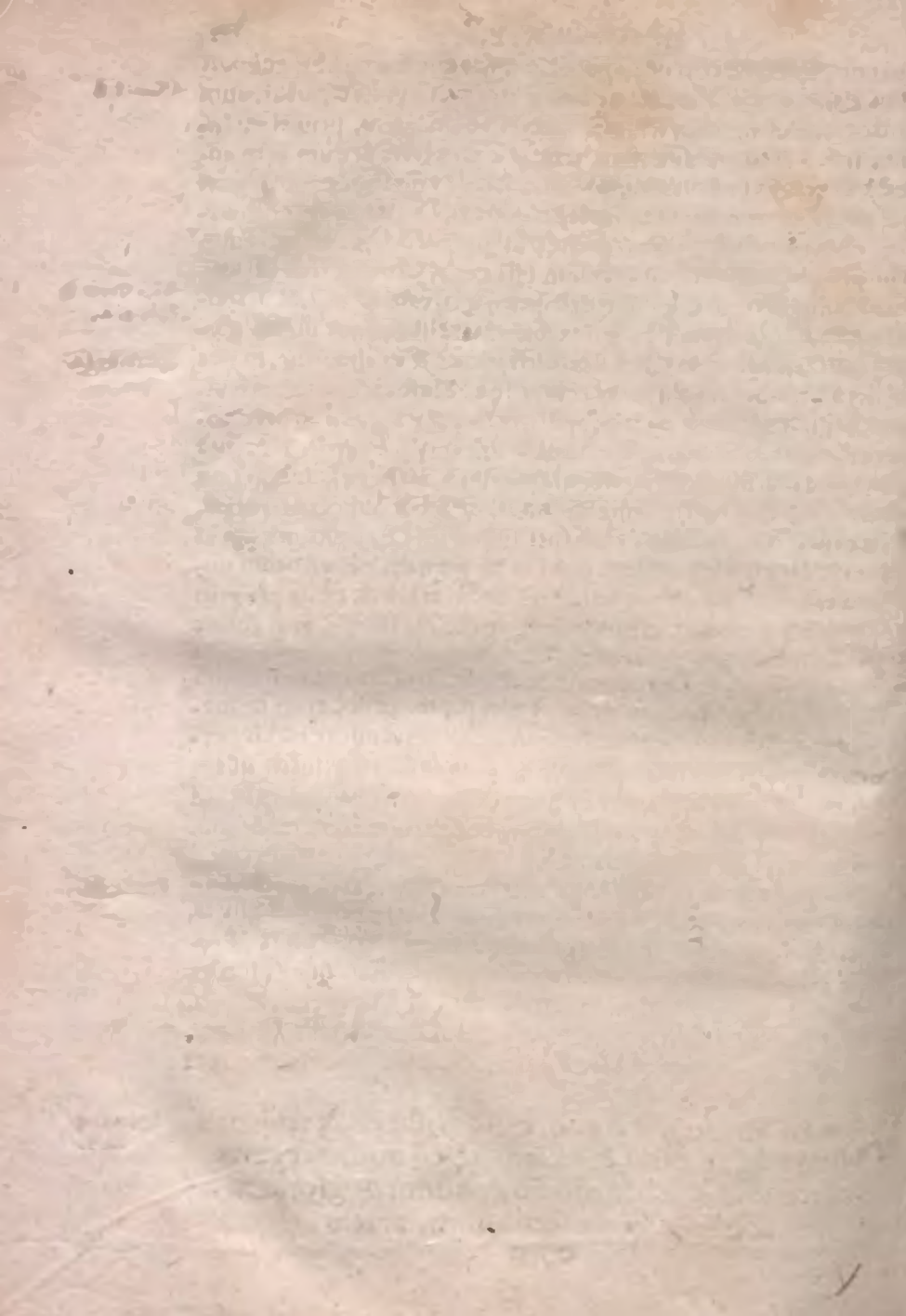
Concludit tandem Grotius gratiarum actione: Tibi, inquit, Domine Iesu &c. *cum Patre & Spiritu, uno tecum Deo*, sit honos & gloria.

Partic: 3

At proferat vel unum divinum hominem, Apostolum, Prophetam, qui eo modo de uno illo Deo loquutus fuerit, ut ipse híc loqui ausus est; quiq; Spiritui sancto laudem & honorem unã cum Patre ac Filio reddiderit. Nos verò sic Deum & Christum gratiarum actione celebramus, ac honore afficimus, quemadmodum in sac: literis factum cernimus:

Apoc: 1. 6
ib: 9.

Sedenti in throno, & Agno, qui occisus est, & emit nos Deo in sanguine suo, & fecit nos Deo nostro reges & sacerdotes, sit benedictio, & honor, & gloria, & robur in secula seculorum. amen.

E L E N C H U S

*Locorum S. Scripturae, qui in hoc libro vel integri explicantur,
vel in parte aliqua illustrantur.*

Geneſeos

Caput	verſic.	pag:
2	17	83, 84: 213, & ſeqq.
4	10	207.
6	12, 13	64.
8	21	ib: & ſeq.
9	4	497.
	5	64, 65.
	25	250, & ſeqq.
17	9, 10, 13.	37.
19	15	79.
22	3	534.

Exodi

20	5	249, 250.
	7	481.
24	8	43.
31	16	37.
34	7	249, 250.

Levitici

5	4	481, 482.
10	17	46:
16	16	495.
	21, 22	46: 64, & ſeqq.
17	11	483: 497.
18	5	13.
26	39	261.

Numerorum

14	33	45.
----	----	-----

Deuter.

21	9	483.
27	26	217, & ſeqq: 479, & ſeqq.
28	63	194, 195.

Iſolue

7	24	254.
---	----	------

2 Sam:

Cap:	verſ:	pag:
12.	13, 14.	289, & ſeqq: 296, & ſeqq:
21	1	252.
	8, 14	ib: & 262.
24	15, 17	253, 254.

1 Reg:

I	21	73.
II	13	345.
14	10	254.
	16	17, 18.
15	30	18.
21	29	266, 267: 291, 292: 296, & ſeqq:

2 Reg:

8	19	345.
9	7, & ſeqq.	266, 267.
20	6	345.

2 Paral:

29	24	51.
----	----	-----

Pſal:

39	12	18, 19.
73	14	67.

Proverb:

13	8	420.
16	4	143.
	6	405, & ſeqq:
21	18	422.

Sapient:

1	23 & ſeqq	87, & ſeqq:
2	22, 23.	ib:

Eſa:

9	6	81.
---	---	-----

Cap:	pag:	vers.
43	3	422.
53	4	96.
	5	15: 66, & seqq.
	6	60, & seqq.
	7	63, & seqq.
	10, II	5, 6: 44: 58, 58.
	II	55, & seqq: 449.
59	2	395.

Jerem:

22	13	21.
		Thren.
5	7	59, 60: 250.

Ezech:

18	3	257, & seqq.
	20	255, & seqq.
	23, 32	193, 194.
33	II	ib.
36	20 &	seqq. 406, & seqq.

Mich:

5	2	381.
---	---	------

Math:

I	19	103, 104.
7	I, 2	168.
9	2	122.
	6	121, & seqq.
10	8	21.
11	12	31.
16	19	114.
17	27	456.
18	18	114.
	24 &	seqq. 188, 189: 325, & seq.
	35	328, & seqq.
21	31	392.
26	38	1, & seqq. 29, & seqq. 36, 37.
	39	25.

Luc:

1	74	53.
---	----	-----

Cap:	pag:	vers.
2	14	71.
12	21	381.
14	26	251.
16	9, 12.	325, 326.
18	13	355.
22	20	37, 38.
23	31	96.

Ioh:

I	29	312: 489, 491, & seqq: 500.
3	14, 15	136.
	16	9: 135, & seqq.
	36	223, & seqq.
5	14	54.
6	51	426.
	56	225.
	57	347.
10	16	470.
11	50	453: 468, & seqq.
	52	470.
12	46	136.
13	38	468.
20	23	114.

Acto:

5	31	539
7	35	412, & seqq.
10	43	312: 347.
14	16	105.
17	30	ib:
20	28	26: 446, 247.
28	4	103.

Rom:

I	18	350.
	32	104.
2	5	99, & seqq.
3	24	333: 431.
	25	812: 353, & seqq.
		361, & seqq. 251

Cap:	vers:	pag:
	25, 26	94, & seqq.
	27, 28	110, 111.
	31	230.
4	5	391, 392.
	13	110: 540.
	25	10: 137, & seqq.
5	1	72: 394, 395.
	8	335.
	9	26: 112.
	10	8: 350: 365, & seqq.
	11	870, & seqq.
	12	85, 86.
	13, 14	216, 217.
	17, 18	303, 304.
	19	346.
	20	116.
6	5	96.
	6, 7	55.
	8	96.
	10	15, 16.
	23	84, 85.
8	1, 2	218: 513.
	3	11
	4	30: 513.
	20	65.
	23	ib: & 433.
	32	9.
	34	444.
9	13	251.
10	5	30.
	10	136, 137.
12	1	532.
	19	208.
15	8	115.
<hr/>		
1 Cor:		
1	13	465, & seqq.
	18	27.
	23	ib.
	30	432.

Cap:	vers:	pag:
2	2	26, 27.
	8	447, 448.
	10, 11	438.
6	20	54: 143: 430.
7	2	10.
	23	430, 431.
10	16	96.
11	7	83
	25	37.
	27	448, 449.
14	2, 28	381.
15	2, 3.	513, & seqq.
	3	11
	17, 18	527, 528.
	21, 22,	86, 87: 304, 305.
	56	220.
<hr/>		
2 Cor.		
2	15	381
5	13	ib:
	14, 15	22, 23: 462, 463.
	18	375, & seqq.
	19	114: 134, 135: 375, & seqq. 396.
	20	15. 134, 155: 375, & seqq.
	21	72, & seqq. 375.
6	9	67.
9	9	103.
11	7	21.
12	10	15.
	15	426.
<hr/>		
Gal:		
1	4	12.
2	21	20, & seqq.
3	12	224.
	13	4: 30: 35: 74, & seqq 218: 231, 232: 423, 424.

Cap:	vers:	pag:
	14	4.
5	2, 3, 4	220.
	18	23: 230.

Eph:

1	7	118.
	10	386.
2	1	389.
	3	232: 395.
	13	4: 26: 39: 385.
	15	300.
3	19	389.
4	ult:	114: 330, & seqq.
5	2	472: 529, & seqq.
	26	398, 399.

Philipp:

2	13	11, 12.
	18	101.

Col:

1	14	118
	20	4: 26: 39: 384, & seqq.
	21, 22	26. 368: 389, & seqq.
	24	465, & seqq.
2	13	114: 330, & seqq.
	14	4: 300.
3	13	114: 330, & seqq.

1 Theff:

1	10	112, 113: 350.
2	16	224.

2 Theff:

1	6	98, 99: 102.
---	---	--------------

1 Timoth:

1	9	30.
	15	392.
2	5	442, & seqq.

Cap:	vers:	pag:
	6	302, 303: 421, & seqq: 461: 531.
	6, 7	466.

2 Tim:

2	10	466.
---	----	------

Tit:

2	14	398, & seqq. 426.
3	5	399.

Hebr:

1	3	521, 522: 537.
2	2	102.
	9	301, 302.
	14	112.
	17, 18	25: 32, 33: 356, & seqq. 474 & seqq. 515, 516.
3	1	544.
4	15, 16	477, 478. vid: eti-
5	a i ulque	am loca ad cap: 2. v 17, 18, notata.
	ad 10	32, 33.
	5	539: 545.
	9	539.
6	8	75.
	10	103.
7	11, 19	512, 513.
	22	280.
	25	542.
	26	540.
	27	496: 536, 537.
8	7, & seqq.	501, 502.
	13	228.
9	9	489: 504.
	12	26: 535, 536.
	13	493: 519.
	14	449: 489: 504:
		524, 525.

15 & seqq.

Cap:	vers:	pag:
10	15 & seqq.	1, & seqq. 29, & seqq. 307, 308-403 & seqq. 442, 443.
	21, 22, 23	494, 495, 519.
	22	26: 488: 503.
	26, & seqq.	50: 308, & seqq. 510: 528: 535.
	28	49, & seqq.
	4	503, 504.
	5	539, 540.
	10	495: 503, 504.
	12, 13	476, 477: 541:
	20	2: 34, 35.
	22, 23	506.
	26	11.
	28	480.
	29	522, & seqq. 529.
11	6	108.
	17	534.
12	2	544.
	24	1, & seqq. 29, & seqq. 43: 443: 478, 479.

Iacobi

2	10	480.
4	12	155, 156.

	1 Pet:	
1	2	26.
	18	424, 425.
	18, 19	400, & seqq. 491.
	20	308, 309.
2	21	464.

Cap:	vers:	pag:
	23	208.
	24	44, & seqq. 51, & seqq. 61.
3	13	288.
4	1, 2	16.
	17, 18	69, 70.

	2 Pet:	
3	13	125.

	1 Ioh:	
1	7	53: 118: 501, & seqq.
	9	508, & seqq.
2	1, 2	209: 351.
	12	346, & seqq.
3	16	464: 467, 468.
4	10	352, & seqq. 361, 362.

	Iudæ	
	15	14.

	Apocal:	
1	5	505, & seqq.
5	6, 9	491: 529.
6	10	207.
7	14	401: 491.
12	10	208, 209.
13	8	305, 306.
16	5	101, 102: 199, 200.
	15	525.
18	4	79.
	5, 6	207.
19	8	401.
	11	102.

ELENCHUS RERUM PRÆCIPUARUM quæ in hoc libro tractantur.

A

Abailardi an eadem de fine mortis Christi sententia, qua Socini, 339.
Abrahamus quomodo obtulerit filium, 334.
Acceptilationis vox ad remissionem peccatorum a Socino non transfertur, 211: 318.
Achabus mitigationem tantum pœnæ obtinuit, 267: 291. 299.
Achabi posterio loco ipsius non puniti 291.
Achanis liberi an innocentes, aut an puniti, 254.
Actio Christi an aut quomodo Deo satisfecerit, 342, & seqq: 346.
Actus Dei triplex in negotio nostro 140, & seqq: 209, 210.
Adamo nominato interdum E&A etiam intelligitur, 216.
Adamo an talis ante lapsum sapientia & iusticia, qualem vulgo credunt, 214, 215.
Adamus ante lapsum naturâ mortalis, 86, 87.
Adamo cur tam gravis pœnâ ob unum illud delictum proposita, 214, 215.
Adami delictum quomodo nobis mortis causa fuerit, 29: 85, 86: 217.
ex Adamo mors naturalis etiam citra delictum ipsius in nos transire potuit, 86.
Adami noxa effectus post Christum ex Dei consilio cessare debuit, 304.
Adami cum Christo comparatio ib: & seqq:
Adeps & sanguis potissimum ad oblationem adhibebantur sub Lege, 484.
Advocatus quomodo dicatur Christus 209: 351, 352.
Afflictio & pœna quid differant, 248.
Affligere alterum quas ob causas liceat 246: 248.
Affligere innocentem cui & quando liceat & id: Innocens.
Afflictio pœnâ rationem habens, censetur licita ex delicto aliquo, 240, 241: 248. 269.
Afflictio, qua pœnâ rationem aliâ habet,

potest etiam citra eam suscipi aut imponi, 84.
Afflictiones Christianorum quâ talium, Dei adversus impios severitatem arguunt, 69, 70.
ἀγνίζειν de repurgatione ab ipsis peccatis, 393.
Agnus Paschalis an victimâ expiatoriâ, 490, 491.
Agni sub Lege an solerent pro peccato offerri, ibidem.
Agnus cum dicitur Christus ad sacrificiâ generatim alluditur, 489, & seqq:
Agnus cur pro victimâ in genere ponatur, 490.
Alludi potest etiam ad id, quod rei, de qua sermo, typus non est 489.
Allusiones variae, ob quas mortis Christi tam frequens in sac: lit: mentio, 38, 39.
ἀνὰ in compositione interdum idem quod χαρὶς, 49.
ἀναφέρειν pro auferre, 47, & seqq:
ἀναφέρειν & ἀνάγειν inier se permutantur, 48, 49.
Angeli etiam sunt ad imaginem Dei conditi, 83.
ἀντί an semper commutationem significet, 454, 455.
ἀντί adhibetur ad significandam commutationem inter rem emendam & pretium, 413, & seqq: 457, 458.
ἀντί quam commutationem in redemptione nostra significet, 453, & seqq: 461.
ἀντίλυτρον quam vim habeat, 422, & seqq:
ἀντίλυχοι qui, 423.
Aoristi participiorum præteritis iuncti vim interdum præsentium habent, 531 & seqq:
ἀπολυτρωσις propriè quid, 408, & seqq:
ἀπολυτρῶν & Redimere quatenus differant

differant, 409.
ἡπολυτρῶν pro expiare, vid: Redemptio.
Apostolorum mortes ad etiam salutis demonstrandam non sufficiens, 283. Vid: etiam 41, 42.
Apparitio coram Deo qua sacerdotum propria, 543.
Apuđ Deum ea quoq; fieri dicuntur, qua proprie circa homines versantur, 477, 478.
ἁθαρσία quid proprie, 89.
ἁθαρσία pro immunitate a morte verè misera, 88.
Arbore scientia boni & mali an omnibus in perpetuū fuerit interdictū, 214.
Aristoteles censuisse videtur, laeso deberi penam, 182, 183.
Aspergere pro expiare, 517.
Aspersio cineris iuvenca typus expiationis per Christum facta, 493, 494.
ἁθανασία vid: ἁθαρσία.
Auferre peccata pro a peccando avocare 503, 504.

B.

Bajulare peccata pro ea auferre, 56, & seqq.
Bajulare peccata, pro, occasione peccati affligi, 18 & seqq.
Βασαλεῖν pro asportare, 56.
Beneficium & ministerium quid differant, 344.
Benignitas Dei an proprietas in ipso naturaliter residens, 284, quid sit, 285.
Benignitas Dei cur tam crebrò in s: lit: commemoretur, 285.
Benignitas Dei in remittendis peccatis satisfactionem excludit, 326: 338.
Bonitatis Dei duplex significatio, 284.

C.

Caphar vel Kipper quid significet, 356: 517.
Caphar cur ad expiationem traductum 518.
Caphar cur placandi significationem habeat, 518.
Caphar ad peccata relatum non signifi-

cat satisfactionem, 517.
Caphar redimendi significationem non habet, sed nomen inde ductum, 517.
Caphar nunc cum prepositione nunc sine ea nomen regit eodem sensu, 358, 359.
Caro pro re humana ac terrena, 265.
Castigatio pro afflictione castigationi simili, 67, & seqq.
Castigatio ultimum pœna genus, 178, 179.
Castigatio quatenus ultioni opponatur, ibidem.
in Castigatione ira & amor miscentur, ibidem.
καθαρίζειν pro refurgare ab ipsis peccatis, 398.
καθαρισμός an primò circa Deum versetur, 431.
Chanaan quomodo execrationi ob patris factum subiectus, 250, & seqq.
χαρίζεται ad peccata relatum satisfactionem excludit: 208: 330, & seqq.
Charitas Dei & Christi quomodo ex morte Christi pateat, 3: 31: 38: 127: 372: 437, 438.
Charitas Dei morte Christi offensa, ipsius erga nos iram exclusit, 352 & seqq. 373: 378: 395, 396.
Charitatis Dei erga nos ante conversionem & post eam qua differentia, 394: 396.
Charitatis Dei & Christi erga nos argumenta cur creberrimè inculcanda, 436 437.
Charitas Dei longè major a nobis aseritur quàm ab eis qui satisfactionis dogma urgent, 340, 341.
Chata vel Chitte cum de sacrificiis usurpatur, significat expurgare, 518.
Chitte de peccatorum expiatione raro usurpatur, ib.
Chitte de ipso Deo dicitur, ib.
Christum esse & Dei filium in perfectissima significatione idem, 2: 545.
Christus natura fuit obligatus ad legem Dei servandam, 342.
Christi doctrina non ipsius fuit, sed Patris, 323.

- Christus quid lotionē pedum docere voluerit*, 189, 190.
- Christus cur testis fidelis dicatur*, 507.
- Christus cur melioris fœderis sponsor dicitur*, 280.
- Christus Deo se pro nobis eadem non stitit*, ib.
- Christus propriè dicitur Deus*, 548, 549.
- Christus quatenus Deus Deorum dici queat*, 549.
- Christus non est Deus ille altissimus*, 279: s. 46: 548, & seqq.
- Christus quam potestatem habuerit in corpus suum*, 279.
- Christus ante mortem habuit potestatem temporales pœnas reipsa auferendi*, 121, 122.
- Christus per mortem adeptus est potestatem aternas pœnas reipsa tollendi*, 5: 33: 121, 122.
- Christus cur post resurrectionem dicatur factus seruator*, 539.
- Christus quomodo post exaltationem salutem perficiat*, 57.
- Christo cur potestatem nos seruandi Deus dederit*, 33.
- Christus quibus seruandis propriè sit destinatus*, 305.
- Christus quatenus dici possit eos etiam redemisse, qui ante ipsum in Deum crediderunt*, 106: 300, & seqq.
- Christi obedientia quomodo nobis iusticiam pepererit*, 373.
- Christus quomodo nos a peccatorum pœnis liberet*, 312.
- Christus quo iure affligi a Deo potuerit*, 142: 241.
- Christum cur imminente passione adeo angivoluerit Deus*, 25.
- Christi mortis finis, & in salute nostra &is* Vid. *Mors Christi*.
- Christi in mortem traditio duplici ratione nobis imitanda proponitur*, 464.
- Christi beneficium in morte nobis praestitum a nobis non minuitur*, 340.
- Christus quomodo dici queat ab orbe condito maculatus*, 360.
- Christus quomodo peccata nostra in cruce asportarit*, 47: 52.
- Christus cum agnus dicitur, ad sacrificia generatim alluditur*, 489, & seqq.
- Christus, cum agnus dicitur, quatenus cum sacrificiis comparetur*, 490, & seqq.
- Christo, cum agnus dicitur, liberatio ab ipsis etiam peccatis tribuitur*, 491, 492.
- Christus quomodo pro nobis mortuus*, 449, per totum cap. 9.
- Christus quatenus nobiscum ratione mortis commutatus*, 451, & seqq. 460, 461.
- Christus non fuit vice nostra mortuus*, 451, & seqq.
- Christi satisfactio*, Vid. *Satisfactio*.
- Christo non fuerunt peccata nostra imputata*, 69.
- Christus propriè non fuit punitus*, 7: 241. Vid. etiam *Pœna*.
- Christus si punitus fuisset, nostro loco suus esset punitus*, 235.
- Christus impropriè punitus dici potest*, 6, 7.
- Christi dignitas pœnis, quas luisse creditur, infinitum valorem non largiuntur*, 445, & seqq.
- Christus propriè non fuit Deo exsecrabilis*, 76.
- Christus an propriè fuerit meritis gloriæ, quam per mortem est adeptus*, 343, 344.
- Christus quomodo iram Dei a nobis auerit*, 350, & seqq.
- Christus quomodo ἰλασῆγιον dicatur*, Vid. *Propitiatorium*.
- Christus quomodo ἰλασµὸς dicatur*, Vid. *Propitiatio*.
- Christus iram Dei morte non placavit*, 350, & seqq. per totum serè cap. 7.
- Christus nusquam dicitur obtulisse aut offerre Deo sanguinem*, 524.
- Christus an fuerit stipulatus peccatorum nostrorum remissionem, si mortem subiret*, 523.
- Christi interdum duo tantum munera expressè consistuntur*, 574.
- Christus quomodo Advocatus dicatur*, Vid. *Advocatus*.
- Christus hodie Deo propriè non supplicat*, 209, 291.

rogandū qualis sit, *ſe* ſunde oriatur, *ibid*:
Deo naturaliter obedientia a nobis debetur, 142, *ſe* ſeqq:
Deus quo pacto peccatis noſtris injuriā quādam afficiatur, 142: 182.
Deus injurius, quibus afficiatur, condonandi jus habet, 143, 144.
Dei qua in toto negotio noſtro partes, 141 *ſe* ſeqq: 146.
Deus in remittendis peccatis noſtris ſpectandus eſt ut pars offenſa libera, 142 *ſe* ſeqq: 153, *ſe* ſeqq:
Deum hic ſpectandum eſſe ut Principem quomodo Socinus dixerit, 153 *ſe* ſeqq: 158, 159.
Deus in emiſione *ſe* redēſione noſtra non ſuſtinet perſonam venditoris aut captivum detinentis, ſed emtoris aut redemptoris: 411. *ſe* ſeqq: *ſe* cur, *ib*: *ſe* 429: 441: 459.
Deus quā pars offenſa eſt pœna creditor, 144 *ſe* ſeqq: 188 *ſe* ſeqq:
Deus quā pars offenſa ſua habet pœnam reipſa inſurgens, 168.
Dei cum creditore debitum remittente comparatio, ipſum quoq; pœna creditorem eſſe docet, 188, 189: 327.
Dei cum creditore debitum remittente comparatio ſatisfactionem reſellit, 325 *ſe* ſeqq:
Deus ſi ſatisfactionē requiſiſſet, ſuum recipere voluiſſet, 341.
Deus ſui ipſius cauſā peccantes punire jure poteſt, 191, 192: 195 *ſe* ſeqq:
Deus quomodo ex pœnis gloriam ſibi parat, 196.
Deus ob gloriam ſuam ſeſ remiſſis ſeſ mitigat pœnam, *ibidem*, *ſe* ſeqq:
Deus quatenus non deleſetur morte impii, 193, 194.
Deus peccatorum extremē contumacium perditione deleſtari dicitur, 194.
Deus in peccatorum remiſſione quomodo nobis imitandus, 329: 334.
Dei charitas longē major a nobis aſeritur, quā ab ſi quaſatisfactionis dogma urgens, 340.
Deus quomodo nobis morte Chriſti deſignatus dici queat, 43, 44: 402, 403.

Deus Chriſto, ſi mortem ſubeas, poſtea tem nos ſervandi promiſiſt, 44.
Deus cur non niſi per Chriſtum nos ſervare decreverit, 33.
Deus quo jure Chriſtum in mortem tradiderit, 142: 241.
Deus abſque ulla crudelitate Chriſtum pro nobis morti objecit, 342.
Deus cum Chriſtum in mortem pro nobis tradidit, nobis iratus non fuit, 352 *ſe* ſeqq: 393 *ſe* ſeqq:
Deus eandem non poſtulat, 280.
Deus neminem ſerē alterius loco puniſt 255.
Deus improbos liberos ob parentum peccata non puniſt gravius, quā ipſiſmet merebantur, 261, 262.
Deus ſub Lege perſonarum dignitatem in pœnis non reſpexiſt, 446: 450.
Deo cur ſubjectio hoſtium Chriſti adſcribatur, 476, 477.
ſiā pro cum, 535.
Diabolus quomodo acenſator dicatur, 209.
Diabolus quomodo per mercedem Chriſti abſoluitur, 112.
ſiā pro iure a Deo poſito, 104.
ſiā jus fas ſignificat, 103.
ſiā pro Vltione ſeu Nemēſi, *ib*.
Dignitas perſonæ an *ſe* quatenus pœna aſtimationem augent, 445, *ſe* ſeqq:
Diſpenſatio ſeu Relaxatio legis quid, 5: 2.
Diſpenſatori de alieno largienti quomodo debeamus eſſe ſimiles, 325, 326.
Dominum aut Deum eſſe non niſi perſonarum eſt quā talium, 448.
ſiā pro abſq; cauſa, 20, *ſe* ſeqq:
ſiā pro interdum eventum notat, 21.
Duplex eorundem Verborum in eodem loco ſenſus, 95, 96, *ſiā* etiam 75, 76.
E.
Effeſtus communis interdum unicauſa ſa inſignitē tribuitur, 138, 139.
Effeſtus

Effectus interdum cāsa per accidens
p omnis adscribitur, quā ei quae est per
se, 28: 436.

Emendatio vite conditio est ad remissi-
onem peccatorum necessaria, 53: 124,
125.

ἐν τῷ Χριστῷ pro nobis quid sit,
vid. Intercessio.

Epistola ad Epheſ: & Colosſ. parallela,
386.

Et pro quia & enim, 463.

Et Hebraum interdum dativus nota, 62.

Evangelium cur ad pietatem excitan-
dam Lege effi. actius, 288: 513.

Evangelium improbis scandalo est, 131.

Evangelii effectus praeipuum post insitam
fidem in nobis existit, 515.

In Evangelio contumacibus mortis ater-
na poena est constituta, 224.

Eucharistia cur ad mortis, non ad resur-
rectionis Christi commemorationem
instituta, 36, & seqq.

Eucharistia N. fœderis symbolum, ib.

Eucharistia nostra etiam in Christo com-
munionis symbolum, ib.

Exemplum dīverſum post inductionem
demum postulandum, 405.

Exemplum patientia Christi quomodo ad
remissionem nobis parandum perti-
neat, 124 & seqq.

ἐξ ἡλίκου καὶ δαί. vid. ἡλίκου καὶ δαί.

Exilio innocens pro nocente injuste puni-
tur, 277, 278.

Expiare quid significet, 355: 483: 497,
498: 318, & seqq.

Expiationis quae potissima significatio,
526, 527.

Expiare pro expiatum declarare, 500.

Expiare pro Expiando spargere, 517.

Expiare Deus dicitur, 356: 483: 516:
527.

Expiandi aēlioprīmō competis Deo, con-
sequenter sacerdoti & Sacerdotibus, 519:
526, 527.

Expiare Victimā vix dicuntur, sed iis
quippiam expiari, 519.

Expiação non soles tribus mactationis Vi-
ctima, sed imprimis sparsioni sanguinis
coram Deo, 516, 517.

Expiação Christo propriē competis, 520:
in Expiando Christus partim Deo partim
Sacerdoti similis, 483: 519.

Expiação aliter sanguini Christi aliter
Deo tribuitur, 507, 508.

Expiação quomodo sacrificio Christi tri-
buatur, 473, & seqq. 500, & seqq.

Expiação magis competis iis, quae mortem
sunt consequuta, quam morti soli, 520,
521. 526, & seqq. 535, & seqq.

Expiação in cælis a Christo peragi simpli-
citer dici potest, 526, & seqq. 535, &
seqq. quo pacto, 576, & seqq.

Expiação quomodo in cruce facta dici
possit, 525, & seqq.

Expiação cur mortis Christi apertius tri-
buatur, quā iis, quae illam sunt conse-
quuta, 520, 521.

Expiação Christi quatenus post insitam
demum fidem in nobis effectum habe-
at, 515.

Expiationis neglectus sub Lege graviter
puniebatur, 481.

Exsecratio Legis quid, 30: 75.

Exsecratio pro eo, quod exsecrationis po-
ena aliās esse solet, 75: 251.

Exsecrari Deum innocentem non potest
511.

F.

Facta Deo grata hostia dicuntur, 530.

Ferre peccatum pro Asferre, 45, 46: 56-
& seqq.

Ferre peccatum pro afflictionem peccati
occasione sustinere, 45.

Fides cui salus adscribitur, non uno mo-
do sumitur, 414, 415.

Fides, quam salus proximē consequitur,
quantam, 4: 32: 53: 514, 515.

Fides satisfacta qualem dīvinorum man-
datorum obedientiam in se comprehen-
dat, 32: 110, 111.

Fides cur operibus Legis opponatur, 32.

Fides nunc a confessione distinguitur
nunc eam in se complectitur, 138, 139.

Fides satisfacta non est credere Christum
esse mortuum ad Deum placandum, 118.

Fides eorum, qui ante Christum iustifi-
cati fuerunt, & nominatim Abrahami
quantam, 108, & seqq.

Fidei Christianorum, & eorum qui ante Christum vixerunt, differentia, 110. Vid: etiam 512.
Fidei cur justificationem Paulus tam crebro tribuat, 32.
Fidem predicare non est sacerdotium, presertim Leviticorum, 512.
Fidei iustiores pro reo multum solventes propriè non puniuntur, sed ipse reus, 270, 271.
Figurate dicta saepe longè præstant iis, quæ propriè, 424, 425: 147.
Filius Dei quæ modo ii dici queant, qui nondum in Christum credunt, 470.
Fædus novum quomodo antiquo perfectius, 501, 502, 512, 513. ratione promissorum quomodo ab eo differat, 30, & seqq:
Fæderis novæ remissio peccatorum maxime propria, ibid:
Fæderi novæ cur inscriptio legis divina in cordibus nostris tribuatur, 501, 502.
Fædus novum cur Christi sanguine sanctum esse dicatur, 29, & seqq:
Fædera olim pecude caesa sanciebantur, 29

G

Generatio arguit indididuum corruptionem, 81.
Grotii insignis in hoc negotio error, & cæterorum veluti fons, 146, 147: 188, 189: 327, 328.

H

Hiphil conjugatio apud Hebræos non semper duplicem actionem significat, 62.
Hircus emissarius non suis punitus, 65, 66:
Hirci emissarii figura ad Christum accommodata, 47.
Homicidium cur inter contractus posuerit Aristoteles, 182.
Homo quomodo ad incorruptibilitatem creatus, 89.
Homines quatenus injuriâ affici, & jussu in pena habere queant, 147: 152, 153.
Homini an aut quatenus jussu aliquod respectu Dei competere queat, 148.

I

Ieroboami familia ob patris scelera punita, non suis innoxens, 254.

ἱλάσκειν pro expiare, 356, & seqq:

419, 420.

ἱλάσκειν cur de expiatione usurpetur, 356: 360.

ἱλάσκειν pro propitium se exhibere, aut remittere, 355, & seqq:

ἱλάσκειν nunc cum præpositione nomen regis, nunc sine ea, eodem sensu, 358 & seqq:

ἱλασμός quomodo dicatur Christus, 351 & seqq:

ἱλαστήριον pro operculo arce fæderis, 354.

ἱλαστήριον quomodo Christus dicatur, vide Propitiatorium.

Imago Dei in homine qua in re potissimum consistat, 82, 83.

Imago Dei cur viro peculiariter tribuatur, cum semina etiam competat, 83.

Impius quænam in scriptis literis dicatur, 89.

Improbis animi hominibus doctrina & mors Christi scandalum est, 131, 132.

Impunitus num semper licentia fenestram aperiat, 287.

Imputare peccata ambiguum, 396.

Imputatio alieni delicti in quo consistat, 263 confer cum 244.

Infantes non puniuntur, 243: 291: 297, 298.

Infirmis Pontificum Leviticorum quid in Christo respondeat, 478.

Injuriaratio qua in re consistat, 172 & sequentibus.

Injuria grævis unde assumenda 174, 175.

Injuria non feris, sed domino per eos fieri censetur, 143: 147.

Injurias, quibus afficimur, Deus condonare pro arbitrio potest, 143, 144.

Injuria omnium ultimò in Deum redundant, 143.

Injurias nostras quomodo Deo committere debeamus, 208.

Injuria, quæ cernitur in pena innocentis quod fundamentum, 236, 237: 241: 260, 261.

Injuriam veterem ferendo interdum sitis novam, 285.

Injuria cur agrè condonari soleant, 334.

Innocens duobus modis dicitur, 248, 249.

Innocens

Innocens affligi certis ob causas sine iniuria potest, 237: 241: 243: 248.

Innocentibus quas afflictiones imponat Deus 243: 249.

Innocens iure puniri nunquam potest, 236. per totum ferè caput 4.

Innocentis afflictione potest puniri ipse n. cens, 236: 243: 290: 291: 296, 297.

Innocenti imputare alienum delictum cur injustum, 244: 269.

Innocentibus cur aliena peccata imputari interdum soleant, 244.

Instantia, *vid.* Exemplum diversum.

Intercessio quam sacerdos pro propria, 542, 543.

Intercessio Christi iam exaltati improprie ita dicitur 209: 360, 361: 397: 542: quid sit, 542.

Intercessionis vox cur Christo accommodetur, 209: 360, 361.

Iosephi de statu primorum hominum ante lapsum sententia, 91.

Ira quid, 144.

Ira causa propria qua, 176.

Ira laes. primò compesit, 144, 145.

Ira qua natura sua iusta, 145: 160.

Ira di. *vid.* quid, 144, 145. ab humana quomodo differat, 145.

Ira di. *vid.* non sunt mortis Christi causa, 8, 9: 287.

Ira di. *vid.* & charitas morte Christi nobis, offensa, se mutuo tollunt: *vid.* charitas.

Iram di. *vid.* quam quomodo. a nobis advertat Christus, 350.

Ira di. *vid.* ipsos peccatores ad penam vocat, 287.

Iudex in sua causa an quispiam esse queat, 149: 161.

Iudex idoneus in sua causa cur nemo censetur, 265.

Iudicare & iustificare an Reclorum proprium, 148, & seqq. 161: 210, 211.

Iudicare & iustificare compesit Deo ut par sit offensa libera, 150 conf. cū preced.

Iudicium pro afflictione, qua pena similis, 69, 70.

Iurisdiclio quatenus Reclorum propria, 210, 211.

Iurisdiclio, qua Deus in remittendis pec-

catis utitur, non est Reclorum propria, ibi lws & libertas arte inter se connexa, 148: 169.

Ius domini & crediti nunc laxius, nunc angustius sumitur, 200.

Ius domini & crediti an per se expetibile, 192.

Ius quod Deus ad penam repetendam habet, est ius crediti, & domini laxius sumit, 190.

Ius suum consequi potest quispiam per magistratum, etiamsi id ipse non postulet, 206.

Iusticia pro aequitate qua rigori opponitur, 103.

Iusticia pro fidelitate, 91. 96, 97: 351.

Iusticia pro beneficentia, 103.

Iusticia pro eo, quod alias iusticia pramiū est, 72, 73: 125.

Iusticia, qua eadem re. *vid.* tudio, quod officium, 197, 198.

Iusticia Dei pro iustificatione a Deo profecta, 97.

Iusticia di. *vid.* a morte Christi demonstrata, quam sit, 6, 7: 91, & seqq.

Iusticia Recloris quatenus requirat, ut leges positivas a se latus servet, 295.

Iusticia quam in puniendo patres, 93: 98. 100: 179.

Iusticia quando a rectoribus postulet, ut puniant, 199.

Iusticia Deum non impellit ad respiciendum etiam peccata puniendam, 97, & seqq. 292, 293.

Iusticia Deum impellit ad contumaces puniendos, 98, & seqq. 198, & seqq.

Iusticia seu re. *vid.* tudio interdum ad servatur, de iure suo cedere, 297 & seqq.

Iusticia sal. *vid.* a Christus loco nostro puniri non potuit, 93, 94.

L

Laesio ratio qua in re consistat. *vid.*

Iniuria

Laeso quomodo is actibus vitiosis abhaerent, qui suā naturā ad eum tantum spectant, qui eos committit 18, & seqq.

Laesi quatenus proprie censentur, 173: 147: 157.

Laesus is etiam censetur, in quem facinus

Tantum est tentatum, 171.
Lasorum varia genera, 147.
Lasus cuiuslibet abest aliquid per alterum, 171, & seqq. & quidnam, 173, 174.
Lasus cuius debetur compensatio, 171, & seqq.
Lasus naturaliter pœna debetur, 145. 157. 159, 260, & seqq.
Lasus accusatorum partes in s. lit. tribuntur, 208, 209.
Legislator & iudex quomodo in absolvendo & damnando tum convenient, tum discrepent, 155, 156.
Lex aliqua quando manere dicatur, 223.
Lex cur Gratia opponatur, 107.
Legis magis proprium damnare quàm Evangelis, 129.
Lex perfectam obedientiam postulavit, 31, 32.
Legis totius cur fiat reus, qui unum præceptum violare audeat, 480, 481.
Legis in pietate hominibus inferenda imbecillitas unde, 113.
Lex mysticè vitam immortalē perfectè obtemperantibus promittebat, 30.
Lex Mosaica literaliter sumta an tantum instrumentum politica Iudaica, 479.
Lex moralis Mosaica & lex natura inter se similes, 219.
Lex Mos. & maledictionis comminatio, in ea comprehensa ad solos Iudaos propriè pertinuit, 217, 218.
ad Gentes quomodo accommodari queat, 218. & seqq.
Legis comminatio sub N. Fædero non relaxata tantum, 220, & seqq.
Legis comminatio sub N. F. abrogata, 219: 227, 228.
Legalis comminatio morte Christi non stabilita, sed antiquata, 231, 232: 289.
Lex quatenus hodie durare videatur, & omnes mortis aeternæ reos peragat, 219, 220: 228, & seqq.
Legi quomodo impii adhuc censeantur obnoxii, 229, 230.
Liberalitatis & Beneficentiæ vox promiscuè usurpatur. 325, 336.
Liberalitatis vox fac: literis inusitata, 336.

Liberalitatis duplex significatio, 200.
Liberalitas cur magis propriè circa impensas versetur, ib.
Liberalitas latius sumta etiam in pœnis condonandis cernitur ib. & seqq. 331. 336.
Liberalitatis & mansuetudinis in pœnis omittendis discretio, 202.
Liberationis ab obligatione quinam modus ad remissionem peccatorum nostrorum pertineat, 317, 318.
Liberos innocentes ob parentum peccata Deus non punit, 243: 246: 249, & seqq.
Liberi mali ob parentum peccata puniuntur, 249, & seqq.
Liberi mali ob parentum peccata non puniuntur gravius quàm ipsi mererentur, 261, 262.
Liberi malis Deus interdum propter piæos parentes parcit, 249.
in Liberis Deus parentes sæpe punit, 243. 243: 250. & seqq.
Libertas & jus arctè inter se connexas, 148: 169.
Libertas naturalis legibus restringi solet, 167.
Libertas in remittendis pœnis absque aliena concessione dominium arguit, 210.
Locutiones a scriptura aliena, quibus satisfactionis dogma solet explicari, 348, 349.
λύτρον propriè quid, 408, & seqq. 415. & seqq.
λύτρον & λύτρεσις cur ad liberationem & captivitate propriè pertineat ibid.
λύτρον interdum impropriè sumitur pro eo, quod liberationem parit, 420, & seqq.
λύτρον etiam id dici potest, quod ad liberandum neminem propriè movet, 417, 418.
λύτρεσ impropriè dicti effectus primum versari potest circa captivum, 428, & seqq.

λύτρον

λυτρεν cur Christus impendisse di-

catur, 414: 421: 428.

λυτρενδῖ pro liberare simpliciter,

406, 407.

Lustrare an idem, quod λυτρεν,

418, 419.

Lustrare an significet liberare per penā

succedaneam, 419.

Lustrare an idem quod placare, ib.

Lustrationis modi quidam inter Esni-
cos usitati, ib.

M.

Macratio Victimā non est ipsa oblatio,
533, 534: 541.

Macratio Victimarum, sacerdotum non
prorsus suis propria, 533, 534.

Magistratus non laevis penam non nisi
laesi nomine iure potest exigere, 204, &
seqq.

Magistratus fontem potest punire etiam
in scio eo, cui penae debetur, 204, Vid.
etiam Reflores.

Manere dicitur etiam id, quod in poste-
rum durat, nulla habita ratione tempo-
ris antecedentis, 225, 226.

Manuetudinis & liberalitatis in panis
omittendis discrimen, 202.

Mediatoris vox s. litterarum serè propria,
444.

Mediatoris vox quid in s. lit. significet,
442.

Mediatoris cuiusvis non est redimere,
442, 443.

Mediator quatenus redimere queat, ib.

Mediatoris inter Deum & homines offi-
cium non est, hominum vice apud De-
um fungi, 444.

Mediat ris an sit reconciliare ibid:

Mereri quid sit, 239.

Meriti in pramiis & panis diversa ratio,
99: 239.

Mereri primum apud Deum proprie ne-
mo potest, 98, & seqq:

Mereri penam alterius, & ad eam im-
pelleret differunt, 238, 239.

Mereri penam alterius an peccato suo
quispiam possit, aut quatenus, vide pec-

cata.

Merui pena minus ad pietatem mox
quam spes pramiis, 288.

Ministerium a beneficio quid differas,
344.

Miraculis Christi cur remissio peccatorū
aut resurrectio nostra non adscribatur,
120.

Miraculorum Christi quatenus ad nos re-
dimendos, 414, 415.

Misericordia Dei cur tam crebrò in s. lit.
commemoretur, 285.

Misericordia an proprietas in Deo natū-
liter residens, 284, 285, quid sit, ibid:

Misericordiam dicimus ut experiamur,
quid in nobis requiratur, ibidem.

Mors diversa significationes, 80, & seqq:
Mors pro afflictionibus gradibus, aut varia
misera, 80: 83, 84.

Mors naturalis quae, 81.

Mortem an subituri fuissent homines, si
non peccassent, 80.

Mors hominis non semper penae rationem
habet, 77, & seqq:

Mors vere prior, penae ipsorum non est, ibi:

Mors cur pii etiam contingat, 78:

Morte temporaria nonnulli puniuntur a
Deo, qui servabuntur, ibidem.

Mors quomodo occasione peccati alieni
extra penae rationem possit alicui eveni-
re, ibidem & seqq:

Mors quomodo ex Adam delicto in nos
manaret, 79.

Mors aeterna in redemptionis nostra meta-
phora non cōsideratur ut debitum, 459.

Mortis Christi nomine interdum com-
prehenduntur omnia, quae salutis no-
stra causa ab ipso vel in ipso facta sunt,
22, 23. interdum ea inprimis, quae mor-
tem fuerunt consequuta, 133: 139.

Mors a Christo nostra causa primò fuit
suscepta, 37, 38.

Mors Christi quam necessaria nobis fue-
rit, 82, 283.

Mors Christi anteorum causa si suscepta,
qui ante ipsum vixerunt, 108: 202, & seqq:

Mors Christi car sola expresse dicatur su-
suscepta propter peccata, 139, 140. Vid: esi-
am 26, & confer cum precedentibus.

Mors Christi causa legitima seu juridica nulla præter Dei ac Christi voluntatem 20. 296. 297.

Mors Christi cur tam crebrò in salutis negotio commemoretur, 27. & sequentibus, 38. 39.

Mors Christi finis, & in salute nobis parienda via, 1. & seqq: 43. 44. 91. & seqq: 131. 132. 282. 308. 339. 340.

Mors Christi via quomodo perpetua, 425.

Mors Christi via salutifera est manifestata, 438. 439.

Mors Christi via salutifera sine resurrectione non apparuisset, 132. 139. 434. & seqq: 527. 528.

Mors Christi, & ea quæ sunt consequuta, sibi mutuò robur largiuntur, 132.

Mors Christi cur resurrectionis mentionem libenter adjiciant Apostoli, 132.

Mors Christi sancitum est fœdus novum, ejusq; promissa, 1. & seqq: 29. & seqq: 40. & seqq:

Mors Christi unã versã ejus doctrina confirmata est, 2. 119. 128. 132.

Mors Christi etiam per se doctrinam ipsius & salutem in ea promissam confirmat, ib: & 427. 428. 433. & seqq:

Mors Christi quantum in confirmando fœdere N. salutisq; via martyrum morti præstat, 41. 41: 283. 464.

Mors Christi remissionem peccatorum imprimis demonstrat, 3. 28. 31. 119. 120.

Mors Christi interueniente salutis via est initiata, 2. 34. 35. 41. 282. 283.

Mors Christi iusticia Dei demonstrata, 6. 7. 91. & seqq:

Mors Christi quomodo tum ipsius, tum Dei erga nos charitatem ostenderit, vid: Charitas.

Mors Christi cur remissio peccatorum tam crebrò tribuatur, 27. & seqq: 114. 115. 120. 130.

Mors Christi cum remissione peculiarem habet conjunctionem, 28. 29. etiam propinqua ejus causa est, 129. 130. 428. 432. & seqq:

Mors Christi ad pariendam nobis remissionem via, 1. & seqq: 29. & seqq: 131. & seqq: quoniam via ejus hac iure

maxima, 137.

Mors Christi ius quoddam nobis dedit ad remissionem, 4. 43. 117.

Mors Christi Deus ad promissa sua præstanda nobis quodammodo deus inquit est, 4. 43. 44. 117. & seqq:

Mors Christi quatenus dici queat modis: Deum ad nos a pœna liberandos, 403. 407. 408. Vid: etiam 43. 44. & 428. 429. 470.

Mors Christi quomodo expiatio tribuitur, 525. 527. & seqq:

Mors Christi quorum peccatorum expiatorum causã propriè fuerit suscepta, 308.

Mors Christi ea tribuuntur, quæ nobis fœderis propria, 230. & seqq:

Mors Christi abrogatum est fœdus antiquum, 4.

Mors Christi non fuit suscepta ad stabilendam auctoritatem legis Moisaica maledictionem peccantibus comminantis, 231. 232. 289.

Mors Christi Iudæi ab execratione Legis liberati, 4. 35. 231. 232.

Mors Christi quomodo abrogata leges ceremoniales, 4. 382. & seqq:

Mors Christi quomodo Gentes cum Iudæis conciliatæ, ibid:

Mors Christi reconciliata inter se cœlestia & terrestria, 4. 384.

Mors Christi adducimur ad fidem & pietatem, 4. 5. 52. 541. 129. & seqq: 286. 316. 463.

Mors Christi an obsecrum ejus fidei, quæ salus proximè consequitur, 514. 515.

Mors Christi quosnam a fide absterreant, 131. 132.

Mors Christi difficilimarum virtutum exemplum nobis exhibet, 5. 40.

Mors Christi interueniente Christus factus est misericors Pontifex, 3. 5. 6. 32. 33.

Mors Christi conditio fuit ad potestatem nos sancti obinendam necessaria, 23. 121. 402. 520. 527. 528.

Mors Christi sacrificium voluntarium perfectum, 472. 529. & seqq:

Mors Christi non est oblatio expiatoria perfecta, de qua in Epist. ad Hebr. sed ad eam

eam preparatio, ibid:
Mors Christi quatenus sacrificium expi-
atorium dici queat, 472.
Mors Christi quomodo redemptionis pre-
tium, Vide Redemptionis pretium.
Mors Christi cur cum morte testatoris
conferatur, 33: 118.
Mors Christi an pars fœderis Noſi dica-
tur, 524.
Mors Christi finis non fuit retributio eo-
rum, que homines merebantur, 111.
Mors Christi pœna propriè dicta non fuit,
7. Vid: cap: 4. §. 6.
Mors Christi quatenus pœna similis, 7:
67, & ſeqq:
Mors Christi quomodo παράδει-
γμα dici queat, 68, & ſeqq: 279.
Mors Christi odium Dei adſerſus pecca-
tum, & ſceleritatem ejus citra pœna ra-
tionem offendit, 69, 70: 232.
Mofes cur λυτρωτὴς dicatur, 413,
Mofis cum Chriſto ratione redemptionis
comparatio, ibid: & ſeqq:
Mofere Deum ad liberandum a pœna, &
ei ſatisfacere logè dīverſa, 401: 415, 416.
Mulcta, Vid: pœna pecuniaria.
Mundare pro mundum declarare, 505.
Mundus pro mundo futura, 540.

N

Niggas pro Opprimere, 63.
Nomen pro Virtute, poteſtate, dignita-
te, 347.
Noſatio quid, 320.
Noſum fœdus, Vid: Fœdus.

O.

Oblationis vox ambigua, 532.
Oblationis nomen quid propriè ſigni-
ficeſ, 541.
Oblatio ſub lege non cenſebatur in ma-
ſtatione peragi, 533, 534-543.
Oblatio & θυσία quatenus eadem, &
quatenus dīverſa, 532, & ſeqq:
Oblatio quibus rebus abſolveretur ſub le-
ge, 543.
Oblatio ſacerdotum erat propria, 533,
534.
Oblatio Chriſti expiatoria perfeſta in
cruce non fuit peracta, 131: 472.

Oblatio Chriſti expiatoria perfeſta in cœ-
lis peracta, 472: 476: 487: 529, & ſeqq:
541.
Oblatio Chriſti cur ſemel facta dicatur,
540. & ſeqq:
Oblatio Chriſti quatenus perpetuò du-
ret, 541, 542.
Obrogatio quid, 221, & ſeqq: latiùs pa-
ſet quàm relaxatio, 222, 223.
Obſidum conſenſus an olim in pœna ſpe-
ſtatum, 273.
Odiū Dei adſerſus peccatum citra pœ-
na rationem ex morte Chriſti paſuit, 69,
70: 232: 286.
Odiſſe di ſur Deus eos, quos minùs di-
ligit, aut ita iracūdi, ac ſi odiſſet, 251.
Offenſa pars. Vid: Laſus.
Omnes aut Omnes homines, pro omni-
bus hominibus certorū temporum, 302.
Opera Legis quid Paulo ſignificent, 32:
110: 391, 392.
Oportet quàm ſim habeat, 310.
Origenes redemptionis noſtra pretium di-
abolo vult eſſe perſolutum, 337.
Πάρεσις remiſſionem ſignificare
potest, 105.
Pars offenſa, Vid: Laſus.
Participia præterita junſta verbis præte-
ritiſ ſim interdum habent præſentium:
535, & ſeqq:
Participium ὄντες interdum in præte-
ritum reſpicit, 368.
Pæſchalis viſtīma promiſcūè poterat eſſe
agnus ſcil hœd: 35, 490.
Pæſchalis viſtīma quæſum primò fuerit
iñſtituta, 490.
Pæſchalis viſtīma an fuerit expiatoria,
490, 491: 496.
Paulus pro Gentibus patiens propiùs quàm
alii Apoſtoli ad Chriſtum accēſſit, 467.
Pax pro bono & felicitate, 67, 68.
Pax inter nos & Deum fidem noſtram
conſequens, quanam, 394, 395.
Peccatorem puniri par eſſe, quo ſenſu
ſerum, 212.
Peccatum a Delicto nunc diſtinguitur
in Lege, nunc id ſub ſe comprehendit,
490.
Peccatum pro afflictione pœna ſimili, ib:

C c c c

Peccatum

Peccatum & **Peccator**, pro eo, qui peccati occasione affligitur, aut instar peccatoris tractatur, 72, & seqq:
Peccatum cur vocetur *victim*a pro peccato, 73.
Peccatum hominis est, non manus, 266.
 à **Peccatis** quomodo nos retrahat Deus, 286.
Peccata non semper Deum ad iratum nobis reddunt, 395.
Peccatum ferre, aut portare, vid: Ferre, & Bajulare.
Peccata nocumentum ipsum propriè merentur, non formam pœna, ei adhaerentem, 240, 241.
Peccata eum ipsum ad pœnam obligant, qui ea commisit, 296: 317.
Peccati alieni nemo nisi suo delicti sit particeps, 244, & quomodo 239.
Peccata aliena innocenti aut iustificato non imputantur a Deo, 78.
Peccata aliena quomodo cupiam impotentur, 244: 263: 268.
Peccata propria aliter quàm aliena divinarum pœnarum sunt causa, 261.
Peccata aliena possunt impellere ad alium puniendum 238, & seqq: 242, 243.
Peccata aliena an & quatenus pœnam cuiuspiam mereri queant, 338, & seqq:
Peccata nostra fuerunt causa impulsiva mortis Christi 10: 15, & seqq: 36: 139, 140.
Peccata qualem si Veteris fœderis expiari non poterant, 307, 308.
Peccata quomodo & cur ante Christum Deo transmissa, 101, 106.
Peccatis non omnibus mortis violenta pœna in lege fuit constituta, 479, & seqq:
Peccata eliso brachio commissa in re peccatoris sub lege erant luenda, ibid:
Pelagi & **Celestii** de mortis necessitate error, 90, 91.
Per pro cum, vid: *Idè*.
Perduellium liberi innocentes an jure puniantur, 278.
Piare quid propriè significet, vid: Expiare
Piandi vox cur de pœnis etiam usurpetur, 498.
Pœna à remissionem peccati necessaria,

53: 124, 125.
Pietas propria plus apud Deum valet ad impunitatem, quàm aliena impietas ad pœnam, 249.
Placatus simus esse potest, qui tamen non amet ardentem, 397.
Placatus simus quo pacto dici potuerit Deus ante Christi mortem, 393, & seqq:
Placari quis potest absque satisfactione, 440, 441.
Poculum Eucharisticum cur dicatur Testamentum, 37.
Pœna quid. 7: 180. quid eam propriè constituat, 249: 244: 263: 268.
Pœna omnis est compensatio laxè sumpta, 171.
Pœna & afflictio quid differant, 248.
Pœna & vindicta an & quomodo differant, 177, 178.
Pœna non aequaliter de suis speciebus dicitur, 178, & seqq:
Pœna quatenus in bestias cadat, 64.
Pœna propria causa laeso 172, & seqq: 180, & seqq: 194:
Pœna iusta quæ, 270.
Pœna non potest infligi alio jure, quàm eo, quod ex delicto oritur, ib: & seqq: 248: 269.
Pœna cur infligi nequeat jure dominii quod quis ante delictum habuerit in puniendum, 246- 247.
Pœna natura non postulat, ut is, qui puniatur, eam sit meritus, 244.
Pœna forma obstat, quominus innocens jure puniri queat, 257, & seqq: 263.
Pœna ob aliena peccata cupiam infligi & quatenus jure queat, 241, & seqq:
Pœna potest quis esse obnoxius, etiam si ea lege non sit constituta, 212: 223.
Pœna quæ norma, 175: 184.
Pœna quantitas a natura definita, 183, & seqq:
Pœnam inaequalitas in eodem delicto unde, 184.
Pœna modus sive qualitas pro arbitrio definitur, 184, 185.
Pœna alicui debetur, 179, 180: 203, & seqq:
Pœna debetur naturaliter parti offensa vid: *Lasus*.

Pœna debetur Deo ut parti offensæ, 144, & seqq:
Pœna quomodo laeso persolvitur queat, 174, 175.
Pœna non protinus persolvitur iis, apud quos sed quorum nomine exigitur, 203, 204.
Pœna fines quinam 159, 160: 174: 190, & seqq:
Pœna nō omnis utilitatis communis causā est, 145, 146: 169, 160: 188, & seqq:
Pœna qua talis, utilitatem ejus, qui puniatur, non spectat, 178: 248.
Pœna non proponitur a puniente premiū, 218.
Pœna Deo sui ipsius causā licet exigere, 191, 192.
Pœna quinam fines ad Deum spectantes, 105, & seqq:
Pœna nonnāquam compensari censetur damnum fructū sumum, 175: 185.
Pœna debetur cur in heredem non transcat, 185, 186.
Pœnam a fonte exigere iusticia per se ac simpliciter non cogit, 99.
Pœna cur in optimis Rebusq: non constituantur quibusq: peccatis, licet gradibus. 181, 182.
Pœna estimationem an & quatenus persona dignitas augeat, 44, & seqq:
Pœnam corporalem cur alterius loco dēre solvere nemo queat, 267, & seqq: 317.
Pœnam corporalem Deus ab altero alterius nec exigit, nec exigi permittit, 255, & seqq: 289, & seqq:
Pœna corporali alterum alterius loco asficere lege aut consuetudine non est receptum, 267, & seqq:
Pœna capitale pro altero subire quando licitum, 75.
Pœnam pecuniariam cur quis alterius loco solvere possit, 271: 317.
Pœnam pecuniariam solvere potest is, qui ipsemet non punitur, 270, 271.
Pœna aliena quomodo quis sint particeps, 239: 242.
Pœna Christo infligenda nulla fuerunt legitima causā 285, & seqq:
Pœna peccatorum nostrorum Christo non sunt infligenda, 272: 36, & seqq: & id: cap:

4, 5, 6, scilicet integra:
Pœna, quam Christus sustinuisse creditur, no fuerunt meritis nostris aequales, 445.
Pœnarum divinarum ante Christum exemplā manifestissima, 106, 107.
Pœnas æternas cur Deus olim quibusdam non remisit, quibus temporarias, 298.
Pœna æterna nemini nisi per Christum a Deo ipso remittuntur, 300.
Pœna metu a peccando minus advocantur homines, quam spe præmii, 288.
Pœnalia benignius interpretanda 215.
Pœnitentia, & id: Emendatio vite.
Pœnitentiam primò prædicarunt Christus & Apostoli, 380.
Posteri mali ob parentum peccata puniuntur, 249, & seqq. & id: Liberi.
Potestatis Christi, suprema & in confirmandis N. fœderis promissionibus, 4, 5.
Potestatem in corpus suum qualem habuerit Christus, 279, 280.
Potestatem in corpus nostrum qualem habeamus, ib.
Precognoscere pro anti approbare aut constituere, 306.
Premio cur præter meritum quempiam asficere liceat, pœnā non liceat, 268, 269.
Premium quomodo benemeritis liberis solvatur, 268.
Prestantia Dei an eandem prorsus in ipso vim habeat, quam rei existentia, 320, 321.
Prestantiora sape sunt ea, quæ figuratè quàm quæ propriè aliquo nomine appellantur, 478.
Pretium propriè dictum quid, 425.
Pretium pro impendio simpliciter in re aliquam factū, 421.
Pretium pro nobis impensum figuratè ita dicitur, 421: 30. & id: etiam Redemptionis pretium, aut λύτρον.
Pretiosum interdum opponitur corruptibili, 425.
Princeps injurias suas liberè potest condonare, 153, 154.
Principes quatenus injurias subditorum remittere queant, 161.
Præstatum laesi cur non sen per Rectorem possint obligare ad puniendum, 169.

Pro, cum respondet Græco ὑπὲρ,
an causam impulsivam aliquando si-
gnificet, 13, & seqq.

Pro nobis mortuum esse Christum
quid sit, 450. per totum cap:9, in primis
pag: 466, 467: 470.

Pro altero mori quis potest, qui tamen
pro eo non satisfaciatur, 464, & seqq.

Pro alius animas ponere nos quoque de-
bemus, 464: 467.

Pro alius mori, quatenus Christo propriū,
aut cum aliis commune, 465, & seqq.

Pro Genibus cur passus dicatur Paulus,
ibid.

Pro altero animam ponere, an necessa-
riū commutationem significet, 468.

Promissū Dei libertati ipsius aliquo modo
restringitur, 245.

Pro peccatis causam finalem notat, 11,
& seqq.

Prop:ratio quomodo dicatur Christus,
351, & seqq.

Propitiatorum cur dicatur Christus, 109:
312: 353, & seqq: 361, & seqq.

Proprietatum Dei effecta naturalia cir-
ca objectum suum necessaria, 284: 283.

Proprium in s. lit. sape idem quod suum
447.

Propria significatio in dubio an semper
sequenda, 410.

Propria significatio cur in dubio sequen-
da, ib.

Propter propter, 347.

Propter nomen alicujus quid in s. lit:
significet, 347, 348.

Propter peccata simpliciter significat
peccatorum causam, 17, & seqq: 239.

Propter peccata potest etiam finem mo-
tate, 10, 11.

Punire cui primò competat, 158, 159:
163: 166, 167.

Punire quatenus Rectioribus competat,
147.

Punire possunt Rectiores etiam quā laesi,
159, & seqq: 190, & seqq.

Puniendi ius quatenus ademptum priva-
tis, 167.

Puniendi ius cur a privatis ad rectores
translatum, 163, & seqq.

Punire rem suam quā talem nemo pos-
test, 246, 247.

Puniri ob peccata & plenè pro iis satisfaci-
ere differunt, 8: 18.

Punire peccata nostra quatenus Deo
ἀδ' ἰαφ'ορον, 292.

Puniri ob alterius delictum, & puniri
loco alterius differunt, 255: 269.

Puniri quis potest eodem actu cum ob sua-
tum ob aliena peccata, 242: 250: 261,
262: 291.

R.

Rati habitio mandati vim habere solet,
204.

Rationi adversa stituuntur interdum e-
tiam a doctis aut aliqui prudentibus,
276, 277.

Reconciliandi verbum duplicem quodam-
modo significationem habet, 368: 390.

Reconciliari alicui, & eundem in gra-
tiam recipere differunt, 379.

Reconciliari alteri is dici solet, qui ani-
mosuerat offenso, 366.

Reconciliati nos dicimur Deo, non Deo
nobis, 363, & seqq:

Reconciliatio nostra cum Deo in conver-
sione nostra ad ipsum consistit, 134:
367, & seqq: 391.

Reconciliatonis vox emphasin habet, quā
caret vox Conversionis, 370, 371.

Reconciliatio quo sensu dici queat con-
versione prior, 368, 369.

Reconciliatio an aut quatenus duplex,
134: 374: 377.

Reconciliatio hominum cum Deo, cum
angelis, aut inter se, cur morti Christi
tam libenter adscribitur, 39: 230, 231:
369, 370.

Reconciliatio an soli morti Christi tribu-
atur, 134.

Reconciliatoris non est plenè pro altero
satisfacere, 397.

Reconciliatio etiam per Apostolos facta
est, 135: 374: 377.

Reconciliatio Iudeorum & Gentium in-
ter se quomodo per mortem Christi facta
vid: Mors Christi.

Rectorum diversitas, & potestas iniqua-
lis, 168.

lis, 168.

Reclor quatenus ad leges positivas a se
latus servandas obstringatur, 295.

Recloribus quatenus conveniat pœnas
infigere, *Sic*: Punire.

Reclores cujusvis læsi causam possunt su-
scipere, 147: 162: 204.

Recloribus jus aliquod in pœna acquiri-
tur subditorum injuriis, 187, 188.

Recloribus cur interdum liceat remit-
tere de pœna in diti a parte læsa, 169: 187,
188.

Redemptionis vox in *sf*: lit: longè frequen-
tius improprie sumitur quam proprie,
410.

Redemptio pro expiatione, 405, 406.

Redemptionis nostra per Christum triplex
significatio, 427.

Redemisse quatenus nos Christus in *pr*-
mi dicatur, 415.

Redemptio exponitur peccatorum remis-
sio, 412.

Redemptio nostra & pretium illius improp-
rie dicuntur, 318: 411, & *seqq*: 442.
quatenus improprie, 430.

Redemptionis voce cur de liberatione no-
stra libenter utantur *sf*: littera, 435, &
seqq:

Redemptio transgressionum pro liberatio-
ne a transgressionibus absque vera fi-
tisfactione, 307: 404, & *seqq*:

Redemptio per mortem Christi facta sa-
tisfactionis dogma non demonstrat, 401,
& *seqq*: per totum ferè cap: 8.

Redemptio cur tam crebrò mortis Christi
tribuat, 39: 232, & *seqq*:

Redemptio nostra an alii etiam rei præter
mortem Christi tribuat, 432, 433.

Redemptionis pretium cur Christus in
mortem datus dicatur, 414: 421, 422:
428.

Redemptionis pretium cur Christus poti-
us aut anima ipsius quàm mors in *sf*: lit:
dicatur, 417.

Redemptionis nostra pretium si proprie ita
disceretur, Deo fuisse persolvendum 318.

Redemptionis nostra pretium non fuit
Deo persolutum, *ib*: & 411, & *seqq*:

Redempti e cujus manibus censamur,

411, 412: 429: 441: 459.

Redemptionis dies cur vocetur dies ulti-
mus, 413.

Redimere aliquem & as alienum pro eo
dissolvere differunt, 441.

Regimen heri & dominium ipsius in ser-
vos ratione tantum distincta 142.

Regium Christi munus & sacerdotium
arbitrariè inter se cõnexa, 543, & *seqq*:

Regiũ Christi munus a sacerdotali quo-
modo distinctum, 543, 546.

Rege peccante quando subditi punian-
tur, 243.

Relativum interdũ non refertur ad an-
tecedens proximum, 347.

Relaxatio legu quid, 222.

Relaxare legem quatenus imperii pro-
prium, 295.

Religio an funditus perisset, nisi Deus
mortis aeterna pœnã credentibus remit-
tere decrevisset, 233.

Remissio quid, 313, & *seqq*:

Remissio cum quaeris vera solutione pu-
gnat respectu earundem debiti partiũ,
313, & *seqq*: 317. *Sic*: etiam 208.

Remissio peccatorum quid, 113.

Remissio peccatorum quot modis dicatur,
ib: & *seqq*:

Remissio peccatorũ an & cujus jurisdic-
tionis actus, 210.

Remissio peccatorum perfecta N. fœderis
maximè propria, 29, & *seqq*:

Remissio pecc: etiam in, quæ mortem
Christi consequuta sunt, tribuitur, idq;
magis quàm mortis soli, 29: 112, 113:
115: 133: 139: 432.

Remissio pecc: cur tã crebrò mortis Chri-
sti adscribatur, 27, & *seqq*: 114, 115:
120: 130.

Remissio pecc: cur mortis potius Christi,
quàm N. fœderi adscribatur, 118, 119.

Remissio pecc: quomodo ex morte Christi
prosciscatur, 113, & *seqq*: 433, 434.

Remissio nem pecc: an aut quatenus Chri-
stus a Deo impetrasse dici queat, 109:
412: 460: 488.

Remissio Deo & Nobis partim eodem,
partim diverso modo convenit, 168.

Remittere peccata ad diversos relativum
C c c c c eod: lo.

eod: loco dīversimodē sumitur, 508.
 Remittere peccata quomodo Christo me-
 diatori, Apostolis, & Ecclesia competat,
 114: 331.
 Remittere peccata is dicitur, qui se iure,
 quod ad penam habet, cedere testatur,
 114.
 Res interdum appellantur tales, quales
 antea fuerunt, non quales nunc sunt,
 391, 392.
 Res interdum magis tribuitur ei, de quo
 improprie, quam de quo proprie dicitur,
 425, 426.
 Resipiscētibz Deus semper remisit pec-
 cata absque satisfactione, 298.
 Respubl: ladi potest etiam tum, cum ci-
 vis in extraneum alibi gravior delin-
 quit, 163.
 Respubl: quando in absolutione nocenti
 aliquid inſti committat, 294, 295.
 Restitutionis luxius sumta debitum non
 semper in heredem transit, 186.
 Resurrectionis duplex significatio, 96.
 Resurrectio Christi pro oco ipsius statu
 glorioso, 137.
 Resurrectione Christi, fides ac salus no-
 stra inprimis nititur, 26, 27.
 Resurrectionis Christi & in ipsius do-
 ctina & promissionibus confirmandis,
 3: 23, 24: 28, 29.
 Resurrectionis Christi apte fit mentio, ubi
 de resurrectione nostra sermo, 28, 29.
 Resurrectionis & mortis Christi finis cō-
 muni, 136.
 Resurrectio Christi &im satisfaciendi,
 quam mors habuisse creditur, minuis-
 set, 435.
 Resurrectio Christi an objectum ejus fi-
 des, quam salus proxime consequitur,
 414, 415.
 Romanorum instituta quaedam iniqua,
 275.

S.

Sabal pro auferre, 56, & seqq.
 Sacerdos proprie dicitur potestatem remit-
 tendi peccata non habet, 547.
 Sacerdotis etiam improprie dicti est of-
 ferre, 184.
 Sacerdos summus in publicis sacrificiis

pro se separatim offerre non tenebatur
 nisi in anniversario, 496.
 Sacerdos tantum summus sub lege typus
 fuit Christi, ceteri Christianorum, 493.
 Sacerdotis Christi & Aaronici differen-
 tia, 309.
 Sacerdos summus quando Christus per-
 fectē & aserit, &id: Christus.
 Sacerdotis nomen figuratē Christo tribu-
 itur, 547. cer tribuatur, 360, 361: 476,
 477: 546.
 Sacerdotis nomen Christum a Deo altis-
 simo distinguit, 546: 549, 550.
 Sacerdotium Christi longe praestat sacer-
 dotis proprie dicti, 547.
 Sacerdotium Christi & Regnum arētissi-
 mē inter se coherent, 543, & seqq: quo-
 modo distinguantur, 545, 546.
 Sacerdotii Christi effectus an primō cir-
 ca Deū versetur, &id: sacrificiū Christi.
 a Sacrificiis ad fœdera transire solet An-
 elor ad Hebr: 512, 513.
 Sacrificiis expiatoriis quatenus Deus ad
 remittendum motus dici queat, 475
 485.
 Sacrificiū sub lege nō omnia peccata ex-
 piabantur, 300: 479: 480: 481: 514.
 Sacrificia legalia non abstrahēbāt a pec-
 catis, 489: 503, & seqq:
 Sacrificia legalia cur iterarentur, 504
 505: 541.
 Sacrificia legalia an aliquo modo remis-
 sionem declararent, 503.
 Sacrificia quaedam expiatoria sub Lege
 fuerunt publica & stataprater anniver-
 sarium, 493.
 Sacrificia expiatoria publica & statatō-
 tū fuerunt typi sacrificii Christi, 487
 493, & seqq:
 Sacrificium Legis anniversarium practi-
 cum fuit sacrificii Christi typus, 487
 493, & seqq.
 Sacrificia legalia expiatoria non stat
 typi fuerunt sacrificiorum nostrorum spi-
 ritualium ad remissionem pecc: conse-
 quentiam pertinentium, 487: 493.
 Sacrificia legalia cur sacrificio Christi
 cedere debuerint, 504: 511, & seqq:
 Sacrificium Christi quatenus praestet te-

g. d. l. m.

galibus in expiandis peccatis, 492: 499: 503, & seqq:
 Sacrificium Christi quatenus Leviticis simile, 499, 500: 502, & seqq:
 Sacrificium Christi expiatorium perfectum in cælo peractum, 472: 487. Vid: etiam Oblatio Christi.
 Sacrificii Christi vis ad peccata nostra expianda pertinet quanta, 473 & seqq: 500, & seqq:
 Sacrificium Christi expiatorium non est nuda tantum conditio remissionis peccatorum, sed vera causa efficiens, 475: 487, 488: 510, 511.
 Sacrificium Christi quomodo requisitum remissionis dici queat, 511.
 Sacrificium Christi non eatentis tantum penas tollit, quatenus fidem & respicientiam in nobis gignit, 473, 474: 510, & seqq:
 Sacrificium Christi quomodo remissionem peccati antecedit, 500, 501: 510, 511: 513, 514.
 Sacrificio Christi pena peccatorum omnium, quæ in N. fæderis remittuntur, tollitur, 475, & seqq: 505, & seqq:
 Sacrificii Christi effectus circa quæ peccata primo & potissimum versetur, 473. 477.
 Sacrificio Christi an moveatur Deus ad remittendum, 475, & seqq: 487, 488.
 Sacrificium Christi quomodo pro hominibus fiat apud Deum, 474, & seqq:
 Sacrificii Christi effectus proprie versatur circa homines, 477.
 Sacrificium Christi etiam declaratur peccatorum remissionem nobis decretam, 473: 505, & seqq: 505, & seqq:
 Sacrificio Christi etiam a peccatis abstrahimur, 401: 473: 491, & seqq:
 ad Sacrificium Christi quomodo pertinet fidem & pietatem nobis ingenerare, & remissionem peccati declarare, 501.
 Sacrificium Christi fidem nobis instat etiam solet, 515.
 Sacrificii Christi vis quomodo ad omnia secula pertinere dici queat, 309: 311.
 Sacrificii Christi vis ad eos verè spectat, qui post illud existerunt, 310.

Sacrificiū Christi cur non iteretur, 504: 505: 541.
 de Sacrificio Christi an & quatenus ex Ethnicorum sacrificiis statui aliquid possit, 365: 498, 499.
 Sacrificia nostra spiritualia non expiant peccata nisi interueniente vi sacrificii Christi, 494.
 Sanctificatio pro separatione a profano vulgo per agnitionem veritatis, 522.
 Sanctificatio tribuitur sanguini Christi quatenus in N. fæderis confirmat, ibi:
 Sanctio expressa, quæ omnes prorsus peccantes morti æterna subiceret, an extiterit ante Christum, 213.
 Sanctio Legalis, quæ maledictionem peccantibus minabatur, sub N. fædere abrogata, vid: legis Mos: sanctio.
 Sanctio N. fæderis quamvis in salutis negotio habeat, 4: 29.
 Sanctio N. fæderis cur morti Christi libentius tribuatur, 29, & seqq:
 Sanctorum nomen cur omnibus Christi anis tribuatur, 522.
 Sanctuarium vetus censebatur pollui Israelitarum peccatis, 495.
 Sanctuario expiato expiabantur Israelitarum peccata, ibi:
 Sanctuarii celestis expiatio nostrorum peccatorum expiatio est, ibi:
 Sanguis & adeps ad oblationem potissimum adhibebantur sub Lege, 484.
 Sanguis cur dicatur anima, 497.
 Sanguis victimarum an detur vice anime humane, 483: 484: 497.
 Sanguis Christi cur N. fæderis sanguis dicatur, 1, & seqq: 29: 37: 522, & seqq:
 Saluatores pro reo pecuniam solventes non puniuntur, sed reus, 270, 271.
 Satisfacere quid apud bonos auctores, 319: 322.
 Satisfacere & simpliciter puniri differunt, 8: 18: 297.
 Satisfactio pro solutione est, 319.
 Satisfactionis pro penis æternis an maior exigendi causa, quam pro temporariis, 298, 299.
 Satisfactio Christi quam admittenda, 343, 344: 486, 487.
 Satisfac

Satisfactio per pœnarum solutionem non est a Christo pro nobis præstita, 7. 8. 93.
Vid: in primis cap: 4, 5, & 6: & p: 435: 438, 439: 445.
Satisfactionis nomen quomodo acceperis Socinus, 8: 234: 322.
Satisfactionis dogma quibus argumentis & quo ordine Socinus oppugnavit, 234, & seqq:
Satisfactio activa & passiva Christi se mutuo tollunt, 343.
Satisfactionis dogma beneficentiam divinam convellit, 326: 338, & seqq: 375.
Satisfactionis dogma crudelitatem Deo tribuit, 341, 342.
ex Satisfactione pro nobis præstita non vincitur nobis sanctè servandum, 52 & seqq: 400.
Satisfactio, quã Christus præstitisse creditur, ipso facto nos liberasset, 315. & seqq: 319: 322, & seqq: 400.
Satisfactio Christi intercessionem ipsius pro peccatore excludit, 324.
Satisfactione Christi Deum a mundi initio ad pœnas æternas motum fuisse, nusquam docetur, 300, & seqq:
Satisfactionis dogma an perpetuo in Ecclesia siguerit, 337. 338.
Saulis filii ob patris factum suspensum innocentes, 252: 162:
Sententia Grotii de satisfactione Christi quatenus admittenda aut repudianda, 6, 7.
Sententia nostra de Christi Deitate utilitas, 550.
Sententia aliorum de Christi Deitate absurditas, 551.
Servi ipsi non censentur fieri injuria, sed domino per ipsos, 143.
Servi quatenus libertatis ac juris participes, 142: 147, 148.
Servi ac dominis quale jus ac quatenus intercedat, 141.
Severitatis quod munus, 289.
Severitas Dei ante Christum manifestè conspecta, 106. & seqq:
Similitudinum lex, Vid: Comparatio.
Socinus ab Ecclesia Christi injuriã excluditur, 473.

Solutio non idem dari, sed tantundem quatenus affirmet Seneca, 344.
Solutio quam ipso facto liberet, 314, 315.
Solutio recusabilis postquam admissa est ipso facto debitorem liberat, 319.
Solutio a Christo facta pro peccatis ante ipsum remissis novationem ac delegationem argueret, 320.
Spes immortalis vite ad pietatem maxime incendit, 5: 288.
Spiritus sancto adoratio nusquam in scriptis tribuitur, 551.
Subiectum ejusdem affectionis quodammodo duplex esse potest, 158, 159.
Subiecto interdum tribuitur, quod adjuncto propriè convenit, 531.
Subrogatio propriè dicta quid, 541: 468.
Subrogatus pro nobis Christum propriè dici non debet, 451, & seqq: per totum cap: 9: 485.
Subrogatio Christi pro nobis satisfactione plenam non vinceret, 471.
Superstitio errorum plena, 499.

T.

Legendi Verba apud Hebr: nunc cum prepositione, nunc sine ea nomen regunt, eodem sensu, 358, 359.
Tradere sæpe ellipticè ponitur, 426.
Transferre pro auferre, 290.
Transmissio peccatorum, Vid: Peccata.
ὁυσις vox ambigua, 532.

ὁυσις & πρὸς πορὰ quomodo eadem & quomodo diversa, ib: & seqq.
ὁυσις propriè sumta totam sacrificii rationem non completitur, ib:

V.

Vadem Deus non requirit, 280.
Vades an eorum loco capite plebii consecuerint, 273, 274: 280, 281.
Verba nem ipsum propriè significantia interdum declarationem rei notant 505.
Verba effectum ipsum propriè significantia, interdum efficaciam tantum notant, 368: 463.
Vice alienius pati, quid propriè, 451.
Vid

INDEX.

Via salutis in N. Fodere praescripta qua-
lis, 34, 35: 38: 283.
Via salutis quomodo per mortem Christi
initiat, 2: 34, 35: 282, 283.
Victima pro peccato, cur Peccatum ap-
pellata, 73.
Victima ipsa expiare dici non solent, sed
in aliquid expiari, 519.
Victima unde vim expiandi habuerint,
et cur requisita, 300: 485.
Victimis cur expiandi vim tribuerint
Ethnici, 419.
Victimis sub Lege non omnia peccata ex-
piabantur, vid: Sacrificia.
Victima legales a peccatis non abstrahe-
bant, vid: Sacrificia.
Victima legales non puniebantur, 46.
64, et seqq. 486.
Victima non satisfaciebant pro peccatis,
65: 300: 484 et seqq.
Victimarum mors non subrogabatur
mortis peccatorum sub Lege, 481, et seqq.
Victima Christi emundatio etiam ab i-
psis peccatis tribuitur, vid: Sacrifici-
um Christi.
Vindicta ratio qua, 244.
Vindicta et poena an et quomodo diffe-
rant, 177, 178.
Virtutes diversae circa idem obiectum
occupantur. 201, 202
Vita in Lege promissa quam, 30.
Vltio saepius de certo poena genese soles su-
mi, 177, 178.

Vltio an sua natura iniusta, 191.
Voces eadem eodem loco, etiam semel
tantum posita, diversae significationes
recipiunt, 75, 76: 95, 96.
Voces Gracia sacrificiorum apud Gentes
propria, quatenus ad sacrificium Chri-
sti accommodantur, 499, 500.
Voces ejus terminationis, cujus
ἐλασις, saepe locum actionis de-
notant, 563.
Vulnatus specie multa in Rep: peccantur
271.

Y.

ὕπερ an aliquando causam impul-
siam notat, 11, et seqq.
ὕπερ quo patio finem semper deno-
tare a Socino dictum, 13, et seqq.
ὕπερ pro πρὶς de, 14.
ὕπερ commutationem interdum
denotat. 14, 15: 461, et seqq.
ὕπερ, cum de morte Christi pro no-
bis suscepta sermo est, quid significet,
452, 453: 461, et seqq.

Z.

Zaleuci factum cur reprehensione di-
gnum, 276.
Zaleuci oculus an propriè dictum ra-
demtionis pretium, 417, 418.

FINIS.

Errata quadam graviora, quæ aliud agentibus occurrerunt, aut alibi
cubi omiſſa, ſic corriget aut reſtituet benignus lector.

Pag: 46. in margine e regione linca 25. add: Partic. 34.

pag: 53. lin: 22. pro numero 24. pon: 74.

p. 73. e regione lin: 31. add. Partic: 61.

p. 79. l. 2. pro Apoc: 17. pon: Apoc: 18.

p. 105. l. ult: ſanaret leg: ſanciret.

p. 123. l. 31. pro cap: 6. ſcrib: cap: 7.

numerum pagina 185. reſtitue, ubi eſt 85.

p. 207. l. 14. Apoc: 6. 5. ſcrib. Apoc: 6. 10.

p. 230. ſuperiori ſcrib: ſecundo.

p. 435. l. 4. del: prius ſc.

p. 516. l. 13. 21. cap: 7. ſcrib: cap: 3. ib: l. 36. del: cod.

p. 540. l. 30. ſanctificationis leg: ſanctitatis.

p. 544. l. 16. cap: 12. 1. ſcrib: cap: 12. 2.

Cætera lector ipſemet facile animadvertet, & benignè corriget.

